Kalohua Kemi ke Iesus na Polea Vitu

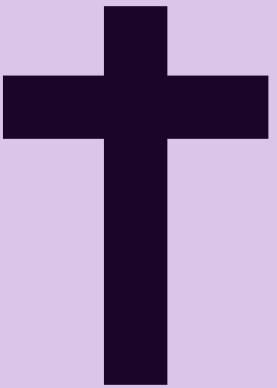

The New Testament in the Vitu language of Papua New Guinea

Kalohua Kemi ke Iesus na Polea Vitu
The New Testament in the Vitu language of Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Vitu long Niugini

copyright © 2019 Wyclif e Bijbelvertalers Nederland

Language: Pole Vitu (Vitu)

Dialect: Vitu

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.
You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2022-08-19

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files dated 31 Aug 2023
5a86e94f-d1d1-5388-8981-4bc1ed55d7ae

Contents

MATYU 1
MAK 79
LUK 128
JON 209
APOSTEL 266
ROM 345
1 KORIN 387
2 KORIN 425
GALESIA 450
EFESUS 462
FILIPAI 475
KOLOSI 484
1 TESALONAIKA 493
2 TESALONAIKA 501
1 TIMOTI 506
2 TIMOTI 517
TAITUS 525
FILEMON 530
HIBRU 532
JEMS 563
1 PITA 573
2 PITA 584
1 JON 591
2 JON 601
3 JON 603
JUT 605
KAVAKAVANGA
NA POLEA 609

Kalohua Kemi a Matyu e vapolungania

1.1-17 Na hizani habu tubuni Iesus Kristus
(Luk 3.23-38)

1 Na hizani habu tubuni
Iesus Kristus. A Iesus ia
na tubuni Devit, a Devit ia
tubuni Abraham.
2 A Abraham ia tamani
Aisak, a Aisak ia tamani
Jekop, a Jekop ia tamani Iuda
kamani habu tazina,
3 a Iuda ia tamani Peres
hiro a Sera. Tinahiro ia a
Tamar, a Peres ia tamani
Hesron, a Hesron ia tamani
Ram,
4 a Ram ia tamani Am-
inadap, a Aminadap ia
tamani Nason, a Nason ia
tamani Salmon,
5 a Salmon gona a Rahap,
tuhiro a Boas. A Boas gona a
Rut, tuhiro a Obet. A Obet ia
tamani Jesi.
6 A Jesi ia tamani King
Devit.
A Devit ia tamani
Solomon. Tinana muga ia
na goni Uria.
7 A Solomon ia tamani
Rehoboam, a Rehoboam ia
tamani Abiya, a Abiya ia
tamani Asa,
8 a Asa ia tamani Jehosafat,
a Jehosafat ia tamani Jeho-
ram, a Jehoram ia tamani
Usia,
9 a Usia ia tamani Jotam, a
Jotam ia tamani Ahas, a Ahas
ia tamani Hesekia,
10 a Hesekia ia tamani
Manase, a Manase ia tamani
Emon, a Emon ia tamani
Josaia.
11 A Josaia ia tamani Je-
hoiakin kamani habu tazina.
Kilangata kua dia te peola
vano dia kene karabusianga
ni Babilon.
12 Muri na kua dia te vano
karabus ni Babilon: A Je-
hoiakin ia tamani Sealtiel, a
Sealtiel ia tamani Serubabel,
13 a Serubabel ia tamani
Abiut, a Abiut ia tamani Eli-
akim, a Eliakim ia tamani
Asor,
14 a Asor ia tamani Sadok,
a Sadok ia tamani Akim, a
Akim ia tamani Eliut,
15 a Eliut ia tamani
Eleasar, a Eleasar ia tamani
Matan, a Matan ia tamani
Jekop,
16 a Jekop ia tamani Iosep,
goni Maria, kua e valohia
a Iesus, kua e kohanga ni
Kristus.
17 Habu tubuni Abraham
e 14 ki vano mule ni Devit,
14 ve ni Devit ki vano mule
na taem kena dia te karabus
ni Babilon, na karabus ni
Babilon ki vano na taem ke
Kristus kua ti valohua, dia ve
dia ta 14.*

1.18-25 A Maria e valohia a Iesus Kristus
(Luk 2.1-7)

18 Belea ke Iesus Kristus ia
bele barae: Tinana a Maria e
makua kete kabania a Iosep,
palaka muri hiro kene mia
rua, a Maria kava ia ti kove

1:6 2 Kin 24.14-15; 2 Sto 36.10; Jer 27.20. oil kara bakana ki makua ki kara King.

* **1:17** *Kristus* = kaka kua e valikira **1:18** Lu 1.27.

na vuna na matuhanga kana Vule Tumonga.

19 A Iosep goni Maria ia e kaka mahoto ki beta ni kulina kete katia a Maria ni puae na matana manumanu, kubarae ki ngoro na kana lohoihoia za kete vati rogonia za.

20 A Iosep e ba lolohoi vuvu na goloa kua, na engel kana Paraha ia bele vona na manginunginua ki tania, "Iosep tubuni Devit, taua nu kuahi koto pelea a Maria kara go, na vuna kapiru kena na magalina ia e bele na matuhanga kana Vule Tumonga.

21 A Maria da e valohia kapiru tamohane katiu, da tu kohania hizana ni Iesus, na vuna ia da e vaikoli kara kana manumanu na kadia manaunaua."

22 Goloaloa laveve kua e bele kete pori matoto na polea kana Paraha kua e tania na havana kana profet ki tani barae,

23 "Miu longoria, na tavine tizula kua ma beta ni ngoro kamana tamohane katiu da e magalina ki valohia kapiru tamohane katiu, da e kohanga ia ni Imanuel." Vuvuna hiza kua e tani barae, "A Vuvu e kamadolu."

24 Kamana a Iosep ki lama, ia kabania a Maria habuka kua na engel ke Vuvu e tania vona kete katia.

25 Palaka ki beta ni ngoro kamani Maria ia ki vano muri na dama ti valohia na kapiru tamohane. Ia kohania hizana ni Iesus.

2

2.1-12 Saveman taza ke vuni haiden dia ta mai hadavia a Iesus

1 A Maria e valohia a Iesus na poloka taon Betlehem ni distrik a Iudea, kilangata kua a Herot e king. Na saveman taza dia ta pe ni Ist, dia ta mai kiri Ierusalem.

2 Dia ka mai huhule kirina dia ka tania, "Kue kapiru kena e valohua kua kete kara King ke vuni Iuda? Hita ta hada kana vitovito na kahita malala rae ni Ist. Hita ka mai hita kata lotu vona."

3 Tania a King Herot ki longoria polea kua, e vairohia matoto kana lohoihoia, ia mai ve dia manumanu laveve ni Ierusalem dia ta lohoi vuvu ve.

4 Ia koi lupunia na hetpris kamahi kamana tisa kamahi kara lo. Ia hulenidia, "Da e valohua a Kristus ni ve matoto?"

5 Dia ta tania, "Na taon a Betlehem na poloka distrik a Iudea, na vuna na profet e vapolungania ki tani barae,

6 'Palaka, ho a Betlehem tu malala kote matoto, na garigari ke vuni Iuda, palaka ho da tu dopa ku hizanga na taon laveve kua ni Iudea. Na vuna na poloko, da Paraha katiu e bele kete vamuga ni vatunga dala na kagu manumanu a Israel.' "

7 Pale, a Herot ia kohani rogonia na saveman kamahi kua bukuna palaka kua na voro e zazahe vona, ia hulenidia na dama kakei matoto kua dia ta hada na vitovito e bele vona.

1:21 Lu 1.31. **1:23** Ais 7.14. **1:25** Lu 2.21. **2:6** Mai 5.2.

8 Pale, ia geridia vano kiri
Betlehem ki tania ni dia,
"Miu vano kaze papa kara
kapiru kena. Miu kene
paria. Miu ta tani hoto kagu.
Hau ve kata vano lotu vona."
9 Dia ta longo hozovia na
polea kana king, dia ta va-
vana. Na vitovito kua dia ta
muga hada ni Ist, ia vamuga
mule ni dia, ia vano pati na
huduna ruma kua na kapiru
e ngongoro vona.
10 Kamana dia ka hada na
vitovito kua, dia ta hilohilo
matoto.
11 Dia ta vano hoho
na ruma, dia ta hada na
kapiru kamani titinana a
Maria. Dia ta padonia
tuturudia, bakadia ki ziho
kara garigari, dia ta lotu
vona. Dia ta vukazia
kadia presen kamahi na gol,
virauh* mai na mir†, dia ta
vala kana kapiru.
12 Pale, dia ta pe na dala
motu, dia kene vamule kara
kadia kantri, na vuna a
Vuvu ti kalohu hoto kadia
na manginunginua habuka
beta dia kata vamule ni
Herot.

2.13-15 A Iosep kamani gona mai tuhiro dia ta hava vano kiri Isip

13 Muri na saveman
kamahi kua dia te vavana,
na engel katiu kana Paraha e
bele ni Iosep na mangining-
inua ki tania vona, "Lama
nu pelea kapiru kamani
titinana miu na hava vano
kiri Isip. Miu mia ra kena,
ki mule na dama hau mule
ka tania miu ka vamule. Na
vuna a Herot da e kaze kara
kapiru kete hubi matehia."
14 Pale, ia lama, pelea
kapiru kamani titinana dia
kene vavana na marigo kiri
Isip.
15 Dia ta mia ni Isip ia ia ki
vano a Herot ki mate. Goloa
kua e bele kete pori matoto
na polea katiu kua a Vuvu e
tania na havana kana profet
ki tani barae, "Hau ta kohani
mulehia tugu ki gotala ni
Isip."

2.16-18 A King Herot e tania dia ka vaihubi mate kapirupiru

16 Tania a Herot ki
lala baraenia habuka na
saveman kamahi kua dia te
rukia, magalina e halavidi
matoto. Ia vala polea
matuha matoto na kana
soldia kamahi dia kata
vaihubi mate kapirupiru
tamomohane kua kadia
krismas ti rua ki ziho mule,
ni Betlehem ia mai ve na
palakalaka kua kozoho ve ni
Betlehem. Ia e kati baraenia
na vuna e haze dangea
na taem kua na saveman
kamahi kua dia ta tania na
vitovito e bele vona.
17 Ia ti kubarae kini pori
matoto na polea ke profet
Jeremaia, kua e tani barae,
18 "Halingana kaka katiu e
longora ni Rama, na halin-
gana tangia kapou matoto. A
Resel e tatangizia habu tu-
tuna ki beta matoto ni kulina
kete taloa ni manga, na vuna
ti beta habu tutuna."

* **2:11** *virauh* Pauda kua e tunua kara bavuka. E hubi papa, kadoana e kapou matoto. † **2:11** *mir* Totoka hai, kadoana e kapou matoto. **2:15** Hos 11.1. **2:18** Jer 31.15.

2.19-23 A Iosep kamani gona ia mai tuhiro, dia ta vamule kiri Israel

19 Muri a Herot ti mate, na
engel katiu kana Paraha e
bele ni Iosep na manginung-
inua ni Isip,
20 ki tania, "Madiri nu pe-
lea kapiru kamani titinana
miu na vamule vano kiri
Israel, nuhu kua dia ta pa-
parakilania dia kata hubi
matehia na kapiru, dia te
varimateai."
21 Pale, a Iosep ia di madi,
ia pelea kapiru kamani titi-
nana dia kene vamule kiri
Israel.
22 Palaka kamana a Iosep
ki longoria habuka a Arke-
laus ti pelea mudini tamana
a Herot kini kara king ni
Iudea, a Iosep ia kuahi kete
vano kiri Iudea. Pale, na
manginunginua katiu ve, ia
tanga voa vona kete vano
kara provins ni Galili.
23 Ia vano kini mia na taon
kua e kohanga ni Nasaret.
Kubarae nazia kua na profet
kamahi dia ta tania varira, ti
pori, "Da ia ti kohanga ia na
kaka bukuni Nasaret."

3

3.1-12 A Jon Kakanaka Baptais e vala polea
(Mak 1.2-8; Luk 3.1-18; Jon 1.19-28)

1 Na dama kamahi kua, a
Jon Kakanaka Baptais e mai
kini kakalohunia na manu-
manu na poloka deset ni
Iudea,
2 ki tatani barae, "Miu pok-
izia kamiu mogemoge, na
kingdom ke Vuvu ti mai kini
kozoho!"
3 A Jon ia na kaka kua a
profet Aisaia e popole vona
varira ki tani barae, "Na
kaka katiu e gogoe na poloka
deset ki tatani barae, 'Vaida
dala kara Paraha, katia dala
kamahi ni mahoto kirina!' "
4 Zohozohoa ke Jon e katua
na vuluka kamel, ki taza
lete kua e katua na hulita
bulmakau na votaka. Ki lala
kete hahania pidogo kamana
hani bukuna mugomugo.
5 Manumanu laveve
bukuni Ierusalem ni Iudea,
ia mai na malala laveve kena
ni Iordan dia ta mamai ni
Jon.
6 Dia ka tatani kakava
kadia manaunaua, ia ki
vavazuguvidia na poloka
naru a Iordan.
7 Tania a Jon ki hadavia
kua a vuni Parisi kamani
vuni Sadyusi luba dia te ma-
mai vona kete vazuguvidia,
ia tania kiridia, "Miu habu
tutuna humata kamahi!
Azei ti kalohu hoto kamiu,
kua miu kene vavarihavai
na magali varitihia ke Vuvu
kua ti mamai?
8 Miu katia maki kamahi
kua kete vatunga habuka
kava miu te vala lamamiu
kara kamiu moge zahazaha
kamahi.
9 Tabarae miu na lohoia
miu na tania da beta miu
kata pelea zahatanga na
vuna miu ta tania miu na
habu tubuni Abraham, na
vuna ta tania ni miu, a Vuvu

2:23 Mk 1.24; Lu 2.39; Jo 1.45. **3:2** Mt 4.17; Mk 1.15. **3:3** Ais 40.3. **3:4** 2 Kin 1.8. **3:7** Mt 12.34; 23.33. **3:9** Jo 8.33.

e dangea kete katia vatu kamahi kua dia na kiri habu tubuni Abraham!”
10 Na kira kava ti ngoro na voraka hai kamahi. Hai kena beta ni vua paleka ni kemi kete hanua, da e hurava ki varaganga kara poloka haroho.
11 “Hau ta vazuguvimiu na naru kete vatunga habuka miu te pokizia kamiu mogemoge. Palaka muri ni niau kaka katiu da e mai, ia e dopa ki hizanga ni niau, hau beta na kaka pa na dangea kata luga kana sandel. Ia da e vazuguvimiu na Vule Tumonga kamana haroho.
12 Ia e mai kamana kana fok kete kizuvia na vit ni varaga zahenia kara kavili, kavili ni pele kakava tahetahena vit na palekangana. Da e tapi lupunia hana palekangana vit na rumaka vit, palaka da e tunia na tahetahena vit na haroho kena beta ni lala kete mamate.”

3.13-17 A Jon e vazuguvia a Iesus
(Mak 1.9-11; Luk 3.21-22)

13 Kilangata kua a Iesus ia mai, e pe ni Galili ki mai ni Jon na naru a Iordan, a Jon kete vazuguvia.
14 Palaka a Jon e parakilania kete katia a Iesus ni pokizia kana lohoihoia, ki tania vona, “Ma ho koto vazuguviau, e kuziha kunu huleniau kata vazuguviho?”
15 A Iesus ki tania, “Vatahia, kati baraenia kua habuka hau ta tania, tolu kata vaporihia na lohoihoia mahoto, kua a Vuvu e tania tolu kata katia.” Pale, a Jon ia muri na kana lohoihoia.
16 Kamana a Iesus ki vazuguvi hozova, ki vatia naru ki vano madi na hiripa barae, na lagato e ngapa, ia hada na Vule Tumonga ke Vuvu ti tali tadu balika balu kini ziho mia na huduna.
17 Na halinga katiu e pe na lagato ki tania, “Na Tugu matoto kena, e lala kete kuligu matoto kirina ka magali katiu matoto kamana.”

4

4.1-11 A Satan e pado rukia a Iesus
(Mak 1.12-13; Luk 4.1-13)

1 Pale, na Vule Tumonga ia pelea a Iesus vano kara poloka deset, a Satan kete pado rukia.
2 A Iesus ki mahoho na dama e 40, na marigo e 40. Muri na kua ia ti ba vitolonia.
3 Pale, na kakanaka pado rukurukua ia mai bele vona ki tania vona, “Ni ho tuni Vuvu, tania na kedo kamahi kua dia na kara bret.”
4 Palaka a Iesus ki kolia kana polea ki tania, “E vapolu bareanga na poloka buk ke Vuvu, ‘Mara beta kaka ni mahuri na bret za, palaka kaka da e mahuri na polea laveve kena e pe na havani Vuvu.’ ”
5 Pale, a Satan ia pelea vano kiri Ierusalem, na taon

3:10 Mt 7.19. **3:17** Stt 22.2; Sng 2.7; Ais 42.1; Mt 12.18; 17.5; Mk 1.11; Lu 9.35. **4:1** Hi 2.18; 4.15. **4:4** Lo 8.3.

tumonga ke Vuvu ia vamadiria na huduna tempel heta matoto.
6 Ia tania vona, “Ni ho Tuni Vuvu, raga ziho kiri heva, na vuna, e vapolu bareanga na poloka buk ke Vuvu, ‘A Vuvu da e geria kana engel kamahi dia ka kodoniho. Da dia ta zikoviho na limadia, ki mara beta nu valitia kabe na kedo.’ ”
7 A Iesus ki tania vona, “Na polea kana Paraha e tani barae ve, ‘Tabarae nu papado rukia a Paraha, ka Vuvu.’ ”
8 A Satan ia pele mulehia a Iesus vori kara potuna horaha matoto katiu ia vatunga kingdom laveve bukuna garigari vona, kamana kadia goloaloa mata mulimuli kamana kadia glori.
9 Ia tani barae ni Iesus, “Nu padonia tuturu, nu lotu ni niau, goloaloa laveve kua da ta vala ni niho.”
10 A Iesus ki tania kirina, “Kakava ni niau, Satan! Na polea kana Paraha e tani barae, ‘Lotu na Paraha ka Vuvu, ku vora kana za.’ ”
11 Pale, a Satan ia vatia a Iesus, na engel kamahi dia ta mai kodonia.

4.12-16 A Iesus e varivuvunia kana galanga ni Galili
(Mak 1.14-15; Luk 4.14-15)

12 Kamana a Iesus ki longoria habuka a Jon ti taruha na karabus, ia vamule kiri Galili.
13 E vatia a Nasaret, ki vano mia ni Kaperneam. Taon kua, ia na hiripa loka a Galili, na garigari ke vuni Sebulun kamani vuni Naptali.
14 E kati baraenia kete pori matoto na polea ke profet Aisaia kua e tani barae,
15 “Garigari ke vuni Sebulun kamana ke vuni Naptali, e ngoro kozoho na hiripa dala kapou kua e ziho kara dazi, na paligena naru a Iordan, ni Galili, malala kana manumanu motu kua beta dia na lala dia kata bilip ni Vuvu,
16 nuhu kua dia ta lala dia kata mimia na rodo, kava dia te hadavia laet kapou. Nuhu kua dia ta mimia na lirungana matea, laet ti bele ni dia kava.”

4.17-22 A Iesus e kohania kaka garamo dia kata muri vona
(Mak 1.16-20; Luk 5.1-11)

17 Kilaka kena ki vano, a Iesus ti varivuvu keteni kalohunia polea kana Paraha na manumanu ki tani barae, “Miu pokizia kamiu mogemoge, kava kingdom ke Vuvu ti mai kini kozoho.”
18 Boto katiu a Iesus e vavana na hiripa loka ni Galili, ia hadavia varitazini rua, a Saimon, kua e kohanga ni Pita, kamani tazina a Andru. Hiro ta varagaraga vuho na poloka naru, na vuna hiro ta kakanaka pelepelea na hiha.
19 A Iesus ki tania ni hiro, “Mo mai muri ni niau, kata

4:6 Sng 91.11-12. **4:7** Lo 6.16. **4:10** Lo 6.13. **4:12** Mt 14.3; Mk 6.17; Lu 3.19-20. **4:13** Jo 2.12. **4:15** Ais 9.1-2. **4:17** Mt 3.2.

vatunga makina pelepelea na kaka ni moro."
20 Hiro ta zuka tapuni pamuhia kahiro vuho, hiro kene muri vona.
21 E pe vano pitu ve, ia hadavia varitazini rua ve, a Jems hiro a Jon kamani tamahiro a Sebedi. Hiro na huduna bot kamani tamahiro a Sebedi, dia ta vaihidahida kadia vuho. A Iesus ia kohanihiro ve,
22 hiro ta zuka tapuni pamuhia a tamahiro kamana bot, hiro kene muri ni Iesus.

4.23-25 A Iesus e vaketekete ki kati kemihia manumanu
(Luk 6.17-19)

23 A Iesus e vana lobia laveve distrik a Galili, ki vaketekete na poloka haus lotu kamahi ke vuni Iuda, ki kalohunia ni dia na Kalohua Kemi na kingdom ke Vuvu. Ia ki kati kemihi mulehia ve manumanu kua mazahi na livuhadia.
24 Na rereki Iesus kini vana lobia malala laveve na kantri ni Siria, kubarae manumanu dia ta pelea nuhu kua mazahizahi, nuhu kua dia ta hatunia varitihia ve na livuhadia, ia mai nuhu kua na vule zaha e holiholidia, ia mai nuhu kua dia ta lala dia kata dadaedia, ia mai nuhu kua kabedia kamana limadia e matemate, ia ki kati kemihidia laveve.
25 Manumanu luba matoto bukuni Galili, bukuna distrik Dekapolis, ia mai bukuni Ierusalem kamani Iudea, ia mai nuhu na palaka kamahi kua na paligena loka a Iordan, kua dia ta murimuri vona.

5

5.1 A Iesus e ratarata na huduna potuna
1 A Iesus e hadavia kabuna manumanu kamahi kua, ia vori mia tadu na hiripa potuna. Kana disaipel kamahi dia ta mai vona.

5.2-12 A Iesus e tania manumanu dia kata hilohilo
(Luk 6.20-23)
2 Pale, ia varivuvu keteni vaketekete ni dia, ki tani barae,
3 "Nuhu kua miu ta hada lala habuka miu ta balakavua matoto na lohoihoia ke Vuvu, ia miu kata hilohilo, na vuna na kingdom ke Vuvu ia e kamiu.
4 Nuhu kua miu ta tatangi, ia miu kata hilohilo, na vuna a Vuvu da e katia magalimiu ki malugunia.
5 Nuhu kua miu ta vavazihoni mulehimiu, ia miu kata hilohilo, a Vuvu da e vala garigari kamiu.
6 Nuhu kua e vivitolonimiu ki mamarahotimiu kara moge kua e mahoto, ia miu kata hilohilo. A Vuvu da e vahotovia kamiu hatuhatua.
7 Nuhu kua miu ta lala miu kata mamaharia manumanu, ia miu kata hilohilo. A Vuvu da e maharimiu.
8 Nuhu kua magalimiu e kavakava matoto ki beta matoto lohoihoia zaha katiu na polokomiu, ia miu kata hilohilo. Da miu ta hadavia a Vuvu.

4:23 Mt 9.35; Mk 1.39. **5:4** Ais 61.2. **5:5** Sng 37.11. **5:6** Ais 55.1-2. **5:8** Sng 24.3-4.

9 Nuhu kua miu ta lala
miu kata talotalo na vari-
hubia kamana varikoria, ia
miu kata hilohilo. Da miu ta
kohanga miu na habu tutuni
Vuvu.
10 Nuhu kua e kati zahata
miu, na vuna miu ta lala
miu kata vavana na moge
kua e mahoto matoto na
matani Vuvu, ia miu kata
hilohilo. Na kingdom ke
Vuvu ia kamiu.
11 Nuhu kua e pole zaha
voa kirua miu, ki kati zahata
miu, ki vairuku ve voa kirua
miu ki tanga polea mata hile-
hilea kirua miu, na vuna kua
miu ta mumuri ni niau, ma-
galimiu kete malugunia miu
na hilohilo.
12 Miu hilohilo matoto,
kadoamiu kua e gugurimiu
na lagato e kapou matoto.
Dia ta kati baraenia ni miu
na vuna zia, varira dia ta
kati baraenia ve na profet
kamahi bukuni varira."

5.13-16 Miu ta balika sol kamana laet
(Mak 9.50; Luk 14.34-35)

13 "Miu na sol kara
garigari. Palaka kua ta
sol ni vatia milolokana, da
kati zinganga ki kara sol
mule? Da ti beta keteni
kemi kara goloa katiu, da ti
varaganga, manumanu kini
vavaka taduria.
14 Miu ta habuka laet kara
vulovulo. Taon kapou katiu
kua ni ngoro na potuna
katiu, mara beta ni bata na
matadolu.
15 Beta kaka ni lala kete
dohotia lam ni taruhia na
taura dis. Beta, e taruhia
na mudina lam ki hada
kara manumanu laveve na
poloka ruma.
16 Ia e habuka za, katia
ka laet ni hada na pidaka
manumanu, dia kata hada
ka maki pa, dia na vala glori
ni Tamamiu kua ia e heta na
lagato."

5.17-20 Polea na lo ke Vuvu

17 "Tabarae miu na lohoia
hau ta ziho kata pele kakava
lo ke Moses kamana polea
kana profet kamahi. Beta,
hau ta ziho kata katia kadia
polea ni pori.
18 Hau ta tani matotonia
ni miu, da garigari kamana
lagato hiro ta balavutuka,
palaka mara beta leta kote
katiu o na vapolupolua pitu,
ni balavutuka na poloka lo,
ia ki mule na dama kua
goloa laveve kua na lo e
popole vona ki pori laveve.
19 Kubarae, azei kua tani
hada vetania dihura lo pitu
ni beta ni muri vona, ia
vata kua tani lo kote, kua
tani vaketea na manumanu
habuka beta dia kata muri
vona, ia da beta matoto
hizana na kingdom ke Vuvu.
Palaka azei kua tani mumuri
na polea kamahi na lo ni
vavaketea ve na manumanu
dia kata mumuri na polealea
kamahi na lo, ia da e hada
zaheanga ia na kingdom ke
Vuvu.
20 Ta tania ni miu, ta
kamiu moge ni beta ni
dopa ni mahoto livutia na
moge kamahi kana tisa

5:10 1 Pi 3.14. **5:11** 1 Pi 4.14. **5:12** 2 Sto 36.16; Ap 7.52. **5:13** Mk 9.50; Lu 14.34-35. **5:14** Jo 8.12; 9.5. **5:15** Mk 4.21; Lu 8.16; 11.33. **5:16** 1 Pi 2.12. **5:18** Lu 16.17.

kamahi kara lo kamana Parisi kamahi, da mara beta matoto miu na hoho na kingdom ke Vuvu."

5.21-26 A Iesus e pole na makina vahotohotoa na polea

(Luk 12.57-59)

21 A Iesus ki tani barae ve, "Miu ta longoria e tani barae voa na manumanu bukuni varira, 'Taua miu na hubi matehia kaka. Azei kua e hubi matehia kaka da e koto voa kirua.'
22 Palaka hau ta tania ni miu azei kua ta magalina ni vavaritihi kiri tazina. Da tu vamadira na kotoa. Azei ve kua tani pole hilenia tazina, da e koto voa kirua na kotoa kapou. Palaka, azei kua tani tania kiri tazina, 'Longolongo ho!' Ia ho da tu kara haroho ni hel.
23 Kubarae, kua kunu pelea ka opa vano koto opa vona, kua kunu lohoi paria habuka ka manaunaua katiu vona kamani tazi,
24 vatia ka opa na mugana altar. Ho tu muga vano ku vahotovia ka manaunaua kamani tazi, ba muri kunu mai vala ka opa.
25 Kua kaka katiu kini koto kiriniho, vahotovi tapunia polea kamana, mo na sekhan kua ma beta mo na vano na kotoa. Ta ni beu, da e peleho vano na Megistret, na Megistret ia valaho vano na polis, dia ta taruhiho na karabus.
26 Hau ta tani matotonia ni niho, mara beta nu gotala mule na karabus, da tu mia, ia ku kade hozovia matoto na naba na moni kua e tanga koto kadea, ba muri kunu gotala."

5.27-30 A Iesus e pole na makina magali buhua

27 "Miu ta longoria kua e tanga, 'Taua nu katia makina magali buhua.'
28 Palaka hau ta tania ni miu azei kua tani hadavia tavine katiu ni ngarea ni kukulina kete balebale kamana, ia kava ti katia makina magali buhua kamana tavine kena na poloki magalina.
29 Kua mata kiri maroro kini katiho kunu katia moge zaha, bara luahia nu varaga. E dopa ki kemi koto vatia dihuri livuha katiu, tabarae ni katiho nu pekato, ni varaganga livuha laveve kara hel.
30 Kua lima kiri maroro kini katiho kunu katia goloa zaha katiu, kiri hutuzia nu varaga. E dopa ki kemi koto vatia dihura livuha katiu, tabarae ni katiho nu pekato, ni varaganga livuha laveve kara hel."

5.31-32 A Iesus e pole na makina vamia taputapua na tavine

(Matyu 19.9; Mak 10.11-12; Luk 16.18)

31 A Iesus ki tani barae ve, "Miu ta longoria varira e tani barae vonanga, 'Azei kua kini vamia tapunia gona, ia ma kete vala pepana vamia taputapua ni gona

5:21 Kis 20.13; Lo 5.17. **5:27** Kis 20.14; Lo 5.18. **5:29** Mt 18.9; Mk 9.47. **5:30** Mt 18.8; Mk 9.43. **5:31** Lo 24.1-4; Mt 19.7; Mk 10.4.

kete lalanga habuka ia ti vatia kava.'
32 Palaka hau ta tania ni miu, ma tavine e balebale kamana tamohane motu, ku vamia tapunia. Palaka kua tanu vamia tapuni vetania a go, ia kava tu katia kini kara magali buhu. Azei kua e kabania tavine kua e vamia tapuanga, ia e katia makina magali buhua."

5.33-37 Tabarae miu na mapamapa na hizani Vuvu

33 "Miu ka longoria ve kena e tanga na nuhu bukuni varira, 'Tabarae miu na mapamapa vairuku. Palaka miu kati matotonia nazia kua kava miu te mapamapa ni Vuvu miu kata katia.'
34 Palaka hau ta tania ni miu, tabarae matoto miu na mapamapa. Tabarae ve miu na mapamapa na lagato, na vuna na lagato ia na sia king ke Vuvu;
35 o tabarae nu mapamapa na garigari, na vuna na garigari ia a Vuvu e tataruhia kabena vona; o tabarae nu mapamapa ni Ierusalem, na vuna ia na taon kana King kua e Paraha kana king laveve.
36 Tabarae ve nu mapamapa na baka, na vuna mara beta nu katia vuluku katiu ni vavala o ni halohaloa.
37 Vatia ka 'Taranga' ni ma 'E,' ka 'Linganga' ni ma 'Betaka.' Tanu taruhia polea katiu ve kamana, polea kena, e pe na kaka zaha kena."

5.38-42 Tabarae miu na kolia goloa zaha kua kaka e katia ni miu
(Luk 6.29-30)

38 A Iesus ki tani barae ve, "Miu ta longoria muga kua e tani barae vonanga, 'Kua kaka katiu kini goro keuhia matana kaka katiu, ia miu goro keuhia ve matana. Kaka katiu kini hutu pazuhia hazena kaka katiu, ia miu hutu pazuhia ve hazena.'
39 Palaka kua, ta tania ni miu, tabarae nu kolia goloa zaha kua kaka e katia ni niho. Kua kaka katiu kini zapalania paligeni taviki kiri maroro, vala paligena kiri mauri ve vona ni zapalania.
40 Kua kaka katiu ni koto kiriniho kete pelea ka siot, pele vala ka tarausis ve vona.
41 Kua kaka katiu kini kuza kerekereniho kini tania koto luga kana beke nu vavana kamana na mael katiu, pele luga kana beke ho tu vavana mael rua.
42 Kua kaka katiu kini huleniho kara goloa katiu, vala vona; ta kaka katiu ni huleniho kete pelea ka goloa katiu ba muri ni vala mulehia, taua nu vanga holuholu vona."

5.43-48 A Iesus e pole na makina kemia kara hadolu vagi
(Luk 6.27-28, 32-36)

5:32 Mt 19.9; Mk 10.11-12; Lu 16.18; 1 Ko 7.10-11. **5:33** Wkp 19.12; Nam 30.2; Lo 23.21. **5:34** Je 5.12; Ais 66.1; Mt 23.22. **5:35** Ais 66.1; Sng 48.2. **5:38** Kis 21.24; Wkp 24.20; Lo 19.21.

43 A Iesus ki tani barae
ve, "Varira miu ta longo-
ria e tani barae voa, 'Kete
kukulimiu kiri habu kuraku-
ramiu, miu zaha kara hamiu
vagi kamahi.'
44 Palaka ta tania ni miu
kua, miu kemi kara hamiu
vagi kamahi miu na lotu
kara nuhu kua dia ta lala dia
kata kati zahatia ni miu.
45 Kete kubarae, miu kata
kara habu tutuni Tamamiu
kua e heta na lagato. Na
vuna a Vuvu e lala kete
katia kana voro ni tibaria
nuhu zahazaha kamana
nuhu kemikemi ve, ki lala
kete katia huza, ni huza
kara nuhu kua dia ta
lala dia kata katia moge
kemikemi kamana nuhuta
moge zahazaha ve.
46 Miu ta lohoia da a Vuvu
e kademiu vona kua tani
kukulimiu kara nuhu kua
dia ta lala dia kata kukulidia
kirimiu za? Nuhuta pelepe-
lea na takis, dia ta lala dia
kakatia moge mata barae ve.
47 Kua kunu lala koto pole-
pole kamani habu kurakura
za, pele nazia e ba bele vona
kena? Nuhu kua beta dia na
lala a Vuvu, dia ta lala ve
dia kata kakatia maki mata
barae ve.
48 Miu, miu kata ma-
hoto matoto, habuka kua a
Tamamiu, kua e heta na la-
gato ia e mahoto matoto."

6

6.1-4 A Iesus e vaketekete na dalangana varikodokodongi na kaka

1 "Miu lohoia tabarae miu
na kakatia kamiu moge
kemikemi kara manumanu
kete hahadavia. Ta miu
na kukubarae, da beta a
Tamamiu kua na lagato kete
kademiu.
2 Kua kunu kodonia kaka
katiu kunu vala goloa vona,
tabarae nu vilinia tavure
nu konakona vona, balika
nuhuta vairukua na lotua
kua dia ta lala dia kata kaka-
tia na poloka haus lotu ke
vuni Iuda, ia mai ve na
porota dala kamahi. Dia ta
kukubarae manumanu kete
vavazahenia hizadia. Hau ta
tani matotonia ni miu, kava
dia te pelea kadoadia kava.
3 Palaka kua kunu kodonia
kaka katiu kunu vala goloa
vona, tabarae lima kiri
mauri ni lala nazia kua lima
kiri maroro e kakatia.
4 Kubarae ka galanga kemi
kena tu katia, ia ho za tu lala.
Pale, a Kamama kua e lala
kete hada nazia kua e lala
kete kati paritigianga, da ti
kadeho vona."

6.5-15 A Iesus e pole na makina lotua (Luk 11.2-4)

5 "Kua miu kene lolotu,
taua miu na balika manu-
manuna vairukua na lotua!
E lala kete kulidia matoto
kua dia kata madi dia na
lolotu na poloka haus lotu,
ia mai na hiripa daladala
kamahi manumanu laveve
kete hahadavidia. Hau ta
tani matotonia ni miu, kava
dia te pele hozovia kadoadia.
6 Palaka kua koto lotu,
hoho na poloka ka ruma, ho
tu tabaria hatama ho tu lotu
ni Kamama, kua beta kaka
ni lala kete hahada. Pale, a
Kamama, kua e hada nazia

5:48 Wkp 19.2; Lo 18.13. **6:1** Mt 23.5. **6:5** Lu 18.10-14.

kua tu kati paritiginia, ia ti kadeho.
7 Miu kene lolotu tabarae
miu na kakatia polea luba
luba marata kua beta min-
ing vona, habuka dia nuhu
kua beta dia na lala a Vuvu;
dia ta lala dia kata kaka-
tia. Dia ta lohoia da a Vuvu
e longoridia na kadia lotua
malakulaku.
8 Tabarae miu na habuka
dia. Tamamiu ia kava ti
lala nazia kua e kukulimiu
kirina, ba muri miu kene
hulenia kirina.
9 Kua miu kene lotu, miu
tani barae,
'Tamahita heta na la-
gato, paleka hiza kua
e tumonga ni vaza-
heanga.
10 Paleka ka kingdom ni mai,
ka lohoihoia laveve
hita na mumuri vona
ri na garigari balika
dia ta mumuri vona
heta na lagato.
11 Vala ni hita meni hahita
haninga kara dama
meni;
12 Lohoi bala kahita moge
zahazaha, balika hita
ve kua hita ta lolohoi
bala moge zaha kaka
motu e katia ni hita.
13 Tabarae nu pelehita vano
na parakilakilanga
kua mara beta hita na
madi ni bada vona,
palaka pele kakava
hita na limana kaka
zaha.'*
14 Kua miu kene lohoi bala
goloa zaha kua kaka motu e
katia ni miu. A Tamamiu na
lagato da ia ve e lohoi bala
kamiu moge zahazaha.
15 Palaka kua ta beta miu
na lohoi bala moge zaha kua
kaka motu e katia ni miu,
a Tamamiu ve mara beta
ni lohoi bala kamiu moge
zahazaha."

6.16-18 A Iesus e pole na makina mahohoa

16 "Kua miu kene ma-
hoho tabarae miu na katia
matamiu ni hada zahazaha,
habuka nuhuta vairukua na
lotua kua dia ta lala dia kata
kakatia. Dia ta lala dia kata
katia matadia ni hada wari
matoto, dia ta lohoia dia kata
vatunga manumanu ni ha-
davia habuka dia ta mama-
hoho. Hau ta tani matotonia
ni miu kava dia te pelea
kadoadia kava.
17 Kua miu kene mahoho,
miu vazuguvia matamiu
miu ta komohia vulukumiu,
18 kete beta manumanu
dia kata lala habuka miu
ta mamahoho, palaka a
Tamamiu kua mara beta
miu na hadavia; ia da e
lala. Pale, a Tamamiu kua
e hadavia nazia kua miu
ta kati paritiginia, ia da ti
kademiu."

6.19-21 Makina tapi lupulupua na goloa mata mulimuli
(Luk 12.33-34)

19 "Tabarae miu na tatapi
lupunia kamiu goloaloa
mata mulimuli ri na gari-
gari, na vuna da na tumelu
kamana ros e vairohia,
nuhuta vanahoa ve da dia

* **6:13** *limana kaka zaha* Na baibel Grik e vapolungania "goloa zahazaha", e popole na kaka zaha, ia a Satan. Na poloka buk baibel Grik taza bukuni varira e vapolungania polea kua ve, "Kingdom kamana matuhanga kamana hiza kapou dia ta ka za. E limoha." **6:14** Mk 11.25-26. **6:19** Je 5.2-3.

ta hutu vulahia ka ruma dia ka vanahea.
20 Palaka miu tapi lupunia kamiu goloa mata mulimuli heta na lagato kua beta na tumelu kamana ros kete vairohia. Na nuhuta vanahoa ve mara beta dia na hutu vulahia dia na hoho vanahea.
21 Na vuna, kua ka goloaloa mata mulimuli ni ngongoro ni ve, ia da ka lohoihoia ve e ngongoro ra kena ve."

6.22-23 Matadolu ia na lam kara livuhadolu
(Luk 11.34-36)

22 "Matadolu ia na lam kara livuhadolu. Kua matamiu ni kemi, ia da livuhamiu ve e vonu na laet.
23 Palaka kua matamiu ni zaha, livuhamiu laveve da e rodorodoa. Pale, ta laet kena na poloko ni beta ni hahada, ia da ti rodorodoa matoto!"

6.24 Mara beta kaka katiu ni vora na tubu rua
(Luk 16.13)

24 "Mara beta kaka katiu ni gala habuka vora kana tubu rua. Da e kulina kara katiu ki beta kete kulina kara ruana, o da e longoria polea kana katiu ki vala lamana kara katiu. Mara beta nu kara vora ke Vuvu nu vora ve na Moni."

6.25-34 Mogepa lohoi vuvua
(Luk 12.22-31)

25 "Kubarae ka tania ni miu, tabarae miu na lolohoi vuvu na kamiu mianga. Nazia miu kata hania o nazia miu kata hinumia; o kara livuhamiu, kua nazia miu kata zozohoria. Kadolu mianga ia beta ni kara hanihani za o livuhadolu ia beta ni kete vavazohora za.
26 Miu hadavia na manu kamahi na mariaba. Beta dia na lala dia kata vavazo haninga beu, dia na tatapi lupunia haninga na rumaka haninga, palaka Tamamiu kua e heta na lagato ia e vavanganidia. Karae beta miu na dopa hizanga na manu kamahi?
27 Azei ni miu kua e lala kete lolohoi vuvu na kana mianga, e dangea kete vaherea aua katiu ve na kana mahuria?
28 E kuziha miu ka lolohoi vuvu marata na nazia kua miu kata zozohoria? Miu hadavia na palaua lili, dia ta galulu ziha? Beta dia na lala dia kata gagala o beta dia na lala dia kata kakatia kadia lavalava.
29 Palaka hau ta tania ni miu, a King Solomon kamana kana goloaloa mata mulimuli, beta kana zohozohoa katiu ni mata muli livutia na palaua kamahi kua.
30 Kua a Vuvu ni vavazohori baraenia na raburabu kamahi, kua da meni e mamadi vaila ia varaganga kara haroho kini vu. Miu nuhu kua kamiu bilip e beta ni bada, miu ta lohoia mara beta a Vuvu ni vazohori baraenimiu ve?
31 Tabarae miu na lolohoi vuvu marata, miu na tatani barae, 'Da tolu ta pelea hadolu haninga kamana hinua kamana kadolu lavalava kamahi ni ve?'
32 Na vuna nuhu kua beta dia na lala a Vuvu, ia dia

6:29 1 Kin 10.4-7; 2 Sto 9.3-6.

ta lala dia kata tututu kara goloaloa kamahi kua. Palaka a Tamamiu kua e heta na lagato, ia e lala ma kete kamiu goloaloa laveve kena vona.

33 Palaka miu muga miu na kaze kara kana kingdom kamana kana moge kua e mahoto, pale, na goloa laveve kena e kukulimiu kirina ia ti valanga ni miu ve.

34 Kubarae taua miu na lolohoi vuvu na dama vaila, dama vaila ia da kana vari mule vona kena. Vatia na goloa zahazaha kara dama katiu ia kete kara dama kena za."

7

7.1-6 Taua miu na sikelnia maki kana kaka motu
(Luk 6.37-38, 41-42)

1 "Taua miu na sikelnia kaka, kete beta a Vuvu kete sikelnimiu.

2 Na vuna ta miu na sikel zingania kaka, ia a Vuvu da e sikel baraenimiu ve. Da a Vuvu e sikelnimiu na kamiu lo mule kena miu ta lala miu kata sikelnia kaka motu vona.

3 E kuziha ku hadavia na havuvuka palang na matani tazi, ki beta nu hadavia na podana hai kena na mata mule?

4 Da bakazi kunu tania ni tazi, 'Mai na pele kakava havuvuka palang na mata!' Palaka ho mule na podana hai ia e ngongoro na mata.

5 Ho kakanaka vairukua na lotua ho! Muga ku pele kakava podana hai na mata, koto hada vutu, nu pele kakava havuvuka palang na matani tazi.

6 Taua miu na pelea goloa tumonga, miu na vala ni kauaua. Taua miu na vala kamiu tali mata muli na boroboro. Tabarae dia na vaka taduria, dia ta tare poki kirimiu dia ta hanimiu."

7.7-12 A Vuvu da e vala goloa na manumanu kua dia ta hulenia kirina
(Luk 11.9-13)

7 "Hule kete valanga ni niho; Tutu koto paria; hubihubia doa ia ni vukaza kiriniho.

8 Nuhu laveve kua dia ta hule da dia ta pelea; azei ho tanu tututu da tu paria; azei ho kua nu hubihubia doa, da e vukaza doa voa kiriniho.

9 Azei ni miu, kua a tuna ni hulenia kara bret, da e vala kedo vona?

10 Beu ni hulenia kara hiha da e vala matabunu vona?

11 Pele kua miu, ia vata kua miu ta manumanu zahazaha, miu ta lala miu kata vala goloa kemikemi ni habu tutumiu. Ia pebarae za, a Tamamiu kua na lagato ia da e vala goloa kemikemi na nuhu kua dia ta hulenia kirina!

12 Katia na manumanu nazia kua ho e kukuli dia kata katia ni niho ve. Na vuna ia kena ia na vuvuna lohoihoia kua na lo ke Moses, kamana vaketeketea kamahi kana profet kamahi."

7.13-14 Miu hoho na doa kote
(Luk 13.24)

13 A Iesus ki tani barae ve, "Miu hoho miu na pe na doa

7:2 Mk 4.24. **7:12** Lu 6.31.

kote, na vuna zia na hatama kara golua ia e kapou, na dala kua e vano kirina, ia e volo papa matoto, manumanu luba dia ka mumuri vona.
14 Palaka na hatama kara mahuria ia e gala kote. Na dala kua e vano kirina e vitiha, manumanu taza za, dia ta paparia."

7.15-23 Miu lohoimiu na profet vairukuruku kamahi
(Luk 6.43-44; Luk 13.25-27)

15 "Miu lohoimiu na profet vairukuruku kamahi, kua dia ta lolohoria hulita sipsip dia ka mamai ni miu, palaka na polokodia matoto ia dia ta habuka kauaua mata varihanihani.
16 Da miu ta hada lala dia na haningana kadia mogemoge kamahi. Miu ta lala, mara beta kaka ni dulea kabule na kariha, o vao na poku.
17 Ia e kubarae za, hai kemi, ia e lala kete vua paleka ni kemi, hai zaha, ia e lala kete vua na paleka ni zaha.
18 Na hai kemi mara beta ni taruhia paleka ni zaha, ia mai na hai zaha mara beta ve ni taruhia paleka ni kemi.
19 Hai laveve kena beta ni vua papa, ia kete hurava ni varaganga kara poloka haroho.
20 Kubarae da miu ta hada lala dia na haningana kadia mogemoge kamahi.
21 Beta ni manumanu laveve kua dia ta lala dia kata kokoi baraeniau, 'Tubu, Tubu,' dia kata hoho na kingdom ke Vuvu. Palaka nuhu za kua dia ta mumuri matoto na lohoihoia ke Tamagu kua heta na lagato.
22 Na damana kotoa kapou, manumanu luba da dia ta tani barae ni niau, 'Paraha, Paraha, na hiza hita ta lala hita kata vala polea ke Vuvu na manumanu, na hiza hita ta lala hita kata pele kakava vule zaha, hita ka kakatia ve mirakel luba.'
23 Hau da ta tania ni dia, 'Hau beta matoto na lala miu. Miu kakava ni niau, miu ta nuhuta moge zahazaha!' "

7.24-29 Dalangana habahabanga na ruma e rua
(Luk 6.47-49)

24 "Kubarae, azei kua tu longoria kagu polea ku muri vona, ia ho tu balika kaka kua kana lohoihoia vona, ki habatia kana ruma na huduna kedo faundesion.
25 Na huza ki mai, na loka ki pado, na kavili ve ki habinia ruma; palaka beta ni tua, na vuna zia faundesion kara ruma kua e ngoro na kedo.
26 Palaka nuhu kua dia ta longoria kagu polea ki beta dia na muri vona dia ta balika kaka kua e beta kana lohoihoia, ki habatia kana ruma na huduna magamaga.
27 Na huza ki mai na loka ki pado, kavili ki habinia ruma, na ruma ia tua. Na ruma da e tua zahazaha matoto."
28 Kamana a Iesus ki tani hozovia polealea kamahi kua, na kabuna manumanu

7:19 Mt 3.10; Lu 3.9. **7:20** Mt 12.33. **7:23** Sng 6.8. **7:28** Mk 1.22; Lu 4.32.

kapou kua, dia ta zipa zahe matoto na kana vaketeketea,
29 na vuna beta ni vaketekete balika kadia tisa kamahi kara lo. Ia e vaketekete kamana matuhanga kamana kana save mule.

8

8.1-4 A Iesus e kati kemihia kaka katiu lepra vona
(Mak 1.40-44; Luk 5.12-14)

1 Kamana a Iesus ki pe na hiripa potuna ki ziho mule, na kabuna manumanu kapou dia ta muri vona.
2 Kaka katiu lepra vona, e mai ia padonia tutura na mugani Iesus ki tania, "Tubu, ni kuli, katiau na klin mule."
3 A Iesus ia tabe vano, ia vakulia na kaka kua ki tania, "Hau e kuligu. Pele, klin mule." Na lepra ia kakava pamuhi na livuhana.
4 Pale, a Iesus ia tania vona, "Longoria! Taua matoto nu tania na kaka katiu. Palaka vano, ho tu vatungaho na pris, ho tu katia na opa kena a Moses e tania, koto vatunga na manumanu habuka kava tu kemi kava."

8.5-13 A Iesus e kati kemihia na vora kana kepten kara armi
(Luk 7.1-10)

5 Tania a Iesus ki vano bele ni Kaperneam, na kepten katiu na armi ke vuni Rom, e mai bele ni Iesus ki hule haroinia matoto a Iesus kete kodonia.
6 Ki tani barae ni Iesus, "Paraha, kagu vora e mazahitia ki ngongoro na kagu ruma, livuhana laveve e matemate ki hatunia varitihia kapou matoto."
7 A Iesus ki hulenia, "Kata vano na kati kemihia?"
8 Na kepten kara armi kua ki tania, "Tubu. Hau beta na kaka pa ni dangea kua koto mai hoho na kagu ruma. Palaka tania za, kagu vora ni kemi mule.
9 Na vuna hau ve, na opisa taza dia ta dopa paraha ni niau, dia ta hada ni niau, hau ve ta hada na soldia taza ve. Kua na tani barae na kaka kua, 'Vano!' ia da e vano; kua na tani barae na kaka kuarina, 'Mai!' ia da e mai; kua na tania na kagu vora, 'Katia goloa kua!' ia da e katia."
10 A Iesus ki longo baraenia kana polea, ki zipa zahe matoto na kana polea. Ia ki tani barae na manumanu kua dia ta mumuri vona, "Hau ta tani matotonia ni miu, ma beta matoto na paria kaka katiu ni Israel kua kana bilip e kapou balika kana kaka kua.
11 Hau ta tania ni miu manumanu luba da dia ta pe na palaka kua ni Ist, dia ka pe na palaka kua ni Wes, dia ka mai mia kamani Abraham, ia mai kamani Aisak hiro a Jekop na hanihania kapou na kingdom ke Vuvu.
12 Palaka nuhu kua ma dia kata mia na poloka kingdom ke Vuvu, da dia te varaga gotalanga, kara poloka rodo,

8:4 Wkp 14.1-32. **8:11** Lu 13.29. **8:12** Mt 22.13; 25.30; Lu 13.28.

na palaka kena da dia te hahaloho, hazedia kini vuvuluhero."
13 Pale, a Iesus ia tania na kepten kara soldia kua, "Vano! Nazia kua tu bilip kirina, da ti bele matoto." Pale, kilangata pamuhi na aua kena matoto, kana vora ia kemi pamuhi.

8.14-15 A Iesus e kati kemihia a ravani Pita tavine
(Mak 1.29-31; Luk 4.38-39)
14 A Iesus e mai pe hoho na ruma ke Pita, ia hadavia a ravani Pita e mazahitia ki ngongoro.
15 A Iesus ia vakulia limana, na mazahi kua ia vatia. Pale, ia lama pamuhi kini katia haninga kini vala ni Iesus.

8.16-17 A Iesus e kati kemihia manumanu luba
(Mak 1.32-34; Luk 4.40-41)
16 Ti garavi, manumanu dia ta pelea nuhu kua na vule zaha e hoholiholidia ki mai ni Iesus ia ki pele kakava vule zaha na polokodia, ki kati kemihia manumanu laveve kua e mazahitidia.
17 A Iesus e katia goloaloa kamahi kua kini pori matoto na polea ke profet Aisaia kua e tani barae, "Ia ti luga kadolu bizea kamahi kini pele kakava kadolu mazahi kamahi."

8.18-22 A Iesus e pole na makina kua koto muri vona
(Luk 9.57-60)
18 Kamana a Iesus ki hadavia na kabuna manumanu kua dia ta mamadi lobia, ia geria kana disaipel kamahi dia kata vano kara paligena loka.
19 Pale, na tisa kara lo katiu e mai ni Iesus ki tani barae, "Tisa, hau da ta ma mumuri za ni niho, malala kakei kena tu vano kirina ia hau da ta kamaniho."
20 A Iesus ki tani barae vona, "Kaua tegitegi kamahi kadia lovo vona na garigari, na manu kamahi baledia vona, palaka na Tuna Kaka, beta palaka kete vangorea bakana vona."
21 Na kaka katiu ve, ia na disaipel katiu; e tani barae ni Iesus, "Tubu, vatiau ka vano muga tavunia tamagu."
22 Palaka a Iesus ki tania vona, "Muri ni niau, vatia nuhu kena dia te varimateai kava, dia na tavunia kadia kaka mate."

8.23-27 A Iesus e pole kara kavili kapou ki malugunia
(Mak 4.36-41; Luk 8.22-25)
23 A Iesus e polo na bot, na kana disaipel kamahi dia ta polo ve kamana.
24 Na kavili kapou ia bele valutu kiridia na loka, na dazi kini vevele hoho kara poloka bot. A Iesus ia ti ngoro tudu.
25 Na disaipel kamahi dia ta vano vakongania, dia ka tania, "Paraha, vaikoli kiridolu! Tolu keteni mahitu!"
26 A Iesus ki tania, "E kuziha miu ka kuahi? Beta matoto kamiu bilip?" Pale, ia madi kini pole kara kavili

8:17 Ais 53.4.

kamana dazi, ia malugunia pamuhi.
27 Na disaipel kamahi dia ta ridi dia ka hule, “Kaka zia matoto kua? Na kavili kamana dazi ve dia ta longoria kana polea!”

8.28-34 A Iesus e pele kakava vule zaha na kaka rua
(Mak 5.1-17; Luk 8.26-37)

28 Tania a Iesus ki vano bele na paligena loka a Galili, na malala ke vuni Gadara, na kaka rua na vule zaha e holiholihiro. Hiro ta pe na matmat, hiro ka ziho, hiro ta mai ni Iesus. Hiro ta kaka zaha matoto, kubarae ki beta manumanu dia na lala dia kata pepe hutu na palaka kua.
29 Hiro ta goe hiro ka tania, “Tuni Vuvu! Nazia matoto kuli kirina ni hita? Ma beta ni kilaka pitu. Kua tu mai koto nu kati zahatia ni hita, ai?”
30 Na kabuna boroboro kapou matoto, dia ta dudue kozoho ni dia.
31 Na vule zaha kamahi dia ta hule haroinia matoto, dia ka tania, “Kunu pele gotalanihita, gerihita na vano hoho na kabuna boroboro kamahi kuari.”
32 Pale, a Iesus ia tania ni dia, “Miu vano!” Pale, dia ta gotala, dia ta vano hoho na boroboro, na boroboro kamahi kua dia ta rovo kara balibali na hiripa naru dia kene raga kara poloka naru dia kene mahituhitu.
33 Nuhu kua dia ta hahada poto na boroboro dia ta varihavai, dia ta vano mule kara poloka taon, dia kene kalohunia goloaloa laveve kua dia ta hadavia, dia ka tania ve nazia kua e bele na kaka rua kua na vule zaha e holiholihiro.
34 Pale, manumanu laveve na poloka taon dia ta maimai ni Iesus. Tania dia ka hadavia a Iesus, dia ta hule haroinia matoto kete vatia kadia malala.

9

9.1-8 A Iesus e kati kemihia kaka katiu kabena kamani limana e matemate
(Mak 2.1-12; Luk 5.17-26)

1 A Iesus e polo na bot, ia pe poki mule kara paligena loka, ia vano bele na kana taon mule.
2 Manumanu taza dia ta luga kaka katiu na dongi, kabena kamani limana e matemate ki mai ni Iesus. A Iesus ki hadavia habuka kadia bilip vona, ia tania na kaka kua kabena kamani limana e matemate, “Taua nu lohoi vuvu tugu; Ka manaunaua te lohoi bala kava.”
3 Kilaka kua, na tisa kara lo taza dia ta pole ngungu dia ka tani barae, “Kaka kua e lolohoia kete pelea mudini Vuvu kua!”
4 A Iesus e hada lala kadia lohoihoia, ia tani barae, “Kara zia miu ka ma tataruhia lohoihoia mata hilehilea kena na polokomiu?
5 Polea kakei e malimu dopa kata tania. Kata tani barae, ‘Ka manaunaua ti lohoi balanga,’ o kata tani barae, ‘Madi nu vana?’
6 Hau da ta vatunga matotonia ni miu habuka,

na Tuna Kaka ia kana matuhanga vona na garigari kete lohoi bala manaunaua." Pale, ia tania na kaka kua kabena kamana limana e matemate, "Madi nu pelea ka dongi nu vano kara ka ruma."
7 Na kaka kua ia madi kini vano kara kana ruma.
8 Tania na kabuna manumanu kua dia ka hada baraenia, dia ka zipa zahe matoto, dia ka vazahenia a Vuvu, kua ia ti vala matuhanga mata barae kua na manumanu bukuna garigari.

9.9-13 A Iesus e kohania a Matyu
(Mak 2.13-17; Luk 5.27-32)

9 A Iesus e vatia palaka kua, ki vavana vano, ia hadavia na kakanaka pelepelea na takis katiu, hizana a Matyu e mimia na kana opis kara pelepelea na takis. Ia tania vona, "Mai muri ni niau." Pale, a Matyu ia divurutia kini muri vona.
10 A Iesus e hanihani na ruma ke Matyu, na nuhuta pelepelea na takis luba ia mai nuhuta moge zahazaha dia ve dia ta mai. Dia ka mia kamani Iesus kamana kana disaipel kamahi.
11 Tania a vuni Parisi dia ka hada baraenia, dia ta hulenia kana disaipel kamahi, "E kuziha kamiu tisa ki hahanihani kamana nuhuta pelepelea na takis kamana nuhuta moge zahazaha?"
12 A Iesus ki longoria polea kua, ia ki tani barae, "Nuhu kua beta mazahi ni dia, beta dia na lala dia kata vano hada na dokta, betaka, nuhu kua mazahi ni dia za, ia dia ta hahada dokta.
13 Miu vano hada na polea kana Paraha miu na paria na vuvuna polea kua e tani barae, 'Hau beta ni kuligu kara kamiu opa kamahi kua miu ta vavala ni niau. Hau e kuligu miu kata kati kemihia na manumanu.' Na vuna hau ta mai kata kohania nuhu kua dia ta manumanu zahazaha, beta ni nuhu kua dia ta mahoto."

9.14-17 A Iesus e vaketekete na makina mahohoa na haninga
(Mak 2.18-22; Luk 5.33-39)

14 Na disaipel kamahi ke Jon dia ta mai ni Iesus dia ka hulenia, "E kuziha kua hita kamani vuni Parisi hita ta lala hita kata mamahoho, palaka ka disaipel kamahi beta dia na lala dia kata mamahoho?"
15 A Iesus ki tania, "Da na nuhu kua e kohanga dia kara hanihania kapou na lahia dia kata tangi, kua na tamohane kua e ba lahi vahoru e ba mimia kamadia? Mara beu! Na damana vona kua e ba mamai, da ti pele kakavanga na tamohane kua e ba lahi vahoru ni dia, pale, dia te ba tangi dia kene mahoho.
16 Beta manumanu dia na lala dia kata pelea lavalava vahoru dia na turu porotia horupa lavalava bura vona. Tani kubarae, da na lavalava vahoru tani vano ni tania

9:10 Lu 15.1-2. **9:13** Mt 12.7; Hos 6.6.

kete viluku pitu, ia katia horupa kena na lavalava bura ia dopa kapou.
17 Beta ve manumanu dia na lala dia kata gorea vaen vahoru na poloka hulita me bura. Ta dia na kubaraenia, da na hulita me bura e tere, na vaen ia maliki, na hulita me kini zaha. Manumanu dia ta lala dia kata gorea vaen vahoru na hulita me vahoru. Pale, na hulita me kamana vaen da beta hiro kata zaha."

9.18-26 A Iesus e valamari mulehia kapiru katiu ki kati kemihia na tavine kua e vakulia kana loholohoa (Mak 5.22-43; Luk 8.41-56)

18 A Iesus e ba popole na polea kua, na paraha ke vuni Iuda katiu e mai vona ia padonia tutura na mugani Iesus ki tania, "Tugu tavine e ba mate kua, palaka mai nu taruhia lima vona, ia ni lama mule."
19 A Iesus ia di madi ia vano kamana, kana disaipel kamahi ve dia ta vano kamana.
20 Na tavine katiu na topo e lelele kirina krismas ti 12, e pe na lamani Iesus ki mai, ia vakulia hiripa kana loholohoa.
21 Na vuna ia e lohoi barae, "Kua na vakulia kana loholohoa za, hau da ta kemi."
22 A Iesus e tare poki ia hadavia na tavine kua, ia tania, "Tugu taua nu lohoi vuvu. Ka bilip ti katiho kunu kemi." Pale, na tavine kua ia kemi pamuhi.
23 Tania a Iesus ki vano hoho na ruma kana paraha ke vuni Iuda, ia hada nuhuta vilivilia na flut, na manumanu ve dia ta kakatia valalanga kapou na tangia,
24 a Iesus ki tania, "Miu kakava. Na kapiru beta ni mate ia e ngongoro za." Palaka dia ta nongonia.
25 Tania ki geura manumanu dia ka gotalatala na ruma, ia hoho na ruma ia pahoria limana tavine kote kua, na tavine kua ia lama.
26 Na rereka goloa kua a Iesus e katia ki vana lobia malala laveve na palaka kua.

9.27-34 A Iesus e kati kemihia kaka rua matahiro e keu kamana kaka katiu kua e manga

27 A Iesus e vatia palaka kua, ki vavana vano, na kaka rua matahiro e keu, hiro ta ma mumuri vona, hiro ka kokoi hiro ka tatani barae, "Maharimiro, Tubuni Devit!"
28 A Iesus e vano ia hoho na ruma, na kaka rua kua matahiro e keu, hiro ta mai vona, a Iesus ia hulenihiro, "Mo ta bilip da ta kati kemihimoro?" Hiro ka tania, "E, Paraha."
29 A Iesus ia vakulia matahiro ki tani barae, "Pele muri na kamo bilip ni niau, goloa e kukulimo kirina, da e bele matoto."
30 Matahiro ia kemi. A Iesus ia tani vatuharia ni hiro, "Tabarae mo na tania na kaka katiu na goloa kua e bele ni moro."
31 Palaka hiro ta vano hiro ta kalohulohunia na manumanu laveve na malala laveve na palaka kua, na goloa kua a Iesus e katia.

32 Kamana na kaka mata keu rua kua hiro ka vatia ruma hiro ka gotala, manumanu taza dia ta pelea na kaka katiu e manga, na vuna zia na vule zaha e holiholia, ia mai ni Iesus.
33 Kamana ki pele kakavanga na vule zaha kua, na kaka manga kua ia pole. Na kabuna manumanu kua dia ta ridi matoto dia ka tania, "Ma beta goloa katiu mata barae ni hadava ni Israel."
34 Palaka na Parisi kamahi dia ta tania, "Ia e gagala kamana matuhanga kana paraha ke hanitunitu."

9.35-38 A Iesus lohora e zaha na manumanu

35 A Iesus e vana na poloka taon laveve kamana malala kotekote laveve, ki vaketekete na poloka haus lotu kamahi ke vuni Iuda, ki ratahidia na Kalohua Kemi na kingdom ke Vuvu, ki kati kemihia manumanu kua e mazahitidia.
36 Ia ki hadavia na kabuna manumanu kamahi, lohora ki zaha ni dia, na vuna dia ta kati zahata, dia ka batola matoto, balika sipsip kamahi kua beta kaka kete hada poto ni dia.
37 Pale, ia tania na kana disaipel kamahi, "Na haninga luba matoto ti matuha na poloka vanua, palaka beta kakanaka galanga ni luba dia kata vai lupunia.
38 Miu hulenia na Paraha kara pelepelea na haninga, ia kete geria manumanuna galanga kara vanua, dia kata vai lupunia haninga."

10

10.1-4 Hizana 12 disaipel ke Iesus
(Mak 3.13-19; Luk 6.12-16)

1 A Iesus e kohania kana 12 disaipel kamahi dia ta mai vona, ia vala matuhanga ni dia, dia kata pele kakava vule zaha kamahi dia na kati kemihia manumanu kua e mazahitidia.
2 Na hizana apostel kamahi kua. Muga, a Saimon (kua e kohanga ni Pita) kamani tazina a Andru, ia mai tuni Sebedi karua a Jems hiro tazina a Jon;
3 A Filip hiro a Bartolomyu; a Tomas mai a Matyu kakanaka pelepelea na takis; a Jems tuni Alfius, ia mai a Tadius;
4 a Saimon kua bukuna kabu ke vuni Selot, ia mai a Iudas Iskariot kaka kua ba muri kete vala a Iesus na limani vuni Iuda.

10.5-15 A Iesus e vala galanga na kana 12 apostel kamahi
(Mak 6.7-13; Luk 9.1-5)

5 Dia manumanu 12 kua, a Iesus e geridia ki tani barae ni dia, "Taua miu na vano na nuhu motu kua beta dia na bukuni Iuda o miu na vano hoho na taon katiu ke vuni Samaria.
6 Miu vano na sipsip kua bukuni Israel kua dia te golu.

9:34 Mt 10.25; 12.24; Mk 3.22; Lu 11.15. **9:35** Mt 4.23; Mk 1.39; Lu 4.44. **9:36** Nam 27.17; 1 Kin 22.17; 2 Sto 18.16; Ese 34.5; Mk 6.34. **9:37** Lu 10.2.

7 Miu vano miu na vala
polea kubarae, 'Na kingdom
ke Vuvu ti kozoho!'
8 Miu kati kemihia nuhu
kua e mazahitidia, valamari
mulehia nuhu kua dia te
mate, miu kati kemihia nuhu
kua lepra ni dia, miu ta
pele kakava vule zahazaha
kamahi. Hau ta vala vetania
matuhanga ni miu, ia miu ve
miu vala vetania na manu-
manu, beta kete kadoa miu
vona.
9 Taua miu na gorea gol,
beu silva, beu kopa na
kamiu poket miu na vavana
kamana;
10 taua miu na pelea beke
kara vavananga o kamiu siot
ni rua, beta miu kata pelea
sandel, o toho. Na vuna
kakanaka galanga ia e lala
kete vavakodoa.
11 Taon kakei o malala kote
katiu miu ta bele vona, miu
hada kara kaka katiu kua
e kulina kete koi tadurimiu,
miu ta mia kamana ki mule
na dama kena miu kata vatia
malala kena.
12 Miu kene hoho na kana
ruma, miu vala kamiu mag-
ali kemia vona.
13 Kua na manumanu na
poloka ruma kena dia na koi
tadurimiu, miu vatia kamiu
magali kemia ni ngoro ka-
madia, kua kini beu, miu
pele mulehia kamiu magali
kemia ni vamule ni miu.
14 Kua tani beta kaka katiu
ni koi tadurimiu o ni beta
ni longoria kamiu polea, miu
vatia malala kena, miu ta
pali tubinia havuhavu na
kabemiu.
15 Ta tani matotonia ni
miu, na damana kotoa
kapou ke Vuvu, na goloa
zaha kua kete bele kiridia,
da e kapou livutia kena
kete bele ni Sodom hiro a
Gomora.

10.16-25 Bizea luba da e bele
(Mak 13.9-13; Luk 21.12-17)

16 Miu longoria, hau ta
gerimiu balika sipsip kara
pidaka kauaua mata vari-
hanihani. Kubarae, kamiu
lohoihoia kete gala taputapu
balika matabunu, miu ka
valugilugimiu balika balu.
17 Miu lohoimiu ni manu-
manu; da dia ta paho
tadurimiu dia ka koto
kirimiu na kadia Pararaha
kamahi. Dia ka vihimiu na
poloka haus lotu kamahi ke
vuni Iuda.
18 Na vuna ni niau za, da
dia ta koto kirimiu na ka-
dia gavana kamahi kamana
kadia king kamahi. Dia ta
kubarae ni miu, miu kata
tani kakava na kalohua kemi
ni dia, kamana nuhu kua
beta dia na lala a Vuvu.
19 Dia kene haba
tadurimiu, taua miu na lohoi
tori habuka, na polea zia
miu kata tania o miu kata
tani zingania. Na dama
kena, nazia kua miu kata
tania, da ti valanga ni miu.
20 Na vuna zia, da ti beta
miu keteni popole, na Vule
Tumonga ke Tamamiu da ti
popole na havamiu.
21 Manumanu da dia ta
koto kiri habu tazidia mule

10:10 1 Ko 9.14; 1 Ti 5.18. **10:14** Ap 13.51. **10:15** Mt 11.24; Stt 19.24-28. **10:15** Lu 10.4-12. **10:16** Lu 10.3. **10:17** Mk 13.9-11; Lu 12.11-12; 21.12-15. **10:21** Mk 13.12; Lu 21.16.

kete hubu matoa dia. Habu tamana kapirupiru da dia ta koto kiri habu tutudia mule. Kapirupiru da dia ta tare poki kiri habu tamadia kamani habu titinadia dia ka koto kiridia, dia ka hubu matoa.
22 Na vuna ni niau za, manumanu da dia ta zaha kirimiu, palaka azei ho kua tanu madi ni bada ia ia ki las de, ia da tu mahuri roro.
23 Kini zaha voa kirua miu na palaka katiu, miu hava kara palaka motu katiu. Hau ta tani matotonia ni miu, da beta miu kata vahozovi kemikemihia galanga na taon kamahi ni Israel, na Tuna Kaka ia mai.
24 Kapiru sikul beta ni paraha na kana tisa, beu na vora beta ni paraha na kana tubu.
25 Na kapiru sikul da e hilohilo za kua ia kete balika kana tisa, na vora da e hilohilo za kua kete hizanga balika kana tubu. Manumanu dia ta kohania na tubu kara ruma ni Belsebul, kubarae, da dia ta vala hiza zaha dopa na kana manumanu ve.

10.26-31 Kaka ia kete kuahinia a Vuvu za
(Luk 12.2-7)

26 Ki kuza barae taua miu na kuahinidia. Goloa laveve kena e kakarua, da e lalaha karikari kirua, polea laveve kena e lilitingianga da e tani kakavanga, manumanu laveve ki lala.
27 Nazia kua ta tania ni miu na rodo, ia miu tani kakava na dama, nazia kua e tani rogoanga na talingamiu za, ia miu madi na huduna ruma kamahi miu na tani kakava.
28 Taua miu na kuahinia nuhu kua dia kata hubi matehimiu, palaka mara beta dia na hubi matehia vulemiu. Palaka miu kuahinia a Vuvu. Ia e dangea kete hubi matehiho ia mai na vule ve na hel.
29 Miu ta lala manumanu dia ta lala dia kata kadea na hila rua na 10 toea za, palaka mara beta hila katiu ni mate veta ni dua kara garigari kua ta beta a Tamamiu ni tania.
30 Ia miu ve, na vulukumiu laveve na bakamiu kava ti hazeanga.
31 Kuza barae taua miu na kuahi; miu ta dopa hizanga na manu kotekote kamahi.

10.32-33 Beta tolu kata puae kua tolu kata tani kakava habuka tolu ta bukuna kabu ke Iesus
(Luk 12.8-9)

32 Azei ho kua tanu tani kakava habuka ho tu bukuna kagu kabu, ia hau ve da ta tani kakava ve ni Tamagu kua na lagato, habuka ho kagu ve.
33 Palaka azei kua tani madi na matana manumanu ni tania habuka beta ni lalau, ia hau ve da ta tania ni Tamagu habuka beta na lala ia ve.

10.34-39 Manumanu kete dopa kulidia matoto kiri Iesus
(Luk 12.51-53; 14.26-27)

10:22 Mt 24.9; Mk 13.13; Lu 21.17; Mt 24.13; Mk 13.13. **10:24** Lu 6.40; Jo 13.16; 15.20. **10:25** Mt 9.34; 12.24; Mk 3.22; Lu 11.15. **10:26** Mk 4.22; Lu 8.17. **10:33** 2 Ti 2.12.

34 Tabarae miu na lohoia
hau ta ziho kata katia manu-
manu dia na magali katiu
ri na garigari. Hau beta
na ziho kata vala mianga
pa, beta hau ta ziho kamana
bainat.
35 Hau ta ziho kata ka-
tia kaka ni tare poki mule
kiri tamana, tavine kete
tare poki mule kiri titinana,
tavine kete tare poki kiri
ravana tavine.
36 Nuhu kua dia kata dopa
zaha matoto kiriniho, ia da
na nuhu kua na ka ruma
mule.
37 Azei kua e dopa ki
kulina matoto kiri tamana
kamani titinana dopa na kua
e kulina kirigu, ia beta ni
dangea kete kara kagu di-
saipel; Azei kua e dopa ki
kulidia kiri tuna tamohane
kamani tuna tavine dopa na
kua e kulina kirigu, ia beta
ni dangea kete kara kagu
disaipel.
38 Azei kua tanu beta nu
pelea ka kruse nu muri ni
niau, ia mara beta nu kara
kagu disaipel.
39 Azei ho tu lolohoia koto
katia nu mia papa, ia da tu
paho kavu kara ka mianga
pa, palaka azei ho kua tu vati
mazukenia ka mianga pa ku
muri ni niau, ia da tu paria
mianga pa.

10.40-42 Kaka kua e kodonia na manumanu ke Kristus ia da kado kemukemuha
(Mak 9.41)

40 Azei kua kini koi
tadurimiu, ia e habuka e koi
taduriau, azei kua tani koi
taduriau, ia e habuka e koi
taduria Kaka kua e geriau ka
mai.
41 Azei kua tani koi taduria
na profet katiu na vuvuna
kaka kena ia na profet katiu,
ia da e kadoa ia na kadoana
profet kamahi, azei kua tani
koi taduria kaka kua kana
moge e mahoto na vuna
kaka kena ia na kaka ma-
hoto, ia da e kadoa ia balika
kaka kua kana moge e ma-
hoto.
42 Hau ta tani matotonia ni
miu, kua kaka katiu ni vala
naru kalolo na kaka vetanga
katiu kua e bukuna kagu
kabuna disaipel, kaka kena
mara beta matoto kadoana
ni golu."

11

11.1-19 A Jon kakanaka Baptais e geria kana apostel taza dia ka vano ni Iesus
(Luk 7.18-35)

1 Kamana a Iesus ki vala
hozovia polealea kamahi
kua na kana disaipel
kamahi, ia vatia palaka
kua kini vano kara poloka
taon kamahi ni Galili kete
vaketekete ni ratarata vona.
2 Kamana a Jon, kua ia na
poloka karabus, ki longoria
nazia kua a Iesus e kakatia,
ia geria kana apostel kamahi
dia kata vano ni Iesus,
3 dia kata huleni baraenia,
"Ia ho za na kaka kua kete
mai, o hita kata guria kaka
katiu motu ve kete mai?"
4 A Iesus ki kolia kadia
hulea ki tani barae, "Miu

10:35 Mai 7.6. **10:38** Mt 16.24; Mk 8.34; Lu 9.23. **10:39** Mt 16.25; Mk 8.35; Lu 9.24; 17.33; Jo 12.25. **10:40** Lu 10.16; Jo 13.20; Mk 9.37; Lu 9.48.

vamule vano tania ni Jon nazia miu ta longoria miu ka hadavia.

5 Nuhu kua matadia e keu dia ta hada mule, nuhu kua kabedia e matemate dia te vavana, nuhu kua lepra na livuhadia, dia ta kemi mule, nuhu kua talingadia e dotodoto, dia ta longo mule, nuhu kua dia ta varimateai, dia ta valamari muleha na matea, ki mai ve na Kalohua Kemi ti vaketoa ve na nuhu kua beta kadia goloaloa vona.

6 Kaka kua e bilip ni niau ki beta ni lohoi ruarua ni niau, ia kete hilohilo."

7 Kamana na disaipel kamahi ke Jon dia te vavana vamule, a Iesus ia hulenia na kabuna manumanu na vuna ni Jon, "Nazia miu ta lohoia miu kata hadavia kua miu ta vano ni Jon na deset? Miu kata hadavia na kazeze na kavili e habinia ki mamalolo?

8 Kini beu, pele nazia miu ta vano na deset miu kata hadavia? Na kaka e zozohoria na zohozohoa mata mulimuli? Beta, nuhu kua dia ta zozohoria na zohozohoa mata mulimuli dia ta lala dia kata mimia na ruma kana king kamahi.

9 Pele nazia miu ta vano miu kata hadavia? Miu kata hadavia na profet katiu? E limoha, palaka ia e dopa ki hizanga na profet laveve.

10 Ia za ia na kaka kua e vapolunganga na poloka buk ke Vuvu ki tani barae voa kirua, 'Hau da ta geria kagu vakilalanga ki vamuga ni niho, ia da e vaida na dala kiriniho.'

11 Hau ta tani matotonia ni miu, a Jon kakanaka baptais e dopa ki hizanga na manumanu laveve kua e valohuadia ri na garigari. Palaka nuhu kua beta dia na dopa hizanga na poloka kingdom ke Vuvu, dia ta dopa hizanga ni Jon.

12 Kilaka kua a Jon kakanaka baptais e varivuvu kete vala polea ke Vuvu ki mai ki mule na taem kua, na kingdom kara lagato ti mai matuha matoto, ia mai ve manumanu taza kamana kadia matuhanga dia ve dia ta paparakilania dia kata radia, dia na hada vona.

13 Na profet laveve kamana lo ke Moses ve e pole na vuna na kingdom ke Vuvu ki mai ki mule na taem ke Jon kakanaka baptais.

14 Kua kini kulimiu miu kata longoria kadia polea, pele a Jon ia a Elaija za kua varira na buk ke Vuvu kua e tania kete mai mule.

15 Azei kua kini talinga vona, pele tabu longo papa.

16 Kata vatunga zingania nuhu bukuna tauna kua? Dia ta baliki kapirupiru kotekote, kua dia ta mimia na palakana maket kamahi, dia ka gogoe kiri habu tamaninikidia dia ka tatani barae,

17 'Hita ta vilinia kalou, beta miu na parau. Hita ta habia vuroua, beta miu na tangi.'

11:5 Ais 35.5-6; Ais 61.1. **11:10** Mal 3.1. **11:12** Lu 16.16. **11:14** Mal 4.5; Mt 17.10-13; Mk 9.11-13.

18 Ia dia ve ta balika dia,
a Jon e mai ki mamahoho,
manumanu dia ka tania, 'Na
vule zaha e holiholia.'
19 Na Tuna Kaka ki mai ki
beta ni mamahoho, dia ka
tania, 'Ia na kakanaka hani
hamohamoa ki kakanaka
spak, ki kikilipia nuhuta
pelepelea na takis, kamana
nuhuta moge zahazaha.'
Palaka lohoihoia pa ke
Vuvu ia e mahoto, na
vuna haningana e vatunga
kakava, ia e mahoto."

11.20-24 Kaba loho za-
hanga na nuhu kua beta dia
na pokizia magalidia
(Luk 10.13-15)

20 Pale, a Iesus ia pole kara
manumanu na taon kamahi
kua ia e katia na mirakel
kapopou luba ni dia, na
vuna beta dia na pokizia
magalidia.
21 Ki tani barae, "Kaba
loho zahanga ni niho, ho
Korasin! Kaba loho zahanga
ni niho, ho Betsaida! Na
vuna na mirakel kamahi kua
e katua na polokomiu ni
katua ni Tair kamani Saidon,
ma varira za dia te puae
dia kene pokizia magalidia,
dia kene lohoria na beke dia
kene bode na habulo.*
22 Palaka hau tania ni miu,
da e dopa ki kemi ke Tair ka-
mani Saidon na damana ko-
toa kapou ke Vuvu. Palaka
miu da miu ta vairo matoto.
23 Miu vuni Kaperneam
miu ta lohoia da miu ta vaza-
heanga zahe kara lagato,
ai? Mara beta matoto, da
miu ta varaganga kiri loloni
habuna. Ta mirakel kamahi
kua e katua na polokomiu, ni
katua varira ni Sodom, ma a
Sodom e ba vovona kua.
24 Palaka hau ta tania ni
miu, da e dopa ki kemi
ke Sodom na damana kotoa
kapou ke Vuvu. Palaka miu
da miu ta vairo matoto."

11.25-30 Miu mai ni niau
miu na hivu
(Luk 10.21-22)

25 Kilangata kua a Iesus
e tani barae, "Hau ta vaza-
henia hiza, Tamagu, Paraha
kara lagato kamana garigari,
na vuna zia ho tu litig-
inia goloaloa kua na nuhu
kua kadia hada lalanga vona
kamana nuhu kua bakadia
vona. Kunu vatunga kakava
ni kapirupiru kotekote.
26 E limoha, Tamagu, na
vuna zia ia kua e kuli matoto
kete kubarae.
27 Goloaloa laveve kava
Tamagu ti vala ni niau, kata
hada vona. Beta kaka katiu
ni lala hau azei matoto, a
Tamagu za ia e lalau. Beta ve
kaka katiu ni lala matotonia
Tamagu azei, a Tuna za, ia e
lala, ki vatunga Tamana na
nuhu kua ia ti makia kete
vatunga kakava Tamana ni
dia.
28 Miu mai ni niau, miu
laveve kua livuhamiu ti buz-
abuza na lugaluganga na
bizea kapopou, miu mai ni
niau miu na hivu.
29 Miu pelea kagu polea ni
ngoro na polokomiu, miu na

11:21 Ais 23.1-18; Ese 26.1—28.26; Jol 3.4-8; Amo 1.9-10; Sek 9.2-4. * **11:21** A Korasin hiro a Betsaida hiro na taon ke vuni Iuda. A Tair hiro a Saidon hiro taon ke vuni haiden. **11:23** Ais 14.13-15; Stt 19.24-28. **11:24** Mt 10.15; Lu 10.12. **11:27** Jo 3.35; Jo 1.18; 10.15. **11:29** Jer 6.16.

muri ni niau, miu kata hivu na goloaloa kua e vavala bizea na vulemiu. Na vuna Hau ta valugulugiau ka lala kata vazihoni mulehiau.
30 Na vuna kagu polea e beta ni vitiha marata, goloa ta vala miu kata luga, beta ni bize."

12

12.1-8 A Iesus e pole na makina tabutabua na galanga na Sabat
(Mak 2.23-28; Luk 6.1-5)

1 Na dama, na Sabat katiu, a Iesus e vavana na poloka vanua na vit kamahi. Kana disaipel kamahi e vitolonidia, pale, dia ta duledule na paleka vit dia kene hahania.
2 Tania a vuni Parisi dia ka hada baraenia, dia ta tania ni Iesus, "Hada! Ka disaipel kamahi dia te katia nazia kua e tanga beta kete katua na Sabat."
3 A Iesus ki tania ni dia, "Beta za miu na hadavia na poloka buk kana Paraha nazia kua a Devit e katia, kilangata kua ia kamana nuhu kua dia ta mumuri vona dia ta katia kilangata kua e vitolonidia?
4 A Devit e hoho na poloka ruma ke Vuvu kamana kana manumanu, dia ka hania na bret kena ti vabilasianga ki tabutabua mara beta kaka vetanga ni hania, na pris kamahi za da dia ta hania.
5 O beta miu na hada kua na poloka buk kara lo kena na Sabat, na pris kamahi dia ta lala dia kata gagala na poloka tempel na Sabat, palaka beta goloa katiu ni zaha vona?
6 Hau ta tania ni miu, goloa kua e dopa ki hizanga na tempel, ia ri.
7 Kua miu na lala matotonia na polea kua na poloka polea kana Paraha kua e tani barae, 'Hau e kuligu matoto miu kata kati kemihia na manumanu, beta ni kuligu kara kamiu opa kamahi.' Ma ti beta miu kata padea polea kara nuhu kua beta dia na katia goloa zaha katiu.
8 Na vuna zia, na Tuna Kaka ia na Tubu kara Sabat."

12.9-14 A Iesus e kati kemihia kaka katiu limana e zaha na Sabat
(Mak 3.1-6; Luk 6.6-11)

9 A Iesus e vatia palaka kua, ia vano hoho na haus lotu ke vuni Iuda,
10 na poloka haus lotu kua, na kaka katiu limana e mate. Kilangata kua manumanu taza na poloka haus lotu kua ve, e kukulidia dia kata padea polea kiri Iesus, kubarae dia ta hulenia, "E kemi tolu kata kati kemihia kaka na Sabat?"
11 A Iesus ki tania ni dia, "Kua katiu ni miu kua kana sipsip ni dua kara poloka lovo na Sabat, karae mara beta ni hare gotalani mulehia?
12 Palaka na kaka ia e dopa na sipsip! Kubarae, kadolu lo ia e tania tolu kodonia kaka na Sabat."
13 Pale, a Iesus ia tania na kaka kua limana e mate,

12:1 Lo 23.25. **12:3** 1 Sml 21.1-6. **12:4** Wkp 24.9. **12:5** Nam 28.9-10. **12:7** Mt 9.13; Hos 6.6. **12:11** Lu 14.5.

"Vatatahia lima." Na kaka kua ia vatatahia limana kini kemi pamuhi, balika paligeni limana.

14 Palaka a vuni Parisi dia ta gotala dia kene taru lupunia polea dia kata hubi matehia a Iesus.

12.15-21 A Iesus ia na vora ke Vuvu matoto

15 A Iesus e lala nazia kua dia ta tatania dia kata katia vona, ia vatia palaka kua; na manumanu luba dia ta muri vona. Ia ki kati kemihia manumanu laveve kua kadia mazahi vona.

16 Ki tani vatuharia ni dia beta dia kata kalohulohunia ia.

17 Ia e kati baraenia kete pori matoto na polea ke profet Aisaia kua e tani barae,

18 "Miu hadavia kagu vora kua hau mule ta makia, hau e kuligu matoto kirina. Da ta vavonuhia na kagu Vule Tumonga, kete tani kakava kagu moge kua e mahoto, ia mai na kagu kot kua e mahoto, na kantri laveve na vulovulo.

19 Mara beta ni vavaigege o ni gogoe kapopou, ki mara beta ni longora halingana na daladala kamahi.

20 Mara beta ni bara putuhia na tabuka kua ti mamalolo keteni putu, ki mara beta ve ni bara matehia lam kua beta ni kakalakala papa. Da e varidi, ia, ia ki katia moge kua e mahoto kamana kot mahoto kua ke Vuvu ki vin.

21 Na hizana za, manumanu na kantri laveve na vulovulo da dia ta vaka maroro vona."

12.22-32 A vuni Parisi dia ta tania a Iesus e gagala kamani Belsebul
(Mak 3.20-30; Luk 11.14-23; 12.10)

22 Dia ta pelea kaka katiu na vule zaha e holiholia ki mai vona, matana e keu ki manga ve. A Iesus ia kati kemihia kaka kua, pale, na kaka kua ia hada kini pole.

23 Manumanu laveve dia ta zipa zahe matoto na goloa kua a Iesus e katia, dia ka tani barae, "Karae ia a Tubuni Devit kua?"

24 Palaka a Vuni Parisi dia ta longoria polea kua, dia ta tania, "Ia e pele kakava na vule zaha kamahi na vuna zia na paraha ke hanitunitu a Belsebul e vavala matuhanga vona kete katia."

25 A Iesus ia ti hada lala kadia lohoihoia, ia tani barae ni dia, "Kantri kakei kena na manumanu vona dia ta varipe vulavulahi dia ka vavarihubi na pidaka dia mule, da kantri kena e vairo matoto. Taon kakei o kabu katiu dia na varipe vulavulahi, dia na vavarihubi mule, ia mara beta dia na kemi, da dia ta vairo matoto.

26 Kua kabu rua na kingdom ke Satan hiro na vavarihubi mule, ia hada barae, kava dia te varipe vulavulahi kava kena, da pitu papa dia ta vairo.

27 Ta hau na pele kakava na vule zaha na hizani Belsebul, pele kamiu manumanu, dia ta pepele kakava na vule zaha na hizani zei? Kubarae, kamiu manumanu mule dia

12:18 Ais 42.1-4. **12:24** Mt 9.34; 10.25.

ta vatunga kakava habuka kamiu polea beta ni mahoto.
28 Palaka kua hau na pele kakava vule zaha na matuhanga kana Vule Tumonga ke Vuvu, ia ti vatunga habuka na kingdom ke Vuvu ti bele ni miu kava.
29 Mara beta kaka katiu ni hutu valahia ruma kana kaka babo ni vile hozovia kana goloaloa, ma muga ki rotu taduria kaka babo kua. Pale, ba muri ia ti vanahea goloaloa na kana ruma.
30 Kaka kua tani beta ni mamadi kamaniau, ia e habuka e madi poki kirigu, kaka kua tani beta ni kakamaniau ni vivile lupunia manumanu, ia tu vavaikali manumanu.
31 Kubarae hau ka tania ni miu, moge zaha laveve, o kua tu pole zaha kiri Vuvu, da e lohoi balanga, palaka azei ho kua tanu pole zahatia na Vule Tumonga, ia mara beta matoto ni lohoi balanga ka manaunaua.
32 Azei tani tania polea zaha katiu kara Tuna Kaka, da a Vuvu e lohoi bala kana manaunaua, palaka azei kua tani tania polea zaha katiu kara Vule Tumonga mara beta matoto ni lohoi balanga kana manaunaua meni kua o na taem ba muri ve."

12.33-37 Na hai zaha lala kete vua paleka ni zahazaha (Luk 6.43-45)

33 A Iesus ki tani barae ve, "Kua hai ni kemi, ia da paleka ve e kemi. Kua hai ni zaha, ia da e vua paleka ki zaha; na vuna hai ia e hada lalanga kua na palekangana.
34 Miu matabunu kamahi miu, miu ta manumanu zahazaha ki kubarae, mara beta miu na tania polea kemi katiu. Na vuna nazia kua e vonu na polokomiu, ia, ia kena e gogotala na havamiu.
35 Kaka kemi ia lohoihoia kemi e ngongoro na poloka. Kubarae ki lala kete kakatia moge kemi. Kaka zaha ia na lohoihoia zaha na poloka kubarae ki lala kete kakatia moge zahazaha.
36 Hau ta tani matotonia ni miu, na damana kotoa kapou ke Vuvu, manumanu da dia ta madi dia ka koto kirua taraka polea vetanga kote katiu kena dia ta varaga.
37 Na vuna zia, na kadolu polea za ia da to ta vinim kotoa vona o da to ta karabus vona."

12.38-42 Manumanu taza dia ta hulenia a Iesus kete katia na mirakel (Mak 8.11-12; Luk 11.29-32)

38 Pale, na tisa kamahi kara lo kamana Parisi taza dia ta tania ni Iesus, "Tisa, katia mirakel kapou katiu kua kete vatunga habuka ka matuhanga ia e pe ni Vuvu."
39 A Iesus ki tania, "Manumanu bukuna tauna kua dia ta manumanu zahazaha matoto ki beta ve dia na lala dia kata vala matotonia magalidia ni Vuvu! Miu ta huleniau kara mirakel? Mara beta! Na mirakel katiu papa

12:30 Mk 9.40. **12:32** Lu 12.10. **12:33** Mt 7.20; Lu 6.44. **12:34** Mt 3.7; 23.33; Lu 3.7; Mt 15.18; Lu 6.45. **12:38** Mt 16.1; Mk 8.11; Lu 11.16. **12:39** Mt 16.4; Mk 8.12.

kena da e valanga ni miu, ia na mirakel ke profet, a Jona.
40 Ia habuka kua a Jona e ngoro dama tolu, marigo tolu na poloka hiha kapou, ia da na Tuna Kaka e ngoro dama tolu, marigo tolu na poloka garigari.
41 Na damana kotoa kapou ke Vuvu, a vuni Ninive da dia ta madi dia ka koto kirimiu, na vuna kamana dia ka longoria polea ke Jona; dia ta pokizia magalidia dia ta zuka tapunia kadia moge zahazaha; palaka hau ta tania ni miu, kaka kua e dopa ki hizanga ni Jona, kua ia ri!
42 Na damana kotoa kapou ke Vuvu, da na Kwin bukuni Sheba da e madi ki koto kirimiu, na vuna zia, ia e vavana zau matoto pe na kana kantri ki mai kete longoria na vaketeketea kemi ke King Solomon; hau ka tania ni miu kaka kua e dopa ki hizanga ni Solomon, kua ia ri!"

12.43-45 Na Vule Zaha e vamule
(Luk 11.24-26)

43 A Iesus ki tani barae ve, "Kua na vule zaha katiu ni gotala na kaka katiu, da e vavana na palaka kua e vavaha ki beta naru vona ki hahadahada palaka kete hivu vona. Palaka kua tani beta ni paria palaka katiu,
44 da e pole kazihezihena ki tani barae, 'Kata vamule vano kara kagu ruma.' Pale, ia vamule kini paria habuka, na ruma ti kuvua kini puzopuzoa, kini vaida kemukemuha poloka.
45 Pale, ia vano ia kohania ve na vule zaha e 7 ve kua dia ta dopa zaha matoto vona, dia ta mai mia na poloka ruma kua. Pale, na kaka kua da ti dopa kini zaha matoto na vona kena muga. Ia da e kubarae za na nuhu zahazaha bukuna tauna kua."

12.46-50 Azei titinani Iesus kamani habu tazina?
(Mak 3.31-35; Luk 8.19-21)

46 A Iesus e ba popole kamana manumanu barae, a titinana kamani habu tazina kamahi dia ta belebele, dia ka varimadiriai na hatama, dia ka huhule kirina dia kata pole kamana.
47 Kaka katiu ia tania vona, "Katiti kamani habu tazi dia ta varimadiriai na hatama, kulidia dia kata pole kamaniho."*
48 A Iesus ki hulenia, "Azei titinagu, azei habu tazigu?"
49 Pale, ia vatunga vano kara kana disaipel kamahi ia tani barae, "Hadavia! Kuari ia titinagu kamani habu tazigu kuari!
50 Azei kua tani lala kete mumuri na lohoihoia ke Tamagu kua e heta na lagato, ia na tazigu, livukugu, ia mai titinagu."

13

13.1-9 A Iesus e barikikinia polea na kaka e

12:40 Jna 1.17. **12:41** Jna 3.5. **12:42** 1 Kin 10.1-10; 2 Sto 9.1-12. * **12:47** Na buk baibel Grik taza bukuni varira beta ni vapolunganga ves 47.

muratania na harana vit na vanua
(Mak 4.1-9; Luk 8.4-8)

1 Na dama kena za a Iesus
e vatia na ruma ia gotala kini
pozi mia na hiripa loka ni
Galili.
2 Na manumanu luba ma-
toto dia ta mai madi lobia,
kubarae ia vatia vazalea ia
polo na huduna bot katiu ia
mia vona, na kabuna manu-
manu laveve kua, dia ta ma
varimadiriai na vazalea.
3 Pale, ia barikikinia polea
na goloa luba ki tani barae ni
dia, "Na kaka katiu e vano ki
muratania na harana vit na
poloka hana vanua.
4 Kamana kua e vana ki
mumuratania na harana vit,
harana vit taza dia ta dua
kara dala na manu kamahi
dia ta mai hani hozovia.
5 Na harana vit taza e
dua kara palaka kedoke-
dora, beta garigari ni kapou
marata vona, kubarae ki
pizuzu tapu.
6 Palaka kamana na voro
ki zahe ia tiba gatovia na
haina vit kotekote kamahi
kua, dia ta malailai, na vuna
beta vorakadia ni hoho ni
dopa ziho na poloka gari-
gari.
7 Harana vit taza dia ta
dua kara poloka vuvuna
mota matangatanga kamahi,
na mota matangatanga dia
ta tago matehidia.
8 Harana vit taza dia ta
dua kara garigari kemi, dia
kene vua. Taza dia ta
taruhia palekedia 100, taza e
60, taza e 30.
9 Azei talingana vona, kete
longoria polea kua."

13.10-17 Vuvuna lohoi-
hoia a Iesus e babarikikinia
polea
(Mak 4.10-12; Luk 8.9-10)

10 Kana disaipel kamahi
dia ta mai vona, dia ta
hulenia, "E kuziha ku
babarikikinia polea ku
vavala na manumanu?"
11 A Iesus ia tania, "Hada
lalanga na litigitigia kara
kingdom ke Vuvu kava ti
valanga ni miu, palaka beta
ni valanga ni dia.
12 Azei kua kava ti kana
goloaloa taza vona, da a
Vuvu e vala taza ve vona,
pale, kana goloaloa ia dopa
luba matoto. Azei kua tani
beta matoto kana goloaloa
vona, tani kana pitu vona, ia
da a Vuvu e pele kakava ve
vona kena.
13 Ia ki kuza barae, ka
babarikikinia polea ni dia.
Ia vata matadia e hahada,
mara beta dia na hadavia;
ia vata talingadia e lolongo,
mara beta dia na longoria
dia na lohoi lala.
14 Na manumanu kua, na
polea katiu ke profet Aisaia
kua e tania varira ti pori
matoto kiridia. Ia e tani
barae,

> 'Da miu ta longoria,
> longoria polea, palaka
> mara beta miu na
> longo lala, da miu ta
> hada hahada, palaka
> mara beta miu na
> hada lala.
>
15 Na vuna magalina manu-
manu kua kava ti
zobo, ti beta dia ne
lolongoria goloa katiu
na talingadia, dia

13:2 Lu 5.1-3. **13:12** Mt 25.29; Mk 4.25; Lu 8.18; 19.26. **13:14** Ais 6.9-10.

kene tabaria matadia tabarae matadia ni hada lala goloa, talingadia ve ni longo lala polea, magalidia ve ni lala na vuvuna polea, dia na pokizia magalidia dia na vamule mai ni niau na kati kemihidia.'

16 Palaka miu, a Vuvu ti kati kemihia matoto na matamiu kamana talingamiu, na vuna matamiu e hahada na talingamiu ve e lolongo.

17 Hau ta tani matotonia ni miu, na profet luba kamana nuhuta moge kua e mahoto, e kulidia matoto dia kata hadavia nazia kua miu ta hahada, palaka beta dia na hadavia. Dia kata longoria ve nazia kua miu ta lolongoria, palaka ki beta dia na longoria."

13.18-23 A Iesus e tani kakava na barikikia na polea na palekangana vit
(Mak 4.13-20; Luk 8.11-15)

18 A Iesus ki tani barae ve, "Miu tabu longo papa kara vuvuna barikikia na polea na kaka kua e muratania na harana vit.

19 Kua kaka katiu ni longoria na polealea na kingdom ke Vuvu ki beta ni lohoi lala, ia e balika palekana vit kua e huru kara dala, na kaka zaha ki mai, ia radia nazia kua kava ti vazoha na poloki magalina.

20 Na harana vit kena e dua kara palaka kedokedora ia balika na kaka e longoria na polea, kilangata pamuhi ki hilohilo matoto vona.

21 Palaka beta ni taruhia voraka na poloka, beta ni madi ni havarau. Tani paria bizea katiu beu ni kati zahata ia na vuna e bilip na polea ke Vuvu, ia poke tapu.

22 Na harana vit kena e dua kara poloka vuvuna mota matangatanga ia e balika kaka kena e longoria na polea, palaka ki lohoihoi marata na goloaloa bukuna garigari kua kete katia ni mia papa, na goloaloa mata mulimuli bukuna garigari ki rukia, dia ta kari havutia polea ke Vuvu na poloka, kini beta ni vua.

23 Na harana vit kena e dua kara garigari kemi ia e balika na kaka kua e longoria na polea ke Vuvu ki lohoi lala. Kini vua, kini taruhia paleka habuka 100, 60 o 30."

13.24-30 Barikikia na polea na raburabu zaha e galulu na vanua

24 A Iesus e barikikinia polea katiu ve ni dia ki tani barae, "Na kingdom ke Vuvu ia e balika na kaka e muratania na harana vit kemi na poloka hana vanua.

25 Palaka manumanu dia ta ba varingoroai, hana vagi e mai ia muratania na harana raburabu zaha kara pidaka harana vit kamahi, pale, kini hava.

26 Tania na vit ki galulu ki zahe ki taruhia paleka, dia ta hada na raburabu zaha ve dia ta gagalulu ve kamana.

27 Na kana vora e vano ia tania na tauana vanua,

13:16 Lu 10.23-24.

‘Tubu ho tu vazohia na harana vit kemi na ha vanua. Pele, na raburabu zaha e pe ve ki gagalulu ve na poloka vanua?’

28 Ia ki tania ni dia, ‘Hagu vagi katiu e katia kena.’ Na kana vora ki hulenia, ‘E, kuli hita kata vano vuruvuru?’

29 Ia ki tania, ‘Beu, na vuna ta miu na vuruvuru na raburabu zahazaha kena da miu ta vuru balalania na vit kamana.

30 Vatia hiro ka rua galulu zahe ki mule na damana tolu keteni pelea haninga na vanua. Da hau te tania na nuhu kua dia kata pelea haninga na vanua, dia kata muga vaia na raburabu zahazaha, dia ta kutu lupunia kete tunua; dia ta vai lupunia na vit, dia ta taru lupunia na poloka kagu rumaka vit.’ ”

13.31-32 Barikikia na polea na harana hamo
(Mak 4.30-32; Luk 13.18-19)

31 A Iesus ki barikikinia polea katiu ve ni dia ki tani barae, “Na kingdom kara lagato ia e balika na harana hamo, kena na kaka e pelea ki vazohia na poloka hana vanua.

32 Na harana hamo ia e dopa ki gala kote na harana hai laveve, palaka kua kini galulu da e dopa ki horaha livutia na hai laveve tu vazohia na poloka vanua. Da e horaha ki kara hai kapou, pale, manu kamahi dia ta mai bale na dangadangana.”

13.33 Barikikia na polea na yis
(Luk 13.20-21)

33 A Iesus e barikikinia polea katiu ve ki tani barae ni dia, “Na kingdom ke Vuvu ia e balika yis kua e pitu papa za, kua na tavine katiu e pelea ki kamo pokizia kamana dram na palaua kapou katiu. Na palaua kini kudu kini kapou matoto.”

13.34-35 A Iesus e barikikinia polea ki tatania polealea laveve kua na manumanu
(Mak 4.33-34)

34 A Iesus e barikikinia polea laveve kua ki tatania na goloaloa laveve kua na kabuna manumanu. Beta ni tani kakava polea katiu ni dia beta, polea laveve ia e barikikinia za.

35 Ia kati baraenia kini pori matoto na polea kua muga na profet katiu e tania. Na profet kua e tania barae,

> “Hau da ta barikikinia polea ka pole kamadia vona. Da ta tania ni dia goloaloa kua varira za e paritigi kilaka kua na garigari e bele ki mai ki mule na tauna kua.”

13.36-43 Mining na barikikia na polea na raburabu zaha

36 Pale, a Iesus ia vatia na kabuna manumanu kamahi, ia vano kara ruma. Kana disaipel kamahi dia ta mai vona dia ka tania, “Tania ni hita na mining na barikikia na polea na raburabu zaha na poloka vanua.”

13:35 Sng 78.2.

37 A Iesus ki tania ni dia, “Na kaka kua e muratania na harana vit kemi, ia na Tuna Kaka.
38 Vanua ia na vulovulo, na harana vit kemi ia e makia na habu tutuna kingdom ke Vuvu. Na raburabu zaha dia ta makia habu tutuni Satan,
39 na vagi kena e muratania na raburabu zaha ia a Satan za. Na damana pelepelea na haninga ia e makia na las de. Na nuhuta pelepelea na haninga na vanua ia na engel kamahi.
40 Habuka za kua na raburabu zaha kua e vai lupuanga ki tunua na haroho, ia da e kati bareanga ve na las de.
41 Na Tuna Kaka da e geria kana engel kamahi, dia ka vai lupunia, dia ka pele kakava na poloka kana kingdom nazia kua e kakatia manumanu dia ka poke na pekato, ia mai manumanu zahazaha laveve.
42 Da dia ta varagadia kara poloka haroho kapou, na poloka haroho kua da dia ta ma hahaloho, hazedia ki vuvuluhero.
43 Pale, nuhu kua dia ta mumuri na lohoihoia ke Vuvu da dia ta kalageru balika voro na poloka kingdom ke Tamadia. Azei kua talingana vona, kete longoria.

13.44 Barikikia na polea na bokis moni e ngoro paritigi na poloka garigari

44 Na kingdom ke Vuvu ia e balika na bokis moni kua e litigianga na poloka vanua. Kaka katiu ia paria. Pale, ia kari havuti mulehia, ia hilohilo matoto, ia vano ia salinia kana goloaloa laveve ia pelea monina, kini vano kadea na vanua kua vona.”

13.45-46 Barikikia na polea na tali kua monina e kapou matoto

45 A Iesus ki tani barae ve, “Ki vano ve, na kingdom ke Vuvu ia e balika bisnisman katiu kua e kakaze kara tali mata mulimuli.
46 Kamana ki paria katiu kua monina e kapou matoto ia vano, ia salinia kana goloaloa laveve ia pelea monina, ia kadea tali kua vona.”

13.47-52 Barikikia na polea na vuho

47 A Iesus ki tani barae ve, “Ki vano ve, na kingdom ke Vuvu ia e balika vuho kua e vazihoanga kara poloka loka ki vatingovia na hiha luba kua e paramotu, paramotu.
48 Kamana na vuho ki vonu na hiha, pale, na nuhuta puria, dia ta harehia vuho ziho kara vazalea. Pale, dia ta mia dia ta vile palia na hiha kemikemi, dia ta goro na kirei kamahi, palaka na hiha zahazaha dia ta varaga.
49 Ia da e balika za kua tani las de. Engel kamahi da dia ta mai, dia ta pele kakava nuhu zahazaha na poloka nuhu kua dia ta lala dia kata mumuri na lohoihoia ke Vuvu,
50 da dia ta varagadia kara poloka haroho kapou, na poloka haroho kua da dia ta ma hahaloho, hazedia ki vuvuluhero.”

51 A Iesus ki hulenia kana
disaipel kamahi, "Miu ta
lohoi lala polealea kamahi
kua?" Dia ka tani barae, "E."
52 A Iesus ki tani barae,
"Pele kubarae, na tisa laveve
kara lo, kua kava ti vaketoa-
dia na matotoka polea, na
vuna na kingdom ke Vuvu,
ia dia ta balika paraha katiu
kua e hoho kara poloka rum
kua e lala kete tapi lupu-
nia kana goloaloa mata muli
vona ki pele gotalania goloa
burabura kamana goloaloa
vahoruhoru."

13.53-58 A vuni Nasaret dia ta vala lamadia kiri Iesus (Mak 6.1-6; Luk 4.16-30)

53 Kamana a Iesus ki
barikikini hozovia na
polealea kamahi, ia vatia
palaka kua.
54 Pale, ia vano bele na
kana malala mule, kini
vavaketea manumanu na
poloka haus lotu ke vuni
Iuda, dia ka ridi matoto. Dia
ka varihulei, "Kaka kua e
pelea na lohoihoia kemikemi
kua kamana matuhanga
kua kete katia na mirakel
kamahi kua, ni ve matoto?
55 Karae, beta ni ia na tuni
kapenta kua? Karae, beta ni
hizani titinana kua a Maria?
Karae ve, beta ni habu taz-
ina kua a Jems, a Iosep, a
Saimon ia mai a Iudas?
56 Karae, beta ni habu
livuka laveve kua dia ta
mimia kamadolu? Pele, ia
e pelea ni ve matoto na lo-
hoihoia pa kamahi kamana
matuhanga laveve kua?"
57 Pale, dia ta pole ka-
tia. A Iesus ia tania kiridia,
"Na profet da e hada za-
heanga na malala laveve,
palaka na kana malala mule
ia mai na poloka kana ruma
mule mara beta ni hada za-
heanga."
58 A Iesus beta ni katia mi-
rakel ni luba na kana malala
mule, na vuvuna beta dia na
bilip vona.

14

14.1-12 A Herot e lohoia ki tania a Iesus ia a Jon Kakanaka baptais (Mak 6.14-29; Luk 3.19-20; 9.7-9)

1 Kilaka kua a Herot, na ga-
vana ni Galili, ia e longoria
na polea laveve na vuna ni
Iesus,
2 ia tania na kana vo-
ravora kamahi, "Kaka kua,
ia a Jon Kakanaka bap-
tais kua ti mahuri mule na
matea! Kuza barae ki kana
matuhanga vona kete katia
na mirakel kamahi."
3 A Herot e tatani barae
na vuna muga, ia ti haba
taduria a Jon kini rotu
taduria kini taruhia na
karabus na vuvuna ni
Herodias, goni tazina, a
Filip,
4 na vuna a Jon ia e tani
barae vona, "Beta ni mahoto
koto kabania a Herodias!"
5 A Herot e kulina ma-
toto kete hubi matehia a
Jon, palaka ki kuahinia na
manumanu, na vuna dia ta
hadavia a Jon dia ka tania ia
na profet katiu.
6 Na betdei ke Herot ti
bele, na tuni Herodias tavine

13:57 Jo 4.44. **14:3** Lu 3.19-20. **14:4** Wkp 18.16; 20.21.

ia parau na matana manumanu laveve kua dia ta lohu. A Herot ki hilohilo matoto vona,
7 pale, ia mapamapa na tavine kua kete vala vona nazia kua e kulina kirina.
8 Pale, a titinana ia geria, ia tani barae ni Herot, "Taruhia bakani Jon Kakanaka baptais na pelete katiu, ho tu vala ni niau. (Kata lala a Jon ti mate matoto.)"
9 A King e longoria polea kua ki vari matoto, palaka kava ti mapamapa kamu na matana manumanu laveve kua dia ta lohu na kana betdei, kubarae, ia tania dia ta muri na lohoihoia kana tavine kua;
10 pale, ia geu dia ta le hutuzia lohori Jon na poloka karabus,
11 dia ta taruhia bakana na poloka pelete katiu, dia ta vala na tavine kua, ia vano vala ni titinana.
12 Na disaipel kamahi ke Jon dia mai luga podani Jon dia kene vano tavunia. Muri dia ta vano tania ni Iesus.

14.13-21 A Iesus e vala haninga na manumanu e 5,000
(Mak 6.31-44; Luk 9.10-17; Jon 6.1-13)

13 Kamana a Iesus ki longoria goloa kua ti bele ni Jon, ia polo na bot ia vatia palaka kena kini vano kara palaka kua beta kaka vona. Palaka kamana dia ka longoria habuka a Iesus ti polo na bot kini vano, dia ta vatia kadia taon kamahi, dia ta vavana pe na dala dia ta muri vona.
14 A Iesus ia zipa na bot, tania ki hadavia na kabuna manumanu kapou kua, lohora ki zaha matoto ni dia, ia kati kemihia nuhu kua e mazahitidia.
15 Ti garavi matoto, na disaipel kamahi ke Iesus dia ta mai ni Iesus dia ta tani barae, "Na palaka kua e zau matoto na malala, kava keteni marigo; geria manumanu kua dia na vano kara malala kamahi kua kozoho dia na kadokado hadia haninga."
16 A Iesus ki tania ni dia, "E kuziha dia kata vano? Miu mule miu vala goloa katiu ni dia, dia na hania."
17 Na disaipel kamahi dia ka tania, "Na bret e lima kamana hiha rua za kua."
18 A Iesus ki tania, "Miu pelea mai ni niau."
19 A Iesus ia tania na kabuna manumanu kamahi kua dia ta loli tadu na raburabu. Ia pelea na bret lima kamana hiha rua kua, ia tunga vatada kara lagato, ia hate motunia a Vuvu, ia bara vulahia na bret kamahi kua, ia vala na kana disaipel kamahi dia ta vazenia na manumanu.
20 Dia laveve dia ta hanihani magalidia ki kurukuru. Pale, na disaipel kamahi dia ta pelea kolopi e 12, dia ta gorea na kalangara haninga kua dia ta vatia, kirei laveve kua e vonuvonu.
21 Na naba na manumanu kua dia ta hanihani kilangata e 5,000. Beta ni hazeanga tavivine kamani kapirupiru.

14.22-33 A Iesus e vavana na huduna naru ni Galili
(Mak 6.45-52; Jon 6.16-21)

22 Pale, a Iesus ia geria kana disaipel kamahi dia kata polo na bot dia na vamuga vano kara paligena loka. Ia kete mia ki geria manumanu kua dia ka vavana.
23 Ti geri hozovia manumanu dia kene vano hozo, ia vori kara potuna kazihena kete lotu. Ti marigo, a Iesus ia kazihena za na palaka kua;
24 na bot ia kava ti vatia vazalea ti zau matoto, na dazi ki titi hania kadia bot, na vuna na kavili e mai matoto na muga dia.
25 Ti kozoho keteni dama a Iesus ia vavana na huduna loka kini zahe ni dia.
26 Tania na disaipel kamahi dia ta hadavia a Iesus kua e vavana na huduna dazi, dia ta kuahi zahazaha matoto, dia ka tani barae, "Na hanitu kuari!" Dia ka kuahi zahazaha matoto dia kene varigigiai.
27 A Iesus ia baribari tapu ia pole kamadia, ki tani barae, "Miu pahoria magalimiu, hau za kua. Taua miu na kuahi."
28 A Pita ki tania, "Paraha, kua kini ho za, pele tania na vana na huduna loka na vano ni niho."
29 "Mai," a Iesus e tania. Pale, a Pita ia zipa na bot, kini vana na huduna naru vano kiri Iesus.
30 Palaka kamana ki hatunia na kavili, ia kuahi kini mamahitu, ia goe kavukavu ki tania, "Paraha kodoniau!"
31 A Iesus ia tabe vano tapu ia pahoria. Ia ki tania kirina, "E kuziha ku lohoi ruarua? Ka bilip beta ni kapou!"
32 Tania hiro ka polo langa na huduna bot, na kavili ia malugunia.
33 Nuhu kua na huduna bot dia ta lotu vona dia ka tania, "Matoto, matoto ho na Tuni Vuvu!"

14.34-36 A Iesus e kati kemihia manumanu luba kua mazahi ni dia ni Genesaret
(Mak 6.53-56)

34 Dia ta dua hutu na naru, dia ta ziho vaki ni Genesaret.
35 Na manumanu bukuna palaka kua dia ta hada lala a Iesus, dia ta geu kara nuhu kua mazahi ni dia kua na malalala laveve na palaka kua, dia ta vilehidia mai ni Iesus.
36 Dia ka hule haroinia a Iesus habuka kua nuhu kua mazahi ni dia, kua dia na vakulia za kana hiripa klos. Pale, nuhu laveve kua dia ta vakulia kana klos dia ta kemi mule.

15

15.1-9 Lo ke Vuvu e dopa ki matuha na polea ke habu tubuni vuni Iuda
(Mak 7.1-13)

1 Na Parisi taza kamana tisa kamahi kara lo taza dia ta pe ni Ierusalem dia ka mai ni Iesus dia ka hulenia,
2 "E kuziha ka disaipel kamahi ki beta dia na mumuri na rovu ke habu tubuhita? Beta dia na lala dia kata vavazuguvia na limadia muga, ba muri dia na hanihani!"
3 A Iesus ki hulenidia, "E kuziha miu kene vala

lamamiu kara lo ke Vuvu,
miu kene mumuri na rovu
ke habu tubumiu mule?
4 Na vuna a Vuvu e tani
barae, 'Miu hada zahenia
habu tamamiu kamani habu
titinamiu, kua tanu delaha-
nia kamama o katiti, ia ho
koto hubu matoa.'
5 Palaka miu ta tania na
manumanu kubarae, kua ni
kadia goloa katiu vona kua
e dangea dia kata kodonia
habu tamadia o habu titina-
dia vona, palaka kua ta dia
na tani barae, 'Goloa kua te
vala ke Vuvu kava kua.'
6 Pale, da beta ve dia
keteni hada zahenia tamadia
kamani habu titinadia. Na
dala kua za ia miu te vaka
katia na lo ke Vuvu, miu
kene mumuri na rovu ke
habu tubumiu.
7 Miu ta nuhuta vairukua
na lotua! A profet Aisaia ia
e tani matotonia polea kua e
tani barae kirimiu,
8 'Manumanu kamahi kua
dia ta vavazahenia hizagu
na havadia za, palaka mag-
alidia e zau matoto ni niau.'
9 Dia ta lotu veta za
ni niau, palaka dia ka
vavaketea kadia lohoihoia
mule na manumanu dia ka
tania ia kagu lo kena!"

15.10-20 A Iesus e pole na goloa kua e katia kaka ki molumolua
(Mak 7.14-23)

10 A Iesus ia kohania na
manumanu dia ta mai ko-
zoho vona, ia tania ni dia,
"Miu longoria miu na longo
lala.
11 Goloa kua e hoho na ha-
vana kaka beta ni katia kaka
ni molumolua, beu, nazia
kua e gotala ki pe na havana
kaka ia e katia kaka ki molu-
molua."
12 Na kana disaipel kamahi
dia ta mai vona dia ka
hulenia, "Tu lala habuka
tu vairohia magali ni vuni
Parisi na ka polea kena?"
13 A Iesus ki tania, "Hai
laveve kena a Tamagu heta
na lagato e beta ni vazohia,
da e dae vuruta.
14 Miu vatidia, matadia e
keu, dia ka vavamuga na
nuhu kua matadia e keukeu.
Kua kaka matana kini keu
kua kini vavamuga na ruana
katiu kua ia ve e keu, da hiro
ta rua dua kara lovo."
15 A Pita ki tania, "Tani
kakava ni hita na mining na
barikikia kena."
16 A Iesus ki tania kiridia,
"E kuziha, miu ve ma beta za
miu na hada lala goloa?
17 Ma beta miu na lohoi
lala? Goloa laveve kena e
hoho na havana kaka, ia e
ziho kara paro kapou, ba
muri ia kokoanga.
18 Palaka nazia kua e pe
na hava ki gotala ia pe na
magali, ia na goloa kua e
katiho ku molumolua.
19 Na vuna zia, kua na
poloki magali, ia na lohoi-
hoia zahazaha kua e katiho
ku hubi matea kaka, ku
vaitago kamana kaka motu
kua beta ni go matoto, ku
magali buhu, ku vanaho,
ku vavairuku, ku delahania
kaka.
20 Ia kua goloaloa e katia
kaka ki molumolua. Palaka
kua ta beta nu vazuguvia

15:4 Kis 20.12; Lo 5.16; Kis 21.17; Wkp 20.9. **15:8** Ais 29.13. **15:14** Lu 6.39. **15:18** Mt 12.34.

lima ku hanihani, ia beta ni katiho nu molumolua kena."

15.21-28 Tavine bukuni Kenan e bilip matoto ni Iesus (Mak 7.24-30)

21 A Iesus e vatia palaka kua, ia vano kara palaka kua na pidaka taon karua kua, a Tair kamani Saidon.
22 Na tavine katiu bukuni Kenan e mai ni Iesus ia haloho matoto ki tania, "Paraha, Tubuni Devit, mahariau! Na tugu tavine, na vule zaha ti holiholia kini vairohia matoto."*
23 A Iesus beta ni kolia ni tania polea katiu vona. Pale, na kana disaipel kamahi dia ta ma huhulenia a Iesus dia ka tatania vona, "Geria ni vano! E mumuri ni dolu ki vavalala!"
24 A Iesus ki tania, "Hau e geura hau kiri vuni Israel, kara sipsip kamahi kua dia te golugolu."
25 Tania a Iesus ki tani barae, na tavine kua ia mai dua kara kabeni Iesus ki tania, "Paraha kodoniau!"
26 A Iesus ki tania vona, "E beta ni mahoto kete peola haninga he kapirupiru ni valanga ni kauaua."
27 Na tavine kua ki tania, "E matoto kena Paraha, palaka na kauaua ve dia ta lala dia kata hahania na momota haninga kua e huru na tebol ke tauadia."
28 Pale, a Iesus ia tania vona, "Ho tavine kua ka bilip e kapou matoto! Nazia kua e kuli kirina da tu pelea." Pale, kamana pamuhi za, na tuna tavine kua ia kemi pamuhi.

15.29-31 A Iesus e kati kemihia manumanu luba

29 A Iesus e vatia palaka kua, ia vavana lilia na naru ni Galili. Ia vori na potuna katiu ia mia tadu.
30 Manumanu luba matoto dia ta mai vona, dia ta pelea nuhu kua, kabedia kamana limadia e matemate, nuhu kua matadia e keukeu, nuhu kua manga ia mai dia luba ve kua mazahi ni dia, dia ta vangoredia na kabeni Iesus, a Iesus ia kati kemihidia laveve.
31 Manumanu laveve dia ta zipa zahe matoto, kamana dia ka hadavia nuhu kua, dia ta manga dia te popole, nuhu kua kabedia kamana limadia e matemate, dia te vavana, nuhu kua matadia e keukeu dia te hada; dia ta vazahenia a Vuvu ke vuni Israel.

15.32-39 A Iesus e vangania manumanu e 4,000 (Mak 8.1-10)

32 A Iesus ia kohania kana disaipel kamahi dia ta mai vona, ia tania ni dia, "Lohorogu e zaha na manumanu kua, na vuna dia te mia kamaniau dama ti tolu kava, kini beta hadia haninga dia kata hania. Mara beta na geri vetanidia na vamulemule, kua e vitolonidia. Tabarae matadia ni lolovio dia na poke na dala."
33 Kana disaipel kamahi dia ka hulenia, "Da tolu ta pele zingania haninga ri kua

* **15:22** Kenan beta ni malala ke vuni Iuda.

na palaka kua beta matoto kaka vona, tolu ka vangania manumanu kua e luba marata barae kua vona?"
34 A Iesus ki hulenidia, "E ziva bret kena ni miu?" Dia ta tania, "E 7, na hiha kotekote taza."
35 Pale, a Iesus ia tania na manumanu dia ta loli tadu na garigari.
36 Ia pelea na bret e 7 kua kamana hiha, ia hate motunia a Vuvu, ia bara vulahia bret, ia vala na kana disaipel kamahi, dia ta vala na manumanu.
37 Manumanu laveve kua dia ta hanihani magalidia ki kurukuru. Na disaipel kamahi dia ta gorea kolopi e 7 na kalangara haninga kua e vatua.
38 Naba na manumanu kua dia ta hanihani kilangata, e 4,000. Beta ni hazeanga tavivine kamani kapirupiru.
39 Pale, a Iesus ia geria manumanu dia ta vamulemule, ia polo na bot, kini vano kara palaka kua kozohotia a Magadan.

16

16.1-4 A vuni Parisi kamani a vuni Sadyusi dia ta tania a Iesus kete katia na mirakel
(Mak 8.11-13; Luk 12.54-56)

1 Vuni Parisi kamani vuni Sadyusi dia ta mai dia kata parakilania a Iesus. Dia ta hulenia kete vatunga na mirakel katiu bukuna lagato, kete vatunga habuka matoto a Vuvu ia e makia.
2 A Iesus ki tani barae ni dia, "Kua voro kini zuzugu na garavi, miu kene hadavia kua e balanga na mariaba ki hada baritunutunua, ia lala miu kata tani barae, 'Da vaila e voro ki manilo.'
3 Kua kini damadama miu kene hadavia na mariaba e baritunutunua ki mariabanga, ia miu ta lala miu kata tani barae, 'Da e huza kua.' Miu ta lala miu kata hada lala matotonia na mak kamahi na mariaba, palaka beta matoto miu na hada lala na goloaloa kua e bebele meni.*
4 Manumanu bukuna tauna kua, miu ta manumanu zahazaha matoto, ki beta ve miu na lala a Vuvu! Miu ta huleniau kara mirakel? Mara beta miu na hada! Na mirakel katiu papa za kua kete valanga ni miu, ia na mirakel ke Jona!" Pale, ia vati tapunidia kini vano.

16.5-12 Barikikia na polea na yis ke vuni Parisi kamani vuni Sadyusi
(Mak 8.14-21)

5 Tania na disaipel kamahi dia ka pe poki kara paligena loka ni Galili, dia te ba lohoia habuka beta dia na pelea bret katiu.
6 A Iesus ia tani barae ni dia, "Miu lohoia. Miu lohoimiu na yis ke vuni Parisi kamani vuni Sadyusi."
7 Na disaipel kamahi dia ka pole na pidaka dia mule, dia ka tani barae, "Ia e tatani

16:1 Mt 12.38; Lu 11.16. * **16:3** Na buk baibel Grik taza bukuni varira beta ni vapolunganga dihura ves 2 kamana ves 3. **16:4** Mt 12.39; Lu 11.29. **16:6** Lu 12.1.

barae na vuna beta tolu na pelea bret."

8 A Iesus e lohoi lala nazia dia ta tatania, kubarae ia hulenidia, "E kuziha miu ka popole na pidaka miu mule habuka beta miu na pelea bret?

9 Ma beta za miu na lohoi lala? Beta miu na lohoia kilaka kua ta bara vulahia bret lima za manumanu kua 5,000 dia ka hania? E ziva kirei miu ta gorea na kalangara haninga?

10 Pele kua na bret e 7 kua manumanu e 4,000 dia ta hania? E ziva kirei na kalangara haninga miu ta gorea?

11 E kuziha ki beta miu na longo lala habuka beta hau na popole na bret? Miu lohoimiu na yis ke vuni Sadyusi kamani vuni Parisi."

12 Pale, dia te ba lohoi lala kubarae ia beta ni popole na yis tataruha na bret. Palaka ia e tatania ni dia, dia kata lohoi dia na vaketeketea ke vuni Parisi kamani vuni Sadyusi.

16.13-20 A Pita e tani kakava habuka a Iesus ia azei matoto
(Mak 8.27-30; Luk 9.18-21)

13 A Iesus ia vano kara palaka katiu kua e kozoho ni Sisaria kamani Filipai, ia hulenia kana disaipel kamahi, "Manumanu dia ta tania na Tuna Kaka ia azei matoto?"

14 Dia ta kolia dia ka tania, "Taza dia ta tania ia a Jon kakanaka Baptais. Taza dia ta tania ia a Elaija. Dia taza dia ta tania ia a Jeremaia o ia katiu ni dia na profet kamahi."

15 A Iesus ki hulenidia, "Pele miu mule, miu ta tania hau azei?"

16 A Saimon Pita ki tania, "Ho a Kristus, na Tuni Vuvu kua e mahuri roro."

17 A Iesus ki tania vona, "A Vuvu e kati kemihia matoto ni niho, Saimon tuni Jona! Na vuna mara beta kaka katiu ri na garigari ni vala matotoka polea kena ni niho, polea kena a Tamagu kua e heta na lagato e vala ni niho.

18 Kubarae hau ka tania ni niho, Pita, ho na kedo, na huduna faundesion kedo kua, da ta habatia kagu sios. Na matuhanga kana matea mara beta ni vinim.

19 Hau da ta vala ni niho na ki kara kingdom ke Vuvu, nazia tu tabunia ri na garigari ia da a Vuvu tabunia ve na lagato. Nazia tu tania kete katua na garigari da a Vuvu ve e tania kete katua ve na lagato."

20 Pale, ia tani vatuharia matoto na kana disaipel kamahi habuka, beta dia kata tania na kaka katiu habuka ia a Kristus.

16.21-28 A Iesus e tania da e mate ki lama mule
(Mak 8.31-9.1; Luk 9.22-27)

21 Muri na kua ki vano, a Iesus ia ti vavarivuvu keteni tatani kakava habuka, ia kete vano kiri Ierusalem ni luga bizea luba na limani pararaha ke vuni Iuda, na hetpris kamahi, ia mai na

16:9 Mt 14.17-21. **16:10** Mt 15.34-38. **16:14** Mt 14.1-2; Mk 6.14-15; Lu 9.7-8.
16:16 Jo 6.68-69. **16:19** Mt 18.18; Jo 20.23.

tisa kamahi kara lo. Pale, ia ti hubi matoa, na dama tolu muri da a Vuvu e valamari mulehia.

22 A Pita ia kohania a Iesus vano kara hiripa, ia pole kirina ki tani barae, "Paraha, mara beta! Goloa kena mara beta ni bele ni niho."

23 A Iesus ia tare poki ia tania ni Pita, "Satan, kakava na matagu! Ho kua tu mamadi porotia kagu dala. Beta nu mumuri na lohoihoia ke Vuvu, tu mumuri na lohoihoia kana kaka za."

24 A Iesus ki tania na kana disaipel kamahi, "Kua kini kulimiu miu kata kamaniau, ia tabarae miu na taruhia lohoihoia ni miu mule, miu luga kamiu kruse, miu ta muri ni niau.

25 Na vuna, azei kua tani lolohoia kete vavaikoli kara vulena mule, da e paho kavu kirina, palaka azei kua tani vala vulena ni niau, ia da e pelea mulehia.

26 Da e kemi ziha kana kaka kua tani pelea goloaloa laveve ri na vulovulo, palaka vulena ti golu? Da nazia matoto e katia ki pele mulehia vulena vona?

27 Na vuna na Tuna kaka da e mai kamana kana engel kamahi na glori ke Tamana, ia ti kadea kaka katiukatiu muri na kana mogemoge kamahi.

28 Hau ta tani matotonia ni miu, taza ni miu kua miu ta varimadiriai kua, mara beta miu na mate, miu ka hadavia na Tuna Kaka kua ti ziziho balika king."

17

17.1-13 Na livuhani Iesus e pokizia
(Mak 9.2-13; Luk 9.28-36)

1 Dama 6 muri na kua, a Iesus ia pelea a Pita, a Jems ia mai a tazina a Jon, ia vamuga ni dia, dia kene vori kara potuna horaha, beta kaka ni kamadia, dia za.

2 Tania dia ka madi hahada barae, na livuhani Iesus ia pokizia, na damana ia kalageru balika voro, kana zohozohoa ti puzo varitihitihi matoto, balika laet.

3 Pale, na disaipel tolu kua, dia ta hadavia a Moses kamani Elaija hiro ta popole kamani Iesus.

4 A Pita ia tani barae ni Iesus, "Paraha, e kemi matoto ki hita ri kua kamaniho, kua ni kuli, hau ta habatia kape tolu ri kua, ka katiu, katiu ke Moses, katiu ke Elaija."

5 A Pita e ba popole barae, na mariaba e babala matoto, e ziho ia kari havutidia, pale, na halingana kaka katiu e pe na mariaba kua ki tani barae, "Kua ia na Tugu kua e kuligu matoto kirina, hau ta hilohilo matoto vona; miu longo kirina."

6 Tania na disaipel kamahi kua dia ka longoria polea kua, dia ta kuahi zahazaha matoto dia ka dua, dia ka bula vatudu na garigari,

16:24 Mt 10.38; Lu 14.27. **16:25** Mt 10.39; Lu 17.33; Jo 12.25. **16:27** Mt 25.31; Sng 62.12; Ro 2.6. **17:5** Stt 22.2; Sng 2.7; Ais 42.1; Mt 3.17; 12.18; Mk 1.11; Lu 3.22; Lo 18.15. **17:5** 2 Pi 1.17-18.

7 Palaka a Iesus e mai,
ia vakulidia, ki tania, "Miu
madi, taua miu na kuahi."
8 Pale, dia ta tada dia ta ha-
davia habuka, ti beta kaka, a
Iesus za.
9 Dia ta vavana dia ka
titiro mule na potuna, a
Iesus ia tani barae ni dia,
"Tabarae, miu na tania na
kaka katiu na visen kua, ki
vano ki mule na dama kua
na Tuna Kaka ki valamari
muleha na matea."
10 Na disaipel kamahi dia
ka hulenia, "Pele e kuziha
na tisa kamahi kara lo dia
ka tania, a Elaija da muga ki
mai?"
11 A Iesus ki tania, "Polea
kena e matoto, a Elaija
ia kete mai ni vahotovia
goloaloa laveve;
12 palaka ta tania ni miu, a
Elaija kava ia ti mai, ki beta
dia na hada lala, beta, dia
ta muri na kadia lohoihoia
mule dia kene kati zahatia
vona. Ia da dia ta kati zahati
baraenia ve na Tuna Kaka."
13 Pale, dia ta lohoi lala
habuka a Iesus e popole ni
Jon kakanaka Baptais.

17.14-21 A Iesus e kati kemihia na kapiru katiu na vule zaha e holiholia
(Mak 9.14-29; Luk 9.37-42)

14 Tania dia ka vamule
ziho na kabuna manumanu,
na tamohane katiu e mai ni
Iesus ia padonia tutura na
kabeni Iesus,
15 ia tani barae, "Paraha,
maharia tugu tamohane! E
lala kete dadaea, ki lala kete
bebele zahazaha matoto ki-
rina. Boto luba e lala kete
dudua kara haroho o kara
poloka naru.
16 Hau ta pelea vano na
ka disaipel kamahi, palaka
ki mara beta dia na kati
kemihia."
17 A Iesus ki tania, "Miu
manumanu bukuna tauna
kua, beta matoto kamiu bilip
miu ka katia manumanu dia
ka babatola, miu ta lohoia
da ta ma mimia ki havarau
kamamiu? Kete boto ziva
kata ma luluga kamiu bizea?
Pelea kapiru kena ni mai."
18 A Iesus ia pole kara vule
zaha kua, ia gotala na kapiru
kua, pale, na kapiru kua ia
kemi pamuhi za.
19 Pale, ba muri, na di-
saipel kamahi dia ta mai
kazihedia ni Iesus, dia ta
hulenia, "E kuziha ki beta
hita na dangea hita kata pele
kakava?"
20-21 A Iesus ki tania ni
dia, "Na vuvuna, beta kamiu
bilip. Hau ta tani matotonia
ni miu, kua ka bilip ni gala
kote habuka harana hamo,
ho e dangea koto tani barae
na potuna kuari, 'Vahere ri
kua nu vano kiri rae,' ia da
e longoria ka polea. Mara
beta goloa katiu ni vitiha ni
niho."*

17.22-23 A Iesus e popole na kana matea
(Mak 9.30-32; Luk 9.43-45)

22 Tania na disaipel laveve
dia ka mai lohulohu laveve

17:10 Mal 4.5. **17:12** Mt 11.14. **17:20-21** Mt 21.21; Mk 11.23; 1 Ko 13.2.

* **17:20-21** Na buk baibel Grik taza bukuni varira e parua polea kua ve, "Mahohoa kamana lotua za ia da tu dangea koto pele kakava goloa mata barae, na dala motu ia da mara beta."

ni Galili, ia tania ni dia, "Na
Tuna Kaka da e valanga na
limana nuhu
23 kua dia kata hubi mate-
hia, na dama tolu muri vona,
ia mahuri mule." Pale, kana
disaipel kamahi lohorodia ki
zaha matoto.

17.24-27 A Iesus e vala takis na tempel

24 Tania dia ka mai bele
ni Kaperneam, na nuhuta
pelepelea na takis kara tem-
pel dia ta mai ni Pita, dia
ta hulenia, "Ka tisa e lala
kete kakadea na takis kara
tempel?"
25 A Pita ki tania, "E, ia e
lala kete kadea takis." Tania
a Pita ki pe hoho na ruma,
a Iesus ia muga pole ka-
mana, ki tania, "Saimon, tu
lohoi ziha, na king kamahi
bukuna garigari kua dia ta
lala dia kata pelea takis ni
vuni zei matoto? Na manu-
manu bukuna kantri mule,
o na manumanu motumotu
kua beta dia na bukuna
kantri kua?"
26 A Pita ki tania, "Na
manumanu motumotu." A
Iesus ki tania, "Pele tani
kubarae, beta tolu kata
kadea takis, na vuna tolu ta
vuvuna malala.
27 Palaka beta ni kulidolu
tolu kata vairohia magalina
manumanu kua. Vano kara
loka, ho tu tapunia ka string.
Hare zahenia na hiha kena
tu muga ku havilia, ho tu
hada na poloki havana, da
tu paria na moni, e dangea
koto kadea ka takis ia mai ve
kagu. Pelea ho tu vala ni dia
kara kado takis."

18

18.1-11 Azei matoto da e dopa ki hizanga na poloka kingdom ke Vuvu

(Mak 9.33-37; Luk 9.46-48)

1 Kilaka kua na disaipel
kamahi dia ta mai ni Iesus
dia ka hule, "Azei e dopa ki
hizanga na poloka kingdom
ke Vuvu?"
2 A Iesus ia kohania kapiru
kote katiu mai, ia vamadiria
na pidaka dia,
3 ki tani barae, "Ta tani
matotonia ni miu, kua ta
beta miu na pokizimiu miu
na baliki kapirupiru, ia mara
beta matoto miu na hoho na
kingdom ke Vuvu.
4 Kaka kua kete hizanga
na poloka kingdom ke Vuvu,
ia kete vazihonia ni balika
kapiru kote kua.
5 Azei kua tani koi taduria
kapiru kote katiu mata barae
kua, ia e koi taduriau ve."

18.6-11 Moge zahazaha e lala kete vairohia bilip

(Mak 9.42-48; Luk 17.1-2)

6 A Iesus ki tani barae ve,
"Palaka kua ta kaka katiu ni
katia kapirupiru kamahi kua
dia ta bilip ni niau dia na
poke na pekato, e dopa ki
kemi kete rotua kedo kapou
na lohora ni vahituva ia na
madoro kapou.
7 Kaba loho zahanga
na manumanu bukuna
garigari! Goloaloa vona kua
e lala kete katia manumanu
dia na pepekato! Goloaloa
kamahi kua da e bebele,
palaka da e dopa ki zaha
matoto kana kaka kua e

17:24 Kis 30.13; 38.26. **18:1** Lu 22.24. **18:3** Mk 10.15; Lu 18.17.

katia manumanu dia ka popoke na pekato!

8 Kua lima o kabe kini katiho kunu poke na pekato, le hutuzia nu varaga. E dopa ki kemi kua koto kabe bale o lima bale nu hoho mia papa na mianga pa. Tabarae ni lima ruarua vona o kabe ruarua vona, nu varaganga kara haroho kua beta ni lala kete mamate.

9 Kua mata kini katiho kunu poke na pekato, bara luahia nu varaga; na vuna e dopa ki kemi koto mata bale nu hoho na mianga pa. Tabarae mata ruarua ni ba vovona nu varaganga kara haroho na hel.

10-11 Miu lohoia, tabarae miu na lohoia na kapirupiru* kamahi kua dia ta goloa vetanga. Na vuna, ta tani matotonia ni miu, kadia engel kamahi dia ta mamadi dama laveve na matani Tamagu kua heta na lagato."†

18.12-14 Barikikia na polea na sipsip kua e golu (Luk 15.3-7)

12 "Miu ta lohoi ziha? Ta kaka katiu kana sipsip ni 100, katiu ni dia ni golu, mara beta ni vatia dia 99 kena, na hiripa potuna, ia ni vano kaze kara katiu kena ti golu?

13 Kua ni paria, ta tani matotonia, da e dopa ki hilohilonia na sipsip kua e golu, dopa na kana sipsip 99 kua beta dia na golu.

14 Ia e kubarae za, a Tamagu kua e heta na lagato, beta ni kulina katiu na kapirupiru kotekote kua dia kata golu."

18.15-20 Mogepa vahotohotoa na polea kamani tazi kua e katia goloa zaha ni niho

15 "Kua tazi kini katia moge zaha katiu ni niho, vano vona, ti mo kazihe mo, ho tu pole kamana ku tani valugia vona na nazia kua e katia ki zaha ni niho. Kua kini hada lala habuka ka polea e matoto, ia kava tu pele mulehia tazi katiu kava kena.

16 Palaka kua kini beta ni kulina kete longoriho, vano pelea kaka katiu beu rua ve hiro kata kamaniho, habuka kete, witnes rua beu tolu dia kata kodoniho na polea.

17 Kua kini vanga holuholu ve ni dia, pele vano tani kakava na sios; kua tani vanga holuholu ve na sios; pele katia vona nazia kua miu ta lala miu kata kakatia na nuhu kua beta dia na lala a Vuvu, o na nuhuta pelepelea na takis.

18 Hau ta tani matotonia ni miu, nazia miu ta tabunia ri na garigari ia da a Vuvu ve e tabunia na lagato. Nazia kua miu ta tania kete katua

18:8 Mt 5.30. **18:9** Mt 5.29. **18:10-11** Lu 19.10. * **18:10-11** Polea kua "kapirupiru" (e parua ve na ves 6 na ves 14) e varidamuki polea na Matyu 10.42, "kaka vetanga katiu kua e bukuna kagu kabuna disaipel." E hada barae, a Iesus beta ni popole na kapirupiru za. Palaka e popole na kana disaipel ve. † **18:10-11** Buk baibel Grik taza bukuni varira ves 11 ve, "Na vuna na Tuna Kaka e bele kete pele mulehia nuhu kua dia ta golu." **18:15** Lu 17.3. **18:16** Lo 19.15. **18:18** Mt 16.19; Jo 20.23.

na garigari da a Vuvu e tania kete katua na lagato. Goloa kua miu ta tabunia ri na garigari da e tabuanga ve na lagato, nazia kua miu ta hulia ri na garigari da e hulua ve na lagato.

19 Kata tania ve pebarae, ta moro rua ri na garigari mo na magali katiu mo kata hulenia a Vuvu kua e heta na lagato kara goloa katiu, ia da e katia.
20 Na vuna kua kaka rua beu tolu dia na lupu na vuna na hizagu, ia hau na pidaka dia."

18.21-35 Barikikia na polea na vora kua e beta ni lohoi bala dinau ke ruana

21 A Pita e mai ni Iesus ia hulenia, "Paraha, kete boto ziva kua hau kata lohoi bala na goloa zaha kua a tazigu e katia ni niau? Botona kete 7?"
22 A Iesus ki tania vona, "Beta ni 7, palaka botona 77.
23 Na vuna zia, na kingdom ke Vuvu ia habuka kua na king katiu e mia ki tania kete vahotovia pepa na dinau kana, kana voravora kamahi.
24 E ba vavahotohoto barae, na kana vora katiu e peola ki mai vona kua kana dinau e 10 milion kina;
25 palaka beta na vora kua ni dangea kete kolia na kana dinau, pale, na king kua ia geu dia kata salinia kamani gona, ia mai habu tutu hiro ve, ia mai kana goloaloa laveve, na monidia kete valanga vona ia kete kolia kadia dinau vona.
26 Na vora kua ia dua kara kabena king kua, ki haloho matoto ki tania, 'Vala taem pitu ve ni niau, da ta kolia kagu dinau laveve ni niho.'
27 Na king kua lohora e zaha vona, pale, ia tania vona habuka da e lohoi bala kana dinau, pale, ia kini geria na vora kua kini vano.
28 Palaka na vora kua, kamana ki pe gotala, ia pe paria na ruana vora katiu, na vora kua e dinau vona na 10 kina; tania ki hadavia, ia paho kotohia lohora, ia tania vona, 'Koli tapunia ka dinau!'
29 Na ruana vora kua e dua kara kabena ki haloho matoto vona ki tania, 'Vala taem ni niau pitu ve, da ta kolia.'
30 Palaka kaka kua beta ni kulina. Beta. Ia pelea ruana kua ia vano vahohoria na karabus, ki vano ki mule na dama kua ia kete kolia kana dinau.
31 Na habu tamaninika vora kua, dia ta hada galanga kua e bele, dia ta sore matoto, pale, dia ta vano tania na king na goloa kua e bele.
32 Pale, na king kua ia geu kara vora kua ia vano vona. Tania ki mai bele, na king kua ki tania kirina, 'Ho tu vora zaha matoto! Hau ta lohoi bala ka dinau kapou ni niau, na vuna tu haloho haroiniau matoto.
33 Mara beta nu maharia rua kena, habuka kua hau ta mahariho?'
34 Na king magalina e varitihi matoto kirina ia vahoho-

18:21 Lu 17.3-4. **18:22** Stt 4.24.

ria na karabus, ki kati zahata matoto vona, ia, ia ki vano ki koli mulehia kana dinau laveve.
35 A Tamagu ve heta na lagato da e kati baraenia ve ni miu laveve, kua ta beta miu na lohoi bala matoto na poloki magalimiu, na moge zaha kena habu tazimiu dia ta katia ni miu."

19

19.1-12 A Iesus e pole na makina vamia taputapua ni tavivine
(Mak 10.1-12; Luk 16.18)

1 Kamana a Iesus ki tani hozovia polea kamahi kua, ia vatia a Galili kini vano kiri Iudea na paligena naru a Iordan.
2 Manumanu luba matoto dia ta muri vona, ia ki pele kakava mazahi kamahi ni dia.
3 Na Parisi taza dia ta mai ni Iesus dia kata pado rukia. Dia ta hulenia, "E mahoto na kadolu lo kua na tamohane katiu, ni lohoia kete vamia tapunia gona, ia vamia tapunia za?"
4 A Iesus ki kolia kadia hulea ki tania, "Beta miu na hadavia na poloka buk ke Vuvu, kua varivuvuka matoto kua a Vuvu e katia goloaloa laveve, ia e katia tamohane kamana tavine ve?
5 A Vuvu ki tani barae, 'Ia vuvuna kua, tamohane ia da e vatia tamana kamani titinana, ki vaidodo kamani gona, livuhahiro kini katiu papa.'
6 Kini beta hiro ne ma kaka ni rua, beu, hiro te kara kaka katiu papa. Ki kubarae, mara beta matoto kaka ni hutu pahia nazia kua a Vuvu ti vaidodonia kava."
7 Dia ta hulenia a Iesus, "Pele e kuziha a Moses ki vala lo katiu kubarae, kua tamohane ni beta ni kulina kiri gona, ia da e vala pepana vamia taputapua vona, ia geri kakava?"
8 A Iesus e tania ni dia, "A Moses e tara ni miu, miu kata vamia taputapu habu gogomiu na vuna, e vitiha matoto kete vaketoa miu. Palaka kua na varivuvuka matoto, kilaka kua a Vuvu e katia goloa laveve, ia beta ni kubarae.
9 Kubarae, hau ka tania ni miu, ma a go e balebale kamana kaka motu ku vamia tapunia, palaka kua tanu vamia tapunia taraka goloa motumotu, nu kabania tavine motu katiu, ia tu katia makina magali buhua kena."
10 Kana disaipel kamahi dia ta tania vona, "Pele kena tani kuza barae na pidaka tamohane kamani gona tavine, pele vata lahia."
11 A Iesus ki tania ni dia, "Beta manumanu laveve ni dangea dia kata pelea polea kua ta vavala. A Vuvu e vala matuhanga na manumanu taza za dia kata pelea.
12 Na vuvuna luba kua e katia ki beta tamomohane taza dia na lalahi, tamomohane taza e valohuadia ki beta keledia, taza dia ta vatomutomuhia keledia, ki mara beta dia na lahi, taza dia ta lohoia beta dia kata lahi, na

19:4 Stt 1.27; 5.2. **19:5** Stt 2.24. **19:7** Lo 24.1-4; Mt 5.31. **19:9** Mt 5.32; 1 Ko 7.10-11.

vuna dia ta lohoia dia kata katia galanga kara kingdom ke Vuvu. Kaka kua e dangea kete pelea polea kua, ia pelea."

19.13-15 A Iesus e tania dia kata vatia kapirupiru ni mai vona
(Mak 10.13-16; Luk 18.15-17)

13 Manumanu taza dia ta pelea kapirupiru mai ni Iesus kete taruhia limana na hududia ni lotu kiridia. Palaka kana disaipel kamahi dia ta pole kiridia.

14 Palaka a Iesus ki tania, "Vatia kapiru kotekote dia na mai ni niau, taua miu na taledia, na vuna na kingdom ke Vuvu, ia kana nuhu kamahi kua."

15 E bilasnia kapirupiru kua hozo, ia vatia palaka kua kini vavana.

19.16-30 Na risman huluvahu katiu e pole kamani Iesus
(Mak 10.17-31; Luk 18.18-30)

16 Na kaka katiu e mai ni Iesus ki hulenia, "Tisa, goloa pa zia kata katia na pelea mahuri roroa?"

17 A Iesus ki hulenia, "E kuziha ku huleniau na vuna na moge kua e kemi? Kaka katiu za ia e kemi. Palaka kua kini kuli koto pelea mahuri roroa, ia koto muri na lo laveve ke Vuvu."

18 Na kaka kua ia hule, "Na lo kakei matoto kena?" A Iesus ki tania vona, "Taua nu hubi matehia kaka, tabarae nu vaitago kamana kaka motu kua beta ni go matoto, tabarae nu vanaho, taua nu vairuku veta kara kaka,

19 hada zahenia kamama kamani katiti, ia mai kete kuli matoto kara kaka kua e mimia kozohotiho, habuka kua e lala kete kukuli kiriniho mule."

20 Na tamohane huluvahu kua ki tania, "Lo laveve kena ta lala kata mumuri papa matoto vona. Nazia matoto ma beta na kati kemihia?"

21 A Iesus ki tania vona, "Kini kuli koto mahoto matoto, vano salinia ka goloaloa laveve nu vala monina na nuhu kua beta matoto kadia goloaloa vona, kete ka goloaloa kemikemi luba vona heta na lagato; pale, ho tu mai muri ni niau."

22 Tania na tamohane huluvahu kua ki longo baraenia, ia tare poki ia vavana. E wari matoto, na vuna ia e risman matoto.

23 A Iesus ki tania na kana disaipel kamahi, "Hau ta tani matotonia ni miu, e vitiha matoto na risman kete hoho na kingdom ke Vuvu.

24 Kata tani mulehia ve ni miu, beta ni vitiha na kamel kua kete hoho na horupa nil kara samap, palaka na risman, e vitiha matoto kua ia kete hoho na kingdom ke Vuvu."

25 Kamana na disaipel kamahi dia ka longo baraenia, dia ta ridi matoto dia ka tania, "Pele da azei da ti dangea keteni pelea mahuri roroa kua?"

26 A Iesus ia hada boroboro ni dia ki tania ni

19:18 Kis 20.13; Lo 5.17; Kis 20.14; Lo 5.18; Kis 20.15; Lo 5.19; Kis 20.16; Lo 5.20. **19:19** Kis 20.12; Lo 5.16; Wkp 19.18.

dia, “Na kaka, goloa kua ia e vitiha, palaka ni Vuvu, beta goloa katiu ni vitiha.”

27 A Pita ki tania, “Hita te vatia goloa laveve hita kene muri ni niho. Nazia da hita ta pelea kua?”

28 A Iesus ki tania ni dia, “Hau ta tani matotonia ni miu, kua na malala vahoru, kua na Tuna Kaka ti mia na kana sia king kua e vonu na glori, da miu 12 kua, miu ta mumuri ni niau, da miu ta mia na sia king e 12, habuka jas kua kete koto kara zukazuka kua e 12 bukuni Israel.

29 Manumanu laveve kua dia ta zuka tapunia kadia rumaruma, o habu tazidia o livukudia o tamadia o titinadia o habu tutudia o hadia vanua dia ka muri ni niau, da a Vuvu e kadedia boto 100 dopa, na goloaloa kua dia ta zuka tapunia, ia vala ve mahuri roroa ni dia.

30 Palaka manumanu luba kua dia ta hizanga muga, da ti beta hizadia, manumanu luba kua beta dia na hizanga, da hizadia ti papane.”

20

20.1-16 A Iesus e barikikinia polea na kakanaka galanga na poloka vanua na vaen

1 “Na kingdom ke Vuvu ia e habuka kua na kaka katiu, e lama na damadama ia vano kete pelea manumanu dia kata gala na hana vanua na vaen.

2 Nuhu kua dia ta tara vona habuka dia kata gala kara 10 Kina na dama katiu, pale, ia geridia dia ta zahe gala.

3 Ti kozoho keteni 9 kilok, ia vano paria manumanu taza dia ta madi vetaveta na poloka maket;

4 ia tania ni dia, ‘Miu ve miu vano miu na gala na poloka hagu vanua na vaen, da ta kademiu na kamiu galanga.’

5 Pale, dia ta vano gala. Na 12 kilok ia mai na 3 kilok ve, ia e kati baraenia ve.

6 Ti kozoho kete 5 kilok na garavi, ia vano ia hadavia manumanu taza ve dia ta mamadi vetaveta ve na palakana maket, ia ki hulenidia, ‘E kuziha miu ka mamadi vetaveta na dama ia, ia kini garavi, beta miu na kakatia goloa katiu?’

7 Dia ta tania vona, ‘Beta kaka katiu ni pelehita kara galanga.’ Ia mai tania ni dia, ‘Miu ve miu vano gala na poloka hagu vanua na vaen.’

8 Ti garavi na tauana vanua na vaen kua, ia tania na kana bosboi, ‘Kohania nuhuta galanga nu kadedia. Varivuvu ku vala moni kana nuhu kena dia ta muri mai, ku zahe ku vahozovia na nuhu kua dia ta muga mai.’

9 Nuhu kua dia ta mai dia ka gala na 5 kilok, e kadoa dia na 10 kina.

10 Pale, nuhu kua e peloa dia na dama dia ka mai, dia ta lohoia da dia ta pelea moni dopa ki kapou ni dia taza. Palaka katiukatiu ni dia e pelea ve 10 kina.

19:28 Mt 25.31; Lu 22.30. **19:30** Mt 20.16; Lu 13.30. **20:8** Wkp 19.13; Lo 24.15.

11 Tania dia ka pelea kadia
moni, dia ta pole ngungu
kara kaka kua e peledia dia
ka mai gala,
12 dia ka tania, 'Nuhu kua
dia ta muri mai, dia ta gala
aua katiu za, hita kua hita ta
gala na dama ia ia ki garavi
na poloka voro kapou. Ho
tu kadedia na moni habuka
kua tu kadehita vona.'
13 Na kaka kua ki tani
barae na katiu ni dia, 'E ho,
hau beta na kati zahatia ni
niho; ho tu tara koto gala na
dama katiu na kadeho na 10
kina.
14 Pelea ka moni nu vano.
Hau e kuligu kata kadea
kaka kua e muri matoto ki
mai na 10 kina ve balika
kena ta kadeho vona.
15 E kagu galanga. Karae
mara beta na muri na kagu
lohoihoia mule na vala kagu
moni na kaka kua e kuligu
kata vala vona? Beu, tu hada
potiau vona kua ta kemi kiri
rua?' "
16 Pale, a Iesus ia tani
barae, "Nuhu kua dia ta mu-
muri da dia te vamuga, nuhu
kua dia ta vavamuga, da dia
te muri."

20.17-19 Boto toluna a Iesus ti tania da e mate ki mahuri mule
(Mak 10.32-34; Luk 18.31-33)

17 A Iesus e vavana ki zahe
kiri Ierusalem, ia kohania
kana 12 disaipel kamahi, dia
ta mai vona, ia tani barae ni
dia,
18 "Miu longoria, tolu kata
zahe kiri Ierusalem kua. Ta
tolu na bele da e paho tadura
na Tuna Kaka ki valanga ia
na limana hetpris kamahi
kamana tisa kamahi kara lo,
dia ta koto kirina kete hubu
matoa ia,
19 pale, dia ta vala ia vano
na limana nuhu kua beta
dia na lala a Vuvu, dia ta
nongonia, dia ta vihia, dia
ta havenia na kruse ia mate;
palaka na dama tolu muri, a
Vuvu da e valamari mulehia
na matea."

20.20-28 A Jems hiro a Jon kulihiro hiro kata kara paraha
(Mak 10.35-45)

20 Pale, a goni Sebedi ia
pelea tuna rua dia ta mai ni
Iesus, ia padonia tutura na
mugani Iesus ki hule a Iesus
kete kodonia.
21 A Iesus ki hulenia,
"Nazia matoto kuli kirina?"
Na tavine kua ki tania,
"Mapamapa ni niau habuka
na tugu karua kua, ni ba
muri kua koto kara king,
hiro kata mia kamaniho.
Katiu kete mia kara lima kiri
maroro, katiu kete mia kara
lima kiri mauri."
22 Palaka a Iesus ki tania ni
dia, "Beta miu na lala nazia
miu ta huhule kirina. Mo
ta dangea mo kata hinu na
kap na bizea kua hau kata
hinumia?" Hiro ta tania,
"E."
23 A Iesus ki tania ni hiro,
"Da mo ta hinu na kagu kap,
palaka kua mo kata mia kiri
marorogu o kiri maurigu, ia
hau mara beta na katia kena.
Palaka kamahi kena, ia kana
nuhu kua kava a Tamagu ti
makidia kini vaida kadia."

20:16 Mt 19.30; Mk 10.31; Lu 13.30.

24 Tania dia disaipel taza kua e 10 dia ka longoria polea kua, magalidia ki varitihi kara varitazini rua kua.
25 Palaka a Iesus ia kohanidia ta mai vona ia tania, “Miu ta lala na king kana nuhu kua beta dia na lala a Vuvu, dia ta lala dia kata bosim matoto kadia manumanu. Kadia pararaha ve dia ta lala dia kata tania na kadia manumanu dia kata muri matoto na kadia polea kamahi.
26 Galanga kua ia beta kete bele na pidaka miu, azei kua e kulina kete kara kamiu paraha, ia kete kara kamiu vora vetanga,
27 azei kua kini kulina hizana kete dopa ni papane ni miu laveve, ia kete kara kamiu vora vetanga.
28 Habuka kua na Tuna Kaka e ziho beta kete vora vonanga voa, palaka ia kete vora kana manumanu, kete vala kana laep kete kado mulehia manumanu luba na karabus na pekato.”

20.29-34 A Iesus e kati kemihia kaka rua matahiro e keu
(Mak 10.46-52; Luk 18.35-43)

29 Tania a Iesus kamana kana disaipel kamahi dia ka vatia a Jeriko, na kabuna manumanu kapou dia ta muri vona.
30 Na kaka rua, matahiro e keu, hiro ta mimia na hiripa dala, kamana hiro ka longoria a Iesus kua e vavana hutu, hiro ta goe hiro ka tania, “Paraha, Tubuni Devit, maharimiro!”
31 Na kabuna manumanu kua dia ta harovitinihiro dia ka tania hiro kata zodo, palaka hiro ta dopa matoto hiro ka goe hiro ka tania, “Paraha, Tubuni Devit maharimiro!”
32 A Iesus ia madi, ia kohanihiro ki hulenihiro, “Nazia matoto kulimoro kata katia ni moro?”
33 Hiro ka tania vona, “Paraha, kulimiro, miro kata hada.”
34 A Iesus lohora e zaha ni hiro, ia vakulia matahiro. Matahiro ia kemi pamuhi, hiro kene muri vona.

21

21.1-11 A Iesus e hoho ni Ierusalem balika king
(Mak 11.1-11; Luk 19.28-40; Jon 12.12-19)

1 A Iesus kamana kana disaipel kamahi dia ta vavana vano kiri Ierusalem, dia ta bele ni Betfage na potuna a Oliv, pale, a Iesus ia geria kana disaipel rua,
2 ki tania ni hiro, “Mo vamuga vano kara malala kuari na muga dolu, da mo ta paria na donki katiu e rotua ki mamadi, kamani tuna. Hulia mota ni hiro mo ta pelehiro mai ni niau.
3 Kua kaka katiu kini hulenimoro, mo tani barae, ‘Paraha kana galanga ni hiro.’ Da ia e vala mulehi tapunia.”
4 Goloa kua ti bele kete pori matoto na polea kana profet kua e tani barae,

20:25 Lu 22.25-26. **20:26** Mt 23.11; Mk 9.35; Lu 22.26. **21:5** Sek 9.9.

5 “Tania na siti ni Saion,
‘Hadavia, kamiu king
ti mamai ni miu! Ia ti
vazihoni mulehia kini
polo na donki, na tuna
donki na huluvahuta
donki.’ ”*

6 Na disaipel karua hiro ta
vano kati muria nazia kua a
Iesus e tania ni hiro.
7 Hiro ta pelea na donki
kua kamani tuna mai, dia
ta voloria na lavalava na
huduhiro, a Iesus ia polo mia
na huduna.
8 Na kabuna manumanu
kapou dia ta voloria na
lavalava na dala, taza dia ta
bazia na dangadangana hai
kamahi, dia ka tapia na dala.
9 Na kabuna manumanu
kua dia ta vamuga vona, mai
nuhu kua dia ta mumuri
vona, dia ta gogoe dia ka
tatani barae, “Vazahenia na
hizani Tubuni Devit! A Vuvu
e kati kemihia matoto na
kaka kua e mai na hizana
Paraha! Vazahenia hizani
Vuvu kua ia e heta matoto!”
10 Tania a Iesus ki hoho
ni Ierusalem, na manumanu
laveve na poloka siti dia ta
rovo tori mai vano dia ka
varihulei dia ka tania, “Azei
matoto kua?”
11 Na kabuna manumanu
kua dia ta kamani Iesus
dia ka tania, “A Iesus kua,
na profet bukuni Nasaret ni
Galili.”

21.12-17 A Iesus e vaka buratania manumanu dia ta mamaket na poloka tempel

(Mak 11.15-19; Luk 19.45-48; Jon 2.13-22)

12 A Iesus e hoho na
poloka tempel ki vaka bu-
ratania manumanu laveve
kena dia ta mamaket, ia mai
nuhu kua dia ta vavaikado
ve na poloka. E vapopo
vatuduhia na tebol kamahi
kana nuhu kua dia ta senis-
nia moni kamahi, ia mai na
mianga kana nuhu kua dia
ta sasalinia na balu kamahi.
13 Ia tania kiridia, “E
vapolu bareanga na buk
kana Paraha, ‘Kagu ruma ia
kete kohanga na rumaka lo-
tua.’ Palaka miu te katia kini
kara palakangana paritigia
kana nuhuta vanahoa.”
14 Pale, na nuhu kua mata-
dia e keu, ia mai nuhu kua
kabedia beu limadia kua e
zaha, dia ta mai vona na
poloka tempel, ia kati kemi-
hidia.
15 Palaka tania na het-
pris kamahi kamana tisa
kamahi kara lo dia ka ha-
davia na goloa kemikemi
kua e kakatia, ki mai ve
kua na kapirupiru dia ve te
gogoe na poloka tempel dia
kene tatani barae, “Vazahe-
nia na hizani Tubuni Devit!”
magalidia ki zaha matoto.
16 Dia ka hulenia a Iesus,
“Ho tu longoria nazia kuari
dia ta tatania?” A Iesus ki
tania, “E, hau ta longoria
kuari, beta miu na hazenia
na polea kana Paraha kua e
tani barae, ‘Ho tu katia kua
kapirupiru kotekote kamana
nuhu kua dia ta ba zuzuzu,
dia kata vazaheni kemikemi-
hia matoto hiza.’ ”
17 A Iesus ia vatidia, ia
gotala kini vano kiri Betani
kini ngoro vona.

* **21:5** *Saion* = Ierusalem. **21:9** Sng 118.25-26. **21:13** Ais 56.7; Jer 7.11. **21:16** Sng 8.2.

21.18-22 A Iesus e pole kara haina fik ki malainia (Mak 11.12-14, 20-24)

18 Na damadama ti vamule kara taon, ia hatunia ti vitolonia.
19 Ia hadavia na haina fik katiu na hiripa dala, ia vano kete pelea paleka ni hania, palaka e vano ia hadavia beta paleka vona, rauna za. Pale, ia tania kara haina fik kua, "Da mara beta ve nu vua!" Pale, na haina fik kua ia malaini pamuhia za.

20 Tania na kana disaipel kamahi dia ka hada baraenia, dia ta lohoi tori matoto, dia ka tani barae, "Na haina fik kua e malaini tapuni zingania kua?"

21 A Iesus ki tania ni dia, "Hau ta tani matotonia ni miu, kua miu na bilip, ni beta miu na lohoi ruarua. Da e nap miu kata katia nazia kua ta katia na haina fik kua. Ki nap ve miu kata tani barae ve kara potuna kua, 'Divurutiho nu pozi nu dua kara poloka dazi.' Pale, ia da e muri za na kamiu polea.
22 Kua nu bilip, ia da tu pelea nazia kua tu lolotu ku huhulenia a Vuvu kirina."

21.23-27 Dia ta hulenia a Iesus azei e vala matuhanga vona (Mak 11.27-33; Luk 20.1-8)

23 A Iesus ia vano hoho na poloka tempel, kini vavaketekete na manumanu, na hetpris kamahi kamana pararaha ke vuni Iuda dia ta mai vona, dia ta hulenia, "Tu pelea matuhanga kua ni ve, o azei matoto e vala matuhanga ni niho koto kakatia galangalanga kamahi kua?"
24 A Iesus ki tania, "Hau ve da ta hulenimiu na hulea katiu. Miu kene kolia ni niau, pele hau da te tania ni miu azei matoto e vala matuhanga ni niau kata kakatia galangalanga kamahi kua.
25 A Jon, e pelea kana matuhanga kua kete vala baptais na manumanu, ni ve? Kana matuhanga e pelea ni Vuvu o na kaka katiu ri na garigari e vala vona?"

Pale, dia ta vaigege na pidaka dia mule dia ka tania, "Kua tolu na tania, bukuna lagato, da e tania, 'E kuziha ki beta miu na bilip vona?'
26 Palaka kua ta tolu na tania, 'Kana matuhanga e mai na kaka bukuna garigari,' da tolu ta lohoidolu na manumanu, na vuna dia ta bilip za habuka a Jon, ia na profet katiu."
27 Pale, dia ta tania ni Iesus, "Beta hita na lala." A Iesus ki tania ni dia, "Hau ve mara beta ve na tania ni miu na matuhanga kua, ta pelea ni ve ka kakatia galangalanga kamahi kua."

21.28-32 Barikikia na polea na kaka katiu tuna e rua

28 A Iesus ki tani barae ve ni dia, "Miu ta lohoi ziha? Na kaka katiu tuna tamohane rua. Ia vano ni tuna muganga ki tania,

21:21 Mt 17.20; 1 Ko 13.2.

Tugu, meni vano gala na poloka vanua na vaen.
29 Na tuna muganga kua ki tani barae, ‘Mara beta na vano.’ Palaka ba muri ia pokizi mulehia kana lohoihoia ia vano.
30 Tamana ia vano ni tuna muria ia tani baraenia ve vona. Ia tara ki tania, ‘Hau da ta vano.’ Palaka kini beta ni vano.
31 Azei ni hiro e muri na lohoihoia ke tamahiro?” Dia ka tania, “Na kapiru muganga.”

A Iesus ia tania ni dia, “Hau ta tani matotonia ni miu, nuhuta pelepelea na takis kamana nuhuta magali buhua, dia te vavamuga hohoho na kingdom ke Vuvu ni miu.
32 Na vuna a Jon e mai ki vatunga na dala mahoto ni miu, miu kata muri vona, palaka ki beta miu na vaka maroro vona. Palaka na nuhuta takis kamana nuhuta magali buhua, dia ta bilip ni Jon. Miu ta hadavia, palaka ia beta za miu na pokizia magalimiu miu na bilip vona.”

21.33-46 Barikikia na polea na manumanu zahazaha dia ta hada poto na vanua na vaen
(Mak 12.1-12; Luk 20.9-19)

33 A Iesus ki tani barae ve ni dia, “Miu longoria barikikia katiu ve kua. Na kaka katiu e vazohia na vanua na vaen katiu. Ia diva lobia, e hovia na palaka kete vaka bebeha na vaen vona, ia habatia na taua katiu, pale, ia vala na manumanu taza dia kata gala bisnis vona, pale, ia vatia kini vano kara kantri motu katiu.
34 Ti damana kua keteni duledule voa na paleka vaen ti mai kozoho, ia geria kana voravora dia kata zahe na nuhu kua dia ta gala bisnis na hana vanua na vaen, dia na pelea palekana hana vaen.
35 Na nuhu kua dia ta gala bisnis na hana vanua na vaen, dia ta hubi zahatia kana vora katiu, dia ka hubi matehia katiu, katiu dia ta lubia na kedo.
36 Ia geria ve kana voravora taza ve, dopa ki luba na nuhu kena e muga ki geridia, palaka na nuhu kua ia dia ta kubaraenidia ve.
37 Pale, ia tani barae, ‘Kata geria tugu, da dia ta hada zahenia.’
38 Tania na nuhu kua dia ta gagala bisnis na vanua na vaen kua dia ka hadavia na tuna kaka kua, dia ta varitaninia, ‘Ia kua na kaka kua, da ba muri ki pelea na vanua kua, miu mai tolu na hubi matehia tolu kata pelea hadolu vanua kua.’
39 Pale, dia ta haba taduria dia ta varaga gotalania na vanua na vaen, dia kene hubi matehia.”
40 A Iesus ia hulenidia, “Pele, kua ta na tauana vanua na vaen kua ni mai, da e kuzingania na nuhu kua dia ta gala bisnis na hana vanua na vaen?”
41 Dia ka tania vona, “Da e hubi matehia na nuhu zahazaha kena, ia vala na

21:32 Lu 3.12; 7.29-30. **21:33** Ais 5.1-2.

vanua na vaen na nuhu motu, kua dia ta dangea dia kata gala bisnis vona dia na vala dihura haningana vanua ni vamule vona, na damana pelepelea na haninga na vanua."

42 A Iesus ki hulenidia, "Ma beta miu na hazenia na poloka buk kana Paraha, kua e tani barae,

> 'Na kedo kua na kapenta kamahi dia ta hada vetavetania, dia ka tania beta ni kulidia kirina, ti kara kedo kua dia te muga taruhia kete vatuharia na tempel. A Vuvu mule e katia goloa kua, ki mata muli matoto na matahita.'

43 Kubarae, hau ka tania ni miu na kingdom ke Vuvu da e radua ni miu ki valanga na manumanu motu kua dia ta dangea dia kata katia haningana ni lohu na kingdom kua.
44 Azei kua tani dua kara huduna kedo kua, da e hutuhutu, kua na kedo kua ve ni dua kara kaka katiu, da e momomo matoto."†

45 Na hetpris kamahi, kamana tisa kamahi kara lo, dia ta longoria na barikikia na polea kua, dia ta lohoi lala habuka a Iesus e popole ni dia.
46 Pale, dia ta parakilania dia kata haba taduria. Palaka dia ta kuahinia na manumanu, na vuna, dia ta hadavia a Iesus dia ka tania ia na profet katiu.

22

22.1-14 Barikikia na polea na haninga na lahia (Luk 14.16-24)

1 A Iesus ki barikikini mulehia polealea ni dia ki tani barae,
2 "Na kingdom ke Vuvu ia e balika king katiu kua e katia hanihania kapou katiu na lahia ke tuna tamohane.
3 Ia geria kana voravora dia kata kohania nuhu kua e kalohuanga ni dia, dia kata bele na hanihania kara lahia kua. Palaka nuhu kua dia ta hava dia kata bele na hanihania.
4 Ia geri mulehia kana voravora taza ve ki tania ni dia, 'Miu vano tania na nuhu kua ta kalohunidia dia kata lohu kara hanihania na vuna, te vaida haninga kava, na bulmakau tamomohane ia mai na bulmakau kamahi kua ta vanga kemikemihidia, dia ka buibuia, te hubi matehidia kene vaida kini malimu. Miu mai kara hanihania na lahia.'
5 Palaka beta dia na longo murimuria koia kua, dia kene vavana, katiu kara hana vanua, katiu ti vano gala na kana bisnis,
6 dia taza, dia ta haba taduria voravora kana king kua, dia ta kati zahatia ni dia, dia kene hubi matehidia.
7 Na king kua magalina ki varitihi matoto. Ia geria kana soldia kamahi dia ta vano vaihubi mate nuhu kua dia ta hubi matehia kana

21:42 Sng 118.22-23. † **21:44** Na buk baibel Grik laveve bukuni varira beta na ves 44. Hada Luk 20.18.

voravora kamahi. Dia ka tabenia ve kadia taon.
8 Pale, ia tania na kana voravora, 'Na haninga kara lahia ti malimu kava, palaka nuhu ta vinohunidia, beta dia na hada zaheniau.
9 Kubarae, miu vano na hirihiripa dala kamahi, miu na kohania azei kena miu ta paria kete mai kara hanihania kara lahia.'
10 Kana vora kamahi dia ta vano kara dala kotekote kamahi, dia ta kohania manumanu laveve kena dia ta paria, kaka kemi beu zaha, ia kohanga za; dia ta lohu, na ruma kini vonu na manumanu kua e kohanga dia ka lohu.
11 Palaka tania na king e mai ki hoho kete hadavia nuhu kua e vinohuanga dia kata lohulohu kara hanihania, ia hada paria na kaka katiu kua beta ni loholoho kara hanihania na lahia.
12 Ia hulenia, 'E ho, tu hoho ziha ri kua, beta nu loholoho kara hanihania na lahia?' Pale, na kaka kua beta kana polea.
13 Na king ia tania na kana voravora, 'Rotia limana, kabena miu na varaga gotalania kara poloka rodo, na palaka kena da e haloho hazena ki vuluhero.' "
14 A Iesus ki tani barae, "Manumanu luba da e vinohuanga dia kata lohu, palaka da taza za e makua dia."

22.15-22 Kete valanga takis ni Sisar o beta (Mak 12.13-17; Luk 20.20-26)

15 Pale, a vuni Parisi dia ta vano, dia ta taru lupunia polea katiu kua dia kata pado rukia a Iesus vona, kete tani vetania polea katiu, dia kata koto kirina vona.
16 Dia ta geria kadia disaipel taza, kamana manumanu taza ke Herot, dia ta vano ni Iesus dia ka hulenia, "Tisa, hita ta lala habuka tu lala koto tani matotonia polea, ku lala koto vaketea matotoka polea ke Vuvu, ku lala koto vala polea katiu za na manumanu laveve, ia vata kua e paraha o kua beta hizana.
17 Ko tania ni hita, ho tu lohoi ziha? Karae e mahoto kete kadoa na takis vano ni Sisar o betaka?"
18 Palaka a Iesus ia ti hada lala kadia vairukua, ia tania ni dia, "Miu ta nuhuta vairukua na lotua, kara zia miu ka paparakilaniau?
19 Miu vatunga ni niau moni kena miu ta lala miu kata kakadea takis vona." Pale, dia ta vala moni katiu vona.
20 A Iesus ki hulenidia, "Hanunuki zei na moni kua?"
21 Dia ka tania, "Ke Sisar." A Iesus ki tania ni dia, "Pele miu vala ni Sisar nazia kua ke Sisar, vala ni Vuvu nazia kua e ke Vuvu."
22 Kamana dia ka longoria polea kua, dia ta zipa zahe. Pale, dia ta vatia dia kene vano.

22.23-33 A vuni Sadyusi dia ta hulenia a Iesus na vuna

22:13 Mt 8.12; 25.30; Lu 13.28. **22:23** Ap 23.8.

na mahuri mulea na matea
(Mak 12.18-27; Luk 20.27-40)

23 Kilaka kua ve, a vuni Sadyusi taza, nuhu kua dia ta tania manumanu mara beta ni lama mule na matea, dia ta mai ni Iesus kamana hulea katiu.
24 Dia ka hulenia, "Tisa, a Moses e tania ni hita kubarae ta tamohane ni mate ni beta tuna, tazina da e kabania gaburi tazina. Kua ni taruhia kapirupiru vona, ia kapirupiru kena ia ke tazina kua ti mate.
25 Varira na varitazini e 7. Tazidia muganga e lahi ia mate, ki beta tuna, ia vatia gona ni tazina.
26 Tazina muria ia mai ve kaka kua e muri lamani tazina muria, dia laveve varitazini 7 kua, dia ta kabania tavine kua, palaka beta dia na taruhia kapiru katiu vona.
27 Pale, na tavine kua ia ve e mate.
28 Kua tani ba muri, kua ta manumanu laveve dia na mahuri mule na matea, tavine kua, da ti kara goni zei matoto ni dia varitazini 7 kua?"

29 A Iesus ki tania ni dia, "Kamiu polea beta ni mahoto na vuna beta miu na lala polea ke Vuvu kamana kana matuhanga.

30 Na dama kua manumanu dia te varimateai dia kata mahuri mule vona, da beta dia kata lahi o kete valahua dia, palaka da dia te habuka engel kamahi na lagato.

31 Kua na polealea na mahuri mulea na matea, beta miu na ridim nazia kua a Vuvu e tania ni miu,
32 ia e tani barae, 'Hau a Vuvu ke Abraham, a Vuvu ke Aisak, mai a Vuvu ke Jekop?' A Vuvu, ia a Vuvu kana nuhu kua dia ta mahuri, beta ni Vuvu kana nuhu kua dia ta varimateai."
33 Na kabuna manumanu dia ta longoria polea kua, dia ta ridi na kana rataratanga.

22.34-40 Lo ke Vuvu kua e kapou matoto
(Mak 12.28-31; Luk 10.25-28)

34 Tania a vuni Parisi dia ka hada baraenia habuka a Iesus ti dibala a vuni Sadyusi, dia ta lupu dia ta mai ni Iesus.
35 Katiu ni dia, e lala kemikemihia matoto na lo, e hulenia a Iesus na hulea kua kete parakilania,
36 "Tisa, lo kakei ia e dopa ki kapou na lo laveve?"

37 A Iesus ki tania vona, "Ho kete kuli matoto kara ka Paraha ka Vuvu, na poloko laveve, na vule laveve, kamana ka lohoihoia laveve.
38 Ia za kua, ia na lo kua e dopa ki kapou na lo laveve.
39 Muri na lo kua, ia e habuka ve, Ho kete kuli matoto kara kaka kua e mia kozo ni niho, habuka kua e kukuli matoto kiriniho mule.
40 Lo rua kua, ia hiro ta vuvuna lo laveve kamana, vuvuna polea laveve kana profet kamahi."

22:24 Lo 25.5. **22:32** Kis 3.6. **22:37** Lo 6.5. **22:39** Wkp 19.18. **22:40** Lu 10.25-28.

22.41-46 A Iesus e hulenia a vuni Parisi na kaka kua a Vuvu e makia
(Mak 12.35-37; Luk 20.41-44)

41 A vuni Parisi dia ta ba
lulupu, ia hulenidia,
42 "Miu ta lohoi ziha ni
Kristus? Ia na tuni zei?" Dia
ta tania, "Na Tubuni Devit."
43 Ia ki hulenidia, "Pele e
kuziha na Vule Tumonga ki
vala na lohoihoia ni Devit ki
kohania ia na 'Paraha'? Na
vuna a Devit ia e tani barae,
44 'Na Paraha e tania na
kagu Paraha, "Mia kiri
maroroni limagu ki
mule na dama kua
Hau kata taruhia ha
vagi kamahi na tauri
kabe." '
45 Ta Devit ni kohania ia
'Paraha,' pele da a Kristus e
kara tubuna ziha?"
46 Beta matoto katiu ni
dangea kete kolia kana
polea, na dama kena ki
vano beta ve katiu ni lohoi
murimuria kete hulenia na
hulea katiu ve.

23

23.1-12 A vuni Parisi kamana tisa kamahi kara lo dia ta lala dia kata katia moge zahazaha
(Mak 12.38-39; Luk 11.43; 11.46; 20.45-46)

1 Pale, a Iesus ia tania na
kabuna manumanu kamana
kana disaipel kamahi,
2 "Na tisa kamahi kara lo
kamani vuni Parisi kamahi,
dia ta pelea mudini Moses.
Dia kata vaketehimiu na lo.
3 Kubarae, miu longo
kiridia miu ka muri na nazia
dia ta tania ni miu, palaka
tabarae matoto miu na
mumuri na kadia mogemoge
kamahi, na vuna dia ta lala
dia kata vala polea za, beta
dia na lala dia kata mumuri
na polea dia ta vavala.
4 Dia ta taza goloa kua
e bize matoto dia ka val-
uga na lohora manumanu,
palaka dia mule beta matoto
ni kulidia dia kata vazahenia
kukudia, dia na kodonidia
dia kata luga pitu.
5 Dia ta kakatia goloa
laveve kena kete hahadava
dia vona. Miu hadavia na
lete kua dia ta taza taduria
na boks kote kua na di-
hudihura polea kana Paraha
vona na damadia. Dia ta ka-
tia ki kapopou. Miu hadavia
ve na piramuramuka kadia
lavalava kamahi kua dia ta
kakaria bakadia vona, dia ta
katia ve ki malakulaku.
6 Ki lala kete kukulidia
kara mianga kena e taruha
ke pararaha na palakangana
hanihania kapopou kamana
mianga kena e kemi matoto
na poloka haus lotu kamahi
ke vuni Iuda.
7 Ki kulidia manumanu
kete koi kemikemihidia na
poloka maket kamahi, ki ku-
lidia kete kohanga dia na,
'Tisa.'
8 Palaka beta kete kohanga
miu na 'Tisa.' Na vuna miu
laveve kua miu ta varitazini
kua, kamiu tisa ia katiu papa
za.
9 Tabarae, miu na kohania
kaka katiu na garigari ni
Tamamiu, na vuna Tamamiu
katiu papa za, ia heta na
lagato.
10 Tabarae ni kohanga ve

22:44 Sng 110.1. **23:5** Mt 6.1; Lo 6.8; Nam 15.38.

miu na 'Tubu,' na vuna kamiu Tubu ia katiu papa za, a Kristus.
11 Azei na pidaka miu kua e paraha ni miu, ia kete kara kamiu vora.
12 Na vuna azei kua e vavazahezahenia, ia da a Vuvu e vazihonia, azei kua tani vavazihozihonia ia da a Vuvu e vazahenia.

23.13-36 A Iesus e tani kakava na tisa kamahi kara lo kamani vuni Parisi na maki zahazaha kua dia ta kakatia
(Mak 12.40; Luk 11.39-52; 20.47)

13-14 Kaba loho zahanga matoto ni miu, tisa kamahi kara lo kamani vuni Parisi, miu ta nuhuta vairukua na lotua! Miu ta taba porotia na kingdom ke Vuvu kara manumanu. Palaka miu mule beta ve miu na hoho vona, beta ve miu na vatia nuhu kua e kulidia dia kata hoho dia na hoho ve.*
15 Miu lohoimiu, tisa kamahi kara lo kamani vuni Parisi, miu ta nuhuta vairukua na lotua! Miu ta sel na huduna dazi, miu ka vavana na garigari kara malala laveve miu kata pelea kaka miu na katia ni kara kamiu disaipel. Kua miu kene pokizia magalina kini kara kamiu disaipel, miu te katia kini ba dopa dangea kete hoho na hel habuka miu.
16 Miu lohoimiu, matamiu e keu, miu ka vavamuga na manumanu! Miu ta tani barae, kua kaka katiu ni mapamapa na tempel, ia beta kete tani matotonia polea kena, kua ni mapamapa na gol kua na tempel, ia da e kati matotonia nazia kena e mapamapa kete katia.
17 Mata keukeu kamahi, miu ka longolongo ve! Nazia e dopa ki kapou, na gol o na tempel kua e katia na gol kena ki tumonga?
18 Miu ta tania ve kubarae, 'Ta katiu ni mapamapa na altar, ia beta kete tani matotonia polea kena, palaka ta katiu ni mapamapa na nazia e taruha na altar ia da e kati matotonia nazia kua e mapamapa kete katia.'
19 Mata keukeu kamahi miu! Nazia ni hiro e dopa ki hizanga, na opa beu na altar kena e katia na opa ki tumonga?
20 E kubarae ta katiu ni mapamapa na altar, ia e mapamapa ve na goloa laveve kena na huduna altar.
21 Azei kua tani mapamapa na tempel, ia e mapamapa vona, mai ve ni Vuvu kena e mimia na poloka tempel.
22 Azei kena e mapamapa na lagato, ia e mapamapa na sia king ke Vuvu ia mai na kaka kena e mimia na

23:11 Mt 20.26-27; Mk 9.35; 10.43-44; Lu 22.26. **23:12** Lu 14.11; 18.14.

* **23:13-14** Buk baibel taza bukuni varira e parua polea kua ve, "Kaba loho zahanga matoto ni miu, tisa kamahi kara lo kamani vuni Parisi, miu ta nuhuta vairukua na lotua! Miu ta rukirukia tavivine gabugabu miu ka vavanahea kadia rumaruma. Miu ka lala miu kata vavairuku na lotua malakulaku. Na taem kara kotoa kapou ke Vuvu, da miu ta pelea zahatanga kapou." Hada Mak 12.40.

23:22 Ais 66.1; Mt 5.34.

huduna.
23 Miu lohoimiu, tisa
kamahi kara lo kamani
vuni Parisi, miu ta nuhuta
vairukua na lotua! Miu ta
lala miu kata taru kakava
taits na goloa laveve. Goloa
kotekote kua habuka bilin-
gare, malapi, lobo, ia miu ta
taru kakava ve. Palaka miu
te hada vanonia na goloa
kua e dopa ki kapou na
poloka lo ke Vuvu. Moge kua
e mahoto, mahariharia na
kaka, makina tani matotoa
na polea. Goloaloa kua ia
miu kata kakatia, miu ka
paho poto ve na mogemoge
taza ve kena kamana.
24 Matamiu e keu, miu ka
vavamuga na manumanu!
Miu ta lala miu kata hada
papa na poloka hamiu sup,
miu ka pele kakava na niki
kua na poloka hamiu sup.
Palaka beta miu na lala miu
kata hada vutuhia na kamel
kua na poloka sup, miu ka
lala miu kata totodokula.
25 Miu lohoimiu, tisa
kamahi kara lo kamani
vuni Parisi, miu ta nuhuta
vairukua na lotua! Miu ta
vavazuguvia na hatamara
kamiu kap kamana plet,
palaka na poloka e vonu na
makina vanahoa, kamana
makina mata kukua.
26 Matamiu e keu miu vuni
Parisi kamahi! Muga miu ka
vazuguvia na poloka kap ka-
mana dis, hatamara ve kete
puzopuzoa.
27 Miu lohoimiu, miu tisa
kamahi kara lo kamani
vuni Parisi, miu ta nuhuta
vairukua na lotua! Miu ta
balika simen na matmat kua
e peneanga ki kavukavua,
kena e hada papa na
hatamara palaka, na poloka
e vonu na togana kaka mate
kamana goloa laveve kena e
molumolua.
28 Ia miu ve ta kubarae ve,
manumanu dia ta hadavia
livuhamiu, dia ka tania miu
ta manumanu kemikemi,
palaka na polokomiu e
vonu na makina vairukua
kamana moge zahazaha.
29 Miu lohoimiu, tisa
kamahi kara lo kamani
vuni Parisi, miu ta nuhuta
vairukua na lotua! Miu ta
habatia na matmat kana
profet kamahi, miu ka
vabilasnia na matmat kana
nuhu kua dia ta mahoto na
matani Vuvu,
30 miu ka tani barae ve,
‘Hita na paria na tau ke habu
tubuhita, mara beta hita
na kamadia hita na vaihubi
mate na profet kamahi.’
31 Na kamiu polea mule ti
koto kirimiu mule, na vuna
miu te tania habuka miu na
habu tutuna nuhu kua dia
ta vaihubi mate na profet
kamahi.
32 Miu ma kakatia, miu na
vahozovia nazia kua habu
tubumiu e varivuvunia!
33 Matabunu kamahi! Miu
ta habu tutuna matabunu!
Miu ta lohoia da miu ta hava
hutuzia na kotoa kua kete
varaganga miu kara hel?
34 Kubarae hau da ta geria
na profet kamahi, kamana
nuhu kua kadia lohoihoia e
kemi kamana tisa kamahi.
Taza da miu ta hubi mate-
hidia miu ka nilinidia na
kruse; taza da miu ta vaivihi
kamadia na poloka kamiu

23:23 Wkp 27.30. **23:27** Ap 23.3. **23:33** Mt 3.7; 12.34; Lu 3.7.

haus lotu kamahi, miu ka vaikali kamadia na taon kamahi.
35 Kubarae a Vuvu da e vala bizea kapou matoto ni miu, taraka manumanu kua e hubu mato vetanga dia varira. Varivuvu na kaka mahoto kua a Abel ki mai ni Sekaraia tuni Berekia, kaka kua miu ta hubi matehi vetania na pidaka rumaka tempel kamana altar.
36 Hau ta tani matotonia ni miu, a Vuvu da e kati zahati matotonia ni miu taraka goloa kua habu tubumiu e katia varira.

23.37-39 A Iesus lohora e zaha ni Ierusalem
(Luk 13.34-35; 19.41-44)

37 O Ierusalem! Ierusalem! Ho tu vaihubi mate na profet kamahi ku lubi mate nuhu kua e geura dia kata mai ni niho. Boto luba te parakilania kata vai lupunia habu tutu dia na mai lupu, habuka toha kua e raragomia habu tutuna na tauri banita, palaka ho beta matoto za ni kuli.
38 Hadavia! A Vuvu ti vatia ka ruma, kini beta kaka na poloka.
39 Kubarae hau ka tania ni niho, mara beta nu hada mulehiau ki mule na dama kua ku tani barae, 'A Vuvu e kati kemihia matoto na kaka kua e mamai na hizana Paraha.' "

24

24.1-2 A Iesus e tania na tempel da e vairoha
(Mak 13.1-2; Luk 21.5-6)

1 A Iesus ti vatia na tempel kini vavana vano, na kana disaipel kamahi dia ta mai vona dia ta vatunga na ruma kamahi na tempel vona.
2 A Iesus ki tania ni dia, "Miu ta hada na goloa laveve kua? Hau ta tani matotonia ni miu, da beta kedo katiu kete vatua ni ngoro langalanga ni ruana, kedo laveve kuari, da e varaga tadura."

24.3-14 A Iesus e tania da bizea luba e bele
(Mak 13.3-13; Luk 21.7-19)

3 A Iesus e mimia na potuna ni Oliv, na kana disaipel kamahi dia ta mai vona. Dia ka tania, "Tania ni hita. Da ngiza matoto goloa kua ki bele, da hita ta hada mak zia kua kete vatunga ka vamulea kamana las de?"
4 A Iesus ki tania ni dia, "Miu lohoia tabarae kaka katiu ni rukimiu.
5 Na vuna manumanu luba da dia ta mai kamana hizagu, dia ka tania, 'Hau a Kristus,' da dia ta rukia manumanu luba.
6 Da miu ta longoria polealea na varihubia kapopou mai ve kavilika polealea na varihubia kapopou, palaka miu hadavia tabarae miu na lohoi toritori. Goloaloa mata barae da e bele, palaka beta ni habuka las de ti mai.
7 Na vuna na kantri kamahi da dia ta varihubi kamana kantri motu, kingdom kamahi da dia ta varihubi kamana kingdom

23:35 Stt 4.8; 2 Sto 24.20-21. **23:38** Jer 22.5. **23:39** Sng 118.26.

motu. Da vitolo kapou lohu, vuruhe da e bele na malala kamahi.
8 Goloa laveve kua ia e balika na varitihia kua na tavine e muga ki hahatunia ba muri kini valohia kapiru.

9 Pale, miu da ti paho tadura miu kini valanga miu kete kati zahata ni miu, ni hubu matoa miu, kantri laveve da dia ta zaha kirimiu na vuna ni niau.
10 Pale, manumanu luba da dia ta vatia kadia bilip dia ta varihavai, dia ta tilitili tika kiri ruadia, dia ka varizahati,
11 Na profet vairukuruku luba da dia ta mai dia ka rukia manumanu luba.
12 Na vuna moge zahazaha da ti bele kini kapou, manumanu luba da dia te vatia mogepa kemia kara kaka.
13 Palaka ho azei kua tanu madi matuha ki mule na las de, ia da tu mahuri.
14 Na kalohua kemi kua, na vuna na kingdom ke Vuvu, da e vaketoa na poloka malala laveve na garigari manumanu laveve dia kata lala, ba muri las de ia ti bele.

24.15-28 Goloa zaha da e bele
(Mak 13.14-23; Luk 21.20-24)

15 Pale, ta miu na hadavia na goloa mata hilehilea matoto kua a profet Daniel e popole vona varira, kua da e katia na tempel ki molumolua, da ti mamadi na palaka tumonga na poloka tempel. Na kaka kua e hahazenia polea kua, ia kete lohoi lala.
16 Nuhu kua dia ta lololi ni Iudea dia kata varihavai kara potuna kamahi.
17 Kua kaka katiu kini mimia na kana huduna ruma, tabarae ni zipa mule kete pelea goloa katiu na kana poloka ruma.
18 Azei kua na hana vanua, tabarae ni lohoia kete vamule kara kana siot na ruma.
19 Da dama kua da e zaha, zaha matoto kiri tavivine kovekove kamani tavivine kua dia ta ba vavazuzu!
20 Miu lotu ni Vuvu habuka na dama kua kete beta kete bele na havara o na Sabat.
21 Na dama kua, da bizea kapou matoto e bele. Na varivuvuka kua na garigari ba vahoru ki mai ki mule meni, beta bizea katiu kua mata barae ni bele. Muri ve da beta ve bizea katiu kua kete dopa livutia kua kete bele.
22 Palaka a Vuvu ti pele kakava dama taza na dama kamahi na bizea kua; kua ni beta ni kubaraenia, mara beta kaka katiu ni mahuri. Na vuna e lohoi na kana manumanu kua e makidia kana, a Vuvu kini pele kakava dama taza.
23 Na dama kamahi kena kua kaka katiu ni tania ni miu, 'Hadavia a Kristus kua!' beu ni tania, 'Kuari ia kuari!' taua miu na bilip.
24 A Kristus vairukuruku kamana profet vairukuruku kamahi da dia ta lohu, dia

24:9 Mt 10.22. **24:13** Mt 10.22. **24:15** Dan 9.27; 11.31; 12.11. **24:17** Lu 17.31. **24:21** Dan 12.1; KnP 7.14.

ka katia mirakel kapopou kamana goloa kua ma beta miu na hada muga, dia kata katia manumanu ni beta dia kata ma bilip ni niau, kua ni nap da dia ta rukia ve nuhu kua a Vuvu ti makidia kana.
25 Miu Longoria! Hau kava te muga tani kakava ni miu nazia kua kete bele.
26 Ta katiu ni tania ni miu, 'Kuari ia kuari na poloka deset,' taua miu vano, beu ni tania, 'Hadavia, kua ia kua e paparitigi ri.' Taua miu na bilip ni dia.
27 Na vuna na Tuna Kaka da e bele balika zila, kua e hanimata ki balanga doluria mariaba laveve, ki pe na voro zahe ki ziho kara palaka voro e zuzugu vona.
28 Kua na Tuna Kaka ni bele, da manumanu laveve dia ta hadavia. Balika kua na podana goloa mate katiu ni ngongoro ni huhubi, ia da tolu ta hada lala vona kua na kokoa kamahi dia te totoro lobia.

24.29-31 Muri Tuna Kaka da e mai
(Mak 13.24-27; Luk 21.25-28)

29 Muri za na dama zaha ti hozo, a Vuvu da e katia na voro ki beta kete ma titiba, na lingabo ki beta kete tiba ve, na vitovito kamahi da dia ta huru na mariaba. Goloaloa matuha na lagato kamahi da dia ta varihunuai.
30 Pale, na mak kana Tuna Kaka da e bele na poloka mariaba, manumanu laveve na garigari da dia ta varihalohoai, kua dia te hada na Tuna Kaka ti pe na mariaba kini ziziho, kamana glori kapou.
31 Da e geria kana engel kamahi dia ka vilinia tavure kapou matoto, dia ka vano kara palaka laveve na garigari dia ka vai lupunia kana manumanu kua ia ti makidia kava na paligena vulovulo ki vano na paligena.

24.32-35 Miu pelea lohoihoia na haina fik
(Mak 13.28-31; Luk 21.29-33)

32 Miu pelea na lohoihoia na haina fik. Ta dangana ni pizuzu ni taruhia raurauna, ia da miu te lala na tau kara voro ia ti kozoho.
33 Ki vano ve ta miu na hada goloaloa laveve kua, ia da miu te lala na taem ti kozoho, kozoho matoto na hatama.
34 Hau ta tani matotonia ni miu, manumanu laveve bukuna tauna kua mara beta dia na varimateai laveve goloaloa kua ki bele.
35 Lagato kamana garigari da vano ki kakava, palaka kagu polea mara beta matoto ni kakava.

24.36-44 Beta matoto kaka ni lala na taem goloaloa kua kete bele vona
(Mak 13.32-37; Luk 17.26-30; 17.34-36)

36 Beta matoto katiu ni lala na dama beu na aua kua goloaloa kua kete bele vona, na engel kamahi na lagato o

24:26 Lu 17.23-24. **24:28** Lu 17.37. **24:29** Ais 13.10; Jol 2.10, 31; 3.15; KnP 6.12; Ais 13.10; Ese 32.7; Jol 2.10; 3.15; Ais 34.4; KnP 6.13. **24:30** Dan 7.13; Sek 12.10-14; KnP 1.7.

Tuna beta ve ni lala, palaka a Tamagu za ia e lala.
37 Na belea kana Tuna Kaka da bele balika za nazia kua e bele na tau ke Noa.
38 Na dama kamahi kua muga na naru kete pado, manumanu da dia ta hani-hani dia ka hihinu, dia ka varikabai, ki mule matoto na dama kena a Noa e hoho na kana vaga,
39 ki beta dia na lala terea nazia kua kete bele. Dia te ridi za na loka ti mai za ia pado katidia laveve. Ia da e bele barae na dama kua na Tuna Kaka kete bele vona.
40 Kaka rua da hiro na hahiro poloka vanua. Katiu da e peloa, ruana da e vatua.
41 Tavine rua da hiro ta kakatia palaua kara bret. Katiu da e peloa, ruana da e vatua.
42 Kubarae ka tania. Miu tatare, na vuna beta miu na lala na dama kakei kamiu Paraha kete mai vona.
43 Palaka miu lohoi lala kua, kua na tauana ruma ni lala matotonia taem zia na marigo na mata vanaho kete mai vona, da e ma ki lalama ki mara beta ni vatia na mata vanaho kua ni hutu valahia kana ruma ni hoho.
44 Ia miu ve miu tatare, na vuna beta miu na lala aua kakei matoto na Tuna Kaka kete mai vona.

24.45-51 Barikikia na polea na vora kemi kamana vora zaha (Luk 12.42-46)

45 Azei matoto ia na vora kemi kua kana lohoihoia e mahoto? Vora kemi, ia azei kua kana tubu e taruhia ki hada na kana voravora laveve na kana ruma, kete vala hadia haninga na taem matoto.
46 Vora kua da e hilohilo matoto kua kana tubu ni vamule ni paria e kakati kemikemihia kana galanga.
47 Hau ta tani matotonia ni miu, da e taruhia ki hada na kana goloaloa laveve.
48 Palaka ta na vora kua ni beta ni gala papa ni tani barae, 'Kagu tubu da mara beta ni vamule tapu.'
49 Pale, ia kini vavaihubi habu tamaninika kini ha-hanihani ki hihinu kamana nuhuta hinu hamohamoa.
50 Na tubu kana vora kua da e mai na dama katiu kua kana vora e lohoia ki tania da beta kete lohu vona.
51 Kana tubu da e le hutuzia ki momomo ki taruhia na palaka kana nuhuta mata vairukurukua na lotua. Na palaka kena da e haloho hazena ki vuluhero.

25

25.1-13 Barikikia na polea na tizula e 10

1 Na taem kena na king-dom ke Vuvu da e balika tizula e 10, kua dia ta pelea kadia lam dia ka vano dia kata guria tamohane kua e ba lahi vahoru.
2 Dia lima beta dia na lohoi ketekete. Dia lima dia ta lohoi papa.
3 Dia lima kua beta dia na lohoi ketekete dia ta pelea kadia lam palaka beta dia na pelea kadia makolika vel kamadia.
4 Dia lima kua dia ta lohoi papa, dia ta pelea kadia vel

24:37 Stt 6.5-8. **24:39** Stt 7.6-24. **24:43** Lu 12.39-40. **25:1** Lu 12.35.

na poloka botole kamana kadia lam.
5 Na tamohane kua e ba lahi, beta ni mai tapu. Kubarae tavivine laveve kua, matadia ti tuturuve dia kene varingoroai.

6 Ti varivalavala kaka katiu e goe ki tania, 'Tamohane kua e ba lahi ti mai! Miu mai gotala miu na hadavia!'
7 Pale, na tizula kamahi kua dia ta lama vaihidahida kadia lam, dia ta dohodoho.
8 Nuhu kua beta dia na lohoi ketekete dia ta hulenia na nuhu kua dia ta lohoi papa, 'Miu vala kamiu vel pitu ni hita kahita lam keteni varimateai.'
9 Palaka na nuhu kua dia ta lohoi ketekete dia ka tania, 'Tauka, da beta kete dangedolu laveve. Miu vano kara stoa miu na kadea kamiu.'
10 Dia ta ba vavana dia ka vavano dia kata kadea vel, na kaka kua e ba lahi vahoru ti lohu. Dia tizula kua dia ta lohoi ketekete, dia te kamana dia kene hoho kara hanihania kapou kara lahia. Pale, na doa ia taba havuta.

11 Pale, dia tizula kamahi kua dia ta muri mai lohu, dia ka koi dia ka tani barae, 'Paraha, Paraha, vukazia doa kirihita.'
12 Palaka ia ki tania ni dia, 'Mara beta matoto, hau beta na lala miu.'

13 Kubarae miu mia miu ka tatare, na vuna beta miu na lala na dama o na aua.

25.14-30 Barikikia na polea na vora e tolu (Luk 19.11-27)

14 Mai ve, na kingdom ke Vuvu ia e balika kua na kaka katiu kua kete vavana zau, ia kohania kana voravora ia vala kana goloaloa ni dia;
15 Na katiu e vala 5,000 kina, ni ruana e vala 2,000 kina na toluna e vala 1,000 kina. E vala moni kua, muri na kadia save katiukatiu. Pale, ia vatidia.
16 Na kaka kua e pelea 5,000 kina e vano ki gala bisnis na moni kua, ia pelea 5,000 kina profit ve na huduna.
17 Kaka kua e valanga 2,000 kina vona ia ve e gala bisnis na moni ia katia ve 2,000 kina ve profit na huduna.
18 Palaka na kaka kua e valanga 1,000 kina vona, e vano ia hovia na garigari ia tavunia moni kana, kana tubu vona.
19 Havarau matoto, kadia tubu ia vamule ia huleni mulehia voravora kamahi kua dia kata vala ripot na moni e vala ni dia.
20 Kaka kua e pelea 5,000 kina e pelea ve 5,000 kina profit na huduna ve. Ki tania, 'Tubu, ho tu vala 5,000 kina. Hadavia, hau te katia 5,000 kina profit ve na huduna.'
21 Kana tubu ki tania, 'Kemi matoto, kagu vora kemi ho! Tu hada poto papa ku gala kemikemi na goloa pitu kua e valanga ni niho, da ta taruhiho ku hada na goloa luba. Mai hoho nu mia

25:11 Lu 13.25. **25:14** Lu 19.11-27.

papa nu hilohilo kamana ka tubu.'
22 Kaka kua e valanga 2,000 kina vona e mai ve ki tania, 'Tubu, tu vala 2,000 kina. Hadavia, hau te katia 2,000 kina ve na huduna.'
23 Kana tubu ki tania, 'Kemi matoto, kagu vora kemi ho! Tu hada poto papa ku gala kemikemi na goloa pitu kua e valanga ni niho, da ta taruhiho ku hada na goloa luba; mai hoho nu mia papa nu hilohilo kamana ka tubu.'
24 Pale, na kaka kua e valanga 1,000 kina vona ia ve mai ki tania, 'Tubu, hau ta lala ho tu mata magali varititihi, tu lala koto vurutia haninga na palaka kua beta nu vazo vona, ku lala koto pelea ve haninga na palaka kua beta nu muratania haninga vona.
25 Kubarae hau ka kuahi, hau ta vano tavunia ka moni na garigari. Ia, pele mulehia ka moni.'
26 Palaka kana tubu ki tani barae vona, 'Ho tu vora zaha matoto ku toga mate! Ho tu lala habuka ta lala kata vurutia haninga na palaka kua beta na vazo vona, ka lala ve kata nihabunia ve haninga na palaka kua beta na muratania haninga vona.
27 Pele, ma kava koto nu taruhia kagu moni na benk, kua na vamule hau te pele mulehia kagu moni kamana interes.
28 Miu pelea 1,000 kina kena vona miu na vala na kaka kena kana 10,000 kina vona.
29 Na vuna manumanu laveve kena kadia goloa vona da luba ve e valanga ni dia, kadia goloaloa kini ba dopa luba matoto, palaka kaka kua tani beta matoto kana goloa, kena pitu papa matoto kena vona, ia da e pele kakavanga ve vona.
30 Kua, miu varaga gotalania vora kua beta matoto kana galanga kua kara rodo, kara palaka kua kete hahaloho hazena ni vuvuluhero vona.'

25.31-46 Tuna kaka da e sikelnia manumanu laveve bukuna garigari

31 Ta Tuna Kaka ni mai kamana kana glori, kamana engel laveve, da e mia na kana sia king na poloka kana glori.
32 Manumanu laveve bukuna kantri laveve da dia ta mai lupu na matana. Pale, da ia ti pahi valahidia ia katia kabuna manumanu rua habuka kakanaka hada potopotoa na sipsip kua e lala kete pahi valahia kabuna sipsip na kabuna me kamahi.
33 Da e taruhia na sipsip kamahi kiri marorona, na me kamahi kiri maurina.
34 Pale na King da ti tania kara nuhu kiri marorona, 'Miu mai, a Tamagu ti kati kemihia matoto ni miu, miu pelea kamiu na kingdom kua ti vaidanga kamiu varira za, ba muri a Vuvu kini katia vulovulo.

25:29 Mt 13.12; Mk 4.25; Lu 8.18. **25:30** Mt 8.12; 22.13; Lu 13.28. **25:31** Mt 16.27; Mt 19.28.

35 Na vuna, kilangata
kua e vitoloniau ho tu
vala haninga ka hania, e
marahotiau ho tu vala naru
ka hinumia. Hau ta mata
vahorua, palaka ho tu koi
taduriau kara ka ruma,
36 beta loholohoa na livuh-
agu ku valohoriau, e maza-
hitiau ho tu hada poto ni
niau, hau na poloka karabus
ho tu mai balaheau.
37 Nuhu kua dia ta mahoto
na matani Vuvu da dia te
hule, Paraha, ngiza matoto
kua hita ta hada e vitoloniho
hita ka vanganiho, o kua
e marahotiho hita ka vala
naru ku hinumia?
38 Ngiza ve kua hita ta
hada kua tu mata vahorua
hita ka koi taduriho, o kua
beta matoto loholohoa na
livuha hita ka valohoriho?
39 Ngiza matoto kua hita ta
hada kua e mazahitiho, beu
kua ho na karabus hita ka
vano balaheho?'
40 Na King da e kolia ki
tania, 'Hau ta tani matotonia
ni miu, nazia kua tu katia
na kagu kaka katiu kua beta
matoto ni hada zaheanga, ia
tu katia ni niau.'
41 Pale, da ia e tania
kara nuhu kua kiri maurina,
'Miu kakava ni niau, miu
nuhu kua miu te paria za-
hatanga ke Vuvu, miu vano
kara poloka haroho kua e
vaidanga ke satan kamana
kana engel kamahi!
42 Na vuna e vitoloniau ki
beta miu na vala haninga
katiu kata hania, e marahо-
tiau ki beta miu na vala naru
kata hinumia.
43 Ta mata vahorua na
ka malala ki beta nu koi
taduriau kara ka ruma, beta
matoto loholohoa na livuh-
agu ki beta nu valohoriau,
e mazahitiau, ta mia na
poloka karabus beta nu bal-
aheau.'
44 Da dia ve ta kolia dia ka
hule, 'Paraha, ngiza matoto
hita ta hadavia e vitoloniho
o marahotiho o tu mata va-
horua o beta ka zohozohoa
o mazahitiho, beu ho na
poloka karabus ki beta hita
na kodoniho?'
45 Na King ki tania ni dia,
'Hau ta tani matotonia ni
miu, nazia kena beta nu ka-
tia koto kodonia kaka katiu
kua beta matoto ni hizanga,
ia tu katia ve niau.'
46 Pale, nuhu kua, da
dia te vano dia kene pelea
kadoadia, kadoadia ia na za-
hatanga roroa, palaka nuhu
kua dia ta mahoto matoto na
matani Vuvu, ia da dia ta
pelea mahuri roroa."

26

26.1-5 Na Pararaha ke vuni Iuda dia ta taru lupunia polea dia kata hubi matehia a Iesus
(Mak 14.1-2; Luk 22.1-2; Jon 11.45-53)

1 Kamana a Iesus ki tani
hozovia polea laveve kua,
ia tania na kana disaipel
kamahi,
2 "Miu ta lala habuka,
dama rua ba vovona kara
hanihania kapou kara
Pasova, na Tuna Kaka da
ti valanga na limana hana
vagi kamahi dia ka havenia
na kruse."
3 Pale, na hetpris kamahi
kamana pararaha kamahi ke

25:46 Dan 12.2. **26:2** Kis 12.1-27.

vuni Iuda dia ta lupu na ruma kapou kana paraha kana hetpris kamahi, hizana a Kaiafas.
4 Dia ka taru lupunia polea habuka dia kata paho taduria a Iesus, dia na hubi matehia, beta manumanu kete lala.
5 Palaka dia ka tania, "Beta tolu kata katia goloa kua na damana lotua kapou. Tabarae manumanu dia na hada magalidia ni varitihi dia na katia varihubia kapou."

26.6-13 Tavine katiu e valikiria pefium kara bakani Iesus
(Mak 14.3-9; Jon 12.1-8)

6 A Iesus ia ni Betani na poloka ruma ke Saimon, kaka kua muga lepra vona,
7 na tavine katiu e mai kamana Alabasta botole katiu na pefium na poloka. Pefium kua monina e kapou matoto, ia valikiria kara bakani Iesus. Kilaka kua a Iesus e mimia na tebol.
8 Kana disaipel kamahi dia ka hadavia goloa kua magalidia ki varitihi kirina, dia ka tania, "E kuziha ki paralegenia?
9 Na pefium kua ma e salianga kara moni kapou matoto kua, monina ia valanga na nuhu kua beta matoto kadia goloaloa vona."
10 Palaka a Iesus e lala nazia kua dia ta tatania, kubarae ia tani barae ni dia, "E kuziha miu ka pole tori kara tavine kena? Ia ti katia goloa mata muli katiu ni niau kua.
11 Nuhu kua beta matoto kadia goloaloa vona da dia ta ma mimia kamamiu, palaka hau mara beta na ma mimia kamamiu.
12 Ia e valikiria na pefium kua kara livuhagu, kete vaidau kete tavuanga hau.
13 Hau ta tani matotonia ni miu, na palaka laveve kua na garigari, kua manumanu dia ta vavana dia ka vala polea na Kalohua Kemi, ia da dia ta tania ve goloa kua tavine kua e katia, manumanu dia kata lohoia tavine kua na nazia kua ia e katia."

26.14-16 A Iudas e mapamapa kete vala a Iesus na limana hetpris kamahi
(Mak 14.10-11; Luk 22.3-6)

14 Pale, katiu ni dia na 12 disaipel kamahi, kaka kua e kohanga ni Iudas Iskariot, ia vano na hetpris kamahi,
15 ia hulenidia, "Nazia da miu ta vala ni niau kua ta na vala a Iesus na limamiu?" Pale, dia ta hazenia moni silva e 30, dia ta vala vona.
16 Na dama kena ki vano a Iudas ia ti ma kini hahada dala katiu kua kete volo papa vona, ni vala a Iesus na limadia.

26.17-25 A Iesus e hanihani kamana kana disaipel kamahi
(Mak 14.12-21; Luk 22.7-14, 21-23; Jon 13.21-30)

17 Na dama matoto kua na damana hanihania kapou kua kete lohoua na Bret

26:7 Lu 7.37-38. **26:11** Lo 15.11. **26:15** Sek 11.12.

Beta Yis vona, kana disaipel kamahi dia ta mai ni Iesus dia ta hule, "Kuli hita kata vaida hadolu haninga tolu kata hanihani na Pasova ni ve?"
18 Ia tania ni dia, "Miu vano hoho na poloka taon kara ruma ke goloa, miu ta tania vona, 'Na tisa e tania, kana dama e makua ti kozoho. Kata makia dama kua na hanihania kapou kua kara Pasova kamana kagu disaipel kamahi na ka ruma.' "
19 Kana disaipel kamahi dia ta kati muria nazia kua a Iesus e tania ni dia, dia kene vaida haninga kara hanihania kapou na Pasova.
20 Ti garavi a Iesus ia mia kamana kana disaipel kamahi na tebol.
21 Dia ta loli dia ka hahanihani barae a Iesus ia tania, "Hau ta tani matotonia ni miu, katiu ni miu da e valau na limana hagu vagi kamahi."
22 Lohorodia e zaha matoto, kubarae katiu, katiu ni dia ki hule baraenia, "Da hau, ai Paraha?"
23 A Iesus ki tania ni dia, "Kaka kua e lutia hana bret na poloka dis kamaniau ia da e valau na limana hagu vagi kamahi.
24 Tuna Kaka da e ma ki muri za na nazia e vapolunganga ki popole voa vona. Palaka kaba loho zahanga matoto na kaka kua e vala na Tuna Kaka na limana hana vagi kamahi! E dopa ki kemi kua muga za ni beta ni valohua ia."
25 Pale, a Iudas, kaka kua kete vala a Iesus na limana hana vagi kamahi, ia hule, "Da hau, ai tisa?" A Iesus ki tania vona, "E, ia ho za."

26.26-30 A Iesus e vala bret kamana vaen na kana disaipel kamahi
(Mak 14.22-26; Luk 22.15-20; 1 Korin 11.23-25)

26 Dia ta hanihani vano, a Iesus ia pelea bret, ia hate motunia a Vuvu ia bara vulahia, ia vala na kana disaipel kamahi, ki tani barae, "Miu pelea miu na hania; ia kua na livuhagu."
27 Muri ia pelea kap, ia hate motunia a Vuvu ia vala ni dia, ki tani barae, "Miu hinumia, miu laveve.
28 Kua ia na topogu kara kontrak, kua a Vuvu ti katia kamana kana manumanu. Topogu kua da e valikira, a Vuvu kete lohoi bala manaunaua kamahi.
29 Hau ta tania ni miu, da mara beta ve na hinumia ve vaen ia ki mule na dama kena kata hinu mulehia vaen vahoru kamamiu na kingdom ke Tamagu."
30 Pale, dia ta habia linge katiu dia kene vano kara potuna a Oliv.

26.31-35 A Iesus e tania da a Pita e vala lamana kirina
(Mak 14.27-31; Luk 22.31-34; Jon 13.36-38)

31 A Iesus ia tani barae ni dia, "Na marigo kua meni da miu laveve miu ta varihavai miu ka hava tapuniau, na vuna e vapolu baraenga na Buk kana Paraha ki tani

26:23 Sng 41.9. **26:28** Kis 24.8; Jer 31.31-34. **26:31** Sek 13.7.

barae, ‘Hau da ta hubi matehia kakanaka hada potopotoa na sipsip, na sipsip kamahi dia ka zidi barara vetaveta.’
32 Palaka muri te mahuri mule na matea, da ta vamuga ni miu ka vano kiri Galili.”
33 Palaka a Pita ki tani barae, “Ia vata, kua ta dia laveve dia na varihavai ni niho, hau da mara beta.”
34 A Iesus ki tania vona, “Hau ta tani matotonia ni niho, meni na marigo kua, ba muri toha kini kakareko, da tu linga botona tolu ku tania beta nu lalau.”
35 Palaka a Pita e tani barae, “Ia vata kua ta dia na tania dia kata hubi matehiau kamaniho, ia mara beta na linga na tania beta na lalaho.” Na disaipel laveve dia ta tani barae laveve.

26.36-46 A Iesus e lotu na vanua ni Getsemani
(Mak 14.32-42; Luk 22.39-46)

36 Pale, a Iesus ia vavana kamana kana disaipel kamahi dia ta vano kara palaka katiu kohanga ni Getsemani. Ia tani barae ni dia, “Miu mia ri kua, hau ka vano rae kuari ka lotu.”
37 E kohania a Pita kamani tuni Sebedi karua dia ka kamana, pale, ia e hatunia habuka na poloka e zobo ki lohoi vuvu matoto.
38 Ia mai tania ni dia, “Na vulegu ta hatunia bizea kapou matoto ka hatunia tania katane mate. Miu guru ri kua miu ka ma hahada kamaniau.”
39 E pe vano zau pitu, ia dua kara garigari ki taruhia damana kara garigari ki lotu ki tani barae, “Tamagu, kua ni kuli, pele kakava kap na bizea kapou kua ni niau! Palaka beta koto muri na kagu lohoihoia, muri na ka lohoihoia mule.”
40 A Iesus ia vamule vano na kana disaipel kamahi, ia paridia, dia ta ngongoro, ia hulenia a Pita, “E kuziha ki mara beta miu na hada ni aua katiu kamaniau?
41 Miu hada miu na lotu kete beta miu kata poke na parakilakilanga; na vulemiu e kulina kete katia nazia kua a Vuvu e kulina kirina, palaka livuhamiu e beta ni bada miu kata katia.”
42 Ia vamule vano boto ruana ve ki lotu ki tani barae, “Tamagu, kua kini mara beta za nu pele kakava na kap kua kara bizea kapou ni niau, kini kuli kata hinumia za, pele muri na ka lohoihoia.”
43 E vamule mai, ia pari mulehidia ve dia ta ngongoro, na vuna matadia e tuturuve matoto.
44 Kubarae ia vati mulehidia kini vamule vano boto toluna kete lotu, ki tatani mulehia polea muga e tatania.
45 Pale, ia vamule vano na kana disaipel kamahi ki tania kiridia, “Miu ta ba ngongoro miu ka ba hihivu za? Miu hadavia, na aua ti kozoho kava, na Tuna Kaka keteni valanga na limana nuhuta moge zahazaha kamahi.

26:32 Mt 28.16.

46 Madi, tolu kata vano!
Hadavia kaka kete valau
kena ti mai!"

26.47-56 A Iudas e vala a Iesus na limana hana vagi kamahi
(Mak 14.43-50; Luk 22.47-53; Jon 18.3-12)

47 A Iesus e ba popole
barae, a Iudas, katiu na kana
12 disaipel kamahi ti bele.
Kabuna manumanu kapou
matoto dia ta kamana dia ka
mai, dia ta pahopaho bainat
kamana pakole. Na hetpris
kamahi kamana pararaha ke
vuni Iuda dia ta geridia, dia
ka maimai.
48 Na kaka kua kete vala
a Iesus, ia kava ti tania ni
dia nazia kete katia. E tani
barae ni dia, "Kaka kena hau
ta domia ia, ia kena; miu
haba taduria."
49 A Iudas ia vana mahoto
kiri Iesus, ki tania, "Magali
kemia ni niho, tisa!" pale, ia
domia.
50 A Iesus ki kolia vona
ki tania, "E ho, katia nazia
tu mai koto katia." Pale,
manumanu kua dia ta paho
taduria a Iesus.
51 Na disaipel ke Iesus
katiu e dae gotalania kana
bainat, ia bazi hutuzia na
talingana vora katiu kana
paraha kana hetpris kamahi.
52 A Iesus ki tania vona,
"Taru mulehia ka bainat na
mudina, na vuna zia, nuhu
laveve kua dia ta vavarihubi
na bainat, da dia ta mate ve
na bainat.
53 Beta miu na lala habuka
kua na koi kiri Tamagu kete
kodoniau, ho tu tania mara
beta ni geria armi kapou
na engel kamahi, kua kadia
naba e 72,000, ni ziho kete
kodoniau?
54 Palaka da na polea kua e
vapolunganga na poloka buk
ke Vuvu e pori ziha kua tani
kubarae?"
55 Kilangata kua a Iesus e
hulenidia, "Miu ta pahopaho
bainat kamana pakole miu
ka mai kirigu habuka hau ta
kaka katiu kua ta vavamuga
na manumanu na varihu-
bia kamana vanahoa. Dama
laveve hau ta mimia na
poloka tempel ka vaketekete
na manumanu, palaka beta
miu na paho taduriau.
56 Palaka goloa laveve kua
ti bele kete pori matoto na
nazia kua na profet kamahi
dia ta vapolungania varira
dia ka tania." Pale, kana
disaipel kamahi dia ta vati
tapunia dia kene varihavai.

26.57-68 Dia ta koto kiri Iesus
(Mak 14.53-65; Luk 22.54-55, 63-71; Jon 18.13-14, 19-24)

57 Nuhu kua dia ta haba
taduria a Iesus dia ta pelea
vano ni Kaiafas, na hetpris,
na tisa kamahi kara lo ia mai
na pararaha kamahi ke vuni
Iuda, kava dia te lupu dia
kene lololi.
58 Palaka a Pita ia muri ni
Iesus, palaka beta ni kozoho
marata ni Iesus, e muri ki
zahe hoho matoto na banis
na ruma kana hetpris. Ia
zahe hoho ia mia kamana
gat kamahi, kete hadavia
nazia matoto dia kata katia
ni Iesus.

26:55 Lu 19.47; 21.37.

59 Na hetpris kamahi kamana kaunsil laveve dia ta kakaze vairukua katiu dia kata koto kiri Iesus vona, dia na hubi matehia.
60 Manumanu luba dia ta zahe dia ka vairuku dia ka padea polea kirina, palaka beta matoto dia na paria goloa katiu e katia ki zaha. Pale, kaka rua hiro ta zahe.
61 Hiro ka tani barae, "Kaka kua e tani barae, 'Hau e dangea kata robea na tempel ke Vuvu na haba mulehia na dama tolu za.' "
62 Pale, na hetpris e madi ia hulenia a Iesus, "Beta ka koliana polea kuari e varaganga kiriniho?"
63 Palaka a Iesus beta ni makulu ni tania polea katiu. Na hetpris ia tani barae vona, "Hau kata huleniho kua na hizani Vuvu kua e mahuri roro koto tani matotonia. Tania ni hita, ia ho a Kristus, na Tuni Vuvu?"
64 A Iesus ki tania, "E, ho tu ta tania kena. Palaka kua ta tania ni miu laveve kua. Da ba muri da miu ta hadavia na Tuna Kaka e mimia na marorona Kaka kua e matuha matoto, ki pe na mariaba na lagato ki zizihо."
65 Pale, na hetpris ia bara terehia kana kolos ia tani barae, "Ia ti delahania a Vuvu kava kua! E kuziha ve tolu kata kaze ve kaka katiu ve kete padea polea kirina? Miu hadavia, kava miu te longoria kana delaha kiri Vuvu.
66 Miu ta lohoi ziha?" Dia ka tania, "Kana manaunaua vona kena, kete hubu matoa."
67 Pale, dia ta kanizunia matana, dia ka tutuhia. Taza, dia ta zapalania,
68 dia ka tani barae, Kristus vatunga ni hita habuka ho na profet katiu! Ko tania, azei matoto kua e huhubiho?

26.69-75 A Pita e linga ki tania beta ni lala a Iesus
(Mak 14.66-72; Luk 22.56-62; Jon 18.15-18, 25-27)

69 A Pita e mimia na hatama na poloka banis na ruma kana hetpris, na tavine vora katiu e mai vona, ia tania, "Ho ve tu kakamani Iesus bukuni Galili."
70 Palaka ia linga na matadia laveve, ki tania, "Hau beta na lala nazia ho tu popole vona."
71 Pale, ia vana vano kara hatamara geit, na tavine katiu ve e hadavia, ia tania na manumanu kua dia ta vavarimadiriai, "Kaka kua ia e lala kete kakamani Iesus bukuni Nasaret kua."
72 Palaka a Pita ia linga mule, ki tania, "Hau ta mapamapa, beta matoto na lala na kaka kuari!"
73 Havarau pitu, nuhu dia ta vavarimadiriai na palaka kua, dia ta zahe ni Pita dia ta tania, "Matoto ho katiu ni dia, ka halingana ka pole matotoa e vatunga kakavaho."
74 A Pita ki tani barae, "Hau ta mapamapa ka tani matotonia polea. Paleka a Vuvu ni kati zahatia ni niau kua ta na vavairuku! Hau beta matoto na lala kaka

26:61 Jo 2.19. **26:64** Dan 7.13. **26:65** Wkp 24.16. **26:67** Ais 50.6.

kuari!" E tatani barae, na toha ia kakareko.
75 Pale, a Pita ia lohoi mulehia polea kua a Iesus e tania vona, "Ba muri toha kini kakareko, da tu linga ku tania boto tolu habuka beta nu lalau." Pale, ia gotala kini tangi zahazaha matoto.

27

27.1-2 Dia ta pelea a Iesus ki zahe ni Pailat
(Mak 15.1; Luk 23.1-2; Jon 18.28-32)

1 Damadama matoto, na hetpris laveve kamana pararaha ke vuni Iuda dia ta mai kamana lohoihoia katiu habuka dia kata hubi matehia a Iesus.
2 Dia ta rotia limana karua, dia kene harehia zahe dia ta vala na limani Pailat, na kadia gavana kua bukuni Rom.

27.3-10 A Iudas e mate
(Apostel 1.18-19)

3 Tania a Iudas, kaka kua e vala a Iesus, ki hadavi baraenia habuka a Iesus da ti hubu matoa, ia ti hatunia habuka goloa kua e katia beta ni kemi, ia vala mulehia 30 koin moni kua na hetpris kamana pararaha ke vuni Iuda.
4 Ia tania ni dia, "Hau kava te katia moge zaha, na vuna te vala vetania kaka kua, beta ni katia goloa zaha katiu, kua keteni hubu matoa." Dia ka tania vona, "E hita kata kuziha vona kena? Ka galanga, ti ngoro ni niho."
5 Pale, a Iudas ia varaga taduria na moni silva kua kara poloka tempel, ia vavana. Ia vano ia have kini mate.
6 Na hetpris kamahi dia ta vilehia na moni kamahi kua dia ka tania, "Na moni kua e valanga kete hubu matoa kaka voa vona kua, beta kete taruha kamana monina tempel."
7 Pale, dia ta varitaninia dia kene kadea na garigari kana kaka kua e lala kete katikati sospen garigari, kete kara matmat kana nuhu kua beta dia na bukuni Israel matoto.
8 Kubarae, na palaka kua ti ma kini kokohanga na Vanua na Topo. Na vuna e kadoa na moni kua e hubi matoa kaka vona.
9-10 Pale, na polea kua na profet a Jeremaia e tania varira, ia ti pori matoto, e tani barae, "Na Paraha e geriau kata tani barae ni dia: Dia ta pelea na 30 silva moni, na naba na moni kua a vuni Israel dia te makia habuka kete kadoa ia vona, dia ta kadea na garigari kana kaka kua e lala kete katikati sospen garigari."

27.11-14 A Iesus e madi na matani Pailat
(Mak 15.2-5; Luk 23.3-5; Jon 18.33-38)

11 A Iesus e madi na matani gavana, ia ki hulenia, "Ia ho na king ke vuni Iuda?" A Iesus ki tania, "Ho tu tatania kena."
12 Na hetpris kamahi kamana pararaha ke vuni Iuda dia ta padea polea luba kiri

27:3 Ap 1.18-19. **27:9-10** Sek 11.12-13.

Iesus, palaka beta ni kolia kadia polea.
13 A Pailat ki hulenia, "Beta nu longoria na polea kamahi kuari dia ta papadeho vona?"
14 Palaka a Iesus beta matoto ni kolia kadia polea katiu. Kubarae na gavana kua ki lohoi tori matoto.

27.15-26 A Pailat e tania kete nilianga a Iesus na kruse (Mak 15.6-15; Luk 23.13-25; Jon 18.39-19.16)

15 Na krismas laveve kua damana hanihania kapou kara Pasova, na kadia gavana kua bukuni Rom e lala kete vagotalani mulehia na karabus, kaka katiu kua ta manumanu dia na hulenia kirina.
16 Kilaka kua, na kaka zaha matoto katiu ia e karabus, manumanu laveve dia ta lala kaka kua, hizana a Barabas.
17 Tania na manumanu dia ka zahe lupu, a Pailat ia hulenidia, "Azei ni hiro matoto kulimiu kata vagotalani mulehia? A Barabas, o a Iesus kua e kohanga ni Kristus?"
18 Na vuna ia e lala na pararaha ke vuni Iuda dia ta hahada potia a Iesus, kubarae dia kene haba taduria dia kene vala na limana.
19 A Pailat e ba mimia na kana mianga kua kete longoria na kotoa vona, a gona ia vala polea katiu zahe vona ki tani barae, "Tabarae nu lohoia koto katia goloa katiu na kaka kena, beta ni katia goloa zaha katiu, na vuna ngina ta manginuvia na kaka kena, ka hatunia bizea kapou matoto na polokogu."
20 Palaka na hetpris kamahi kamana pararaha kamahi ke vuni Iuda, dia ta varidingania manumanu dia kata hulenia a Pailat kiri Barabas kete vagotalanga, a Iesus kete hubu matoa.
21 A Pailat ia hulenidia, "Azei matoto ni hiro kulimiu kata vagotalania ni vano ni miu?" Dia ta tania, "A Barabas."
22 A Pailat ki hulenidia, "Pele kata kuzingania a Iesus kua e kohanga ni Kristus?" Dia ka lupu laveve dia ka tania, "Nilinia na kruse!"
23 A Pailat ki hulenidia, "E kuziha, nazia matoto e katia ki zaha?" Palaka dia ta dopa goe dia ka tania, "Nilinia na kruse!"
24 A Pailat ti hada baraenia beta dia na longoria kana polea, ki vano ve na manumanu kozoho matoto dia keteni katia varihubia kapou, pale, ia pelea naru ia vazuguvia limana na matana manumanu laveve, ki tani barae, "Hau beta na gerimiu miu kata hubi matehia kaka kua. Kana matea ia ti kamiu galanga!"
25 Manumanu laveve kua dia ka tania, "Vatia hita kamani habu tutuhita hita ka papari polea na kana matea!"
26 Pale, ia vagotalania a Barabas vano ni dia. Palaka e geu dia ta vihia a Iesus,

27:24 Lo 21.6-9.

ia vala na limadia dia kata nilinia na kruse.

27.27-31 Na soldia kamahi dia ta katia bozubozua ni Iesus
(Mak 15.16-20; Jon 19.2-3)

27 Na soldia kamahi ke gavana dia ta pelea a Iesus vano hoho kara poloka ruma ke gavana, na kabuna soldia laveve dia ta madi lobia.
28 Dia ta hulia kana loholohoa kakava na livuhana dia ta valohoria na lavalava baritunutunua, kua na king za e lala kete lolohoria.
29 Pale, dia ta viralunia na dangana hai matangatanga kete balika hate kana king, dia ta vakudia vona, dia ta taruhia na dangana hai na limana kiri maroro, dia ta nildaun na mugana dia ka bozubozu vona dia ka tania, "Dama kemi, king ke vuni Iuda!"
30 Dia ta livinia, dia ta pelea na dangana hai dia ka ma huhubia bakana vona.
31 Dia ta hubi hozovia muri dia ta pele kakava na lavalava baritunutunua vona dia ta valohori mulehia na kana loholohoa. Pale, dia ta pelea zahe dia kata havenia na kruse.

27.32-44 Dia te nilinia a Iesus na kruse
(Mak 15.21-32; Luk 23.26-43; Jon 19.17-27)

32 Dia ta vavana vano dia ta paria kaka katiu bukuni Sairini, hizana a Saimon, dia ta geria kete luga na kruse.
33 Dia ta mai bele na palaka katiu kohanga ni Golgota. Vuvuna polea kua e tani barae: Palakana togana bakana kaka mate.
34 Na palaka kena dia ta vala vaen ni Iesus kete hinumia, dia ta pokizia kamana goloa magolegolea; e parakilania ki naminia, ia hava kete hinumia.
35 Dia ta nilini hozovia a Iesus, muri vona dia ta pilae satu kara kana loholohoa kamahi, dia kene varidangeai vona.
36 Pale, dia kene ma mia hahada poto vona.
37 Monge langa na bakana dia ta taruhia na vapolupolua katiu dia ka tania kirina: A IESUS KUA, NA KING KE VUNI IUDA.
38 Kaka mata vanaho rua hiro ta haveanga ve kamana, katiu kiri maroro katiu kiri mauri.
39 Manumanu dia ka pe hutu vona dia ka tara vilu kirina dia ka hilenia,
40 dia ka tatania kirina, "Ho kua koto robea na tempel nu haba mulehia na dama tolu, ko vaikoli kiriniho mule! Mai zipa na kruse, kua kini ho na Tuni Vuvu matoto!"
41 Na hetpris kamahi kamana tisa kamahi kara lo ia mai na pararaha ke vuni Iuda ve dia ta hilenia.
42 Dia ka tani barae, "E vaikoli kara nuhu motu, palaka e lokia keteni vaikoli kirina mule! E tania ia na king ke vuni Israel! Pele kete mai zipa na kruse hita kata hadavia hita na bilip vona.
43 Ia e vaka maroro ni Vuvu. Ki tania ve ia na Tuni Vuvu. Pele tolu kata

27:34 Sng 69.21. **27:35** Sng 22.18. **27:39** Sng 22.7; 109.25. **27:40** Mt 26.61; Jo 2.19. **27:43** Sng 22.8.

hada, kua ni matoto a Vuvu ni kulina kirina, da ti vaikoli kirina."
44 Na mata vanaho karua kua hiro ta haveanga kamani Iesus, hiro ve ta hilenia a Iesus ve.

27.45-56 A Iesus ti mate
(Mak 15.33-41; Luk 23.44-49; Jon 19.28-30)

45 Na 12 kilok ki vano na 3 kilok, na rodo kapou e kari havutia malala laveve.
46 Kozoho keteni 3 kilok na garavi, a Iesus ia goe ki tania, "Eloi, Eloi lama sabaktani?" Mining na polea kua e tani barae, "Kagu Vuvu, kagu Vuvu, e kuziha kunu vati tapuniau?"
47 Taza ni dia kua dia ta varimadiriai na palaka kena dia ta longoria polea kua, dia ka tania, "E kokoi kiri Elaija."
48 Kaka katiu ia rovo pamuhi zahe pelea na spans. Ia lutia na vaen e pokiza kamana viniga, ia taruhia spans na dangahai katiu, ia vala ni Iesus kete hinumia.
49 Dia manumanu taza dia ta tania, "Vatia! Tolu kata hadavia a Elaija kete mai ni kodonia."
50 A Iesus e dopa ki goe mule ve, pale ia mate.
51 Na taem kena matoto na lavalava na tempel e tere ki pe na huduna ki ziho kara vuvuna. Na garigari ki hunu na kedo kamahi ki vulavula.
52 Na kedo kamahi kua e karua havana matmat kamahi vona e vula na matmat kamahi ki ngapa, na manumanu tumonga ke Vuvu kua dia te varimateai muga dia ta mahurihuri mule na matea.
53 Dia ta gotala na lovo, muri na kua a Iesus ti lama mule na matea dia ta vano hoho kara siti kua e tumonga dia ka bele na manumanu luba.
54 Tania na komada kara armi kamana soldia taza ve kua dia ta mamadi kamana dia ka hada na vuruhe kamana goloaloa laveve kua e bele, dia ka kuahi zahazaha matoto dia ka tania, "Matoto kaka kuari ia na Tuni Vuvu!"
55 Tavivine luba dia ve na palaka kua, dia ta madi zau dia ka hahada. Dia ta pe ni Galili dia ka muri ni Iesus dia kata kodonia na kana galanga.
56 Na pidaki tavivine kua, a Maria bukuni Makdala, a Maria titinani Jems hiro a Iosep, ia mai a goni Sebedi.

27.57-61 A Iesus e tavuanga
(Mak 15.42-47; Luk 23.50-55; Jon 19.38-42)

57 Ti kozoho keteni marigo, na kaka katiu bukuni Arimatea, hizana a Iosep, ia na risman katiu, ia ve na disaipel ke Iesus katiu.
58 E zahe ni Pailat, ia hulenia kara podani Iesus, pale a Pailat ia geridia, dia kata vala podani Iesus vona.
59 A Iosep ia pelea podani Iesus, ia kukulia na lavalava vahoru,
60 ia taruhia na poloka kana lovo vahoru kua e

27:46 Sng 22.1. **27:48** Sng 69.21. **27:51** Kis 26.31-33. **27:55** Lu 8.2-3.

hovia na kedo. Ia puke porotia kedo kapou kara hatamara lovo, ia vatia kini vano.
61 Kilaka kua, a Maria bukuni Makdala ia mai a Maria katiu ve hiro ta mimia kozoho na hatamara lovo.

27.62-66 Dia ta taruhia gat kamahi na lovo

62 Ti dama mule, na Sabat, na hetpris kamahi kamani vuni Parisi dia ta zahe hada a Pailat.
63 Dia ka tani barae vona, "Paraha, hita ta lohoia polea kana kaka mata vairukuruku kua katiu, kilaka kua e ba mamahuri ki tatani barae, 'Muri na dama tolu da ta mahuri mule.'
64 Kubarae, tani vatuharia polea dia kata hada poto papa na matmat ki mule na dama tolu kua. Tabarae kana disaipel kamahi dia na mai vanahea podana dia na tania na manumanu habuka ia ti mahuri mule na matea. Vairukua kua, da ti dopa kini zaha dopa na vairukua kua bukuni muga."
65 A Pailat ia tania, "Miu pelea soldia taza miu na ziho taba porotia lovo ni bada matoto, miu ta geridia dia hada poto na matmat."
66 Pale, dia ta vano dia ta taruhia tabu na kedo na matmat, kete beta kaka kete mai kozoho na lovo. Dia ta taruhia na gat kamahi ve dia kata hada poto vona.

28

28.1-10 A Iesus e mahuri mule na matea
(Mak 16.1-10; Luk 24.1-10; Jon 20.1-18)

1 Muri na Sabat, na Sande na dama, a Maria bukuni Makdala kamani Maria katiu ve hiro ta zahe kara lovo na poloka kedo.
2 Na vuruhe kapou ia bele, na vuna zia na engel ke Vuvu e pe na lagato ki ziho, ia vano ia puke kakava na kedo kua e tabara na lovo vona, ia mia langalanga na huduna.
3 Livuhana e kalageru balika hanimata, kana zohozohoa ki puzopuzoa matoto balika snou.
4 Na soldia kamahi dia ta kuahini zahazahatia matoto, livuhadia ki vavani dia ka dua dia ka mate kuzi.
5 Na engel e tania na tavine rua kua, "Taua mo na kuahi, hau ta lala mo ta hahada kiri Iesus, kua e haveanga na kruse.
6 Ti beta ia ri kua; ia ti mahuri mule kava, habuka kena e tania. Mai mo na hada mudina kua e ngoro vona.
7 Kua mo vano tapu mo na tania na kana disaipel kamahi, 'Ia kava ti mahuri mule na matea kini vamuga ni miu vano kiri Galili. Ni Galili ia da miu ta hadavia.' Tabarae mo na lohoi bala nazia ta tania ni mo."
8 Pale, na tavine karua kua, hiro ta kuahi hiro ta rovo vatia lovo. Palaka polokohiro e hilohilo matoto, hiro ta rovo hiro kata kalohu na disaipel kamahi ke Iesus.
9 A Iesus ia bele ni hiro, ki tani barae, "Dama kemi."

27:63 Mt 16.21; 17.23; 20.19; Mk 8.31; 9.31; 10.33-34; Lu 9.22; 18.31-33.

Hiro ta paho taduria kabena hiro ta lotu vona.
10 Pale, a Iesus ia tania ni hiro, "Taua mo na kuahi. Mo vano mo na tania ni habu tazigu dia kata vano kiri Galili. Da dia ta hadaviau rae."

28.11-15 Polea kana soldia kamahi

11 Kamana na tavine rua kua hiro ka vavana vano, na soldia taza kua dia ta hada poto na lovo, dia ta vano kara taon dia ta kalohunia goloa laveve na hetpris kamahi.
12 Tania na hetpris kamahi dia ka lupu kamana pararaha ke vuni Iuda dia ta mai kamana lohoihoia katiu, dia ta kadea na soldia kamahi kua na moni kapou matoto,
13 dia ka tania ni dia, "Miu tania na manumanu kubarae, 'Hita ta varingoroai, kana disaipel kamahi dia kene mai vanahea na marigo.'
14 Kua na gavana ni lala horuvia na polea kua, da hita ta madi kamiu hita ka pole kamiu, beta goloa katiu kete katua ni miu."
15 Pale, na soldia kamahi kua dia ta pelea na moni kua, dia kene katia nazia kua e tanga ni dia. Pale, a vuni Iuda dia kene ma ziuziu na polea kua na gat kamahi dia ta tania, ia ia ki mai na tauna kua.

28.16-20 A Iesus e tania na kana disaipel kamahi nazia dia kata katia
(Mak 16.14-18; Luk 24.36-49; Jon 20.19-23; Apostel 1.6-8)

16 Pale, na kana 11 disaipel kamahi dia ta vano kiri Galili, kara potuna kena a Iesus e tania dia kata kirina.
17 Kamana dia ka hadavia, dia ta lotu vona; taza ni dia, dia ta lohoi ruarua.
18 Pale, a Iesus ia mai ni dia ia tania, "Matuhanga laveve bukuna lagato kamana garigari ti valanga ni niau kava.
19 Kuza barae miu vano na palaka laveve na garigari, miu na katia manumanu dia na kara kagu disaipel. Miu vazuguzugu kamadia na hizani Tamagu na hizani Tuna na hizani Vule Tumonga,
20 miu ka vaketea ni dia habuka dia kata muri na polea laveve kua hau ta tania miu kata muri vona. Hau da ta ma kamamiu ia ia ki mule na las de."

28:16 Mt 26.32; Mk 14.28. **28:19** Ap 1.8.

Kalohua Kemi a Mak e vapolungania

1.1-8 Na vaketeketea ke Jon kakanaka baptais
(Matyu 3.1-12; Luk 3.1-9, 15-17; Jon 1.19-28)

1 Kua na varivuvuka Kalohua Kemi ni Iesus Kristus, tuni Vuvu.
2 Varira e vapolunganga na buk ke profet Aisaia ki tani barae voa, "Longoria, da ta geria kagu vakilalanga ki vamuga ni niho, kete vaida ka dala."
3 Na halinga katiu e gogoe na poloka deset, ki tani barae, "Vaida dala kara Paraha, vahotovia daladala kamahi ni mahoto kirina."
4 A Jon e bele kini vavala baptais na poloka deset, ki vaketekete barae, "Miu vala lamamiu kara kamiu moge zahazaha a Vuvu kete lohoi bala kamiu manaunaua kamahi."
5 Manumanu laveve na provins a Iudea kamani Ierusalem dia ta vano ni Jon, dia ka tani kakava kadia moge zahazaha, kini vavala baptais ni dia na naru a Iordan.
6 A Jon e zohoria na zohozohoa kua e katua na vuluka kamel, ki taza votaka na lete kua e katua na hulita bulmakau. Ki lala kete hahania na pidogo kamana hani.
7 E vaketea manumanu ki tani barae, "Kaka katiu kua da e muri ni niau ki mai, e dopa ki hizanga ni niau. Hau beta na kemi na dangea kata tiro vatudu na hulia mota na kana sandel.
8 Hau ta vazuguvimiu na naru, palaka ia da e vazuguvimiu na Vule Tumonga."

1.9-11 A Jon e vala baptais ni Iesus, a Satan ki pado rukia na deset
(Matyu 3.13-17; Luk 3.21-22)

9 Kilaka kua a Iesus e pe ni Nasaret na paligena ni Galili ki mai, a Jon e vala baptais vona na naru a Iordan.
10 Kamana a Iesus ki paka na naru, ia hadavia na lagato e ngapa, na Vule Tumonga e bele balika balu ki tali vatudu kara huduna.
11 Na balunga katiu e pe na lagato ki tani barae, "Ho na Tugu matoto, kua e kuligu matoto kiriniho. Magaligu e lala kete malugunia matoto kiriniho."

1.12-13 A Satan e pado rukia a Iesus
(Matyu 4.1-11; Luk 4.1-13)

12 Kilaka pamuhi za na Vule Tumonga ia geria kini vano kara poloka deset.
13 E mia na poloka deset dama e 40, a Satan ki pado rukia. E mia kamana manu havurengo kamahi, na engel kamahi dia ka kokodonia.

1.14-15 A Iesus e varivuvunia kana galanga ni Galili
(Matyu 4.12-17; Luk 4.14-15)

1:2 Mal 3.1. **1:3** Ais 40.3. **1:6** 2 Kin 1.8. **1:11** Stt 22.2; Sng 2.7; Ais 42.1; Mt 3.17; 12.18; Mk 9.7; Lu 3.22.

14 Muri na taem kua dia
te taruhia a Jon na karabus,
a Iesus ia vano kiri Galili,
kini vavaketekete na Kalo-
hua Kemi ke Vuvu.
15 Ki tatani barae, "Na
kingdom ke Vuvu ti mai kini
kozoho. Miu zuka tapunia
kamiu moge zahazaha miu
na bilip na Kalohua Kemi!"

1.16-20 A Iesus e kohania kaka garamo dia kata muri vona
(Matyu 4.18-22; Luk 5.1-11)

16 A Iesus e vavana na
hiripa loka ni Galili, ia ha-
davia a Saimon kamani taz-
ina a Andru. Hiro ta vavara-
garaga vuho na loka, na
vuna zia, hiro ta kakanaka
pelepelea na hiha.
17 A Iesus ki tania ni hiro,
"Mo mai muri ni niau, na
vatunga makina pelepelea
na kaka ni moro."
18 Hiro ta zuka tapuni pa-
muhia kahiro vuho, hiro
kene muri vona.
19 E vana vano pitu papa
ve, ia hadavia a Jems, tuni
Sebedi, kamani tazina a Jon
na huduna kahiro bot, hiro
ta vavahotovia kahiro vuho.
20 Ia kohani pamuhi hiro,
hiro ta vatia a tamahiro a
Sebedi na huduna bot ka-
mana nuhu kua e kadoadia
dia kata gala kamana. Hiro
kene muri ni Iesus.

1.21-28 A Iesus e pele kakava na vule zaha na kaka katiu
(Luk 4.31-37)

21 A Iesus kamana kana
disaipel kamahi dia ta vano
lohu ni Kaperneam, na
dama na Sabat ti bele,
ia vano pamuhi hoho na
poloka haus lotu ke vuni
Iuda kini vaketekete ni dia.
22 Dia ta ridi matoto na
kana vaketeketea. Na vuna
beta ni vaketekete balika na
tisa kamahi kara lo, beta, ia e
vaketekete habuka kaka kua
kana naba vona.
23 Pale, na kaka katiu na
vule zaha e holiholia, e pe
hoho na poloka kadia haus
lotu kua, ia goe ki tani barae,
24 "Iesus bukuni Nasaret.
Nazia koto katia ni hita? Tu
mai koto nu vairohihita ai?
Hau ta lala ho azei. Ho na
Kaka Tumonga ke Vuvu!"
25 A Iesus ia harovitinia, ki
tania, "Tabaria hava nu mai
gotala na kaka kena!"
26 Na vule zaha kua ki
hununia na kaka kua, ki gigi
kapopou matoto, ia gotala na
kaka kua.
27 Manumanu laveve dia
ta ridi matoto, kubarae dia
kene vavarihulei, dia ka tani
barae, "Nazia matoto kua?
Na vaketeketea vahoru katiu
kua! Kaka kua kana naba
vona kete geria na vule
zaha kamahi, dia na longo-
ria kana polea."
28 Pale, na rereki Iesus
kini vavana lobi tapu na
palakalaka laveve ni Galili.

1.29-31 A Iesus e kati kemihia a ravani Saimon Pita tavine, kamana manumanu taza ve
(Matyu 8.14-15; Luk 4.38-39)

29 A Iesus kamana kana
disaipel kamahi, ia mai a
Jems hiro a Jon, dia ta vatia
na haus lotu ke vuni Iuda,

1:15 Mt 3.2. **1:22** Mt 7.28-29.

dia ta vano kara ruma ke Saimon hiro a Andru.
30 A ravani Saimon tavine, e mazahi zahatia, livuhana e totoba ki ngongoro na dongi, pale, dia ta kalohunia ni Iesus.
31 Pale, a Iesus ia vano pahoria limana, ia valamaria. Na mazahi ia vatia, pale, ia kini vavaida hadia haninga.

1.32-34 A Iesus e kati kemihia manumanu luba
(Matyu 8.16-17; Luk 4.40-41)

32 Ti garavi na voro ti zugu, pale, na manumanu dia ta pelea nuhu laveve kua mazahi ni dia ia mai nuhu kua na vule zaha e hoholiholidia dia ta mai ni Iesus.
33 Manumanu laveve bukuna taon kua, dia ta lohu dia ka lupu na hatamara ruma kua.
34 A Iesus ia kati kemihia nuhu kua mazahi kakeikakei kua ni dia, ki pele gotalania na vule zahazaha kamahi. Ki vatabunia na vule zaha kamahi beta dia kata pole, na vuna zia, dia ta lala a Iesus ia azei matoto.

1.35-39 A Iesus e lobi ki vaketekete ni Galili
(Luk 4.42-44)

35 Na damadama matoto na marigorigopa, e lama ia vano kara palaka kua beta kaka vona, ia lotu.
36 A Saimon kamana dia taza ve dia ta vano dia kata kaze kirina.
37 Kamana dia ka paria, dia ta tania vona, "Manumanu dia ta kakaze kiriniho."
38 A Iesus ki tania ni dia, "Maku, tolu kata vano kara malala taza ve kua kozoho, hau kata vaketekete ve ni dia. Ia na vuvuna kua hau ka mai."
39 Pale, ia vavana lobia palaka laveve ni Galili, ki vaketekete na poloka haus lotu kamahi ke vuni Iuda ki pepele gotalania na vule zaha kamahi.

1.40-45 A Iesus e kati kemihia na kaka katiu kua na lepra vona
(Matyu 8.1-4; Luk 5.12-16)

40 Kaka katiu na lepra vona e mai ni Iesus ki padonia tutura ki halohonia a Iesus ki tania, "Kua ni kuli, katiau na kemi."
41 A Iesus lohora e zaha matoto vona, ia tabe vano ia vakulia, ki tania vona, "Hau e kuligu koto kemi."
42 Kamana pamuhi za na lepra ia kakava na livuhana kaka kua kini kemi.
43 A Iesus ia geria vano. Ki tani vatuharia polea vona kubarae,
44 "Lohoia, tabarae nu kalohunia goloa kua na kaka katiu. Palaka vano ho tu vatungaho na Pris, ho tu vala na opa kua a Moses e tania, koto vatunga habuka kava tu kemi mule kava."
45 Palaka na kaka kua e vano, ia kini kalohulohunia na goloa kua na manumanu. Kubarae a Iesus kini lokia keteni pe kavakava ni hoho na taon katiu. Kubarae, ia kini ma mimia na palakalaka kamahi kua beta kaka vona. Palaka manumanu dia ta pe

1:39 Mt 4.23; 9.35. **1:44** Wkp 14.1-32.

na malala laveve dia kene mamai bebele vona.

2

2.1-12 A Iesus e kati kemihia na kaka katiu kua na limana kamana kabena e matemate
(Matyu 9.1-8; Luk 5.17-26)

1 Dama taza kakava a Iesus ia vamule kiri Kaperneam. Pale, na manumanu dia te lala habuka, ia na kana ruma.
2 Pale, na manumanu luba matoto dia ta mai lupu na poloka ruma kua, na ruma kini vonu matoto. Kozoho ve na hatama, ia beta zeleka ve. Pale, ia kini vavaketekete ni dia.
3 Manumanu taza dia ta pelea kaka katiu ki mai limana, kabena e matemate. Kaka garamo dia ta luluga.
4 Palaka na vuna manumanu dia ta vonu matoto na poloka ruma, ki mara beta dia na vano kozoho ni Iesus, dia ta papane langa na huduna ruma, dia ta katia na horupa katiu damukia a Iesus, pale, dia ta vazihonia na dongi kamana kaka kua limana, kabena e matemate.
5 A Iesus ki hadavia kadia bilip, ia tania na kaka kua limana, kabena e matemate, "Tugu, te lohoi bala ka manaunaua laveve."
6 Kilangata kua ve na tisa kara lo taza, dia ta lololi ve na ruma. Dia ka lolohoi barae na polokodia mule,
7 "E kuziha kaka kuari ki tani barae kuari? Ia e dedelahania a Vuvu! A Vuvu za ia e dangea kete lohoi bala manaunaua!"
8 A Iesus ia lala pamuhia kadia lohoihoia, pale, ia hulenidia, "E kuziha miu ka lolohoi barae?
9 Polea kakei e malimu kata tania na kaka kua limana, kabena e matemate kua, 'Ka manaunaua te lohoi bala,' o kata tani barae, 'Madi, nu pelea ka dongi nu vavana'?
10 Palaka hau kata vatunga matotonia ni miu habuka na Tuna Kaka ia kana matuhanga vona ri na garigari, kete lohoi bala manaunaua." Pale, a Iesus ia tania na kaka kua limana, kabena e matemate,
11 "Ta tania ni niho, madi nu pelea ka dongi nu vano kara ka ruma."
12 Na kaka kua ia divurutia ia pelea kana dongi kini gotala, na matadia laveve. Manumanu laveve dia ta zipa zahe dia kene vavazahenia hizani Vuvu, dia kene tatani barae, "Hita ma beta hita na hada goloa katiu kua e mata barae kua!"

2.13-17 A Iesus e kohania a Livai
(Matyu 9.9-13; Luk 5.27-32)

13 A Iesus e vamule kara vazalea na loka ni Galili, na kabuna manumanu dia ta mai vona, ia kini vavaketekete ni dia.
14 E lilia vazalea ki vano, ia hadavia a Livai tuni Alfius, e mimia na kana opis kara takis. A Iesus ia tania vona, "Ho mai muri ni niau." A Livai ia di madi kini muri vona.
15 A Iesus e mia ki hanihani na ruma ke Livai. Na nuhuta pelepelea na takis

luba, kamana nuhuta moge zahazaha luba dia ta hanihani kamani Iesus kamana kana disaipel kamahi. Na vuna, dia manumanu mata baraerae kua luba dia ta lala dia kata mumuri ni Iesus.

16 Na tisa kamahi kara lo taza, bukuna kabu ke vuni Parisi, dia ta hada kua a Iesus e hanihani kamana nuhuta moge zahazaha kamana nuhuta pelepelea na takis, dia ta hulenia na kana disaipel kamahi, "E kuziha ki hahanihani kamana nuhuta pelepelea na takis kamana nuhuta moge zahazaha?"

17 Kamana a Iesus ki longoria polea kua, ia tania ni dia, "Nuhu kua beta mazahi ni dia, ia beta dia na lala dia kata vano hada dokta. Palaka nuhu kua mazahi ni dia za, ia dia ta hahada dokta. Hau beta na ziho kata kohania nuhu kua dia ta mahotohoto, palaka kara nuhuta moge zahazaha."

2.18-22 A Iesus e pole na mogepa mahohoa na haninga

(Matyu 9.14-17; Luk 5.33-39)

18 Boto katiu na disaipel kamahi ke Jon kamani vuni Parisi dia ta mamahoho. Manumanu taza dia ta mai hulenia a Iesus, "E kuziha na disaipel kamahi ke Jon kamana disaipel kamahi ke vuni Parisi dia ka mamahoho, ka disaipel kamahi ki beu?"

19 A Iesus ki tania ni dia, "Da na nuhu kua e vinohuanga dia kara hanihania na lahia, dia ta mahoho ziha kua na kaka kua e ba lahi vahoru e ba kakamadia? Mara beta! Kua ta ia ni ba kakamadia, ia mara beta dia na mahoho.

20 Palaka ba muri kua ta na kaka kua e ba lahi vahoru tani pele kakavanga ni dia, pale, dia te ba mahoho.

21 Beta kaka katiu ni lala kete pelea dihura lavalava vahoru ni turi porotia horupa lavalava bura vona. Ta ni kati baraenia, da na dihura lavalava vahoru da ti dae terehia na lavalava bura kini katia na horupa kena kini dopa kapou.

22 Beta ve kaka ni lala kete valiki hohoria vaen vahoru kara hulita me bura. Kua tani kubaraenia, da na vaen vahoru e tuka terehia na hulita me, pale, na vaen ia mai na hulita me, hiro ta rua vairo. Palaka na vaen vahoru ia kete valiki hohora kara hulita me kua e ba vavahoru."

2.23-28 A Iesus e popole na makina galanga na Sabat

(Matyu 12.1-8; Luk 6.1-5)

23 Na Sabat katiu a Iesus kamana kana disaipel kamahi dia ta turuturu na poloka vanua na Vit, dia ta vavana vano, na disaipel kamahi ke Iesus dia ta duledule na palekana vit.

24 Na Parisi taza dia ta tani barae ni Iesus, "Hadavia, e kuziha dia ka kakatia goloa kua kadolu lo e vatabunia kua beta kete katua na Sabat?"

25 A Iesus ki tania kiridia, "Tauka beta miu na hazenia ziuziua kua a Devit e katia

2:23 Lo 23.25.

na dama katiu kilaka kua ia kamana kana manumanu, kua e vitolonidia?
26 Kilaka kua a Abiata ia e hetpris, a Devit e hoho na ruma ke Vuvu, ki hania na bret kua e tabutabua. Kua na pris kamahi za dia ta lala dia kata hahania. Ki vala ve na nuhu kua dia ta lala dia kata kakamana."
27 Pale, a Iesus ia tani barae ni dia, "A Vuvu e katia Sabat kete kodonia manumanu. Beta ni taruhia manumanu dia kata kokodonia na Sabat.
28 Kubarae, na Tuna Kaka ia na Paraha ve kara Sabat."

3

3.1-6 A Iesus e kati kemihia kaka katiu limana e makilokiloa na Sabat
(Matyu 12.9-14; Luk 6.6-11)

1 Boto katiu ve a Iesus e hoho mule kara poloka haus lotu ke vuni Iuda, na kaka katiu limana e makilokiloa, na poloka haus lotu kua.
2 Manumanu taza dia ta kakazekaze dala kua dia kata koto kiri Iesus vona. Kubarae, dia ta ma babanuzia a Iesus dia kata hada, karae da e kati kemihia kaka kua na Sabat.
3 A Iesus ki tania na kaka kua limana e makilokiloa, "Mai madi na pidaka manumanu."
4 Pale, a Iesus ia hulenidia, "Kadolu lo e tania nazia tolu kata katia na Sabat? Tolu kata kati kemihia na kaka o tolu kata kati zahatia vona? Tolu kata vaikoli kara kaka ni beta kete mate o tolu kata hubi matehia kaka?" Palaka beta kaka katiu ni kolia kana polea.
5 A Iesus ki hada lobi ni dia magalina ki halavidi kiridia, magalina ki zaha ve kiridia na vuna beta ni nap dia kata longoria polea. Pale, ia tania na kaka kua, "Vatatahia lima." Na kaka kua ki vatatahia limana, na limana ia kemi pamuhi.
6 Pale, na Parisi kamahi dia ta gotala dia kene vano katia na miting katiu kamana nuhu kua dia ta lala dia kata kakamani Herot dia kata paria dala katiu kua dia kata hubi matehia a Iesus.

3.7-12 Na kabuna manumanu kapou dia ta mumuri ni Iesus
(Luk 6.17-19)

7 Pale, a Iesus kamana kana disaipel kamahi dia ta vatia malala kena, dia kene vano kara loka a Galili. Na kabuna manumanu luba matoto dia ta muri vona. Dia ta pe ni Galili, dia ka pe ni Iudea,
8 dia ka pe ni Ierusalem, dia ka pe ni Idumea, dia ka pe na paligena kiri Iordan, dia bukuni Tair kamani Saidon ve. Manumanu laveve kua dia ta mai ni Iesus na vuna dia ta longoria na rereka goloaloa kua e kakatia.
9 Manumanu dia ka luba marata, kubarae ia ki tania na kana disaipel kamahi dia kata vaida na bot katiu, kete polo vona, tabarae manumanu dia na digi taduria.
10 Na vuna ia ti kakati kemihia manumanu luba,

2:26 Wkp 24.9. **2:26** 1 Sml 21.1-6. **3:9** Mk 4.1; Lu 5.1-3.

kubarae nuhu kua kadia mazahi kamahi vona, dia te vavaridigi dia kata vakulia livuhana.
11 Nuhu kua na vule zaha e holiholidia, kamana dia ka tunga kozo ni Iesus, dia ta dua kara kabeni Iesus dia ka goe dia ka tani barae, "Ho na Tuni Vuvu."
12 Palaka a Iesus ki tani vatuharia polea ni dia habuka beta dia kata tani kakava na kaka katiu habuka, ia azei matoto.

3.13-19 A Iesus e makia kana 12 apostel kamahi
(Matyu 10.1-4; Luk 6.12-16)

13 A Iesus ia vori kara potuna katiu, ia koi palia nuhu kua e kulina dia kata kakamana. Pale, dia ta vano vona.
14 Ia makia manumanu e 12, ki kohanidia na kana apostel kamahi. Dia kata kakamana kete gegeridia dia kata vano vavala polea kana Paraha.
15 Kete vala ve matuhanga ni dia, dia kata pele kakava vule zaha kamahi.
16 Kua na nuhu 12 a Iesus e makidia kua: a Saimon (kaka kua a Iesus e vala hiza kua a Pita vona);
17 a Jems tuni Sebedi kamani tazina a Jon, kaka rua kua a Iesus e vala hiza kua a Boanerges ni hiro (vuvuna hiza kua; na habu tutuna mariaba kua e vurupelele);
18 a Andru, a Filip, a Bartolomyu, a Matyu, a Tomas, a Jems tuni Alfius, mai a Tadius, a Saimon bukuna kabu kua e kohanga dia ni Selot.
19 Ia mai a Iudas Iskariot kaka kua muri kete vala a Iesus na limana manumanu kua dia kata hubi matehia.

3.20-30 Dia ta tania a Iesus e gagala kamana matuhanga ke Belsebul
(Matyu 12.24-32; Luk 11.14-23; 12.10)

20 A Iesus ia vamule vano kara ruma, na kabuna manumanu dia ta mai mule ve lupu, pale, a Iesus kamana kana disaipel kamahi ti beta kadia taem kua dia keteni hanihani.
21 Habu vineki Iesus dia ta longoria goloa kamahi kua a Iesus e kakatia, dia ta mai dia kata harehia ni vano. Na vuna dia ta tania ti longo-longo.
22 Na tisa kamahi kara lo kua dia ta pe ni Ierusalem dia ka ziho, dia ta tani barae, "A Belsebul e holiholia kuari, ki gagala kamana matuhanga kana paraha ke hanitunitu ki pepele gotalania vule zahazaha kamahi."
23 Pale, a Iesus ia koi kiridia ki barikikinia polea ni dia ki tani barae, "A Satan da e pele kakava zingania a Satan?
24 Kua na manumanu bukuna kingdom katiu dia na varipe vulavulahi, dia na varihubi mule, da na kingdom kena mara beta ni madi ni bada.
25 Kua na kabu katiu dia na varipe vulavulahi dia na vavarihubi na pidaka dia mule, da na kabu kena da beta kete madi ni bada.
26 Kua a Satan kua ni vavarihubi mule kamana

3:22 Mt 9.34; 10.25.

mule ni varipe vulavulahi, da mara beta ni mahuri.
27 Mara beta kaka katiu ni hoho veta na ruma kana kaka babo katiu, ni pelea kana goloaloa. Ma muga ki rotu taduria kaka babo kena. Pale, ba muri kini vanahea goloaloa na kana ruma.
28 Hau ta tani matotonia ni miu. Da a Vuvu e lohoi bala manaunaua laveve kamana pole tadutadua kana manumanu laveve kirina.
29 Palaka kaka kua e delahania na Vule Tumonga, ia mara beta matoto a Vuvu ni lohoi bala kana manaunaua. Na pekato kua ia da e ngoro vuvua."
30 A Iesus e tani barae na vuna zia, dia ta tatani barae kirina, "Ia na vule zaha vona."

3.31-35 Titinani Iesus kamani habu tazina
(Matyu 12.46-50; Luk 8.19-21)

31 Pale, a titinani Iesus kamani habu tazina dia ta lohu. Dia ka varimadiriai na hatama, dia ta geria kaka katiu ia hoho kete kohania ni gotala.
32 Na kabuna manumanu dia ta mimia lobia, dia ka tania vona, "Longoria, a katiti kamani habu tazi, ia mai habu livuku, dia ta mamadi ni hatama, dia ka huhule kiriniho."
33 A Iesus ki hulenidia, "Azei titinagu kamani habu tazigu?"
34 Pale, ia tunga lobi kara manumanu kua dia ta mimia lobia ki tani barae, "Hadavia! Kua habu titinagu kamani habu tazigu kua!
35 Azei kua e lala kete mumuri na lohoihoia ke Tamagu za, ia dia na tazigu, livukugu ia mai na titinagu."

4

4.1-9 Barikikia na polea na kaka kua e muratania na harana vit
(Matyu 13.1-9; Luk 8.4-8)

1 A Iesus e vaketekete mule ve na hiripa loka a Galili. Na kabuna manumanu kapou matoto dia ta toro havutia, kubarae ia polo na bot katiu ia mia vona. Na bot kua e papati na loka, na kabuna manumanu dia ta varimadiriai na hiripa vazalea.
2 Ia ki barikikinia polea luba ki vaketekete ni dia, ki tani barae,
3 "Miu longoria! Kaka katiu e zahe kete muratania na harana vit.
4 E mumuratania na harana vit na vanua, taza dia ta huru kara dala, pale, na manu kamahi dia ta mai hani hozovia.
5 Na vit taza dia ta huru kara palaka kedokedora beta garigari vona. Pebarae ki pizuzu tapu, na vuna beta garigari ni komokomo na palaka kua.
6 Pale, tania na voro ki zahe, ia tiba gatovia na vit kamahi kua, na vuna beta vorakadia ni dopa ni zuku, na vit kamahi kua dia ta varimateai.
7 Vit taza, dia ta huru kara pidaka vuvuna mota matangatanga. Na mota

3:29 Lu 12.10. **4:1** Lu 5.1-3.

matangatanga ia galulu kini rara havutia vit kamahi, kini mara beta dia ne vua.
8 Harana vit taza dia ta huru kara garigari kemi. Dia ta galulu, dia kene vua. Taza taruhia palekedia e 30. Taza e 60. Taza e 100."
9 A Iesus ki tani barae ni dia, "Azei kua ni talingana vona, ia kete longoria polea kua."

4.10-12 Na vuvuna barikikia na polea kamahi kua
(Matyu 13.10-17; Luk 8.9-10)

10 Ba muri a Iesus ti ia kazihena, na kana 12 disaipel kamana nuhu taza ve dia ta hulenia kete tania ni dia na vuvuna barikikia kamahi kua.
11 A Iesus ki tania ni dia, "A Vuvu ti vatunga kakava na vuvuna goloaloa kamahi kua e paritigi na poloka kingdom ke Vuvu ni miu. Palaka na nuhu kua na hatama, ia e barikikianga polea laveve ki valanga ni dia,
12 Kete kubarae, 'Ia vata kua dia ta hahada palaka mara beta dia na hada lala, ia vata kua dia ta lolongo mara beta dia na lohoi lala; kua dia na hada dia na lohoi lala ia da dia te pokizia magalidia a Vuvu kini lohoi bala kadia manaunaua!' "

4.13-20 Na vuvuna barikikia na palekana vit
(Matyu 13.18-23; Luk 8.11-15)

13 Pale, a Iesus ia hulenidia, "Beta miu na longo lala na barikikia kua, ai? Pele, da miu ta longo lala zingania na barikikia laveve?
14 Na kaka kena e mumuratania na harana vit, ia e vavazohia na polea ke Vuvu.
15 Manumanu taza dia ta balika harana vit kua e dua kara dala, kua na polea e vazoha na polokodia. Kamana dia ka longoria na polea, a Satan ia mai pele kakava pamuhia na polea kena e vazoha na polokodia.
16 Dia taza dia ta balika harana vit kua e huru kara garigari kedokedora. Kamana dia ka longoria na Kalohua Kemi, dia ta pele tapunia dia ka hilohilo matoto vona.
17 Palaka na vuna kua beta vorakadia ni zuku, beta dia na madi ni havarau. Tania na bizea kamahi o kua ti kati zahata voa ni dia na vuna kua dia ta bilip na polea, pale, dia ta poke.
18 Manumanu taza dia ta balika na harana vit kua e huru kara poloka mota matangatanga;
19 palaka na vuna kua dia ta lolohoi vuvu marata na goloaloa kua bukuna garigari, ia mai na moni kamana goloaloa luba ki rukidia, dia ka mata parania goloaloa taza ve, pale, na goloaloa kua kini rara havutia na polea ke Vuvu, kini beta ni vua.
20 Manumanu taza dia ta balika na harana vit kua e huru kara garigari kemi. Kamana dia ka longoria na polea, dia ta pelea, dia kene vua. Taza palekedia e 30, taza e 60 dia taza e 100."

4:12 Ais 6.9-10.

4.21-25 Manumanu beta dia na lala dia kata litiginia na laet na taura baket (Luk 8.16-18)

21 A Iesus ki tani barae ve ni dia, "Miu ta lala miu kata pelea lam ni hoho miu na taruhia na taura dis o na taura dongi? Karae beta miu na lala miu kata taruhia na mudina lam?
22 Na vuna, goloaloa laveve kena e litigianga ia da ba muri ki vabeleanga. Goloaloa laveve kena e kakarua, da ba muri ki bele kavakava.
23 Kua kaka katiu ni talingana vona kua kete lolongo vona, pele, kete longoria polea kua."

24 A Iesus ki tani barae ve ni dia, "Polea kua miu ta longoria, ia miu kata lohoi kemikemihia. Mak kakei kua tu sikelnia kaka vona, ia na mak kena za da a Vuvu e sikelnimiu ve vona."
25 Ia ki tani barae ve ni dia, "Nuhu kua ti kadia goloa vona da e valanga luba ve ni dia; azei kua tani beta kana goloa vona, pitu kena e lohoia e kana vona, ia da e pele kakavanga vona."

4.26-29 Barikikia na polea na harana hai kua e gagalulu

26 A Iesus ki tani barae ve, "Na kingdom ke Vuvu ia e balika kua na kaka katiu kua e muratania na harana hai na garigari.
27 Na marigo o na dama, kua e ngongoro, o kua e lalama, na harana hai ia e pipizuzu ki gagalulu. Palaka ia beta ni lala e galulu ki paraha ziha.
28 Na garigari mule ia e katia na harana hai ki pizuzu ki galulu. Muga da na raurauna e bele ba muri na palekana, pale na palekana ia ti matuha.
29 Ti vano na haningana vit ti matuha, pale, ia kirivia na naep, na vuna na nagi kara pelepelea na haninga ti bele."

4.30-32 Barikikia na polea na harana hamo (Matyu 13.31-32; Luk 13.18-19)

30 Ia ki tani barae ve, "Da tolu ta vatunga muria na kingdom ke Vuvu na nazia matoto, o da tolu ta barikikini zingania polea tolu kata vatunga muria na kingdom ke Vuvu vona?
31 Ia e balika na harana hamo kua e vazoha na garigari. Ia e dopa ki gala kote matoto na harana haninga laveve.
32 Palaka kua tani vazoha kua ni galulu, da e dopa ki horaha livutia haihai laveve kena na vanua. Da na dangadangana e kapopou, na manu kamahi dia ka mai dia ka bale na lirungata."

4.33-34 A Iesus e barikikinia polea ki vavaketekete ni dia (Matyu 13.34-35)

33 A Iesus e barikikinia polea luba ki vavaketekete na manumanu, e vala polea kua e dangea dia kata lohoi lala.

4:21 Mt 5.15; Lu 11.33. **4:22** Mt 10.26; Lu 12.2. **4:24** Mt 7.2; Lu 6.38. **4:25** Mt 13.12; 25.29; Lu 19.26. **4:29** Jol 3.13.

34 Beta kua boto katiu kete vala polea ni dia ni beta kete barikikinia polea. Palaka kua tani vano ni ia kazihena kamana kana disaipel kamahi za, ia ti tani kavakava na mining na polea laveve.

4.35-41 A Iesus e pole kara kavili ki mate
(Matyu 8.23-27; Luk 8.22-25)

35 Kilangata kua ti garavi vona, a Iesus ia tania na kana disaipel kamahi, "Tolu kata pe poki vano kara paligena."

36 Dia ta vatia kabuna manumanu kua, dia ta pelea a Iesus na bot kena a Iesus e polo ki mimia vona dia ta vano. Na bot taza ve dia ta kamadia.

37 Pale, na kavili kapou e rovo, na dazi kini vevele hoho kara kadia bot, pitu papa keteni mahitu.

38 A Iesus, ia na murina bot, e ngoro ki tadaha na pilo. Dia ta mai vakongania, dia ka tania, "Tisa, beta nu lohoi ni dolu, kua tolu keteni golugolu?"

39 A Iesus ia lama, ia pole kara kavili, ki tania kara dazi, "Malugunia, zodo nu manilo!" Pale, na kavili ia mate na manilo kini pati matoto.

40 Ia ki tania kiridia, "E kuziha miu ka kuahi? Beta matoto za kamiu bilip?"

41 Dia laveve dia ta kuahi matoto, dia ka varihulei, "Kaka kua ia azei matoto? Na kavili kamana dazi dia ta longoria kana polea!"

5

5.1-20 A Iesus e pele kakava na vule zaha na kaka katiu
(Matyu 8.28-34; Luk 8.26-39)

1 A Iesus kamana kana disaipel kamahi, dia ta vano bele na paligena loka ni Galili, na distrik kua e kohanga Gerasa.

2 Tania a Iesus ki zipa na bot, na kaka katiu e lala kete mimia na matmat, e ziho ni Iesus. Kaka kua na vule zaha e holiholia,

3 ki lala kete mimia na matmat. Beta kaka katiu ni dangea kete roti taduria. Beta ve na sen ni dangea kete paho taduria.

4 Dama mudomudo, dia ta rotia limana kamana kabena na sen, palaka ia e lala kete rabe hutuzia sen na limana ki hutu pahia ve kena na kabena. Togana motu, kubarae beta kaka katiu ni dangea keteni paho taduria.

5 Marigo, dama ia e lala kete vavana na poloka matmat kamahi ia mai na potupotuna kamahi, ni gigi hania livuhana, ki lala kete dala terehia livuhana na kedokedo.

6 E madi zau pitu ki hadavia a Iesus, ia rovo ziho; ia padonia tutura na kabeni Iesus.

7 Ia goe varitihi matoto ki tania, "Iesus, ho tuni Vuvu, kua e Paraha Kapou Matoto. Nazia kuli kirina ni niau? Na hizani Vuvu ta huleniho, taua nu vala varitihia ni niau!"

8 Kaka kua na vule zaha vona e tatani barae, na vuna

a Iesus e tatania kirina, “Ho vule zaha ho, mai gotala na kaka kua!”
9 A Iesus ki hulenia, “Hiza azei?” Ia ki kolia ki tania, “Hizagu a Armi. Na vuna hita ta luba.”
10 Pale, kini ma kini huhule haroinia a Iesus habuka beta a Iesus kete geri kakava na vule zaha kamahi na distrik kua.
11 Na kabuna boroboro taza dia ta hahanihani na hiripa potuna.
12 Na vule zaha kamahi kua dia ta hule haroinia a Iesus dia ka tani barae, “Gerihita na vano na boroboro kamahi kuari; tania hita na hoho ni dia.”
13 A Iesus ia tara, na vule zaha kamahi kua, dia ta gotala na kaka kena, dia kene vano hoho na boroboro. Boroboro kamahi kua e kozoho kete 2,000, dia ta rovo varitihi tiro na hiripa potuna kara poloka naru, dia kene mahituhitu.
14 Nuhu kua dia ta hahada poto na boroboro kua, dia ta varihavai vanovano, dia ta tania na manumanu na taon ia mai na palaka laveve. Pale, manumanu dia ta lohu dia kata hadavia nazia kua e bele.
15 Tania na manumanu ki mai ni Iesus, dia ta hadavia na kaka kua muga na vule zahazaha luba matoto kua dia ta holiholia, bakana ti kemi kini zohozoho papa kini mimia. Dia ta hada baraenia, dia ka kuahi.
16 Nuhu kua dia ta hadavia na goloa kua a Iesus e katia, dia te ziuziu na manumanu na goloa kua e bele na kaka kua muga na vule zaha kamahi dia ta holiholia. Dia ka ziuhia ve ni dia na boroboro.
17 Kubarae na manumanu, dia ka hule haroinia matoto a Iesus kete vatia kadia distrik.
18 Tania a Iesus ki polo na bot, na kaka kua muga na vule zaha e holiholia, e hule haroi kete vano kamani Iesus.
19 Palaka a Iesus ia hava, ki tani barae vona, “Vamule vano kara ka malala ni habu ka, nu tania ni dia na goloa laveve kua na Paraha ti katia kete kodoniho, ia mai ve kua ti mahariho.”
20 Pale, na kaka kua ia vatidia kini vano kara palaka kamahi ni Dekapolis kini ziuziu na manumanu na nazia kua a Iesus e katia vona. Manumanu laveve kua dia ta longoria polea kana kaka kua, dia ta zipa zahe matoto.

5.21-43 A Iesus e valamari mulehia kapiru katiu na matea, ki kati kemihia na tavine kua e vakulia kana klos
(Matyu 9.18-26; Luk 8.40-56)

21 Kilaka kua a Iesus e polo na bot ki pe poki mule kara paligena loka ni Galili. Kabuna manumanu kapou matoto, dia ta mai lupu kamana na vazalea.
22 Pale, na paraha kara haus lotu ke vuni Iuda katiu, hizana a Jairus. E hadavia a Iesus, ia dua kara kabena.
23 Ki haloho matoto ni Iesus ki tania, “Tugu kote tavine keteni mate. Mai taruhia lima vona kete kemi ni mahuri mule.”

24 A Iesus ia vano kamana. Na kabuna manumanu kapou dia ta muri ve ni Iesus, dia ka varidigi lobia.
25 Na pidaka dia, na tavine katiu topo e lelele kirina na krismas ti 12.
26 Ti pari maratania bizea kapou na dokta luba. Kini varaga hozovia kana moni laveve ni dia, palaka beta za ni kekemi. Ti dopa kini zaha matoto kana mazahi.
27 Kamana ki longoria na rereki Iesus, ia mai muri ni Iesus na poloka kabuna manumanu, ia vakulia na klos ke Iesus.
28 Na vuna e lohoi barae, "Kua na vakulia za kana zohozohoa, da ta kemi."
29 Pale, na topo kua e lelele kirina ia koga pamuhi, ia hatunia habuka ti kemi kava.
30 A Iesus ia hatuni pamuhia habuka kana matuhanga e vatia livuhana. Ia tare poki ki hulenia na kabuna manumanu, "Azei e vakulia kagu zohozohoa?"
31 Kana disaipel kamahi dia ka tania vona, "Tu hada na kabuna manumanu kua dia ta varidigidigi lobiho, e kuziha ku hule barae, 'Azei e vakuliau?' "
32 Palaka a Iesus ia ma ki hahada lobi kete hada azei matoto e vakulia.
33 Na tavine kua e lala goloa kua e bele vona, ia mai, e kuahi zahazaha matoto kini vanivani, ia mai dua kara kabeni Iesus, ia tani kakava na goloa laveve ni Iesus.
34 A Iesus ia tania vona, "Tugu, ka bilip ti vamahuriviho. Vano kamana magali kemia. Kava tu kemi."
35 A Iesus e ba popole barae, na manumanu taza dia ta pe na ruma ke Jairus, na paraha kara haus lotu ke vuni Iuda, dia ka tania, "Tu tavine ti mate, taua nu ma kaborania na tisa."
36 Palaka a Iesus beta ni longo murimuria kadia polea, ia tani barae na paraha kara haus lotu ke vuni Iuda kua, "Taua nu kuahi, ma vaka maroro."
37 E hava manumanu taza ve kete kamana. E pelea za a Pita, a Jems, a Jon tazini Jems.
38 Dia ta vano bele na ruma kana paraha kara haus lotu ke vuni Iuda kua. A Iesus ki hadavia manumanu kua dia ta katia valalanga kapou. Dia ta tangi dia ka haloho kapopou.
39 Ia vana hoho, ia tania kiridia, "Kara zia miu ka vavalala? Nazia miu ta tatangizia? Na kapiru beta ni mate, ia e ngongoro za kuari."
40 Dia ta nongonia. A Iesus ia geridia laveve dia ta gotalatala. Ia pelea na tamana kapiru kamani tinana, ia mai na kana disaipel tolu kua dia ta kamana. Dia kene hoho kara palaka kua na kapiru e ngongoro vona.
41 A Iesus ia pahoria limana kapiru ki tania vona, "Talita kum!" (Polea kua mining vona e kubarae, "Tavine kote, hau ta tania ni niho, lama!")
42 Na tavine kote kua ia

lama pamuhi kini vanavana, krismas kana tavine kua e 12. Na goloa kua e katidia, dia ka zipa zahe matoto vona.

43 Ia tani vatuharia matoto ni dia, beta dia kata kalohulohunia goloa kua na kaka katiu, pale, ia geridia dia kata vala haninga na tavine kua ni hania.

6

6.1-6a A vuni Nasaret dia ta pole katia a Iesus
(Matyu 13.53-58; Luk 4.16-30)

1 A Iesus e vatia na malala kua, ia vamule kara kana taon a Nasaret, kamana kana disaipel kamahi.

2 Pale, na Sabat ia vaketekete na poloka haus lotu ke vuni Iuda. Dia luba dia ta longoria kana polea dia ka zipa zahe. Dia ka varihulei, "Kaka kua e pelea ni ve matoto na save kua? Na save zia matoto kua? Ki kati zingania ve na mirakel kamahi kua?

3 Tolu ta lala kaka kua ia na kapenta kua, na tuni Maria. Habu tazina kua a Jems, a Iosep, a Iudas ia mai a Saimon. Habu livuka ve, kua dia ri kua ve kamadolu."

4 A Iesus ki tania ni dia, "Na profet e lala kete hahada zaheanga na malala motumotu. Palaka na kana taon mule ia mai na pidaki habu vineka matoto, ia mai na kana ruma mule, ia beta ni lala kete hahada zaheanga."

5 Pale, a Iesus kini beta ni katia mirakel katiu na malala kua. Palaka e taru langaria limana na huduna manumanu taza za kua na mazahi ni dia, dia ka kemi mule. (6a) A Iesus e tara vilu matoto, kua beta dia na bilip vona.

6.6b-13 A Iesus e geria kana 12 disaipel kamahi
(Matyu 10.5-15; Luk 9.1-6)

(6b) Pale, a Iesus kini vavana lobi kini vaketekete na malala kotekote kamahi.

7 Ia kohania kana 12 disaipel kamahi dia ta mai vona, ia geridia rua rua, ia vala matuhanga ni dia, dia kata pele kakava vule zaha kamahi.

8 Ki tani barae ni dia, "Tabarae miu na pelea goloa katiu kamamiu na kamiu vavananga, miu pelea kamiu toho za. Taua miu na pelea bret, beke, o moni na kamiu poket kamahi.

9 Miu zohoria sandel, palaka tabarae miu na lohoria siot ni rua.

10 Kua kini koi tadura miu na ruma katiu, miu mia na ruma kena ki mule na dama miu ka vatia malala kena.

11 Kua malala katiu kini beta ni koi tadurimiu o ni beta dia na longoria kamiu polea, miu pali tubinia na havuhavu na kabemiu. Dia kata hada lala habuka, beta dia na katia moge pa."

12 Dia ta vano dia kene vala polea na manumanu, habuka manumanu dia kata zuka tapunia kadia moge zahazaha.

13 Dia ka pele kakava vule zahazaha luba, dia ka bizia oil na bakana manumanu

6:4 Jo 4.44. **6:11** Ap 13.51. **6:11** Lu 10.4-11. **6:13** Je 5.14.

luba kua mazahi ni dia, dia ka kemi mule.

6.14-29 A Herot e lohoia ki tania a Iesus ia a Jon kakanaka baptais
(Matyu 14.1-12; Luk 3.19-20; 9.7-9)

14 A King Herot ti longoria na rereki Iesus, na vuna na hizani Iesus ti rere kini vana lobia matoto malala. Manumanu taza dia kene tatani barae, "A Jon kakanaka baptais ti lama mule na matea, kubarae ia kini kana matuhanga vona kete kakatia na mirakel kamahi kua."
15 Dia taza dia ta tania, "Ia a Elaija." Taza dia ta tania, "Ia na profet katiu, vinaka profet katiu ni dia kua bukuni varira."
16 Palaka a Herot e longoria polea kamahi kua, ki tania, "A Jon, kaka kua ta le hutuzia lohora, ti valamari muleha na matea!"
17 Na vuna a Herot ia mule e geu dia ka paho taduria a Jon, dia ka rotia dia ka taruhia na karabus. Ia e kubaraenia a Jon, na vuna ni Herodias. A Herodias ia na goni Filip, tazini Herot. A Herot kini kabania.
18 Na vuna a Jon ia ma ki tatania ni Herot kubarae, "E beta ni mahoto koto kabania goni tazi."
19 Kubarae a Herodias magalina ki varitihi matoto kiri Jon ki kulina matoto kete hubi matehia a Jon palaka, ki mara beta,
20 na vuna a Herot e lala kete hada zahenia matoto a Jon ki mamadi karikari ke Jon. Na vuna ia e lala habuka a Jon ia na kaka tumonga ki kaka mahoto. Ki lala kete kukulina ve kete lolongoria a Jon kete vavala polea, palaka kua kini lolongoria polea ke Jon e lala kete vavairohia matoto magalina.
21 Pale, na dama katiu kua ti bele kini volo papa kiri Herodias. Na betdei ke Herot, ia katia hanihania kapou matoto ki vangania pararaha na gavman, ia mai na opisa kamahi na armi, ia mai na nuhu kua dia ta risman dia ka hizanga ni Galili.
22 A tuni Herodias tavine e mai hoho ki paparau, a Herot kamana nuhu kua dia ta hanihani kamana, dia ta matinia matoto. A King ki tania na tavine tizula kua, "Kua ni kuli kara goloa katiu, huleniau, da ta vala za ni niho."
23 Ia ki mapamapa ki tania vona, "Nazia matoto tu huleniau kirina, da ta vala ni niho. Kua ni kuli koto hada na paligena kantri kua hau ta hada vona, ia da ta vala za ni niho."
24 Pale, na tavine kua ia vano hulenia a titinana ki tani barae, "Nazia da ta hulenia kirina?" A titinana ki tania, "Hulenia kara bakani Jon kakanaka Baptais."
25 Na tavine kua ia vamule pamuhi na king ia tani barae, "Hau kuligu kua nina za kua, koto tabira bakani Jon kakanaka Baptais na pelete katiu nu vala ni

6:14 Mt 16.14; Mk 8.28; Lu 9.19. **6:17** Lu 3.19-20.

niau."
26 A King lohora ki zaha
matoto ni Jon, palaka na
vuna kava ti mapamapa
kamu na matana manu-
manu kua dia ta lohu kara
hanihania, kubarae beta ni
hava na hulea kana tavine
kua.
27 Pale, ia geri pamuhia na
gat katiu kete pelea bakani
Jon. Na gat kua ia kara haus
karabus, ia le hutuzia bakani
Jon;
28 ia tabira na pelete katiu
ia vala na tavine kua, na
tavine kua ia pelea vano ia
vala ni titinana.
29 Kamana na disaipel ke
Jon dia ka longoria habuka
a Jon ti le hutuza lohora, dia
ta vano pelea podana, dia ta
vano tavunia.

6.30-44 A Iesus e vanganiа manumanu e 5,000
(Matyu 14.13-21; Luk 9.10-17; Jon 6.1-13)

30 Na apostel kamahi ke
Iesus dia ta mai mia lobia dia
ka tatania vona na galanga
kua dia ta katia, dia ka tania
ve vona na polea laveve kua
dia ta vala na manumanu.
31 Na manumanu luba dia
ka mai dia ka vavano ni
dia, ki kubarae dia ka lokia
dia kata hanihani, pale, a
Iesus ia tani barae ni dia,
"Miu mai kamaniau tolu na
kara palaka katiu kua kete
tolu kazihedolu, tolu na hivu
pitu."
32 Pale, dia ta polo na bot
dia kene vano kara palaka
kua beta kaka vona.
33 Palaka manumanu luba
dia ta hadavidia kua dia ta
vavana, dia ka hada lala dia;
kubarae dia ta rovo pe na
dala. Manumanu kua dia
ta pe na taon laveve, dia ka
vamuga vano bele na palaka
kua a Iesus kamahi dia ta
kikirina.
34 Kamana a Iesus ki vaki
ki zipa na bot, ki hadavia
kabuna manumanu kapou
kua, lohora e zaha matoto
ni dia, na vuna dia ta balika
sipsip kua beta kaka kete
hada poto ni dia. Pale, ia
kini vaketekete ni dia na
goloa luba.
35 Ti garavi matoto, pale,
kana disaipel kamahi dia ta
mai vona dia ta tania vona,
"Keteni marigo, palaka kua
beta ve malala katiu ni ko-
zoho vona.
36 Geria manumanu
kamahi kua dia na vano.
Dia kata vano kadea hadia
haninga na malala kamahi
kua kozoho dia na hania."
37 Palaka a Iesus e tania,
"Miu mule miu vanganidia."
Dia ka tani barae vona, "E
kuli hita kata vano varaga
200 kina kara bret, hita na
vanganidia vona?"
38 A Iesus ki hulenidia, "E
ziva bret kena ni miu? Miu
vano pari vutuhia." Kamana
dia ka hazenia, dia ta tania
vona, "Na bret e lima, na
hiha e rua."
39 A Iesus ia geridia, dia
kata tania na manumanu dia
na loli na grup kamahi na
huduna raburabu.
40 Pale, dia ta loli na grup
kamahi. Grup taza e 100
manumanu vona, taza e 50.
41 Pale, ia pelea na bret
lima kua kamana hiha rua.

6:34 Nam 27.17; 1 Kin 22.17; 2 Sto 18.16; Ese 34.5; Mt 9.36.

Ia tunga zahe kara lagato. Ia hate motunia a Vuvu. Ia bara valahia bret. Pale, ia vala na kana disaipel kamahi. Dia kata vala na manumanu. E vazenia ve na hiha rua kua ni dia ve.
42 Dia laveve dia ta hanihani magalidia ki kurukuru.
43 Na apostel kamahi dia ka gorea na kolopi e 12 ki vonuvonu na kalangara bret kamana hiha kua.
44 Na naba ni tamomohane kua dia ta hanihani e 5,000.

6.45-52 A Iesus e vavana na huduna naru
(Matyu 14.22-33; Jon 6.16-21)

45 A Iesus ia geria kana disaipel kamahi dia ta baribari polopolo na bot dia kata vamuga vano kara paligena ni Betsaida. Ia kete geri mulehia na kabuna manumanu kapou kua.
46 Kamana ki geria na manumanu dia kene vanovano, ia vori kara potuna kete lotu.
47 Ti marigo, na bot kava ti mule na pidaka loka. A Iesus ia e ba vovona kazihena na palaka kua.
48 Ia ki hadavia habuka na disaipel kamahi dia te lokia matoto vazulanga, na vuna na kavili e mai matoto na mugadia. Ti kokozoho keteni dama, a Iesus ia vavana na huda loka ia zahe ni dia. E lohoia kete vana hutu ni dia ni vano.
49 Palaka kamana na disaipel kamahi dia ka hadavia kua e vavana na huda loka, dia ta lohoia dia ka tania ia na hanitu. Dia ta varigigiai.
50 Na vuna dia laveve dia ta hadavia dia ka kuahi. Palaka, a Iesus ia pole tapu kamadia, ki tani barae, "Paho taduria hatemiu! Hau kua. Taua miu na kuahi."
51 Pale, ia polo ni dia na huduna bot, na kavili ia mate. Na disaipel kamahi dia ta lohoi toritori matoto,
52 na vuna beta ve dia na lohoi lala na mining na mirakel kua e vangania manumanu e 5,000; kadia lohoihoia ma beta ni nap dia kata lohoi lala.

6.53-56 A Iesus e kati kemihia manumanu luba kua mazahi ni dia ni Genesaret
(Matyu 14.34-36)

53 Dia ta pe poki kara paligena, dia ta bele ni Genesaret, dia ta pitia bot ia pati.
54 Tania dia ka zipazipa na bot, manumanu dia ta hada lala pamihia a Iesus.
55 Dia ta rovo lobi na malala laveve, dia ta lugaluga nuhu kua e mazahitidia na kadia huda dongi kamahi, dia ta vano kara palaka kua dia ta longoria e tanga a Iesus ia vona.
56 Na malala laveve ia mai na taon kamahi, o na malala kamahi kua na hiripa taon, kua a Iesus e bele vona, manumanu dia ta vangorea nuhu kua mazahi ni dia na palakana lupua. Dia ka hule haroinia a Iesus habuka nuhu kua e mazahitidia, kete nap dia kata vakulia kana hiripa klos. Pale, nuhu laveve kua dia ta vakulia, ia dia ta kemi mule.

7

7.1-13 Lo ke Vuvu e dopa ki vinim na vaketeketea ke habu tubuni vuni Iuda
(Matyu 15.1-9)

1 A vuni Parisi kamahi kamana tisa kamahi kara lo taza, dia ta pe ni Ierusalem, dia ta mai lupu dia ka mia lobia a Iesus.
2 Dia ka hadavia kana disaipel taza dia ta hahanihani, ki beta dia na muga vazuguvia limadia.
3 Na vuna, a vuni Parisi kamahi kamani vuni Iuda laveve, dia ta lala dia kata mumuri na maki ke habu tubudia, habuka mara beta dia na hanihani veta, ma dia ta muga vazuguvia limadia.
4 Kua dia na pe na maket, dia na vamule, ia mara beta dia na hanihani, ma dia ta muga matu. Dia ka mumuri ve na moge luba kua dia ta pelea ni habu tubudia habuka, na vazuguzugua na kap, sospen, dis ia mai na dongi.
5 Kubarae, a vuni Parisi kamahi kamana tisa kamahi kara lo kamahi, dia ta hulenia a Iesus, "E kuziha ki beta ka disaipel kamahi dia na mumuri na maki ke habu tubudolu? Limadia e molumolua, dia ka hahanihani."
6 A Iesus ki kolia kadia polea ki tania, "A profet Aisaia e tani matotonia polea kirimiu, nuhuta vairukua kua, kilaka kua e vapolungania na polea kana Paraha ki tani barae,
7 'Manumanu kua dia ta lolotu veta ni niau; palaka dia ka vavaketea na lohoihoia kana kaka vetanga na manumanu, dia ka tania ia na kagu polea.
8 Miu te vala lamamiu kara lo ke Vuvu, miu kene papaho poto na lohoihoia kana kaka vetanga bukuna garigari.' "
9 A Iesus ki tani barae ve ni dia, "Miu te paria dalangana vona kua, miu kata pala katia na lo ke Vuvu, miu na mumuri na kamiu mogemoge mule.
10 Na vuna a Moses e tani barae, 'Hada zahenia kamama kamani katiti,' ia mai, 'Azei kua tani delahania tamana kamani titinana, ia kete hubu matoa.'
11 Palaka miu ta vaketea na manumanu kubarae, kua kaka katiu ni kana goloa katiu vona kua e dangea kete kodonia tamana o titinana vona, palaka kua ta ia ni tani barae, 'Goloa kua e Korban,' (mining vona kubarae, ia ti vala ke Vuvu),
12 pale, da ia ti beta ve kete katia goloa katiu kua kete kodonia tamana o titinana.
13 Kubarae, miu te mumuri na mogemoge kamahi kua miu ta pelea ni habu tubumiu, miu kene vaka taduria na polea ke Vuvu. Miu ta lala miu kata kakatia moge luba mata barae kua."

7.14-23 A Iesus e pole na goloa kua e katia kaka ki molumolua
(Matyu 15.10-20)

14 A Iesus ia kohani mulehia na kabuna manumanu dia ta mai vona ia tani barae,

7:6 Ais 29.13. **7:10** Kis 20.12; Lo 5.16; Kis 21.17; Wkp 20.9.

"Miu laveve kua, miu longoria, miu na lohoi lala.
15-16 Mara beta goloa katiu kua ni pe na hatama ni hoho na poloka kaka ni katia kaka ni molumolua. Palaka, nazia kua e pe na poloka kaka ki gotala, ia e katia kaka ki molumolua."*
17 Ba muri a Iesus ti vatia manumanu kini hoho kara ruma, na kana disaipel kamahi dia ta hulenia na mining na barikikia na polea kua.
18 A Iesus ki tania, "E miu ma beta za miu na lohoi lala? Beta miu na lala kua goloaloa bukuna hatama e hoho na kaka, e beta ni dangea kete katia kaka ni molumolua?
19 Na vuna, na haninga beta ni hoho na lohoihoia kana kaka, beta e hoho na paro kapou, pale, ia kokonia." (Na polea kua a Iesus e tania, ia ti tania habuka haninga laveve ia e "klin.")
20 A Iesus ki tani barae ve, "Nazia kua e pe na poloka kaka ki gotala, ia za e lala kete katia kaka ki molumolua.
21 Na vuna kua na poloka kaka, kua na kana lohoihoia, ia na lohoihoia zahazaha kara, magali buhua, kara mata vanahoa, kara hubi matematea na kaka, vaitagoa kamana gona kaka motu,
22 mogepa ngaroa, moge zahazaha kamahi, mogepa vairukua, mogepa magali zahanga, mogepa hada potipotia, mogepa varidelaha, mogepa kona zahezahea, ia mai na mogepa bikhet kamana valahanga.
23 Moge zahazaha laveve kua dia ta pe na poloka kaka, dia ka katia kaka ki molumolua."

7.24-30 Tavine bukuni Fonisia e bilip matoto ni Iesus (Matyu 15.21-28)

24 Pale, a Iesus ia vatia palaka kua ia vano bele na bage kozoho kiri Tair. A Iesus ia hoho na ruma katiu. E beta ni kulina kaka katiu kete lala ia vona. Palaka ki mara beta ni paritigi.
25 Na tavine katiu tuna tavine na vule zaha e holiholia, kamana ki longoria habuka a Iesus ia na ruma kua, ia mai ia dua kara kabeni Iesus.
26 Na tavine kua e bukuni Grik, ki valohua ni Fonisia ni Siria. Ia ki hule haroinia matoto a Iesus kete pele kakava na vule zaha na tuna tavine.
27 Palaka a Iesus ki tania vona, "Muga vatia kapirupiru dia ka hanihani magalidia ni kurukuru, na vuna beta ni mahoto kete peola haninga he kapirupiru ni varaganga he kauaua."
28 Na tavine kua ki tania, "E limoha, Paraha, palaka na kauaua ve na taura tebol dia ta lala dia kata hahania momota haninga he kapirupiru ve!"
29 A Iesus ia tania vona, "Na vuna kua tu koli baraenia kagu polea, pele vano; na vule zaha ti vatia tu tavine kava."

* **7:15-16** Na buk baibel Grik taza bukuni varira e parua polea kua ve, "Kua kaka kini talingana vona, pele kete longoria polea kua."

30 Na tavine kua ia vamule
kara ruma. Ia hadavia tuna
e ngongoro na dongi, na vule
zaha ti vatia kava.

7.31-37 A Iesus e kati kemihia kaka katiu talingana e doto ki manga ve

31 Pale, a Iesus ia vatia na
bage kua kiri Tair. Ia vano
pe hutu ni Saidon, ki dopa
vano na palaka kamahi kua
ni Dekapolis, ia ziho bele na
loka a Galili.
32 Manumanu taza, dia ta
pelea na kaka katiu ki mai
ni Iesus, na talingana e doto,
ki manga ve. Dia ta gugia
a Iesus kete taru limana na
huduna kaka kua.
33 Pale, a Iesus ia pelea
kaka kua hiro ta pe kakava,
zau pitu na manumanu. A
Iesus ia taru kukuna hoho
na talingana ruarua. Ba
muri ia livi kara kukuna, ia
vakulia na lavena kaka kua,
34 ia tunga zahe kara la-
gato. Ia hivu kanga, ia tania
kara kaka kua, "Epata!"
Polea kua e tani barae,
"Ngapa!"
35 Na talingana kaka kua ia
longo. Na lavena ia pakoko,
kini pole papa pamuhi.
36 A Iesus ia tani vatuharia
ni dia, habuka beta dia kata
kalohunia goloa kua na kaka
katiu. A Iesus e bada ki
tataledia, palaka dia te dopa
kalohunia pare na goloa kua
e bele.
37 Manumanu dia ta zipa
zahe, dia ka lohoi tori ma-
toto. Dia ka tania, "Goloa
laveve kua e katia, ia e kemi
za. E kati kemihia nuhu
kua talingadia e doto dia ka
longo mule, nuhu kua dia
ta mangamanga dia ta pole
mule!"

8

8.1-10 A Iesus e vala haninga na manumanu e 4,000

(Matyu 15.32-39)

1 Na dama katiu ve na
kabuna manumanu kapou
dia ta mai lupu mule ve.
Pale, ti beta haninga dia
keteni hania, a Iesus ia koha-
nia kana disaipel kamahi dia
ta mai vona ia tani barae ni
dia,
2 "Lohorogu zaha na
manumanu kamahi kua.
Kava dia te mia kamaniau
dama ti tolu kini beta goloa
dia kata hania.
3 Ta na geri mulehidia ka-
mana hadia vitolo, da mata-
dia e lolovio na dala dia ta
dua, na vuna taza ni dia, dia
ta pe zau dia ka mai."
4 Kana disaipel kamahi dia
ka hulenia, "Da tolu ta paria
bret ni ve na palaka kua beta
kaka vona, tolu ka vangani-
dia vona?"
5 A Iesus ki hulenidia,
"Bret ziva ni miu?" Dia ta
tania, "E 7."
6 Pale, ia tania na manu-
manu dia ta loli na gari-
gari. Ia pelea na bret e 7
kua, ia hate motunia a Vuvu.
Ia bara vulahia, ia vala na
kana disaipel kamahi dia
kata vazenia na manumanu;
na kana disaipel kamahi dia
ta vazenia.
7 Na hiha kote taza ve
ni dia. A Iesus ia hate
motunia a Vuvu. Ia tania
na kana disaipel kamahi dia
kata vazenia ve na hiha
kamahi kua.

8 Dia ta hania magalidia
ki kurukuru. Muri vona na
disaipel kamahi dia ta gorea
kalangalangara haninga kua
na kolopi e 7.
9 E hada barae manumanu
e 4,000 kilangata kua. Pale,
a Iesus ia geridia, dia kene
vamulemule.
10 Ia polo pamuhi na
bot kamana kana disaipel
kamahi, dia kene vano kara
distrik a Dalmanuta.

8.11-13 A vuni Parisi dia ta hulenia a Iesus kete katia mirakel
(Matyu 16.1-4)

11 A vuni Parisi taza dia
ta mai ni Iesus, dia kene
vavaigege kamana. Dia
ka lohoia dia kata pado
rukia. Dia ta hulenia kete
katia mirakel katiu, kete
vatunga habuka a Vuvu e
vala matuhanga vona.
12 A Iesus e hivu kanga na
vulena ki tani barae, "Kara
zia manumanu na tauna kua
dia ka huhule kara mirakel?
Hau ta tani matotonia ni
miu. Da mara beta ma-
toto dia na hadavia mirakel
katiu."
13 Pale, ia vala lamana ni
dia kini polo na bot, kini
vano kara paligena loka ni
Galili.

8.14-21 Barikikia na polea na yis ke vuni Parisi kamana ke Herot
(Matyu 16.5-12)

14 Na disaipel kamahi dia
ta lohoi bala dia kata pelea
na bret. Na bret katiu ma-
toto dia ta pelea kamadia na
huduna bot.
15 A Iesus ki tani vatuharia
polea ni dia kubarae, "Miu
lohoimiu na yis ke vuni
Parisi kamana ke Herot."
16 Pale, na disaipel kamahi
dia ta pole na pidaka dia
mule dia ka tani barae, "Ia
e tatani barae kuari na vuna
beta bret ni dolu."
17 A Iesus ti lala polea kua
dia ta tatania, ia hulenidia,
"E kuziha miu ka popole na
vuna kua beta bret ni dolu?
Ma beta za miu na hada
lala? Ma beta za miu na
lohoi lala goloa? Bakamiu ba
haharodo?
18 Matamiu vona, palaka
beta miu na hahada,
talingamiu vona, palaka
beta miu na lolongo? Miu
te lohoi bala?
19 Kilangata kua ta bara
vulahia bret lima hana
manumanu kua e 5,000,
kolopi ziva na kalangara
haninga miu ta gorea?" Dia
ka tania, "E 12."
20 "Pele kilaka kua ta bara
vulahia bret e 7 hana manu-
manu e 4,000, kolopi ziva
na kalangara haninga miu ta
gorea?" Dia ka tania, "E 7."
21 Ia ki tania ni dia, "E
ki ma beta za miu na lohoi
lala?"

8.22-26 A Iesus e kati kemihia kaka katiu matana e keu ni Betsaida

22 A Iesus kamana kana
disaipel kamahi dia ta vano
bele ni Betsaida, pale, na
manumanu taza dia ta pelea
na kaka katiu matana e keu,
ki mai ni Iesus dia ka huhule
haroinia a Iesus kete vaku-
lia.

8:11 Mt 12.38; Lu 11.16. **8:12** Mt 12.39; Lu 11.29. **8:15** Lu 12.1. **8:18** Jer 5.21; Ese 12.2; Mk 4.12.

23 A Iesus ia pahoria limana kaka kua matana e keu, hiro ta gotala na malala. Pale, ia livi kara matana kaka kua, ia taruhia limana rua na matana, ia hulenia, "Tu hadavia goloa katiu?"
24 Na kaka kua ki tada, ki tania, "Hau ta hadavia manumanu, palaka dia ta hada balika haihai kamahi kua e vavana."
25 A Iesus ia taru mulehia limana karua na matana kaka kua. Pale, na matana kaka kua ia kavakava, matana ia kemi, kini hada vutuhia goloaloa laveve.
26 Pale, a Iesus ia geri mulehia kete vamule kara kana ruma, ki tani barae ve vona, "Tabarae nu vano kara malala."

8.27-30 A Pita e tani kakava a Iesus, ia azei matoto
(Matyu 16.13-20; Luk 9.18-21)

27 A Iesus kamana kana disaipel kamahi dia ta vano kara malalala kamahi kua na distrik ni Sisaria Filipai. Dia ta vano na dala ia hulenidia, "Manumanu dia ta tania hau azei matoto?"
28 Dia ka tania vona, "Taza dia ta tania ho a Jon kakanaka Baptais, taza dia ta tania ho a Elaija, taza ve dia ta tania ho katiu ni dia kua na profet kamahi kua bukuni varira."
29 Ia ki hulenidia, "Pele miu mule, miu ta lohoia miu ka tania hau azei matoto?" A Pita ki tania, "Ho a Kristus."
30 Pale, a Iesus ia tani vatuharia ni dia, habuka tabarae dia na kalohu horu na manumanu habuka ia, a Kristus.

8.31-9.1 A Iesus e pole na bizea kua kete luga ia mai na kana matea
(Matyu 16.21-28; Luk 9.22-27)

31 Pale, a Iesus ia ti varivuvu keteni tatania na kana disaipel kamahi habuka, na Tuna Kaka da e luga bizea luba, na pararaha ke vuni Iuda, ia mai na hetpris kamahi, ia mai na tisa kamahi kara lo, da dia ta pole katia, dia ka hubi matehia. Muri na dama tolu ia mahuri mule.
32 A Iesus e pole kavakava matoto na goloa kua. Kubarae a Pita ia pelea a Iesus, vano hiro kazihehiro, ia pole kiri Iesus.
33 Palaka a Iesus e tare poki kara kana disaipel kamahi, ia pole kiri Pita, ki tania, "Satan, vano nu madi na lamagu! Beta nu mumuri na lohoihoia ke Vuvu. Tu mumuri na lohoihoia kana kaka."
34 Pale, ia kohania na kabuna manumanu, ia mai kana disaipel kamahi ve ki tania, "Azei kua e kulina kete muri ni niau, ia kete vazihoni mulehia, ia luga kana kruse ia muri ni niau.
35 Na vuna azei kua tani lolohoi marata na kana mianga kete kemi, ia da e paho kavu kirina, palaka azei kua tani mazukenia kana mianga pa na vuna ni niau

8:28 Mk 6.14-15; Lu 9.7-8. **8:29** Jo 6.68-69. **8:34** Mt 10.38; Lu 14.27. **8:35** Mt 10.39; Lu 17.33; Jo 12.25.

ia mai na vuna na Kalohua Kemi, ia da e mahuri.
36 Da e kemi ziha kana kaka kua tani kana goloaloa kemikemi laveve vona ri na garigari, palaka ia mule ti golu.
37 Nazia matoto da tu vala, kua koto kade mulehia vule vona?
38 Manumanu bukuna tauna kua, dia te zuka tapunia a Vuvu, dia kene kakatia moge zahazaha luba. Kubarae, kua kaka kini puae ni niau ia mai ve na kagu polea na poloka manumanu kua, ia da na Tuna Kaka ve da e puae ve vona kua ta ia ni vamule kamana engel tumonga kamahi na poloka glori ke Tamana."

9

1 A Iesus ia tania ni dia, "Hau ta tani matotonia ni miu, taza ni miu kua miu ta varimadiriai ri kua, da ma beta miu na mate miu ka hadavia na kingdom ke Vuvu kua da e mai kamana matuhanga."

9.2-13 Livuhani Iesus kamana kana zohozohoa ti hada motu
(Matyu 17.1-13; Luk 9.28-36)

2 Muri na dama e 6, a Iesus e pelea a Pita, a Jems kamani Jon. Ia vamuga ni dia, dia kene vori kara potuna horaha katiu, dia kazihedia za na palaka kua. Pale, dia ta hahada barae, na livuhani Iesus ia pokizia.
3 Kana zohozohoa ki puzo varitihitihi matoto, balika laet. Mara beta kaka katiu kua na garigari ni nap kete katia lavalava ni hada puzopuzoa barae kua.
4 A Elaija kamani Moses hiro ta bele valutu, hiro kene popole kamani Iesus.
5 A Pita ia tani barae ni Iesus, "Tisa, e kemi matoto ki tolu ri kua. Hita kata habatia kape tolu. Katiu ka, katiu ke Moses, mai katiu ke Elaija."
6 A Pita beta ni lala nazia kete tania na vuna zia, dia ta kuahi matoto.
7 Pale, na habuhabu ia mai kari havutidia. Na halingana kaka katiu e pe na habuhabu kua ki tani barae, "Na Tugu kena. Kuligu matoto kirina. Miu longo kirina!"
8 Dia ta tunga toritori pamuhi, palaka beta ve dia na hada kaka katiu kamadia, a Iesus za.
9 Dia te titiro mule na potuna, a Iesus ia vala polea matuha ni dia habuka tabarae dia na tania na kaka katiu na goloa kua dia ta hadavia, ki vano ki ba muri na Tuna Kaka ti mahuri mule na matea.
10 Dia ta ma lohoi taduria goloa kua ki ma ngoro kadia za, dia ka varihulei habuka, e tani zingania polea kua, "mahuri mule na matea."
11 Dia ta hulenia, "E kuziha na tisa kamahi kara lo dia ka tani barae, a Elaija da e vamuga ki mai?"
12 A Iesus ki tania, "E matoto, da a Elaija e vamuga

9:2 2 Pi 1.17-18. **9:7** Mt 3.17; Mk 1.11; Lu 3.22. **9:11** Mal 4.5; Mt 11.14.

ki mai kete vahotovia goloa laveve ni malimu. Palaka, e kuziha dia ka vapolu baraenia na polea kana Paraha, habuka na Tuna Kaka da e luga bizea kapou, manumanu dia ka pole zahatia?

13 Palaka ta tania ni miu, A Elaija kava ia ti mai, dia kene katia goloaloa laveve kena dia ta lohoia dia kata katia vona, habuka kua e vapolunganga na poloka buk ke Vuvu ki tanga."

9.14-29 A Iesus e kati kemihia kapiru katiu na vule zaha vona
(Matyu 17.14-21; Luk 9.37-43)

14 Kamana a Iesus, a Pita, a Jems, a Jon dia ta ziho bele na disaipel taza ve, dia ta hadavia na kabuna manumanu kapou dia ta mamadi lobidia, na tisa kamahi kara lo ke Moses dia ka vaigege kamana disaipel kamahi.

15 Tania na manumanu laveve kua dia ka hadavia a Iesus dia ta ridi, dia ka rovo dia kata hilohilonia.

16 Ia hulenidia, "Nazia miu ta vaigege kamadia vona?"

17 Kaka katiu na poloka manumanu kua e tania, "Tisa, hau ta pelea tugu kete mai ni niho, vule katiu e holiholia ki katia kini mangamanga.

18 Kua kini bele kirina, e lala kete varaga kara garigari, hivohivo ki gotala na havana, ki tanga tadu bada, ki lala kete dadaea. Ta hulenia ka disaipel kamahi, dia kata pele kakava na vule kua, palaka dia ta lokia."

19 A Iesus ki tania, "Miu manumanu na tauna kua beta kamiu bilip. Miu ta lohoia da ta ma mimia ki havarau kamamiu? Hau kata ma kokodonimiu? Miu pelea kapiru kena ni mai."

20 Dia ta pelea kapiru kua ia mai ni Iesus. Tania na vule zaha kua ki hada a Iesus, ia katia kapiru kua ia daea ia poke kara garigari. Ia kini poke kuku, na hivohivo kini gogotala na havana.

21 A Iesus ki hulenia tamana kapiru, "Ngiza matoto na goloa kua e bele vona?" Na Tamana kapiru kua ki tania, "Kilaka kua e ba kakapiru za.

22 Boto luba e lala kete varaga kara poloka haroho, o kara poloka naru kete hubi matehia. Kua nu dangea koto kodonia, pele maharihita nu kodonihita."

23 A Iesus ki tania, "E kuziha ku tani barae, 'Kua nu dangea?' Kua kaka ni bilip, mara beta goloa katiu ni vitiha vona."

24 Na tamana kapiru ki goe ki tania, "Hau kagu bilip vona, palaka kagu bilip beta ni kapou, kodoniau kagu bilip ni kapou!"

25 A Iesus ti hadavia habuka manumanu dia te rovorovo mai kozoho pale, ia pole kara vule zaha kua ki tania, "Ho vule kara talinga dotoa kamana mangamanga, mai gotala na kapiru kua beta ve koto hoho mule ve vona."

26 Na vule zaha kua e gigi, ki dopa katia kapiru kua ki

daea ia gotala vona. Pale, na kapiru kua ia ngoro balika kaka kua ti mate, pale, na manumanu dia ta tani barae, "Ti mate!"
27 Palaka a Iesus ia vano pahoria limana, ia vamadiria, pale, na kapiru kua ia madi.
28 Muri vona a Iesus ti hoho na poloka ruma, kana disaipel kamahi dia ta hule rogonia dia ka tani barae, "E kuziha ki mara beta hita na pele kakava na vule zaha kuari?"
29 A Iesus ki tania ni dia, "Na vule zaha mata barae kuari, e lala kete pele kakavanga na lotua za."

9.30-32 Boto ruana a Iesus e tania da e mate ki mahuri mule
(Matyu 17.22-23; Luk 9.43b-45)

30 Dia ta vatia na distrik kua, dia kene vano, dia ta livutia a Galili. A Iesus beta ni kulina kaka katiu kete lala dia ni ve,
31 na vuna e vavaketekete na kana disaipel kamahi. E tani barae ni dia, "Na tuna Kaka da e valanga na limana manumanu. Da dia ta hubi matehia, na dama tolu muri, ia mahuri mule."
32 Dia beta dia na lohoi lala mining na kana polea kua, dia ka kuahi ve dia kata hulenia ve vona.

9.33-37 Azei matoto kua e hizanga?
(Matyu 18.1-5; Luk 9.46-48)

33 Dia ta bele ni Kaperneam, dia te hoho na poloka ruma, ia hulenia kana disaipel kamahi, "Nazia miu ta vaigege vona na dala?"
34 Beta dia na makulu na vuna zia, na dala, dia ta vavaigege habuka, azei matoto e paraha ni dia.
35 A Iesus ki mia tadu, ia koi kara kana 12 disaipel kamahi ia tania ni dia, "Azei kua kini kulina kete madi vamuga, ia kete ziho ni madi muri, ni vora kamiu laveve."
36 Ia pelea kapiru kote katiu, ia vamadiria na pidaka dia, ia pahoria kapiru kua ki tania,
37 "Azei kua ni koi taduria kapiru kote katiu kua mata barae kua na hizagu, ia e koi taduriau ve; azei kua tani koi taduriau, ia beta ni koi taduriau za, ia e koi taduria kaka kua e geriau ka mai."

9.38-41 Azei kua tani beta ni madi poki kiridolu, ia e kamakamadolu
(Luk 9.49-50)

38 A Jon e tania vona, "Tisa, hita ta hada kaka katiu e pele kakava na vule zaha na hiza. Hita ka tania vona beta kete ma kakatia, na vuna zia ia beta ni katiu ni dolu."
39 A Iesus ki tania ni dia, "Taua miu na talea. Kua kaka katiu kini katia mirakel na hizagu, ia mara beta ni tare poki tapu ni pole zaha kirigu.

9:34 Lu 22.24. **9:35** Mt 20.26-27; 23.11; Mk 10.43-44; Lu 22.26. **9:37** Mt 10.40; Lu 10.16; Jo 13.20. **9:40** Mt 12.30; Lu 11.23. **9:41** Mt 10.42.

40 Na vuna, azei kua tani
beta ni mamadi poki kiri-
dolu, ia e kamakamadolu
kena.
41 Hau ta tani matotonia ni
miu, azei kua kini vala kap
na naru ni miu na vuna na
hizagu, na vuna kua miu na
manumanu ke Kristus. Da
kadoana mara beta ni golu.

9.42-50 Moge zahazaha da e vairohia ka bilip
(Matyu 18.6-9; Luk 17.1-2)

42 Kua kaka katiu kini ka-
tia kapirupiru kotekote kua
dia ta bilip ni niau dia na
poke na pekato, e dopa ki
kemi kete rotua kedo kapou
na lohora ni vahituva ia na
poloka dazi.
43-44 Kua lima kini katiho
kunu katia pekato, le
hutuzia. E dopa ki kemi koto
lima bale nu hoho nu pelea
mahuria, dopa na kua lima
ni ba rurua nu dua kara hel,
na palaka kua na haroho
beta ni lala kete mamate
vona.*
45-46 Kua kabe kini katiho
kunu katia pekato, le
hutuzia. E dopa ki kemi koto
kabe bale nu hoho nu pelea
mahuria, dopa na kua kabe
ni ba rurua ni varaganga ho
kara hel.†
47 Kua mata kini katiho
kunu poke na pekato, bara
luahia nu varaga. E dopa
ki kemi koto mata bale nu
hoho na kingdom ke Vuvu.
Tabarae mata karua ni ba
vovona, nu varaganga kara
hel.
48 Na palaka kua, 'na
matamata kua e hahania
manumanu, beta matamata
kamahi kua dia na lala dia
kata vavarimateai, ia mai
ve na haroho kua e dudulu,
beta ni lala kete mamate.'
49 Manumanu laveve da e
taruha haroho na hududia
laveve, balika sol kua dia ta
lala dia kata taruhia na opa
laveve, kete katia ni klin na
matani Vuvu.‡
50 Sol e kemi. Palaka
kua milolokana ni hozo, da
tu kati zingania ki miloloha
mule? Habuka sol kua e
lala kete katia na midana
goloa ni beta ni zazaha tapu,
ia miu ve miu kata balika
sol kua e kemi, kete katia
mianga pa na pidaka miu."

10

10.1-12 A Iesus e pole na makina vamia taputapua na tavine
(Matyu 19.1-12; Luk 16.18)

1 A Iesus e vatia na
palaka kua, kini kara palaka
kamahi kua na provins a
Iudea na paligena ni Iordan.
Kabuna manumanu kapou
ve dia ta lohu mule ve vona,
pale, ia vaketekete ni dia,

9:43-44 Mt 5.30. * **9:43-44** Na buk baibel Grik taza bukuni varira e parua polea kua ve, "Na palaka kua na matamata kua e hahania manumanu, beta matamata kamahi kua dia na lala dia kata vavarimateai, ia mai ve na haroho kua e dudulu, beta ni lala kete mamate." Hada ves 48. † **9:45-46** Na buk baibel Grik taza bukuni varira e parua polea kua ve, "Na palaka kua na matamata kua e hahania manumanu, beta matamata kamahi kua dia na lala dia kata vavarimateai, ia mai ve na haroho kua e dudulu, beta ni lala kete mamate." Hada ves 48. **9:47** Mt 5.29. **9:48** Ais 66.24. ‡ **9:49** Hada: Wok Pris 2.13. **9:50** Mt 5.13; Lu 14.34-35.

habuka kua ia e lala kete kakatia.

2 A vuni Parisi taza dia
ta mai dia kata pado rukia,
dia ta hulenia, "Kadolu lo
e tania na tamohane e nap
kete vamia tapunia tavine o
beta?"
3 A Iesus ki hulenidia, "A
Moses e vala lo zia ni miu?"
4 Dia ta tania, "A Moses
ia e tania e nap tamo-
hane kete vapolungania na
pepana vamia taputapua, ia
vala na tavine, ia vamia
tapunia tavine."
5 A Iesus ki tania, "A Moses
e vapolungania na lo kena
kamiu, na vuna e vitiha ma-
toto kete tanga polea miu na
longoria.
6 Palaka kua na varivu-
vuka matoto, kilaka kua a
Vuvu e varivuvu ki katia
goloa laveve, a Vuvu ia
e 'katihiro tamohane mai
tavine.'
7 Kubarae, na tamohane
da e vatia tamana kamani
titinana ki vaidodo kamani
gona tavine.
8 Livuhahiro kini katiu
papa. Ti beta hiro ne ma
pali boge, beta, hiro te katiu
papa.
9 Kubarae goloa kua a
Vuvu ti vaidodonia kava,
ia mara beta kaka ni pahi
valahia."

10 Dia te vamule na poloka
ruma, na disaipel kamahi
dia ta hulenia a Iesus na
goloa kua.
11 Ia ki tania ni dia, "Kaka
katiu kua ni vamia tapu-
nia gona, ni kabania tavine
motu, ia e katia makina ma-
gali buhua.
12 Ia kua na tavine ve, ni
vamia tapunia gona tamo-
hane ni kabania tamohane
motu. Ia e katia makina
magali buhua ve."

10.13-16 A Iesus e kohania kapirupiru kotekote
(Matyu 19.13-15; Luk 18.15-17)

13 Manumanu dia ta vala
na kapiru kotekote ni Iesus
kete taruhia limana na
hududia. Palaka na disaipel
kamahi dia ta pole kiridia.
14 A Iesus e hadavia kua
dia ta pebarae, poloka ki
zaha, ki tania ni dia, "Va-
tia kapirupiru dia na mai
ni niau, taua miu na tatale-
dia, na vuna na kingdom
ke Vuvu, ia kana nuhu kua
mata barae kua.
15 Ta tani matotonia ni
miu, azei kua tani beta ni
pelea na kingdom ke Vuvu
balika kapiru kote, ia mara
beta ni hoho vona."
16 Pale, ia luga kapirupiru
kamahi kua kini taruhia li-
mana na hududia, kini hule-
nia a Vuvu kete kati kemihia
ni dia.

10.17-31 Na risman katiu e pole kamani Iesus
(Matyu 19.16-30; Luk 18.18-30)

17 Tania a Iesus ki vavana,
na kaka katiu ia rovo zahe,
ia padonia tutura na mugani
Iesus ki hulenia, "Tisa kemi,
nazia da ta katia kata pelea
mahuri roroa?"
18 A Iesus ki kolia kana
polea ki tania, "E kuziha ku

10:4 Lo 24.1-4; Mt 5.31. **10:6** Stt 1.27; 5.2. **10:7** Stt 2.24. **10:11** Mt 5.32; 1 Ko 7.10-11. **10:15** Mt 18.3.

kohaniau na tisa kemi? Beta kaka katiu ni kemi, a Vuvu za.
19 Ho tu lala na lo, 'Taua nu hubi matehia kaka, taua nu vaitago kamana gona kaka motu, taua nu vanaho, taua nu vairuku veta kara kaka, taua nu rukia kaka nu vanahea, hada zahenia kamama kamani katiti.' "
20 Na kaka kua ki tania, "Tisa, goloa laveve kena hau ta lala kata mumuri papa matoto vona, kilaka kua ta ba kakapiru za."
21 A Iesus ki hada boroboronia, ki kulina kirina. Ia tania vona, "Goloa katiu za ma beta nu katia, vano salinia ka goloaloa laveve, ho tu vala monina na nuhu kua beta kadia goloaloa vona, kete ka goloaloa kemikemi vona heta na lagato. Pale, ho tu mai muri ni niau."
22 Tania a Iesus ki tani barae kua, na kaka kua ki vari matoto. Poloka ki zobo matoto kini vano, na vuna ia e risman matoto katiu.
23 A Iesus e tare poki ki tania na kana disaipel kamahi, "E vitiha matoto na risman kete hoho na kingdom ke Vuvu!"
24 Na disaipel kamahi, dia ka lohoi tori matoto na kana polea. Palaka a Iesus ki tani mulehia ve, "Kagu kapirupiru, e vitiha matoto na kaka kua kete hoho na kingdom ke Vuvu!
25 E malimu matoto kara kamel kete hoho horu na horupa nil kara samap. Palaka na risman ia e vitiha matoto vona kete hoho na kingdom ke Vuvu."
26 Kana disaipel kamahi dia te ba dopa lohoi tori matoto, dia kene vavarihulei, dia kene tatani barae, "Pele azei da ti nap keteni vaikoli voa kirua kua?"
27 A Iesus ki hada boroboro ni dia ki tani barae, "Kaka mara beta ni vaikoli mule kirina mule, palaka a Vuvu ia e nap; na vuna a Vuvu e nap kete katia goloa laveve."

28 A Pita ki tania vona, "Hita te zuka tapunia goloaloa laveve hita kata muri ni niho!"
29 A Iesus ki tania vona, "Hau ta tani matotonia ni niho. Nuhu kua dia ta vatia kadia rumaruma, habu tazidia, habu livukudia, habu titinadia, habu tamadia, habu tutudia, hadia vanua, dia kata kodoniau, ia mai na Kalohua Kemi ke Vuvu,
30 da a Vuvu e kade maratanidia meni kua. Da dia ta pelea 100 ve na huduna na rumaruma, na habu tazidia, habu livukudia, habu titinadia, habu tutudia, hadia vanua kamahi, ia mai ve, da e kati zahata voa ve ni dia, pale, na taem kua e ba mamai, da dia ta pelea mahuri roroa.
31 Palaka nuhu luba kua dia ta vavamuga, da dia te muri. Nuhu kua dia ta mumuri, da dia te vamuga."

10.32-34 Ti boto toluna vona kua a Iesus ti pole mule

10:19 Kis 20.12-16; Lo 5.16-20. **10:31** Mt 20.16; Lu 13.30.

na kana matea
(Matyu 20.17-19; Luk 18.31-34)

32 A Iesus kamana kana disaipel kamahi dia ta vavana na dala kiri Ierusalem, a Iesus ki vavamuga ni dia, na disaipel kamahi dia ka lolohoi kuahia; na manumanu kua dia ta mumuri ni dia ve, dia ta kuahi ve. Pale, a Iesus ia pelea kana disaipel kamahi vano ti dia kazihedia, ia tania ni dia na goloa kua kete bele kirina.

33 Ia ki tani barae ni dia, "Tolu ta zazahe kiri Ierusalem kua, na Tuna Kaka da e valanga na limana hetpris kamahi kamana tisa kamahi kara lo. Da dia ta koto kirina dia ka tania kete hubu matoa, pale, dia ta vala vano na limana nuhu kua beta dia na lala a Vuvu,

34 da dia ta katia bozubozua vona dia ka livinia, dia ka vihia. Pale, dia ta hubi matehia. Dama tolu kakava, da ia e mahuri mule."

10.35-45 Na hulea ke Jems hiro a Jon
(Matyu 20.20-28)

35 Pale, a Jems hiro a Jon, na tuni Sebedi karua, hiro ta mai ni Iesus hiro ka tani barae, "Tisa, e kulimiro koto katia goloa katiu kua miro kata huleniho kirina."

36 A Iesus ki hulenihiro, "Nazia matoto kulimo kata katia kamoro?"

37 Hiro ta tania, "Kua kunu mia na ka sia king na ka kingdom kua e vonu na glori, kulimiro, katiu ni miro kete mia kiri maroro, katiu kiri mauri."

38 A Iesus ki tania, "Beta mo na lala nazia kena mo ta huhule kirina. Mo ta dangea mo kata hinumia na kap na bizea kua kata hinumia? Da mo ta pelea baptais kua habuka kua kete valanga ni niau?"

39 Hiro ka tania, "Miro ta nap."

A Iesus ki tania ni hiro, "Da mo ta hinumia kap kua hau kata hinumia ki valanga ve baptais kua hau kata pelea ve ni moro,

40 palaka kua mo kata mia kiri marorogu o kiri maurigu, ia beta ni kagu galanga kata makia. Na sia kamahi kena, ia kana nuhu kua a Vuvu ti makidia kava."

41 Tania na disaipel taza ve kua e 10 dia ka longoria polea kua, magalidia ki varitihi kiri Jems hiro a Jon.

42 A Iesus ia kohani lupunidia, ki tania ni dia, "Miu ta lala, manumanu bukuna garigari kadia king kamahi, dia ta lala dia kata bosim dia. Kadia pararaha dia ka lala dia kata geridia, dia kata mumuri na kadia polea.

43 Palaka na pidaka miu, ia beta kete kuza barae. Azei ni miu kua ni kulina kete kara kamiu paraha, ia kete kara kamiu vora;

44 azei kua e kukulina kete vavamuga ni miu ia kete kara kamiu vora laveve.

45 Na vuna na Tuna Kaka beta ni mai kete vovora voa vona; ia e mai kete kodonia manumanu ni vala

10:38 Lu 12.50. **10:42** Lu 22.25-26. **10:43** Mt 23.11; Mk 9.35; Lu 22.26.

kana laep kete pele mulehia manumanu luba."

10.46-52 A Iesus e kati kemihia kaka katiu matana e keu, hizana a Bartimeus
(Matyu 20.29-34; Luk 18.35-43)

46 Dia ta bele ni Jeriko. Tania a Iesus kamana kana disaipel kamahi ia mai na kabuna manumanu kapou dia ka vavatia a Jeriko, na kaka katiu matana e keu ki lala kete vavarinongu, hizana a Bartimeus tuni Timeus, e mimia na hiripa dala.
47 Kamana ki longoria habuka a Iesus bukuni Nasaret ti mai kozoho, ia goe ki tania, "Iesus, Tuni Devit, mahariau!"
48 Manumanu luba dia ka harovitinia, dia ka tania vona kete zodo. Palaka ia dopa goe ki tania, "Tuni Devit, mahariau."
49 A Iesus ia madi, ia tania, "Kohania ni mai." Dia ta koi kara kaka kua matana e keu, dia ta tania vona, "Hilohilo! Nu madi! Ti kokoi kiriniho."
50 A Bartimeus e varaga taduria kana kale havuhavua, ia di madi ia mai ni Iesus.
51 A Iesus ia hulenia, "Nazia kuli kata katia ni niho?" Na kaka kua matana e keu ki tania, "Tisa, hau kuligu kata hada."
52 A Iesus ia tania, "Vano. Ka bilip kava ti katiho kunu kemi." Pale, ia hada pamuhi kini muri ni Iesus dia kene lilia dala vano.

11

11.1-11 A Iesus e hoho ni Ierusalem balika king
(Matyu 21.1-11; Luk 19.28-40; Jon 12.12-19)

1 Dia te vano kokozoho ni Ierusalem, kozoho na taon a Betfage kamani Betani, dia ta bele na potuna a Oliv. A Iesus ia geria kana disaipel rua,
2 ia ta tania ni hiro, "Mo vano kara malala kuari na muga dolu. Ta mo na bele na malala kena, da mo ta paria na donki huluvahu e vututadura. Ma beta kaka katiu ni polo vona varira. Hulia mo ta pelea mai ri kua.
3 Kua kaka katiu kini hulenimoro ni tania, 'E kuziha mo ka kati baraenia?' Mo tania vona, 'Na Paraha kana galangana vona. Da e vala mulehia ki vamule tapu.' "
4 Hiro ta vano hiro ta paria na donki huluvahu e vututadura na hiripa dala, na pe gotalatalanga na malala. Hiro ta hulia.
5 Manumanu taza kua dia vavarimadiriai, dia ta hulenihiro, "Nazia mo ta kakatia, e kuziha mo ka huhulia na donki huluvahu kena?"
6 Hiro ta tania ni dia na polea ke Iesus, pale, dia ta vatihiro, hiro kene vano.
7 Hiro ta pelea na donki huluvahu kua vano ni Iesus, dia ta taruhia kadia zohozohoa na lamana donki, a Iesus ia mia na huduna.
8 Manumanu luba dia ta vozolia kadia zohozohoa na dala, taza dia ta vozolia dangadangana hai, kua dia ta bazia na vanua kamahi.

11:9 Sng 118.25-26.

9 Nuhu kua dia ta vana
vamuga ni Iesus, kamana
nuhu kua dia ta mumuri dia
ta goe dia ka tania, "Hilohilo
na Paraha! A Vuvu e kati
kemihia matoto na kaka kua
e mai na hizana Paraha!
10 Paleka a Vuvu ni kati
kemihia matoto na kingdom
kua e mamai, da e balika
na kingdom kua ke tubudolu
a Devit. Vazahenia hizani
Vuvu ni zahe heta matoto!"
11 A Iesus ia hoho ni
Ierusalem, ia vano kara tem-
pel. Ki vanavana lobi na
poloka tempel, ki hadavia
na goloa laveve. Palaka na
vuna ti garavi, ia vano kiri
Betani kamana kana 12 dis-
aipel kamahi.

11.12-14 A Iesus e pole kara haina fik
(Matyu 21.18-19)

12 Ti dama, dia te pe ni
Betani dia kene vavamule, a
Iesus e vitolonia.
13 Ia hada zau, ki hadavia
na haina fik katiu, raurauna
motu vona. Ia vano kete
kaze na palekana. Palaka
tania ki vano ki hadavia,
raurauna vetanga, na vuna
ma beta ni na nagi kara fik
kete vua.
14 Pale, ia tania kara haina
fik kua, "Mara beta ve nu
vua kaka katiu ni hania
paleke." Na kana disaipel
kamahi, dia ta longoria na
polea kua e tania.

11.15-19 A Iesus e vaibura manumanu dia ta mamaket na poloka tempel
(Matyu 21.12-17; Luk 19.45-48; Jon 2.13-22)

15 Kamana dia ka bele ni
Ierusalem. A Iesus ia vano
hoho kara banis na tem-
pel. Ia vaibura manumanu
kua dia ta mamaket na
poloka. Ia vapopo vatuduhia
na tebol kamahi kana nuhu
kua dia ta popokipoki moni,
ia mai ve na mianga kana
nuhu kua dia ta mamaket na
balu kamahi,
16 ki tabunia habuka, beta
ve kaka katiu kete luga
goloaloa kara maket ni pe
hutu mai vano na poloka
banis na tempel.
17 Pale, ia vaketekete na
manumanu ki tani barae ni
dia, "E vapolu baraenga na
poloka buk ke Vuvu, 'Kagu
ruma ia kete kohanga na
rumaka lotua kana manu-
manu bukuna kantri laveve,
dia kata lohu dia na lolotu
ni niau vona.' Palaka miu
te katia kini kara palakana
paritigia kana nuhu mata
vanahonaho."
18 Na hetpris kamahi ka-
mana tisa kamahi kara lo
dia ta longoria na goloa kua
a Iesus e katia, pale, dia
te varivuvu dia keteni kaze
dala dia keteni hubi mate-
hia a Iesus na vuna dia ta
kuahinia. Na vuna manu-
manu laveve dia ta zipa zahe
matoto na kana vaketeketea.
19 Pale, ti garavi matoto,
dia ta gotala ni Ierusalem dia
kene vano.

11.20-26 Kaka kua e bilip matoto ki lotu, da e pelea goloa
(Matyu 21.20-22)

20 Ti dama ruana vona, a
Iesus kamana kana disaipel
kamahi dia ta vavana na

11:17 Ais 56.7; Jer 7.11.

dala vavano, dia ta hadavia na haina fik, ti malainia laveve ki ziho na voravoraka kamahi ve.
21 A Pita e lohoi mule-
hia na polea kua a Iesus
e tania kara haina fik kua,
ia ki tania ni Iesus, "Tisa,
hadavia! Na haina fik
kua tu pole kirina ngora, ti
malainia!"
22 A Iesus ki tania ni dia
"Miu bilip ni Vuvu.
23 Ta tani matotonia ni
miu, kua kaka katiu ni tani
barae kara potuna kuari, 'Di-
vurutiho nu pozi nu dua
kara dazi.' Kua ni beta
ni lohoi ruarua na poloka
mule, palaka e bilip matoto
habuka nazia kua e tania
da e bele matoto, ia da e
bele matoto habuka kena ia
e tania.
24 Kubarae hau ta tania ni
miu, kua kunu lotu kunu
hule kara goloa katiu, ia
koto bilip habuka kava tu
pelea goloa kena tu huhule
kirina kava, pale, ia da e bele
habuka kena tu tania.
25-26 Kua kunu madi kunu
lolotu, kua kini ka man-
aunaua vona kamana kaka
katiu, ia koto lohoi bala kana
manaunaua kiriniho. Pale, a
Kamama ve kua ia e heta na
lagato ia da ti lohoi bala ve
ka manaunaua kamahi."*

11.27-33 Dia ta hulenia a Iesus, azei matoto e vala matuhanga vona
(Matyu 21.23-27; Luk 20.1-8)

27 A Iesus kamana kana
disaipel kamahi, dia ta bele
mule ni Ierusalem. A Iesus
ki vavanavana na poloka
tempel. Na hetpris kamahi,
na tisa kamahi kara lo ka-
mana pararaha ke vuni Iuda,
dia ta mai vona,
28 dia ta hulenia, "Tu pelea
na naba kamana matuhanga
ni ve ku kakatia galanga
kua? Azei matoto e vala
naba ni niho, ki tania ni niho
koto kakatia galanga kua?"

29 A Iesus ki tania, "Hau
ve kata hulenimiu na hulea
katiu. Miu na kolia ni
niau, hau da ta tania ni miu
ve, azei matoto e vala naba
ni niau kata katia galanga
kamahi kua.
30 Miu tania ni niau! Na
baptais kua a Jon e vavala
na manumanu, ia na goloa
bukuna lagato o kana kaka
za?"

31 Pale, dia ta vaigege na
pidaka dia mule, dia ka
tania, "Ta tolu na tania, 'E pe
na lagato.' Da ia e hule, 'E
kuziha ki beta miu na bilip
vona?'
32 Palaka ta tolu na tania,
'E mai na kaka'..." (Dia ta
lohoi kuahia na manumanu,
na vuna manumanu laveve,
dia ta lohoia dia ka tania a
Jon ia na profet matoto.)
33 Kubarae dia ta kolia
hulea ke Iesus dia ka tania,
"Beta hita na lala." A Iesus
ki tania ni dia, "Ia hau ve
mara beta na tania ni miu
azei matoto e vala naba ni

11:23 Mt 17.20; 1 Ko 13.2. **11:25-26** Mt 6.14-15. * **11:25-26** Na buk baibel Grik taza bukuni varira e parua polea kua ve, "Kua tani beta nu lohoi bala goloa zaha kua kaka motu e katia ni niho, a Kamama kua e heta na lagato mara beta ve ni lohoi bala ve ka manaunaua kamahi."

niau ka kakatia na galangalanga kamahi kua."

12

12.1-12 Barikikia na polea na manumanu dia ta gala bisnis na vanua na vaen (Matyu 21.33-46; Luk 20.9-19)

1 Pale, a Iesus ia barikikinia polea ki tani barae, "Na kaka katiu e vazohia vanua na vaen. Ia diva lobia, ia hovia na lovo kete vaka bebeha na paleka vaen vona. Ia habatia ve taoa horaha katiu kara hada haroharoa. Pale, ia vala na vanua na vaen kua na manumanu taza dia kata gala bisnis vona. Ia kini vavana kara palaka zau.

2 Na dama kara pelepelea na palekana vaen ti bele, ia geria kana vora katiu kete vano na nuhu kua dia ta gagala bisnis na vanua na vaen kua, kete pelea palekana vaen taza ni dia.

3 Palaka dia ta haba taduria, dia ta hubia, dia kene geri mulehia kamana limana vetanga.

4 Na tauna vanua ia geri mulehia kana vora katiu ve. Dia ta hutu vulahia bakana vora kua, dia ka kuza hilenia.

5 Ia geria katiu ve, dia ta hubi matehia. E geria voravora luba; taza dia ta hubidia taza dia ta vaihubi mate.

6 Pale, kaka katiu papa za kua e ba vovona; ia na tuna mule, kua e kulina matoto kirina. Ti beta ve kaka kete geria, ia geria tuna, ki tani barae, 'Da dia ta hada zahenia tugu.'

7 Palaka nuhu kua dia ta gagala bisnis na vanua na vaen kua, dia ta varitaninia, 'Na tuna tauna vanua kua. Mai tolu na hubi matehia, tolu na pelea hadolu, vanua na vaen kua.'

8 Dia ta haba taduria dia kene hubi matehia, dia ta varaga gotalania na vanua na vaen.

9 Pale, na tauana vanua na vaen kua, da nazia e katia? Da e mai ki hubi matehia na nuhu kua dia ta gala bisnis na vanua, ki vala vanua na vaen kua na manumanu motu.

10 Karae beta miu na hazenia na polea kua na poloka buk kana Paraha kua e tani barae,

> 'Na kedo kua na kapenta kamahi dia ta tania e zaha dia kene varaga vetania ia ti kara kedo kemi matoto kua kete ngoro tuka ruma.
>
> 11 Na Paraha mule, ia e katia na goloa kua ki bele, hita ka hadavia habuka e mata muli matoto!' "

12 Na pararaha ke vuni Iuda dia ta kaze matoto dala dia kata haba taduria. Na vuna dia ta lala, ia e barikikinia polea kua kiridia. Palaka, dia ka kuahinia na kabuna manumanu kapou kua, kubarae, dia ta vatia dia kene vano.

12.13-17 Da e kadoa na takis ki vano ni Sisar o beta? (Matyu 22.15-22; Luk 20.20-26)

12:1 Ais 5.1-2. **12:10** Sng 118.22-23.

13 Muri dia ta geria na
Parisi taza, kamana nuhu
taza bukuna pati ke Herot,
dia ta vano ni Iesus. Dia kata
hule rukia na polea taza.
14 Dia ta mai vona dia
ka tania, "Tisa, hita ta lala
habuka, tu lala koto vaketea
polea matoto, ki beta nu lala
koto kuahinia kaka katiu.
Beta ve nu lala koto hada
kaka katiu nu tania ia e
hizanga dopa na kaka motu,
palaka tu lala koto vaketea
matotoka lohoihoia ke Vuvu
kara manumanu. Tania ni
hita, E mahoto tolu kata
kadea takis ni vano ni Sisar
o beta?"
15 A Iesus e lala dia ta
huhule rukia, ia hulenidia,
"E kuziha miu ka papado
rukiau? Miu vala moni katiu
mai na hadavia."
16 Dia ta vala na silva moni
katiu vona, ia ki hulenidia, "Hanunuki zei, kamana
hizani zei kua vona?" Dia ka
tania, "Ke Sisar."
17 A Iesus ki tania ni
dia, "Pele miu vala ni Sisar,
nazia kua ke Sisar. Miu
vala ni Vuvu, nazia kua ke
Vuvu." Kamana dia ka longoria kana polea, dia ta zipa
zahe matoto.

12.18-27 A vuni Sadyusi dia ta hulenia a Iesus, na vuna na mahuri mulea na matea
(Matyu 22.23-33; Luk 20.27-40)

18 A vuni Sadyusi, nuhu
kua dia ta tania habuka
mara beta kaka ni mahuri
mule na matea. Dia ta mai
ni Iesus dia ka tani barae,
19 "Tisa, a Moses e
vapolungania kahita lo katiu
kubarae; Kua tamohane
katiu ni kabania tavine
katiu, na tamohane kua ni
mate, ki beta ni taruhia
kapiru na tavine kua, na tazina, da e kabania na tavine
kua, kete taruhia kapiru
vona. Palaka kapirupiru kua
ia e taruhia na tavine kua, ia
da e hadava dia habuka dia
na habu tutuni tazina kua ti
mate.
20 Boto katiu, varitazini e
7; na tazidia muganga e kabania na tavine katiu, pale,
ia mate beta ni taruhia na
kapiru katiu na tavine kua.
21 Tazina muria ia kabania
ve na tavine kua, ia ve e
mate beta ni taruhia kapiru
katiu na tavine kua. Toludia
ve ia e kubarae ve.
22 Dia laveve dia ta
kubarae, dia varitazini
laveve kua e 7, dia ta
kabania na tavine kua dia
ka varimateai, beta dia na
taruhia kapiru katiu vona.
Muri matoto na tavine kua
ia mate ve.
23 Kua tani ba muri, kua
manumanu laveve dia na
mahuri mule na matea, da
na tavine kua e goni zei matoto? Dia 7 laveve kua, dia ta
kabania na tavine kua."
24 A Iesus ki tania ni dia,
"Kamiu polea beta ni mahoto! Na vuna beta miu na
lala na polea ke Vuvu o na
matuhanga ke Vuvu.
25 Na vuna kua ta ba muri
manumanu dia na mahuri
mule na matea, da beta dia
kata lahi o kete valahua dia,
na vuna da dia ta balika
engel kamahi na lagato.
26 Kua na polealeana
mahuri mulea na matea,

12:18 Ap 23.8. **12:19** Lo 25.5. **12:26** Kis 3.6.

karae beta miu na hazenia ziuziua kua na buk ke Moses, kua na haroho e dudulu na hai? Na ziuziua, a Vuvu e tani barae ni Moses, ‘Hau ia na Vuvu ke Abraham, na Vuvu ke Aisak, ia mai na Vuvu ke Jekop.’
27 A Vuvu ia na Vuvu kana nuhu kua dia ta mahuri, beta ni a Vuvu kana nuhu kua dia te varimateai. Kubarae kamiu polea beta ni mahoto!”

12.28-34 Lo kapou ke Vuvu
(Matyu 22.34-40; Luk 10.25-28)

28 Na tisa katiu kara lo kilaka kua ia e mimia ki lolongoridia kua dia ta vavaigege. E longoria habuka a Iesus e koli kemikemihia kadia hulea, kubarae ia mai ni Iesus ki huleni baraenia, “Lo kakei e dopa ki kapou matoto na lo laveve?”
29 A Iesus ki kolia ki tania, “Na lo kua e dopa ki kapou matoto ia kua, ‘Miu vuni Israel miu longoria! Na Paraha katiu papa, ia na kadolu Vuvu.
30 Kete kulimiu kara Paraha kadolu Vuvu. Kete kulimiu matoto kirina na polokomiu laveve, na vulemiu laveve, na kamiu lohoihoia laveve, ia mai na kamiu matuhanga laveve.’
31 Na ruana lo ia e kapou barae ve, ‘Kete kuli kara kaka kua e mimia kozoho ni niho habuka kua e lala kete kukuli kiriniho mule.’ Beta lo katiu ni vinim na lo rua kua.”
32 Na kaka kua ki tania, “Tu koli kemikemihia matoto tisa! E matoto habuka kena tu tania, na Paraha katiu papa za ia a Vuvu. Ki beta ve Vuvu katiu ve.
33 Kete kuli ve kiri Vuvu na poloko, na ka lohoihoia ia mai na ka matuhanga laveve; kete kuli ve kara kaka kua e kozohotiho habuka kua e kukuli kiriniho mule. E dopa ki goloa kapou kua tolu kata mumuri na lo karua kua. Beta ni goloa kapou marata kua tolu ta lala tolu kata opa na enimel kamahi ia mai na opa taza ve ni Vuvu.”
34 A Iesus e hadavia habuka e koli kemikemi kana polea, kubarae ki tani barae vona, “Ho beta nu zau na kingdom ke Vuvu.” Pale, muri na kua, beta ve kaka katiu ni parakilania kete hulenia na hulea katiu ve.

12.35-37a A Iesus e hulenia manumanu na kaka kua a Vuvu e makia
(Matyu 22.41-46; Luk 20.41-44)

35 Kilaka kua a Iesus e vaketekete na poloka tempel, ia hule barae, “E Kuziha na tisa kamahi kara lo dia ka tania habuka na kaka kua a Vuvu e makia kua kete pele mulehia manumanu, ia da na tubuni Devit katiu?
36 A Devit mule, na vuna na matuhanga kana Vule Tumonga, ia e tani barae,

‘Na Paraha e tania na
kagu Paraha kubarae,
mia kiri marorogu ia,

12:29 Lo 6.4-5. **12:31** Wkp 19.18. **12:32** Lo 4.35. **12:33** Hos 6.6. **12:34** Lu 10.25-28. **12:36** Sng 110.1.

ia ki mule na dama
kua ka taruhia ha vagi
kamahi na tauri kabe.'
(37a) A Devit ia mule e kohania ia na 'Paraha.' Pele, da ia e tubuni Devit ziha?"

12.37b-40 Na tisa kamahi kara lo ke Moses dia ta lala dia kata kakatia moge zahazaha
(Matyu 23.1-36; Luk 11.37-54; 20.45-47)

(37b) Na kabuna manumanu kua dia ta tatabu longo kara polea ke Iesus dia ta hilohilo matoto na kana polea.

38 Kilaka kua, a Iesus e vaketekete ni dia ki tani barae, "Miu lohoimiu na tisa kamahi kara lo. E lala kete kukulidia matoto kua dia kata zohoria kadia kolos malakulaku dia na lobilobi. Ki lala kete kukulidia matoto manumanu kete hahada zahenidia na poloka palakana maket.
39 Dia ka lala dia kata hada palipali kara mianga kua e lala kete tataruha kana nuhu kua dia ta hizanga za, na poloka haus lotu ke vuni Iuda, dia ka lala dia kata hada palipali kara mianga kemikemi na taem kara parti kamahi.
40 Dia ka lala dia kata kukuza kerekerenia tavivine gabugabu kamahi dia na vavanahea kadia rumaruma kamahi. Dia ka lala dia kata vavairuku na matana manumanu na lotua malakulaku. Na taem kara kotoa kapou da dia ta paria zahatanga kapou matoto!"

12.41-44 Na tavine gabu kua beta kana goloaloa vona e vala kana opa ni Vuvu
(Luk 21.1-4)

41 A Iesus e mimia kozo na bokis kara opa, ia ki babanuzia na manumanu kua dia ta vavaraga hoho kadia moni. Risman luba dia ta varaga hohoria moni kapopou;
42 Pale, na tavine gabu katiu e mai ia gorea na toea rua, nu haze ruania moni kua da e bele 1 toea.
43 A Iesus ia koi lupunia kana disaipel kamahi ki tani barae ni dia, "Hau ta tani matotonia ni miu, na tavine gabu kuari e taruhia moni kapou matoto livutia manumanu laveve kua dia ta opa.
44 Na vuna, dia taza dia ta opa na kadia dihura kadia goloa mata mulimuli, palaka ia, ia vata kua beta kana goloaloa vona, ia e vala hozohozovia kana moni laveve, e vala moni laveve kena kete kodonia na kana mianga."

13

13.1-2 A Iesus e tania habuka ba muri da na tempel e roboa
(Matyu 24.1-2; Luk 21.5-6)

1 Kamana a Iesus ki vatia na tempel, na kana disaipel katiu e tani barae vona, "Tisa, hadavia! Na kedo kapopou kamahi kuari na tempel, kamana rumaruma kamahi vona, dia ta mata mulimuli matoto."
2 A Iesus ki tania vona, "Tu hadavia na ruma kapoupou laveve kuari? Da beta kedo katiu kete vatua ni ngoro na

mudina; kedo laveve kuari da e varaga tadura."

13.3-13 A Iesus e tania da bizea luba e lohu
(Matyu 24.3-14; Luk 21.7-19)

3 A Iesus e mimia na potuna a Oliv, na tempel na paligena, ia na paligena. E mimia kamani Pita, a Jems, a Jon, ia mai a Andru. Dia ta hule rogonia a Iesus dia ka tania,
4 "Tania ni hita, da ngiza goloaloa kua ki bele? Da nazia e bele kete vatunga kakava habuka na taem kara goloaloa kamahi kua keteni lohu?"
5 A Iesus ki tania ni dia, "Miu lohoia. Tabarae kaka katiu ni rukimiu.
6 Manumanu luba da dia ta mai dia ka kohania hizagu, dia ka tania, 'Hau ia.' Da dia ta rukia manumanu luba.
7 Tabarae miu na lohoi vuvu kua ta miu na longoria war o na kavilika polealea na war, tabarae miu na kuahi. Goloaloa kamahi kua da dia ta bele, palaka mara beta las de ni lohu tapu.
8 Kantri katiu da e varihubi kamana kantri motu, kingdom katiu da e varihubi kamana kingdom motu. Da vuruhe e kulu na palaka luba, vitolo kapou da e lohu. Goloaloa kua dia ta habuka varitihia kua na tavine e muga ki hahatunia kua kete zuru.
9 Na taem kua, ia miu da miu ta lohoimiu. Da e haba tadura miu ki peola miu vano kara kotoa. Da e hubua miu na poloka haus lotu ke vuni Iuda. Da dia ta lohoia dia kata ditaduria hizagu, kubarae da dia ta vamadirimiu na matana kadia pararaha kamana kadia king kamahi. Pale, miu te ba tani kakava na Kalohua Kemi ni dia.
10 Manumanu na kantri laveve dia kata muga longoria kaka kete kavakavania na Kalohua Kemi ni dia.
11 Kua miu kene paho tadura miu kene koto kirua, tabarae miu na lohoi vuvu habuka, na polea zia miu kata tania. Kua na taem kua kini bele, miu tania nazia kua e tanga ni miu. Na vuna na polea kamahi miu kata tania da beta keteni kamiu polea mule, da na Vule Tumonga ti popole kamiu.
12 Manumanu da dia ta koto kiri habu tazidia mule dia ka hubu matoa, habu tamana kapirupiru da dia ta koto ve kiri habu tutudia ki hubu matoa dia. Kapirupiru ve da dia ta tare poki kiri habu tamadia kamani habu titinadia dia ka koto kiridia ki hubu matoa dia.
13 Manumanu laveve da dia ta zaha kirimiu na vuna ni niau. Palaka azei kua kini madi kini bada ki vano ki mule na las de, ia da e vaikoli voa kirua.

13.14-23 Goloa zahazaha matoto da e bele
(Matyu 24.15-28; Luk 21.20-24)

14 Kua miu kene hadavia na goloa zaha matoto kua kini mamadi na palaka kua

13:9 Mt 10.17-20; Lu 12.11-12. **13:13** Mt 10.22. **13:14** Dan 9.27; 11.31; 12.11.

e vatabuanga vona kete mamadi vona. (Azei kua kini hahazenia polea kua, ia kete lohoi lala na mining na goloa kua!) Pele, nuhu kua ni Iudea, dia kata birika kara potuna kamahi.

15 Azei kua na huduna ruma katiu, tabarae ni lohoia kete zipa o ni hoho kara kana ruma kete pelea goloa katiu ni hava kamana.

16 Azei kua na poloka vanua tabarae ni vamule kara ruma kete pelea kana tale havuhavua.

17 Na dama kamahi kua da e zaha matoto ke tavivine kua dia ta kovekove kamani tavivine kua habu tutudia e ba kotekote!

18 Miu lotu ni Vuvu miu na hulenia habuka goloaloa kua kete beta kete bele na nagi kara magara.

19 Na vuna na bizea kamahi kua kete bele na taem kua, ia da e kapou matoto, kapou livutia bizea laveve. Varivuvu na dama kua a Vuvu e katia na vulovulo ki mai ki mule na tauna kua. Da beta ve bizea katiu kete balika, o kete bele mule ve.

20 Palaka na Paraha ti pele kakava na dama taza na damana goloa zaha kua; kua tani beta ni kati baraenia, mara beta kaka katiu ni mahuri. Na vuna a Vuvu e lohoihoi na kana manumanu kua ia e makia, kubarae ia kini pele kakava dama taza na dama kamahi kua.

21 Na dama kamahi kena, kua ta kaka katiu ni tani barae ni niho, 'Hadavia, kua a Kristus kua!' o, 'Hadavia, kuari ia rae!' tabarae miu na bilip vona.

22 Na vuna, Kristus vairukuruku kamana profet vairukuruku da dia ta lohulohu. Da dia ta katia mirakel kamahi kamana goloaloa mata holiholi kamahi. Kua tani volo papa kiridia, da dia ta rukia ve nuhu kua a Vuvu ti makidia dia kata kana.

23 Kubarae, miu lohoimiu! Hau kava te tani vamuga goloaloa laveve kua ni miu.

13.24-27 Ba muri Tuna Kaka da ti mai
(Matyu 24.29-31; Luk 21.25-28)

24 Na dama kamahi ba muri na taem zaha kua, da na voro beta keteni tiba, na lingabo da beta ve kete tiba,

25 na vitovito kamahi da dia ta huru na mariaba, na goloa laveve kua e matuha na mariaba da dia hunu mai vano.

26 Pale, na taem kena da manumanu dia te hadavia na Tuna Kaka na huduna mariaba ti ziziho kamana matuhanga kapou kamana balangana kana glori.

27 Da ia ti geria kana engel kamahi kara paligena laveve na garigari. Dia ka vile lupunia na manumanu laveve kua a Vuvu ti makidia kava, na mulemulengana garigari matoto ki zahe heta na mulemulengana mariaba ve.

13:15 Lu 17.31. **13:19** Dan 12.1; KnP 7.14. **13:24** Ais 13.10; Jol 2.10, 31; 3.15; KnP 6.12; Ais 13.10; Ese 32.7. **13:25** Ais 34.4; KnP 6.13; Jol 2.10. **13:26** Dan 7.13; KnP 1.7.

13.28-31 Miu pelea hada lalanga na haina fik
(Matyu 24.32-35; Luk 21.29-33)

28 Miu pelea hada lalanga na haina fik. Kamana ti lobulobu, ia miu te hada lala habuka na nagi kara rahi ti kokozoho.
29 Ia kubarae za, kua ta goloaloa kamahi kua dia ne bebele, ia da miu te hada lala habuka na taem ti kokozoho, kozoho matoto na kamiu hatama.
30 Ta tani matotonia ni miu habuka, na goloaloa laveve kua da e bele ba muri manumanu laveve kua dia ta ba mamahuri dia kene varimateai.
31 Na lagato kamana vulovulo da e balavutuka, palaka kagu polea mara beta ni kakava.

13.32-37 Beta kaka ni lala na dama zia goloa kua kete bele vona
(Matyu 24.36-44)

32 Beta matoto kaka katiu ni lala matotonia ngiza matoto o na aua zia o na dama kakei na goloa kua kete bele vona. Na engel kamahi ve na lagato beta dia na lala, na Tuna Kaka ve beta ni lala; a Tamana za ia e lala.
33 Miu tatare, miu ka hahada, na vuna beta miu na lala ngiza matoto na taem kua kete bele.
34 Da e habuka kaka kua e vatia kana ruma ki vavana kara palaka zau ki vatia kana voravora, dia ka hada poto na kana goloaloa. E vala galanga na katiukatiu ni dia ki taruhia ve kaka katiu kete hada poto na geit.
35 Kubarae, miu tatare na vuna beta miu na lala ngiza matoto da na tauana ruma da e lohu mule vona. Da e bele na garavi o na varivalavala, o na toha ti kakareko, o na damadama.
36 Tani bele valutu. Beta kete parimiu miu ta ngongoro.
37 Polea kua ta tatania ni miu, ia e vano ve kara manumanu laveve. Miu tatare!"

14

14.1-2 Na pararaha ke vuni Iuda dia ta taru lupunia polea dia kata hubi matehia a Iesus
(Matyu 26.1-5; Luk 22.1-2; Jon 11.45-53)

1 Na dama rua muga na hanihania kapou kara Pasova kamana Bret Beta Yis vona, na hetpris kamahi kamana tisa kamahi kara lo, dia ta kakaze vairukua katiu, kua dia kata padea a Iesus vona dia na haba taduria a Iesus, dia na hubi matehia.
2 Dia ta tania, "Beta kete na dama na hanihania kapou. Tabarae manumanu dia na lala dia na katia varihubia kapou."

14.3-9 Tavine katiu e valikiria na sanda kara bakani Iesus
(Matyu 26.6-13; Jon 12.1-8)

3 Kilaka kua a Iesus ia ni Betani, na poloka ruma ke Saimon, kaka kua varira lepra vona. A Iesus e mia na tebol ki hanihani, na tavine

13:32 Mt 24.36. **13:34** Lu 12.36-38. **14:1** Kis 12.1-27. **14:3** Lu 7.37-38.

katiu e mai kamana botole e katua na kedo alabas, e vonu na perpium kua e kadoa na moni kapou matoto. (Na perpium kua e katua na nard.) Ia e hutu vulahia na botole kua, ia valikiria na perpium kara bakani Iesus.

4 Manumanu taza kilaka kua, dia ta hada baraenia, magalidia ki varitihi kara tavine kua, dia ka varihulei, "E kuziha ki paralegenia na perpium kuari?

5 Kua ni vatia tolu na salinia ma tolu ta pelea 300 koin silva vona, tolu ta vala monina na nuhu kua beta kadia goloaloa vona."

6 A Iesus ki tani barae, "Miu vatia, e kuziha miu ka kakaborania? Ia ti katia goloa mata muli matoto ni niau kua.

7 Manumanu kua beta kadia goloaloa vona, da dama laveve dia ta ma mimia kamamiu. Palaka hau beta kata ma mimia kamamiu.

8 Tavine kua ia e katia goloa kua ia e nap kete katia. Ia ti valikiri vamugania perpium kara livuhagu, kete vaida livuhagu kara matmat.

9 Ta tani matotonia ni miu, na palaka laveve na garigari kua na Kalohua Kemi e vaketoa vona, na goloa kua na tavine kua e katia, ia da e tanga ve, manumanu dia kata lala goloa kua ia e katia."

14.10-11 A Iudas e mapamapa kete vala a Iesus na limani pararaha ke vuni Iuda

(Matyu 26.14-16; Luk 22.3-6)

10 Pale, a Iudas Iskariot, katiu ni dia na 12 disaipel ke Iesus, ia vavana vano na hetpris kamahi kete vala a Iesus na limadia.

11 Dia ta hilohilo matoto dia kata longoria nazia kua ia kete tania, dia ka mapamapa dia kata vala moni vona. Pale, a Iudas ia kazekaze dala pamuhi kua kete volo papa kirina kete vala a Iesus ni dia.

14.12-21 A Iesus e hanihani kamana kana disaipel kamahi

(Matyu 26.17-25; Luk 22.7-14, 21-23; Jon 13.21-30)

12 Na varivuvuka dama na hanihania kapou na Bret Beta Yis vona, na dama kua dia ta lala dia kata hubia na sipsip kua dia kata hania na hanihania kapou na Pasova. Na disaipel kamahi ke Iesus dia ta hulenia, "E kuli hita kata vaida hadolu haninga kara Pasova ni ve?"

13 Pale, ia geria kana disaipel rua ki tania ni hiro, "Mo hoho na taon, da mo ta paria kaka katiu e luluga na sospen na naru. Mo muri vona.

14 Mo ta tani barae na tauana ruma kena na kaka kena e hoho vona, 'Na tisa e hule, "Kue na rum kua ia kamana kana disaipel kamahi dia kata hania Pasova vona?" '

15 Da ia e vatunga ni moro na rum kapou katiu na huduna ruma, kava ti vaidanga. Mo vaida hadolu haninga vona."

14:7 Lo 15.11.

16 Na disaipel karua kua,
hiro ta vatidia hiro kene
vano hoho na siti, hiro ta
paria na goloa laveve ia e
habuka za kua a Iesus e
tania ni hiro. Pale, hiro ta
vaida haninga kara Pasova.
17 Ti mata kavunu, a Iesus
ia bele kamana kana 12 dis-
aipel kamahi.
18 Dia ta mia na tebol dia
kene hanihani, a Iesus ia
tani barae, "Ta tania mato-
tonia ni miu, kaka katiu ni
miu da e valau na hagu vagi
kamahi. Ia na kaka katiu
kua e hanihani kamaniau
kua."
19 Na disaipel kamahi dia
ta longoria polea kua ki
vairohia magalidia, kubarae
katiukatiu ni dia ki hule,
"Karae hau, ai?"
20 A Iesus ki tani barae ni
dia, "Da katiu ni miu kua
12 kua. Kaka kua e lutia
hana bret na poloka dis ka-
maniau.
21 Na Tuna Kaka da e mate
habuka kua e vapolunganga
na polea kana Paraha ki
tanga; palaka kaba loho za-
hanga na kaka kua e vala
na Tuna Kaka na hana vagi
kamahi! Ma e dopa ki kemi
kete beta kete valohua ia!"

14.22-26 A Iesus e vala na bret kamana vaen na kana disaipel

(Matyu 26.26-30; Luk 22.15-20; 1 Korin 11.23-25)

22 Dia ta ba hanihani
barae, a Iesus ia pelea na
dihura bret pitu, ia lotu ia
hate motunia a Vuvu, ia
bara vulahia, ia vala na
kana disaipel kamahi, ia
tani barae, "Miu pelea; na
livuhagu kua."
23 Ba muri ia pelea ve na
kap, ia hate motunia a Vuvu
ia vala ve ni dia; dia laveve
dia ka hinu na kap kua.
24 A Iesus ki tani barae
na kana disaipel kamahi,
"Kua ia na topogu, kete katia
kontrak. Te valikiria kete
kodonia manumanu luba.
25 Hau ta tania ni miu, hau
mara beta na hinu mulehia
na zuruka vaen, ki vano
ki mule na dama kua kata
hinumia na vaen vahoru na
poloka kingdom ke Vuvu."
26 Pale, kamana dia ka
habia linge katiu ki hozo, dia
ta gotala dia kene vavana
vano kara potuna ni Oliv.

14.27-31 A Iesus e tania a Pita da e vala lamana vona

(Matyu 26.31-35; Luk 22.31-34; Jon 13.36-38)

27 A Iesus ki tania ni dia,
"Da miu laveve kua da miu
ta zuka tapuniau miu ka
varihavai, na vuna na polea
kana Paraha e tani barae, 'A
Vuvu da e hubi matehia na
kakanaka hada potopotoa na
sipsip, na sipsip kamahi dia
ta bura katiutiu.'
28 Palaka da ta mahuri
mule, hau ta vamuga ni miu
vano kiri Galili."
29 A Pita ki tania vona,
"Dia taza da dia ta hava
tapuniho. Hau kua mara
beta matoto na hava
tapuniho!"
30 A Iesus ki tania ni Pita,
"Ta tania ni niho, meni na
marigo, da ba muri toha kini
kakareko boto rua, da tu

14:18 Sng 41.9. **14:24** Kis 24.8; Jer 31.31-34. **14:27** Sek 13.7. **14:28** Mt 28.16.

tania boto tolu habuka beta nu lalau."
31 A Pita ki bada ki tatani barae, "Ia vata kua tani tanga kata mate kamaniho, ia mara beta na tania habuka beta na lalaho." Na disaipel laveve, dia ta tani barae ve.

14.32-42 A Iesus e lotu na poloka vanua a Getsemani
(Matyu 26.36-46; Luk 22.39-46)

32 Dia ta vano bele na palaka katiu e kohanga ni Getsemani, pale, a Iesus ia tania na kana disaipel kamahi, "Miu mia ri kua, hau kata lotu."
33 Ia kohania a Pita, a Jems, a Jon, dia ka kamana. A Iesus e hatunia poloka e zobo matoto ki hatu zahatia matoto,
34 ia tania na kana disaipel kamahi, "Na polokogu e zobo matoto, ka hatunia habuka da ta mate. Miu mia ri kua miu ka tatare."
35 A Iesus ia pe vano dopa pitu, ia dua kara garigari, ki lotu ki hulenia a Vuvu habuka kua ni kulina, beta bizea kapou kua kete dua taduria.
36 A Iesus e lotu ki tani barae, "Abba, Tamagu, beta goloa katiu ni vitiha ni niho. Pele kakava na kap na bizea kua ni niau. Palaka, tabarae nu muri na kagu lohoihoia, palaka katia nazia kua tu lohoia koto katia."
37 Pale, ia vamule ia hadavia na kana disaipel tolu kua dia ta ngongoro. Ia tania kiri Pita, "Saimon, tu ngongoro? Mara beta za nu hada ni aua katiu?"
38 Ia tania ni dia, "Miu tatare, miu ka lolotu habuka tabarae miu na poke na parakilakilanga. Na polokomiu e kulina kete kakatia palaka livuhamiu e buzabuza."
39 Ia vamule ve ki lotu mule, ki tania ve polea kua muga ki tania.
40 Ia vamule ve ki paria habuka kana disaipel kamahi dia ta ngongoro; matadia e tuturuve matoto. Taem ki valamaridia, beta dia ne lala dia katane tani ziha ni Iesus.
41 Taem ki vamule boto toluna, ia tania kiridia, "Miu ta ba ngongoro, miu ka hihivu? Miu pale ngoroa! Miu hadavia na taem ti mai kava! Hadavia, na Tuna Kaka ti valanga na limana nuhuta moge zahazaha.
42 Miu lama, tolu kata vano! Miu hadavia, na kaka kua kete valau ti mai!"

14.43-50 A Iudas e vala Iesus na limana hana vagi kamahi
(Matyu 26.47-56; Luk 22.47-53; Jon 18.3-12)

43 Tania a Iesus ki ba tatani barae, a Iudas, katiu ni dia na 12 disaipel, ti bele kamana kabuna manumanu. Dia ta pahopaho na bainat kamana pakole. Na pararaha kana pris kamahi kamana saveman kamahi kara lo dia ta geridia dia ka maimai.
44 A Iudas ia kava ti tani mugania ni dia pebarae, "Kaka kena hau ta domia, ia ia kena, miu paho taduria, miu na pelea ni vano."

45 Tania a Iudas ki mai bele
ni Iesus kamahi, ia vano ma-
hoto kiri Iesus ki tani barae,
"Tisa!" pale, ia domia a
Iesus.
46 Pale, dia ta paho taduria
a Iesus dia kene pelea vano.
47 Kaka katiu ni dia kua
e madi kozoho e pazuhia
kana bainat, ia kadi hutuzia
talingana vora kana hetpris.
48 A Iesus ki hulenia manu-
manu kua, "Hau ta lala kata
vavamuga na varihubia ka
mata vanaho, miu ka pele-
pele bainat kamana pakole
kirigu, ai?
49 Dama laveve hau ta
kakamamiu, ka vaketekete
na poloka tempel, ki beta
miu na paho taduriau.
Palaka vatahia. Na polea ke
Vuvu ia kete pori."
50 Pale, na kana disaipel
kamahi dia ta birika, dia
kene hava tapunia.

14.51-52 Kapiru huluvahu katiu e hava

51 Kilaka kua na kapiru
huluvahu katiu, e lohoria na
lavalava kavukavua katiu, ki
mumuri ni Iesus. Tania
na manumanu dia ka paho
taduria,
52 ia zuka tapunia kana
lavalava kua e lolohoria, ia
pupu lavevea kini hava.

14.53-65 Dia ta koto kiri Iesus

(Matyu 26.57-68; Luk 22.54-55, 63-71; Jon 18.13-14, 19-24)

53 Dia ta pelea a Iesus kini
vano kara ruma kana het-
pris, na pararaha kana pris
laveve ia mai na pararaha
laveve ke vuni Iuda, ia mai
na tisa kamahi kara lo ke
Moses, dia laveve dia ta mai
lupu laveve.
54 A Pita e muri ni Iesus,
palaka ki muri zauzau pitu.
Ia vano kini hoho na banis
na ruma kana hetpris. Ia
mia kamana gat kamahi kini
papaniru na haroho.
55 Na pararaha kana pris
kamahi kamana kaunsil
kamahi dia ta parakilania
dia kata paria moge katiu
kua a Iesus e katia, kua kete
nap dia kata koto kiri Iesus
vona, dia na hubi matehia.
Palaka ki mara beta dia na
paria.
56 Manumanu luba dia ta
mai dia ka parakilania dia ka
vairuku kirina, palaka kadia
polea kini beta ni vavari-
damuki.
57 Pale, manumanu taza
dia ta di madi dia ta vairuku
dia ka tani barae,
58 "Hita ta longoria e
tani barae, 'Da ta robea na
Tempel kua na manumanu
bukuna garigari kua dia ta
habatia, dama tolu muri,
hau ta haba mulehia katiu,
kua mara beta kaka ni
habatia.' "
59 Palaka na polea kua dia
ta katia ve, ia e batola ve-
taveta ve, ki beta ni vari-
damuki ve.
60 Pale, na hetpris e madi
na matana kaunsil kamahi
ia hulenia a Iesus, "Kava tu
longoria na polea laveve kua
na manumanu kamahi kua
dia ta papadeho vona. Beta
ka koliana, ai?"
61 Palaka a Iesus beta ni
tania polea katiu.

14:49 Lu 19.47; 21.37. **14:58** Jo 2.19.

Pale, na hetpris ki huleni mulehia, "Ia ho a Kristus, na Tuni Vuvu kua e heta matoto?"
62 A Iesus ki tania vona, "Ia hau za, da miu ta hadavia na Tuna Kaka e mimia na maroroni limani Vuvu kua e matuha matoto ki pe na lagato na huduna mariaba ki ziho."
63 Pale, na hetpris ia dae terehia kana zohozohoa, ki tani barae, "Beta ve tolu kata ma kakaze kaka kua kete kavakavania na moge kana kaka kua.
64 Kava miu te longoria habuka, ti delahania a Vuvu kava. Miu ta lohoi ziha?" Pale, dia laveve dia ta tania habuka kete mate.
65 Pale, taza ni dia, dia ta vuzaria. Dia ta rotu karia matana dia ka tutuhia dia ka tatani barae kirina, "Ko tani lala, azei kua e hubiho?" Pale, na gat kamahi dia ta pelea vano dia kene huhubia.

14.66-72 A Pita e tania habuka beta ni lala a Iesus
(Matyu 26.69-75; Luk 22.56-62; Jon 18.15-18, 25-27)

66 A Pita ia heva na banis kana hetpris, na tavine vora katiu kana hetpris e pe mai,
67 tania ki hadavia a Pita kua e papaniru, ia hada nunuzia ki tania, "Ho ve tu kakamani Iesus bukuni Nasaret."
68 Palaka a Pita e linga ki tania, "Hau beta na lala nazia kena tu popole vona." A Pita ia di madi ia vano madi na geit, na toha ia kakareko boto katiu.
69 Na tavine vora kua ki hadavia ti vano mamadi ve rae, ia tani mulehia ve na nuhu kua dia ta mamadi kozoho vona, "Kaka kena ia katiu ni dia kena."
70 A Pita ia linga mule ve.

Ba muri, nuhu kua dia ta mamadi kozoho ni Pita, dia ta tani barae, "E limoha, ho kua, ia ho katiu ni dia, na vuna ho tu bukuni Galili."
71 A Pita ki badabada matoto ki tani barae, "Ta mapamapa na hizani Vuvu, hau beta na lala na kaka kuari miu ta popole vona."
72 Pale, na toha ia kakareko boto ruana. A Pita ia lohoi mulehia na polea, kua a Iesus e tania kirina, "Ba muri toha kini kakareko boto rua, da tu tania boto tolu, habuka beta nu lalau." Pale, a Pita ia tangi zahazaha matoto.

15

15.1-5 Dia ta vala a Iesus ki vano na limani Pailat
(Matyu 27.1-2, 11-14; Luk 23.1-5; Jon 18.28-38)

1 Na damadama matoto na pararaha kana pris kamahi, kamana pararaha ke vuni Iuda, ia mai na tisa kamahi kara lo ke Moses, ia mai na kaunsil laveve, dia ta bele kamana kadia lohoihoia. Pale, dia ta rotia limani Iesus, dia kene pelea zahe vala ni Pailat kadia gavana bukuni Rom.
2 A Pailat ki hulenia, "Ia ho na king ke vuni Iuda?" A Iesus ki kolia ki tania, "Ho tu tatania kena."

14:62 Dan 7.13. **14:64** Wkp 24.16.

3 Na hetpris kamahi ve dia
ka papadea polea luba kiri
Iesus.
4 A Pailat ki hule mulehia
ve, "Mara beta nu kolia ka-
dia polea? Polealea luba kua
dia ta papadeho vona."
5 Palaka beta a Iesus ni
makulu ni tania polea katiu.
A Pailat ki zipa zahe na kana
moge kua.

15.6-15 A Pailat ti geu dia kata nilinia a Iesus na kruse
(Matyu 27.15-26; Luk 23.13-25; Jon 18.38-19.16)

6 Na Krismas laveve na
damana hanihania kapou
kua kara Bret Beta Yis vona,
a Pailat e lala kete vagotalani
mulehia na kaka katiu na
karabus. Muri na lohoihoia
kana manumanu.
7 Kilaka kua na kaka katiu
hizana a Barabas, e karabu-
sianga na vuna kua e ka-
mana manumanu taza dia
ka katia varihubia kamani
gavman, dia ka hubi mate-
hia kaka.
8 Na manumanu dia ta
kabu zahe ni Pailat dia ta hu-
lenia kete vagotalani mule-
hia na karabusman katiu,
habuka kua ia e lala kete
kakatia boto laveve.
9 A Pailat ki hulenidia,
"E kulimiu kata vagotalani
mulehia na king ke vuni
Iuda ni vamule ni miu?"
10 A Pailat e huleni barae
ni dia na vuna ia e lala
habuka, na pararaha kana
pris kamahi dia ta gala dia
ka hahada potia a Iesus,
kubarae dia kene pelea zahe
vala vona.
11 Palaka na pararaha
kana pris kamahi dia ta
padea poloka manumanu,
dia ta hule varidingania
a Pailat kete vagotalani
mulehia a Barabas.
12 A Pailat ki hulenidia,
"Pele ki kulimiu kata kuzin-
gania na kaka kua, miu ta
kohania na king ke vuni
Iuda?"
13 Dia ka goe, dia ka tania,
"Havenia na kruse!"
14 A Pailat ki hulenidia,
"E kuziha? Nazia matoto e
katia ki zaha?" Palaka dia
laveve dia ta dopa goe dia
ka tani barae, "Havenia na
kruse!"
15 Pale, na vuna kua e
kulina kete katia poloka
manumanu kua ni malugu-
nia, ia vagotalani mulehia
a Barabas, ia geu na soldia
kamahi dia ta vihia a Iesus.
Pale, ia vala a Iesus ni dia,
dia kata havenia na kruse.

15.16-20 Na soldia kamahi dia ta pole valabilabi kiri Iesus
(Matyu 27.27-31; Jon 19.2-3)

16 Na soldia kamahi, dia
ta pelea a Iesus vano hoho
na poloka banis na ruma
ke gavman, dia ta kohani
lupunia soldia laveve mai.
17 Dia ta vazohoria na ko-
los baritunutunua katiu, dia
ta pelea na mota matan-
gatanga taza, dia ta katia ba-
lika hate kana king, pale, dia
ta taruhia na bakani Iesus.
18 Pale, dia ka tani barae,
"Dama kemi matoto, king ke
vuni Iuda!"
19 Dia ta pelea na ka-
bala dia ta hubia bakana
vona. Dia ka kanizunia.
Dia ka padonia tuturudia
na mugani Iesus dia ka ka-
tia bozubozua vona, dia ka

tania habuka dia ta vala ruru vona.
20 Dia ta bozungani hozovia, dia ta pele kakava na kolos baritunutunua na livuhana, dia ta vazohoria na kana zohozohoa mule. Dia kene pelea vano kete haveanga na kruse.

15.21-32 Dia ta havenia a Iesus na kruse
(Matyu 27.32-44; Luk 23.26-43; Jon 19.17-27)

21 Kaka katiu bukuni Sairini, hizana a Saimon, tamani Aleksander hiro a Rufus, e vavana kete hoho kara poloka taon. Dia ta geu varidingania kete luga na kruse ke Iesus.
22 Dia ta pelea a Iesus vano na palaka kua e kohanga ni Golgota, hiza kua a Golgota, mining vona e tani barae, "Palakana togana bakana kaka mate."
23 Dia ta vala vaen kua dia ta pokiza kamana marasin ni Iesus. Palaka a Iesus ki beta ni hinumia.
24 Pale, na soldia kamahi dia ta havenia a Iesus na kruse, dia ta vazenia kana loholohoa kamahi, dia ta pilae satu, dia kata hada azei kete vin ni pelea kana loholohoa.
25 Dia ta havenia a Iesus na kruse na 9 kilok na dama.
26 Dia ta vapolungania na polea katiu dia ka taruhia monge langa kara bakana e tani barae, "NA KING KE VUNI IUDA."
27-28 Na raskol rua e haveanga hiro kamani Iesus, katiu kiri maroro, katiu kiri mauri.*
29 Manumanu dia ka pole habakabaka kirina, dia ka tara vilu, dia ka pole hilenia, dia ka tatani barae kirina, "Uaio, koto robea na tempel nu habati mulehia na dama tolu, te.
30 Pele kua, ko vaikoli kiriniho mule nu mai zipa mule na kruse!"
31 Na pararaha kana pris kamahi ve kamana tisa kamahi kara lo ke Moses, dia ve dia ta pole valabilabi kirina ve dia ka tatani barae, "E lala kete vaikoli kara manumanu motumotu, pele kua ti kuziha kini mara beta ni vaikoli kirina mule!
32 Ho a Kristus kua, na king ke vuni Israel. Koto mai zipa na kruse kena, hita kata hadavia, hita na bilip ni niho." Kaka rua kua e haveanga hiro kamana ve, hiro ta pole zahatia ve.

15.33-41 A Iesus ti mate
(Matyu 27.45-56; Luk 23.44-49; Jon 19.28-30)

33 Pale, ti 12 kilok barae, na rodo kapou ia kari havutia malala laveve, ia, ia, ki 3 kilok na garavi.
34 Ti 3 kilok na garavi a Iesus ia goe kapopou, ki tani barae, "Eloi, Eloi, lama sabaktani?" Mining na polea kua e kubarae, "Kagu Vuvu,

15:21 Ro 16.13. **15:24** Sng 22.18. **15:27-28** Ais 53.12. * **15:27-28** Na buk baibel Grik taza bukuni varira e parua polea kua ve, "Dia te kubarae kua na polea ke profet Aisaia kini pori matoto, kua e tani barae, 'Ia ti haze lupuanga kamana manumanu zahazaha, kini hadava ia habuka ia na kaka zaha katiu.' " **15:29** Sng 22.7; 109.25; Mk 14.58; Jo 2.19. **15:34** Sng 22.1.

kagu Vuvu, e kuziha kunu vatiau?"
35 Manumanu taza ni dia kua dia ta mamadi kozoho, dia ta longoria na polea kua e tania, dia ka tani barae, "Miu longoria, e kokoi kiri Elaija."
36 Kaka katiu e rovo ki lutia na spans na vaen makikia, ki taruhia na tabuka ia vala ni Iesus kete hinumia. Pale, ia tani barae, "Guru, tolu kata hadavia a Elaija kete mai ni pelea ni zipa."
37 A Iesus ki goe kapou matoto, pale, ia mate.

38 Pale, na lavalava kapou kua e hahave na poloka tempel e tere ki pe na pidaka ki dihu rua, e pe na huduna ki ziho kara kabena.
39 Na kepten kara soldia kamahi e mamadi kozoho ni Iesus, tania ki hadavia na matea ke Iesus, ia ki tania, "E limoha, na kaka kua ia na Tuni Vuvu!"
40 Tavivine taza dia ta madi zau dia ka hahada. A Maria bukuni Makdala, ia mai a Maria titinani Jems tazini Iosep, ia mai a Salome.
41 Kua a Iesus ia ni Galili, ia na tavivine kamahi kua, dia ta mumuri vona, dia ka kokodonia. Tavivine luba kua dia ta kamani Iesus dia ka zahe kiri Ierusalem, ia dia ta mamadi ve, kilaka kua.

15.42-47 Dia ta taruhia podani Iesus na poloka lovo e katua na kedo
(Matyu 27.57-61; Luk 23.50-55; Jon 19.38-42)

42-43 Ti garavi, a Iosep, bukuni Arimatea e mai. Ia katiu ni dia na kaunsil kamahi, manumanu dia ka lala dia kata hahada zahenia. Ia ki na kaka katiu kua e lala kete guguru kete hadavia na kingdom ke Vuvu. Na dama kua ia na kadia damana vaidahidanga kara Sabat. A Iosep beta ni kuahi, ia zahe madi na matani Pailat ia hulenia kara podani Iesus.
44 A Pailat e lohoia ki tania a Iesus ma beta ni mate. Kubarae ia koi kara kepten kara armi mai ia hulenia ki tani barae, "E matoto a Iesus ti mate, ai?"
45 Tania na kepten kara armi kua ki tania vona habuka a Iesus ti mate kava, pale, a Pailat ia geria a Iosep kete pelea na podani Iesus.
46 A Iosep e kadea na lavalava vahoru, ia pelea na podani Iesus zipa, ia kukulia na lavalava kini taruhia na poloka lovo e hovua na kedo. Pale, ia puke porotia na havana lovo na kedo katiu.
47 A Maria bukuni Makdala, hiro a Maria titinani Iosep, hiro ta hada na palaka kua e vangoroa na podani Iesus vona.

16

16.1-8 A Iesus e mahuri mule na matea
(Matyu 28.1-8; Luk 24.1-12; Jon 20.1-10)

1 Muri na Sabat, a Maria bukuni Makdala, ia mai a Maria titinani Jems, ia mai a Salome, dia ta kadea

15:36 Sng 69.21. **15:38** Kis 26.31-33. **15:40** Lu 8.2-3.

na wel kamana sanda, dia kata vano taruhia na podani Iesus.
2 Na damadama na Sande, dia ta vano kara matmat.
3 Dia ta vano na dala dia ta varihulei, "Da azei e puke kakava na kedo na hatamara lovo kiridolu?"
4 Palaka tania dia kata tunga zahe, dia ta hadavia na kedo kapou matoto kua, ti puke kakavanga kava na havana lovo.
5 Tania dia ka vano hoho na lovo, dia ta hadavia na tamohane huluvahu katiu e mimia kara paligena kiri mararo. Kana loholohoa e kavukavua ki malaku. Dia ka zipa zahe.

6 Ia ki tania ni dia, "Taua miu na zipa zahe. Hau ta lala miu ta hahada kiri Iesus bukuni Nasaret, kua e haveanga na kruse. Ti beta ia ri. Kava ti mahuri mule! Miu hadavia, kua palaka dia ta vangorea vona kua.

7 Palaka miu vano tania na kana disaipel kamahi kamani Pita, 'Ia ti vamuga ni miu kini vano kiri Galili. Ni Galili, ia da miu ta hadavia, habuka kua e tania ni miu muga.' "

8 Tavivine kamahi kua polokodia e zobo matoto livuhadia ki vavani, dia ta gotala na lovo dia kene varihavai. Beta dia na kalohunia na kaka katiu, na vuna dia ta kuahi.

[Buk baibel taza bukuni varira beta ves 9-20 na poloka]

16.9-11 A Maria bukuni Makdala e hadavia a Iesus (Matyu 28.9-10; Jon 20.11-18)

9 Kilaka kua a Iesus e mahuri mule na damadama na Sande, e muga ki bele ni Maria bukuni Makdala, tavine kua muga a Iesus e pele kakava na vule zaha e 7 vona.
10 Tavine kua ia vano tania na nuhu kua dia ta lala dia kata kakamani Iesus. Dia kua, lohorodia e zaha dia ka tatangi.
11 A Maria ki tania ni dia habuka, a Iesus ti mahuri mule kava. Ia ki hadavia a Iesus ve, palaka beta dia na bilip vona.

16.12-13 Disaipel rua hiro ta hadavia a Iesus na dala (Luk 24.13-35)

12 Muri na kua, na disaipel rua hiro ta vatia taon hiro ka vavana vano. A Iesus ia bele ni hiro, e hada motumotu.
13 Hiro ka vano kalohunia ve na disaipel taza ve, palaka beta dia na bilip na kahiro polea.

16.14-18 A Iesus e tania na kana disaipel kamahi na galanga dia kata katia (Matyu 28.16-20; Luk 24.36-49; Jon 20.19-23)

14 Ba muri, a Iesus ia bele na kana 11 disaipel kamahi. Kilaka kua na disaipel kamahi dia ta hahanihani. Ia pole kiridia, na vuna kua beta dia na bilip, ki beta ve ni kulidia dia kata bilip na nuhu kua dia ta muga hadavia kilaka kua e mahuri mule.

16:7 Mt 26.32; Mk 14.28. **16:15** Ap 1.8.

15 Ia tania ni dia, “Miu
vano kara palakalaka laveve
na vulovulo miu na kalo-
hunia na Kalohua Kemi na
manumanu laveve.
16 Azei kua e bilip ki pelea
baptais ia da a Vuvu e pele
mulehia na matea; azei kua
tani beta ni bilip ia da e koto
voa kirua.
17 Nuhu kua dia ta bilip da
ta vala matuhanga ni dia, dia
kata katia mirakel kamahi,
na hizagu da dia ta pele
kakava vule zaha kamahi,
dia ka popole na pole ma-
totoa kua beta dia na lala
varira.
18 Da dia ta pahoria
matabunu zaha na limadia,
kua dia na hinumia na goloa
kua posin vona, ia mara
beta dia na mate. Da dia
ta taruhia limadia na manu-
manu kua e mazahitidia, dia
ka kemi mule.”

16.19-20 A Vuvu e pelea a Iesus kini zahe kara lagato

(Luk 24.50-53; Apostel 1.9-11)

19 Na Paraha a Iesus, e pole
hozo kamana kana disaipel
kamahi, a Vuvu ia pelea kini
zahe kara lagato, kini mia na
maroroni limani Vuvu.
20 Pale, kana disaipel
kamahi dia ta vano dia kene
vavala polea kana Paraha
na palakalaka laveve. Na
Paraha ki gala kamadia
ki vatuharia kana polea,
kamana mirakel kamahi kua
dia ta kakatia.

16:19 Ap 1.9-11.

Kalohua Kemi a Luk e vapolungania

1.1-4 A Luk e vapolungania na ziuziua kua ke Tiofilus

1 Manumanu luba dia ta
parakilania dia kata vapol-
ungania ripot na goloaloa
kua ti bele na pidaka dolu.
2 Dia ta vapolungania muri
na polea kana nuhu kua
dia ta hada goloaloa kua e
bele na matadia matoto, dia
ka gagala na valavalanga na
polea kana Paraha na manu-
manu.
3 Kubarae, kahita paraha
ho, hau mule ka hada papa
matoto ka kaze papa kara
varivuvuka polea laveve
kua. Kubarae hau ka lohoia
e kemi kata vapolu kemihia
ka, nazia kua e bele na
varivuvuka matoto.
4 Koto hazenia polealea
kua, nu lala polea kua e
tatanga ni niho, e matoto.

1.5-25 Na engel e kalohu ke Sekaraia habuka a Jon da e valohua

5 Kilaka kua a Herot ia e
king ni Iudea, na pris katiu,
hizana a Sekaraia ia bukuna
kabuna pris kamahi kua na
laen ke Abiya. A gona a
Elisabet, ia tubuni Aron*.
6 Hiro ruarua hiro ta ma-
hoto na matani Vuvu. Hiro
ka mumuri matoto na polea
kamana lo † kana Paraha, ki
beta ni dangea kaka katiu
kete gegehiro na kahiro mi-
anga.
7 Palaka beta tuhiro, na
vuna zia a Elisabet e kupi.
Hiro kene lapun marata ve.
8 Boto katiu kilaka kua
na kabu ke Sekaraia, ti ka-
dia dama kara galanga, a
Sekaraia ia e gagala habuka
na pris katiu na mugani
Vuvu na poloka tempel.
9 Muri na maki ke habu
tubudia, kua na pris kamahi
kua dia ta lala dia kata mu-
muri vona, dia ta pilae satu
dia kata paria azei ni dia
kete tunia virauh. Dia ta
makia a Sekeraia kete tunia
virauh. Pale, ia kini hoho
kara tempel kana Paraha.
10 Kilaka e hoho kete tunia
virauh, manumanu luba ma-
toto, dia ta lohu, dia ka lolotu
na hatama.
11 Pale, na engel katiu
kana Paraha e bele vona, ki
madi na marorona palaka
kua dia ta lala dia kata tunia
virauh kara opa vona.
12 Tania a Sekaraia ki ha-
davia, ia ridi, ki kuahi ma-
toto.
13 Palaka na engel ki
tania vona, "Taua nu kuahi,
Sekaraia, ka lotua kava ti
longora. Go a Elisabet, da
e valohia tu tamohane katiu.
Da tu kohania hizana ni Jon.
14 Kapiru kua da tu hilo-
hilo matoto vona. Manu-
manu luba da dia ta hilohilo
matoto kua ta tinana ni val-
ohia.
15 Na vuna zia da ia
e paraha katiu na matani
Vuvu. Da beta kete hinumia
vaen o hinua matuha. Da e

1:5 1 Sto 24.10. * **1:5** *Aron* = ia tazini Moses. † **1:6** *lo* = rataratanga ke Vuvu. **1:15** Nam 6.3.

ba vovona na magalini titinana ki vonu na Vule Tumonga.
16 Da e pele mulehia lohoihoia kana manumanu luba bukuni Israel dia kata vamule na Paraha kadia Vuvu.
17 Da ia e pe vamuga na Paraha, da e pelea maki ke Elaija kamana kana matuhanga, kete vile lupuni mulehia kapirupiru dia na lupu mule kamani habu tamadia, kete vahotovia lohoihoia kana nuhu kua dia ta talinga zahazaha, dia kata pele mulehia lohoihoia mahoto ke Vuvu, kete vahotovia lohoihoia kana manumanu dia kata muri na Paraha."
18 A Sekaraia ki tania na engel, "Da ta lala zingania matoto goloa kua? Hau te lapun zaha matoto, gogu ve ti lapun marata."
19 Na engel kua ki kolia ki tania, "Hau a Gabriel. Hau ta lala kata mamadi na matani Vuvu, ki geura hau kata kalohunia polea kemi kua ni niho.
20 Kua da hava e zobo ki beta koto pole ki mule na dama goloaloa laveve kua ta tania ki bele matoto. Na vuvuna e beta nu bilip na kagu polea. Kagu polea da pori matoto na dama kena kava ti makua."
21 Manumanu na hatama, dia te guruguru kiri Sekaraia dia ka lohoi tori, e kuziha kini havarau marata na poloka tempel?
22 Tania ki pe gotala, havana ti zobo, kini mara beta ni pole kamadia. Dia ta lohoi lala habuka ia ti hada na visen ‡ katiu na poloka tempel, kuza barae kini beta ni popole kamadia. E pole kamadia na limana za.
23 Tania ki vahozovia kana dama kara galanga na tempel, ia vamule kara kana ruma.
24 Muri na kua, a gona, a Elisabet ia kove, ia ma mia paritigi, lingabo lima.
25 Ia tani barae, "Na Paraha ti katia goloa kua ni niau kini vahozovia kagu puaea na pidaka manumanu."

1.26-38 Na engel e tania ni Maria da a Iesus a bele

26 Lingabo 6 vona kena a Elisabet e magalina, a Vuvu ia geria a engel Gabriel kiri Nasaret, na taon katiu ni Galili,
27 kete vano na tavine tizula katiu kua e ma beta ni ngoro kamana tamohane katiu, e habahabanga kete kabania tamohane katiu, hizana a Iosep, ia zukani Devit. Hizana tizula kua a Maria.
28 Na engel e vano vona ia tani barae vona, "Dama kemi ni niho. Paraha e kamaniho. Paraha ia e dopa ki kulina matoto kiriniho."
29 A Maria e lohoi tori matoto na kana polea ki lohoihoi, na polea zia matoto kua.

1:17 Mal 4.5-6. **1:19** Dan 8.16; 9.21. ‡ **1:22** *visen* = habuka manginunginua palaka ia tu hahada ku hada goloaloa kua e bebele, beta mata ni ngoro tudu. **1:27** Mt 1.18. **1:31** Mt 1.21.

30 Palaka na engel e tania
vona, "Taua nu kuahi, a
Vuvu e dopa ki mahariho.
31 Longoria! Da tu kove
ku valohia kapiru tamohane
katiu. Da tu kohania ni
Iesus.
32 Da ia e kara paraha
katiu, ki kohanga ia na tuni
Vuvu kua ia e heta matoto.
Na Paraha, a Vuvu da e vala
matuhanga kapou vona ba-
liki tubuna a King Devit.
33 Da e king ki hada
na manumanu ke Jekop na
dama laveve. Kana kingdom
mara beta ni hozo."
34 A Maria ki hulenia,
"Da e bele ziha? Ma beta
na ngoro kamana tamohane
katiu."
35 Na engel ki kolia ki
tania, "Na Vule Tumonga da
e mai ni niho na matuhanga
ke Vuvu da e kari havutiho.
Kubarae kapiru kena koto
valohia, da e tumonga ki
kohanga ia ni tuni Vuvu.
36 Longoria! A vineke
a Elisabet kua ia ti lapun
matoto palaka da e valohia
kapiru katiu, manumanu dia
ta tania e kupi palaka kava ti
vatia lingabo ti 6.
37 Na vuna zia, beta goloa
katiu ni vitiha ni Vuvu."
38 A Maria ki tania, "Hau
tavine vora ke Vuvu. Ia e
dangea kete katia ni niau
balika kena tu tania." Pale,
na engel kini vatia.

1.39-45 A Maria e vano kete balahea a Elisabet

39 Muri na kua, a Maria e
vaida kana goloaloa ia barib-
ari vano kara taon katiu
e ngoro na pidaka potuna
kamahi ni Iudea.
40 E bele na ruma ke
Sekaraia, ia dama kamani
Elisabet.
41 Tania a Elisabet ki lon-
goria damanga ke Maria, na
kapiru na poloki magalini
Elisabet ia raga, a Elisabet ki
vonu na Vule Tumonga.
42 Ia goe kapopou ki tania,
"Paraha e kati kemihia ma-
toto ni niho na tavivine
laveve. Paraha da kati kemi-
hia ve na kapiru kena na
magali!
43 Hau azei matoto kua, na
tinana kagu Paraha ki mai ki
balaheau?
44 Kamana ku dama kama-
niau talingagu ki longoria ka
damanga, kapiru na poloki
magaligu e marapalepalehia
ki raga.
45 Paraha da e kati kemihia
matoto na tavine kua e bilip
na goloa kua na Paraha e
tania kete bele vona."

1.46-56 A Maria e vazahenia hizani Vuvu

46 A Maria ki tani barae,
"Vulegu e vazahenia
hizana Paraha.
47 Polokogu ki hilohilo
ni Vuvu ia kua ti
vavaikoli kiriniau.
48 Ia ti hada lala habuka
kana vora e beta ni
hizanga. Meni kua ki
vano muri na dama
laveve, manumanu
laveve da dia ta
kohaniau na tavine
kua a Vuvu e katia ki
hilohilo.
49 Na vuna na goloa kapopou
kua a Vuvu kua kana
matuhanga e kapou

1:32 2 Sml 7.12-13, 16; Ais 9.7. **1:37** Stt 18.14. **1:48** 1 Sml 1.11.

matoto, kua e katia ni niau. Hizana e tumonga.
50 Varira matoto ki mai ki meni kua, kana mahariharia kara manumanu e lala kete vano na nuhu kena dia ta lolohoi kuahia vona.
51 A Vuvu ti katia goloa kapou matoto na limana ia ti vaka buratania nuhu kua dia ta vazahenidia mule.
52 Ia ti pele kakava king luba na kadia sia king, palaka ia e vazahenia nuhu kua dia ta lala dia kata vazihoni mulehidia.
53 E vangania nuhu kua e vitolonidia kamana goloa kemikemi, palaka ia ki geri kakava nuhu kua dia ta ris, kamana limadia vetanga.
54-55 Ia ti kodonia kana vora a Israel, ki lohoia kete maharia a Abraham kamani habu tubuna dama laveve, habuka e mapamapa ni habu tamadolu varira."
56 A Maria e mia kamani Elisabet lingabo tolu, ba muri kini vamule kara kana malala, a Nasaret.

1.57-66 A Elisabet e valohia a Jon

57 Na dama ke Elisabet keteni valohia tuna ti bele, ia valohia tuna tamohane katiu.
58 Manumanu dia ta mia kozoho vona kamani habu vineka, dia ta longoria habuka Paraha ti maharia matoto. Dia ta hilohilo kamana.
59 Na dama 8 vona, dia ta mai, dia kata vatomutomuhia na kapiru. Dia na kohania ni Sekaraia, muri na hizani tamana.
60 Palaka titinana ia tania, "Beu da ia e kohanga ni Jon."
61 Dia ka tani barae vona, "Beta vineke katiu ni koi bareanga na hiza kena."
62 Dia ta pole na limadia kamana tamana kapiru. Dia kata pari vutuhia kana lohoihoia e kulina kete kohania kapiru na hiza zei matoto.
63 Ia hule kara slet katiu. Manumanu laveve dia ta zipa zahe kilaka kua ia ti vapolungania hiza kua, "A Jon."
64 Kilaka pamuhi havana ia ngapa, lavena ia pakoko. Pale, ia kini pole. Kini vavazahenia hizani Vuvu.
65 Manumanu dia ta mia kozoho ni dia, dia ta lohoi kuahia na goloa kua e bele. Na potuna ve ni Iudea laveve, manumanu dia ta popole ve na goloa kua e bele.
66 Manumanu laveve, kua dia ta longoria goloa kua e bele, dia ka lohoi tori vona, dia ka varihulei, "Kapiru kua, da kara kaka zia matoto?" Dia ta tatani barae, na vuna, na matuhanga kana Paraha ia vona.

1.67-80 A Sekaraia e tani kakava na polea habuka profet

67 Tamani Jon, a Sekaraia e vonu na Vule Tumonga, ia ki

1:52 Jop 5.11; 12.19. **1:54-55** Stt 17.7; 1 Sml 2.1-10. **1:59** Wkp 12.3.

pole na polea ke Vuvu balika profet ki tani barae,

68 "Mai tolu na vazahenia hizana Paraha, a Vuvu ke Israel. Na vuna ia ti mai kini kodonidolu kana manumanu kini pele gotalani mulehidolu na karabus.
69 A Vuvu ti vala kaka matuha katiu kete vaikoli. Ia na tubuna vora ke Vuvu, a Devit.
70 A Vuvu e tania na havana kana profet tumonga, bukuni varira.
71 Habuka da e vaikoli kiridolu na hadolu vagi kamahi, na limana nuhu laveve kena beta ni kulidia kiridolu,
72 kete vatunga mahariharia kiri habu tubudolu, ia mai kete lohoi mulehia kana mapamapanga tumonga, varira e katia kamadia.
73 Na mapamapanga § kena e katia kamani tubudolu a Abraham,
74 kete vaikoli kiridolu na limana hadolu vagi. Ni dangea tolu kata gala kana Paraha ni beta tolu kata kuahi.
75 Tolu na gala kana Paraha na maki Tumonga, ia mai maki mahoto na matana Paraha na dama laveve.
76 Ho, na tugu, da e kohanga ho na profet katiu ke Vuvu kua e dopa ki heta matoto. Na vuna da ho tu pe vamuga na Paraha koto vaida dala kirina.
77 Koto tania na manumanu habuka a Vuvu da e lohoi bala kadia manaunaua. Na dala kua za ia da e vaikoli kiridia.
78-79 Na vuna na mahariharia kemi kana kadolu Vuvu, da na balangana kana vaikolia e habuka voro kua e mia zahe, kua e pe na lagato ki balanga dolu nuhu kua tolu ta mimia na rodo kamana lirungana matea, kete vatunga dala tolu kata magali katiu kamani Vuvu."
80 Pale, na kapiru ia paraha, ki bada na lohoihoia ke Vuvu. E mia na poloka deset ki mule na dama e bele kakava na matani vuni Israel.

2

2.1-7 A Maria e valohia a Iesus
(Matyu 1.18-25)

1 Kilaka kua a Sisar * Ogastus e vala lo katiu habuka kete katua senses † ni hazeanga manumanu laveve na malala laveve kena a Rom e hada vona.
2 Senses kua ia varivuvuka senses laveve kete katua na malala laveve kua a Rom e hada ni dia. Kilaka kua a Kwirinius e gavana ni Siria.
3 Manumanu laveve dia ta vano kara kadia taon mule kete vapolunganga hizadia.
4 Pale, a Iosep ia ve vatia a Nasaret ni Galili. Ia vano kiri Iudea, kara taon ke Devit, a Betlehem. Na vuna zia ia na tubuni King Devit.
5 Ia e vano kete vapolunganga hizahiro a Maria. A

§ **1:73** *mapamapanga* = na poloka baibel e balika polea a Vuvu e katia kamani vuni Israel dia kata muri vona. **1:76** Mal 3.1. **1:78-79** Ais 9.2. * **2:1** *Sisar* = ia na hiza kua e kohanga na paraha buli bukuni Rom varira kua e hada na malala luba matoto. † **2:1** *senses* = gavman e vapolungania hizana manumanu ki hazenidia.

Maria e habahabanga kete
kabania a Iosep, kilaka ve a
Maria e magalina.
6 Kilaka dia ta ba vovona
ni Betlehem na kapiru ti hu-
bia lamani Maria kini hatu-
nia keteni zuru.
7 Pale, ia valohia tuna mu-
ganga, tuna tamohane. E
kukulia na lavalava, ki van-
gorea na lagova, na vuna
zia beta matoto zeleka na
rumaka ngoroa.

2.8-14 Na engel e kalohu kana nuhuta hada potopotoa na sipsip

8 Kilaka kena na marigo,
nuhuta hada potopotoa na
sipsip dia ta hada poto na
kadia sipsip na hiripa taon.
9 Na engel kana Paraha
e bele ni dia kamana glori
kana Paraha ki balanga lo-
bidia. Dia ka kuahi matoto.
10 Palaka na engel kua e
tania ni dia, "Taua miu na
kuahi. Hau ta mai kamana
kalohua kemi kara hilohiloa
kapou kua kana manumanu
laveve.
11 Meni kua na taon ke
King Devit kamiu kakanaka
vaikolia ti valohua. Ia a
Kristus ‡ na Paraha!
12 Da miu ta hada lala
baraenia. Da miu ta paria
kapiru katiu e valohua
ki kukula na lavalava ki
ngongoro na lagova."
13 Kamana na engel kua
ki tani barae, na engel luba
matoto bukuna lagato dia ta
bele valutu. Dia ta vaza-
henia hizani Vuvu, dia ka
tania,
14 "Glori § ni Vuvu kua ia
e heta matoto. Na garigari
magali kemia na nuhu kena
a Vuvu e kulina kiridia."

2.15-20 Nuhuta hada potopotoa na sipsip, dia ta vano hada a Iesus

15 Kamana na engel
kamahi dia ka vatidia, dia
ka zahe mule kara lagato,
nuhuta hada potopotoa na
sipsip dia ta varitaninia,
"Tolu kata vano kiri Betle-
hem. Tolu na hada goloa
kua ti bele, kua na Paraha e
tania ni dolu."
16 Pale, dia ta baribari
vano, dia ta paria a Maria
kamani Iosep, na kapiru e
ngongoro na lagova.
17 Kamana dia ka hadavia,
dia ta kavakavania na polea
kua na engel e tania ni dia
na vuna na kapiru kua.
18 Manumanu laveve kua
dia ta longoria nuhuta hada
potopotoa na sipsip dia ta
tania polea kua ni dia. Dia
ta ridi matoto.
19 Palaka a Maria ia
taruhia goloaloa laveve kua
na poloka za ki ma lolohoi
nanazia.
20 Nuhuta hada potopo-
toa na sipsip dia ta vamule.
Dia ta habi hilohilo dia ka
vala glori, dia ka vazahe-
nia hizani Vuvu na vuna
goloaloa kua dia ta longoria
dia ka hadavia. Ia e bele
habuka kua na engel e tania
ni dia.

2.21 Dia ta vala hiza ni Iesus

‡ **2:11** *Kristus* = kaka kua e valikira oil kara bakana ki makua ki kara King.
§ **2:14** *glori* = kua tu hada zahenia kaka o Vuvu. **2:21** Wkp 12.3; Lu 1.31.

21 Na dama 8, mahoto na
dama kena keteni vatomuto-
muha, ia kohanga hizana ni
Iesus, na hiza kua na engel
e vala muga vona, ba muri a
titinana kini kovenia.

2.22-38 A Simeon kamani
Ana hiro ta hadavia a Iesus
na tempel

22 Ti dama ke Iosep hiro a
Maria hiro keteni vahozovia
kahiro mia loloa hiro na vala
opa, muri na lo ke Moses
kua e tania dia ta katia,
dia na klin mule na matana
Paraha. A Iosep hiro a Maria
hiro ta pelea na kapiru a
Iesus vano kiri Ierusalem,
hiro kata vala na Paraha,
23 habuka kua e vapolun-
ganga na lo kana Paraha,
ki tani barae, "Kapiru ta-
mohane muganga laveve ia
mai manu muganga tamo-
hane laveve ia kete valanga
kana Paraha."
24 Hiro kata vala opa muri
na lo kana Paraha kua e tani
barae, "Na balu kapou rua o
na huluvahuta balu rua."
25 Kilaka ve kaka katiu
ni Ierusalem e kohanga ni
Simeon, ia e kaka mahoto
ki lala kete muri matoto na
lohoihoia ke Vuvu. Ia e gala
ki guguru kara kaka kena
kete mai ni pele kakava ka-
dia bizea ni Israel. Na Vule
Tumonga e kamani Simeon.
26 Na Vule Tumonga kava
ti tani kakava ni Simeon
habuka, da muga ki hada
tuna Paraha a Kristus, ba
muri kini mate.
27 Na Vule Tumonga e pe-
lea a Simeon ia hoho kara
tempel. Kamana a Maria
hiro a Iosep hiro ka pelea
kapiru a Iesus ki hoho, hiro
kata katia nazia kua na lo ke
habu tubudia e tania,
28 a Simeon ia luga kapiru,
ia vazahenia hizani Vuvu ki
tania,
29 "Paraha, e bele mahoto
habuka tu mapamapa
ni niau, pale, kua, va-
tia ka vora ni mate ka-
mana magali kemia.
30 Na vuna zia matagu ti
hadavia ka dala kua
koto nu vaikoli kara
manumanu vona,
31 kua kava tu vaida na
matadia laveve.
32 Na laet kua ia kete vatunga
kakava lohoihoia ke
Vuvu na manumanu
kua beta dia na
bukuni Iuda. Mai ve
da ia e katia nuhu kua
beta dia na bukuni
Iuda dia ka vala glori
ni Israel."
33 Na tamana kapiru ka-
mana titinana kapiru, hiro
ta lohoi tori na polea ke
Simeon kua e tatania kara
kapiru.
34 Pale, a Simeon e bles-
imdia, ia tania ni Maria,
"Manumanu luba ni Israel
da dia ta pole katia a Iesus,
kubarae da a Vuvu e vairo-
hidia. Palaka manumanu
taza da dia ta muri vona,
kubarae a Vuvu da e vaikoli
kiridia. Da ia e habuka
mak katiu kua a Vuvu e
vala manumanu kete ha-
davia, palaka manumanu
luba da dia ta pole katia a
Iesus.
35 Ia na maki kua za, ia da
manumanu dia ta vatunga
kakava kadia lohoihoia kena

2:23 Kis 13.2, 12. **2:24** Wkp 12.6-8. **2:32** Ais 42.6; 49.6; 52.10.

e ngoro paritigi. Kubarae Maria, nu hada moge kua e katua ni tu da tu sore matoto. Sore tu hatunia, da e varitihi habuka bainat e padeho."

36 Kilaka ve na profet tavine katiu, hizana a Ana, na tuni Fanuel, ia tubuni Aser, e lapun matoto. Varira e lahi krismas e 7.
37 Pale, gona ia mate, ia kini gabu. Kana krismas ti 84. Ki beta ni lala kete hivu na tempel, dama laveve ia e lolotu barae za, na dama, na marigo, ki tatabunia haninga ki lolotu.
38 Kilaka pamuhi e zahe ni Iosep kamani Maria, ia hate motunia a Vuvu, kini tatani kavakava polea na vuna na kapiru (a Kristus), na nuhu kua dia ta guguru dia ka hahada kara dama kua a Vuvu kete vaikoli kiri Israel vona.

2.39-40 A Iosep kamani Maria hiro ta vamule kiri Nasaret

39 Kamana a Iosep hiro a Maria hiro ka kati hozovia goloa laveve kena na lo kana Paraha e tania hiro kata katia, hiro ta vamule kiri Galili kara kahiro taon a Nasaret.
40 Pale, kapiru a Iesus ia paraha. Livuhana ia bada, ki vonu matoto na lohoihoia pa. Na Paraha e kati kemihia matoto vona na dama laveve.

2.41-52 Kapiru a Iesus e vano kara tempel

41 Na krismas laveve a vuni Iuda dia ta lala dia kata katia hanihania kapou dia kata lohoi mulehia na taem kua varira matoto a Vuvu e pele mulehidia dia ka gotala ni Isip, kubarae na krismas laveve tamani Iesus kamani titinani Iesus hiro ta lala hiro kata vano kiri Ierusalem kara hanihania kapou kua na Pasova.
42 Kamana krismas ke Iesus ti 12, muri na kadia maki na krismas laveve, dia ta vano kara kadia damana hanihania kapou ni Ierusalem.
43 Na hanihania kapou kua e pelea wik katiu, muri vona a tamani Iesus hiro a tinana, hiro ta vavana vamule. Palaka beta hiro na lala habuka na kapiru a Iesus, e ba vovona ni Ierusalem.
44 Hiro ta lohoia hiro ka tania ia e vavana lupu kamadia. Dia ka vavana dama katiu kakava. Pale, hiro kene ba kaze kirina na pidaki habu vinekedia kamani habu kurakuradia.
45 Beta hiro na paria na pidaka dia, hiro ta vamule kiri Ierusalem, hiro kata kaze kirina.
46 Muri na dama tolu hiro ta paria na poloka tempel e mimia na pidaka tisa kamahi, ki lolongoridia ki hulenidia na hulea taza.
47 Manumanu laveve kua dia ta longoria kana polea, dia ta zipa zahe na kana save kamana kana kolikolia na hulea.
48 Kamana titinana kamani tamana, hiro ka hadavia, hiro ta lohoi toritori matoto. A titinana ki tani barae vona, "Tugu, e kuziha ku kuza barae ni miro?

2:39 Mt 2.23. **2:41** Kis 12.1-27; Lo 16.1-8.

Miro a kamama, miro ta vari matoto miro ka kakaze tori matoto kiriniho.”
49 A Iesus ki hulenihiro, “E kuziha, mo ka kakaze kirigu? Beta mo na lala, hau kata gala na galanga ke Tamagu?”
50 Palaka beta hiro na longo lala nazia a Iesus e tatania ni hiro.
51 Pale, ia kamahiro ziho kiri Nasaret ki lala kete lolongoria kahiro polea. Palaka a titinana e ma ki tataruhia goloaloa laveve kua na poloki magalina.
52 A Iesus e paraha zahe kamana lohoihoia kemi. A Vuvu kamana manumanu ve dia ta dopa ki kulidia matoto kirina.

3

3.1-20 A Jon kakanaka Baptais

(Matyu 3.1-12; Mak 1.2-8; Jon 1.19-28)

1 Ti krismas ti 15 kua na Sisar* a Taiberius, e king ni Rom. Kilangata a Pontius Pailat e hada na provins a Iudea, a Herot e hada na provins a Galili, tazini Herot a Filip, e hada na provins a Ituria kamani Trakonitis, a Lisanias e hada na provins a Abilene.
2 Kilaka kua a Anas hiro a Kaiafas hiro ta hetpris, na polea ke Vuvu e bele ni Jon tuni Sekaraia na poloka deset.
3 Ia vavana na malala laveve kozoho na naru a Iordan ki vala polea kana Paraha na manumanu, habuka dia kata pokizia magalidia, dia na pelea baptais, a Vuvu ni pele kakava kadia manaunaua.
4 Habuka e vapolunganga na buk ke profet Aisaia ki tanga, “Na halingana kaka katiu e kokoi na poloka deset, ‘Vaida dala kara Paraha, katia dala ni mahoto kirina.
5 Vavonuhia lolona kamahi. Potuna kapopou kamana potuna kotekote kete katua ni mahoto. Dala makilokiloa kete katua ni mahoto. Dala potupotura kete mahoto.
6 Manumanu laveve na garigari dia kata hadavia vaikolia ke Vuvu.’ ”
7 A Jon ki tani barae kara kabuna manumanu kua dia ta mamai vona kete vazuguvidia, “Miu habu tutuna humata! Azei ti tani hoto ni miu, miu kene varihavai na magali varitihia ke Vuvu, kua kozoho keteni mai?
8 Miu kene pokizia magalimiu, pele miu ta vatunga moge kemi kamana. Tabarae miu na ta tani barae kirimiu mule, ‘Hita tubuhita a Abraham.’ Hau ta tania ni miu ia vata kua miu ta habu tubuni Abraham, palaka ta beta miu na pokizia magalimiu, ia da miu ta mate. Ta tani matotonia ni miu, a Vuvu e dangea kete katia kedo kamahi kua dia na kara habu tubuni Abraham.
9 Na kira kavanga ti taru

2:52 1 Sml 2.26; Snd 3.4. * **3:1** *Sisar* = ia na hiza kua e kohanga na paraha buli bukuni Rom varira kua e hada na malala luba matoto. **3:4** Ais 40.3-5. **3:7** Mt 12.34; 23.33. **3:8** Jo 8.33. **3:9** Mt 7.19.

kozohota na voraka hai kamahi, hai laveve kena beta ni lala kete vua papa, da e hurava ki varaganga kara haroho."
10 Manumanu laveve, dia ta hule, "Pele da nazia hita katane katia kua?"
11 A Jon e kolia ki tania, "Azei kini ka siot rua, da tu vala katiu na kaka kua beta kana vona. Azei ve kini ha haninga vona, koto vazenia ve."
12 Taza ni dia nuhuta pelepelea na takis, dia ta mai kete vazuguvadia, dia ta hulenia, "Tisa, nazia da hita kata katia?"
13 Ia tania ni dia, "Taua miu na vilehi maratania monina takis na manumanu ni livutia mak kena a Sisar e makia, miu kata pelea."
14 Soldia taza ve dia ta hulenia, "Pele hita? Nazia hita kata katia?" Ia tania ni dia, "Taua miu na ditaduria manumanu miu na vanahedia. Taua miu na vairuku veta kara manumanu. Miu pelea moni e kadoa miu vona za, ia pale."
15 Manumanu dia te guguru kiri Kristus kua kete mai, dia ka lohoihoi na polokodia mule habuka, karae a Jon ia a Kristus za, kaka kua a Vuvu e makia kete pele mulehidolu?
16 Palaka a Jon ki tania ni dia laveve, "Hau ta vazuguvimiu na naru, palaka kaka katiu e ba mumuri, ia e dopa ki paraha ni niau, hau beta na kaka kemi na dangea kata hulia mota na kana su†. Ia da e vazuguvimiu na Vule Tumonga kamana haroho.
17 Ti pahoria kana savol kete varaga zahenia vit na kavili kete habi kakava hulita vit. Na paleka vit da e taru hohoria na rumaka vit. Palaka da e tunia na hulita vit na haroho kena beta ni mamate."
18 Kamana polealea luba ve a Jon e ratarata ki vaketekete na Kalohua Kemi na manumanu.

3.19-20 A Herot e karabusnia a Jon

19 Palaka a Jon e pole kiri Herot, na kaka kua e hada na provins a Galili, taraka kua e kabania a Herodias, goni tazina, ia mai ve taraka goloaloa zahazaha taza ve kua a Herot e kakatia.
20 Kamana goloaloa zahazaha kua a Herot e katia muga, ia ti taru langaria ve goloa zaha matoto na huduna moge zahazaha laveve kena, kua ti pelea ve kini karabusnia ve a Jon.

3.21-22 A Jon e vala baptais ni Iesus
(Matyu 3.13-17; Mak 1.9-11)

21 Kilaka kena na manumanu laveve e vazuguvadia, a Iesus ve e vazuguva, ki lolotu, na lagato ia ngapa.
22 Na Vule Tumonga ia tali tadu kara huduna mangana balu, na halinga katiu e pe na lagato ki tania, "Ho tugu, hau e kuligu matoto

3:12 Lu 7.29. † **3:16** *hulia mota na kana su* = Jon e tania beta kana naba vona. **3:19** Mt 14.3-4; Mk 6.17-18. **3:22** Stt 22.2; Sng 2.7; Ais 42.1; Mt 3.17; Mk 1.11; Lu 9.35.

kiriniho, hau te hate motuniho matoto."

3.23-38 Na hizani habu tubuni Iesus
(Matyu 1.1-17)

23 Kilaka kua a Iesus e varivuvunia kana galanga kana krismas e 30. Dia ka lohoia dia ka tania ia na tuni Iosep. A Iosep ia tuni Heli,
24 A Heli ia tuni Matat, a Matat ia tuni Livai, a Livai ia tuni Melki, a Melki ia tuni Janai, a Janai ia tuni Iosep,
25 Iosep ia tuni Matatias, a Matatias ia tuni Amos, a Amos ia tuni Nahum, a Nahum ia tuni Esli, a Esli ia tuni Nagai,
26 A Nagai ia tuni Mat, a Mat ia tuni Matatias, a Matatias ia tuni Semen, a Semen ia tuni Josek, a Josek ia tuni Joda,
27 A Joda ia tuni Joanan, a Joanan ia tuni Resa, a Resa ia tuni Serubabel, a Serubabel ia tuni Sealtiel, a Sealtiel ia tuni Neri,
28 A Neri ia tuni Melki, a Melki ia tuni Adi, a Adi ia tuni Kosam, a Kosam, ia tuni Elmadam, a Elmadam ia tuni Er,
29 A Er ia tuni Josua, a Josua ia tuni Elieser, a Elieser ia tuni Jorim, a Jorim ia tuni Matat, a Matat ia tuni Livai,
30 A Livai ia tuni Simeon, a Simeon ia tuni Iuda, a Iuda ia tuni Iosep, a Iosep ia tuni Jonam, a Jonam, ia tuni Eliakim,
31 A Eliakim ia tuni Melea, a Melea ia tuni Mena, a Mena ia tuni Matata, a Matata ia tuni Natan, a Natan ia tuni Devit,
32 A Devit ia tuni Jesi, a Jesi ia tuni Obet, a Obet ia tuni Boas, a Boas ia tuni Salmon, a Salmon ia tuni Nason,
33 A Nason ia tuni Aminadap, a Aminadap ia tuni Atmin, a Atmin ia tuni Arni, a Arni ia tuni Hesron, a Hesron ia tuni Peres, a Peres ia tuni Iuda,
34 A Iuda ia tuni Jekop, a Jekop ia tuni Aisak, a Aisak ia tuni Abraham, a Abraham ia tuni Tera, a Tera ia tuni Nahor,
35 A Nahor ia tuni Seruk, a Seruk ia tuni Reu, a Reu ia tuni Pelek, a Pelek ia tuni Eber, a Eber ia tuni Sela,
36 A Sela ia tuni Kainan, a Kainan ia tuni Arpaksat, a Arpaksat ia tuni Siem, a Siem ia tuni Noa, a Noa ia tuni Lamek,
37 A Lamek ia tuni Metusela, a Metusela ia tuni Enok, a Enok ia tuni Jaret, a Jaret ia tuni Mahalalel, a Mahalalel ia tuni Kenan,
38 A Kenan ia tuni Enos, a Enos ia tuni Set, a Set ia tuni Adam, a Adam ia tuni Vuvu.

4

4.1-13 A Satan e parakilania a Iesus
(Matyu 4.1-11; Mak 1.12-13)

1 A Iesus e vonu na Vule Tumonga kilaka e pe na naru a Iordan ki vamule. Na Vule Tumonga ia pelea vano kara deset.

* **4:2** *Satan* = vagi; Hizana katiu ve a Devil; Devil = kakanaka padopadoa na polea kara kaka.

2 A Satan * ia mai pado
rukia na dama e 40. Na
dama kamahi kua beta ni
hania goloa katiu. Muri na
dama kamahi kua, ia ti ba
vitoloni matehia matoto.
3 A Satan ki tania vona, "Ni
ho tuni Vuvu matoto, tania
na kedo kua ni pokizia ni
kara bret."
4 A Iesus ia kolia vona ki
tania, "E vapolu bareanga
na polea kana Paraha, 'Mara
beta kaka ni mahuri na bret
za.' "
5 A Satan ia pelea vori
zahe kara potuna, ia vatunga
tapunia na kingdom laveve
na vulovulo vona.
6 A Satan ki tania vona,
"Da ta vala naba ni niho koto
hada na kantri laveve kuari,
da hiza e papane matoto, na
vuna zia ti valanga ni niau
kava. Hau e nap kata vala ni
azei kua e kuligu kata vala
vona.
7 Nu lotu ni niau, da ta
vala goloaloa laveve kuari ni
niho."
8 A Iesus e kolia vona ki
tania, "E vapolu baraenga na
polea kana Paraha, 'Lotu ni
Vuvu ka Paraha, ia za da tu
vora kana.' "
9 A Satan ia pelea ve vano
kiri Ierusalem, ia vamadiria
a Iesus na huduna tempel, ia
tania vona, "Kua kini ho tuni
Vuvu matoto, raga ri kua;
10 Na vuna e vapolu bare-
anga, 'A Vuvu da e geria
kana engel kamahi, dia ka
hada poto ni niho.'
11 E vapolu bareanga ve,
'Da dia ta zikoviho na lima-
dia ki mara beta nu valitia
kabe na kedo.' "
12 A Iesus e kolia vona
ki tania, "Na polea kana
Paraha e tani barae, 'Taua
nu parakilania Paraha, ka
Vuvu.' "
13 Kamana a Satan ti vaho-
zovia kana parakilakilanga,
ia vatia. E guria dama katiu
ve kua kete volo papa mule
kirina.

*4.14-15 A Iesus e varivu-
vunia kana galanga ni Galili*
*(Matyu 4.12-17; Mak 1.14-
15)*

14 A Iesus ia vamule kiri
Galili na matuhanga kana
Vule Tumonga. Na rereka
kini vana lobia na malala
laveve ni Galili.
15 Ia ki vaketekete na
poloka haus lotu ke vuni
Iuda, manumanu laveve dia
ka kona zahenia.

*4.16-30 A vuni Nasaret
beta ni kulidia kiri Iesus*
*(Matyu 13.53-58; Mak 6.1-
6)*

16 A Iesus ia vano kiri
Nasaret, na palaka kua ia e
paraha vona. Na Sabat ia
vano kara haus lotu ke vuni
Iuda, habuka kua ia e lala
kete katia boto laveve. Ia
madi kete hazenia na buk.
17 Dia ta vala na buk
ke profet Aisaia vona. Ia
vukazia na buk ki paria
na palaka kena e vapol-
unganga, polea kua e tani
barae,
18 "Na Vulena Paraha
ti kari havutiau, na vuna
zia ia ti makiau kata
vaketea na Kalohua Kemi na
manumanu kua beta kadia
goloaloa vona. Ia e geriau

4:4 Lo 8.3. **4:8** Lo 6.13. **4:10** Sng 91.11-12. **4:12** Lo 6.16. **4:18** Ais 61.1-2.

kata tani kakava na nuhu kua dia ta karabus, kete beta dia kata ma karabus. Ia mai ve nuhu kua matadia e keu, dia kata hada mule, kata vaikoli kara nuhu kua manumanu e ditaduridia, dia ka kati zahatia ni dia,
19 kata tani kakava na nagi kemi kana Paraha."
20 Pale, ia tabaria na buk, ia vala mulehia na paraha kara lotua ke vuni Iuda, ia ziho mia tadu. Na matana manumanu laveve na poloka haus lotu ke vuni Iuda e ma ki vividohia.
21 Pale, ia varivuvunia kana polea, ki tani barae ni dia, "Meni kua na polea kua ta hazenia, ia ti pori matoto, habuka kua miu ta longoria e hazeanga."
22 Dia ta matinia matoto kana polea. Dia ka lohoi tori na kana polea mata mulimuli kua e popole vona. Dia ka tania, "Karae kua beta ni a tuni Iosep kua?"
23 A Iesus ki tania ni dia, "E limoha, da miu ta tani barae kirigu, muri na kamiu polea kua, 'Dokta kati mule-hiho nu kemi! Katia ri na ka taon mule, nazia kua hita ta longoria tu katia ni Kaperneam.' "
24 Ia ki tania ni dia, "Ta tani matotonia ni miu, profet na kana malala mule, da beta kete hada zaheanga.
25 E limoha, tavivine gabugabu luba ni Iudea na taem ke Elaija. Kilaka kena na mariaba e tabara na krismas tolu, lingabo 6, vitolo kapou matoto ki bele na malala laveve.
26 Palaka, beta ni gerua a Elaija ni vano na katiu ni dia, palaka e vano na tavine gabu ni Sarefat, na distrik a Saidon, ia beta ni tavine Iuda.
27 Dia luba ni Israel lepra ni dia, na taem ke profet Elisa, beta katiu ni dia ni katua ni kemi, a Naman za, kaka bukuni Siria e katua ki kemi, ia ve beta ni bukuni Iudea."
28 Manumanu laveve na poloka haus lotu ke vuni Iuda dia ta longoria polea kua, magalidia ki varitihi matoto kiri Iesus.
29 Dia ta divurutidia, dia ta harehia gotala na taon, dia ta pelea vori kara hiripa potuna, kena kadia taon e katua vona, dia kata bara katia a Iesus kara balibali.
30 Palaka ia vana pe na pidaka dia za kini vano.

4.31-37 A Iesus e pele kakava vule zaha na kaka katiu
(Mak 1.21-28)

31 Pale, ia ziho kiri Kaperneam na taon ni Galili, na Sabat † laveve ia e vaketekete na manumanu.
32 Dia ta lohoi tori matoto na kana vaketeketea, na vuna zia kana polea e matuha matoto.
33 Na poloka haus lotu ke vuni Iuda kua ve, na kaka katiu na vule zaha e holiho-lia ki goe kapopou matoto ki tania,

4:24 Jo 4.44. **4:25** 1 Kin 17.1. **4:26** 1 Kin 17.8-16. **4:27** 2 Kin 5.1-14.
† **4:31** *Sabat* = ia dama 7, ia na Sarere za. **4:32** Mt 7.28-29.

34 "Ha! Nazia matoto e
kuli kirina ni hita, o Iesus
bukuni Nasaret? Tu mai
koto vairohihita? Hau ta
lala ho azei! Ho na Kaka
Tumonga ke Vuvu."

35 A Iesus e pole kara vule
zaha kua ki tania, "Tabaria
hava! Mai gotala vona."
Pale, na vule zaha kua
ia varaga taduria na kaka
kua na pidaka manumanu
laveve kua, ia gotala vona,
beta ni vairohia livuhana.

36 Manumanu laveve dia
ta lohoi tori, dia ka tania,
"Na kaka kua, e pole kara
vule zaha kamahi balika
kaka kua kana naba vona
kamana matuhanga. E pole
kara vule zaha kamahi, dia
ta gotala na kaka."

37 Pale, na rereki Iesus ia
vana lobia na malala laveve
ni Kaperneam.

4.38-39 A Iesus e kati kemihia a ravani Saimon Pita tavine
(Matyu 8.14-15; Mak 1.29-31)

38 A Iesus ia vatia na haus
lotu ke vuni Iuda. Ia vano
kara ruma ke Saimon. A
ravani Saimon e mazahitia,
livuhana ki totoba matoto,
dia ta hulenia a Iesus kete
kodonia.

39 A Iesus ia madi vano
kozoho vona, ia pole kara
mazahi. Mazahi ia vatia.
Pale, ia lama pamuhi kini
vanganidia.

4.40-41 A Iesus e kati kemihia manumanu luba
(Matyu 8.16-17; Mak 1.32-34)

40 Na voro keteni zugu,
na manumanu dia ta pe-
lea nuhu kua mazahizahi
kakeikakei kua na livuha-
dia ki mai ni Iesus. A
Iesus ki taruhia limana na
katiukatiu ni dia laveve, dia
ka kemikemi mule.

41 Ki vano ve na vule zaha
kamahi dia ta hava gotala
na manumanu luba, dia ka
goe dia ka tania, "Ho na tuni
Vuvu!" Palaka a Iesus e pole
kiridia ki tani vatuharia ni
dia, dia kata tabaria hava-
dia, na vuna dia ta lala ia a
Kristus.

4.42-44 A Iesus e katia galanga na taon taza
(Mak 1.35-39)

42 Ti dama kakava, ia va-
tidia ia vano kara palaka
katiu kua beta kaka vona.
Na manumanu dia ta kakaze
kirina, kamana dia ka mai
paria na palaka kua ia vona.
Dia ta parakilania dia kata
talea ni ma mimia kamadia.

43 Palaka a Iesus e tania ni
dia, "Hau kata ratarata na
Kalohua Kemi na kingdom
ke Vuvu na taon taza ve, na
vuna zia e geura hau kara
galanga kua."

44 Pale, ia kini ma
vaketekete na poloka haus
lotu kamahi ke vuni Iuda, ni
Iudea.

5

5.1-11 A Iesus e tania a Pita ki pelea hiha luba matoto
(Matyu 4.18-22; Mak 1.16-20)

1 Na dama katiu a Iesus e
mamadi na vazalea na loka
ni Genesaret. Na kabuna

5:1 Mt 13.1-2; Mk 3.9-10; 4.1.

manumanu dia ka varidigi lobia, dia ka lolongoria na polea ke Vuvu.

2 Ia hadavia na bot rua na vazalea, palaka nuhuta pelepelea na hiha na huduna, dia te vatia na bot, dia kene vavazuguvia kadia vuho.

3 Ia polo na huduna bot katiu. Na bot kua ke Saimon. Ia hulenia kete tule kati gotalania pitu na vazalea. Ia mia na huduna bot kini vaketea manumanu.

4 Kamana ki hozo polea ia tania ni Saimon, "Pe gotala kara madoro pitu nu varaga ka vuho, koto vatingotingo hiha."

5 A Saimon ki tania, "Kagu Paraha, hita ta varaga vuho na marigo malaku kua, palaka beta hita na vatingovia hiha katiu, palaka na vuna ho tu tania za kua, da hau te varaga mulehia vuho."

6 Kamana dia ka kati baraenia dia ta vatingovia na hiha luba matoto, pitu papa kadia vuho kamahi ni teretere.

7 Dia ta tavia habu tamaninikidia na ruana bot dia kata mai kodonidia. Dia ka gorea bot karua kua, hiro kene vonu matoto. Pitu papa za bot karua kua, hiro ne mahitu.

8 Kamana a Saimon Pita ki hada baraenia, ia dua kara kabeni Iesus ki tania, "Paraha, kakava ni niau, na vuna hau ta kaka zaha!"

9 Na vuna a Saimon kamana nuhu kua dia ta pupuri lupu, dia ta tara vilu matoto na vuna na hiha kua dia ta vatingovia.

10 Nuhu kua dia ta kamani Saimon, ia a Jems kamani Jon, tuni Sebedi karua, hiro ve ta gagala lupu kamani Saimon. A Iesus ki tania ni Saimon, "Taua nu kuahi, da meni kua kini ma vano da tu pelepele manumanu."

11 Pale, dia ta vazula ziho kara vazalea, dia ta zuka tapunia kadia goloaloa laveve, dia kene muri ni Iesus.

5.12-16 A Iesus e kati kemihia kaka katiu na lepra vona
(Matyu 8.1-4; Mak 1.40-45)

12 Dama katiu a Iesus ia na poloka taon katiu, kaka katiu vona na lepra e vonu matoto na livuhana. E hada a Iesus, ia vano padonia tutura, ki taruhia damana ziho kara garigari ki haloho ruru ni Iesus ki tania, "Paraha, ma kuli, ku katiau ka kemi."

13 A Iesus ia tabe vano ia vakulia kaka kua ki tania, "Hau kuligu koto kemi." Pale, kilaka kena za, na lepra ia vatia.

14 A Iesus ki tani vatuharia vona, "Taua nu tania na kaka katiu, palaka vano nu vatunga livuha na Pris, nu vala na opa kara ka kemia, habuka na lo ke Moses kua e tania. Manumanu dia kata hada lala matoto habuka tu kemi kava."

15 Palaka na rereki Iesus kava ti vana lobia malala. Na kabuna manumanu, dia ta mai, dia kata longoria

5:5 Jo 21.3. **5:6** Jo 21.6. **5:14** Wkp 14.1-32.

kana polea, ki kati kemihidia na kadia mazahi kamahi.
16 Palaka boto luba a Iesus e lala kete vano kazihena kara palaka kamahi kena, beta kaka vona, kete lotu.

5.17-26 A Iesus e kati kemihia kaka katiu togana e matemate
(Matyu 9.1-8; Mak 2.1-12)

17 Na dama katiu a Iesus e vaketekete, na Parisi kamana tisa kamahi kara lo, dia ta mimia kamana. Dia ta pe na malala laveve ni Galili, ni Iudea, ia mai ve ni Ierusalem. Na matuhanga ke Vuvu ia ni Iesus kua kete kati kemihia nuhu kua e mazahitidia.
18 Tamohane taza dia ta luluga na kaka katiu kua togana e matemate na huduna dongi, dia ka parakilania dia kata luga vano hoho dia na vangorea na mugani Iesus.
19 Palaka manumanu e luba ki beta matoto zeleka kua dia kata luga vano ni hoho. Dia ta papane kara huduna ruma, dia ta pahia huduna ruma, dia ta vazihonia ziho kamana kana dongi na pidaki manumanu kara kabeni Iesus.
20 A Iesus e hadavia kadia bilip ki tania, "Tai, te lohoi bala ka manaunaua."
21 Na tisa kamahi kara lo kamana Parisi kamahi dia ta varihulei, "Ia azei matoto kua ki pole taduria a Vuvu? Azei e dangea kete lohoi bala manaunaua? A Vuvu za!"
22 A Iesus kava ti pelea kadia lohoihoia, ia hulenidia, "E kuziha miu ka lohoi barae na polokomiu.
23 Polea kakei e malimu dopa kata tania, 'Ka manaunaua te lohoi bala' o kata tania, 'Madi nu vavana'?
24 Palaka miu kata lala kubarae, na Tuna Kaka kana matuhanga vona ri na garigari kete lohoi bala manaunaua." Pale, ia tania na kaka kua togana e matemate, "Ta tania ni niho, madi pelea ka dongi nu vano kara ka ruma."
25 Pale, ia di madi pamuhi na pidaka dia, ia pelea kana dongi kini vazahenia a Vuvu kini vano kara ruma.
26 Manumanu laveve dia ta zipa zahe, dia ka kuahi matoto. Dia ka vazahenia a Vuvu, dia ka tania, "Hita ta ba hadavia na goloa vahoru katiu meni."

5.27-32 A Iesus e kohania a Livai
(Matyu 9.9-13; Mak 2.13-17)

27 Muri na kua, a Iesus ia vano gotala, ia hadavia a Livai, ia na kakanaka pelepelea na takis. E mimia na kana opis kara takis. A Iesus ki tania vona, "Mai muri ni niau."
28 Pale, a Livai ia vatia kana goloaloa laveve, ia divurutia kini muri ni Iesus.
29 A Livai ia katia hanihania kapou ni Iesus na poloka kana ruma. Na nuhuta pelepelea na takis luba kamana manumanu taza ve dia ta hanihani kamadia.
30 Palaka na Parisi taza kamana kadia tisa kamahi kara lo, dia ta pole ngungu, dia ka hulenia na disaipel ke Iesus dia ka tania, "E kuziha miu

5:30 Lu 15.1-2.

ka hanihani, miu ka hinu kamana nuhuta pelepelea na takis, kamana nuhuta moge zahazaha?”
31 A Iesus ki kolia kadia polea ki tania, “Nuhu kua beta mazahi ni dia, beta dia na lala dia kata vano hada dokta, palaka nuhu kua mazahi ni dia za, ia dia ta lala dia kata vano hadavia na dokta.
32 Hau beta na mai kata kohania nuhu kua dia ta mahotohoto. Beta, hau ta mai kata kohania nuhuta moge zahazaha, dia kata pokizia magalidia.”

5.33-39 A Iesus e pole na makina mahohoa na haninga (Matyu 9.14-17; Mak 2.18-22)

33 Pale, dia ta tania vona, “Na disaipel kamahi ke Jon dia ta lala, dia kata mahoho boto luba, dia na lolotu, na disaipel ke vuni Parisi ve dia ta lala, dia kata gagala barae ve, palaka ka disaipel kamahi, beta dia na lala dia kata mamahoho, dia ta hanihani dia ka hihinu za.”
34 A Iesus ki tania ni dia, “E dangea miu kata katia manumanu kua e vinohuanga dia kara hanihania na lahia, dia na mahoho, kua na tamohane e ba lahi vahoru kua e ba hanihani kamadia?
35 Palaka na taem vona kua e ba mamai, da ti pele kakavanga tamohane kena e ba lahi vahoru ni dia. Pale, na dama kamahi kena, da dia te ba mahoho.”
36 Pale, ia barikikinia polea kua ki tania ni dia, “Mara beta kaka katiu ni terehia na dihura lavalava vahoru, ni turi porotia na lavalava bura vona. Tani kati baraenia, da e vairohia na lavalava vahoru, ki mara beta ve na lavalava vahoru ni hada balika lavalava bura.
37 Mara beta ve kaka katiu ni valikiria vaen vahoru kara poloka hulita me bura. Tani kati baraenia, na vaen vahoru da ti tuka terehia na hulita me bura, na vaen ia maliki, na hulita me ia vairo.
38 Palaka na vaen vahoru da e valikira kara hulita me vahoru.
39 Kaka kua kava ti hinumia vaen bura, da mara beta ni kulina kete hinumia vaen vahoru. Na vuna da ia e tania, ‘Vaen bura e dopa ki kemi.’ ”

6

6.1-5 A Iesus e pole na makina vatabutabua na galanga na Sabat (Matyu 12.1-8; Mak 2.23-28)

1 Na Sabat katiu a Iesus e vavana hutu na poloka vanua na vit kamahi, na kana disaipel kamahi dia ka duledule palekana vit, dia ta hirania na hulita vit na limadia kete kakava, dia na hania palekana.
2 Palaka na Parisi taza dia ta tania, “E kuziha miu ka katia nazia kua e vatabuanga na Sabat?”
3 A Iesus ki kolia ki tania, “Beta miu na hazenia na ziuziua kua ni Devit kamana

6:1 Lo 23.25. **6:4** Wkp 24.9. **6:4** 1 Sml 21.1-6.

nuhu kua dia ta kakamana, kilaka kua e vitolonidia?
4 A Devit e hoho na ruma ke Vuvu ki pelea na bret kua e tabutabua, kua kete vatunganga na matani Vuvu, kua na Pris kamahi za dia ta lala dia kata hahania. A Devit ia pelea, ia hania ki vala ve na nuhu kua dia ta kakamana."
5 A Iesus ki tania ni dia, "Na Tuna Kaka ia na Paraha kara Sabat."

6.6-11 Na Sabat katiu a Iesus e kati kemihia kaka katiu limana e mate
(Matyu 12.9-14; Mak 3.1-6)

6 Na Sabat katiu ve ia na poloka haus lotu ke vuni Iuda ki vaketekete, na kaka katiu na poloka haus lotu kua, na limana kiri maroro e mate.
7 A vuni Parisi kamana tisa kamahi kara lo ke Moses, dia ta hada patia a Iesus, karae da e kati kemihia na lima mate kua na Sabat, na vuna zia dia ta kakaze dala dia kata padea polea kirina.
8 Palaka ia ti lala kadia lohoihoia, ia mai tania na kaka lima mate kua, "Mai madi ri kua na mugana." Pale, kaka kua ia divurutia kini vano madi.
9 A Iesus ia tania ni dia, "Kata hulenimiu, na lo e tani ziha na Sabat tolu kata katia moge kemi vona o tolu kata katia moge zaha, tolu kata vaikoli kara kaka o tolu kata kirohia?"
10 A Iesus e hada lobi kiridia laveve ki tania na lima mate kua, "Vatatahia lima." Na kaka lima mate kua ia muri na kana polea, na limana ia kemi.
11 Palaka magalidia e varitihi matoto, dia kene hubia polea na pidaka dia mule, habuka dia kata kuzingania a Iesus.

6.12-16 A Iesus e makia kana 12 apostel
(Matyu 10.1-4; Mak 3.13-19)

12 Na dama katiu, a Iesus e vori kara potuna kete lotu. A Iesus ki lotu ni Vuvu na marigo ia ki dama.
13 Na damadama a Iesus e kohania kana disaipel * kamahi, ia makia dia 12, nuhu kua kete kohanidia na apostel † kamahi.
14 A Saimon, a Iesus e vala hiza kua a Pita vona, a Andru tazini Saimon, a Jems, a Jon, a Filip, a Bartolomyu,
15 a Matyu, a Tomas, a Jems tuni Alfius, a Saimon kua e kohanga ni Selot,
16 a Iudas tuni Jems, mai a Iudas Iskariot, kaka kua muri kete tilitili tika kiri Iesus.

6.17-19 A Iesus e kati kemihia manumanu luba
(Matyu 4.24-25; Mak 3.7-12)

17 A Iesus kamana kana disaipel kamahi dia ta tiro mule, dia ta varimadiriai na palaka mahoto. Na kabuna kana disaipel kamahi kamana kabuna manumanu kapou bukuni Iudea, bukuni Ierusalem, mai nuhu bukuna hiripa

* **6:13** *disaipel* = kaka e pelea sikul. na polea kana Paraha.
† **6:13** *apostel* = kakanaka valavalanga

vazalea ni Tair kamani Saidon,
18 dia ta mai, dia kata longoria kana polea, ni pele kakava kadia mazahi. Nuhu kua vule zaha e holiholidia, dia ve a Iesus e kati kemihidia ve.
19 Manumanu laveve kua, dia ta paparakilania dia kata vakulia a Iesus, na vuna na matuhanga kapou e pe ni Iesus ki vavano, na matuhanga kua kini kakati kemihidia laveve.

6.20-26 Azei kete hilohilo, azei kete tangi
(Matyu 5.1-12)

20 E hada vano kara kana disaipel kamahi ki tani barae, "Miu nuhu kua beta kamiu goloaloa vona, a Vuvu ti kati kemihia matoto ni miu. Na vuna na kingdom ke Vuvu ia e kamiu.
21 A Vuvu ti kati kemihia ni miu nuhu kua e vivitolonimiu meni, na vuna, da miu ta hanihani magalimiu ki kurukuru.

A Vuvu ti kati kemihia matoto ni miu nuhu kua miu ta hahaloho meni, na vuna da miu ta nongo.

22 A Vuvu ti kati kemihia matoto na nuhu kua beta manumanu ni lala kete kukulidia kirimiu, dia ka pole katimiu, dia ka pole tadurimiu, dia ka tania miu nuhu zahazaha, na vuna zia kua miu te mumuri na Tuna Kaka kava.
23 Na dama kena miu hilohilo, miu na raga kamana hilohiloa, na vuna zia kadoamiu na lagato e kapou matoto. Na vuna, habu tubudia muga dia ta kati baraenia ve na profet kamahi.
24 Kaba loho zahanga ni miu risman kamahi, na vuna kava miu te mia papa ri na garigari.
25 Kaba loho zahanga ni miu nuhu kua magalimiu e lala kete kurukuru meni, na vuna da muri ki vitolonimiu. Nuhu kua miu ta nonongo meni, da muri magalimiu ki zaha, miu ka tangi.
26 Kaba loho zahanga ni miu, ta manumanu laveve ni kona zahenimiu, na vuna ia maki kena varira ni habu tamadia, dia ta kona zahenia na profet vairukuruku kamahi."

6.27-36 Kete kuli matoto kara ha vagi
(Matyu 5.38-48)

27 A Iesus ki tani barae ve, "Palaka hau ta tania ni miu nuhu kua miu ta lolongoriau. Kete kulimiu kara hamiu vagi kamahi, kati kemihia na nuhu kua dia ta zazaha kirimiu,
28 kati kemihia na nuhu kua dia ta baru zahazaha kirimiu, miu lotu miu na hulenia a Vuvu kete kodonia nuhu kua dia ta kati zahatia ni miu.
29 Ta katiu ni zapalania taviki, tare poki nu vala paligeni taviki ve vona. Ta katiu ni vanahea ka tale havuhavua vatia ve ni pelea ka singlis.
30 Azei kua e nongiho na goloa katiu, vala vona. Kua kaka katiu ni pelea ka goloa

6:22 1 Pi 4.14. **6:23** 2 Sto 36.16; Ap 7.52. **6:31** Mt 7.12.

katiu, taua nu huleni mulehia kirina.
31 Nazia kua tu lohoia e kuli kaka motu kete katia ni niho, pele ho kati baraenia ve na kaka motu.

32 Ta ni kuli za kara nuhu kua e lala kete kulidia kiri ni niho, tu lohoia da a Vuvu e kadeho vona? Nuhuta moge zahazaha ve, dia ta lala dia kata kukulidia ve kara nuhu kena e lala kete kulidia kiridia.
33 Tanu kati kemihia na nuhu kua dia ta kekemi kiriniho za, tu lohoia da a Vuvu e kadeho vona? Nuhuta moge zahazaha ve, dia ta lala dia kata kemi ve kiri habu tamaninikidia.
34 Tanu vala goloa na nuhu kua tu lohoia da muri dia ka koli mulehia ka goloa, tu lohoia da a Vuvu e kadeho vona? Nuhu kua dia ta zahazaha, dia ta lala dia kata vala goloa na nuhu zahazaha ve, dia ka lala dia kata lohoia kete koli muleha kadia goloa ni damukia matoto nazia kua dia ta vala.
35 Palaka kete kulimiu kara hamiu vagi kamahi, miu kati kemihia ni dia. Miu vala vetania goloa ni dia. Taua miu na lohoia kete kolu muleha ni miu. Pale, kadoamiu ia da e kapou matoto. Pale, da miu te kara habu tutuna Paraha, kua ia e Heta Matoto. Na vuna ia e lala kete kati kemihia na nuhu kua beta dia na lala dia kata hahate motunia, ki lala ve kete kati kemihia ve na manumanu zahazaha.
36 Miu maharia kaka, na vuna Tamamiu ia e kakanaka mahariharia."

6.37-42 Taua miu na sikelnia moge kana manumanu motu
(Matyu 7.1-5)

37 A Iesus ki tani barae ve, "Tabarae, miu na hahada kara goloa zaha na kaka motu, tabarae dia ve na hada ve kara goloa zaha ni miu. Taua nu pole katia kaka nu tania ia e kaka zaha, tabarae dia ve na tani barae ve kiriniho. Lohoi bala maki e katua ni niho, a Vuvu kete lohoi bala ve ka manaunaua.
38 Vala lima na kaka kete valanga goloa ve ni niho. Da e goroa ka beke ki vonu ki pado tadura, ki goroa ve ki vonu kalavuruvuru ki malikiliki, ki taruha na kabe. Na vuna mak kakei tu tovonia rua vona. Ia mak kena za da tu tovoanga vona."

39 A Iesus e barikikinia ve polea kua ki tania, "E dangea na kaka matana keu kete vatunga dala ni ruana kena matana e keu ve? Karae mara beta hiro na rua dua hoho kara lovo?
40 Kapiru kua e ba sisikul mara beta ni hada zaheanga dopa na kana tisa. Palaka manumanu laveve kua e sikulni kemikemuha dia da dia ta habuka kadia tisa.
41 E kuziha ku hada na momota tahetahena so na matani tazi, ki beta nu lohoia na podana hai kena na mata mule?
42 E kuziha da kunu tani barae ni tazi, 'Tai, mai na pele kakava momota tahetahe kena na mata.' Palaka ho mule beta nu hada na podana hai kena na mata mule. Tu lolotu veta, muga

6:39 Mt 15.14. **6:40** Mt 10.24-25; Jo 13.16; 15.20.

ku pele kakava podana hai kena na mata, ku hada vutu, muri kunu pele kakava na momota tahetahe na matani tazi.

6.43-45 Hai zaha paleka e zaha
(Matyu 7.16-20; 12.33-35)

43 Hai kemi beta ni vua paleka ni zaha. Hai zaha ve beta ni vua paleka ni kemi.
44 Paleka hai katiukatiu da e vatunga kakava ia bukuna hai kakei. Manumanu beta dia na lala dia kata dulea paleka fik na mota matangatanga, o na paleka vaen na haina moli.
45 Kaka kemi da lohoihoia kemikemi e ngoro na poloki magalina, kubarae da e katia maki kemikemi, palaka na kaka zaha, lohoihoia zahazaha na poloka, kubarae ki katia maki zahazaha. Na vuna lohoihoia kakei, kua tani vonu na magalina kaka, ia za kena da e gogotala na havana.

6.46-49 Makina habahabanga na ruma e rua
(Matyu 7.24-27)

46 Kara zia miu ka kohani baraeniau, 'Paraha, Paraha,' ki beta miu na mumuri na kagu polea?
47 Kata vatunga ni miu kaka kete balika zia, kua tani mai ni niau ni longoria kagu polea ni muri matoto vona.
48 Ia e balika kaka kua e habatia na ruma, ki hovia na lovo loloa ki taruhia simen faundesion, ba muri ia ti habatia kana ruma. Ta noro kapou ni pado ni hununia na ruma. Mara beta ni hunu tuahia, na vuna e haba kemukemuha.
49 Palaka azei kua tanu longoria kagu polea ni beta nu muri vona, ia tu balika kaka kua e habatia kana ruma na huduna garigari vetanga, beta ni taruhia simen na garigari. Ta noro ni mai ni hununia na ruma da e tua, ki robea matoto."

7

7.1-10 A Iesus e kati kemihia na vora kana kepten kara armi
(Matyu 8.5-13)

1 Tania a Iesus ki tani hozovia na polea kamahi kua na manumanu, ia vano hoho na taon a Kaperneam.
2 Na kepten kara armi katiu vona, kana vora kena e dopa ki kulina marata kirina, e mazahitia matoto, kozoho keteni mate.
3 Na kepten kara armi kua e longoria kavilika polea ni Iesus, ia geria pararaha taza ke vuni Iuda, dia kata vano ni Iesus, dia na hulenia kete mai ni kati kemihia kana vora.
4 Kamana dia ka mai bele ni Iesus, dia ta hule haroinia matoto, dia ka tania, "E dangea koto kodonia na kepten kara soldia kua,
5 na vuna ia e kulina matoto kiridolu vuni Iuda, kini habatia kadolu haus lotu katiu."
6 Pale, ia vano kamadia, ti vano kozoho na ruma, na kepten kara soldia kua e geria habu kana, dia kata tania ni Iesus, "Paraha, tani varaharahaho, na maia.

6:44 Mt 12.33. **6:45** Mt 12.34.

Hau beta na hizanga ni dangea koto mai hoho na kagu ruma.
7 Ki kubarae ki beta na hatunia ve na hizanga na dangea kata vano ve ni niho. Palaka tania za, kagu vora ni kemi.
8 Hau ve, hau kagu paraha vona e hada ni niau. Hau ve, hau ta hada na soldia taza ve. Na tania na katiu, kete vano, ia da e vano. Na tania na katiu kete mai, ia da e mai. Na tania na kagu vora kete katia goloa kua, ia da e katia."
9 Kamana a Iesus ki longori baraenia, ia ridi matoto vona, ki tare poki kara kabuna manumanu kua dia ta mumuri vona, ki tania, "Hau ta tania ni miu, ma beta na paria bilip katiu kua e kapou barae, ni Israel."
10 Pale, nuhu kua e geura dia, dia ka mai ni Iesus, dia ta vamule vano kara ruma kana kepten kua, dia ta hada kubarae, na vora ti kemi kava.

7.11-17 A Iesus e valamari mulehia tuna tavine gabu katiu

11 Muri vona a Iesus ia vano kara taon katiu hizana a Nain. Kana disaipel kamahi kamana kabuna manumanu kapou dia ve ta vano kamana.
12 Ti kozoho na hatamara taon na kaka mate katiu e luluganga ki gogotala na taon, ia na tuna tavine gabu katiu, gabu kua, ia tuna katiu papa za kua. Kabuna manumanu kapou bukuna taon dia ta kakamana.
13 Kamana na Paraha ki hada na tavine kua, lohora e zaha matoto vona, ia tania vona, "Taua nu tangi."
14 Pale, a Iesus ia vana vano kozoho, ia vakulia na dongi kana kaka mate kua, na nuhu dia ta luluga na dongi kua, dia ta madi. A Iesus ia tania, "Huluvahu, hau ta tania ni niho, 'Lama!' "
15 Na kaka mate kua ia lama mia, kini pole. A Iesus ia vala mulehia ni titinana.
16 Dia laveve dia ta kuahi matoto, dia ka vazahenia hizani Vuvu. Dia ka tani barae, "Na profet kapou katiu ti bele na pidaka dolu!" Dia ka tania barae ve, "A Vuvu ti mai keteni kodonia kana manumanu!"
17 Na rereki Iesus ki vavana lobia palaka laveve ni Iudea, mai ve na poloka malala laveve kua e lobia a Iudea.

7.18-35 A Jon kakanaka Baptais e geria kana disaipel rua hiro ka vano ni Iesus (Matyu 11.2-19)

18 Na disaipel ke Jon dia ta tania ni Jon na goloa laveve kua dia ta longoria dia ka hadavia.
19 A Jon ia kohania kana disaipel rua, ia gerihiro, hiro kata vano na Paraha a Iesus hiro na hulenia, "Ia ho za na kaka kua kete mai o da hita ta guria katiu motu?"
20 Kamana hiro ka mai ni Iesus, hiro ta tania, "A Jon kakanaka Baptais e gerimiro, miro ka mai ni niho, miro kata huleniho, 'Ia ho za na kaka kua kete mai o da hita ta guria katiu motu?' "

21 Kilaka kena hiro ta bele,
a Iesus e kati kemihia manu-
manu luba kua mazahi na
livuhadia kamana vule za-
hazaha, ia e kati kemihia
nuhu kua matadia e keu dia
ka hada mule.
22 Pale, ia kolia kahiro
hulea, ki tania, "Mo vamule
vano mo na kalohunia ni Jon
nazia mo ta hadavia mo ka
longoria. Nuhu matadia e
keu dia ta hada mule, nuhu
kabe mate dia ta vavana
mule, nuhu lepra ni dia, dia
ta kemi mule, nuhu talin-
gadia e doto dia ta longo
mule, nuhu dia ta mate e
valamari mulehadia. Na
Kalohua Kemi ke Vuvu ti
vaketoa na nuhu kua beta
kadia goloaloa vona.
23 Na Paraha da e kati
kemihia matoto na kaka kua
e bilip ni niau ki beta ni
lohoi ruarua ni niau."
24 Muri na kaka rua kua a
Jon e geri, hiro te vamule, a
Iesus ia hulenia manumanu
na vuna ni Jon, "Nazia miu
ta lohoia miu kata hadavia
kua miu ta vano ni Jon na
deset? Miu kata hadavia na
raburabu na kavili e habinia
ki mamalolo?
25 Pele, nazia miu ta lo-
hoia miu kata hadavia kua
miu ta vano ni Jon? Na
kaka e zohoria na zohozo-
hoa mata muli? Beta! Nuhu
dia ta zohoria na zohozohoa
mata mulimuli kamana ka-
dia goloaloa kemikemi dia ta
lololi na ruma kana king za.
26 Palaka, nazia miu ta lo-
hoia miu kata hadavia kua
miu ta vano ni Jon? Na
profet katiu? E matoto, hau
ta tania ni miu, ia na profet,
e dopa ki hizanga na profet
laveve.
27 Varira profet Malakai
e vapolungania ki pole ni
Jon ki tania, 'Da hau ta
geria kagu vakilalanga kete
vamuga ni niho, kete vaida
dala kiriniho.'
28 Hau ta tania ni miu. Na
pidaka manumanu laveve
kua e valohuadia, beta kaka
katiu ni dopa ni hizanga ni
Jon. Palaka kaka kua e
beta ni dopa ni hizanga na
kingdom ke Vuvu e dopa ki
paraha vona."

29 Manumanu laveve, ia
mai nuhuta pelepelea na
takis, nuhu kua a Jon e
vazuguvidia, kamana dia ka
longoria polea ke Iesus, dia
ta tania habuka maki ke
Vuvu ia e mahoto.
30 Palaka na Parisi kamahi
kamana tisa kara lo ke
Moses, dia ta pala katia lo-
hoihoia kemi ke Vuvu kiridia
mule, ki beta ni kulidia a Jon
kete vazuguvidia.

31 A Iesus ia tani barae
ve, "Pele, ma nazia, kata
tovonia manumanu bukuna
tauna kua vona? Dia ta
balika zia?
32 Dia ta balika kapirupiru
kua dia ta mimia na poloka
palakana maket dia ka go-
goe kiri habu tamaninikidia,
'Hita ta vilinia kalou, beta
miu na parau. Hita ta habia
vuroua, beta miu na tangi.'
33 A Jon kakanaka Baptais
e mai ki beta ni hania bret,
beta ni hinumia vaen, miu
ka tania, 'Ia na vule zaha
vona.'

7:22 Ais 35.5-6; Ais 61.1. **7:27** Mal 3.1. **7:29** Mt 21.32; Lu 3.12.

34 Na Tuna Kaka e mai ki
hahania bret ki hihinumia
vaen, miu ta tania, 'Hadavia!
Ia na kakanaka hani hamo-
hamoa, ia na kakanaka hinu
hamohamoa na vaen, ia
na habu tamaninika nuhuta
pelepelea na takis kamana
nuhuta moge zahazaha!'
35 Palaka lohoihoia pa kua
manumanu dia ta lohoia e
mahoto, ia da na haningana
da e vatunga kavakava."

7.36-50 Tavinena moge zahazaha katiu e bizia na vel na kabeni Iesus

36 Na Parisi katiu, hizana
a Saimon e hulenia a Iesus
kete vano hanihani kamana
na kana ruma. Ia vano ka-
mana. Dia ta mia* dia kata
hanihani.
37 Na tavine katiu na
poloka taon kua kana
mogemoge beta ni kemi.
Kamana ki longoria a Iesus
e hanihani na ruma kana
Parisi kua, ia pelea botole
e katua na kedo alabas,
pefium † na poloka.
38 Na tavine kua e madi
kozoho na lamani Iesus, ko-
zohotia kabena ki hahaloho,
na liuka ki tuturu kara
kabeni Iesus. Pale, ia bizia
kabeni Iesus na vuluka, kini
dodomia kabeni Iesus. Ia va-
likiria pefium kara kabena
karua.
39 Na Parisi kua e kohania
a Iesus ki mai kara hani-
hania e hadavia goloa kua,
ia lohoia na poloka mule
ki tania, "Kaka kua ni ia
profet, ma e lala azei kua e
vavakulia, ia na tavine zia.
Na tavine kua ia na tavinena
moge zahazaha."
40 A Iesus e hada lala kana
lohoihoia, ia kolia vona ki
tania, "Saimon, hau kagu
polea katiu kata tania ni
niho." A Saimon ia tania,
"Tania ni niau tisa."
41 "Kaka rua kahiro
dinau vona na kakanaka
valavalanga na dinau. Katiu
e dinau na 500 koin silva.
Katiu e dinau na 50 koin
silva.
42 Beta hiro na dangea
hiro kata kolia kahiro dinau.
Pale, ia lohoi bala kahiro
dinau. Tu lohoia da azei
ni hiro e dopa ki kulina
kara kakanaka valavalanga
na dinau kua?"
43 A Saimon e tania,
"Tauka, na kaka kana dinau
e dopa ki kapou kini lohoi
balanga, da e kulina dopa
kirina." A Iesus ki tania, "Ho
tu tania ki mahoto matoto."
44 A Iesus e tolo kara
tavine kua ki tania kiri Sai-
mon, "Tu hada tavine kua?
Hau ta mai hoho na ka
ruma, beta nu vala naru
kara kabegu‡, palaka ia e
vazuguvia kabegu na liuka,
ki bizia kabegu na vuluka.
45 Ho beta nu domiau,
palaka na tavine kua ka-
mana ta mai hoho na ruma,
beta ni hivu na domidomia
na kabegu.
46 Ho beta nu valikiria vel
kara bakagu, palaka ia va-

* **7:36** A vuni Iuda beta dia na lala dia kata mia na tebol, dia ta ngoro vaiki na hiripa tebol botoboto, dia ka hanihani. **7:37** Mt 26.7; Mk 14.3; Jo 12.3. † **7:37** Pefium monina e kapou, katua na oil. ‡ **7:44** Maki ke vuni Iuda dia ta lala dia kata domia, dia ka vazuguvia kabena kaka, dia ta bizia oil na bakana kaka kete makia habuka dia ta koi taduria kaka.

likiria ki bizia pefium na kabegu.
47 Kuza barae ta tania ni niho, kana moge zahazaha laveve te lohoi bala, kubarae ia kini vatunga kana hate motua. Palaka kaka kua beta ni dopa ni zaha ki lohoi balanga kana manaunaua da beta kete vatunga kana hate motua."
48 Pale, a Iesus ia tania kara tavine kua, "Ka manaunaua laveve kava ti lohoi balanga."
49 Manumanu taza ve kua dia ta mimia kamana na tebol dia ta varihulei, "Azei matoto kua e dangea kete lohoi bala moge zahazaha kamahi?"
50 A Iesus ia e tania na tavine kua, "Ka bilip za ti vaikoli kiriniho, vano kamana magali kemia."

8

8.1-3 Tavivine taza dia ta muri ni Iesus dia ka vavana kamana

1 Muri na kua, a Iesus ia vano kara taon katiukatiu ki vano ve na malala kotekote kamahi ki tani kakava na Kalohua Kemi na kingdom ke Vuvu. Kana 12 disaipel ve dia ta kamana,
2 mai na tavivine taza ve, kua muga a Iesus e pele kakava na vule zaha kamahi, kamana mazahi na livuhadia. Hizana tavivine kamahi kua, ia a Maria, hizana katiu ve a Makdala*, na tavine kua e pele kakavanga na vule zaha e 7 vona,
3 a Joanna goni Kusa, a Kusa ia na kaka kua e hada poto na ruma ke Herot; ia mai a Susana kamana tavivine taza ve. Tavivine kua dia ta kodonia, dia ka babada kiri Iesus kamahi na kadia goloaloa mule.

8.4-8 A Iesus e barikikinia polea na kaka e muratania harana vit na vanua
(Matyu 13.1-9; Mak 4.1-9)

4 Kilaka na kabuna manumanu kapou dia ta lohu, dia kene lupu. Na manumanu bukuna taon kamahi, dia ta mai ni Iesus. Ia barikikinia polea ki tani barae,
5 "Kaka katiu e vano kete muratania harana vit. Tania ki muratania na harana vit, taza dia ta dua kara hiripa dala, ia vaka tadura, na manu kamahi dia ta hania taza.
6 Taza dia ta huru kara palaka kedokedora, tania dia ta galulu zahe dia ta mate, na vuna beta dia na paria naru na huduna kedo.
7 Harana vit taza dia ta huru kara poloka mota matangatanga, dia ka lupu galulu zahe, na mota ia rara havutidia.
8 Na harana vit taza ve dia ta dua kara garigari kemi. Dia ta galulu zahe, dia ta vua palekedia e dopa ki luba matoto. Habuka 100 katiukatiu na harana vit katiukatiu kua e muratanga." E tani hozovia polea kua, ia goe ki tani barae, "Azei ho talinga vona, longoria polea kua."

8:2 Mt 27.55-56; Mk 15.40-41; Lu 23.49.

* **8:2** Makdala ia na malala ke Maria.

8.9-10 Na vuvuna kua a Iesus e barikikinia polea
(Matyu 13.10-17; Mak 4.10-12)

9 Na kana disaipel kamahi dia ta hulenia kara vuvuna barikikia kua.
10 Ia tania, "Na hada lalanga na litigitigia na kingdom ke Vuvu kava ti valanga ni miu, palaka na manumanu, hau ta barikikinia polea, kete kubarae, ia vata kua dia ta hahada palaka mara beta dia na hadavia. Ia vata kua dia ta lolongoria polea, mara beta dia na lohoi lala.

8.11-15 Vuvuna barikikia na polea na palekana vit
(Matyu 13.18-23; Mak 4.13-20)

11 Na vuvuna barikikia kua e kubarae, na harana vit ia na polea ke Vuvu.
12 Na harana vit kua e huru lilia hiripa dala, ia nuhu kua dia ta longoria polea, muri a Satan mai ia pele kakava polea na polokodia, kete beta dia kata bilip, dia na mahuri.
13 Na harana vit kua e huru kara huduna kedokedo, ia nuhu kua dia ta pelea polea dia ka hilohilo vona, palaka beta ni taruhia voraka na polokodia. Dia ta vaka maroro palaka beta ni havarau. Na tau kara parakilakilanga dia ta poke.
14 Na harana vit kena e huru kara poloka mota matangatanga, e makia nuhu kua dia ta longoria polea, palaka kamana dia ka vano na kadia daladala kamahi, dia ta lohoi vuvu na kadia goloaloa kamana kadia mianga kemi, pale, ia tabaria kadia lohoihoia, kubarae ki beta dia ne vua.
15 Na harana vit kena e huru kara garigari pa, ia e makia nuhu kua dia ta longoria polea. Magalidia e kemi ki mahoto. Dia ka paho taduria polea ki bada, dia kene vua."

8.16-18 Manumanu beta dia na litiginia laet na taura baket
(Mak 4.21-25)

16 A Iesus e tani barae ve, "Beta kaka ni lala kete dohotia lam ni kari havutia na baket o ni taruhia na taura kiri, palaka e taruhia na mudina lam kara manumanu kete hoho, dia kata hada na balangana.
17 Na vuna beta goloa katiu kua e litigianga, kua mara beta ni bele kakava o beta goloa katiu kua e litigianga kua mara beta ni lalanga o ni tanga ni bele, manumanu laveve ni lala.
18 Kubarae da miu ta lohoia, miu kata longo vutuhia polea. Azei ho kua ti ka goloa taza vona da a Vuvu e vala taza ve ni niho. Palaka azei kua tani beta matoto kana goloa vona, da nazia kena e lohoia kana vona, da e pele kakavanga vona."

8.19-21 Azei ia titinani Iesus kamani habu tazina?
(Matyu 12.46-50; Mak 3.31-35)

19 A titinani Iesus kamani habu tazina dia ta mai dia

8:10 Ais 6.9. **8:16** Mt 5.15; Lu 11.33. **8:17** Mt 10.26; Lu 12.2. **8:18** Mt 25.29; Lu 19.26.

kata hadavia, palaka ki mara beta dia na kozoho vona, na vuna, manumanu e luba matoto.
20 Manumanu taza dia ta tania ni Iesus, "Ka titi kamani habu tazi dia ta varimadiriai na hatama, ki kulidia dia kata hadaviho."
21 A Iesus e kolia ki tania, "Titinagu kamani habu tazigu ia nuhu kua dia ta longoria polea ke Vuvu dia ka muri vona."

8.22-25 A Iesus e pole kara kavili kapou ki malugunia
(Matyu 8.23-27; Mak 4.35-41)

22 Boto katiu a Iesus e tania na kana disaipel kamahi, "Tolu kata vano kara paligena loka." Pale, dia ta polo na bot dia kene vano.
23 Dia ta ba sel vano, matani Iesus ia tuturuve kini ngoro. Na kavili kapou ia bele kiridia na huduna loka. Na naru kini vevele hoho kara poloka bot, kozoho dia keteni mahitu.
24 Na disaipel kamahi dia ta vano dia ta vakongania a Iesus, dia ka tania, "Tubu, Tubu, tolu keteni mahitu!" A Iesus e lama ia pole kara kavili kamana dazi kapopou. Pale, ia malugunia kini manilo.
25 Ia hulenia kana disaipel kamahi, "Kue kamiu bilip?" Dia ta kuahi dia ka lohoi tori, dia ka varihulei, "Azei matoto kua? E pole kara kavili kamana dazi hiro ka longoria kana polea."

8.26-39 A Iesus e pele kakava na vule zaha na kaka katiu
(Matyu 8.28-34; Mak 5.1-20)

26 Dia ta vano bele na distrik Gerasa, na paligena ni Galili.
27 Kamana a Iesus ki zipa tadu na vazalea na kaka katiu bukuna taon na vule zaha kamahi dia ta holiholia, e mai ni Iesus. Havarau matoto kaka kua beta ni zozohoria lavalava o ni mimia na ruma, palaka e mimia na lovo kana kaka mate kamahi.
28 Kilaka ki hada a Iesus, ia goe kini dua kara kabeni Iesus, ki goe varitihi matoto, ki tania, "Nazia e kuli kirina ni niau ho Iesus tuni Vuvu kua e heta matoto? Ta hule haroiniho, taua nu vala varitihia ni niau."
29 Na kaka kua e tatani barae, na vuna a Iesus e vala polea matuha na vule zaha kamahi dia kata gotala vona. Ti boto luba na vule zaha kamahi kua dia ta lala dia kata tuha zahe na poloka. Ia vata kua e rotu tadura kabena kamani limana na sen, dia ka hada poto vona, ia da e rabe hutuzia na sen. Na vule zaha kamahi kua dia ta lala dia kata katia ni rovo vano kara palaka kamahi kua beta kaka vona.
30 A Iesus ia hulenia, "Hiza azei?" Ia tania, "A Armi." E tani barae na vuna zia na vule zaha luba matoto na poloka.
31 Na vule zaha kamahi kua dia ta hule haroinia matoto tabarae ni geridia kiri loloni habuna.
32 Na kabuna boroboro taza dia ta hanihani na hiripa potuna. Na vule

zaha kamahi kua dia ta hule haroinia a Iesus kete tara ni dia, dia na vano hoho na boroboro. Ia tara ni dia.
33 Na vule zaha kamahi kua dia ta mai gotala na kaka kua, dia kene vano hoho na boroboro kamahi kua. Na kabuna boroboro kua dia ta rovo varitihi ziho kara balibali na hiripa loka dia kene mahituhitu.
34 Nuhu kua dia ta hada poto na boroboro kamahi kua, dia ta hada goloa kua e bele, dia ta rovo vano tania goloa kua na poloka taon kamana malala kozohozoho na hiripa taon.
35 Manumanu dia ta vano gotala dia kata hadavia nazia kua e bele. Dia ta mai bele ni Iesus, dia ta hadavia habuka na kaka kua, na vule zaha ti gotala vona kava, ti zohoria na lavalava kana lohoihoia ti kemi. Ia kini mimia na kabeni Iesus. Pale, dia ta kuahi.
36 Nuhu kua dia ta hadavia matoto goloa kua e bele, dia ta ziuhia na manumanu na goloa kua a Iesus e katia na kaka kua, na vule zaha kini vatia, kua ia kini kemi.
37 Manumanu laveve bukuna palaka laveve na kantri Gerasa dia ta hulenia a Iesus kete vatidia, na vuna zia dia ta kuahi matoto. Pale, ia polo na bot kini vano.
38 Na kaka kua na vule zaha kamahi kua dia te vatia, e hule haroinia a Iesus kete kamani Iesus, palaka a Iesus ia geri mulehia ki tania,
39 "Vamule vano kara ka malala nu tania na manumanu na goloa kapou kua a Vuvu ti katia ni niho." Pale, na kaka kua ia vano kara palaka laveve na poloka taon ia tani kakava na goloa kapou kua a Iesus e katia vona.

8.40-56 A Iesus e valamari mulehia tuni Jairus kamana tavine katiu kua na topo e lelele kirina ki kemi
(Matyu 9.18-26; Mak 5.21-43)

40 Kamana a Iesus ki bele mule na paligena loka, na kabuna manumanu dia ta hilohilonia, na vuna zia dia laveve dia ta guguria.
41 Na kaka katiu hizana a Jairus ia na paraha kara haus lotu ke vuni Iuda, e mai ki dua kara kabeni Iesus ki hule haroinia kete kamana vano kara kana ruma,
42 na vuna tuna keteni mate. Kana krismas e 12. Ia tuna tavine katiu za kua.
Tania a Iesus ki vana vano kamani Jairus kara kana ruma, manumanu luba matoto dia ka didigiria.
43 Kilangata kua, na tavine katiu, na topo e lelele kirina, na krismas ti 12, palaka beta kaka katiu ni nap kete katia ni kemi.
44 Na tavine kua e mai zahe kozoho na lamani Iesus, ia vakulia na hiripa kana zohozohoa, kilaka pamuhi za na topo ia koga vona, ia kini kemi.
45 A Iesus ia hule, "Azei e vakuliau?" Dia laveve dia ta linga, a Pita ki tania, "Tubu manumanu dia ta madi lobiho dia ka didigiriho."
46 Palaka a Iesus ki tania, "Kaka katiu e vakuliau, hau ta hatunia matuhanga taza e vatiau."

47 Kamana na tavine kua ti hada baraenia habuka mara beta ni paritigi, ia vani-vani, ia mai dua kara kabeni Iesus. Ia tani kakava na matana manumanu laveve e kuziha ki vakulia zohozohoa ke Iesus, kua ia kini kemi pamuhi.

48 A Iesus ia tania vona, "Tugu, ka bilip ti vaikoli kiriniho. Vano kamana magali kemia."

49 A Iesus e ba popole barae, na kaka katiu e pe na ruma ke Jairus, na paraha kara haus lotu ke vuni Iuda kua, ki tania, "Tu ti mate kava, taua nu ma kaborania na tisa."

50 A Iesus e longoria polea kua ia tania ni Jairus, "Taua nu kuahi ma vaka maroro za, tu kete kemi."

51 E vano bele na ruma ke Jairus, ia vano hoho, beta ni kulina kaka katiu ve kete hoho kamana. Palaka e pelea a Pita, a Jon, a Jems, ia mai na tamana kapiru kamana titinana kapiru za.

52 Manumanu laveve na poloka ruma dia ta tatangi, dia ka parikutu na kapiru kua. A Iesus ki tania, "Miu pale tangia. Kapiru beta ni mate, ia e ngongoro za."

53 Dia ta nongonia, na vuna dia ta lala kapiru ti mate.

54 Palaka a Iesus ia pahoria limana kapiru kua, ia tania vona, "Tugu, lama!"

55 Pale, na vulena ia vamule, ia divurutia ia madi. A Iesus ia tania ni dia, dia kata vala haninga vona ni hania.

56 Tamana kamani titinana hiro ta ridi, hiro ka lohoi tori matoto, palaka a Iesus ia tani vatuharia ni hiro habuka taua matoto hiro na tania na kaka katiu na goloa kua e bele.

9

9.1-6 A Iesus e vala galanga na kana 12 apostel kamahi
(Matyu 10.5-15; Mak 6.7-13)

1 A Iesus e koi lupunia kana 12 apostel kamahi, ia vala naba kamana matuhanga ni dia, dia kata pele kakava vule zaha ni gotala, dia kata kati kemihia ve nuhu kua mazahi ni dia.

2 Ia geridia dia kata vano dia na tania na manumanu na vuna na kingdom ke Vuvu. Dia kata kati kemihia ve nuhu kua e mazahitidia.

3 A Iesus ki tania ni dia, "Beta miu kata pelea goloa katiu na kamiu vavananga, beta miu kata pelea toho, beta beke, beta bret, beta moni, beta ve miu kata pelea kamiu zohozohoa ni rua.

4 Ruma kakei miu kene ngoro vona, da miu ta mia vona ki mule na dama miu kata vatia taon kena.

5 Kini beta manumanu dia na kemi kirimiu, dia na koi tadurimiu, miu pali tubinia havuhavu ni huru na kabemiu, kete vatunga habuka kadia moge dia ta katia e beta ni kemi, miu ta vatia kadia taon."

6 Pale, dia ta vavana, dia ta vano na malala katiukatiu,

9:5 Ap 13.51. **9:5** Lu 10.4-11.

dia kene tania na manumanu na Kalohua Kemi ke Vuvu, dia ka vamahurivia nuhu kua mazahi ni dia, na palaka laveve.

9.7-9 A Herot e kulina kete lala a Iesus ia azei matoto
(Matyu 14.1-2; Mak 6.14-16)

7 A Herot Antipas, na gavana kara distrik a Galili, e longoria na goloa laveve kua a Iesus e kakatia, ia kini lohoi tori, na vuna zia, taza dia te tania, a Jon ti mahuri mule na matea,
8 taza ve, dia ta tania a Elaija ti bele mule, taza ve dia ta tania na profet katiu bukuni varira ti lama mule.
9 A Herot ki tania, "Hau te le hutuzia kene pele kakava bakani Jon. Pele, azei matoto kua ta longoria na polea kamahi kua vona?" Ia kini paparakilania kete hadavia a Iesus.

9.10-17 A Iesus e vala haninga na manumanu e 5,000
(Matyu 14.13-21; Mak 6.30-44; Jon 6.1-13)

10 Kilaka na disaipel kamahi dia ka belebele mule, dia ta tania ni Iesus na goloa laveve kua dia ta katia. A Iesus ia peledia ta kamana, dia kene vano kazihedia kara taon katiu hizana a Betsaida.
11 Palaka na kabuna manumanu kapou matoto, dia te lala ti vano kiri Betsaida, dia ta muri vona. Ia kohanidia kini popole kamadia na vuna na kingdom ke Vuvu, ki kati kemihia ve nuhu kua e mazahitidia.
12 Ti garavi matoto, na 12 disaipel kamahi dia ta mai vona, dia ka tania, "Geri kakava manumanu dia na vano kara malalala kamahi kua kozoho, dia na kaze haninga kamana palakana ngoroa, na vuna zia tolu na palaka kua beta kaka vona."
13 A Iesus e kolia ki tania, "Miu mule miu vala haninga ni dia." Dia ka tania, "Na bret e lima kamana hiha rua za kua ni hita. Tauka, e kuli hita kata vano kadea haninga hana kabuna manumanu kua?"
14 E hada barae manumanu laveve kua e 5,000.

Palaka a Iesus ki tania na kana disaipel kamahi, "Tania ni dia, dia na loli tadu habuka, 50-50 na kabu katiukatiu."
15 Na disaipel kamahi dia ta katia nazia kua a Iesus e tania. Pale, manumanu laveve dia ta loli tadu.
16 Ia pelea na bret lima kua kamana hiha rua kua, ia tunga vatada kara lagato, ia hate motunia a Vuvu vona, ia bara vulahia. Pale, ia vala na kana disaipel kamahi, dia kata vazenia na manumanu.
17 Manumanu laveve kua dia ta hanihani magalidia ki kurukuru, na disaipel kamahi dia ka gorea kolopina kalangara haninga e 12.

9.18-20 A Pita e tani kakava a Iesus ia azei matoto
(Matyu 16.13-19; Mak 8.27-29)

18 Boto katiu a Iesus e lolotu kazihena, kana

9:7 Mt 16.14; Mk 8.28; Lu 9.19.

disaipel kamahi dia ta mimia kamana, ia hulenidia, “Manumanu dia ta tania hau azei matoto?”
19 Dia ta kolia, dia ka tania, “Taza dia ta tania ho a Jon kakanaka baptais, taza dia ta tania ho a Elaija, taza ve dia ta tania ho na profet katiu ni dia kua bukuni varira ti mahuri mule.”
20 A Iesus e hulenidia, “Pele, miu mule? Miu ta tania hau azei matoto?” A Pita ki kolia ki tania, “Ho a Kristus, kua a Vuvu e geria.”

9.21-27 A Iesus e tania da e mate ki mahuri mule
(Matyu 16.20-28; Mak 8.30-9.1)

21 A Iesus ia tani vatuharia ni dia, beta dia kata tania na kaka katiu habuka ia a Kristus.
22 Ia ki tani barae, “Na Tuna Kaka da e pelea bizea na goloa luba, da pararaha ke vuni Iuda, na hetpris kamahi, kamana tisa kamahi kara lo, da dia ta pole katia. Ki hubu matoa. Ki valamari muleha na dama toluna.”
23 Ia ki tania ni dia laveve, “Ta katiu ni kulina kete muri ni niau, kete lohoi bala ia mule, ia luga kana kruse na dama laveve ia muri ni niau.
24 Ta azei ni miu tani ma poto na kana mogemoge kamana kana mianga, da e golu, palaka azei tani vatia kana mogemoge kamana kana mianga na vuna na hizagu, da e pele mulehia ki mahuri.
25 Da nazia e kemi kana kaka kua tani kana goloaloa laveve vona ri na garigari, palaka ia mule ni golu o ni dua kara haroho. Da goloaloa laveve kua e kodoni zingania?
26 Ta katiu ni puae ni niau kamana kagu polea, na Tuna Kaka ve da e puae vona na dama kua ia kete bele mule kamana kana glori, ia mai ve na glori ke Tamana kamana engel tumonga kamahi.
27 Hau ta tani matotonia ni miu, taza ni miu ri kua da dia ta muga hadavia na kingdom ke Vuvu*, ba muri dia kene mate.”

9.28-36 Na livuhani Iesus e pokizia
(Matyu 17.1-13; Mak 9.2-13)

28 Dama 8 muri na polea kua a Iesus e tania, ia pelea a Pita, a Jon mai a Jems, dia kene vori kara potuna katiu dia kata lotu.
29 Kamana ki lolotu barae, na damana ia pokizia kana zohozohoa ve kini kalageru balika balangana hanimata.
30 Kaka rua, a Moses hiro a Elaija, hiro ta pe na lagato, hiro ka popole kamana.
31 Hiro ta bele kamana glori ke Vuvu. Hiro ka popole kamani Iesus na vuna na kana matea, kua kete bele matoto ni Ierusalem.
32 A Pita kamana hiro rua, dia te ngoro mate, palaka kamana dia ka lama, dia ta

9:19 Mt 14.1-2; Mk 6.14-15; Lu 9.7-8. **9:20** Jo 6.68-69. **9:23** Mt 10.38; Lu 14.27. **9:24** Mt 10.39; Lu 17.33; Jo 12.25. * **9:27** *kingdom ke Vuvu* = kua a Vuvu ti king na polokodolu kini bosim polokodolu.

hada balangana kana glori kamana kaka rua kua hiro ta mamadi kamana.
33 Kamana hiro ka vatia a Iesus, a Pita ia tania ni Iesus, "Tisa, e kemi kua tolu ta lupu ri kua, vatia hita kata habatia kape tolu, katiu ka, katiu ke Moses, katiu ke Elaija." A Pita beta ni lohoi lala nazia kua ia e tatania.
34 A Pita e ba popole barae na mariaba ia mai kari havutidia. Dia ta kuahi matoto kamana kua na mariaba ti kari havutidia.
35 Na polea katiu e pe na mariaba ki tani barae, "Ia na Tugu kua, hau ta makia; miu longo kirina."
36 Kamana polea kua ti hozo, dia ta hada ti beta kaka kamani Iesus. Pale, na disaipel kamahi beta dia na tania na kaka katiu na goloa kua dia ta hadavia, kilaka kua. Dia ta ma zodo za.

9.37-43a A Iesus e pele kakava vule zaha na kapiru katiu
(Matyu 17.14-21; Mak 9.14-29)

37 Na dama muri vona, kilaka kua dia te tiro mule na potuna, dia ta paria kabuna manumanu kapou matoto dia ta guguridia.
38 Na kaka katiu na poloka manumanu kua e goe ki tania, "Tisa, ta hule haroiniho, hadavia tugu! Na vuna ia tugu katiu papa za kua.
39 Na vule zaha e holiholia ki lala kete katia ni gigi valutu, ki lala kete dua ni daea na hivohivo ni gotala na havana. Na vule zaha beta ni lala kete vavatia. Keteni hubi matehia.
40 Hau te hule haroinia ka disaipel kamahi dia kata pele kakava vule zaha kua, palaka mara beta dia na pele kakava."
41 A Iesus ki kolia ki tania, "Miu nuhu kua beta matoto kamiu bilip, kamiu lohoihoia kamana kamiu mogemoge ve beta ni mahoto. Kete boto ziva kata ma luluga kamiu bizea? Pelea tu ni mai."
42 Na kapiru kua e ba vavana ki mamai, na vule zaha ia varaga kara garigari, na kapiru kua, ia daea. Palaka a Iesus e pole kara vule zaha kua, na kapiru kua ia kemi, a Iesus kini vala mulehia ni tamana. (43a) Manumanu laveve kua dia ta hadavia na matuhanga kapou ke Vuvu, dia ka zipa zahe matoto.

9.43b-45 A Iesus e pole mule na kana matea
(Matyu 17.22-23; Mak 9.30-32)

(43b) Kilaka manumanu laveve dia ta ba lohoi toritori na goloa laveve a Iesus e kakatia, ia tania na kana disaipel kamahi,
44 "Miu longo kemikemihia nazia hau keteni tania ni miu. Na Tuna Kaka da e tilitili tika voa kirua ki valanga ia na limana manumanu."
45 Palaka na disaipel kamahi beta dia na lohoi lala na vuvuna polea kua. E litigianga ni dia, kuza barae ki beta dia na lohoi lala, dia

9:35 Ais 42.1; Mt 3.17; 12.18; Mk 1.11; Lu 3.22. **9:35** 2 Pi 1.17-18.

ka kuahi ve dia kata hulenia vona.

9.46-48 Azei kete paraha
(Matyu 18.1-5; Mak 9.33-37)

46 Na disaipel kamahi dia ta vavaigege na pidaka dia mule, azei ni dia da e kara paraha.
47 A Iesus ti lohoi lala kadia lohoihoia, ia pelea kapiru kote katiu ia vamadiria kozoho vona,
48 ki tania ni dia, "Ho azei kua tanu kati kemihia na kapiru kote kua nu koi taduria na hizagu, ia e habuka tu koi taduriau; azei e koi taduriau, ia e koi taduria kaka kua e geriau ka mai. Na vuna, azei kena beta ni hizanga na pidaka miu laveve, ia da e kara paraha."

9.49-50 Azei kua tani beta ni madi poki kiriniho, ia e kamakamaniho
(Mak 9.38-40)

49 A Jon ia tania, "Tubu, hita ta hada kaka katiu e pele kakava vule zaha kamahi na hiza, hita ka parakilania tania vona beta kete ma kakatia, na vuna beta ia ni katiu ni hita kua hita ta lala hita kata mumuri ni niho."
50 A Iesus ki tania, "Taua miu na vatabunia, azei kua tani beta ni madi poki kirimiu, ia e kamakamamiu."

9.51-56 Malala katiu ni Samaria beta ni kulidia a Iesus kete hoho na kadia taon
51 Na dama ti kozoho kirina keteni peola ni zahe kara lagato, a Iesus ia vatuharia kana lohoihoia kini vavana kiri Ierusalem.
52 Ia geri mugania nuhu taza dia kata kara havana dia na vamuga vona, dia ta vano hoho na malala katiu ni Samaria † dia kata kaze ruma katiu kua dia kata ngoro vona.
53 Palaka na manumanu na malala kua beta dia na koi taduria, beta ni kulidia kete hoho na kadia malala na vuna zia, dia ta lala ia e vavano kiri Ierusalem.
54 Kamana na disaipel karua kua, a Jems hiro a Jon, hiro ka hada baraenia, hiro ta tania, "Paraha, kuli tolu kata koi kara haroho bukuna lagato ni ziho hania manumanu kua?"
55 Palaka a Iesus e tare poki, ia pole kiridia,
56 dia kene ma vana vano kara ruana malala.

9.57-62 A Iesus e pole na goloa kua kete bele na kaka kua kete muri vona
(Matyu 8.19-22)

57 A Iesus kamana kana disaipel kamahi dia ta vavana na dala, na kaka katiu ia tania vona, "Hau da ta ma muri ni niho kara palaka laveve kena koto kirina."
58 A Iesus ki kolia ki tania, "Hadora kamahi kadia boronga vona, na manu kamahi na mariaba, baledia vona, palaka na Tuna Kaka beta kana palaka kete vangorea bakana vona."
59 Ia tania kara ruana kaka, "Muri ni niau." Palaka na kaka kua ki tania,

9:46 Lu 22.24. **9:48** Mt 10.40; Lu 10.16; Jo 13.20. † **9:52** A vuni Samaria kamani vuni Iuda dia ta lala dia kata varizahati. **9:54** 2 Kin 1.9-16.

“Paraha, vatiau ka muga vano ka tavunia tamagu.”

60 A Iesus ki tania vona, “Vatia na nuhu kena dia te varimateai kava, dia na tavunia kadia kaka mate, palaka ho vano nu tani kakava na manumanu na vuna na kingdom ke Vuvu.”

61 Kaka katiu ve ki tania, “Paraha, hau da ta muri ni niho, palaka vatiau ka vano muga tani hoto na habu kagu.”

62 A Iesus ki kolia vona ki tania, “Ta kaka katiu ni hubia gan na vanua ni tutunga hule, ia beta ni dangea kete katia na galangalanga na kingdom ke Vuvu.”

10

10.1-12 A Iesus e geria manumanu e 72 dia kata vano katia kana galanga

1 Muri na kua, a Iesus ia makia manumanu e 72, ia geridia rua rua, dia ta vamuga vano kara poloka taon laveve kamana malala laveve kena ia keteni vano kirina.

2 Ia ki tania ni dia, “Haninga luba na poloka vanua ti matuha keteni peola, palaka na nuhuta galanga beta ni luba. Kubarae miu hulenia na Paraha kua e hada na pelepelea na haninga kete geria nuhuta galanga dia kata vano kara palakana pelepelea na haninga.

3 Miu vano! Hau ta gerimiu balika tuna sipsip kara pidaka kauaua zahazaha.

4 Taua miu na pelea kamiu hanpaus, kamiu beke, o sadel kara vavananga; taua miu na pole kamana kaka katiu na dala.

5 Miu kene hoho na ruma katiu, miu muga miu ka tania, ‘Magali kemia na ruma kua.’

6 Tani kaka kemi katiu ra, kamiu magali kemia da e ngoro papa vona; tani beu, da kamiu magali kemia e vamule ni miu.

7 Miu mia na ruma kena, miu ka hania o hinumia nazia dia ta vala ni miu, na vuna ia kena kadoamiu kena. Taua miu na dangea rumaruma.

8 Miu kene hoho na taon dia kene koi tadurimiu, miu hania nazia kena e vakodoa miu vona.

9 Kati kemihia nuhu kena e mazahitidia na palaka kena, miu ka tania ni dia, ‘Na kingdom ke Vuvu kava ti mai kini kozoho ni miu!’

10 Palaka miu kene hoho na taon kini beta dia na koi tadurimiu, miu vana na pidaka kadia dala na poloka taon, miu ta tani barae,

11 ‘Havuhavu bukuna kamiu taon kua e rako na kabehita, da hita ta pali tubinia kirimiu. Kete vatunga muria habuka na mak zaha katiu kirimiu. Palaka miu lala matotonia habuka, na kingdom ke Vuvu kava ti mai kini kokozoho.’

9:61 1 Kin 19.20. **10:2** Mt 9.37-38. **10:3** Mt 10.16. **10:7** 1 Ko 9.14; 1 Ti 5.18. **10:10** Ap 13.51. **10:11** Mt 10.7-14; Mk 6.8-11; Lu 9.3-5. **10:12** Stt 19.24-28; Mt 11.24; Mt 10.15.

12 Ta tania ni miu, na dama
kena a Vuvu e makia kete
koto kara manumanu, bizea
kua kete bele na manumanu
bukuna taon kena da e dopa
ki kapou na bizea kua na
nuhu kua bukuni Sodom dia
ta luga.

10.13-16 Kaba loho za-
hanga na nuhu beta dia na
pokizia magalidia
(Matyu 11.20-24)

13 Kaba loho zahanga ni
niho, ho Korasin! Kaba
loho zahanga ni niho, ho
Betsaida! Na vuna na mi-
rakel kamahi kua e katua na
polokomiu ni katua ni Tair
kamani Saidon, ma varira za
dia te puae dia kene pokizia
magalidia, dia kene zohoria
na beke dia kene bode na
habulo.
14 Palaka tani damana ko-
toa da e dopa ki kemi pitu
ke Tair hiro a Saidon. Palaka
miu, da miu ta vairo matoto.
15 Da, ho Kaperneam, tu lo-
hoia, da a Vuvu e peleho ku
zahe kara lagato, ai? Mara
beta, da tu ziho kiri loloni
habuna.
16 Azei e longoria kamiu
polea, ia e habuka e longoria
kagu polea; azei tani pole
katimiu ia e habuka e pole
katiau; palaka azei kua tani
pole katiau, ia e habuka e
pole katia kaka kua e geriau
ka mai."

10.17-20 Nuhu 72 kua dia
ta vamulemule

17 Manumanu 72 kua dia
ta vamule kamana hilohiloa
dia ka tania, "Paraha, kua
hita ta kohania hiza, na vule
zaha kamahi ve dia ta muri
na kahita polea."
18 A Iesus ki tania ni dia,
"Hau ta hada a Satan e dua
na lagato balika hanimata.
19 Hau te vala matuhanga
ni miu, miu kata vaka
langalanga na matabunu
kamahi kamana kavelavela
kamahi, miu na pele kakava
matuhanga kana hamiu
vagi. Mara beta goloa katiu
ni vairohimiu.
20 Palaka, tabarae miu na
hilohilo na vuna kua na vule
zaha kamahi, dia ta longoria,
dia ka muri na kamiu polea.
Palaka miu hilohilo na vuna
hizamiu ti vapolunganga na
lagato."

10.21-24 A Iesus e hilohilo
ki hate motunia a Vuvu
(Matyu 11.25-27; 13.16-
17)

21 Kilaka kena ve na Vule
Tumonga e katia a Iesus
ki hilohilo matoto, ki tania,
"Hau ta vazahenia hiza Tam-
agu, Paraha kara lagato ka-
mana garigari, na vuna zia
ho tu litiginia goloaloa kua
na nuhu kua kadia hada
lalanga vona kamana nuhu
kua bakadia vona. Kunu
vatunga kakava ni kapiru
kotekote. E limoha Tamagu,
na vuna zia ia kua e kuli
matoto kete kubarae.
22 Goloaloa laveve kava
Tamagu ti vala ni niau, kata
hada vona. Beta kaka katiu
ni lala hau azei matoto, a
Tamagu za ia e lalau. Beta ve
kaka katiu ni lala matotonia
Tamagu ia azei, a Tuna za, ia

10:13 Ais 23.1-18; Ese 26.1—28.26; Jol 3.4-8; Amo 1.9-10; Sek 9.2-4. **10:15** Ais 14.13-15. **10:16** Mt 10.40; Mk 9.37; Lu 9.48; Jo 13.20. **10:19** Sng 91.13. **10:22** Jo 3.35; Jo 10.15.

e lala, ki vatunga a Tamana na nuhu kua ia ti makia kete vatunga kavakava a Tamana ni dia."

23 Pale, ia tare poki kara kana disaipel kamahi ia pole kamadia za ki tania, "Kaka kua e hada goloa kua miu ta hahada ia da e hilohilo.

24 Na vuna hau ta tania ni miu profet luba kamana king kamahi e kulidia dia kata hada nazia miu ta hada palaka beta dia na hadavia, dia kata longoria nazia kua miu ta longoria palaka beta dia na longoria."

10.25-37 A Iesus e barikikinia na polea na kaka bukuni Samaria e kodonia kaka Iuda katiu

25 Na dama katiu na kaka katiu kua e lala kemikemihia na lo e madi kete parakilania a Iesus. Ia hule, "Tisa nazia da ta katia kata pelea mahuri roroa?"

26 A Iesus e kolia ki hulenia, "Nazia e vapolunganga na poloka lo? Tu hazeni zingania?"

27 Ia kolia ki tania, " 'Kete kuli kara Paraha ka Vuvu na poloko laveve kamana ka hatuhatua laveve, na vule, na ka matuhanga laveve, kamana ka lohoihoia laveve, kete kuli matoto kara kaka kua e mimia kozoho ni niho, habuka kua e kuli kiriniho mule.' "

28 "Ho tu koli mahotovia kena," a Iesus e tania, "Kati baraenia, ho koto mahuri."

29 Palaka na tisa kara lo kua e lohoia kete vatunga habuka ia e lala kete muri papa na lo. Pale, ia hulenia a Iesus, "Pele azei ia na kaka kua e kozohotiau?"

30 A Iesus ia kolia kana polea ki tania, "Kaka katiu e pe ni Ierusalem ki ziziho kiri Jeriko. Na raskol kamahi dia ta haba taduria. Dia ta hulia kana zohozohoa na livuhana. Dia ta hubi zahazahatia matoto, pitu papa za ni mate. Dia ta vatia, dia kene vano.

31 Na pris katiu, ia ve e pe na dala kena ki ziziho, kamana ki hada kaka kua e ngongoro, ia pe hutu, pe na paligena dala.

32 Na Livai * katiu ve e pe na dala kua ki ziziho, ia ve e hada kaka kua, ia pe na paligena dala ve.

33 Palaka na kaka katiu bukuni Samaria, e vavana ki ziho na palaka kena na kaka kua vona, tania ki hadavia, na lohora e zaha matoto vona.

34 Ia vano vona, ia valikiria vel kamana vaen kara mukuna kamahi. Ia pipizia mukuna kamahi na banis. Pale, ia luga, ia vapolea na kana huduna donki. Ia vapolea vano kara haus pasidia katiu kini hada poto vona.

35 Ti dama ia pelea na moni rua ia vala na tauana haus pasidia kena, ia tania vona, 'Hada poto vona. Moni kua kini hozo, kunu varaga ka moni mule koto hada poto vona, ta na vamule da ta kolia ka moni.'

10:25 Mt 22.35-40; Mk 12.28-34. **10:27** Lo 6.5; Wkp 19.18. **10:28** Wkp 18.5. * **10:32** Kaka bukuni Iuda kua dia ta lala dia kata gala na poloka tempel. **10:33** 2 Sto 28.15.

36 Azei ni dia tolu kua tu
lohoia ia na kaka kua e ko-
zoho na kaka kua e paria
zahatanga na limani vuni
raskol?”
37 Na kaka kua e lala
kemikemihia lo e tania, “Na
kaka kena lohora e zaha
vona ki kodonia.” A Iesus
ia tania vona, “Pele, vano nu
kati baraenia.”

10.38-42 A Iesus e vano ki balahea a Marta hiro a Maria na kahiro ruma

38 A Iesus kamana kana
disaipel kamahi dia ta va-
vana vano, dia ta bele na
malala katiu. Na tavine
katiu, hizana a Marta ia koi
taduridia kara kana ruma.
39 Tazina katiu hizana a
Maria, ia mai mia kozoho na
kabeni Iesus ki tatabu longo
kara polea ke Iesus.
40 Palaka a Marta e lohoi
vuvu na galangalanga luba
na haninga kua kete katua.
Ia vano ni Iesus ia hulenia,
“Paraha, beta nu hada ni
zaha kua a tazigu ti vatia
galangana haninga hau kene
kakatia kazihegu? Tania
vona ni mai kodoniau!”
41 Na Paraha e kolia vona
ki tania, “Marta! Marta! Ho
tu lohoi vuvu ka lohoihoia ki
vonu na goloa luba marata.
42 Ka lohoihoia, ia kete
ngoro na goloa katiu za.
Goloa kua a Maria e kulina
kete pelea ia e dopa ki kemi,
ki mara beta ni pele kaka-
vanga vona.”

11

11.1-13 A Iesus e vaketekete na makina lotua (Matyu 6.9-15; 7.7-11)

1 Dama katiu a Iesus e
lolotu na palaka katiu. Ka-
mana ki hozo, kana dis-
aipel katiu ia tania vona,
“Paraha, vatunga ni hita na
polealeana lotua katiu na
vuna a Jon e vatunga katiu
na kana disaipel kamahi.”
2 A Iesus ia tania ni dia,
“Miu kene lotu da miu ta
tani barae,

‘Tamagu paleka hiza ni
vazaheanga, ka king-
dom ni mai.
3 Vala ni hita hahita haninga
kara dama katiukatiu.
4 Lohoi bala kahita manau-
naua, na vuna hita ve
hita ta lala hita kata
lohoi bala goloa zaha
kua kaka e katia ni
hita. Taua nu pelehita
vano hoho na paraki-
lakilanga.’ ”

5 Pale, ia tania ni dia, “Ta
katiu ni miu ni ruana katiu
vona, ia ni vano na vari-
valavala ni tania, ‘Ruagu,
kata dinau na bret tolu ni
niho,
6 na vuna ruagu katiu e pe
zau ki mai ni niau, ki beta
haninga ni niau kata vala
vona.’
7 Kaka na poloka ruma e
kolia ki tania, ‘Taua nu kabo-
raniau. Na hatama ti tabara
kava, hita kene varingoroai.
Mara beta na lama na vala
goloa katiu ni niho!’ ”
8 A Iesus ki tania, “Hau ta
tania ni miu. Ia vata kua
ia e lala habuka kaka kua
ia na ruana ki dangea kete
vanga holuholu vona, palaka
da e lama ki vala nazia e
kulina kirina, na vuna e ma
ki huhubia kana hatama.

10:38 Jo 11.1.

9 Kubarae hau ka tania ni
miu: Hule kete valanga ni
niho, kaze nu paria, hubia
doa ia ni vukaza kiriniho.
10 Na vuna manumanu
laveve kua dia ta hule, da dia
ta pelea; azei kini kakaze, da
e paria; mai azei e hubia na
doa, da e vukaza doa kirua.
11 Azei ni miu kua habu
tamani kapirupiru, ta tu ni
hule kara hiha, da tu vala
matabunu vona?
12 O tani huleniho kara
koruna toha, da tu vala
kavelavela vona?
13 Pele miu, ia vata kua
miu ta nuhuta moge zahaz-
aha, palaka miu ta lala miu
kata vala goloa kemikemi ni
habu tutumiu. Kubarae ia
da miu ta lala matotonia
kubarae, Tamamiu na lagato
da e vala Vule Tumonga na
nuhu kua dia ta hulenia ki-
rina!"

11.14-23 Dia ta tania, a Iesus e gala kamani Belsebul (Matyu 12.22-30; Mak 3.20-27)

14 A Iesus e pele kakava
na vule zaha kena e manga
na kaka katiu. Kamana na
vule zaha kua ki kakava, na
kaka kua muga e manga ia
pole. Na kabuna manumanu
laveve dia ta zipa zahe.
15 Palaka taza ni dia, dia ta
tania, "Ia e pele kakava vule
zaha kamahi na matuhanga
ke Belsebul*, na paraha ke
vule zaha kamahi."
16 Taza dia ta lohoia dia
kata parakilania, dia ta hu-
lenia kara mak katiu bukuna
lagato.
17 A Iesus ti lohoi lala
kadia lohoihoia, ia ki tania
kiridia, "Ta kingdom katiu ni
varipe vulavulahi da e hozo,
ta famili katiu ni varipe
vulavulahi da dia ta hozo.
18 Kua a Satan ni varipe
vulavulahi kamana mule, da
kana kingdom e hozo. Hau
ta tani barae na vuna miu
ta tania hau ta pele kakava
vule zaha na matuhanga ke
Belsebul.
19 Ta hau na pele kakava
vule zaha na matuhanga ke
Belsebul, pele miu, nuhu kua
dia ta mumuri ni miu dia
ta pele kakava vule zaha na
hizani zei? Kubarae da dia
ta vatunga habuka kamiu
lohoihoia beta ni mahoto.
20 Palaka kua hau na
pele kakava vule zaha na
matuhanga ke Vuvu, pele
na kingdom ke Vuvu kava
ti bele ni miu.
21 Ta kaka matuha katiu
ni madi kamana kana ho-
nana varihubia ni hada poto
papa na kana ruma mule,
kana goloaloa da e ngoro
kemikemi.
22 Palaka kua kaka katiu e
dopa ki matuha vona ni mai
varihubi kamana ni dibala,
da e pele kakava na kana ho-
nana varihubia kena e vaka
maroro vona, ia vanahea
kana goloaloa ia vazenia na
kana manumanu.
23 Azei ho ta beta nu
kodokodoniau ia ho tu
madi poki kirigu, ho azei
kua ta beta nu lulupunia
manumanu kamaniau, ia tu
vaikali manumanu.

* **11:15** *Belsebul* = Satan.

11:15 Mt 9.34; 10.25. **11:16** Mt 12.38; 16.1; Mk 8.11. **11:23** Mk 9.40.

11.24-26 Vule zaha e vamule
(Matyu 12.43-45)

24 Kua vule zaha katiu ni gotala ni vatia na kaka katiu, da e vano kara deset ki kazekaze palaka kete hivu vona. Palaka kua tani beta ni paria, da e tania, ‘Kata vamule kara ruma kua muga ta vatia.’
25 E mai bele ia paria na ruma ti kuvua kini puzopuzoa goloa laveve e ngoro papa.
26 Pale, ia vano pelea ve habu tamaninika 7 kua dia ta dopa zaha matoto vona, dia ta vano hoho na ruma kua, dia kene mia vona. Pale, na kaka kena da ti dopa kini zaha matoto dopa na muga.”

11.27-28 Manumanu a vuni ve dia kata hilohilo?
27 A Iesus e ba popole na goloa kamahi kua, na tavine katiu na poloka kabuna manumanu kua e goe ki tania, “A Vuvu e kati kemihia matoto na tavine kua e valohiho ki vazuziho.”
28 Palaka a Iesus ki tania, “A Vuvu da e dopa ki kati kemihia matoto na nuhu kua dia ta longoria kana polea dia ka muri vona.”

11.29-32 Manumanu taza dia ta hulenia a Iesus kete katia mirakel
(Matyu 12.38-42; Mak 8.12)

29 Kamana manumanu dia ta lohu luba, a Iesus ia tania, “Manumanu bukuna tauna kua dia ta manumanu zahazaha matoto. Dia ta hule dia kata hada mak katiu bukuna lagato, palaka mara beta katiu ni valanga ni dia, na mak katiu za da e valanga ni dia ia na mak ke Jona.
30 A Jona e bele balika mak kiri vuni Ninive. Na Tuna Kaka ve da ia ti kara mak kana manumanu bukuna tauna kua.
31 Na damana kotoa kapou ke Vuvu, da Kwin bukuni Saut e madi ki koto kara manumanu bukuna tauna kua; kete vatunga habuka ia e longoria polea ke Vuvu, dia betaka, na vuna ia e pe na malala zau ki mai kete longoria polea kemikemi ke Solomon, palaka kaka katiu kuari na pidaka miu ia e dopa ni Solomon.
32 Manumanu bukuni Ninive, da dia ta madi na damana kotoa kapou ke Vuvu, dia ka koto kara manumanu bukuna tauna kua, na vuna a vuni Ninive, dia ta longoria polea ke Jona, dia ka pokizia magalidia. Palaka Kaka katiu kuari na pidaka miu ia e dopa ni Jona.

11.33-36 Hadanga kara livuha
(Matyu 5.15; 6.22-23)

33 Mara beta kaka ni dohotia lam ni taru batavia beu ni taruhia na taura dis. Beta! Da e havenia na mudina lam kara manumanu dia kata mai hoho dia ta hadavia balangana lam.
34 Mata ia na lam kara livuha. Kua mata ni kemi, ia livuha laveve da e vonu ve na hadanga. Palaka tani

11:29 Mt 16.4; Mk 8.12. **11:30** Jna 3.4. **11:31** 1 Kin 10.1-10; 2 Sto 9.1-12. **11:32** Jna 3.5. **11:33** Mt 5.15; Mk 4.21; Lu 8.16.

zaha, livuha laveve da e rodorodoa.
35 Hada vutuhia tabarae hadanga kena tu lohoia ia na poloko ni rodorodoa.
36 Kuza barae, ta livuha laveve ni vonu na hadanga ni beta pitu ni rodorodoa, da livuha laveve e hada habuka na lam kapou e balanga livuha."

11.37-54 Parisi kamahi kamana tisa kamahi kara lo ke Moses dia ta lala dia kata katia moge zaha

(Matyu 23.1-36; Mak 12.38-40; Luk 20.45-47)

37 A Iesus e hozo polea, na Parisi katiu ia hulenia kete vano hanihani kamana. Pale, ia vano kara kana ruma ia mia kamana na tebol.
38 Palaka na Parisi kua e tara vilu, na taem kua e hada a Iesus beta ni muga vazuguvia limana ba muri kini hanihani.
39 Pale, na Paraha ia tania vona, "Miu vuni Parisi miu ta lala miu kata vazuguvia hatamara kap kamana dis, palaka polokomiu e vonu na makina vanahoa kamana moge zahazaha.
40 Miu ta longolongo matoto! Karae beta a Vuvu kua e katia na hatamara ni katia ve poloka?
41 Palaka vala nazia kena na poloka dis na nuhu kua beta kadia goloaloa vona. Pale, na goloa laveve ni puzopuzoa kiriniho.
42 Kaba loho zahanga ni miu vuni Parisi, na vuna zia miu ta vala kamiu taits na kamiu moni kamana hamiu haninga kamana laulaua kamahi, palaka miu ta lohoi vetavetania miu kata katia moge mahoto ki beta ni kukulimiu kiri Vuvu. Miu kata murimuri papa na lo ke Vuvu miu na kakatia moge mahoto, kamana goloaloa laveve kena, ia ni kemi.
43 Kaba loho zahanga ni miu vuni Parisi, na vuna zia e lala kete kulimiu kara mianga kena e taruha ke parararaha na mugana haus lotu kamahi ke vuni Iuda, mai ve e lala kete kulimiu matoto kete hada zaheanga miu na palakana lupua.
44 Kaba loho zahanga ni miu, na vuna zia miu ta balika matmat kamahi kua e paritigi na poloka garigari; manumanu ki beta dia na lala dia ta vaka langalanga ni dia."
45 Na tisa katiu kara lo e longoria polea kua ki tania, "Tisa, tu tani barae kena, ia tu pole zahatihita ve kena."
46 A Iesus ki kolia ki tania, "Kaba loho zahanga ni miu, tisa kara lo kamahi! Na vuna, miu ta valuga manumanu na bizea kapopou ki beta ni nap dia kata luga, ki beta matoto miu na lala miu kata katia goloa katiu kua kete kodonidia.
47 Kaba loho zahanga ni miu! Vuna zia, miu ta katikati matmat mata mulimuli kana profet kamahi bukuni varira, palaka ia habu tubumiu za kua dia ta vaihubi mate kamadia.
48 Na vona kua miu te habahaba kadia matmat, ia

11:42 Wkp 27.30.

ti makia habuka miu ta magali katiu kamadia kua dia ta vaihubi na profet kamahi.

49 Na vuna a Vuvu e lala da e bele barae, kubarae na kana lohoihoia pa, ia ki tani barae, ‘Da ta geria profet kamana apostel kamahi dia ka vano ni dia. Da dia ta hubi matehia taza, dia ka kalingania taza.’

50 Kubarae nuhu bukuna tauna kua, da dia ta pelea zahatanga taraka kua habu tubudia e vaihubi mate profet kamahi, kilaka kua na taem a Vuvu e katia garigari ki mai ki mule na tauna kua,

51 varivuvu ni Abel ki mule ni Sekaraia, kaka kua e hubua na pidaka altar kamana tempel. E limoha, ta tania ni miu, manumanu bukuna tauna kua da dia ta pelea zahatanga taraka moge ke habu tubudia.

52 Kaba loho zahanga ni miu, tisa kara lo kamahi! Miu ta pele kakava ki kua kete vukazia doa kara hada lalanga na goloa; palaka miu mule beta miu na hoho vona, miu ta madi porotia dala kara manumanu kua dia ta parakilania dia kata hoho.”

53 Tania a Iesus ki vatia na palaka kua, na Parisi kamahi kamana tisa kamahi kara lo dia ta varivuvu, dia keteni vaigege kamana, na goloa luba,

54 dia ka parakilania dia kata katia ni tania polea katiu kua e dangea dia kata koto kirina vona.

12

12.1-3 Miu lohoimiu na makina vairukua ke vuni Parisi
(Matyu 10.26-27)

1 Kilaka ve, na kabuna manumanu luba matoto, dia tausen, tausen luba dia ta mai lupu, kubarae dia kene varidigi, dia ka vavaka taduria kabeni ruadia. A Iesus ia muga pole kamana kana disaipel kamahi, ki tania, “Miu lohoimiu na yis ke vuni Parisi, na kadia mogepa vairukua na lotua.

2 Beta goloa katiu kua e kari havuta, kena beta kete bele kakava, o litigianga kena beta kete lalanga.

3 Nazia miu ta tania na rodo da e longora na dama, nazia miu ta tani rogorogonia na poloka ruma, ia da e goe vonanga na huduna ruma kamahi ki tani kavakavanga.

12.4-7 Kaka kete kuahinia a Vuvu za
(Matyu 10.28-31)

4 Ta tania ni miu, habu kagu, taua miu na kuahinia kaka, kua kete hubi matehimiu, muri vona ki beta ni nap kete katia goloa katiu ve.

5 Palaka kata vatunga azei kua miu kata kuahinia. Miu kuahinia a Vuvu. Kua tani hubi mateho, ia kana matuhanga vona kua kete varagaho ve kara hel. E limoha, ta tania ni miu, miu kuahinia.

6 Karae, beta na hila lima ni salianga kara toea rua?

11:51 Stt 4.8; 2 Sto 24.20-21. **12:1** Mt 16.6; Mk 8.15. **12:2** Mk 4.22; Lu 8.17.

Palaka beta katiu ni dia a Vuvu ni lohoi bala.
7 Matoto, a Vuvu kava ti hazenia vulukumiu laveve na bakamiu. Taua miu na kuahi. Miu ta dopa hizanga na hila kamahi.

12.8-12 Taua nu puae koto tani kakava tolu ta bukuna kabu ke Iesus
(Matyu 10.32-33; 12.32; 10.19-20)

8 Hau ta tania ni miu, azei ho tu tani kakava habuka tu lalau na matana manumanu. Na Tuna Kaka ve da e tani kakava habuka ia ve e lalaho na matana engel kamahi ke Vuvu.
9 Kua kaka katiu kini pole katiau kini tania beta ni lalau na matana manumanu, da ia ve beta kete hada lalanga na matana engel kamahi ke Vuvu.

10 Azei ho tu pole zaha kara Tuna Kaka, da e lohoi balanga ka manaunaua, palaka azei ho tu pole zaha kara galanga kana Vule Tumonga mara beta matoto a Vuvu ni lohoi bala ka manaunaua.

11 Tani peola miu vano kara kadia haus lotu ke vuni Iuda kamahi, o ni vano na matana kadia gavman, o na nuhu kua dia ta hahada ni dia. Taua miu na lohoi tori polea zia miu kata koli zingania kadia polea o polea zia miu kata tania.
12 Na taem kena na Vule Tumonga da e vaketehimiu na polea zia kua miu kata tania."

12.13-21 Barikikia na polea na risman e beta ni lohoi papa

13 Kaka katiu na pidaka kabuna manumanu e tania ni Iesus, "Tisa, tania ni tazigu ni pahi valahia goloaloa kua a tamamiro ti mate kini vatia kamiro."
14 A Iesus ki kolia ki tania, "E ho, azei e makiau kata kara kamo jas o kata pahi valahia kamo goloaloa?"

15 Pale, a Iesus ia tani barae ni dia, "Miu lohoimiu! Miu lohoia tabarae miu na mata parania goloa luba. Ia vata kua ni ka goloaloa ni luba matoto, ia mara beta nu kadea a Vuvu ni katia nu mia ni havarau ri na garigari."

16 Pale, a Iesus ia barikikinia polea kua ki tani barae, "Haninga na vanua hana risman katiu e bele papa matoto.
17 Na risman kua ia lohoihoi, 'Nazia matoto kata katia? Beta palaka kata tapia hagu haninga vona.'
18 Pale, na risman kua ia tani barae, 'Kata kuza barae. Kata robea kagu rumaka haninga kamahi na habahaba ruma kapopou dopa ni dia. Hau na lupunia hagu harana vit laveve kamana kagu goloa laveve na poloka.
19 Da muri hau ta tani barae kiriniau mule, "Ka goloaloa luba tu tapi lupunia ki dangea kete ngoro krismas luba matoto, kata hivu za, na hanihani, ka hihinu, na hilohilo na kagu mianga."
'

12:10 Mt 12.32; Mk 3.29. **12:11** Mt 10.19-20; Mk 13.11; Lu 21.14-15.

20 Palaka da a Vuvu e tania
kirina, ‘Tu longolongo ma-
toto! Meni na marigo kua za,
da tu mate. Pale, azei da ti
papa na goloaloa laveve tu
tatapi lupunia?’
21 Maki kua da e bele
barae kara kaka kua e tat-
api lupunia kana goloaloa
luba ri na garigari, palaka na
matani Vuvu ia beta matoto
kana goloa vona.”

12.22-31 Taua nu lohoi vuvu
(Matyu 6.25-34)

22 A Iesus ia tani barae
na kana disaipel kamahi,
“Kubarae ka tania ni miu,
taua miu na lohoi tori na
kamiu mianga, nazia miu
kata hania, o lohoi na
livuhamiu, o nazia miu kata
zohoria.
23 Haninga za beta ni dan-
gea kete vala mianga pa, zo-
hozohoa mara beta ni dan-
gea ve kete vala mianga pa.
24 Miu hada na kokoa
kamahi. Beta dia na lala dia
kata vavazo o pelea haninga
na vanua. Beta kadia
rum kara haninga o rumaka
haninga, palaka a Vuvu ia
e vavanganidia. Palaka miu
ta dopa matoto na manu
kamahi.
25 Azei ni miu kua e lala
kete lohoi vuvu, e dangea
kete vaherea kana dama na
matea?
26 Kua tani beta nu dangea
koto katia goloa kote mata
barae. E kuziha ku lolohoi
vuvu na goloaloa kamahi?
27 Miu hada vutuhia na lili
kamahi kua dia ta galulu
ziha. Beta dia na lala dia
kata gagala o katia lavalava.
Palaka ta tania ni miu,
a Solomon kamana kana
goloaloa mata mulimuli,
beta kana zohozohoa katiu
ni mata muli livutia na lili
kamahi kua.
28 Kua a Vuvu ni lala kete
vazoho baraenia raburabu
bukuna bira, kua meni e
mamadi, vaila ia kiriva
kini varaganga kara haroho,
pele, miu nuhu kua beta
kamiu bilip ni kapou, miu
ta lohoia mara beta a Vuvu
ni vazoho baraenimiu ve?
29 Tabarae miu na taruhia
magalimiu na nazia miu
kata hania o hinumia. Taua
miu na lohoi vuvu vona.
30 Na vuna manumanu
kua beta dia na lala a Vuvu
ri na garigari, dia ta lala dia
kata rorovo muria goloaloa
kamahi kena. Tamamiu ia
kava ti lala e ma kete kamiu
goloaloa kamahi kena vona.
31 Palaka miu muga kaze
kara kana kingdom, ia ni
vala goloa laveve kua ni miu
ve.

12.32-34 Makina tapi lupulupua na goloaloa luba
(Matyu 6.19-21)

32 Taua miu na kuahi,
kabuna sipsip kote, na vuna,
Tamamiu kava ti tania kete
vala kana kingdom ni miu.
33 Miu salinia kamiu
goloaloa laveve miu na vala
monina na nuhu kua beta
kadia goloaloa vona, kamiu
hanpaus na lagato kete vonu
na dama laveve. Hanpaus
na lagato mara beta ni tere.
Kaka mata vanaho ve mara
beta ni mai kozoho vona,
mai ve mara beta tumelu ni
vairohia.

12:27 1 Kin 10.4-7; 2 Sto 9.3-6.

34 Na vuna, ta ka goloa
mata muli ni ngoro ni ve,
ia magali ve da e ngoro ra
kena.

12.35-40 Na vora kemi e lala kete tatare
(Matyu 24.42-44)

35 Miu zohozoho papa kara
galanga, miu na dohotia
kamiu lam ni ma kalakala,
36 balika manumanu kua
dia ta guguru kara kadia
tubu kete vamule na hanihania kapou kara lahia, kua ia
kete mai ni hubia doa, dia na
vukazi tapunia doa kirina.
37 Da e kemi kana nuhuta
galanga kua kadia tubu e
mai ki paria, dia ta ba hahada. Ta tani matotonia ni
miu, da e loholoho papa kete
vanganidia, da e geridia, dia
ka mia na tebol, ki mai vanganidia.
38 Da e kemi kana nuhuta
galanga kena, ta kadia tubu
ni vamule na varivalavala
o na toha ti kakareko boto
katiu, ni paridia dia ta ba
guguria.
39 Palaka miu lohoi lala
goloa kua: Ta tauana ruma
ni lala matotonia na aua
kena na mata vanaho kete
mai vona, mara beta ni vatia
kana ruma ni hutu valaha ni
hoho voa vona.
40 Miu ve da miu ta tare,
na vuna zia Tuna Kaka da
e mai na dama katiu kena
beta miu na lohoia ia kete
mai vona."

12.41-48 Barikikia na polea na vora kemi kamana vora zaha
(Matyu 24.45-51)

41 A Pita ki hule, "Paraha,
tu barikikinia polea kena
kirihita za, beu kara manumanu laveve?"
42 Na Paraha ki tania,
"Meneja kakei kua kana
lohoihoia e kemi ki lala
kete vaka maroro voa vona.
Kua kana tubu kini makia
kete hada na manumanu
na galanga ni vazenia hadia
haninga?
43 Da e kemi matoto kana
vora kena, kua kana tubu
ni vamule ni paria e kakatia
kana galanga.
44 Ta tani matotonia ni
miu, da e taruha ki hada
poto na goloaloa laveve kana
Tubu.
45 Palaka ta vora kua
ni lohoia ni tani mulehia
vona, 'Kagu tubu ti havarau marata ki beta kete mai
tapu.' Pale, ia vaihubi voravora tamomohane, ia mai
voravora tavivine ve. Pale,
kini hanihani marata kini
hihinu kini sipak.
46 Na Tubu kana vora kua
da ti mai na dama katiu kua
beta na vora kua ni lohoia ia
kete bele vona, na aua kua ia
beta ni lala. Da Tubu kua e
vairohia matoto, ki varaga ia
kara palaka kana nuhu kua
beta dia na bilip ni Vuvu.
47 Na vora kua kava ti
lala na lohoihoia kana, kana
Tubu ki beta ni tatare kirina,
mai ve ki beta ni katia nazia
kua kana tubu e tania kete
katia, da e vihu maratanga
matoto.
48 Palaka azei kua beta
ni lala na lohoihoia kana,
kana paraha, ki katia moge
kua e dangea kete hubu
maratanga vona, mara beta

12:35 Mt 25.1-13. **12:36** Mk 13.34-36. **12:39** Mt 24.43-44.

ni vihu maratanga. Manumanu laveve kua a Vuvu e vala goloa luba ni dia, ia da e hule mulehidia kara goloa luba. Kaka kua a Vuvu e vala goloa luba vona kete hada poto vona, ia da e huleni mulehia kara goloa luba.”*

12.49-53 A Iesus e ziho kete katia manumanu dia na varipe vulavulahi
(Matyu 10.34-36)

49 A Iesus ki tani barae ve, “Hau ta ziho kata varaga haroho kara vulovulo, ki kuligu matoto ma kete kalakala kua.
50 Palaka kagu baptais † katiu ba vovona kata hoho vona, ma beta na hoho vona kua magaligu ki zobo matoto!
51 Miu ta lohoia ta ziho na garigari kata katia manumanu dia na magali katiu? Beta, ta tania ni miu, na vuna ni niau, manumanu da dia ta varipe vulavulahi.
52 Kua meni kua ki vano, kua ni dia lima vona na famili katiu, dia ta mimia na ruma katiu, da dia ta varipe vulavulahi, dia tolu da dia ta zaha kirihiro rua, hiro rua, da hiro ta zaha kiridia tolu.
53 Da dia ta varipe vulavulahi. Tamadia da e zaha kiri tuna tamohane, tuna tamohane da e zaha kiri tamana. Titinadia da e zaha kiri tuna tavine, tuna tavine, da e zaha kiri titinana. Titinana tamohane katiu, da e zaha kiri ravana tavine, goni tuna. Goni tuna da e zaha kiri ravana ve.”

12.54-56 Manumanu beta dia na lala na vuvuna goloaloa kua e bebele
(Matyu 16.2-3)

54 A Iesus ki tania kara kabuna manumanu, “Miu kene hadavia mariaba halohaloa ti madi na palaka kena na voro e zuzugu vona, da miu ta tani lala habuka, ‘Da huza kua,’ Pale, matoto za ia da e huza.
55 Miu ta hadavia kavili e pe na Saut ki mai, miu ka tania, ‘Da e banuranga malala,’ ia da e mahoto habuka kena miu ta tania!
56 Miu nuhuta vairukua na lotua miu! Miu ta lala miu kata hada lala miu na tani mahotovia nazia kua e bebele na garigari kamana mariaba. Palaka, e kuziha ki beta miu na dangea miu kata hada lala miu na tani lala nazia kua e bebele na tauna kua?

12.57-59 Miu muga vahotovia polea kamana kaka kua e lohoia kete koto kirimiu
(Matyu 5.25-26)

57 E kuziha ki beta miu na dangea miu kata sikelni kemikemihia nazia kua e mahoto?
58 Kua kunu vavana vano kamana kaka kua kete koto kiriniho na magistret, parakilania matuha koto vahotovia polea kamana na dala. Tani harehiho vano valaho na jas, jas ni valaho vano na polis, polis ni varagaho kara karabus.
59 Hau ta tania ni niho, da tu ma mia na poloka

* **12:48** A Vuvu da e hulenidolu kara ripot na galanga.
† **12:50** Baptais kua ia na bizea kamahi kua ia keteni luga.
12:50 Mk 10.38.
12:53 Mai 7.6.

karabus ia, ia ku vala hozovia moni kena e tanga koto vala.”

13

13.1-5 Kaka kua ta beta ni pokizia magalina ia da e golu

1 Kilangata kena manumanu taza, dia ta ziuziu ke Iesus ni vuni Galili taza dia ta kakatia opa, a Pailat ki geria kana soldia kamahi dia ka hubi matehidia, topodia ki taru lupuanga kamana kadia opa.

2 A Iesus e kolia ki hule, “Miu ta lohoia a vuni Galili kena e hubi matoa dia barae, dia ta dopa dia ka kaka zaha na habu tamaninikidia bukuni Galili?

3 Ta tania ni miu, betaka! Palaka kua tani beta miu na pokizia magalimiu, miu na vala lamamiu kara moge zahazaha, miu laveve da miu ta mate barae ve.

4 Beu nuhu 18 kena na taua horaha ni Siloam ni Ierusalem, e tua havutidia, dia ka mate. Ia miu ta lohoia miu ka tania dia ta dopa dia ka kaka zaha na nuhu kua dia ta lololi ni Ierusalem?

5 Ta tania ni miu, betaka! Palaka ta beta miu na pokizia magalimiu, miu na vala lamamiu kara moge zahazaha, miu laveve da miu ta mate barae ve.”

13.6-9 Barikikia na polea na hai kua beta ni vua papa

6 Pale, ia barikikinia polea kua ki tania, “Kaka katiu e vazohia hana haina fik na poloka vanua na vaen. Boto katiu ia vano kete dulea paleka, palaka beta ni paria paleka katiu.

7 Kubarae ia tania na kaka e hada poto na hana vanua na vaen, ‘Krismas ti tolu te mai kakaze kara palekana hai kua, ki beta na paparia katiu. Huravia ni tua! Kara zia ki vahozovia gris na garigari?’

8 Na kaka e hada poto na vanua e kolia ki tania, ‘Paraha, vatia ni madi krismas katiu ve, kata hovi lobia na taruhia fertalaisa vona.

9 Kini taruhia palekangana na krismas ruana, kemi matoto! Kini betaka, pale ho tu huravia.’ ”

13.10-17 A Iesus e katia tavine katiu ki kemi na Sabat

10 Na Sabat a Iesus e vaketekete na poloka haus lotu katiu ke vuni Iuda.

11 Kilangata kua, tavine katiu kamadia na haus lotu ke vuni Iuda kua, na vule zaha e katia kini mazahitia na krismas ti 18, lamana kini makilo kini tulu rogorogo, ki mara beta matoto ni madi mahoto.

12 Kamana a Iesus ki hada na tavine kua, ia kohania mai vona ki tania vona, “Vine, te pele kakava ka mazahi kava ni niho.”

13 Pale, a Iesus ia taruhia limana na huduna, kilaka pamuhi na tavine kua ia madi mahoto, kini vazahenia hizani Vuvu.

14 Na paraha kara haus lotu ke vuni Iuda magalina e varitihi kiri Iesus kua ti kati kemihia tavine kua na Sabat. Ia ki tani barae kara manumanu, “Dama e 6

13:14 Kis 20.9-10; Lo 5.13-14.

kara galanga. Miu mai na dama kamahi kena ni katu kemuha miu. Beta ni na Sabat."
15 A Iesus ia kolia vona ki tania, "Miu ta nuhuta vairukua na lotua! Miu laveve kua beta miu na lala miu kata hulia miu na pelea kamiu bulmakau, kamana donki ni gotala na kadia palakana ngoroa, miu na pelea vano kara palaka naru vona dia kata hinu naru na Sabat?
16 Pele, na tavine kua, ia na tuni Abraham, kua a Satan ti paho taduria na krismas ti 18, karae mara beta ni hulua ia na limani Satan na Sabat?"
17 Kamana ki tani barae, hana vagi kamahi, dia ta puae matoto, palaka manumanu laveve na poloka haus lotu ke vuni Iuda kua, dia ta hilohilo matoto na goloa kemikemi laveve e kakatia.

13.18-19 Barikikia na polea na harana hai kua e kohanga na hamo
(Matyu 13.31-32; Mak 4.30-32)

18 Pale, a Iesus ia hule, "Na kingdom ke Vuvu e balika zia? Nazia da ta vatunga muria vona?
19 Na kingdom ke Vuvu e balika harana hai kua e kohanga na hamo, kena na kaka e pelea ki vazohia na hana vanua. Pale, ia paraha kini kara hai kapou na manu kamahi dia ta mai bale na dangadangana."

13.20-21 Barikikia na polea na yis
(Matyu 13.33)

20 Ia hule ve, "Nazia da ta vatunga muria na kingdom ke Vuvu vona?
21 Na kingdom ke Vuvu e balika yis. Kua na tavine e taruhia ki kamo pokizia kamana baket na plaua tolu kete katia ni kudu."

13.22-30 Miu badabada, miu kata hoho na doa kote
(Matyu 7.13-14, 21-23)

22 Pale, a Iesus ia vana hoho na taon kamana malala kamahi ki vaketekete ki vavano kiri Ierusalem.
23 Kaka katiu e hulenia, "Paraha, da manumanu taza za kena a Vuvu kete pele mulehidia?" Ia tania ni dia,
24 "Miu badabada, miu kata hoho na doa kote, na vuna zia, manumanu luba, ta tania ni miu, da dia ta parakilania dia kata hoho, palaka da dia ta lokia.
25 Ta tauana ruma ni divurutia ni tabaria doa*, da miu ta madi na hatama, miu ka hubia doa, miu ka koi, 'Paraha, vukazia doa kirihita!' Palaka da ia kolia ki tania, 'Beta na lalamiu, miu ta bukuni ve.'
26 Da miu ta tania, 'Hita ta lala hita kata hanihani, hita ka hihinu kamaniho, ho tu madi na kahita dala kamahi ku vaketekete!'
27 Palaka da ia e kolia ki tania, 'Beta na lalamiu, miu ta bukuni ve. Miu kakava ni niau, miu ta nuhuta moge zahazaha!'

* **13:25** Doa kua e makia doa kara lagato. **13:27** Sng 6.8. **13:28** Mt 22.13; 25.30. **13:28** Mt 8.11-12.

28 Palaka da miu te hahaloho, hazemiu kini vuluhero kua miu te hada a Abraham, a Aisak, mai a Jekop kamana profet laveve na poloka kingdom ke Vuvu, palaka miu, da ti varaga gotalanga miu.
29 Manumanu da dia ta pe ni Ist, pe ni Wes, pe ni Not ia mai pe ni Saut dia ka pelea kadia palaka na hanihania kapou na poloka kingdom ke Vuvu.
30 Miu longoria, nuhu kua dia ta muri da dia ta vamuga, nuhu kua dia ta vamuga da dia ta muri matoto."

13.31-35 A Iesus lohora e zaha ni Ierusalem
(Matyu 23.37-39)

31 Kilaka kena na Parisi taza dia ta mai ni Iesus dia ta tania vona, "Vatia palaka kua nu vano kara palaka motu, na vuna a Herot e tania kete hubi mateho."
32 Ia kolia ni dia ki tania, "Miu vano tania na kaua tegitegi kena, 'Hau da ta pele kakava vule zaha kamahi, ka kati kemihia manumanu kua e mazahitidia meni ki vano ki vaila, pale, na dama toluna da hau te vahozovia kagu galanga.'
33 Palaka, meni, vaila, vaila taua dama da hau ta ma vavana ka vavano; matoto, beta ni mahoto na profet kete mate na palaka motu, da e mate za ni Ierusalem!
34 O Ierusalem, Ierusalem, ho kua tu lala koto hubi matehia na profet kamahi ku lubi matehia na kedo nuhu e geura dia kata mai ni niho. Ti boto ziva hau te parakilania kata lupunia habu tutu dia na lupu, balika titinana toha kua e lupunia habu tutuna na tauri banita, palaka beta ni kulimiu!
35 Longoria, ba muri da miu ta bura tapunia kamiu malala ki ngoro veta. Hau ta tania ni miu, beta miu kata hadaviau ve ki vano ki mule na dama miu ka tania, 'A Vuvu da e kati kemihia matoto na kaka kua e mamai na hizana Paraha.' "

14

14.1-6 A Iesus e kati kemihia na kaka katiu livuhana e vatavata

1 Dama katiu na Sabat a Iesus e vano kete hanihani na ruma kana paraha ke vuni Parisi katiu. Manumanu laveve vona dia ta ma taruhia matadia vona dia kata hada nazia kete katia.
2 Kaka katiu e mai na mugani Iesus na poloka ruma kena, e hatunia varitihia na mazahi kena e katia kabena kamana limana ki vatavata.
3 A Iesus ia hulenia na tisa kamahi kara lo kamana Parisi kamahi, "E kemi tolu kata kati kemihia kaka e mazahitia na Sabat o beu?"
4 Palaka beta dia na makulu. Pale, ia pahoria kaka kua, kini kati kemia ia geria kini vano.
5 Pale, ia hulenidia, "Ta katiu ni miu, kua tuna tamohane beu kana bulmakau ni dua hoho kara poloka lovo na Sabat, mara beta kilaka

13:30 Mt 19.30; 20.16; Mk 10.31. **13:35** Sng 118.26. **14:5** Mt 12.11.

kena za nu harehi mulehia ni gotala?”
6 Palaka beta polea dia kata tania dia na kolia kana hulea vona.

14.7-11 A Iesus e tania kaka kete vazihoni mulehia
7 Kamana ki hadavia nuhu kua dia ta belebele kara hanihania dia te hada palipali kara palaka kena ke pararaha na tebol, ia barikikinia polea kua ki tania,
8 “Ta kaka katiu ni kohaniho koto vano kara hanihania kapou na lahia, taua nu hada palipali kara mianga ni muga, tabarae kaka katiu e dopa ki hizanga ni niho ni kohanga ve kete mai.
9 Pale, da kaka kena e kohanimo, mo ka mai, tani tania ni niho, ‘Vala ka mianga na kaka kena!’ Pale, da ho tu puae kua koto nu vahere ziho nu pelea mianga ni muri matoto.
10 Palaka tani kohanga ho kara hanihania kapou katiu, pelea mianga ni muri, ta tauana hanihania ni mai, da ti tania ni niho, ‘E ho, vahere zahe nu pelea mianga pa na mugana!’ Pale, da tu hada zaheanga na matana nuhu laveve kena miu ta lohulohu lupu kara hanihania.
11 Manumanu laveve kua dia ta vazaheni mulehidia, da dia ta vazihoanga. Azei ho tu vazihoni mulehiho, da tu vazaheanga.”

14.12-14 Tolu kata kati kemihia na nuhu kua mara beta dia na koli mulehia goloa tolu ta vala ni dia
12 Pale, a Iesus ia tania na tauana haninga kapou kua, “Kunu katia hanihania kapou, taua nu kohania habu kurakura, habu tazi, habu vineke, nuhu kozohozoho ni niho kua kadia goloaloa e luba. Tabarae ba muri dia ve na kohaniho kara kadia hanihania katiu dia ta koli mulehia ha haninga.
13 Kunu katia hanihania, kohania nuhu kua beta kadia goloaloa vona, nuhu kua limadia beu kabedia e zaha, nuhu kua livuhadia e matemate, ia mai nuhu kua matadia e keu,
14 pale, a Vuvu da ti kati kemihia niho. Mara beta dia na koli mulehia ha haninga, da a Vuvu e koli mulehia ni niho, na dama kena nuhu kua kadia vavananga e mahoto, dia te mahuri mule na matea.”

14.15-24 Barikikia na polea na hanihania kapou (Matyu 22.1-10)
15 Kaka katiu ni dia kena e mimia kamana na tebol e longo baraenia, ia tania ni Iesus, “A Vuvu da e kati kemihia matoto na nuhu kua dia kata hanihani na hanihania kapou na poloka kingdom ke Vuvu.”
16 A Iesus ki tania vona, “Kaka katiu e katia hanihania kapou, ki vinohu kara manumanu luba dia kata bele.
17 Na damana hanihania kapou, ia e geria kana vora kete vano tania na nuhu kua e vinohu kirua dia, dia kata bele na hanihania, ni tania

14:8 Snd 25.6-7. **14:11** Mt 23.12; Lu 18.14.

ni dia, ‘Miu mai, goloaloa laveve kava ti malimu!’
18 Palaka dia laveve dia ta
vata poroporo, beta dia kata
vano. Kaka katiu e muga
ki tania, ‘Ta ba kadea na
garigari pitu, ka lohoia kata
vano na hadavia. Tu hate
motu, mara beta na mai!’
19 Ruana ve e tania, ‘Hau
ta ba kadea kagu bulmakau
kara galanga e 10, kata vano
parakilanidia. Tu hate motu,
mara beta na mai!’
20 Tolu hiro ve e tania,
‘Hau ta ba lahi, ki mara beta
na mai!’
21 Na vora kua e vano
mule ia tania polealea
kua na kana tubu. Na
tauana ruma magalina e
halavidi matoto, pale, ia tani
vatuharia polea na kana
vora kamahi, ki tania ni
dia, ‘Miu vano kara poloka
taon, na daladala kotekote
na dala kapopou na taon,
miu ta kohania nuhu kua
beta kadia goloaloa vona,
nuhu kua kabedia kamana
limadia e zahazaha, nuhu
kua livuhadia e matemate,
nuhu kua matadia e keukeu,
miu na peledia, dia na mai!’
22 Kana vora ki tania,
‘Paraha nazia tu tania kava
ti katua, palaka zeleka ba
vovona!’
23 Kana tubu ia geri mule-
hia ve, ‘Vano gotala na taon,
nu vano lilia dala kapou ka-
mana hiripa dala kotekote
nu madi na lamana manu-
manu nu peledia na mai
hoho, na vuna kagu ruma
kete vonu.
24 Hau ta tania ni miu,
da beta katiu ni dia kua
e vinohuanga dia kata mai
kete naminia hagu haninga
pitu.’ ”

14.25-33 Azei kua kete muri ni Iesus da tu muga lohoi papa kunu muri ni Iesus (Matyu 10.37-38)

25 Manumanu luba dia ta
vavana kamani Iesus, ia tare
poki kiridia ki tania,
26 “Ta kaka katiu ni mai ni
muri ni niau, ni beta ni vala
lamana kiri tinana kamani
tamana, gona kamani habu
tutuna, habu tazina kamani
habu livuka, ia mai ve kirina
mule, kaka kena mara beta
ni kara kagu disaipel.
27 Azei ta beta ni luga kana
kruse ni muri ni niau, mara
beta ni kara kagu disaipel.
28 Ta katiu ni miu ni kulina
kete habatia na taua horaha
katiu. Karae, mara beta ni
muga ni mia tadu ni lohoi
nanazia, ziva matoto da e
varaga kirina, ia mai ki ha-
davia ve kana moni e dangea
kete habatia ni vahozovia?
29 Na vuna, tani taruhia
faundesion, ni beta ni dan-
gea keteni vahozovia, manu-
manu da dia na hada barae-
nia, dia ta pole taduria.
30 Da dia ta tania, ‘Kaka
kua, e varivuvunia kete ha-
batia kana taua kini lokia
keteni vahozovia.’
31 O ta king katiu kua ni
kulina kete vano ni varihubi
kamana king motu katiu,
karae mara beta ni muga
mia tadu ni hada vutuhia,
karae da e dibala ruana king
kena, kua ta ia ni mai ka-
mana 20,000 kete varihubi

14:26 Mt 10.37. **14:27** Mt 10.38; 16.24; Mk 8.34; Lu 9.23.

kamana kana 10,000 manumanu?
32 Kua tani mara beta,
da e geria kaka katiu kete
kara havana ni parakilania
ni tania na ruana king motu
kena, kua ta ia ni ba zazau,
dia kata paria dala katiu dia
kata katia kete beta dia kata
varihubi.
33 Ia e vinaka za, azei
ni miu kua ta beta ni vala
lamana kara kana goloaloa
laveve, ia mara beta ni kara
kagu disaipel.

14.34-35 A Iesus e barikikinia polea na sol
(Matyu 5.13; Mak 9.50)

34 Sol e kemi, palaka kua
milokana ni hozo, da e kati
zinganga ki pele mulehia
milokana?
35 Mara beta ni taruha
na garigari na vanua o ka-
mana tahena bulmakau, da
e varaga tapuanga. Azei
talingana vona, kete longo-
ria polea kua."

15

15.1-7 Barikikia na polea na sipsip ti golu
(Matyu 18.12-14)

1 Na nuhuta pelepelea na
takis kamana nuhuta moge
zahazaha dia ta mai madi lo-
bia a Iesus dia kata longoria
kana polea.
2 Palaka, a vuni Parisi ka-
mana tisa kamahi kara lo dia
ta pole ngungu kirina dia ka
tania, "Kaka kua e kabukabu
kamana nuhuta moge zahaz-
aha ki hanihani kamadia."
3 Pale, a Iesus ia
barikikinia polea kua, ki
tania,
4 "Kua katiu ni miu kana
sipsip ni 100. Ku ni vano
katiu ni dia ia golu. Mara
beta ni vatia dia 99 kena, dia
na hanihani na palaka kena,
ni kaze kara katiu kena ti
golu, ia ia ni paria?
5 Kua tani paria da e hilo-
hilo matoto ki luga na lo-
hora,
6 kini vano kara kana
ruma. E lohu, ia e koi lupu-
nia habu tamaninika ka-
mana nuhu kua dia ta mia
kozoho vona, ki tania ni
dia, 'Miu hilohilo kamaniau.
Hau te pari mulehia kagu
sipsip kua e golu!'
7 Hau ta tania ni miu,
da ia vinaka za. Da hilo-
hiloa kapou na lagato na
kaka zaha katiu kua e vala
lamana kara moge zahazaha
dopa na nuhu kena 99 kena
dia te lohoia dia te mahoto,
ki beta ve dia kata pokizia
magalidia."

15.8-10 Barikikia na polea na moni e golu

8 "Ta tavine katiu ni kana
1,000 Kina vona, 100 Kina
katiu ni golu, mara beta ni
dohotia lam ni kuvia kana
ruma kete kaze papa kirina,
ia ia ni paria?
9 Tani paria da e koi lupu-
nia habu tamaninika, ia mai
nuhu kadia ruma kena e ko-
zoho vona, ki tania ni dia,
'Miu hilohilo kamaniau, te
pari mulehia kagu moni kua
e golu.'
10 Ia e pebarae za, ta tania
ni miu, da na engel kamahi

15:1 Lu 5.29-30.

ke Vuvu da dia ta hilohilo na kaka zaha katiu kena e pokizia magalina ki vala lamana kara moge zahazaha.”

15.11-32 Barikikia na polea na kaka katiu kua tuna e golu

11 A Iesus ki tania ve, “Kaka katiu tuna tamohane e rua.
12 Tuna muria e tania ni tamana, ‘Tamagu, vala ni niau dihura ka goloaloa kena tu lohoia koto vala kagu!’ Pale, ia pahi valahia kana goloaloa ia vala ni hiro.
13 Beta ni havarau muri na kua, tuna muria kena e pelea kana goloaloa laveve ia vala na manumanu dia ta kadea. E pelea monina kana goloaloa laveve kua e salinia, kini vavana kara malala zau katiu. Na kana mianga na malala kena, e katia makina habakanga luba na kana moni laveve, ia hozo.
14 Tania ki varaga hozovia kana moni, na vitolo kapou ia bele na palaka laveve na kantri kena. Pale, ia paho kavu ti beta goloa vona.
15 Pale, ia vano hulenia kaka bukuna taon kena katiu kete gala kana. Na kaka kua ia geria vano kara banis na boroboro kete hada poto na kana boroboro.
16 E vitolonia matoto ki kulina kete hania hulita bin kena na boroboro dia ta hahania, palaka beta ni valanga vona.
17 Kana lohoihoia ti vamule, ia tania, ‘Voravora ke tamagu dia ta hania haninga, dia ka vatia kalangara, kuari hau te mate na vitolo!
18 Kata vamule vano ni tamagu na tania vona, “Tamagu, hau te katia moge zaha na matani Vuvu ia mai ve ni niho.
19 Beta hau na dangea koto ma kohaniau na tu. Katiau na kara ka vora vetanga za.” ’
20 Pale, ia di madi, ia vamule vano bele ni tamana.

Palaka e ba zazau za, tamana ki hadavia lohora ki zaha matoto vona. Ia rovo vano ni tuna, ia tago pulia, ia domia.
21 Tuna ia tania vona, ‘Tamagu, ta katia moge zaha na matani Vuvu mai ve ni niho, ti beta ne dangea koto ma kohaniau na tu.’
22 Palaka a tamana ia tani barae na kana voravora, ‘Baribari! Miu pelea kagu zohozohoa mata muli kena mai miu na vazohoria vona. Miu taruhia ring na kukuna. Miu ta vazohoria na sadel.
23 Miu pelea na tuna bulmakau buibuia matoto kena ni mai, miu na hubi matea. Tolu kata katia hanihania kapou meni tolu na hilohilo.
24 Na vuna tugu tamohane kua, ti mate kini mahuri mule. Ia ti golu kava kini pari muleha!’ Pale, dia kene katia hanihania kapou.

25 Kilaka kena na tazina muganga ia na poloka vanua. Tania e ziho kozoho na ruma, ia longoria halingana gita kamana paraua.
26 Ia kohania na vora ke tamana katiu ki hulenia, ‘Nazia e kakatua?’

27 Na vora kua ki tania,
‘Tazi ti lohu, a kamama kini
hubia na tuna bulmakau
buibuia katiu, na vuna tazi ti
bele mule ni kamama. Beta
ni golu.’
28 Tazina muganga e
taroviti matoto ki vanga
holuholu kete vano hoho
kamadia. Kuza barae
tamana ia gotala vona ki
bobolia kete hoho kamana.
29 Palaka ia kolia polea
ke tamana ki tania, ‘Lon-
goria! Krismas laveve kua
ta gagala veta ka, ki beta
matoto na vanga holuholu
na ka polea. Beta nu vala na
me huluvahu katiu ni niau
kata hilohilo kamani habu
tamaninikigu!
30 Palaka tania tu kena e
vahozovia ka goloaloa ka-
mana ka moni na mak-
ina magali buhua kamani
tavivine ki vamule mai na
ruma, ho tu hubia na tuna
bulmakau buibuia kena kete
hania!’
31 A tamana ki tania,
‘Tugu, ho tu mimia kama-
niau dama laveve, goloaloa
laveve kagu ia ka.
32 Palaka kua, tolu kata
hilohilo tolu na hanihani, na
vuna tazi kua ia ti mate kava
palaka kua ti mahuri mule, e
golu muga palaka kua ti pari
muleha.’ ”

16

16.1-13 Barikikia na polea na meneja mata vairukuruku kua ti lohoi papa kini vairuku kete katia ni mia papa muri

1 A Iesus ki tani barae na
kana disaipel kamahi, “Na
risman katiu, e taruhia na
meneja katiu kete hada poto
na kana goloaloa. Palaka
nuhu taza dia ta koto kara
meneja kua na risman kua,
dia ka tania, e beta ni hada
poto papa ki varaga vetania
kana goloaloa.
2 Na risman kua e kohania
na kana meneja ki mai ia
hulenia, ‘Nazia kua ta longo-
ria e tatanga kirua ho? Vala
ka pepana ripot na ka galan-
gana hada potopotoa mai na
hadavia, na vuna da beta
koto ma kara kagu meneja!’
3 Na meneja kua e lo-
hoihoi, ‘Nazia da ta katia
kua? Kagu tubu keteni pele
kakavau na kagu galanga.
Beta na matuha na dangea
kata hovia garigari, ta puae
ve kata varinongu.
4 Palaka te lala nazia kua
kata katia kua tani pele
kakavanga hau na kagu
galanga ri, manumanu dia
kata koi taduriau na kadia
rumaruma!’
5 Pale, ia kohania nuhu
kua kadia dinau vona na
kana tubu. Ia hulenia katiu
muga, ‘E ziva matoto ka
dinau na kagu tubu?’
6 Na kaka kua ia tania, ‘Na
dram vel e 100.’ Meneja
kua ia tania vona, ‘Ia, pelea
ka pepana ka dinau, ho tu
vapolungania 50 dram vel tu
pelea!’
7 Muri ia hulenia kaka ru-
ana, ‘E ziva ho tu dinau
vona?’ Ia tania, ‘Ta pelea
bekena vit e 100.’ Na meneja
kua ia tania vona, ‘Ia, pe-
lea ka pepa na ka dinau nu
vapolungania tu pelea 80 za
bekena vit.’
8 Na paraha kua e vaza-
henia kana meneja mata

vairukuruku kua na vuna meneja kua ti lohoi papa. Na vuna, manumanu bukuna garigari ri dia ta dopa dia ka lohoi papa kua dia na lohoia dia kata rukia ruadia katiu bukuna garigari. Dopa na nuhu kua dia ta mimia na laet.

9 Hau ta tania ni miu, miu katia pren na kamiu goloaloa kemikemi bukuna garigari. Ba muri ti vano kamiu goloaloa ti hozo, miu kene mate, miu ta kohanga vano kara malalara mahuri roroa.

10 Azei tani vaka maroro vonanga vona kete hada poto na goloa kote, da e vaka maroro voa vona kete hada poto ve na goloaloa kapopou, azei kua tani mata vairukuruku na goloa kotekote da e vairuku ve na goloa kapopou.

11 Ta ho tani beta ni vaka maroro voa ni niho koto hada poto na goloaloa kemikemi bukuna garigari, da a Vuvu ve e beta kete vaka maroro ve ni niho kamana goloaloa kemikemi bukuna lagato.

12 Tani beta ni vaka maroro voa ni niho, koto hada poto papa na goloaloa kana kaka motu, da e vaka maroro ziha voa ni niho ki valanga ka goloaloa mule?

13 Beta vora katiu ni dangea kete gala na tubu rua. Da beta kete kulina kara katiu, palaka ki kulina kara ruana, o da e longoria polea kana katiu ki vala lamana kara ruana. Mara beta nu vora ni Vuvu kamani Mammon, vuvu kara moni.”

16.14-17 A Iesus e vaketekete na polea na lo kamana kingdom ke Vuvu

14 A vuni Parisi, nuhu kua e kulidia marata kara moni dia ta longoria polea laveve kua a Iesus e tania, dia ta pole habakabaka kirina.

15 A Iesus ia tania ni dia, “Miu ia manumanu kua, kua e kulimiu manumanu dia kata tania miu nuhu kua miu ta kakatia moge pa za. Palaka a Vuvu e lala magalimiu. Nazia kua manumanu dia ta hada dia ka tania ia goloa matoto, ia a Vuvu e hada ki tania e mavuru matoto.

16 Na polea kamahi na lo kamana polea kana profet kamahi e tani kakavanga ki vano ki mule na taem a Jon ti bele. Pale, muri na kena, na Kalohua Kemi na kingdom ke Vuvu ti tatani kakavanga, manumanu laveve dia ka vavaridi matoto, dia kata hoho vona.

17 E malimu matoto na lagato kamana garigari kete balavutuka, palaka mara beta matoto na dihura polea pitu na poloka lo ke Vuvu ni golu.

16.18 A Iesus e popole na makina vamia taputapua na tavine

(Matyu 5.31-32; 19.9; Mak 10.11-12)

18 Azei kua tani vamia tapunia gona ni kabania tavine motu, ia e katia makina magali buhua, tamohane

16:13 Mt 6.24. **16:16** Mt 11.12-13. **16:17** Mt 5.18. **16:18** Mt 5.32; 1 Ko 7.10-11.

azei kua tani kabania tavine kua e vamia tapuanga, ia e katia makina magali buhua.

16.19-31 Ziuziua na risman kamani Lasarus

19 Risman katiu e lala kete lolohoria na loholohoa hada papel kamana lavalava kavukavua mata muli matoto ki katia parti ki hanihani na dama laveve.

20 Kozoho na geit na pe hohoa kara kana ruma, na kaka katiu e vangoroa ki vavarinongu moni kamana haninga. Hizana a Lasarus. Livuhana e mukumukua.

21 Ki kukulina ma kete vanganga pitu na momota haninga kua e huhuru na tebol kana risman kua. Kauaua dia ta mai ve dia ka dadamea mukuna kamahi.

22 Boto katiu, na kaka mata varinongunongu kua ia mate na engel kamahi ke Vuvu dia ta mai luga zahe kara kitaki Abraham. Na risman kua, ia ve mate kini tavuanga.

23 Na poloka hel, e hatunia varitihia kapou matoto vona, e hada vatada, ia hada a Abraham e zau matoto kamani Lasarus na kitaka.

24 Pale, ia koi kirina ki tania, ‘Tamagu Abraham, mahariau nu geria a Lasarus ni lutia kukuna na naru ni mai taruhia na lavegu ni kalolo pitu, na vuna te hatunia varitihia kapou matoto na poloka haroho kua!’

25 Palaka a Abraham e kolia ki tania, ‘Tugu, lohoia, kilaka kena tu ba mamahuri, ho tu pelea goloa kemikemi, a Lasarus ia pelea goloa zahazaha. Palaka kua, ia ti katu kemuha vona kini mia papa, e ho kunu hatunia varitihia.

26 Ki vano ve, kua na pidaka dolu, na lolona kapou ti taruha kini halaridolu, ki mara beta katiu ri ni dua polo vano ni miu. Mara beta ve katiu ni miu ra ni dua polo ve ni mai ni hita.’

27 Ia kolia ki tania, ‘Pele ta hule haroiniho matoto, Tamagu, geria a Lasarus kara ruma ke tamagu,

28 na vuna, tazigu e 5. Tania, ni kalohu kadia, tabarae dia ve na mai kara palaka zaha kua ve!’

29 A Abraham ki kolia ki tania, ‘A Moses kamana profet kamahi vona. Dia kata longoria kadia polea!’

30 Na risman kua ki tania, ‘Mara beta tamagu Abraham, palaka kua kaka katiu ni hita kua ti mate, ni vano bele ni dia, da dia ta pokizia magalidia!’

31 A Abraham ia tania vona, ‘Ta beta dia na longo kiri Moses kamana profet kamahi, mara beta ve dia na longoria kaka katiu ve, ia vata kua ta ia ni mahuri mule na matea.’ ”

17

17.1-4 Moge zaha e lala kete vairohia na bilip

(Matyu 18.6-7, 21-22; Mak 9.42)

1 A Iesus e tania na kana disaipel kamahi, “Goloaloa luba da e bele kete rukia manumanu dia na poke na moge zahazaha. Palaka kaba loho zahanga kara

kaka kua e katia moge kua ki bele.
2 E kemi kete muga rotua kedo kapou na lohora
ni vahituva ia na madoro
kapou ni mate, tabarae ni
katia moge kua ni rukia
kapirupiru kara moge za-
hazaha.
3 Miu lohoimiu. Tazi kini
katia moge zaha, pole ki-
rina, kini pokizia kana mo-
gemoge, lohoi bala kana
manaunaua.
4 Kua kini kati zahatia
ni niho botona 7 na dama
katiu, ki lilili kiriniho botona
7 ki ta tania, 'Tai lohoi bala
kagu moge zaha.' Pele, lohoi
bala kana manaunaua."

17.5-6 A Iesus e pole na makina bilip

5 Na apostel kamahi dia ta
tani barae na Paraha, "Katia
kahita bilip ni dopa kapou!"
6 A Iesus ki kolia ki tania ni
dia, "Kua kamiu bilip ni gala
kote balika harana hamo,
miu ta nap miu kata tania na
haina Sikamoa kapou, 'Kulu-
vuru nu pozi madi na huda
dazi.' Pale, ia da e longoria
kamiu polea."

17.7-10 A Iesus e pole na makina voranga na galanga

7 "Kua katiu ni miu ni kana
vora vona, kua e gagala na
vanua o e hahada poto na
sipsip kamahi, kua ia ni pe
na galanga ni vamule, tu lo-
hoia da e tani barae na kana
vora kua, 'Mai, mai mia nu
hanihani?'
8 Karae mara beta ni tani
barae vona, 'Vano ku matu,
ku senis, ho tu hulonia hagu
haninga, vaida ku padea ku
guriau ka muga hanihani ka
hinu, ba muri ho kunu vano
hanihani?'
9 Karae da na tubu kana
vora kua e hate motunia na
kana galanga? Mara beta!
10 Ia miu ve, kua miu kene
kati hozovia goloa laveve
kua a Vuvu e tania miu
kata katia, miu ta tani barae,
'Hita ta vora vetanga za kua.
Hita ta katia kahita galanga
za.' "

17.11-19 A Iesus e pele kakava mazahi lepra na tamomohane e 10

11 Na vavananga ke Iesus
kiri Ierusalem, ia e pe na
halara malala na pidaki
Samaria kamani Galili.
12 Ti kozoho keteni hoho
na poloka malala, tamomo-
hane e 10 lepra ni dia, dia
ta mai paria na dala. Dia ta
madi zau pitu vona.
13 Dia ka goe kapopou ma-
toto dia ka tania, "Iesus,
Tubu, maharihita!"
14 Kamana a Iesus ki
hadavidia, ia tani barae
ni dia, "Miu vano vatunga
livuhamiu na pris kamahi."
Tania dia ta ba vavano,
kadia mazahi ia kakava na
livuhadia.
15 Katiu ni dia tania ki
hada na livuhana ti kemi, ia
vamule mai, ki goe kapopou
ki vazahenia hizani Vuvu.
16 Ia dua kara kabeni
Iesus ki hate motunia a
Iesus. Kaka kua ia e bukuni
Samaria.
17 A Iesus ki hulenia, "Ta
lohoia ka tania manumanu e
10 kua dia ta kemi mule. Kue
dia taza ve kua 9?

17:3 Mt 18.15. **17:14** Wkp 14.1-32.

18 E kuziha, karae ti beta
matoto kaka keteni vamule
ni vazahenia hizani Vuvu?
Kaka kua ia bukuna kabu
motu kua!”
19 Pale, a Iesus ia tania
vona, “Madi nu vano, ka
bilip ti katiho kunu kemi.”

17.20-37 Tuna Kaka da e bele kavakava
(Matyu 24.23-28; 24.37-41)

20 Boto katiu a vuni Parisi
dia ta hulenia a Iesus, ngiza
na kingdom ke Vuvu ki mai.
A Iesus e kolia ki tania, “Kua
na kingdom ke Vuvu ni mai,
mara beta goloa katiu ni bele
habuka mak kua na manu-
manu kete hada papa kirina
dia na hadavia.
21 Ki mara beta kaka katiu
ni tani barae, ‘Hada, kua ia
kua,’ o ‘Kuari, ia rae.’ Na
vuna na kingdom ke Vuvu ia
na polokomiu.”
22 Pale, ia tania na kana di-
saipel kamahi, “Dama vona
kua ti mamai kua da e
kukulimiu matoto miu kata
hada na dama katiu na dama
kamahi kana Tuna Kaka,
palaka mara beta miu na
hadavia.
23 Da dia ta tania ni miu,
‘Hadavia, kuari ia rae,’ beu
‘kua ia ri.’ Taua miu na
rorovo mumuri ni dia.
24 Na vuna na dama kana
Tuna Kaka da e bele balika
hanimata, ki balanga mari-
aba laveve na paligena, pali-
gena.
25 Palaka da e muga ki luga
bizea kapou, manumanu na
tauna kua da dia ta pole
katia.
26 Maki kua dia ta katia
kilaka na dama ke Noa, ia
da dia ta kati baraenia ve na
dama kana Tuna Kaka.
27 Manumanu dia ta hani-
hani, dia ka hihinu, dia ka
lalahi, ki zahe ki mule na
dama a Noa ki hoho na
poloka kana vaga. Pale, na
noro e pado ia vairohidia
laveve.
28 Ia balika na dama ke
Lot. Manumanu dia ta
hanihani, dia ka hihinu
dia ka vavaikado, dia ka
salinia goloa, dia ka vavazo
haninga, dia ka habahaba
ruma.
29 Palaka na dama kena
a Lot ki vatia a Sodom na
haroho kamana salfa e dua
na lagato ziho, ia vairohidia
laveve.
30 Da e bele barae ve kua
na dama kana Tuna Kaka
kete bele.
31 Na dama kena azei e
mia na palakana hivua na
huduna kana ruma, ni kana
goloaloa vona na poloka
ruma, taua ni hoho pelea
kana goloaloa. Azei ve kena
ni gagala na poloka vanua,
tabarae ni vamule kara kana
ruma kete pelea kana goloa
katiu.
32 Miu lohoia nazia kua e
bele kiri goni Lot!
33 Ta kaka katiu ni lohoia
kete poto na kana mianga,
da e paho kavu kirina. Azei
kua tani zuka tapunia kana
mianga ia da e pelea mianga
vahoru.
34 Hau ta tania ni miu, na
marigo kena na Tuna Kaka
kete bele mule vona, kaka
rua kua ta hiro na ngongoro

17:26 Stt 6.5-8. **17:27** Stt 7.6-24. **17:28** Stt 18.20—19.25. **17:31** Mt 24.17-18; Mk 13.15-16. **17:32** Stt 19.26. **17:33** Mt 10.39; 16.25; Mk 8.35; Lu 9.24; Jo 12.25.

rua na dongi katiu; katiu da peola, ruana da e vatua.
35-36 Tavine rua ta hiro ta hihirania vit kete kara plaua; katiu da e peola, katiu da e vatua.”*
37 Kana apostel kamahi dia ta hulenia, “Paraha, ni ve?” A Iesus ki kolia ki tania, “Na palaka kena na poda mate vona, ia na kokoa kamahi da dia ta mai lupu vona.”

18

18.1-8 Barikikia na polea na tavine gabu kamana jas

1 Pale, a Iesus ia barikikinia polea ki tania na kana disaipel kamahi kete vatunga ni dia, dia kata lotu dama laveve, beta dia kata hivu.
2 Ia ki tania, “Na poloka taon katiu na jas katiu e beta ni kuahinia a Vuvu ki beta ve ni lohoihoi marata na manumanu.
3 Na tavine gabu katiu ia ve e mimia na poloka taon kena ve. Boto laveve e mamai na jas kua ki hulenia, ‘Kodoniau nu koto kara hagu vagi.’
4 Muga na jas kua e vanga holuholu kete kodonia, palaka ba muri ia lohoi barae, ‘Beta na kuahinia a Vuvu, ki beta ve na lohoihoi marata na manumanu,
5 palaka tavine gabu kua e ma ki mamai rarapaniau, kata hada na kodonia na kana kotoa, na vuna tabarae ni ma mamai ni loloniau na kana polea!’ ”
6 Na Paraha ia tani barae, “Miu longoria polea kua na jas zaha kua e tania.
7 Karae da beta a Vuvu kete kodonia kana manumanu kua ia ti makia kete kana mule, kua ta dia na halohonia na dama na marigo? Da e kogoinidia, dia ka ma guguru, ai? Mara beta!
8 Hau ta tania ni miu, da e kodoni tapunidia. Palaka, kua na Tuna Kaka ni mai, da e paria bilip vona na manumanu bukuna garigari o beu?”

18.9-14 Barikikia na polea na Parisi kamana kakanaka pelepelea na takis

9 Manumanu taza dia ta lohoia dia ka tania dia ta dopa mahoto. Dia ka hada taduria manumanu laveve. Pale, a Iesus ia barikikinia polea kua kiridia,
10 “Tamohane rua hiro ta zahe kara tempel hiro kata lotu, katiu ia na Parisi, katiu na kakanaka pelepelea na takis.
11 Na Parisi kua e madi ki lotu kirina mule, ki tania, ‘Vuvu, hau ta hate motuniho, beta na balika manumanu taza, dia raskol kamahi, nuhu kua kadia moge beta ni mahoto, nuhu kua dia ta pepelea gona kaka motu, o habuka kakanaka pelepelea na takis kuari.
12 Na wik laveve ta lala kata makia botona rua kua kata mahoho vona, ka lala kata vala kagu taits na kagu goloaloa laveve ta pelea!’

* **17:35-36** Na buk baibel Grik taza bukuni varira e parua polea kua ve, “Tamohane rua ta hiro na gagala na poloka vanua, da katiu e peloa, katiu da e vatua.” Hada Matyu 24.40.

13 Palaka na kakanaka
pelepelea na takis e madi
zau pitu, ki beta ni tunga
vatada kara lagato, palaka e
hubia lakalakana ki tania,
'Vuvu mahariau, hau ta
kaka zaha!' "
14 A Iesus ki tania, "Hau ta
tania ni miu, kakanaka pele-
pelea na takis kua, kilaka
e vamule kara kana ruma,
ia za ti mahoto na matani
Vuvu. Ruana betaka. Na
vuna zia manumanu laveve
kua dia ta vazaheni mulehia
hizadia, da a Vuvu e vaz-
ihonidia. Manumanu kua
dia ta vazihoni mulehidia a
Vuvu da e vazahenidia."

18.15-17 A Iesus e tania dia kata vatia kapirupiru dia na mai vona
(Matyu 19.13-15; Mak 10.13-16)

15 Manumanu dia ta pepe-
lea ve kapirupiru kotekote
ki mamai ni Iesus kete bles-
imdia. Tania na disaipel
kamahi dia ka hada barae-
nia, dia ta pole kiridia.
16 Palaka a Iesus ia koha-
nia kapirupiru mai vona, ia
tania, "Miu vatia kapirupiru
kotekote dia na mai ni niau.
Taua miu na taledia, na vuna
kingdom ke Vuvu ia kana
nuhu mata baraerae kua.
17 Hau ta tani matotonia
ni miu, azei ho kua tani
beta nu pelea na kingdom
ke Vuvu balika kapiru kote,
mara beta matoto nu hoho
vona."

18.18-30 Na risman katiu e popole kamani Iesus
(Matyu 19.16-30; Mak 10.17-31)

18 Na paraha katiu e hu-
lenia a Iesus, "Tisa kemi,
nazia da ta katia kata pelea
mahuri roroa?"
19 A Iesus ki kolia ki tania,
"E kuziha ku kohaniau na
kaka kemi? Beta katiu ni
kemi, a Vuvu katiu papa za
ia e kemi.
20 Ho tu lala na lo ke
Vuvu, 'Taua nu katia makina
magali buhua, taua nu
hubi matehia kaka, taua nu
vanaho, taua nu vairuku
veta kara kaka, hada
zahenia kamama kamani
katiti.' "
21 Na kaka kua ki tania,
"Goloa laveve kena ta lala
kata mumuri papa vona, ki-
laka ta ba kakapiru za."
22 Kamana a Iesus ki
longoria polea kua, ia
tania vona, "Goloa katiu
ba vovona kua ma beta nu
katia. Salinia ka goloaloa
laveve, nu vala monina
na nuhu kua beta kadia
goloaloa vona, ia ni ka goloa
kemikemi matoto vona heta
na lagato. Pale, ho tu mai
muri ni niau."
23 Palaka kamana e longo-
ria polea kua, lohora e zaha
matoto, na vuna ia kaka
katiu kua e risman matoto.
24 A Iesus e hada vano
kirina ki tania, "E vitiha ma-
toto kara risman kete hoho
na kingdom ke Vuvu!
25 Matoto, e malimu ma-
toto kara kamel kete hoho
horu na horupa nil kara
samap dopa na risman katiu
kete hoho na kingdom ke
Vuvu."
26 Nuhu kua dia ta longo-

18:14 Mt 23.12; Lu 14.11. **18:20** Kis 20.14; Lo 5.18; Kis 20.13; Lo 5.17; Kis 20.15; Lo 5.19; Kis 20.16; Lo 5.20; Kis 20.12; Lo 5.16.

ria polea kua dia ta hule, “Pele a vuni ve da a Vuvu da ti vala mahuri roroa ni dia kua?”
27 A Iesus e kolia ki tania, “Nazia kua mara beta kaka ni dangea kete katia, ia da a Vuvu e katia.”
28 A Pita ia tania vona, “Hita ta vatia kahita goloaloa laveve hita kene muri ni niho.”
29 A Iesus ki tania ni dia, “Hau ta tani matotonia ni miu. Manumanu laveve kua dia ta lohoihoi na kingdom ke Vuvu, dia ka vatia kadia ruma, godia, tazidia, tamadia kamani titinadia, ia mai tudia,
30 ia da dia ta ba vovona ri na garigari a Vuvu ki vala goloaloa luba matoto ni dia, livutia kadia goloaloa bukuni muga. Muri da dia ta pelea mahuri roroa.”

18.31-34 A Iesus e tania boto toluna habuka da e mate ki mahuri mule
(Matyu 20.17-19; Mak 10.32-34)

31 A Iesus ia pelea kana 12 disaipel kamahi vano kara hiripa ia tania ni dia, “Tolu kata zahe kiri Ierusalem kua. Goloa laveve na profet kamahi dia ta vapolungania na vuna na Tuna Kaka da e bele matoto.
32 Tuna Kaka da e valanga ki vano na limani vuni Rom. Da dia ta hilenia, dia ka pole taduria, dia ka livinia, dia ka vihia, dia ta hubi matehia.
33 Na dama toluna da e lama mule.”
34 Kana disaipel kamahi beta dia na lohoi lala polea kamahi kua. Na vuvuna polea kua e litigianga ni dia, kuza barae ki beta dia na lohoi lala nazia kua e popole vona.

18.35-43 A Iesus e kati kemihia kaka katiu matana e keu
(Matyu 20.29-34; Mak 10.46-52)

35 Tania a Iesus e vavana vano kozoho ni Jeriko, na kaka mata keu katiu e mimia na hiripa dala ki vavarinongu.
36 Kamana ki longoria na kabuna manumanu dia ta vavana hutu ia hule kete lala nazia e bebele.
37 Dia ta tania vona, “A Iesus bukuni Nasaret e pepe hutu.”
38 Ia goe ki tania, “Iesus, Tuni Devit, mahariau!”
39 Nuhu kua dia ta vavana vamuga na dala dia ta pole kirina, dia ka tania vona kete zodo, palaka ia dopa goe ki tania ve, “Tuni Devit, mahariau!”
40 A Iesus e madi ia tani vatuharia ni dia, dia kata pelea kaka kua ni mai vona. Tania ki mai kozoho, a Iesus ia hulenia,
41 “Nazia kuli kata katia ni niho?” Ia ki tania, “Paraha, kuligu kata hada.”
42 A Iesus ia tania vona, “Pele hada, ka bilip ti katiho kunu kemi.”
43 Pale, ia hada pamuhi kini muri ni Iesus kini vavazahenia hizani Vuvu. Kamana manumanu laveve kua dia ka hada baraenia, dia ve dia ta hate motunia a Vuvu.

19

19.1-10 A Iesus e vano kara ruma ke Sakius

1 A Iesus e hoho ni Jeriko ki vavana kete vano ni gotala mule na paligena taon.

2 Kaka katiu hizana a Sakius, ia na paraha kana nuhuta pelepelea na takis. Ia ki risman matoto.

3 E kulina kete hada a Iesus ia e mata zihaziha matoto. Palaka e horihi marata, kubarae ki mara beta ni hadavia a Iesus na vuna manumanu luba dia ta madi havutia.

4 Pale, ia rovo vamuga vano ia papanehia na hai sikamoa katiu kete hadavia a Iesus. Na vuna a Iesus ia e pe damukia hai kena.

5 Tania a Iesus ki vano bele na palaka kena, ia tunga langa, ia tania vona, "Sakius, mai tapu zipa. Hau da ta mia na ka ruma meni."

6 A Sakius ia baribari zipa ki hilohilo matoto kini kohania a Iesus vano kara kana ruma.

7 Manumanu laveve dia ta hadavia goloa kua, dia ka pole ngungu vona dia ka tania, "Keteni vano kara ruma kana kakanaka moge zaha."

8 Dia ta hanihani vano, a Sakius ia madi ia tania na Paraha, "Hadavia Paraha! Meni da ta vala kagu dihura goloaloa na nuhu kua beta kadia goloaloa vona, kene rukia, kene vanahea goloa katiu kana kaka katiu, da ta kolia boto garamo vona."

9 A Iesus ia tania vona, "Meni kua na vaikolia ke Vuvu ti mai na ruma kua, na vuna zia kaka kua ve ia na tuni Abraham.

10 Na vuna Tuna kaka ia e mai kete kaze ni vaikoli kara nuhu kua dia te golugolu."

19.11-28 Barikikia na polea na vora e 10 kua e valanga moni ni dia (Matyu 25.14-30)

11 Manumanu dia ta ba tatabu longo kiri Iesus kua e popole, ia barikikinia polea katiu. Na vuna kava ia keteni bele ni Ierusalem, na manumanu dia kene lolohoia habuka, da meni na kingdom ke Vuvu kini bele valutu.

12 Ia tania ni dia, "Kaka katiu na zukana king kamahi e vano kara kantri motu katiu kete katua ni kara king, ba muri ni vamule.

13 Keteni vavana, ia kohania kana vora e 10, ia vala moni 1,000 kina 1,000 kina ni dia ki tania, 'Miu gala bisnis na moni kua.'

14 Palaka habu kana na kana malala beta ni kulidia kirina. Dia ta geria nuhu taza, dia kata muri vona vano kara malala kena ia e vavano kirina, dia na tania, 'Beta ni kulihita kaka kena kete kara kahita king.'

15 Palaka ia ti makua kini kara king kini vamule mai. Ia geu kara kana vora kamahi kua e vala na moni ni dia kete pari vutuhia, dia ta katia profit na moni e vala ni dia o beu.

16 Katiu muga mai ki tania, 'Paraha, ta gala bisnis na ka 1,000 kina tu vala ni niau

19:10 Mt 18.11.

ka katia 10,000 kina profit vona'
17 Kana tubu ki tania, 'Tu gala papa matoto, kagu vora kemi! Na vuna kava tu vatunga habuka da e vaka maroro vonanga voa ni niho koto katia galanga kote, da ta taruhiho ku hada na taon e 10.'
18 Na ruana vora mai ki tania, 'Paraha, ta gala bisnis na ka moni tu vala ni niau ka katia 5,000 kina profit ve na huduna.'
19 Kana tubu ki tania vona, 'Da tu hada na taon e lima!'
20 Toluna vora e mai ki tania, 'Paraha, ka moni kua. Ta litiginia na taura lavalava.
21 Hau ta kuahiniho, na vuna ho tu kakanaka toraranga. Tu lala koto pele vetania goloa kana kaka motu, ku lala koto vuruti vetania haninga kua kaka motu e vazohia.'
22 Kana tubu ki tania, 'Vora zaha, ho! Ka polea mule, ti koto kiriniho! Ho tu lala te habuka, hau ta kakanaka toraranga. Ta lala kata pele vetania goloa kana kaka motu, ka lala kata vuruti vetania haninga kua kaka motu e vazohia.
23 Pele e kuziha ki beta ni kuli koto taruhia na benk ni ngoro na vamule hau ta pele gotalani mulehia na benk kamana interes?'
24 Pale, ia tania na nuhu kua dia ta madi kozoho vona, 'Pelea 1,000 kina kena vona, miu ta vala na kaka kena kana moni e 10,000 kina.'
25 Dia ka tania, 'Paraha, ia kava ti kana 10,000 kina vona!'
26 Ia ki kolia ki tania, 'Ta tania ni miu, manumanu kua kadia goloa vona, da e valanga luba ve ni dia. Palaka kaka kena e beta matoto kana goloa vona, pitu kena e vona, da e pele kakavanga.
27 Palaka hagu vagi kamahi kena beta ni kulidia kiriniau kata kara kadia king na hada ni dia, peledia mai ri kua na matagu miu na hubi matehidia.' "
28 A Iesus e tani hozovia polea kua, ia pe vamuga, kete zahe kiri Ierusalem.

19.29-40 A Iesus e hoho ni Ierusalem habuka king
(Matyu 21.1-11; Mak 11.1-11; Jon 12.12-19)

29 Ti vano kozoho na malala karua kua a Betfage kamani Betani, na potuna kua e kohanga ni Oliv, ia geria kana disaipel rua, ki tania ni hiro,
30 "Mo vamuga vano kara malala kuarina, mo kene bele vona, da mo ta hada na donki huluvahu katiu e rotua ki mamadi, ma beta kaka katiu ni polo vona. Mo hulia, mo ta pelea mai.
31 Kua kaka katiu kini hulenimoro, 'E kuziha mo ka huhulia donki?' Mo ta tani barae, 'Paraha e kulina kete katia galanga katiu vona.' "
32 Na disaipel karua kua e geura hiro ka vamuga, hiro ta paria goloa laveve ia e habuka kua a Iesus e tania ni hiro.

19:26 Mt 13.12; Mk 4.25; Lu 8.18. **19:27** Mt 25.14-30.

33 Hiro ta ba huhulia na
donki, na habu tauana donki
dia ta hulenihiro, "E kuziha
mo ka huhulia donki?"
34 Hiro ta tania, "Paraha
e kulina kete katia galanga
katiu vona."
35 Pale, hiro ta pelea vano
ni Iesus, dia ta varaga lan-
garia kadia tale havuhavua
na huduna donki, dia ta
vapolea a Iesus vona.
36 Tania ki vavana vano,
manumanu dia ta voloria
kadia tale havuhavua na
dala ki dede vona.
37 Tania ki vano ki ko-
zoho na palaka kua na dala
keteni tiro na Potuna ni Oliv,
na kabuna kana disaipel
kamahi dia ta goe kapopou,
dia kene vavazahenia hizani
Vuvu, dia kene hate motunia
na vuna na mirakel kamahi
kua muga dia ta hadavia.
38 Dia ta tania, "A Vuvu e
kati kemihia matoto na king
kua e mai na hizana Paraha!
Vazahenia hizani Vuvu ni
zahe heta matoto! Na vuna
ia ti katia magalidolu kini
malugunia."

39 Na Parisi taza na poloka
kabuna manumanu kua, dia
ta tania ni Iesus, "Tisa, pole
kara ka disaipel kamahi dia
na zodo!"
40 A Iesus ki tania ni dia,
"Ta dia na tabaria havadia,
na kedo kamahi kua da dia
ta goegoe."

19.41-44 A Iesus e tangizia a Ierusalem

41 Kamana e zahe ki ko-
zoho ni Ierusalem ki hadavia
na taon, ia tangizia,
42 ki tania, "Ierusalem,
meni kua, e kuligu ma koto
lala na goloaloa kua e nap
kete katiho koto mia ni
malugunia. Palaka kua ti
litigianga ni niho, ki mara
beta nu hadavia.
43 Na dama katiu kua e
ba mamai, ha vagi kamahi
da dia ta diva lobia kadia
batanga ni niho, dia ka madi
lobiho, dia ka pe porotiho na
paligena laveve.
44 Da dia ta varaga
taduriho, dia ka vaka
taduriho, ho kamani habu
tutu. Da mara beta dia na
vatia kedo katiu ni ngoro
langa na huduni ruana. Na
vuna zia beta nu na hada
lala na dama kua a Vuvu
ti mai kete vaikoli kiriniho
vona."

19.45-48 A Iesus e vaikali manumanu kua dia ta gala bisnis na poloka tempel
(Matyu 21.12-17; Mak 11.15-19; Jon 2.13-22)

45 Pale, ia vano hoho na
poloka tempel, kini kalinga-
nia manumanu kua dia ta
gagala bisnis vona.
46 Ia ki tania kiridia, "E
vapolu bareanga na buk ke
Vuvu, 'Kagu ruma ia kara
lotua za,' palaka miu te ka-
tia kini kara palakana par-
itigia kana nuhu mata vana-
honaho."
47 Na dama laveve ia ma
ki ratarata manumanu na
poloka tempel. Palaka na
hetpris kamahi kamana tisa
kara lo ia mai nuhu kua dia
ta vavamuga na manumanu,
dia ta lohoia dia kata hubi
matea.

19:38 Sng 118.26. **19:46** Ais 56.7; Jer 7.11. **19:47** Lu 21.37.

48 Palaka ki mara beta dia
na katia goloa katiu vona, na
vuna zia manumanu laveve,
dia ta tabu longo matoto
kara kana polea.

20

20.1-8 Dia ta hulenia a Iesus azei matoto e vala naba vona
(Matyu 21.23-27; Mak 11.27-33)

1 Dama katiu a Iesus
e raratahia manumanu
na hatamara tempel ki
vaketekete na Kalohua Kemi
ke Vuvu, na hetpris kamahi
kamana tisa kamahi kara
lo, ia mai dia nuhu kua dia
ta vavamuga na galanga na
lotua, dia ta lupu, dia ta kabu
zahe kirina.
2 Dia ta hulenia, "Ko tania
ni hita, azei matoto e vala
naba kamana matuhanga ni
niho ku kakatia goloaloa
kua?"
3 A Iesus e kolia ki tania,
"Hau kata hulenimiu na
hulea kua. Miu tania ni niau.
4 Azei matoto e vala naba
ni Jon kete vazuguvia manu-
manu. A Vuvu o kaka
katiu?"
5 Dia ta varihulei na pi-
daka dia mule dia ka tania,
"Da tolu ta tani ziha? Ta tolu
na tania, 'E pe ni Vuvu,' da e
tania, 'Pele e kuziha ki beta
miu na bilip vona?'
6 Palaka ta tolu na tania, 'E
pe na kaka.' Da manumanu
laveve kua, dia ta lubi mate-
hidolu na kedo, na vuna dia
te lohoia a Jon ia matoto ia
na profet."
7 Pale, dia ta kolia, dia ka
tania, "Beta hita na lala e pe
ve ki mai."
8 A Iesus ki tania, "Pele
hau ve mara beta na tania
ni miu azei matoto e vala
matuhanga ni niau kata ka-
tia goloaloa kua."

20.9-19 Barikikia na polea na manumanu zahazaha kua dia ta hada poto na vanua na vaen
(Matyu 21.33-46; Mak 12.1-12)

9 Pale, a Iesus ia
barikikinia polea kua ki
tania, "Kaka katiu e vazohia
vanua na vaen katiu. Ia
vatia vanua na manumanu
taza dia kata gala bisnis
vona dia na vala dihura
profit vona. Pale, ia vavana
kara malala motu, ki mia
havarau matoto vona.
10 Ti damana keteni duloa
na palekana vaen, ia geria
kana vora katiu kete vano
na nuhu kua dia ta gala
bisnis na vanua na vaen, dia
na vala na palekana vaen
taza vona. Palaka nuhu kua
dia ta gala bisnis na vanua
na vaen kua, dia ta hubia,
dia ta geri mulehia kini va-
mule vano, kamana limana
vetanga.
11 Ia geria kana vora katiu
ve. Ia ve dia ta hubia dia ka
kati zahatia matoto vona, dia
ta geri mulehia ve, kamana
limana vetanga.
12 Ia geria ve tolu hiro, ia
ve dia ta hubi maratania dia
ka vala muku vona dia ta
varaga gotalania na vanua.
13 Pale, na tauna vanua
ia tania, 'Nazia keteni katia
kua? Kata geria tugu, kua e

20:9 Ais 5.1.

kuligu matoto kirina; tauka da dia ta hada zahenia!'
14 Palaka kamana na manumanu kua dia ta gala bisnis na vanua dia ta hadavia, dia ta varitaninia ni dia mule, 'Tuna tauna vanua kua. Da ni ba muri da ia e pelea vanua kua. Tolu kata hubi matehia, tolu kata ma pelea vanua na vaen kua hadolu!'
15 Pale, dia ta pelea gotala na vanua na vaen dia ta hubi matehia.

Pele, miu ta lohoia da na tauana vanua na vaen kua e katia nazia na manumanu kua?
16 Da e mai ki hubi matehia na manumanu kua dia ta gala bisnis na vanua na vaen, ki vala na vanua na vaen na manumanu motu!"
Kamana manumanu dia ka longoria polea kua, dia ta tania, "Mara beta matoto ni kubarae!"
17 A Iesus e hada vano mahoto kiridia ki hulenidia, "Pele e kuziha dia ka vapolungania polea kua na buk ke Vuvu dia ka tani barae,

> 'Na kedo * kua na kapenta † kamahi dia te lohoia dia ka tania ti beta galangana dia kene varaga tapunia, ti kara kedo kua ti taruha kini ngoro tuka ruma.'

18 Manumanu laveve kua dia ta dua kara huduna kedo kua, da dia ta hutuhutu, kua ni dua langalanga kara kaka katiu, da e momomo."

19 Na tisa kamahi kara lo kamana hetpris kamahi dia ta lohoia dia kata paho taduria dia na koto kirina, na vuna zia dia ta lala ia e barikikinia polea kua kiridia; palaka dia ta kuahinia manumanu.

20.20-26 Dia kata vala takis ni Sisar o beta? (Matyu 22.15-22; Mak 12.13-17)

20 Pale, na hetpris kamana tisa kamahi kara lo dia ta kazekaze dala katiu kua kete katia ni volo papa dia kata koto kirina. Dia ta kadea manumanu taza dia kata vairuku dia na tania e kulidia matoto dia kata longoria kana polea. Dia ta lohoia dia kata rukia ni tania polea katiu kua e dangea dia kata koto kirina na kadia gavana na provins.
21 Nuhu kua dia ta hulenia a Iesus, "Tisa, hita ta lala ka polea e mahoto, ku vaketea polea mahoto na manumanu. Hita ta lala habuka beta nu lala koto hada kaka katiu nu tania ia e dopa ki hizanga na ruana, palaka tu lala koto vaketea matotoka polea na lohoihoia ke Vuvu kara manumanu.
22 Tania ni hita, e mahoto na kadolu lo kua tolu kata kadea na takis ni vano ni Sisar o beta?"
23 Palaka a Iesus kava ti lala dia ta papado rukia na polea. Kubarae ia ki tania ni dia,
24 "Miu vatunga silva moni katiu ni niau. Hanunuki zei kamana hizani zei kua vona?"

20:17 Sng 118.22. * **20:17** *kedo* = e makia a Iesus. † **20:17** *kapenta* = e makia pararaha ke vuni Iuda.

25 Dia ka tania, “Ke Sisar.”
A Iesus ia tania ni dia, “Pele
miu vala ni Sisar nazia kua
ke Sisar, miu vala ni Vuvu
nazia kua ke Vuvu.”
26 Beta dia na dangea dia
kata rukia ni tania polea
katiu kua dia kata koto ki-
rina vona na pidaka manu-
manu laveve. Dia ta ridi na
polea kua e kolia kadia hulea
vona. Pale, beta ve dia na
ma hulenia.

20.27-40 A vuni Sadyusi dia ta hulenia a Iesus na kaka kua kete mate ni mahuri mule
(Matyu 22.23-33; Mak 12.18-27)

27 A vuni Sadyusi taza,
nuhu kua dia ta tania mara
beta kaka ni mahuri mule na
matea, dia ta mai ni Iesus dia
ka tania,
28 “Tisa, a Moses e vapol-
ungania na lo ki tani barae,
kua kaka katiu ni mate tapu-
nia gona ni beta ni taruhia
kapiru katiu vona, tazina
kaka kena da e kabania
gaburi tazina kete taruhia
kapiru vona. Kapirupiru
kena kete tapia na gaburi
tazina ia da ke tazina kua ti
mate.
29 Varitazini taza dia 7.
Tazidia muganga e kabania
tavine katiu beta ni taruhia
kapiru katiu vona, pale, ia
mate.
30 Tazina muri lamana e
kabania ve tavine kua.
31 Mai ve tazihiro toluna
ve e kabania ve tavine kua.
Dia varitazini 7 kua laveve,
dia ta kabania laveve tavine
kua palaka, beta katiu ni dia
ni taruhia kapiru vona, dia
ka varimateai laveve.
32 Muri, na tavine kua ia ve
mate.
33 Kua tani ba muri, kua
manumanu dia na mahuri
mule na matea, da na tavine
kua da ti kara goni zei ma-
toto ni dia? Dia laveve dia ta
kabania muga.”
34 Pale, a Iesus ia tani
barae, “Manumanu bukuna
tauna kua dia ta lala dia kata
lalahi.
35 Palaka nuhu kua a Vuvu
ti hadavia dia ta kemi na
matana kini makidia kini
tania dia kata mahuri mule
dia na mia kamana ba muri,
ia mara beta dia na lahi o
valahua dia.
36 Na vuna mara beta ve
dia na mate. Da dia te
habuka engel kamahi. Dia
kene kara habu tutuni Vuvu,
na vuna zia a Vuvu ti vala-
mari mulehidia na matea.
37 A Moses ve ia e vatunga
kakava kubarae, nuhu kua
dia ta varimateai da dia ta
valamari muleha. Na ziuz-
iua kua na haroho e dudulu
na huduna hai kote, e pole
ki kohania Paraha habuka,
ia na Vuvu ke Abraham, ke
Aisak, ia mai ve ke Jekop!
38 Beta ia ni a Vuvu kana
nuhu kua ti varimateai, beta
ia a Vuvu kana nuhu kua
dia ta mahuri, na vuna
na matani Vuvu manumanu
laveve dia ta mahuri.”
39 Tisa kara lo taza dia
ta tani barae, “Tisa, tu koli
kemikemihia matoto.”
40 Pale, beta ve katiu ni
dia ve ni parakilania kete
hulenia na hulea katiu ve.

20.41-44 A Iesus e hulenia manumanu na kaka kua a

20:27 Ap 23.8. **20:28** Lo 25.5. **20:37** Kis 3.6.

Vuvu e makia
(Matyu 22.41-46; Mak 12.35-37)

41 Pale, a Iesus ia hulenidia, "Ti kuziha dia kene tania a Kristus ia na tuni Devit?
42 A Devit mule ia e tani kakava na poloka Buk Song,

'Paraha e tania na kagu Paraha, "Mia kiri marorogu,
43 ki mule na dama hau ka taruhia ha vagi kamahi na tauri kabe ku vaka taduridia." '

44 A Devit e kohania kaka kua na kana Paraha. Pele da e kara tuna ziha?"

20.45-47 Na tisa kamahi kara lo, dia ta lala dia kata mumuri na moge zahazaha
(Matyu 23.1-36; Mak 12.38-40; Luk 11.37-54)

45 Manumanu laveve dia ta ba lolongoria a Iesus kua e vavala polea, ia ki tani barae na kana disaipel kamahi,
46 "Miu lohoia na tisa kara lo kamahi. E kulidia dia kata zohoria loholohoa malakulaku dia na vavana. Ki kulidia matoto manumanu kete hada zahenidia na poloka palakana lupua; dia ka hada palipali kara mianga kena e taruha ke pararaha na poloka haus lotu ke vuni Iuda kamana mianga pa ve na parti kamahi.
47 Dia ka lala dia kata rukirukia gabugabu dia na vavanahedia, dia ka vavalabi na lotua malakulaku. Na taem kara kotoa, da dia ta pelea zahatanga matoto."

21

21.1-4 Tavine gabu kua beta kana goloaloa vona e vala na opa ni Vuvu
(Mak 12.41-44)

1 A Iesus e tunga zahe ia hada nuhu kua dia ta risman dia ta tataruhia kadia opa na poloka bokis kara opa na poloka tempel.
2 Ia hada ve na tavine gabu katiu kua beta kana goloaloa vona e gorea na toea kote rua.
3 Ia tania, "Hau tania ni miu, tavine gabu kuari kua beta kana goloaloa vona, e gorea moni ki kapou dopa ni dia laveve.
4 Manumanu laveve kuari dia ta opa na dihura kadia goloaloa kua e luba, palaka ia e vala hozovia goloa laveve kua kete kodonia na kana mianga."

21.5-6 A Iesus e tania na tempel da e vairoha
(Matyu 24.1-2; Mak 13.1-2)

5 Kana disaipel taza dia ta hada na tempel dia ka popole vona, kua na kedo mata mulimuli kua e habata vona kamana presen kamahi kua manumanu dia ta opa vona dia ka bilasnia na tempel vona. Palaka a Iesus e tania,
6 "Nazia kua miu ta hada ri kua, damana vona kua kete mai, kua beta kedo katiu kete vatua ni ngoro langa na ruana. Kedo laveve kua da e varaga tadura."

20:42 Sng 110.1.

21.7-19 A Iesus e tania da bizea luba e bele
(Matyu 24.3-14; Mak 13.3-13)

7 Dia ka hule, "Tisa, da ngiza goloa kamahi kena ki bele? Mak zia da e bele kete makia damana goloaloa kena keteni bele vona?"
8 A Iesus ia tania, "Miu lohoimiu tabarae, miu na rukua. Manumanu luba da dia ta mai na hizagu, dia ka tania, 'Hau a Kristus kua.' Da dia ta tani barae ve, 'Dama ti kozoho!' Palaka, taua miu na muri ni dia.
9 Tabarae miu na kuahi kua miu kene longoria nius na war o manumanu bukuna kantri katiu dia ta varihubi mule kamana kadia gavman. Goloaloa kamahi kena da dia ta muga bele, palaka beta ni habuka las de ti kozoho."
10 A Iesus ki tani barae ve, "Kantri taza da dia ta varihubi kamana kantri motu, kingdom taza da dia ta varihubi kamana kingdom motu.
11 Vuruhe kapopou matoto da dia ta bele na malala luba, vitolo kapou da e bele na malala luba, mazahi kapou da e lohu na manumanu ki dua polea na manumanu na malala luba na garigari, goloaloa mata holiholi da e bele na mariaba, kua miu na hadavia da miu ta kuahi zahazaha matoto.
12 Palaka ba muri na goloaloa kua kini bele, da muga dia ka paho tadurimiu, dia ka kati zahatia ni miu. Da dia ta pelemiu ka vano na poloka haus lotu ke vuni Iuda, dia ka karabusnimiu, dia ka koto kirimiu na kadia king kamahi kamana kadia gavana kamahi, na vuna kua miu ta mumuri ni niau.
13 Na taem kena da ti volo papa kirimiu, miu keteni tani kakava na Kalohua Kemi ni dia.
14 Kubarae, tabarae miu na muga lolohoi vuvu na polea kakei kua miu kata tania kua miu kata kolia kadia polea vona.
15 Hau da ta vala polea kamana lohoihoia pa ni miu, kena beta hamiu vagi katiu ni dangea kete kolia o vanga holia.
16 Habu titinamiu kamani habu tamamiu, habu tazimiu, habu vinekemiu kamani habu kurakuramiu, da dia ta tilitili tika kirimiu, manumanu dia ta hubi matehia taza ni miu.
17 Manumanu laveve da beta kete kulidia matoto kirimiu na vuna miu ta bilip ni niau.
18 Palaka mara beta vulukumiu katiu na bakamiu ni golu.
19 Miu madi bada, miu kata pelea mahuri roroa.

21.20-24 A Iesus e tania a Ierusalem da e vairo
(Matyu 24.15-21; Mak 13.14-19)

20 Ta miu na hadavia na armi kamahi dia te madi lobia a Ierusalem, da miu te lala baraenia a Ierusalem keteni vairoha.
21 Pale, nuhu kena ni Iudea, dia kata varihavai kara potuna kamahi, nuhu na poloka taon dia kata varihavai dia na gotala, nuhu na

21:14 Lu 12.11-12.

hatamara taon beta dia kata hoho mule.
22 Na vuna ia ti na damana kena a Vuvu keteni kolia moge zahazaha kana manumanu habuka kua e vapolunganga na polea ke Vuvu.
23 Da e kaba loho zahanga matoto ni tavivine kua dia ta kovekove kamana tavivine kua dia ta ba vavazuzu habu tutudia! Na vuna zia, damana bizea kapou da bele na garigari, a Vuvu da e vadua langaria kana magali varitihia kara manumanu kua.
24 Taza da e hubu matoa dia na bainat, dia taza da dia ta peola habuka karabus dia ka vano kara malala motumotu. A Ierusalem, da manumanu kua beta dia na lala a Vuvu, da dia ta vaka taduria ki mule na dama kena a Vuvu e makia.

21.25-28 Ba muri da na Tuna Kaka ia ti mai
(Matyu 24.29-31; Mak 13.24-27)

25 Da na mak luba da e bele na matana voro, na lingabo, kamana vitovito kamahi. Na vulovulo kantri kamahi da dia ta kuahi matoto kua dia ta longoria halingana dazi kapopou kua e popole.
26 Manumanu da matadia e lobi, dia ka poke veta za na kuahia na vuna na goloa kua keteni bele na garigari, goloaloa laveve heta na mariaba da e hunuanga.
27 Na dama kena, da dia ta hada Tuna Kaka ti pe na mariaba kini ziho kamana matuhanga ia mai kamana glori kapou.
28 Ta goloaloa kua ni varivuvu keteni bebele, miu madi, miu ta valangatia bakamiu, na vuna na dama kua a Vuvu kete vaikoli kirimiu vona ti mai kozoho."

21.29-33 Miu kata pelea hada lalalanga na haina fik
(Matyu 24.32-35; Mak 13.28-31)

29 A Iesus ia barikikinia polea kua, "Miu hadavia na haina fik kamana haihai laveve.
30 Ta miu na hadavia kua dia te lobulobu, da miu ta lohoi lala na nagi kara voro ti kozoho.
31 Ia balika za, ta miu na hada goloaloa kamahi kua ti bebele, ia da miu ta lala na kingdom ke Vuvu ti mai kini kozoho.
32 Hau ta tani matotonia ni miu, nuhu bukuna tauna kua da beta dia kata varimateai, goloaloa kua ki bele matoto.
33 Lagato kamana garigari da hiro ta vano hiro ka hozo, palaka kagu polea mara beta ni kakava."

21.34-38 Disaipel kamahi dia kata lohoi papa

34 "Miu lohoimiu, tabarae miu na vatia kamiu hatuhatua ni harehimiu, miu na hanihani, miu na hihinu marata, miu na sisipak, miu na lohoi marata na kamiu mianga. Tabarae dama kua ni bele ni paho taduri valutuhimiu balika hoa.

21:22 Hos 9.7. **21:25** Ais 13.10; Ese 32.7; Jol 2.31; KnP 6.12-13. **21:27** Dan 7.13; KnP 1.7.

35 Na vuna zia dama kua
da e bele na manumanu
laveve na malala laveve na
garigari.
36 Dama laveve miu ma
tatare, miu ka lolotu miu
kata matuha, miu na hava
hutu na goloaloa kua kete
bele, kete dangea miu kata
madi na matana Tuna
Kaka."
37 Dama laveve a Iesus e
vaketekete na poloka tem-
pel. Ti marigo ia e lala kete
vano gotala ni mia dama na
potuna ni Oliv.
38 Manumanu laveve
dia ta mamai vona na
damadama dia kata longoria
kana polea na poloka
tempel.

22

22.1-6 A Iudas e tara kete vala a Iesus na limani hetman kamahi
(Matyu 26.1-5, 14-16; Mak 14.1-2, 10-11; Jon 11.45-53)

1 Na damana hanihania
kapou na bret beta yis vona,
kua e kohanga na Pasova, ti
mai kozoho.
2 Na hetpris kamahi ka-
mana tisa kara lo dia ta
kakaze dala dia kata hubi
matehia a Iesus, na vuna dia
ta kuahinia na manumanu.
3 Pale, a Satan ia holiholia
a Iudas, hizana katiu ve a
Iskariot, ia katiu ni dia na 12
disaipel ke Iesus.
4 A Iudas e vano na het-
pris kamahi kamana kepten
kamahi kara gat * kara tem-
pel. Dia ta pole lupu, dia
kata paria dala katiu kua a
Iudas kete vala a Iesus na
limadia.
5 Dia ta hilohilo matoto
vona, dia ta taru lupunia
polea dia kata vala moni ni
Iudas.
6 A Iudas ia tara na kadia
polea. Pale, kini vano kini
guria boto katiu kua kete
beta matoto kaka kete ha-
davia, ia ni vala a Iesus na
limadia.

22.7-13 Na disaipel rua hiro ta vaida haninga kara Pasova
(Matyu 26.17-25; Mak 14.12-21; Jon 13.21-30)

7 Na damana haninga
kapou na bret beta yis vona
ti bele. Na dama kua dia ta
lala dia kata hubia na tuna
sipsip kara Pasova ve.
8 A Iesus ia geria a Pita
hiro a Jon ki tani barae ni
hiro, "Mo vano mo na vaida
hadolu haninga tolu kata ha-
nia na Pasova."
9 Hiro ta hule, "Kuli miro
kata vaida hadolu haninga
ni ve?"
10 Ia tania ni hiro, "Mo
na hoho na taon kapou a
Ierusalem, da mo ta paria
kaka katiu e luluga na baket
na naru. Mo muri vona vano
hoho na ruma kena ia e hoho
vona,
11 Mo ta tania na tauana
ruma, 'Na tisa e hule, kue
na rum kua ia kete hania
Pasova kamana kana dis-
aipel kamahi vona?'
12 Ia da e vatunga rum
kapou katiu e ngoro langa.
Goloaloa laveve kara mi-
anga, kamana tebol kamahi

21:37 Lu 19.47. **22:1** Kis 12.1-27. * **22:4** Nuhu kua dia na pararaha kana Livai kamahi kua dia ta lala dia kata gat na tempel.

ve vona. Mo vaida goloa laveve ra."
13 Hiro ta vano hiro ta paria goloaloa laveve e habuka kena a Iesus e tania ni hiro. Pale, hiro ta vaida haninga kara Pasova.

22.14-23 A Iesus e vala bret kamana vaen na disaipel kamahi
(Matyu 26.26-30; Mak 14.22-26; 1 Korin 11.23-25)

14 Kamana na taem kara hahania ti bele a Iesus ia mia kamana kana apostel kamahi na tebol.
15 A Iesus ki tania ni dia, "Hau ta guguria matoto dama kua meni, kata hania Pasova kamamiu. Ba muri kene luga bizea.
16 Na vuna ta tania ni miu, da beta kata hania Pasova ve ki vano ki mule na dama kua na goloa kua kete pori matoto na kingdom ke Vuvu."
17 Pale, ia pelea na kap na vaen, ia hate motunia tamana ki tania ni dia, "Miu pelea kap na vaen kua, miu na hinumia.
18 Na vuna ta tania ni miu mara beta ve na hinumia ve na zuruka palekana haina vaen ki mule na dama na kingdom ke Vuvu ki bele."
19 Muri ia pelea na bret, ia hate motunia Tamana, ia bara vulahia bret, ia vala ni dia, ki tania, "Kua ia na livuhagu ti valanga kete kodonimiu. Miu kati baraenia. Miu kata lohoi mulehiau vona."
20 Muri na hanihania ia e kubaraenia ve. E pelea na kap, ia tani barae, "Na kap na topogu kua, ia na mak kara kontrak vahoru kamana manumanu, kua ti valikira kete kodonimiu.
21 Palaka na limana kaka kua kete valau na limana vagi kamahi, ia ri kua kamaniau na tebol.
22 Na vuna na Tuna Kaka da e muri za na dala kua kava a Vuvu ti tania varira kete bele kirina, palaka kaba loho zahanga matoto na kaka kua kete vala na Tuna Kaka na vagi kamahi."
23 Pale, na disaipel kamahi dia ta varihulei habuka azei matoto ni dia, da e katia goloa kua.

22.24-30 Na disaipel kamahi dia ta vaigege na vuna azei matoto ni dia kete kara kadia paraha

24 Mai ve dia ta vaigege na pidaka dia mule, kua azei ni dia kete kara kadia paraha.
25 A Iesus ia tania ni dia, "Na king kamahi bukuna garigari, dia ta lala dia kata bosim kadia manumanu. Dia ka lala dia kata kona zaheni mulehidia habuka dia ta lala dia kata hada poto papa na kadia manumanu.
26 Palaka miu beta miu kata habuka dia. Beta, azei e paraha na pidaka miu, ia kete balika kapiru. Azei e hada ni miu ia kete vora kamiu.
27 Azei e dopa ki paraha, kaka kena e mimia na tebol o kaka kena e padopado haninga? Karae beta ni na kaka kena e mimia na tebol? Palaka hau na pidaka miu,

22:20 Jer 31.31-34. **22:21** Sng 41.9. **22:24** Mt 18.1; Mk 9.34; Lu 9.46. **22:25** Mt 20.25-27; Mk 10.42-44. **22:26** Mt 23.11; Mk 9.35. **22:27** Jo 13.12-15.

hau ta balika kaka kena e
padopado haninga.
28 Miu ta lala miu kata
mamadi kamaniau na bizea
laveve kua e mamai kirigu.
29 Kubarae, habuka kua
Tamagu e vala na kingdom
katiu ni niau kata hada
vona, hau ve da ta vala ni
miu na kingdom katiu miu
kata hada ve vona,
30 kubarae da miu ta hani-
hani miu ka hinu na kagu
tebol na poloka kagu king-
dom, miu ka mia na sia
king kamahi, miu ka hada na
zukazuka kena e 12 ni Israel.

22.31-34 A Iesus e tania a Pita da e vala lamana kirina
(Matyu 26.31-35; Mak 14.27-31; Jon 13.36-38)

31 Saimon, Saimon. A Sa-
tan kava ti hule kete paraki-
lanimiu, kete vahere kakava
kaka zaha na kaka kemi.
32 Palaka kava te lotu ka,
Saimon, kara ka bilip kete
bada. Pale, kua kunu tare
poki kunu vamule ni niau,
ho tu vatuharia habu tazi."
33 Palaka a Saimon ki
tania, "Paraha, hau ta tare
za kata vano kamaniho na
karabus na mate."
34 A Iesus e kolia vona
ki tania, "Hau ta tania ni
niho, Pita, meni kua da toha
ba muri ki kakareko, da
tu muga ku tania boto tolu
habuka beta nu lalau."

22.35-38 A Iesus e tania na disaipel kamahi dia kata pelea hanpaus kamana hanbek kamana bainat

35 Pale, a Iesus ia hulenidia, "Kilaka kua hau ta gerimiu ki beta miu na pelea kamiu hanpaus, kamiu beke o kamiu sandel, miu ta sot na goloa katiu?" Dia ka tania, "Betaka!"
36 A Iesus ki tania ni dia, "Palaka kua kini kamiu hanpaus vona, miu pelea kamana kamiu beke, azei kua beta kana bainat, kete salinia kana kale havuhavua ni kadea katiu.
37 Na vuna e vapolu bareanga na poloka buk ke Vuvu, 'Dia ta hadavia, dia ka tania: Ia ve ia na raskol katiu.' Hau ta tania ni miu, goloa kua da ti kati matotoanga ni niau, na vuna nazia e vapolunganga na poloka buk ke Vuvu ki tanga kete bele ni niau, ia keteni bele."
38 Na disaipel kamahi dia ta tania, "Tubu, hadavia bainat rua kua!" A Iesus ki tania, "Miu pale!"

22.39-46 A Iesus e lotu na potuna ni Oliv
(Matyu 26.36-46; Mak 14.32-42)

39 A Iesus ia vatia taon, ia gotala, kini vano kara potuna ni Oliv, habuka e lala kete katia dama laveve. Kana disaipel kamahi dia ta muri vona.
40 Kamana ki bele na palaka kua, ia tania ni dia, "Miu lotu kete beta miu kata poke na parakilakilanga."
41 Pale, ia vatidia ia vano zau pitu, habuka 30 mita zau ni dia. Pale, ia padonia tutura kini lotu.
42 Ki tania, "Tamagu, kua ni kuli, pele kakava kap na bizea kua ni niau. Palaka,

22:30 Mt 19.28. **22:35** Mt 10.9-10; Mk 6.8-9; Lu 9.3; 10.4. **22:37** Ais 53.12.

tabarae nu muri na kagu lohoihoia, palaka katia nazia kua e kuli koto katia."

43 † Na engel katiu bukuna lagato e bele vona, ia vatuharia.

44 A Iesus e hatunia na poloka e dopa ki bize matoto, ia dopa lotu matuha matoto. Pale, na rorongo kua e noro na livuhana ki dua kara garigari, e hada balika topo.

45 E lotu hozo ki madi, ia vano na kana disaipel kamahi, ki hadavidia dia te varingoroai, na vuna livuhadia e buzabuza na vari.

46 Ia ki tania kiridia, "E kuziha miu ka ngongoro? Miu lama, miu na lotu! Tabarae, miu na poke na parakilakilanga."

22.47-53 A Iudas e vala a Iesus na limana hadia vagi kamahi
(Matyu 26.47-56; Mak 14.43-50; Jon 18.3-11)

47 A Iesus e ba popole barae, na kabuna manumanu taza dia ta mai, a Iudas, katiu ni dia kua na 12 disaipel ke Iesus, e vamuga ni dia, dia ka mamai. Ia mai kozoho ni Iesus ia domia ‡ a Iesus.

48 Palaka a Iesus ia tania vona, "Iudas, koto nu vala na Tuna Kaka na ka domidomia ai?"

49 Kamana nuhu kua dia ta kakamani Iesus dia ka hadavia goloa kua keteni bele, dia ta hulenia, "Tubu, hita kata varihubi kamadia kamana kahita bainat kamahi kua?"

50 Pale, katiu ni dia ia bazi hutuzia na maroroni talingana vora kana kadia hetpris.

51 Palaka a Iesus ki tania, "Miu pale!" Pale, ia vakulia talingana kaka kua e bazua kini kemi mule.

52 Pale, a Iesus ia tania kara nuhu kua dia ta mai kirina, dia hetpris kamahi kamana sekuriti opisa kamahi kara tempel, ia mai dia pararaha kara haus lotu ke vuni Iuda, e tani barae, "Miu ta lohoia hau na raskol katiu, miu ka pepelea na bainat kamana pakole kirigu?"

53 Ta lala kata mimia kamamiu na dama laveve na poloka tempel, beta miu na parakilania miu kata paho taduriau. Palaka ti kamiu aua kua, kamana matuhanga kara rodo.

22.54-62 A Pita e tania beta ni lala a Iesus
(Matyu 26.57-58, 69-75; Mak 14.53-54, 66-72; Jon 18.12-18, 25-27)

54 Pale, dia ta haba taduria dia kene pelea vano, kara ruma kana hetpris. A Pita e titihedia ki mumuri zau pitu.

55 Nuhu taza dia ta dohotia haroho na hatamara ruma kana hetpris dia ka loli lobia. A Pita e mai, ia mia kamadia.

56 Na tavine vora katiu e hadavia a Pita na kitaka haroho, ia hada boroboronia, ki tania, "Kaka kua ia

† **22:43** Na buk baibel Grik taza bukuni varira beta e parua ves 43-44. ‡ **22:47** Dia vuni Iuda dia ta lala dia kata domia habu kurakuradia habuka griting. **22:53** Lu 19.47; 21.37.

e lala kete kakamani Iesus kua."
57 Palaka a Pita e linga matoto ki tania, "Ae, hau beta na lala kaka kena."
58 Havarau pitu papa ve kaka katiu ve ia hadavia ki tania, "Ho ve katiu ni dia te?" Palaka a Pita ia tania, "Ae, hau betaka!"
59 Na aua katiu ve muri vona, na kaka katiu ve ia hadavia ia goe ki tania, "Matoto, matoto, kaka kua ia e lala kete kakamana, na vuna ia bukuni Galili."
60 Palaka a Pita ki tania, "Ae, hau beta na lala nazia ho tu popole vona." Kamana ki ba popole barae, na toha ia kakareko.
61 A Tubu a Iesus e tunga poki ia hada boroboronia a Pita. A Pita ia lohoi mulehia na polea kana Tubu, kua muga e tani barae vona, "Meni, muri toha kini kakareko, da tu tania boto tolu beta nu lalau."
62 Pale, a Pita ia vano gotala kini tangi zahazaha matoto.

22.63-65 Dia ta hilenia a Iesus, dia ka hubia
(Matyu 26.67-68; Mak 14.65)

63 Nuhu kua dia ta paho taduria a Iesus, dia ta hilenia a Iesus, dia kene huhubia;
64 Dia ta rotu karia matana na lavalava dia ta hulenia, "Ko tani lala! Azei matoto kua e huhubiho?"
65 Dia ta tania polea zahazaha taza ve kirina, dia ka hilenia.

22.66-71 Dia ta koto kiri Iesus na kadia kaunsil kamahi
(Matyu 26.59-66; Mak 14.55-64; Jon 18.19-24)

66 Tania ki dama, dia pararaha kamahi kamana hetpris kamahi, kamana tisa kamahi kara lo, dia ta mai lupu. Pale, dia ta pelea a Iesus vano ni dia.
67 Dia ta hulenia, "Tania ni hita, ia ho a Kristus?" Ia ki kolia ki tania, "Kua na tania ni miu, mara beta miu na bilip ni niau.
68 Ta hau na hulenimiu na hulea katiu, mara beta miu na kolia.
69 Palaka da meni kua ki vano, na Tuna Kaka da e vamianga na maroroni Vuvu kamana kana matuhanga."
70 Dia laveve dia ka tania, "Pele ho na Tuni Vuvu, ai?" Ia ki kolia ki tania, "Miu mule miu ta tania kena."
71 Pale, dia ta tania, "Beta ve tolu kata hulenia kaka katiu ve kara kana polea katiu! Kava tolu mule te longoria matoto nazia e tania."

23

23.1-5 Dia ta koto kiri Iesus ni Pailat
(Matyu 27.1-2, 11-14; Mak 15.1-5; Jon 18.28-38)

1 Pale, na kaunsil kamahi kamana manumanu laveve dia ta madi laveve dia ta vamuga a Iesus zahe ni Pailat.
2 Dia ta koto kirina, dia ka tania, "Hita ta paria kaka kua e vairohia lohoihoia kana kahita manumanu. Ki tania ni dia, beta dia kata kadea takis vano ni Sisar. Ia

ki tania ve ia a Kristus, na king."
3 Pale, a Pailat ia hulenia a
Iesus, "Ia ho na king ke vuni
Iuda, ai?" A Iesus ki kolia
ki tania, "Ho mule tu tania
kena."
4 Pale, a Pailat ia tania
na hetpris kamahi kamana
kabuna manumanu, "Hau
beta na paria goloa zaha
katiu kaka kua e katia kata
koto kirina vona."
5 Palaka dia ta ma varidi
dia ka tania, "E lala kete
papadea magalina manumanu
laveve ni Iudea na kana
vaketeketea, dia kata vari-
hubi kamani gavman. E
varivuvu ni Galili kua kini
mai bele ri kua."

23.6-12 Dia ta koto kiri Iesus ni Herot

6 A Pailat ki longo baraenia
ia hule, "Kaka kua ia bukuni
Galili, ai?"
7 Kamana a Pailat ki longo
baraenia habuka a Iesus ia e
bukuna palaka kena a Herot
e hada vona, ia geria vano ni
Herot. Kilaka kua a Herot, ia
ve ia ni Ierusalem.
8 A Herot e hilohilo ma-
toto, kilaka kua ti hada a
Iesus, na vuna e longoria
rereka ki kukulina matoto
kete hadavia muga za. E
lohoia a Iesus kete katia mi-
rakel katiu ia ni hadavia.
9 Kubarae a Herot ki hu-
lenia a Iesus na hulea luba,
palaka a Iesus beta ni kolia
kana hulea.
10 Na hetpris kamahi ka-
mana tisa kamahi kara lo dia
ta madi zahe dia ka matuha
matoto dia ka papadea polea
kirina.
11 A Herot kamana kana
soldia kamahi dia ta hilenia
dia ka pole vamelimeli ki-
rina. Dia ta vazohoria na
zohozohoa mata muli katiu,
dia ta geri mulehia vano ni
Pailat.
12 Kilaka pamuhi za kena,
a Herot hiro a Pailat hiro ta
poroman, muga vona, hiro
ta lala hiro ta vavarizahati.

23.13-25 A Pailat e tania dia kata havenia a Iesus na kruse
(Matyu 27.15-26; Mak 15.6-15; Jon 18.38-19.16)

13 Pale, a Pailat ia koi lupu-
nia na hetpris kamahi, ka-
mana pararaha kamahi, ia
mai na manumanu, dia ta
mai lupu,
14 ia tania ni dia, "Miu ta
pelea kaka kua ki mai ni
niau miu ka tania ia e pa-
padea magalina manumanu,
dia kata varihubi kamani
gavman. Palaka kava te
hulenia na matamiu laveve
kene paria habuka beta ni
katia goloa katiu kena miu ta
papadea vona.
15 A Herot ve e paria
habuka beta ni katia goloa
katiu, na vuna ia e geri
mulehia kini vamule ni dolu.
Kaka kua beta ni katia goloa
katiu kua e dangea kete hubi
matoa vona.
16-17 Kubarae, da ta tania
dia ka vihia za, hau ta vatia
ia vano."*
18 Manumanu laveve dia
ta lupu goe dia ka tania,

* **23:16-17** Na buk baibel Grik taza bukuni varira e paria polea kua ve, "Na damana hanihania kapou laveve na Pasova, a Pailat e lala kete vagotalani mulehia karabusman katiu ni vamule na manumanu." Hada Mak 15.6.

"Hubi matehia! Vagotalania a Barabas ni mai ni hita!"
19 A Barabas e vahohora na karabus na vuna kua e vamuga na varihubia kamani gavman na poloka taon ki hubi matehia ve kaka.
20 A Pailat e kulina matoto kete vatia a Iesus ni vano, kubarae ia huleni mulehidia, habuka a Iesus kete gotala mule.
21 Palaka dia ta dopa goe dia ka tania, "Havenia na kruse! Havenia na kruse!"
22 A Pailat ia hulenidia ve boto toluna, "E kuziha matoto? Maki zaha zia kaka kua e katia? Hau beta na paria vuvuna katiu kua ma ia kete mate vona. Kubarae kata geu dia na vihia za hau ta vatia ia vano."
23 Palaka manumanu dia ta ma vavaridi, dia ka goe kapopou dia ka tatania habuka kete haveanga ia na kruse. Kubarae kadia goea ia katia a Pailat ia pokizia kana lohoihoia.
24 Pale, a Pailat ia tara na kadia hulea.
25 Ia vagotalani mulehia na kaka kua dia ta huhule kirina, kaka kua e taruha na karabus taraka kua e kakatia varihubia kamani gavman na poloka taon ki hubi matehia ve kaka. Ia vala a Iesus vano na limadia, dia kata katia nazia kua e kukulidia dia kata katia vona.

23.26-43 Dia ta havenia a Iesus na kruse
(Matyu 27.32-44; Mak 15.21-32; Jon 19.17-27)

26 Na soldia kamahi dia ta pelea a Iesus vano, dia ta vano na dala, dia ta haba taduria a Saimon, kaka kua ia bukuni Sairini, ia e pe na hatamara taon ki mai kete hoho na taon, dia ta valuga na kruse, dia ta geria ia luga kini muri ni Iesus.
27 Kabuna manumanu kapou matoto dia ta mumuri vona. Na tavivine taza na poloka manumanu kua dia ta huhubia kadia kuku, dia ka tatangizia.
28 A Iesus ia tare poki ki tania ni dia, "Tavivine bukuni Ierusalem, taua miu na tangiziau; miu tangizimiu mule kamani habu tutumiu.
29 Na vuna damana vona kua ti mamai kua da manumanu dia ta tani barae, 'Miu hilohilo, miu tavivine kua miu ta kupi, ki beta miu na valohia kapiru katiu, ki beta ve miu na vazuzia kapiru katiu!'
30 Na dama kena da manumanu dia ta tania kara potuna kamahi, 'Dua langalanga kirihita!' Dia ka tania ve kara potuna kotekote kamahi, 'Kari havutihita!'
31 Na vuna kua, dia na katia goloaloa kamahi kua kara hai kua e ba puripuria, da e kuziha kua ta na hai ni vano ni koga."

32 Tamohane rua, hiro na raskol, hiro ve ta peloa kamani Iesus hiro kata hubi matoa kamana.
33 Kamana dia ka vano bele na palaka kua e kohanga na "Togana Bakana Kaka Mate," dia ta havenia a Iesus na kruse, kamana mata vanaho karua

23:30 Hos 10.8; KnP 6.16.

kua, katiu na paligena kiri maroro, katiu na paligena kiri mauri.
34 A Iesus ia tania, "Tamagu, lohoi bala kadia manaunaua, beta dia na lala nazia dia ta kakatia." Pale, dia ta pilae satu kara kana zohozohoa kamahi. Dia kene varidangeai vona.†
35 Manumanu dia ta madi dia ka lalavu, kadia pararaha dia ka pole valabilabi kirina, dia ka tania, "E kodonia nuhu motumotu; ko vatia ni kodoni mulehia, kua ta ia ni matoto ia a Kristus, kua a Vuvu e makia."
36 Na soldia kamahi dia ta mai zahe ve pole valabilabi kirina. Dia ta vala na vaen viniga vona,
37 dia ka tania, "Kini ho king ke vuni Iuda vaikoli kiriniho mule."
38 E vapolunganga notis katiu ki taruha na kruse monge langa vona, e tani barae: KAKA KUA IA NA KING KE VUNI IUDA.
39 Na raskol katiu kena e hahave kamani Iesus e pole habakabaka ki tania kiri Iesus, "Beta ni ho a Kristus? Vaikoli kiriniho mule, ku vaikoli ve kirimiro!"
40 Palaka ruana raskol kua ia pole kirina, ki tania, "Beta nu kuahinia a Vuvu? Toro ve da to ta mate balika ia.
41 To kata mate kua, ia e mahoto na vuna to ta pelea kadoana kado moge zahazaha. Palaka kaka kua beta ni katia goloa katiu ni zaha."
42 Pale, ia tania, "Iesus, lohoiau, kua kunu kara king."
43 A Iesus ia kolia vona ki tania, "Hau ta tani matotonia ni niho, meni kua da ho tu kamaniau ni Paradiso."

23.44-49 A Iesus e mate
(Matyu 27.45-56; Mak 15.33-41; Jon 19.28-30)

44 Ti 12 kilok barae, pale, na rodo kapou ia kari havutia malala laveve ki vano ki mule na 3 kilok,
45 voro beta ni tiba. Na lavalava kena e hahave na poloka tempel ia tere ki dihu rua.
46 A Iesus ia goe kapou matoto ki tania, "Tamagu te taruhia vulegu na lima." Kamana ki tani barae, ia mate.
47 Na kepten kara soldia kamahi e hadavia nazia kua e bele, ia vazahenia hizani Vuvu ki tania, "E limoha kaka kuari ia kaka mahoto katiu!"
48 Manumanu laveve kua dia ta lohu, kamana dia ka hadavia goloa kua e bele, dia ta hubia kadia kuku, dia kene vamulemule.
49 Palaka nuhu kua dia ta lala kemikemihia a Iesus, kamana tavivine kua dia ta muri vona za ni Galili dia ka mai, dia ta madi zau pitu dia ka hahada.

23.50-56 Dia ta taruhia na podani Iesus na lovo kua na poloka kedo kapou
(Matyu 27.57-61; Mak 15.42-47; Jon 19.38-42)

50 Kaka katiu hizana a Iosep, ia na kaunsil katiu. E kaka kemi matoto, ia ki kaka mahoto.

23:34 Sng 22.18. † **23:34** Na buk baibel Grik taza bukuni varira beta na ves 34. **23:35** Sng 22.7. **23:36** Sng 69.21. **23:44** Kis 26.31-33. **23:46** Sng 31.5. **23:49** Lu 8.2-3.

51 Ia beta ni magali katiu
kamana kadia lohoihoia kua
dia ta katia. Ia e bukuna
taon a Arimatea, ni Iudea. Ki
lala kete guguru kara king-
dom ke Vuvu.
52 Ia zahe bele ni Pailat ia
hulenia kara podani Iesus.
53 Pale, ia pelea zipa na
kruse, ia kukulia na lavalava
kavukavua, ia vano taruhia
na poloka lovo e katua na
poloka kedo, lovo kua ma
beta ni tavuanga kaka katiu
vona.
54 Ia na Praide kua,
damana vaihidahidanga na
goloa kara Sabat. Kozoho
Sabat keteni varivuvu.
55 Tavivine kua dia ta ka-
mani Iesus dia ka pe ni Galili
za dia ka mai, dia ta muri
ni Iosep vano dia ka hadavia
na lovo, dia ka hada ve na
palaka kua a Iesus e van-
goroa vona.
56 Pale, dia ta vamule kara
kadia ruma, dia ta vaida
pefium ‡ kamana goloa taza
ve kua e hubi papa. Palaka,
ti Sabat kubarae beta dia na
gala vona, habuka na lo e
tania.

24

Luk 24.1-12 A Iesus e mahuri mule
(Matyu 28.1-10; Mak 16.1-8; Jon 20.1-10)

1 Na Sande na damadama
matoto, na tavivine kamahi
kua dia ta vamule kara mat-
mat kamana pefium kamahi
kua dia ta vaida.
2 Dia ta hada na kedo kua
e tabara havana lovo vona ti
puke kakavanga,
3 pale, dia ta hoho, palaka
beta dia na paria na podana
Paraha, a Iesus.
4 Dia ta ba madi dia ka
lohoi tori barae, na kaka rua,
kahiro zohozohoa e hada ba-
lika balangana voro, hiro ta
bele valutu, hiro ta madi
kamadia.
5 Tavivine kamahi kua dia
ta kuahi zahazaha matoto
dia ka tiro vatudu kara gari-
gari, palaka na tamohane
karua kua hiro ta hulenidia,
“E kuziha miu ka hahada
kara kaka kua e mahuri na
poloka matmat?
6 Beta ia ri kua; kava ti
mahuri mule! Miu ta lohoia
kua e tania ni miu muga,
kilangata kua e mimia ka-
mamiu ni Galili? 7 ‘Tuna
Kaka da e valanga na limana
nuhu zahazaha, ki haveanga
ia na kruse, na dama toluna
vona da e mahuri mule.’ ”
8 Pale, dia te ba lohoi mule-
hia kana polea.
9 Kamana dia ta pe na
matmat dia ka vamule, dia
ta tania goloa laveve kua na
kana 11 disaipel kamahi, ia
mai dia laveve kua dia ta lala
dia kata kakamani Iesus.
10 Hizana tavivine kamahi
kua ia, a Maria Makdalena, a
Joana, a Maria titinani Jems,
ia mai tavivine laveve kua
dia ta kakamadia, ia dia kua
dia ta kalohunia goloa kua
na apostel kamahi.
11 Palaka na apostel
kamahi beta dia na bilipim

23:56 Kis 20.10; Lo 5.14. ‡ **23:56** *pefium* = oil kete katia livuhana kaka mate ni beta kete zaha. **24:6** Mt 16.21; 17.22-23; 20.18-19; Mk 8.31; 9.31; 10.33-34; Lu 9.22; 18.31-33.

tavivine kamahi kua, dia ta lohoia dia ka tania dia ta tani vetania polea.

12 Palaka a Pita, e di madi ia rovo vano kara matmat. E tiro vatudu ia tunga hoho, ia hada na lavalava kamahi kua e kukula a Iesus vona, dia te ngoro vetaveta, ia vamule vano, ki lolohoi toritori na goloa kua ti bele.

Luk 24.13-35 Kaka rua hiro ta hadavia a Iesus na dala kiri Emaus (Mak 16.12-13)

13 Kilangata kua ve na tamaninikidia rua hiro ta vavano kara malala kote katiu kohanga ni Emaus, e hada barae, e 7 mael, kua tanu pe ni Ierusalem nu vano kirina.
14 Hiro ka popole na goloa laveve kua e bele.
15 Kamana hiro ka popole na goloaloa kamahi kua, a Iesus mule ia mai bele kini vavana kamahiro;
16 hiro ta hadavia palaka beta hiro na hada lala.
17 A Iesus ia hulenihiro, "Nazia mo ta rua vavana mo ka popole vona?" Hiro ta madi, matahiro e vari matoto.
18 Katiu ni hiro, hizana a Kleopas, e hulenia a Iesus, "Ho tu ba bele ni Ierusalem? Beta nu lala nazia kua e bebele na dama kamahi kua?"
19 Ia hule, "Na goloa zia?" Hiro ta tania, "Na vuna ni Iesus bukuni Nasaret. Ia na profet katiu, kana polea matuhara vona ki katia galanga matuha na matani Vuvu kamana manumanu.
20 Na hetpris kamahi kamana kahita pararaha dia ta koto kirina na gavana kete tania dia na hubi matehia, pale, dia kene havenia na kruse;
21 palaka hita ta vaka maroro habuka, da ia ti na kaka kua kete pele mulehia a vuni Israel. Ki vano ve, kua ti dama toluna vona kua, muri na goloaloa laveve kua e bele.
22 Ki vano ve, kahita tavivine taza dia ta katihita, hita ka lohoi tori. Dia ta vano kara matmat na damadama,
23 palaka beta dia na paria podana. Dia ta mai mule tania ni hita habuka, dia ta hada na visen na engel kamahi. Na engel kamahi dia ka tania ni dia habuka ia ti mahuri mule.
24 Pale, tamaninikihita taza dia ta vano kara matmat, dia ta paria ia e habuka kua za na tavivine kua dia ta tania, palaka beta dia na hadavia a Iesus."
25 A Iesus ia tania kirihiro, "Beta kamiu lohoihoia, ki beta ve miu na lala miu kata bilipim tapu polea kua na profet kamahi dia ta tatania varira!
26 Karae beta a Kristus kete pelea bizea kamahi kua ba muri a Vuvu kini vala naba kapou matoto vona kamana glori na lagato?"
27 Pale, a Iesus ia tani kemikemihia ni hiro na vuvuna polea kamahi kua na poloka buk ke Moses, ia mai ve kua na buk kana profet kamahi kua dia ta vapolungania dia ka popole vona mule.
28 Kamana dia ka vano kozoho na malala kua dia ta vavano kirina, a Iesus ia ma

vana habuka kete ma ni pe liuliu.
29 Palaka hiro ta bada matoto hiro ka talea hiro ka tani barae, “Mai kamamiro, na vuna ti garavi kava, keteni marigo kua.” Pale, ia vano kamahiro kara kahiro ruma.
30 Tania ki mia kamahiro na tebol kete hanihani, ia pelea na bret, ia hate motunia tamana, ia bara vulahia ia vala ni hiro.
31 Pale, matahiro ia ti vutu hiro te ba hada lala, a Iesus ia balavutuka ni hiro.
32 Hiro ka tania kirihiro mule, “Te, kua to ka hatunia e habuka haroho e dudulu na polokodoro, kua kilangata na dala, kua e tatani kavakava na polealea kua e vapolunganga na poloka buk ke Vuvu.”
33 Pale, hiro ta di madi, hiro ta vamule kiri Ierusalem. Hiro ta paria na 11 disaipel kamahi kamana nuhu kena dia ta kakamadia, dia ta lololi lupu.
34 Na apostel kamahi dia ta tania ni hiro, “E matoto! Na Tubu ti mahuri mule kava. E bele ve ni Saimon.”
35 Pale, hiro ve hiro ta kalohunia nazia kua e bele ni hiro na dala, kua hiro kene hada lala vona, kua ia ti bara vulahia na bret.

24.36-49 Na disaipel kamahi dia ta hada a Iesus (Matyu 28.16-20; Mak 16.14-18; Jon 20.19-23)

36 Kamana dia ka ba popole barae na goloa kua, a Iesus ia bele valutu ia madi na pidaka dia ki tania ni dia, “Magali kemia ni miu.”
37 Palaka dia ta ridi dia ka kuahi, dia ta hada dia ka lohoia dia ka tania ia na hanitu katiu.
38 Ia ki tania kiridia, “E kuziha miu ka ridi, miu ka lohoi toritori? E kuziha miu ka lohoi ruarua?
39 Miu hadavia limagu kamana kabegu. Hau za kua! Miu vakuliau miu na hatunia; hanitu beta midana kamani togana, balika kua miu ta hada ni niau.”
40 E tani hozovia polea kua, ia vatunga limana kamana kabena ni dia.
41 Dia ta hilohilo matoto palaka ma beta dia na bilip, dia ka ba lohoi toritori, ia hulenidia, “Goloa katiu vona miu kata hania kua?”
42 Dia ta vala na dihura hiha tunua vona,
43 ia pelea kini hania na matadia laveve.
44 Pale, ia tania ni dia, “Kua ia na goloa ta ba vovona kamamiu ka tatania ni miu kua. Goloa laveve muga dia ta vapolungania kiriniau na poloka lo ke Moses, na poloka buk kana profet kamahi ia mai na poloka Buk Song, goloaloa laveve kena e vapolunganga ia kete pori matoto.”
45 Pale, ia kodonidia, damadia kini kavakava, dia kene lohoi lala na vuvuna polea na poloka buk ke Vuvu.
46 Ia tani barae ni dia, “E vapolu baraenga na poloka buk ke Vuvu: A Kristus da e luga bizea kapou, na dama toluna vona, ia mahuri mule na matea.
47 Na hizana, da dia ta tani kakava na manumanu

laveve na garigari, dia kata pokizia magalidia, a Vuvu ni lohoi bala kadia manaunaua. Da e varivuvuanga ni Ierusalem.
48 Miu mule miu ta hada na matamiu matoto goloaloa laveve kua e bele.
49 Hau da ta geria na Vule Tumonga ki ziho ni miu. Habuka kua a Tamagu ti mapamapa ni miu varira. Palaka, miu ma mia ni Ierusalem ki vano ki mule na dama kua miu kata pelea matuhanga kua kete pe na lagato ni ziho."

24.50-53 A Vuvu e pelea a Iesus kini zahe kara lagato
(Mak 16.19-20; Apostel 1.9-12)
50 Pale, a Iesus ia peledia vano gotala ni Ierusalem kiri Betani, ia vazahenia limana ia hulenia a Vuvu kete kati kemihia ni dia.
51 Kamana ki ba blesimdia barae, a Vuvu ia pelea zahe kara lagato.
52 Dia ta lotu vona. Dia ta hilohilo matoto dia kene vamule kiri Ierusalem.
53 Dama laveve dia ta ma mia na poloka tempel, dia ka vavazahenia hizani Vuvu.

24:49 Ap 1.4. **24:50** Ap 1.9-11.

Kalohua Kemi a Jon e vapolungania

1.1-18 Polea kua e vala mahuria e bele ki kara tinoni

1 Na varivuvuka matoto
kua ma beta goloa katiu ni bele, na Polea kava ia ti bele,
na Polea ia e kamani Vuvu,
na Polea ia a Vuvu.
2 Na varivuvuka matoto, ia
e kamani Vuvu.
3 A Vuvu e katia goloaloa laveve vona, ni beta ia, mara
beta goloa katiu kua ti bele kava, ni bele.
4 Na mahuria ia vona. Na
mahuria kua ia na laet kana manumanu laveve.
5 Na laet kua e hada na
poloka rodo, palaka na rodo e hada, ki beta ni lohoi lala.
6 Na kaka katiu a Vuvu e
geria hizana a Jon.
7 Ia e mai kete tania na
manumanu na vuna na laet kua, manumanu laveve dia kata bilip na laet kua.
8 Ia mule beta ia ni na laet,
palaka ia e geura kete mai ni vatuharia polea na laet.
9 Na laet kua ia na laet
matoto kua e lala kete vala hadanga na manumanu laveve, ia keteni ziho kara vulovulo.
10 Palaka na Polea kua ia
ri na vulovulo, na vulovulo ve ia e katua na Polea kua, palaka vulovulo beta ni hada lala.
11 Na Polea kua e ziho na
kana malala mule, palaka kana manumanu mule beta dia na pelea.
12 Palaka manumanu
laveve kua dia ta pelea, dia ka bilip ve na hizana, ia e vala na matuhanga ni dia, dia kata kara habu tutuni Vuvu.
13 Kapirupiru kua, beta dia
na kara tuni Vuvu na vuna na toponi habu tamadia kamani habu titinadia, o na hatuhatua kara livuha o na lohoihoia kana kaka katiu, beta, a Vuvu mule e katidia dia ka kara tuna.
14 Na Polea ti bele kini
kara tinoni, kini mia na pidaka dolu. Hita ta hadavia kana glori. Na glori kua e valanga vona habuka ia na Tuni Vuvu katiu papa za. Ia e vonu na mahariharia kamana polea matoto.
15 A Jon ia ti kavakavania
kaka kua. Ia e goe ki tani barae, "Ia kua na kaka kua, kua ta tani barae vona, 'Azei kua e muri ni niau, ia e dopa ki hizanga, na vuna ia e muga ni niau.' "
16 Na kana mahariharia
e vonu matoto. Na vuna na kana mahariharia kapou kua, ia ti kati kemikemihia matoto ni dolu.
17 Na vuna na lo, ia e
valanga ni Moses. Palaka na mahariharia kamana polea matoto ia e pe ni Iesus Kristus ki mai.
18 Beta kaka katiu ni ha-
davia a Vuvu, a Tuni Vuvu, kua e lala kete mimia na kitaki Tamana, ia ti katia tolu kene lala a Vuvu.

1.19-28 A Jon kakanaka

1:6 Mt 3.1; Mk 1.4; Lu 3.1-2.

Baptais e vala polea
(Matyu 3.1-12; Mak 1.7-8; Luk 3.15-17)

19 Kua na polea ke Jon kua, kilaka a vuni Iuda dia ta geria na pris kamahi kamana Livai kamahi dia ka vano vona, dia ka huleni baraenia, "Ho azei?"
20 A Jon beta ni lingania polea, ia e tani kakava polea ki tani barae, "Beta ni hau a Kristus."
21 Dia ka hulenia, "Pele ho azei? Ho a Elaija?" Ia ki tania, "Beta." Dia ka hulenia ve, "Pele ho na profet kua hita ta guruguru kirina?" Ia ki tania, "Beu."
22 Dia ka hulenia, "Pele ho azei matoto? Koli kemihia polea katiu ni hita, hita kata vano tania na nuhu kua dia ta gerihita, hita ka mai. Ho tu tani ziha matoto ni niho mule?"
23 A Jon ki tania ni dia, "Hau na halingana kaka kua e gogoe na poloka deset, 'Miu vahotovia dala kana Paraha ni mahoto.' " Habuka kua a profet Aisaia e tania.
24 A vuni Parisi dia ta geria manumanu taza ve dia ka mai,
25 dia ka hulenia a Jon, "Beta ni ho a Kristus, beta ni ho a Elaija, o na profet katiu. E kara zia ku vazuguzugu?"
26 A Jon ki kolia ki tania, "Hau ta vazuguzugu na naru. Palaka kaka katiu kena e mamadi na pidaka miu, beta miu na lala.
27 Ia e muri ni niau, hau beta na kemi na dangea kata hulia na sandel na kabena."
28 Goloaloa kamahi kua e bele ni Betani na paligena naru a Iordan, na palaka kua a Jon e vavala baptais vona.

1.29-34 A Iesus ia na Tuna sipsip ke Vuvu

29 Na dama muri vona, a Jon e hadavia a Iesus e vavana ki mamai kete mai vona, ia tani barae, "Miu hadavia, na Tuna sipsip ke Vuvu, kua kete pele kakava na moge zahazaha kana manumanu laveve na garigari.
30 Ia na kakanaka za kua kilaka ta popole vona ka tani barae, 'Na kaka katiu kua e ba mumuri ni niau, ia e dopa ki hizanga ni niau, na vuna ia e muga za ki mimia, ba muri hau kene valohua.'
31 Hau mule beta na lala ia, palaka ia na vuvuna kua hau te bele kene vavala baptais na naru, kete katia, ia ni bele kakava ni vuni Israel."
32 Pale, a Jon ia tani kakava baraenia, "Hau ta hadavia na Vule Tumonga e pe na lagato vinaka balu ki ziho mia na huduna.
33 Hau mara beta na hada lala, palaka kaka kua e geriau kata vazuguzugu na naru, ia e tani barae ni niau: Azei kua kunu hadavia na Vule Tumonga e ziho na huduna, ia kaka kena da e vavala baptais na Vule Tumonga.
34 Hau kava te hadavia kene tani kakava ni miu habuka ia, ia na tuni Vuvu."

1.35-42 Kaka tolu dia ta kara disaipel ke Iesus

1:21 Mal 4.5; Lo 18.15, 18. **1:23** Ais 40.3.

35 Na dama muri vona a
Jon e mamadi kamana kana
disaipel rua;
36 kamana ki hadavia a
Iesus e vana hutu, ia tania
ni hiro, "Hadavia, na Tuna
sipsip ke Vuvu kuari."
37 Kamana kana disaipel
karua hiro ka longoria ki
tani barae, hiro ta muri ni
Iesus.
38 A Iesus ki tare poki, ki
hadavihiro kua hiro ta mu-
muri, ia hulenihiro, "Nazia
kulimoro kirina?" Hiro ka
tania, "Rabai (mining na
polea kua 'Rabai' ia 'Tisa'),
tu ngongoro ni ve?"
39 Ia ki tania ni hiro, "Mo
mai mo na hadavia." Pale,
hiro ta vano hadavia ruma
kua e lala kete ngongoro
vona, kilangata kua hiro ta
ma mia kamana, na vuna ti
4 kilok na garavi.
40 A Andru, tazini Saimon
Pita, ia katiu ni hiro kua e
longoria, nazia kua a Jon e
tania, ia kini muri ni Iesus.
41 Ia vano ia kaze pa-
muhi kiri tazina a Saimon, ia
tania vona, "Hita te paria na
Mesias kava." (Ia Kristus.)
42 Ia kohania vano ni Iesus.
A Iesus ki hadavia, ia tania,
"Ho a Saimon, tuni Jon
te, pele da tu kohanga ni
Kepas." (Hiza kua a Kepas ia
a Pita za, mining vona e tani
barae, "Kedo.")

1.43-51 A Iesus e kohania a Filip hiro a Nataniel

43 Ti dama mule ve, a
Iesus ia lohoia kete vano kiri
Galili. Ia vano paria a Filip
ia tania vona, "Mai muri ni
niau."
44 A Filip ia bukuna taon
a Betsaida, ia na taon ke
Andru kamani Pita ve.
45 A Filip e vano paria a
Nataniel ia tania vona, "Hita
te paria na kaka kua a Moses
e vapolungania na buk kara
lo ki popole vona ia mai kua
na profet kamahi ve kua dia
ta vapolupolu dia ka popole
vona. Ia a Iesus tuni Iosep,
bukuni Nasaret."
46 A Nataniel ki tani barae
vona, "Nasaret? E dangea
goloa kemi katiu kete bele ra
kena?" A Filip ki tania vona,
"Mai ho tu hadavia."
47 Kamana a Iesus ki ha-
davia a Nataniel kua e vana
ki mamai, ia tani barae,
"Ia kua na kaka Israel ma-
toto kua. Beta ni lala kete
vavairuku!"
48 A Nataniel ki hulenia,
"Ho tu lala zinganiau?" A
Iesus ki tania vona, "Ba muri
a Filip kini kohaniho, hau
kava te hadaviho kena tu
mimia na vuvuna haina fik."
49 A Nataniel ki tania,
"Rabai, ho na tuni Vuvu, ho
na King ke Israel."
50 A Iesus ki tania vona,
"Tu bilip na vuna zia te tania
ni niho kua ta hadaviho na
taura haina fik. Ta tania
ni niho, da tu hadavia goloa
kapoupou dopa na kua."
51 A Iesus e tani barae
ve vona, "Ta tani matotonia
ni miu, da miu ta hadavia
lagato e ngapa. Miu ka
hadavia na engel kamahi ke
Vuvu dia ta ziziho dia ka za-
zahe na huduna Tuna Kaka."

2

2.1-12 Na lahia na taon a

1:51 Stt 28.12.

Kana

1 Ti dama tolu muri na
kua, na lahia katiu e bele
na taon a Kana, ni Galili.
A titinani Iesus a Maria, ia
kilangata ia ve na lupua kara
lahia kua.
2 A Iesus kamana kana
disaipel kamahi dia ve ta
kohanga kara lupua na lahia
kua.
3 Kilaka kua dia ta hinu
vano, hadia vaen ia hozo. A
tinani Iesus ia pole kamani
Iesus ki tania vona, "Hadia
vaen ti hozo."
4 A Iesus ki tania, "Titi-
nagu, beta ni kagu galanga o
beta ve ni ka galanga kena.
Kagu dama ma beta ni mai."
5 A tinana ki tania na vora-
vora kara ruma kua, "Nazia
kua ia kini tania ni miu, miu
kakatia za."
6 Na ruma kua, na sospen e
6 e katua na kedo, katiukatiu
na sospen kua e dangea kete
valikira 20 o 30 galen na
naru kara poloka. Dia ta lala
dia kata mamatu na naru
kua, muri na kadia moge a
vuni Iuda, kua kete katia dia
na klin.
7 A Iesus ki tania na vo-
ravora kamahi kua, "Miu
hituhitu naru, miu na va-
likiliki kara poloka sospen
kamahi kena." Pale, dia ta
hituhitu naru kara poloka
sospen kamahi kua, ki vonu
kalavuruvuru matoto.
8 Ia ki tania ni dia, "Miu
hituvia taza, miu na vano
vala na kaka kua e hada na
hanihania kua." Pale, dia ta
hituvia dia ta pelea vano.
9 Kamana na kaka kua e
hada na hanihania kua ki
hinumia na naru kua, kava
ti kara vaen, palaka ki beta
ni lala na vaen kua e pe
ve. Palaka na voravora kua
dia ta hituvia naru dia ta
lala. Na kaka kua e hada na
hanihania kua, ia kohania
na tamohane kua e ba lahi,
10 ki tania vona, "Manu-
manu laveve dia ta lala
dia kata muga vanginuvia
manumanu na vaen kua e
dopa ki kemi, ba muri manu-
manu ti spak, dia te ba vang-
inuvia manumanu na vaen
kua beta ni dopa ni kemi.
Palaka ho, ho tu taruhia
vaen kua e kemi kiri muri,
kua kunu ba vala na manu-
manu."
11 A Iesus e katia na mi-
rakel kua ni Kana ni Galili,
ia na varivuvuka kana mi-
rakel kamahi laveve kua ba
muri kini kakatia. Kilangata
ia ti vatunga kakava kana
glori; kana disaipel kamahi
dia kene bilip vona.
12 Ba muri na kua, ia ziho
kiri Kaperneam kamani titi-
nana ia mai habu tazina ka-
mana kana disaipel kamahi.
Dia ta mia dama taza na taon
kua.

2.13-22 A Iesus e vaikali manumanu kua dia ta gagala bisnis na poloka tempel

(Matyu 21.12-13; Mak 11.15-17; Luk 19.45-46)

13 Ti kozoho kara damana
hanihania kapou na Pasova,
a Iesus ia zahe kiri
Ierusalem.
14 E zahe na poloka tempel
ia hadavia manumanu kua
dia ta salinia bulmakau, sip-
sip ia mai balu kamahi ve,

2:12 Mt 4.13. **2:13** Kis 12.1-27.

taza ve dia ta lololi dia ka pokipoki moni.
15 Pale, ia katia nivihi katiu na baklaen, ia vaibura kamadia, kamana kadia sipsip kamana bulmakau kamahi dia ta gotalatala na tempel; ia valiki taduria moni kana nuhu kua dia ta pokipoki moni ki vapopo vatuduhia kadia tebol kamahi ve.
16 Ki tania na nuhu kua dia ta salinia na balu kamahi, "Miu vilehia goloaloa kamahi kena miu na gotalatala ri kua! Taua miu na kakatia ruma ke Tamagu ni kara rumaka maket!"
17 Kana disaipel kamahi dia ta lohoi mulehia habuka e vapolu baraenga na polea ke Vuvu, "Hau e kuligu matoto kara ka ruma, hatuhatua kua, e habuka haroho kua e dudulu na polokogu."

18 A vuni Iuda dia ta tania kirina, "Na mirakel zia da tu katia hita kata lala habuka a Vuvu e vala naba ni niho koto katia goloa kua tu ba katia?"
19 A Iesus ki kolia ki tania, "Miu robea tempel kua, na dama tolu za, da ta vamadiri mulehia."
20 A vuni Iuda dia ka tania, "E pelea krismas e 46 kete habata tempel kua. Ho da tu vamadiri mulehia na dama tolu za?"

21 Palaka a Iesus ia beta ni popole na tempel, e popole na livuhana.
22 Ba muri kua ia ti mahuri mule na matea, na kana disaipel kamahi dia te lohoi mulehia kana polea kua e tania; dia te bilip na polea kana Paraha ia mai na polea ke Iesus kua e tatania ni dia.

2.23-25 A Iesus ia kava ti lala moge kana manumanu laveve na garigari

23 Kilaka kua, a Iesus ia ni Ierusalem na hanihania kapou kara Pasova, manumanu luba dia ta bilip vona, kilaka kua dia ta hada na mirakel kua ia e kakatia.
24 Palaka a Iesus beta ni vaka mararoro ni dia, na vuna ia e lala kemikemihia manumanu laveve.
25 Ki mara beta kaka katiu ni tania vona na moge kana manumanu. Ia mule kava ti lala kemikemihia poloka manumanu laveve.

3

3.1-21 A Iesus e pole kamani Nikodemus

1 Kaka katiu hizana a Nikodemus, ia na paraha katiu ke vuni Iuda. Ia ve e bukuna kabu ke vuni Parisi.
2 E mai ni Iesus na marigo ki tania, "Tisa, hita ta lala ho na tisa tu pe ni Vuvu ku mai. Mara beta kaka katiu ni katia mirakel kamahi kua ho tu kakatia kua ni beta a Vuvu ni kakamana."
3 A Iesus ki kolia kana polea ki tania, "Ta tani matotonia ni niho. Mara beta kaka ni hadavia kingdom ke Vuvu kua tani beta ni valohu muleha."
4 A Nikodemus ki tania, "Da e valohu mulehi zihanga kaka kua ti lapun kava? E dangea kete hoho mule boto

2:17 Sng 69.9. **2:19** Mt 26.61; 27.40; Mk 14.58; 15.29.

ruana na magalini titinana ni valohi mulehia?”

5 A Iesus ki tania vona, “Ta tani matotonia ni niho. Mara beta kaka katiu ni hoho na kingdom ke Vuvu kua ta ia ni beta ni valohua ia na naru kamana Vule Tumonga.

6 Na kaka e pelea livuhana ni tamana kamani titinana. Palaka na Vule Tumonga ia e katia vuledolu ki mahuri.

7 Taua nu lohoi tori na polea kua ta tania, ‘Ho ma koto valohu muleha.’

8 Na kavili e lala kete hahabi vano kara palaka kena ia e kulina kete vano kirina. Da tu longoria halingana, palaka mara beta nu lala e pe ve ki mai o kete kiri ve. Manumanu laveve kua e valohuadia na Vule Tumonga, ia da dia ta kubarae ve.”

9 A Nikodemus ki hule, “Da e bele ziha kena?”

10 A Iesus ki tania vona, “Ho na tisa ke vuni Israel, ki beta za nu lohoi lala goloa kamahi kua?

11 Hau ta tani matotonia ni niho. Hita ta popole na goloa kua hita ta lala, hita ka tatani kakava na goloa kua hita ta hadavia, palaka beta miu na pelea polea kua hita ta tatania.

12 Ho beta nu bilip kua hau ta tatania ni niho na goloaloa bukuna garigari, pele da tu bilip ziha kua na tania ni niho na goloaloa bukuna lagato?

13 Ma beta kaka katiu ni zahe na lagato, a Tuna Kaka za, kua ia e pe heta na lagato ki ziho.

14 Ia e habuka za kua a Moses e vazahenia na matabunu kua e katua na bras na poloka deset, ia na Tuna Kaka ia kete vazahe bareanga ve.

15 Azei kua ni bilip vona, ia da e pelea mahuri roroa.

16 Na vuna a Vuvu e kulina matoto kara manumanu laveve na vulovulo, kubarae ia kini vala Tuna kua e katiu papa matoto, kua azei ho nu bilip vona, ia mara beta nu mate, palaka da tu pelea mahuri roroa.

17 Na vuna zia, a Vuvu beta ni geria Tuna ni ziho kara vulovulo kete koto kara manumanu, palaka kete pele mulehia manumanu na kadia manaunaua.

18 Azei kua e bilip vona, ia mara beta a Vuvu ni koto kirina, palaka azei kua beta ni bilip ni Iesus, ia kava ti koto kirua, na vuna ia beta ni bilip na hizani Tuni Vuvu kua ia e katiu papa.

19 A Vuvu ia ti madi na lohoihoia kua kini koto kara manumanu; habuka na laet kava ti ziho na garigari, palaka manumanu, dia e kulidia matoto kara rodo, na vuna dia ta nuhuta moge zahazaha.

20 Na vuna manumanu laveve kua dia ta kakatia moge zahazaha ia beta matoto ni kulidia kara laet, ki mara beta dia na mai na laet, dia ta kuahi tabarae kadia mogemoge ni hada kavakavanga.

21 Palaka nuhu kua dia ta lala dia kata katia moge kua e matoto ki mahoto, ia dia

3:14 Nam 21.9.

ta lala dia kata mai madi kakava na laet. Manumanu laveve dia kata hada habuka ia e katia kana galanga na matuhanga ke Vuvu."

3.22-36 A Jon kakanaka baptais e tani kakava a Iesus ia azei matoto

22 Muri na kua, a Iesus kamana kana disaipel kamahi dia ta vano kara provins a Iudea ki mia kamadia dia ka vavala baptais na manumanu.
23 Kilaka kua a Jon ve ia e valavala baptais na manumanu ni Aenon kozoho ni Salim, na vuna zia naru motu vona, manumanu dia ka mamai, kete valanga baptais ni dia.
24 Kilangata kua a Jon ma beta ni karabusianga.

25 Na disaipel kamahi ke Jon, dia ta vaigege kamana kaka Iuda katiu na vuna na kadia makina matua kua kete katidia dia na klin mule na matani Vuvu.
26 Dia ta mai ni Jon. Dia ka tania vona, "Tisa, kaka kena kilangata e kamaniho na paligena rae na hiripa ni Iordan, kaka kena tu popole vona. Kuari ia ti vavala baptais na manumanu, e na manumanu laveve kini vavano vona."
27 A Jon ki tania, "Kua ni beta a Vuvu kua e heta na lagato ni vala goloa katiu na kaka katiu, ia mara beta kaka kena ni pelea goloa katiu.
28 Miu mule miu ta longoria kua ta tania muga habuka, hau beta na Kristus, palaka hau ta geura ka vamuga vona.
29 Kua kaka katiu kini kabania tavine katiu, ia tavine kena ia kana. Na ruana tamohane kua e ba lahi vahoru, da e madiri ki tabu longo; kua tani longoria balungana ruana kua, ia da ti hilohilo. Kubarae, hau ta hilohilo matoto kua.
30 Da ia hizana keteni papane, hau keteni ziziho mule.

31 Na kaka kua e pe heta ki ziho, ia e dopa ki hizanga na manumanu laveve; na kaka kua e bukuna garigari ia e bukuna garigari; ia ki popole na goloaloa bukuna garigari. Palaka na kaka kua e pe na lagato ki ziho, ia e dopa ki hizanga na manumanu laveve.
32 Ia e popole na nazia kua ia e hadavia na matana matoto ki longoria matoto na talingana, palaka beta kaka katiu ni pelea kana polea ni tania e matoto.
33 Palaka azei kua e longoria kana polea ki tania e limoha ki vaka maroro vona, ia e habuka e tania a Vuvu ia e lala kete tani matotonia polea.
34 Na vuna zia na kaka kua a Vuvu e geria ki mai, ia e popole na polea ke Vuvu, na vuna a Vuvu ti vavonuhia na kana Vule Tumonga.
35 A Tamana e kulina matoto kiri Tuna kini taruhia goloaloa laveve na limana.
36 Azei kua tanu bilip ni Tuna ia da tu mahuri roro, palaka azei ho kua nu pole

3:24 Mt 14.3; Mk 6.17; Lu 3.19-20. **3:28** Jo 1.20. **3:35** Mt 11.27; Lu 10.22.

katia mara beta nu hada mahuri roroa, na vuna zia magali varitihia ke Vuvu ia da ma ki ma ngongoro ni niho."

4

4.1-42 A Iesus e pole kamana tavine bukuni Samaria

1 A vuni Parisi dia te longoria habuka a Iesus ti vala baptais na disaipel, kini livutia naba na manumanu kua a Jon e vala baptais ni dia.

2 Palaka a Iesus ia mule beta ni vala baptais na kaka katiu, kana disaipel kamahi za dia ta vala baptais.

3 Kamana a Iesus ki longoria polea kua, ia vatia a Iudea kini vano kiri Galili.

4 Na dala kua ia e pe vona, ia da e vano ki pe na pidaki Samaria.

5 Pale, ia vano bele na taon katiu ni Samaria, hizana a Sikar, kozoho na garigari kua a Jekop e vala ni tuna tamohane, a Iosep.

6 Na naru katiu varira a Jekop e hovia, ia na palaka kua nina ve. A Iesus e vavana na dala malaku ki buzabuza livuhana. Kubarae ia mia tadu na kitaka naru kua.

7 Na tavine Samaria katiu ti mai kete hituvia naru. A Iesus ia tania vona, "Vala naru pitu ka hinu."

8 Kana disaipel kamahi dia te vano kara taon dia kata kadea haninga.

9 Na tavine Samaria kua ki tani barae vona, "Ho na Iuda kena hau na tavine Samaria. E kuziha ku huleniau kata vala naru nu hinu?" (Ia e tani barae na vuna a vuni Iuda kamani vuni Samaria, beta dia na lala dia kata lulupu o dia na hahanihani lupu.)

10 A Iesus ki tania vona, "Kua ho nu lala na presen ke Vuvu, nu lala ve kaka kua e huhuleniho kara naru, ma tu hulenia, kini vala naru kua e lala kete katia manumanu dia na mahuri."

11 Na tavine kua ki tani barae, "Mane, ho beta ka baket koto hituvia naru vona. Na naru ve e loloa marata. Da tu pelea naru kena kete katia manumanu dia na mahuri ni ve?

12 A tubudolu a Jekop e hovia naru kua ki vala kahita. Ia e hinu vona, habu tutuna ve, ia mai kana bulmakau kamana kana sipsip kamahi ve. E ho tu tatania habuka ho tu dopa ku paraha ni Jekop?"

13 A Iesus ki tania vona, "Manumanu laveve kua dia ta hinumia naru kua da e marahoti mulehidia.

14 Palaka azei tani hinumia na naru kua hau kata vala vona, da mara beta ni marahotia ve. Na naru kua hau kata vala ni dia da e kara naru kua e papado dama laveve ki vala mahuria ni dia, ki vala ve mahuri roroa ni dia."

15 Na tavine kua ki tania vona, "Mane, vala naru kena ni niau kete beta kete ma marahotiau, kete beta ve kata ma mai ri kua na hitu naru."

16 A Iesus ki tania vona, "Vano kohania a go, mo ta vamule mai ri."

17 Na tavine kua ki tania,

4:5 Stt 33.19; Jos 24.32. **4:9** Esr 4.1-5; Neh 4.1-2.

“Hau beta gogu.” A Iesus ki tania vona, “Ho tu tani matotonia kena, kua tu tania beta a go.

18 Ka polea e matoto, na vuna ho muga kava tu kabania tamohane ti lima kava. Na tamohane kua tu mimia kamana, beta ve ni go matoto.”

19 Na tavine kua ki tania vona, “Mane, hau te hadavia habuka ho na profet katiu.

20 Habu tamahita dia ta lala dia kata lolotu na potuna kua, palaka miu a vuni Iuda, miu ta tania na palaka kua kete lotu voa ni Vuvu, ia ni Ierusalem.”

21 A Iesus ki tania vona, “Vine, bilip na kagu polea, na dama vona kua ti mamai, kua da ti mara beta manumanu dia na ma lolotu za ni Vuvu na potuna kua o ni Ierusalem za.

22 Miu vuni Samaria beta miu na lala azei matoto miu ta lolotu vona; palaka hita a vuni Iuda, hita ta lala azei hita ta lolotu vona. Na vuna zia a Vuvu ia ti tania da na vaikolia ia da e pe ni vuni Iuda.

23 Palaka na dama vona kua ti mamai, kua kava kini mai, kua da na manumanu ke Vuvu da dia ta lotu ni Vuvu na matuhanga kana Vule Tumonga, kamana moge kua e matoto. Na Vuna a Vuvu ia e kakaze kara nuhu mata barae kua dia kata lotu vona.

24 A Vuvu ia na Vule, nuhu kua dia kata lotu vona, ia da dia ta lotu vona na matuhanga kana Vule Tumonga kamana moge kua e matoto.”

25 Na tavine kua ki tania, “Hau ta lala habuka a Mesias (kohanga ni Kristus) da e mai. Kua ia ni mai, ia da ti tani kakava goloa laveve ni hita.”

26 A Iesus ki tania vona, “Hau kua kaka ta popole kamaniho, ia hau kaka kena za tu tatania.”

27 Hiro ta ba popole barae, na disaipel kamahi ke Iesus dia te pe na taon dia kene vamule. Dia ta ridi vona kua ia e popole kamana tavine katiu, palaka beta dia na hulenia tavine kua habuka e “kulina kara zia” o dia na hulenia a Iesus habuka “e popole kamana kara zia.”

28 Pale, na tavine kua ia vatia kana baket, ia vamule kara taon, ia tani barae na manumanu,

29 “Miu mai miu na hada kaka katiu, ia e tani kakava kagu mogemoge laveve kua ta kakatia varira. Karae ia a Kristus?”

30 Pale, manumanu dia ta kamana tavine kua dia ta mai ni Iesus.

31 Kana disaipel kamahi dia ka tatania ni Iesus, “Pelea haninga katiu ku hania.”

32 Palaka a Iesus ki tania ni dia, “Hau, hagu haninga vona kata hania kua beta miu na lala.”

33 Na kana disaipel kamahi dia ta varihulei ni dia mule, dia ka tania, “Karae, kaka katiu ti vala haninga vona kava?”

34 A Iesus ki tania ni dia, “Hagu haninga ia kata muri na lohoihoia kana kaka kua e geriau ka mai, kata vahozovia ve kana galanga.

35 Miu ta lala miu kata tani barae, ‘Lingabo garamo ba vovona, ba muri tolu kene pelea haninga na vanua.’ Ta tania ni miu, miu vukazia matamiu, miu na hadavia vanua kamahi, haninga kamahi ti matuha kava. Ma keteni peola haninga voa vona!
36 Na vuna na kaka kua e pelepele haninga na vanua ia ti kakadoa kava, ia kini nihabuhabu na palekana haninga kara mahuri roroa, kubarae na kaka kua e vazohia haninga kamana kaka kua e pelepele haninga, da hiro ta rua hilohilo.
37 Kubarae na polea kua ia e matoto kua e tani barae, ‘Kaka katiu da e vazohia haninga, kaka motu da e pelea haninga na vanua.’
38 Hau ta gerimiu, miu kata pelea haninga na vanua kua beta miu na gala vona miu na vazohia. Manumanu motu dia ta galamia vanua dia ka vazohia, miu ta pelea haningana kadia galanga za.”

39 A vuni Samaria luba bukuna taon kua dia ta bilip ni Iesus, na vuna na polea kana tavine kua za, kua e tani barae ni dia, “Ia ti tania ni niau na goloaloa laveve kena varira ta kakatia.”
40 Kubarae, tania a vuni Samaria dia ka mai ni Iesus, dia ta hule haroinia kete mia pitu kamadia; pale a Iesus ia mia dama rua kamadia.
41 Manumanu luba dia ta longoria polea ke Iesus dia ka bilip ve.

42 Dia ka tania na tavine kua, “Hita te bilip vona kua, beta ni habuka hita ta longoria ka polea za, beta, hita mule hita te longoria kua ia ti pole, hita kene lala matotonia habuka ia ia za na kaka kua kete vaikoli kara manumanu na vulovulo.”

4.43-54 A Iesus e kati kemihia tuna Opisa kana king

43 Muri na dama rua kua, a Iesus ia vatia a vuni Samaria kini vavana kiri Galili.
44 Na vuna a Iesus mule ia ti tani kakava habuka, na profet kamahi beta ni lala kete hada zaheanga dia na kadia malala mule.
45 Kamana ki bele ni Galili, na manumanu bukuni Galili dia ta koi taduria, na vuna dia ta vano ve na hanihania kapou kara Pasova ni Ierusalem, dia ka hadavia goloa laveve kena ia e katia kilangata.

46 Pale, a Iesus ia vano kara taon a Kana kua ni Galili, kua muga e pokizia naru ki kara vaen vona. Na Opisa katiu kana King, ia e bukuni Kaperneam ia ve ni Kana kilangata kua. Tuna e mazahitia ki ngongoro na kana ruma ni Kaperneam.
47 Kamana kaka kua e longoria habuka a Iesus ti pe ni Iudea kini vamule ni Galili, ia vano vona ki hulenia kete vano ni kati kemihia a tuna, na vuna a tuna keteni mate.
48 A Iesus ki tania kirina, “Kua ni beta miu na hada mirakel kamahi, ia da mara beta miu na bilip.”

4:44 Mt 13.57; Mk 6.4; Lu 4.24. **4:45** Jo 2.23. **4:46** Jo 2.1-11.

49 Na Opisa kua ki tania,
“Paraha, mai kamaniau to
na ziho, tabarae tugu ni
mate.”
50 A Iesus ki tania vona,
“Vano; a tu da e mahuri.”
Na kaka kua e bilip na polea
ke Iesus ia vavana mule kara
kana malala.
51 E ba vovona na dala,
kana voravora dia ka mai
paria na dala dia ka tania
vona habuka a tuna ti kemi
mule.
52 Ia hulenidia, “na taem
zia matoto ia e kemi.” Dia
ka tania vona, “Na 1.00 kilok
matoto na mazahi e vatia.”
53 Pale, na tamana kapiru
kua ia lohoi mulehia
habuka, ia na taem kena
mahoto kena a Iesus e tani
barae vona, “A tu da e
mahuri mule.” Pale, ia
kamana manumanu laveve
kena na kana ruma, dia ta
bilip ni Iesus.
54 Ia ruana mirakel a Iesus
e katia kua kilaka kua e pe
ni Iudea ki vamule ni Galili.

5

5.1-18 A Iesus e kati kemihia kaka katiu na naru a Betesda

1 Muri na kua, a Iesus
ia zahe kara hanihania
kapou katiu ke vuni Iuda ni
Ierusalem.
2 Ni Ierusalem, kozoho kua
na geit e kohanga na geit
kana sipsip, ia na naru katiu
e kohanga ni Betesda, na
varanda lima e katua na
hiripa naru kua,
3-4 na huduna varanda
kua, manumanu luba kua
e mazahitidia, ia mai kua
nuhu kua matadia e keu,
ia mai nuhu kua kabedia
e zaha, ia mai nuhu kua
togadia laveve e matemate
ki beta ni dangea dia kata
vavana.*
5 Kaka katiu na huduna
varanda kua, kana mazahi ti
ngoro vona na krismas ti 38.
6 Kamana a Iesus ki
hadavia na kaka kua e
ngongoro, ia ve ki lala
habuka kaka kua kana
mazahi ti ngoro havarau
ngata motu. Ia hulenia, “E
kuli koto kemi mule?”
7 Na kaka kua ki tania,
“Paraha, beta kaka katiu ri
kua kete taru hohoriau na
naru, kua ta na engel ke
Vuvu ni vakulia ni maku-
lukulu. Ta na parakilania
kata hoho, kava kaka motu
katiu ti hoho muga ni niau.”
8 A Iesus ki tania vona,
“Madi! Pelea ka dongi, nu
vavana.”
9 Na kaka kua ia kemi pa-
muhi za, pale, ia pelea kana
dongi kini vavana.

Kilaka kua ia na Sabat kua
na goloa kua e bele vona.
10 Na pararaha ke vuni
Iuda kamahi dia ta hadavia
kaka kua e katu kemuha
e luluga kana dongi, dia
ka tani barae vona, “Meni
na Sabat kua, beta nu lala
kadolu lo e tabunia kaka
kete luga kana dongi na
dama kua?”

* **5:3-4** Na buk baibel Grik taza bukuni varira e parua polea kua ve, “Dia ta guguria na naru kete makulukulu. Boto taza na engel katiu ke Paraha e ziho ki katia naru kua kete makulukulu. Na kaka kua e muga matoto ki hoho na poloka naru ia da e kemi mule. Ia vata mazahi kakeikakei.” **5:10** Neh 13.19; Jer 17.21.

11 Palaka ia ki tania ni dia,
“Na kaka kua e katiau ka
kemi e tani barae ni niau,
‘Luga ka dongi nu vavana.’ ”
12 Dia ka hulenia, “Azei
matoto kua e geriho koto
katia goloa kua?”
13 Palaka na kaka kua e
katua kini kemi mule, beta
ni lala azei kua e katia
kini kemi, na vuna kilangata
kua, na manumanu luba
kubarae, a Iesus kini pe
zelezelehia manumanu kua
kini vano.
14 Ba muri a Iesus ia paria
kaka kua na poloka tempel
ia tania vona, “Hada, kava
tu kemi mule. Taua nu
ma kakatia moge zahazaha
tabarae goloa katiu dopa ki
zaha ni bele kiriniho.”
15 Na kaka kua ia vano kini
tania ni vuni Iuda habuka ia
a Iesus za kua e katia kini
kemi.
16 Pale, na vuna a Iesus
e kakatia goloaloa kua na
Sabat, a vuni Iuda kamahi
dia te gala dia kene zazaha
kiri Iesus.
17 A Iesus ki tania kiridia,
“A Tamagu ia gagala na
kana galanga dama laveve,
kubarae hau ve hau ta
gagala.”
18 Ia vuvuna kua a vuni
Iuda dia kene ba dopa para-
kilania dia keteni hubi mate-
hia; na vuna zia, beta ni
habuka e vaka taduria na
kadia lo kara Sabat za, ia
ti tatania habuka ia na tuni
Vuvu ve, kini katia kini
habuka ia ti habuki Vuvu
matoto.

5.19-29 A Tuni Vuvu ia kana matuhanga vona kete katia galanga

19 A Iesus ki kolia kadia
polea ki tania, “Hau ta tani
matotonia ni miu, Tuna kaka
mara beta ni kati vetania
goloa katiu na kana lohoi-
hoia mule; ia e katia goloa
za kua a Tamana e lala kete
kakatia, na vuna zia goloa
laveve kena a Tamana e lala
kete kakatia, ia a Tuna ve e
lala kete kakatia.
20 Na vuna, a Tamana
e kulina matoto kiri Tuna
ki vatunga goloaloa laveve
kena ia e lala kete kakatia ni
Tuna. Da e vatunga goloaloa
kapopou dopa vona kete ka-
tia, ta miu na hadavia da
miu ta ridi matoto vona.
21 Balika kua a Tamana e
valamari mulehia kaka kua
ti mate kava ki vala mahuria
vona, ia a Tuna ve ia da e
vala mahuri roroa ni azei
kua ia e kulina kete vala
vona.
22 Ki vano ve, a Tamana
ti beta ni kokoto kara
manumanu, palaka ti vala
matuhanga laveve ni Tuna
kete koto kara manumanu.
23 Kubarae manumanu
laveve kete hada zahenia
a Tuna, habuka kua dia ta
hahada zahenia a Tamana.
Azei kua ta beta ni hada
zahenia Tuna ia habuka,
beta ni hada zahenia a
Tamana kua e geria ki ziho.

24 Hau ta tani matotonia
polea ni miu, azei kua e lon-
goria kagu polea ki bilip ni
Tamagu kua e geriau ka ziho
ia e pelea mahuri roroa. Da
beta kete madi na kotoa; ia
kava ti hava hutu na matea
kini pelea mahuria.

25 Hau ta tani matotonia
ni miu, damana vona kua e
mamai, e kua kava ti mai,

kua da nuhu kua dia te varimateai kava da dia ta longoria na halingani Tuni Vuvu. Nuhu kua dia ta longoria halingana da dia ta mahuri.

26 Habuki Tamana kua ia vuvuna mahuria vona, ia ti vala ve matuhanga ve ni Tuna kua kete kara vuvuna mahuri roroa.

27 Ia kini vala matuhanga ve vona kete koto kara manumanu, na vuna ia na Tuna Kaka.

28 Tabarae miu na lohoi toritori na polea kua, na vuna zia damana vona kua e ba mamai kua nuhu kua dia ta ngongoro na poloka matmat da dia ta longoria halingana,

29 dia ta lamalama, nuhu kua dia ta kakatia moge pa, da dia ta lama dia ka mahuri, nuhu kua dia ta katia moge zahazaha, da dia ta lama dia ka koto kirua, a jas ki geu dia ka vairoha.

5.30-47 Manumanu ve taza dia ta pole kakava na vuna ni Iesus habuka ia azei matoto

30 Hau kazihegu mara beta na katia goloa katiu; hau ta sikelnia kotoa habuka kua hau ta longoria e tanga ni niau, na kagu sikel ia e mahoto, na vuna beta na parakilania kata vazahenia hizagu mule, beta, kata vazahenia kaka kua e geriau ka mai.

31 Kua na popole kagu mule, kagu polea beta ni matoto.

32 Palaka kaka motu katiu e popole na kagu moge, e ka lala kana polea kua kirigu ia e matoto.

33 Kava miu te geria manumanu dia kene vano hulenia a Jon e ia kini tani kakava ni miu na kagu galanga, ia mai na kagu moge kamahi.

34 Palaka hau beta na vaka maroro na polea kana kaka bukuna vulovulo kua kete kodoniau; palaka hau ta tatani barae, habuka beta miu kata golu.

35 A Jon ia na lam kua muga ki vala balangana ni miu, e miu ka hilohilo na balangana kana lam.

36 Kagu polea kamana kagu galanga e dopa ki kapou na kana. Na vuna na galanga kua a Tamagu e vala ni niau kua kata vahozovia, ia ia za kua ta gagala vona, galanga kua ta kakatia ia e tani kakava habuka a Tamagu e geriau ka mai.

37 A Tamagu kua e geriau ka mai, ia mule e popole ni niau. Ma beta miu na longoria halingana ki ma beta ve miu na hadavia matana,

38 ki beta ve kana polea ni ngoro na polokomiu, na vuna beta miu na bilip na kaka kua e geriau ka mai.

39 Miu ta lala miu kata ridim kemikemihia matoto polea na buk kana Paraha na vuna miu ta lohoia ia da miu ta pelea mahuri roroa vona. Na polea kamahi kena na polea kana Paraha ia e popole ni niau,

40 palaka beta matoto ni kulimiu miu kata mai ni

5:29 Dan 12.2. **5:33** Jo 1.19-27; 3.27-30. **5:37** Mt 3.17; Mk 1.11; Lu 3.22.

niau miu na pelea mahuria.
41 Hau beta na tania miu
kata vazahenia hizagu,
42 palaka hau ta lala
kemikemihimiu. Hau ta
lala kemikemihia polokomiu
habuka beta ni lala kete
kukulimiu kiri Vuvu.
43 Hau ta mai na hizani
Tamagu, palaka beta miu na
longoria kagu polea; palaka
kua kaka katiu ni mai na
hizana mule, ia da miu
ta pele taputapunia kana
polea.
44 Kua ta miu na kokona
zaheni mulehimiu, ni beta
miu na vatia a Vuvu ni
kokona zahenimiu. Da miu
ta bilip ziha ni niau?
45 Palaka tabarae miu na
tania habuka hau da ta
kokoto kirimiu, kaka kete
koto kirimiu ia a Moses,
kaka kua miu ta lohoia miu
ka tania da ia e kodonimiu.
46 Kua miu na vaka
maroro ni Moses, ia da miu
ta vaka maroro ve ni niau,
na vuna zia, a Moses ia
e vapolupolu ki popole ni
niau.
47 Palaka na vuna beta miu
na bilip na polea kua ia
e vapolungania, da miu ta
bilip ziha na kagu polea?"

6

6.1-15 A Iesus e vangania manumanu e 5,000
(Matyu 14.13-21; Mak 6.30-44; Luk 9.10-17)

1 Muri na kua, a Iesus ia
vano kara paligena loka a
Galili (loka kua hizana katiu
ve a Taiberias),
2 na kabuna manumanu
kapou dia ta muri vona,
na vuna dia ta hadavia mi-
rakel kamahi kua e lala kete
kakati kemihia manumanu
dia ka kekemi mule.
3 A Iesus kamana kana dis-
aipel kamahi dia ta vori zahe
kara potuna dia ta mia tadu.
4 Na damana hanihania
kapou kara Pasova ti ko-
zoho.
5 A Iesus ki hada na
kabuna manumanu kapou
dia ta lolohu dia kata mai
vona, ia hulenia a Filip, "Da
tolu ta kadea bret ni ve,
manumanu laveve kua dia
kata hania?"
6 A Iesus kava ti lala nazia
da e katia. E hule barae za
kete parakilania a Filip.
7 A Filip ki tania, "Kua
tolu na varaga 200 Kina kara
bret, ia mara beta ve ni
dangea manumanu laveve
kuari."
8 Kana disaipel katiu, a
Andru, tazini Saimon Pita, ia
tani barae ni Iesus,
9 "Kapiru tamohane katiu
kua hana bret e lima ka-
mana hana hiha kote rua,
palaka da mara beta ve ni
dangea na manumanu luba
kua."
10 A Iesus ia tania, "Miu
tania na manumanu, dia na
loli tadu." Na palaka kua e
kemi kete mia vonanga voa,
kubarae na kabuna manu-
manu kua dia ta loli tadu:
kua e hazeanga tamomo-
hane za, kadia naba e bele
5,000.
11 A Iesus ia pelea na bret
lima kua, ia hate motunia a
Vuvu, ia vazenia na manu-
manu kua dia ta lololi. E kati
baraenia ve na hiha rua kua.
Azei kua e kulina kete hania
ni kapou, ia pepelea za.

12 Dia ta hania magalidia kini kurukuru, a Iesus ia tania na kana disaipel kamahi, "Miu vilehia kalangara haninga laveve. Taua miu na paralegenia."
13 Pale, dia ta vilehia kalangara bret lima kua e vatua, dia ka gorea kolopina e 12.
14 Kamana na manumanu kua dia ka hada na mirakel kua a Iesus e katia, dia ta tani barae, "Matoto, kaka kua ia na profet kua e tanga kua kete ziho kara garigari."
15 A Iesus ti pelea kadia lohoihoia habuka dia kata paho taduria, dia na katia ni kara kadia king. Pale, ia vatia palaka kua kini zahe kazihena kara potuna.

6.16-21 A Iesus e vana langalanga na huduna loka
(Matyu 14.22-23; Mak 6.45-52)

16 Keteni garavi kana disaipel kamahi dia ta pozi kara vazalea na loka,
17 dia ta polo na bot, dia kene vazula vamule kara paligena loka, dia kata vano kiri Kaperneam. Ti marigo palaka a Iesus ia ma beta za ni bele ni dia.
18 Na kavili kapou ki rorovo, na dazi ki kudukudu.
19 Kava dia te vazula e hada barae, 5 o 6 kilomita kava, pale, dia ta hada a Iesus ti vavana na huduna dazi kini zazahe kara bot, dia ka kuahi matoto.
20 Palaka a Iesus ia tania ni dia, "Taua miu na kuahi. Hau kua."
21 Pale, polokodia ia kemi, dia ta vapolea na huduna bot, baribari tapu za na bot ia vaki na palaka kua dia ta kikirina.

6.22-24 Manumanu dia te gala kakaze kiri Iesus

22 Dama muri vona na kabuna manumanu kua dia ta lololi na paligena loka, dia ta hada na bot katiu za kua e papati kilangata, na disaipel kamahi za dia ka polo na bot kua. A Iesus ki beta ni polo kamadia vona. Dia ta vatia a Iesus dia ka vazula vano.
23 Na bot taza, bukuni Taiberias, dia ta mai pati tadu, kozoho na palaka kua manumanu dia ta hania na bret kua a Iesus e hate motunia Tamana ki vala ni dia.
24 Kamana na manumanu dia ka hada kavu kiri Iesus kamana kana disaipel kamahi, dia ta polopolo ve na bot ke vuni Taiberias dia kene vano kiri Kaperneam, dia kata kaze kirina.

6.25-59 A Iesus ia na bret bukuna lagato

25 Kamana dia ka paria a Iesus na paligena loka, dia ta hulenia, "Tisa, ngiza tu bele ri kua?"
26 A Iesus ki tani barae ni dia, "Hau ta tania matotonia ni miu, beta miu na hahada kiriniau, na vuna miu ta hada lala na mirakel kamahi ta katia, beu, miu ta hahada kirigu na vuna na bret kena miu ta hania magalimiu ki kurukuru matoto vona.
27 Taua miu na gagala kara haninga kua e lala kete zaha, palaka miu gala kara haninga kena beta ni lala kete zazaha, kua kete vala mahuri roroa. Ia na haninga

kua, kua na Tuna Kaka da e vala ni miu. Na vuna a Vuvu a Tamana ti vala naba vona kete kati baraenia."

28 Dia ta hulenia a Iesus, "Nazia matoto hita kata katia, ni dangea hita kata katia na galanga kua a Vuvu e kulina hita kata gala vona?"

29 A Iesus ki tania ni dia, "Na galanga ke Vuvu ia kua: Miu bilip na kaka kua ia e geria ki mai."

30 Pale, dia ta hule baraenia, "Na mirakel zia da tu katia hita kata hada hita na bilip ni niho? Nazia matoto da tu katia?

31 Habu tubuhita dia ta hania na mana na poloka deset; habuka kua e vapolunganga na polea kana Paraha ki tanga, 'Ia e vala bret bukuna lagato dia ka hania.' "

32 A Iesus ki tania ni dia, "Hau ta tani matotonia ni miu, beta ni a Moses kena e vala ni miu na bret bukuna lagato, palaka a Tamagu kena e vala na matotoka bret bukuna lagato ni miu.

33 Na vuna na bret matoto he Vuvu, ia ia za kua ti pe na lagato kini ziho kini vala mahuria na vulovulo."

34 Dia ka tania, "Paraha, meni kua ki ma vavano, vala ni hita na bret kena."

35 Pale, a Iesus ia tani kakava ni dia, "Hau za ia na bret kara mahuri roroa. Kaka kua tu mai ni niau, ia mara beta ni vitoloniho. Kaka kua tu bilip ni niau, ia mara beta ni marahotiho.

36 Palaka habuka kua ta tania ni miu, miu te hadaviau kava palaka beta miu na bilip.

37 Manumanu laveve kena a Tamagu ti vala ni niau, ia da dia ta mai ni niau, azei kua e mai, ia mara beta na geri mulehia ni vamule.

38 Na vuna hau ta pe na lagato ka ziho, beta ni kata muri na kagu lohoihoia mule, palaka kata muri na lohoihoia ke Tamagu, kua e geriau ka ziho.

39 Ia ki kana lohoihoia ve kete beta kata vatia katiu ni dia kua ia ti vala ni niau kava, ni golu, palaka kata valamari mulehidia laveve na las de.

40 Na vuna lohoihoia ke Tamagu ia e tani barae, manumanu laveve kena dia ta hada na Tuna Kaka dia ka bilip vona, ia da dia ta pelea mahuri roroa, da hau ta valamari mulehidia na las de."

41 Na manumanu dia ta pole ngungu kirina, na vuna kua ia e tani barae, "Hau na bret kua e pe na lagato ki ziho."

42 Dia ka tani barae ve, "Karae beta ni ia a Iesus, tuni Iosep, kena tamana kamani titinana tolu ta lala? E kuziha ki tania, 'Hau ta pe na lagato ka ziho'?"

43 A Iesus e kolia kadia polea ki tania, "Miu vata pole toria na pidaka miu.

44 Mara beta kaka ni mai veta ni niau, na kana lohoihoia mule, ma a Tamagu kua e geriau ka ziho, e geria ki mai ni niau hau te valamari mulehia na las de.

6:31 Kis 16.4, 15; Sng 78.24. **6:45** Ais 54.13.

45 Na polea kua e vapol-
unganga varira na poloka
buk kana profet kamahi, e
tani barae, 'Da a Vuvu e
vaketekete ni dia laveve.'
Manumanu laveve kena dia
ta longoria polea ke Tamagu
dia ka muri vona, ia da dia
ta mai ni niau.
46 Polea kua, beta na tania
habuka kaka katiu ti hada a
Tamagu, beu. Kaka kua e pe
ni Vuvu za ia za, ia e hada a
Tamagu.
47 Hau ta tani matotonia ni
miu, azei ho tu bilip, kava tu
pelea mahuri roroa.
48 Hau ia na bret kara
mahuria.
49 Habu tubumiu dia ta
hania mana na poloka deset,
palaka dia ta varimateai.
50 Palaka na bret kua e pe
na lagato ki ziho, kua kaka
nu hania, ia mara beta nu
mate.
51 Hau na bret kua e
mahuri kua e pe na lagato ki
ziho. Kua nu hania bret kua,
da tu mahuri roro. Na bret
kua kata vala ia na midagu,
kua kata vala kua manu-
manu laveve dia na mahuri
vona."
52 A vuni Iuda dia ta longo-
ria polea kua, dia ta varikori
na pidaka dia mule dia ka
tania, "Da kaka kuarina e
vala zingania midana tolu ka
hania?"
53 A Iesus ki tania ni dia,
"Ta tani matotonia polea ni
miu, kua ni beta miu na ha-
nia midana Tuna Kaka, miu
na hinumia topona, ia da
beta mahuria na polokomiu.
54 Azei ho tu hania midagu
ku hinumia topogu ia tu pe-
lea mahuri roroa, hau da ta
valamari mulehia na matea
na las de.
55 Na vuna midagu ia
haninga matoto, topogu ia
hinua matoto.
56 Azei kua e hania midagu
ki hinumia topogu, ia dia na
polokogu, hau ve na poloko-
dia.
57 Na Tamagu kua e
mahuri ia e geriau, kubarae
hau ka mahuri na vuna ia
e mahuri. Ia e habuka za,
azei ho tu haniau, ia da tu
mahuri na vuna ni niau za.
58 Ia na bret kua za kua
e pe na lagato ki ziho, beta
ni balika bret kena habu
tubumiu dia ta hania, ki beta
dia na mahuri roro. Palaka
nuhu kua dia ta hania bret
kua, ia da dia ta mahuri
roro."
59 A Iesus e tatania
polealea kamahi kua kilaka
kua e vaketekete na poloka
haus lotu ke vuni Iuda ni
Kaperneam.

6.60-71 Na disaipel luba dia ta hava tapunia a Iesus

60 Kana disaipel luba dia
ta longoria kana polea kua,
dia ka tania, "Polea kua e
matuha marata; da tolu ta
pele zingania polea kua?"
61 Ia ti hatu lala habuka
na kana disaipel kamahi dia
ta popole ngungu na goloa
kua, ia hulenidia, "E kuziha,
polea kua ti katimiu miu ka
lohoia miu keteni varihavai
ni niau?
62 Pele, da miu ta kuziha
kua ta miu na hadavia na
Tuna Kaka kua tani zahe
mule kara palaka kua e pe
vona ki ziho?
63 Na Vule Tumonga, ia
e lala kete vala mahuria;

kamiu matuhanga mule mara beta ni kodonimiu pitu. Na polea kua hau ta vavala ia da e vala na Vule Tumonga kamana mahuria ni miu.
64 Palaka taza ni miu kua, beta dia na bilip." A Iesus e tani barae kua na vuna ia kava ti lala mugania azei kua da beta kete bilip, ia mai na kaka kua kete vala ia na limani vuni Iuda.
65 Ia ki tani barae ve, "Ia vuvuna kua ka tani barae, mara beta kaka ni mai veta ni niau. Ma a Tamagu e geria, ia ki mai ni niau."
66 Muri na kua ki vano, kana disaipel luba dia ta varihavai vona kini beta ve dia ne ma mumuri vona.
67 A Iesus ki hulenia kana 12 disaipel kamahi, "Miu ve kulimiu miu kata varihavai ni niau?"
68 A Saimon Pita ki tani barae, "Paraha, hita kata vano ni zei ve? Na polea kua e vavala na mahuria na manumanu, ia ni niho.
69 Hita ta bilip hita ka lala habuka ho na Kaka Tumonga ke Vuvu."
70 A Iesus ki tania ni dia, "Hau ta makia miu 12, te? Palaka katiu ni miu ia na satan."
71 A Iesus ia e popole ni Iudas tuni Saimon Iskariot, kua ia e katiu ni dia na 12 disaipel kamahi, kua ia ba muri kete vala a Iesus na limani vuni Iuda.

7

7.1-24 A Iesus e vano kete hada na Damana Lupua kapou kara Kape

1 Muri na kua, a Iesus ia ma ki ma vavana lobia a Galili za; e beta ni kulina kete vano lolobi ni Iudea na vuna a vuni Iuda dia ta tatare kirina dia kata hubi matehia.
2 Na Damana Lupua kapou kara Kape ke vuni Iuda ti kokozoho, (na dama kua dia ta lala dia kata katia kape kotekote na huduna ruma dia na ngongoro vona lingabo katiu),
3 a habu tazini Iesus dia ta tania kirina, "Vatia palaka kua nu vano kiri Iudea, ka disaipel kamahi dia kata hada ve na mirakel kamahi kua tu kakatia.
4 Beta kaka ni lala kete lilitiginia galanga kua ia e kulina kete hahada za-heanga vona. Na vuna kua ho tu kakatia galangalanga kamahi kua, pele vano nu vatunga kakavaho na manumanu laveve dia kata hadavia."
5 A habu tazini Iesus dia ta tani barae kirina na vuna, beta dia na bilip vona.
6 A Iesus ki tani barae ni dia, "Kagu dama ma beta ni mai. Miu dama laveve ia kamiu dama.
7 Manumanu na garigari mara beta dia na zaha kirimiu, palaka da dia ta zaha kirigu na vuna hau ta gala ka tatani kakava kadia moge zahazaha.
8 Miu vano kara Damana Lupua kapou kara Kape. Hau mara beta na zahe tapu kara Dama kena, na vuna kagu dama ma beta ni mai."

6:68 Mt 16.16; Mk 8.29; Lu 9.20. **7:2** Wkp 23.34; Lo 16.13.

9 A Iesus e tania polea kua,
pale kini ma mia ni Galili.
10 Palaka, muri habu taz-
ina ti vavana laveve kara
Lupua Kapou kua kara Kape,
ia ve ia muri kini zahe, e pe
paritigitigi ki muri.
11 A vuni Iuda dia ta
kakaze kirina na Lupua
Kapou kara Kape kua, dia ka
varihulei dia ka tania, "Kue
ia ni ve?"
12 Na poloka kabuna
manumanu kapou kua dia
ta popole ngungu za vona.
Taza dia ta tania, "Ia na kaka
pa." Taza dia ta kolia dia
ka tania, "Beta, ia e gala ki
rurukia manumanu."
13 Palaka dia ta kuahinia
na pararaha ke vuni Iuda ki
beta dia na pole kapou na
kadia lohoihoia.
14 Ti vano na pidaka
dama na Lupua Kapou kara
Kape, pale a Iesus ia zahe
hoho na poloka tempel kini
vavaketea manumanu.
15 Na pararaha kamahi ke
vuni Iuda dia ta ridi matoto
na kana vaketeketea, dia ka
tania, "E pele zingania save
kua, beta za ni sikul pitu."
16 A Iesus ki kolia ka-
dia polea ki tania, "Polea
kamahi kua hau ta vavala,
beta ni kagu, palaka kana
kaka kua e geriau ka mai;
17 Azei kua e kulina ma-
toto kete muri na lohoi-
hoia ke Vuvu, ia da e pari
vutuvutuhia habuka kagu
vaketeketea e pe ni Vuvu, o
hau mule ta tatania na kagu
lohoihoia mule.
18 Kaka kua e katia polea
na kana lohoihoia mule, ia
e paparakilania kete pelea
hiza kapou, palaka kaka kua
e kulina kete vala hiza kapou
na kaka kua e geria ki mai, ia
e lala kete tatani matotonia
polea, ki mara beta nu paria
vairukua vona.
19 A Moses e vala lo ni miu,
te? Palaka beta katiu ni miu
ni mumuri na lo ke Moses. E
kuziha miu ka paparakilania
miu kata hubi matehiau?"
20 Na kabuna manumanu
kapou kua dia ka tania, "Ho
tauka na hanitu e hoholi-
holiho, azei e paparakilania
kete hubi matehiho?"
21 A Iesus ki kolia ki tania
ni dia, "Hau ta katia na
mirakel katiu, miu ka ridi
laveve vona.
22 A Moses e vatunga mak-
ina vatomutomua ni miu,
(palaka beta ni a Moses,
habu tubumiu) miu ka va-
vatomutomu na Sabat.
23 Miu ta muri na lo ke
Moses miu ka vatomuto-
muhia kapiru na Sabat, pele
e kuziha magalimiu ki vari-
tihi kirigu kua ta kati kemihi
mulehia kaka na Sabat?
24 Tabarae miu na hadavia
kaka e mata zihaziha miu na
sikelnia, Miu sikelnia goloa
laveve kamana hatuhatua
kua e mahoto."

7.25-31 Manumanu ku-
lidia matoto dia kata lala a
Iesus ia azei matoto

25 Manumanu taza bukuni
Ierusalem dia ta tani barae,
"Ia kua na kaka kua na
kadolu pararaha dia ta pa-
parakilania dia kata hubi
matehia kua?
26 Kua ia kua, ti popole na
pidaka manumanu, ki beta
dia na tatania polea katiu

7:22 Wkp 12.3; Stt 17.10. **7:23** Jo 5.9.

kirina. Karae dia te hada lala habuka ia a Kristus?
27 Palaka tolu ta lala kaka kuari ia bukuni ve. Palaka a Kristus kua ni bele, ia mara beta tolu na lala ia e bukuni ve.”
28 Kilangata kua e vavaketekete na poloka tempel, e pole kapopou ki tania, “Miu ta lala matotoniau, miu ka lala hau ta bukuni ve, te? Hau beta na mai veta na kagu lohoihoia mule, palaka kaka kua e geriau ka mai ia e lala kete tani matotonia polea, ki beta miu na lala kaka kua.
29 Palaka hau ta lala ia, na vuna hau ta pe vona, ia ki geriau ka mai.”
30 Pale, dia ta parakilania dia kata haba taduria dia na karabusnia, palaka beta kaka katiu ni paho taduria, na vuna kana dama ma beta ni lohu.
31 Manumanu luba na poloka kabu kapou kua dia ta bilip vona, dia ka tania, “Kua a Kristus ni mai karae da e dopa ki katia na mirakel kapopou dopa na kaka kua e kakatia?”

7.32-36 Dia ta geria na gat kamahi kara tempel dia kata haba taduria a Iesus dia na karabusnia

32 Na Parisi kamahi dia ta longoria na kabuna manumanu kua dia ta popole barae ni Iesus, dia kamana hetpris kamahi, dia ta geria gat kara tempel taza dia kata haba taduria a Iesus.
33 A Iesus ki tania ni dia, “Hau da ta mia kamamiu pitu papa ve, ba muri hau ta vatimiu kene zahe mule na kaka kua e geriau;
34 da miu ta kaze kirigu, palaka mara beta miu na pariau; malala kua hau kata kirina, ia mara beta miu na vano vona.”
35 Pararaha ke vuni Iuda dia ta varihulei mule, “Kaka kua e lohoia kete kiri ve ki mara beta tolu na paria? Karae kete vano mia kamana kadolu manumanu kua dia te popole Grik, ni vaketekete ni dia?
36 E tani ziha vona kua e tani barae, ‘Da miu ta kaze kiriniau, palaka mara beta miu na pariau, ki mara beta ve tolu na vano na palaka kua ia kete kirina’?”

7.37-39 A Iesus e pole na naru kara mahuri roroa

37 Na dama kua dia keteni vahozovia na hanihania kara kadia damana lotua kua, na dama kua, ia kadia dama kapou matoto kua, a Iesus ia madi ia tani barae, “Azei ni miu kua ni marahotia, mai ni niau nu hinu.
38 E habuka kua na polea kana Paraha e tania, ‘Azei ho kua nu bilip ni niau, ia da na naru kua kara mahuri roroa e pado gotala na poloko.’ ”
39 A Iesus ia e popole na Vule Tumonga, kua nuhu kua dia na bilip vona, ia da dia ta pelea. Palaka kilangata kua, ma beta na Vule Tumonga ni valanga ni ziho, na vuna a Iesus ma beta ni valamari muleha ia na matea ni pelea glori.

7:37 Wkp 23.36. **7:38** Ese 47.1; Sek 14.8.

7.40-44 Manumanu dia ta varipe vulavulahi

40 Manumanu taza dia ta longoria kua e tani barae, dia ka tania, "Matoto, kaka kua ia na profet kua a Vuvu e tania kete vala ni ziho."
41 Dia taza dia ta tania, "Ia na kaka kua a Vuvu e makia kete pele mulehia kana manumanu na garigari." Palaka taza ni dia, dia ta tania, "Beta! Kaka kua a Vuvu e makia, kete pele mulehia kana manumanu mara beta ni bukuni Galili.
42 Na polea kana Paraha e tania habuka na kaka kua a Vuvu e makia kete pele mulehia kana manumanu, ia da na vidiriki Devit katiu, da ki valohua ni Betlehem, na taon kua a Devit e mimia vona varira."
43 Pale, manumanu dia ta vaigege dia kene varipe vulavulahi.
44 Dia taza e kulidia dia kata paho taduria a Iesus dia na karabusnia, palaka ki beta dia na katia goloa katiu vona.

7.45-52 Pararaha ke vuni Iuda beta dia na bilip ni Iesus

45 Na gat kamahi kara tempel dia ta vamule, na hetpris kamahi kamani vuni Parisi kamahi dia ta hulenidia, "E kuziha kini beta miu na pelea ni mai?"
46 Na gat kamahi kua dia ta tania, "Beta hita na longoria kaka katiu muga ni lala kete popole habuka kaka kua!"
47 Na Parisi kamahi dia ka tania kiridia, "Ti rukimiu ve?
48 Miu ta hadavia katiu ni hita kua na Pararaha ke vuni Iuda beu katiu ni hita kua a vuni Parisi e bilip vona?
49 Manumanu kena dia ta bilip vona, ia nuhu kena beta dia na lala na lo kana Paraha. Manumanu kamahi kena a Vuvu kava ti tania habuka da dia ta golugolu."
50 A Nikodemus, ia ve na Parisi katiu, ia na kaka kua muga e vano ni Iesus, ia e tani barae ni dia,
51 "Kadolu lo e tania mara beta tolu na karabusni vetania kaka. Ma tolu ta muga longoria kotoa tolu ka pari vutuhia nazia e katia ki zaha, tolu ka karabusnia."
52 Dia ka tania kiri Nikodemus, "Tauka, ho ve tu bukuni Galili, ai? Hada papa na poloka buk ke Vuvu nu hadavia habuka, ma beta profet katiu ni pe ni Galili ni mai!"

[Na buk baibel Grik bukuni varira matoto beta dia na paria Jon 7.53-8.11]

7.53-8.11 Dia ta paho taduria tavine kua e katia magali buhua, dia ta pele vano ni Iesus

53 Pale, dia kene pe katiutiu kara kadia rumaruma.

8

1 A Iesus ia vano kara potuna ni Oliv.
2 Na damadama matoto ia vamule kara tempel, manumanu laveve dia ta mai mia lobia ia mia tadu kini vaketekete ni dia.
3 Na tisa kamahi kara lo kamani vuni Parisi dia ta pelea na tavine lahia katiu dia

7:42 2 Sml 7.12; Mai 5.2. **7:50** Jo 3.1-2.

ta kaze paria e balebale kamana tamohane motu katiu, dia ta mai vamadiria na matana manumanu,

4 dia ta hulenia a Iesus, “Tisa, tavine kua e kaze parua e balebale kamana tamohane katiu.

5 Na poloka lo ke Moses e tania habuka tolu kata lubi matehia na kedo, na tavine kua e katia galanga kua. E ho ku lohoi ziha?”

6 Dia ta hule rukia a Iesus na hulea kua dia kata parakilania, habuka kete tania polea katiu kua kete dangea dia kata koto kirina vona. Palaka a Iesus ia tiro vatudu ia vapolupolu na garigari na kukuna.

7 Dia ta ma huhule varidingania, ia madi ia tania ni dia, “Azei ni miu kua kini beta ni lala kete kakatia moge zaha katiu, kete muga vozongania hana kedo na tavine kua.”

8 Pale, ia tiro vatudu mule kini vapolupolu mule na garigari.

9 Dia ta longo baraenia, dia ta pe katiutiu laveve, kadia pararaha dia ta muga varihavai, dia te vati tapunia tavine kena kini ma mamadi kamani Iesus.

10 A Iesus ki tada vatada ki hulenia tavine kua, “Tavine, kue dia te kiri ve? Ti beta kaka kete koto kiriniho?”

11 Ia ki tania, “Paraha, ti beta dia.” A Iesus ki tania vona, “Hau ve beta na koto kiriniho; vano, palaka taua nu ma kakatia moge zahazaha.”

8.12-20 A Iesus ia na laet kara garigari

12 A Iesus e pole mule kamana manumanu ki tania, “Hau ia na laet kara garigari. Azei kua tani mumuri ni niau ia e hada na laet ki mara beta matoto ni vavana ve na rodo, palaka da e pelea na laet kara mahuria.”

13 Na Parisi kamahi dia ka tania kirina, “Ho mule tu gala ku popole ni niho mule, kubarae ka polea beta ni matoto.”

14 A Iesus ki tani barae ni dia, “Kua hau na popole ni niau mule, ia hau ta tani matotonia polea, na vuna hau ta lala hau ta pe ve ka mai, hau ka lala na palaka kua hau kata vamule kirina. Palaka miu beta miu na lala hau ta pe ve ka mai, ki beta ve miu na lala da ta kiri ve.

15 Miu ta sikelnia kaka na maki kua bukuna garigari, palaka hau beta na lala kata sikelnia moge kana kaka katiu.

16 Palaka kua hau na sikelnia kaka, kagu polea ia e mahoto, beta ni hau kazihegu kena ta sikelnia kaka, palaka na kaka kua e geriau ka mai, ia ve e kamakamaniau.

17 Na poloka kamiu lo mule, e vapolu bareanga; kua na witnes ni rua, kahiro polea ni katiu za, ia habuka polea kena hiro ta tania ia e matoto.

18 Hau mule ta lala kata popole na kagu galanga kamana kagu moge, a Tamagu kua e geriau ka mai, ia ve e popole na kagu galanga

8:5 Wkp 20.10; Lo 22.22-24. **8:12** Mt 5.14; Jo 9.5. **8:13** Jo 5.31. **8:17** Lo 19.15.

kamana kagu moge.”

19 Dia ka hulenia, “Kue a Kamama ni ve?”

A Iesus ki tania ni dia, “Beta miu na lalau ki beta ve miu na lala a Tamagu; kua miu na lalau, ma miu te lala a Tamagu ve.”

20 A Iesus e vaketea manumanu na poloka tempel kozoho na palaka kua e tataruha opa vona ki tatania polealea kamahi kua. Beta katiu ni haba taduria, na vuna kana dama ma beta ni mai.

8.21-30 A Iesus e tania manumanu mara beta dia na vano kara palaka kua ia kete kirina

21 A Iesus ki tani barae ni dia, “Hau da ta kakava ri, da miu ta kaze kavu kiriniau, miu ka varimateai na hamiu pekato. Malala kua hau kata kirina ia mara beta miu na bele vona.”

22 A vuni Iuda dia ka tania, “Karae kete hubi matehi mulehia, kuari e tani barae, ‘Malala kua hau kata kirina ia mara beta miu na bele vona’?”

23 A Iesus ki tania ni dia, “Miu ta bukuna malala kua e ngoro tadu, hau ta bukuna malala kua e heta. Miu ta bukuni ri na vulovulo, palaka hau beta na bukuna vulovulo kua.

24 Ia ki kubarae hau ka tania; da miu ta varimateai na hamiu pekato. Da miu ta varimateai na hamiu pekato kua tani beta miu na bilip habuka hau ia hau za.”

25 Dia ka hulenia, “Ho azei matoto?” A Iesus ki tania ni dia, “Hau kava muga te tania ni miu hau azei matoto.

26 Hau kagu polea luba vona kata vala kirimiu, goloa luba kata sikelnimiu vona, palaka kaka kua e geriau ka mai, kana moge ia e matoto laveve. Hau ta tatania na manumanu na nazia kua hau ta longoria ia e tania.”

27 Dia beta dia na longo lala habuka a Iesus e popole ni Tamana.

28 Kubarae, a Iesus ki tania ni dia, “Na dama kua miu te vazahenia na Tuna Kaka, ia da miu te ba lala habuka Hau ia Hau za; miu kene ba lala ve habuka hau beta na kakatia goloa katiu na kagu lohoihoia mule, palaka ta katia goloa za kua a Tamagu e tania ni niau.”

29 Azei kua e geriau ka mai, beta ni vati vetaniau, ia e kakamaniau na dama laveve. Na vuna ia e lala habuka ta lala kata kakatia goloa kua e muri matoto na kana lohoihoia.

30 Manumanu luba kua dia ta longoria a Iesus e popole barae, dia ta bilip vona.

8.31-47 Matotoka Polea da vagotalani mulehia kaka na karabus na moge zahazaha

31 A Iesus ia tania ni vuni Iuda kua dia ta bilip vona, “Kua miu na ma paho poto na kagu polea, ia miu ta kagu disaipel matoto,

32 da miu kene lala matotoka polea, na matotoka polea da ti pele gotalani mulehimiu na karabus.”

8:33 Mt 3.9; Lu 3.8.

33 Dia ta kolia vona dia ka tania, “Hita habu tubuni Abraham kua, ki beta boto katiu hita na kara vora vetanga kana kaka katiu. E kuziha ku tania, hita kata gotala mule na karabus?”

34 A Iesus ki tania ni dia, “Matoto, matoto ta tania ni miu, manumanu laveve kua miu ta kakatia moge zahazaha, ia miu ta vora vetanga kana moge zahazaha.

35 Na vora vetanga beta ni lala kete ma mimia na ruma kena ia e vovora vona, palaka na tuna kaka kua ia bukuna ruma kena, ia da e ma ki mimia vona.

36 Kubarae, kua ta na Tuna ni pele gotalani mulehiho na karabus, ia da tu gotala liuliu.

37 Hau ta lala miu ta habu tubuni Abraham. Palaka miu ta paparakilania miu kata hubi matehiau, na vuna kagu polea beta ni paria palaka vona kete ngoro na polokomiu.

38 Hau ta popole na goloa kua hau ta hada ni Tamagu, miu ta kakatia goloa kua miu ta longoria ni tamamiu.”

39 Dia ka tania, “A Abraham ia tubuhita.” A Iesus ki tania, “Kua ni matoto miu na habu tubuni Abraham, ma miu te kakatia nazia kua a Abraham e lala kete kakatia.

40 Hau kua, hau ta tatania matotoka polea hau ta longoria ni Vuvu, palaka miu ta paparakilania miu kata hubi matehiau; a Abraham mara beta ni katia galanga mata barae kua.

41 Miu ta mumuri na galanga ke tamamiu.” Dia ka tania vona, “Hita beta hita na tuna dala, hita tamahita a Vuvu katiu papa.”

42 A Iesus ki tania ni dia, “Kua a Vuvu ni tamamiu matoto, da ti kulimiu kirigu, na vuna hau ta pe ni Vuvu kua ka lohu ri. Beta na mai na kagu lohoihoia mule, betaka, a Vuvu e geriau ka mai.

43 E kuziha ki beta miu na longo lala polea kua hau ta tatania? Na vuvuna kubarae, beta ni kulimiu miu kata longoria kagu polea.

44 Miu ta habu tutuni tamamiu kua, a Satan, miu ka lala miu kata kakatia nazia kua ia e lala kete kukulina kirina. Na vuna na varivuvuka za, ia na kakanaka hubi matematea na kaka, ki beta ni lala kete muri na maki kua e matoto, na vuna beta matotoka polea ni ngoro na poloka. Vairukua; ia kana polea matoto kena. Na vuna ia kakanaka vairukua ki vuvuna mata vairukurukua laveve.

45 Palaka hau kua ta tatani matotonia polea ni miu, beta miu na bilip ni niau.

46 Azei ni miu kua e dangea kete tania habuka ta lala kata kakatia pekato? Kua hau na tatani matotonia polea, e kuziha ki beta miu na bilip ni niau?

47 Habu tutuni Vuvu, ia dia ta lala dia kata longoria polea ke Vuvu. Na vuvuna kua beta miu na longoria polea ke Vuvu, ia na vuna beta miu na ke Vuvu matoto.”

8.48-59 A Iesus e tania, "Ma beta a Abraham ni valohua hau muga za ta mimia"

48 A vuni Iuda dia ka tania, "E beta ni matoto kua hita ta tania kua ho tu bukuni Samaria, na hanitu ki holiholiho?"
49 A Iesus ki tania ni dia, "Hau beta na hanitu ni hoholiholiau, palaka hau ta vavazahenia hizani Tamagu, palaka miu ta popole taduriau.
50 Hau ki beta na kakaze kete vazaheanga hizagu. Palaka na kaka katiu ia e kulina kete vazahenia hizagu, ia za ia da e lala habuka kagu polea e matoto o betaka.
51 Hau ta tani matotonia ni miu: Azei ho kua nu paho poto na kagu vaketeketea ia da mara beta nu mate."
52 A vuni Iuda dia ka tania kirina, "Kua hita te hada vutuvutuhia habuka ho na hanitu na poloko. A Abraham ia e mate, na profet kamahi ve dia ve ta mate, e ho ku tani barae, 'Kua kaka katiu ni paho poto na kagu polea, ia mara beta ni mate.'
53 E kuziha? A Abraham, ia e mate; e ho tu dopa ku hizanga ni Abraham? Na profet kamahi dia ta varimateai! Ho tu tania ho azei matoto?"
54 A Iesus ki tania ni dia, "Kua na kokona zaheni mulehiau, kagu kona zahezahea ia beta ni matoto, palaka a Tamagu, kaka kua miu ta tania ia na kamiu Vuvu, ia, ia kua ia e kokona zahenia hizagu.
55 Palaka miu beta matoto miu na lala. Hau ta lala ia. Kua na tania beta na lala ia, ia da te mata vairukuruku habuka miu; palaka hau matoto ta lala ia ka paho poto na kana polea.
56 A tubumiu a Abraham ia hilohilo matoto kilaka kua ia lolohoia kete hadavia kagu dama, kamana ki hadavia ia hilohilo."
57 Dia ka tania kirina, "Ma beta ka krismas ni 50 pitu, ku tania tu hadavia a Abraham?"
58 A Iesus ki tania ni dia, "Hau ta tani matotonia ni miu, ma beta a Abraham ni valohua hau muga za ta mimia."
59 Pale, dia ta vilehia kedo dia kata vozohia vona, palaka ia vana paritigitigi ni dia kini vatia kadia tempel.

9

9.1-34 Kaka kua matana e keu

1 A Iesus e vavana ki vano, ia hadavia na kaka katiu matana e keu. A titinana e valohia ki keu matana.
2 Kana disaipel kamahi dia ka hulenia, "Tisa, azei matoto e katia pekato, kuari ia kini valohua matana kini keu. Ia o tamana kamani titinana?"
3 A Iesus ki tania ni dia, "Beta ni a tamana kamani titinana o kaka kuari ni katia pekato, palaka matana e keu manumanu dia kata hadavia matoto na matadia habuka a Vuvu kete gala vona.
4 E ba dadama, ia tolu kata katia galanga kana kaka kua e geriau ka mai. Ta marigo ni mai, da beta kaka kete gala.

5 Kua ta ba vovona ri na
vulovulo, ia hau na laet kara
vulovulo."
6 E tani hozovia polea kua,
ia livi kara garigari ia kamo
pokizia kamana livoroka, ia
taruhia na matana kaka kua.
7 Ia tania vona, "Vano
nu matu na poloka naru a
Siloam." (Mining na polea
kua, a "Siloam" e tani barae,
"E geura.") Pale, na kaka
kua ia vano matu, ia vamule,
matana ti kemi ia kini hada.
8 Nuhu kua dia ta lala dia
kata mimia kozoho na kaka
kua, ia mai nuhu kua dia
ta lala dia kata hadavia kua
kete vavarinongu muga, dia
ta hule, "Ia na kaka kua
matana e keu ki lala kete mia
ni vavarinongu kua?"
9 Taza dia ta tania, "Ia, ia
za." Taza dia ta tania, "Beu,
kaka kuari ia e hada balika
ia." Palaka na kaka kua ki
tania, "Beu ia hau za kua."
10 Dia ka hulenia, "Pele ti
kuziha mata kini kemi?"
11 Ia ki tania, "Na kaka
dia ta kohania a Iesus e ka-
tia tamotamo ki taruhia na
matagu, ia geriau kata vano
matu ni Siloam. Pale hau ta
vano matu, kua matagu kini
kemi kene hada."
12 Dia ka hulenia, "Kue
kaka kena kue?" Ia ki tania,
"Hau beta na lala."
13 Dia ta pelea na kaka
kua muga matana e keu, kini
zahe ni vuni Parisi.
14 Na dama kua a Iesus e
katia na tamotamo ki kati
kemihia na matana kaka
kua, ia na Sabat.
15 A vuni Parisi dia ta hule-
nia ve e kuziha matana kini
kemi. Ia tania, "E taruhia
na tamotamo na matagu hau
ta vano matu, kua hau kene
hada."
16 Na Parisi taza dia ta
tania, "Kaka kua beta ni pe
ni Vuvu, na vuna beta ni
lala kete mumuri na lo kara
Sabat." Palaka taza dia ka
tania, "Kua ni ia kakanaka
moge zahazaha, da e kati
zingania na mirakel kamahi
kua?" Pale, dia ta pole vari-
vaigegeai dia kene varipe
vulavulahi.
17 Dia ta hule mulehia
kaka kua muga matana e
keu, "Ho tu lohoi ziha vona?
Na vuna ia e kati kemihia
mata?" Na kaka kua ki tania,
"Ia na profet."
18 A vuni Iuda beta dia na
bilip habuka na kaka kua ia
ia za kua muga matana e
keu, kua kini kemi mule. Dia
ta geu kiri tamana kamani
titinana,
19 dia ta hulenihiro, "Kaka
kua ia tumoro kua? Ia za
kua mo ta tania e valohua
matana ki keu? E ziha kua
meni ia kini hada?"
20 Tamana kamani titinana
hiro ta tania, "Miro ta lala
kaka kua ia na tu miro, miro
ka lala ve e valohua matana
ki keu;
21 Palaka kua ia ti hahada,
ia beta miro na lala, ki beta
ve miro na lala azei e katia
ki kemi. Ia ti paraha kena,
miu hulenia ia da e tania."
22 Na tamana kamana
titinana kaka kua, hiro
ta kuahinia a vuni Iuda,
kubarae hiro ka tani barae.
Na vuna a vuni Iuda kava
dia te taru lupunia polea
kubarae; azei kua ni tania
habuka a Iesus ia a Kristus
za, ia da e rausianga ki beta

9:5 Mt 5.14; Jo 8.12.

kete ma lolotu kamadia na kadia haus lotu.
23 Kuza barae hiro ka tania, "Ia ti paraha kena; miu hulenia."
24 Dia ta koi mulehia na kaka kua muga matana e keu, dia ka tani barae vona, "Vazahenia hizani Vuvu, Hita ta lala habuka kaka kua e kati kemihiho ia na kakanaka pekato."
25 Na kaka kua ki tania ni dia, "Kua ia ni na kakanaka pekato, ia hau beta kata lala kena; palaka goloa hau ta lala ia kua: Muga hau ta keu, palaka kua hau te hada."
26 Dia ka hulenia, "E kuzinganiho matoto? E kati zingania mata ki kemi?"
27 Ia ki tania, "Hau kava te tania ni miu, miu beta ni kulimiu miu kata longoria. E kuziha ki kulimiu kata tani mulehia ve ni miu? Tauka e kulimiu miu kata kara kana disaipel kamahi ve?"
28 A vuni Parisi dia ta pole zahatia matoto dia ka tania, "Ho na disaipel kana kaka kena! Hita na disaipel ke Moses kua!
29 Hita ta lala a Vuvu e pole kamani Moses, palaka na kaka kena, beta hita na lala ia pe ve ki mai kena!"
30 Na kaka kua ki tania, "Hau beta na longo lala polea kena miu ta tatania! Miu ta tania beta miu na lala ia e pe ve ki mai, palaka kua ia e katia matagu kini kemi.
31 Tolu ta lala habuka a Vuvu beta ni lala kete longoria nuhuta pekato; palaka a Vuvu e lala kete lolongo kara nuhu kua dia ta lala dia kata kukuahinia dia ka kakatia nazia kua ia e lala kete kukulina kirina.
32 Kilaka kua a Vuvu e kati varivuvungania garigari ki mai, beta ni longora kaka katiu ni katia kaka kua e valohua matana ki keu, ni kemi mule.
33 Ta kaka kua ni beta ni pe ni Vuvu, mara beta ni katia goloa katiu."
34 Dia ka tania kirina, "Ho tu valohua ku paraha kamana pekato. Kua tu parakilania koto nu sikulnihita, ai?" Dia ta rausnia kete beta kete ma hoho mule ni lolotu na kadia haus lotu.

9.35-41 Manumanu kua beta dia na bilip, ia dia ta balika na kaka kua matana e keu

35 A Iesus ki longoria habuka dia te rausnia kaka kua na kadia haus lotu, ia paria kaka kua ia hulenia, "Tu bilip na Tuna Kaka?"
36 Na kaka kua ki hule, "Paraha, Tuna Kaka ia azei matoto? Tania ni niau hau kata bilip vona."
37 A Iesus ki tania vona, "Ho kava tu hadavia, kua ia za kua e popole kamaniho."
38 Pale, na kaka kua ia tania, "Paraha, hau ta bilip!" Ia padonia tutura karua na kabeni Iesus kini lotu vona.
39 A Iesus ki tania, "Hau ta ziho kara vulovulo kata sikelnia manumanu, kata katia, manumanu kua dia ta keu dia kata hada mule, nuhu kua matadia e hahada dia kata keu."
40 Na Parisi taza dia ta mamadi kozoho kamana dia ka longoria polea kua a Iesus e tania, dia ta tani barae, "E

kuziha ku tania matahita e keu?”
41 A Iesus ki tania ni dia, “Kua matamiu ni keu, ia mara beta miu na katia moge zahazaha. Palaka kua miu te tania matamiu e hahada, kubarae kamiu moge zahazaha ia e ba vovona.”

10

10.1-21 A Iesus ia kaka kemi kara hada potopotoa na sipsip

1 A Iesus e tani barae, “Hau ta tani matotonia ni miu, kaka kua tani beta ni pe na doa kara banis na sipsip ni hoho, palaka kua ni papane ni pe na palaka katiu ni hoho kara poloka banis, kaka kena, ia na raskol ki mata vanaho.
2 Palaka na kaka kua e pe na doa kara geit ki hoho, ia na kakanaka hada potopotoa matoto na sipsip kamahi kena.
3 Na kaka kua e hada poto na geit, da e vukazia na doa kara kakanaka hada potopotoa na sipsip kua. Na sipsip kamahi dia ta longo lala kana koia. Ia da e kohania hizana sipsip katiukatiu, ki peledia, dia ta gotalatala.
4 Tani pelea kana sipsip laveve dia na gotalatala, ia vamuga ni dia, na sipsip kamahi dia ta muri vona, na vuna dia ta longo lala kana koia.
5 Mara beta dia na muri veta na kaka motu katiu; da dia ta varihavai vona na vuna beta dia na longo lala koia kana kaka motu.”
6 A Iesus e barikikinia polea kua ni dia, palaka beta dia na longo lala nazia ia e popole vona.
7 A Iesus ia tani mulehia ni dia, “Hau ta tani matotonia ni miu, hau ia na doa kana sipsip.
8 Manumanu laveve kena dia ta muga dia ka mai ni niau, ia dia na raskol kamahi, dia ka mata vanaho, palaka na sipsip kamahi beta dia na longoria kadia polea.
9 Hau ta habuka na doa kara geit kua na sipsip e hoho ki pe vona; nuhu kua dia ta pe ni niau dia ka hoho, ia da a Vuvu e vaikoli kiridia, da dia ta hoho dia ka gotala dia ka paria na raburabu pa, kua dia kata hania.
10 Na kakanaka vanahoa e mai za kete vanahea ni vairohia ni hubi matehia na sipsip kamahi. Hau ta mai dia kata pelea mahuria, dia na pelea mahuria ni vonu matoto ni dia.
11 Hau na kaka kemi kara hada potopotoa na sipsip. Kaka kemi kara hada potopotoa na sipsip, ia da e mate kara kana sipsip kamahi.
12 Ta kaka kua ni beta ni ia na tauana sipsip, ni kadoa ia za kete hada poto na sipsip kamahi za, kua ni hadavia na kaua varihanihani ni mai, ia da e hava tapunia na sipsip kamahi; pale, na kaua varihanihani kua ia mai vaihani na sipsip kamahi kua, dia ta bura katiutiu.
13 Na kaka kua e kadoa kete hahada poto na sipsip kamahi, e hava na vuna ia e gagala kara moni za, ki

mara beta ni lohoi kara sipsip kamahi.
14 Hau na kaka kemi kara
hada potopotoa na sipsip;
hau ta lala sipsip kua e kagu,
dia ve dia ka lalau,
15 habuka kua a Tamagu ia
e lalau, hau ve ka lala a Tamagu;
hau ka vati mazukenia
livuhagu kara kagu sipsip kamahi.
16 Kagu sipsip taza ve kua
beta dia na bukuna kagu
kabuna sipsip kamahi kua,
ia dia ve kata peledia ve,
dia ve da dia ta longoria kagu koia.
Dia kata mai lupu
dia na kara kabuna sipsip katiu za,
na kakanaka hada potopotoa na sipsip ni katiu papa.
17 A Tamagu e kulina matoto kirigu,
na vuna hau te longoria kana polea kua da katane mate,
palaka da ta mahuri mule.
18 Mara beta kaka katiu ni hubi matehi vetaniau,
hau ta vala mazukeni mulehiau
na kagu lohoihoia mule.
Hau kagu matuhanga vona kata vala mazukenia,
kagu matuhanga vona kata pele mulehia;
a Tamagu ia e geriau kata kati baraenia."
19 A vuni Iuda kamana dia
ka longoria polea kua,
dia ta varipe vulavulahi mule ve.
20 Dia luba dia ta tania kiri Iesus,
"Ia na hanitu e holiholia, ki vavalaha;
e kuziha miu ka lolongo kara kana polea?"
21 Palaka taza ni dia,
dia ka tania,
"Polea kua beta ni kana kaka kua vule zaha na poloka kua.
Kua kaka ni vule zaha na poloka,
e dangea kete kati kemihia kaka kua matana e keu?"

10.22-42 A vuni Iuda dia ta pole katia a Iesus

22 Kilangata kua, na lotua kapou katiu e bele ni Ierusalem.
Dia kata makia dama kua dia ta makia na Tempel kini kara ruma ke Vuvu za.
Na taem kua ia na nagi kara magara.
23 Pale, a Iesus ki vanavana na poloka banis na Tempel,
na varanda ke Solomon.
24 A vuni Iuda dia ta mai madi lobia,
dia ka hulenia,
"Da ngiza matoto kunu tani kakava ni hita?
Tani matotonia polea ni hita.
Ia ho za a Kristus?"
25 A Iesus ki tania ni dia,
"Hau kava te tania ni miu,
palaka beta ni kulimiu miu kata bilip.
Na galanga kamahi kua ta kakatia na hizani Tamagu,
ia e vavatunga kakavau ni miu;
26 palaka ia beta za miu na bilip,
na vuna beta miu na bukuna kagu kabuna sipsip kamahi.
27 Kagu sipsip kamahi dia ta longo lalau,
hau ka lala dia ve,
dia ka mumuri ni niau.
28 Hau ta vala ni dia mianga kara mahuri roroa,
ki mara beta dia na golu;
mara beta matoto kaka katiu ni pele kakava dia na limagu.
29 A Tamagu kua e valadia ni niau,
ia e dopa ki hizanga,
ki mara beta matoto kaka katiu ni pele kakava katiu ni dia,
na limani Tamagu.

10:14 Mt 11.27; Lu 10.22.

30 Hau kamani Tamagu ia
miro ta katiu za."
31 A vuni Iuda dia ta pele-
pele mule kedo dia kata vo-
zohia.
32 A Iesus ki hulenidia,
"Hau ta vatunga na matamiu
laveve na galanga kemikemi
kua a Tamagu e vala ni niau
kata katia. Galanga kakei ni
dia kua ta kati zahatia, miu
ka hada ki zaha, miu kata
vozohiau taraka?"
33 Dia ka tania vona, "Beta
hita na tania hita kata vozo-
hiho taraka galanga kamahi
kena tu katia, palaka taraka
kua tu dedelahania a Vuvu.
Na vuna, ho tu kaka habuka
hita kua za, ku tania ho a
Vuvu."
34 A Iesus ki tania, "Karae
beta ni vapolunganga na
kamiu lo ni tanga kua a
Vuvu e tani barae, 'Miu na
vuvu kamahi.'
35 Tolu ta lala nazia kua na
polea ke Vuvu e tania, ia e
matoto dama laveve ki mara
beta kaka katiu ni pokizia; a
Vuvu ia ki kohania na nuhu
kua e vala kana polea ni dia,
na vuvu kamahi.
36 Palaka hau a Vuvu mule
e makiau ki geriau ka ziho
kara vulovulo. E kuziha kua
hau ta tania hau na Tuni
Vuvu, miu ka tania hau ta
dedelahania a Vuvu?
37 Kua tani beta na gagala
na galanga kua a Tamagu e
tania kata katia, pele taua
miu na bilip ni niau.
38 Palaka kua hau na kaka-
tia kana galanga, ia vata kua
beta miu na bilip ni niau,
palaka miu kata bilip na
kagu mirakel kamahi, miu
kata lala matotonia habuka
a Tamagu ia na polokogu,
hau ve na poloki Tamagu."
39 Dia ta parakilani mule-
hia dia kata haba taduria,
palaka ia hava hutu ni dia.
40 Pale, a Iesus ia vamule,
ia pe poki na naru a Iordan,
ia vano kara palaka kua a
Jon kakanaka baptais muga
e vavala baptais na manu-
manu vona, kini mia vona.
41 Manumanu luba dia ta
mai vona, dia ka tania, "A
Jon beta ni katia mirakel
kamahi, palaka goloa laveve
kua e tania na vuna na kaka
kua, e matoto."
42 Pale, manumanu luba
dia ta bilip vona.

11

11.1-16 Na matea ke Lasarus

1 Kaka katiu hizana a
Lasarus e mazahitia. Ia
e bukuni Betani na malala
ke Maria kamani tazina a
Marta.
2 A Maria ia livuki Lasarus,
kua e mazahitia ki ngongoro,
ia tavinena za kua da ba
muri kini valikiria na per-
pium kara kabena Paraha ki
bizia na vuluka.
3 Varitazini karua kua hiro
ta tulenia polea ki vano ni
Iesus hiro ka tania, "Paraha,
kaka kua e kuli matoto ki-
rina e mazahitia."
4 Kamana a Iesus ki lon-
goria polea kua ia tania,
"Mazahi kua mara beta ni
mate vona. Beu, ia kete katia
manumanu dia na hada na
matuhanga ke Vuvu dia na

10:33 Wkp 24.16. **10:34** Sng 82.6. **10:40** Jo 1.28. **11:1** Lu 10.38-39. **11:2** Jo 12.3.

vazahenia hizana. Na dala kua za tuni Vuvu ve da e pelea hiza kapou."

5 A Iesus e lala kete kulina matoto kiri Marta hiro a tazina ia mai ve livukuhiro kua a Lasarus.
6 Kamana ki longoria habuka a Lasarus e mazahitia, ia beta ni vano tapu, e mia dama rua ve na palaka kua e mimia vona.
7 Muri na dama rua kua, ia tania na kana disaipel kamahi, "Tolu kata vamule vano kiri Iudea."
8 Kana disaipel kamahi dia ta tania, "Tisa, ba ngora za kua a vuni Iuda ra kena dia ta parakilania dia kata vozohiho, e kuziha kena koto nu vamule vano kiri rae?"
9 A Iesus ki kolia kadia polea ki tania, "Dama katiukatiu, ia aua e 12 vona, te? Kubarae kua kaka katiu ni vavana na dama, ia mara beta ni tupa, na vuna zia ia e hahada na hadanga kara vulovulo.
10 Palaka kua kaka ni vavana na marigo da e tupa na vuna beta hadanga vona kete hada."
11 Kamana ki tani hozovia polea kua ia tania ni dia, "Kadolu kaka a Lasarus ti ngoro, palaka hau kata vano na vakongania ni lama."
12 Kana disaipel kamahi dia ta longoria polea kua dia ka tania, "Paraha, pele kini ngongoro, tauka da e kemi mule."
13 A Iesus ia e tatania habuka a Lasarus ti mate, palaka kana disaipel kamahi dia ta lohoia dia ka tania e tania a Lasarus e ngongoro za.
14 Pale, a Iesus ia tani kakava ni dia ki tania, "A Lasarus ti mate,
15 palaka e kemi ki beta hau kamana ki mate, na vuna ta lohoihoi ni miu, miu kata bilip. Palaka, miu mai tolu kata vano vona."
16 A Tomas, ruani hizana kua a Didimus, ia e tani barae ni habu tamaninika na disaipel kamahi, "Mai tolu kata vano kamana, tolu na mate kamana."

11.17-27 A Iesus e tania habuka, "Mahuri mulea, ia vona, laep ia vona."

17 E vano bele ni Betani, ia ti paria habuka a Lasarus kava ti ngoro na poloka lovo dama ti garamo kava.
18 Na malala kua a Betani, ia e kozoho ni Ierusalem, e hada barae e 3 kilomita za,
19 a vuni Iuda luba dia ta mai ni Marta hiro a Maria, dia ka mia kamahiro, dia kata katia magalihiro ni kemi, na vuna na matea ke livukuhiro, a Lasarus.
20 Tania a Marta ki longoria kua ti tanga habuka a Iesus e mamai, ia vatia a Maria na kahiro ruma, ia vavana vano ki paria a Iesus na dala.
21 A Marta ki tania ni Iesus, "Paraha, ni ho ri kua, mara beta livukugu ni mate.
22 Palaka meni kua hau ta lala habuka kua nu hulenia a Vuvu kara goloa katiu, a Vuvu da e vala ni niho."
23 A Iesus ia tania vona, "Livuku da e mahuri mule."
24 A Marta ki tania, "Hau ta lala da e mahuri mule na Las De kamana manumanu

laveve kua dia te varimateai kava."
25 A Iesus ki tania vona,
"Mahuri mulea ia ni niau.
Laep ia ni niau; azei ho tanu
bilip ni niau, ia vata kua tu
mate kava, ia da tu mahuri,
26 azei kua e ba mamahuri
ki bilip ni niau, ia mara beta
ni mate. Tu bilip na polea
kua?"
27 A Marta ki tania, "E,
hau ta bilip habuka ho a
Kristus, na Tuni Vuvu, kua
a Vuvu e geria kete ziho ni
pele mulehia manumanu na
garigari."

11.28-37 A Iesus lohora e zaha ni Lasarus ki tangi

28 Kamana a Marta ki tani
hozovia na polea kua ia va-
mule vano kara ruma ia ko-
hania tazina a Maria, ia tani
vilagea vona, "A tisa ia ri kua
ki huhule kiriniho."
29 A Maria e longoria polea
kua, ia di madi ia baribari
vano ni Iesus.
30 A Iesus ia ma beta ni
hoho na malala, e ba vovona
na palaka kua a Marta e
paria vona.
31 A vuni Iuda kua dia ta
mimia kamani Maria dia ka
lololo kamana, dia ta hada
kua a Maria e divurutia ki
madi ki gotala, dia ta muri
vona. Dia ta lohoia dia ka
tania a Maria kete vano kara
matmat ni tangi.
32 Kamana e vano ki bele
na palaka kena a Iesus vona
ki hadavia, ia dua kara
kabena ki tania, "Paraha, ni
ho ri kua mara beta livukugu
ni mate."
33 Kamana a Iesus ki ha-
davia e tatangi, ki hadavia
ve nuhu kua dia ta kamana
dia ta tatangi ve, lohora ki
zaha matoto, ia ve kini tania
keteni tatangi ve.
34 Ia hulenidia, "Miu ta
tavunia ni ve?" Dia ka tania,
"Paraha, mai nu hadavia."
35 A Iesus ia tangi.
36 A vuni Iuda dia ka ha-
davia dia ka tania, "Hadavia,
e kulina matoto kirina!"
37 Palaka taza ni dia, dia
ta tania, "E lala kete kati
kemihia nuhu kua matadia
e keu, te! E kuziha ki beta
ni kulina kete kodonia kaka
kua, kua ia kini mate?"

11.38-44 A Iesus e valamari mulehia a Lasarus

38 A Iesus magalina e zobo
matoto, ia vano kara mat-
mat. Na lovo kua, e hovua
na hiripa kedo, ki taba
porota hatamara na kedo.
39 A Iesus ki tania ni dia,
"Miu puke kakava kedo." A
Marta, livuka kaka kua e
mate ia tania, "Paraha, da
bavuka e hubi kiridolu, na
vuna ia ti ngoro na poloka
lovo dama ti garamo."
40 A Iesus ki tania kirina,
"Beta na tania ni niho, kua
nu bilip, da tu hada na
matuhanga ke Vuvu?"
41 Pale, dia ta puke kakava
na kedo. A Iesus ia hada
vatada ki tani barae, "Tam-
agu, hau ta hate motuniho
na vuna kava tu longoriau.
42 Hau ta lala dama laveve
ho tu lala koto lolongoriau,
palaka hau ta tani barae kua,
na vuna manumanu kua dia
ta tatabu longo kua, dia kata
bilip habuka ho tu geriau ka
mai."

43 Kamana ki tani hozovia
polea kua, ia goe ki tania,
"Lasarus, mai gotala!"
44 Na kaka mate ia mai
gotala, kamana lavalava
kua e kukula livuhana
kamana bakana vona. A
Iesus ia tania ni dia, "Miu
pele kakava lavalava na
livuhana, miu ta vatia ia
vano."

11.45-57 Pararaha ke vuni Iuda dia ta taru lupunia kadia polea dia kata hubi matehia a Iesus
(Matyu 26.1-5; Mak 14.1-2; Luk 22.1-2)

45 Kubarae a vuni Iuda
luba kua dia ta mai dia kata
balahea a Maria, dia ka ha-
davia goloa kua a Iesus e
katia, dia ta bilip vona.
46 Palaka, taza ni dia, dia
ta vamule vano dia ta tania
ni vuni Parisi na goloa kua a
Iesus e katia.
47 Pale, na hetpris kamahi
kamana Parisi kamahi dia
ta lupu kamana kaunsil
kamahi. Dia ta tani barae,
"Tolu kata kuziha matoto?
Miu hadavia mirakel kamahi
kua na kaka kua e kakatia.
48 Ta tolu na ma vatia ni
ma kukubarae, manumanu
laveve da dia te bilip vona,
a vuni Rom dia ta mai vairo-
hia kadolu tempel kamana
kadolu kantri!"
49 Palaka kaka katiu ni
dia, hizana a Kaiafas, ia na
hetpris kara krismas kua, ia
tani barae, "Miu beta matoto
miu na lala goloa katiu!
50 Beta miu na lohoi
lala habuka e dopa ki
kemi kadolu kua na kaka
katiu za kete pelea mudina
manumanu laveve ni mate,
tabarae manumanu laveve
na kantri kua ni vairoha-
dia."
51 Beta ni na vuna na
kana lohoihoia mule ki
tania polea kua, palaka ia e
habuka ia na hetpris kilaka
kua, ia ki tatani mugania
polea habuka, a Iesus kete
mate kiri vuni Iuda laveve.
52 Palaka beta ni kete mate
kiri vuni Iuda za, beta, da
e mate kete lupuni mulehia
ve habu tutuni Vuvu kua dia
ta zidi barara vetaveta na
malalala motumotu, dia kata
mai lupu mule dia na bele
kabu katiu za.
53 Kilangata pamuhi dia ta
taru lupunia polea dia kata
kazekaze dala dia kata hubi
matehia a Iesus.
54 Kuza barae a Iesus kini
beta ni ma vana kavakava
na pidaki vuni Iuda. Ia
vatia a Iudea ia vano kara
malala katiu kozoho na de-
set, kara taon katiu e ko-
hanga a Efraim, ia kamana
kana disaipel kamahi, dia ta
loli vona.
55 Pale, na dama kara hani-
hania kapou na Pasova ti
kokozoho, kubarae manu-
manu luba dia kene vati
mugania kadia malalala dia
kene zazahe kiri Ierusalem,
dia kata katia maki kua dia
ta lala dia kata kakatia, dia
kata klin mule na matani
Vuvu. Ba muri na hanihania
kapou kara Pasova kini lohu.
56 Dia ka hahada kiri Iesus,
kilaka kua dia ta lupu na
poloka tempel, dia ka vavar-
ihulei, "Miu ta lohoi ziha,
karae da beta kete mai na
hanihania kapou?"
57 Na hetpris kamahi
kamadia vuni Parisi kamahi,
kava dia te vala polea

matuha pebarae, azei kini lala kamuzia a Iesus ni ve matoto, kete kalohunia dia kata paho taduria.

12

12.1-8 A Maria e valikiria perpium kara kabeni Iesus
(Matyu 26.6-13; Mak 14.3-9)

1 Dama 6 muga na damana hanihania kapou kara Pasova, a Iesus ia zahe bele ni Betani. Betani ia na malala ke Lasarus, kaka kua a Iesus e valamari mulehia na matea.
2 Dia ta katia hanihania kapou ni Iesus. A Marta ia tabirabira hadia haninga, a Lasarus ia e kamana nuhu kua dia ta mimia kamani Iesus na tebol.
3 Pale, a Maria ia pelea na botole kapou na perpium e hubi papa e kadoa na moni kapou matoto. Ia mai valikiria kara kabeni Iesus ia bizia na vuluka. Na bavuka perpium kua ki hubi na poloka ruma.
4 Na disaipel ke Iesus katiu, hizana a Iudas Iskariot, kaka kua ba muri kete vala a Iesus na limani vuni Iuda, e tani barae,
5 "E kuziha ki beta ni vatia tolu na salinia na perpium kua tolu na pelea 300 Kina vona tolu na vala monina kana nuhu kua beta kadia goloaloa vona?"
6 A Iudas e tani barae, beta ni habuka e lohoihoi na nuhu kua beta kadia goloaloa vona, palaka ia na mata vanaho katiu. Ia e lala kete hahada poto na kadia hanpaus kara moni, ki lala kete vavanaho na poloka.
7 Palaka a Iesus ki tania, "Miu vatia tavine kua. Miu vatia ni paho poto na kana perpium kete kara dama kua kete tavuanga hau.
8 Manumanu kua beta kadia goloaloa vona, da dia ta ma mimia kamamiu, palaka hau mara beta na ma mimia kamamiu."

12.9-11 Na hetpris kamahi dia ta taru lupunia polea dia kata hubi matehia a Lasarus
9 Na kabuna manumanu luba bukuni Iuda dia te lala habuka a Iesus ia ni Betani dia ta lohu, beta ni habuka dia kata hada a Iesus za, palaka dia kata hadavia a Lasarus ve, kaka kua a Iesus e valamari mulehia na matea.
10 Kubarae na hetpris kamahi dia ta taru lupunia kadia polea dia kata hubi matehia ve a Lasarus,
11 na vuvuna kua na goloa kua a Iesus e katia ni Lasarus, kubarae a vuni Iuda luba dia te vatia na hetpris kamahi kua dia kene bilip ni Iesus.

12.12-19 A Iesus e hoho ni Ierusalem balika king
(Matyu 21.1-11; Mak 11.1-11; Luk 19.28-40)
12 Ti dama mule, na kabuna manumanu kapou, kua dia ta lohu kara hanihania kapou na Pasova, dia ta longoria habuka a Iesus ti zazahe kiri Ierusalem.
13 Dia ta vilehia na dangana baibai dia kene vana tarengania, dia ka gogoe dia

12:3 Lu 7.37-38. **12:8** Lo 15.11. **12:13** Sng 118.25-26.

ka tatania, “Hosana! Paleka a Vuvu ni kati kemihia matoto na kaka kua e mamai na hizana Paraha! Vuvu, kati kemihia matoto na King ke vuni Israel!”

14 A Iesus ia pelea na donki katiu ia polo vona, balika za kua e vapolunganga na poloka buk ke Vuvu, ki tanga,

15 “Manumanu bukuna taon kapou a Saion, taua miu na kuahi. Hadavia kamiu King kua ti mamai e mimia na huduna donki huluvahu ki mamai.”

16 Kilangata kua kana disaipel kamahi beta dia na lohoi lala goloa kamahi kua. Muri na kua a Vuvu ti valamari mulehia a Iesus kini vala glori vona, dia te lohoi mulehia na polea kua e vapolunganga ki tanga habuka; da dia ta kati baraenia ni Iesus.

17 Nuhu kua dia ta kamani Iesus kilangata kua a Iesus e koi kiri Lasarus ki valamari mulehia na matea, dia kava dia te tania goloa kua kini vana lobia manumanu laveve.

18 Na vuna manumanu dia te longoria na goloa kua a Iesus e katia, kubarae dia kene pe tarengania a Iesus dia kata zahe vona.

19 A vuni Parisi dia ka pole mai vano na pidaka dia mule dia ka tania, “Miu hadavia, goloa laveve kena tolu ta tatania tolu kata katia vona, ia da ti mara beta! Manumanu laveve na vulovulo dia te mumuri vona.”

12.20-26 A vuni Grik taza kulidia dia kata hadavia a Iesus

20 A vuni Grik taza dia ta bele ni Ierusalem kilangata kua kara hanihania kapou na Pasova.

21 Dia ta mai bele ni Filip, a Filip ia bukuni Betsaida ni Galili, dia ta tani barae, Filip, “Kulihita hita kata hada a Iesus.”

22 A Filip ia vano tania ni Andru; hiro ta rua vano tania ni Iesus.

23 A Iesus ki tania, “Na dama kua e makua kana Tuna Kaka keteni pelea glori kava ti bele.

24 Hau ta tani matotonia ni miu, ta harana vit ni beta ni dua kara garigari ni mate, da ia e ma ki kara harana vit za, palaka kua tani dua ni mate, ia da ti galulu kini vua kini taruhia paleka luba matoto.

25 Nuhu kua dia ta lala kete kukulidia matoto kara kadia mianga, da dia ta paho kavu kirina; nuhu kua beta dia na lala dia kata lolohoi marata na kadia mianga pa, ia da dia ta paho poto vona kara mahuri roroa.

26 Azei kua e kulina kete vora kagu, ia kete muri ni niau, malala kakei ta kirina, ia kagu vora ve ia da e kamaniau. Pale, a Tamagu ia da ti hada zahenia azei ho kua tu vovora kagu.”

12.27-36 Tolu kata vazahenia Tuna Kaka.

27 “Kua, magaligu e zobo matoto. Palaka kata tani ziha? Kata tani barae, ‘Tamagu, pele kakava goloa kua keteni bele ni niau?’ Beta,

12:15 Sek 9.9. **12:25** Mt 10.39; 16.25; Mk 8.35; Lu 9.24; 17.33.

ia na vuvuna za kua hau ta mai.
28 Tamagu katia hiza ni dopa vazaheanga!” Pale, halingana kaka katiu e pe na lagato ki tania, “Hau kava te vala glori na hizagu, hau da ta vazaheni mulehia ve.”
29 Na kabuna manumanu kua dia ta varimadiriai dia ta longoria halingana kaka kua. Taza dia ka tania na mariaba e vulukururu. Taza dia ta tania na engel katiu e pole kamani Iesus.

30 A Iesus ki tania ni dia, “Na halinga kua miu ta longoria, ia e mai kete kodonimiu, beta ni mai kagu.

31 Kua ti damana a Vuvu keteni koto kara manumanu na vulovulo; na paraha kua e lala kete hahada na vulovulo da ti kali kakavanga;

32 palaka hau, ta na vazaheanga, da ta harehia manumanu laveve dia ka mai ni niau.”
33 E tania polea kua kete vatunga kua ia da e mate ziha.

34 Na kabuna manumanu kua dia ka tania, “Kadolu lo e tania, habuka a Kristus da e mahuri roro. E kuziha ku tania habuka, ‘Na Tuna Kaka da e vazaheanga ki zahe’? Azei matoto ia na ‘Tuna Kaka’?”

35 Pale, a Iesus ia tania ni dia, “Na Laet da e kamamiu ki vano pitu papa ve. Miu vavana kua miu ta ba hahada na balangana, kete beta rodo kete kari havutimiu; na vuna zia, na kaka kua e vavana na rodo, beta ni lala ia e kikirive.
36 Kua na Laet e ba kakamamiu, miu bilip vona, miu na kara habu tutuna Laet.”

12.37-43 A vuni Iuda luba beta dia na bilip ni Iesus

Kamana a Iesus ki tani hozovia polea kua, ia vavana kini paritigi ni dia.

37 A Iesus e katia mirakel luba matoto na matani vuni Iuda, palaka beta za dia na bilip vona.

38 Kubarae, na polea ke profet Aisaia ti pori matoto: ia e tani barae, “Paraha, azei e bilip na polea kua hita ta vavala? Azei e hadavia na Paraha kua e vatunga kakava kana matuhanga vona?”

39 Kubarae, ki mara beta dia na bilip. Na vuna polea ke Aisaia katiu ve kua e tani barae,

40 “A Vuvu ti bara keuhia matadia, kini tabaria kadia lohoihoia, kete beta dia kata hada, kete beta ve dia kata lohoi lala, kete beta dia kata tare poki dia na vamule ni Vuvu ia ni kati kemihidia.”
41 A Aisaia ia e tani barae na vuna ia kava ti hada na glori ke Iesus, ia ki popole vona.

42 Palaka, na pararaha ke vuni Iuda luba dia ta bilip ni Iesus, palaka dia ta kuahinia a vuni Parisi, ki beta dia na tani kakava kadia bilip. Dia ta kuahi tabarae dia na tabunidia, ni beta dia kata ma hoho na poloka haus lotu ke vuni Iuda.

12:34 Sng 110.4; Ais 9.7; Ese 37.25; Dan 7.14. **12:38** Ais 53.1. **12:40** Ais 6.10.

43 Na vuna e kulidia manumanu kete vazahenia hizadia, beta ni kulidia a Vuvu kete vazahenia hizadia.

12.44-50 Polea kua a Iesus e vavala ia da e sikelnia manumanu

44 A Iesus ia pole kapopou ki tania, "Azei ho tu bilip ni niau, ia ho tu bilip ve na Kaka kua e geriau ka mai.
45 Azei e hadaviau, ia kava ti hadavia Kaka kua e geriau.
46 Hau ta ziho na vulovulo habuka laet, kua kaka ni bilip ni niau, ia mara beta ni ma mimia rodo.
47 Azei ho tu longoria kagu polea kamahi ki beta nu muri vona, mara beta na koto kiriniho, na vuna beta na geura kata koto kara manumanu na vulovulo, hau ta ziho kata vaikoli kara manumanu.
48 Nuhu kua dia ta pole katiau ki beta dia na pelea kagu polea, kakanaka vona da e koto kiridia. Na polea laveve kua ta vavala, ia da e koto kiridia na las de.
49 Na vuna hau beta na tatani vetania polea kamahi kua na kagu lohoihoia mule, palaka a Tamagu ia e tani vatuharia polea kakei ni niau kata tania, hau ka tatania.
50 Hau ka lala polea ke Tamagu ia e lala kete vala mahuri roroa. Kubarae nazia kua hau ta tatania, ia a Tamagu e geriau kata tania."

13

13.1-20 A Iesus e vazuguvia kabena kana disaipel kamahi.

1 Na dama muga vona, ba muri na dama na hanihania kapou kara Pasova kini bele, a Iesus ia ti lala kana dama ti kozoho keteni vatia vulovulo ni zahe mule ni Tamana. E kulina matoto kara habu kana kua ri na vulovulo, ki vatunga matotonia habuka, e kulina matoto kiridia, ia ia ki vano ki mate.
2 Dia ta hanihani na garavi, a Satan ia kava ti vala lohoihoia ni Iudas Iskariot tuni Saimon, kete vala a Iesus.
3 A Iesus ia ti lala habuka a Tamana ia ti taruhia matuhanga laveve na limana kete katia goloa laveve. Ia ki lala ve habuka ia e pe ni Vuvu ki ziho, kua keteni vamule ni Vuvu.
4 Pale, a Iesus ia madi ia vatia tebol, ia hulia kana zohozohoa kiri hatama ia taza taol na votaka,
5 ia valikiria naru kara poloka dis katiu. Ia vazuguvia kabena kana disaipel kamahi ki bizia kabedia na taol kena e taza na votaka.
6 A Iesus ia mai ni Saimon Pita, a Saimon Pita ia hulenia, "Paraha, koto nu vazuguvia kabegu?"
7 A Iesus ki tania, "Kua, mara beta nu lohoi lala nazia hau ta kakatia, palaka muri da tu lohoi lala."
8 A Pita ia tania, "Mara beu, mara beta nu vazuguvia kabegu." A Iesus ki tania, "Tani beta na vazuguviho, ia da beta koto ma kakamaniau."
9 A Saimon Pita ki tania, "Pele kini kuza barae beta koto vazuguvia kabegu za, vazuguvia ve limagu kamana bakagu!"

10 A Iesus ia kolia kana
polea ki tania, “Kaka kava
ti matu beta kete matu
mule ve, da e vazuguvia
za kabena; livuhana laveve
kava ti puzopuzoa. Miu
te puzopuzoa kava, palaka
beta ni miu laveve.”
11 A Iesus ia kava ti lala
azei da e vala ia na limani
vuni Iuda ia kubarae, ki tani
barae, “Beta miu laveve miu
na puzopuzoa.”

12 Kamana ti vazugu ho-
zovia kabedia, ia loho mule-
hia kana zohozohoa kini
vano mia mule na mudina.
Ia hulenidia, “Miu ta hada
lala nazia kua ta katia ni
miu?
13 Miu ta kohaniau na
‘Tisa’ kamana ‘Paraha’ ia e
mahoto, hau kamiu tisa ka-
mana kamiu Paraha.
14 Hau, kamiu Paraha
kamiu tisa, ta vazuguvia
kabemiu kua, miu ve miu
vazuguvia kabeni habu
kurakuramiu.
15 Hau kavanga te vatunga
ni miu, nazia kua miu kata
kakatia, miu kata muri ni
niau miu na katia nazia kua
ta katia ni miu.
16 Hau ta tani matoto-
nia ni miu, beta vora katiu
ni paraha na kana tubu,
beu kakanaka vakilalanga ni
paraha na kaka kua e geria.
17 Kua kava miu te lala
goloa kua. Da miu ta
dopa hilohilo matoto kua ta
miu na kakatia galangalanga
kamahi kua.
18 Beta hau na tatania
kirimiu laveve; hau ta lala
nuhu kua hau te makidia.
Palaka na polea kana Paraha
ia kete pori; kua e tani
barae, ‘Na kaka kua e
varipirupiru kamaniau ti
tare poki kirigu.’
19 Hau kava te muga tania
ni miu, kua kini bele, ia da
miu te bilip habuka, Hau ia
Hau za.
20 Hau ta tani matotonia
ni miu, azei tani kulina kara
kaka kua Hau ta geria, ia
e kulina kirigu; azei tani
kulina kirigu ia e kulina ve
kara Kaka kua e geriau ka
ziho.”

13.21-30 A Iudas ti vala a Iesus na hana vagi kamahi

(Matyu 26.20-25; Mak 14.17-21; Luk 22.21-23)

21 Kamana e tani hozovia
polea kua, magalina e zobo
matoto ia tani kakava barae-
nia, “Hau ta tani matotonia
ni miu, kaka katiu ni miu da
e valau na limana hagu vagi
kamahi.”
22 Kana disaipel kamahi
dia ta varihada boroi mata,
beta dia na lala e tania kiri
zei ni dia.
23 Katiu ni dia kua a Iesus
e kulina marata kirina, e mia
kozohotia.
24 Kubarae a Saimon Pita
ia mata katia ki tania vona,
“Hulenia azei matoto kena e
popole vona.”
25 Na disaipel kua ia va-
here vano kozoho ni Iesus
ia hulenia, “Paraha, azei ma-
toto?”
26 A Iesus ki tania vona,
“Azei kua ta na lutia na
dihura bret na poloka sup
na vala vona, ia kakanaka
kena.” Pale, ia lutia na

13:12 Lu 22.27. **13:16** Mt 10.24; Lu 6.40; Jo 15.20. **13:18** Sng 41.9. **13:20** Mt 10.40; Mk 9.37; Lu 9.48; 10.16.

dihura bret kua ia vala ni Iudas Iskariot tuni Saimon.
27 Kamana a Iudas ki pelea na bret, a Satan ia holiholi pamuhia. A Iesus ia tania vona, "Nazia koto katia, kati tapunia."
28 Palaka beta katiu ni dia na hanihania kua ni lohoi lala e kuziha a Iesus ki tania polea kua kiri Iudas.
29 Na vuna kua a Iudas ia e lala kete hada poto na kadia moni, na disaipel taza dia ta lohoia dia ka tania a Iesus e gegeria kete vano kadea haninga kara hanihania kapou kara Pasova, o kete vala goloa taza na nuhu kua beta kadia goloaloa vona.
30 A Iudas e hani hozovia na bret, ia gotala. Ti marigo kava.

13.31-35 A Iesus ti vala lo vahoru na kana disaipel kamahi

31 Tania a Iudas ti gotala kini vano, a Iesus ia tani barae, "Meni kua na Tuna Kaka ti pelea hiza kapou matoto. A Vuvu da e pelea hiza kapou matoto na Tuna Kaka.
32 Ta a Vuvu ni pelea glori na Tuna Kaka, a Vuvu da e vatunga kakava na glori kana Tuna Kaka na poloki Vuvu mule. A Vuvu da e vala tapunia glori vona.
33 Habu tutugu da beta kata mia ni havarau kamamiu. Da miu ta hada kiriniau, balika za kena hau ta tania ni vuni Iuda, kua ve te tania ni miu: Malala kata kirina, mara beta miu na bele vona.
34 Kata vala lo vahoru ni miu: Kete kulimiu kara manumanu. Habuka kua e kuligu kirimiu, ia miu ve kete kulimiu kara manumanu."
35 Ta miu na katia balika kua hau ta tania ni miu, manumanu laveve da dia ta hada lala habuka miu na kagu disaipel kamahi.

13.36-38 A Iesus e tania da ba muri a Pita ki vala lamana kirina
(Matyu 26.31-35; Mak 14.27-31; Luk 22.31-34)

36 A Saimon Pita ia hulenia, "Paraha, koto kiri ve?" A Iesus ia tania, "Malala kata kirina mara beta nu muri ni niau vano kirina kua, palaka da ba muri kunu muri ni niau."
37 A Pita ia hule, "Paraha, e kuziha ki mara beta na muri ni niho kua? Hau da ta vala livuhagu laveve kata kodoniho."
38 A Iesus ki hulenia, "Tu matoto da tu vala livuha laveve koto kodoniau? Hau ta tani matotonia ni niho, ba muri na toha kini kakareko da muga ku tania botona tolu, habuka beta nu lalau!"

14

14.1-14 A Iesus ia na dala kana manumanu kua dia kata zahe ni Tamana

1 A Iesus e tani barae, "Tabarae magalimiu ni zaha miu na lohoi vuvu, miu bilip ni Vuvu, miu bilip ve ni niau.
2 Na ruma ke Tamagu, rum luba matoto vona; hau kata zahe na vaida kamiu. Kua ni beta rum kamahi vona, mara beta na tania ni miu.

13:33 Jo 7.34. **13:34** Jo 15.12-17; 1 Jo 3.23; 2 Jo 1.5.

3 Kua ta na zahe na vaida
kamiu palaka, hau da ta va-
mule kata pelemiu, miu na
mai ni niau, miu kata mia ve
na palaka kua hau ta mimia
vona.
4 Miu ka lala na dala kua
miu kata pe vona miu na
zahe kara palaka kua hau
kata kirina."
5 A Tomas ki tania,
"Paraha, hita beta hita na
lala na palaka kua koto
kirina, da hita ta lala
zingania dala kirina?"
6 A Iesus ki tania vona,
"Hau ia na dala, hau ve na
matotoka, hau ia na mianga
pa, mara beta kaka ni pe na
dala motu ni bele ni Tamagu,
ma e pe ni niau ki bele vona.
7 Kua miu na lala
kemikemihiau matoto, ia da
miu te lala ve a Tamagu.
Meni kua ki vano, ia miu
te lala ia kava, miu kene
hadavia ve kava."
8 A Filip ki tania vona,
"Paraha, vatunga Tamadolu
ni hita za, ia pale."
9 A Iesus ki kolia vona ki
tania, "Hau te mia ti havarau
kava kamamiu ki ma beta
za nu lalau, ai Filip? Azei
kua ti hadaviau ia kava ti
hada a Tamagu; e kuziha
kua ku tani barae, 'Vatunga
a Tamadolu ni hita'?
10 Beta nu bilip, Filip,
habuka hau na poloki Tam-
agu, ia ve ia na polokogu?
Na polea kamahi kua ta
vavala ni miu ia beta ni
kagu polea mule, palaka ke
Tamagu kua ia na polokogu
ki gagala na kana galanga.
11 Miu kata bilip ni niau
kua hau ia na poloki Tamagu
a Tamagu ve ia na polokogu;
o kua ni beu, pele miu kata
bilip ni niau na vuna kua
miu ta hahada na mirakel
kamahi kua ta kakatia.
12 Hau ta tani matotonia
ni miu, azei kua e bilip ni
niau, ia da e katia ve goloa
kua ta kakatia; E limoha!
Da e katia goloa kapou dopa
na goloaloa kua ta kakatia,
na vuna Hau da ta zahe ni
Tamagu.
13 Hau da ta katia goloa
laveve kena miu ta koha-
nia hizagu miu ka hule ki-
rina. Kata vatunga kakava
na glori ke Tamagu.
14 Kua miu na hule kara
goloa katiu na hizagu, da ta
katia za.

14.15-31 A Iesus e tania da ia e geria na Vule Tumonga ki mai

15 Kua ni kulimiu matoto
kirigu, da miu te paho poto
na kagu polea kamahi.
16 Hau da te hulenia a
Tamagu, ia da ia ti vala na
Kaka kua kete kodonimiu,
kua kete mia kamamiu na
dama laveve,
17 ia na Vule kua e lala kete
vatunga kavakava na mato-
toka polea. Na manumanu
bukuna vulovulo mara beta
dia na koi taduria, na vuna
mara beta dia na hadavia.
Ki mara beta ve dia na lala.
Palaka miu ta lala na Vule
kua, na vuna ia e kamamiu
ki mimia na polokomiu.
18 Mara beta na vati ve-
tanimiu habuka kaka kua
beta tamana kamani titi-
nana. Hau da ta vamule ni
miu.
19 Palaka kua, da pitu
papa, manumanu bukuna

vulovulo ki beta dia kata hadaviau ve, palaka miu da miu ta hadaviau, na vuna kua hau ta mahuri, ia miu ve da miu ta mahuri.
20 Na dama kena da miu te lala habuka hau ia na poloki tamagu, e miu na polokogu, e hau na polokomiu.

21 Azei kua e pelea kagu polea kamahi ki muri vona, ia kaka kena e kulina kirigu; kaka kua e kulina kirigu ia da a Tamagu e kulina ve kirina, hau da e kuligu ve kirina ka vatunga kakavau ve vona."

22 A Iudas (beta ni a Iskariot) e hulenia, "Paraha, e kuziha kua kunu lohoia koto nu vatunga kakavaho ni hita ki beta koto vatunga kakavaho na manumanu na vulovulo?"
23 A Iesus ki tania vona, "Kua kaka katiu ni kulina matoto kirigu, ia da e paho poto na kagu polea, a Tamagu ia da ti kulina kirina, da miro ta mai vona miro kene mia kamana.
24 Kaka kua beta ni kulina kirigu ia mara beta ni paho poto na kagu polea; na polea kua miu ta lolongoria ia beta ni kagu mule, beu, ke Tamagu kua e geriau ka mai.

25 Goloaloa laveve kua ta tatania ni miu, kua ta ba vovona kamamiu.
26 Na kaka kua kete kodonimiu, na Vule Tumonga, kua a Tamagu kete geria na hizagu, ia da e vaketekete ni miu na goloa laveve, ki katia ve miu ka lohoi mulehia polealea laveve kua kava te tania ni miu.

27 Mianga pa kamana magali malugu ta vatia kamamiu, kagu magali malugu te vala ni miu, magali malugu kua beta ni habuka kua nuhu bukuna vulovulo dia ta vavala ni miu. Tabarae miu na lolohoi vuvu, tabarae ve miu na kukuahi.
28 Miu te longoria kava te tania ni miu, 'Hau da ta vatimiu, palaka da ta vamule ni miu.' Kua ni kulimiu matoto kirigu, da miu te hihilohilo, na vuna hau kata zahe ni Tamagu, na vuna a Tamagu ia e dopa ki paraha ni niau.
29 Te muga kene tatania ni miu kua, ba muri goloaloa kua kini bebele, kua kini pori matoto, da miu te bilip.

30 Mara beta ne ma popole marata kamamiu, na vuna zia na kaka kua e king kara vulovulo ti mamai. Palaka beta kana matuhanga ni dangea kete ditaduriau;
31 palaka na manumanu bukuna vulovulo dia kata lala matotonia habuka hau e kuligu kiri Tamagu, kubarae hau ka kakatia goloa laveve kua e tania kata katia. Miu mai, tolu kata kakava ri."

15

15.1-17 A Iesus ia na haina vaen matoto
1 "Hau ia na haina vaen matoto, a Tamagu ia na kakanaka hada potopotoa na vanua na vaen.
2 E lala kete bazi kakava na dangangu laveve kena beta ni lala kete vuvua. Ki lala kete zahiria na dangangu

laveve kena e lala kete vuvua, kete kavakava ni dopa vua.
3 Miu kava na polea kua ta vavala ni miu ti katimiu miu kene klin.
4 Miu bada ma popoto ni niau, hau kata ma poto ni miu. Habuka dangana hai kua mara beta ia mule ni vua, ma e ba vaidodo kamana hai na vaen ki vua, ia miu ve mara beta miu na vua, ma miu ta vaidodo kamaniau, miu ka vua.

5 Hau ia na haina vaen, miu na dangadangana. Azei ho kua tanu ma bada ni niau, hau na bada ni niho, ia ho kaka kena da tu vua marata, na vuna mara beta matoto nu katia goloa katiu kua tani beta nu vaidodo kamaniau.
6 Kua kaka katiu ni beta ni ma vavaidodo kamaniau, ia da e varaga kakavanga balika dangana hai ia vavaha ia mate, pale dia ta vai lupuanga, dia ta varaganga kara haroho, dia ta tunua.

7 Kua miu na ma badabada ni niau, kagu polea ni ma ngongoro ni miu, miu hule kara nazia kua e kulimiu kirina, ia da e valanga za ni miu.
8 Na vuna Tamagu ia kete pelea glori vona, kua ta miu na vuvua marata, na dala kua za ia da miu ta vatunga kakava habuka miu kagu disaipel kamahi.
9 Hau e kuligu matoto kirimiu habuka kua a Tamagu e kulina kirigu, kubarae kete ma kukulimiu kirigu.

10 Kua miu na pelea kagu polea, miu na muri matoto vona, da hau e ma ki kukuligu kirimiu, habuka kua hau ta poto bada na polea ke Tamagu, kua ia kini ma kini kukulina kirigu.

11 Goloaloa kua te tania ni miu kava, kara kagu hilohiloa kete ma ngongoro na polokomiu, miu na dopa hilohilo.
12 Hau tatani vatuharia kua: kete kulimiu matoto kara kaka, habuka kua e kuligu matoto kirimiu.
13 Dala katiu za kua koto vatunga habuka e kuli matoto kiri habu kurakura, ia kua koto mate kadia.
14 Kua miu na katia nazia kua ta tania miu kata katia, ia miu na habu kurakuragu kena.
15 Ti beta ne ma kokohanimiu na kagu voravora, na vuna na vora beta ni lala nazia kua kana tubu e kakatia, palaka hau te kohanimiu habu kurakuragu, na vuna goloaloa laveve kua ta longoria ni Tamagu hau te tani kakava ni miu kava miu kene lala.

16 Beta miu na makiau, beta, hau ta have palimiu, ka makimiu, miu kata vano miu na vua, miu na taruhia palekemiu kua e lala kete ngoro ni havarau. Pale, nazia kua miu ta kohania hizagu miu ka hulenia a Tamagu kirina, ia da e vavala za ni miu.
17 Goloa kua ta tani vatuharia ni miu, ia kete kulimiu matoto kara kaka.

15:12 Jo 13.34; 15.17; 1 Jo 3.23; 2 Jo 1.5.

15.18-16.4a Manumanu bukuna garigari da dia ta zaha kara disaipel kamahi

18 Kua manumanu ni za-
zaha kirimiu, miu lohoia za
habuka dia ta muga dia ka
zaha kirigu.
19 Kua miu na ba bukuna
vulovulo, da e kulidia
matoto kirimiu, palaka
hau te makimiu na pidaka
manumanu laveve bukuna
vulovulo, kini beta miu
ne ma bukuna vulovulo,
kubarae da manumanu dia
ta zaha kirimiu.
20 Miu lohoia polea kua ta
tania ni miu, 'Vora beta ni
dopa hizanga na kana tubu.'
Kua dia na zaha kirigu, da
dia ta zaha ve kirimiu; kua
dia na poto na kagu polea,
ia da dia ta poto na kamiu
polea ve.
21 Palaka goloaloa laveve
kua da dia ta katia ni miu na
vuvuna ni niau, na vuvuna
beta dia na lala kaka kua e
geriau ka mai.
22 Kua ni beta na mai na
vala polea ni dia, da ti beta
kadia manaunaua; palaka
kua, ti beta matoto kadia
vata karikaria.
23 Azei kua tani beta ni
kulina matoto kirigu, ia beta
ve ni kulina matoto kiri Ta-
magu.
24 Kua ni beta na mia na pi-
daka dia na kakatia galanga
kapopou kua beta ve kaka
katiu ni kakatia muga, da
ti beta kadia manaunaua;
palaka kua kava dia te ha-
davia na mirakel kamahi
kua, palaka ki beta ni kulidia
matoto kirimiro a Tamagu.
25 Ia da ti pori matoto na
polea kua e vapolunganga
na poloka kadia lo, 'Dia ta
zaha veta kirigu beta matoto
vuvuna.'
26 Palaka na kaka kua kete
kodonimiu kua e mimia ka-
mani Tamagu, kua hau kata
geria ni mai ni miu, ia na
Vule Tumonga kua kara ma-
totoka polea za, kua da e pe
ni Tamagu ki mai, ia da e
popole na vuna ni niau.
27 Da miu ve ta popole ni
niau, na vuna kilaka kua
ta varivuvunia kagu galan-
galanga, ia miu ta kakama-
niau.

16

1 Hau te tania goloa laveve
kua ni miu kete katimiu kete
beta miu kata poke.
2 Da dia ta tabunimiu na
kadia haus lotu kamahi ke
vuni Iuda; damana vona kua
e ba mamai kua ta kaka kua
ni hubi matehimiu, da dia ta
lohoia dia ka tania habuka,
dia ta kakatia galanga ke
Vuvu.
3 Da dia ta katia maki kua
na vuvuna beta dia na lala a
Tamagu, ki beta dia na lalau
ve.
(4a) Palaka hau ta tatania
goloaloa kua ni miu, kete
kubarae, kua na damana
kua dia kata katia goloaloa
kua kini bele, ia da miu te
lohoi mulehia habuka ta tani
mugania ni miu kava.

16.4b-15 A Iesus e pole na galanga kana Vule Tumonga

(4b) Beta na tania goloaloa
kua ni miu muga, na vuna
hau ta ba kakamamiu.

15:20 Mt 10.24; Lu 6.40; Jo 13.16. **15:25** Sng 35.19; 69.4.

5 Palaka kua hau keteni
zahe na kaka kua e geriau
ka ziho; ki beta kaka katiu
ni miu kua ni huleni bara-
eniau, ‘Koto kiri ve?’
6 Palaka na vuvuna kua
hau te tania goloaloa kua ni
miu, lohoromiu kini zaha.
7 Palaka hau ta tani ma-
totonia polea kua: ia kara
kamiu kemia kua hau kata
vavana, na vuvuna kua tani
beta na vavana, na Kaka kua
kete kodonimiu mara beta ni
mai ni miu; palaka kua ta na
vano, ia da ta geria ki mai ni
miu.
8 Kua ta ia ni mai, da ia
e vatunga kakava na manu-
manu na vulovulo dia kata
hada lala kadia manaunaua
kamahi, ia mai dia kata hada
lala moge ke Vuvu kua e
mahoto ia mai na kotoa ke
Vuvu ve.
9 Da ia vatunga kakava
manaunaua ke manumanu,
na vuvuna beta dia na bilip
ni niau;
10 da ia e vatunga kakava
nazia kua e mahoto, na vuna
hau da te zahe ni Tamagu,
ki beta ve miu keteni hadavi
mulehiau;
11 da ia e vatunga kakava
ve na kotoa ke Vuvu, na
vuna zia, na paraha kara
vulovulo kua, kava ti koto
kirua.

12 Polealea luba kua e ba
vovona kua kata tania ni
miu, palaka mara beta miu
na pelea laveve kua ta na
tania ni miu.
13 Palaka kua ta na Vule
Tumonga ni mai, da ia
e vatunga kemikemihia na
polea kua e matoto, na vuna
ia mara beta ni tani vetania
polea katiu na kana lohoi-
hoia mule, palaka na polea
laveve kena e longoria ni
Vuvu ia da e pole vona, ia da
e tania ni miu nazia kua ba
muri kete bele.
14 Ia da e vala glori ni niau,
na vuna ia da e pelea kagu
polea ki tani kavakavania ni
miu.
15 Goloaloa laveve kena ke
Tamagu ia kagu, kubarae ka
tani barae ni miu, ia da e
pelea kagu polea ki kavaka-
vania ni miu.”

16.16-24 Da na hilohiloa e pelea mudina lohoi vuvua

16 A Iesus e tania, “Da pitu
papa, ki beta miu kata ha-
daviau ve; palaka pitu papa
ve miu ta hadavi mulehiau.”
17 Kana disaipel taza dia
ta varihulei, “E tani zingania
kua e tani barae ni dolu, ‘Da
pitu papa ki beta miu kata
hadaviau ve,’ ki tani barae
ve, ‘Da pitu papa ve miu
ka hadavi mulehiau,’ ki tani
barae ve, ‘na vuvuna hau
kata zahe ni Tamagu’?”
18 Dia ka tani barae, “E
tani ziha vona kua e tani
barae ‘da pitu papa’? Beta
tolu na longo lala kua e tani
barae.”
19 A Iesus e lala habuka
e kulidia dia kata hulenia
vona na polea kua, kubarae
ia ki tani barae ni dia, “Miu
ta varihulei na polea kua ta
tania, habuka kua, ‘Da pitu
papa ki beta miu kata ma
hadaviau, ki vano ve da pitu
papa miu ka hadavi mule-
hiau’?
20 Matoto, matoto, Hau ta
tania ni miu, da miu ta
haloho, miu ka tangi, palaka

na manumanu bukuna garigari da dia ta hilohilo, da miu ta tangi palaka kamiu tangia da e pokizia miu ka hilohilo.
21 Kua tavine katiu kua ni kakapupu kua kete zuru, da e hatunia varitihia, palaka kua tani vano ni valohia tuna, da e lohoi bala laveve varitihia kena, na vuvuna da ti hilohilo matoto na kapiru vahoru ti valohua.
22 Da ia e kubarae ve kirimiu, kua da miu ta tangi, palaka da ta hadavi mulehimiu pale, magalimiu ia ti hilohilo, hilohiloa kua mara beta kaka katiu ni pele kakava ni miu.
23 Na dama kena da beta miu kata huleniau kara goloa katiu, palaka miu hulenia Tamagu. Matoto, matoto, hau ta tania ni miu, kua miu na hulenia Tamagu kara goloa katiu na hizagu, da ia e vala ni miu.
24 Kua ki mai, mai kua, ma beta miu na hule kara goloa katiu na hizagu; kua miu hule miu na pelea, miu kata dopa hilohilo matoto."

16.25-33 A Iesus kava ti vaka taduria na matuhanga kara vulovulo

25 A Iesus ki tani barae ve, "Hau ta barikikinia polea ka tatania goloaloa kamahi kua ni miu, palaka na dama vona kua e ba mamai kua da beta kata barikikinia polea, palaka da ta pole kavakava na polea, kua kata pole na vuna ni Tamagu ni miu.
26 Na dama kena da miu ta hule kara goloa na hizagu. Beta na tania habuka hau kata nongunongu kamiu ni Tamagu;
27 na vuna zia a Tamagu ia mule, e kulina matoto kirimiu, na vuna miu ti kulimiu kirigu miu kene bilip habuka, hau ta pe ni Tamagu ka mai.
28 Hau ta pe ni Tamagu ka ziho kara vulovulo; kua keteni vatia vulovulo ne vamule ni Tamagu."
29 Pale, na kana disaipel kamahi dia ta tani barae, "Kua tu ba pole kavakava.
30 Kua hita te ba lala habuka ho tu lala goloaloa laveve ki mara beta ve kaka katiu ni huleniho na goloa katiu. Kua ti katia hita kene bilip habuka ho tu pe ni Vuvu."
31 A Iesus ki tania, "Kua miu te bilip, ai?
32 Palaka damana vona kua e ba mamai, e kua kava ti mai, kua da miu ta varihavai katiutiu, kara kamiu rumaruma kamahi, hau da miu te hava tapuniau kini hau kazihegu za. Palaka da beta kete hau kazihegu, a Tamagu ia da e kakamaniau.
33 Hau te tania goloaloa kua ni miu, kete kubarae, magalimiu da e malugunia kua ta miu na poto bada ni niau. Na vulovulo da beta miu kata paria mianga pa. Palaka miu hilohilo! Hau kava te vaka taduria na matuhanga kara vulovulo."

17

17.1-26 A Iesus e lotu kete kodonia kana disaipel kamahi

1 Kamana a Iesus ki tani
barae, ia tunga vatada kara
lagato ia lotu barae, "Tam-
agu na dama ti bele kava.
Vala glori ni Tu, a Tu kete
vala glori ni niho.
2 Na vuna ho tu vala
matuhanga vona kete hada
na manumanu laveve, kete
dangea kete vala mahuri ro-
roa na nuhu kua ho mule tu
vala vona.
3 Kua na mahuri rororoa
ia e kubarae; dia kata lalaho
habuka ho katiu papa za ia
a Vuvu matoto, dia kata lala
a Iesus Kristus, kaka kua tu
geria ki ziho.

4 Kava te vatunga ka glori
ri na garigari; Te vahozovia
kava galanga kua tu vala ni
niau kata katia.
5 Pale kua, Tamagu, vala
glori ni niau kua ta ma-
madi na mata, na kagu
glori bukuni muga kua ta
ba mimia kamaniho muga
kua ma beta na vulovulo ni
katua.

6 Kava te vatungaho na
nuhu kua tu haze palidia
na pidaka manumanu na
vulovulo, ku vala ni niau.
Dia ka, tu vala ni niau dia
kene longoria dia kene muri
na ka polea.
7 Kua dia te lala habuka
goloa laveve kua tu vala ni
niau, ia e mai ni niho.
8 Na vuna hau ta vala
polea kena tu vala ni niau ni
dia, dia kene pelea. Dia te
lala matotonia habuka hau
ta pe ni niho ka mai, e
dia kene bilip habuka ho tu
geriau ka mai.

9 Hau ta lolotu kadia. Beta
na lolotu kara manumanu
na vulovulo, palaka kara
nuhu kua tu vala ni niau, na
vuna zia, dia ka.
10 Kagu manumanu laveve
ia ka. Ka manumanu laveve
ia kagu. Hau te pelea glori
na vuna ni dia.
11 Hau mara beta na ma
mimia ri na vulovulo, palaka
da dia ta ba vovona ri na
vulovulo, e hau kua keteni
zahe ni niho. Tamagu Tu-
monga, kari havutidia na
hiza, na hiza kua tu vala
ni niau, dia kata katiu za,
habuka kua to ta katiu papa
za.
12 Kua ta ba kakamadia,
hau ka hada poto ni dia, na
vona na hiza kua tu vala
ni niau. Beta katiu ni dia
ni golu, palaka kaka katiu
za kua kete golu, ia da e
golu, habuka na polea kana
Paraha ia kete pori matoto.
13 Hau kua da pitu papa
kene zahe ni niho, palaka
ta tatania polealea kuari na
vulovulo na vuna kagu hilo-
hiloa kete vonu matoto na
polokodia.
14 Hau te vala ka polea ni
dia kubarae manumanu kini
beta ni kulidia kiridia, na
vuvuna, dia ti beta dia na
ma bukuna garigari, habuka
kua hau ve beta na bukuna
garigari.
15 Hau ta huleniho habuka
beta ni habuka koto pele
kakava dia na vulovulo,
palaka koto vabatavidia ni
Satan.
16 Beta dia na bukuna
vulovulo, habuka kua hau
beta ve na bukuna vulovulo.

17:12 Sng 41.9; Jo 13.18.

17 Katidia na Tumonga na matotoka polea; ka polea ia na matotoka polea.

18 Habuka kua tu geriau kara vulovulo, ia hau ve te geridia ve dia kata vano na manumanu na vulovulo.

19 Hau ta lohoihoi ni dia kubarae, hau kene vala mulehiau ni niho, habuka dia ve dia kata vala mulehidia matoto ni niho.

20 Beta na lolotu kadia za. Ta lotu ve kana nuhu kua dia kata bilip ni niau na vuna kua dia ta longoria kadia polea.

21 Hau ta lotu habuka dia kata lupu dia na katiu papa. Tamagu! Habuka kua ho na polokogu hau ve na poloko, paleka dia ve dia na mia na polokodoro, manumanu na vulovulo dia kata bilip habuka ho tu geriau.

22 Hau te vala glori kena tu vala ni niau ni dia, dia kata lupu dia na madi katiu, habuka kua to ta katiu papa:

23 Hau na polokodia, ho na polokogu. Paleka dia na lupu dia na katiu papa matoto dia kata vatunga na manumanu na vulovulo habuka ho tu geriau ka ziho, ki kuli ve kiridia habuka kua e kuli kiriniau.

24 Tamagu, hau e kuligu habuka nuhu kua tu vala ni niau dia kata kamaniau na palaka kua hau kata kirina, dia kata hada kagu glori, na glori kua tu vala ni niau na vuna ho e kuli kiriniau muga za, ba muri kunu katia goloaloa laveve.

25 Tamagu kua tu mahoto matoto! Manumanu na vulovulo beta dia na lalaho, palaka hau ta lalaho, nuhu kua tu vala ni niau, dia ve dia ta lala habuka ho tu geriau ka ziho.

26 Hau kava te vatunga kakava ni dia habuka ho azei matoto. Da ta ma ka vavatunga kakavaho ni dia, na maki kua tu vatunga ni niau, habuka kua e kuli matoto kirigu, ia kete vano ve ni dia, hau ve kata mia na polokodia.”

18

18.1-11 A Iudas e vala a Iesus na limani vuni Iuda (Matyu 26.47-56; Mak 14.43-50; Luk 22.47-53)

1 Kamana a Iesus ki tani hozovia polealea kamahi kua, ia vavana kamana kana disaipel kamahi dia ta turu poki na naru a Kidron, dia ta vano bele dia ta hoho na vanua na oliv katiu.

2 A Iudas, na kaka kua kete vala a Iesus na limani vuni Iuda, ia e lala palaka kua, na vuna zia boto luba a Iesus ia e lala kete lulupu kamana kana disaipel kamahi vona na palaka kua.

3 Pale, a Iudas ia vatunga dala na soldia taza bukuni Rom, ia mai na gat kara tempel kua na hetpris kamahi kamana Parisi kamahi dia ta geridia; dia ta pahopaho lam kamana zulu, ia mai na honana varihubia ve.

4 A Iesus ia kava ti lala nazia kua keteni bele vona, ia vano ia hulenidia, “Azei matoto miu ta kakaze kirina?”

5 Dia ka kolia dia ka tania, “A Iesus bukuni Nasaret.”

A Iesus ki tania, “Kua hau kua.” A Iudas kaka kua kete vala a Iesus na limadia, ia ve e kamadia.
6 Kamana a Iesus ki tani barae, “Kua hau kua,” dia ta vahere mule dia ka varipokeai kara garigari.
7 Ia ki huleni mulehidia ve, “Azei miu ta kakaze kirina?” Dia ka tania, “A Iesus bukuni Nasaret.”
8 Kava te tania ni miu, kua hau kua, miu kene kakaze kirigu za, pele miu vatia kagu disaipel kamahi dia na vano.
9 E tani baraenia, kete pori kana polea kua varira e tani barae, “Tamagu nuhu kua tu vala ni niau, beta katiu ni dia ni golu.”
10 A Pita ia kana bainat vona, ia pelea ia bazia talingana vora kana hetpris katiu, na talingana kiri maroro. Hizana vora kua a Malkus.
11 A Iesus ki pole kiri Pita ki tani barae, “Taru mulehia ka bainat na mudina! E kuziha, tu lohoia mara beta na hinu na kap kua a Tamagu ti vala ni niau?”

18.12-14 Dia ta pelea a Iesus ki zahe ni Anas
12 Pale, na soldia kamahi kua kamana kadia komada ia mai na gat kamahi kara tempel dia ta paho taduria a Iesus, dia ta rotu taduria limana karua.
13 Dia ta pelea zahe ni Anas, ia na ravani Kaiafas, a Kaiafas ia na hetpris kilangata kua.
14 A Kaiafas ia kua e tania ni vuni Iuda muga kubarae, “E kemi kaka katiu za kete mate kara manumanu laveve.”

18.15-18 A Pita e tania beta ni lala a Iesus
(Matyu 26.69-70; Mak 14.66-68; Luk 22.55-57)
15 A Saimon Pita kamana disaipel katiu ve hiro ta muri ni Iesus. Na disaipel kua, na hetpris e lala, kubarae ia kini kamani Iesus kini hoho kara poloka banis na ruma kana hetpris.
16 Palaka a Pita ma kini ma guguru na hatama. Na disaipel kua na hetpris e lala, ia e vamule gotala ia pole kamana tavine kua e hahada poto na geit, ia kohania Pita hiro kene hoho.
17 Na tavine kua e hahada poto na geit, kamana ki hada a Pita, ia hulenia, “Beta ho ni kana disaipel katiu?” A Pita ki tania, “Hau beta.”
18 Magara motu, kubarae na voravora kamana opisa kara tempel dia ta madi lobia haroho katiu dia ka papaniru. A Pita ve e mamadi kamadia ki papaniru.

18.19-24 Na hetpris e koto kiri Iesus
(Matyu 26.59-66; Mak 14.55-64; Luk 22.66-71)
19 Na hetpris ia ti huhulenia a Iesus kara kana disaipel kamahi ki mai ve ki hulenia ve na vaketeketea zia kua e lala kete vaketekete vona.
20 A Iesus ki kolia vona ki tania, “Hau ta lala kata pole kavakava na matana manumanu laveve, ta vaketekete na poloka haus lotu kamahi

18:11 Mt 26.39; Mk 14.36; Lu 22.42. **18:14** Jo 11.49-50.

ke vuni Iuda ia mai na poloka tempel, kua a vuni Iuda laveve dia ta lala dia kata lulupu vona. Beta na tani paritiginia polea katiu.

21 E kuziha ku huhuleniau? Hulenia manumanu kua, dia ta lala dia kata lolongoriau ta popole. Dia ta lala nazia hau ta lala kata tatania."

22 Kamana a Iesus ki tani barae, na opisa kara gat kara tempel katiu ia zapalania a Iesus. Ki tani barae, "E kuziha ku koli baraenia polea kana hetpris?"

23 A Iesus ki tania, "Kua na tania polea katiu kua beta ni matoto, ho tu tania, palaka kua ta tani matotonia polea kua, e kuziha ku hubiau?"

24 Pale, a Anas ia geri polea a Iesus vano ni Kaiafas. Na mota ia ba vovona na limani Iesus kua.

18.25-27 A Pita e tania boto ruana ve habuka beta ni lala a Iesus
(Matyu 26.71-75; Mak 14.69-72; Luk 22.58-62)

25 A Pita e madi ki papaniru, dia ta hulenia, "Ho beta ho ni kana disaipel katiu, ai?" Palaka a Pita ia linga ki tani barae, "Hau beu."

26 Na vora katiu kana hetpris, ia na vineka kua a Pita e bazi hutuzia talingana na vanua, ia hulenia, "Tania ta hadaviho kamana na poloka vanua?"

27 A Pita ia linga mule ve, kamana ki lilinga barae, na toha ia kakareko.

18.28-38a Dia ta pelea a Iesus ki vano ni Pailat
(Matyu 27.1-2, 11-14; Mak 15.1-5; Luk 23.1-5)

28 Pale, a vuni Iuda dia ta pelea a Iesus na ruma ke Kaiafas dia kene pelea zahe kara ruma kana kadia gavana. Dia ta kukuza barae, ia ti dama kakava, kubarae a vuni Iuda beta dia na hoho na ruma ke gavana. Dia ta lohoia tabarae dia na hoho na ruma ke gavana dia na molumolua na matani Vuvu, ni mara beta dia na hania haninga kara Pasova.

29 Kubarae a Pailat ia mai gotala ni dia ki hulenidia, "Nazia matoto kaka kua e katia ki zaha miu kata koto kirina vona?"

30 Dia ta kolia dia ka tania, "Ni beta ia ni na kaka zaha katiu, mara beta hita na pelea ni mai ni niho."

31 A Pailat ki tania, "Pele miu pelea miu na koto kirina na kamiu lo mule." Dia ka kolia ve dia ka tania ni Pailat, "Na kamiu lo a vuni Rom e tabunihita, hita kata hubi matehia kaka."

32 Goloaloa kua e bele, kete pori na polea ke Iesus kua e tania muga na vuna kua ia da e mate ziha.

33 A Pailat ia hoho mule kara kana poloka ruma ia hulenia a Iesus, "Ia ho na king ke vuni Iuda?"

34 A Iesus ki hulenia, "Ho mule tu lohoia ku tania polea kena o manumanu taza dia ta popole na vuna ni niau, dia ka tatania ni niho?"

35 A Pailat ki kolia vona ki tania, "Tu lohoia ku tania hau na Iuda katiu, ai? Ka

18:32 Jo 3.14; 12.32.

manumanu mule kamana kamiu hetpris kamahi kua dia ta peleho dia ka valaho ni niau. Nazia matoto tu katia ki zaha?”

36 A Iesus ki tania, “Kagu kingdom beta ni bukuna garigari kua. Kua ni bukuni ri, kagu voravora da dia ta varihubi tarakagu ki mara beta kaka katiu ni peleau ni valau na limani vuni Iuda. Palaka kua kagu kingdom ia bukuna palaka motu.”

37 A Pailat ki tania, “Pele ho na king katiu te!” A Iesus ki tania, “Ho tu tani matotonia kena tu tania hau na king katiu. Ia na vuvuna za kua ki valohua hau, kata vala matotoka polea, manumanu dia na longoria. Manumanu laveve kua dia ta lala dia kata mumuri na matotoka polea ia dia ta lala dia kata longoria kagu polea.” (38a) A Pailat ki hulenia, “Matotoka polea ia nazia matoto?”

18.38b-19.16 A Pailat e tania dia kata nilinia a Iesus na kruse

(Matyu 27.15-31; Mak 15.6-20; Luk 23.13-25)

(38b) A Pailat ia gotala mule ni vuni Iuda ki tania, “Hau beta na paria goloa katiu ni katia ni zaha kua kete dangea kata koto kirina vona.

39 Palaka muri na kamiu maki kua, e lala kata vagotalani mulehia na karabus katiu, na dama laveve kara Pasova. E kulimiu kata vagotalani mulehia ‘na king ke vuni Iuda kua’?”

40 Dia ta goe dia ka tania, “Beta! Ia vata! Vagotalani mulehia a Barabas!” (A Barabas ia kakanaka varihubia ki mata vanaho ve.)

19

1 Pale, a Pailat ia geu dia ta vihia a Iesus.

2 Na soldia kamahi dia ta pelea mota matangatanga dia ta vaia kara hate katiu, dia ta taruhia na bakana. Dia ta vazohoria na kolos baritunutunua katiu

3 dia ta ma zazahe ni Iesus, dia ka tatani barae, “King ke vuni Iuda, hita ta vazahenia hiza!” Dia ka zazapalania.

4 Boto katiu ve a Pailat ia gotala mule ki tania ni vuni Iuda, “Miu hada, hau kata pelea ni gotala mule ni mai ni miu, miu kata lala habuka beta na paria goloa katiu ni dangea kata koto kirina vona.”

5 Pale, a Iesus ia mai gotala, na hate kua e katua na mota matangatanga kamana kolos baritunutunua, ia e ba vovona na livuhana, a Pailat ki tania ni dia, “Hadavia! Kua ia kua!”

6 Tania na hetpris kamahi kamana gat kamahi kara tempel dia ka hadavia Iesus, dia ta goe dia ka tani barae, “Nilnia na kruse! Nilnia na kruse!” Palaka a Pailat ki tania, “Miu mule miu pelea miu na nilnia na kruse. Hau beta na paria goloa katiu ni katia ni zaha kete dangea kata koto kirina vona.”

7 A vuni Iuda dia ta ma vavaridi dia ka tatania, “Hita kahita lo vona, kua e tania kaka kena ia kete mate, na vuna zia ia e tania ia na Tuni Vuvu.”

8 Kamana a Pailat ki longo
baraenia, ia ti dopa kini
kuahi matoto,
9 pale, ia hoho mule kara
kana poloka ruma. Ia hule-
nia a Iesus, "Ho tu bukuni
ve?" Palaka a Iesus beta ni
kolia kana polea.
10 A Pailat ki tania vona,
"E kuziha ki beta ni kuli
koto kolia kagu polea? Beta
nu lala habuka hau kagu
matuhanga vona kua kata
vagotalani mulehiho o kata
nilniho na kruse?"
11 A Iesus ki kolia vona ki
tania, "Ni beta kua a Vuvu
heta ni vala matuhanga ni
niho, ia da mara beta nu
katia goloa katiu ni niau.
Kubarae, kaka kua e valau
ni niho, ia e katia moge
zaha matoto, kapou dopa ni
niho."
12 Pale, muri na kua, a
Pailat ia e parakilania ve
kete vatia a Iesus ni vano go-
tala, palaka a vuni Iuda dia
ta ma gogoe dia ka tatania,
"Kua nu vagotalania kaka
kena, ia ho beta nu kaka ke
Sisar. Azei kua e tania ia na
king, ia hana vagi a Sisar."
13 Tania a Pailat ki longo
baraenia, ia pelea a Iesus ia
gotala, ia mia na sia kua kara
Jas na palaka kua e kohanga
na "Dala tukanga na kedo,"
na pole matotoa Hibru dia ta
kohania ni Gabata.
14 Na dama kua ia na
dama kua dia ta vaihidahida
kara hanihania kapou kara
Pasova, ti 12 kilok barae. A
Pailat ia tania kiri vuni Iuda,
"Ia, kamiu king kua!"
15 Palaka dia ta goe dia ka
tania, "Pelea nu vano! Pelea
nu vano! Nilnia na kruse!"
A Pailat ki hulenidia, "Kata
nilnia kamiu king na kruse
ai?" Na hetpris kamahi dia
ka tania, "Hita beta kahita
king katiu ve, a Sisar za ia
kahita king."
16 Pale, a Pailat ia vala
a Iesus na limadia dia kata
nilnia na kruse.

19.17-27 Dia ta nilnia a Iesus na kruse
(Matyu 27.32-44; Mak 15.21-32; Luk 23.26-43)

Pale dia ta pelea a Iesus
kini vano.
17 A Iesus ia luga kana
kruse, dia ta gotala vano
kara palaka katiu kua e
kohanga na togana bakana
kaka. (Na pole matotoa a
Hibru, dia ta kohania ni Gol-
gota.)
18 Pale, na palaka kua dia
ta nilnia a Iesus na kruse,
na kaka rua ve hiro ta nil-
ianga ve kamana, katiu kiri
maroro, katiu kiri mauri, a
Iesus na pidaka hiro.
19 A Pailat ia vapolungania
polea katiu ia geridia, dia ta
taruhia na kruse. Na polea
kua e tani barae: IESUS
BUKUNI NASARET, KING KE
VUNI IUDA.
20 Na palaka kua e kozoho
na taon kapou, kubarae a
vuni Iuda luba dia ta mai
dia ka hazenia polea kua,
na vuna e vapolunganga na
pole matotoa, a Hibru, polea
Latin, ia mai polea Grik.
21 Na hetpris kamahi ke
vuni Iuda dia ka hadavia, dia
ta tania ni Pailat, "Taua nu
vapolu baraenia habuka ia

'King ke vuni Iuda,' vapolungani baraenia, 'Ia e tania ia na king ke vuni Iuda.' "

22 A Pailat ki tania, "Nazia kava te vapolungania, ia te vapolungania."

23 Na soldia kamahi dia ta nilini hozovia a Iesus na kruse, dia ta pelea kana loholohoa kamahi, dia kene varidangeai vona. Dia kaka garamo. Dia ta pelea ve kana siot. Na siot kua e katua na lavalava katiu za beta tret vona.

24 Kubarae dia ka tania, taua tolu na terehia, tolu kata pilae satu tolu na hadavia, azei matoto kete pelea kana. Dia ta kubaraenia kini pori matoto polea kana Paraha kua e tani barae, "Dia ta varidangeai na kagu loholohoa kamahi, dia ka pilae satu kara kagu kolos kamahi."

25 A Maria titinani Iesus, kamani tazina, ia mai a Maria goni Klopas, ia mai a Maria Makdala, dia ta mamadi kozoho na kruse ke Iesus.

26 Kamana a Iesus ki hadavia a titinana, ia mai na disaipel kua e lala kete kulina matoto kirina, hiro ta mamadi kozoho, ia tania ni titinana, "Tavine, kena Tu kena."

27 Ia tania na disaipel kua, "Kena katiti kena." Muri na kua, na disaipel kua ia pelea a Maria kini vano kara kana ruma.

19.28-30 A Iesus e mate
(Matyu 27.45-56; Mak 15.33-41; Luk 23.44-49)

28 Pale, a Iesus ti lala habuka kana galanga laveve keteni hozo. Pale, kua kete katia na polea kana Paraha ni pori, a Iesus ia tani barae, "Ti marahotiau."

29 Na sospen katiu na vaen vona e ngongoro kozoho, dia ta lutia na spans na poloka vaen kua, dia ta rotia na spans na dangana hai kua e kohanga na hisop, dia ta taruhia na humini Iesus kete hinumia.

30 Kamana ki hinu hozo, a Iesus ia tani barae, "Ti hozo." E tani barae, ia vazihonia bakana ia mate.

19.31-37 Na soldia katiu e padea verevereni Iesus

31 Kilangata kua ia na dama kua dia ta vavaida kara hanihania kapou kara Sabat, na Sabat kua ia na dama kapou matoto. Kubarae, a vuni Iuda ki beta ni kulidia na podana manumanu kua kete ma varihaveai na kruse na Sabat, dia ta hulenia a Pailat dia kata hutu putuhia kabekabedia dia na pele kakava podadia.

32 Kubarae na soldia kamahi dia ta mai hutu putuhia kabekabena kaka rua kena e haveanga hiro kamani Iesus.

33 Dia ta mai ni Iesus dia ta hada habuka ti mate kava, kubarae beta dia na hutu putuhia kabena karua.

34 Palaka, na soldia katiu e padea na verevereni Iesus na diaro, na topo kamana naru ia galolo vona.

19:24 Sng 22.18. **19:28** Sng 69.21; 22.15.

35 Na kaka kua e hada goloa kua e bele, ia ia za kua e ti tani kakava na goloaloa kua. Kana polea ia e matoto. Na vuna zia ia e lala habuka polea kua ia e tatania ia e matoto, ia ki tatani kakava habuka miu ve miu kata bilip.

36 Na goloa kamahi kua e bele kete pori matoto na polea kana Paraha kua e tani barae, "Beta togana katiu na livuhana kete hutu putuha."

37 Na polea kana Paraha ki tani barae ve, "Da dia ta hadavia na kaka kua dia ta padea na diaro."

19.38-42 Dia ta taruhia na podani Iesus na matmat vahoru katiu
(Matyu 27.57-61; Mak 15.42-47; Luk 23.50-56)

38 Ba muri, a Iosep, kaka katiu bukuni Arimatea e mai ia hulenia a Pailat kara podani Iesus. A Iosep ia na disaipel katiu ke Iesus, palaka beta ni tani kakava na manumanu, na vuna zia e kuahinia na pararaha ke vuni Iuda. A Pailat ia tara vona ia mai pelea podani Iesus vano.

39 A Nikodemus, kaka kua varira e mai ni Iesus na marigo, ia ve e kamani Iosep. E pelea na pefium taza kua e katua na myrrh ki kamopokiza kamana aloes, na bizeka e 30 kilogram.

40 A Iosep hiro a Nikodemus hiro ta taruhia sanda na podani Iesus, hiro ta kukulia na lavalava, muri na maki ke vuni Iuda kua dia ta lala dia kata kakatia na kaka mate.

41 Na palaka kua e nilianga a Iesus na kruse vona, ia na vanua katiu vona. Na vanua kua na matmat katiu vona, ma beta ni taruha kaka mate katiu vona.

42 Na vuna ti dama kua a vuni Iuda dia ta vavaida kara Sabat, dia ta taruhia na podani Iesus na lovo kua, na vuna, e ngoro kozoho.

20

20.1-10 A Iesus e mahuri mule
(Matyu 28.1-8; Mak 16.1-8; Luk 24.1-12)

1 Ti dama na Sande, a Maria Makdala e like na marigorigopa ia vano kara matmat. Tania ki vano, ia hada na kedo kua e karua na matmat vona ti vahere kakavanga na havana matmat.

2 Pale, ia rovo vamule, ia vano tania ni Saimon Pita kamana disaipel katiu ve, na disaipel kua a Iesus e lala kete kulina matoto kirina, ki tania ni hiro, "Dia te pele gotalania a Paraha na poloka matmat, ki beta ve tolu na lala dia te taruhia ni ve."

3 Pale, a Pita hiro kamana disaipel kua, hiro ta vano kara matmat.

4 Hiro ta rovo vano, na disaipel kua ia kapilia a Pita ia muga vano bele na matmat,

5 ia tiro vatudu ki hiki hoho, ia hadavia na lavalava kua e karua a Iesus vona e ngongoro, palaka beta ni hoho na poloka lovo.

6 A Pita e muri ki zahe bele, ia hoho liuliu kara

19:36 Kis 12.46; Nam 9.12; Sng 34.20. **19:37** Sek 12.10; KnP 1.7. **19:39** Jo 3.1-2.

poloka lovo. Ia hada na lavalava kamahi kua e kukula a Iesus vona e ngongoro,
7 na lavalava kua e kukula bakani Iesus vona, beta ni ngoro kamana lavalava kua e kukula vona, palaka e didua ki ngoro kazihena.
8 Pale, na disaipel kua e rovo muga ki zahe, ia ve hoho ki hada goloaloa kua ia bilip;
9 na vuna dia ma beta dia na lohoi lala kua na polea ke Vuvu kua e tania da a Iesus e mahuri mule na matea.
10 Pale, na disaipel karua kua hiro ta vamule kara kahiro ruma.

20.11-18 A Maria bukuni Makdala e hadavia a Iesus
(Matyu 28.9-10; Mak 16.9-11)

11 Palaka a Maria ia ma ki madi na hatamara lovo ki tatangi. Ia ki tania kete tiro vatudu ni tunga hoho kara poloka matmat;
12 ia hadavia na engel rua, kahiro loholohoa e puzopuzoa matoto, hiro ka mimia na mudina podani Iesus kua muga e vangoroa vona. Katiu e mia kara bakana, katiu kara kabena.
13 Hiro ta hulenia, "Tavine, e kuziha ku tatangi?" Ia ki tania ni hiro, "Hau ta tatangi na vuna dia te pele kakava kagu tubu na poloka lovo, kini beta ne lala dia te taruhia ni ve."
14 E tani barae, ia tare poki ia hada a Iesus e mamadi, palaka beta ni hada lala habuka ia a Iesus za.
15 A Iesus ia hulenia, "Tavine, e kuziha ku tatangi? Azei matoto tu kakaze kirina?" A Maria e lohoia ki tania ia na kaka kua e lala kete hahada poto na matmat, ia tani barae vona, "Paraha, kua kunu luga kunu taru motuzia, ho tu vatunga ni niau, hau kata pelea ni vano."
16 A Iesus ia tani barae, "Maria." A Maria e tare poki kirina ki tani barae na pole matotoa ke vuni Hibru, "Rabonai!" (Mining na polea kua e tani barae, "Tisa.")
17 A Iesus ki tani barae vona, "Taua nu pahoriau, na vuna hau ma beta na zahe ni Tamagu; palaka vano ni habu tazigu nu tania ni dia habuka hau keteni vamule na kaka kua ia e Tamagu ki Tamadia ve, kua ia e kagu Vuvu ki kadia Vuvu ve."
18 A Maria Makdala e vano ia kalohunia na disaipel kamahi ki tania ve polea kua a Iesus e tania vona kete tania ni dia.

20.19-23 Na disaipel kamahi dia ta hadavia a Iesus
(Matyu 28.16-20; Mak 16.14-18; Luk 24.36-49)

19 Kilangata kua ia na Sande. Ti garavi, na disaipel kamahi dia ta tabataba dia ka mimia na poloka ruma, na vuna dia ta kuahinia a vuni Iuda. Pale, a Iesus ia mai ia madi valutu na pidaka dia ki tani barae ni dia, "Magalimiu kete malugunia."
20 Kamana ki tani barae, ia vatunga limana kamana vereverena ni dia. Pale, na

disaipel kamahi polokodia e hilohilo matoto kamana dia ka hada na Paraha.
21 A Iesus ki tania ni dia, "Magalimiu kete malugunia! Habuka kua a Tamagu e geriau ka mai, ia hau ve da ta gerimiu ve ka vano."
22 Kamana ki tani hozovia polea kua, ia vilinia kavilika kiridia, ki tani barae ni dia, "Miu pelea na Vule Tumonga.
23 Kua miu kene lohoi bala manaunaua kana kaka katiu, ia ti lohoi balanga kana manaunaua; kua kini beta miu na lohoi bala manaunaua kana kaka katiu, ia kadia manaunaua ia e ba vovona."

20.24-29 A Tomas e hadavia a Iesus

24 A Tomas, hizana katiu ve a Didimus. Ia katiu ni dia na 12 disaipel kamahi kua, ia beta ia kilangata kua kamadia, a Iesus ki bele ni dia.
25 Pale, na disaipel kamahi dia ta ziuziu kana dia ka tani barae, "Hita ta hadavia Paraha kava." Palaka a Tomas ki tania ni dia, "Ma ta hadavia na mudina nil na limana, ka taruhia kukugu na mudina muku kamahi ka taruhia ve limagu na vereverena, hau ka bilip."
26 Dama polotolu ti kakava, na disaipel kamahi dia ta tabataba ve dia ka lololi na poloka ruma, a Tomas ia ti kamadia kilangata kua. Palaka a Iesus ia bele valutu mule ve na pidaka dia ve, ki tani barae ni dia, "Magalimiu kete malugunia."
27 Ia tani barae ni Tomas, "Mai taruhia kuku ri kua, ku hadavia ve limagu kamahi. Pahoria ve vereveregu. Taua nu lohoi ruarua. Bilip za!"
28 A Tomas ki tani barae, "Ho kagu Paraha, kagu Vuvu!"
29 A Iesus ki tani barae vona, "Tu hadaviau kua kunu bilip te? Palaka manumanu kua beta dia na hadaviau dia ka bilip, ia dia kata hilohilo."

20.30-31 Na vuvuna buk kua e vapolunganga

30 Na matana kana disaipel kamahi, a Iesus e katia mirakel luba ve palaka beta ni vapolunganga na buk kua;
31 palaka kua nina kua, e vapolunganga kamiu, miu kata bilip habuka a Iesus ia a Kristus, na Tuni Vuvu, kua nu bilip vona, ia da tu mahuri roro.

21

21.1-14 Na disaipel e 7 dia ta hadavia a Iesus

1 Muri na kua a Iesus bele mule na kana disaipel kamahi na loka a Tiberias. Kua ia e bele barae ni dia.
2 A Saimon Pita, ia mai a Tomas, hizana ruana a Didimus, a Nataniel, kaka kua bukuni Kana ni Galili, ia mai tuni Sebedi karua, ia mai na disaipel rua ve ke Iesus, dia laveve dia ta lololi lupu.
3 Pale, a Pita ia tani barae ni dia, "Hau kata vano

20:23 Mt 16.19; 18.18. **21:3** Lu 5.5.

kazekaze hiha." Dia ta tania vona, "Hita ve hita ka vano kamaniho." Dia ta vano dia ta polo na bot dia kene zahe. Palaka na marigo kapou kua, beta matoto za dia na pelea hiha katiu.

4 Tania voro ti mia zahe, a Iesus ia ti madi na vazalea, palaka na disaipel kamahi beta dia na hada lala habuka ia a Iesus za.
5 Ia koi kiridia ki hulenidia, "E miu, miu beta hiha?" Dia ta tania, "Beta matoto."
6 Ia tania ni dia, "Miu varaga kamiu vuho kara paligena kiri marorona bot, da miu ta vatingovia hiha taza." Pale, dia ta varaga vuho, palaka dia te lokia dia keteni harehi mulehia ni polo, na vuna hiha luba matoto kua ti tingo na vuho.

7 Na disaipel kua a Iesus e lala kete kulina kirina, e tania ni Pita, "A Paraha kuari!" Kamana a Pita ki longo baraenia, ia vivizia na kana kale havuhavua na votaka, (na vuna e hulia kana lavalava dia ka varagaraga vuho) ia dua kara naru kini huzu ziho.
8 Na disaipel taza dia ta vazula muri ziho kara vazalea, dia ta vazula harehia na vuho kua e vonu na hiha. Beta dia na pati zau marata na vazalea, habuka 100 mita za.

9 Dia ta zipazipa na vazalea, dia ta hada haroho katiu, na hiha katiu na huduna kamana bret taza.
10 Pale, a Iesus ia tania ni dia, "Miu pelea hiha taza kena miu ta ba vatingovia na vuho mai."
11 Pale, a Pita ia polo na bot ia hare voringania na vuho kua e vonu na hiha kapopou, e 150 na naba na hiha laveve kua; na hiha e luba palaka na vuho beta ni tere.

12 A Iesus ia tania ni dia, "Miu mai miu na hanihani." Beta disaipel katiu ni vukazia havana ni hulenia, "Ho azei matoto?" Na vuna dia ta lala ia na Paraha za kua.
13 Pale, a Iesus ia vano pelea na bret ia vala ni dia, e vala ve hiha ni dia.

14 Ia ti boto toluna vona kua a Iesus e bele na kana disaipel kamahi, muri na kua ia e mahuri mule na matea.

21.15-19 A Iesus e tania ni Pita kete hada poto na kana sipsip kamahi

15 Dia ta hanihani hozo, a Iesus ia tani barae ni Saimon Pita, "Saimon tuni Jon, e dopa ki kuli matoto kirigu, livutia kua dia taza kua?" Ia e kolia ki tania, "E, Paraha, ho tu lala habuka hau e kuligu matoto kiriniho." A Iesus ki tania vona, "Hada poto nu vangania kagu tuna sipsip kamahi."

16 Boto ruana ve a Iesus ia huleni mulehia ki tania, "Saimon tuni Jon, kuli matoto kirigu?" Ia ki tania, "E, Paraha, ho tu lala hau e kuligu matoto kiriniho." A Iesus ki tania vona, "Pele hada poto na kagu sipsip kamahi."

21:6 Lu 5.6.

17 Boto toluna a Iesus
ia hule mulehia ve, “Sai-
mon, tuni Jon, e kuli ma-
toto kirigu?” A Pita ti hatu-
nia ti beta ni kemi kua a
Iesus ti hule mulehi bara-
enia, “E kuli kirigu?” Pale,
ia tani barae, “Paraha ho
tu lala goloaloa laveve; ho
tu lala habuka hau e kuligu
kiriniho!” A Iesus ki tania
vona, “Hada poto nu vanga-
nia kagu sipsip kamahi.

18 Ta tani matotonia ni
niho: Kua tu ba huhulu-
vahu, ia tu lala koto vazohori
mulehiho ku vavana kara
palaka kua e kuli koto kirina.
Palaka kua tanu vano nu
lapunu, da tu vatatahia lima
kaka motu ki vazohoriho ki
peleho ku vano kara palaka
kua e beta ni kuli koto vano
kirina.”

19 A Iesus e tatania kua ba
muri a Pita kete mate ziha,
ni vala glori ni Vuvu. Pale, a
Iesus ia tania vona, “Muri ni
niau!”

21.20-25 Na polea kana disaipel kua a Iesus e kulina matoto kirina

20 A Pita e tare poki ki ha-
davia na disaipel kua a Iesus
e kulina matoto kirina e mu-
muri ni hiro, ia na disaipel
kua e vahere vano kozoho
ni Iesus kilaka kua dia ta
hanihani ki huleni baraenia
a Iesus, “Azei da e valaho na
limana ha vagi kamahi?”

21 Kamana a Pita ki ha-
davia na disaipel kua, ia
hulenia a Iesus, “Paraha,
kuari kaka kuari da e kuziha
kuari?”

22 A Iesus ki tania vona,
“Kua ni kuligu kete ma
mahuri haroniau ia ia ka va-
mule, ia kuziha? Ka galanga
vona? Ho mai muri ni niau!”

23 Kubarae na polea kini
mai vano na pidaka dia
mule habuka na disaipel kua
mara beta ni mate. Palaka
a Iesus beta ni tania habuka
beta kete mate; ia e tania,
“Kua ni kuligu kete ma
mahuri haroniau ia ia na va-
mule, ia kuziha? Ka galanga
vona?”

24 Ia na disaipel kua za
kua e popole na goloaloa
kua, ia ve ki vapolu taduria
goloaloa kua; tolu ka lala
habuka goloaloa laveve kua
e tania ia e matoto.

25 Goloaloa luba matoto
kua a Iesus e katia. Kua
ni vapolu tadura laveve, ta
lohoia da beta zeleka na
vulovulo kara buk kamahi
kua kete vapolunganga
vona.

21:20 Jo 13.25.

Galanga kana Apostel kamahi

1.1-8 A Iesus e mapamapa kete geria na Vule Tumonga ni ziho

1 Tiofilus, na kagu buk
muga ta vapolungania ka
pole na goloaloa laveve kua
a Iesus e varivuvunia kete
katia ki vaketea manumanu
ve vona.
2 Ki vano ki mule na
dama ti peloa ia kini zahe
kara lagato. Muga na kua,
ia e vaketekete na apostel
kamahi, kua ia e makidia,
na matuhanga kana Vule Tu-
monga,
3 muri na bizea kapou kua
ia e luga ki mate, ia e mahuri
mule ia bele na kana apostel
kamahi ki katia goloa luba
matoto kete vatunga ni dia
habuka kua e matoto, ia ti
mahuri mule. E bele ni dia
ki mia kamadia na dama e
40. Ki pole ni dia na vuna
na kingdom ke Vuvu.
4 Boto katiu, kilaka kua
dia ta hanihani lupu. Ia
ki tani vatuharia ni dia ki
tania, "Tabarae miu na va-
tia a Ierusalem, palaka miu
guru kara goloa kemi kua a
Tamagu ti mapamapa kete
vala ni miu, habuka kua
varira ta tania ni miu.
5 Na vuna a Jon Kakanaka
Baptais e vazuguvia manu-
manu na naru, palaka da
pitu papa miu ka vazuguva
na Vule Tumonga."
6 Pale, dia ka lupu laveve
dia ka hulenia, "Paraha,
karae kua koto nu vamadiri
mulehia na kingdom ke Is-
rael, hita mule ne hada
vona?"
7 Ia ki kolia ki tani barae ni
dia, "Beta ni kamiu galanga
kua miu kata lala na taem
beu na dama kua a Vuvu
ti makia na vuna na kana
matuhanga mule.
8 Palaka da miu te pelea na
matuhanga kua na Vule Tu-
monga ni mai ni miu; pale,
da miu te vano ni Ierusalem,
ia mai na palaka laveve ni
Iudea, ia mai ni Samaria
ia mai na palaka laveve
na vulovulo miu kene tani
kakava ni dia na kagu galan-
galanga kamahi kua miu ta
hada ta katia."

1.9-11 A Iesus e zahe kara lagato

(Mak 16.19-20; Luk 24.50-53)

9 A Iesus e tani hozovia
polea kua, ia peloa kini zahe
na matadia laveve. Pale, na
mariaba ia karia kini beta
dia na ma hadavia.
10 Dia ta ba tutunga langa
kara mariaba dia ka ba ha-
hada muria a Iesus, kaka rua
hiro ta lohoria lavalava pu-
zopuzoa hiro ta bele valutu
hiro ta madi kamadia.
11 Hiro ta tania, "Vuni
Galili, e kuziha miu ka ma-
madi tutunga langa kara
mariaba? A Vuvu ti pele
kakava a Iesus ni miu kini
zahe kara lagato. Da e

1:1 Lu 1.1-4. **1:4** Lu 24.49. **1:5** Mt 3.11; Mk 1.8; Lu 3.16; Jo 1.33. **1:8** Mt 28.19; Mk 16.15; Lu 24.47-48. **1:9** Mk 16.19; Lu 24.50-51.

ziho mule habuka kuari miu ta hada e zahe kara lagato vona."

1.12-26 Dia ta makia kaka katiu kete pelea mudini Iudas

12 Pale, dia ta pe na potuna kua e kohanga ni Oliv, dia ta vamule kiri Ierusalem. Kua nu vavana nu pe na siti nu vano kara potuna a Oliv, ia e habuka 1 kilomita.
13 Kamana dia ka vano bele, dia ta papane zahe kara rum kua dia ta lala dia kata lololi lupu vona. Nuhu dia ta lohu kilangata kua, ia, a Pita, a Jon, a Jems ia mai a Andru, a Filip hiro a Tomas, a Bartolomyu hiro a Matyu, a Jems tuni Alfius a Saimon kaka kua e bukuna kabu ke Selot, ia mai a Iudas tuni Jems.
14 Nuhu kua dia ta magali katiu dia ka lulupu dia ka lolotu. Ia mai tavivine taza kamani Maria titinani Iesus, kamani habu tazini Iesus, dia ve ta lala dia kata mai lolotu kamadia.
15 Nuhu kua dia ta bilip ni Iesus, kadia naba e 120. A Pita ki di madi na pidaka dia
16 ki tania, "Habu tazigu, na polea kana Paraha ti bele matoto habuka kua na Vule Tumonga e pole na havani Devit ki pole na vuna ni Iudas, kua ia e vatunga dala na manumanu, dia ka paho taduria a Iesus.
17 Muga, a Iudas ia e katiu ni hita, ki gala lupu kamahita na galanga kana Paraha."
18 Kamana moni kua e pelea habuka kadoana, kana moge zaha kua e katia. Ia kadea na garigari pitu vona, na garigari kua, ia ti dua vona na magalina kini tere na magalina laveve ki dua gotala kara garigari kua.
19 Manumanu laveve ni Ierusalem dia ta lala na goloa kua e bele, kubarae, dia ta kohania na garigari kua ni Akeldama. Hiza kua a Akeldama, e tani barae, garigarina topo.
20 A Pita ki tani barae ve, "E vapolunganga na Buk Song, 'Paleka kana palaka, ni zuka tapuanga. Tabarae, kaka katiu ni vano mia na mudina. Paleka kaka katiu motu ni pelea mudina na kana galanga.'
21 Kubarae, kua tolu keteni makia kaka katiu na pidaka dolu kua e lala kete kakamadolu na dama laveve. Kilaka kua a Iesus e mai ki vavano kamadolu.
22 Varivuvu na taem kua a Jon e vala baptais na manumanu ki mai na taem kua a Vuvu ti pelea a Iesus ni dolu. Da tolu ta makia katiu ni dia kua e hadavia goloaloa laveve kua, kete katia galanga kamadolu ni tani kakava na mahuri mulea ke Iesus."
23 Pale, dia ta makia kaka rua, a Iosep, kaka kua dia ta kokohania ni Barsabas, hizana katiu ve a Jastus. Kaka katiu ve a Matias.
24 Pale, dia ta lotu dia ka tani barae, "Paraha, ho tu lala poloka manumanu

1:13 Mt 10.2-4; Mk 3.16-19; Lu 6.14-16. **1:18** Mt 27.3-8. **1:20** Sng 69.25; Sng 109.8. **1:21** Mt 3.16; Mk 1.9; Lu 3.21; Mk 16.19; Lu 24.51.

laveve. Vatunga ni hita, azei
ni hiro rua kua,
25 kete pelea mudini Iudas
kua ia ti vati tapunia, ia kini
vano kara palaka kua ia ti
vano kirina."
26 Pale, dia ta varaga dais.
Na naba na dais ia makia a
Matias, pale, ia kini makua
kini taruha kamadia kua 11
kua dia ta ba vovona.

2

2.1-13 Na Vule Tumonga e ziho

1 Na damana Pentekos ti
bele, na nuhu kua dia ta
bilip ni Iesus dia ta lupu na
palaka katiu.
2 Na halingana goloa katiu
e bele valutu, e vuluvu
habuka halingana kavili
kapou ki pe na lagato ki
vavonuhia na poloka ruma
kua dia ta lulupu vona.
3 Dia ta hadavia goloa
habuka tabelena haroho e
ziho ia pahi valavalahia
ia vano mia na bakana
katiukatiu ni dia.
4 Dia laveve dia ta vonu
na Vule Tumonga dia kene
popole na pole matotoa kana
manumanu motumotu. Na
Vule Tumonga e katidia dia
kene dangea dia kata pole
barae kua.
5 A vuni Iuda taza dia ta
lohu ni Ierusalem. Dia ta
nuhuta lotua ni Vuvu. Dia
ta pe na kantri laveve na
vulovulo dia ka lohu.
6 Kamana dia ka longoria
na halingana goloa kua e
bele, dia ta mai lupu. Dia ka
zipa zahe matoto, na vuna
katiukatiu ni dia ti longo
lala habuka na nuhu kua
dia ta bilip ni Iesus dia ta
popole na kadia pole mato-
toa kamahi.
7 Dia ka lohoi tori matoto
dia ka tani barae, "Manu-
manu laveve kuari dia ta
popole kuari, dia ta bukuni
Galili laveve kuari!
8 Pele, e kuziha tolu laveve
kua tolu ka longo lala kadolu
pole matotoa laveve kuari
dia ta popole vona?
9 Tolu kua bukuni Par-
tia, kamani Midia hiro a
Elam. Tolu kua bukuni
Mesapotamia, bukuna dis-
trik a Iudea kamana provins
a Kapadosia, kamana
provins a Pontus kamani
Esia.
10 Tolu kua bukuni Frigia
kamani Pamfilia. Tolu nuhu
kua tolu ta lololi ni Isip ia
mai na palakalaka kamahi
kua ni Libia kozoho ni
Sairini, tolu kua bukuna
kantri ni Rom.
11 Tolu kua bukuni Iudea
matoto, ia mai nuhu kua
bukuna malala motu, dia
kene mai lolotu kamadolu.
Tolu kua bukuni Krit ka-
mana distrik a Arebia, tolu
laveve kua tolu ta longo
lala dia ta popole matoto
kadolu laveve. Dia ka popole
na galangalanga kapopou ke
Vuvu!"
12 Dia laveve kua dia ta
ridi matoto, dia ka lohoi tori,
dia ka varihulei, "Goloa kua
e bele, ia nazia matoto kua?"
13 Palaka manumanu taza
dia ta katia bozubozua ni
dia, dia ka tania dia ta hinu
maratania vaen, dia ka sisi-
pak.

2:1 Wkp 23.15-21; Lo 16.9-11.

2.14-36 A Pita e pole na manumanu

14 Pale, a Pita ia madi kamana apostel kamahi kua e 11, ia pole kapopou ki tani barae na manumanu, "Habu vinekegu vuni Iuda, ia mai manumanu laveve kua miu ta mimia ni Ierusalem, miu longoriau kata tania ni miu na mining na goloa kua.

15 Manumanu kua, beta dia na sipak habuka kena miu ta tatania kiridia. E ba 9 kilok za na dama kua.

16 Palaka, ia kua nazia a profet Joel e vapolungania varira ki popole vona ki tani barae,

17 'A Vuvu e tani barae,
"Kozoho kara las de. Da ta valikiria Vulegu na manumanu laveve. Habu tutumiu tamomohane, habu tutumiu tavivine da dia ta pole na kagu polea, kamiu huluvavahu da dia ta hada visen kamahi, kamiu lapunpun da dia ta pelea manginunginua.

18 Na dama kamahi kena ia da ta valikiria ve Vulegu na kagu voravora tamomohane kamana voravora tavivine, dia ka vala kagu polea balika profet kamahi.

19 Da ta katia mirakel kamahi ki bele heta na mariaba, heva na vulovulo da ta katia goloa kua muga beta miu na lala miu kata hahada. Da topo kamana haroho ia mai hazu kapou da e bele.

20 Na voro da ti beta keteni ma titiba, na lingabo da e pokizia ki baritunutunua balika topo, ba muri dama kapou kana Paraha kini bele, na dama kua na Paraha keteni vatunga kana matuhanga kamana kana glori vona.

21 Pale, azei kua tani kohania hizana Paraha ni halohonia Paraha, ia da e pele mulehidia." '

22 Miu vuni Israel, miu longoria polea kua kata vala ni miu. A Iesus bukuni Nasaret, ia na kaka kua a Vuvu e vala matuhanga vona. Na mirakel kamana goloa kapopou kua a Vuvu e kakatia na limana kaka kua, ia e vatunga kakava habuka ia na kaka kua a Vuvu e makia. Miu mule miu ta lala goloa kua, na vuna e bele matoto ri na pidaka miu.

23 E muri na lohoihoia ke Vuvu varira za. Kava ti lohoia habuka a Iesus da e valanga na limamiu, pale, miu kamana nuhuta moge zahazaha, miu ta nilinia na kruse.

24 Palaka a Vuvu ki valamari mulehia na matea, ki pele kakava ia na matuhanga kana matea, na vuna zia mara beta matoto matea ni ma kakarabusnia.

25 A Devit ve e pole vona ki tania, 'Hau ta hadavia na Paraha e vavamuga ni niau na dama laveve; ia e kozohotiau, ki mara beta na paria zahatanga.

26 E kubarae ki marapalepalehiau matoto polokogu ki hilohilo matoto. Ka guguria goloaloa kemikemi kua a Vuvu kete katia ni niau.

2:17 Jol 2.28-32. **2:23** Mt 27.35; Mk 15.24; Lu 23.33; Jo 19.18. **2:24** Mt 28.5-6; Mk 16.6; Lu 24.5. **2:25** Sng 16.8-11.

27 Na vuna mara beta nu
zuka tapuniau na malala
kana manumanu kua dia te
varimateai, mara beta ve nu
vatia ka kaka Tumonga ni
mavuru na poloka lovo.
28 Kava tu vatunga ni niau
na dala kara mahuria, da tu
vatiau ka mia kamaniho kete
dopa marapalepalehiau.' Na
polea kamahi kua ia ke De-
vit.
29 Habu tazigu, kata tani
vahotovia ni miu, na vuna
na tubudolu a Devit kua ti
mate kini tavuanga. Kana
matmat kua e ngongoro na
pidaka dolu varira za ki mai
ki mule meni kua.
30 Palaka a Devit ia na
profet katiu, ia ki lala a Vuvu
e mapamapa habuka a Vuvu
da e katia na tubuna katiu ki
kara king baliki Devit mule.
31 A Devit kava ti hadavia
nazia kua a Vuvu da e katia
ba muri, kubarae ia ki pole
na mahuri mulea ke Mesias
ki tani barae, 'Ia beta ni zuka
tapuanga ia na poloka lovo.
Podana ve ki beta ni mavuru
na poloka lovo.'
32 A Vuvu e valamari mule-
hia a Iesus na matea, hita
laveve hita ka hadavi mato-
tonia na goloa kua.
33 A Iesus ti valamari
muleha kini vamianga ia na
maroroni limani Vuvu, a
Tamana kini vala na Vule
Tumonga vona vinaka kua e
mapamapa kete vala vona.
Nazia kua miu ta hada miu
ka longoria, ia na kana Vule
Tumonga kua, ia ti valikiria
kini ziho ni hita.
34 A Devit beta ni zahe
kara lagato habuka kua a
Iesus e zahe kara lagato.
Palaka ia e tania,

'Na Paraha e tania na
kagu Paraha, "Mia ri
kiri marorogu,
35 ki mule na dama kata
taruhia ha vagi
kamahi na tauri
kabe." '

36 Miu vuni Israel laveve
miu kata lala kemikemihia
habuka a Iesus kua miu ta
havenia na kruse, ia, ia za
kua a Vuvu e katia kini
Paraha kini kara Mesias, na
kaka kua kete pele mulehi-
dolu!"

2.37-41 Manumanu luba dia ta pokizia magalidia, dia ka pelea baptais

37 Kamana manumanu dia
ka longo baraenia polea ke
Pita, na polea kua e padea
matoto polokodia. Dia ka
hulenia a Pita kamana apos-
tel kamahi dia ka tania,
"Habu tai, nazia matoto da
hita keteni katia kua?"
38 A Pita ki tania ni dia,
"Miu laveve kua miu pok-
izia magalimiu, miu na pe-
lea baptais na hizani Iesus
Kristus. A Vuvu ni lohoi bala
kamiu manaunaua. Miu
kata pelea na presen kana
Vule Tumonga.
39 Varira a Vuvu e ma-
pamapa kete vala Vule Tu-
monga ni miu kamani habu
tutumiu ia mai ve na manu-
manu laveve dia ta mia zau.
Ia mai ve nuhu laveve kua
a Vuvu kadolu Paraha kete
kohanidia."
40 A Pita e vala polea luba
ve ni dia ki tani vatuharia ni
dia ki tania, "Miu tare poki
miu na zuka tapunia kamiu

2:30 Sng 132.11; 2 Sml 7.12-13. **2:34** Sng 110.1.

moge zahazaha, tabarae miu na pelea zahatanga kamana nuhuta moge zahazaha bukuna tauna kua."
41 Polea ke Pita e padea poloka manumanu luba, dia ka pelea baptais. Kilaka kua manumanu e 3,000 ve kua dia te mai ve dia kene kamana nuhu kua dia ta muga dia ka bilip ni Iesus.

2.42-47 Dia laveve dia ta magali katiu

42 Dama laveve dia ta mia kamana apostel kamahi dia ka vaketekete ni dia, dia ka hanihani dia ka lolotu lupu.
43 Na apostel kamahi dia ta katia mirakel luba kamana goloaloa kapopou, na manumanu dia ka zipa zahe matoto.
44 Manumanu laveve kua dia ta bilip ni Iesus, dia ta mia magali katiu matoto, dia ka vazenia kadia goloaloa laveve kamani habu tazidia.
45 Kadia garigari, kadia goloaloa da dia ta vala ki kadoa dia ka vazenia monina na nuhu kua beta kadia goloaloa vona.
46 Na dama laveve dia ta lupu na tempel, dia ta lala dia kata lulupu kamani habu tazidia dia na hanihani na kadia rumaruma kamahi, dia ta hanihani kamana magali kemia, kamana hilohiloa,
47 dia ka vazahenia hizani Vuvu na dama laveve. Manumanu laveve ki kulidia kiridia. Na dama laveve na Paraha kini vavaherea naba na manumanu kua dia ta bilip kini kakapou.

2:44 Ap 4.32-35.

3

3.1-10 Kaka katiu kabena e matemate e kemi mule

1 Dama katiu, ti taem kara lotua na 3 kilok na garavi, a Pita hiro a Jon hiro ta vavana zahe kara tempel.
2 Na kaka katiu kabena e matemate, ki lala kete luluganga dama laveve ni mamai kara geit kara tempel kua e kohanga ni Mata Muli, ki vatua vona kete vavarinongu na manumanu kua dia ta mai dia ka hohoho kara tempel. Muga za a titinana e valohia, kabena ki matemate.
3 Kamana ki hadavia a Pita hiro a Jon hiro keteni hoho kara tempel, ia hulenihiro kara moni.
4 A Pita hiro a Jon hiro ta hada boroboronia. Pale, a Pita ia tani barae vona, "Tunga mai kirimiro."
5 Pale, na kaka kua ia tunga vano kirihiro, e lohoia hiro keteni vala goloa katiu vona.
6 Pale, a Pita ia tani barae vona, "Hau beta silva kamana gol, palaka nazia kua ni niau, ia da ta vala ni niho. Na hizani Iesus Kristus bukuni Nasaret, vavana."
7 Pale, ia pahoria limana kiri maroro ia vamadiria, na kabena karua kamana tutura karua, hiro ta kemi pamuhi.
8 Ia divurutia kini vavana. Pale, ia kamahiro hoho kara tempel, ki vavana ki raraga kini vavazahenia a Vuvu.
9 Kamana na manumanu laveve dia ka hadavia kua ia

ti vavana kini vavazahenia a Vuvu,
10 dia ta hada lala pamuhia habuka, ia kakanaka za kua e lala kete mimia na hatamara tempel kua e kohanga ni Mata muli ki lala kete vavarinongu, dia ka zipa zahe matoto na goloa kua ti bele.

3.11-26 A Pita e vala polea na manumanu kua dia ta lalavu na poloka tempel

11 Na kaka kua mata varinongunongu kua, e ma ki poto bada ni Pita hiro a Jon, na manumanu laveve dia ta ridi matoto na goloa kua dia kene rorovo mamai ni hiro na palaka kua na poloka tempel kua e kohanga na Veranda ke Solomon.
12 Tania a Pita ki hada baraenia ia tania kiridia, "Manumanu bukuni Israel, e kuziha na goloa kua ki hate zagarimiu? Kara zia miu ka hada patimiro? Miu ta lohoia ia na kamiro matuhanga mule o na vuna miro ta kaka kemi matoto na matani Vuvu kua miro kene katia kaka kua kini vavana?
13 Na Vuvu ke Abraham, ke Aisak, ke Jekop ia mai na Vuvu ke habu tubudolu, ia ti vala glori na kana vora a Iesus. Miu ka vala kete hubu matoa, miu ka vala lamamiu kirina, miu ka tania habuka beta ni kulimiu kirina na matani Pailat, a Pailat ia e kulina kete vagotalani mulehia, palaka miu ta hava.
14 Beta ni kulimiu kara Kaka kua e Mahoto Matoto ki Tumonga, miu ka hule kete vagotalanga kakanaka hubi matematea na kaka.
15 Miu te hubi matehia na kaka kua e vala mahuria, palaka a Vuvu ia ti valamari mulehia na matea. Hita ta hada vidovidohia na goloa kua.
16 Na vuna na bilip za na hizani Iesus, ia kua na kaka kua miu ta hada miu ka lala, kua ia ti katua kini kemi. Ia na hizani Iesus za ia mai na bilip kua e pe vona ki mai, ia kua ti katia na kaka kua kini kemi hozohozo, habuka kua miu laveve miu ta hadavia.
17 Kua, habu tazigu, hau ta lala habuka, miu kamana kamiu pararaha miu ta katia goloa kua ni Iesus na vuna beta miu na lohoi vutuhia nazia miu ta kakatia.
18 Palaka a Vuvu ia ti katia kini pori kana polea kua varira za e tani kakava na havana profet kamahi habuka, a Kristus ia da e luga bizea.
19 Miu vala lamamiu kara kamiu moge zahazaha, miu na tare poki, miu na vamule ni Vuvu, a Vuvu kete lavelavehia kamiu manaunaua kamahi. A Paraha kete vala mianga vahoru ni miu,
20 ia ni geria a Kristus, a Iesus ni mai ni miu, ia na kaka kua kava ti makua kamiu.
21 Da e ma ki mia na lagato ki vano ki mule na dama kua a Vuvu ti makia kete katia goloaloa ni vahoru mule, habuka kua varira ia e mapamapa ki tani kakava na havana kana profet tumonga kamahi.

3:13 Kis 3.15. **3:14** Mt 27.15-23; Mk 15.6-14; Lu 23.13-23; Jo 19.12-15. **3:22** Lo 18.15-18.

22 Na vuna a Moses e
tani barae, ‘A Vuvu kamiu
Paraha da e vamadiria na
profet katiu balika hau na
pidaka miu mule; miu tabu
longo kara polea laveve kena
e tania ni miu.
23 Azei kua ta beta ni lon-
goria kana polea, da a Vuvu
e vahere kakava na kana
manumanu ki hubi mate-
hia.’
24 E matoto, na profet
laveve, varivuvu ni Samuel
ki mai na profet kamahi kua
dia ta muri ni Samuel, dia ve
dia ta tani kakava nazia kua
da e bele na dama kamahi
kua meni.
25 Miu na mapamapanga
kua a Vuvu e katia ki vala
na kana profet kamahi, ia
kamiu, na kontrak kua a
Vuvu e katia kamani habu
tubumiu ia e kamiu ve.
Habuka kua ia e tani barae
ni Abraham, ‘Ni habu ka-
pupu, hau da ta kati kemi-
hia matoto na manumanu
laveve na vulovulo.’
26 Pale, kilaka kua a Vuvu
ti makia kana vora, ia muga
ki geria ki mai ni miu kete
kati kemihia ni miu. Ia e kati
kemihia ni miu na vuna kua
ia ti katia katiukatiu ni miu
kete vala lamana kara kana
moge zahazaha.”

4

4.1-4 Dia ta karabusnia a Pita hiro a Jon

1 Na Pris kamahi kamana
kepten kara gat kamahi kara
tempel ia mai a vuni Sadyusi
ni Ierusalem dia ta zahe bele
ni Pita hiro a Jon kilaka kua
hiro ta ba popole kamana
manumanu.
2 Polokodia e zaha kara
apostel karua kua na vuna
hiro ta vavaketea na manu-
manu habuka a Iesus ti
mahuri mule na matea, ia
ki vatunga habuka nuhu kua
dia te mate da dia ta mahuri
mule.
3 Dia ta paho taduria a
Pita hiro a Jon, palaka na
vuna ti garavi kava, dia ta
taruhihiro na karabus. Dia
ta guria kete dama mule.
4 Palaka manumanu luba
kua dia ta longoria na polea
kua, dia ta bilip na polea
kua; pale, naba kana manu-
manu kua dia ta bilip ti bele
5,000.

4.5-22 Dia ta koto kiri Pita hiro a Jon na kaunsil kamahi

5 Ti dama, na pararaha
ke vuni Iuda, kamana ka-
dia kaunsil kamahi ia mai
na tisa kamahi kara lo dia
ta lohu dia ka lupu ni
Ierusalem.
6 Dia ta lupu kamana het-
pris a Anas, ia mai a Ka-
iafas, ia mai a Jon, a Alek-
sander ia mai tamomohane
taza ve kua dia ta bukuna
kabu kana hetpris.
7 Dia ta pelea na apostel
karua kua, hiro ta madi na
matadia, dia ta huleni barae
ni hiro, “Mo ta kati zingania
goloa kua? Na matuhanga
zia ni moro o na hizani zei
matoto mo ta gagala vona?”
8 Pale, a Pita, ki vonu na
Vule Tumonga, ia tani barae
ni dia, “Kaunsil kamahi ka-
mana pararaha ke manu-
manu!
9 Ta miro ni huhuleanga
miro meni na goloa kemi

3:23 Lo 18.19. **3:25** Stt 22.18.

kua e katua na kaka kabe matemate kua, e ia kini kemi ziha,
10 pele miu, ia mai manumanu laveve ni Israel miu kata lala habuka, na kaka kua e mamadi na matamiu, ia ti kemi hozohozo na vuna na matuhanga kana hizani Iesus Kristus bukuni Nasaret, kaka kua miu ta havenia na kruse, a Vuvu kini valamari mulehia na matea.
11 A Iesus 'Ia na kedo kua miu nuhu kua miu ta hahabatia ruma miu te pala katia miu kene hada vetavetania, na kedo kua, ia ti kara kedo kua ti mia tuka na ruma.'
12 Mara beta matoto kaka motu katiu ni pele mulehidolu, na vuna beta ve hiza katiu na lagato o na vulovulo kua ni valanga na manumanu kua kete vaikoli kiridia voa vona."
13 Na kaunsil kamahi kua dia ta zipa zahe matoto kua dia ta hadavia a Pita hiro a Jon kua habuka beta hiro na kuahi pitu, ki vano ve hiro ta kaka vetanga za ki beta hiro na sikul ve. Palaka dia te hada lala habuka kaka rua kua, hiro ta lala hiro kata kakamani Iesus.
14 Palaka na vuna kua dia ta hada na kaka kua e katua ki kemi kua e mamadi kamahiro, kubarae ki beta kadia polea dia kata tania.
15 Kubarae, dia ta geridia dia ta vatia na rum kaunsil. Pale, dia kene popole na pidaka dia mule.
16 Dia ka varihulei, "Tolu kata kuzingania na kaka rua kua? Manumanu laveve ni Ierusalem dia te lala na mirakel kapou kua hiro ta katia, ki mara beta ve tolu na tania habuka e beta ni matoto.
17 Palaka kua, tolu kata katia na rereka goloa kua kete beta kete ma vavana lobia manumanu, ia tolu kata tani vatuharia na kaka rua kua, habuka beta ve hiro kata ma popole kamana kaka katiu ve na hizani Iesus."
18 Pale, dia ta kohani mulehihiro, hiro ta mai hoho dia ta tani vatuharia ni hiro habuka beta matoto hiro kata pole o vaketekete ve na hizani Iesus.
19 Palaka a Pita hiro a Jon hiro ta kolia kadia polea hiro ka tania, "Miu mule miu sikelnia, habuka e mahoto na matani Vuvu kua hita kata longoria kamiu polea o hita kata longoria polea ke Vuvu.
20 Na vuna miro, miro ta lokia miro kata tabaria havamiro na nazia kua miro ta hadavia miro ka longoria."
21 Pale, na kaunsil kamahi dia ta dopa ve tani vatuharia ve polea dia ka vakuahini hiro pale, dia ta vatihiro, hiro ta gotala mule. E beta dia na lala nazia dia kata katia ni hiro, na vuna manumanu dia te vavazahenia a Vuvu na nazia kua ti bele.
22 Na kaka kua e katua ki kemi kana krismas ti livutia 40.

4.23-31 Na nuhu kua dia ta bilip ni Iesus dia ta lotu habuka kete beta dia kata kuahi dia kata vala polea

23 Kamana ki vagotalani muleha a Pita hiro a Jon,

4:11 Sng 118.22.

hiro ta vamule vano na kadia manumanu kua dia ta lulupu, hiro ta tania ni dia na polea kua na hetpris kamana kadia pararaha ke vuni Iuda kua dia ta tania ni hiro.
24 Tania dia ka longo baraenia, dia ta lupu laveve dia ta lotu ni Vuvu dia ka tani barae, "Paraha kahita Tubu ho, ia ho kua tu katia na lagato kamana vulovulo kamana dazi kamana goloaloa laveve na poloka.
25 Varira na Vule Tumonga e vala ka polea katiu na tubuhita a Devit ka vora ia ki tani barae, 'E kuziha, na kantri kamahi magalidia ki halavidi marata; E kuziha manumanu ki tataru lupuni vetania kadia polea kara moge zahazaha?
26 Na king kamahi kara vulovulo dia ta madi lupu dia ka vavaida kara varihubia. Kadia pararaha kamahi dia ka lohu lupu dia kata varihubi kamana Paraha ia mai kamana kana kaka kua ia ti makia kete pele mulehia kana manumanu.'
27 E matoto, a Herot hiro a Pontius Pailat hiro ta lupu kamana nuhu kua beta dia na lala a Vuvu kamana manumanu bukuni Israel dia ka taru lupunia kadia polea dia kata hubia a Iesus, ka vora Tumonga, kaka kua tu makia.
28 Dia ta lupu dia kata katia nazia kua ho kua muga za na ka matuhanga kamana ka lohoihoia kava tu lohoia kete bele barae.
29 Pale kua, Paraha, tabarae nu taruhia ka lohoihoia na kadia polea kamahi kua dia ta vavakuahini hita vona, palaka katia hita ka voravora, polokohita kete tutu kete beta hita kata kuahi, hita na vala ka polea.
30 Tabenia lima nu kati kemihia manumanu nu katia mirakel kapopou na hizana ka vora Tumonga a Iesus."
31 Dia ta lotu hozo, na palaka kua dia ta lulupu vona, e hunu. Na Vule Tumonga ki vavonuhidia laveve kini beta kuahia na polokodia, dia kene vavala polea ke Vuvu.

4.32-37 Manumanu laveve dia ta varikodongi

32 Manumanu laveve kua dia ta bilip ni Iesus, dia ta taru lupunia kadia lohoihoia kamana magalidia ki katiu papa za. Beta katiu ni dia ni mata kuku o ni bihei na kana goloaloa. Dia ta varikodongi na kadia goloaloa laveve na pidaka dia mule.
33 Na apostel kamahi dia ka tatani kakava na polea kua habuka, na Paraha a Iesus, ia ti mahuri mule na matea. Dia ta vavala polea kua kamana matuhanga kapou. A Vuvu kini kakati kemihia matoto na manumanu laveve.
34 Na pidaka dia mule beta katiu ni sot na goloa katiu. Nuhu kua kadia garigari vona o kadia ruma vona, dia

4:24 Kis 20.11; Neh 9.6; Sng 146.6. **4:25** Sng 2.1-2. **4:27** Lu 23.7-11; Mt 27.1-2; Mk 15.1; Lu 23.1; Jo 18.28-29. **4:32** Ap 2.44-45.

ta salinia goloaloa kua, dia ka vilehia monina goloaloa kua,
35 dia ka vala na apostel kamahi; pale, na apostel kamahi dia ta vazenia moni kua na nuhu kua dia ta sot na goloaloa.
36 Pale, a Iosep, ia kaka bukuna kabu ke Livai kamahi ki valohua ni Saiprus, ia kua na apostel kamahi dia te kohania ni Barnabas (na hiza kua mining vona e tani barae, "Na kaka kua e lala kete vavabadangania kaka"),
37 ia e salinia kana garigari katiu ki pelea monina ki mai, ia vala moni laveve kua na apostel kamahi.

5

5.1-11 A Ananias hiro a gona a Safaira hiro ta parakilania hiro kata rukia a Vuvu

1 Palaka na kaka katiu hizana a Ananias, ia kamani gona a Safaira hiro ve hiro ta salinia kahiro garigari pitu.
2 A Ananias ia lohoia kete paho taduria dihura monina garigari kua, a gona tavine ki magali katiu kamana habuka hiro kata paho taduria dihura moni kua, pale, a Ananias ia pelea na dihura moni kua ia vano taruhia na kabena apostel kamahi.
3 A Pita ia hulenia, "Ananias, e kuziha ku vatia a Satan ki vavonuhia poloko kunu rukia na Vule Tumonga, kunu paho taduria dihura moni kua tu salinia ka garigari ku pelea?
4 Na garigari muga ia e ka, ba muri kunu salinia, kamana ku salinia, na monina ia e ka ve. Pele e kuziha kunu lohoia koto nu katia na goloa kua tu katia? Beta nu rukia manumanu, palaka tu rukia a Vuvu!"
5 Tania a Ananias ki longoria na polea kua, ia dua ia mate pamuhi. Manumanu laveve dia ka kuahi zahazaha matoto kilaka kua dia ta longoria goloa kua e bele.
6 Pale, na tamomohane huluvavahu, dia ta hoho, dia ta kukulia podana, dia ta luga gotala, dia kene tavunia.
7 Muri na aua tolu a gona tavine ia mai ve hoho, beta ni lala nazia kua kava ti bele.
8 A Pita ia hulenia, "Tania ni niau, ia kua na moni laveve na garigari kua mo a go mo ta pelea na garigari kua mo ta salinia mo ka pelea?" Na tavine kua ki tania, "E, ia na moni laveve kena."
9 A Pita ki tania kirina, "E kuziha mo ka taru ruania kamo lohoihoia mo kata parakilania na Vulena Paraha? Hadavia! Na nuhu kua dia ta tavunia a go, kena dia na hatama, da dia ta lugaho ve kua ki gotala!"
10 Na tavine kua ia dua pamuhi kozohotia na kabeni Pita, ia mate. Na tamomohane huluvavahu kamahi kua dia ta mai hoho dia ka hada habuka, ia ti mate kava, dia ta luga ve gotala, dia ta tavunia na kitaki gona.
11 Kuahia kapou ki bele na manumanu laveve kua dia ta bilip ni Iesus ia mai ve na manumanu laveve kua dia

ta longoria na rereka goloa kua e bele.

5.12-16 Na mirakel luba e bele

12 Na apostel kamahi dia ka katia na mirakel luba na pidaka manumanu. Na manumanu laveve kua dia ta bilip ni Iesus, dia ta lulupu na Veranda ke Solomon.
13 Nuhu kua beta dia na bilip ni Iesus, beta dia na parakilania dia kata hoho kamadia, palaka dia ta hada zahenidia matoto.
14 Palaka manumanu luba, luluba, kua dia te bilip na Paraha dia kene mai hoho kamadia, tavivine ia mai tamomohane ve.
15 Na vuna kua na apostel kamahi dia te kakatia na mirakel kamahi kua, manumanu dia kene pelea nuhu kua mazahi ni dia, dia kene vangoredia na daladala kamahi na huduna dongi kamahi kamana mat, habuka kua ta a Pita ni pe hutu, hanunuka za kete vano kara nuhu kua e mazahitidia.
16 Na kabuna manumanu dia kene pe na taon kamahi kua e lobia a Ierusalem, dia ta vilehia nuhu kua e mazahitidia ia mai nuhu kua na hanitu e hoholiholidia; dia ka katu kemuha laveve.

5.17-26 Na engel e kodonia na apostel kamahi dia ka gotala mule na karabus

17 Pale, na hetpris kamana nuhu kua dia ta lala dia kata kakamana, dia ta bukuna kabu ke vuni Sadyusi, magalidia e zaha matoto kara apostel kamahi, kubarae dia te lohoia dia kata katia goloa katiu na apostel kamahi.
18 Dia ta paho taduria na apostel kamahi dia kene taruhidia na karabus kamana nuhu zahazaha.
19 Palaka na marigo na engel kana Paraha e vukazia na geit kara haus karabus, ia vagotalani mulehia na apostel kamahi, ia tani barae ni dia,
20 "Miu vano miu na madi na poloka tempel, miu na tani kakava na manumanu na daladalangana mianga vahoru kua."
21 Ti dama, na apostel kamahi dia ta muri na polea kana engel kua, dia ta hoho na poloka tempel, dia ta vala polea na manumanu.

Tania na hetpris kamana nuhu kua dia ta lala dia kata kakamana dia ka lohu, dia ta koi lupunia na kaunsil kamahi kamana pararaha ke vuni Israel, dia ta mai lohu, pale, dia ta geu kete peloa na apostel kamahi na karabus.
22 Palaka na opisa kamahi, tania dia ka vano bele na karabus, beta dia na paria na apostel kamahi na karabus. Dia ta vamule tania ni dia. Dia ka tani barae,
23 "Hita ta vano na haus karabus, hita ta hada na doa kara karabus e tabara ki lokoanga, na gat kamahi dia ka vavarimadiriai na hatama, palaka tania hita ka vukazia na geit, beta hita na paria kaka katiu na poloka!"
24 Na hetpris kamahi kamana komada kara gat kamahi dia ta longoria na polea kua, dia ka lohoi

toritori matoto, kua ti kubarae, nazia da ti bele kua.
25 Pale, na kaka katiu e mai hoho ia tania ni dia, "Miu hadavia! Nuhu kua miu ta taruhidia na karabus, kuari dia ta mamadi na poloka tempel dia ka vavaketekete na manumanu."
26 Pale, na kepten kara gat kamahi ia pelea na gat kamahi dia ta vano pelea na apostel kamahi. Beta dia na katia goloa katiu ni dia, dia ta koi valugidia za, na vuna dia ta kuahinia na manumanu ta dia na vaivozo kamadia na kedo.

5.27-32 Na apostel kamahi beta dia na kuahi dia kata tani kakava na polea laveve na kaunsil

27 Dia ta pelea na apostel kamahi dia ta mai hoho, dia ta vamadiridia na matana kaunsil kamahi, pale, na hetpris ia hulenidia.
28 Ia ki tani barae ni dia, "Hita ta vatabunimiu matoto beta miu kata vaketekete na hizana kaka kua. Palaka miu te ba vavonuhia matoto a Ierusalem na kamiu vaketeketea kua, miu kene papadehita na matea kana kaka kena!"
29 A Pita ia mai na apostel kamahi dia ka kolia kana polea dia ka tania, "Hita da hita ta longoria hita ka muri na polea ke Vuvu za, beta hita kata muri na polea kana kaka vetanga.
30 A Vuvu ke habu tubudolu ia e valamari mulehia a Iesus na matea, kaka kua miu ta havenia na huda hai miu ka hubi matehia.
31 A Vuvu ki valamari mulehia na matea ki vamiania kiri marorona ki makia kete kara kaka kua kete vamuga ni vatunga dala ni pele mulehia a Israel, kete katia dia na zuka tapunia kadia moge zahazaha, ia ni lohoi bala kadia manaunaua.
32 Hita ta hadavia goloaloa kamahi kua na matahita matoto, hita kamana Vule Tumonga. Na Vule Tumonga, ia a Vuvu da e vala vetania na nuhu kua dia ta lala dia kata lolongoria dia na mumuri na kana polea."

5.33-42 A Gamaliel e tania habuka na kaunsil kamahi dia kata pole valugu kara apostel kamahi

33 Kamana na kaunsil kamahi dia ka longoria na polealea kamahi kua, magalidia ki varitihi matoto, dia kene tania dia keteni hubi matehidia.
34 Palaka na Parisi katiu hizana a Gamaliel, ia na tisa katiu kara lo, manumanu laveve dia ka lala dia kata hahada zahenia, ia di madi na pidaka kaunsil kamahi ia geu dia kata pelea na apostel kamahi kua dia na gotala guru na hatama.
35 Ia tani barae na kaunsil kamahi, "Habu tazigu vuni Israel, miu lohoi papa ba muri miu ka katia goloa katiu na manumanu kuari.
36 Miu ta lohoia a Teudas, kua e bele muga, ki vavazahezahenia hizana mule, pale, manumanu tauka e 400 dia ta muri vona.

5:28 Mt 27.25.

Palaka ia hubu matoa, pale, manumanu kua dia ta lala dia kata mumuri vona, dia ta bura katiutiu, pale, dia ta balavutuka.
37 Ba muri vona, a Iudas na kaka bukuni Galili katiu, e lohu na taem kara senses; ia ki harehia kabuna manumanu kapou dia ka mumuri vona, palaka ia ve e hubu matoa, nuhu kua dia ta mumuri vona dia ta bura katiutiu.
38 Ki kubarae, ka tania ni miu, tabarae miu na katia goloa katiu na manumanu kua. Miu vatidia na vano! Kua nazia kua dia ta lolohoia dia kata kakatia ni bele na lohoihoia kana kaka vetanga bukuna vulovulo ia da beta kete ma vavano.
39 Palaka kua ta na lohoihoia kua tani pe ni Vuvu, ia mara beta matoto miu na taledia dia na longo; da miu te vavarihubi kamani Vuvu."

Kana polea e pokizia kadia lohoihoia.
40 Pale, dia ta koi kara apostel kamahi hoho, dia ta geu ia vihua dia. Pale, dia ta tani vatuharia ni dia habuka beta ve dia kata ma popole na hizani Iesus, pale, dia ta vatidia dia ta vano.
41 Na apostel kamahi dia ta vatia na lupua kana kaunsil kamahi kua, dia ka hilohilo matoto na vuna dia ta hatunia e goloa kapou matoto kua dia ta luga bizea kamana puaea na hizani Iesus.
42 Na dama laveve, na poloka tempel ia mai na ruma katiukatiu, beta dia na lala dia kata tabaria havadia na vaketeketea kamana rataratanga na Kalohua Kemi kua habuka, a Iesus, ia a Kristus za.

6

6.1-7 Na apostel kamahi dia te makia manumanu 7 ve dia kata kodonidia

1 Kilaka kua, kamana na naba kana Kristen kamahi ti luluba, na Kristen kamahi kua dia ta lala dia kata popole matoto ke vuni Grik, dia ta vaigege kamana Kristen kamahi kua dia ta lala dia kata popole matoto na polea Aram*. Nuhu kua dia ta lala dia kata popole matoto ke vuni Grik dia ta padea polea kiridia, dia ka tania habuka, taem dia ta vazenia haninga, beta dia na lala dia kata vavala haninga na kadia tavivine gabugabu.
2 Pale, na 12 apostel kamahi dia ta koi lupunia na disaipel laveve, dia ta tani barae, "E beta ni kemi kua tolu kata vatia galangana valavalanga na polea ke Vuvu tolu na hahada ve na galangana vazea na haninga.
3 Habu tai, miu makia manumanu e 7 na pidaka miu, nuhu kua miu ta lala habuka dia ta vonu na Vule Tumonga kamana lohoihoia pa. Tolu kata vala galangana vazea na haninga ni dia.
4 Hita, beta hita kata katia galanga motu katiu ve. Kahita galanga ia hita kata lolotu za kamana

* **6:1** Polea Aram kadia nuhu kua bukuni Galili na Iuda.

valavalanga na polea kana Paraha."

5 Manumanu laveve dia ta tania na lohoihoia kua e kemi. Dia ta makia, a Stiven, kaka kua kana bilip e kapou matoto ki vonu ve na Vule Tumonga; ia mai a Filip, a Prokorus, a Nikanor, a Timon, a Parmenas, ia mai a Nikolas bukuni Antiok, beta ia ni na Iuda katiu, palaka e lolotu na lotua ke vuni Iuda, palaka kua ti kara Kristen katiu.

6 Dia ta pelea nuhu kua vano na apostel kamahi, na apostel kamahi dia ta taruhia limadia na hududia dia ta lotu kiridia.

7 Pale, na polea ke Vuvu kini vavana lobia malala. Dama laveve na naba kana disaipel kamahi ni Ierusalem ti luluba taputapu matoto, ia mai ve na kabuna pris kapou, dia ve te muri na polea ke Vuvu dia kene bilip ve.

6.8-15 A vuni Iuda dia ta koto kiri Stiven

8 A Stiven, ia e vonu matoto na mahariharia kamana matuhanga ke Vuvu, ki lala kete katia mirakel kapopou na pidaka manumanu.

9 Palaka manumanu taza dia ta di madi kiri Stiven dia ta vaigege kamana. Nuhu kua, dia ta bukuna haus lotu katiu ke vuni Iuda kua e kohanga na haus lotu kana nuhu kua ti beta dia ne ma vovora vetanga. Nuhu kua dia a vuni Iuda bukuni Sairini kamani Aleksandria ia mai na provins karua kua a Silisia kamani Esia. Nuhu kua dia ta vaigege kamani Stiven,

10 palaka ki mara beta dia na dibala na vuna na Vule Tumonga e vala lohoihoia kemi matoto ni Stiven ia ki popole.

11 Kubarae dia ta vano rogo za na manumanu taza dia ta pado rukidia dia kata varaga baraenia polea, dia kata tani barae, "Hita ta longoria a Stiven e dedelahania a Moses kamani Vuvu."

12 Dia ta katia vairukua kua, dia kene katia manumanu kamana pararaha ke vuni Iuda ia mai na saveman kara lo dia ta di madi kiri Stiven dia ta paho taduria, dia ta pelea zahe dia ta vamadiria na matani vuni kaunsil kamahi.

13 Dia ta pelea manumanu taza dia kata vairuku kirina, nuhu kua dia ta tani barae, "Hita ta longoria habuka kaka kua dama laveve e lala kete dedelahania na ruma ke Vuvu kamana lo ke Vuvu.

14 Hita ta longoria e tani barae habuka na kaka kua a Iesus bukuni Nasaret da e robea na palaka kua ki pokizia ve na kastam kamahi kua a Moses e vala ki ziho ni dolu."

15 Manumanu laveve kua dia ta mimia na poloka lupua kana kaunsil kamahi kua, dia ta hada boroboronia a Stiven, dia ka hadavia damana e babala balika engel katiu.

7

7.1-53 A Stiven e tani kakava polea na matana kaunsil kamahi

1 Na hetpris ia hulenia a Stiven, “Na polea kamahi kua dia ta papadeho vona, e matoto?”
2 A Stiven ki kolia kana hulea ki tani barae, “Habu tazigu kamani habu tamagu, miu longoriau! Na glori ke Vuvu e bele ni tubudolu a Abraham kilangata kua ia e ba vovona ni Mesapotamia, muri kini vano mia ni Haran.
3 A Vuvu ki tani barae vona, ‘Vatia ka kantri kamana ka manumanu nu vano kara garigari katiu kua hau kata vatunga ni niho.’
4 Pale, ia vatia na garigari ke vuni Kaldia ki vano mia ni Haran. Muri a tamana ti mate, a Vuvu ia geria ia mai kara garigari kua miu ta mimia vona meni.
5 Na palaka kua beta matoto ni vala kana goloa katiu vona, beta ve ni vala dihura garigari pitu vona. Palaka a Vuvu e mapamapa vona ki tania vona habuka da ia kamani habu tubuna ba muri, da dia ta pelea garigari kua ki kadia, kilaka kua a Abraham ma beta tuna vona.
6 A Vuvu ki tani barae vona, ‘Habu kapupu, da dia ta mia na kantri kana manumanu motu, da dia ta karabusianga dia ka kara vora vetanga ki katu zahata ni dia voa na krismas e 400.’
7 A Vuvu ki tani barae ve vona, ‘Palaka da ta koto kara manumanu na kantri kena dia ta vora vetanga vona, ba muri hau da ta pele mulehidia dia ta gotala na kantri kena, dia ta mai lotu ni niau na malala kua.’
8 Pale, a Vuvu ia tania ni Abraham habuka kete vavatomutomu kapirupiru tamomohane kete makia habuka ia e katia kontrak kamani Vuvu. Pale, kamana a Aisak tuni Abraham ti valohua, ia guru habuka wik katiu ti kakava, ia vatomutomuhia. A Aisak, tuna a Jekop, a Jekop habu tutuna e 12 kua dia na habu tubudolu kua.
9 Palaka na vuna kua habu tubudolu dia ta hahada potia a Iosep, dia ta salinia a Iosep habuka vora vetanga na manumanu taza. Nuhu kua dia ta pelea kini vano kiri Isip. Palaka a Vuvu beta ni vati vetania a Iosep.
10 Ia kini vaikoli kirina kini vahozovia kana bizea laveve. Ia vala lohoihoia kemi matoto ni Iosep kubarae ki katia na king ke vuni Isip ki kulina matoto kiri Iosep, kubarae ia taruhia a Iosep ia kara Praim Minista ni Isip ki hada na kantri a Isip laveve ia mai ve e hada ve na ruma kapou kana king.
11 Pale na vitolo kapou ia bele na malala laveve ni Isip kamani Kenan, vitolo kapou matoto ki bele kiri habu tubudolu, dia ka luga bizea kapou matoto.
12 Kamana a Jekop ki longoria habuka na plaua vona rae ni Isip, ia geria habu

7:2 Stt 12.1. **7:4** Stt 11.31; Stt 12.4. **7:5** Stt 12.7; 13.15; 15.18; 17.8. **7:6** Stt 15.13-14. **7:7** Kis 3.12. **7:8** Stt 17.10-14; Stt 21.2-4; Stt 25.26; Stt 29.31—35.18. **7:9** Stt 37.11; Stt 37.28; Stt 39.2, 21. **7:10** Stt 41.39-41. **7:11** Stt 42.1-2.

tubudolu dia kata vano kiri Isip. Kilaka kua, ia dia te varivuvunia kadia vanoa kiri Isip.

13 Dia te vamule boto ruana ve, ia a Iosep ti kalohulohunia ni dia habuka ia azei matoto, pale, a king kini lala horuhoru na famili ke Iosep.

14 Muri na kua a Iosep ia geu kiri tamana a Jekop, kamana kana famili laveve, kadia naba e 75.

15 Pale, a Jekop ia ziho kiri Isip. A Jekop kamani habu tubudolu, dia ta varimateai ni Isip.

16 Podadia laveve e pele muleha ki mai tavuanga na taon a Sekem na poloka matmat kena a Abraham e kadea ni habu tutuni Hamor na moni silva.

17 Tania na dama kua a Vuvu keteni vaporihia kana kontrak kua ia e katia kamani Abraham ti kokozoho, na naba na kana manumanu ve ni Isip dia te luluba matoto ve.

18 Pale, ba muri na kaka motu katiu ti kara king ni Isip, kini beta ni lala a Iosep.

19 King kua e kati zahatia matoto na kadolu manumanu ki ditaduria matoto habu tubudolu, na vuna e geridia dia kata varaga habu tutudia kua dia ba valohulohu dia na vali matehidia.

20 Kilaka kena ve a Moses ia e valohua ve, ki kapiru mata muli, a Vuvu ki kulina kirina. Dia ka hada poto vona na poloka ruma ke tamana na lingabo tolu.

21 Ba muri dia ta taru gotalania, na tuni king tavine ia pelea kini pata kara tuna.

22 Dia ka sikulnia a Moses na save laveve ke vuni Isip ia ki lala kete kakatia galanga kapopou ki lala kete vala polea matuha.

23 Tania kana krismas ti vano kini 40, ia lohoia kete balahea kana manumanu a vuni Israel.

24 Ia hadavia katiu ni dia na kaka bukuni Isip e huhubia, ia vano kodonia vineka kua, ia hubi matehia na kaka bukuni Isip kua.

25 A Moses e katia goloa kua ki lohoia habuka kana manumanu dia kata lohoi lala habuka a Vuvu e geria kete vaikoli kiridia, palaka kana manumanu beta dia na hada lala.

26 Ti dama mule, a Moses e pe paria na kaka Israel rua hiro ta vavarihubi. Ia parakilania kete talotalo ki tani barae ni hiro, ‘Mo ta varitazini kua; e kuziha mo kene vavarihubi mule?’

27 Palaka na kaka kua e huhubia ruana kua, e bara katia a Moses ki tani barae kirina, ‘Azei ti taruhiho kunu kara kahita paraha koto popole ni hita?

28 Koto hubi matehiau habuka kua tu hubi matehia na kaka Isip kena ngora?’

29 Tania a Moses ki longo baraenia, ia hava kiri Midian, kini mia balika kaka

7:13 Stt 45.1; Stt 45.16. **7:14** Stt 45.9-10, 17-18; Stt 46.27. **7:15** Stt 46.1-7; Stt 49.33. **7:16** Stt 23.3-16; 33.19; 50.7-13; Jos 24.32. **7:17** Kis 1.7-8. **7:19** Kis 1.10-11; Kis 1.22. **7:20** Kis 2.2. **7:21** Kis 2.3-10. **7:23** Kis 2.11-15. **7:29** Kis 18.3-4. **7:30** Kis 3.1-10.

karukaruanga ia lahi kini taruhia tuna rua.

30 Krismas e 40 vano ki kakava, na engel ia bele ni Moses na poloka haroho e kalakala na hai kote na poloka deset kozoho na potuna a Sainai.
31 Kamana a Moses ki hadavia na goloa kua, ia ki lohoi tori matoto na goloa kua e hadavia. Tania ki vahere vano kozoho kete hada kemikemihia, ia longoria na Paraha e tani barae,
32 'Hau na Vuvu ke habu kapupu, na Vuvu ke Abraham, kamani Aisak hiro a Jekop.' A Moses ki kuahi matoto livuhana ki vavani, ki kuahi keteni vahada matana.
33 Pale, na Paraha ia tania vona, 'Hulia ka sadel; na palaka kena tu mamadi vona, ia ti garigari tumonga.
34 Hau kava te hadavia na moge zahazaha kua e kakatua na kagu manumanu ni Isip. Kava te longoria kadia halohoa kene ziho kata vagotalani mulehidia na karabus. Mai, kata geri mulehiho nu vano kiri Isip.'

35 A Moses kua hau ta popole vona, ia ia za kua dia ta pole katia dia ka tani barae kirina, 'Azei ti taruhiho kunu kara kahita paraha koto popole ni hita?' Ia za a Vuvu ti geria kete kara kadia paraha ni hada ni dia ni peledia dia na gotala na karabus. Na engel kua e bele vona na haroho kua e kalakala na hai kote, ia e kodonia.
36 Ia peledia gotala ni Isip ki katia mirakel kapopou luba ni Isip, ia mai ni Retsi, ia mai na krismas e 40 na poloka deset.
37 Ia a Moses ngana za kua e tani barae ni vuni Israel, 'A Vuvu da e geria kana profet katiu balika hau, da e makia na pidaka miu mule.'
38 Ia, ia za kua e kamana manumanu bukuni Israel dia ka lupu na poloka deset. Ia e kamani habu tubudolu kamana engel kua e pole kamana na potuna Sainai, a Vuvu ki vala vona na polea kua kete vala mahuria, ia kete vala polea kua ni mai ni dolu.
39 Palaka habu tubudolu beta matoto ni kulidia dia kata longoria kana polea. Dia te pala katia dia kene vala lamadia kirina, kini kukulidia dia keteni vavamule kiri Isip.
40 Dia ta tania ni Aron, 'Katia kahita vuvu katiu kua kete vavamuga ni hita. Na vuna ti beta hita ne lala nazia ti bele kiri Moses, na kaka kua e pelehita ka gotala ni Isip!'
41 Kilangata kena ia kua dia te katia hanunuka bulmakau kote. Dia ta vala opa na hanunuka bulmakau kua dia kene paparau dia kene vavazahenia na hizana goloa kua dia mule ta katia.
42 Palaka a Vuvu ia vala lamana kiridia kini zuka tapunidia dia kene lolotu

7:35 Kis 2.14. **7:36** Kis 7.3; Kis 14.21; Nam 14.33. **7:37** Lo 18.15-18. **7:38** Kis 19.1—20.17; Lo 5.1-33. **7:40** Kis 32.1. **7:41** Kis 32.2-6. **7:42** Amo 5.25-27.

na voro kamana lingabo ia mai na vitovito kamahi ve. Kubarae na polea kua e vapolunganga na poloka buk kana profet kamahi ia e tani barae, 'Miu vuni Israel kilaka kua miu ta mia krismas e 40 na poloka deset, miu ka hubi matehia na bulmakau kamana sipsip miu ka opa vona, miu ta vavala opa kamahi kena ni niau, ai? Beta matoto!

43 Miu, na haus sel kena miu ta luluga miu ka lolotu vona, beta ni kagu, ia na haus sel kana vuvu a Molek. Miu ka luluga ve na hanunuka vitovito, kana kamiu vuvu vairukuruku kua a Refan. Ia na hanunukudia kena miu te katia miu kene lolotu ni dia. Kubarae, Hau da ta vaikali kamamiu ka gerimiu miu ka vano mia na garigari kua e pe livutia a Babilon.'

44 Kilaka kua habu tubudolu kua dia ta mimia na poloka deset, ia na kadia haus sel ke Vuvu vona. Na haus sel kua, ia e vatunga habuka a Vuvu e mimia kamadia. Kilaka kua dia ta habatia na haus sel kua, dia ta haba muria matoto na hanunuka ruma kua a Vuvu e vatunga ni Moses.

45 Ba muri, habu tubudolu dia ta pelea na haus sel kua kamadia, a Josua ki vamuga ni dia, dia ka pelea garigari kana manumanu motu. A Vuvu e vaibura manumanu bukuna kantri kamahi kua dia ka pelea. Dia ka vamadiria na haus sel kua na garigari kua ki maimai ki paria na taem ke Devit,

46 na kaka kua a Vuvu e lala kete kekemi matoto kirina. A Devit ia ki hulenia a Vuvu habuka kete longo ia ni habatia na ruma kemi katiu kua na habu tubuni Jekop dia kata lolotu ni Vuvu vona.

47 Palaka ba muri a Solomon ia ti habatia na ruma ke Vuvu.

48 Palaka, a Vuvu kua ia e heta matoto beta ni lala kete mimia na ruma kua manumanu dia ta hahabatia. Habuka kua na polea kana profet e tania,

49 'Na lagato ia na kagu sia king, na vulovulo ia na palaka ta tataruhia kabegu vona. Kubarae, na ruma zia da miu ta habatia kagu? Na palaka kakei hau kata hivu vona?

50 Karae beta hau mule na katia goloa laveve kua?' "

51 A Stiven ki tani barae na kaunsil kamahi kua, "Miu manumanu kua miu ta manumanuna bikhet. Polokomiu kamana kamiu lohoihoia ti zobo habuka nuhu kua beta dia na lala a Vuvu. Talingamiu ti zobo kini beta miu ne lala miu kata lolongoria na polea ke Vuvu. Dama laveve miu ta gala miu ka papala katia na polea kana Vule Tumonga, habuki habu tubumiu kua varira.

52 Profet kakei varira kua beta habu tubumiu dia na gala zahazaha vona? Beta matoto! Dia ta hubi matehia nuhu kua dia tatani kakava habuka, Na Kakanaka Moge

7:44 Kis 25.9, 40. **7:45** Jos 3.14-17. **7:46** 2 Sml 7.1-16; 1 Sto 17.1-14. **7:47** 1 Kin 6.1-38; 2 Sto 3.1-17. **7:49** Ais 66.1-2. **7:51** Ais 63.10.

Mahoto da e mai. Na kaka kua ia kava ti mai, miu mule miu kene taruhia na limana hana vagi kamahi miu kene hubi matehia.
53 Miu kua, miu ta pelea na lo na limana engel kamahi, palaka beta miu na mumuri na lo kena."

7.54-60 Dia ta lubi matehia a Stiven na kedo

54 Kamana na kaunsil kamahi dia ka longo baraenia polea ke Stiven, magalidia ki varithi matoto kirina dia ka hara taduria hazedia kirina.
55 Palaka a Stiven, e vonu na Vule Tumonga, ia tunga vatada kara lagato ia hadavia na glori ke Vuvu, ki hadavia ve a Iesus e mamadi na mararoni limani Vuvu.
56 A Stiven ki tani barae, "Hadavia, ta hada na lagato e ngapa na Tuna Kaka ki mamadi na mararoni limani Vuvu."
57 Tania ki tani barae, dia ta goe kapopou matoto dia ka taba porotia talingadia, dia ta rovo vano kirina,
58 dia ta paho taduria dia ta harehia gotala na taon dia ta lubia na kedo. Na manumanu kua muga dia ta papadea polea kiri Stiven, dia ta taruhia kadia kolos kamahi kozoho na kabena kaka huluvahu katiu hizana a Sol.
59 Dia ta lulubia, a Stiven ia ki lolotu ki tatani barae, "Paraha, Iesus, pelea vulegu."
60 Pale, ia dua padonia tutura ki goe kapou matoto ki tani barae, "Paraha, tabarae nu kolia moge zaha kua dia ta katia." Kamana ki tani barae, ia mate.

8

1 A Sol ki hadavia goloa kua dia ta katia ni Stiven magalina ki malugunia matoto.

8.2-3 A Sol ti gala kini vairohia sios

Kilaka pamuhi kua dia ta lubi matehia a Stiven, dia ta kati zahatia matoto na manumanu bukuna sios ni Ierusalem dia ka vaikali kamadia dia kene varihavai kara palakalaka laveve na distrik ni Iudea kamani Samaria. Palaka na apostel kamahi dia ta ma mimia ni Ierusalem.
2 Manumanu taza kua dia ta lala dia kata mumuri papa na lohoihoia kua a Vuvu e lala kete kukulina kirina, dia ta tavunia a Stiven dia ka tangi matehia matoto a Stiven.
3 Palaka a Sol ia ti gala kini vavairohia manumanu na sios. E hohoria ruma katiukatiu, ki hare gotalania tamomohane ia mai tavivine ve ki taruhidia na karabus.

8.4-25 Dia ta kalohunia na Kalohua Kemi ni Samaria

4 Nuhu kua dia ta bura katiutiu kara malala laveve, dia te kakalohunia na Kalohua Kemi na palaka laveve kena dia ta bele vona.
5 A Filip ia e ziho kara taon katiu ni Samaria ki tani kakava na hizani Kristus vona.
6 Tania na kabuna manumanu dia ka longoria polea ke Filip, dia ka hadavia na mirakel kamahi kua ia e

8:3 Ap 22.4-5; 26.9-11.

kakatia, dia ka tabu longo papa matoto kara kana polea.

7 Vule zaha kamahi dia ta gigi hania livuhadia dia ka gogotala na manumanu luba, nuhu livuhadia kamana kabedia e matemate dia ta kemikemi mule, nuhu kua palaka katiu na livuhadia e zaha ia dia ta kemikemi mule ve.

8 Kubarae manumanu na poloka taon kua dia ka hilohilo matoto.

9 Na kaka katiu na taon kua hizana a Saimon. Ia e lai muli ki lala kete kakatia haihaia ki lala kete kokoli ki lala kete kakatia goloa luba, manumanu ni Samaria dia ka lala dia kata hadavia dia ka lala dia kata kukuahinia. Ia ki lala kete vavazahezahenia hizana,

10 manumanu laveve, nuhu kua dia ta hizanga ia mai manumanu vetavetanga, dia ta lala dia kata hahada zahenia dia ka tatani barae kirina, "Kaka kuari ia na matuhanga ke Vuvu kua e kohanga na matuhanga kapou, ia na kaka kua."

11 Dia ka lala dia kata mumuri na kana polea na vuna ia e lala kete kakatia goloaloa kamahi kua beta dia na lala dia kata hahadavia varira ki bebele dia ka lala dia kata zizipa zahe vona.

12 Palaka kamana dia ka bilip na polea ke Filip kua ia e kakalohunia na Kalohua Kemi na kingdom ke Vuvu ia mai na hizani Iesus Kristus, dia ta pelea baptais, dia tamomohane kamani tavivine ve.

13 A Saimon ve ia e bilip kini pelea baptais. Ia kini mumuri ni Filip kara palaka laveve a Filip e vano kirina. Ia ki hadavia na mirakel kapopou kua a Filip e kakatia ia ki zipa zahe matoto.

14 Tania na apostel kamahi ni Ierusalem dia ka longoria habuka na manumanu ni Samaria dia te pelea na polea ke Vuvu, dia ta geria a Pita hiro a Jon vano ni dia.

15 Hiro ta vano bele, hiro ta lotu kiridia habuka dia kata pelea na Vule Tumonga,

16 na vuna na Vule Tumonga ma beta ni mai na katiu ni dia; muga dia ta pelea baptais na hizana Paraha a Iesus za.

17 Pale, a Pita hiro a Jon hiro ta taruhia limahiro ni dia, dia ta pelea na Vule Tumonga.

18 Tania a Saimon ki hadavia na apostel karua kua hiro ta taruhia limahiro na manumanu dia ka pelea na Vule Tumonga, ia pelea moni mai kete vala ni hiro,

19 ki tania, "Mo vala ve ni niau na matuhanga kena. Hau ve kata taruhia limagu na manumanu ve dia na pelea na Vule Tumonga."

20 A Pita ki tani barae vona, "Paleka ho kamana ka moni mo na paria zahatanga, na vuna tu lohoia da tu kadea na presen ke Vuvu na moni?

21 Beta magali ni mahoto na matani Vuvu. Kubarae ki mara beta nu mia kamahita na poloka galanga ke Vuvu kua hita ta kakatia.

22 Pokizia magali nu vala
lama kara ka lohoihoia zaha
kena tu kakatia. Lotu na
Paraha nu hulenia kete lohoi
bala na lohoihoia zaha kena
na poloko.
23 Na vuna hau ta hadavia
habuka poloko e vonu
matoto na lohoi zahaza-
hanga, na moge zahazaha
ki karabusniho ve."
24 Pale, a Saimon ia tania,
"Mo lotu kirigu na Paraha,
kete beta goloa zaha kena
mo ta tatania kete bele
kirigu."
25 Pale, na apostel karua
kua hiro ta tania na polea
kana Paraha ni dia, hiro ka
tania ve na goloa kua na
Paraha e katia ni hiro. Pale,
a Pita hiro a Jon hiro ta va-
vana vamule kiri Ierusalem,
kilaka kua hiro ta vavana
hiro ka vavamule, hiro ta
kalohunia na Kalohua Kemi
na malala luba ni Samaria.

8.26-40 A Filip e vala Kalohua Kemi na kaka katiu bukuni Itiopia

26 Na engel kana Paraha
katiu e tani barae ni Filip,
"Vano na dala na bagena
tolo kiri saut, na dala na
poloka deset, kena e pe ni
Ierusalem ki ziho kiri Gasa."
27 Pale, a Filip ia divu-
rutia kini vavana, e va-
vana vano, ia paria na
kaka katiu bukuni Itiopia,
kaka kua ia na paraha katiu
na gavman ke Kandasi na
Kwin kiri Itiopia ki hada na
moni laveve kana Kwin kua.
E vatomutomuha ve kelena
kaka kua. Kaka kua ki zahe
kiri Ierusalem kete lotu.
28 Na kana vamulea ia
e mimia na huduna kana
karis, ki hahazenia na buk
ke profet Aisaia.
29 Na Vule Tumonga ki
tani barae ni Filip, "Vano ho
tu vana kozohotia na karis
kuari."
30 Pale, a Filip ia rovo zahe
na kitaka karis kua ia lon-
goria na kaka kua e hazenia
na buk ke profet Aisaia, ia
hulenia, "Tu lohoi lala nazia
kena tu hahazenia?"
31 Na kaka kua ki tani
barae, "Kata lala zingania,
kua ta beta kaka katiu ni
vaketekete ni niau vona?"
Pale, ia hulenia a Filip kete
polo ni mia kamana na
huduna karis.
32 Na kaka kua e hazenia
na polea kua e vapolun-
ganga na poloka buk Ke
Vuvu kua e tani barae, "E
vamurua balika sipsip kua
kete hubu matoa, habuka
tuna sipsip kua kete titira
vuluka, ki beta ni vukazia
havana ni pole o ni haloho.
33 Dia ta hilenia matoto dia
ka vansaet kirina na kotoa,
kubarae ki beta vidirika kua
manumanu kete tani polea
ni dia na goloa kua e bele
vona, beta. Dia ta hubi mate-
hia, kini beta ni ma mimia
na vulovulo."
34 Na kaka kua ki hule-
nia a Filip, "Tania ni niau,
azei matoto kua na profet e
popole vona, e popole vona
mule o e popole na kaka
motu katiu?"
35 Pale, a Filip ia
vaketekete na kaka kua.
Muga ki tani kakava na
mining na polea kua na kaka

8:32 Ais 53.7-8.

kua e hahazenia. Ba muri ia tani kakava ve na Kalohua Kemi na vuna ni Iesus.
36-37 Dia ta lilia dala ziho, dia ta bele na naru katiu. Na kaka kua ia tania, "Hadavia, naru kua. Mara beta nu vala baptais ni niau ri kua, beu nazia ba vovona kata katia?"*
38 Pale, ia tania na nuhu kua dia ta rorovongania kana karis dia ta pati. Pale, hiro a Filip hiro ta ziho kara naru a Filip ia vala baptais vona.
39 Dia ta vatia na naru dia ka vamule, na Vule Tumonga kana Paraha ia pelea a Filip, na kaka kua kini beta ni hadavia ve a Filip. Palaka ia e hilohilo matoto kini vavazahenia a Vuvu kini vano kara kana malala.
40 A Filip ti ridi ti bele ni Asdot, pale, ia kini vavana lobia malala kua kini vavaketekete na Kalohua Kemi na taon kamahi ia, ia ki bele ni Sisaria.

9

9.1-19a A Sol ti pokizia magalina
(Apostel 22.4-16; 26.9-18)

1 Kilaka kua ve, a Sol ia ba vavakuahinia na disaipel kamahi kana Paraha ki tatania habuka kete vaihubi mate kamadia. Pale, ia zahe bele na hetpris,
2 ia hulenia kete vapolungania na pas katiu kete pelea ni vano na haus lotu kamahi ke vuni Iuda ni Damaskus, na leta kua kete tania habuka kua, a Sol ni paria kaka katiu kua e mumuri na dala ke Iesus, ia da e paho taduria ki pelea ki zahe kiri Ierusalem kete karabusnidia.
3 Pale, ia vatia a Ierusalem ia vavana kiri Damaskus. Tania e vano ki kokozoho ni Damaskus, na laet kapou matoto katiu bukuna lagato e valutuhia ki balanga lobia.
4 Ia dua kara garigari ki longoria na halinga katiu e tani barae vona, "Sol, Sol, e kuziha ku vavairohiau?"
5 A Sol ki hule, "Paraha, Ho azei?"
Na halinga kua ki tani barae, "Hau a Iesus, kaka kua tu gala ku kakati zahatia vona.
6 Kua madi ho tu vano hoho na poloka taon kapou. Da kaka katiu e tania ni niho nazia koto katia."
7 Manumanu kua dia ta vavana lupu kamani Sol, dia ta ma madi beta katiu ni dia ni pole; dia ta longoria na halinga kua, palaka beta dia na hada kaka katiu.
8 A Sol ia lama na garigari, palaka tania e vukazia matana ti mara beta ni hada goloa katiu. Kubarae dia kene pahoria limana dia kene pelea ziho kiri Damaskus.
9 Na dama tolu matana e keu, ki beta ni hanihani beu hinumia goloa katiu.
10 Na disaipel katiu ni Damaskus hizana a Ananias. E manginunginu ki hadavia

* **8:36-37** Na buk baibel Grik bukuni varira e parua polea kua ve, "A Filip ki tania vona, 'Nu bilip matoto na poloko, ia da tu vazuguva.' Na kaka kua ki tania, 'Hau ta bilip matoto habuka a Iesus Kristus ia na Tuni Vuvu.' "

na Paraha e koi kirina ki tani barae, “Ananias!” A Ananias ki tara ki tani barae, “Hau kua Paraha!”

11 Na Paraha ki tani barae vona, “Vano kara ruma ke Iudas na palaka kua e kohanga na ‘Dala mahoto’ ho tu hule kara kaka katiu bukuni Tarsus hizana a Sol, ia me e lolotu ki mimia.

12 Na manginunginua kava ti hadavia habuka kaka katiu hizana a Ananias da e mai vona ki taruhia limana vona matana ki kemi mule.”

13 A Ananias ki tania, “Paraha, hau te longoria na polea luba na kaka kena kamana kana galanga zahazaha laveve kua e kakatia na ka manumanu ni Ierusalem.

14 Ia e mai ri kua kamana pas kana hetpris kua e vala matuhanga vona kete paho taduria manumanu laveve kua dia ta lala dia kata lolotu na hiza.”

15 Palaka na Paraha ki tania ni Ananias, “Vano! Na Kaka kena te makia kete katia kagu galanga. Te makia kete vano na manumanu motu kamana king kamahi ia mai ni vuni Israel ve, kete tani kakava hizagu ni dia.

16 Hau kata vatunga vona na bizea kua ia kete luga, kua ta ia ni tatani kakava hizagu na manumanu.”

17 Pale, a Ananias ia vavana vano ia hoho na ruma kua. Ia taruhia limana na huduni Sol, ia tani barae, “Tai Sol, na Paraha a Iesus, kaka kua e bele ni niho na dala kua tu pe vona ku mamai, ia e geriau kata mai ni niho koto hada mule na Vule Tumonga kete vonu ve ni niho.”

18 Na goloa katiu balika kovuka hiha ia dua na matana karua, pale, matana ia kemi mule. Ia madi ia pelea baptais, (19a) ba muri ia hanihani livuhana kini bada mule.

9.19b-22 A Sol e kalohunia na Kalohua Kemi ni Damaskus

(19b) A Sol e mia dama taza kamana disaipel kamahi ni Damaskus.

20 Ba muri vona, ia vano pamuhi za kara haus lotu kamahi ke vuni Iuda kini vavaketekete ni dia, habuka a Iesus ia na Tuni Vuvu.

21 Manumanu laveve kua dia ta longoria dia ta ridi matoto dia ka varihulei, “Karae beta ni ia na kaka kua e lala kete gagala zahazaha matoto na manumanu ke Iesus ni Ierusalem? Karae beta ni mai ri kua, kete paho taduridia ni karabusnidia, ni peledia vano na kadia hetpris?”

22 Palaka a Sol ia ti dopa kini matuha matoto, ia ki vakete kemikemihia matoto ni vuni Iuda ni Damaskus ki vatunga kavakava habuka a Iesus, ia na kaka kua a Vuvu e makia kete pele mulehia kana manumanu. A vuni Iuda dia ka longoria kana polea ki mara beta dia na gegea kana polea.

9.23-25 A vuni Iuda dia te zaha kiri Sol, ia kini hava

23 Muri na dama luba ti kakava, a vuni Iuda dia ta

9:23 2 Ko 11.32-33.

lupu dia ta taru lupunia kadia polea dia kata hubi matehia a Sol,
24 palaka a Sol ti lala horuhoruvia kadia polea. Dama, marigo dia ta ma tatarengania na geit kamahi kara taon dia kata hubi matehia.
25 Palaka na marigo na disaipel kamahi ke Sol, dia ta pelea zahe kara huduna banis kua e lobia na taon dia ta vamiania na poloka kolopi kapou katiu, dia ta vazihonia ziho na paligena banis kara hatamara taon.

9.26-31 A Sol ia ni Ierusalem

26 A Sol ia vamule kiri Ierusalem, ia parakilania kete lupu kamana disaipel kamahi, palaka dia ta kuahinia, beta dia na bilip habuka ia matoto ti kara disaipel katiu.
27 Palaka a Barnabas ia pelea a Sol vano na apostel kamahi. Ia tania ni dia na goloa kua e bele ni Sol kilaka kua ia e vavana kiri Damaskus, ia ki hadavia Paraha, na Paraha ki pole kamana. A Barnabas ki tania ve na apostel kamahi ve kua a Sol e bada matoto kete tani kakava na hizani Iesus ni Damaskus.
28 Pale, a Sol ia mia kamadia kini vana vetaveta ni Ierusalem, kini beta ni kuahi kete tani kakava hizana Paraha.
29 E pole ki vaigege kamani vuni Iuda kua dia ta lala dia kata popole Grik, palaka dia ta tania dia kata hubi matehia.
30 Tania na habu tazina na Paraha dia ka lala horuhoruvia goloa kua, dia ta pelea ziho kiri Sisaria dia ta geria ia vano kiri Tarsus.
31 Kubarae na sios laveve ni Iudea, ni Galili ia mai ni Samaria dia ta mia valugu, na vuna ti beta kaka ni ma vavairohidia. Kubarae na sios kini bada, na Vule Tumonga e vabadangania na sios, manumanu luba kini mai hoho na sios, dia ka lala dia kata hahada zahenia na Paraha.

9.32-35 A Pita e katia a Ainias ki kemi mule

32 A Pita e vavana lobia na palaka laveve, ia vano kete balahea na manumanu ke Vuvu ni Lida.
33 Ni Lida ia paria na kaka katiu hizana a Ainias, na togana e matemate ki ngongoro za na kiri na krismas e 8.
34 A Pita ki kohania ki tani barae, “Ainias, a Iesus Kristus ti kati kemihiho. Madi nu didia ka dongi.” Kamana a Pita ki tani barae vona, a Ainias ia divurutia ia madi pamuhi.
35 Manumanu laveve kua dia ta mimia ni Lida ia mai ni Saron dia ta hadavia na goloa kua e bele na kaka kua, dia ka bilip laveve na Paraha, dia ka pokizia magalidia.

9.36-43 A Pita e valamari mulehia a Tabita na matea

36 Ni Jopa, na disaipel katiu vona hizana a Tabita, na polea Grik dia ta kohania ni Dokas. Tavine kua dama laveve e lala kete kokodonia ki lala kete kakati kemihia

na nuhu kua beta kadia goloaloa vona.
37 Kilaka kua e mazahitia, ia mate, dia ta vazuguvia podana dia ta vangorea na rum ngoro langa na poloka ruma.
38 Malala kua a Lida, ia kozoho ni Jopa; na disaipel kamahi dia ta longoria habuka a Pita ia ni Lida, dia ta geria tamohane rua hiro ta vano virivirinia hiro ka tani barae, "Baribari nu mai kamamiro, taua nu kogoi!"
39 A Pita ia vano kamahiro, dia ta kohania hoho ia papane kara rum na huduna ruma. Na gabugabu laveve dia ta madi lobia a Pita, dia ka tatangi dia ka vavatunga ni Pita na zohozohoa laveve kua a Dokas e katikati kilaka kua ia e ba mamahuri ki ba mimia kamadia.
40 A Pita ia geridia laveve dia kata gotala na rum; pale, ia padonia tutura ia lotu. Pale, ia tare vano kara podana tavine kua, ia tani barae, "Tabita, lama." Na tavine kua ia vahada matana, tania ki hadavia a Pita, ia lama ia mia.
41 A Pita ia pahoria limana ia vamadiria. Pale, ia koi kara nuhu kua dia ta bilip ni Iesus kamana tavivine gabugabu kamahi kua, ia vatunga ni dia habuka a Tabita ti mahuri mule.
42 Manumanu laveve ni Jopa dia ta lala laveve na goloa kua e bele, kubarae manumanu luba dia kene bilip na Paraha.
43 A Pita ki mia havarau pitu ni Jopa kamana kaka katiu hizana a Saimon. Kaka kua e lala kete pelea na hulita bulmakau kamahi ki lala kete vavaida kua kete kakatua goloa luba vona.

10

10.1-8 Na engel e bele ni Kornilius ki vala na polea vona

1 Na taon kapou a Sisaria na kaka katiu hizana a Kornilius, na kepten kua e hada na 100 soldia kamahi. Ia e bukuna kabuna soldia kamahi kua e kohanga dia na soldia bukuni Itali.
2 A Kornilius kamana kana famili laveve dia ta nuhuta lotua matoto, dia ka lala dia kata mumuri papa na lohoihoia ke Vuvu, dia ka lala dia kata kokodonia nuhu kua beta kadia goloaloa vona.
3 Na dama katiu na 3 kilok na garavi e hada na visen katiu. E hada matotonia na engel katiu ke Vuvu, e bele vona ki tani barae vona, "Kornilius!"
4 A Kornilius ki hadavia ki kuahi matoto. Ia ki hulenia, "Paraha, tu tani ziha?" Na engel ki tani barae, "A Vuvu ti longoria ka lotua ki lohoia ve ka galanga kua tu lala koto vavala goloaloa na manumanu kua beta kadia goloaloa vona, a Vuvu ki kulina matoto kara ka moge kua.
5 Kua geria manumanu taza dia na vano kara taon a Jopa dia na kohania kaka katiu hizana a Saimon, hizana katiu ve, a Pita.
6 Ia me mimia kamani Saimon, na kaka kua e lala kete pelea na hulita bulmakau kamahi ki lala kete vavaida kua kete kakatua goloa luba

vona, kana ruma e kozoho na vazalea."
7 Tania na engel kua e popole kamana ki vatia, a Kornilius ia kohania kana vora rua kamana kana soldia katiu. Na soldia kua ia na kakanaka lotua ia ki lala kete kakamani Kornilius na dama laveve.
8 Ia tania ni dia na goloa laveve kua e bele vona, pale, ia geridia kiri Jopa.

10.9-23 A Pita e hadavia na visen

9 Nuhu kua a Kornilius e geridia dia ka vavana, dia ta vano dia ka ngoro na dala ki dama, dia ta vavana mule ti habuka ti belo barae dia te kokozoho na taon kapou, ia na taem kua matoto, a Pita ve ia papane kara huduna ruma kete lotu.
10 Pale, ia hatunia ti vitolonia, ki kulina ma kete hania goloa katiu, pale, tania dia ka ba vavaida haninga barae kete hania, ia hadavia na visen katiu.
11 E hadavia na lagato e vukaza ia hadavia na goloa katiu balika bolana lavalava kapou. Na goloa katiu ki zazaraha na hirihiripa lavalava kua ki vazihonia ki ziziho.
12 Na huduna lavalava kua na enimel laveve kua kabedia e garamo, ia mai na goloaloa kamahi kua na taloa, na matabunu, na vuha kamahi kamana manu kamahi kua dia ta lala dia kata bebe na mariaba.
13 Pale, na halingana kaka katiu ia tani barae vona, "Pita, lama, hubi matehia nu hania."
14 A Pita ki tania, "Paraha, mara beta matoto! Hau ma beta matoto na hania goloa katiu kua e beta ni klin na mata, kua ku tabunihita ve vona beta hita kata hahania."
15 Na halingana kaka kua ki pole mule ve ki tani barae vona, "Goloa kua a Vuvu ti katia kini klin, tabarae nu tania e beta ni kemi."
16 Na poloka visen kua, na goloa kua e bele boto tolu, pale, na lavalava kua ia harehi mulehi tapuanga ia zahe kara lagato.

17 A Pita ki ba lolohoi nanazia na visen kua kete paria na mining vona, na manumanu kua a Kornilius e geridia, dia te hule kara ruma ke Saimon, kini vatunganga ruma ke Saimon ni dia, dia kene mai madi na hatama, na geit.
18 Dia ta koi, dia ka hule, habuka a Saimon Pita ia e mimia na ruma kua o beta.
19 A Pita ia e ba lohoihoi na visen kua, na Vule Tumonga ia tania vona, "Saimon, manumanu tolu dia ta kakaze kiriniho.
20 Madi nu zipa ziho ni dia. Ho tu kamadia, tabarae nu lohoi ruarua, na vuna Hau ta geridia."

21 A Pita ia zipa ziho ia hulenidia, "Hau na kaka miu ta hahada kirina kua. E kuziha miu ka mai?"
22 Dia ka tani barae, "A Kornilius kahita kepten kara 100 soldia, e gerihita, hita ka mai. Ia na kaka pa ki mahoto na matani Vuvu, manumanu laveve bukuni Iuda dia ka lala dia kata hahada

zahenia. Na engel tumonga katiu e tania vona habuka kete koi kiriniho nu vano kara kana ruma kete longoria nazia koto tania vona."
23 Pale, a Pita ia koi taduridia kara ruma, ia hada poto ni dia. Ti dama, ia kamadia dia kene lupu vano, manumanu taza bukuni Jopa kua dia ta bilip ni Iesus, dia ta kamadia ve.

10.24-33 A Pita ti vano kara ruma ke Kornilius
24 A Pita kamana nuhu kua dia ta vavana vano dia ka ngoro na dala ki dama dia ta vano bele ni Sisaria. A Kornilius e lala habuka da dia ta lohu kubarae ia kini koi lupunia habu vineka laveve kamani habu kurakurana dia kene lohu laveve.
25 Tania a Pita ki pe hoho na ruma, a Kornilius ia dua kara kabeni Pita ki ruru matoto vona.
26 A Pita ia pahoria ia vamadiria, ki tani barae vona, "Madiri, hau ve na kaka vetanga za kua."
27 A Pita ki popole kamani Kornilius, hiro kene vavana hoho kara poloka ruma, ia hadavia na kabuna manumanu kapou na poloka ruma.
28 Ia tania ni dia, "Miu ta lala laveve habuka kahita lo e vatabunihita a vuni Iuda habuka beta hita kata vano babalahea o mimia lupu kamana manumanu kua beta dia na lala a Vuvu. Palaka a Vuvu ti vatunga ni niau habuka beta kata hadavia kaka katiu na tania habuka beta ia ni klin o a Vuvu e tabuniau beta kata kakamana.
29 Kubarae, tania ka geu kirua, hau ta vavana pamuhi za, beta na hava. Kubarae kata hulenimiu, nazia matoto miu ta geu kirigu vona?"
30 A Kornilius ki tania, "Na dama tolu ti vano na taem kua nina matoto hau ta lolotu, na 3 kilok na poloka kagu ruma, hau ta hadavia na kaka katiu e madi na mugagu, na livuhana kamana kana loholohoa e kalageru,
31 ia ki tani barae ni niau, 'Kornilius, a Vuvu ti longoria ka lotua ki lohoia ve ka galanga kua tu lala koto vavala goloaloa na manumanu kua beta kadia goloaloa vona.
32 Vala polea vano kiri Saimon Pita ni Jopa. Ia me mimia kamani Saimon, kaka kua e lala kete pelea na hulita bulmakau kamahi ki lala kete vavaida kua kete kakatua goloa luba vona, kana ruma e kozoho na vazalea.'
33 Pale, hau ta geu pamuhi kiriniho, hau ka hate motuniho kua tu mai. Meni kua, kua hita ta lupu laveve na matani Vuvu, hita kata longoria nazia matoto na Paraha e geriho koto tania ni hita."

10.34-43 A Pita e vaketekete na ruma ke Kornilius
34 Pale, a Pita ia pole ki tani barae, "Meni kua hau te hada lala matotonia pebarae, a Vuvu beta ni lala kete kukulina pati kara manumanu taza za,
35 beta, a Vuvu ia e lala kete kukulina kara

10:34 Lo 10.17.

manumanu na poloka kantri laveve kua dia ta kukuahinia dia ka mumuri na lohoihoia kua e mahoto.
36 Miu ta lala na polea kua a Vuvu e vala ki mai ni hita manumanu bukuni Israel. Na Kalohua Kemi kua, a Vuvu ia e tania habuka a Iesus Kristus, ia na Paraha kana manumanu laveve, a Iesus ki lala kete kakatidolu tolu na mia papa kamani Vuvu.
37 Miu ta lala nazia kua e bele na malala laveve ni Iudea, varivuvu ni Galili, muri na vaketeketea ke Jon kua ia e tania habuka manumanu dia kata pelea baptais,
38 miu ka longoria ve kua a Vuvu ti makia a Iesus bukuni Nasaret, ki vavonuhia na Vule Tumonga ki vala matuhanga kapou matoto vona. A Iesus ki vavana ki kati kemihia na manumanu ki pele gotalania vule zaha na manumanu kua a Satan e holiholidia, na vuna a Vuvu ia e kakamana.
39 Hita ka hadavia matoto na matahita goloa laveve kena ia e kakatia na kantri ke vuni Iuda ia mai ni Ierusalem. Dia ta havenia na hai dia ka hubi matehia,
40 palaka a Vuvu ia valamari mulehia na matea muri na dama tolu, ki vatunga kavakava na manumanu dia ka hadavia.
41 Beta manumanu laveve dia na hadavia, palaka hita nuhu kua muga a Vuvu ti makihita hita kata hadavia hita na tani kakava. Pale, kilaka kua ia e mahuri mule, hita ta hanihani hita ka hinu kamana.
42 Ia ki tani vatuharia ni hita habuka hita kata tani kakava kana polea na manumanu, hita kata kavakavania habuka ia, a Vuvu e makia kete kara jas ni longoria kotoa kana manumanu kua dia ta ba mamahuri ia mai nuhu dia te varimateai kava.
43 Na profet laveve dia ta tani kakava polea ni Iesus dia ka tani barae, na hizana kaka kua nina za, ia da a Vuvu e lohoi bala manaunaua kana manumanu laveve kua dia ta bilip vona.”

10.44-48 Manumanu bukuna kabu motu dia ta pelea ve na Vule Tumonga

44 A Pita e ba popole na polea kamahi kua, na Vule Tumonga ia vonu na manumanu laveve kua dia ta lolongoria kana polea.
45 Na disaipel kamahi kua bukuni vuni Iuda kua dia ta kamani Pita dia ka mai, dia ta zipa zahe matoto habuka a Vuvu ti vala ve na presen kana Vule Tumonga na manumanu kua beta dia na bukuni Iuda,*
46 na vuna dia te longoria habuka kua dia te popole na pole matotoa kana manumanu motumotu, dia kene vavazahenia a Vuvu. Pale, a Pita ia tani barae,

* **10:45** Nuhu kua bukuni vuni Iuda, dia ta lala mumuri na makina vatomutomua, dia ta lala hita manumanu ke Vuvu. Nuhu kua beta ni bukuni vuni Iuda, beta dia ta lala mumuri na makina vatomutomua, kubarae dia beta manumanu ke Vuvu.

47 "Manumanu kua dia te
pelea na Vule Tumonga ba-
lika tolu, azei da ti vatabuni-
dia kete beta dia kata pelea
baptais na naru habuka tolu
ta pelea baptais?"
48 Pale, a Pita ia geu dia
ta vala baptais ni dia na
hizani Iesus Kristus. Pale,
na manumanu dia ta baptais
hozo, dia ta hulenia a Pita
kete mia dama taza ve kama-
dia.

11

11.1-18 A Pita e vamule kiri Ierusalem ki kalohunia na goloa laveve kua e bele

1 Na apostel kamahi ia mai
nuhu kua dia ta bilip ni
Iudea dia te longoria habuka
nuhu kua beta dia na lala
a Vuvu, dia te pelea ve na
polea ke Vuvu.
2 Kubarae, a Pita ia vamule
zahe ni Ierusalem, na dis-
aipel kamahi kua dia ta ba
babada na makina vatomu-
tomua dia ta pole kirina,
3 dia ka tania, "Ho kua
tu vano hoho na ruma kana
nuhu kua beta ni vatomu-
tomuhadia, ku hanihani ka-
madia."
4 Pale, a Pita ia tania ni dia
na goloa laveve kua e bele
vona. Ia e tani barae,
5 "Hau ta mimia na taon
kapou a Jopa ka lolotu, hau
ta hadavia na visen katiu,
ta hadavia, na goloa katiu
e balika lavalava kapou ma-
toto katiu e ziziho, na goloa
katiu ki pahoria na hiri-
hiripa lavalava kua ki vazi-
hoanga na lagato ki ziziho,
na goloa kua ki ziho ni niau.
6 Ka tunga papa kara
poloka lavalava kua, hau ta
hadavia na enimel kamahi
kua manumanu dia ta lala
dia kata hahada poto vona
ia mai na enimel kamahi
kua bukuna mugomugo, ia
mai na goloalaoa kamahi kua
na taloa, na matabunu, na
vuha kamahi kamana manu
kamahi kua dia ta lala dia
kata bebe na mariaba.
7 Hau ka longoria na halin-
gana kaka katiu e tani barae
ni niau, 'Pita, madiri, nu
hubi matehia nu hania.'
8 Hau ka tani barae,
'Paraha, mara beta matoto!
Hau ma beta matoto na
hania goloa katiu kua e beta
ni klin na mata, kua ku
tabunihita ve vona beta hita
kata hania.'
9 Na halingana kaka kua
na lagato e pole mule ve ki
tani barae ni niau, 'Goloa
kua a Vuvu ti katia kini klin,
tabarae nu tania e beta ni
kemi.'
10 E boto tolu goloa kua e
bele, ba muri ia hare muleha
lavalava kua zahe mule kara
lagato.
11 Kamana na goloa kua
e bebele ni niau, na kaka
tolu e geura dia, dia ka pe
ni Sisaria dia ka mai dia
kata hada kirigu, dia te bele
na ruma kua hau ta mimia
vona.
12 Na Vule Tumonga ki
tania ni niau habuka beta
kata lohoi ruarua habuka
kua kata kamadia. Habu
tazidolu bukuni Jopa kua dia
ta bilip ni Iesus, dia e 6, kua
dia ta kamaniau hita ka lupu
vano hoho na ruma kana
kaka kua.
13 Na kaka kua ki tania ni

hita kua habuka kua ia e hadavia na engel e bele vona na kana ruma ki tani barae vona, ‘Geu kiri Saimon kaka kua e kohanga ve ni Pita ni Jopa ni mai.
14 Ia da e vala ni miu na Kalohua kua kete katia a Vuvu ni vaikoli kiriniho kamana manumanu laveve na ka ruma.’
15 Tania ka ba varivuvunia kagu polea barae, na Vule Tumonga ia vavonuhidia balika za kua e bele varivuvu ni dolu.
16 Pale, hau te lohoi mulehia na polea kana Paraha kua ia e tani barae, ‘A Jon ia e vala baptais ni miu na naru, palaka miu da miu ta pelea baptais na Vule Tumonga.’
17 Kubarae, kua a Vuvu ni vala presen kana Vule Tumonga ni dia habuka kua ia e vala ni dolu, nuhu kua tolu ta bilip ni Iesus Kristus, hau azei kua kata tania habuka a Vuvu beta kete katia goloa kua?”
18 Kamana dia ka longoria na polea ke Pita, pale, beta ve dia na ma popole. Beta, dia te vazahenia a Vuvu, dia ka tani barae, “Kua tolu te lala, a Vuvu ti vatia manumanu kua beta dia na lala a Vuvu, dia kene pokizia magalidia dia kene tare poki dia kene zuka tapunia kadia moge zahazaha, dia kene pelea mahuria.”

11.19-30 Manumanu bukuni Antiok dia te kara Kristen

19 Nuhu kua dia ta varihavai kilaka kua e hubu matoa a Stiven dia ka bura katiukatiu, dia ta varihavai dia ka bele ni Fonisia, ia mai na ailan a Saiprus kamani Antiok dia kene kakalohunia na Kalohua Kemi ni Iesus ni vuni Iuda za kua dia ta lololi na palakalaka kamahi kua.
20 Palaka, taza ni dia, nuhu kua bukuni Saiprus kamana taon a Sairini, dia ta vano kiri Antiok dia kene popole ve kamana nuhu kua beta dia na lala a Vuvu, dia kene tatania ni dia na Kalohua Kemi na Paraha a Iesus.
21 Dia ta vano kamana matuhanga kana Paraha, kubarae manumanu luba dia ka bilip dia kene kara disaipel kana Paraha.
22 Tania dia manumanu na sios ni Ierusalem dia ka longoria polea na goloa kua, dia ta geria a Barnabas kiri Antiok.
23 A Barnabas ki bele ni Antiok ki hadavia habuka e limoha a Vuvu ti kati kemihia matoto ni dia, kubarae ia kini hilohilo, kini vabadanganidia, dia kata muri papa na Paraha dama laveve.
24 A Barnabas ia na kaka mata muli, ki vonu na Vule Tumonga kana bilip ki matuha matoto, kubarae manumanu luba matoto dia kene mai hoho na kabu kana Paraha.
25 Ba muri na kua a Barnabas ia vano kiri Tarsus kete kaze kiri Sol,
26 e paria a Sol, ia kohania hiro ta vamule kiri Antiok. A Barnabas hiro a Sol hiro ta mia krismas katiu hiro ka gala kamana sios ni Antiok hiro ka vaketekete na manumanu luba matoto. Na

11:16 Ap 1.5. **11:19** Ap 8.1-4.

disaipel kamahi, e muga ki valanga na hiza kua "Kristen" ni dia ni Antiok.
27 Kilaka kua ve na profet taza dia ta pe ni Ierusalem dia ka ziho kiri Antiok.
28 Katiu ni dia hizana a Agabus, ia e madi kamana matuhanga kana Vule Tumonga, ia tania habuka, da na vitolo kapou e bele na palaka laveve na garigari. (Na vitolo kapou kua ki bele na taem kua a Sisar Klodus e king.)
29 Kubarae na disaipel kamahi, katiukatiu ni dia, e vala moni kua ia e dangea kete vala, dia kata kodonia nuhu kua ni Iudea;
30 dia ta vilehia moni kua, dia ta vala polea ni Barnabas hiro a Sol hiro kata zahe vala.

12

12.1-5 A Herot e hubi matehia a Jems, ki karabusnia a Pita

1 Kilaka kena, ia kua a King Herot e paho taduria nuhuta lotua taza. E lohoia kete kati zahatia ni dia.
2 Ki geu ve dia ka hubi matehia a Jems, tazini Jon na bainat.
3 Kamana ki hadavia habuka a vuni Iuda dia ta magali katiu kamana, ia kaze ve kiri Pita ia haba taduria. Goloa kua e bele matoto na kadia dama kapou na Bret Beta Yis.
4 E haba taduria, pale, ia vahohoria na karabus, ia vala a Pita na limana kabuna soldia e garamo. Garamo, garamo na kabu katiu. A Herot e lohoia kete pelea ni gotala ni hulehulenia, muri na kadia dama na Pasova.
5 A Pita ia ma mia na poloka karabus, palaka manumanu na lotua dia ta ma bada lotu ni Vuvu kete kodonia.

12.6-19 Na engel katiu e kodonia a Pita ki vatia karabus

6 Na marigo muga na dama kua a Herot e makia kete hulehulenia a Pita, a Pita ia e ngongoro na pidaka soldia rua, e rotua na sen rua, na gat kamahi dia ka mamadi na hatamara haus karabus.
7 Na engel katiu kana Paraha ia e bele valutu, na laet kapou ki balanga poloka haus karabus kua. Na engel kua ia pahoria hiripi Pita ia vakongania ki tania, "Baribari, madi tapu." Pale, na sen rua kua ia pahu na limana karua kini dua.
8 Pale, na engel ia tania vona, "Taza ho na ka lete ho tu lohoria ka su." A Pita ia katia. Na engel ki tani barae ve, "Kukuliho na ka kale havuhavua ho tu muri ni niau."
9 A Pita ia muri vona gotala na haus karabus, palaka ki beta ni lohoi vutuhia habuka na goloa kua na engel e kakatia e matoto, na vuna e lohoia ki tania e manginunginu.
10 Hiro ka pe hutu na kabuna gat katiu hiro ka vano pe hutu ve na ruana kabuna gat taza ve pale, hiro ta vano bele na geit kara

11:28 Ap 21.10. **12:4** Kis 12.1-27.

karabus kua e katua na ain, kua e tare gotala kara dala kua e vano kara taon. Na geit kua ia mule e ngapa, hiro ta gotala, tania hiro ta pe vano na dala katiu, pale, na engel ia zuka tapunia.

11 Pale, a Pita ia ti ba lohoi vutuhia kini tania, "Kua, te lala matotonia habuka na Paraha e geria kana engel kete pele mulehiau na limani Herot ia mai na goloa kua a vuni Iuda dia ta lohoia dia kata katia ni niau."

12 Kamana ki lohoi vutuhia goloa kua e bele vona, ia vano kara ruma ke Maria titinani Jon, a Jon hizana katiu ve a Mak, manumanu luba dia ta lupu vona dia ka lolotu.

13 A Pita ia mai hubia na doa kapou na hatama, na tavine vora katiu hizana a Roda ia mai kete vukazia na doa.

14 Tania ki longo lala a Pita, ia ki hilohilo matoto kini beta ni vukazia na doa ia rovo vamule vano, ia tania ni dia, "A Pita kuari na hatama!"

15 Dia ka tania kirina, "Ho tauka tu batola." Palaka ti bada kini tatania, dia ta tani barae, "Tauka na kana engel kena."

16 Palaka a Pita ia ma huhubia na doa, tania dia ka vukazia na doa dia ka hadavia, dia ta lohoi tori matoto.

17 Pale, a Pita ia pole na limana za ki vatunga habuka dia kata zodo, pale, ia tania ni dia na goloa kua na Paraha e katia vona ki pele gotalani mulehia na haus karabus. Ki tani barae ni dia, "Miu kalohu hoto ke Jems * kamana habu tazidolu taza ve." Pale, ia vatidia kini vano kara palaka motu katiu.

18 Ti dama, na soldia kamahi dia ta kuahi dia ka lohoi tori habuka, a Pita ti kiri ve matoto.

19 A Herot ia geu dia ta hada kirina, palaka beta dia na paria. Pale, a Herot ia hulehulenia na soldia kamahi, pale, ia geu dia ta vaihubi mate kamadia. Pale, a Herot ia vatia Iudea kini ziho kiri Sisaria kete mia vona.

12.20-25 A Herot ti mate

20 A Herot e vavarikori kamani vuni Tair kamani vuni Saidon. Kubarae dia ta lupu, dia ta zahe, dia kata pole kamana. Dia ta muga, dia ka tani hoto ke Blastus, ia na kaka kua e hahada na goloaloa kana king, dia ta hulenia kara magali kemia. Na vuna dia ta mimia za na haninga kua na king e vavala ni dia.

21 Na dama kua dia ta makia dia kata hada a Herot vona, ia e zohozoho ki mimia na kana sia king, ki popole kamana manumanu.

22 Na manumanu dia ka goe dia ka tani barae, "Na halingani vuvu kua, beta ni kana tinoni."

23 Kamana pamuhi za, na vuna kua a Herot beta ni hahate motunia a Vuvu, na engel kana Paraha ia katia ia

* **12:17** A Jems kua ia na tazini Iesus (hada Galesia 1.19).

mazahitia ia ngoro, na matamata kamahi dia ta hania ia mate.
24 Palaka na polea ke Vuvu ti dopa kini kakapou kini vana lobia palakalaka.
25 Tania a Barnabas kamani Sol hiro ka vahozovia kahiro galanga ni Ierusalem, hiro ta vamule kiri Antiok, hiro ta pelea a Jon, kaka kua e kohanga ve ni Mak ki kamahiro.

13

13.1-3 Dia ta makia a Barnabas hiro a Sol kete geura hiro kara galanga ke Vuvu

1 Manumanu ke Vuvu ni Antiok, taza ni dia na profet ia mai taza ni dia na tisa. Hizadia a Barnabas, ia mai a Simeon hizana katiu ve a Niger, ia mai a Lusius bukuna taon a Sairini, ia mai a Sol, ia mai a Manain (kaka kua, e vanga ruanga kamani Herot na nabawan king, ki paraha).
2 Kamana dia ta lolotu dia ka mamahoho, na Vule Tumonga ia tania, "Miu maki kakava kagu a Barnabas hiro a Sol kara galanga kua hau ta kohanihiro kirina."
3 Pale, muri na kadia lotua, dia ta taru langaria limadia ni hiro dia ta gerihiro vano.

13.4-12 A Barnabas hiro a Sol hiro te kalohunia na Kalohua Kemi na ailan Saiprus

4 Hiro rua kua, na Vule Tumonga ia gerihiro ziho kiri Selusia, hiro ta polo na vaga vano kara ailan Saiprus.
5 Tania hiro ta vano bele ni Salamis, hiro ta tani kakava na polea ke Vuvu na poloka haus lotu kamahi ke vuni Iuda. A Jon ia e kamahiro za kete kokodonihiro.
6 Hiro ka vana lobia na malala laveve na ailan kua, hiro ta vano bele na malala katiu hizana Pafos. Na palaka kua dia ta paria na kaka Iuda katiu, ia na profet vairukuruku katiu, ki kakanaka taetaea kamana muli, hizana a Barjisas.
7 Ia e lala kete mimia kamana gavana kara ailan kua, a Sergius Paulus. Gavana kua ia kaka katiu kua kana lohoihoia vona, ia ki geu kiri Barnabas hiro a Sol, na vuna e kulina kete longoria na polea ke Vuvu.
8 Na kaka lai muli kua, na pole matotoa Grik, dia ta lala dia kata kokohania, ni Elimas, e gegea a Pol hiro a Barnabas, ki parakilania kete katia na gavana kua kete beta kete bilip.
9 Pale, a Sol, hizana katiu ve a Pol, e vonu na Vule Tumonga, ia hada boroboronia a Elimas ia tania,
10 "Ho tuna hanitu, ku vagi kana goloa laveve kua e mahoto! Ho tu vonu matoto na mogepa ngaroa kamana vairukua. Mara beta nu tabaria hava kua tu paparakilania koto pokizia na moge mahoto laveve ke Vuvu ni kara vairukua?
11 Kua na limana Paraha ti hubiho. Da tu keu, ki havarau pitu da beta koto hadavia na matana voro." Kamana a Pol ki tatani barae, na goloa katiu balika habuhabu, e rodorodoa matoto, ia kari havuti pamuhia

na matani Elimas, pale, ia kini babakaka kini huhule tori kaka kete pahoria ni vatunga dala vona.

12 Tania na gavana kua, ki hadavia na goloa kua e bele, ia bilip pamuhi, na vuna polea kana Paraha e padea matoto poloka.

13.13-52 A Barnabas hiro a Sol hiro ta vaketekete na Kalohua Kemi ni Antiok na distrik Pisidia

13 A Pol kamana nuhu kua dia ta kakamana dia ta vatia Pafos, dia ta polo na vaga vano bele ni Perga, na provins Pamfilia, dia ta bele vona, a Jon ia vatidia ia vamule kiri Ierusalem.

14 Dia ta vatia a Perga dia ta ma pe liuliu zahe ni Antiok na distrik Pisidia. Na Sabat dia ta hoho na haus lotu ke vuni Iuda dia ta mia.

15 Dia ta ridim na lo kamana buk profet hozo, na nuhu kua dia ta hahada na haus lotu ke vuni Iuda dia ta hulenidia dia ka tania, "Habu tai miu ta hate motu, kua ni kamiu polea vona miu kata vabadangania manumanu vona, miu ta pole."

16 A Pol ia madi ia talea manumanu na limana, ia tani barae, "Manumanu bukuni Israel ia mai miu manumanu motu kua beta miu na Iuda matoto, palaka kua miu te lolotu ve ni Vuvu, miu longoriau!

17 A Vuvu, ke vuni Israel e makia habu tubuhita; ki vatuharidia kilaka kua dia ta vovora ni Isip, na vuna na kana matuhanga kapou, ia ki pele mulehidia, dia ka gotala ni Isip,

18 ia ki hada poto ni dia na poloka deset na krismas e 40,

19 a Vuvu ki vairohia na zukazuka e 7 na kantri Kenan, ia vala na garigari na kana manumanu, dia kata pelea kadia garigari kua.

20 Goloaloa kua e bele, kozo kete pelea krismas e 450. Muri vona, a Vuvu ia makia jas kamahi dia kata vahotovia kadia mianga ki mule na taem a Samuel ti kara profet.

21 Pale, dia ta hule kara king, a Vuvu ia vala a Sol tuni Kis, na zukani Benjamin, ki hada ni dia na krismas e 40.

22 A Vuvu ia pele kakava a Sol ia makia a Devit kini king. Ia ki tani kakava vona ki tania, 'Hau te paria a Devit tuni Jesi, na kaka kua e mumuri matoto na polokogu, ia da e muri matoto na goloa laveve kena e kuligu kata katia.'

23 Ia na zukani Devit za kua a Vuvu ti vala na kakanaka vaikolia a Iesus, habuka kua e mapamapa ni dia.

24 Muga na belea ke Iesus, a Jon ia e ratarata na manumanu dia kata pokizia magalidia dia na pelea baptais.

25 Ti kozoho a Jon keteni vahozovia kana galanga ia

13:17 Kis 1.7; Kis 12.51. **13:18** Nam 14.34; Lo 1.31. **13:19** Lo 7.1; Jos 14.1. **13:20** Het 2.16; 1 Sml 3.20. **13:21** 1 Sml 8.5; 1 Sml 10.21. **13:22** 1 Sml 13.14; 1 Sml 16.12; Sng 89.20. **13:24** Mk 1.4; Lu 3.3. **13:25** Jo 1.20; Mt 3.11; Mk 1.7; Lu 3.16; Jo 1.27.

ki hulenidia ki tania, 'Miu ta lohoia hau azei matoto? Beta ni hau na kaka kena. Beu, palaka ia e ba mumuri ni niau, hau ki beta na kaka pa na dangea kata hulia motana kana sandel.'

26 Habu tazigu, habu tubuni Abraham, ia mai miu nuhu motumotu kua miu ta bilip ni Vuvu, e valanga na polea na pele mulemulea kua ni dolu.

27 Na manumanu bukuni Ierusalem ia mai kadia pararaha kamahi, beta dia na hada lala a Iesus, dia ka hubi matehia, kini pori matoto na polea kua na poloka buk na profet kamahi, kua dia ta hahazenia na Sabat laveve.

28 Beta dia na paria vuvuna goloa zaha katiu kua kete nap kete mate vona, palaka dia ta hulenia a Pailat kete hubi matehia.

29 Kamana dia ka katia goloa laveve kua e vapolunganga ki tanga kete katua vona, dia ta pelea zipa na kruse, dia ta tavunia na poloka lovo.

30 Palaka a Vuvu ia valamaria na matea,

31 na dama luba, nuhu kua dia ta kamana dia ka pe ni Galili dia ka zahe kiri Ierusalem, dia ta hadavia. Ia dia te tatani kakava na polea ke Iesus na kadolu manumanu.

32 Hita ka tatania ni miu na Kalohua Kemi: Goloa kua a Vuvu e mapamapa ni habu tubudolu,

33 ti pori matoto ni dolu, habu tubudia, kua e valamari mulehia a Iesus. Habuka kua e vapolunganga na ruana sapta na poloka buk song ki tanga:

'Ho na Tugu, meni Hau
te kara Kamama.'

34 E matoto kua a Vuvu e valamaria na matea, ki mara beta ve ni mavuru na poloka lovo, habuka kua e tanga na polea kua, 'Da ta kati kemihia matoto ni miu ka vala goloa kemikemi matoto ni miu, habuka kua varira ta mapamapa ni Devit. Na goloa kua, da e bele matoto habuka kua ta tania.'

35 Na polea katiu ve e vapolunganga ki tani barae ve voa, 'Mara beta nu vatia ka Kaka Tumonga ni mavuru na poloka lovo.'

36 Kilaka kua na taem ke Devit, ia e katia galanga laveve ke Vuvu, ia mate, kini tavuanga kamani habu tubuna, na podana kini mavuru na poloka lovo.

37 Palaka na Kaka kua a Vuvu e valamaria na matea, beta ni mavuru na poloka lovo.

38 Ki kubarae, habu tazigu, hau e kuligu miu kata lala kubarae, ia ni Iesus za kua na makina lohoi balabalanga na manaunaua kamahi, ti kavakavanga ni miu.

39 Ni Iesus za manumanu laveve kua dia ta bilip ia dia te mahoto matoto na goloa laveve kena na lo ke Moses

13:28 Mt 27.22-23; Mk 15.13-14; Lu 23.21-23; Jo 19.15. **13:29** Mt 27.57-61; Mk 15.42-47; Lu 23.50-56; Jo 19.38-42. **13:31** Ap 1.3. **13:32** Sng 2.7. **13:34** Ais 55.3. **13:35** Sng 16.10.

e tania mara beta nu mahoto vona.
40 Miu lohoia tabarae na polea kua na profet kamahi dia ta tania ni bele ni miu,
41 'Hada, miu nuhuta pole valabilabia kara polea ke Vuvu, da miu ta lohoi toritori, miu ka golugolu, na vuna Hau da ta katia goloa katiu na kamiu taem kua, ki mara beta miu na bilip vona, ia vata kua ta kaka katiu ni tania ni miu.' "
42 Tania a Pol hiro a Barnabas hiro ta vatia na haus lotu ke vuni Iuda, na manumanu dia ta koi tadurihiro, dia ka tania, "Na Sabat muri mo kata pole dopa na polea kua meni mo ta popole vona."
43 Kamana dia ka hozo, a vuni Iuda luba kamana manumanu motumotu bukuna kabu motu, palaka dia kene mumuri na makina lotua ke vuni Iuda, dia ta muri ni Pol hiro a Barnabas, hiro ta pole kamadia, hiro ka vabadanganidia, dia kata ma bada na mahariharia ke Vuvu.
44 Na Sabat muri, kozoho kete manumanu laveve na taon kapou kua dia ta mai lupu dia kata longoria na polea ke Vuvu.
45 Tania a vuni Iuda dia ka hadavia na kabuna manumanu kua, magalidia ki zaha matoto, pale, dia kene pole zahatia na polea kua a Pol e tatania.
46 Palaka, a Pol hiro a Barnabas, hiro ta dopa pole hiro ka tani barae, "Miro kata muga vala polea ke Vuvu ni miu. Palaka na vuna kua miu te pala katia na polea kua, ia ti balika miu te tania, 'Hita beta ni kulihita hita kata mahuri roro.' Ki kubarae, miro da miro te vano na nuhu kua beta dia na lala a Vuvu.
47 Na vuna na Paraha e tani vatuharia ni miro kubarae, 'Hau te katiho kunu kara laet kara nuhu kua beta dia na lala a Vuvu, kete nap koto kodonia na manumanu laveve na vulovulo, kata pele mulehidia.' "
48 Kamana nuhu kua beta dia na Iuda, dia ka longoria na polea kua, dia ta hilohilo dia ka vavazahenia na polea kana Paraha; ia mai nuhu laveve kua a Vuvu ti makidia kava dia kata pelea mahuri roroa, dia ta bilip ve.
49 Na polea kana Paraha ki vana lobia na malala laveve na distrik kua.
50 Palaka a vuni Iuda dia ta pado pokipokizia magalini tavivine kua dia ta hizanga na taon kua, dia ka lala dia kata lolotu kamadia, ia mai pararaha kara taon kua. Pale, dia ta kavunia manumanu dia kata zaha kiri Pol hiro Barnabas, dia kene kalinganihiro na distrik kua.
51 Hiro ta pali tubinia na havuhavu na kabehiro, hiro kata vatunga kakava habuka moge dia ta katia ni hiro beta ni kemi, pale, hiro kene vano kiri Aikoniam.
52 Na disaipel kamahi dia kene vonu matoto na hilohiloa kamana Vule Tumonga.

13:41 Hab 1.5. **13:47** Ais 42.6; 49.6. **13:51** Mt 10.14; Mk 6.11; Lu 9.5; 10.11.

14

14.1-5 A Pol hiro a Barnabas hiro ta vala polea ni Aikoniam

1 Ni Aikoniam, a Pol hiro
a Barnabas hiro ta vano
kara haus lotu ke vuni Iuda
habuka kua hiro ta katia ni
Antiok. Hiro ka vala polea
vona, hiro ta vala kemikemi-
hia matoto polea, kubarae a
vuni Iuda luba matoto ka-
mana nuhu kua beta dia na
lala a Vuvu luba ve, dia ta
bilip.

2 Palaka a vuni Iuda kua
beta ni kulidia dia kata bilip,
dia ta pado pokipokizia lo-
hoihoia kana nuhu kua beta
dia na lala a Vuvu, dia kene
katidia dia kene zazaha kara
nuhu kua dia ta bilip.

3 Palaka, a Pol hiro a Barn-
abas hiro ta mia havarau
ni Aikoniam. Beta hiro na
kuahi hiro kata tani kakava
na polea na mahariharia
kana Paraha. Na Paraha
ve ki vala na matuhanga ni
hiro, hiro kata katia na mi-
rakel kapopou. Na Paraha
ia ti kubaraenia, ia kini
vatunga kavakava na manu-
manu habuka, polea kua
hiro ta vavala, ia e limoha.

4 Na manumanu bukuna
taon kua dia kene varipe
vulavulahi, dia taza dia te
kamakamani vuni Iuda, dia
taza dia te kamakamana
apostel karua.

5 Pale, a vuni Iuda kamana
nuhu kua beta dia na lala
a Vuvu, dia ta taru lupunia
kadia polea kamana kadia
pararaha, dia kata hubihiro,
dia na lubi matehihiro na
kedo.

14.6-20 A Barnabas hiro a Pol hiro ta vala polea ni Likonia

6 Palaka hiro ta lala ho-
ruhoruvia na goloa kua, hiro
ta hava vano kara taon
karua kua a Listra hiro a
Derbe na distrik a Likonia.
Hiro ta vano ve na malala
kamahi kua e kozoho na
taon karua kua,

7 hiro kene kakalohunia
na Kalohua Kemi na palaka
kamahi kua.

8 Na malala kua a Lis-
tra, na kaka katiu kabena e
matemate, e valohua kabena
ki matemate, ki beta ni va-
vana.

9 Ia mia ki lolongoria a
Pol kua e popole. A Pol
ia tunga vano matoto kirina,
ki hadavia habuka kaka kua
e bilip ki dangea kete kemi
mule.

10 Kubarae, a Pol ia goe ki
tani barae, "Madi na kabe
karua!" Tania a Pol ki tani
barae, na kaka kua ia divu-
rutia ia madi kini vanavana.

11 Kamana na kabuna
manumanu kua dia ka
hadavia na goloa kua a Pol
e katia, dia ta goe na kadia
pole matotoa a vuni Likonia,
dia ka tani barae, "Na vuvu
kamahi dia te bagobago dia
kene kara kaka dia kene ziho
ni dolu."

12 A Barnabas dia te koha-
nia ni vuvu Sus, a Pol dia te
kohania ni vuvu Hermes, na
vuna a Pol, ia na kaka kua
e kara havahiro ki popole
kahiro.

13 Na haus lotu kua dia ta
lala dia kata lolotu na kadia
vuvu a Sus vona, ia e madi
kozoho na hatama na banis
kua e lobia na taon. Na
pris kara haus lotu kua, ia

pelea na bulmakau kamahi kamana palaua taza dia ta turia dia ka kutu lupunia, dia ta pelea mai kara hatamara geit na taon kua, na vuna na manumanu dia te lohoia dia keteni vala opa ni vano ni Barnabas hiro a Pol.

14 Palaka tania na apostel karua kua a Barnabas hiro a Pol, hiro ka lala paria na goloa kua dia paparakilania dia kata katia, hiro ta bara terehia kahiro zohozohoa hiro ta rovo vano gotala na kabuna manumanu kua, hiro ka goe hiro ka tani barae,

15 "E miu, miu ta kukuziha kua? Miro na kaka vetanga za kua balika miu. Miro ka pelea na Kalohua Kemi ki mai ni miu, miro ka tatania ni miu habuka miu kata vala lamamiu kara goloa vetanga kena miu ta lolotu vona, miu na tare poki miu vano ni Vuvu kua e mahuri. Ia kua e katia na lagato kamana garigari kamana dazi ia mai na goloaloa laveve na poloka.

16 Muga, a Vuvu ia e hada vetania za manumanu dia ka kakatia goloa za na kadia lohoihoia.

17 Palaka beta ni habuka ni paritigi matoto ni miu, ni beta miu na lala ia. Ia e lala kete vatunga kakava kana kemia kirimiu, ki lala kete vavala huza ni pe na lagato ni ziho ni miu, ki lala kete katia haninga na vanua ni bele papa matoto. Ia ki lala kete vavala haninga kapopou ni miu ki katia polokomiu ki hihilohilo matoto."

18 Hiro ta tani barae ni dia, palaka manumanu dia ta bada matoto za dia kata vala opa ni hiro, palaka ki betaka.

19 Pale, a vuni Iuda taza dia ta pe ni Antiok kamani Aikoniam dia ka mai, dia ta pado pokipokizia na magalina kabuna manumanu kua, dia ta lubia a Pol na kedo, dia ta harehia gotala na taon dia ta zuka tapunia vona, dia ta lohoia dia ka tania ti mate.

20 Palaka tania na disaipel kamahi dia ka mai madi lobia, ia madi kini vamule vano hoho kara poloka taon. Ti dama mule, hiro a Barnabas hiro ta vavana kiri Derbe.

14.21-23 A Pol hiro a Barnabas hiro ta vabadangania nuhu kua dia ta bilip ni Iesus

21 Hiro ta tani kakava na Kalohua Kemi na poloka taon kapou kua, hiro ka katia manumanu luba kini kara disaipel. Pale, hiro ta vamule, kiri Listra, hiro ka vano ve ni Aikoniam, kamani Antiok,

22 hiro ka vabadangania na disaipel kamahi, hiro ka tania ni dia habuka dia kata madi bada na kadia bilip. Hiro ka tani barae ve ni dia, "E kulidolu tolu kata hoho na kingdom ke Vuvu, palaka da muga tolu ka luga bizea luba."

23 A Pol hiro a Barnabas hiro ta makia manumanu taza na sios katiukatiu kua dia kata vavamuga na sios

14:15 Kis 20.11; Sng 146.6.

kamahi kua, dia ta mahoho dia ka lotu, dia ta vala manumanu kua na Paraha.

14.24-28 A Barnabas hiro a Pol hiro ta vamule kiri Antiok na distrik a Siria

24 Pale, muri vona, a Pol hiro a Barnabas hiro ta vavana pe na pidaka distrik a Pisidia, hiro ta vano bele na provins a Pamfilia.

25 Hiro ta vala polea ke Vuvu na taon ni Perga, ba muri hiro ta ziho kiri Atalia.

26 Hiro ta vatia a Atalia hiro ta polo na vaga dia ta sel vamule kiri Antiok. A Antiok, ia na palaka kua muga na Kristen kamahi dia ta taruhia limadia ni hiro, dia ka gerihiro, hiro kata katia galanga kua hiro te vahozovia kava, kua hiro kene vamule.

27 Hiro ta bele ni Antiok, hiro ta lupunia na manumanu laveve na sios, hiro ka kalohunia na goloa laveve kua a Vuvu e katia na limahiro. Hiro ta tani barae, "A Vuvu ti vukazia na dala kara nuhu kua beta dia na lala a Vuvu, dia kata bilip ve."

28 Hiro ta mia havarau kamana disaipel kamahi ni Antiok.

15

15.1-21 Na lupua kapou kara sios e bele ni Ierusalem

1 Manumanu taza dia ta pe ni Iudea dia ka ziho kiri Antiok, dia kene vaketekete barae na Kristen kamahi, "Ta beta ni vatomutomuhamiu, habuka kua a Moses e vatunga ni hita a vuni Iuda, ia mara beta a Vuvu ni pele mulehimiu."

2 A Pol hiro a Barnabas hiro ka longoria na polea kua, hiro ta katia vaigegea kapou matoto kamadia. Pale, na Kristen kamahi dia ta makia a Pol hiro a Barnabas kamana manumanu taza ve, dia kata zahe kiri Ierusalem dia kata hada na apostel kamahi, dia na hule vutuhidia na polea kua.

3 Na sios ia geridia, dia kene vavana, dia ta vavana zahe dia ka pe na pidaka distrik karua kua a Fonisia kamani Samaria, dia ka kalohunia na Kristen kamahi habuka, nuhu kua beta dia na lala a Vuvu, dia te bilip ve. Na kalohua kua, e katia na Kristen kamahi na malala karua kua, dia ka hilohilo.

4 Kamana dia te zahe bele ni Ierusalem, manumanu laveve na sios kamana apostel kamahi ia mai kadia pararaha kua dia vavamuga na sios, dia ta hilohilonidia, pale, a Pol hiro a Barnabas, hiro ta kalohunia goloa laveve kua a Vuvu e katia na limahiro.

5 Palaka na Kristen taza dia ta bukuna kabu ke vuni Parisi dia ta madi dia ka tani barae, "Nuhu kua beta dia na lala a Vuvu, palaka kua dia kene bilip, ia kete vatomutomuhadia, miu tania ni dia ve habuka, dia kata muri na lo ke Moses."

6 Na apostel kamahi kamana pararaha kara sios, dia ta lupu dia kata pole na lohoihoia kua.

15:1 Wkp 12.3. **15:7** Ap 10.1-43.

7 Dia ta pole mai vano
na goloa kua, pale, a Pita
ia di madi ia tani barae
ni dia, "Habu tai, miu ta
lala habuka a Vuvu ia ti
vazenia galanga ni dolu, ia
kini makiau kata kalohunia
na Kalohua Kemi na nuhu
kua beta dia na lala a Vuvu,
habuka dia kata longoria dia
na bilip.
8 A Vuvu ia e lala poloka
manumanu laveve, kini
vatunga habuka ia e kulina
kiridia ia kini vala na Vule
Tumonga ni dia, habuka kua
e katia ni dolu. Na moge
kua a Vuvu e katia, ia ti
vatunga habuka, ia e kulina
kete peledia ve.
9 A Vuvu ki beta ni hada
pali kiridolu za, beta, moge
kua e katia ni dolu, ia e katia
ve ni dia. Kamana dia te
bilip, a Vuvu ia ti katidia dia
kene klin na matana.
10 Ki kubarae, e kuziha
miu kene paparakilania ve
a Vuvu? Tabarae miu na
vavadua langaria ve bizea
kua ve kiridia. Muga habu
tubudolu ia mai kua tolu ve,
tolu ta lolokia bizea kua.
11 Tolu ta bilip habuka ia
na mahariharia kana Paraha
a Iesus Kristus za kua a Vuvu
ti pele mulehidolu vona, ba-
lika kua ia e pele mulehia ve
na manumanu kamahi kena
vona."
12 Pale, tania a Pita ki pole
hozo, beta kaka katiu na
poloka miting kua ni tania
ve polea katiu. Dia te tabu
longo kiri Barnabas hiro a
Pol kua hiro te tatania ni dia
na mirakel kapopou kua a
Vuvu e kakatia na limahiro
na pidaka nuhu kua beta dia
na lala a Vuvu.
13 Hiro ta pole hozo, a
Jems ia madi ia tani barae,
"Habu tazigu, miu tabu
longo kiriniau.
14 A Saimon ia e tatani
mulehia kua muga a Vuvu
e vatunga kavakava kana
hatuhatua kara nuhu kua
beta dia na lala a Vuvu, ia
kini peledia, dia kene kara
kana manumanu.
15 Na polea kana profet
kamahi ve ia e tani barae ve.
Dia ta vapolu baraenia,
16 'Muri na kua da ta va-
mule ka habati mulehia na
haus sel ke Devit kua ti tua.
Hau da ta vahotovi mulehia
goloa laveve kena e zaha na
ruma, hau da ta vamadiri
mulehia,
17 te kati baraenia, da
manumanu laveve na
vulovulo dia kene kaze
kirigu, ia mai nuhu kua beta
dia na lala a Vuvu, hau te
makidia, dia kene kagu.'
Polea kua ia kana Paraha.
18 Varira za ia ti lalanga
habuka na Paraha ia e tania
goloa kua da e kubarae.
19 Ki kuza barae, kagu lo-
hoihoia e pebarae, taua ve
tolu na katia ve ni vitiha
kara nuhu kua beta dia na
lala a Vuvu, palaka kua dia
te tare poki dia kene vano ni
Vuvu.
20 Palaka tolu kata vapol-
ungania pas katiu ni vano ni
dia, tolu na vatabunidia za
habuka tabarae dia na haha-
nia haninga kua manumanu
dia ta vala habuka opa na

15:8 Ap 2.4; 10.44. **15:16** Amo 9.11-12. **15:20** Kis 34.15-17; Wkp 18.6-23; Wkp 17.10-16.

vuvu vairukuruku, tabarae ve dia na kakatia makina magali buhua. Tabarae dia na hania na enimel kua e vutu kotoha lohora ki mate, na vuna beta dia kata hania enimel kua topo e ba vovona na poloka.

21 Tolu ta lala habuka varira za, ki mai, mai meni kua, manumanu dia ta lala dia kata vavala na polea ke Moses na taon laveve na poloka haus lotu ke vuni Iuda na Sabat laveve."

15.22-35 Dia ta vala pas ki vano na Kristen kamahi kua beta dia na lala a Vuvu, palaka kua dia te bilip

22 Pale, na apostel kamahi kamana pararaha kua dia ta hahada na sios, ia mai na manumanu laveve na sios, dia ta taru lupunia kadia polea dia kata makia kaka rua hiro kata kamani Pol hiro a Barnabas dia na vano kiri Antiok. Dia ta makia a Iudas (hizana katiu ve a Barsabas) hiro a Sailas, hiro ve na paraha kara sios.

23 Dia ta vala pas katiu ni dia. Na pas kua e tani barae:

Dama kemi ni miu laveve, nuhu kua beta miu na lala a Vuvu, palaka kua miu te bilip ni Iesus na taon kua a Antiok, ia mai na provins karua kua a Siria kamani Silisia. Hita habu tazimiu na apostel kamahi kamana pararaha kara sios, hita ta vala pas kua ki vano ni miu.

24 Hita te longoria kava habuka kahita manumanu taza dia ta vano ni miu, dia kene vavairohia kamiu lohoihoia na polea kamahi kua dia ta tatania ni miu. Palaka ki beta hita na geridia.

25 Kubarae hita kene taru lupunia kahita lohoihoia hita kata geria kaka rua hiro kata kamani tazidolu rua kua a Barnabas hiro a Pol, kua e kulihita matoto kirihiro,

26 kaka rua kua hiro ta vala livuhahiro, ki beta hiro na lala hiro kata kuahi kua hiro kata tatani kakava na hizana kadolu Paraha a Iesus Kristus.

27 Ki kubarae hita ka geria a Iudas kamani Sailas hiro kata pole, miu na longoria matoto na havahiro, habuka hiro kata vatuharia kahita polealea kua hita ta vapolungania.

28 Hita kamana Vule Tumonga hita ta magali katiu, habuka kete beta hita kata vala bizea ni miu. E kulihita za miu kata muri za na goloaloa kua za:

29 Taua matoto miu na hania haninga kua e opa voa vona na vuvu vairukuruku, ia mai ve tabarae miu na hania na enimel kua topo ba vovona vona, tabarae miu na hania midana enimel kua e vutu kotoha lohora ki mate, tabarae matoto miu na kakatia mogepa magali buhua laveve. Kua ta miu na muri papa na lohoihoia kamahi kua, ia da e kemi matoto. Paleka miu na mia pa.

30 Pale, na manumanu na sios dia ta geria dia garamo kua, dia ta ziho kiri Antiok, dia ta koi lupunia na sios dia ta vala pas kua ni dia.

31 Na manumanu dia ka ridim pas kua dia ka hilohilo

matoto na polea kemi kua e vabadanganidia.
32 A Iudas hiro a Sailas, hiro na profet ve. Kubarae hiro ka vala polea kemikemi na Kristen kamahi, hiro ka vabadanganidia.
33-34 Hiro ta mia havarau pitu ni Antiok, ba muri na Kristen kamahi dia ta geri mulehihiro kamana magali kemia hiro kata vamule na nuhu kua e gerihiro, hiro ka mai ni dia.*
35 A Pol hiro a Barnabas hiro ta ma mia ni Antiok. Hiro ka gala kamana manumanu luba ve, dia kene vavala polea kana Paraha dia kene vavaketekete na manumanu na polea ke Vuvu.

15.36-41 A Pol hiro a Barnabas hiro te varipe vulavulahi

36 Dama taza muri a Pol ia tania ni Barnabas, "Mai to kata vamule balahea habu tazidolu na taon laveve kua muga to ta vala polea kana Paraha vona, to na hadavidia, dia ta gagala ziha."
37 A Barnabas e kulina kete kohania a Jon, kua hizana katiu ve a Mak, kete kamahiro,
38 palaka a Pol e lohoia beta ni kemi marata kete kamahiro, na vuna muga a Mak e hava tapunihiro ni Pamfilia kini beta ni ma gagala kamahiro.
39 Hiro ta vaigege vano hiro ta varipe vulavulahi. Pale, a Barnabas ia kohania a Mak, hiro kene polo na vaga zahe kara ailan a Saiprus,
40 palaka a Pol ia kohania a Sailas kete kamana. Hiro keteni vavana, na Kristen kamahi, dia ta tani barae ni hiro, "Na mahariharia ke Vuvu e kamamo."
41 A Pol ki vavana vano ni Siria kamani Silisia, ki vabadangania sios laveve na palakalaka kamahi kua.

16

16.1-5 A Timoti ti kamani Pol hiro a Sailas

1 A Pol e mai bele ni Derbe ki vano ve ni Listra. Na taon kua, na disaipel katiu hizana a Timoti ia e mimia vona. Titinana ia na tavine Iuda katiu ki bilip ve ni Iesus, palaka tamana bukuni Grik.
2 Na Kristen laveve ni Listra kamani Aikoniam dia ta lala dia kata mamatinia matoto na mogemoge ke Timoti.
3 A Pol e kulina kete kohania a Timoti ni kamana, kubarae ia pelea a Timoti ia vatomutomuhia. E vatomutomuhia, na vuna e lohoi ni vuni Iuda kua na malala kamahi kua, na vuna dia ta lala laveve habuka a Timoti tamana ia na Grik katiu.
4 Kua dia ta vavana vano na taon katiukatiu, ia dia ta vala na polea kua na apostel kamahi kamana pararaha kua dia ta hahada na sios ni Ierusalem dia ta vala ki vano na manumanu dia kata muri vona.
5 Kubarae na bilip kana manumanu na sios kini

* **15:33-34** Na poloka buk baibel Grik taza bukuni varira e vapolunganga ve ves 34, "Palaka a Sailas ia lohoia kete ma mia ni Antiok." **15:38** Ap 13.13.

bada, na naba na manumanu na sios kini dopa kakapou na dama laveve.

16.6-10 A Pol e manginunginu ki hadavia na kaka katiu bukuni Masedonia

6 A Pol kamana nuhu kua dia ta kakamana, dia ta pe na pidaki Frigia kamani Galesia, palaka na Vule Tumonga ki vatabunidia kini beta dia na vala polea kana Paraha na provins ni Esia.

7 Dia ta bele na distrik a Misia, dia ta parakilania dia kata vavana vano hoho na provins a Bitinia, palaka na Vuleni Iesus e taledia.

8 Kubarae dia kene pe hutu ni Misia dia kene vano kara taon a Troas.

9 Na marigo a Pol ia manginuvia na kaka katiu bukuni Masedonia, e madi ki gugugia ki tatani barae vona, "Mai zahe kiri Masedonia nu kodonihita."

10 Muri na manginunginua kua ke Pol, hita ta vaihidahida pamuhi hita katane vavana kiri Masedonia, na vuna hita te lala matotonia habuka a Vuvu ti koi kirihita hita kata kalohunia na Kalohua Kemi ni dia.

16.11-15 A Lidia ti kara Kristen

11 Hita ta polo na vaga ni Troas hita ta sel vano mahoto kara ailan a Samotres, dama ruana hita ta sel vano kiri Neapolis.

12 Hita ta vatia a Neapolis hita ta sel vano kiri Filipai, na siti kua, a vuni Rom dia ta katia dia ka mimia vona muga, ia ki taon kapou na distrik a Masedonia. Hita ka mia dama taza vona.

13 Na Sabat hita ta gotala na geit na taon, hita ta ziho kara naru katiu. Hita ta lohoia hita kata paria palaka katiu kua manumanu dia ta lala dia kata lupu vona dia na lolotu. Hita ta mia tadu, hita ta pole kamana tavivine taza kua dia ta lulupu na palaka kua.

14 Tavine katiu na pidaki tavivine kua dia ta tatabu longo kirihita, hizana a Lidia, ia e lala kete gala bisnis ni sasalinia lavalava baritunutunua, ia ki bukuna taon a Taiataira, ia ki lala kete lolotu ni Vuvu. Na Paraha ki pokizia magalina ki tabu longo papa matoto kara polea ke Pol.

15 Muri na kua, a Lidia kamana kana manumanu laveve na kana ruma dia te pelea baptais, ia koi taduri-hita kara kana ruma ki tani barae, "Kua miu kene hadaviau habuka hau na kaka katiu kua te bilip matoto na Paraha, miu ta mai mia na kagu ruma." Ia ki bada matoto hita kata kamana, kubarae hita ta vano kara kana ruma.

16.16-40 A Pol hiro a Sailas hiro te karabus ni Filipai

16 Boto katiu hita ta vavano kara palaka kua muga hita ta vano hita kata lotu vona, na tavine vora vetanga katiu ia parihita na dala. Na tavine kua, na vule zaha katiu e holiholia ki lala kete tatani mugania goloa kua ba muri kete bele. Kubarae na kana tubu kamahi dia ta lala dia kata pepelea moni kapou

matoto na kana galanga kua e lala kete kakatia.
17 Na tavine kua ia muri ni Pol, ia mai ve ni hita, ki goe ki tatani barae, "Manumanu kua dia na voravora ke Vuvu kua e Heta Matoto, dia ka kakalohunia ni miu na dala kua a Vuvu kete pele mulehimiu vona."
18 Na dama luba na tavine kua ia ma ki kukubarae ni hita. Pale, a Pol ia ti beta ni kulina keteni ma lolongoria tavine kua, kubarae, ia tare poki kirina ia tania kara vule zaha kua, "Hau ta tania ni niho, na hizani Iesus Kristus, mai nu gotala na tavine kua." Pale, na vule zaha kua ia gotala pamuhi za vona.

19 Pale, na tubutubu kana tavine kua dia te hadavia habuka da ti beta ve dala dia keteni pelea moni kua, kubarae dia ta paho taduria a Pol hiro a Sailas, dia ta harehihiro vano kara palakana lupua na maket dia kata koto kirihiro na kadia pararaha.
20 Dia ta pelehiro vano na magistret dia ka tani barae, "Kaka rua kua hiro ta bukuni Iuda, hiro ta gala hiro ka vavairohia kadolu mianga na taon kua.
21 Hiro ka gala hiro ka vavaketekete na manumanu dia kata mumuri na mogemoge kua e tabu na kadolu lo a vuni Rom."
22 Na kabuna manumanu kua dia ta lalavu, dia ta padea ve polea kiri Pol hiro a Sailas. Kubarae kadia magistret kamahi dia ta dae terehia kahiro zohozohoa kamahi na livuhahiro, dia ta geu ia hubua hiro na kabala.
23 Dia ta hubi zahatihiro matoto, pale, dia ta taruhihiro na karabus, dia ta tani vatuharia polea na woda kete hada poto papa ni hiro.
24 Tania na woda kua ki longoria na polea kua habuka kete hada poto papa ni hiro, ia taruhihiro na rum kua e ngoro hoho dopa na poloka haus karabus, ia lokonia kabehiro na palang.

25 Ti varivalavala a Pol hiro a Sailas hiro ta lolotu hiro ka hahabia linge kiri Vuvu, dia karabus taza ve kua na poloka haus karabus dia ka lolongohiro kua hiro ta kukubarae.
26 Pale, na vuruhe kapou matoto ia kulu valutu, ki hununia na huduhudu laveve na haus karabus kua, na doa laveve na haus karabus kua ki varingapai na sen laveve kua e lokoanga na karabus kamahi vona ki pahupahu.
27 Na woda kua ia lama, tania ki hadavia habuka na doa laveve na haus karabus kua ti ngapa laveve, ia dae pazuhia kana bainat keteni pade mulehia vona ni mate na vuna e lohoia ki tania na karabus laveve dia te varihavai.
28 Palaka, a Pol ia goe hania ki tani barae, "Taua nu kerohiho! Hita laveve kua hita ta ba vovona!"
29 Pale, na woda kua, ia koi kara hadanga, ia rovo hoho, ia vano dua kara kabeni Pol hiro a Sailas, kini vavani.
30 Pale, ia pelea a Pol hiro a Sailas hiro ta na gotala na karabus ia hulenihiro,

"Paraha karua, nazia kata katia a Vuvu kete pele mulehiau?"
31 Hiro ka tania vona, "Bilip na Paraha a Iesus, a Vuvu kete pele mulehiho, ho kamana ka manumanu laveve na ka ruma."
32 Pale, hiro ta vala polea kana Paraha vona ia mai na kana manumanu laveve na kana ruma.
33 Kilaka pamuhi na marigo kua za, na woda kua ia vazuguvia muku kamahi na livuhahiro, pale, ia kamana kana manumanu laveve na kana ruma dia ta pelea baptais.
34 Na woda kua ia pelehiro vano kara kana ruma, ia vala haninga ni hiro, pale, ia kamana kana manumanu laveve na kana ruma dia te hilohilo matoto, na vuna kua dia te bilip ni Vuvu.
35 Tania ti dama, na magistret kamahi dia ta geria na polis kamahi dia ta mai dia ta tania na woda kua dia ka tani barae vona, "Na magistret kamahi dia ta tania koto vagotalani mulehia kaka rua kena."
36 Pale, na woda kua ia vano tania ni Pol, "Na magistret kamahi dia te geu kata vagotalani moro. Kubarae mo mai gotala mo ta vano kamana magali kemia."
37 Palaka a Pol ki tania na polis kamahi kua, "Miro na sitisen ke Rom kua, ki beta dia na pari vutuhia habuka miro ta katia goloa zaha katiu o beta, dia ka hubi vetanimiro na matana manumanu laveve, dia ka varaga hohorimiro kara karabus. E kua dia keteni pele gotalani paritigitigi ni miro? Mara beta! Dia mule da dia ta mai dia ka vagotalani miro."
38 Na polis kamahi dia ta zahe tania polea ke Pol na magistret kamahi, tania dia ka lala habuka a Pol hiro a Sailas hiro na sitisen ke Rom ve, dia ta kuahi.
39 Dia ta mai dia ta pole paipai matoto, dia ta pelehiro gotala dia ta hulenihiro hiro kata vatia kadia taon.
40 A Pol hiro a Sailas hiro ta gotala na karabus, hiro ta vano kara ruma ke Lidia, hiro ta lupunia na Kristen kamahi hiro ta vabadanganidia. Pale, hiro ta vavana.

17

17.1-9 A vuni Tesalonaika dia ta tania dia kata hubia a Pol hiro a Sailas

1 A Pol kamana nuhu kua dia ta kakamana, dia ta vano ni Amfipolis, dia ta vatia dia ta vano bele ni Apolonia. Dia ta vatia na taon kua dia ta vano bele ni Tesalonaika. Ni Tesalonaika, ia na haus lotu ke vuni Iuda katiu vona.
2 A Pol ia vano hoho na haus lotu ke vuni Iuda kua, habuka kua ia e lala kete kakatia, pale, na Sabat tolu balavu e pole kamadia ki vatunga kavakava na polea kamahi kua na poloka buk ke Vuvu,
3 ki tani kemikemihia ni dia ki vatunga kavakava ve habuka a Kristus ia da e luga bizea ki mahuri mule na matea, ia ki tani barae ve ni dia, "A Iesus kua hau ta vavala kana polea ni

miu, ia, ia za kua a Vuvu ti makia kete pele mulehia kana manumanu."
4 A vuni Iuda taza dia ta bilip dia kene muri ni Pol hiro a Sailas. Ia mai ve a vuni Grik kua dia ta lala dia kata lolotu ve ni Vuvu, kadia manumanu luba dia ta muri ve ni hiro, ia mai tavivine luba kua dia ta hizanga na taon kua ve dia ta muri ni hiro.
5 Palaka a vuni Iuda dia te hahada potihiro, pale, dia ta pelea na raskol taza kua dia ta lala dia kata lobi vetaveta na palakana maket. Dia ta koi lupunia manumanu luba matoto, pale, dia ta padea magalina manumanu kua, dia ta rovo vano kara ruma ke Jeson dia ta hutu vulahia kana doa na ruma dia ta kaze kiri Pol hiro a Sailas, dia kata harehihiro dia na vala hiro na manumanu.
6 Tania ki beta dia na paria a Pol hiro a Sailas, dia ta harehia a Jeson kamana Kristen taza ve, dia ta peledia vano na kadia pararaha kara taon kua, dia ka goe dia ka tani barae, "Nuhu kua dia ta lobia malala laveve na vulovulo dia ka kakatia moge zahazaha ki lolohu, kua dia te mai ve ri kua.
7 A Jeson ia ti koi taduridia kara kana ruma. Nuhu kua beta dia na lala dia kata mumuri na lo ke Sisar, dia ka lala dia kata tatania habuka na king motu katiu vona, hizana a Iesus."
8 Manumanu bukuna taon kua, ia mai na kadia pararaha ve, tania dia ka longoria na polea kua, dia ka pole tori matoto.
9 Pale, na kadia pararaha dia ta tania a Jeson kamana Kristen taza ve dia kata kadea kotoa kua, pale, dia ta vatidia dia kene vano.

17.10-15 A Pol hiro a Sailas hiro te vano katia galanga na taon a Berea

10 Tania ki marigo havu, na Kristen kamahi dia ta geria a Pol hiro a Sailas hiro ta vano kiri Berea. Tania hiro ka vano bele, hiro ta vano kara haus lotu ke vuni Iuda.
11 A vuni Iuda kua ni Berea, dia ta manumanu kemikemi, kadia moge e dopa ki kemi livutia na moge ke vuni Tesalonaika, na vuna dia ta longoria na polea ke Pol ki kulidia matoto kirina. Dama laveve dia ta lala dia kata hahazenia na polea kana Paraha dia kata lala matotonia habuka na polea ke Pol e matoto o beta.
12 A vuni Iuda luba dia ka bilip, ia mai ve a vuni Grik luba kua dia ta hizanga, tavivine kamani tamomohane kamana.
13 Tania a vuni Iuda kua ni Tesalonaika dia ka lala paria habuka a Pol ia ti kakalohunia na polea ke Vuvu ni Berea, dia ta vano kiri Berea ve, dia ta padea ve magalina manumanu ve vona dia kene vairohia lohoihoia kana manumanu.
14 Kubarae na Kristen kamahi dia ta geri tapunia a Pol pozi kara vazalea. Palaka a Sailas hiro a Timoti hiro ta ma mia ni Berea.
15 Tamomohane kua dia ta guria a Pol, dia ta vano dia ka vatia ni Atens. A Pol ia

vinohunia ni dia, dia kata tania ni Sailas hiro a Timoti hiro kata baribari tapu muri vona.

17.16-34 A Pol e vala polea kana Paraha ni Atens

16 Kilangata kua a Pol ia ni Atens ki guguria a Sailas hiro a Timoti, ia ki hadavia habuka na poloka taon kua, na stetiu kamana hanunuka kadia vuvu vairukuruku vonu matoto vona, kubarae ki sore matoto ni dia.
17 Kubarae ia vano na poloka haus lotu ke vuni Iuda ki hubia polea kamani vuni Iuda ia mai nuhu kua bukuna malala motu dia kene lolotu ni Vuvu. Ia ki vano ve na palakana maket dama laveve ki popole kamana nuhu kua dia ta lohu na maket.
18 Na saveman taza bukuna kabu ke vuni Epikurian ia mai na kabu ke vuni Stoik, nuhu kua dia ta vaigege kamana. Taza dia ta tani barae, "Na kaka gama havana kuari, e paparakilania kete tani ziha matoto kua?" Taza dia ta tani barae, "E hada barae, ia e parakilania kete vaketekete ni dolu na vuvu bukuna malala motu katiu kua." Dia ta tatani barae kirina na vuna ia e vavaketekete na vuna ni Iesus ia mai na mogepa mahuri mulea na matea.
19 Pale, dia ta kohania a Pol dia ta pelea zahe na kaunsil kamahi kua dia ta lulupu na potuna a Areopagus, dia ta tani barae vona, "Ko tania ni hita na vaketeketea vahoru kua tu vaketekete vona.
20 Ho tu popole na lohoihoia taza kua beta hita na lolongoria varira, ki kulihita hita kata lala na mining na polea kamahi kena."
21 A vuni Atens laveve kamana nuhu bukuna malala motu kua dia te mai dia kene lololi na taon a Atens, beta dia na lala dia kata kakatia galanga katiu. Beta. Boto laveve e kulidia matoto dia kata mia dia na longoria lohoihoia vahoru, dia ka lala dia kata popole na pidaka dia mule na polea vahoru katiu kua dia ta ba longoria.

22 Kubarae a Pol ia madi na pidaka kadia kaunsil kamahi na potuna a Areopagus, ia tani barae, "Manumanu bukuni Atens! Hau ta hadavia habuka miu ta manumanuna lotua matoto.
23 Na vuna kua ta vavanavana, ia ta hahadavia na goloaloa kua miu ta lala miu kata lolotu vona, ka hada ve na altar katiu kua miu ta vapolungania polea katiu vona kua e tani barae, 'Na altar kua ia kana Vuvu kua Beta ni Lalanga.' Kubarae na Vuvu kena beta miu na lala, miu ka lolotu veta vona, ia ia kua hau ta tatani kakava kana polea ni miu.

24 A Vuvu kua e katia garigari kamana goloaloa laveve na poloka, ia na Paraha kara lagato kamana vulovulo ki beta ni lala kete mimia na poloka tempel kamahi kua manumanu dia ta hahabatia.

17:24 1 Kin 8.27; Ais 42.5; Ap 7.48.

25 Ki mara beta kaka katiu
ni katia goloa katiu ni vala
vona kete kodonia, na vuna
ia beta ni lala kete sot na
goloa katiu, na vuna ia mule
ia e vala laep kamana kavili
kamana goloaloa laveve na
manumanu laveve.
26 A Vuvu ki katia kaka
katiu, na kaka kua ia ti kara
tubuna manumanu laveve
kua na kantri laveve, kua
dia te mia vavonuhia na
vulovulo, ia ki makia dama
kua dia kata mia vona ia ki
makia ve halahalara kadia
garigari kamahi.
27 A Vuvu e katia goloa kua
habuka manumanu dia kata
kaze kirina, dia na paria
tauka, dia na vano vona.
Palaka a Vuvu ia beta ni mia
zau ni dolu laveve kua.
28 'Na vuna ia e lala kete
vala laep ni dolu ia ki
vala ve na matuhanga
ni dolu tolu ka matuha
kua tolu ka vavana.'
Habuka kamiu saveman
kamahi, kua dia ta tania
muga,
'Tolu kua ia e limoha
tolu ia na habu tu-
tuna.'
29 Ki kubarae tolu kua ia na
habu tutuni Vuvu, kubarae,
tabarae tolu na lohoia tolu
na tania a Vuvu ia balika gol
o silva o kedo, o na hanunu
katiu kua e kadiva o katua
na lima o na kadolu save
mule.
30 Varira manumanu beta
dia na lala a Vuvu, kubarae
ia ki hada vano ni dia
za dia ka kakatia goloaloa
kua na kadia lohoihoia
mule. Palaka kua, ia ti
tani vatuharia polea habuka
manumanu laveve dia kata
zuka tapunia kadia moge
zahazaha dia na tare poki
dia na vamule vona.
31 Na vuna ia kava ti
makia na damana kua ia
kete koto kara manumanu
laveve na vulovulo muri na
kana moge kua e mahoto,
ia kava ti makia kaka kua
kete longoria kotoa. Ia ti
vatunga kakava na manu-
manu laveve habuka ia ti
makia na kaka kua, kilaka
kua e valamari mulehia na
matea."
32 Tania dia ka longoria
na polea na mahuri mulea
na matea kua, taza ni dia,
dia ta katia bozubozua vona,
palaka dia taza dia ta tania,
"E kulihita hita kata longo
mulehiho koto pole mule na
polea kena."
33 Pale, a Pol ia vatia na
kaunsil kamahi kua.
34 Manumanu taza dia ta
muri ni Pol dia kene bilip.
Katiu ni dia ia a Dionisius,
ia na kaunsil katiu, ia mai
na tavine katiu hizana a
Damaris, ia mai manumanu
taza ve.

18

18.1-17 A Pol e vala polea na taon a Korin

1 Muri vona, a Pol ia vatia
a Atens kini vano kiri Korin.
2 Ia paria na kaka Iuda
katiu hizana a Akwila, e val-
ohua ia ni Pontus, ki ba pe
Itali kamani gona a Prisila
hiro ka mai mia ni Korin,
na vuna a Sisar a Klaudius
ti vala polea matuha matoto
habuka a vuni Iuda laveve
dia kata vatia a Rom dia na
vano kara palaka motu. A
Pol ia vano kete hadavihiro,

3 kini mia kini gagala kamahiro na vuna ia e lala kete turuturu kadis habuka hiro, dia ka sasalinia dia ka pepelea moni vona.
4 Na Sabat laveve ia e lala kete hoho na haus lotu ke vuni Iuda, ki popole kamadia. E paparakilania kete katia a vuni Iuda ia mai a vuni Grik ve dia kata bilip ni Iesus.
5 Tania a Sailas hiro a Timoti hiro ka pe ni Masedonia hiro ka lohu, pale, a Pol ia dama laveve ti ma kini vavala na polea ke Vuvu, ki tatania ni vuni Iuda habuka a Iesus, ia na kaka kua a Vuvu e makia kete pele mulehia kana manumanu vona.
6 Palaka a vuni Iuda beta ni kulidia dia kata longoria kana polea dia kene vavaraga polea mata hilehilea kirina, a Pol ia pali tubinia na havuhavu na kana zohozohoa kamahi ki tani barae kiridia, "Kua ta miu na golugolu, ia ti ngoro ni miu mule! Hau mara beta na paria polea vona. Kua meni kua kini ma vavano, hau da te vano na nuhu kua beta dia na lala a Vuvu kene vala polea ni dia."
7 Pale, a Pol ia vatia na haus lotu ke vuni Iuda kua, kini vano ngongoro na ruma ke Titius Jastus, ia beta ni na Iuda katiu, palaka e lala kete lolotu ni Vuvu, kana ruma ki madi kozoho matoto na haus lotu ke vuni Iuda kua.
8 A Krispus, ia na kadia paraha kara haus lotu ke vuni Iuda kua, ia ki bilip na Paraha, ia kamana kana famili laveve; ia mai dia luba ve ni Korin dia ta longoria polea ke Vuvu, dia ka bilip, dia kene pelea baptais.
9 Na marigo katiu, a Pol e hadavia na visen katiu, ki hadavia na Paraha e tani barae vona, "Tabarae nu kuahi; tani kakava polea, taua nu tabaria hava.
10 Na vuna Hau ta kamaniho. Mara beta kaka katiu ni di madi kiriniho kete kati zahatia ni niho, na vuna kagu manumanu luba na poloka taon kapou kua."
11 Pale, a Pol ia mia krismas katiu lingabo e 6, ki vavaketekete na manumanu na polea ke Vuvu.
12 Palaka tania a Galio, na kaka bukuni Rom ti kara kadia gavana na provins a Akaia, a vuni Iuda dia ta lupu dia ta di madi kiri Pol, dia ta paho taduria, dia ta pelea zahe koto kirina, dia ka tani barae,
13 "Kaka kua e paparakilania kete pokizia lohoihoia kana manumanu dia kata lotu ni Vuvu na dala motu katiu kua beta ni mahoto na lo."
14 A Pol ki tania keteni pole, palaka a Galio ia tania kiri vuni Iuda, "Kua kaka kua tani beta ni mumuri papa na lo ke gavman o kua ni katia moge zaha matoto katiu, ia da e vuvuna vona kata mia na longoria kamiu kotoa.
15 Palaka na vuna kua miu ta vavaigege na vuna na kamiu hizahiza kamahi kamana kamiu lo mule, ia miu mule miu vano miu ka vavahotovia na pidaka miu mule. Hau mara beta na

longoria kotoa na goloaloa kamahi kena!”
16 Pale, ia vaikali kamadia dia ta gotalatala na rumaka kotoa.
17 A vuni Iuda, dia ta tare poki kiri Sostenes, na paraha kara haus lotu ke vuni Iuda, dia ta hubia na hatamara haus kot. Palaka a Galio beta ni longo murimuridia.

18.18-23 A Pol ti vamule kiri Antiok na distrik a Siria

18 A Pol e mia kamana Kristen kamahi ni Korin dama luba pitu. Pale, ia vatidia kini kamani Prisila hiro a Akwila dia kene polo na bot dia kene sel vano kiri Siria. Kilaka kua dia ta ba vovona ni Senkria, a Pol ia titiria vuluka laveve kini gorugorua, na vuna e katia na promis katiu ni Vuvu.
19 Dia ta vano bele ni Efesus, a Pol ia vatia a Prisila kamani Akwila vona. Pale, ia vano kazihena kara haus lotu ke vuni Iuda kini popole kamani vuni Iuda.
20 Na manumanu dia ka hulenia kete mia pitu kamadia, palaka beta ni kulina.
21 Palaka kamana e vavana e tani barae ni dia, “Kua a Vuvu ni kulina, hau da ta vamule ni miu.” Pale, ia polo na vaga kini vatia a Efesus.
22 Dia ta sel vano bele ni Sisaria, a Pol ia zahe ni Ierusalem ki hadavia manumanu na sios, pale, kini vavana kiri Antiok.
23 Ki mia havarau pitu ni Antiok, ba muri ia vatidia kini vavana kara malala kamahi kua na distrik a Galesia kamani Frigia, ki vabadangania na Kristen kamahi na palakalaka kamahi kua.

18.24-28 A Apolos e vala polea kana Paraha ni Efesus

24 Kilaka kua na kaka katiu bukuni Iuda, hizana a Apolos, ia ki valohua ni Aleksandria kini mai mimia ni Efesus. E lala kemikemihia matoto na polea kamahi na poloka buk ke Vuvu, ki kakanaka polea ki lala kete vala kemikemihia matoto polea.
25 E sikul kemukemuha matoto na Dala kana Paraha, ki kulina matoto kete sikulnia manumanu, ki lala kete tani vahotovia na galangalanga kua a Iesus e katia. Ki lala za na baptais kua a Jon e vavala.
26 Ia vano hoho na poloka haus lotu ke vuni Iuda kini vavala polea, beta ni kuahi. Tania a Prisila hiro a Akwila hiro ka longoria kana polea, hiro ta kohania kara kahiro ruma, hiro ta dopa tani ketea ve vona na Dala kana Paraha.
27 A Apolos ti kulina keteni vano kiri Akaia, pale, na Kristen kamahi ni Efesus dia ta kodonia dia ta vapolungania na pas katiu vano na Kristen kamahi ni Akaia dia ka tania ni dia habuka dia kata koi taduria. Tania ki vano bele, ia ki kodoni kemikemihia matoto manumanu kua a Vuvu ti maharidia dia kene bilip ni Iesus.
28 Na vuna e bada ki vaigege kamani vuni Iuda, ki lala kete didi taduridia

18:18 Nam 6.18.

na matana manumanu, ki vatunga kavakava ni dia na poloka buk ke Vuvu habuka, a Iesus ia na kaka kua a Vuvu e geria kete pele mulehia kana manumanu.

19

19.1-10 A Pol e vaketekete ni Efesus

1 Kilangata kua a Apolos ia ni Korin, a Pol ia e ba lolobia na malalala kamahi kua na potupotuna, ba muri ia mai bele ni Efesus. Ia paria na disaipel taza vona.

2 Ia huleni barae ni dia, "Kilaka kua miu ta bilip varivuvu, miu ta pelea na Vule Tumonga?" Dia ka tania vona, "Beta, ki beta ve hita na lala habuka na Vule Tumonga vona."

3 A Pol ia hulenidia, "Pele miu ta pelea baptais kakei?" Dia ka tania, "Na baptais ke Jon."

4 A Pol ia tania ni dia, "Na baptais ke Jon, ia na baptais kua e makia habuka miu te zuka tapunia kamiu moge zahazaha, a Jon ki tatania na manumanu habuka dia kata bilip na kaka kua e ba mumuri vona, kaka kua, ia a Iesus."

5 Tania dia ka longoria na polea kua, dia ta pelea baptais na hizana Paraha a Iesus.

6 Tania a Pol ki taruhia limana na hududia, na Vule Tumonga ia mai ni dia, dia kene popole matoto na pole matotoa kana manumanu motu, dia kene tatani kakava na polea ke Vuvu.

7 Nuhu kua dia e 12.

8 Pale, a Pol beta ni kuahi, ia vano hoho na haus lotu ke vuni Iuda, ki vala polea vona na lingabo e tolu. Ki tani kemikemihia matoto na Kalohua Kemi, ki padea poloka manumanu na vuna na goloaloa kua bukuna kingdom ke Vuvu.

9 Palaka manumanu taza ni dia beta matoto ni kulidia dia kata longoria kana polea, ki beta ni kulidia dia kata bilip, dia ka pole zahatia na Dala kana Paraha na matana manumanu. Kubarae a Pol ia vatia na haus lotu ke vuni Iuda kua, ia pelea na nuhu kua dia ta bilip kamana. Dama laveve ki vavala polea kana Paraha ni dia na haus sikul ke Tiranes.

10 Krismas e rua a Pol e gala barae kua. Kubarae a vuni Iuda laveve kamana nuhu kua beta dia na lala a Vuvu ve kua dia ta mimia na provins a Esia, dia laveve dia ta longoria na polea kana Paraha.

19.11-20 Habu tutuni Skeva dia ta parakilania dia kata pele kakava na vule zaha

11 Na limani Pol a Vuvu e katia na mirakel kapopou luba,

12 manumanu dia ka lala dia kata pepelea na hegesip beu tuhutuhura lavalava barae, dia ka vakulia livuhani Pol vona, dia ka pelea goloaloa kamahi kua dia ka vano bizia livuhana nuhu kua e mazahitidia, dia ka kemikemi mule. Na vule zahazaha kua e

19:4 Mt 3.11; Mk 1.4, 7-8; Lu 3.4, 16; Jo 1.26-27.

hoholiholidia ve dia ta gotalatala ve ni dia.

13 A vuni Iuda taza, dia ta lala dia kata lobi dia na pepele kakava na vule zaha na manumanu. Dia ve dia ta parakilania dia kata kohania hizana Paraha a Iesus, dia na pele kakava vule zaha vona na nuhu kua na vule zaha e holiholidia. Dia ta lala dia kata tatani barae, "Na hizani Iesus, kaka kua a Pol e lala kete vavaketekete vona, ta tania ni ho mai nu gotala na kaka kua."

14 Kaka katiu hizana a Skeva, ia hetpris ke vuni Iuda, ia na habu tutuna e 7 kua dia ta lala dia kata kakatia na moge kua.

15 Boto katiu na vule zaha ia tania kiridia, "A Iesus, hau ta lala, a Pol ia hau ta lala ve, pele miu a vuni ve matoto kua?"

16 Pale, na kaka kua na vule zaha na poloka ia divurutia ia raga taduridia, ia vaihubi kamadia. E hubi zahazahatidia matoto, ki dae tere kadia zohozohoa kamahi, dia ka pupu lavevea, dia ka rovo gotalatala na ruma.

17 Tania a vuni Iuda kamana nuhu kua beta dia na vuni Iuda matoto kua dia ta mimia ni Efesus, dia ka longoria na rereka goloa kua e bele, kuahia kapou ki bele ni dia, dia ka vazahenia matoto na hizana Paraha a Iesus.

18 Nuhu laveve kua dia ta bilip dia ta mai, dia ka tani kakava kadia moge zahazaha laveve kua muga dia ta lala dia kata kakatia, na matana manumanu laveve.

19 Dia luba kua dia ta lala dia kata tataetae dia ka lai muli, dia ta vilehia kadia buk laveve na taetaea dia ka tunia na matana manumanu laveve. Kua ni salianga buk kamahi kua, da monina e bele 50,000 moni silva.

20 Pale, na polea kana Paraha kini gala matuha matoto na poloka manumanu, dia kene lobia palakalaka kamahi dia kene vavala polea kana Paraha.

19.21-41 A vuni Efesus dia ta goe hania dia ka pole zahatia a Pol

21 Muri na goloa laveve kua e bele, a Pol ia lohoia kete zahe kiri Ierusalem. E lohoia kete vavana ki vano ni Masedonia ki vano ve ni Akaia ba muri kini vano bele ni Ierusalem. Ia ki tani barae, "Ba muri na kua, da ta vano ve ni Rom."

22 Ia geria kana kaka rua kua hiro ta lala hiro kata kokodonia, a Timoti hiro a Erastus, hiro kata muga vano kiri Masedonia, ia ki mia pitu ni Esia.

23 Kilaka kua ia na manumanu taza dia te varivuvu dia keteni pole zaha kara Dala kana Paraha dia kene katia varikoria kapou.

24 Kaka katiu hizana a Demitrius, ia e lala kete katikati na haus lotu kotekote, na hanunuka haus lotu kana kadia vuvu tavine a Artemis, na silva. Manumanu kua dia ta gagala kana dia ka katikati na hanunuka haus lotu kua, dia ta lala dia kata pepele maratania moni na galanga kua.

25 Kubarae, na kaka kua ia koi lupunia manumanu

laveve kua dia ta gagala kana, kamana nuhu motumotu ve kua dia ta lala dia kata katikati ve na hanunuka haus lotu kana vuvu tavine kua, ia ki tani barae ni dia, “E miu, miu ta lala, tolu ta lala tolu kata pepelea moni kapopou na kadolu bisnis kua.
26 Miu ta hadavia miu ka longoria nazia na kaka kua e kohanga ni Pol e kakatia? Ia ti pado pokizia poloka manumanu luba matoto ri ni Efesus, ia mai ve na palaka laveve na provins a Esia. Ia e tatania habuka na vuvu kua tolu manumanu mule tolu ta lala tolu kata kakatikati na limadolu mule, e beta ni na vuvu matoto.
27 Ki vano ve, beta ni habuka kadolu bisnis kamahi za kua da e varipokeai, palaka na tempel kana kadolu vuvu tavine kapou matoto kua a Artemis, da ti kara goloa vetanga. Ia mai na kadolu vuvu tavine kua ve, da ti beta keteni ma lolotu voa vonanga na palakalaka laveve kua na provins a Esia, ia mai na malala laveve na vulovulo. Da ti beta keteni hada lalanga habuka ia na vuvu matoto.”
28 Kamana na manumanu dia ka longoria na polea kua, magalidia ki varitihi matoto dia ta goe kapopou dia ka tatani barae, “A Artemis kahita vuvu tavine bukuni Efesus, ia e hizanga matoto!”
29 Kubarae na manumanu dia ka goe mai vano na poloka taon. Dia ta di madi dia ta paho taduria a Gaius kamani Aristarkus, kaka rua kua hiro ta kamani Pol dia ka pe ni Masedonia dia ka mai, dia ka rovo kamahiro dia ka vano hoho kara palaka kua dia ta lala dia kata lulupu vona.
30 A Pol ki parakilania kete vano bele na kabuna manumanu kua, palaka kana disaipel kamahi dia ta talea.
31 Na manumanu taza ve na poloka gavman ni Esia, dia ta lala dia kata kakamakamani Pol, dia ta vala polea ki vano vona ve habuka kete beta kete zahe bele na manumanu na palakana lupua kua.
32 Na manumanu kua dia ta mai dia ka lohu, beta dia na lala vutuhia e kuziha dia ka lohulohu, kubarae, taza dia ka gogoe dia ka tatania goloa katiu, taza kadia ki momotu za. Manumanu luba beta dia na lala e kuziha dia ka mai belebele.
33 A vuni Iuda dia ta bara katia a Aleksander zahe kara mugana, manumanu taza na kabu kua dia ta tania habuka a Aleksander kete pole dia na longoria. Ia pole na limana ki tania dia kata zodo, dia na longoria kete pole.
34 Palaka tania dia ka hada lala a Aleksander dia ka lala ve habuka ia na Iuda katiu, dia ta goe havutia, dia kene ma gogoe dia kene tatani barae, “Kadolu vuvu tavine a Artemis a vuni Efesus ia e paraha buli matoto!” Na aua rua dia ta goe dia ka ma tatani barae.
35 Na kuskus kamahi kara taon kua dia ta talea na kabuna manumanu kua dia

ka tani barae ni dia, “Manumanu bukuni Efesus, karae beta manumanu laveve na vulovulo dia na lala habuka na taon kua a Efesus ia na taon kua e hahada poto na tempel kana vuvu kapou matoto kua a Artemis, kamana hanunuka kua e dua na lagato ki ziho?

36 Ki kuza barae, beta ni paritigi goloa kua, ki mara beta kaka katiu ni tania beta ni matoto. Kubarae miu tabaria havamiu. Tabarae ni hurihurimiu miu kata katia goloa katiu.

37 Nuhu kua miu ta peledia dia ka mai, beta dia na vanaho na poloka tempel kamahi o dia na delahania kadolu vuvu tavine kua.

38 Kua a Demitrius kamana nuhu taza ve kua dia ta lala dia kata kakatikati goloa habuka ia, habuka ni kadia bizea katiu kamana kaka katiu, na dama vona kara kotoa. Na kadolu gavman vona, da dia ta vahotovia kamiu kotoa.

39 Kua kini vona goloa katiu ve vona kua e kulimiu kete longora na kotoa, ia miu pelea ki vano na damana lupua ki vahotova na damana lupua.

40 Kua varikoria kua meni kua miu ta katia, kua kadolu gavman ni longoria kua, da e nap dia kata koto kiridolu na vuna e beta na vuvuna varikoria kua tolu ta katia.”

41 E tani hozovia polea kua, ia geri kakava na kabuna manumanu kua.

20

20.1-6 A Pol e vavana kiri Masedonia kamani Grik

1 Ba muri na mareoreoa kamahi kua ti hozo, a Pol ia kohania na disaipel kamahi dia kata mai vona. Ia vala polea taza ni dia kete vabadanganidia, pale, ia sekhan kamadia kini vatidia kini vavana kiri Masedonia.

2 A Pol ki vavana na palakalaka kamahi kua ki vala na polea na Kristen kamahi kete vabadanganidia. Ba muri ia vano bele na kantri a Grik.

3 Ki mia lingabo tolu ni Grik, muri vona, e kulina kete polo na bot ni sel vano kara distrik a Siria. Palaka e longoria habuka a vuni Iuda dia te tatare kirina dia kata hubi matehia. Kubarae ia kini pokizia kana lohoihoia kini vamule kiri Masedonia.

4 Kaka katiu bukuna taon a Berea hizana a Sopater, ia na tuni Pirius ia e vavana kamani Pol. Kaka rua bukuni Tesalonaika, a Aristarkus kamani Sekundus, ia mai a Gaius bukuna taon a Derbe, ia mai a Timoti kamana kaka rua bukuna Provins a Esia, a Tikikus kamani Trofimus,

5 Nuhu kamahi kua dia ta vamuga vano dia ka gurihita* ni Troas.

6 Hita ta mia ni Filipai ki vano na hanihania kapou kara Bret Beta Yis vona ki hozo. Pale, hita ta polo na vaga, hita ta vatia a Filipai. Hita ta sel dama lima, hita ka vano bele ni dia ni Troas,

* **20:5** *gurihita* Polea kua ti vatunga habuka a Luk na kaka kua e vapolungania ziuziua kua kamana manumanu taza ve dia te kamani Pol.

hita ka mia dama e 7 ni Troas.

20.7-12 Ni Troas a Pol e valamari mulehia a Yutikus na matea

7 Na Sande na garavi na disaipel kamahi dia ta lohu hita kata hanihani lupu†. A Pol ki vala polea kana Paraha ni dia, na vuna e lohoia kete vatidia na dama muri. Ia ki vala polea na manumanu ia, ia, ki varivalavala.
8 Na poloka rum kua hita ta lulupu vona na lam luba vona, na rum kua ki ngoro monge langa na poloka ruma.
9 Na naba 3 flo na ruma kua, ia na kapiru huluvahu katiu e mimia na vindoa ki lolongoria a Pol, na hizana kaka kua a Yutikus. A Pol e pole vanovano, na kaka kua matana ki tuturuve ia ngoro tudu pale, ia poke heta ki ziho kara garigari, tania dia ka vano luga, kava ti mate.
10 A Pol e ziho ia ngoro langalanga vona ia tago pulia. Ia tania na manumanu, "Tabarae miu na lohoi vuvu. Da e mahuri."
11 Pale, a Pol ia papane mule, ia bara vulahia bret, ia hanihani kamana manumanu. Ba muri ia vala mulehia polea na manumanu. E pole havarau matoto. Ia, ia ki dama kakava. Ti dama a Pol ia vatidia kini vavana.
12 Na kaka huluvahu kua ia ti mahuri mule, dia kene pelea vano kara ruma. Kubarae magalidia ki malugunia matoto.

20.13-16 A Pol e vatia a Troas kini vano kiri Miletus

13 Pale, hita ta vatia a Pol, hita ta polo na vaga hita ta sel vano bele na taon a Asos. Hita ta taru lupunia kahita polea kubarae, hita kata vamuga vano guria a Pol ni Asos, ia kete pe na dala.
14 Tania a Pol ki mai bele ni hita ni Asos, hita ta vapolea na vaga, hita ta sel vano kara taon a Mitilini.
15 Hita ta vatia a Mitilini, hita ta sel na marigo ia, ia ki dama. Ti dama, hita ta sel kozoho na ailan a Kios; hita ta sel ia, ia ki marigo mule, ti dama mule, hita ta ziho bele na ailan a Samos. Ti dama mule ve, hita ta vano bele na taon a Miletus.
16 A Pol e lohoia za kete pe livutia a Efesus, na vuna beta ni kulina kete kogoi ve na provins a Esia. E viviriviri kete bele paria na damana hanihania kapou kara Pentekos ni Ierusalem.

20.17-38 A Pol e vinohunia pararaha na sios ni Efesus dia kata mai dia na hadavia

17 Hita ta vano bele ni Miletus a Pol ia vinohu kara pararaha na sios ni Efesus dia kata mai dia na hadavia.
18 Tania dia ka mai lohulohu laveve, ia tani barae ni dia,

"Miu ta lala habuka, kilaka kua ta varivuvu ka bele ni Esia, miu ka lala kagu galanga kua ta katia vona, na dama laveve kena ta kamamiu.

† **20:7** Saveman na polea kana Paraha dia ta lohoia dia ka tania hanihania kua ia na komonio.

19 Miu ka lala habuka,
boto luba a vuni Iuda dia
ta taru lupunia kadia polea
dia kata ditaduriau, dia ka
kukubaraeniau, ka hatunia
bizea, ka hatunia habuka ka-
dia moge kua e paparakila-
nia kete vapokeau. Polokogu
ki lala kete hahaloho dama
laveve.
20 Miu ka lala ve habuka
beta na kuahi kata vala
na polea kamahi kana
Paraha kua e dangea kete
kodonimiu. Miu ka lala
ve habuka na matana
manumanu laveve ia mai
na kamiu poloka rumaruma
kamahi ia ta lala kata vala
polea vona.
21 Boto laveve ia hau ta
lala kata vavala polea ni
vuni Iuda, ia mai na nuhu
kua beta dia na lala a Vuvu,
habuka tolu kata zuka tapu-
nia moge zahazaha tolu na
tare poki tolu na vamule ni
Vuvu, tolu na bilip na kadolu
Paraha a Iesus Kristus.
22 Palaka kua, miu lon-
goria, na Vule Tumonga za
kua ti katiau ka hatunia kata
zahe kiri Ierusalem. Beta na
lala nazia da e bele kirigu ni
Ierusalem.
23 Goloa katiu za ta lala ia
kua. Na taon laveve kena
ta bele vona ia na Vule Tu-
monga ia e lala kete tatania
ni niau habuka, karabus ka-
mana bizea za e guguriau.

24 Palaka beta na kuahinia
goloaloa kamahi kua, ki beta
ve na kuahi kata mate, kagu
laep beta ni goloa kapou ni
niau. Hau e kuligu kata
vahozovia kagu vavananga
kamahi. Ia mai na kagu
galanga kua na Paraha a
Iesus e vala ni niau. Ia kua
kata vala na Kalohua Kemi
na Mahariharia ke Vuvu.
25 Kua miu longoria, hau
muga ta mia na pidaka miu
ka vavaketekete ni miu na
vuna na kingdom ke Vuvu.
Palaka kua ta lala habuka
mara beta miu na hadavi
mulehia matagu.
26 Kubarae e kuligu meni
kata tani kakava ni miu
kubarae, kua katiu ni miu ni
golu, ia beta ni hau na katia
ni golu.
27 Na vuna, beta na kuahi
kata tani kakava lohoihoia
ke Vuvu ni miu.
28 Miu lohoimiu mule, miu
ka hada poto na sipsip ke
Vuvu. Nuhu kena ia na
Vule Tumonga ti makimiu
miu kata hada poto ni dia.
Miu kata vangania na sios
ke Vuvu, kua a Vuvu mule ti
kadea kini pele mulehidia na
topona mule.
29 Na vuna hau ta lala
kubarae, kua ta na vatimiu,
da kauaua varihanihani da
dia ta hohoria pidaka miu
dia ka vaihani na kabuna
sipsip kamahi.
30 Ia mai ve kua na pidaka
miu mule, manumanu taza
da dia ta di madi dia ka
katia vairukua kamahi, dia
kata harehimiu manumanu
ke Vuvu, miu kata muri ni
dia.
31 Ki kubarae, miu lo-
hoimiu, miu tatare! Miu ta
lohoia habuka na krismas e
tolu, na marigo dama, beta
na hivu kua kata tatania na
katiukatiu ni miu. Hau ta
lala kata hahaloho ka tatania
polealea kamahi kua ni miu.

20:24 2 Ti 4.7.

32 Palaka kua habu tazigu,
te valamiu na limani Vuvu.
Ki kuligu miu kata lohoia
kana polea na kana
mahariharia. Kana
mahariharia kua e dangea
kete vala ni miu na goloa
laveve ke Vuvu, kua e lala
kete vavala na manumanu
laveve kua ia ti makidia dia
kata kana.
33 Hau beta na ngarea ni
kukuligu kara silva beu gol
o lavalava kana kaka katiu.
34 E limoha, miu mule miu
ta lala habuka na limagu
mule hau ta lala kata kaka-
tia galanga kamahi kua kata
hahada poto ni niau mule
vona. Ka hahada poto ve
na nuhu kua dia ta kakama-
niau.
35 Na galangalanga laveve
kua ta kakatia, ia ta va-
vatunga ni miu habuka miu
kata gala matuha habuka
hau, kete dangea miu kata
kokodonia nuhu kua beta
kadia bilip ni matuha. Miu
lohoia na polea kana Paraha
a Iesus kua e tani barae,
'Kaka kua e lala kete vavala
limana na kaka, moge kua e
lala kete katia ni dopa hilo-
hilo matoto. Palaka da beta
kete hilohilo marata vona
kua kete vavalanga goloa
voa vona.' "
36 Tania ki tani hozovia
polealea kamahi kua, ia
padonia tutura kamadia dia
ta lotu.
37 Pale, dia laveve dia ka
tago pulia dia ta domia dia
ka varitangiai.
38 Na goloa kua dia ta hatu-
nia ki zaha matoto polokodia
vona, ia kua na kana polea
kua e tania habuka mara
beta ve dia na hadavia ve
matana. Pale, dia ta guria
ziho kara vaga.

21

21.1-6 A Pol ti vano kiri Ierusalem

1 Muri vona kamana kua
hita ka vatia na pararaha
kamahi kara sios ni Efesus,
hita ta sel pamuhi kara ailan
a Kos, ti dama mule, hita
ta sel vano kiri Rodes, hita
ta vatia a Rodes, hita ta sel
vano kiri Patara.
2 Ni Patara hita ta paria na
vaga katiu kete pe poki kara
distrik a Fonisia, hita ta polo
vona, hita kene sel vano.
3 Hita ta sel vano hita ka
hadavia na ailan a Saiprus
hita ta sel poki kara paligena
kiri saut, hita ta sel vano kiri
Siria. Hita ta vano pati ni
Tair. Na vaga kua hita ta
polo vona kete vaduazia na
kako taza.
4 Ni Tair, hita ta paria na
Kristen kamahi taza vona,
hita ta mia kamadia wik
katiu. Na Vule Tumonga
ki vala lohoihoia na Kristen
kamahi kua, dia ta tania ni
Pol habuka beta kete zahe
kiri Ierusalem.
5 Palaka tania hita ka
mia ki vano wik katiu ki
kakava kena, hita ta vavana
mule. Na Kristen kamahi
kua kamani habu gogodia
kamani habu tutudia, dia ta
kamahita hita ka lupu vano
gotala na taon. Pale, hita ta
padonia tuturuhita na vaza-
lea, hita ta lotu.
6 Pale, hita ta varivinohu,
hita kene varivati, hita kene
vano polo na vaga. Dia
kene vamulemule kara ka-
dia malala.

21.7-14 Ni Sisaria na profet a Agabus e vala polea ni Pol

7 Hita ta vatia a Tair, hita
ta vano pati ni Tolemes, na
palaka kua ia hita ta zahe
hadavia na Kristen kamahi
vona, hita ta ngoro kamadia
dama katiu.
8 Ti dama, hita ta sel vano
bele ni Sisaria hita kene mia
na ruma ke Filip kaka kua
e lala kete vaketekete na
polea ke Vuvu. Ia na kaka
katiu na manumanu 7 kua e
makua dia, dia kata vazenia
haninga na manumanu.
9 A Filip tuna tizula
garamo ki ma beta dia na
lahilahi, dia ta lala dia kata
vavala na polea ke Vuvu na
manumanu balika profet.
10 Hita ta mia dama taza
kamana, muri vona, na pro-
fet katiu hizana a Agabus, ia
e pe ni Iudea ki ziho.
11 E mai bele ni hita, ia
pelea na lete ke Pol ia roti
mulehia kabena kamana li-
mana karua ia tani barae
ni Pol, "Na Vule Tumonga
e tani barae, 'A vuni Iuda
ni Ierusalem da dia ta rotu
baraenia na tauana lete kua
dia ka vala ia na limana
nuhu kua beta dia na lala a
Vuvu.' "
12 Kamana hita ka longoria
na polea kua, hita ia mai
na manumanu kamahi na
palaka kua hita ta mimia
vona, hita ta hule haroinia
matoto a Pol habuka beta
kete zahe kiri Ierusalem.
13 Palaka a Pol ki tania,
"Taua miu na tatangiziau.
Miu ta katiau ka kukuahi!
Hau te tatare za kua, beta
ni habuka kete rotua za hau,
palaka tatare ve habuka kata
mate ve ni Ierusalem, na
hizana Paraha a Iesus."
14 Hita ta hadavia habuka
mara beta hita na katia
ni pokizia kana lohoihoia,
kubarae hita ta tani barae,
"Vatahia, ni muri na lohoi-
hoia ke Vuvu."

21.15-19 A Pol ti vano kini bele ni Ierusalem

15 Muri na kua, hita ta
vaidahida hita kene zahe
kiri Ierusalem.
16 Na disaipel kamahi
taza bukuni Sisaria dia
ta kamahita dia ka vano
vatihita na ruma ke Nason,
ia na ruma kua hita kata
loli vona. A Nason ia na
kaka bukuni Saiprus, ia ki na
katiu ni dia kua dia ta muga
matoto dia ka kara disaipel.
17 Kamana hita ka zahe
bele ni Ierusalem, na Kristen
kamahi ni Ierusalem dia ta
hilohilo matoto kua dia ta
hadavihita.
18 Ti dama ruana hita
laveve kamani Pol hita ta
vano hita kata hadavia a
Jems, na pararaha laveve
kara sios dia ta lohulohu
laveve.
19 A Pol ki hate motunidia
laveve, pale, ia vala ripot na
galanga laveve kua a Vuvu e
vala vona, ki katia na limana
na pidaka manumanu kua
beta dia na lala a Vuvu.

21.20-26 Na pararaha kara sios dia ta tania ni Pol kete zahe kara tempel

20 Kamana dia ka longoria
na polea kua, dia ta vaza-
henia a Vuvu. Dia ka tani
barae ni Pol, "Tai, hadavia,
tausen luba ni vuni Iuda kua

21:8 Ap 6.5; 8.5. **21:10** Ap 11.28.

dia te bilip, dia laveve dia ta lala dia kata poto bada matoto na lo ke Moses.
21 Kini tanga ni dia kava dia kene lala ka galanga kua tu vavaketekete ni vuni Iuda kua dia ta mimia na pidaka manumanu kua beta dia na lala a Vuvu, habuka dia kata vala lamadia kara lo ke Moses, ku tatania ni dia habuka kete beta dia kata vavatomutomu habu tutudia o dia kata babada na mogemoge ke habu tubudolu.
22 Kua nazia tolu keteni katia? Da kava dia te longoria habuka, tu lohu ri kava.
23 Kubarae koto muri na polea kua hita kata vala ni niho. Kahita manumanu e garamo kua dia te katia na promis katiu kamani Vuvu;
24 peledia na kamaniho miu na katia na opa kua kete katimiu na klin na matani Vuvu, ho tu kadea kadia moni, dia kata titiria vulukudia. Koto kati baraenia, manumanu laveve dia kata lala habuka polealea kua dia ta lolongoria kua e tanga tu kakatia e beta ni matoto. Dia kata hadavia habuka ho tu lala koto mumuri na kadolu lo laveve.
25 Palaka na nuhu kua beta dia na lala a Vuvu, palaka kua dia te bilip ni Iesus, ia hita te vala pas kini vano ni dia kava kamana kahita lohoihoia habuka, kete beta dia kata hahania na enimel kua ti valanga habuka opa na vuvu vairukuruku kamahi ia mai kete beta dia kata hania na enimel kua e vutu kotoha lohora ki mate, na vuna topona ba vovona na poloka kena. Ki vano ve, kete beta dia kata kakatia mogepa magali buhua."
26 Na dama ruana, a Pol ia kamana manumanu garamo kua, dia ta katia na opa kua kete katia dia na klin mule na matani Vuvu vona. Pale, ia vano hoho na banis kara tempel, ia tani hoto na pris habuka ngiza matoto dia kata vahozovia kadia opa kua kete katia dia na klin mule na matani Vuvu vona, katiukatiu ni dia kete vala kadia opa ve vona.

21.27-30 A vuni Iuda dia ta haba taduria a Pol na poloka banis kara tempel

27 Kozoho wik katiu keteni hozo, a vuni Iuda taza bukuna provins a Esia dia ta hadavia a Pol na poloka banis kara tempel. Dia ta padea poloka manumanu laveve dia ta vano dia ta haba taduria a Pol,
28 dia ta goe dia ka tani barae, "Vuni Israel, miu mai kodonihita! Kua ia kua! Na kaka kua e gala ki vavaketea manumanu na palaka laveve ki popole taduria manumanu kamana kadolu lo, ia mai na palaka kua ve. Kua ti pelea ve manumanu kua beta dia na lala a Vuvu dia kene mai hoho ve na tempel dia kene katia palaka tumonga kua kini molumolua."
29 Dia te tatani barae na vuna muga dia ta hadavia a Trofimus, na kaka bukuni Efesus e kakamani Pol na poloka taon, dia ka lohoia

21:23 Nam 6.13-21. **21:25** Ap 15.29. **21:29** Ap 20.4.

dia ka tania habuka a Pol ti pelea na kaka kua kini zahe vahohoria na poloka banis kara tempel.

30 Manumanu laveve na taon kapou kua dia te lohulohu, dia ta pe na palaka laveve na taon dia ka lohulohu. Dia ka pahoria a Pol, dia ta harehia gotala kakava na banis kara tempel, pale dia ta tabaria na geit kara tempel.

21.31-36 Na soldia kamahi bukuni Rom dia te pelea a Pol

31 Dia ta ba paparakilania dia kata hubi matehia, na kalohua ti bele na komada kara soldia kamahi bukuni Rom habuka varihubia kapou na taon ni Ierusalem.

32 Ia baribari tapu za pelea kana opisa kamana kana soldia taza, dia ta rovo ziho kara kabuna manumanu kua. Nuhu kua dia ta huhubia a Pol, tania dia ka hadavia na komada kamana kana soldia kamahi kua, dia ta zuka tapunia a Pol.

33 Na komada kua vano ia paho taduria a Pol ia geria kana soldia kamahi dia kata rotia na sen rua. Pale, ia hulenia a Pol kete kohania hizana, kete tania ve nazia e katia ki zaha.

34 Manumanu taza na poloka kabuna manumanu kua dia ta goe dia ka tania polea motu, taza dia ka goe dia ka tatania polea motu, pale, na vuna na komada kua beta ni pepele vutuvutuhia na matotoka polea katiu, na vuna valalanga motu. Kubarae, ia geu dia ta pelea a Pol ia vano kara bareks kana soldia kamahi.

35 Tania dia ka pelea a Pol ki ziho na leta na tempel, na soldia kamahi dia ta luga a Pol na vuna manumanu dia te mumuri,

36 dia kene gogoe dia ka tatani barae, "Hubi matehia kaka kena! Hubi matehia kaka kena."

21.37-22.5 A Pol e tani kakava ni vuni Iuda na vuvuna kana bilip

37 Dia katane pe hoho na poloka bareks kana soldia kamahi, a Pol, ia hulenia na komada ki tani barae, "E nap ta tania polea katiu ni niho?" Na komada kua ki hulenia, "Tu lala koto pole Grik?

38 Ia ho za na kaka bukuni Isip kua muga pare kua tu vamuria manumanuna varihubia kua e 4,000, dia ka vano kara poloka deset dia kata varihubi kamani gavman?"

39 A Pol ki tania, "Hau na Iuda katiu, ki valohua hau ni Tarsus ni Silisia, miu ka lala habuka a Tarsus beta ni na taon vetanga katiu, e hizanga! Vatiau na pole kamana manumanu."

40 Na komada kua ia longo a Pol ia madi na leta ia pole na limana habuka na kabuna manumanu kua dia kata zodo dia na longoria. Tania dia ka zodo, ia pole matoto Hibru, ia tani barae ni dia,

22

1 "Habu tazigu kamani habu tamagu, miu longoriau

kata pole. Beta na katia goloa zaha katiu."

2 Kamana dia ka longoria ti pole matoto Hibru, ia malikubedia. Pale, ia tani barae,

3 "Hau na Iuda, ta valohua ni Tarsus na distrik a Silisia, palaka ta paraha ri na poloka taon kua. A Gamaliel e sikulniau ka lala kemikemihia matoto na lo ke habu tubudolu ka lala kata vavarihubi taraka goloaloa ke Vuvu balika miu meni kua.

4 Hau ta vairohia nuhu kua dia ta mumuri na Dala kua varira, ka hubi matehidia, ta paho taduria tavivine, tamomohane ka varaga hohoridia kara poloka karabus.

5 Na hetpris ia mai na pararaha laveve da dia ta tania habuka kagu polea kua e matoto. Na vuna dia ta vala na pas ni niau kata vano vala ni pararaha rae ni Damaskus. Hau ka pelea vano kata haba taduria manumanu kua, na peledia vamule kiri Ierusalem dia kata hubua ni karabusianga dia.

22.6-16 A Pol ti tani kakava ni dia e kuziha ia kini lala a Vuvu
(Apostel 9.3-19; 26.12-18)

6 Tania ka vavana ka vavano kene kokozoho ni Damaskus, habuka ti 12 kilok barae, na laet kapou matoto katiu e pe na lagato ki hada valutu ki balanga lobiau.

7 Hau ta dua kara garigari ka longoria na halingana kaka katiu e tani barae ni niau, 'Sol! Sol! E kuziha ku vavairohiau?'

8 Hau ka hule 'Paraha, Ho azei?' Ia ki tani barae, 'Hau a Iesus bukuni Nasaret, na kaka kena tu vavairohia.'

9 Nuhu kua dia ta kakamaniau dia ta hadavia na laet kua, palaka beta dia na longoria na kaka kua e popole kamaniau.

10 Hau ka tani barae, 'Paraha, nazia matoto kata katia?' Na Paraha ki tani barae ni niau, 'Madi ho tu vano kiri Damaskus. Ni Damaskus da e tanga ni niho na ka galanga kua ti makua ho koto katia.'

11 Pale, nuhu kua dia ta kakamaniau dia ta pahoria limagu hita kene vano hoho ni Damaskus, na vuna na balangana laet kua e katia matagu kini keu.

12 Na kaka katiu hizana a Ananias e mai kete hadaviau. Ia na kakanaka lotua matoto, ki lala kete mumuri papa matoto na lo, a vuni Iuda laveve na malala kua dia ta lala dia kata hahada zahenia.

13 E madi kozoho ni niau ki tani barae, 'Tazigu Sol, hada mule!' Kilaka pamuhi matagu ia kemi mule, hau kene dangea keteni hadavia a Ananias.

14 Pale, a Ananias ia tani barae, 'Na Vuvu ke habu tubudolu ti makiho koto lala kana lohoihoia ho nu hadavia na Kaka kua e Mahoto nu longoria ve polea kua e pe na havana matoto.

22:3 Ap 5.34-39. **22:4** Ap 8.3; 26.9-11.

15 Ia da ho tu tani kakava
na manumanu laveve na
goloa kua tu hadavia ku lon-
goria.
16 Kua nazia tu guguru ki-
rina? Madi nu pelea bap-
tais, nu lotu na Paraha kete
vazugu kakava ka manau-
naua laveve.'

22.17-21 A Vuvu e geria a Pol kete vaketekete na manumanu kua beta dia na lala a Vuvu

17 Hau ta vamule ni
Ierusalem, hau ka lolotu na
poloka tempel boto katiu,
hau ta hadavia na visen
katiu,
18 ka hadavia na Paraha e
tatani barae ni niau, 'Barib-
ari nu hava ni Ierusalem,
na vuna manumanu mara
beta dia na pelea ka polea
na goloa kua tu longoria ku
hadavia hau ta katia.'
19 Hau ka tani barae,
'Paraha, dia mule dia ta
lala habuka hau ta vaihubi
manumanu laveve kua
dia ta bilip ni niho na
poloka haus lotu laveve ke
vuni Iuda ka taruhidia na
karabus.
20 Kilaka kua e hubu ma-
toa a Stiven, na ka kaka
kua e lala kete tatani kakava
hiza, kilaka kena, hau ta
madi ka magali katiu matoto
kua e hubu matoa ia. Nuhu
kua dia ta huhubi matehia,
dia ta taruhia kadia zohozo-
hoa kamahi na kitakagu ka
hada poto vona.'
21 Pale, na Paraha ia tani
barae ni niau, 'Vano. Da
ta geriho ku vano zau na
manumanu kua beta dia na
lala a Vuvu.' "

22.22-29 A Pol e tani hoto na soldia kamahi, habuka ia na sitisen ke Rom

22 Na kabuna manumanu
dia ta tabu longo kiri Pol
ki vano tania ki tania polea
kua. Pale, dia ta goe
kapopou dia ka tani barae,
"Hubi matehia! Beta kete
ma mamahuri!"
23 Dia ka gogoe kamana
dia ka hulia kadia siot
kamahi, dia ka pelea
havuhavu dia ka mumura
vatadahia kara kavili.
24 Pale, na komada ia geria
na soldia kamahi dia kata
pelea a Pol ni vano kara
bareks kana soldia kamahi.
Ia geridia dia kata vihia dia
na hulenia, dia kata pari vu-
tuhia, e kuziha manumanu
dia ka goegoe marata barae
kirina.
25 Dia ta ba rotu taduri
baraenia dia kata hubia,
a Pol ia tania na kepten
kua e mamadi kozoho vona,
"Karae beta lo vona kua
miu kata hubi vetania kaka
kua e sitisen ke Rom, kua
beta matoto miu na pari vu-
tuhia nazia matoto e katia ki
zaha?"
26 Tania na kepten ki longo
baraenia, ia vano tania polea
ke Pol na komada. Ia ki
hulenia na komada, "Nazia
tu geu hita kata katia? Na
kaka kuari ia na sitisen ke
Rom."
27 Pale, na komada ia vano
hulenia a Pol ki tani barae,
"Tania ni niau, ho na sitisen
ke Rom?" A Pol ki tania, "E,
hau na sitisen ke Rom."
28 Na komada kua ki tani
barae, "Hau ta varaga moni
kapou kata kara sitisen ke

22:20 Ap 7.58.

Rom." A Pol ki tania, "Kilaka kua ta valohua, hau na sitisen ke Rom."
29 Pale, na nuhu kua dia ta mamadi dia kata hulehulenia, dia ta tule pamuhi. Na komada kua ia ti kuahi kamana ki lala vutuhia habuka ia ti rotu taduria a Pol, na sitisen katiu ke Rom na sen.

22.30-23.11 A Pol ti tani kakava goloa laveve na pararaha ke vuni Iuda

30 Dama muri vona, na komada e ba kukulina kete pari vutuvutuhia matoto e kuziha a vuni Iuda ki papadea polea kiri Pol. Ia vagotalani mulehia na karabus, ia geu kara hetpris kamahi kamana pararaha laveve ke vuni Iuda dia kata mai lohulohu. Pale, ia pelea a Pol ia mai vamadiria na pidaka dia.

23

1 A Pol e hada vano matoto kara kaunsil kamahi ki tania, "Habu tazigu, hau ta vavana na matani Vuvu, ka lala kagu moge ta katia e mahoto, ki mai ki nap meni kua. Polokogu e kavakava."
2 Tania ki tani barae, na hetpris a Ananias ia geria nuhu kua dia ta mamadi kozoho ni Pol dia ta zapa porotia havana.
3 A Pol ki tania kara hetpris kua, "Ho kakanaka vairukua na lotua ho, a Vuvu da e vaka taduriho! Ho tu mia ra koto koto kirigu muri na lo. Palaka kua, beta nu mumuri na lo kua kunu geu kete hubua hau!"
4 Nuhu kua dia ta mamadi kozohotia a Pol dia ta tani barae, "Ho na kaka zia matoto kua ku pole zahatia na hetpris?"
5 A Pol ki tania, "Habu tazigu, te katia moge zaha kava, beta na lala habuka ia na hetpris; na vuna e vapolu bareanga na poloka buk ke Vuvu, 'Tabarae nu pole zahatia na paraha kua e hahada na manumanu.' "
6 Palaka tania a Pol ti hadavia habuka, pararaha kua dia ta lohulohu, paligena dia Sadyusi kamahi na paligena dia vuni Parisi kamahi, pale, ia goe na pidaka kaunsil kamahi ki tania, "Habu tazigu, hau na Parisi katiu, tamagu ia na Parisi katiu. Hau ta madi meni na kotoa na vuna hau ta vaka maroro habuka manumanu kua dia te varimateai kava, da dia ta mahuri mule."
7 Kamana ki tania polea kua, a vuni Parisi kamani vuni Sadyusi dia ta vaigege, pale, na kaunsil kamahi dia ta varipe vulavulahi.
8 A vuni Sadyusi dia ta tania beta mahuri mulea na matea, ki beta ve vule o na engel kamahi, palaka a vuni Parisi dia ta tania habuka mahuri mulea na matea vona, ki vule kamana engel kamahi ve vona.
9 Dia kene katia varikoria kapou, dia tisa kamahi kara lo taza bukuna parti ke vuni Parisi dia ta madi dia ka bada dia ka tatani barae, "Hita beta hita na paria goloa katiu kaka kua

23:3 Mt 23.27-28. **23:5** Kis 22.28. **23:6** Ap 26.5; Fl 3.5. **23:8** Mt 22.23; Mk 12.18; Lu 20.27.

nina ni katia ni zaha. E kuziha kua ni matoto kua na vule katiu o na engel katiu ni pole kamana, da e kuziha?"

10 Na vaigegea kua ti dopa kini hada zahazaha matoto, kini hahada barae dia keteni vavarihubi, pale, na komada ia ti kuahi ke Pol tabarae dia na rabe hutuhutuzia. Ia geria kana soldia kamahi dia kata ziho dia na radi kakava a Pol ni dia, dia na pelea ni vano kara kadia bareks.

11 Na marigo na Paraha ia mai madi kozohotia a Pol ki tani barae vona, "Tabarae nu kuahi! Habuka kua kava tu tani kakava hizagu ri ni Ierusalem, ia da tu tani kakava hizagu ve ni Rom."

23.12-22 A vuni Iuda dia te taru lupunia kadia polea dia kata hubi matehia a Pol

12 Ti dama ruana dia vuni Iuda dia ta lupu dia ta tara na lohoihoia katiu habuka dia kata katia promis katiu dia na mahoho, da beta dia kata hanihani, beta dia kata hinumia goloa katiu, ki nap dia ka hubi matehia a Pol.

13 Manumanu kadia naba e livutia e 40 kua dia ta taru lupunia kadia lohoihoia kua.

14 Dia ta vano bele na kadia hetpris kamahi kamana kadia pararaha dia ka tania, "Hita te promis habuka da hita ta mahoho ki beta hita kata hanihani o hinumia goloa katiu ki vano ki nap na dama hita ka hubi matehia a Pol.

15 Kua, miu kamana kaunsil kamahi miu vala polea ni vano na komada kete pelea ni mai ni miu, miu tania vona habuka e kulimiu miu kata pari kemikemihia matoto vuvuna kana kotoa. Da e ba vavana ki mamai kiri ri, hita ta hubi matehia."

16 Palaka na tuni livuki Pol tamohane e longo balahea na kadia polea kua, ia vano kara bareks kana soldia kamahi, ia kalohunia polea kua ni Pol.

17 Pale, a Pol ia kohania na kepten katiu ia tani barae vona, "Pelea kapiru huluvahu kua ni zahe na kamiu komada, na polea katiu vona kena kete tania na komada."

18 Pale, na kepten kua ia pelea na kapiru kua zahe na komada. Ia tani barae, "A Pol, na karabus kuari, e geu kiriniau ki huleniau kata pelea kapiru kua ni zahe ni niho. E tania kapiru kua kana polea vona kete tania ni niho."

19 Na komada ia pahoria limana kapiru kua, ia kohania vano, ti hiro kazihehiro, ia hulenia, "Nazia matoto koto tania ni niau?"

20 Ia tani vona, "A vuni Iuda dia te varitaninia, dia kata huleniho koto pelea a Pol ni zahe madi na matana kaunsil vaila. Dia ta vairuku, dia ka tania, dia kata pari vutuvutuhia matoto na lohoihoia ke Pol.

21 Tabarae nu longoridia, na vuna manumanu e luba livutia 40 kua da dia ta paritigi na dala dia ka tatare kirina. Dia ta mapamapa habuka kete beta dia kata hanihani beu hinu ki nap dia ka hubi matehia a Pol. Dia te tatare za kuari. Dia ta guria za koto tara na kadia hulea."

22 Na komada kua ia tani barae na kapiru kua, "Tabarae matoto nu tania na kaka katiu habuka kava tu tania na goloa kua ni niau." Pale, ia geria kini vamule.

23.23-35 Dia te geria a Pol kini vano na kadia nabawan gavana a Feliks

23 Pale, na komada kua ia kohania na kana kepten rua, ia tani vatuharia ni hiro ki tani barae, "Mo pelea kamo soldia e 200, pelea soldia kamahi kua dia ta lala dia kata rorovo na hos e 70, ia mai nuhuta varihubia na diaro e 200. Miu vaida miu kata vano kiri Sisaria meni na 9 kilok na marigo.

24 Mo vaida ve hos taza ke Pol kete polo vona, miu na pelea ni vano bele papa za ni gavana a Feliks."

25 Ia vapolungania pas katiu ki tani barae,

26 "Hau a Klodius Lisias, ta vapolungania na pas kua kiriniho kagu gavana a Feliks. Dama kemi.

27 Kaka kua, a vuni Iuda dia ta paho taduria pitu papa dia na hubi matehia, palaka hau ta bele kamana kagu soldia kamahi hita kene vaikoli kirina, na vuna hau te lala paria habuka ia na sitisen katiu ke Rom.

28 E kuligu matoto kata lala e kuziha dia ka kokoto kirina. Pale, hau ta pelea zahe na kadia kaunsil kamahi.

29 Hau kene paria habuka dia ta papadea polea kirina na vuna na kadia lo, palaka beta na hada goloa katiu ni katia ni zaha habuka kete dangea kata koto kirina vona, ni nap kete hubu matoa o kete karabus vona.

30 Kamana ki kalohuanga ni niau habuka a vuni Iuda dia ta kakati paritiginia polea dia kata hubi matehia na kaka kua, hau ta geri pamuhia kete vano ni niho. Hau kene geria ve nuhu kua dia ta papadea polea kirina, dia kata vano ve ni niho dia na koto kamana, ho koto longoria kadia kotoa."

31 Pale, na soldia kamahi kua dia ta muri na polea kua e tanga ni dia, dia ta pelea a Pol dia ta vavana kamana na marigo dia, dia ka bele na taon a Antipatris.

32 Ti dama, na soldia kamahi kua dia ta vatia nuhu soldia kamahi kua dia ta lala dia kata rorovo na hos dia kene ma guria a Pol kini vano, dia ta vamulemule kara kadia bareks.

33 Na soldia kamahi kua dia ta rovo na hos dia ta vano bele ni Sisaria, dia ta vala pas ni gavana dia kene vatia a Pol na limana.

34 A gavana e ridim na leta kua ia hulenia a Pol, "Ho bukuna provins kakei matoto?" A Pol ki tania vona habuka ia bukuni Silisia.

35 Pale, ia tania vona, "Da ta guria nuhu kua dia ta papadea polea kiriniho dia ka lohulohu kene longoria ka kotoa." Pale, ia geu dia ta karabusnia a Pol na ruma kana gavman ke Herot.

24

24.1-9 Na pararaha ke vuni Iuda dia te koto kiri Pol

1 Dama lima muri vona, na hetpris a Ananias ia

ziho kiri Sisaria kamana pararaha taza. Ia mai ve na loya katiu ke vuni Rom, hizana a Tertulus. Dia ta vala kadia kotoa laveve kiri Pol na gavana.

2 Pale, dia ta kohania a Pol ia mai hoho, a Tertulus ia muga ki madi na matani Feliks ki pole ki tani barae, "Kamana ku kara kahita gavana, tu kodoni kemikemihihita matoto, hita ka mia papa matoto, ki beta varihubia. Ka lohoihoia e kemi ku kodonia kahita manumanu na kantri kua dia kene mia papa.

3 Na kahita hadahadanga, habuka na palaka laveve ia mai ve na goloa laveve tu gala papa matoto, Feliks, tu kaka mata muli za, hita ta hate motuniho matoto.

4 Palaka tabarae na harehi maratania polea ni loloniho, e kuligu kata huleniho kubarae koto maharihita nu longorihita.

5 Hita te paria habuka na kaka kua, ia na kakanaka katikatia na moge zahazaha, e lala kete kakatia varikoria kamana varihubia na pidaki vuni Iuda na palaka laveve na vulovulo. Ia ki na paraha kara parti katiu kua dia te vatihita dia kene kara manumanu motu, dia ta kohanidia mule na nuhu bukuni Nasaret,

6-8 ki parakilania ve kete vata molumoluhia ve na tempel na matani Vuvu, kubarae hita kene paho taduria.* Kubarae ho mule da tu hulenia kunu pari vutuvutuhia nazia kua hita ta kokoto kirina vona."

9 A vuni Iuda dia ta kodonia a Tertulus dia ka padea polea kiri Pol ve, dia ka tatania habuka polea kua a Tertulus e tatania ia e matoto.

24.10-23 A Pol ti tani kakava na polea ni Feliks

10 Tania na gavana ki hulenia kete pole, a Pol ia kolia kana polea ki tania, "Hau ta lala habuka na krismas luba ho tu gala balika jas na kantri kua, ki kubarae ka hilohilo meni kata kolia kadia polea na mata.

11 Kua nu hulenia manumanu, da tu lala kubarae, hau na dama e 12 ti vano kua hau ta zahe kiri Ierusalem kata lotu.

12 Nuhu kua dia ta kokoto kiriniau kua, beta matoto dia na pariau ta vavaigege kamana kaka katiu na tempel, o na papadea poloka manumanu na poloka haus lotu ke vuni Iuda beu na palaka katiu ve na poloka taon.

13 Ki mara beta dia na vatunga na vuvuna nazia, dia ta kokoto kiriniau vona.

14 Palaka, ta tara na kadia polea kua habuka ta lolotu ni Vuvu kamana kabu kua hita ta mumuri na Dala kana Paraha. Na kabu kua, ia na manumanu kua nina kua, dia te tatania habuka hita te

* **24:6-8** Na poloka buk baibel Grik taza bukuni varira e vapolunganga polea kua, "Kulihita hita kata koto kirina na kahita lo. Palaka a Lisias, na komada kana soldia kamahi ia mai radi kakava ia ni hita, ki tania ni hita nuhu kua hita ta papadea polea kirina, hita kata mai hita na koto kamana ri na mata."

kara kabu motu. Palaka hau ta bilip na goloa laveve kena e mahoto na lo ia mai na polea laveve kua e vapolunganga na poloka buk kana profet kamahi.

15 Hau ka vaka maroro ni Vuvu, balika manumanu kua nina kua. Hau ta vaka maroro ve habuka da a Vuvu e valamari mulehia manumanu laveve, nuhu kua dia ta mahotohoto na matana, ia mai nuhu zahazaha ve kamana.

16 Ki kuza barae ka lala kata parakilania habuka, dama laveve magaligu kete mahoto kete beta lohoihoia zaha katiu na polokogu na matani Vuvu ia mai na matana manumanu.

17 Ta mia krismas luba na malala motu ka vamule kiri Ierusalem kata vala na presen na kagu manumanu kamahi dia kata vala na nuhu kua beta kadia goloaloa vona ia mai kata vala kagu opa.

18 Hau e kuligu kata hoho na tempel kubarae ka mumuri na dalangana kua kata katia na klin na matani Vuvu muga, ba muri kene hoho na tempel. Kilaka kua dia ta hadaviau na tempel, hau kava te klin kava. Ki beta manumanu luba kamaniau, o beta na kamana manumanu hita na vavarikori.

19 Palaka a vuni Iuda taza bukuna provins a Esia, dia na poloka tempel kilaka kena. Kua, ma kete dia ri kua meni. Dia kata koto kamaniau dia na tania nazia matoto ta katia ki zaha.

20 O kua nuhu kua nina kua, dia kata tania nazia matoto ta katia ki zaha kilaka kua dia ta koto kirigu na kaunsil kamahi,

21 palaka tauka dia ta kokoto kirigu taraka polea katiu kua kilaka ta goe ka tani barae na matadia, ‘Hau ta bilip habuka, nuhu kua dia te varimateai kava, da dia ta mahuri mule.’ ”

22 A Feliks, ia e lala kemikemihia matoto na moge kamana bilip kana nuhu kua dia ta mumuri na Dala kana Paraha. Kubarae ia tania ni dia habuka da dia ta koto mule ve na dama motu katiu. Ia ki tani barae ni dia, “Kua a Lisias na komada ni mai, ia da te vahotovia kamiu kotoa.”

23 Ia geria na kepten ia taruhia gat taza dia kata hada poto ni Pol, palaka da dia ta vatia ki vana vetaveta pitu dia ka vatia ve habu kurakurana dia ka mai balahea, dia kata kodonia na goloa taza kua e kulina kirina.

24.24-27 A Feliks e paho taduria a Pol na karabus na krismas rua

24 Dama taza muri vona, a Feliks ia ziho kamani gona a Drusila. A Drusila ia na tavine Iuda katiu. Ia geu kiri Pol kini mia tatabu longo kiri Pol kua e tatania vona na kana bilip ni Iesus Kristus.

25 Tania a Pol ti pole vano kini popole na makina moge kua e mahoto, mogepa paho tadutadua na magali ia mai na kotoa kapou ke Vuvu, a Feliks ia kuahi ki tani barae,

24:17 Ap 21.17-28. **24:21** Ap 23.6.

"Pale, taua nu ma popole! Vano. Kua na hatunia kata koi mule kiriniho, hau da ta geu kiriniho."

26 A Feliks, ia kana lohoihoia vona, kubarae ki gala gegeu kiri Pol ki lolongoria kete popole kamana. E lohoia a Pol da e vala moni taza vona, habuka kete vagotalani mulehia a Pol na karabus.

27 Muri na krismas rua ti kakava a Porsius Festus ia pelea mudini Feliks, palaka a Feliks e lohoia kete honia a vuni Iuda dia kata magali katiu kamana, kubarae ia kini ma vatia a Pol kini ma mimia na poloka karabus.

25

25.1-12 A Pol e tania a Sisar kete longoria kana kotoa

1 A Festus ti bele kini kara gavana na distrik a Iudea. Dama tolu muri na dama kua ia e lohu vona, ia pe na taon a Sisaria kini zahe kiri Ierusalem,

2 na hetpris kamahi ia mai na pararaha ke vuni Iuda dia ta mai vona, dia ta padea polea kiri Pol.

3 Dia ta hule tutunia matoto a Festus, kete longoridia ni vala a Pol ni zahe kiri Ierusalem, dia ta kukuza barae na vuna dia ta lohoia dia kata tarengania a Pol na dala dia na hubi matehia.

4 A Festus ki tania, "A Pol ia e karabus ni Sisaria, kua ti kozoho hau keteni zahe kiri Sisaria.

5 Miu geria kamiu pararaha taza dia ta kamaniau zahe. Kua ni matoto a Pol ni katia moge zaha katiu, pele dia ta koto kirina vona."

6 E mia dama e 8 o 10 kamadia, pale, ia vamule kiri Sisaria. Ti dama mule ia mia na sia kara kotoa, ia geu dia kata pelea a Pol ni mai vona.

7 Tania a Pol ki mai bele, a vuni Iuda kua dia ta pe ni Ierusalem dia ka zihoziho, dia ta mai madi lobia, dia ka papadea na polealea luba kirina. Dia ka tatania habuka ia e lala kete kakatia moge zahazaha matoto, palaka ki mara beta dia na vatunga matotonia ni Festus habuka polealea kua dia ta papadea vona e matoto.

8 A Pol ia kolia kadia polea ki tania, "Hau beta matoto na katia goloa katiu ni zaha, beta na katia goloa katiu kua na lo ke vuni Iuda e vatabunia o na lo kara tempel beu na lo ke Sisar."

9 A Festus, e kulina kete katia a vuni Iuda kete kulidia kirina, kubarae, ia hulenia a Pol, "E kuli koto zahe kiri Ierusalem na longoria ka kotoa heta na polealea kua dia ta papadeho vona?"

10 A Pol ki tania, "Hau ta mamadi na haus kot ke Sisar kua, kete longora kagu kotoa ri. Ho mule tu lala matotonia habuka, hau beta na katia goloa katiu ni zaha ni vuni Iuda.

11 Palaka kua miu kene paria habuka ta katia goloa katiu ki zaha kua e dangea miu kata hubi matehiau vona, pele hau beta na hahava na matea. Palaka kua ta na polea kamahi kua a vuni Iuda dia ta papadeau vona ni beta ni matoto, mara

beta kaka katiu ni vala vetaniau na limadia. Hau ta hule a Sisar kete longoria kagu kotoa!"

12 Pale, a Festus ia pole kamana kana kaunsil kamahi, pale, ia tani barae ni Pol, "Tu hule a Sisar kete longoria ka kotoa. Pele da tu zahe ni Sisar!"

25.13-27 A Festus e hulenia a King Agripa ni Pol

13 Dama taza muri vona a King Agripa kamani livuka a Bernaisi hiro ta mai bele ni Sisaria hiro kata balahea a Festus hiro na vala kahiro magali kemia vona.

14 Na vuna da hiro ta mia dama luba ni Sisaria. A Festus ia pole kamana king na vuna na kotoa ke Pol. E tani barae na king, "Na kaka katiu kuari kua a Feliks e vatia na poloka karabus.

15 Kilaka kua ta zahe kiri Ierusalem, na hetpris kamahi kamana pararaha ke vuni Iuda, dia ta koto kirina dia ka padea polea taza kirina, dia ka hule kete hubi matoa.

16 Hau ka tani barae ni dia habuka na moge ke vuni Rom ia mara beta tolu na vala vetania kaka na limana kaka katiu, ma muga ki koto kamana kaka kena ki parakilania ki vaigege kamana kaka kena e kokoto kirina.

17 Kilangata kua dia kakamaniau zahe bele ri, beta ve na guru. Na dama muri vona ta mia kata longori pamuhia kadia kotoa, hau ta geu dia kata pelea a Pol ni mai bele.

18 Palaka tania nuhu kua dia ta papadea na polea dia ka pole, hau ta lohoia da dia ta koto kirina na moge zaha katiu, palaka ki betaka.

19 Palaka dia te vavaigege kamana na kadia lotua ia mai na kaka mate katiu kua e kohanga ni Iesus, na kaka kua ia kua a Pol e tania ti mahuri mule.

20 Kini beta ne lala katane sikel zingania kadia kotoa, kubarae hau ka hulenia a Pol kete tara ni zahe kiri Ierusalem ni koto kamadia na polealea kua dia ta papadea vona.

21 Palaka a Pol ia ti hule habuka kete ma mimia na karabus ki vano a Sisar mule ki longoria kana kotoa, kubarae hau ta geu dia ta ma paho taduria na poloka karabus ki vano ki mule na dama kua kata geria ni zahe ni Sisar."

22 Pale, a King Agripa ia tania ni Festus, "Hau e kuligu kata longoria na kaka kena." A Festus ki tania, "Vaila, da tu longoria."

23 Kubarae, ti dama vona a King Agripa kamani livuka a Bernaisi hiro ta zohozoho kahiro zohozohoa mata mulimuli hiro ka mai hoho na poloka rum kara kotoa kamana nabawan opisa kamahi ia mai na pararaha kara taon kapou kua. Pale, a Festus ia geu dia ta pelea a Pol ia mai hoho.

24 A Festus ia tani barae, "King Agripa, ia mai miu laveve kuari kamahita, miu hadavia na kaka kua! A vuni Iuda laveve ni Ierusalem ia mai ve ri ni Sisaria, dia ta papadea polea kara kaka kua, dia ka goe dia ka tatania

ni niau habuka kata hubi matehia na kaka kua.
25 Hau ta paria habuka beta ni katia goloa katiu ni zaha kua ma kete hubu matoa ia taraka. Palaka na vuna kua e kulina a Sisar kete longoria kana kotoa, kuza barae ka lohoia kata geria ni zahe kiri Rom.
26 Palaka ki beta na lala polea zia kata vapolungania ni zahe na kadolu paraha na tania vona na kaka kua. Ki kubarae ka pelea ki mai madi na matamiu, dopa matoto ni niho King Agripa. Tolu kata longo vutuhia nazia ia kete tania, hau kata vapolungania na poloka pas.
27 Na vuna ta lohoia beta ni mahoto kata geri vetania na karabus katiu ni vano kua beta na vapolungania na pas na tani hoto na goloa e kokoto kirua ia vona."

26

26.1-11 A Pol ti kolia polea ke vuni Iuda

1 Pale, a King Agripa ia tania ni Pol, "Pole na longoria." Pale, a Pol ia vazahenia limana, ia kolia kadia polea ki tani barae,
2 "King Agripa, hau ta hatunia e kemi matoto meni kua kata madi na mata na kolia polea laveve kua a vuni Iuda dia ta kokoto kiriniau vona.
3 E kemi dopa na vuna ho tu lala kemikemihia kahita mogemoge laveve a vuni Iuda, ia mai na goloaloa kua hita ta lala hita kata vavaigege vona. Kubarae ka hule haroiniho koto valugiho nu longoriau.
4 A vuni Iuda laveve dia ta lala hau ta kaka zia varira ta kapiru, na taem kua ta valohua na kagu kantri mule, ia mai ve kua heta ni Ierusalem.
5 Dia ta lalau havarau matoto, habuka kua ni kulidia, dia ta nap dia kata tania. Dia ta lala habuka, kua ta ba huhuluvahu, hau na Parisi katiu na kabu katiu na poloka kahita lotua. Mogemoge ke vuni Parisi ia e vitiha matoto kua kaka kete muri vona, palaka hau ta lala kata mumuri papa matoto vona.
6 Kua nina kua, ia na vuvuna na kagu vaka maroroa na polea kua a Vuvu e mapamapa ni habu tubuhita vona, ki tania habuka da kaka e mahuri mule na matea. Ia na polea kua za, kua hau te kokoto kirua vona.
7 Ia na promis kua za kua na zukazuka kua e 12 ni Israel kua dia ta guguria kete bele kubarae dia ka lolotu ni Vuvu na dama na marigo. Kagu king, ia hau ve ta vaka maroro ve ka guguria goloa kua kete bele matoto. Ia na goloa kua za kua dia ta gala dia ka papadea polea kirigu vona.
8 E kuziha taza ni miu ki lohoia ki tania habuka e mara beta a Vuvu ni valamari mulehia kaka na matea?
9 Hau ve varira hau ta lohoia e mahoto habuka kata kaze dala luba kua kata ditaduria hizani Iesus kaka

26:5 Ap 23.6; Fl 3.5. **26:9** Ap 8.3; 22.4-5.

kua bukuni Nasaret vona.
10 Ia muga ia hau ta kakatia galanga kua ni Ierusalem. Ta pelea matuhanga na hetpris kamahi ka taruhia manumanu ke Vuvu na karabus. Kua kini geu voa kete hubu matoa dia, ia hau kaka katiu ni dia kua ta lala kata gegeu kete hubu matoa dia.
11 Boto luba ta lala kata dangea haus lotu laveve ke vuni Iuda na paho taduridia na vaihubi kamadia. Ka lala kata tania ni dia, dia kata zuka tapunia na Paraha dia na delahania ve. Magaligu e lala kete hahalavidi matoto kiridia, kubarae ka lala kata vano ve kara taon kamahi kua e zauzau ka kati zahatia ve na nuhu kua ve vona."

26.12-18 A Pol ti tania ni dia kua e kuziha ia kini kara Kristen
(Apostel 9.3-19; 22.6-16)

12 A Pol ki tania, "Ia kubarae, boto katiu na hetpris kamahi dia ta vala matuhanga ni niau, hau kene vavana kiri Damaskus.
13 King, ti 12 kilok barae, ta vavana na dala, hau ta hadavia na laet e pe na lagato, e hada livutia na balangana voro, e balanga lobiau kamana nuhu kua dia ta kakamaniau.
14 Hita ta dua laveve kara garigari, pale, hau ta longoria na kaka katiu e pole Hibru, ki tani barae ni niau, 'Sol, Sol, e kuziha ku vavairohiau? Ho tu kikinia na goloa matanga kena, kubarae ku vavala mulehia varitihia ni niho.'
15 Pale, hau ta hule, 'Paraha, ho azei?' Na Paraha ki tani barae, 'Hau a Iesus, na kaka kena tu gala ku kakati zahatia.
16 Kua divurutiho nu madi. Te bele niho kata makiho nu kara kagu vora koto tani kakava na manumanu habuka tu hadaviau. Koto tania ve ni dia na goloaloa kua kata vatunga ve ni niho.
17 Da beta kata vatia kaka katiu kua bukuni Israel, o kaka motu kua beta ni bukuni Israel matoto kete vairohiho, na vuna da ta vaikoli kiriniho. Hau te geriho koto vano ni dia,
18 koto vukazia matadia dia kata vala lamadia kara rodo dia na mai na laet. Dia kata tare poki dia na zuka tapunia na matuhanga ke Satan dia na mai ni Vuvu, a Vuvu ni lohoi bala kadia manaunaua laveve, dia na lupu kamana kagu manumanu kua dia ta bilip ni niau hau kene katidia kava dia kene tumonga.' "

26.19-23 A Pol ti tania ni King Agripa na galanga kua e kakatia

19 "Ki kubarae, King Agripa, beta na talinga doto na visen kua ta hadavia e pe na lagato.
20 Ta muga ka vaketekete ni Damaskus, ba muri ka zahe ka vaketekete ve ni Ierusalem ia mai na poloki Iudea laveve, ta vano ve na nuhu kua beta dia na lala a Vuvu. Hau ta vavaketea ni dia habuka dia kata zuka tapunia kadia moge zahazaha dia na tare poki dia na

26:20 Ap 9.20, 28-29.

vamule ni Vuvu, dia na vavana papa na matani Vuvu, dia kata vatunga habuka e matoto dia te zuka tapuni matotonia kadia moge zahazaha kava.
21 Ia na vuvuna kua, a vuni Iuda dia ka paho taduriau na poloka banis kara tempel dia ka parakilania dia kata hubi matehiau.
22 Palaka a Vuvu za kua e kokodoniau ki mai, mai ki nap meni kua, kubarae ki nap katane madi meni kua na tani kakava ni miu pararaha ia mai na nuhu vetavetanga ve. Hau ki beta ve na tatania polea motu ve katiu, hau ta gala ka tatania za polea kua za varira na profet kamahi, ia mai a Moses ve kua dia ta tatania ba muri kete bele.
23 Habuka a Kristus, da e luga bizea ki mate, da ia muga ki mahuri mule na manumanu kua dia te varimateai kava, ki tani kakava na polea na laet ke Vuvu ni vuni Israel ia mai na nuhu kua beta dia na lala a Vuvu."

26.24-32 A Pol e tania ni King Agripa kete bilip

24 Tania a Pol ki tatani barae kua, a King Festus ia goe porotia a Pol, ki tani barae, "Pol ho baka ti longolongo. Tu sikul marata ka save kapou kini katiho kunu longolongo!"
25 A Pol ki tani barae, "Paraha a Festus, hau beta na longolongo, nazia kua hau ta tatania e matoto, kagu lohoihoia e kemi hau ka popole kua.
26 Na king e lala nazia kua hau ta popole vona, ki kuza barae ka hatunia beta na kuahi kata tania goloa laveve kua vona. Hau ka lala matotonia habuka ia e longoria ki hadavia ve goloa laveve kua ta popole vona. Na vuna a Iesus beta ni kati paritiginia kana galanga, beu, manumanu laveve dia ta hadavia.
27 King Agripa, tu bilip na profet kamahi? Hau ta lala tu bilip na kadia polea."
28 A King Agripa ki tani barae kiri Pol, "Tu lohoia kua na taem pitu papa za kua ia koto nu pokizia kagu lohoihoia hau na kara Kristen?"
29 A Pol ki tani barae, "Ia vata na taem boto o na taem malaku, hau ta hulenia a Vuvu habuka ho ia mai nuhu laveve kua dia ta lolongoriau kua, paleka miu na bilip laveve ni Iesus habuka hau, palaka kete beta kete rotua miu na sen balika hau."
30 Pale, a king, a gavana kamani Bernaisi ia mai manumanu laveve kua dia ta mimia kamana, dia ta varimadiriai.
31 Dia ta vatia na palaka kua dia ta mimia vona, dia kene popole na pidaka dia mule, dia ka tatania, "Kaka kua beta ni katia goloa zaha katiu kua kete mate vona o kua kete karabus vona."
32 A King Agripa ki tania ni Festus, "Kaka kua, kua ni beta ni hule a Sisar kete longoria kana kotoa, ma tolu te vagotalani mulehia na karabus kua."

26:23 1 Ko 15.20; Ais 42.6; 49.6.

27

27.1-12 Dia ta vapolea a Pol na vaga kete vano kiri Rom

1 Dia te tania habuka hita keteni pelea vaga hita ne vano kara kantri a Itali, a Pol kamana karabus taza ve ia taruhadia na limana kepten kara soldia kamahi, hizana a Julius, ia bukuna laen armi ke Sisar.

2 Hita ta polo na vaga bukuna taon a Adramitium. Na vaga kua ia kete vano kara basis kamahi na taon kamahi kua na provins a Esia. Pale, hita ta sel hita kene vano. Na kaka katiu bukuna taon a Tesalonaika, ni Masedonia, hizana a Aristarkus, ia ve e kamahita.

3 Na dama muri vona hita ta varuhu ni Saidon, a Julius ki kemi kiri Pol. Kubarae ia vatia a Pol kete vano ni hada kana manumanu ni pelea haninga kamana goloa taza ve ni dia.

4 Pale, hita ta vatia a Saidon, na kavili ki matuha marata kubarae na vaga kini rovo pe na lamana ailan a Saiprus.

5 Hita ta ma sel na hutu kapou na paligena kara provins a Silisia hiro a Pamfilia, hita ta vano varuhu na taon a Maira na provins a Lisia.

6 Na palaka kua ia na kepten kara soldia kamahi kua ti paria na vaga bukuni Aleksandria katiu kete vano kiri Itali, ia vapolehita na vaga kua.

7 Pale, hita ta rovo vilagelage na dama luba na vuna na kavili e matuha marata kubarae hita ka parakilania, parakilania hita ka vano bele kozoho na vazalea ni Nidus. Palaka na kavili ti matuha marata kubarae hita kene vatare pokizia vaga hita kene sel vano kara ailan a Krit, hita ta lobia hizuna ni Salmone.

8 Hita ka sel lilia vazalea ni Krit, palaka kavili beta ni palage, kubarae hita ka rovo vilagelage matoto, hita ta vano bele na malala katiu e kohanga na Basis Kemi, kozohotia na taon a Lasea.

9 Dazi ti hada zahazaha matoto, kubarae hita kene laungi, na dama luba kini vano veta, na dama kapou ke vuni Iuda kua dia ta lala dia kata mamahoho vona ti vano kava. Kubarae a Pol ki tania ni dia,

10 "E miu, ta hadavia habuka ta tolu na ma sel vavano, da tolu ta golugolu, da vaga da e mahitu na kako kamahi ki mahituhitu, tolu ve da tolu ta golugolu."

11 Palaka na kepten kana soldia kamahi kua, beta ni longoria polea ke Pol, ia muri na lohoihoia kana kepten kara vaga kua kamana tauana vaga kua.

12 Na vuna na basis kua e kohanga na Basis Kemi, beta ni kemi habuka na vaga kete bata vona na nagi kara magara kamana kavili, kubarae manumanu luba dia ta tania habuka hita kata sel ma vavano, hita kata parakilania hita na vano bele ni Finiks hita na bata na nagi kara magara kamana kavili vona. Na palaka kua ia na basis

katiu e ngoro kiri saut ni Krit, ki tare ziho kara palaka kua voro e zuzugu vona.

27.13-38 Kavili kapou kamana dazi kapou

13 Kubarae, tania na marau pitu ki rovo, dia ta lohoia dia ka tania habuka e da dia ta sel vano kara basis kua; kubarae dia ta harehia haga, dia ta sel lilia vazalea ni Krit.
14 Palaka beta ni havarau na kavili kapou matoto katiu ia rovo, ia na havara. E pe ni Krit matoto ki ziho.
15 Na kavili kua ki pahoria vaga kua beta ni palage, na boskru kamahi dia ka parakilania dia kata vatare pokizia vaga, palaka ki mara beta, dia ta vatia na kavili ia ma habinihita hita kene ma mumuri na kavili.
16 Hita ta vano damukia na ailan kote katiu, dia ta kohania ni Kauda. Na ailan kua ki karia kavili pitu, hita ka bata. Hita ka parakilania hita kata harehia na bot, palaka ki kolukolu matoto, palaka hita ta honia, honia, hita ta harehia na bot ia mai.
17 Na boskru kamahi dia ta harehia na bot papane. Ba muri dia ta taronia baklaen kamahi ia pe na paligena vaga ziho na taura vaga dia ta rotia na paligena vaga matuha matoto kete paho taduria na vaga. Dia ta kuahi tabarae dia na papanehia na habate kamahi kua damukia a Afrika. Pale, dia ta vazihonia sel kamahi, dia ta vatia na kavili ia ma habinihita hita kene ma vavano.
18 Kavili kamana dazi kapopou ki vala ni hita beta ni palage kirihita, kubarae ti dama mule na boskru kamahi dia ta varaga na kako kamahi kara huda dazi.
19 Na dama toluna, na boskru kamahi dia te lohoi vuvu matoto dia ta varaga ve na sel kamana mas malaku kamana goloaloa taza ve kara vaga kara dazi.
20 Dama luba beta malala ni kavakava kua hita kata hadavia matana voro o na vitovito, na vuna na kavili kapou ma ki huhubihita, na kahita lohoihoia, hita te tania habuka hita keteni golugolu za.
21 Dama luba manumanu beta dia na pelea haninga, a Pol ia madi na pidaka dia ia tani barae, "E miu, kua muga miu na longoria kagu polea ni beta tolu na vatia a Krit, mara beta tolu na paria zahatanga, ki mara beta ve tolu na varaga goloaloa kara dazi.
22 Palaka kua kata tania ni miu kubarae, tabarae miu na kuahi, mara beta katiu ni dolu ni golu, da na vaga za e mahitu.
23 Ngina na engel kana kagu Vuvu kua ta vovora kana, e madi na kitakagu
24 ki tani barae, 'Pol, tabarae nu kuahi. Da tu zahe a Sisar kete longoria ka kotoa. A Vuvu ti mahariho ve habuka manumanu laveve kua dia ta sesel kamaniho, da mara beta dia na golugolu.'
25 Kubarae tabarae miu na kuahi, e miu, na vuna hau ta bilip ni Vuvu habuka polea

kua e tania ni niau, ia e matoto.
26 Palaka da tolu ta ki na ailan katiu."

27 Pale, ti naba 14 marigo vona kua hita ta karu, kavili ki habinihita na pidaka hutu kapou kua e kohanga a Mediterenian. Ti habuka 12 kilok barae, na boskru kamahi dia te hahatunia habuka na vaga ti kokozoho na malala katiu.
28 Dia ta varaga na mota katiu dia kata tovonia na dazi, e madoroa o beta. Dia ta makia dia ka paria habuka e zau habuka 40 mita. Dia ta guru pitu papa ve dia ka tovoni mulehia ve, dia ta paria habuka ti 30 mita.
29 Pale, dia te kuahi habuka tabarae na dazi ni varaga hita kara huduna kedokedo na vaga ni vula, pale, dia ta varaga na haga e garamo balavu na murina vaga, pale dia kene babaru habuka kete dama tapu.

30 Na boskru kamahi dia ta lohoia dia kata hava tapunia na vaga, dia ta vazipalia na bot zipa pati na dazi, dia ka vairuku dia ka tania dia kata varaga na haga kamahi na mugana vaga.
31 Palaka a Pol ia tani barae na kepten kamana kana soldia kamahi, "Ta nuhu kamahi kuari dia na hava tapunia vaga, ia da miu ta golugolu."
32 Pale, na soldia kamahi dia ta le hutuzia na mota kua e rotua na bot vona pale, na bot kini karu.
33 Ti kozoho keteni dama kakava, a Pol ia geridia laveve dia kata hanihani. E tani barae, "Na wik rua kamiu lohoihoia beta ni ngoro vutu na mudina, kubarae ki beta miu na hania haninga katiu.
34 Kua ta hulenimiu miu kata pelea haninga pitu. Haninga kete katia miu na mahuri. Na vuna mara beta matoto katiu ni miu ni paria zahatanga, da miu ta kemikemi laveve."
35 E tani hozovia na polea kua, ia pelea na bret ia hate motunia a Vuvu na matadia laveve. Pale, ia bara vulahia bret kini hania.
36 Pale, dia ta hadavia goloa kua a Pol e katia polokodia kini ngoro vutu, dia kene hanihani.
37 Hita laveve na huduna vaga kua, hita 276 manumanu.
38 Tania dia te hanihani magalidia kini kurukuru laveve, dia ta varaga na bekebekena vit kara huduna dazi kete katia na vaga ni maraharaha.

27.39-44 Na vaga ti vula

39 Tania voro ti zahe kini kavakava, beta dia na hada lala na malala, palaka dia ta hadavia na basis katiu e magamaganga, dia ka lohoia dia kata parakilania dia na pelea na vaga ziho dia na vakiria na vazalea kua.
40 Dia ta hiri hutuzia na motana haga laveve, dia ta vatia ia mahitu kara loma. Dia ta hulia ve na mota kamahi kua e rotu tadura na stia kamahi vona. Dia ta vazahenia na sel ni muga dia ta vatolonia na sel kara matana kavili dia kene ma rovo kara vazalea.

41 Palaka na vaga ia mia langalanga na habate. Na mugana vaga e ki bada matoto ki mara beta ve ni vahere. Pale, na dazi ki lele ki ziho ia hubi vulavulahia na murina vaga.

42 Na soldia kamahi dia ta lohoia dia kata vaihubi mate na karabus kamahi tabarae dia na raga kara dazi, dia na varihavai.

43 Palaka na kepten kara soldia kamahi kua, e beta ni kulina kete hubi matehia a Pol, kubarae kini beta ni tara dia kata vaihubi mate na karabus kamahi. Ia geria nuhu kua e nap dia kata huzu, dia kata muga raga kara dazi dia na huzu ziho kara vazalea.

44 Ki tania ni dia taza, dia kata huzu muri, dia kata pahoria palang o na dihudihura vaga kua e karukaru. Dia te kubarae kua dia laveve dia kene varuhuruhu laveve na vazalea. Beta katiu ni dia ni golu.

28

28.1-10 A Pol na ailan a Malta

1 Tania hita te ziho huzu varuhu na vazalea, hita te lala vutuhia habuka na ailan kua e kohanga ni Malta.

2 Manumanu bukuna ailan kua, dia ta kemi matoto kirihita. Dia ta dohotia na haroho dia ta kohanihita, hita kata vano paniru, na vuna e huhuza na palaka ki magimagia.

3 A Pol e kagovia na barena girango, ki tataruhia na haroho, na matabunu katiu na poloka girango kua, tania ki hatunia na balangana haroho ia gotala ia haratia limani Pol kini hahave na limana.

4 Tania na manumanu bukuna ailan kua dia ta hadavia na matabunu e hahave na limani Pol, dia ta tani barae, "Kaka kua hoi ia e mata hubi matemate kaka kua, ia vata kua ti hava hutuzia matea na dazi, palaka kua na vuvu kua e lala kete kokolia moge zahazaha da ti hubi matehia."

5 Palaka a Pol ia tuparania na matabunu kara poloka haroho kini beta goloa katiu ni bele ni Pol.

6 Manumanu kua dia ka hahatu habuka livuhani Pol kete vata, o kete dua valutu ni mate, palaka tania dia ka guruguru ti beta goloa katiu ni bele, dia ta pokizia kadia lohoihoia, dia kene tania ia na vuvu katiu.

7 Na palaka katiu e kozoho na vazalea kua hita ta varuhu vona. Na palaka kua ia ke Publius, ia na paraha kara ailan kua. Ia kohanihita hita ta vano kara kana ruma ia vanganihita ki hada poto ni hita na dama tolu.

8 A tamani Publius e mazahitia ki ngongoro na dongi, livuhana e totoba ki rarali ve kamana. A Pol ia vano taruhia limana na huduna, ia lotu kirina, ia kemi mule.

9 Pale, na manumanu laveve kua mazahi ni dia na ailan kua, dia ta maimai ni Pol ia lotu kiridia dia ta kemikemi mule.

10 Kubarae, manumanu dia ka kati kemikemihia matoto ni hita. Pale, ti dama kua hita keteni vavana, dia

ta vala goloa laveve kua hita ta sot vona.

28.11-16 A Pol ti vano bele ni Rom

11 Muri na lingabo tolu hita ta polo na vaga katiu kua e ziho ki bata na ailan na nagi kara kavili kamana huza. Na vaga kua e bukuna taon a Aleksandria, na mugana vaga kua e kadiva na hanunuka tuni vuvu Sus karua kua hiro ta boge.

12 Hita ta ziho pati na taon katiu ni Sirakyus hita ka mia vona dama tolu.

13 Hita ka vatia malala kua hita ta sel mule ve vano bele na taon a Regium. Ti dama mule vona ia na rahi ti rovo, ti dama ruana ve hita ta pati tadu na taon ni Puteoli.

14 Hita ta paria na laen Kristen taza vona, dia ta koi tadurihita, hita ka mia kamadia wik katiu, muri vona, hita ta pe na dala hita kene vano bele ni Rom.

15 Na Kristen kamahi ni Rom dia ta longoria habuka hita te vavano, dia ta vavana zau matoto dia ka mai parihita. Taza dia ta mai parihita na palakana maket ke Apius. Taza dia ta mai parihita na palaka kua e kohanga na Haus Pasidia Tolu. Tania a Pol ki hadavia manumanu kua ia ki hate motunia a Vuvu, poloka kini tutu.

16 Hita ta vano bele ni Rom, na gavman ia tania habuka beta a Pol kete hoho na karabus, palaka kete kaze ruma katiu ni mia vona. Na soldia katiu kete hahada poto vona.

28.17-31 A Pol ti tani kakava na Kalohua Kemi ni Rom

17 Dama tolu muri vona ia kohani lupunia na pararaha ke vuni Iuda. Tania dia ka lohulohu, ia tani barae ni dia, "Habu tazigu, beta matoto na katia goloa katiu ni zaha na kadolu manumanu o na kastam ke habu tubudolu, hau ta paho tadura ni Ierusalem dia kene valau kene mai ni vuni Rom.

18 Dia ka longoria kagu kotoa, ki beta dia na paria habuka, na katia goloa katiu ni zaha kua kete karabusianga hau vona o kata hubu matoa vona, ki kulidia, dia kata vagotalani mulehiau.

19 Palaka a vuni Iuda beta ni kulidia, kubarae hau kene hatunia habuka kata mai a Sisar ni longoria kagu kotoa. Beta ni habuka e kuligu kata koto kara kagu manumanu mule.

20 Ia vuvuna kua ka hulenimiu, miu kata lupu na hadavimiu na pole kamamiu. Kata tania ni miu habuka, hau te rorotua na sen kua, na vuvuna kua ta bilip habuka na kadolu vaka maroroa a vuni Israel, na Kaka kua kete pele mulehidolu, ia kava ti bele."

21 Dia ka tani barae, "Beta hita na pelea pas katiu kua kete pe ni Iudea, kua dia kata kalohu kahita na vuna ni niho. Na Kristen kamahi kua dia ta pe rae ve dia ka mai, beta dia na kalohunia polea zaha katiu na vuna ni niho.

22 Palaka hita kulihita, hita kata longoria ka lohoi-

28:19 Ap 25.11.

hoia, na vuna hita ta lala habuka manumanu laveve na palakalaka laveve dia ta popole katia na kabu vahoru kua na pidaki vuni Iuda.”

23 Pale, dia ta makia na dama katiu kua dia kata lupu mule kamani Pol vona. Na dama kua ti mai, dia luba matoto dia ta mai lupu kamani Pol na palaka kua ia e mimia vona. Na dama ia, ia ki garavi, a Pol ki tani kemikemihia ni dia na vuna na kingdom ke Vuvu, ia ki pole na polea taza na poloka lo ke Moses kamana buk kana profet kamahi, ki parakilania kete vatunga kakava ni dia, dia kata bilip ni Iesus.

24 Taza dia ta bilip na kana polea, palaka taza beta ni kulidia dia kata bilip.

25 Pale, dia ta pole varivaigegeai na pidaka dia mule dia kene pe katiutiu. Palaka kava a Pol ti tani barae kiridia kava, “Na Vule Tumonga e tani matotonia na polea kiri habu tubumiu kua kilaka kua e pole na havani profet a Aisaia ki tani barae,

26 ‘Vano na manumanu kua
ku tani barae ni dia,
“Da miu ta lolongoria
polea boto luba palaka
beta miu kata lolohoi
lala. Da miu ta haha-
davia goloa, palaka da
beta miu kata hahada
lala.”

27 Na vuna manumanu kua
ti mara beta dia na
longoria polea; ti beta
talingadia ni lolongo,
dia kene taba porotia
matadia. Kua mata-
dia ni hahada, ma dia
te hadavia goloa, dia
kene longo ve na talin-
gadia, dia kene lohoi
lala goloa na poloko-
dia dia kene tare poki,
dia kene vamule ni
niau, hau kene kati
kemihidia.’ ”

28-29 A Pol ki tani barae ve, “Ki kuza barae e kuligu miu kata lala habuka na Polea Kemi kua, na galanga kua a Vuvu e vala kete pele mule-hidolu vona. Ia a Vuvu ti vala kini vano na nuhu kua beta dia na lala a Vuvu, dia kata longoria.”*

30 Krismas rua a Pol e mia na kana ruma kua e kakadea rent vona, ki lala kete kokoi taduria manumanu laveve kua dia ta lohu dia kata hahadavia.

31 Ki beta ni kuahi kete tani kakava ni dia na vuna na kingdom ke Vuvu. Ki vavaketekete ve ni dia na vuna na Paraha a Iesus Kristus. Ki vano ve, ti beta kaka katiu ni ma kakaborania.

28:26 Ais 6.9-10. * **28:28-29** Na poloka buk baibel Grik taza bukuni varira e vapolungania polea kua, “A Pol e tani hozovia polea kua, ba muria vuni Iuda dia ta vatia. Dia kene vaigege kamadia mule.”

Leta ke Pol kiri vuni Rom

1.1-7 A Pol e tani kakava na vuvuna kana galanga balika apostel

1 Hau a Pol, na vora ke
Iesus Kristus. A Vuvu mule e
makiau kata kara apostel, ki
geriau kata tani kakava kana
Kalohua Kemi.
2 Na Kalohua Kemi kua, ia
a Vuvu ti mapamapa varira
za na profet kamahi dia kene
vapolungania na poloka Buk
Tumonga ke Vuvu.
3 Na Kalohua Kemi kua,
ia na Kalohua Kemi kua na
vuna ni Tuna. Na Tuna kua
ti bele kini kara tinoni, kini
kara zukani Devit.
4 A Iesus Kristus, a Vuvu
e vatunga kavakava ni dolu
habuka, ia na Tuna ma-
toto, kua kilaka e valamari
mulehia na matea kamana
matuhanga kapou kana Vule
Tumonga.
5 Ni Kristus za, a Vuvu
kini mahari maratanidolu,
kini vala matuhanga ni hita,
hita kata kara apostel kana
manumanu na kantri laveve
kua beta dia na lala a Vuvu,
dia kata lala nazia kua a
Vuvu ti katia kadia, dia kata
lala dia na bilip dia na lon-
goria dia na muri na polea
ke Vuvu dia na vala glori na
hizana.
6 Miu ve ia miu ta koi
lupuanga kamana nuhu
kamahi kua miu kata kara
manumanu ke Iesus Kristus
ve.
7 Miu habu tazigu mata
mulimuli kua bukuni Rom.
A Vuvu e kulina matoto kir-
imiu, ia kini koi kirimiu,
miu kata kara kana manu-
manu matoto. Hau mule
ta vapolungania polea kua
kirimiu. Paleka a Vuvu
a Tamadolu kamana kadolu
Paraha a Iesus Kristus, hiro
na maharimiu matoto, hiro
na katia magalimiu ni ngoro
valugu.

1.8-15 A Pol e kulina kete hadavi mulehia a vuni Rom

8 Kuligu kata muga tani
barae ni miu, habuka na
palaka laveve na vulovulo
dia te longoria rereka kamiu
bilip. Kubarae ka lala kata
lohoia katiukatiu ni miu, ka
hate motunia matoto a Vuvu
ni miu laveve na hizani Iesus
Kristus.
9 A Vuvu kua hau ta
vovora kana ka gala tatani
kakava na Kalohua Kemi ke
Tuna, e lala habuka, marigo
dama ia ta lala kata lolotu
kirimiu.
10 Na goloa katiu kua ta
lala kata lolotu na huhulenia
a Vuvu kirina ia kua, kete
longoriau ni nap kete katia
kua kata vano na hadavimiu
pitu.
11 Na vuna e kuligu ma-
toto kata vano na hadavimiu
kata vala na presen kana
Vule Tumonga taza ni miu,
kete vabadanganimiu.
12 Hau e kuligu kamiu bilip
kete vabadanganiau, kagu
bilip ve kete vabadangan-
imiu. Tolu kata kubarae, ni
nap tolu kata varibadai.
13 Habu tazigu mata
mulimuli, hau e kuligu miu

1:13 Ap 19.21.

kata lala matotonia pebarae, boto luba ta lala kata lohoia kata mamai ni miu. Palaka boto laveve ia na goloa katiu da e bele ia pe poroporo kini beta ne vano hahadavimiu. E kuligu kata gala na pidaka miu kata vinim taza ni miu kena beta dia na lala a Vuvu, dia na kara Kristen. Habuka kua ta katia na palaka taza kua beta dia na lala a Vuvu.

14 Na vuna a Vuvu ia e vala galanga kua ni niau kata vano na kodonia a vuni Grik ia mai nuhu kua beta dia na bukuni Grik ve, ia mai ve na nuhu kua kadia save vona, kamana nuhu kua beta kadia save vona.

15 Kubarae ki kuligu matoto kata vano ve ni miu na taon kapou ni Rom, na vaketekete ve ni miu na Kalohua Kemi ke Vuvu.

1.16-17 Kalohua Kemi ia na matuhanga ke Vuvu

16 Na vuna, hau beta na lala kata pupuae kua kata tatani kakava na manumanu na Kalohua Kemi na vuna ni Kristus. Na vuna na matuhanga kapou kua ke Vuvu, ia e ngoro na Kalohua Kemi kua. Ia na matuhanga kua za kua e gala ki pepele mulehia manumanu laveve kua dia ta bilip. Muga ki pele mulehia a vuni Iuda, ba muri ki pele mulehia ve nuhu kua beta dia na lala a Vuvu.

17 Na Kalohua Kemi kua, e tani kavakava ni dolu na dalangana kua a Vuvu e katidolu tolu ka kara manumanu kua e mahoto na matana. Tolu kata muga bilip, ia ni nap kete kohanidolu na nuhu kua e mahoto na matana. Na vuna na bilip za, ia nap tolu ta kara manumanu kua e mahoto na matani Vuvu. Habuka na buk ke Vuvu e tania, "Manumanu kua dia ta bilip, ia da a Vuvu e kohanidia na manumanu kua dia ta mahoto na matana, dia ka mahuri."

1.18-23 Manumanu laveve dia te vala lamadia kiri Vuvu

18 Tolu ta lala habuka a Vuvu kua e heta na lagato, e vabeleni kavakava kana magali varitihia kara moge kana manumanu kua dia te vala lamadia kirina, dia kene kakatia moge zahazaha. Kadia moge zahazaha kamahi kini gala kini papala katia na matotoka polea.

19 Na vuna manumanu kamahi kena ia kava dia te lala na moge laveve ke Vuvu. Na vuna a Vuvu mule ia e vatunga ni dia.

20 Na varivuvuka matoto kua a Vuvu e katia goloaloa laveve ki bele, ki mai na tauna kua, manumanu laveve dia te hadavia na goloa laveve kua a Vuvu e katia ki bele. Kubarae ia e nap manumanu dia kata hadavia dia na hada lala na moge kamahi ke Vuvu kua e ngoro paritigi, kamana kana matuhanga kapou kua e ngoro vuvua. Kubarae ki mara beta kaka katiu ni tani barae, "Hau kua beta kagu manaunaua vona, na vuna hau beta na lala a Vuvu."

21 Dia ta lala a Vuvu, palaka ki beta dia ne lolotu vona habuka kadia Vuvu, o

1:16 Mk 8.38. **1:17** Hab 2.4. **1:21** Ef 4.17-18.

ti beta dia ne hahate motunia. Bakadia ti harodo dia kene longolongo.

22 Dia ta tania habuka kadia save vona, palaka dia te longolongo,

23 dia kene vavala lamadia kiri Vuvu matoto kua e mahuri roro, kini beta dia ne lolotu vona. Palaka dia te kadivia na hanunuka tinoni, ia mai na hanunuka manu kamahi kamana enimel kamahi kamana matabunu kamana taloa kamahi, dia kene lolotu na goloaloa kamahi kua.

1.24-32 Manumanu dia ta lala dia kata kakatia moge zahazaha luba

24 Kubarae, a Vuvu kini vatidia za dia kene mumuri na kadia hatuhatua zahazaha kua e haharehidia dia kata kakatia moge kua e mata hilehilea na matani Vuvu, dia ka lala dia kata lupu dia na kakatia moge mata hilehilea na livuhadia mule.

25 Ti beta dia ne bilip na matotoka polea ke Vuvu, na vuna ti kulidia dia kata bilip na vairukua. Kubarae dia kene lolotu na goloaloa kua a Vuvu mule e katia, kini beta dia ne lolotu na Kaka kua e katia goloaloa kua ki lohu. Palaka a Vuvu ia na vuvuna goloaloa laveve, kubarae manumanu laveve dia kata vazahenia hizana na dama laveve ni ma vavano, beta hozohozoana. Ia limoha.

26 Kubarae a Vuvu kini vatidia za dia kene ma kakatia kadia moge mata hilehilea kara puaea. Tavivine ve dia te zuka tapunia hatuhatua mahoto kua kara tamohane za, dia kene vavaitago kamana tavine mule.

27 Tamomohane ve, ia dia te pebarae ve. Ti beta ni kulidia dia keteni vavaitago kamana tavine, polokodia kini dudulu kara tamohane mule. Tamomohane dia te kakatia mogepa puaea kamani tamomohane mule, kubarae dia mule dia kene pepelea kadoana kadia moge zahazaha kua.

28 Kamana kua ki beta ni kulidia dia kata pelea lohoihoia ke Vuvu dia na mumuri vona, pale, a Vuvu ia vatidia dia kene mumuri na kadia lohoihoia kua e zaha matoto. Dia kene kakatia moge kua tolu ta lohoia kua mara beta kaka ni kakatia.

29 Polokodia ki vonu na moge kamahi kua beta ni mahoto, kamana moge zahazaha kamahi, mogepa ngaroa kamana biheia, mogepa magali zahanga kara kaka, mogepa hada potipotia, mogepa hubi matematea na kaka, varihubia, mogepa rukurukua na kaka, mogepa zahanga kara kaka, kamana pole vanahoa.

30 Dia ta nuhuta katikati na polea kua kete vavairohia kaka. Ki beta matoto ni kulidia kiri Vuvu. Dia ka nuhuta valahanga, dia ka nuhuta bikhet dia ka lala dia kata vavazahezahenidia. Dia ka nuhuta vabelebelea na moge zahazaha kua beta kaka ni lala kete hahada varira. Dia ka lala dia kata bibikhet ni habu tamadia kamani habu titinadia.

31 Ti beta lohoihoia pa ni

1:23 Lo 4.16-18.

dia. Kua dia na mapamapa dia kata katia goloa katiu, da dia ta vairuku beta dia kata katia. Ki beta dia ne hahada lala vinekedia matoto. Mara beta dia na lohoi bala goloa zaha kua e katua ni dia.
32 Dia ta lala na lo ke Vuvu kua e tania habuka, a Vuvu da e vaihubi mate manumanu kamahi kua dia ta lala dia kata kakatia moge mata baraerae kua, dia ka kakavunia ve manumanu motu dia kata kakatia moge zahazaha kamahi kua.

2

2.1-16 Na kotoa ke Vuvu ia e mahoto
1 Kubarae, azei ho kua tu gala ku sisikelnia moge kana kaka motu, tabarae nu tania habuka ho beta ka manaunaua vona. Longoria, kua taem tu sisikelnia kaka, ia na polea kena, ia vavano mule kiriniho ve kena. Na vuna ho azei kua tu lala koto sisikelnia kaka motu, ho ve tu lala koto kakatia moge zahazaha kena ia e lala kete kakatia.
2 Tolu ka lala kubarae, a Vuvu ia e lala kete koto kara manumanu kua dia ta lala dia kata kakatia moge zahazaha kua. Na moge kua a Vuvu e katia ia e mahoto matoto.
3 Tu lala koto papadea polea kara kaka kua e lala kete kakatia moge zahazaha, palaka ho ve tu lala koto kakatia moge zahazaha kena ia e lala kete kakatia. Kubarae tu lohoia da mara beta a Vuvu ni koto kiriniho ve, ai?
4 Karae tu kanizunia na moge mata muli matoto kua a Vuvu e katia ni niho, kua e hada vano niho za ku kakatia ka moge zahazaha kamahi, ki beta ni huria kete kolia ka moge zahazaha? Ho tu lala habuka na moge ke Vuvu e kemi matoto, na vuna e paparakilania kete peleho ni nap koto zuka tapunia ka moge zahazaha, nu vamule vona.
5 Palaka na vuna kua beta matoto za ni kuli koto longoria polea ki beta ve ni kuli koto zuka tapunia ka moge zahazaha, pele, ia tu vavahitinia na magali varitihia ke Vuvu kiriniho. Kua tani vano ni bele na damana kotoa kapou ke Vuvu, ia da e vatunga kavakava matoto kana magali varitihia kiriniho.
6 A Vuvu, da e kadea manumanu laveve, muri na kadia mogemoge kamahi kua dia ta kakatia.
7 Nuhu kamahi kua dia ta lala dia kata babada matoto kua dia kata kakatia moge kemikemi, dia ka lala dia kata kakaze kara glori kamana hiza kapou ke Vuvu, kamana mahuri roroa, ia da a Vuvu e vala na laep kara mahuri roroa ni dia.
8 Palaka nuhu kua dia ta lala dia kata lolohoi kiridia mule, ki beta ni lala kete kukulidia kara matotoka polea, dia ka gala kakatia moge zahazaha kamahi, a Vuvu da e vadua langaria matoto kana magali varitihia kiridia.
9 Bizea kapou matoto da

2:1 Mt 7.1; Lu 6.37. **2:6** Sng 62.12; Snd 24.12.

e dua langalanga kara nuhu kena dia ta lala dia kata kakatia moge zahazaha. Da mugamuganga a vuni Iuda, ba muri nuhu kua beta dia na lala a Vuvu.
10 Palaka a Vuvu da e vala glori kamana hiza kapou, kamana magali malugu na manumanu laveve kua dia ta lala dia kata kakatia moge kemikemi. Da e vala ni vuni Iuda muga ba muri ki vala ve na nuhu kua beta dia na lala a Vuvu.
11 A Vuvu beta ni lala kete hada palipali.

12 Manumanu laveve kua beta dia na lala lo dia ka lala dia kata kakatia moge zahazaha, ia da dia ta golugolu. Ia vata kua beta dia na lala na lo. Kua manumanu laveve kua dia ta lala na lo, dia ka kakatia moge zahazaha, a Vuvu ia da e muri na polealea na poloka lo ki koto kiridia vona.
13 Na vuna mara beta nu lolongoria za na lo nu nap koto mahoto na matani Vuvu. Beta. Nuhu kua dia ta lala dia kata kakatia nazia kua na lo e tatania, ia dia za da dia ta mahoto na matani Vuvu.
14 Manumanu kua beta dia na lala a Vuvu, dia beta na lo ke Vuvu ni dia, palaka na kadia lohoihoia kamana kadia hatuhatua dia ka lala dia kata mumuri na lohoihoia kamahi na poloka lo. Kadia hatuhatua ia e balika kadia lo.
15 Na kadia mogemoge kamahi ia e vabeleni kavakava habuka na lo ke Vuvu e vapolunganga na polokodia. Na vuna na kadia hatuhatua, da e tatania ni dia habuka dia ta kakatia moge kemi, o dia ta kakatia moge zaha. Na vuna boto taza kadia hatuhatua e lala kete papadea polea kiridia, boto taza e lala kete tatania ni dia habuka goloa dia ta kakatia ia e mahoto.
16 Na Kalohua Kemi kua ta vavaketea ia e pebarae, na damana vona kua da a Vuvu ti vala ni Iesus Kristus na galanga kua kete sikelnia lohoihoia laveve kua e ngoro paritigi na poloka manumanu laveve.

2.17-24 A vuni Iuda dia ta lohoia dia ka tania habuka na lo e nap kete kodonidia ni pele mulehidia

17 Kua miu, vuni Iuda; miu ta vavaka maroro na lo, miu ka konakona habuka miu na manumanu ke Vuvu.
18 E limoha, miu kua, miu ta lala matotonia na lohoihoia ke Vuvu, miu ka hada lala nazia e zaha, nazia e kemi, na vuna ti sikulianga miu na lo ke Vuvu.
19 Miu ka lala miu kata tatania habuka, e nap miu kata vatunga dala na manumanu kua matadia e ba keukeu. Miu ka habuka laet kua e hahada kara manumanu kua dia ta mimia na poloka rodo ki beta dia na lala a Vuvu.
20 Miu ta lohoia habuka, e nap miu kata sikulnia manumanu kua dia ta babatola, miu ka nap miu kata sikulnia kapirupiru kotekote matoto. Na vuna miu ta vaka maroro habuka, miu ta pelea na vuvuna lohoihoia

2:11 Lo 10.17.

kemikemi kamana matotoka polea laveve na poloka lo.
21 E limoha, miu ta lala miu kata sisikulnia manumanu motumotu, palaka e kuziha ki beta miu na lala miu kata sisikulni mulehimiu mule? Miu ta lala miu kata tatania na manumanu kubarae, beta dia kata vavanaho, palaka, karae miu mule beta miu na lala miu kata vavanaho?
22 Miu ta lala miu kata tatani barae, "Lahiahia beta miu kata katia makina magali buhua." Palaka karae beta miu na lala miu kata kakatia mogepa magali buhua? Miu ta lala miu kata tatania habuka beta matoto ni kulimiu kara vuvu vairukuruku, palaka beta miu na lala miu kata vavanahea goloaloa na poloka tempel kamahi kana nuhu kua beta dia na lala a Vuvu?
23 Miu ta lala miu kata kokona zahenimiu mule miu ka tania habuka miu ta lala na lo ke Vuvu. Palaka miu mule miu ta lala miu kata raraga halavia na lo, kubarae miu ka vavala hiza zaha ni Vuvu.
24 Na buk kana Paraha e pole na kamiu moge kua, ki tani barae, "Ia vuvuna ni miu, manumanu bukuna vulovulo kua, dia ka gala dedelahania hizani Vuvu."

2.25-29 Vatomutomua matoto

25 Kadolu moge a vuni Iuda kua tolu ta lala tolu kata vavatomutomu, ia e kemi, kua tolu na lala tolu kata mumuri papa na lo. Palaka tolu na gala raraga halavia na lo, ia vata kua tu vatomutomuha kava, ia ho tu ba habuka ma beta nu vatomutomuha.
26 Kua nuhu kua beta dia na lala dia kata vavatomutomu, kua dia na lala dia kata mumuri papa na lo, karae mara beta a Vuvu, ni hadavidia ni tania habuka, ti vatomutomuhadia kava?
27 E limoha, miu vuni Iuda, miu ta lala kemikemihia matoto na lo ke Vuvu, ki vatomutomuhamiu. Palaka kua ta miu na raraga halavia na lo, pele na kaka kua beta ni lala a Vuvu ki beta ni vatomutomuha ia, palaka ki mumuri papa na lo, da ti padea polea kirimiu.
28 Ia vata kua ta kamama kamani katiti hiro na Iuda hiro ka valohiho, o kua e vatomutomuha ho, ia beta nu Iuda matoto kena, beu.
29 Kaka Iuda matoto, ia kua poloka e mahoto na matani Vuvu. Vatomutomua matoto beta ni kua e keketoa hulita kaka, beu. Vatomutomua matoto ia kua kaka kete pokizia kana mogemoge kamana kana lohoihoia kamahi. Moge kua mara beta ni bele na mogepa murimuri na polea kua e vapolunganga na lo, beu. Na goloa kua ia na Vule Tumonga ke Vuvu e lala kete vavabelenia na poloka kaka. Azei kua na Vule tumonga ti pokizia kana mogemoge kamahi, ia beta ni hizanga na matana manumanu. Palaka na matani Vuvu, kaka kena ia hizana

2:24 Ais 52.5. **2:29** Lo 30.6.

vona.

3

3.1-8 Moge zaha mara beta ni ditaduria na moge kemi

1 Goloa kemi zia e lala kete
bebele na mogepa vatomu-
tomua? A vuni Iuda dia ta
vinim ziha nuhu kua beta
muga dia na lala a Vuvu, na
mogepa vatomutomua?
2 E limoha! A Vuvu e vala
goloa kemikemi matoto luba
ni vuni Iuda. Muga matoto,
a Vuvu ia e vala kana polea
ni dia, dia kata hada poto
vona.
3 E ki matoto habuka, a
vuni Iuda luba beta dia na
muri papa na polea kua.
Palaka e kuziha? Kua ni beta
dia na bilip, karae da e katia
a Vuvu ki beta kete muri na
kana polea mule?
4 Mara beta! Manu-
manu laveve dia ta lala
dia kata mata vairukuruku,
palaka a Vuvu katiu papa,
ia mara beta matoto ni
vairuku. Habuka kua na
polea kana Paraha e tania,

> "Vuvu kua kunu pole,
> ka polea laveve ia e
> mahoto ki matoto za.
> Kua dia na lohoia dia
> kata koto kiriniho, ia
> da tu vinim kotoa za."

5 Palaka manumanu taza
dia ta lala dia kata tani
barae, "Moge zahazaha kua
hita ta kakatia ia e kemi.
Na galangana vona. Kahita
moge zahazaha ia kete vabe-
lenia kemia ke Vuvu kiri-
hita nuhuta moge zahazaha.
Kubarae, e beta ni mahoto
kua a Vuvu keteni kokoto ve
kirihita taraka moge zahaz-
aha."
6 Polea kua, beta matoto ni
matoto! Kua ta polea kuari
ni matoto, pele a Vuvu da
ti koto ziha kara manumanu
na vulovulo?
7 Palaka manumanu taza
da dia ta vaigege ve dia
ka tani barae, "Kua kagu
mogepa vairukua ni lala
kete vavabelenia na mogepa
matotoka polea ke Vuvu, ki
vavala ve glori vona, pele
da ti tani zingania kirigu
habuka hau ta kakanaka
moge zahazaha, ki koto
kirigu?"
8 Polea kua ia balika polea
mavuru kua manumanu dia
ta lala dia kata tatania, "Tolu
kata dopa katia moge za-
hazaha, ia na moge kemi
kete bele." Manumanu taza
dia ta lala dia kata papadea
polea kirigu dia ka tatania
habuka, polea kua ta lala
kata vavala na manumanu,
ia e balika polea mavuru
kuari za. Palaka a Vuvu da
e koto kara nuhu kua dia ta
tatania polea kua, ki kati za-
hatia matoto ni dia, dangea
kadia moge zahazaha.

3.9-20 Beta matoto kaka katiu kua ni beta kana manaunaua vona

9 Pele da ti kuziha kua?
Karae tolu a vuni Iuda, tolu
ta dopa tolu ka mahoto livu-
tia manumanu motu? Beta
matoto! Na vuna kava
tolu mule kava tolu te tania
habuka, tolu laveve tolu ta
lala tolu kata kakatia moge
zahazaha, tolu vuni Iuda ia
mai a vuni haiden ve.

3:4 Sng 51.4. **3:10** Sng 14.1-3; 53.1-3.

10 Na vuna na polea ke
Vuvu e tani barae,
"Ti beta matoto kaka
katiu ni mahoto. Beta
matoto.
11 Ti beta matoto kaka katiu
kua kana save kemi
vona. Ti beta matoto
kaka katiu ni kakaze
kiri Vuvu.
12 Manumanu laveve dia
te vala lamadia kiri
Vuvu kava. Manu-
manu laveve dia te
kubarae laveve, dia ta
manumanu zahazaha
matoto. Ti beta kaka
katiu kua ni lala kete
kakatia moge pa. Beta
matoto.
13 Polea kua e lala kete
gogotala na havadia,
e mavuru balika
mavuruka kaka mate
na poloka lovo kua e
ngapa vatada. Kadia
polea laveve ia e vonu
na vairukua za. Hava-
dia e vonu na polea
kua kete vavairohia
kaka, balika posin
kana matabunu zaha.
14 Havadia ia e vonu za
na varidelaha kara
vairovairoa na kaka
motu.
15 Dia ta lala dia kata barib-
ari taputapu za kua
dia kata hubi matehia
kaka.
16 Dia ta lala dia kata lobilobi
dia na katikati goloa
kua kete kerohia mi-
anga kana manumanu
motu.
17 Beta dia na lala na mogepa
magali katiua kamana
kaka motu.
18 Beta matoto za dia na
kuahinia a Vuvu."
19 Tolu ta lala kubarae,
na polea laveve na lo, ia
e valanga kana nuhu kua
e tanga kete valanga ni
dia, dia kata mumuri vona.
Kubarae mara beta kaka
katiu ni tani barae, "Hau kua
hau beta kagu manaunaua
vona." Beta matoto. Tolu
laveve na palaka laveve, ia
kadolu manaunaua vona na
matani Vuvu.
20 Na vuna mara beta kaka
katiu ni mahoto na matani
Vuvu na vuna kua e lala
kete mumuri na lo. Na vuna
tolu ta lala, na taem tolu te
dopa tolu kene hahada lala
na lo, pale, ia ti ba dopa kini
vavatunga kavakava kadolu
moge zahazaha kamahi.

3.21-31 Kaka kua e bilip ni Iesus Kristus ia ti valanga hiza kua, kaka kua e mahoto vona

21 Palaka kua, a Vuvu
ti vatunga na dala motu
katiu kua tolu kata muri
vona, tolu na mahoto na
matani Vuvu vona. Beta
ni na dalangana murimuria
na lo. Beta. Na dala
kua, ia a Vuvu e mapamapa
vona, polealeana ki ngoro
na poloka lo ke Moses ka-
mana profet kamahi bukuni
varira.
22 Na polea kua ia pe-
barae. Manumanu laveve
kua dia ta bilip ni Iesus Kris-
tus, ia a Vuvu e kohanidia na
manumanu kua dia ta ma-
hoto na matana. A Vuvu e
kati baraenia na manumanu
laveve kua dia ta bilip ni
Kristus, ia vata kua ho azei
o nazia kua tu katia kava.

3:13 Sng 5.9; Sng 140.3. **3:14** Sng 10.7. **3:15** Ais 59.7-8. **3:18** Sng 36.1.
3:20 Sng 143.2; Ga 2.16. **3:22** Ga 2.16.

23 Na vuna tolu manumanu laveve, tolu ta katia moge zahazaha, ki mara beta matoto kaka katiu ni nap kete mia na poloka glori ke Vuvu.
24 Palaka kua, a Vuvu ti katidolu tolu kene mahoto na matana, na vuna na kana mahariharia mata muli kua e vala vetania ni dolu na vuna ni Kristus Iesus, kua e pele gotalani mulehidolu na karabus na moge zahazaha.
25 A Vuvu, ia ti opa ni Tuna mule kete mate topona ni maliki kete pele kakava manaunaua kana nuhu kua dia ta bilip vona. A Vuvu e kati baraenia, kana magali varitihia kiridolu taraka moge zahazaha kini malugunia. Kini vatunga kavakava habuka ia e mahoto matoto. Na vuna muga, ia e hada vanonia za ki beta ni huria kete koli tapunia moge zahazaha.
26 Palaka meni na taem kua, a Vuvu ti vatunga kavakava habuka ia mule ia e mahoto matoto. Kubarae, manumanu laveve kua dia ta bilip ni Iesus, a Vuvu e lala kete kohanidia, na manumanu kua dia ta mahotohoto na matana.
27 Kua tani pebarae, pele azei da ti nap keteni kona zaheni mulehia? Beta matoto. Na vuna a Vuvu beta ni tania habuka ti beta kadolu manaunaua na vuna kua tolu ta mumuri na lo. Beta. Kaka kua e bilip ni Iesus za, ia da a Vuvu e kohania ia na kaka kua e mahoto na matana.
28 Kubarae, tolu kata lala matotonia pebarae, tolu ta mahoto na matani Vuvu na dalangana bilip za. Beta ni na dalangana muria na lo.
29 Pele, karae a Vuvu ia na Vuvu ke vuni Iuda za? Beu. Karae beta ia ni na Vuvu kana nuhu kua beta dia na lala a Vuvu ve? E, ia kadia Vuvu ve.
30 A Vuvu ia e katiu papa za. Ki lala kete hahada kara bilip kana kaka kua bukuni Iuda, ia mai kana nuhu kua beta dia na lala a Vuvu, ki kokohanidia na manumanu kua dia ta mahoto na matana.
31 Pele kua tolu ne tatania habuka na bilip ia ti na goloa matoto, pele tolu keteni zuka tapunia na lo? Beta matoto! Kua tolu na bilip matoto, pele ia da ti nap tolu keteni vabadangania na lo.

4

4.1-12 A Vuvu e kohania a Abraham na kaka kua e mahoto

1 A Abraham ia na tinoni balika tolu, e ia ki na tubudolu. Da tolu kata tani ziha ni Abraham?
2 Kua ni matoto a Abraham e katia moge kemi a Vuvu kini kohania ia na kaka kua e mahoto, pele e nap a Abraham kete vazaheni mulehia hizana. Palaka na matani Vuvu, a Abraham beta za ni katia goloa kemi katiu kua kete nap kete vazahezaheni mulehia vona.
3 Na poloka buk ke Vuvu e tani ziha? "A Abraham, ia e bilip ni Vuvu, a Vuvu kini kohania ia na kaka kua e mahoto."

3:30 Lo 6.4; Ga 3.20. **4:3** Stt 15.6; Ga 3.6.

4 Kua kaka katiu kini katia galanga kini kadoa vona,
pele na kadoana, e beta ni
kohanga na presen. Beu.
Kadoana kena e pelea, ia na
koliana kana galanga kua ia
e katia.
5 Palaka a Vuvu ia e ko-
hania manumanu zahazaha,
dia ta mahoto na matana,
ia na vuna kua dia ta bilip
za. Beta ni vuna na galanga
kemi katiu kua dia ta katia.
6 A Devit ia e pole ve na
goloa kua ki tania. Ia e pole
na hilohiloa kana kakanaka
moge zahazaha kua a Vuvu
ti kati kemihia matoto vona,
kini kohania ia na kaka kua
e mahoto na matana. Ia
vata kua e katia galanga
kemikemi o beta.
7 A Devit e tani barae,
"Hilohiloa kapou e lala
kete bele na kaka kua
kana manaunaua a
Vuvu ti lohoi bala a
Vuvu kini kari havu-
tia kana manaunaua
kamahi.
8 Hilohiloa kapou e lala
kete bele na kaka kua
a Vuvu da ti lohoi
bala kana manaunaua
kamahi."
9 Pele karae, da a Vuvu e
kati kemihia za na nuhu kua
e vatomutomuhadia za ai? O
karae mara beta a Vuvu ni
kati kemihia ve na nuhu kua
beta ni vatomutomuhadia?
Pele, tolu kata tani ziha ni
Abraham? Tolu ta tatania
habuka, a Abraham e bilip
ni Vuvu, kubarae, na vuna
na kana bilip za, a Vuvu kini
kohania ia na kaka kua e
mahoto na matana.
10 Pele ngiza matoto, kua a
Vuvu ti kohania a Abraham,
na kaka kua e mahoto na
matana, karae muga o muri
na kua ti vatomutomuha ia?
Tolu ta lala, a Abraham ia
ma beta ni vatomutomuha
ia, a Vuvu kini kohania ia
na kaka kua e mahoto na
matana.
11 Kana vatomutomua
ia na mak kua e vatunga
habuka, ia e muga ki bilip,
a Vuvu kini kohania ia kaka
kua e mahoto na matana, ba
muri kini vatomutomuha ia.
Kubarae a Abraham ia na
mugapa tubuna manumanu
laveve kua dia ta bilip ni
Vuvu, a Vuvu kini kohanidia
na manumanu kua dia ta
mahoto na matana, ia vata
kua beta ni vatomutomuha-
dia.
12 Nuhu kua e vatomuto-
muhadia, ia dia na habu
tubuni Abraham ve. Na
vuna dia ta muri na kana
moge dia ka bilip, habuka
kua ia e bilip muga ni Vuvu,
ba muri kini vatomutomuha
ia.

4.13-25 Na promis ke Vuvu ia kana manumanu laveve kua dia ta bilip

13 Varira a Vuvu e ma-
pamapa ni Abraham kamani
habu tubuna habuka, kete
vala garigari laveve ni dia.
Kilaka kua, beta lo, a Abra-
ham ki beta ni mumuri na
lo, a Vuvu ki katia na promis
kua kamana. A Abraham ia
e bilip za na polea ke Vuvu,
a Vuvu ia kini kohania ia na
kaka kua e mahoto. Kubarae
a Vuvu kini vala na promis
kua vona.

4:7 Sng 32.1-2. **4:11** Stt 17.10. **4:13** Stt 17.4-6; 22.17-18; Ga 3.29. **4:14** Ga 3.18.

14 Kua ni matoto habuka,
nuhu kua dia ta lala dia kata
mumuri na lo, da dia za
da dia ta pelea na goloaloa
laveve kua a Vuvu e promis
kete vala, pele da na bilip ti
beta galangana. Na promis
ke Vuvu ve, da ti venga za.
15 Na vuna na lo, e bele,
manumanu ki beta dia na
lala dia kata mumuri vona,
kubarae magalini Vuvu ki
lala kete halavidi kiridia.
Palaka kua tani beta lo, da
ti mara beta tolu na padea
polea kara kaka tolu na tania
habuka beta ni lala kete mu-
muri na lo.
16 Kubarae, bilip ia na
goloa kapou. Na promis
ke Vuvu, ia e vala vetanga
ni habu tubuni Abraham
laveve balika presen katiu.
Ia vata kua tolu ta mumuri
o kua beta tolu na mumuri
na lo ke vuni Iuda. Na vuna
a Abraham ia na tamana
manumanu laveve kua dia
ta bilip.
17 Balika kua na buk ke
Vuvu e tania, "Kava te katiho
kunu kara tubuna manu-
manu laveve." Na promis
kua, e bele na vuna, a Abra-
ham ia e bilip ni Vuvu,
na Vuvu kua e lala kete
valamari mulehia kaka na
matea. Ki katia ve goloaloa
laveve kua varira beta ni
bele, ki bele.
18 Kilaka kua a Vuvu e vala
promis ni Abraham habuka,
a Abraham da e kara habu
tubuna manumanu laveve, a
Abraham beta ni lala a Vuvu
da e kati zingania goloaloa
laveve kua e promis kete
katia. Na vuna goloa mata
barae kua e vitiha matoto.
Palaka a Abraham e bilip ni
Vuvu, kubarae ia kini kara
tubuna manumanu laveve,
habuka kua a Vuvu e tani
barae vona, "Habu kapupu,
da dia ta luba matoto, balika
vitovito kamahi."
19 A Abraham kana kris-
mas ti 100, kini lapunu zaha
matoto, ia ki lala habuka ti
mara beta ni taruhia kapiru,
ki vano ve a gona a Sara, e
kupi ki mara beta ni kove.
Palaka kana bilip ia e ba
matuha matoto.
20 A Abraham e taruhia
kana lohoihoia za na promis
kua, ki beta ni lohoi ruarua,
ni vatia bilip. Kana bilip e
vatuharia poloka. Ia e vala
glori ni Vuvu.
21 Ia e bilip matoto za
habuka, a Vuvu e nap kete
katia goloa laveve kua e ma-
pamapa kete katia.
22 Na vuna na bilip ke
Abraham za, a Vuvu kini
kohania ia na kaka kua e
mahoto na matana.
23 Na polea kua e vapol-
unganga na poloka buk ke
Vuvu ki tani barae voa, "A
Vuvu e kohania na kaka kua
e mahoto na matani Vuvu."
Polea kua e beta ni tania kiri
Abraham za, beta.
24 Ia e tania kiridolu nuhu
kua a Vuvu ti kohanidolu na
nuhu kua tolu ta mahoto na
matana, tolu ka bilip ve ni
Vuvu kua e valamari mule-
hia a Iesus kadolu Paraha na
matea.
25 Na vuvuna na kadolu
manaunaua kamahi, a Vuvu
ia kini vatia za manumanu
dia kene hubi matehia a

4:16 Ga 3.7. **4:17** Stt 17.5. **4:18** Stt 15.5. **4:19** Stt 17.17. **4:25** Ais 53.4-5.

Iesus. A Vuvu ki valamari mulehia na matmat, kete nap tolu kata mahoto na matana.

5

5.1-11 A Vuvu e kohanidolu na manumanu kua e mahoto na matana

1 Kubarae, a Vuvu kini kohanidolu na manumanu kua tolu ta mahoto na matana na vuna kua tolu te bilip kava, kini beta tolu ne ma vavarizahati kamani Vuvu, na vuna na galanga kua kadolu Paraha a Iesus Kristus e katia kadolu.

2 Na vuna kua tolu te bilip, a Kristus ia ti peledolu kini taruhidolu, tolu kene mimia na poloka mahariharia ke Vuvu matoto. Kubarae tolu ka lala tolu kata guguria a Vuvu kete peledolu, tolu na zahe mia papa matoto kamana heta na lagato, tolu na hilohilo kamana.

3 Beta ni goloa kua za kua tolu ta hilohilo vona. Beu. Tolu kata hilohilo ve kua ta na bizea ni dudua taduridolu ve. Na vuna tolu ta lala, bizea kamahi ia kara kadolu kemia. Bizea kamahi kua tolu ta hahatunia, ia e vatuharidolu tolu ka madi ki babada.

4 Kua tolu na madi ni bada, pele da tolu te nap tolu keteni pala katia na parakilakilanga kua e bebele kiridolu. Kua tolu na papala katia na parakilakilanga kua e mamai kiridolu, pele, da tolu te bilip ni Vuvu tolu kene guguru kirina kete kodonidolu, ni pele mulehidolu.

5 Kua tolu kene hahatu a Vuvu kete kodonidolu, pele beta tolu na lala tolu kata hahatu veta. Beta. Na vuna a Vuvu kava ti vala na Vule Tumonga ni dolu, kamana moge ke Vuvu kua e lala kete kukulina kara manumanu, kua na Vule Tumonga ti valikiria kara polokodolu.

6 Kilaka kua beta matoto kadolu matuhanga kua tolu kata kodoni mulehidolu, a Kristus ia ti bele na taem kena matoto, kini mate kete kodonidolu, nuhuta moge zahazaha.

7 E limoha, mara beta kaka katiu ni dolu kua, ni nap kete vala ia mule, ni mate kua kete kodonia kaka mahoto katiu. Palaka tauka e nap kaka katiu e kulina kete vala ia mule ni mate kara kaka katiu kua e dopa ki kemi matoto.

8 Palaka a Vuvu ia e vatunga habuka e kulina matoto kiridolu, ia kini geria a Kristus kete ziho ni mate kiridolu, kilaka kua tolu ta ba mimia na poloka kadolu moge zahazaha kamahi.

9 A Kristus e mate topona ki maliki kete vazuguvidolu tolu na klin, a Vuvu kini kohanidolu na manumanu kua tolu ta mahoto na matana. Kubarae tolu kene lala matotonia habuka, da e kodonidolu dopa matoto, na vuna da tolu te mia papa kamana, na taem kua ia keteni koto kara manumanu na kana kotoa kapou ba muri.

10 Na vuna, kilaka kua tolu ta ba vavagi he Vuvu, a Tuni Vuvu ia ti mate kete vahozovia mogepa zahanga na pi-

daka dolu kamani Vuvu, kini katidolu tolu kene magali katiu kamani Vuvu. Kua na Tuni Vuvu ia ti mahuri roro, kubarae, na kana mahuria, ia tolu ta lala matotonia habuka a Vuvu da e pele mulehidolu.

11 E ki beta ni na goloa kua za, beu, kua ti nap tolu keteni hilohilo matoto ni Vuvu, na vuna na kadolu Paraha a Iesus Kristus, na kaka kua ti katidolu tolu kene magali katiu kamani Vuvu.

5.12-21 A Adam ia e katia tolu ka varimateai palaka a Iesus ia ti katidolu tolu kene mahuri

12 Kilaka kua a Adam e poke na pekato, ia na taem kena na moge zahazaha ti holiholia manumanu laveve na vulovulo. Kubarae na moge zaha kua a Adam e katia, ia ti vala matea ni dolu. Kubarae matea kini duazia manumanu laveve, na vuna manumanu laveve dia te pekato.

13 Na moge zahazaha ia muga za ti lohu ri na vulovulo, ba muri lo kini valanga. Kubarae, na taem kua e beta na lo, beta ni lala kete vavapolu tadura na moge zahazaha kana kaka.

14 Palaka na taem ke Adam ki mai, mai ki paria na taem ke Moses, matea ia ditaduria za manumanu. Manumanu taza beta dia na katia moge zaha kua a Adam e katia, palaka matea ia e ditaduridia ve.

A Adam ia e balika piksa kana kaka kua kete bele ba muri.

15 Palaka na pekato ke Adam beta ni balika mahariharia ke Vuvu. Beta matoto. Moge zaha kana kaka katiu papa, ia e katia manumanu motu ve dia ka varimateai vona. Palaka na matuhanga kana mahariharia ke Vuvu, ia e vinim matoto na matuhanga kana matea, ki kari havutia matoto na manumanu. A Vuvu kini kohanidolu na manumanu kua tolu ta mahoto na matana. Ia na presen mata muli kua, kua a Vuvu e vala vetania na manumanu luba matoto, na vuna na mahariharia kana kaka katiu papa za kua, a Iesus Kristus.

16 Ki vano ve, na presen ke Vuvu, ia e vala goloa motu ni dolu, na manaunaua kana kaka katiu kua, ia e vala goloa motu ve katiu ni dolu. Moge zaha kua na kaka katiu papa e katia, ia ti katia a Vuvu kini tania habuka, manumanu laveve da dia ta varimateai. Palaka na presen ke Vuvu, ia e kubarae; kua manumanu dia ta ba kakatia moge zahazaha, a Vuvu ia ti maharidia kini kohanidia na manumanu kua dia ta mahoto na matana.

17 Na pekato kana kaka katiu kua a Adam, ti katia na matea, kini balika king, kini diditaduridolu manumanu laveve. Palaka na mahariharia kamana presen ke Vuvu, ia e dopa ki vinim na matuhanga kana matea, ki dopa ki kapou livutia. Kubarae da tolu

5:12 Stt 3.6.

ta lala matotonia kubarae, manumanu laveve kua dia ta pelea na mahariharia ke Vuvu, a Vuvu kini kohanidia na manumanu kua dia ta mahoto na matana, ia da dia ta pelea mahuri roroa dia ka kara king, na vuna na galanga kana kaka katiu za kua, a Iesus Kristus.

18 Kubarae, na manaunaua katiu papa kua a Adam e katia, ia ti katia, a Vuvu kini koto kara manumanu laveve. Palaka a Kristus, ia e katia moge katiu ve kua e mahoto, kubarae, a Vuvu kini lohoia kana moge kua, ia kini kohanidolu na manumanu kua tolu ta mahoto na matana, ia kini vala mahuria ni dolu laveve.
19 Na vuna kua kaka katiu e bikhet ni Vuvu, manumanu luba dia kene kara manumanu zahazaha. Palaka na vuna kua kaka katiu e longoria polea ke Vuvu, manumanu luba da dia ta katua dia ka mahoto na matani Vuvu.

20 Na lo ke Vuvu e valanga na manumanu, kete vatunga kavakava na moge zahazaha kana manumanu dia na hada lala. Palaka kua ti vano manumanu dia kene dopa kakatia moge zahazaha, a Vuvu ia ti ba dopa kini maharidia matoto.
21 Kubarae, muga na moge zahazaha e kara king ki vala matea ni dolu. Palaka kua, na mahariharia ke Vuvu ti kara king. Na galanga kua a Iesus Kristus e katia, a Vuvu kini maharidolu matoto, kini kohanidolu na manumanu kua tolu ta mahoto na matana.

6

6.1-4 Tolu te mate kamani Kristus

1 Pele tolu kata tani ziha, kua? Tolu kata ma kakatia pekato, a Vuvu kete dopa ni maharidolu, ai?
2 Beta matoto! Tolu te balika kaka kua ti mate kava, kini mara beta tolu ne katia moge zaha. Da tolu te ma kakati zingania moge zahazaha kua?
3 O beta miu na lala habuka, kilaka kua miu ta bilip miu ka kara Kristen, miu ka pelea baptais, ia miu te lupu mate kamani Kristus Iesus?
4 Kilaka kua tolu ta pelea baptais, ia e balika, tolu ta mate kamana ki tavuanga tolu kamani Kristus. Na matuhanga kapou ke Tamana, ia e valamari mulehia a Kristus na matea. Kubarae ia da tolu ve da tolu ta mahuri tolu ka vavana na laep vahoru.

6.5-14 Da tolu ta mahuri roro kamani Kristus

5 Kua tolu na lupu kamani Kristus tolu na mate balika kua ia e mate, ia da tolu ta lupu ve kamana tolu ka mahuri mule na matea.
6 Na vuna tolu ta lala habuka, kadolu hatuhatua bura, kua kara moge zahazaha, ia tolu te nilinia kamani Kristus, kini mate. Kubarae na moge zahazaha ti beta kana matuhanga keteni ma papaho taduridolu. Ti beta

6:4 Kl 2.12.

tolu keteni ma vovora kana moge zahazaha.

7 Na vuna kaka kua kava ti mate, ia ti beta ni ma kakarabus kana matuhanga kana moge zahazaha.

8 Kubarae, kua tolu ne mate kava kamani Kristus, ia tolu ta bilip ve habuka da tolu ta mahuri ve kamana.

9 Na vuna tolu te lala matotonia habuka, a Kristus ti valamari muleha na matea, kubarae ki mara beta ni mate mule ve. Matea ti beta kana matuhanga kete ditaduria.

10 A Kristus e mate boto katiu papa za, kini vinim na moge zahazaha. Kua nina kua, ia ti mahuri kini mimia kamani Vuvu heta.

11 Kubarae miu pelea lohoihoia kua habuka, miu ve miu te mate kava kini beta na matuhanga kana moge zahazaha ni ma papaho tadurimiu. Beta. Miu ve miu te mahuri kamani Iesus Kristus, miu kene mimia kamani Vuvu ve.

12 Kubarae, tabarae miu na ma vatia na moge zahazaha ni kara king ni bosim livuhamiu, na vuna, livuhadolu kua, ia da e mate. Kubarae tabarae tolu na ma mumuri na hatuhatua zahazaha kara livuhadolu.

13 Tabarae matoto miu na vatia moge zahazaha ni bosim limamiu o kabemiu o na dihura livuhamiu katiu miu na kakatia moge zahazaha. Palaka miu vala livuhamiu laveve ni vano ni Vuvu balika opa, na vuna ia kava ti vala laep vahoru ni miu kava. Kubarae miu vala livuhamiu laveve a Vuvu kete katia galanga kua e mahoto vona.

14 Na vuna moge zahazaha ti beta kete ma kara kamiu tubu, ni bobosim miu. Na vuna ti beta lo ni ma hahada ni miu. Na mahariharia ke Vuvu, ti bosim miu.

6.15-23 Tolu te kara vora kana moge mahoto

15 Pele tolu kata tani ziha? Tolu kata ma kakatia moge zahazaha na vuna kua na mahariharia ke Vuvu ti hahada ni dolu? Beta matoto!

16 Beta miu na lala? Kua miu na vala mulehimiu na kaka katiu kete bosim miu, ia kava miu te kara kana vora vetanga kava kena? Ia pebarae za. Miu ta nap miu kata kara vora vetanga kana moge zahazaha, miu ta mate vona. O, miu ta nap miu kata muri na polea ke Vuvu, miu na kara kaka kua e mahoto na matani Vuvu.

17 Palaka tolu kata hate motunia matoto a Vuvu. Na vuna, varira ia miu ta vora vetanga kana moge zahazaha, palaka kua, miu te vala polokomiu laveve miu kene pelea miu kene mumuri na matotoka polea kua hita ta vaketekete ni miu vona.

18 A Vuvu ti pele kakava miu na karabus na moge zahazaha, kua muga miu ta vovora kana. Kua miu kene kara vora kana kamiu tubu vahoru. Tubu kua, ia na moge kua e mahoto matoto.

19 Hau ta tani muria lohoihoia kua muri na kadolu moge kua tolu ta lala kemikemihia. Na vuna ma beta miu na lohoi vutuvutuhia na lohoihoia

kua ta popole vona. Varira miu ta vatimiu mule miu kene kara vora vetanga kana moge kua e molumolua na matani Vuvu, kamana moge zahazaha. Kua miu vatia livuhamiu ni kara vora vetanga kana moge kua e mahoto matoto. Miu kata kara manumanu ke Vuvu matoto, miu na tumonga.

20 Kilaka kua miu ta ba vovora vetanga kana moge zahazaha, ia beta na moge kua e mahoto matoto ni bosim miu.

21 Palaka na goloa kemi zia miu ta pelea na mogemoge kua miu te pupuae mule vona? Beta miu na pelea goloa kemi katiu vona. Mogemoge kamahi kena e katimiu, miu ka varimateai.

22 Palaka kua, ti beta miu ne ma kakarabus na matuhanga kana moge zahazaha. Palaka miu te kara voravora vetanga ke Vuvu. Kua miu te kakatia mogemoge kua kete katimiu, miu na tumonga, miu na pelea na laep kara mahuri roroa.

23 Na vuna, kadoana moge zahazaha, ia matea za. Palaka na presen kua a Vuvu e vala vetania ni dolu, ia na laep kara mahuri roroa, kua a Iesus Kristus kadolu Paraha, e vala ni dolu.

7

7.1-6 Meni kua ia tolu te kakatia galangalanga kamana hatuhatua vahoru

1 Habu tazigu, miu kena ia miu ta lala kemikemihia na lo. Miu ka lala habuka, kua kaka e ba mamahuri, ia na lo e hahada vona. Palaka kua taem ti vano kini mate, ia na lo ti beta ni ma hahada vona.

2 Kua tavine katiu ni kabania tamohane katiu, kua gona tamohane ni ba mamahuri, pele na lo ia e paho taduria kamani gona tamohane. Palaka kua tani vano na tamohane ni mate, pale, na lo ti beta ni ma papaho taduria kamani gona.

3 Kubarae, kua ta gona tamohane ni ba mamahuri, ia ni vano kabania tamohane motu, ia da ti katia mogepa magali buhua kena. Palaka kua gona tamohane ni mate, na lo ti beta kana polea na tavine kena. Ia e nap e lahi mule. Beta ni katia mogepa magali buhua kena.

4 Kubarae, habu tazigu, miu te lupu kamana livuhani Kristus, miu kene mate kava, kubarae na lo ti beta ni ma hahada ni miu. Miu te kara manumanu kana kaka motu, kana kaka kua e valamari muleha na matea. Kubarae, ti nap miu keteni vavabelenia moge kemikemi kua a Vuvu e lala kete kukulina kirina.

5 Kilaka kua na hatuhatua kadolu tinoninoni kua muga kua e ba bosim tolu, na hatuhatua kara moge zahazaha e gala ki tutuha zahezahe na polokodolu. Na lo ia e gala ki kakavunia hatuhatua zaha kua kara moge zahazaha tolu ka gala kakatia. Kubarae tolu ka varimateai.

6 Palaka kua tolu te mate, tolu kene vatia kava na goloa kua e kakarabusnidolu. Na

lo ti beta ni nap keteni ma kakarabusnidolu. Kua ti nap tolu keteni vora matoto ni Vuvu, muri na dala vahoru kana Vule Tumonga. Beta ni muri na dala bura kua kana lo.

7.7-13 Na moge zahazaha ti vairohidolu

7 Pele tolu kata tani ziha? Kua na lo ni lala kete kakavunia kadolu hatuhatua kara moge zahazaha, karae na lo ia na goloa zaha katiu balika moge zahazaha? Beta! Na lo beta ni goloa zaha, kana galanga ia kete vatunga kavakava kadolu moge zaha. Hau mara beta na lala habuka e beta ni kemi kata ngarea goloa kana kaka motu, kua na lo ni beta ni tani barae, "Tabarae nu ngarea goloa kana kaka motu."

8 Palaka na moge zaha, ia ti pelea dala na polea kuari na lo, ia kini kavunia hatuhatua zahazaha kamahi kara ngaroa na polokogu. Kua ni beta lo, moge zahazaha da beta kana matuhanga.

9 Kilaka kua ma beta na lala na lo, hau ta mahuri. Palaka kua ti vano hau kene lala na polea kamahi na poloka lo, kene hada lala, pale na moge zaha ia ti mahuri na polokogu, pale, hau te mate.

10 Hau te paria pebarae, na lo kua e kemi ki valanga kete vatunga dala ni niau kata paria mahuria vona, ia ti beta ni katia goloa kua, palaka ti katiau kene mate.

11 Na moge zaha, ia ti paria dala na lo kini rukiau, ia kini hubi matehiau.

12 Palaka tolu kata tani ziha na lo? Na lo ia e pe ni Vuvu ki mai. Na polea laveve na poloka lo ia ke Vuvu. Na lo e tumonga, ki mahoto ki kemi.

13 Pele, tauka na goloa kemi kua ti hubi matehiau? Beta matoto. Na moge zaha ia e hubi matehiau. Na moge zaha e pelea za na goloa kemi kua, kini vamatehiau vona. A Vuvu e vatia na moge zaha ki kati baraenia, na vuna e kulina na moge zaha kete bele kavakava, tolu kata hada lala habuka na moge zaha ia na goloa zaha matoto. Ia na dala kua, na lo ti vabeleni kavakavania habuka, moge zahazaha ia na goloa katiu kua e mavuru zahazaha matoto.

7.14-25 Moge zahazaha e bosim kadolu laep

14 Tolu ta lala habuka na lo ia ke Vuvu, ia ki pe ni Vuvu. Palaka hau ia na tinoni vetanga, na moge zahazaha ki karabusniau matoto, hau kene kara kana vora vetanga.

15 Ki beta na lala kata lohoi lala nazia hau ta lala kata kakatia. E kuligu matoto kata katia moge kemi. Palaka kini beta ne kakatia. Palaka te vano kene kakatia mogemoge kua e beta ni lala kete kuligu kata kakatia.

16 Palaka kua ta na katia nazia kua e beta ni kuligu

7:7 Kis 20.17; Lo 5.21. **7:11** Stt 3.13. **7:15** Ga 5.17.

kata katia, pele, ia ti va-
vatunga habuka na lo ia na
goloa kemi.
17 Kubarae, ti beta ni hau
mule kua te gala kene kaka-
tia moge zahazaha kamahi
kua. Beu. Na moge zaha
mule kua na polokogu, ia
mule e gala ki kakatia.
18 Hau te lala habuka
beta matoto hatuhatua kemi
katiu na polokogu. Hau ta
popole na kagu hatuhatua
kua, kadolu tinoninoni. Hau
e lala kete kuligu kata kaka-
tia moge kemi, palaka ki
mara beta.
19 Moge kemi kua kuligu
kata katia, ia ti beta ne kaka-
tia. Moge zaha kua e beta
ni kuligu kata katia, ia te
kakatia.
20 Kubarae, kua na lala
kata kakatia nazia kua e beta
ni kuligu kata kakatia, ia
ti vatunga habuka, beta ni
na kagu lohoihoia mule na
kakatia goloa kena, ia na
moge zaha kua na polokogu
kena e gala ki kakatia.

21 Hau kene paria habuka
na lo kua nina ia ti gagala:
Kua kini kuligu kata katia
moge kemi, hau te gala kene
kakatia moge zahazaha.
22 Na polokogu matoto,
hau e kuligu matoto kara lo
ke Vuvu.
23 Palaka hau ta hahatunia
na lo katiu motu ve vona kua
e gagala na poloki livuhagu.
E gala ki vavarihubi kamana
lo kua na poloka kagu lohoi-
hoia. Na lo kua, ia e lala kete
ditaduriau ni katiau na kara
kana vora vetanga ka gala
kakatia moge zahazaha.
24 Kazaha hau! Azei da ti
nap keteni kodoniau, ni nap
kata zuka tapunia na livuha
kara matea kua?
25 Hau ta hate motunia
matoto a Vuvu! A Iesus Kris-
tus kadolu Paraha za, ia e
nap kete kodoniau. Kubarae,
na kagu lohoihoia matoto,
hau ta vora kana lo ke Vuvu.
Palaka kagu hatuhatua kua
kadolu tinoninoni, ia hau ta
vora vetanga kana moge za-
hazaha.

8

8.1-11 A Kristus e pele kakava na moge zaha ki vala Vule Tumonga ni dolu

1 Kubarae tolu manumanu
kua na poloki Kristus Iesus,
na lo mara beta ni koto kiri-
dolu.
2 Na vuna na poloki Kris-
tus Iesus, na lo kua kana
Vule Tumonga kua e vavala
mahuria ni dolu, ia ti pele
gotalani mulehidolu na lo
kana moge zahazaha ka-
mana matea.
3 Na lo ke Moses beta kana
matuhanga kete pele kakava
moge zahazaha ni dolu, na
vuna, kadolu hatuhatua kua
ke tinoninoni, beta kana
matuhanga kua kete mu-
muri kemikemi na lo. Palaka
na goloa kua mara beta na lo
ni katia, ia a Vuvu ti katia. A
Vuvu ti geria Tuna mule kini
ziho kini kara tinoni habuka
tolu nuhuta moge zahazaha.
Ia e ziho kete pele kakava
kadolu manaunaua kamahi.
Na livuhana mule, ia a Vuvu
ti koto kara moge zaha, kini
vahozovia matuhanga kana
moge zaha.

4 A Vuvu e kati baraenia
kete katia na moge mahoto
kua na lo e popole vona, kete
bele na kadolu mogemoge
kamahi. Na vuna, tolu kua ti
beta tolu ne ma mumuri na
lohoihoia kua kadolu tinon-
inoni. Beta. Tolu kua tolu
te vavana na lohoihoia ka-
mana moge kana Vule Tu-
monga.

5 Nuhu kua dia ta mumuri
na lohoihoia kadolu tinoni-
noni kara moge zahazaha, ia
kadia lohoihoia ia e lala kete
mumuri za na hatuhatua
kua bukuni muga. Palaka
nuhu kua dia ta vavana
na lohoihoia kana Vule Tu-
monga, ia kadia lohoihoia ia
e lala kete mumuri na lohoi-
hoia kana Vule Tumonga.

6 Ta kaka katiu ni vatia
kana lohoihoia na hatuhatua
kara moge zahazaha ni
bosim kana mogemoge, pele
kaka kena da e mate. Palaka
kua tani mumuri na lohoi-
hoia kana Vule Tumonga,
pele kaka kena da e pelea
laep kara mahuri roroa,
kamana magali malugu.

7 Na vuna na kaka kua
e vatia kana lohoihoia ki
mumuri na hatuhatua kara
moge zahazaha, ia na vagi
he Vuvu matoto. Na vuna
zia, beta ni lala kete mumuri
na lo ke Vuvu. Ki mara beta
matoto ve ni muri na lo ke
Vuvu.

8 Manumanu kua dia ta
lala dia kata mumuri na lo-
hoihoia kua kara mogemoge
zahazaha, ia mara beta dia
na katia mogemoge kua a
Vuvu e lala kete kukulina
kirina.

9 Palaka miu, ti beta miu
ne ma mumuri na hatuhatua
kara mogemoge bukuni
muga. Beu. Kua ni matoto
na Vule Tumonga ke Vuvu
ni mimia na polokomiu, pele
da miu te mumuri na moge
kana Vule Tumonga. Miu
ta lala, nuhu kua beta na
Vuleni Kristus ni dia, ia beta
dia na ke Kristus.

10 Na moge zaha ti hubi
matehia na livuhamiu kava.
Palaka kua a Kristus ni
mimia na polokomiu, ia
kava miu te mahoto na
matani Vuvu, na vulemiu ki
mahuri.

11 Na Vuleni Vuvu kua e
valamari mulehia a Iesus na
matea, ia, ia kena e mimia
na polokomiu. Habuka kua
e valamari mulehia a Kris-
tus na matea, ia da e vala
mahuria ve na livuhamiu
kara matea kua, na Vulena
kena e mimia na polokomiu.

8.12-17 Na Vule Tumonga e katidolu tolu ka kara habu tutuni Vuvu

12 Kubarae habu tazigu,
kadolu galanga vona, kadolu
galanga beta ni tolu kata mu-
muri na hatuhatua kadolu
tinoninoni kara moge zahaz-
aha, tolu na kakatia moge
zahazaha.

13 Na vuna, kua miu na
mumuri na lohoihoia kadolu
tinoninoni kara moge zahaz-
aha, da miu ta mate. Palaka
kua kamana matuhanga
kana Vule Tumonga, miu na
hubi matehia na hatuhatua
zahazaha kara livuha, pele
da miu ta mahuri.

14 Manumanu laveve kua
dia ta vatia na Vule Tu-
monga ki vavatunga dala ni

8:11 1 Ko 3.16.

dia, ia dia na habu tutuni Vuvu.
15 Na vuna na Vule Tumonga kua a Vuvu e vala ni miu, ia beta ni lala kete katimiu, miu na kara vora vetanga, kana kuahia. Beta matoto. Na Vule Tumonga ke Vuvu ia e lala kete katimiu miu na kara habu tutuni Vuvu. Na matuhanga kana Vule Tumonga, ia e lala kete katia tolu na gogoe barae, "Abba, Tamagu."
16 Na Vule Tumonga e lala kete kodonia vuledolu mule, ni tatani kavakava habuka, tolu ia na habu tutuni Vuvu.
17 Kua tolu na habu tutuni Vuvu, ia da ba muri tolu ka pelea goloa kemi kua a tamadolu e mapamapa kete vala ni dolu. Goloa kua a tazidolu a Kristus ti pelea kava. Kua meni kua tolu na hahatunia bizea kua muga a Kristus e hatunia, pele da ba muri tolu ta pelea hiza kapou tolu ka mia papa matoto kamana.

8.18-30 Ba muri da tolu ta pelea mianga pa na lagato

18 Bizea kamana varitihia kamahi kua tolu ta hahatunia kua, beta ni nap kete vinim na mianga pa kamana hiza kapou kua ba muri tolu kata pelea.
19 Na vuna goloaloa laveve kua a Vuvu e katia, dia ta guguru dia ka hahatu, dia ka hahada za kara dama kua e ba mamai, kua a Vuvu kete vabeleni kavakava habu tutuna matoto vona.
20 Kua nina kua, goloa laveve beta dia na ngoro papa kubarae dia ka vano dia ka zazaha. Palaka a Vuvu kilaka kua e kati varivuvunia goloa laveve, ia e katia goloaloa laveve dia kata kubarae kua, dia kata guria taem kua a Vuvu kete kati kemihidia.
21 Na taem kua a Vuvu e makia, a Vuvu da ti vahozovia matoto na karabus kara matea, kua goloa laveve dia ta kakarabus na poloka. Pale, goloa laveve dia ta mia papa matoto kamani habu tutuni Vuvu.
22 Tolu ta lala, goloa laveve kua a Vuvu e katia, na varivuvuka za, ki mai, mai meni kua, ia dia ta hahatunia varitihia, dia ka hahalohonia livuhadia balika tavine kua e hahatunia varitihia kua kete zuru.
23 Ki beta ni goloa kamahi kua za kua da dia ta hahaloho. Beu. Tolu ve ia tolu ta hahaloho. Kava tolu te pelea na Vule Tumonga kava, ia na presen kua a Vuvu e muga ki vala ni dolu kua. Palaka tolu ta hatunia varitihia tolu ka hahaloho tolu ka guguria ve dama kua a Vuvu kete tani hoto matoto ni dolu, habuka tolu na habu tutuna, na taem kua tolu kata pokizia tolu na paramotu.
24 A Vuvu kava ti pele mulehidolu, kua tolu te vaka maroro za tolu kene hahatu kua kete vaporihia matoto na goloa kemi kua kete katia ni dolu. Pele kua tolu na tania habuka, tolu ta hahatu kara goloa katiu, pele ia tolu ta lala, habuka ma beta tolu

8:15 Ga 4.5-7. **8:15** Mk 14.36; Ga 4.6. **8:20** Stt 3.17-19. **8:23** 2 Ko 5.2-4.

na pelea goloa kena. Kua kaka katiu ni pelea goloa katiu kavanga, pele, e kuziha kete ma mia ni hahatu ve?
25 Palaka tolu ta lala, da tolu ta pelea nazia kua ma beta tolu na pelea, kubarae tolu ka pahoria magalidolu, tolu ka vaka maroro za, tolu ka hahatu.

26 Mai ve, na Vule Tumonga e lala kete kodonidolu na taem kua tolu ta hatunia habuka ti beta tolu ne nap. Beta ve tolu na lala matotonia ve nazia kua tolu kata lotu kirina, o da tolu ta lotu ziha. Palaka tolu ta lala tolu kata hahaloho na polokodolu za, tolu ka lokia tolu kata tani kavakava kadolu hatuhatua. Kubarae na Vule Tumonga ki lala kete lolotu kadolu.
27 A Vuvu e lala kete hahadavia poloka kaka, ia ki lala ve na lohoihoia kana Vule Tumonga, na vuna, na Vule Tumonga ia e lala kete mumuri na lohoihoia ke Vuvu ki popole kadolu, ki huhulenia a Vuvu kete kodonidolu nuhu kua tolu ta bilip vona.

28 Tolu ta lala, a Vuvu e lala kete katia goloaloa laveve dia na gala lupu papa matoto kua kete kati kemihia na nuhu kua e lala kete kukulidia kiri Vuvu. Nuhu kua a Vuvu ti mapamapa muga za kete pele mulehidia, ia kini koi kiridia.
29 Na vuna, a Vuvu ia ti lala mugania za, azei e kana manumanu matoto, ia kini makidia, dia kata baliki Tuna. A Tuna ia kete kara kapiru muganga. Habu tazina kamani habu livuka kua muri lamana ve, dia ta luba matoto ve.
30 Pale, manumanu kua e muga ki makidia, ia ti koi kiridia ve. Na nuhu kua e koi kiridia, ia ti kohanidia, na manumanu kua dia ta mahoto na matana. Ia kini vala kana laep kamana hizana kua e kapou ni dia.

8.31-39 A Vuvu e kulina matoto kiridolu ki mara beta goloa katiu ni pele kakava kana hatuhatua kua kiridolu
31 Pele, da tolu ta tani ziha na goloa kamahi kua a Vuvu e katia? Kua a Vuvu ni mamadi kadolu, pele azei da ti nap keteni vairohidolu?

32 A Vuvu beta ni paho taduria a Tuna mule. Beta. E vala ki ziho kete kodonidolu laveve. Pele kua ni nap kete vala vetania Tuna mule ni dolu, karae mara beta ni vala vetania goloaloa laveve ve ni dolu?
33 Tolu kua, a Vuvu mule ia ti makidolu tolu kata kana za. Azei da e nap keteni koto kiridolu ni padea polea kiridolu? Mara beta. Na vuna tolu kua, a Vuvu mule ti kohanidolu, na manumanu kua tolu ta mahoto na matana.
34 Pele azei da ti nap keteni koto kiridolu ni tania tolu kata vairo taraka moge zahazaha? A Kristus Iesus? Beta. Ia e mate kiridolu kini valamari muleha na matea. Kua nina kua, ia ti mimia na maroroni limani Vuvu, kini huhulenia a Vuvu kete kokodonidolu.
35 A Kristus e kulina matoto kiridolu ki mara beta matoto goloa katiu ni pele kakava dolu na kana

hatuhatua kua kiridolu. Kua bizea katiu ni dua taduridolu, o kua kaka katiu ni gala zahazaha ni dolu, o kua ni beta haninga ni dolu, o kua ni beta kadolu loholohoa, o kua goloa zaha matoto katiu ni vairohidolu, o kua varihubia katiu ni bele kiridolu, karae goloaloa laveve kua da e pele kakava na hatuhatua kua ke Kristus kiridolu? Mara beta.

36 E limoha, goloaloa kamahi kuari dia ta lala dia kata bebele kiridolu, habuka kua na buk ke Vuvu e tania,

> "Hita ka manumanu, kubarae dama laveve manumanu dia ta gala vavaihubi mate kamahita. Dia ta hadavihita balika sip-sip kua kete huhubu matoa."

37 Palaka a Kristus e kulina matoto kiridolu, ia vata goloa zaha zia kua e bele kiridolu, dama laveve ia e katidolu tolu ka win matoto. 38 E limoha, a Vuvu e lala kete kulina matoto kiridolu, hau ka bilip matoto habuka, mara beta goloa katiu ni pe poroporo na hatuhatua kua ke Vuvu kiridolu. Matea o mahuria, o na engel kamahi o na vuvu kua kadia matuhanga vona, o na goloa kua hoi anina o na goloa kua muri kete bele, o goloaloa kamahi kua kadia matuhanga vona,

39 o goloa bukuni heta o goloa bukuni heva, mai goloaloa taza ve kua loli vetaveta, goloa laveve kua mara beta ni pe poroporo na hatuhatua kua ke Vuvu kiridolu. Na hatuhatua kua e lala kete kukulina kiridolu, ia e vatunga matotonia ni dolu, na vuna ni Iesus Kristus, kadolu Paraha.

9

9.1-5 Lohori Pol e zaha matoto ni vuni Israel

1 Hau na kaka ke Kristus, kubarae ka tani matotonia polea kua, beta na vavairuku. Na Vule Tumonga e katia kagu lohoihoia ki kavakava, kubarae na polokogu matoto hau ta lala habuka kagu polea kua e matoto.

2 Dama laveve ta lala kata hatunia bizea kapou matoto na polokogu, ka lala kata lolohoi vuvu, ka sore matoto. Hatuhatua kua, beta ni lala kete vavatiau.

3 Na vuna, e kuligu matoto a Vuvu kete pele mulehia habu tazigu kamani habu livukugu kua a vuni Iuda. Kubarae, kua a Kristus ni kulina ni muri na kagu lohoihoia, hau e nap ta lotu ka hulenia kete pele kakavau na poloka kana manumanu, habu vinekegu a vuni Iuda, dia na pelea mudigu.

4 A vuni Israel, a Vuvu ia e kohanidia na pidaka manumanu laveve, ki makidia dia kata kara habu tutuna matoto. A Vuvu ki vatunga kana glori ni dia. Ia ki katia na kontrak kamadia ki vala ve na lo ni dia. Ia ki vatunga mogepa lotua ni dia, ki katia promis kamahi ni dia.

8:36 Sng 44.22. **9:4** Kis 4.22.

5 Na habu tubudia, dia
ta hizanga matoto. A Kris-
tus ki bele na laen kua,
ki kara tinoni. A Kristus
ia a Vuvu matoto, ki king
kara goloaloa laveve. Dama
laveve ia tolu kata vavazahe-
nia hizana za.* Ia limoha.

9.6-29 A Pol e pole na moge a Vuvu e katia ni vuni Israel

6 Beta ni habuka na promis
kua a Vuvu e katia kamani
vuni Iuda, ti beta ni bele
matoto. Na vuna ta lala beta
ni habu tutuni Israel laveve,
dia na kara kaka Israel.
7 Ia vata kua dia na habu
tubuni Abraham, ia beta dia
na habu tubuna matoto. Na
vuna, na polea ke Vuvu e
tani barae, "A Aisak ia na tu
tamohane kua habu tutuna
da tu kohanidia na habu ka-
pupu matoto."
8 Na vuvuna polea kua e
kubarae. Kapirupiru kua a
Abraham e tapidia, ia beta
dia na habu tutuni Vuvu
laveve. Beta. Kapirupiru
kua e valohuadia muri na
promis ke Vuvu, ia dia za da
dia ta kohanga dia na habu
tubuni Abraham.
9 A Vuvu e mapamapa ni
Abraham ki tani barae, "Na
yia muri, da ta vamule, na
taem kena matoto, da a Sara
ti valohia kapiru tamohane."
10 Ki beta ni kua za, palaka
na tuni Rebeka karua, ia
tamahiro ia e katiu za, a
Aisak, kua na tubudolu
laveve.
11 Palaka ba muri kapiru
boge rua kua kini valohua
hiro, ki ma beta ve hiro
na katia moge kemi o moge
zaha katiu, a Vuvu ia e vala
na polea katiu ni Rebeka.
Kubarae, na polea kua e
vala ni Rebeka, ia ti vatunga
habuka, a Vuvu ia e lala
kete mumuri na kana moge
kua e lala kete kakatia boto
laveve, ia kini makia kaka na
kana lohoihoia mule. Beta ni
hada galanga kaka e katia ni
mamakia kaka.
12 A Vuvu e tani barae
ni Rebeka, "Habu tubuni tu
muganga, da dia ta vora
kana habu tubuni tu muria."
13 Habuka kua na buk ke
Vuvu e tania, "Hau e kuligu
kiri Jekop, palaka beta ni
kuligu kiri Iso."
14 Tolu kata tani ziha, a
Vuvu beta ni katia moge ma-
hoto, ai? Beta matoto!
15 A Vuvu ia e tani barae ni
Moses, "Hau da ta maharia
kaka kua e kuligu kata ma-
haria, ka sore na kaka kua e
kuligu kata sore vona."
16 Kubarae kua a Vuvu e
makia kaka, ia beta ni makia
kaka muri na laek kana kaka
kena o kaka kena ni katia
goloa katiu a Vuvu ni makia.
Beta. A Vuvu e maharia
kaka, muri na kana lohoi-
hoia mule.
17 Na vuna, na buk ke
Vuvu e tania habuka, a
Vuvu e tani barae na king
ke vuni Isip, "Hau ta mak-
iho ku kara king na vuna
na kagu lohoihoia vona.

* **9:5** *"A Kristus ia a Vuvu matoto, ki king kara goloaloa laveve."* Manumanu taza dia ta lohoia tolu kata pokizi baraenia polea kua *"A Vuvu mule ia Paraha kara goloaloa laveve."* **9:7** Stt 21.12. **9:9** Stt 18.10. **9:11** Stt 25.23. **9:13** Mal 1.2-3. **9:15** Kis 33.19. **9:17** Kis 9.16.

Ni niho, da ta vatunga kavakava kagu matuhanga kapou, rereka hizagu kete vana lobia malala laveve na garigari.”

18 Kubarae, a Vuvu kua ni kulina kete maharia kaka katiu, ia da e maharia kaka kena. Kua ni kulina kete katia kaka katiu ni talinga tutu, ia da e katia za.

19 Pele da katiu ni miu e tani barae kiriniau, “Pele e kuziha a Vuvu ki ba papadea polea kiridolu taraka moge zaha kamahi kua tolu ta katia? Azei e nap kete muri na kana lohoihoia mule ni pala katia na lohoihoia ke Vuvu?”

20 Palaka ho azei kua koto pole barae kiri Vuvu na goloa kua ia e katia? Kua na sospen garigari, e nap kete tani barae kara kaka kua e dova, “E kuziha ku dova baraeniau?”

21 Na kaka kua e lala kete dovadova sospen garigari, karae mara beta ni pelea na garigari na kana lohoihoia mule, ni katia sospen rua vona, katiu kete katia goloa kemi vona, katiu kete gorea tahetahe vona?

22 A Vuvu ve ia e kubarae ve. Ia e kulina kete vatunga kavakava kana magali varitihia na manumanu dia kata hada lala kana matuhanga kua e kapou matoto. Palaka, kini beta ni vairohi tapunia na sospen garigari kua dia te guguru za kete vairohadia. E vatidia za ki guru ki havarau kete hutu vulahidia.

23 E guru ki havarau barae, na vuna e kulina manumanu laveve dia kata lala kana laet kapou kamana kana matuhanga kapou. Dia kata lala ve na mianga pa matoto kua e kulina kete vala na sospen garigari kua kete mamaharadia. Muga za ia ti vaida na sospen kamahi kua kete vala mianga pa kamana hiza kapou ni dia.

24 Na sospen kamahi kua kete pelea mahariharia, ia tolu manumanu kua a Vuvu ti kohanidolu. Ki beta tolu na bukuna laen ke vuni Iuda za, beta. Tolu ta bukuna laen motumotu ve.

25 A Vuvu e tani barae na poloka buk ke profet Hosea,

> “Manumanu kua varira beta dia na habu vinekegu matoto, kua da te kohanidia, ni ‘habu vinekegu’. Manumanu kua e beta ni lala kete kukuligu kiridia muga, da ‘ti kuligu kiridia’ kua.

26 Mai ve,

> Muga e tani barae voa ni dia, ‘Miu beta miu na habu vinekegu.’ Palaka kua da te tani barae, ‘Miu na habu tutuni Vuvu kua e mahuri roro.’ ”

27 A Aisaia e tani barae kiri vuni Israel,

> “Ia vata kua a vuni Israel kua dia ta luba balika magamaga na vazalea na Paraha da e pele mulehia taza za ni dia.

28 Na vuna na Paraha kava ti koto kara manumanu laveve na garigari kava, kubarae da beta

9:20 Ais 29.16; 45.9. **9:25** Hos 2.23. **9:26** Hos 1.10. **9:27** Ais 10.22-23.

kete guru kua kete
vairovo kamadia.”
29 Goloa kua e pori matoto
na polea ke Aisaia kua e tani
barae,
“Kua na Paraha kua
kana matuhanga e
kapou matoto, kua
ni beta ni vatia
manumanu taza ni
mahuri, pele da tolu ta
hozo matoto habuka
manumanu na taon
karua kua a Sodom
hiro a Gomora.”

9.30-33 A vuni Israel beta matoto dia na bilip kini beta a Vuvu ni hadavidia habuka dia ta mahoto na matana

30 Pele tolu kata tani ziha?
Tolu kata tani barae: Manu-
manu kua muga beta dia na
lala a Vuvu, ki beta dia na
paparakilania dia kata ma-
hoto na matani Vuvu, ia dia
te bilip, a Vuvu kini kohani-
dia na manumanu kua dia ta
mahoto na matana.
31 Palaka a vuni Iuda, ia
dia ta gala bada matoto na
lo, dia ta lohoia da dia ta ma-
hoto na matani Vuvu kua ta
dia na mumuri na lo, palaka
ki beta.
32 E kuziha ki beta? Ia na
vuna beta dia na bilip. Dia
ta lohoia habuka na kadia
matuhanga mule, da dia ta
kara manumanu kua e ma-
hoto na matani Vuvu. Dia
te tupa na kedo kapou kua
kaka e lala kete tutupa vona,
kua e ngoroporo na dala.
33 Na buk ke Vuvu ia e
vakilala kadia ki tani barae,
“Hau te taruhia na kedo
katiu ni Ierusalem,
kua da e katia manu-
manu dia kata tutupa,
manumanu dia ka
tutupa vona dia ka
popoke. Palaka azei
ho nu bilip vona ia
mara beta nu puae.”

10

10.1-15 A vuni Israel beta dia na lala moge ke Vuvu

1 Habu tazigu kamani
habu livukugu, polokogu ia
kiri vuni Israel, ka lala kata
lolotu na huhulenia a Vuvu
kete pele mulehidia.
2 Hau ta lala kubarae, dia
ta lala dia kata bada ma-
toto kua dia kata mumuri
na moge ke Vuvu. Palaka
goloa katiu e kubarae, beta
dia na lohoi lala maratania
na lohoihoia ke Vuvu.
3 Beta dia na lala na mo-
gepa kua a Vuvu ti ko-
hanidolu na manumanu kua
tolu ta mahoto na matana
vona. Kubarae dia kene pa-
parakilania dia keteni kara
manumanu kua e mahoto
na kadia matuhanga mule.
Kubarae kini beta ni kulidia
dia keteni vazihonidia, dia
na vatia a Vuvu mule ni ka-
tidia dia na kara manumanu
kua e mahoto na matani
Vuvu.
4 Na vuna a Kristus, ia ti
vaporihia matoto na lo ke
Moses kava, na manumanu
laveve dia kata bilip ni Kris-
tus, dia na kara manumanu
kua dia ta mahoto na matani
Vuvu.
5 A Moses ia vapolungania
polea ki pole na maki kua
a vuni Israel dia kata muri
na lo, a Vuvu ni kohanidia
na manumanu kua dia ta
mahoto na matana. A Moses

9:29 Ais 1.9. **9:33** Ais 28.16. **10:5** Wkp 18.5.

e tani barae, “Kaka kua e
muri papa na lo laveve, ia da
e mahuri.”
6 Palaka na kaka kua e
mumuri na dalangana bilip,
a Vuvu ia kini kohania ia
na kaka kua e mahoto na
matana, ia e mumuri na
polea kua, “Tabarae miu
na tani barae na polokomiu
mule, ‘Azei da e zahe kara
lagato?’ ” Ia e habuka koto
pelea a Kristus ni ziho kena.
7 O tabarae miu na tani
barae, “Azei da e ziho kiri
loloni habuna, na palaka
kana manumanu kua dia te
varimateai?” Ia e habuka
koto valamari mulehia a
Kristus na matea kena.
8 Palaka na vuvuna polea
kua, ia e kubarae, “Polea
kua, ia e ngoro kozoho ma-
toto ni niho, e ngongoro na
poloko, na hava.” Polea kua,
ia na polealeana bilip kua
tolu ta tatani kavakava.
9 Kua nu tani kavakava
habuka, “A Iesus ia na
Paraha,” kua nu bilip matoto
na poloko habuka, e limoha
a Vuvu e valamari mulehia a
Iesus na matea, pele a Vuvu
da e pele mulehiho.
10 Na vuna, na polokodolu,
ia tolu ta lala tolu kata bilip,
a Vuvu ni kohanidolu, na
manumanu kua e mahoto
na matana. Na havadolu,
tolu ta lala tolu kata tani
kavakava kadolu bilip, a
Vuvu ni pepele mulehidolu
vona.
11 Habuka kua na polea ke
Vuvu e tania, “Azei kua e
bilip na Paraha, ia mara beta
ni puae.”
12 Beta paliana vona. Ia
vata kua ni ho na Iuda katiu
o kua nu kaka kua beta nu
lala a Vuvu. Na Paraha katiu
papa ia na kadolu Paraha
laveve. Ki lala kete kati
kemihia matoto na manu-
manu laveve kua dia ta koi
kirina kete kodonidia.
13 Na vuna, “Manumanu
laveve kua dia ta koi dia
ka kokohania hizana Paraha
kete kodonidia, ia da e
kodonidia.”
14 Palaka kua tani beta dia
na bilip vona, da dia ta koi
ziha kirina kete kodonidia?
Da dia ta bilip ziha na kaka
kua tani beta kaka katiu ni
tania kana polea ni dia?
15 Pele da na kaka e vano
ki vaketekete ni dia kua tani
beta ni geura ia? Na vuna
na polea ke Vuvu e tani
barae, “Manumanu dia ta
lala dia kata hilohilo matoto
na manumanu kua dia ta
lohu dia kata vala na Kalo-
hua Kemi!”

10.16-21 A vuni Israel beta dia na pelea na Kalohua Kemi

16 Palaka beta vuni Israel
laveve dia na pelea na Kalo-
hua Kemi. Na vuna a profet
Aisaia e tani barae, “Paraha,
azei e bilip na polea kua hita
ta vavala ni dia?”
17 Tolu ta lala, tolu ta bilip
na vuna kua tolu ta longoria
na polea ke Vuvu. Na polea
kua, ia kua tolu ta longoria
na Kalohua Kemi na vuna ni
Kristus.
18 Palaka tania kata hule,
e beta dia na longoria na
Kalohua Kemi? E dia ta
longoria! Tolu ta lala,

10:6 Lo 30.12-14. **10:11** Ais 28.16. **10:13** Jol 2.32. **10:15** Ais 52.7. **10:16** Ais 53.1. **10:18** Sng 19.4.

"Manumanu laveve na
vulovulo dia ta longo-
ria halingadia, kadia
polea ti vana lobia ma-
toto malala laveve na
vulovulo."

19 Kata hule mule ve. Karae
a vuni Israel beta dia na lala
polea kua? E, dia ta lala!
Muga, a Moses ia e popole ke
Vuvu, ki tani barae,

"Da ta vairohia magal-
imiu miu ka hatunia
ki zaha kua ta miu na
hadaviau te kati kemi-
hia matoto na manu-
manu kua beta dia na
lala hizagu. Da ta ka-
tia magalimiu ki hala-
vidi kua miu te ha-
daviau te pelea nuhu
kua beta kadia save,
ki beta dia na lala a
Vuvu."

20 Ba muri ve a Aisaia ki
tania habuka a Vuvu e tani
barae ve,

"Manumanu kua beta
dia na kakaze kirigu
dia te pariau. Hau te
vatunga mulehiau na
nuhu kua beta dia na
huhule kirigu."

21 Palaka a vuni Israel, ia a
Vuvu e tani barae,

"Na dama laveve ta
vukazia limagu ka
guru kiridia, palaka
dia ta manumanuna
bikhet ki mara beta
dia na longoria
polea."

11

*11.1-24 A Vuvu ia e ma-
haria na dihura kabu katiu
za bukuni Israel*

1 Pele kata hule, karae a
Vuvu ti vala lamana kara
kana manumanu? Beta ma-
toto! Hau kua hau na Iuda
katiu kua, na tubugu a Abra-
ham, hau na zukani Ben-
jamin.

2 A Vuvu beta ni vala
lamana kara kana manu-
manu. A Vuvu ti makidia
varira za habuka, dia ia na
kana manumanu. Miu ta
lohoia, na polea ke Vuvu e
tani ziha? A Elaija ia e
kotokoto kiri vuni Israel ni
Vuvu ki tani barae,

3 "Paraha, manumanu
kamahi kua dia te vaihubi
mate ka profet kamahi, dia
kene robea ka altar kamahi.
Hau kazihegu za kua ta
ba vovona. Kua dia te
paparakilania dia katane
hubi matehiau ve."

4 A Vuvu ki koli zinga-
nia kana polea? E tani
barae, "Kagu manumanu e
seven tausen kena dia ta ba
vovona kena, ma beta dia
na padonia tuturudia na mu-
gani Baal dia na lotu vona."

5 Ki kubarae, kua meni
kua, dihura manumanu kua
taza hoi ba vovona, a Vuvu e
maharidia ki makidia, kana
za.

6 A Vuvu e maharidia ki
makidia. Beta ni makidia
na vuna kua dia ta katia
galanga katiu. Kua dia na
katia galanga katiu, a Vuvu
ni makidia, pele ti beta tolu
keteni kohania goloa kena
na mahariharia matoto.

7 Da tolu kene tani ziha
kua? Nazia kua a vuni Israel
dia ta gala matuha matoto
dia kata pelea, ia ti beta dia

10:19 Lo 32.21. **10:20** Ais 65.1. **10:21** Ais 65.2. **11:1** Fl 3.5. **11:3** 1
Kin 19.10-14. **11:4** 1 Kin 19.18.

na pelea. Palaka a Vuvu ti
makidia taza za na laen ke
Israel kua, dia kene pelea.
Dia taza kena talingadia ti
tutu matoto,
8 balika kua na buk ke
Vuvu e tania,
"A Vuvu ti katidia dia
kene ngoro mate
matoto, kini katia
matadia kini keu,
kini mara beta dia
na hadavia goloa,
kini taba porotia
talingadia kini mara
beta dia na longoria
polea. Kua ki mai, mai
meni kua, ia dia ta ba
mata barae za."
9 A Devit ia e pole na goloa
kua ve ki tani barae,
"Taem dia kene lohu
kara hanihania, e
kuligu na taem kara
hanihania kena kete
kara taem zaha ma-
toto kiridia kadia
tebol, kete kara vuho
katiu, dia kata titingo
vona balika hiha,
kete balika lovo kua
dia kata dudua hoho
kirina, kete balika
kedo matangatanga
kua kete papadea
kabedia, kete vala
varitihia ni dia.
10 Paleka matadia ni keukeu
kete beta dia kata
ma hahada, Paleka
nu vairohia lamadia
ni pula poki, kete
beta dia kata madi ni
bada, kete mara beta
ve ni bada mule ve
lamadia."

11.11-24 A Vuvu ti pele mulehia manumanu bukuna kabu motu

11 Pele kata hule ve. Taem
kua a vuni Israel dia ta tupa
dia ka poke, karae dia te
golu liuliu ki mara beta dia
na madi mule? Beta ma-
toto! Dia ta vala lamadia
kiri Vuvu, kubarae, a Vuvu
kini vano kini pele mulehia
nuhu motumotu, kete padea
magalini vuna Iuda dia na
hada potipoti kiridia.
12 Palaka kua ta a Vuvu
ni kati kemihia matoto
na manumanu laveve na
vulovulo na vuna kua a vuni
Israel dia te vala lamadia
kiri Vuvu, pele, ko miu
lohoia kua tani vano kua
a vuni Iuda laveve dia
na vamule ni Vuvu, karae
mara beta a Vuvu ni kati
kemihia dopa matoto ni dia
kamana manumanu laveve
na vulovulo?
13 Polea kua ia ta vavala,
ni miu vuni haiden. A Vuvu
ia e geriau kata kara kamiu
apostel na katia galanga na
pidaka miu. Kubarae, ta
kona zahenia matoto kagu
galanga,
14 na vuna e kuligu kata
padea magalini vuni Iuda
dia kata ngarea na goloa kua
miu te pelea kava, kete nap
kata pele mulehia taza ni
dia.
15 Na vuna kilaka kua a
Vuvu ti vala lamana kiri
vuni Iuda, ia kini katia dala
kara manumanu laveve na
vulovulo, dia kene magali
katiu kamana. Palaka kua
ta a Vuvu ni pele mulehia a
vuni Iuda, da ti katia nuhu
kua dia te varimateai kava,
dia kene mahurihuri mule!

11:8 Lo 29.4; Ais 29.10. **11:9** Sng 69.22-23.

16 Taem kua dia ta pokipoki plaua kara bret na paleka vit kua e muga ki vua, dia ta lala dia kata pelea bret katiu dia na vala ni Vuvu balika opa. Taem dia ta kubarae, ia na bret laveve kena e ba vovona, ia ti tumonga ve. Kua na voraka hai ni ke Vuvu, pele na dangadangana ve ia ke Vuvu.

17 A vuni Iuda, dia ta balika dangana haina oliv kemi, a Vuvu kini bara putuhi kakava na dangana taza. Miu kua, vuni haiden, ia miu ta balika dangadangana havurengota oliv, a Vuvu kini pelemiu kini dodonimiu na mudina dangana haina oliv kemi kua e bara putuhia. Kubarae kua miu kene pepelea na haninga kua e pe na voraka haina oliv kemi, kamadia dangadangana taza, kua miu kene mia papa.

18 Kubarae, tabarae miu na pole habakabaka kara dangana haina oliv taza. Miu lohoia, miu e dodoanga za miu, miu kene pelea mudina dangadangana oliv kamahi kena e bara putuhadia. Ki vano ve, miu lohoi vutuhia, miu kua ia na dangana hai za, na voraka hai ia e vavala haninga ni miu.

19 Palaka da miu ta tani barae, "A Vuvu, e bara putuhia na dangana hai kamahi kena, kete dodonihita na mudidia."

20 Matoto. Palaka e bara putuhadia ki varaganga dia na vuna kua beta dia na bilip. Kubarae, tabarae miu na vazahenia vulukumiu, palaka miu mia kamana kuahia.

21 Miu lohoia, a Vuvu muga beta ni vatia na dangadangana hai matoto na haina oliv, kubarae, ia da e nap ve kete kati baraenia ve ni miu, kua ta miu na bikhet.

22 Miu lohoi kemihia pebarae, a Vuvu ia e lala kete katia moge kemi ki lala ve kete magali varitihitihi ve. Manumanu kua ta dia na vatia kana mogemoge kamahi, ia lala magalina kete varitihi kiridia. Palaka e lala kete kati kemihia ni miu, kua ta miu na mia ni bada na kana mogemoge kamahi. Kua tani beu, pele da ia ti bazi hutuzimiu ve.

23 Kua a vuni Iuda dia na tare poki mule dia na bilip, pele a Vuvu da e vaidodoni mulehidia na haina oliv kemi, na vuna ia kana matuhanga vona kua kete kati baraenia.

24 Na vuna miu ta lala, muga miu na dangana havurengota haina oliv, a Vuvu ki le hutu kakava miu, ki dodonimiu na haina oliv kemi. Kubarae, da e malimu matoto kua a Vuvu kete pele mulehia na dangana hai kemi ni dodoni mulehia na haina oliv kemi.

11.25-32 A Vuvu e kulina kete vatunga kana mahariharia na manumanu laveve

25 Habu tazigu kamani habu livukugu, e kuligu miu kata lala polea paritigi katiu kua, kete beta miu kata vavazahezahenimiu mule. A vuni Iuda taza, talingadia e tutu matoto, kubarae da

dia ta ma tatalinga zahazaha
ia, ia ki mule na taem kua,
na naba ke vuni haiden ti
zahe kini nap na naba kua a
Vuvu ti makia, kua dia kata
hoho mia lupu kamana kana
kabuna manumanu.
26 Pale, a Vuvu ia ti ba pele
mulehia a vuni Israel laveve.
Habuka kua na polea ke
Vuvu e tania,
"Kaka kua kete pepele
mulehia a vuni Israel,
da e pe ni Ierusalem
ki mai, da ia e
vatare pokizi mulehia
manumanu laveve
kua na zukani Jekop
dia ka zuka tapunia
kadia moge zahazaha
dia ka vamule ni
Vuvu.
27 Pale, da hau te ba katia
kagu kontrak kama-
dia, kene pele kakava
kadia moge zahazaha
laveve."
28 Kua nina kua, a vuni Israel
dia hadia vagi matoto na
Kalohua Kemi. Palaka, dia te
kubarae kini nap miu keteni
longoria na polea ke Vuvu
miu kene bilip, a Vuvu kini
vala presen mata mulimuli
ni miu vuni haiden. Palaka a
vuni Iuda, ia dia ta ba manu-
manu ke Vuvu, na vuna kua
e mapamapa ni Abraham, ni
Aisak, ia mai ni Jekop.
29 Na vuna na presen kamahi
ke Vuvu kamana kana koia
kua ti vala ni dia varira, ia
mara beta ni kakava.
30 Habuka miu kua muga
miu ta lala miu kata vavala
lamamiu kiri Vuvu. Palaka
kua a vuni Iuda dia te vala
lamadia kara mahariharia
ke Vuvu, a Vuvu ia kini ma-
harimiu.
31 Kubarae, a vuni Iuda,
dia te vavala lamadia kara
polea ke Vuvu meni kua, ia
na vuna dia ve dia kata pelea
ve na mahariharia ke Vuvu,
habuka kua miu ta pelea.
32 Na vuna a Vuvu e va-
tia manumanu laveve dia
ka karabus na poloka kadia
moge zahazaha, na vuna e
lohoia kete maharia manu-
manu laveve.

11.33-36 Tolu kata vaza-
henia hizani Vuvu

33 Aia! A kadolu Vuvu
kua, ia kana moge e mata
muli matoto za! Kana save
kamana kana lohoihoia e
kapou marata ki kemi ma-
toto. Tolu manumanu mara
beta matoto tolu na lohoi
lala na lohoihoia kamahi ke
Vuvu. Ki mara beta ve
tolu na muri papa matoto
na kana lohoihoia kamana
kana daladala kamahi.
34 Na vuna azei e nap kete
lala na lohoihoia ke Vuvu.
Azei kana save e kapou livu-
tia, kua kete nap kete sikul-
nia a Vuvu?
35 Azei kava ti muga kini
vala goloa ni Vuvu kava, kua
kete nap a Vuvu kete koli
mulehia vona? Beta matoto!
36 Na vuna, goloaloa
laveve, laveve, ia e pe vona.
Goloaloa laveve, laveve, ia
e lohu na vuna na kana
matuhanga za. E katia
goloa laveve kua ki bele kete
vala glori vona. Paleka a
Vuvu ni pelea glori na dama

11:26 Ais 59.20-21. **11:27** Ais 27.9. **11:33** Ais 55.8. **11:34** Ais 40.13. **11:35** Jop 41.11. **11:36** 1 Ko 8.6.

laveve, ki ma vavano, beta hozohozoana. Ia limoha.

12

12.1-2 Tolu kata vala livuhadolu laveve ni Vuvu balika opa

1 Ki kubarae, habu tazigu kamani habu livukugu, ta lohoi na mahariharia kapou ke Vuvu kua kiridolu, ka huhule haroinimiu matoto pebarae, miu vala livuhamiu laveve balika opa ni vano ni Vuvu. Miu vala livuhamiu laveve na taem kua miu ta ba mamahuri kua, kete kara goloa tumonga ke Vuvu, ni nap miu kata katia moge kua a Vuvu e lala kete kulina kirina. Kua miu na kubarae, ia da ti nap miu keteni lotu matoto ni Vuvu.

2 Tabarae miu na hahada muri na mogemoge kana manumanu bukuna garigari kua miu na mumuri vona. Taua. Miu vatia a Vuvu ni pokizia kamiu lohoihoia, miu kata kara manumanu vahoruhoru, miu na lala kemikemihia na lohoihoia ke Vuvu. Miu kata lala na moge kua e kemi ki mahoto matoto, kua a Vuvu e lala kete kukulina matoto kirina.

12.3-8 Tolu kata katia galanga na presen kua a Vuvu e vala ni dolu

3 Na vuna na mahariharia ke Vuvu kirigu, kini makiau kata kara kana kakanaka vakilalanga ni miu. Kubarae, ka tani hoto ni miu kubarae, tabarae miu na lohoia miu na tania habuka kamiu save kamana kamiu mogemoge kamahi e kemi livutia kana manumanu motumotu. Beta. Miu sikelni kemikemihia kamiu mogemoge kamana kamiu lohoihoia kamahi, ni nap na mak na bilip kena a Vuvu e vala ni miu.

4 Ia vinaka livuhadolu kua e katiu papa, palaka dihudihura luba, palaka dihudihura livuha laveve ia beta dia na katia galanga katiu za.

5 Ia e pebarae za, tolu ve tolu ta manumanu luba, palaka na poloki Kristus ia tolu ta balika livuha katia papa za. Katiukatiu ni dolu, ia e vaidodo ni ruana na livuha katiu papa za.

6 Katiukatiu ni dolu kua, a Vuvu e vala save paramotu paramotu na katiukatiu ni dolu, habuka kadolu presen. Kubarae kua a Vuvu ni vala save na katiu kua kete vavala polea habuka profet, pele ia kete vala polea habuka profet na manumanu, kua ni bilip matoto habuka a Vuvu mule e popole na havana.

7 Kua kana presen ni kua kete kokodonia manumanu, pele ia kete kodoni kemikemihia manumanu vona. Kua kana presen ni kara tisa, pele ia kete kati kemikemihia kana galanga ni sikulni kemikemihia manumanu vona.

8 Kua kana presen ni kua kete vavatuharia poloka manumanu, pele kete vatuharia manumanu vona. Kua ni kana presen kua kete vavala limana na kaka kua e sot, pele kete katia

12:4 1 Ko 12.12. **12:6** 1 Ko 12.4-11.

goloa laveve kua kete vavala goloa na kaka. Kua ni kana presen kua kete, bosim galanga katiu, pele kete kati kemikemihia matoto kana galanga. Kua kana presen ni kua ni lala lohora kete zazaha na kaka, pele ia kete kati kemihia na kaka, kamana hilohiloa.

12.9-21 Kete kukulidolu matoto kiri habu tazidolu

9 Kete kulimiu matoto kara kaka, tabarae miu na vavairuku. Miu hada kete beta kete kulimiu matoto kara moge zahazaha. Miu poto bada matoto na moge kemikemi.
10 Kete kulimiu matoto kara manumanu kua miu ta Kristen lupu, kete kulimiu matoto kiridia habuka dia tazimiu matoto. Miu na hilohilo ni tazimiu kua miu ta Kristen lupu, miu na hahada zahenidia.
11 Miu bada gala na dama laveve, miu na vatia na Vule Tumonga kete vatuharimiu, miu na gala na galanga ke Vuvu.
12 Miu hilohilo miu ka guguria za nazia kua a Vuvu kete vala ni miu. Miu mia valugu za miu ka hatu taduria bizea kua e mamai kirimiu. Miu lolotu dama laveve.
13 Kua na Kristen taza dia kene sot na goloa taza, ho tu kodonidia vona. Koi taduria kaka bukuna malala motu kara kamiu rumaruma, miu na hada poto papa ni dia.
14 Kua kaka kini kati zahatia ni niho, pele lotu kiridia, a Vuvu ni kati kemihia matoto ni dia. Tabarae miu na lolotu miu na huhulenia a Vuvu kete vairohidia.
15 Kua manumanu dia na hilohilo, miu ve miu hilohilo kamadia. Kua manumanu dia kene tatangi, miu tangi ve kamadia.
16 Miu mia papa kamana manumanu laveve. Tabarae miu na vavazahezahenimiu mule, palaka kete kukulimiu miu kata kakamana nuhu kua e beta matoto dia na hizanga. Tabarae miu na tania habuka miu za ia kamiu save vona.
17 Tabarae miu na kolia miu na katia ve moge zaha na kaka kua e kati zahatia ni miu. Miu lohoia, kamiu polea kamana kamiu vavananga na matana manumanu ia kete hada papa na matadia.
18 Miu mule tabarae miu na vavarizahati. Dama laveve miu parakilania kua miu kata mia papa kamana manumanu laveve.
19 Habu tazigu, tabarae matoto miu na kolukolu na kaka kua e kati zahatia ni miu. Miu vatia a Vuvu ki kolukolu kamiu. Na vuna A Vuvu e tani barae,

> "Kolukolua na moge zaha ia kagu galanga. Hau mule da ta kolia moge zaha kana kaka, ka vaka pala ni dia."

20 Palaka miu ia miu kata katia nazia kua na polea ke Vuvu e tania,

> "Kua ha vagi ni vitolonia, vala haninga vona. Kua kini marahotia, vala naru vona

12:14 Mt 5.44; Lu 6.28. **12:16** Snd 3.7. **12:19** Lo 32.35. **12:20** Snd 25.21-22.

ni hinu, pale, da ia
ti hadavia ka moge
kirina, ia da ti puae
zahazaha matoto na
kana moge kua e katia
ni niho.”
21 Tabarae miu na vatia
na moge zahazaha ni di-
tadurimiu. Palaka miu di-
taduria na moge zahazaha
na moge kemikemi.

13

13.1-7 Tolu kata longoria polea kana kadolu gavman

1 Manumanu laveve ia dia kata mia na taura polea kana kadia gavman kamahi. Na vuna a Vuvu za ia e vamadiria gavman laveve.

2 Kubarae, nuhu kua dia ta pala katia polea kana kadia gavman, ia dia ta bikhet ni Vuvu kua e vamadiria na gavman laveve, da dia ta paria zahatanga.

3 Gavman kamahi beta ni taruha kete vakuahinia nuhu kua dia kakatia moge kua e mahoto, beta, e taruha kete vakuahinia nuhu kua dia ta kakatia moge zahazaha. Kubarae katia moge kua e kemi za, ia kete kona zaheniho.

4 Na gavman kamahi ia a Vuvu e taruhidia dia kata kodonimiu. Palaka kua nu lala koto kakatia moge zahazaha, pele ia koto kukuahi, na vuna da tu pelea zahatanga. Na gavman kua e pahoria bainat, ia e beta ni pahori vetania bainat. Ia na vora ke Vuvu kua kete vaka taduria nuhu kua dia ta gala bibikhet vona.

5 Kubarae, tolu kata mia na taura polea kana kadolu gavman. Beta ni habuka tolu kata muri na polea na vuna tolu ta kuahinia na magali varitihia kana kadolu gavman. Beta. Palaka na polokodolu ia tolu kata lohoi lala habuka, mogepa bikhet ni gavman, ia beta ni kemi.

6 Ia vuvuna kua miu ka kakadea takis ve, na vuna, na gavman ia dia na wokman ke Vuvu, dia ka lala dia kata gala matuha matoto dia kata hada poto na galanga kua a Vuvu e vala ni dia.

7 Goloa kakei kua miu kata vala ni gavman, ia miu kata vala. Kua kini tanga miu kata vala takis, ia miu vala takis. Kua kaka katiu kini hahada ni miu, pele miu longoria kana polea, miu na katia moge pa vona. Kua kaka katiu ni kamiu paraha, pele miu hahada zahenia.

13.8-10 Kete kulidolu matoto kara manumanu motu

8 Taua matoto miu na vatia kamiu dinau katiu ni ngoro. Dinau katiu za kua e lala kete ngoro vuvua, ia na moge kua kete kukuli kara kaka. Na vuna kaka kua e lala kete kukulina kara kaka motu, ia e lala kete mumuri papa matoto na lo.

9 Tolu ta lala na lo e tani barae, “Tabarae miu na katia mogepa magali buhua. Tabarae miu na hubi matehia kaka. Tabarae miu na vanaho. Tabarae miu na

13:6 Mt 22.21; Mk 12.17; Lu 20.25. **13:9** Kis 20.14; Lo 5.18; Kis 20.13; Lo 5.17; Kis 20.15; Lo 5.19; Kis 20.17; Lo 5.21; Wkp 19.18.

ngarea goloa ke ruamiu." Lo laveve kua kamana taza ve ia dia ta ngoro na poloka polea katiu za kua, "Kete kukulimiu kara kaka kua e mimia kozoho ni niho, balika kua e lala kete kukuli kiriniho mule."

10 Kaka kua e lala kete kukulina kara kaka motu, ia mara beta ni kati zahatia na kaka, kubarae, na moge kua kete kukulimiu kara kaka ia e lala kete mumuri matoto na lo.

13.11-14 Kadolu vavananga kete mahoto

11 Hau ta tatania ni miu, miu kata kakatia mogemoge kamahi kua na vuna ti beta taem. Taem ti sot. Kubarae miu lama, na vuna ti beta ni taem kara ngoroa. Miu ta lala na taem kua tolu te kara manumanu kua tolu te bilip ni Kristus, na taem kua kete pele mulehidolu vona tolu ta lohoia tolu ka tania e ba zazau, palaka ti kokozoho kava.

12 Na rodo keteni hozo, ti kozoho keteni dama. Kubarae tolu kata zuka tapunia na moge kamahi kara rodo. Tolu na pahopaho honana varihubia kara varihubia na poloka laet.

13 Kadolu vavananga kete mahoto, kadolu moge kete matoto na matana manumanu. Habuka kaka kua e vavana na dama. Tabarae miu na lulupu miu na sisipak miu na huluhulu lavalava. Tabarae miu na kakatia mogepa magali buhua. Tabarae miu na kakatia mogemoge kua e mata hilehilea. Tabarae miu na vavarikori miu na vavarihada poti.

14 Miu pelea na Paraha a Iesus Kristus, miu na vazohorimiu vona balika kamiu loholohoa kara varihubia. Tabarae miu na mia miu na lolohoia miu kata mumuri na hatuhatua zahazaha kara livuhamiu.

14

14.1-12 Tabarae tolu na sikelnia moge ke habu tazidolu

1 Miu koi taduria nuhu kua kadia bilip e ma beta ni bada, kara sios. Tabarae miu na vavaigege kamadia na polealea kua beta tolu na lala vutuvutuhia polealeana.

2 Manumanu taza kadia bilip e matuha, kubarae ki nap dia kata hania haninga laveve. Palaka na kaka kua kana bilip e beta ni matuha, ia e beta ni lala kete hania na midana enimel kamahi.

3 Kaka kua e nap kete hania haninga laveve, tabarae ni hada zahazaha kara kaka kua beta ni lala kete hahania midana enimel kamahi. Ho ve kua beta nu lala koto hahania haninga laveve, tabarae nu hahada zaha kara rua kua e lala kete hahania haninga laveve.

4 Na vuna, ho azei matoto koto sikelnia na moge kana vora kana kaka motu? Kua ia ni gagala papa o kua ni beta ni lala kete gagala papa, ia galanga kana, kana Paraha. Palaka na kaka kena da e kati kemihia kana galanga na vuna kana

14:1 Kl 2.16.

Paraha ia da e katia ki kati kemihia kana galanga.

5 Kaka katiu da e lohoia habuka dama katiu ia e dopa ki tumonga na dama taza, palaka manumanu taza da dia ta hadavia habuka, dama laveve ia dia ta parakatiu za. Katiukatiu ni dolu, ia kete lala vutuvutuhia matoto na poloka mule, nazia matoto e kemi kirina mule.

6 Kaka katiu kua kini makia dama katiu, habuka kete dama kapou vona kua kete lolotu ni Vuvu vona, pele na kaka kena ia e lolohoi na Paraha ki kati baraenia. Na kaka kua e lala kete hahania goloa laveve, kaka kena ia e lolohoi na Paraha ia ki hahanihani. Na vuna ia e lala kete hahate motunia a Vuvu ki hahanihani. Na kaka kua beta ni lala kete hahania midana enimel kamahi, ia ve e lolohoi ve na Paraha ki tabunia haninga taza. Ia ve ki lala kete hahate motunia a Vuvu ki hahanihani.

7 Na vuna tolu ta lala, beta tolu na bosim kadolu damana mahuria o na dama kakei kua tolu kata mate vona.

8 Kubarae, kua ta tolu na ma mahuri, ia kadolu mahuria, ia kete kana Paraha. Kua ta tolu na mate, ia kadolu matea, ia kana Paraha ve. Kubarae, ia vata kua tolu ta mahuri o kua tolu te varimateai, ia tolu ta kana Paraha laveve.

9 Ia na vuvuna kua a Kristus ki mate ki mahuri mule, kete kara Paraha kana nuhu kua dia ta mahuri kamana nuhu kua dia te varimateai kava.

10 Kubarae e kuziha ku sisikelnia tazi? E kuziha ku hada taduria tazi? Miu lohoia habuka katiukatiu ni dolu kua ia da e madi kazihena na taem kara kotoa kapou ke Vuvu.

11 Habuka kua na polea kana Paraha e tania,

> "Hau na Paraha, kua ta mahuri roro, manumanu laveve na pole matotoa laveve na garigari da dia ta padonia tuturudia na mugagu, dia ka tani kakava habuka, hau ia na Vuvu matoto."

12 Ki kubarae, tolu laveve kua, katiukatiu ni dolu, da e madi kazihena na matani Vuvu ki tania ni Vuvu na vuvuna kana mogemoge laveve kua e lala kete kakatia.

14.13-23 Tabarae tolu na katia habu tazidolu dia na poke na pekato

13 Kubarae taua tolu na ma sisikelnia mogemoge ke habu tazidolu. Taua tolu na ma tataru porotia goloa kiri habu tazidolu kua dia kata tutupa vona dia na popoke na pekato.

14 Na Paraha a Iesus, e katia kagu lohoihoia ki kavakava matoto, hau ka lala matotonia habuka, beta haninga katiu ni molumolua na matani Vuvu. Palaka kua kaka katiu ni lohoia ni tania habuka haninga katiu e molumolua, pele na hatuhatua kana kaka kena

14:10 2 Ko 5.10. **14:11** Ais 45.23.

mule, ia na haninga kena ia e molumolua.
15 Kua kunu vairohia magalini tazi o livuku na vuna na haninga katiu kua tu lala koto hahania, pele beta nu vatunga habuka e kuli matoto kiri tazi o livuku kena. A Kristus ti mate kini pele mulehia tazi kamani livuku kena kava, kubarae tabarae ve nu vavairohia ve na ka hanihania.
16 Kua miu kene lohoia habuka goloa katiu e kemi, pele miu ta lohoimiu, tabarae kamiu moge mule ni katia kaka motu ni tania habuka goloa kena e molumolua.
17 Na vuna na kingdom ke Vuvu ia beta ni kara hanihania kamana hinua za. Beta. Mogepa kingdom ke Vuvu matoto ia na moge kua e mahoto kamana magali malugu kamana hilohiloa, kua na Vule Tumonga e lala kete vabelenia na polokodolu,
18 na vuna azei kua e lala kete gagala ke Kristus kamana moge kua, ia a Vuvu e lala kete hilohilonia matoto vona. Manumanu motu ve da dia ta hilohilo ve na ka moge.

19 Ki kubarae, tolu kata parakilania dala laveve kua tolu kata katia tolu na mia valugu kamana manumanu motu, kamana moge laveve kua e lala kete vatuharia bilip kana manumanu.

20 Tabarae miu na vairohia na galanga ke Vuvu, na vuna na haninga. Haninga laveve ia e klin, palaka da ti zaha za kua ta kaka ni hania ni katia ruana ni poke na pekato.
21 E dopa ki kemi kete beta koto hania midana enimel o hinu vaen beu koto katia nazia ve kena da e katia tazi ki poke na pekato.
22 Kua na ka bilip, da tu hatunia habuka beta goloa katiu ni zaha na galanga kena tu kakatia, palaka hada ki ngoro za ni niho kamani Vuvu. Kua kaka katiu kini lohoia habuka goloa katiu e kemi ki mahoto vona kete katia, pele ia kete hilohilo za.
23 Palaka kua kaka katiu kana lohoihoia ni ruarua, habuka kete hania goloa kena o beta, pele tabarae ni hania. Na vuna a Vuvu da e koto kirina na vuna beta ni katia goloa kena kamana bilip. Kua tanu katia goloa katiu kua tu bilip habuka e beta ni mahoto, pele ia tu pekato kava.

15

15.1-6 Tolu kata muri na lohoihoia kamana moge ke Kristus
1 Tolu nuhu kua kadolu bilip ti matuha, kadolu galanga ia tolu kata kodonia nuhu kua kadia bilip beta ni matuha marata, tolu na luga kadia bizea kamadia. Tabarae tolu na lolohoi ni dolu za.
2 Katiukatiu ni dolu laveve kua, ia kete kati kemihia ni tazina, dia kata hatunia ni kemi, kadia bilip kete matuha.
3 Na vuna a Kristus beta ni lohoihoi vona mule ni parakilania kete katia goloa kua

15:3 Sng 69.9.

kete kodoni mulehia vona, na vuna e vapolu baraenga na polea ke Vuvu, "Kua kini popole zahata ho, ia e habuka e popole zahata hau ve kena."
4 Polealea kamahi kua, e vapolunganga varira kete sikulnidolu. Polealea kamahi kua e katidolu tolu ka vaka maroro ki vabadanganidolu, tolu kata guria a Vuvu kete pele mulehidolu.
5 Paleka a Vuvu kua e lala kete vavala matuhanga ni dolu, tolu kata valugilugidolu tolu na luga bizea, ki vabadanganidolu na kadolu bilip, ni kodonimiu miu na nap miu kata magali katiu, miu na mumuri ni Kristus Iesus.
6 Miu laveve miu kata vazahenia hizani Vuvu, kua ia e Tamana kadolu Paraha a Iesus Kristus.

15.7-13 A Kristus e kodonia a vuni Iuda kamani vuni haiden

7 Kubarae, miu hilohilo kua miu kata koi taduria Kristen motu, kara kamiu rumaruma. Habuka kua a Kristus e hilohilo za kua kete kokoi tadurimiu. Na moge kua, ia da miu ta vala glori ni Vuvu vona.
8 Hau ta tatani barae, a Kristus e kara vora kete kodonia a vuni Iuda. E kati baraenia kete vatunga habuka na polea ke Vuvu e matoto. Na kana moge kua e katia, ia ti katia na promis kamahi kua a Vuvu e katia kamani habu tubudia kini bele matoto.
9 Kete nap a vuni haiden, dia kata vala glori ve ni Vuvu, na vuna na kana mahariharia. Habuka kua e vapolunganga ki tanga,

> "Kubarae da hau te vazahenia hiza na pidaki vuni haiden. Da ta habia linge kata vazahenia hiza."

10 Na polea katiu ve na poloka buk ke Vuvu ki tani barae ve, "Miu vuni haiden, miu hilohilo kamana manumanu ke Vuvu."
11 Na polea pitu ve e tani barae,

> "Miu vuni haiden laveve, miu vazahenia hizana Paraha. Miu manumanu laveve bukuna kantri laveve, miu vazahenia hizana."

12 A Aisaia ve e tani barae, "Na king vahoru bukuna kabu ke Jesi da bele, ki hada ni vuni haiden laveve na kantri laveve, da dia ta vaka maroro vona kete bele ni kati kemihia ve ni dia."
13 Paleka a Vuvu, na vuvuna vaka maroroa, ni vavonuhimiu kamana hilohiloa kamana magali malugu, na vuna kua miu ta bilip vona. Kamiu vaka maroroa ni dopa ni kakapou matoto na vuna na matuhanga kana Vule Tumonga.

15.14-21 A Pol e hilohilo na kana galanga e katia

14 Habu tazigu kamani habu livukugu, hau mule hau ta lala matotonia habuka, miu ta lala miu

15:9 2 Sml 22.50; Sng 18.49. **15:10** Lo 32.43. **15:11** Sng 117.1. **15:12** Ais 11.10.

kata kakatia moge kemikemi dama laveve. Miu ka vonu na save kakeikakei, kubarae katiukatiu ni miu e nap kete vavaketea lohoihoia pa na manumanu ke Vuvu.

15 Palaka polealea taza ta vapolungania kirimiu, e matuha pitu. Palaka beta na kuahi kata tania ni miu. Na vuna e kuligu kata katimiu miu na lohoi poto, na vuna a Vuvu e mahariau ki makiau 16 kata kara vora ke Iesus Kristus, na katia galanga na pidaki vuni haiden. Hau ta gala balika pris katiu, kua ta vavala na Kalohua Kemi ke Vuvu. Ki kuligu kata pelea ve a vuni haiden, na valadia ve ni Vuvu balika opa kua e hubi papa matoto, kua a Vuvu e kulina matoto kirina. Pale, na Vule Tumonga da ti katimiu miu kene kara manumanu ke Vuvu matoto.

17 Na vuna kua hau ta gala kamani Iesus Kristus, hau ta nap kata vazahenia vulukugu na vuna, hau ta gagala ke Vuvu.

18 Mara beta na litiginia na goloa kua a Kristus e katia ni niau, kua kene nap keteni pelea a vuni haiden dia kene mumuri na polea ke Vuvu. A Kristus e kodoniau ka nap kata pole ia ki kodoniau ve na kagu mogemoge kamahi ve.

19 Ta peledia ve na vuna kua dia ta hadavia na mirakel kamahi kua a Vuvu e kakatia na limagu na vuna na matuhanga kana Vule Tumonga. Ia na dala kua za, kua hau te nap keteni vala na Kalohua Kemi ke Iesus Kristus, varivuvu ni Ierusalem ki vano na provins a Ilirikum.

20 Na kagu lohoihoia kapou matoto, ia kata vala polea kana Paraha na palakalaka kamahi kua beta a Kristus ni lalanga vona. Na vuna e beta ni kuligu kata kakatia galanga na huduna galanga kana kaka kua kava ti vamadiria sios vona.

21 Betaka. Hau kua ta mumuri za na polea ke Vuvu kua e tani barae, “Manumanu kua varira beta dia na longoria stori vona, da dia te hadavia matoto kua. Manumanu kua muga beta dia na longoria kana polea, kua da dia te lala kemikemihia matoto.”

15.22-33 A Pol e kulina kete hadavia manumanu bukuni Rom ba muri kini vano kiri Spen

22 Ia na vuvuna kua ki beta na bebele tapu ni miu. Te gala kene vavala polea kana Paraha na palakalaka kamahi kua.

23 Palaka kua ti beta ve palaka keteni katia galanga ve vona, na vuna te vahozovia palaka laveve na provins kua kava. Na krismas laveve, polokogu e kukulina matoto kata vano na hadavimiu.

24 Palaka kua te lohoia keteni vano kiri Spen, kubarae, da te bele ni miu ka hadavimiu, ba muri kene vano kiri Spen. Da ta hilohilo matoto kata mia pitu kamamiu. Ba muri

15:21 Ais 52.15. **15:22** Ro 1.13.

miu kene kodoniau na kagu vavananga kiri Spen.

25 Palaka da ta muga
ka zahe ni Ierusalem kata
kodonia manumanu ke
Vuvu ni Ierusalem. Ba muri
kene vano ni miu.
26 Manumanu ke Vuvu ni
Masedonia, kamani Akaia
dia te varitaninia polea
dia kene tapia moni taza
dia kata vala vano kiri
Ierusalem kete kodonia
manumanu ke Vuvu kua dia
ta mia zahazaha.
27 Dia mule na kadia lo-
hoihoia mule, dia ta vala
na goloaloa kua. Na moge
kua dia ta katia, e kemi ma-
toto. Na vuna kadia dinau
vona ni vuni Iuda, kubarae
dia ka katia na dala kua
dia kata kolia kadia dinau
vona. Na vuna, a vuni Iuda
dia ta pelea na goloaloa ke
Vuvu kua e bukuna lagato,
dia ka vano vala ni vuni
haiden. Kubarae dia vuni
haiden dia ka lohoia dia
kata kolia moge ke vuni Iuda
dia na kodonidia na goloaloa
kua bukuna garigari.

28 Kubarae e kuligu kata
vahozovia galanga kua. Ka
muga ka pelea na goloaloa
kua ka zahe ni Ierusalem,
ba muri kua taem kata ziho
kiri Spen, hau ta vano bala-
hemiu, ba muri kene ziho.

29 Hau te lala pebarae,
kua ta na bele ni miu, da
ta vonu matoto na goloaloa
mata mulimuli kua a Kristus
e vala ni niau, hau ta vala ni
miu.

30 Habu tazigu kamani
habu livukugu, ta huleni
vatuharimiu na hizana
kadolu Paraha a Iesus
Kristus, habuka miu kata
bada kamaniau miu na
lotu kirigu, a Vuvu kete
kodoniau. Miu katia goloa
kua, kamana moge kua e
lala kete kukulimiu kara
kaka, kua na Vule Tumonga
e taruhia na polokodolu.

31 Miu lotu kiriniau, a
Vuvu kete vaikoli kirigu ni
pele kakavau na limani vuni
Iuda kua dia ta vavala lama-
dia kiri Vuvu. Miu lotu
ve habuka, a Vuvu kete ka-
tia manumanu ke Vuvu kua
heta ni Ierusalem dia na pe-
lea ve na goloaloa kua na
manumanu ke Vuvu dia ta
vala kata zahe na vala ni dia.
32 Kua a Vuvu ni kulina, da
te hilohilo matoto kua keteni
mai hadavimiu, hau ka hivu
pitu kamamiu livuhagu ki
bada mule pitu.

33 Paleka a Vuvu kua e
lala kete vala magali malugu
kamana mianga pa, ni mia
kamamiu laveve. Ia limoha.

16

16.1-16 A Pol e vala kana gritings na manumanu luba

1 E kuligu miu kata kati
kemihia ni livukudolu a Fibi.
Ia e lala kete kokodonia na
sios ni Senkria.
2 Ta hulenimiu miu kata
koi taduria na hizana
Paraha, balika kua manu-
manu ke Vuvu dia ta lala
dia kata kakatia. Kua tani
sot na goloa katiu miu ta
kodonia, na vuna muga ia
ti kodonia manumanu luba
kua dia ta sot na goloa. Hau
ve e kodoniau ve boto katiu.

15:25 1 Ko 16.1-4. **15:27** 1 Ko 9.11. **16:3** Ap 18.2.

3 Miu vala kagu gritings ni
Prisila kamani Akwila. Hiro
na ruagu kua hita ta lupu
gagala na galanga ke Iesus
Kristus.
4 Hiro ta vala livuhahiro
hiro kata kodoniau. Beta
hiro na kuahi kua hiro kata
mate. Ki beta ni hau za kua
ta hate motu ni hiro, beu.
Manumanu laveve kua na
sios kamahi ke vuni haiden,
dia ta hate motu ni hiro
matoto ve.
5 Miu vala kagu gritings ve
na nuhu kena dia ta lala dia
kata lupu dia na lolotu na
kahiro ruma.

Miu vala ve kagu gritings
ni Epainetus, na ruagu mata
muli. Ia e muga ki kara Kris-
ten na manumanu laveve na
provins a Esia.

6 Gritings ve ni Maria, ia e
katia galanga kapou matoto
kua kete kodonimiu.
7 Gritings ve ni An-
dronikus kamani Junias,
vinekegu karua bukuni Iuda,
hita ta karabus lupu. Hiro
ta kaka hizanga na pidaki
vuni apostel kamahi, hiro ka
muga hiro ka kara Kristen ni
niau.
8 Miu vala ve kagu grit-
ings ni Ampliatus. Na ruagu
mata muli na galanga kana
Paraha.
9 Miu vala kagu gritings
ni Urbanus, ruadolu na kua
hita ta lulupu gagala ke Kris-
tus, ia mai a Stakis ve.
10 Miu vala kagu gritings
ve ni Apeles, ia na kaka
kemi na poloki Kristus, kava
ti hoho na parakilakilanga
ki beta ni vala lamana kara
Paraha.

Miu vala ve kagu gritings
ve na manumanu laveve na
ruma ke Aristobulus.
11 Miu vala kagu gritings ni
Herodion, ia na vinekegu.

Miu vala kagu gritings na
nuhu dia ta lololi na ruma ke
Narsisus, dia na manumanu
kana Paraha.
12 Miu vala ve kagu grit-
ings ni Trifina kamani Tri-
fosa. Hiro ta lala hiro kata
gala bada matoto na galanga
kana Paraha.

Miu vala ve kagu gritings
ve ni Persis, ia na ruagu ma-
toto. Ia na kaka katiu e gala
matuha matoto na galanga
kana Paraha.
13 Miu vala kagu gritings
ve ni Rufus, a Vuvu e makia
kana Paraha. Miu vala ve
kagu gritings ve ni titinana
ve. Ia na titinagu katiu ve
kena.
14 Miu vala kagu gritings
ve ni Asinkritus, kamani Fle-
gon, ia mai a Hermes, a
Patrobas, ia mai a Hermes,
ia mai habu tazidolu kua dia
ta mimia kamadia.
15 Miu vala kagu gritings
ni Filologus, kamani Julia,
a Nerus kamani livuka, ia
mai ni Olimpas, ia mai na
manumanu laveve ke Vuvu
kua dia lololi kamadia.
16 Na kadolu moge
kua Kristen kamahi, ia
katiukatiu ni miu kete domia
ruamiu kua miu ta Kristen
lupu.

Dia sios laveve na poloki
Kristus, dia ta vala gritings
ni miu laveve.

16.17-20 Manumanu taza dia ta katia na sios ki varipe vulavulahi

16:13 Mk 15.21.

17 Habu tazigu kamani habu livukugu, katane tani vatuhari mulehia ve polea kua. Miu lohoimiu na manumanu kua dia ta lala dia kata papala katia na polea kua miu te pelea kava, dia ka gala vavaraga polealea kamahi kua dia kata katia sios ni varipe vulavulahi. Moge kena dia ta lala dia kata kakatia, ia e lala kete vairohia manumanu na sios dia ka popoke. Miu pe kakava na manumanu kamahi kena.
18 Manumanu mata baraerae kena beta dia na gagala kana kadolu Paraha a Kristus. Beta. Dia ta gala mumuri na nazia kena e vivitolonidia kirina. Dia ta lala dia kata pole paipai matoto dia ka papade rukia poloka manumanu kua beta kadia hada lalanga ni kapou marata na moge kua e kemi o na moge kua e zaha.
19 Manumanu laveve dia te longoria rereka kamiu moge kua miu ta lala miu kata mumuri matoto na polea kana Paraha. Kubarae ka hilohilo ni miu. E kuligu miu kata lala kemikemihia matoto na mogepa moge kemikemi, ni beta matoto miu na lala na mogepa moge zahazaha kamahi.
20 Da pitu papa za na Vuvu kua kara mianga pa kamana magali kemia da e kodonimiu miu ka vaka taduria a Satan na tauri kabemiu.

Na mahariharia kana kadolu Paraha a Iesus, e kamamiu.

16.21-24 Manumanu taza dia ta vala kadia gritings ve ni vuni Rom

21 A Timoti na ruagu kua miro ta rurua gagala kana Paraha, ia mai a Lusius kamani Jeson ia mai a Sosipater, ia mai habu vinekegu a vuni Iuda, dia ve dia ta vala kadia gritings ni miu.
22 Hau a Tertius, ia hau kua ta vavapolungania na pas kua, ta kara limani Pol ka vavapolupolu kana. Hau ve ta vala kagu gritings ni miu na hizana Paraha.
23-24 A Gaius ve e vala kana gritings ve ni miu. E hada poto papa matoto ni niau na kana ruma, ki lala kete hada poto papa na manumanu laveve na sios.

A Erastus ia na kaka kua e lala kete hada poto na moni kana gavman bukuna taon kua. Ia mai a tazidolu a Kwartus. Dia laveve kua dia ta vala kadia gritings ni miu laveve.*

16.25-27 Tolu kata vazahenia hizani Vuvu

25 A Vuvu e nap kete katia miu na madi ni bada na kamiu bilip. Habuka kua na Kalohua Kemi ta lala kata vavaketekete ni miu vona, na Kalohua Kemi ni Iesus Kristus. Na Kalohua Kemi kua, ia varira, varira za e litigianga ki ngongoro paritigi.
26 Palaka kua, na matotoka polea ti vabeleni kavakava

16:21 Ap 16.1. **16:23-24** Ap 19.29; 1 Ko 1.14; 2 Ti 4.20. * **16:23-24** Na poloka buk baibel Grik taza bukuni varira e vapolunganga polea kua ve, "Paleka a Vuvu ni vala na mahariharia kana kadolu Paraha a Iesus Kristus ni vano ni miu laveve. Ia limoha."

ni dolu na vuna na polealea kamahi kua na profet kamahi dia ta vapolungania. A Vuvu kua e mahuri roro, ia ti vabeleni kavakava na manumanu laveve na kantri laveve, dia kata bilip dia na muri na polea ke Kristus.

27 Glori laveve ia ke Vuvu katiu papa za, ia kazihena za, ia na vuvuna lohoi-hoia pa laveve, ia ki katia goloaloa laveve, laveve, na limani Iesus Kristus. Tolu kata vavazahenia hizana za na dama laveve, beta hozo-hozoana. Ia limoha.

Naba 1 leta ke Pol kiri vuni Korin

1.1-3 Dama kemi ke Pol

1 Hau a Pol na apostel ke
Iesus Kristus. Na lohoihoia
ke Vuvu mule ia ki makiau
kata kara kana apostel. A
tazidolu a Sostenes ia e ka-
maniau,
2 miro ka vapolungania na
pas kua kirimiu manumanu
laveve bukuna sios ke Vuvu
ni Korin. A Iesus Kristus
kavanga ti katimiu, miu
kene tumonga kini makimiu,
miu kata kana mule. E
makimiu kamana manu-
manu na malala laveve kua
dia ta lolotu na hizani Iesus
Kristus kadolu Paraha, ki
kadia Paraha ve.
3 Paleka a Vuvu tamadolu
kamana Paraha a Iesus Kris-
tus, hiro na maharimiu hiro
na katia magalimiu ni malu-
gunia.

1.4-9 A Pol e hate motunia a Vuvu

4 Dama laveve ta lala kata
hate motunia a Vuvu na
kana mahariharia kua ia e
vavala ni miu na vuna ni
Kristus Iesus.
5 Ta hate motunia a Vuvu
na vuna zia ti kati kemi-
hia matoto ni miu, miu
kene dangea miu keteni vala
kemikemihia matoto polea
kamana save kemikemi.
6 Ia e vatunga habuka
polea ta vavala ni miu na
vuna ni Kristus ia e matoto.
7 Kubarae, kua miu ta
guguria kadolu Paraha a
Iesus Kristus kete bele
kavakava, beta miu na sot na
presen kana Vule Tumonga
katiu.
8 A Iesus Kristus da e
vatuharimiu, miu ka mia
bada ki mule na las de, ki
hada poto ve ni miu kete
beta kete parua goloa zaha
katiu ni miu kua kete dan-
gea kete padoa polea kirua
miu vona na dama kapou
kua kadolu Paraha a Iesus
Kristus kete lohu mule vona.
9 A Vuvu da e kati mato-
tonia goloa kua, na vuna ia
e lala kete kakati matotonia
nazia kua ia e tania kete ka-
tia, ia ve ia e koi tadurimiu,
miu kata varitaziazianga ka-
mani Tuna, a Iesus Kristus
kadolu Paraha.

1.10-17 Na sios dia te varipe vulavulahi

10 Habu tazigu kamani
habu livukugu, na hizana
Paraha a Iesus Kristus, ta
vala polea matuha ni miu
habuka, tabarae miu na
vavaigege na pidaka miu
mule. Miu parakilania miu
na mia papa miu na lulupu
kamiu lohoihoia ni katiu
papa za, kete beta miu kata
vavaripe vulavulahi.
11 Habu tai, nuhu kua
na ruma ke Kloe dia ta
tania ni niau habuka miu
ta vavaigege na pidaka miu
mule.
12 Hau ta tatani barae na
vuna: Taza ni miu dia ta
tatani barae, “Hita ta
mumuri ni Pol.” Taza dia ka
tatani barae, “Hita kua hita
ta mumuri ni Apolos.” Taza
dia ka tatani barae, “Hita
ta mumuri ni Pita,” taza ve

1:2 Ap 18.1. **1:12** Ap 18.24.

dia ka tatani barae, “Hita ta mumuri ni Kristus.”
13 A Kristus ia na livuhana e katiu papa za, ia na sios, ki mara beta ni vulavula ni kara dihu luba luba. E kuziha, a Pol ia e nilianga na kruse ki mate kirimiu, ai? Miu ta pelea baptais ve na hizani Pol, ai?
14 Ta hate motunia a Vuvu na vuna beta na vala baptais na katiu ni miu, ta lala za ta vala baptais ni Krispus hiro Gaius za.
15 Ki kubarae mara beta kaka katiu ni miu ni tania habuka e pelea baptais na hizagu.
16 A! Te lohoia. Ta vala baptais ve ni Stefanas kamana kana manumanu laveve na kana ruma; ia pale, beta ve na lohoia na vala baptais na kaka katiu ve.
17 A Kristus beta ni geriau kata vala baptais na manumanu. E geriau kata vala kana Kalohua Kemi na manumanu, ki beta na vavala polea na Kalohua Kemi kua kamana save kana saveman kamahi bukuna vulovulo kua, beu, hau ta kuahi tabarae na vairohia na pele kakava na matuhanga kana matea ke Kristus na kruse.

1.18-31 A Kristus ia na matuhanga ke Vuvu

18 Hau ta lala habuka na polealea na matea ke Kristus na kruse, ia e habuka pole longolongoa za na nuhu kua dia ta mumuri na dalangana golua, palaka tolu nuhu kua a Vuvu ti pele mulehidolu, tolu ta hada lala habuka na polealea na matea ke Iesus na kruse ia na matuhanga ke Vuvu matoto.
19 Na poloka buk kana Paraha e tani barae voa, “Da hau ta vairohia na lohoihoia kemikemi laveve bukuna vulovulo, ka varaga vanonia ve kara hiripa na save laveve kana saveman kamahi.”
20 Pele kua tani kubarae, da na saveman kamahi bukuna garigari, kamana saveman kamahi kara lo ke Moses, kamana nuhuta vaigegea na lohoihoia kamahi, da dia ti beta kadia galanga. Na vuna a Vuvu ia ti vatunga kakava habuka kadia save ia na venga za kena.
21 Kubarae na vuna na save kemi ke Vuvu, na manumanu bukuna garigari ti mara beta dia na paria a Vuvu na kadia save bukuna garigari, palaka ia na pole longolongoa za kua hita ta vavala na manumanu dia ka bilip vona, kua a Vuvu ti pepele mulehidia vona.
22 A vuni Iuda dia ta vavaridi dia kata hadavia na mirakel, a vuni Grik ia dia ta lala dia kata hahada kara lohoihoia katiu kua e kemi matoto.
23 Palaka hita ta vaketekete na manumanu habuka a Kristus e haveanga na kruse ki mate, a vuni Iuda dia ka hatunia e zaha polea kua. Nuhu kua beta dia na lala a Vuvu, dia ta tania ia na pole longolongoa za kua.

1:14 Ap 18.8; Ap 19.29; Ro 16.23. **1:16** 1 Ko 16.15. **1:19** Ais 29.14. **1:20** Jop 12.17; Ais 19.12; 33.18; Ais 44.25.

24 Palaka nuhu kua a Vuvu
ti kohanidia kava, dia vuni
Iuda ia mai a vuni Grik ve,
na vaketeketea ia e kubarae,
a Kristus ia na matuhanga
kamana lohoihoia pa ke
Vuvu.
25 Na vuna lohoi longo-
longoa ke Vuvu, e dopa ki
kemi ki livutia na lohoi-
hoia kemi laveve kana kaka
bukuna garigari, ia mai ve
kua na matuhanga kote ke
Vuvu e matuha livutia ma-
toto na matuhanga kapou
matoto kana kaka matuha
matoto bukuna garigari.

26 Habu tai kamahi, ko miu
lohoi mulehia kua kilaka
kua a Vuvu e kohanimiu. Na
matana manumanu bukuna
garigari, miu nuhu kua beta
kamiu save, ki beta ve miu
na hizanga, ki beta ve miu
na habu tutuna king kamahi.
27 Palaka a Vuvu ia e
makia na goloa kua manu-
manu dia ta hada dia ka
tania e longolongo, kete ka-
tia nuhu kua dia ta tania
kadia save vona dia na puae;
a Vuvu ki makia ve na goloa
kua beta kadia matuhanga
vona kete katia nuhu kua dia
ta matuha dia na puae.
28 A Vuvu ki pelea ve
na goloa kua beta matoto
ni hizanga, kua manumanu
beta ni lala kete kukulidia
kirina, kete katia goloa kua
manumanu dia ta lala dia
kata hahada dia na tania
ia na goloa matoto, ni kara
venga.
29 A Vuvu e kati baraenia,
kete beta kaka katiu kete
dangea kete kokona zaheni
mulehia hizana na matani
Vuvu.
30 A Vuvu mule ia e katia
kua kini dangea miu keteni
mia na poloki Iesus Kristus.
Ki taruhia Kristus kete kara
vuvuna kadolu lohoi lalanga
kamana hada lalanga. Na
vuna ni Kristus za ia kua a
Vuvu ti katidolu tolu kene
kara kaka mahoto, ki katia
ve tolu kene vavana na kana
moge. Na galanga ke Kristus
za ia kua a Vuvu ti pele
mulehidolu vona na poloka
moge zahazaha.
31 Ia kubarae ki vapolu
baraenga polea na poloka
buk kana Paraha, "Azei kua
ni kulina kete kokonakona,
ia kete konakona na goloa
kua kava na Paraha ti katia
kava."

2

2.1-5 A Pol e pole na bilip ke vuni Korin

1 Habu tazigu, kilaka kua
ta bele ni miu ka tani kakava
na polea paritigi ke Vuvu ni
miu, beta na vala polea ni
miu habuka kaka kana save
vona ki lala polea.
2 Na vuna kilaka kua hau
kamamiu hau te taruhia na
kagu lohoihoia kete beta
kata lala goloa katiu ve,
palaka kata lala za a Kristus
ia mai ve na kana matea na
kruse.
3 Kilaka kua ta bele ni miu,
ta kuahi ki kogu ni niau, ka
hatunia habuka beta kagu
matuhanga.
4 Kagu polea kamana kagu
vaketeketea, ia beta na vala
polea habuka kaka kana
save vona, kana polea ni nap

1:31 Jer 9.24. **2:3** Ap 18.9.

kete pokizia na lohoihoia kana manumanu. Palaka ta vatunga na matuhanga kana Vule Tumonga ni miu.

5 Ki kubarae, kamiu vaka maroroa ia kete ngoro na matuhanga ke Vuvu, beta miu kata vaka maroro na save kana kaka vetanga.

2.6-16 Na Vule Tumonga ke Vuvu ti vala na lohoihoia pa kamana hada lalanga ni dolu

6 Palaka na pidaka Kristen kamahi kua dia te matuha, ia hita ta vala polea kamana lohoihoia pa. Palaka na lohoihoia pa kua, ia beta ni na lohoihoia pa bukuna tauna kua o kana pararaha bukuna tauna kua, kua da dia ta golugolu.

7 Beu, hita ta vavala polea na lohoihoia pa ke Vuvu kua e ngoro paritigi, kua a Vuvu ia ti lohoi mugania varira za ba muri ia kini katia vulovulo, kete katia tolu na mia papa kamana heta na lagato.

8 Pararaha kamahi bukuna tauna kua beta dia na lohoi lala. Kua dia na lohoi lala, da beta dia kata nilinia kadolu Paraha kua bukuna lagato na kruse.

9 Palaka, habuka kua e vapolunganga na buk kana Paraha ki tanga, “Beta mata katiu ni hadavia, beta talinga katiu ni longoria, beta lohoihoia katiu ni lohoi lala nazia kua a Vuvu ti vaida kana nuhu kua e kukulidia matoto kirina.”

10 Palaka a Vuvu ti kavakavania ni hita na vuna na kana Vule Tumonga. Na Vule Tumonga ia e lala kete hahada nunuzia goloa laveve, ia ki lala kete hahadavia ve na lohoihoia ke Vuvu kua e paritigi matoto.

11 Mara beta kaka motu ni lala na lohoihoia kana kaka motu. Kaka kena za ia e lala nazia kua ia mule e lolohoia. Kubarae, mara beta kaka ni lala ve na lohoihoia ke Vuvu, na Vuleni Vuvu za ia e lala na lohoihoia ke Vuvu.

12 A Vuvu ia ti vala Vulena ni hita, beta ni na vule kua bukuna vulovulo. Kubarae hita ki dangea hita kata lohoi lala na goloa mata mulimuli kua a Vuvu ti vala vetania ni hita.

13 Beta hita na popole na lohoihoia pa kua kaka bukuna garigari e sikulnihita vona, beu, polealea kua na Vuleni Vuvu e sikulnihita vona. Hita ka popole na polealea kana Vule Tumonga, hita kata tani kavakava na lohoihoia kana Vule Tumonga kua e matoto na nuhu kua Vuleni Vuvu na polokodia.

14 Nuhu kua beta Vule Tumonga ni dia, ia mara beta dia na lohoi lala dia na pelea na matotoka lohoihoia kua e pe na Vuleni Vuvu. Dia ta longoria polealea kamahi kana Vule Tumonga, dia ka tania habuka ia na pole longolongoa za. Na vuna nuhu kua na Vule Tumonga na polokodia za, ia dia ta nap dia kata lohoi lala nazia kua ia e popole vona.

15 Kaka kua na Vule Tumonga na poloka, ia e

2:9 Ais 64.4.

nap kete sikelnia goloaloa laveve, palaka beta kaka katiu ni dangea kete sikelnia na moge kana kaka kua na Vule Tumonga na poloka.

16 Polea e vapolunganga na poloka buk ke Vuvu e tani barae,

> "Azei e lala na lohoihoia kana Paraha, azei e mata muria kete sikulnia na Paraha?"

Palaka tolu kua, ia tolu ta dangea tolu kata lohoi lala goloaloa kamahi kua, na vuna tolu kua ia na lohoihoia ke Kristus ia na polokodolu.

3

3.1-9 Voravora kara sios ia dia na vora ke Vuvu

1 Habu tazigu, beta na vala polea ni miu habuka kua na Vule Tumonga na polokomiu, beu, ta vala polea ni miu habuka nuhu kua kamiu mogemoge kara vulovulo e ba vovona, o balika nuhu kua kadia hada lalanga e ba kakapiru na moge ke Kristus.

2 Hau ta vazuzimiu, beta na vala haninga matuha ni miu. Na vuna ma beta ni taem miu kata pelea haninga matuha. E kua ve ia ma beta ve miu na nap.

3 Miu ta ba kakatia kamiu mogemoge kamahi kua bukuna vulovulo. Na vuna kua ta mogepa varihada potipotia kamana vaigegea ni ba vovona na pidaka miu, ia karae beta ni vatunga habuka miu ta ba papaho taduria kamiu mogemoge kamahi bukuna vulovulo? Karae beta miu na gagala habuka manumanu vetanga kua bukuna vulovulo?

4 Na vuna kua kaka katiu ni tani barae, "Hau kua, hau ta mumuri ni Pol kua," ruana ki tatani barae, "Hau kua, hau ta mumuri ni Apolos kua," karae kamiu polea kamahi kua beta ni vatunga habuka miu ta ba mumuri na kamiu mogemoge bukuna vulovulo kua?

5 A Apolos ia azei? A Pol ia azei? Miro na vora vetanga za kua. A Vuvu e vala galanga motu, galanga motu ni miro. Na kamiro galanga miro ta katia ia a Vuvu ti katimiu miu kene bilip.

6 Hau ta vazohia na vinaroka haninga. A Apolos ia e vala naru vona. Palaka na Paraha ia e katia haninga kini galulu.

7 Ki kubarae, kaka kua e vazohia haninga kamana kaka kua e vala naru na haninga, ia beta hizahiro. A Vuvu, na kaka kua e katia haninga ki galulu, ia kazihena za ia e hizanga.

8 Kaka kua e vazohia haninga kamana kaka kua e vala naru na haninga, hiro ta gagala na galanga katiu papa za. Palaka a Vuvu da e kadehiro muri na kahiro galanga kua hiro ta katia.

9 Na vuna miro kua, ia miro ta gagala kamani Vuvu. Miu kena, ia miu na vanua he Vuvu, na kana ruma, kua

2:16 Ais 40.13. **3:2** Hi 5.12-13. **3:4** 1 Ko 1.12. **3:6** Ap 18.4-11; Ap 18.24-28.

ia e hahabatia.

3.10-15 Voravora kara sios dia ta balika kapenta

10 Na vuna na mahariharia ke Vuvu, hau te kara kapenta kua e lala kemikemihia matoto habahabanga na ruma. Hau kene taruhia kedo kata habatia ruma vona. Kaka motu kini hahabahaba ruma na huduna kedo kua. Palaka katiukatiu ia kete lohoia ni hada poto papa na moge zia e habahaba vona.
11 Na vuna mara beta kaka katiu ni taruhia kedo motu ve katiu kua kete habata ruma vona. A Iesus Kristus za ia na kedo kua a Vuvu ti taruhia kara ruma.
12 Kua manumanu dia kene habatia kadia ruma na huduna kedo kua, taza dia ta lala dia kata habahaba kadia ruma na gol, taza na silva, taza na kedo kua kadoana e kapou matoto. Taza dia ta habatia kadia ruma na palang, na kunae, taza na haina vit.
13 Pale, ba muri kua na dama kara kotoa kapou ti bele, na dama kena da ti vabeleni kavakava nazia matoto na kaka e habatia kana ruma vona. Galanga kana manumanu laveve da e taruha na poloka haroho kete parakilanga, habuka kadia galanga e kemi o betaka.
14 Ruma kakei kua beta ni vu na haroho, kaka kena e habatia ruma kena, da e kadoa na kana galanga kemi.
15 Palaka ruma kakei kua e vu, galanga laveve kana kaka kena e habatia ruma kena, da e vairo matoto. Palaka na kaka kena e habatia ruma, da beta kete golu, palaka da e hada balika kaka kua e hava hutu na poloka haroho kapou ki gotala.

3.16-17 Miu, ia na ruma ke Vuvu

16 Beta miu na lala habuka miu ia na tempel ke Vuvu, na Vule Tumonga ki mimia na polokomiu?
17 Kua kaka katiu ni vairohia na tempel ke Vuvu, a Vuvu da e vairohia ve kaka kena. Na vuna na tempel ke Vuvu ia e tumonga, miu ia na tempel kua.

3.18-23 Tabarae tolu na vavazahenia hizana kaka

18 Tabarae miu na ruruki mulehimiu. Kua kaka katiu na pidaka miu ni lohoia habuka ia kana save vona na tauna kua, pele ia kete kati mulehia ni habuka kaka kua e longolongo, ia kete kara saveman matoto.
19 Na vuna, na save kua bukuna vulovulo, ia a Vuvu e hadavia habuka na lohoi longolongoa za. Habuka kua na polea ke Vuvu e tania, "Ia ti vavatingovi mulehia na saveman kamahi na kadia save mule."
20 Na buk ke Vuvu ki tani barae ve,

> "Na Paraha ia e lala kemikemihia na lohoihoia kana saveman kamahi, kadia lohoihoia ia e venga za."

21 Ki kubarae, miu vata kona zahezahea na kaka vetanga! Na vuna goloaloa laveve ia e kamiu.
22 A Pol, beu a Apolos, o a Pita, o na vulovulo kua o

3:16 1 Ko 6.19; 2 Ko 6.16. **3:19** Jop 5.13. **3:20** Sng 94.11.

mahuria o matea o na meni kua o kua ba muri, ia dia ta kamiu laveve,
23 miu ia ke Kristus, a Kristus ia ke Vuvu.

4

4.1-5 Na Paraha mule ia e lala kete sikelnia kana vora

1 Ki kubarae, miu hadavihita, habuka hita na voravora vetanga ke Kristus. Ki valanga galanga ni hita, hita kata hada poto papa na polea paritigi kua ke Vuvu.
2 Kua kaka katiu kini taruha kete hada na galanga katiu, ia kete muri matoto na polea kana kaka kua e taruhia ki hada na galanga.
3 Kubarae, hau kua, beta na lohoi vuvu kua kata madi na kamiu kotoa; o na kotoa katiu kua na garigari ni sikelianga hau na kagu galanga. Ki vano ve, hau beta na sikelni mulehiau ve.
4 Hau beta na lohoia goloa zaha katiu ta katia, palaka mara beta na tania hau ta kaka mahoto. Na Paraha mule ia da e sikelniau ki tania.
5 Kubarae tabarae miu na sisikelnia manumanu, na vuna ma beta damana kotoa kapou ke Vuvu ni bele. Miu guria Paraha ki lohu. Da ia ti pelea goloa laveve kena e ngoro paritigi na rodo kini taru kavakava na laet. Ia da ti vabeleni kavakava na lohoihoia kana manumanu laveve. Na dama kena, ia da a Vuvu ti tani kakava na kaka katiukatiu habuka e kati kemihia galanga o betaka.

4.6-13 A vuni Korin dia ta kona zaheni mulehidia

6 Habu tazigu, hau ta vavatunga muria na goloaloa kua ni miro a Apolos kata katia ni kavakava ni miu na goloa kua hau ta tatania, kata kodonimiu miu kata lala na mining na polea kua e vapolunganga na polea ke Vuvu kua e tani barae vonanga, "Tabarae miu na katia goloa ni pe livutia na polea kena e vapolunganga na polea ke Vuvu." Kete beta katiu ni miu kete kokona zahenia hizana kaka katiu ni kokona taduria ruana.
7 Azei ti katiho kunu dopa hizanga na kaka motu? Nazia kua tu pelea, kua beta a Vuvu ni vala ni niho? Kua goloa laveve kena tu pelea ni pe ni Vuvu, e kuziha ku kokonakona vona habuka ho mule tu katia goloa kena na ka matuhanga mule?

8 Miu te lohoia miu kene tania habuka miu ti kamiu goloa laveve vona! Miu te risman matoto kava! Tauka miu te livutihita miu kene kara king. E kemi matoto miu na kara king, hita ve hita kata kara king kamamiu!
9 Na vuna hau ta lohoia ka tania, a Vuvu e taruhihita apostel kamahi balika goloa kua manumanu dia kata vavaitutu vona. Habuka karabus kamahi kua e karabusianga dia na taem kara voa ki vamadira hita kiri muri matoto, kete hubu matoa hita, na matana vulovulo laveve, na matana engel kamahi ia mai na matana manumanu.

10 Na vuna kua hita te
bilip ni Kristus, manumanu
kini hadavihita habuka
manumanu longolongo taza.
Palaka miu ta bilip ni Kristus
kini kamiu save vona!
Hita
ti beta kahita matuhanga,
palaka miu kene matuha
matoto! Manumanu dia
kene hahada zahenimiu,
palaka dia te hada tadurihita.
11 Varira ki mai, mai meni
kua, hita ta lala hita kata
mimia vitolo, ki mamarahotihita, ki beta lavalava
kemi kua hita kata karikari
vona. Dia ta lala dia kata
hubi maratanihita. Ki beta
ve kahita ruma hita kata
ngoro vona.
12 Hita ta lala hita kata gala
matuha matoto na limahita
mule, kete kodonihita na
kahita mianga. Manumanu
kua dia te pole tadurihita,
hita te ba hulenia a Vuvu
kete kati kemihia ni dia. Kua
manumanu dia te kati zahatia ni hita, hita ta ma hatu
taduria za.
13 Kua manumanu dia
kene pole zahatihita, hita ta
lala hita kata koli kemikemihia kadia polea. Ki mai ki
mule meni kua na matana
manumanu laveve, hita
ta balika tahetahe kua na
huduna garigari, hita ta
balika molumoluka goloaloa
laveve.

4.14-21 A Pol e kulina a vuni Korin dia kata muri na kana moge

14 Beta na vapolungania
na polealea kamahi kua
kata katimiu miu na puae.
Palaka, kata vavakilala
kamiu, na vuna miu ta
habuka habu tutugu kua e
kuligu matoto kirimiu.
15 Ia vata kua kamiu tisa
ni 10,000 kua dia ta hada
poto ni miu, miu kata muri
papa na moge ke Kristus,
beta tamamiu ni luba. Na
vuna ni Kristus Iesus, hau te
kara tamamiu na vuna kua
ta vaketea na Kalohua Kemi
ni miu.
16 Ki kubarae ta hulenimiu, miu kata hadavia kagu
moge miu na muri vona.
17 Ia vuvuna kua hau ka
gegeria a Timoti kete vano
kete kodonimiu. A Timoti
ia e balika tugu, e kuligu
matoto kirina, ka vaka
maroro vona na galanga
kana Paraha. Ia da e tani
mulehia ni miu na kagu
mogemoge kamahi na poloki
Kristus Iesus, moge kua ta
lala kata vavaketekete vona
na poloka sios laveve.
18 Tauka taza ni miu dia
ta lohoia dia ka tania mara
beta na vamule balahemiu,
kubarae dia kene vavazahezahenidia.
19 Palaka kua Paraha ni
kulina, ia da pitu papa hau
ta bele ni miu. Beta na mai
kata lala vutuvutuhia polea
kana hava kapopou kena za,
palaka kata lala ve habuka
matuhanga kakei ni dia.
20 Na vuna, na kingdom
ke Vuvu, ia beta ni honana polea za, beta, ia na
matuhanga ke Vuvu.
21 Nazia e kulimiu kata
katia? Kata pelea nivihi
na bele kirimiu, o kata maharimiu matoto na valugilugiau na bele ni miu?

4:12 Ap 18.3. **4:16** 1 Ko 11.1; Fl 3.17.

5

5.1-5 Makina magali buhua vona na pidaki vuni Korin

1 E limoha, ti tanga ni niau habuka na mogepa magali buhua vona na pidaka miu. Moge kua e mata hilehilea matoto, ki beta ni lala kete bebele na pidaka nuhu kua beta dia na lala a Vuvu. Te longoria habuka kaka katiu na poloka sios ti ngongoro kamani goni tamana.

2 Palaka miu ta kokona zahenimiu mule! Ma miu kata tangi, miu na pele kakava na kaka kena e katia moge kena na pidaka miu.

3 Ia vata kua tani beta hau kamamiu, vulegu ia ra kamamiu. Kubarae, hau kava te koto kara kaka kena e lala kete kakatia moge kena, balika kua hau ra kamamiu.

4 Kua miu kene lohu lupu na hizana kadolu Paraha a Iesus, vulegu kini ia kamamiu, ia mai na matuhanga kana Paraha a Iesus kini kamamiu,

5 pele, miu ta pele kakava na kaka zaha kena na sios, miu ta vala vano na limani Satan, kete vairohia livuhana, na vulena da a Vuvu e pele mulehia na las de.

5.6-13 A vuni Korin dia kata pele kakava kaka kua e katia moge zaha

6 Kamiu kona zahezahea beta ni kemi. Beta miu na lala habuka na yis pitu papa, ia e lala kete kakatia na plaua laveve kara bret ni kukudu?

7 Miu pele kakava na yis bura, ia kua na moge zahazaha laveve. Miu kata klin, miu na kara bret kua beta yis vona. Hau ta lala habuka, miu ta balika bret kua beta yis vona, na vuna kava ti opa voa vonanga ni miu. Na vuna a Kristus ia na kadolu tuna sipsip kara Pasova, kua ti opa voa vonanga kava.

8 Kubarae kua tolu kata katia hanihania kapou na Pasova, tabarae tolu na hania bret kamana yis bura, yis kua ia na mogepa vairukua kamana moge mata hilehilea, palaka tolu kata hania bret kua beta yis vona, ia na bret na moge kua e kemi kamana moge kua e matoto.*

9 Hau kava te vapolupolu kene tania ni miu habuka, taua matoto miu na kikilipia nuhuta magali buhua.

10 Beta hau na popole habuka miu kata vatia na nuhu kua beta dia na bilip ni Kristus, kua dia ka kakatia mogepa magali buhua, o kua dia ka mata kuku o dia ka mata vanaho o na nuhu kua dia ta lala dia kata lolotu na vuvu vairukuruku. Na vuna

5:1 Lo 22.30. **5:6** Ga 5.9. **5:7** Kis 12.5. **5:8** Kis 13.7; Lo 16.3. * **5:8** Ves 6-8, a Pol e lohoia na moge ke vuni Iuda, kua dia ta lala dia kata kakatia na damana hanihania kapopou kara Pasova, kua a vuni Iuda dia ta lohoi mulehia na dama kua a Vuvu peledia dia ka gotalatala ni Isip, ia dia ta lala dia kata hania bret beta yis vona ve. Hada: Kisim Bek 12.3-21 na 13.6-7. A Pol e vatunga muria na moge ke Vuvu na dama na hanihania kapopou kara Pasova, ia e balika moge ke Iesus.

kua tani kulimiu miu kata vatia manumanu kena, pele ia miu kata vati liuliunia na vulovulo kua.
11 Hau ta vapolupolu kirimiu kata tania ni miu habuka, tabarae matoto miu na kikilipia nuhu kua dia ta tania dia te Kristen, palaka kua dia ka kakatia makina magali buhua o dia ka mata kuku, o dia ka lala dia kata lolotu na vuvu vairukuruku, o dia ka lala dia kata vavairohia kaka motu na polea, o dia ka kakanaka sipak o dia ka mata vanaho. Nuhu mata barae kena, ia taua matoto miu na hanihani o hinu kamadia.
12 Hau beta kagu galanga na nuhu kua beta dia na bukuna sios kata sisikelnidia. Palaka miu kamiu galanga ia miu kata sikelnia nuhu kua na poloka sios.
13 Palaka a Vuvu da ia e sikelnia nuhu kua beta dia na poloka sios. Na polea kana Paraha e tani barae, “Miu pele kakava na kaka zaha kena na pidaka miu.”

6

6.1-11 Kristen kamahi beta dia kata kokoto kara kaka kua e Kristen ve

1 Kua kini kamiu manaunaua vona kamana kaka katiu kua e Kristen, e kuziha miu kene raraga halavia na manumanu ke Vuvu, kua dia kata vavahotovia kamiu manaunaua na pidaka miu, miu kene vano mamadi na matana nuhu kua beta dia na lala a Vuvu miu kene kokoto?
2 E beta miu na lala habuka na manumanu ke Vuvu da ba muri dia ka kara jas dia ka sikelnia kotoa kana manumanu laveve na vulovulo? Pele, kua tani pebarae, e kuziha ki mara beta miu na vahotovia manaunaua kotekote kamahi kena na pidaka miu mule?
3 Beta ve miu na lala habuka da tolu ta sikelnia ve kotoa kana engel kamahi ve? Kua tani kubarae, miu ta dangea miu kata vavahotovia za kamiu manaunaua kamahi, ri kua na garigari.
4 Kubarae, kua tani kamiu manaunaua vona na pidaka miu, miu makia manumanu taza ni miu mule na poloka sios dia kata longoria kamiu kotoa. Tabarae miu na vavano kara megistret kamahi kua beta dia na bilip ki beta ve dia na paraha katiu kara sios.
5 Hau ta kakatia polealea kamahi kua kirimiu, kata katimiu, miu na puae. E ti beta matoto za kaka na poloka sios kua kana save vona, kua kete vavahotovia kamiu manaunaua kamahi na pidaka miu Kristen kamahi?
6 Palaka kua nina kua, na Kristen katiu ki kokoto kiri tazina kua hiro ta Kristen rua, hiro kene vano mamadi na matana nuhu kua beta dia na bilip ni Kristus hiro kene kokoto!
7 Kua miu te gala miu kene kokoto kirimiu mule, ia ti vatunga balika kava miu te golu miu kene vatia na moge pa ke Kristus. E kuziha ki beta miu na vatia dia na

5:12 Lo 13.5; 17.7.

vala bizea ni miu, dia na vanahemiu?
8 Palaka miu mule miu ta kakatia moge zahazaha. Miu ka vanahemiu mule. Miu ka katia moge kua ni habu tazimiu kua miu ta Kristen lupu.

9 Beta miu na lala habuka, nuhu kua dia ta lala dia kata kakatia moge zahazaha mara beta matoto dia na hoho na kingdom ke Vuvu? Tabarae miu na ruki mulehimiu. Nuhu kua dia ta lala dia kata kakatia mogepa magali buhua, dia ka nuhuta lotua na vuvu vairukuruku, nuhuta balebalea kamana gona kaka motu, tamomohane kua e lala kete kakadoa dia ni mamagianga dia, ia mai tamomohane kua e lala kete kukulidia dia kata vaitago kamana tamohane mule, ia mai tavivine kua e lala kete kukulidia dia kata vavaitago kamana tavine mule,

10 ia mai nuhuta vanahoa, nuhuta biheia, nuhuta sipak, nuhuta pole tadutadua na manumanu, ia mai nuhuta radiradia na goloa kana kaka motu, nuhu kua dia ta lala dia kata kakatia moge kamahi kua, ia mara beta matoto dia na hoho na kingdom ke Vuvu.

11 Moge kamahi kuari, ia taza ni miu muga miu ta lala miu kata kakatia. Palaka a Vuvu kini vazuguvimiu, miu kene tumonga. A Vuvu kini katimiu miu kene kara manumanu kua e mahoto na matana na vuna na hizana Paraha a Iesus Kristus kamana matuhanga kana Vule Tumonga ke Vuvu.

6.12-20 Livuhadolu ia na ruma kana Vule Tumonga

12 Da miu ta tani barae, "Goloa laveve ia e kemi za kata kakatia." Palaka beta ni goloaloa laveve e kemi ni dangea kete kodonia kaka katiu. Goloaloa laveve ia e kemi kata kakatia, palaka hau beta kata vovora vetanga kana goloa katiu.

13 Miu ta lala miu kata tatani barae ve, "Haninga ia kara magali, na magali ia kara haninga." Polea kua ia e matoto, palaka boto katiu da a Vuvu da e vairohihiro ruarua. Livuhadolu ia beta ni katua kara magali buhua. Livuhadolu ia e katua kana Paraha, na Paraha ki lala kete hahada poto na livuhadolu.

14 A Vuvu e valamari mulehia kadolu Paraha na matea na kana matuhanga kapou, habuka kua da e valamari mulehia na livuhadolu na matea ve.

15 Beta miu na lala habuka na livuhamiu ia na dihura livuhani Kristus? Karae kata pelea livuhagu kua ia ke Kristus, na vaidodonia kamana tavine kua e magali buhu? Mara beta matoto!

16 Beta miu na lala pebarae, kua kaka katiu kini balebale kamana tavine kua e magali buhu, ia livuhahiro ia ti katiu papa za? Na vuna na polea kana Paraha ia e tani barae, "Da livuhahiro ti vaidodo kini kara livuha katiu za."

6:12 1 Ko 10.23. **6:16** Stt 2.24.

17 Palaka kaka kua tani
vaidodonia livuhana ka-
mana Paraha, ia vulehiro ti
katiu papa za.
18 Miu hava tapunia mo-
gepa magali buhua. Moge
zahazaha laveve beta ni
lala kete vairohia livuhana
kaka balika mogepa magali
buhua. Na vuna magali
buhua, ia na moge zaha kua
na kaka e katia na livuhana
mule.
19 Beta miu na lala habuka
na livuhamiu ia na tempel
kana Vule Tumonga, kua a
Vuvu e vala ni miu? Na
Vule Tumonga e mimia na
polokomiu. Livuhamiu beta
ni kamiu mule,
20 beta, a Vuvu e kademiu
kini pele mulehimiu kana.
Miu vavazahenia a Vuvu na
livuhamiu.

7

7.1-16 A Pol e pole na makina lahia

1 Kua katane kolia kamiu
pas na kamiu hulea kua,
"E dopa ki kemi kete vata
lahia?"
2 Palaka, na vuna kua
na mogepa magali buhua
ti kakapou, tamohane
katiukatiu ia kete gona
mule vona, ia mai tavivine
katiukatiu kete gona mule
ve vona.
3 Tamohane ia kete vavala
livuhana ni gona tavine, ia
tavine ve, ia kete vavala ve
livuhana ni gona tamohane.
4 Na vuna ho tavine,
livuha ia beta ni ka, beu
livuha ia ke go tamohane.
Tamohane, livuha ia beta ni
ka, livuha ia ke go tavine.
5 Tabarae nu hava kamana
livuha ni go. Ma habuka mo
ta varitaninia kete beta mo
kata ngoro rua na vuna mo
kata mahoho kara lotua, mo
ka vatabunia livuhamoro ni
mo mule. Palaka ba muri na
dama kua mo te makia mo
kata mahoho vona ti hozo,
pale, mo ta ngoro rua mule.
Tabarae a Satan ni paraki-
lanimiu na vuna kua mara
beta miu na paho taduria
kamiu hatuhatua.
6 Ta tatani barae kua, beta
ni habuka ta vavala lo katiu
kua miu kata muri vona,
betaka, hau ta vavala za dala
katiu kua kete kodonimiu.
7 Ta lohoia ma manumanu
laveve dia kata balika hau.
Palaka na kaka katiukatiu
ia a Vuvu e kati kemihia
vona na dala paramotu ni
dolu. Na kaka katiu ia e kati
kemihia vona na dala motu,
na ruana ia e kati kemihia
vona na dala paramotu.

8 Palaka nuhu kua beta
miu na lahilahi, ia mai nuhu
kua habu gogomiu ti vari-
mateai, e dopa ki kemi miu
kata ma mia barae za, vata
miu lahia, balika hau.
9 Palaka kua tani mara
beta dia na paho taduria ka-
dia hatuhatua, pele dia kata
lahilahi. E dopa ki kemi
dia kata lahi, tabarae na
hatuhatua kara vaitagoa ni
dudulu na polokodia.

10 Kata vala lo katiu ni miu
nuhu kua miu te lahilahi,
palaka lo kua beta ni kagu
mule, ia e kana Paraha. E

6:19 1 Ko 3.16; 2 Ko 6.16. **7:10** Mt 5.32; 19.9; Mk 10.11-12; Lu 16.18.

tania, na tavine beta matoto kete vatia gona tamohane.

11 Palaka kua kini hava tapunia a gona, pele tavine kena kete ma mia vetaveta za, beta kete lahi mule ve. Tani beu, pele kete vamule ni gona. Tamohane ve beta kete vamia tapunia gona tavine.

12 Hau mule kagu polea katiu kirimiu lahiahia. Polea kua kagu mule, beta ni kana Paraha. Kua tamohane Kristen katiu, kua gona ni beta ni bilip, palaka kua ni kulina kete ma mia kamani gona, pele tamohane kena beta kete vamia tapunia tavine kena.

13 Kua Kristen tavine katiu ni kabania tamohane katiu kua beta ni bilip, kua tamohane kena ni kulina kete ma mimia kamana tavine kena, pele tavine kena beta kete vamia tapunia tamohane kena.

14 Miu ta lala kua tamohane ni beta ni bilip, palaka kua e kabania tavine kua e bilip, ia na tamohane ia ti tumonga * na vuna kua hiro ta varikabai. Ia tavine kua beta ni bilip ve, kua ki kabania tamohane kua e bilip, ia ti tumonga ve na vuna kua ia e kabania tamohane kua e bilip. Kua tani beta ni pebarae, pele habu tutumiu beta dia na klin na matani Vuvu, palaka kua nina, habu tutudia, ia dia ta tumonga.

15 Palaka kua tavine beu tamohane kua beta ni bilip, ni kulina kete vatia gona, pele vatahia ni vavana. Kua ta moge kua ni bele, pele na tamohane o tavine kena e bilip beta ni habuka e karabusianga ia kete ma mimia kamana tamohane o tavine kena. Beu. Vatia za ni vavana na vuna a Vuvu e kulina miu kata mia papa kamana manumanu motu.

16 Ho tavine, tu lala zingania da tu kodonia a go tamohane ki pokizia magalina? Ho tamohane ve, tu lala zingania da tu kodonia a go tavine ki pokizia magalina?

7.17-24 Tolu kata mia na laep kua a Vuvu e makia kadolu

17 Tolu katiukatiu ia tolu kata ma mia na laep kua a Vuvu ti makia kadolu. Laep zia kua tolu ta vavana vona a Vuvu ki kohanidolu, ia tolu kata ma vavana na laep kena. Na lo kua ia ta taruhia na sios laveve.

18 Kua kaka katiu kini vatomutomuha kava a Vuvu kini kohania, pele beta kete litiginia habuka e vatomutomuha ia. Kua kaka katiu kini beta ni vatomutomuha ia, a Vuvu kini kohania, pele tabarae ni vatomutomuha ia.

19 Kua kaka kini vatomutomuha ia o kua kini beta ni vatomutomuha ia, ia beta ni goloa katiu na matani Vuvu kena. Goloa kapou ia tolu kata mumuri papa na lo ke Vuvu.

20 Laep kakei tolu ta mia vona a Vuvu ki kohanidolu,

* **7:14** Na polea Grik beta ni tani kavakava maratania polea kua, palaka tauka e tania habuka a Vuvu magali katiu kamana kahiro lahia.

ia tolu kata ma mia na laep kena.
21 Karae ho vora vetanga katiu a Vuvu ki kohaniho? Pele tabarae nu hatunia nu tania habuka ho kaka vetanga. Palaka kua kini dala vona kua koto katia ni vatua ho ni beta koto ma gagala habuka vora vetanga, pele ho tu katia.
22 Kaka kua e vora vetanga a Vuvu ki kohania, ia ti kana Paraha. Na matana Paraha, ia ti beta ni ma karabus. Ia pebarae ve, kaka kua beta nu karabus a Vuvu ki kohaniho, ia ho da tu kara vora vetanga ke Kristus.
23 A Vuvu e vatia goloa kapou matoto kete kade mulehimiu vona. Tabarae miu na kara vora vetanga kana kaka bukuna vulovulo kua.
24 Kubarae, habu tazigu kamani habu livukugu mata mulimuli miu, tu mia zihaziha a Vuvu ki kohaniho, ia ma mia bada na mianga kena a Vuvu e kohaniho vona.

7.25-40 A Pol e vala polea ki vano ni tamomohane kamani tavivine kua beta dia na lahilahi

25 Miu tavivine huluvavahu kua ma beta miu na lahilahi, beta na pelea lo katiu na Paraha kata vala ni miu, palaka kata vala kagu lohoihoia mule, na vuna na Paraha ti mahariau, kubarae kagu polea ia e nap miu kata vaka maroro vona.
26 Na vuna na bizea kua e bebele ni dolu Kristen kamahi, hau ka lohoia e kemi kete vata miu lahia miu na ma mia barae za.
27 Kua kunu lahi, tabarae nu vamia tapunia a go tavine. Ho tamohane kua ma beta nu lahi, pele tabarae nu kakaze tavine koto kabania.
28 Palaka kua kunu lahi, ia beta nu katia pekato. Tavine tizula kini lahi, ia beta ni pekato. Palaka hau ta paparakilania kata tania ni miu habuka, nuhu kua dia ta lahilahi, da dia ta paria bizea luba na kadia laep.
29 Habu tazigu, ti beta taem ni malaku, ki kubarae tamomohane kua miu te lahilahi, miu mia balika kua beta habu gogomiu vona.
30 Miu nuhu kua miu ta hahaloho kua, ia miu mia balika beta miu na hahaloho; nuhu kua miu ta hilohilo kua, ia miu kata mia balika nuhu kua beta dia na hihilohilo; nuhu kua miu ta lala miu kata vavaikado kua, ia miu kata mia balika beta kamiu goloaloa vona;
31 nuhu kua dia ta lala dia kata gagala kamana goloaloa kamahi bukuna vulovulo kua, ia dia kata mia balika goloaloa kamahi kua beta ni goloa kapou marata na kadia laep. Na vuna na vulovulo kua kamana goloaloa laveve kua na poloka, da pitu papa ia hozo.
32 Hau e kuligu kete beta miu kata lolohoi vuvu marata na goloaloa kua bukuna garigari. Tamohane kua ta beta ni lahi, ia da e vala poloka laveve kara galanga kana Paraha, dama laveve ia da e kakatia moge kua na Paraha e lala kete kukulina kirina.

33 Palaka tamohane kua
e lahi, da e lolohoi vuvu
marata na goloaloa bukuna
vulovulo kua, ki kakaze ve
dala kua kete katia a gona
tavine ni hilohilo vona,
34 kubarae, da e gagala ru-
arua. Tavine kua beta ni lahi
o kua e ba tizula ia da poloka
laveve ia kara galanga kana
Paraha. Kana lohoihoia
ia kete vala livuhana ka-
mana vulena laveve kana
Paraha. Palaka tavine lahia,
ia da kana lohoihoia ia na
goloaloa bukuna vulovulo,
ia mai ve kete katia a gona
ni hilohilo vona.
35 Hau ta tatania polealea
kamahi kua, kete kodonimiu
kara kamiu kemia, beta ni
kata vatabunimiu. Palaka e
kuligu miu kata vavana na
moge kua e mahoto miu na
kakatia galanga kana Paraha
za, vata kaboraboranga.
36 Kua tamohane katiu
ni hatunia habuka mara
beta ni paho taduria kana
hatuhatua kara tavine tizula
kua e makua kete kaba-
nia, ia mai ve kua na
tavine tizula kena ti pa-
paraha ve, na tamohane
kana hatuhatua kini matuha
kete lahi, pele kete muri na
kana hatuhatua, ni kabania
tavine kena. Ia beta ni katia
moge zaha kena.
37 Palaka kua tamohane
katiu ni lohoi vaka taduria
na poloka mule, ki beta ve ni
gugua, ki nap ve kete bosim
kana hatuhatua, ni taruhia
na kana lohoihoia habuka
beta kete kabania na tavine
tizula kena e makua kana,
pele moge kena ia e kemi.
38 Kubarae, na tamohane
kena e kabania na tavine
tizula kena e makua kana,
ia e katia moge kemi. Na
tamohane kena beta ni kaba-
nia na tavine kua e makua
ia kete kabania, ia e dopa ki
katia moge kemi.
39 Kua tamohane katiu kua
ni ma beta ni mate, pele
tavine kena ia kete ma mia
habuka gona kaka kena.
Palaka kua ta gona ni mate,
kua ni kulina kete lahi mule,
pele ia kabania kaka kena e
kulina kete kabania. Palaka
kete kabania kaka kua e
bilip na Paraha.
40 Na kagu lohoihoia kana
mianga da e dopa ki kemi ki
hilohilo kua ta beta ni lahi.
Tauka, na Vule Tumonga e
vala lohoihoia kua ni niau.

8

8.1-13 A Pol e pole na makina valavalanga na haninga balika opa ni vuvu vairukuruku

1 Kua katane pole na
midana enimel kamahi
kua manumanu dia ta
lala dia kata hubia dia
na vala habuka opa na
vuvu vairukuruku kamahi.
Kamiu polea miu ta lala
miu kata tatani barae,
“Tolu laveve ia kadolu save
vona.” Palaka na save, ia
e lala kete katidolu tolu na
vavazahezaheni mulehidolu
za. Palaka, moge kua kete
kukulidolu kara kaka motu,
ia e lala kete vavatuharidolu.
2 Kaka katiu da e lohoia ki
tania habuka ia kava ti lala
goloa laveve, palaka da ta
tani barae: ma beta ia ni lala
hozohozovia goloa laveve.

3 Palaka kaka kua e kulina
kiri Vuvu, ia a Vuvu e lala
kaka kena.

4 Na moge kua na hanihania na midana enimel kua e opa voa vonanga na vuvu vairukuruku, ia tolu kata kuziha, tolu kata hania o betaka? Kata tani baraenia, tolu laveve tolu ta lala habuka na vuvu vairukuruku, ia beta ni goloa matoto, na hanunuka goloa vetanga. A Vuvu ia e katiu papa za, ki beta ve vuvu katiu motu ve.

5 Na vuna manumanu taza dia ta tania na "vuvu" kamahi vona na lagato ia mai ri na garigari. Palaka ia vata kua ni goloaloa luba kua dia ta kokohania na "vuvu" o na "paraha",

6 tolu ta lala habuka a Vuvu ia e katiu papa za, ki Tamadolu laveve, ia ki Vuvuna goloaloa laveve, tolu ka mahuri vona za. Kadolu Paraha ia e katiu papa za, ia a Iesus Kristus, ia e katia goloaloa laveve ki bele, tolu ka pelea mahuria ve vona.

7 Palaka beta Kristen laveve dia na hada lala goloa kua. Kristen taza muga dia ta mumuri na mogemoge kara vuvu vairukuruku kamahi kua, kadia hatuhatua ia ba ngongoro na mogemoge kua. Kubarae kua taem dia ta hania na midana enimel kamahi kena, ia dia ta lohoia habuka haninga kena ia e opa matoto kana vuvu vairukuruku, kubarae kadia lohoihoia e beta ni kemi.

8 Palaka tolu ta lala habuka haninga mara beta ni katia a Vuvu ni dopa kulina kiridolu. Ki vano ve, kua tani beta tolu na hanihani, mara beta tolu na pe livia goloa katiu. Kua ta tolu na hanihani ve, ia mara beta ve tolu na pelea ve goloa katiu vona.

9 Palaka miu lohoimiu. Miu ta lala habuka, miu nuhu kua kamiu bilip ti matuha, miu ta nap miu kata hania goloa laveve kena e kulimiu miu kata hania. Palaka tabarae miu na katia habu tazimiu kua kadia bilip ma beta ni bada marata, dia na poke na pekato.

10 Na vuna kua kaka katiu kua kana bilip ma beta ni bada marata kua tani hadavimiu nuhu kua miu te hada lala goloa kava, miu ta hahanihani na poloka tempel kana vuvu vairukuruku, karae mara beta dia na lohoia dia na tania ia e kemi za kena kete hahanua haninga kua e opa voa vonanga na vuvu vairukuruku?

11 Pale, kamiu save kena, ia ti katia na tazimiu kua a Kristus e mate kirina, kua kana bilip ma beta ni matuha, ia poke mule, pale kini golu.

12 Miu lohoia, habu tazidolu taza beta dia na lohoi lala maratania goloa. Kua ta miu na katia moge zaha kua ni dia, da e vairohia kadia lohoihoia pale, ia habuka miu te katia moge zaha ve ni Kristus.

13 Kubarae, kua ta na goloa kua ta hahania ni katia tazigu ni poke na pekato, ia beta ve kata ma ve hahania midana enimel ve katiu.

Kata kubarae kete beta kata katia ni poke na pekato.

9

9.1-18 A Pol e hilohilo matoto kua e beta ni kadoa na kana galanga habuka apostel

1 Karae mara beta na katia goloa katiu na kagu lohoihoia mule? Karae hau beta na apostel katiu? Karae hau beta na hadavia a Iesus kadolu Paraha na matagu matoto? Karae beta ni na kagu galanga kena miu te bilip na Paraha vona?

2 Ia vata kua ta manumanu taza dia ta tania habuka hau beta na apostel matoto, palaka miu ta lala habuka hau ia na apostel matoto. Na vuna kua kava miu te kara Kristen kava, ia ti vatunga kavakava habuka, hau ia na apostel kana Paraha.

3 Kua kagu koliana polea kara nuhu kua dia ta huhule huleniau habuka, hau na apostel o betaka.

4 E mara beta hita apostel kamahi hita na pelea haninga kamana hinua habuka kadoana kahita galanga?

5 E mara beta hita na pelea habu gogohita, kua dia ta Kristen ve dia na vavana kamahita, habuka kua na apostel taza dia ta kakatia, ia mai kua na habu tazina Paraha, kamani Pita kua dia ta katia?

6 Beu karae, miro a Barnabas za kua miro kata gala kara hamiro haninga kamana goloaloa kua kete kodonimiro na kamiro mianga?

7 Azei e lala kete gala balika soldia, ni kakaze ve hana haninga kete hania? Azei e lala kete vazohia vanua ni beta kete pelea ve haninga vona ni hania? Azei e lala kete hahada poto na sipsip kamahi, ki beta ni hihinumia ve zuzu kua e pepelea na sipsip kamahi kua?

8 Polea kamahi kua ta tatania, beta ni na lohoihoia kana kaka vetanga. Beta. Na lo ke Moses ia e popole na polealea kamahi kua ve.

9 Na lo ke Moses e tani barae, "Tabarae miu na roti porotia na havana bulmakau na taem kua e vakavaka kete pele kakava hulita vit." Polea kua, miu ta lohoia a Vuvu e lolohoi na bulmakau ki vavala polea kua? Beta!

10 A Vuvu ia e lohoi ni dolu, ki vala polea kua kiridolu, na vuna zia a Vuvu ia e kulina tolu kata kati baraenia. Balika manumanu kua dia ta gagala na vanua, kamana nuhu kua dia ta pele kakava na hulita vit, ia dia ta gagala kena, ia dia ta vavaka maroro habuka da dia ta pelea ve dihura haninga kena dia ta gagala vona.

11 Pele hita kua hita te vazohia na goloaloa mata mulimuli matoto ke Vuvu na polokomiu, karae mara beta hita na hulenimiu, miu kata kodonihita na haninga o na lavalava barae?

12 Kua miu ta tara miu kata kodonia manumanu motu

9:9 Lo 25.4; 1 Ti 5.18. **9:11** Ro 15.27.

kua dia ta vavala polea kana Paraha ni miu, pele hita kua, e kuziha ki mara beta miu na dopa kodonihita.

Palaka goloaloa kua e nap hita kata pepelea ni miu, ia beta hita na lala hita kata huhulenimiu kirina. Palaka hita ta ma hahatu taduria za na polokohita, na vuna beta ni kulihita, hita kata pe poroporo na Kalohua Kemi ke Kristus.

13 Beta miu na lala kua manumanu kua dia ta lala dia kata gagala na poloka tempel, ia dia ta pelea hadia haninga na tempel? Ki beta ve miu na lala habuka, kua manumanu kua dia ta gagala na altar, ia dia ta lala dia kata hahania haninga kua e opa voa vonanga na altar?

14 Ia pebarae za, na Paraha ia e tani barae, nuhu kua dia ta lala dia kata vavala na Kalohua Kemi na manumanu, ia dia kata pepelea goloa kua kete kodonidia na kadia mianga na nuhu kua dia ta pepelea na Kalohua Kemi.

15 Palaka hau ki beta na lala kata hulenimiu, miu kata kadeau. Ki beta ve na vavapolungania polea kua, na vuna ta lolohoia miu kata kadeau. Beta. Tauka da ta muga ka mate, kene vatia kaka katiu ni tiporotia kagu moge kua ta lala kata kokona zaheniau vona.

16 Palaka kua ta vavala na Kalohua Kemi na manumanu, ia mara beta na kona zaheniau vona, na vuna a Vuvu ia e geriau kata katia galanga kua. Da ta pelea zahatanga matoto kua ta beta na vaketekete na manumanu na Kalohua Kemi!

17 Kua ni na kagu lohoihoia mule ka kakatia na galanga kua na valavalanga na Kalohua Kemi na manumanu, pele ia da e kadoa hau na kagu galanga. Palaka kua, a Vuvu ia e vaka mararo ni niau ki vala galanga kua ni niau, hau ka mumuri za na kana lohoihoia.

18 Pele kadoagu nazia? Kadoagu ia kua: kata vaketekete veta na manumanu na Kalohua Kemi ni beta kete kakadoa hau vona. E mahoto kete kadoa hau na galanga kua, palaka beta na pelea.

9.19-23 A Pol ia ti mia balika vora za kana manumanu

19 Hau kua, hau beta na vora vetanga kana kaka katiu, palaka hau mule ta katiau ka kara vora vetanga kana manumanu laveve, kete nap kata pelea manumanu ni dopa luba dia na mai ni Kristus.

20 Kubarae, kua ta na mimia kamani vuni Iuda, ia ta mia habuka Iuda katiu, kete nap kata peledia, dia na vano ni Kristus. Hau mule hau beta na lo ke Moses ni bosim hau, palaka kua ta mimia kamana nuhu kua dia ta lala dia kata mumuri na lo ke Moses, ia hau ta muri ve na lo. Ta kubarae kata peledia, dia na mai ni Kristus.

21 Kua ta na mimia kamana nuhu kua beta dia na

9:13 Lo 18.1. **9:14** Mt 10.10; Lu 10.7.

lala na lo ke Moses, hau ta mia kamadia balika kaka katiu kua beta ni lala na lo ke Moses. Ta kubarae kete nap kata peledia na mai ni Kristus. Palaka beta ni habuka beta na lo ke Vuvu ni hada ni niau, beta, hau ta vavana na lo ke Kristus.

22 Kua ta na mimia kamana nuhu kua beta kadia bilip ni matuha marata, ia ta mia ve kamadia balika kaka kua beta kana bilip ni matuha. Hau ta pelea moge kana manumanu laveve, ka parakilania dala laveve kata pele mulehia taza ni dia, dia na mai ni Kristus.

23 Ta lala kata katia na galanga laveve kua, manumanu laveve dia kata lala na Kalohua Kemi ke Kristus, kete nap a Vuvu kete kati kemihia matoto ve ni niau, balika kua ti tania kete kati kemihia na nuhu kua dia ta bilip na Kalohua Kemi.

9.24-27 Tolu kata dopa rovo matuha matoto kete nap tolu kata pelea prais

24 Manumanu kua dia ta vavarikapi, ia katiu za ia da e vin ki pelea prais. Kubarae miu rovo habuka kua miu kata kapilia manumanu laveve miu kata vin na varikapia.

25 Manumanu laveve kua dia ta lohoia dia kata vin na varikapia, ia dia ta lala dia kata mamahoho, dia ka papaho taduria kadia hatuhatua, dia ka gala za dia kata vinim na prais. Palaka prais kua dia ta vavarikapi kirina, ia mara beta ni ngoro ni havarau. Palaka tolu na prais kua tolu ta varikapi kirina, ia da e ngoro vuvua.

26 Ki kubarae, kua ta rorovo, hau beta na lala kata hahalehale mai vano vetaveta; beu hau ta rovo matoto kara mak kua e makua. Ki beta na lala kata vavaraga vetavetania limagu habuka kaka kua beta ni lala varihubia, ki varaga limana ki kukuzi.

27 Betaka. Ta lala kata tihania matoto livuhagu kata katia, kagu hatuhatua ni muri matoto na kagu lohoihoia. Tabarae na vavala Kalohua Kemi na manumanu, dia na mumuri vona, palaka hau mule ti beta ne pelea kagu prais.

10

10.1-13 Tabarae tolu na poke na parakilakilanga

1 Habu tazigu kamani habu livukugu, beta ni kuligu miu kata lohoi bala nazia kua e bele varira ni habu tubudolu kua dia ta muri ni Moses. Dia laveve dia ta vavana na taura mariaba, dia laveve dia ka pe poki na pidaka dazi a Retsi.

2 Ia ki vatunga habuka dia laveve dia te pelea baptais na mariaba kamana dazi, dia kene kara kabu ke Moses.

3 Dia laveve dia ka hania na haninga kua na Vuleni Vuvu e vala.

4 Dia laveve dia ka hinumia na naru kua na Vuleni Vuvu e vala ni dia. Dia ta hihinumia na naru kua e pe

10:1 Kis 13.21-22; Kis 14.22-29. **10:3** Kis 16.35. **10:4** Kis 17.6; Nam 20.11.

na kedo kana Vuleni Vuvu. Na kedo kua ia a Kristus za.
5 Palaka, a Vuvu beta ni kulina kara moge kana manumanu luba ni dia, kubarae dia ka varimateai podadia ki varingoroai na palaka laveve na poloka deset.

6 Goloa kamahi kua e bele tolu kata lala ni vakilala kadolu, kete beta magalidolu kete tutuha zahezahe kara goloa zahazaha balika dia.

7 Tabarae miu na lolotu na vuvu vairukuruku, habuki habu tubumiu kua dia ta katia varira. Na vuna na polea ke Vuvu e tani barae, "Kilaka kua, na manumanu dia ta katia hanihania kapou dia ka hanihani dia ka hihinu dia ka sipak, dia kene paparau lobia kadia vuvu vairukuruku."

8 Tabarae tolu ve tolu na kakatia mogepa magali buhua habuka kua dia taza dia ta katia kilaka, na dama katiu za, manumanu e 23,000 dia ta varimateai laveve.

9 Tabarae ve tolu na paparakilania a Kristus, balika taza kua varira dia ta katia, na matabunu zahazaha kamahi ki vaihani kamadia dia ka varimateai.

10 Tabarae ve tolu na pole ngungu kiri Vuvu, balika taza ni dia kua dia ta katia varira, a Vuvu ki geria na engel kara matea ki vaihubi mate kamadia.

11 Goloa laveve kua e bele kiridia, ia tolu kata lala, tolu na lohoidolu. E vapolu tadura ve kete vavakilala kadolu nuhu kua tolu ta mimia na taem kua ti kokozoho kara las de.

12 Kubarae kua nu lohoia nu tania habuka tu madi ki babada, pele lolohoiho, tabarae nu poke!

13 Na parakilakilanga kua miu ta hahatunia kua e bebele kirimiu, ia beta ni miu za kena miu ta lala miu kata hahatunia, beu, ia e lala kete bebele kara manumanu laveve. Palaka a Vuvu ia e lala kete muri na kana polea, ki mara beta ni vati vetanimiu miu na paparakilanga na parakilakilanga kua e vitiha matoto ki mara beta miu na madi ni bada vona. Kua miu kene hahatunia parakilakilanga ti bebele kirimiu, a Vuvu da ia ti vala dala kua miu kata madi ni bada miu na pala katia na parakilakilanga kena.

10.14-22 Beta tolu kata lotu ni Vuvu tolu na lolotu ve ni hanitunitu ve

14 Ki kuza barae habu tamaninikigu matoto, miu varihavai na mogepa lotua na vuvu vairukuruku.

15 Miu te hada lala goloa kava. Kubarae miu mule miu sikelnia kagu polea.

16 Na kap kua tolu ta hihinu vona, na taem kara hanihania kana Paraha, kua tolu ta lala tolu kata hate motunia a Vuvu vona, ia e katia tolu ka varitataizianga kamana toponi Kristus. Na taem tolu ta bara vulahia bret tolu ka hahania, ia e

10:5 Nam 14.29-30. **10:6** Nam 11.4. **10:7** Kis 32.6. **10:8** Nam 25.1-18. **10:9** Nam 21.5-6. **10:10** Nam 16.41-49. **10:16** Mt 26.26-28; Mk 14.22-24; Lu 22.19-20.

katia tolu ka varitataizianga kamana livuhani Kristus.
17 Na bret ia e katiu papa,
tolu laveve tolu ka hahania na bret katiu kua, kubarae
tolu manumanu luba tolu ta
lupu tolu kene kara livuha
katiu za.
18 Miu lohoi ki vano na
moge ke vuni Israel: Dia
ta lala dia kata hahania na
midana enimel kamahi kua
dia ta tutunia balika opa na
altar. Na moge kua dia ta ka-
tia, ia e lala kete lulupunidia
kamani Vuvu.
19 Beta na tania habuka na
opa na vuvu vairukuruku ia
na goloa kapou o na vuvu
vairukuruku dia na goloa
matoto.
20 Betaka matoto! Na opa
kua manumanu kua beta dia
na lala a Vuvu kua dia ta
lala dia kata opa vona, ia
dia ta vavala opa kena ni
hanitunitu, beta dia na opa
ni Vuvu. Hau ki beta ni
kuligu miu kata lulupu ka-
mani hanitunitu.
21 Mara beta miu na hinu
na kap kana Paraha miu na
hihinu ve na kap ke hanitu-
nitu. Ki mara beta ve miu
na hanihani na tebol kana
Paraha, miu na hahanihani
ve na tebol ke hanitunitu.
22 E kuziha, miu ta pa-
parakilania miu kata katia
na Paraha ni lohoi zahaza-
aha kiridolu? Miu ta lohoia
kadolu matuhanga e kapou
livutia, ai?

10.23-11.1 Dama laveve ia tolu kata vazahenia hizani Vuvu

23 Da miu ta tani barae,
"Goloa laveve e kemi tolu
kata kakatia." Palaka beta
goloa laveve ni nap kete
kodonia kaka katiu. Goloa
laveve e kemi tolu kata kaka-
tia, palaka beta goloa laveve
ni nap kete katia kadolu mi-
anga ni dopa ni kemi.
24 Tabarae tolu na lolohoi
ni dolu za tolu na kakatia
goloa, beu. Tolu laveve ia
tolu kata lolohoi na manu-
manu tolu na kakaze dala
tolu kata kokodonidia.
25 Midana enimel laveve
kena salianga voa na maket
ia nap miu kata kadea miu
ka hahania. Tabarae miu
na lolohoi pulapula marata
miu na huhule toritori, "E
bukuni ve na midana goloa
kua?"
26 Na vuna na buk ke Vuvu
e tania,

> "Garigari kua kamana
> goloaloa laveve na
> poloka ia kana
> Paraha."

27 Kaka katiu kua tani beta
ni Kristen ni hulenimiu miu
kata vano hanihani kamana
na kana ruma ni kulimiu
miu kata vano hanihani ka-
mana, pele hania za nazia
kena e vala miu kata hania.
Tabarae miu na lolohoi pula-
pula marata miu na huhule
toritori, "E bukuni ve na
midana goloa kua?"
28 Palaka kua kaka katiu ni
tani barae ni miu, "Midana
goloa kena e opa voa vo-
nanga na vuvu vairukuruku
kena." Pele tabarae miu na
hania, tabarae miu na hania
miu na vairohia lohoihoia
kana kaka kena e tani hoto
kamiu.
29 Beta na tania habuka
miu ta katia moge zaha vona

10:18 Wkp 7.6. **10:20** Lo 32.17. **10:22** Lo 32.21. **10:23** 1 Ko 6.12. **10:26** Sng 24.1.

kua ta miu na hania, beu, ta tania tabarae miu na vairohia na lohoihoia kana kaka kua e tania polea kua ni miu.

Kua ni kemi tolu kata hania goloa laveve. Pele, e kuziha kua na vuna na lohoihoia kana kaka motu katiu, ki beta tolu kata hania goloa laveve?

30 Kua na hate motunia a Vuvu na hanihani, pele, e kuziha kaka motu katiu ki nap kete pole zaha kirigu na goloa kua ta hate motunia a Vuvu vona ka hania?

31 Kubarae, nazia kua tu hania ku hinumia, nazia kua tu kakatia, goloaloa laveve kena ia katia a Vuvu kete pelea glori vona.

32 Tabarae miu na vavairohia magalina kaka. Ia vata kua dia ta bukuni Iuda o nuhu kua beta dia na lala a Vuvu, o kua ta dia na bukuna sios ke Vuvu.

33 Hau ve ta lala kata katia goloa laveve kete nap kaka kete kulina kara moge ta katia. Beta na lala kata katia goloa kara kagu kemia, palaka ta lala kata kakatia galanga kara kemia kana manumanu motu, kete nap a Vuvu kete pele mulehidia.

11

1 Miu muri na kagu mogemoge kamahi, habuka kua hau ta mumuri na moge ke Kristus.

11.2-16 A Pol e popole na makina kukua na baka na taem kara lotua

2 Hau ta kona zahenimiu matoto kua miu ta lohoiau dama laveve, miu ka paho poto na vaketeketea kua ta vaketekete ni miu vona.

3 Palaka e kuligu miu kata lala goloa katiu pebarae: A Kristus ia na bakana tamohane, na tamohane ia bakani gona tavine, a Vuvu ia na bakani Kristus.

4 Kua tamohane katiu ni kari havutia bakana ni lolotu, o kua ni vavala polea balika profet, ia e vala puaea na bakana, kua a Kristus.

5 Kua tavine katiu kua tani lolotu o kua ni vavala polea habuka profet, ni beta ni kukulia bakana, ia e habuka e hada taduria a gona tamohane. Kua ta beta ni kukulia bakana, ia e vinaka za kua e titira bakana ki gorugorua.

6 Kua tavine ni beta ni kukulia bakana, pele e kemi kete kirivi kakava vuluka laveve. Palaka tolu ta lala habuka, puaea kana tavine kena kua kete kiriva bakana ni gorugorua, kubarae, pele kete kukulia bakana.

7 Tamohane ia beta kete kukulia bakana, kua taem e lolotu, na vuna na tamohane ia e vatunga na hanunuki Vuvu kamana glori ke Vuvu. Palaka na tavine, ia e vatunga na glori ke gona.

8 Na vuna na varivuvuka matoto, a Vuvu beta ni pelea livuhana tavine ni katia tamohane vona. Betaka. E pelea na livuhana tamohane ki katia tavine vona.

9 A Vuvu beta ni katia tamohane kete kodonia tavine, beu, e katia tavine kete kodonia na tamohane.

10 Ki kubarae tavine ia kete kukulia bakana kete vatunga

11:1 1 Ko 4.16; Fl 3.17. **11:7** Stt 1.26-27. **11:8** Stt 2.18-23.

habuka, kaka vona e hada vona. Ki mai ve kete lohoia na engel kamahi ve dia ta lala dia kata babanuzidolu.
11 Na poloka Paraha, tavivine beta dia na mia dia na gagala kazihezihedia, tamomohane ve beta dia na mia dia na gagala kazihezihedia. Beu. Tavine ia mia kete kodonia tamohane, tamohane ia mia kete kodonia tavine.
12 Muga matoto, a Vuvu e pelea livuhana tamohane ki katia tavine vona, palaka muri vona, tavivine dia te vavalohia tamomohane laveve. Palaka goloa laveve dia ta bele ni Vuvu.
13 E miu ta lohoi ziha na polea kua? E kemi kua tavine kete lolotu ni Vuvu na mata pidaka ni beta ni karia bakana?
14 Kadolu moge manumanu e pebarae, tamohane kua e vatia vuluka ki kakapou ki mamalaku, ia beta ni hada papa na matadolu.
15 Palaka kua tavine e vatia vuluka ki kapou ki malaku, ia e habuka zohozohoa mata muli na bakana. A Vuvu e vala vulu malaku vona kete kari havutia bakana vona.
16 Palaka ta kaka katiu ni kulina kete gegeau na polea kua ta vavala, hau da ta tani barae; hita, ia mai na sios laveve ke Vuvu, beta hita na mumuri na dala motu ve katiu na mogepa lotua.

11.17-22 A vuni Korin beta dia na katia moge mahoto na lupua kara haninga hana Paraha

17 Kua katane pole na moge taza kua mara beta na kona zahenimiu vona, na vuna taem miu ta bele kara lupua, beta goloa kemi katiu ni bebele na kamiu lupua, palaka moge zaha.
18 Muga matoto, ta longoria habuka, taem miu ta lohu miu ka lupu habuka sios, miu te gala miu kene vavaripe vulavulahi, miu kene vavarikori na pidaka miu mule. Hau ta bilip pitu na polea kua.
19 Na vuna, hau ta lala da miu ta vavaigege miu ka vavaripe vulavulahi. Na moge kena e bele kete vatunga kavakava azei ni miu e lala kete vavana na moge kua a Vuvu e lala kete kukulina kirina.
20 Ki kubarae, na taem kena miu ta lupu kara lotua, na haninga kena miu ta lala miu kata kakatia, ia beta ni haninga matoto hana Paraha, betaka.
21 Na taem kua miu ta hanihani, katiukatiu ni miu lala dia kata hahani muga kazihedia hadia haninga, kubarae taza kini vivitolonidia. Manumanu taza dia kene hihinu dia kene sisipak.
22 E kuziha? Beta kamiu rumaruma kua miu kata hanihani miu na hihinu vona? Beu, miu ta lohoia miu ka tania na sios ke Vuvu ia na goloa vetanga, kua miu ka katia livuhana nuhu kua beta kadia goloaloa vona dia ka pupuae? E miu ka lohoia kata tani ziha ni miu, kata kona zahenimiu vona na kamiu moge kena? Mara

beta matoto!

11.23-26 Paraha a Iesus e vala bret kamana kap na vaen na apostel kamahi
(Matyu 26.26-29; Mak 14.22-25; Luk 22.14-20)

23 Na vuna, polea kua muga te tania ni miu, ia na Paraha mule e tania ni niau. Polea kua e kubarae: Kilaka kua e valanga a Iesus na limana hana vagi kamahi na marigo, na Paraha e pelea na bret,
24 ia hate motunia a Vuvu vona, ia bara vulahia ki tani barae, "Kua ia na livuhagu, ta vala kete kodonimiu. Miu kati baraenia kua hau ta katia kua, miu kata lolohoi mulehiau vona."
25 Muri na hanihania, ia kubaraenia ve, e pelea na kap na vaen, ia tani barae, "Na kap na vaen kua, ia na kontrak vahoru na topogu ta katia kamamiu. Boto laveve kua miu ta hinumia vaen na kap kua, miu katia miu kata lolohoi mulehiau vona."
26 Boto laveve kua miu ta hania bret kua miu ka hinumia kap na vaen kua, ia e habuka miu ta vavatunga kavakava na matea kana Paraha, ki vano ki nap ia ki vamule.

11.27-34 Tolu kata sikel kemikemihia polokodolu ba muri tolu ka hania haninga hana Paraha
27 Ki kubarae, kua ta kaka katiu ni hahania bret kua ni hihinumia na kap na vaen kua, kamana moge kua beta ni hahada zahenia Paraha, pele, ia e katia moge zaha na livuhana Paraha ia mai na topona Paraha ve.
28 Ki kubarae, kaka kete sikelni kemikemihia poloka mule, ba muri kini hahania na bret ki hihinumia na kap na vaen kua.
29 Na vuna, kua kaka ni hania bret ki hihinumia na kap na vaen kua ni beta ni hada lala na livuhana Paraha, ia e kokoi zahatanga kirina mule, a Vuvu da e vaka taduria.
30 Ia na vuvuna kua manumanu luba na pidaka miu, ki beta kadia matuhanga ki mamazahitidia, taza dia kene varimateai kava.
31 Palaka kua ta tolu na sikel kemihia magalidolu mule tolu na hanihani tolu na hihinu, ia mara beta a Vuvu ni sikelnidolu ni koto kiridolu.
32 Palaka kua ta a Vuvu ni hadavia kadolu mogemoge ni beta ni kemi, ni vala bizea ni dolu, ia e kati baraenia kete vahotovidolu, kete beta tolu kata golugolu kamana vulovulo kua.

33 Ki kuza barae habu tazigu kamani habu livukugu, kua miu kene lupu kara hanihania, miu lohoi ni dia taza miu ka guridia.
34 Kua katiu ni miu kini vitoloniho matoto ho tu muga ku hanihani na ka ruma. Tabarae kamiu lupua kara hanihania ni vala kotoa kirimiu.

Kagu dihura polea vona kata tania ve, palaka da te mai kata hadavimiu, hau te tania ni miu.

11:25 Kis 24.8; Jer 31.31-34; Kis 24.6-8.

12

12.1-11 A Pol e popole na presen kamahi kana Vule Tumonga

1 Habu tazigu kamani habu livukugu, kua katane pole na presen kamahi kua na Vule Tumonga e lala kete vala. E kuligu miu kata lala kemikemihia na goloa kua.

2 Miu ta lala habuka muga, kua ma beta miu na lala a Vuvu, kua na goloa katiu ni rukimiu ni harehimiu miu kata vano lolotu na vuvu vairukuruku kamahi kua beta dia na lala dia kata popole, ia miu ta lala miu kata mumuri za vona.

3 Ki kubarae e kuligu miu kata lohoi kemikemihia na polea katiu kua e tani barae. Kua na Vule Tumonga ke Vuvu ni na poloka kaka katiu, mara beta ni tani barae, “Paleka a Iesus ni paria zahatanga.” Ki vano ve, kaka kua beta na Vule Tumonga na poloka mara beta ni tani barae, “A Iesus ia na Paraha.”

4 Presen kana Vule tumonga e luba luluba, palaka na Vule Tumonga ia e katiu papa za kua e vavala na presen kamahi kua.

5 Dala luba kua tolu kata kakatia galanga kana Paraha vona, palaka kadolu Paraha e katiu za kua tolu ta vovora kana.

6 Galangalanga luba kua tolu ta lala tolu kata kakatia, palaka a Vuvu ia e katiu papa za kua e vavala matuhanga ni dolu, tolu ka kakatia galangalanga kamahi kua.

7 Na Vule Tumonga ia e vala presen katiukatiu ni dolu, na presen katiukatiu ia kete kokodonidolu laveve.

8 Na kaka katiu na Vule Tumonga e vala na save kamana matuhanga vona kua kete vavala lohoihoia pa na manumanu; na ruana e vala matuhanga vona kete vavala lohoihoia kua e vonu na save ke Vuvu na manumanu.

9 Na kaka katiu ve, na Vule Tumonga kua za, e vala na bilip kua e matuha matoto vona. Na katiu motu e vala matuhanga vona kua kete kakati kemihia kaka.

10 Ki vala na matuhanga na kaka motu kete kakatia mirakel kamahi. Ki vala save na katiu kua kete vavala na polea kana Paraha habuka profet. Ia ki vala ve na katiu motu ve na save kua kete nap kete sikelnia, na vule kakei kena e popole. Na katiu motu kua kete nap kete popole matoto na pole matotoa kua beta kaka ni longo lala. Na kaka motu, na save kua kete kavakavania na mining na pole matotoa kamahi kua.

11 Na Vule Tumonga katiu papa za kua ia e lala kete vavala presen kamahi kua. E vavala na katiukatiu ni dolu, muri na kana lohoihoia mule.

12.12-31a Tolu laveve ia tolu ta loli balika tolu na livuhadolu ia e katiu papa za

12 Na livuha, ia e dolu ki katiu papa, ki dihudihura

12:4 Ro 12.6-8. **12:12** Ro 12.4-5.

vona. Palaka, ia vata kua na dihudihura e luba, dia ta vaidodo dia ka kara livuha katiu papa za. Habuka livuhani Kristus.
13 Taza ni dolu tolu ta bukuni Iuda, taza ni dolu beta muga dia na lala a Vuvu, taza tolu ta vora vetanga kana manumanu, taza beta tolu na vora kana kaka katiu. Palaka tolu laveve ia na Vule Tumonga katiu papa kua e vala baptais ni dolu, tolu kene kara livuha katiu papa za. Tolu laveve ia tolu ta pelea na Vule katiu papa za.
14 Na livuha, ia dihura luba, beta ni katiu papa.
15 Kua na kabe ni tani barae, "Hau kua beta na dihura livuha kua, na vuna hau beta ni hau na lima." Palaka ia vata kua e tani barae, ia mara beta ni kati mulehia ni beta kete ma vavaidodo kamana livuha.
16 Kua na talinga ni tani barae, "Beta ni hau mata, ki kubarae beta ni hau dihura livuha." Palaka ia vata kua e tani barae, ia mara beta ni kati mulehia ni beta kete ma kara dihura livuha.
17 Kua na livuha laveve ni mata za, pele da ti lolongo ziha? Kua na livuha laveve ni talinga za, pele da ti zungu zingania goloa?
18 Palaka a Vuvu ia e katia livuhadolu, dihudihura katiukatiu e taruhia na palakangana kua ia e kulina dia kata ngoro vona.
19 Kua ta na livuha ni dihura katiu papa za, pele ia ti beta ni na livuha kena.
20 Palaka livuha ia beta ni mata barae. Na dihudihura e luba, palaka dia ta livuha katiu za.
21 Na mata mara beta ni tani barae kara lima, "Hau ta mia papa za kua, ho beta ka galanga, kakava!" Na baka ve mara beta ni tani barae kara kabe, "Hau ta mia papa za kua, ho beta ka galanga, kakava!"
22 Mara betaka. Na dihudihura livuhadolu kua beta kadia matuhanga, kua ni beta dia na livuhadolu, da beta livuhadolu kete kemi.
23 Na dihura livuhadolu kua tolu ta lala tolu kata pupuae kamana, ia ia kua tolu ta lala tolu kata vavazohoria tolu ka kakati kemikemihia vona. Tolu ka kakarikaria na matana manumanu na dihura livuhadolu kua tolu ta lohoia beta kete hahadava.
24 Palaka na dihuri livuhadolu taza tolu ta lala tolu kata hahada vetavetania. A Vuvu e vaidodonia na dihudihura livuhadolu laveve kete nap dia kata ngoro lupu papa. E kubaraenia kete nap dia kata vavazahenia na dihura livuhadolu kua tolu ta lohoi vetavetania.
25 A Vuvu e kati baraenia ki mara beta dihudihura livuha kamahi kua dia na vavaigege, beu, dihudihura livuha laveve, kete hatu lala dia na hahada poto ni ruadia.
26 Ki kubarae kua ta palaka katiu na livuhadolu ni hahatunia varitihia, ia palaka laveve na livuhadolu ia da e hatunia varitihia kamana palaka kena. Kua palaka katiu na livuhadolu tolu na kakati kemihia tolu na hahada poto papa

vona, ia palaka laveve na livuhadolu ia da e hatunia e kemi.
27 Kubarae, miu laveve kena, miu na livuhani Kristus, katiukatiu ni miu ia na dihudihuri livuhana.
28 Kua na poloka sios, a Vuvu ia e muga ki makia na apostel kamahi, ba muri na profet kamahi, muri na kua, na tisa kamahi. Ia mai ve nuhu kua dia ta katikati mirakel, kamana nuhu kua kadia matuhanga vona dia kata kati kemihia kaka, ia mai nuhu kua dia ta lala dia kokodonia kaka, ia mai nuhu kua dia ta lala dia kata bosim galangalanga kamahi, ia mai nuhu kua dia ta lala dia kata popole na pole matotoa kua beta ni lalanga.
29 Kubarae, kata hule, karae manumanu laveve e tanga dia kata kara apostel? Manumanu laveve e tanga dia kata kara profet kamahi? Manumanu laveve e tanga dia kata kara tisa? Manumanu laveve e valanga matuhanga ni dia, dia kata kakatia mirakel kamahi?
30 Karae manumanu laveve kadia matuhanga vona kua dia kata kati kemihia kaka, o dia kata popole matoto na pole matotoa kua beta ni lalanga, o kavakavania na mining vona? Beu! (31a) Palaka kete dopa ni kukulimiu matoto kua kete valanga presen kana Vule Tumonga kua e dopa ki vinim matoto dia taza kuari.

12.31b-13.13 Kete kukulidolu matoto kara presen kua e livutia presen laveve

(31b) Kua katane tania ni miu na moge kua e dopa ki kemi livutia moge laveve.

13

1 Kua na lala pole matotoa laveve na garigari, na lala pole matotoa kana engel kamahi ve, palaka kua ni beta na lala kua kete kukuligu kara kaka, hau ta balika belo kua e huhubua talingadolu ki geregereha vona, o balika kure kua e tutubua ki popole veta.
2 Kua ni kagu save vona kua kata vavala polea kana Paraha balika profet, kua na lala laveve lohoihoia laveve ke Vuvu kua e ngoro paritigi ki nap ve kata lala goloa laveve kua da ba muri ki bele, kua ni kagu bilip ve vona kua kata tania na potuna ni vahere, palaka kua tani beta na lala kete kukuligu kara kaka motu, ia hau na venga za kena.
3 Kua na vala hozohozovia matoto kagu goloaloa laveve na nuhu kua beta kadia goloaloa vona, kua na mazukenia livuhagu na manumanu dia na tuniau na haroho na mate*, palaka kua ni beta ni kukuligu kara kaka motu, pele kagu moge laveve kena ta katia, ia mara beta ni kodoniau.
4 Palaka moge kua kete kukulidolu kara kaka, ia e lala kete valugilugia, ki beta

12:28 Ef 4.11. **13:2** Mt 17.20; 21.21; Mk 11.23. * **13:3** *dia na tuniau na haroho na mate* Grik Baibel taza dia ta tani barae, "Dia ta paho taduriau, hau kata pelea hiza kapou."

ni lala kete kokolia moge zaha kua e katua vona. Ki beta ni lala kete hahada potipoti, ki beta ve ni lala kete kokona zahezaheni mulehia, ki beta ni lala kete popole habakabaka.

5 Ki lala kete bubungania kaka, ki beta ve ni lala kete lolohoi vona mule, ki beta ni lala kete magali varitihitihi taputapu, ki lala kete lolohoi bala moge zaha kua e lala kete kakatua vona.

6 Beta ni lala kete hilohilo na moge zahazaha, beu, e lala kete hilohilo na moge kua e matoto.

7 Ki lala kete katidolu tolu na madi ni bada na goloa laveve; ki katidolu ki nap tolu kata ma bilip, tolu na ma vaka maroro ni Vuvu, tolu na ma vavalugilugidolu, ia vata kua nazia e bebele kiridolu.

8 Moge kua kete kukulidolu kara kaka, ia mara beta ni hozo, palaka da e ngoro vuvua. Galangana valavalanga na polea ke Vuvu balika profet, da vano ki hozo. Na matuhanga kua kara pole matotoa kua beta ni lalanga, da vano ki hozo. Save likiae laveve, ia da dia laveve ta vano dia ka balavutuka laveve.

9 Kua kadolu hada lalanga ia e pitu papa za. Ki vano ve, tolu ta lala za dihura tok profet pitu za, beta ni kapou.

10 Palaka kua tani vano ni las de, kua na goloa kemi matoto kua ni mai, pele, goloa laveve kena beta ni kemi, da ti balavutuka.

11 Ia e balika kua ta ba kakapiru, kagu polealea ia e ba kakapiru, kagu lohoihoia kamana kagu hada lalanga e ba kakapiru. Palaka kua taem te vano kene paraha, hau ta vatia na maki ke kapirupiru.

12 Kua e balika tolu ta hadavia goloa na galas kua e burouroua. Palaka ba muri da tolu te hadavi kavakava na matani Vuvu. Goloa kua tolu ta lala, ia na dihudihura za, palaka ba muri da tolu te hada lala laveve goloa, balika kua a Vuvu e lala matoto ni dolu.

13 Moge e tolu kua tolu kata ma kakatia ia kua: mogepa bilip, mogepa vaka maroroa, ia mai na moge kua kete kukulidolu kara kaka motu. Palaka na moge kua e dopa ki kapou livutia na moge laveve, ia na moge kua kete kukulidolu kara kaka motu.

14

14.1-12 Kete kukulimiu matoto miu kata vavala polea ke Vuvu

1 Miu bada na moge kua kete kukulimiu matoto kara kaka, palaka kete kukulimiu ve kara presen kamahi kua na Vule Tumonga e lala kete vavala ni dolu. Presen kua kete dopa kukulimiu kirina, ia kua kara valavalanga na polea ke Vuvu balika profet.

2 Na vuna kaka kua e popole na pole matotoa kua beta ni lalanga, ia beta ni popole kamana manumanu, palaka kamani Vuvu. Ki mara beta kaka ni longo lala nazia e tatania. Na

matuhanga kana Vule Tumonga e katia ki vavala na matotoka polealea kua e ngoro paritigi.

3 Palaka kaka kua e lala kete vavala polea ke Vuvu habuka profet, ia e popole mahoto kamana manumanu, ki lala kete vatuharia bilip kana manumanu, ki vabadanganidia dia kata katia galanga, ki katia polokodia ki malugunia.

4 Kaka kua e lala kete popole na pole matotoa kua beta kaka ni lolongo lala, ia e popole kana mule za kena kete vavatuhari mulehia. Palaka kaka kua e vavala polea balika profet, ia e lala kete vavatuharia sios.

5 E kuligu miu laveve miu kata lala miu na popole na pole matotoa kua beta kaka ni longo lala. Palaka e dopa ki kuligu matoto kua miu kata vavala polea kana Paraha balika profet. Na vuna na matuhanga kara valavalanga na polea balika profet, ia e dopa ki kapou livutia na matuhanga kara pole matotoa kua beta kaka ni longo lala. Ma kaka vona na poloka sios kua kete nap kete tania mining na polea kena e tatania, kete nap kana polea kete vabadangania na manumanu laveve na sios.

6 Habu tazigu kamani habu livukugu, kua na bele ni miu na popole kamamiu na pole matotoa kua beta miu na longo lala, da ta kodoni zinganimiu? Palaka kua hau na vala polea taza ni miu kua a Vuvu e vatunga ni niau, o kua na vala save taza ni miu o kua na vala polea ni miu balika profet, o na sikulnimiu, ia da e kodonimiu kena.

7 Kua na goloaloa kamahi kua beta laep ni dia, balika flut, o na gita, mara beta ni longo lalanga tiun kakei e vivilianga o huhubua kua tani beta ni vili kemuha o hubu kemikemiha.

8 Balika biugel ve, kua tani beta ni vivili kemukemuha, azei da e tare kara varihubia?

9 Ia miu ve pebarae. Kua miu kene popole kamana manumanu na pole matotoa kua beta dia na lala, da dia ta longo lala zinganimiu? Kamiu polea ia e balika kavili vetanga za.

10 E limoha, pole matotoa luba vona ri na vulovulo, palaka beta katiu ni dia kua ni beta mining vona.

11 Palaka kua hau, kua ta beta na longo lala nazia kua na kaka kena e popole matoto ki tatania, ia hau ta balika kaka bukuna malala motu na kaka kena, ia ki balika kaka bukuna malala motu ve ni niau.

12 Na vuna kua e kukulimiu matoto kara presen kamahi kana Vule Tumonga, pele, miu gala matuha miu kata pelea na presen kamahi kua e nap kete vatuharia na sios.

14.13-25 A Pol e pole na mogepa polea na pole matotoa kua beta kaka ni longo lala

13 Kua kaka katiu ni miu
kua ni kana presen vona kua
kete nap kete popole matoto
na pole matotoa kua beta
kaka ni longo lala, pele kete
hulenia a Vuvu ve kete nap
ia kete tania ve na mining na
polea kena ia e popole vona.
14 Na vuna kua ta hau na
lolotu na pole matotoa kua
beta ni longo lalanga, vulegu
ia e lolotu kena, palaka hau
mule beta na longo lala
nazia hau ta popole vona.
15 Pele kua tani pebarae,
da hau katane kuziha? Hau
da ta lotu kamana vulegu,
ka lotu ve kamana polea kua
hau ta longo lala. Da ta
habihabi kamana vulegu, ka
hahabia ve linge na pole ma-
totoa kua hau ta longo lala.
16 Na vuna kua tanu
vavazahenia a Vuvu na
vule za, kua kaka katiu
ni kamamiu kua beta ni
longo lala polea kamahi
kena tu tatania, pele da e
lala zingania tu vavazahenia
a Vuvu, ia kete tania, "E
limoha" na ka hate motua
ni Vuvu? Da mara beta na
vuna beta ni longo lala nazia
tu tatania.
17 Ho da tu hahate motu-
nia a Vuvu na polea mata
mulimuli, palaka beta nu va-
vatuharia kaka motu kena
kamaniho.
18 Hau ta hate motunia a
Vuvu na vuna, hau ta dopa
ka lala kata popole matoto
na pole matotoa kua beta
kaka ni lolongo lala, dopa ni
miu laveve kena.
19 Palaka kua na poloka
haus lotu, e dopa ki kemi
kata pole na polea e lima kua
manumanu dia ta nap dia
kata longo lala, ni nap kata
kodonidia. Mara beta na
kodonidia kua ta na vavala
sikulnidia na polealea kua e
10,000 na pole matotoa kua
beta dia na longo lala.
20 Habu tazigu kamani
habu livukugu, tabarae
kamiu lohoihoia ni baliki
kapirupiru kotekote. Palaka
kamiu lohoihoia kete gala
balika paraha. Palaka na
mogepa moge zahazaha, ia
miu kata baliki kapirupiru.
21 E vapolu baraenga na
polea kana Paraha ki tanga,
"Na Paraha e tani barae,
'Hau da ta pole kamana
kagu manumanu na pole
matotoa kua beta dia na
longo lala da ta vala polea
na havana manumanu kua
beta dia na hada lala dia.
Palaka ia mara beta za dia
na longoria kagu polea.' "
22 Ki kubarae, na mogepa
polea na pole matotoa kua
beta kaka ni longo lala, ia
na mak za kua a Vuvu
e vala kete vatunga kana
matuhanga na manumanu
kua beta dia na bilip, beta
ni kete vatunga na nuhu kua
dia te bilip kava. Palaka
kua na valavalanga na polea
kana Paraha balika profet, ia
kete kodonia nuhu kua dia
te bilip kava, beta ni kete
kodonia nuhu kua beta dia
na bilip.
23 Kubarae, kua manu-
manu laveve na sios dia na
lohu lupu, kua dia laveve
dia na popole na pole matoto
kua beta kaka ni longo lala,

14:21 Ais 28.11-12.

kua manumanu motu o kua nuhu kua beta dia na bilip, dia na mai hoho na kamiu lupua kena, da dia ta tania miu ta longolongo.

24 Palaka kua ta kaka katiu kua beta ni bilip o kua kaka motu, kua ni mai hoho na kamiu lupua, ni longorimiu laveve kua miu ta vavala polea kana Paraha balika profet, da na polea kena ti padea poloka, kini hada lala habuka ia kakanaka moge zahazaha.
25 Pale, da kana lohoi-hoia zahazaha laveve na poloki magalina da ti bele kavakava. Pale, da ia ti padonia tutura na garigari kini lotu ni Vuvu, kini tani barae, "E limoha, a Vuvu ia ri kua kamamiu."

14.26-40 Mogepa lotua laveve ia kete mahoto

26 Habu tazigu kamani habu livukugu, kua miu kene lohu lupu kara lotua, nazia miu kata katia? Miu laveve ia kamiu galanga vona. Katiu ki habia linge katiu, katiu ki vala sikul ni miu na polea katiu, katiu ki tania polea katiu kua a Vuvu e vatunga vona, katiu ki popole na pole matotoa kua beta kaka ni longo lala, katiu motu ki tania ni miu na mining na pole matotoa kena kaka kena e popole vona. Palaka goloa laveve kua miu ta katia ia kete nap kete kodonia ni vabadangania manumanu laveve na sios.
27 Kua ni kaka vona kua e nap kete popole na pole matotoa kua beta kaka ni longo lala, pele rua o tolu kaka, dia ka popole, palaka katiu ki muga, ba muri ruana ki popole. Beta dia kata lupu popole. Kaka katiu kete kavakavania na mining na polea kena dia ta tatania.

28 Palaka kua tani beta kaka vona na pidaka miu kua ni dangea kete tania mining na polea kamahi kena dia ta popole vona, pele nuhu kena dia kata zodo, taua dia na pole na poloka haus lotu. Kulidia dia kata pole, dia ta pole na polokodia za ia mai kamani Vuvu.

29 Kaka rua beu tolu kua dia ta lala dia kata vavala polea kana Paraha balika profet, ia dia za dia kata pole dia na sikulnia manumanu. Manumanu taza dia kata sikel kemikemihia polea kua dia ta vavala.

30 Palaka kua kaka katiu ni mimia, a Vuvu ni kavakavania polea paritigi vona kete tani kakava na manumanu, pele kaka kena e popole, ia kete zodo.
31 Miu laveve kete taem vona kua katiukatiu ni miu kete vala polea kana Paraha balika profet, kete sikulnia manumanu dia kata pelea hada lalanga, ni vabadangania sios.
32 Manumanu kua dia ta lala dia kata vavala polea kana Paraha balika profet na manumanu, ia dia ta nap dia kata paho taduria magalidia dia ka guria kaka motu ki muga pole, ba muri dia kene pole.

33 Na vuna a Vuvu e lala kete katia goloa laveve ni

mahoto matoto. Beta ni lala kete katia goloa ni batola vetaveta. Ia ki kulina tolu kata magali katiu, beta tolu kata vavaigege na galanga.

Kubarae kua taem manumanu dia ta lupu kara lotua,
34 tavivine beta dia kata popole. Habuka kua na lo e tania, tavivine beta dia kata madi vamugamuga na goloaloa.
35 Kua kini kulidia dia kata lala na vuvuna polea katiu, dia ta guru dia ka vamule na ruma, dia ka hulenia habu gogodia vona. Na vuna beta ni hada papa tavivine dia kata popole na poloka sios.
36 E kuziha? Na polea ke Vuvu e varivuvu ni miu ba muri kini vana lobia palakalaka? Ia miu kazihemiu za kua miu ta longoria miu ka pelea na polea ke Vuvu?
37 Kua kaka katiu ni miu ni lohoia ni tania habuka ia na profet katiu o kua na Vule Tumonga e vala presen katiu vona, pele kete hada lala habuka polealea kua ta tatania ia na Paraha mule e tania polealea kamahi kua.
38 Palaka kua ta beta ni kulina kete longoria na polea kana Paraha, pele, na Paraha ve mara beta ni longoria kana polea ve.
39 Kubarae habu taizigu, kamani habu livukugu, kete kulimiu matoto miu kata vavala polea kana Paraha balika profet. Tabarae miu na vavatabunia manumanu kua dia ta lala dia kata popole na pole matotoa kua beta tolu na longo lala.
40 Palaka miu katia goloa kete mahoto ni hada papa na poloka lotua.

15

15.1-11 A Kristus ti mate kini mahuri mule kava

1 Kua, habu tazigu kamani habu livukugu, e kuligu katane tani mulehia na polealeana Kalohua Kemi, ta vaketekete ni miu vona muga. Kava miu te pelea na Kalohua mata muli kua, miu kene madi matuha vona kava.
2 Na vuna na Kalohua Kemi kua, ia e lala kete pepele mulehimiu, kua miu na paho poto na polea kua ta vaketekete ni miu vona. Palaka, kua tani beu, pele kamiu bilip e vano veta.
3 Na vuna na polea kua e tanga ni niau muga, ia, ia za kena ta vala ni miu. Hau ta vala polea kua e dopa ki kapou matoto ni miu. Polea kua e kubarae; a Kristus e mate kara kadolu manaunaua kamahi, habuka kua na polea kana Paraha e tania.
4 A Kristus ki tavuanga, na dama tolu muri vona a Vuvu ia valamari mulehia na matea habuka kua e tanga na polea kana Paraha.
5 Ia ki bele ni Pita, muri vona, e bele ve na kana 12 apostel kamahi.
6 Muri na kua, ia e bele ve ni habu tazidolu kamani habu livukudolu. Kadia

15:3 Ais 53.5-12. **15:4** Sng 16.8-10; Mt 12.40; Ap 2.24-32. **15:5** Lu 24.34; Mt 28.16-17; Mk 16.14; Lu 24.36; Jo 20.19.

naba e livutia 500. Dia luba kua dia ta ba mamahuri, palaka taza kava dia te varimateai.
7 Muri vona, ia e bele ve ni Jems, ki bele ve na kana apostel laveve.
8 Ba muri matoto, ia e bele ve ni niau ka hadavia. Hau ta balika kapiru kua e valohua muri na lingabo kua kete valohua vona.
9 Na pidaka apostel laveve, hau beta na hizanga. Ki beta ni nap kete kohanga hau ve na apostel. Na vuna hau ta kati zahatia matoto na manumanu na sios ke Vuvu.
10 Palaka ia na vuna na mahariharia ke Vuvu, kua kene kara kaka mata barae kua, kana mahariharia kirigu beta ni vano veta. Beu. Hau kua ta dopa ka gala matuha livutia matoto na apostel kamahi. Palaka ki beta ni na kagu matuhanga mule kua ta kakatia galanga kua vona, beu, a Vuvu e mahariau ki vala na matuhanga kua ni niau.
11 Kubarae beta polea vona kua ta hau na vavaketekete ni miu, o kua dia na vavaketekete ni miu. Hita laveve hita ta vavaketea polea katiu za. Goloa kapou ia kua miu ta bilip na polea ke Vuvu kua hita ta vavala ni miu.

15.12-34 Manumanu laveve kua dia te varimateai kava, da dia ta mahurihuri mule

12 Palaka kua, manumanu dia te vaketekete pebarae, a Kristus ia e mate a Vuvu ki valamari mulehia na matea, pele, e kuziha kua taza na pidaka miu dia ka tatania habuka, kaka kua kava ti mate, ia mara beta ni mahuri mule?
13 Kua tani matoto habuka, nuhu kua dia te varimateai kava, mara beta dia na mahurihuri mule, pele ia beta a Vuvu ni valamari mulehia a Kristus na matea.
14 Kua tani matoto, kua a Vuvu beta ni valamari mulehia a Kristus na matea, pele na polea kua hita ta vavaketekete ni miu vona, ia e venga za, beta ni matoto. Miu ka bilip veta ve ni Iesus, mara beta ni kodonimiu.
15 Hita apostel kamahi, da hita te rurukimiu ve ni Vuvu. Na vuna hita te tania ni miu kava habuka, a Vuvu e valamari mulehia a Kristus na matmat. Palaka kahita polea kua da beta kete matoto kua tani beta manumanu dia na nap dia kata mahuri mule na matea.
16 Pele kua ta beta manumanu dia na nap dia kata mahuri mule na matea, pele a Vuvu beta ni valamari mulehia a Kristus na matea.
17 Tani matoto kua beta a Vuvu ni valamari mulehia a Kristus na matea, pele, miu ta bilip veta, kamiu moge zahazaha kamahi ki ma beta ni lohoi balanga.
18 Ki kubarae ve, nuhu kua dia ta bilip ni Kristus dia kene varimateai kava, dia te golugolu laveve kava.
19 Kua tolu na vaka maroro ni Kristus, kete kodonidolu za kua na laep kua tolu ba mamahuri vona, pale ia beta ve. Pele, na

15:8 Ap 9.3-6. **15:9** Ap 8.3.

pidaka manumanu laveve na vulovulo tolu ta kaba loho zahanga matoto.

20 Palaka matoto, matoto a Kristus, a Vuvu ti valamari mulehia kava na matea. Ti muga kini mahuri mule muga na manumanu kua dia te varimateai kava, balika na matana haninga kua ti muga kini matuha kini pele kakavanga na vanua.

21 Na vuna kua na mogepa matea e pe na kaka katiu, ia na mahuri mulea ve ia e pe na kaka katiu ve.

22 Balika kua na poloki Adam, manumanu laveve dia ka varimateai, ia manumanu laveve kua na poloki Kristus ve, ia dia te katua dia kene mahuri.

23 Palaka kaka katiukatiu ia kana taem vona kua kete mahuri mule vona. A Kristus ia e muga ki valamari muleha na matea, pale, ba muri kua ta ia ni vamule, pale, kana manumanu laveve da dia te valamari muleha ve na matea.

24 Ba muri vona, na vulovulo ia hozo, pale, a Kristus da ia ti vairohia na gavman laveve kamana vuvu laveve kua kadia matuhanga e kapou, kamana goloa laveve kua kadia matuhanga vona. Pale, ia ti vala na kingdom na limani Tamana a Vuvu.

25 Na vuna a Kristus ia kete King ki vano ki mule na taem kua ia kete vaka taduria hana vagi laveve na tauri kabena.

26 Hana vagi kua ba muri matoto kete vairohia, ia na matea.

27 Na buk ke Vuvu e tani barae, “A Vuvu ia ti taruhia goloaloa laveve na tauri kabeni Kristus.” Kubarae, tolu ta lala pebarae, a Vuvu ia beta ni na tauri kabeni Kristus.

28 Ba muri, kua a Vuvu ni taruhia goloaloa laveve na taura kabeni Kristus, pale, da na Tuni Vuvu mule, da ia ti taruhia ia mule na tauri kabeni Vuvu, kua ia e taruhia goloaloa laveve na tauri kabena, pale, a Vuvu ia kete Paraha kara goloaloa laveve.

29 Kua ta manumanu ni mara beta dia na mahuri mule na matea, pele e kuziha manumanu dia ka pepelea baptais kara nuhu kua dia te varimateai kava? Karae beta miu na kakatia na vuna miu ta lohoia da boto katiu dia ka mahuri mule?

30 Pele hita? Dama laveve, manumanu dia ta paparakilania dia kata huhubi matehihita taraka galanga kua. E kuziha hita ka ma vavaridi hita na vavaketea na manumanu habuka da a Vuvu e valamari mulehidia na matea?

31 Habu tazigu kamani habu livukugu, ta tani matotonia ni miu, hau kua, dama laveve manumanu dia ta tatare za dia kata hubi matehiau. Beta na litiginia polea kua ni miu na vuna ta hilohilo matoto ni miu na vuna, miu laveve kava miu te kara manumanu ke Iesus Kristus kadolu Paraha.

32 Kua ta na vavarihubi ka-

15:25 Sng 110.1. **15:27** Sng 8.6. **15:32** Ais 22.13.

mana manumanu kua dia ta gala balika enimel ni Efesus na vuna kua ta mumuri na kagu lohoihoia mule, pele, da ta pelea nazia vona kua? Kua tani matoto habuka kua manumanu kua dia te varimateai kava, da mara beta dia na mahurihuri mule, pele vatahia, "Tolu kata hanihani tolu na hihinu za, na vuna vaila, tolu ta varimateai!"

33 Tabarae miu na vatia manumanu dia na rukimiu, "Varikilipia kamana nuhuta moge zahazaha, ia da e vairohia kadolu moge kemikemi."

34 Miu vata lohoi longolongoa. Miu vahotovia kamiu lohoihoia kamahi, miu zuka tapunia kamiu moge zahazaha. Na vuna taza ni miu beta dia na lala a Vuvu, kubarae ki kamiu puaea kapou kua.

15.35-58 Livuhana kaka kua e mahuri mule ia da e mata motumotu za

35 Tauka kaka katiu da e hule barae, "Manumanu kua dia te varimateai kava, kua ta dia na mahuri mule, da livuhadia e mata zihaziha matoto?"

36 Hulea kua, e longolongo matoto! Kua nu vazohia harana hai katiu na garigari, ia da na harana hai kena e muga ki mate, ba muri ia ti galulu.

37 Kua tu mumuratania na harana vit o na harana hai zia katiu, ia beta ni hada balika hai kena ba muri ia kete kirina.

38 Palaka a Vuvu na kana save mule, ia e vaida na livuhana harana hai laveve dia kata mata zihaziha. Hai likiae, likiae, ia dia ta bele na harana hai kena ia e pe vona.

39 Livuha laveve ia beta dia na parakatiu. Manumanu ia livuhadia e paramotu, livuhana enimel kamahi ia dia ta paramotu, livuhana manu kamahi ia dia ta paramotu, livuhana hiha kamahi ia dia ta paramotu.

40 Goloaloa laveve ia livuhadia vona. Goloaloa kua na lagato ia mai ve kua na garigari, ia livuhadia laveve vona. Palaka na livuhana goloaloa kamahi kua bukuna lagato ia mata mulingata, ia e paramotu za. Na livuhana goloaloa kuari na garigari ia mata mulingata, ia e paramotu za.

41 Na voro ia na mata mulingata, ia e paramotu za, na lingabo ia mata mulingata, ia e paramotu, na vitovito kamahi, ia katiukatiu ni dia ia mata mulingadia, ia e paramotu, paramotu.

42 Ia da e kubarae za kua ta kaka ni mahuri mule na matea. Livuhadolu kua e tavuanga ia da e balavutuka. Livuhadolu kua a Vuvu kete valamari mulehia na matea, ia da mara beta ni balavutuka.

43 Livuhadolu kua e tavuanga, ia e mata hilehilea ki beta kana matuhanga. Palaka na livuhadolu kua a Vuvu kete valamari mulehia, ia da e mata muli ki matuha.

44 Livuha kua tolu ta tavunia ia bukuna garigari. Livuha kua e mahuri mule na matea, ia bukuna lagato.

Na livuha vona bukuna

garigari, na livuha ve vona kua bukuna lagato.

45 Na polea kana Paraha ia e tani barae, "Na kaka kua a Vuvu muga matoto ki katia, ia e mahuri." Palaka a Adam motu katiu ve kua e ba muri ki bele, ia ti kara vule kua kete vala mahuri roroa na manumanu.
46 Goloa kua e muga ki bele ia na livuhana kaka kua bukuna garigari. Na livuha kua kana vule ia da e ba muri ki bele.
47 Na kaka kua e muga matoto ki bele, ia a Adam, ia a Vuvu e katia na havuhavu bukuna garigari, palaka a Kristus, na naba 2 Adam, ia e bukuna lagato.
48 Manumanu laveve bukuna garigari kua, ia dia ta hada balika kaka kua e katua na garigari. Manumanu laveve kua bukuna lagato ia dia ta hada balika manumanu kena bukuna lagato.
49 Meni ia tolu ta hada balika kaka kua bukuna garigari, ba muri, ia da tolu te hada balika kaka kua bukuna lagato.

50 Habu tai, polea ta paparakilania kata tania ni miu, ia e kubarae: livuhadolu kua bukuna garigari, ia mara beta ni hoho na kingdom ke Vuvu. Livuhadolu kua, ia mara beta ni mahuri roro.
51 Palaka kata kavakavania polea paritigi mata muli katiu kua ni miu. E kubarae, mara beta tolu laveve tolu na varimateai, palaka da a Vuvu e pokizia livuhadolu laveve.
52 Goloa kua da e bele valutu za, balika kua mata e kapuridi, na taem matoto kua na las biugel ti haloho. Kua na biugel ti pole, na Kristen kamahi kua dia te varimateai, ia da a Vuvu e valamari mulehidia na matea kamana livuhadia kua ti pokiza kava. Pale, tolu ve kua tolu ta ba mamahuri, ia da tolu ve livuhadolu ti pokizia kini beta ve kete nap tolu kata mate ve.
53 Na vuna, livuhadolu kua e lala kete vairo, ia da e pokizia ki mara beta ni vairo. Na livuha kua e lala kete mamate da ti pokizia, kini mara beta ni mate.
54 Na taem kua na goloa kua ti bele, na livuhadolu kua e lala kete vairo, ia da ti pokizia kini mara beta ni vairo. Na livuha kua e lala kete mamate da ti pokizia, kini mara beta ni mate, pale, na polea kana Paraha da ti pori matoto kua e tani barae, "A Vuvu ti vin na varihubia, kini vahozovia matoto matea.
55 Matea, kue ka matuhanga kua tu vavamatehia manumanu vona? Matea, kue ka matuhanga kua tu vividihi matehia manumanu vona?"
56 Na matuhanga kana matea kua e lala kete vividihi matehia manumanu vona, ia na moge zahazaha kamahi. Na moge zahazaha kamahi, dia ta pelea kadia matuhanga na lo.
57 Tolu kata hate motunia

15:45 Stt 2.7. **15:51** 1 Te 4.15-17. **15:54** Ais 25.8. **15:55** Hos 13.14.

matoto za a Vuvu, kua ia ti vala matuhanga na kadolu Paraha a Iesus Kristus, kete vala matuhanga ni dolu kua tolu kata vin na varihubia.

58 Ki kubarae, habu tazigu kamani habu livukugu, miu madi bada. Tabarae miu na vatia goloa katiu ni katimiu miu na vahere. Miu gala papa matoto na galanga kana Paraha, na vuna miu ta lala, galanga laveve kua miu ta katia kana Paraha, ia mara beta ni vano veta.

16

16.1-4 A Pol e pole na moni kua kete valanga ni vano kiri Ierusalem

1 Kua katane pole na moni kua miu ta vavai lupunia miu kata vala ni vano na sios ni Ierusalem: Miu muri na dalangana kua ta vatunga na sios kamahi kua ni Galesia dia ka mumuri vona.

2 Na Sande laveve, katiukatiu ni miu kete taru kakava dihura moni pitu na kamiu rumaruma mule. Tabarae miu na guru kata mai bele ni miu, miu na paparakilania miu kata vai lupunia moni.

3 Pale, kua ta na mai, miu mule miu ta makia nuhu taza dia kata pelea na moni kua miu ta vala kete kodonidia heta ni Ierusalem. Hau da ta vapolungania pas ka vala ni dia, dia ka pelea vano.

4 Kua ta na hatunia habuka e kemi kata zahe ve kiri Ierusalem, pele dia ta kamaniau zahe.

16.5-12 A Pol e kulina kete vano balahea a vuni Korin

5 Da ta mai ka balahemiu, palaka da ta muga ka vano ka balahedia ni Masedonia, ba muri kene mai ni miu. Na vuna da ta pe hutu pe na provins a Masedonia.

6 Tauka da ta mia pitu kamamiu. Beta na lala, tauka da ta mia kamamiu ki nap na nagi kara magara kamana kavili kapou ki hozo. Pale, taem katane vatimiu ne vavana, da miu te kodoniau na kagu vavananga kara malala kena kata kirina.

7 Beta ni kuligu kata mai hadavimiu pitu papa za na vatimiu. Beta. Kua na Paraha ni kulina, ia da ti vatiau kene mia havarau pitu kamamiu.

8 Palaka kua, da ta mia ri ni Efesus ki vano ki mule na hanihania kapou kara Pentekos ki hozo,

9 na vuna, a Vuvu ti vukazia dala kirigu ri kava. Galanga kapou matoto kiriniau ri ti bele kata kodonia manumanu dia na bilip ni Kristus. Ki vano ve, manumanu luba ve ri dia ta gala dia ka zazaha kirihita.

10 A Timoti kini bele ni miu, ia miu kodonia kete hatunia ni kemi ni beta kete kuahi. Na vuna, ia ve e gagala kana Paraha ve, balika hau.

11 Tabarae taza ni miu ni hadavia habuka ia kaka vetanga miu na vala lamamiu kirina. Kua kini lohoia keteni vamule,

16:1 Ro 15.25-26. **16:5** Ap 19.21. **16:8** Wkp 23.15-21; Lo 16.9-11. **16:8** Ap 19.8-10. **16:10** 1 Ko 4.17.

miu ta kodonia na kana vavananga, kete hatunia ni kemi ni vamule ni niau. Hau ta guguru kirina kete mai kamana habu tazidolu taza ve kena dia kata mai kamana.

12 Na polealea ni Apolos e kubarae: Ta gegeria kete kamani habu tazidolu taza kena dia na vano balahemiu, palaka ia e hava matemate matoto. Tauka da ba muri ti hatunia habuka e nap kete vano ni miu, ia vano.

16.13-24 Polealea taza ve

13 Miu tatare. Miu madi bada matoto na kamiu bilip. Magalimiu kete tutu, tabarae miu na kukuahi. Miu vabadanganimiu.

14 Miu katia goloa laveve kamana moge kua kete kukulimiu kara kaka.

15 Habu tazigu kamani habu livukugu, miu ta lala habuka, a Stefanas kamana kana famili laveve, dia ta muga matoto dia ka bilip ni Kristus na manumanu laveve ni Akaia. Dia ta vala polokodia laveve dia kata kokodonia na Kristen kamahi. Kubarae, hau ka hulenimiu ve miu kata,

16 hada zahenia manumanu kua dia ta lala dia kata kakatia galanga mata barae kua dia ta vavala polokodia laveve dia kata kokodonia manumanu.

17 A Stefanas ia mai a Fortunatus, kamani Akaikus dia ta mai ni niau ri, ka hilohilonidia matoto. Dia te kodoniau na goloaloa. Na vuna beta miu kozoho ma miu kata kodoniau.

18 Dia ta vatuhariau matoto, habuka kua dia ta lala dia kata kakatia ni miu. Miu hada zahenia nuhu mata barae kua dia ta lala dia kata kakati kemihia matoto galanga.

19 Sios laveve na provins a Esia dia ta vala kadia gritings ni miu. A Akwila hiro a Prisila kamana manumanu laveve kua dia ta lala dia kata lulupu na kahiro ruma, dia ta vala ve kadia gritings ve ni miu, na hizana Paraha.

20 Habu tazidolu laveve ri kua ve, dia ta vala kadia magali kemia ni miu ve. Na kadolu moge kua na manumanu ke Vuvu, ia miu kata domia habu tazimiu kua miu ta Kristen lupu.

21 Kagu gritings kua kirimiu, ia hau mule a Pol, ta vapolungania na limagu mule.

22 Kua kaka katiu ni beta ni kulina kara Paraha, pele paleka ni paria zahatanga. Paraha, mai tapu!

23 Mahariharia kana kadolu Paraha a Iesus ia e vano ni miu laveve.

24 E kuligu matoto kirimiu laveve na hizani Kristus Iesus. Ia limoha.

16:15 1 Ko 1.16. **16:19** Ap 18.2.

Naba 2 leta ke Pol kiri vuni Korin

1.1-2 A Pol e tani kakava na galanga kua a Vuvu e vala vona kete katia

1 Hau a Pol, na apostel ke
Iesus Kristus. Na lohoihoia
ke Vuvu mule, ia e makiau
kata kara kana apostel. Hau
kamani tazidolu a Timoti
miro ta vapolungania na pas
kua kirimiu manumanu na
sios ke Vuvu ni Korin, ka-
mana manumanu laveve ke
Vuvu kua dia ta mia na
palaka laveve na provins a
Akaia.
2 Mahariharia kamana
magali kemia ke Vuvu a
Tamadolu, kamana Paraha a
Iesus Kristus e vano ni miu.

1.3-11 A Pol e hate motu-nia a Vuvu kua e kodonia

3 Tolu kata vazahenia
hizani Vuvu, Tamana kadolu
Paraha a Iesus Kristus. Ia
na Tamadolu ki vuvuna
mogepa mahariharia laveve.
Ia a Vuvu kua e lala kete
kakatia poloka manumanu
laveve kua kadia bizea vona
ni malugunia polokodia.
4 Ia e lala kete kakatia
polokodolu ni malugunia na
taem kara bizea laveve kua
e dua taduridolu, kete dan-
gea tolu kata katia ve mag-
alina nuhu kua dia ta mia
na poloka bizea magalidia
ni malugunia ve, na magali
malugu kua tolu ta pelea ni
Vuvu.
5 Habuka za kua na bizea
kapou a Kristus e luga, ia
tolu laveve tolu ta luga ve
bizea kua. Ki kubarae, na
magali malugu kua e pe ni
Kristus, e vavonuhidolu ma-
toto.
6 Kua hita kene hahatunia
bizea kamahi, pele ia kete
katia magalimiu ni malugu-
nia, a Vuvu ni pele mule-
himiu. Kua a Vuvu ni ka-
tia magalihita ni malugunia,
ia kete katia magalimiu ve
ni malugunia. Na magali
malugu kua, e lala kete katia
miu na valugilugimiu, miu
kata madi bada miu na luga
bizea kua habuka hita ta
luluga.
7 Kahita vaka maroroa ni
miu e kapou matoto, na
vuna hita ta lala habuka na
vuna kua miu ta luluga bizea
habuka kua hita ta luluga, ia
da a Vuvu e katia magalimiu
ve ki malugunia habuka kua
ia e katia ni hita.
8 Habu tazigu, e kuli-
hita miu kata lala na bizea
kapou kua e bele kirihita na
provins a Esia. Na bizea
kapou matoto kua, e di-
tadurihita matoto. Na kahita
matuhanga mule ia mara
beta matoto ni nap hita kata
luga bizea kua. Kubarae hita
ka hatunia habuka hita kata
mate za.
9 E matoto, bizea kua hita
ta hatunia ia e vinaka kaka
kua e longoria na jas e tania
vona habuka kete hubu
matoa. Palaka na goloa
kua e bele, kete beta hita
kata vaka maroro na kahita
matuhanga mule, palaka
ni Vuvu kua e lala kete
vavalamari mulehia kaka na
matea.

1:1 Ap 18.1. **1:8** 1 Ko 15.32.

10 Ia ti pele mulehihita kava na poloka bizea kapou matoto kua e dangea hita kata mate vona. Ba muri ve ia da e pele mulehihita ve. Hita ta vaka mararo matoto ni Vuvu kubarae, na dama laveve habuka a Vuvu da e pele kakava hita na goloa zaha kua kete mai kirihita,
11 na taem kua miu ta kokodonihita na kamiu lotua. Pale, manumanu luba da dia te hate motunia a Vuvu na vuna kua e longoria kamiu lotua ki kodonihita.

1.12-22 A Pol beta ni rukia a vuni Korin

12 Kahita kona zahezahea e kubarae: Na polokohita matoto hita ta lala kubarae, hita ta lala hita kata vavana papa matoto na matana manumanu laveve, ia mai ve na kahita moge kua kirimiu. Hita ta lala hita kata kakatia goloa na moge tumonga kamana moge kua e matoto ki mahoto kua hita ta pelea ni Vuvu. Hita ta kakatia mogemoge kua na vuna na matuhanga kana mahariharia ke Vuvu, beta ni na vuna na save bukuna vulovulo.
13 Na vuna, na polealea na poloka pas kua hita ta vavapolungania ki vano ni miu beta ni vitiha miu kata ridim miu na lohoi lala.
14 Kua miu ta lohoi lala za dihura polealea laveve kua ta vavapolungania kirimiu, palaka ta vaka mararo pebarae, da ba muri da miu te ba lohoi lala laveve na vuvuna kagu polea laveve kua. Pale, na dama kana Paraha a Iesus kete koto kara manumanu vona ni bele, da miu te ba konakona ni hita, hita ve da hita te konakona ni miu.

15-16 Muga ta lohoia kata hadavimiu boto rua, na vuna hau ta vaka mararo matoto habuka da miu ta hilohilo na goloa kua ta katia, ki kubarae ka lohoia kata muga mai hadavimiu, hau ta vano kiri Masedonia. Kata pe Masedonia na vamule, da ta bele mule ve ni miu, a Vuvu kete kati kemihia matoto ni miu ni boto rua. Ki vano ve, miu kata kodoniau ve na vano kiri Iudea.
17 Palaka e kuziha? Miu ta lohoia ta lala kata pokipokizi vetania kagu lohoihoia kamahi, ki beta vuvuna, balika manumanu bukuna garigari? Ta tania, “E” hau ta tania “Beta” ve kamana, ai? Mara beta.
18 A Vuvu e lala kete kati matotonia nazia kua e mapamapa kete katia, kubarae kahita polea kamahi kua hita ta vavala ni miu, beta na poleana, “E” ia mai “Beta” ni kakamana pamuhi.
19 Na vuna a Tuni Vuvu a Iesus Kristus, kua hau, a Sailas kamani Timoti hita ta vaketekete ni miu vona, ia beta “E” kamana “Beu”. Na poloki Kristus, ia “E” za vona.
20 A Vuvu e katia mapamapanga luba matoto, na poloki Kristus, mapamapanga laveve kua ia “E” laveve. Kubarae na hizani Kristus tolu ta lala tolu kata tania “E Limoha” tolu ka

1:15-16 Ap 19.21. **1:19** Ap 18.5.

vala glori ni Vuvu.
21 A Vuvu mule ia e lala
kete vatuharidolu laveve,
miu ia mai hita ve, tolu ka
madi bada na poloki Kristus.
Ia ti makidolu tolu kata kara
kana manumanu,
22 kini taruhia mak katiu
ni dolu, na mak kua e
vatunga habuka tolu kana,
ia kini taru mugania na
kana Vule Tumonga na
polokodolu, kete makia
habuka goloa kemikemi
matoto vona kadolu kua e
ba vovona kua a Vuvu kete
vala ni dolu.

1.23-24 A Pol beta ni vano tapu kiri Korin

23 Palaka, paleka a Vuvu
ni vairohiau kua ta na
vavairuku. Hau beta na
vano tapu ni miu na vuna
beta ni kuligu kata vala
bizea ni miu.
24 Beta na tatania habuka
hita ta bosim miu na kamiu
bilip, beta. Kava miu te madi
bada na kamiu bilip, hita
ka gagala kamiu na vuna e
kulihita miu kata hilohilo.

2

1 Beta na mai ni miu na
vuna zia, ta lohoia e dopa ki
kemi beta kata vano ni miu,
tabarae na katia magalimiu
ni zaha habuka muga.
2 Kua ta na katia miu na
magali zaha, azei da ti ba
vovona kua kete katiau na
hilohilo? Ia da miu za kua
ta katia magalimiu ki zaha.
3 Ia miu kua miu ta lala
miu kata katiau na hilohilo,
kubarae beta ni kuligu kata
mai ni miu na pelea magali
zahanga. Ia na vuvuna kua
varira ka vapolungania pas
katiu ki vano ni miu. Ta lala
kubarae, kua na hilohilo na
goloa katiu, ia miu laveve da
miu ta hilohilo ve na goloa
kena.
4 Na vuna kilaka kena
ta vapolungania pas kena
kirimiu, polokogu e zaha
matoto ka hahaloho dama
laveve, palaka ki beta ni
habuka ta vapolungania pas
kua kete katia magalimiu ni
zaha, palaka ta vapolupolu
kirimiu miu kata lala kagu
hatuhatua kirimiu, habuka e
kuligu matoto kirimiu.

2.5-11 A vuni Korin dia kata lohoi bala na moge zaha kana manumanu

5 Kaka katiu ra na pi-
daka miu e vairohia maga-
lina manumanu taza, e ki
beta ni vairohia magaligu
za. Beu. Ia e vairohia ve
magalimiu ve. Palaka beta
ni kuligu kata pole matuha
marata na goloa kua.
6 Palaka na vuna kua kava
luba matoto ni miu, miu
te tania kirina habuka kete
paria zahatanga, ia ti pale
kena.
7 Kubarae kua nina kua,
miu kata lohoi bala kana
moge zaha kena e katia,
miu na pole papa kamana
magalina ni malugunia.
Tabarae ni hatunia bizea
kapou marata ni ditaduri
maratania.
8 Kubarae ki kuligu miu
kata vatunga vona habuka e
ba kukulimiu kirina.
9 Na pas kua muga ta
vapolungania ki vano ni
miu, ia ta vapolungania kata
parakilanimiu na hadavia, e
lala miu kata mumuri na

kagu polea na goloa laveve, o betaka.
10 Kua miu na lohoi bala moge zaha kana kaka katiu, pele hau ve da ta lohoi bala kana manaunaua. Kua ni matoto habuka ni moge zaha katiu e katua kua kata lohoi bala, pele hau ta lala kata lohoi bala na matani Kristus, kata kodonimiu.
11 Ta kati baraenia, na vuna zia, ta kuahi, tabarae a Satan ni rukidolu ni ditaduridolu. Kava tolu te lala kana lohoihoia kamahi kamana kana mogemoge.

2.12-13 A Pol e kulina kete hadavia a Taitus

12 Kilaka kua ta vano ka bele na taon a Troas kata tani kakava na Kalohua Kemi ke Kristus, ka paria habuka na Paraha ti vukazia na dala kirigu kata katia galanga.
13 Palaka magaligu beta ni ngoro valugu. Na vuna, beta na hadavia tazigu a Taitus. Kubarae ka vinohunia a vuni Troas, kene vatidia kene mai bele na provins a Masedonia.

2.14-17 Na apostel kamahi dia ta lala dia kata vinim varihubia na matuhanga ke Vuvu

14 Palaka kua ta hate motunia a Vuvu, ia, ia kua e haharehihita balika kaka kua e vin na varihubia na poloki Kristus, hita ka tatani kavakava na galanga kapopou kua a Kristus e katia kete pele mulehihita, hita kene kara kana manumanu vona. Galanga kua ia e habuka sanda kua e hubi papa matoto kua e hubi lobia palaka laveve ki vala na hada lalanga na manumanu dia kene lala a Vuvu.
15 Na vuna hita ta vinaka sanda kua e hubi papa, kua a Kristus e pelea ki vala habuka opa ni Vuvu. Na baloka sanda kua e lala kete hubi vano na pidaka manumanu kua dia ta vavana na dala kara lagato, ki vano ve na nuhu dia ta vavana na dala kara golua.
16 Na manumanu kamahi kua dia ta vavana na dalangana golua, balokohita e hubi balika kaka mate ni dia, kubarae ki vala matea ni dia. Palaka nuhu kua dia ta lala dia kata vavana na dala kara lagato, balokohita ia e hubi habuka mahuria, ki lala kete vala mahuria ni dia. Beta kaka katiu ni dangea kete katia galanga kua.
17 Palaka beta hita na vinaka manumanu luba, kua dia ta vano dia ka gala bisnis na polea ke Vuvu. Beta. Hita ta pelea galanga kua ni Vuvu mule ki beta hita na lala hita kata rukirukia manumanu. Hita ta vavala polea na matani Vuvu, na vuna hita na manumanu ke Kristus.

3

3.1-18 Na apostel kamahi dia na voravora kara kontrak vahoru

1 Karae hita te paparakilania ve hita katane kokona zaheni mulehihita, hita na tania habuka hita ta manumanu papa? O karae hita kata habuka manumanu taza hita na huhule kete

2:12 Ap 20.1.

vavapolunganga pas katiu ni valanga ni hita kete vatunga habuka hita ta manumanu papa? O karae hita ta vano ni miu hita ka hule miu kata vapolungania pas katiu mata barae, kete vatunga ni miu habuka hita ta manumanu papa?

2 Beta. Na pas kua kete vatunga habuka hita ta manumanu papa, ia miu za! Kamiu moge ia na pas kua e vapolunganga na polokohita, manumanu laveve ki dangea dia kata hadavia dia na ridim.

3 Miu ta vatunga habuka miu na pas katiu kua a Kristus e vala ki mai. Na vuna na kahita galanga a Kristus ki vapolungania na pas kua. Na pas kua beta ni vapolungania na pen, beu, e vapolunganga na Vuleni Vuvu, a Vuvu kua e mahuri roro. Beta ni vapolunganga na kedo slet kamahi. Beu. E vapolunganga na poloka manumanu.

4 Hau ta lala matotonia habuka a Vuvu e lala polea kua ta tania ia e matoto, na vuna na galanga kua a Kristus e katia kahita.

5 Beta ni habuka na kahita save mule hita ka dangea hita kata katia galanga kua, kete dangea hita kata konakona vona. Beu. A Vuvu mule ia e vala na save ni hita ki dangea hita kata katia galanga kua.

6 Ia mule e katia ki dangea hita kata kara voravora kara kana kontrak vahoru kua. Na kontrak kua beta ni na goloa kua dia ta vapolungania na buk kara lo. Beu. Ia goloa kana Vule Tumonga. Polealea na poloka lo e lala kete hubi matehia kaka, palaka na Vule Tumonga ia e lala kete vala mahuria na kaka.

7 Na dala kua bukuni varira kua e vala matea na manumanu, kua e vapolunganga na kedo, e bele kamana glori, a vuni Israel ki mara beta dia na hada boroboronia na damani Moses na vuna damana e kalageru varitihi matoto na glori ke Vuvu, muri vona na glori kua beta ni ma vavano.

8 Na galanga kua a Vuvu e katia kete vala na Vule Tumonga na manumanu, da e vala glori kapou matoto ni dolu, dopa livutia na galanga bukuni muga kua ia e katia kete vala na lo.

9 Na dala bukuni varira ia e mai ve kamana glori kapou, palaka e lala kete koto kiridolu ki tania da tolu ta golugolu, palaka na dala vahoru, ia e bele kamana glori kapou matoto livutia kua bukuni muga, na vuna ia e katidolu tolu ka mahoto na matani Vuvu.

10 Nu hadavia glori kapou kua e muri ki bele kamana kua bukuni muga, da tu hadavia kubarae, na dala vahoru kana glori e dopa ki balanga livutia matoto kua bukuni muga.

11 Kubarae, ia vata kua na dala kua bukuni varira ia e

3:3 Kis 24.12; Jer 31.33; Ese 11.19; 36.26. **3:6** Jer 31.31. **3:7** Kis 34.29.

bele kamana glori kapou, na dala vahoru kua, kana glori e dopa ki kapou livutia, da ti kolia mudina kini ngoro vuvua!

12 Kubarae hita ta vaka maroro matoto hita ka guria na glori kua kete mai ni hita ni ngoro ni hita na dama laveve, kubarae ki beta hita na lala hita kata kukuahi hita kata tatani kakava na manumanu.

13 Beta hita na baliki Moses, kilaka kua na glori kua e kakalageru na damana ti vano keteni hohozo, ia ti kari havutia damana na lavalava kete beta a vuni Israel dia kata hada boroboronia damana.

14 Palaka a vuni Israel beta matoto za ni dangea dia kata pokizia kadia lohoihoia, na vuna varira za ki mai, mai na tauna kua, na lavalava kua varira a Moses e karia damana vona, ia e ba kakari havutia kadia lohoihoia, kua na dama laveve dia ta hahazenia na lo. Na vuna na lavalava kua e kakaria kadia lohoihoia, ia da e pele kakavanga za kua ta kaka ni bilip ni Kristus.

15 Ki mai meni, kua na dama laveve dia ta hahazenia na lo ke Moses, ia na lavalava e kakari havutia polokodia kamana kadia lohoihoia.

16 Palaka kua ta kaka ni pokizia magalina ni tare poki ni vano na Paraha, a Vuvu da ti pele kakava na lavalava kena e kakari havutia kadia lohoihoia.

17 Na Paraha kua ta popole vona, ia na Vule Tumonga. Kua na Vulena Paraha ni ngoro na kaka katiu, beta goloa katiu ni karabusnia kaka kena. Beu. Ia ti gotala na karabus.

18 Kubarae, kua tolu laveve kua, ia ti pele kakavanga na lavalava kua e kakaria na matadolu, tolu matadolu ti vutu, kubarae na glori kapou ke Vuvu ki mai ni dolu, tolu kene balika galas kara tukua kua e lala kete kalageru vano na manumanu. Dama laveve tolu ta dopa pelea glori kua, na goloa kua ki popokizi dolu, tolu kene balika hanunuka Paraha mule. Na glori kua e pe na Paraha, kua ia na Vule Tumonga.

4

4.1-15 Na apostel kamahi dia ta vinaka sospen garigari

1 Na vuna na mahariharia ke Vuvu za, ia ki vala ni hita na galanga kua, kubarae ki mara beta ni lolonihita hita na zuka tapunia na galanga kua.

2 Palaka hita te zuka tapunia moge mata hilehilea kua manumanu dia ta lala dia kata kakati paritiginia. Beta hita na lala hita kata rukirukia manumanu, ki beta ve hita na lala hita kata pokipokizia ve na polea ke Vuvu. Na matani Vuvu hita ta lala hita kata tatani matotonia za polea, manumanu dia ka hadavia habuka ia e limoha.

3 Kua manumanu taza ni beta dia na lohoi lala na Kalohua Kemi kua hita ta

3:13 Kis 34.33. **3:16** Kis 34.34.

vavala, ia na vuna e litigianga na nuhu kena dia ta mimia na dala kara hel.
4 A Satan, ia na vuvu vairukuruku kara garigari kua, ia kini taba porotia lohoihoia kana manumanu kua beta dia na bilip, kete beta dia kata hada na laet na Kalohua Kemi na glori ke Kristus, kua ia na hanunuki Vuvu matoto.

5 Miu longoria, beta hita na vaketekete na kahita mogemoge mule. Beu. Hita ta vavaketea na manumanu habuka a Iesus Kristus ia na Paraha, hita kua hita ta muri za na kana polea hita kene vovora kamiu.
6 Na vuna a Vuvu kua varira matoto ia e tani barae, "Na laet da e hada ki balanga poloka rodo," ia, ia za kua ti katia na laet kua kini balanga polokohita, hita kata lala vutuhia na glori ke Vuvu kua e hahadava na damani Iesus Kristus.

7 Palaka hita mule hita ta balika sospen garigari kua beta ni bada ki goroa goloa mata muli vona, kete vatunga na matuhanga kapou kua manumanu dia ta hahada ni hita, ia e pe ni Vuvu, beta ni pe ni hita mule.
8 Na palaka laveve, bizea luba luluba lala kete bebele kirihita, palaka beta ni lala kete ditadurihita matoto. Lohoihoia luba e lala kete vavairohia kahita lohoihoia, palaka beta kahita lohoihoia ni vairo.
9 Na manumanu dia ta kati zahatia ni hita, palaka a Vuvu beta ni lala kete vatihita. E lala dia kata hubihita, hita na dua kara garigari, palaka beta hita na mate.

10 Hita ta lala hita kata hatunia varitihia kua e bele ni Iesus ki mate vona na kahita vavananga laveve, manumanu dia kata hadavia na laep ke Iesus kete bele kakava ve na livuhahita.
11 Dama laveve manumanu dia ta parakilania dia kata hubi matehihita na vuna kua hita ta vovora ke Iesus, kubarae na laep ke Iesus ia e bele kavakava na livuhahita, na livuha kua kete mate.
12 Kubarae matea lala kete katia kana galanga ni hita apostel kamahi, palaka laep lala kete katia galanga ni miu.
13 E vapolu baraenga na polea ke Vuvu, "Hau ta bilip ni Vuvu, kubarae ka tani kakava polea." Ia hita ve ta bilip kubarae hita ka tani kakava polea.
14 Na vuna hita te lala kubarae, a Vuvu kua e valamari mulehia na Paraha a Iesus, ia da e valamari mulehihita na matea kamani Iesus ki pelehita ia mai miu ve ki zahe vona.
15 Goloa laveve kua e bele ni hita ia kete kodonimiu. Kubarae na mahariharia ke Vuvu ti pe polopolo kini vano na manumanu luba luluba, na mahariharia kua da ti katia manumanu dia kene hate motu matoto, pale, dia te dopa vala glori ni Vuvu.

4.16-5.10 Na apostel kamahi dia ta bilip dia ka

4:6 Stt 1.3. **4:13** Sng 116.10.

pelea na matuhanga

16 Kubarae ki beta hita na
hihivu hita kata katia na
galanga ke Vuvu. Livuhahita
e mamate, palaka na poloko-
hita ia e vavahoru mule na
dama laveve.
17 Vuna zia, hita ta lala,
na bizea kamana varitihia
kua hita ta luluga, beta dia
na kapou marata, da beta
kete havarau ia hozo. Palaka
da dia ta kodonihita hita
ka pelea glori kapou matoto
kua e dopa ki kapou livutia
bizea laveve kua, da e ngoro
vuvua.
18 Kubarae hita ta
tataruhia matahita beta ni
na goloa kua e nap kete
hadava, palaka na goloa
kua mara beta ni hadava.
Na vuna goloa kua e nap
kete hadava, ia mara beta
ni ngoro liuliu, palaka goloa
kua e mara beta ni hadava,
ia da e ngoro vuvua.

5

1 Kava tolu te lala kubarae,
ta haus sel kua bukuna gari-
gari * kua tolu ta mimia na
poloka, kua ni vairoha, tolu
da kadolu ruma vona heta
na lagato, a Vuvu mule e
katia ruma kua, beta kaka
vetanga ni katia, da e ngoro
vuvua.
2 Kua tolu ta mia na haus
sel kua, tolu ka hahaloho,
ki kukulidolu tolu kata vazo-
hora na kadolu ruma vahoru
kua,
3 na vuna ta tolu ne vazo-
hora na livuha kua e bukuna
lagato, da beta tolu keteni
ma pupu lavevea.
4 Kua tolu ta mimia na
poloka haus sel bukuna gari-
gari kua, ia tolu ta hahatu-
nia bizea tolu ka hahaloho.
Na vuna, beta ni habuka e
kukulidolu tolu kata vatia
na livuha bura kua, beta, e
kukulidolu matoto a Vuvu
kete vazohoridolu na livuha
vahoru kara mahuria kua
kete ngoro vuvua, kete ko-
lia na livuhadolu kua kara
matea.
5 A Vuvu mule e vala
na Vule Tumonga ni dolu,
kubarae da tolu te lala ma-
totonia habuka da e vala
ni dolu na goloa kemikemi
laveve kua e ba mamai.
6 Tolu ta lohoi na goloa kua
kubarae ki vatuharia maga-
lidolu dama laveve. Tolu ta
lala, kilaka kua tolu ta ba
mimia na livuha kua, ia beta
tolu na mia kamana Paraha
na kana malala. Beu.
7 Kua nina kua tolu ta va-
vana muri na bilip za, beta
ni na goloa kua tolu ta nap
tolu kata hadavia.
8 Palaka kava te tania, ma-
galidolu e matuha ki ngoro,
ki kulidolu matoto tolu kata
vatia livuha kua tolu na zahe
mia papa kamana Paraha,
kua da ti kara kadolu malala
matoto.
9 Palaka boto laveve
kadolu lohoihoia ia kete
bada tolu kata katia moge
kua a Vuvu e lala kete
kukulina kirina. Ia vata kua
tolu ta mimia ri na garigari
o heta na lagato.
10 Na vuna, tolu laveve
da tolu ta madi na matani
Kristus na dama kara kotoa
kapou, ki vala na katiukatiu
ni dolu na kadoana kadolu

* **5:1** *haus sel kua* ia na barikikia, e popole na livuhadolu. **5:10** Ro 14.10.

mogemoge kua tolu ta kakatia kilaka kua tolu ta ba vovona na livuha kua. Kadoana moge kemikemi o moge zahazaha.

5.11-21 Kadolu galanga ia tolu kata kodonia manumanu dia na magali katiu kamani Vuvu

11 Hita ta lala na moge kua hita kata kukuahinia na Paraha, kubarae hita ka gala matuha matoto hita kata katia manumanu dia kata bilip vona. A Vuvu ia e lala kemikemihihita, hau ka vaka maroro habuka miu ve miu ta lala matotonia habuka hita ta katia galanga kua e mahoto.

12 Beta ni habuka hita ta paparakilania ve hita katane kokona zahenihita ve vona, beu, hita ta tatania polealea kamahi kua kete nap miu kata konakona na kahita moge. Kete dangea miu kata kolia polea kana nuhu kena dia ta konakona na galanga kemikemi kua dia ta katia, palaka beta polokodia ni mahoto.

13 Palaka kua ni matoto kahita moge mai kahita polea ni vinaka manumanu kua dia ta longolongo, vatahia, hita ta katia galanga kete vala glori ni Vuvu. Palaka kua kahita lohoihoia ni mahoto, pele hita ta kakatia goloa kua, ia kete kodonimiu.

14 A Kristus e kulina matoto kirihita kubarae ki katihita hita ka kakatia kahita galanga, hita ta bilip matoto habuka kaka katiu ia e mate kara manumanu laveve, ia ki kubarae hita ta bilip ve habuka hita laveve te mate.

15 Ia e mate kara manumanu laveve, kubarae nuhu laveve kena dia ta pelea na laep vahoru kua, ia ti beta dia kata ma lolohoi ni dia mule za. Beta, dia kata lohoia a Kristus kua e pelea mudidolu ki mate, a Vuvu ki valamari mulehia na matea.

16 Kubarae ti beta tolu ne ma sikelnia manumanu na lohoihoia kana manumanu bukuna garigari. Muga tolu ta lala tolu kata sikelni baraenia ve a Kristus, palaka kua ti beta tolu ne ma kukubarae.

17 Kubarae, kua ta kaka katiu ni ke Kristus, a Vuvu ti katia kini kara kaka vahoru matoto, kana mogemoge bukuni muga ti hozo matoto, na moge vahoru ti bele vona kava.

18 Goloa laveve kua e bele ni dolu, ia a Vuvu mule e katia. Na vuna muga hadolu vagi ia a Vuvu, palaka ni Kristus, a Vuvu ti katia tolu kene magali katiu kamana. Ia kini vala ni hita na galanga kua hita kata kodonia nuhu kua dia ta ba vaginia a Vuvu dia kata vamule vona dia na magali katiu kamana.

19 Na vuna, a Vuvu ia na poloki Kristus ki gagala kete katia manumanu bukuna garigari kete beta dia kata hadavia a Vuvu habuka hadia vagi, dia na vamule vona dia na magali katiu kamana, kini beta ni ma lolohoia na moge zahazaha kana manumanu. A Vuvu mule e vala galanga kua ni hita, hita kata tani kakava na

polea mata muli kua habuka a Vuvu ti beta ni ma hadolu vagi, palaka e kulina kete magali katiu kamadolu.

20 Kubarae hita ta makia a Kristus hita ka tatani kakava kana polea. E habuka a Vuvu mule ia e kokoi kara manumanu laveve na havahita. Hita ta lala hita kata tani kakava polea ke Kristus na manumanu, hita ka tania ni dia kubarae, "E dopa ki kemi miu kata vatia mogepa vagia kamani Vuvu miu na pokizia magalimiu miu na magali katiu kamana."

21 A Vuvu e kulina kete kodonidolu, kubarae ki lupunia kadolu manaunaua laveve na huduni Kristus, ia kini vinaka kaka katiu kua e lala kete katia moge zahazaha matoto. Kubarae na matea ke Kristus, ia tolu te mahoto na matani Vuvu.

6

6.1-18 Na apostel kamahi dia ta luga bizea kapou na kadia galanga

1 Hita ta gala kamani Vuvu hita ka tani vatuharia ni miu kubarae, miu te pelea mahariharia ke Vuvu kava, tabarae miu na vati vetania kana mahariharia.

2 A Vuvu e tani barae, "Hau mule ta makia dama kata pele mulehiho na kati kemihia ni niho vona, na dama kena za ta longoria ka halohoa ka pele mulehiho." Longoria. Meni za ia dama ke Vuvu kete kati kemihia ni dolu. Meni za ia dama ke Vuvu kua kete pele mulehidolu vona.

3 Mara beta kaka katiu ni dangea kete pole zahatia kahita galanga. Kubarae kahita moge kamahi beta ni lala kete kakatia kaka katiu ni tupa ni poke.

4 Na goloa laveve kua hita ta kakatia, hita ta parakilania hita kata vatunga kakava habuka, hita na voravora ke Vuvu. Hita ta lala hita kata madi bada hita na luga bizea kamahi kamana goloa kamahi kena e kakati zahatia ni hita ia mai ve na goloa kamahi kena e mai kete vairohihita.

5 E lala kete hubua hita, ki taruha hita na karabus, manumanu dia ka lala dia kata madi lobihita dia na goe halanga kirihita, hita ka gala matuha matoto ki beta hita na lala hita kata hihivu, na marigo luba beta hita na lala hita kata pele kemihia ngoroa, hita ka lala hita kata mimia vitolo.

6 Hita te vatunga kavakava na manumanu habuka, kahita moge kamahi ia e klin, kahita lohoihoia ki kemi ve, ki beta hita na lala hita kata magali varitihitihi taputapu, hita ta lala hita kata kati kemihia na manumanu, hita ka gala kamana matuhanga kana Vule Tumonga ki lala kete kukulihita matoto kara manumanu.

7 Hita ta lala hita kata vala matotoka polea na manumanu. Hita ka lala hita kata katia galanga na matuhanga ke Vuvu. Hita ta lala hita

6:2 Ais 49.8. **6:5** Ap 16.23.

kata pahoria moge kua e mahoto habuka goloa kara varihubia, habuka pakole kua hita ta pahoria ni mararo ia mai kiri mauri.

8 Manumanu taza dia
ta kokona zahenihita, taza
dia ta delahanihita, taza
dia ta pole tadurihita, taza
dia ta tania na manumanu
habuka kahita moge e kemi.
Beta hita na lala hita kata
rukirukia kaka katiu, palaka
taza dia ta tania hita ta mata
vairukuruku.
9 Manumanu laveve dia ta
lalahita, palaka manumanu
dia ta tania habuka beta dia
na lalahita. Kozoho hita
kata mate, palaka kua hita
ta ba mamahuri. E hubu
zahata hita, palaka beta hita
na mate;
10 boto laveve polokohita
e hahaloho, palaka dama
laveve hita ta hilohilo. Beta
matoto kahita goloaloa vona,
palaka hita ta lala hita kata
kodonia manumanu dia na
kara risman. Hita ta mia
veta matoto, palaka kahita
goloaloa laveve vona.

11 Hita ta pole kavakava
matoto ni miu vuni Ko-
rin, hita ka vala polokohita
laveve kirimiu.
12 Hita ta vatunga habuka
e kulihita kirimiu, ki beta
hita na litiginia kahita
hatuhatua kirimiu. Palaka
miu beta miu na vatunga
habuka e kulimiu kirihita.
13 Hau ta popole ni miu
kua, habuka miu habu
tutugu matoto. Miu vala
polokomiu laveve kirihita,
balika kua hita ta vala
polokohita laveve ni miu.

6.14-18 Tolu ia na tempel ke Vuvu

14 Tabarae miu na kaka-
mana nuhu kua beta dia na
bilip ni Kristus. Na vuna
moge kua e mahoto kamana
moge zahazaha e lala hiro
kata rurua? Beu na laet e
lala kete kakamana rodo?
15 Beu a Kristus e lala kete
magali katiu kamani Satan,
ai? Kaka kua e bilip ni Kris-
tus, kamana kaka kua beta
ni bilip ni Kristus, kahiro
lohoihoia ia e lala kete katiu
papa za, ai?
16 E kuziha, e nap na tem-
pel ke Vuvu kete lupu ka-
mana haus lotu kana vuvu
vairukuruku? Na vuna tolu
kua ia na tempel ke Vuvu
kua e mahuri roro. Habuka
kua a Vuvu e tania,

> "Hau da ta mia kamadia
> ka vavana na pidaka
> dia, hau da ta kara
> kadia Vuvu, dia da dia
> ta kara kagu manu-
> manu."

17 Na Paraha e tania,

> "Kubarae miu vatidia,
> miu na pe kakava ni
> dia. Tabarae miu na
> vakulia goloaloa kua e
> molumolua, hau kata
> koi tadurimiu."

18 "Hau da ta kara Tamamiu,
miu da miu te kara
habu tutugu."

A Vuvu kua kana matuhanga laveve vona ia e tani barae.

7

1 Habu tazigu mata mulimuli, kava tolu te pelea

6:16 1 Ko 3.16; 6.19; Wkp 26.12; Ese 37.27. **6:17** Ais 52.11. **6:18** 2 Sml 7.14; 1 Sto 17.13; Ais 43.6; Jer 31.9.

na mapamapanga kamahi kua ke Vuvu, kubarae tolu kata zuka tapunia moge mata hilehilea kua e lala kete katia livuhadolu kamana vuledolu ni molumolua. Tolu na gala matuha tolu kata tumonga na matani Vuvu na vuna tolu ta lala tolu kata kukuahinia Paraha.

7.2-16 A vuni Korin dia ta zuka tapunia kadia moge zahazaha a Pol ki hilohilo matoto

2 Kete kulimiu kirihita. Beta hita na kati zahatia na kaka katiu. Beta hita na vairohia lohoihoia kana kaka katiu. Beta hita na rukirukia kaka katiu hita na vanahea kana goloaloa.

3 Beta na papademiu na polea kua ta tatania, na vuna, te tania ni miu muga habuka, polokohita ia kirimiu. Da mara beta tolu na varivati ia vata kua hita ta mahuri o kua hita ta mate.

4 Hau kua ta vaka maroro matoto ni miu; hau ta lala kata konakona matoto ni miu. Kamiu mogemoge e lala kete vatuharihita matoto. Na poloka bizea laveve kua hita ta luluga, ia hita ta lala hita kata hilohilo matoto.

5 Na vuna kilaka kua hita ta bele ni Masedonia, beta hita na hivu pitu. Beu. Na palaka kena bizea luba luba e bele ni hita. Manumanu dia ta vaigege kamahita, polokohita ki kogu hita ka kuahi matoto.

6 Palaka a Vuvu kua e lala kete kakatia magalina manumanu kua dia ta hahatunia bizea na polokodia ki malugunia, ia ti geria a Taitus kini bele ni hita, magalihita kini malugunia.

7 Beta ni habuka hita ta hilohilo za na kana belea ni hita. Beu. Hita ta hatunia ki kemi kua e tania ni hita habuka miu ta kodonia miu ka katia magalina ki malugunia. Ia e tania ni hita habuka, e kulimiu matoto miu kata hadaviau, habuka lohoromiu e zaha ni niau na goloa kua e bele kirigu, miu ka lala miu kata lolohoi marata ni niau, kubarae ka dopa hilohilo matoto.

8 Hau ta lala, kagu pas e katia magalimiu ki zaha, palaka ta lohoia ia kara kamiu kemia. Palaka muga ta lohoia ki beta ni kemi ta vapolupolu barae kirimiu, ta hadavia habuka kagu pas e vairohia magalimiu, palaka ki beta ni havarau.

9 Palaka kua ta hilohilo, palaka beta ni habuka ta hilohilo kua ta katimiu miu ka puae, beu, ta hilohilo na vuna miu ta hatunia kagu polea ki zaha kubarae miu kene pokizia kamiu mogemoge kamahi, muri na lohoihoia ke Vuvu kubarae kagu polea ki beta ni vairohia kamiu mianga.

10 A Vuvu e katia polokomiu ki bize kubarae miu kene pokizia magalimiu, a Vuvu kini pele mulehimiu. Kubarae beta tolu kata hatunia ni zaha. Palaka na magali zahanga kua bukuna garigari, ia e

7:5 2 Ko 2.13.

lala kete vamatehia kaka.
11 Miu hadavia, na bizea kena a Vuvu e katia na polokomiu, ia ti vabelenia moge kemikemi na polokomiu, ti katimiu kini kulimiu matoto miu kata vahotovia hizamiu, miu kene popole kara kaka kua e katia moge zaha, miu kene kukuahinia a Vuvu. Kua ti kukulimiu miu keteni hadavi mulehiau, miu ka katia goloa laveve miu kata vahotovia na moge kana kaka kua e katia moge zaha. Miu te vatunga habuka miu te katia goloa laveve miu kata vahotovia goloa kua. Kamiu moge ti vatunga habuka miu beta kamiu manaunaua.
12 Kilaka kena ta vapolupolu kirimiu, beta na vuna ta lohoia kata pole na kaka kua e katia moge zaha o kata pole na kaka kua e katua moge zaha voa vona. Beta. Ta vapolupolu habuka na matani Vuvu, miu kata vatunga kavakava kamiu hatuhatua kirihita, habuka e lala kete kukulimiu matoto kirihita.
13 Na kamiu moge kua ti vatuharihita.

Magalihita kini malugunia, hita kene hilohilo. Hita ta dopa hita ka hilohilo na vuna hita ta hadavia habuka a Taitus e hilohilo matoto, e hatunia ki kemi matoto na kamiu moge kirina kilaka kua miu ta koi taduria miu ka kati kemihia matoto vona.
14 Hau muga te tania ni Taitus na kamiu moge kemikemi ka kona zahenimiu matoto, kubarae kamana miu ka kati kemihia vona, beta na puae. Hita ta lala hita kata tani matotonia polea ni miu. Habuka kua a Taitus mule ia ti hadavia habuka kahita kona zahezahea ni miu ia e matoto ve.
15 A Taitus e kulina marata kirimiu, na vuna kua e lohoia kua kilaka kua e vano ni miu, miu ta hada zahenia matoto, miu ka koi taduria, miu ka muri na kana polea.
16 Kua ta hilohilo matoto na vuna, da ta dopa vaka maroro ni miu.

8

8.1-15 Kristen kamahi dia ta lupunia moni dia kata kodonia a vuni Iudea

1 Habu tazigu matoto, e kuligu kata tania ni miu na mahariharia ke Vuvu kua e vatunga na sios kamahi na provins a Masedonia.
2 Bizea kapou matoto e bele kiridia, ki parakilanidia. Palaka ia vata kua dia ta mia zahazaha matoto, ki beta kadia goloaloa vona, dia ta hilohilo matoto, dia ka taru lupunia moni luba matoto dia kata kodonia Kristen motu.
3 Kata tani kavakavania kubarae, na kadia lohoihoia mule, kamana kadia hatuhatua mule dia ka vala moni kua. Moni kua vona e nap dia kata vala, ia dia ta vala. Dia ka vala ve dopa na huduna kua e nap dia kata vala.
4 Dia ka hule haroinihita, hita kata vatidia dia na gala

8:1 Ro 15.26.

kamana manumanu bukuna sios motu dia na kodonia manumanu ke Vuvu kua na distrik ni Iudea.
5 Ki beta hita na lohoia habuka da dia ta vala moni ki kapou barae kua. Muga dia ta vala mulehidia na Paraha dia ka muri na kana lohoihoia, ba muri dia ka vala mulehidia ve ni hita.
6 Kubarae hita ka babada ni Taitus kete vamule ni miu ni vabadanganimiu miu kata vahozovia na galangana tapi lupulupua na moni kua muga e varivuvunia na pidaka miu.
7 Na goloa laveve ia miu ta lala miu kata kati kemikemihia matoto. Kamiu bilip ni Vuvu e matuha matoto, miu ka gala matuha matoto miu kata tani kakava bilip kua. Kamiu save e kapou, kamiu hatuhatua ki kapou matoto miu kata katia galanga ke Vuvu. Ki kulimiu matoto kirihita. Ki kubarae, mogepa mahariharia ve kete dopa ni kapou na polokomiu, kete kulimiu miu kata vala goloa na kaka.
8 Beta na tatania habuka miu kata katia goloa kua, beu, hau ta vatunga moge kana manumanu na sios taza kua e kukulidia matoto dia kata katia moge kua, kubarae ka paparakilanimiu, miu kata vatunga habuka e matoto e lala kete kukulimiu matoto kara manumanu motu.
9 Miu te lala na mahariharia kana kadolu Paraha a Iesus Kristus kava. Ia muga e risman matoto, palaka na vuna kua e lohoi ni dolu, ki kati mulehia ki kara kaka kua beta matoto kana goloaloa vona, kete dangea kete kodonidolu, tolu na kara risman.
10 Kua kata vala lohoihoia katiu ni miu kubarae, na krismas muga, ia miu za kua miu ta muga miu ka varagaraga moni. Miu ta muga lohoia miu kata kodonia a vuni Iuda ni Ierusalem.
11 Kua, miu gala matuha miu na vahozovia galanga kua. Miu vahozovia galanga kua kete vatunga habuka e kulimiu matoto miu kata katia. Miu vala goloa kua e dangea miu kata vala.
12 Kua habuka ni kulimiu matoto miu kata vala goloa na kaka, pele miu vala dangea za kua e dangea miu kata vala. A Vuvu e kulina miu kata vala goloa kua e vona ni miu, beta ni na goloa kua e beta ni miu.
13 Beta na tania miu kata luga bizea kapou, manumanu motu dia kata mia papa. Beu. E kuligu kete beta kaka katiu kete sot na goloa katiu.
14 Kua nina kua, kamiu goloaloa e luba kua, kini dangea miu keteni kodonidia. Tani ba muri, kua ta miu na sot da dia te kodonimiu. Na dala kua, da beta kaka katiu kete sot.
15 Habuka kua e vapolunganga na poloka buk ke Vuvu ki tani barae voa, “Nuhu kua dia ta pele maratania haninga na poloka deset, beta hadia haninga ni luba livutia dia taza. Ia mai nuhu kua beta

8:15 Kis 16.18.

dia na pelea haninga ni luba na poloka deset, beta dia na sot na haninga."

8.16-24 A Pol e geria manumanu taza dia ka vano kiri Korin

16 Hau ta hate motunia a Vuvu, na vuna ti katia a Taitus kini kulina matoto kete kodonimiu, habuka hau.

17 Hita ta hulenia kete vamule ni hadavimiu, ia ki tara na vuna ia ve, e kulina matoto kete vamule ni miu.

18 Hita ta geria ve tazidolu katiu kua na manumanu laveve na sios kamahi dia ta hada zahenia matoto na vuna na kana galanga na valavalanga na Kalohua Kemi.

19 Ki beta ni na goloa kua za. Beu. Dia na sios kamahi kua, dia ta makia na kaka kua ve kete vavana kamahita, hita kata pelea na presen kua ni zahe kiri Ierusalem. Hita ta katia galanga kua kete vazahenia hizana Paraha mule, ni vatunga na manumanu habuka, e kukulihita hita kata kodonia kaka.

20 Hita ta lupu barae hita ka vavana na vuna beta ni kulihita ba muri manumanu dia kata padea polea kirihita habuka hita ta vairohia na dihura presen kapou kua.

21 Na vuna e kulihita, hita kata katia moge kua e kemi za na matana Paraha ia mai ve na matana manumanu ve.

22 Kamana kaka rua kua, da hita ta geria tazidolu katiu ve kamahiro. Kaka kua hita ta parakilania hita ka vala galanga luba vona kini vatunga kakava habuka ia e lala kete vala poloka laveve kara galanga. Kua, ti kulina matoto kete dopa katia galanga. E vaka mararo matoto ni miu na vuna kua ti longoria habuka e kulimiu matoto miu kata kodonia Kristen kamahi.

23 Kaka katiu kini hulenimiu ni Taitus, miu tania vona, ia na ruagu kua miro ta gagala rua miro ka kokodonimiu. Tazihita rua kena kamani Taitus, ia hiro ta makia na sios laveve, hiro ta lala hiro kata vavazahenia hizani Kristus na kahiro galanga.

24 Miu kati kemihia na manumanu kua, manumanu na sios dia kata hadavia kamiu moge kua habuka, e lala kete kulimiu matoto kara manumanu motu. Pale, da dia te lala kubarae beta hita na kokona zaheni vetanimiu.

9

9.1-15 A vuni Korin ma dia kata vala na presen kete kodonia na manumanu ke Vuvu

1 Kava miu te lala na presen kamahi kua hita ta lupunia kete kodonia na manumanu ke Vuvu. Kubarae ki beta kata vapolupolu na tania ni miu na goloa kua ve.

2 Hau kava te lala habuka e kulimiu matoto miu kata kodonia na manumanu motu, kubarae ka lala kata kokona zahenimiu za ni vuni Masedonia*. Ta tania ni dia kubarae, na krismas

8:21 Snd 3.4. * **9:2** *Masedonia na distrik e ngoro Not na kantri Grik.*

kua ti vano, miu Kristen kamahi kua ni Akaia†, miu kava miu te tapi lupunia moni miu keteni kodonia nuhu kua ni Ierusalem. Tania dia ka longo baraenia habuka e kulimiu matoto miu kata varikodongi, ia padea polokodia dia kata tapi lupunia ve moni.

3 Hau ka gegeria habu tazidolu kua dia kata vano ni miu, dia kata hada habuka kava miu te tapi lupunia moni kava, habuka kua hau ta tatania ni dia. Tabarae kagu kona zahezahea ni miu ni vano veta.

4 Hita ta vaka mararoro matoto ni miu habuka miu te tapi lupunia moni kava. Ta lohoia tabarae Kristen taza bukuni Masedonia dia na kamaniau vano, hita na paria habuka ma beta miu na tapi lupunia moni, hita na puae, miu ve miu na puae.

5 Kubarae ka lohoia kata geria habu tazidolu kua dia na muga vano ni miu, dia na kodonimiu miu kata vaida na presen kua miu ta tania muga miu kata vala ni vano. Kua ta na mai, manumanu da dia ta hadavia habuka miu mule e kulimiu matoto miu kata vala na presen kua, beta ni habuka hita ta mamadi na lamamiu miu kata vala.

6 Miu lohoia polea kua: Kaka kua beta ni vazohia haninga na vanua ni luba, ia beta kete pelea haninga ni luba. Na kaka kua e vazo maratania haninga na vanua, ia da e pelea haninga ki luba.

7 Kubarae miu laveve miu kata lohoi papa muga na nazia matoto e kulimiu miu kata vala. Tabarae katiu magalina ni zaha kete vala goloa, tabarae ni lohoia ni tania manumanu dia ta matuha vona kete vala goloa. Mogepa valavalanga kua beta ni kemi. A Vuvu e kulina kara kaka kua e hilohilo ki vala goloa na kana lohoihoia mule.

8 A Vuvu da e kati kemihia matoto ni miu ki vala goloa kemikemi laveve ni miu, kini kamiu goloa laveve vona. Pale, da dama laveve da ti kamiu goloa laveve vona, kini dangea miu kata katia galanga kemikemi laveve.

9 Habuka kua na buk ke Vuvu e tania,

> “Kaka kua e lala kete vavala goloaloa na manumanu kua beta kadia goloaloa vona, ia vinaka kaka kua e muratania harana hai ki mai vano kete galulu. Kana moge kemi da mara beta ni lohoi balanga.”

10 A Vuvu za e lala kete vavala vinaroka haninga na manumanu dia ka vavazohia, ki vala ve na haninga kamahi na manumanu laveve dia ka hahania. Ia da e vala ve goloaloa luba ni miu, miu kata nap matoto, miu kata kodonia manumanu motumotu vona. Pale, kamiu moge kemikemi da ti dopa kini kakapou, balika kaka kua e vazohia

† **9:2** *Akaia taon Korin ia malala kapou na poloka distrik Akaia na kantri Grik.*
9:9 Sng 112.9. **9:10** Ais 55.10.

haninga na vanua paleka ki luba matoto.
11 A Vuvu da e katimiu miu ka kara risman matoto kete dangea miu kata vala goloa na kaka boto laveve. Pale, manumanu luba da dia ta hate motunia a Vuvu na kamiu presen kamahi kua hita kata vala ni dia.
12 Na galanga kemi kua miu ta katia da e kodonia na manumanu ke Vuvu ni Ierusalem, ki beta dia kata ma sot. Ki vano ve da e katidia ve dia ka dopa hate motunia matoto a Vuvu.
13 Na galanga kua miu ta katia, ia ti vatunga kavakava kamiu moge kemi. Da dia ta vazahenia hizani Vuvu habuka miu ta lala miu kata mumuri papa matoto na Kalohua Kemi ke Kristus, ia mai kua dia ta hadavia na goloaloa luba kua miu ta vala ni dia, ia mai na manumanu motu ve.
14 Pale, da ti kulidia matoto kirimiu, dia kene lotu ni Vuvu dia kene hulenia kete kati kemihia ni miu na vuna na mahariharia mata muli kua a Vuvu e vatunga na kamiu moge kua miu ta katia.
15 Tolu kata hate motunia a Vuvu ni Tuna, ia na kana presen mata muli matoto kua e vala ni dolu, kua beta kaka katiu ni dangea kete kolia.

10

10.1-18 A Pol e kolia polea kana manumanu kua dia ta popole taduria kana galanga

1 Hau, a Pol, ta hule haroinimiu matoto kamana moge ke Kristus kua e lala kete vazihozihoni mulehia ki lala kete valugilugia, habuka miu kata longoriau. Manumanu taza dia ta tani barae kirigu, "Taem kua e mimia kamadolu, ia e lala kete vazihozihonia, palaka kua kini mia zau, e lala kete vapolungania polea matuha na kana pas kamahi kiridolu."
2 Kua, ta hulenimiu kubarae, kua ta na vamule ni miu tabarae miu na katiau kata babo kara manumanu kua dia ta lohoia dia ka tania habuka hita ta kakatia kahita galanga kamana moge bukuna vulovulo.
3 Na vuna e matoto habuka tolu ta mimia na vulovulo, palaka beta tolu na vavarihubi kamana manumanu na dala kua manumanu kua bukuna vulovulo dia ta lala dia kata vavarihubi vona.
4 Goloa laveve kara varihubia kua hita ta pahoria, beta ni na honana varihubia kua manumanu bukuna vulovulo dia ta vavarihubi vona. Beu. Ia na matuhanga ke Vuvu, kua e dangea kete hutu valahia na banis matuha laveve ke Satan.
5 Kamana honana varihubia kua, hita ta lala hita kata ditaduria na polealeana vaigegea laveve kena e lala kete mamadi poro ki kakatia manumanu ki beta dia na lala a Vuvu. Kamana honana varihubia kua, hita ta ditaduria hita ka karabusnia na lohoihoia laveve hita ka katia dia ka muri za na lohoihoia ke Kristus.
6 Da hita ta guru kirimiu. Kua miu na muri laveve na kahita polea, da hita te tare za hita katane pole kara

manumanu kua beta dia na lolongoria polea.

7 Miu hahada vutu. Tabarae miu na kakati vetania lohoihoia. Kua kaka katiu ni lala matotonia habuka ia ke Kristus, pele ia kete lohoia ve habuka hita ve ke Kristus ve habuka ia.

8 Na vuna, kua ta kokonakona marata na matuhanga kua na Paraha e vala ni hita, ia kete vabadanganimiu, beta ni kete vairohimiu. Kubarae mara beta na puae vona.

9 Beta ni kuligu miu kata lohoia habuka hau ta lala kata vapolungania na pas kamahi kata vakuahinimiu vona.

10 Manumanu taza dia ta tani barae kirigu, "Tabarae miu na kukuahinia a Pol. Na kana pas kamahi ia e lala kete vavaraga polea kua e bize ki matuha, palaka ia mule kua ni bele kua ni pole, da miu ta hadavia habuka, beta ni lala polea, kana polea ve ki beta bizeka."

11 Nuhu kamahi kena dia ta tatania pole kamahi kua, ia dia kata lohoi vutuhia kubarae, kua beta hita kamamiu, kahita pas kamahi e lala kete bize ki matuha, ia kua ta hita matoto hita mia kamamiu, ia da miu ta hada habuka kahita moge ia da e habuka kena hita ta vapolupolu hita ka tatania.

12 Mara beta hita na parakilania hita kata tovonia kahita moge o taruhihita kamana manumanu kena dia ta lala dia kata kokona zaheni mulehidia. Palaka kua dia ta totovonia kadia moge kamahi dia ka sisikelnia kadia mogemoge kamahi na pidaka dia mule, ia dia ta longolongo.

13 Palaka hita mara beta hita na kokona zahezaheni mulehihita ni livutia na mak na galanga kua a Vuvu ti makia ni hita, da hita ta ma gala na mulehana kua a Vuvu ti makia kava hita kata gala vona. Miu ve ia miu na poloka mak kua.

14 E ki beta hita na pe livutia na mak kilaka kua hita ta mai hita ka vala polea ni miu. Hita ta muga hita ka vavana hita ka bele ni miu kamana Kalohua Kemi ke Kristus.

15 Beta ve hita na kokona zaheni vetania hizahita na galanga kua kaka motu e katia. Beta, hita ta vaka maroro habuka kamiu bilip kete dopa ni matuha ia mai kahita galanga na pidaka miu kete dopa ni kakapou ve.

16 Pale, da ti dangea hita katane vatimiu hita ne vano kara palaka motumotu kua e dopa ki ngoro vano ni miu, kua ma beta kaka katiu ni katia galanga vona. Hita na vaketekete na Kalohua Kemi vona. Na vuna beta ni kulihita hita kata kona zahenia hizahita na galanga kua kaka motu e katia.

17 Habuka kua na polea kana Paraha e tania, "Kaka kua ni kulina kete kokona zahezahenia, ia kete konakona na galanga kua na Paraha ti katia kava."

18 Tolu ta lala, kaka kua e kokona zaheni mulehia hizana, kaka kena beta

10:17 Jer 9.24.

hizana na matani Vuvu. Palaka kua na Paraha ni kona zahenia kaka katiu, kaka kena za ia hizana vona.

11

11.1-15 Moge ke Pol beta ni vinaka moge kana apostel vairukuruku kamahi

1 E kuligu miu kata vatiau ka varaga pole longolongoa taza. Tabarae ni lolonimiu miu kata longoriau.

2 Hau ta lala kata hahada kodonimiu matoto balika kua a Vuvu e lala kete hahada kodonimiu. Hau mule ta pelemiu ka habahabanimiu kata valamiu na gomiu katiu papa, ia a Kristus, kua kata valahimiu vona, balika tavine kua ma beta kaka katiu ni vata molumoluhia.

3 Palaka hau ta kuahi, tabarae na mata vairukuruku a matabunu kua e rukia a Eva varira, ni vairohia kamiu lohoihoia miu na vatia moge kua e klin kamana kamiu bilip ni Kristus.

4 Na vuna, hau ta hadavia habuka, miu ta hilohilo za miu kata koi taduria za kaka kua e bele ni miu ki vaketekete ni miu na Iesus motu, ki beta ni a Iesus kua hita ta vaketekete ni miu vona muga. Miu ta hilohilo za miu ka pelea na vule motu kamana kalohua kemi motu na kua miu ta pelea ni hita muga.

5 Palaka hau ta lohoia beta kamiu "nabawan apostel" kamahi kena, dia na vinim hau.

6 Ia vata kua beta na sikulnia na mogepa valavalanga na polea, palaka hau kagu save vona, ka lala nazia hau ta popole vona. Hau ka lohoia miu ve miu ta hada lala na vuna, na kahita moge laveve e vatunga kavakava ni miu.

7 Hau ta vaketea Kalohua Kemi ni miu ki beta na hulenimiu miu kata kadeau vona. Hau ta vazihozihoniau ka vazahenimiu na moge kua. E kuziha, ta katia moge zaha na moge kua?

8 Kilaka kua ta gala na pidaka miu ka kokodonimiu, na sios motumotu dia ta vala moni ni niau. Na moge kua, ia e habuka ta vanahedia kua.

9 Kilaka kua ta mia kamamiu, kua kene sot na goloa katiu, beta na vala bizea na katiu ni miu. Beu. Habu tazigu kua dia ta pe ni Masedonia dia ka mai bele ni Korin, dia ta kodoniau na goloa laveve kua ta sot vona. Kagu lohoihoia e matuha habuka kete beta kata vala bizea ni miu, kubarae, hau ka ba mumuri na kagu lohoihoia kua za.

10 Hau na matotoka polea ke Kristus ia na polokogu, kubarae mara beta kaka katiu na poloka provins ni Akaia ni dangea kete tiporotiau na kagu kona zahezahea.

11 E kuziha ka kati baraenia? Tauka beta ni kuligu kirimiu, ai? Beta matoto! A Vuvu kava ti lala habuka, hau e kuligu matoto kirimiu.

12 Nazia kua muga ta katia ia da ta ma ka kakatia, kata ditaduria na lohoihoia kana

11:3 Stt 3.1-5, 13. **11:9** Fl 4.15-18.

nuhu kena dia ta kokonakona na kadia galanga. Dia ta tatania habuka kadia galanga ia e balika kahita za.
13 Na manumanu kamahi kena, dia na apostel vairukuruku kena. Dia ta lohu ni miu balika apostel kamahi, dia kene rukimiu.
14 Palaka beta miu kata zipa zahe na moge kena dia ta katia. Tolu ta lala, a Satan ia e lala kete pelea moge kana engel kara laet ve.
15 Kubarae beta tolu kata lohoi tori vona kua ta na voravora kamahi ke Satan dia na gagala balika voravora kana moge kua e mahoto. Da ba muri di ka pelea kadoana kadia moge zaha kena.

11.16-33 A Pol e luga bizea na taem kua ia e gala apostel

16 Kata tani mulehia ve, tabarae kaka katiu ni tania habuka ta popole longolongo. Palaka kua miu kene lohoia habuka ta longolongo, pele miu tabu longo kirigu habuka kua miu ta tatabu longo kara longolongo katiu, hau kata konakona pitu.
17 Kagu kona zahezahea na hizagu kua, beta na mumuri na lohoihoia ke Vuvu, palaka hau ta popole balika kaka kua e longolongo.
18 Na vuna manumanu luba dia ta konakona habuka manumanu bukuna vulovulo kua dia ta lala dia kata kakatia, kubarae hau ve da ta konakona ve.
19 Na vuna miu nuhu kena, miu ta tania habuka kamiu lohoihoia e kemi, palaka miu ta vatia manumanu kua dia ta longolongo dia ka vavaketekete ni miu.
20 Miu ta ma vatia nuhu kamahi kena, za dia kene katimiu habuka kadia voravora, dia kene pele hozovia kamiu goloaloa, dia kene rukirukimiu, dia kene gala habuka dia ta paraha ni miu, dia ka zapalania tavikimiu.
21 Ta puae matoto kata tani barae, habuka hita ta lokia hita kata katia galanga mata barae kena ni miu, na vuna beta kahita matuhanga ni habuka dia!

Kua da te popole habuka kaka kua e longolongo ve kua. Kata tani barae, nazia kena dia ta kokonakona vona, hau ve ta dangea kata konakona ve vona.
22 Dia a vuni Hibru, ai? Pele, hau ve hau na Hibru katiu ve. Dia ta bukuni Israel, ai? Hau ve ta bukuni Israel. Dia na habu tubuni Abraham, ai? Hau ve na tubuni Abraham.
23 Dia na voravora ke Kristus, ai? Pele kua da kene ba pole longolongo matoto kua. Hau ta vinim dia matoto! Ta dopa ka gala matuha matoto ni dia, boto luba ti varaga hohora hau na karabus, ki dopa ki vihu maratanga matoto hau, dama laveve ia manumanu dia ta paparakilania dia kata hubi matehiau.
24 Boto lima a vuni Iuda dia ta vihiau. Da dia ta haze boto 39 boto laveve kua dia ta vivihiau.
25 Boto tolu dia ta hubiau na kabala kamahi, boto

11:23 Ap 16.23. **11:24** Lo 25.3. **11:25** Ap 16.22; Ap 14.19.

katiu dia ta lubiau na kedo, boto tolu na vaga e vulavula kirihita na huda dazi, ka karu ve na marigo katiu, dama katiu, na huda dazi.

26 Boto laveve ia ta vavana kara palaka zau. Kozoho kata mamahitu na naru kamahi, kata paria zahatanga na limana raskol kamahi, zahatanga na limana kagu manumanu mule, kamana nuhu kua beta dia na lala a Vuvu, zahatanga na poloka taon kamahi, ia mai na daladala kamahi ve, zahatanga na huda dazi, zahatanga na limana nuhu kua dia ta tania dia ta Kristen palaka ki beta.

27 Ta katia galanga luba kua e vitiha matoto. Boto luba ta gala marigo ki beta na lala kata pelea ngoroa. Hau kava te hatunia kua kete vivitoloniau ni mamarahotiau. Boto luba beta na lala kata hahanihani. Boto luba e lala kete mamagaratiau, na vuna beta kale havuhavua kata kale havuhavu vona.

28 Kamana bizea laveve kua ta luluga, dama laveve ta lala ve kata lohoihoi na dala zia matoto kata hada poto na sios laveve vona, kubarae ki vala bizea kapou matoto kirigu.

29 Kua na kristen katiu ti hatunia habuka ti beta kana matuhanga, ia hau ve ta lala kata hatunia ve habuka e beta ve kagu matuhanga. Kua kaka katiu ni rukia ruana katiu ni poke na pekato, ia magaligu e lala kete halavidi matoto na moge kena.

30 Kua ta na lohoia kata kokona zahenia hizagu, pele kata konakona na goloaloa kamahi kua e vatunga kavakava habuka hau mule beta kagu matuhanga vona.

31 A Vuvu, kua na tamana kadolu Paraha a Iesus, ia na kaka kua tolu kata vavazahenia hizana dama laveve, ia e lala habuka beta na vavairuku.

32 Kilaka kua hau ni Damaskus, na gavana kua a King Aretas e makia kete hada na taon a Damaskus, e vamadiria na gat kamahi na geit kara taon kua dia kata tare kirigu na geit dia na paho taduriau.

33 Palaka manumanu taza dia ta goreau na poloka kolopi kapou, dia ta vazihoniau pe na vindoa kara banis na taon zipa kara garigari, hau kene hava.

12

12.1-6 Na visen a Vuvu e vala polea luba ni Pol

1 Da ta ma ka kokona zaheni mulehiau, palaka kagu kona zahezahea kua mara beta ni kodonia kaka katiu, palaka vatahia, ka tania ni miu ve na visen kamahi kamana goloaloa kamahi kua e paritigi, kua na Paraha e kavakavania ve ni niau.

2 Hau ta lala na kaka ke Kristus katiu, kua na krismas ti 14 muga ti vano, a Vuvu e pelea ki zahe heta matoto kara naba 3 lagato. A Vuvu e pelea vulena za ki zahe o e pelea livuhana laveve ki zahe, ia mara beta

11:26 Ap 9.23; Ap 14.5. **11:32** Ap 9.23-25.

na lala. A Vuvu za da ia e lala.
3 Hau ka lala na kaka kua, palaka beta na nap kata lala vutuhia, a Vuvu e pelea vulena za ki zahe o e pelea livuhana laveve ki zahe, ia mara beta na lala, a Vuvu za ia da e lala goloa kua.
4 Na kaka kua e peola ki zahe kiri paradiso, ki tanga polealea vona kua e vatabuanga kaka vetanga kete popole vona.
5 Hau ta nap kata kona zahenia kaka kua, palaka mara beta na kona zaheni mulehiau. Hau da ta konakona za kua habuka, hau mule beta kagu matuhanga.
6 Kua na tania kata kona zaheni mulehiau, beta ni nap kaka katiu kete tania ta popole longolongo, na vuna zia, hau ta tatani matotonia polea. Palaka beta ni kuligu kata kokona zaheni mulehiau, na vuna zia, e beta ni kuligu manumanu dia kata vavazahenia hizagu ni dopa livutia nazia kua dia ta hadavia hau ta katia ka tania.

12.7-10 Na goloa katiu balika mangena goloa katiu e zuzuhia na livuhani Pol

7 A Vuvu e vatunga kavakava goloa mata mulimuli matoto ni niau. Palaka ki beta ni kulina kata hilohilo na vavazahe zaheniau na goloa kua, kubarae ia vatia na goloa katiu balika mangena goloa katiu ki zuzuhia livuhagu. Na goloa kua, ia na vora ke Satan, ki lala kete vala bizea kapou ni niau.
8 Boto tolu ta lotu ka hule haroinia matoto a Paraha, kete pele kakava goloa kua ni niau.
9 Palaka na Paraha e tani barae ni niau, "Kagu mahariharia za ia e nap ni niho, na vuna kagu matuhanga e lala kete bele matuha matoto na kaka kua beta kana matuhanga vona." Kubarae kua nina, hau ta hilohilo matoto ka kona zaheniau vona kua beta kagu matuhanga vona. Na vuna e kuligu kata pelea na matuhanga ke Kristus na gala kamana kana matuhanga.
10 Kubarae ta lala kata hilohilo za kua beta kagu matuhanga vona, ia mai kua manumanu dia ta pole zahatiau, ka paria galanga e vitiha, manumanu dia ka gala zahazaha ni niau, ka paria zahatanga. Hau ta hilohilo za na vuna ta lala goloa laveve kua e bele kirigu ia kara kemia ke Kristus. Na vuna kua tani beta kagu matuhanga vona, ia hau da te matuha kena.

12.11-21 A Pol e kulina kete vatuharia bilip ke vuni Korin

11 Hau kua te kati mulehiau kene hada habuka longolongo kua, palaka miu mule miu ta katiau hau kene popole longolongo. Ta lohoia ma miu mule ma miu katane tatani kakava kagu moge kemikemi kamahi. E matoto, habuka hau kua, hau na kaka vetanga, palaka, beta na kamiu "nabawan apostel" kamahi kena dia na vinim hau.

12 Kilaka kua hau ta kamamiu, hau ta vatunga kavakava ni miu habuka hau ia na apostel matoto. Na vuna hau ta madi bada na bizea laveve, ka katia mirakel kapopou na pidaka miu.

13 Nazia matoto kua ta katia na sios taza ki beta na katia ni miu? Goloa katiu za kua beta na katia ni miu ia kua beta na vala bizea ni miu, miu kata kodoniau. Kubarae ka hule haroinimiu, miu kata lohoi bala kagu moge zaha kua ta katia ni miu!

14 Kua te tatare katane mai ni miu boto toluna kua, ki mara beta na vala bizea ni miu. Na vuna, hau beta ni kukuligu kara kamiu goloaloa. Hau e kuligu kirimiu kata pelemiu. Miu ta lala, kapirupiru beta ni kadia galanga kua dia kata huhuba goloaloa o haninga dia na tatapi lupunia kiri ba muri kua kete kodonia habu tamadia kamani habu titinadia. Beta. Habu tamani kapirupiru kamani habu titinani kapirupiru, ia kadia galanga kua dia kata tatapi lupunia goloaloa kua kete kodonia kapirupiru.

15 Hau da ta hilohilo za kata vala kagu goloaloa laveve, kamana kagu laep laveve kata kodonimiu, kara kamiu kemia. Hau e lala kete dopa kuligu matoto kirimiu, pele, da miu ti beta kete dopa ve ni kukulimiu kiriniau?

16 Manumanu taza na pidaka miu ia dia ta lala habuka beta na lala kata huhulenimiu kara goloa katiu, palaka dia ta tatania habuka hau ta lala kata rurukirukimiu na vavanahemiu.

17 E kuziha? Karae manumanu kua ta geridia dia ka vano ni miu, katiu ni dia e rukirukimiu ni vanahemiu?

18 Hau ta gerigeria a Taitus kete vano ni miu. Hau ka geria ve tazidolu ve kete vano kamana. A Taitus ki beta ni rukirukimiu ni vanahemiu, te? Karae beta kamiro lohoihoia kamana kamiro hatuhatua ni katiu papa za, miro na mumuri na dala katiu papa za?

19 Karae miu ta lohoia miu ka tania habuka hita ta vavala poroporo na kahita polealea kamahi kua? Beta matoto! Hita ta tatania polea laveve kua na matani Vuvu, na vuna hita na manumanu ke Kristus; na goloa laveve hita ta kakatia, habu tai, ia hita ta vavabadanganimiu vona.

20 Ta kuahi pitu habuka, tabarae na vano ni miu ni beta kete kuligu kara kamiu mogemoge kamahi. Tabarae miu ve miu na hatunia kagu moge ni zaha ve kirimiu, kua ta na pole kirimiu na kamiu mogemoge kamahi. Tabarae na hadavia mogemoge kamahi kua na pidaka miu, mogepa vaigegea, hada potipotia, mogepa toraranga, varipe vulavulahi, vairovairoa na kaka na polea, pole vanahoa, mogepa hada tadutadua na kaka ia mai na mogepa talinga zahazahanga.

21 Ta kuahi pitu habuka, tabarae na vano bele ni miu

kagu Vuvu ni katiau na puae na matamiu, hau kene hatunia kini zaha kua ta na hadavia habuka manumanu luba kua dia ta katia moge zaha ki beta dia ne tare poki dia na zuka tapunia na moge mata hilehilea kamana mogepa magali buhua, ia mai magali tuha zahezahea kara moge zahazaha, kua muga dia ta lala dia kata kakatia.

13

13.1-10 A vuni Korin dia kata hada poto matoto na kadia bilip

1 Kua keteni boto toluna vona kua katane vamule balahemiu. Na polea ke Vuvu e tani barae, "Kua kaka katiu ni katia goloa zaha katiu, kua kaka rua o tolu dia na mapamapa habuka dia ta hadavia matoto na kaka kena e katia moge zaha, pele moge zaha kena e katua da ti hadava habuka e matoto kena."

2 Boto ruana kua kilaka hau kamamiu, hau ta pole kara nuhu kena dia ta kakatia moge zahazaha, ia mai na manumanu laveve, kete beta dia kata ma kakatia moge zahazaha. Kua, beta hau kamamiu, kata tani mulehia ve ni dia habuka, ta na vamule ni miu, da mara beta katiu ni dia kena dia ta kakatia moge zahazaha dia na hava hutu.

3 Na vuna e kukulimiu miu kata hada habuka e matoto kua a Kristus e lala kete popole na havagu, o beu? Tabarae miu na tania a Kristus e beta kana matuhanga vona kete vahotovimiu. Kana matuhanga e kapou matoto, ia ki gagala na pidaka miu.

4 E matoto, varira beta kana matuhanga dia ka nilinia na kruse. Palaka ia e mahuri kua na vuna na matuhanga ke Vuvu. Ia hita ve hita ta lupu kamana, ki beta kahita matuhanga ve balika ia. Hita ka mahuri ve baliki Kristus na vuna na matuhanga ke Vuvu, hita ka gagala ve na pidaka miu kamana matuhanga ke Vuvu.

5 Miu parakilania miu na sikelnia kamiu mogemoge kamahi kamana kamiu lohoihoia mule, miu na hadavia karae kamiu bilip e matoto o beta? Miu pari vutuhia habuka a Iesus Kristus ia na polokomiu o beta? Kua tani beta ia na polokomiu, pele ia e vatunga habuka beta miu na bilip vona.

6 Hau ka lala matotonia pebarae, da miu ta paria habuka, e matoto hita ta kakatia na galanga ke Kristus.

7 Beta hita na paparakilania hita kata vatunga habuka kahita moge e kemi matoto, beu, hita ta lala hita kata lolotu ni Vuvu kete kodonimiu, miu kata katia moge kua e mahoto za. Ia vata kua manumanu dia ta lohoia dia ka tania habuka beta hita na apostel matoto.

8 Miu ta lala, mara beta hita na katia goloa katiu kua kete ditaduria ni vairohia matotoka polea. Beu. Hita

13:1 Lo 17.6; 19.15.

ta lala hita kata kodokodonia polea kua e matoto za.
9 Hita ta lala hita kata hilohilo za kua beta kahita matuhanga, palaka miu ka matuha. Hita ka lolotu ni Vuvu dama laveve kete katimiu miu na kara Kristen kua e mahoto matoto na matana.
10 Kubarae ka vavapolungania na pas kua ki vano ni miu, na taem kua beta hau kamamiu, kete beta kata pole marata kirimiu kamana matuhanga kua a Vuvu e vala ni niau kua ta na vano balahemiu. Na matuhanga kua, a Vuvu e vala ni niau kata vavabadanganimiu vona, beta ni kata vavairohimiu vona.

13.11-13 A Pol e gutbae

11 Habu tazigu, kagu polea ia ti hozo barae kua, katane gutbae ni miu. Miu parakilania miu kata gala matuha matoto miu kata mia mahoto, miu longoria kagu polea, kamiu lohoihoia ni katiu papa za, miu mia papa kamani ruamiu. A Vuvu kua e lala kete kukulina kiridolu ki lala kete vavala magali malugu ni dolu, ia da ti kakamamiu.
12 Na kadolu moge kua na manumanu ke Vuvu, ia miu kata domia habu tazimiu kua miu ta Kristen lupu. Manumanu laveve ke Vuvu ri kua, dia ta vala kadia dama kemi ni miu.
13 Paleka na mahariharia kana kadolu Paraha a Iesus Kristus, ia mai na hatuhatua ke Vuvu kua e lala kete kukulina matoto kiridolu ni ngoro ni miu. Na Vule Tumonga ni kakamamiu na dama laveve.*

* **13:13** Baibel taza na pole matotoa Inglis dia ta katia laen 12 ki dihura rua, dihura katiu ia laen 12, dihura ruana ia laen 13. Na laen 13 ia e laen 14.

Leta ke Pol kiri vuni Galesia

1.1-5 A Vuvu mule e makia a Pol kete gala balika apostel

1 Hau a Pol, na apostel. Beta kaka katiu bukuna vulovulo ni geriau o ni makiau kata kara apostel, palaka a Iesus Kristus, kamani Vuvu a Tamadolu, kua e valamari mulehia a Kristus na matea, hiro ta makiau.

2 Habu tazigu laveve ri kamaniau, kua dia ta bilip ni Iesus, hita ta vala leta kua ki vano ni miu na sios laveve ni Galesia.

3 Paleka a Vuvu kamana Paraha a Iesus Kristus, hiro na maharimiu hiro na vala magali kemia ni miu.

4 A Kristus e muri na lohoihoia ke Tamana kadolu Vuvu, kini vala mulehia livuhana kete kade mulehidolu na kadolu manaunaua kamahi, tolu kata gotala mule na karabus na tau zahazaha kua meni.

5 Ki kubarae tolu kata vala glori ni Vuvu, na dama laveve! Ia limoha.

1.6-10 Na Kalohua Kemi ia e katiu papa za

6 Hau ta lohoi tori matoto ni miu! Beta za ni havarau pitu miu kene hava tapunia na kaka kua e kohanimiu na mahariharia ke Kristus, kua miu kene pepelea na kalohua motu.

7 Matoto, beta ve Kalohua Kemi motu katiu, palaka hau ta tatani barae na vuna manumanu taza dia te kakatimiu miu kene babatola dia kene paparakilania dia keteni pokizia na Kalohua Kemi ke Kristus.

8 Palaka ia vata kua tani hita o na engel bukuna lagato ni vaketekete ni miu na polea e paramotu na polea kua hita te vala ni miu kava, ia paleka a Vuvu ni varagadia kara hel.

9 Muga hita te tania, kua katane tani mulehia ve: Ta kaka katiu ni vaketekete ni miu na kalohua kemi kua e paramotu na kua kava miu te longoria miu kene pelea, ia da e koto kirua ki varaganga ia kara hel!

10 Beta na tatani barae na vuna ta parakilania kata katia manumanu dia na matiniau. Beta matoto! Hau e kuligu a Vuvu ia kete hilohilo ni niau! Hau beta na paparakilania kata katia manumanu laveve dia na kona zaheniau. Kua na ba kakatia galanga kua kete kokona zaheanga hau vona, ia mara beta hau ne vovora ke Kristus.

1.11-24 A Pol e bele ziha ki kara apostel

11 Habu tazigu, hau e kuligu miu kata lala, habuka na Kalohua Kemi hau ta vavaketea ia beta ni mai na kaka katiu bukuna vulovulo.

12 Beta ve na pelea na kaka katiu, beu ni sikulianga hau vona. Palaka a Iesus Kristus ia mule e vatunga ni niau.

13 Kava miu te longoria hau ta kaka zia matoto muga, kilaka kua hau ta

1:13 Ap 8.3; 22.4-5; 26.9-11.

paraha katiu na poloka lotua ke vuni Iuda, miu ka longoria kua hau ta vairohia matoto nuhu kua na sios ke Vuvu ka kuza varidi matoto kata vairohia matoto na sios.
14 Kilaka kena hau ta ba huhuluvahu palaka te vinim nuhu kua hita ta lupu valohu lupuanga kini hadava hau habuka na paraha katiu na poloka lotua ke vuni Iuda. Hau ka dopa ka poto bada matoto na maki ke habu tubuhita.
15-16 A Vuvu na kana mahariharia ia e makiau muga za ba muri kene valohua, kini kohaniau kata kara kana vora, kini lohoia kete vatunga kakava a Tuna ni niau, hau na vaketea na Kalohua Kemi ni Iesus, ni vuni haiden. Hau beta na pelea lohoihoia kana kaka katiu,
17 beta ve na zahe kiri Ierusalem na hadavia nuhu kua dia te apostel muga ni niau. Beta, hau ta vavana pamuhi kiri Arebia, ba muri hau ta vamule kiri Damaskus.
18 Pale, krismas tolu ba muri, hau te ba zahe kiri Ierusalem kata hadavia a Pita na pole kamana, ka mia kamana na dama e 15.
19 Kaka katiu ve hau ta hadavia, ia a Jems, na tazina Paraha. Dia apostel taza beta na hadavidia.
20 Nazia kua hau ta vapolungania ia e matoto. A Vuvu e lala beta hau na vavairuku!
21 Muri vona hau ta vano kara palakalaka kamahi kua ni Siria kamani Silisia.
22 Kilaka kena manumanu laveve na sios ni Iudea beta dia na lala kemikemihiau.
23 Dia ta lala za na polea kua manumanu dia ta tatania kirigu: Dia ta tani barae, "Na kaka kua varira e lala kete vavairohidolu, ti vavaketea manumanu na bilip kua varira ia e parakilania kete hubi matehia."
24 Dia kene vavazahenia hizani Vuvu na vuna ni niau.

2

2.1-10 Na apostel kamahi dia te magali katiu kamani Pol

1 Muri na krismas e 14 hau ta vamule zahe kiri Ierusalem kamani Barnabas, ta pelea ve a Taitus kamaniau.
2 Hau ta zahe na vuna a Vuvu e vatunga ni niau habuka kata zahe. Na lupua katiu, hita kazihehita za kamani pararaha, hau ka tani kemikemihia ni dia na Kalohua Kemi kua ta vavala ni vuni haiden, na vuna ta kuahi tabarae kagu galanga ni vano veta.
3 A Taitus, kua e kakamaniau, ia na kaka bukuni Grik, palaka beta ni varidinganga ia kete vatomutomuha ia.
4 Palaka manumanu taza kulidia kete vatomutomuha ia. Nuhu kua, ia dia ta vairuku dia ka tania dia ta bilip ni Iesus, dia kene mai hohoria na kahita kabu, dia kata hada balahehita na vuna kua ti beta hita ne ma kakarabus na vuna kua hita te lupu kamani Kristus

1:14 Ap 22.3. **1:15-16** Ap 9.3-6; 22.6-10; 26.13-18. **1:18** Ap 9.26-30. **2:1** Ap 11.30; 15.2.

Iesus. Ki kulidia dia kata kati mulehihita, hita na kara vora vetanga kana lo.

5 Palaka beta matoto za hita na longoria kadia polea. Na vuna e kulihita na matotoka Kalohua Kemi kete ma ngongoro na polokomiu.

6 Nuhu kua dia ta hada habuka dia ta vavamuga ni dolu. Hau ta tani barae na vuna hau beta na hada kaka katiu na tania ia e hizanga dopa na ruana; a Vuvu ve beta ni lala kete hahada kara livuhana kaka e mata zihaziha ni sikelnia. Nuhu kua beta dia na tania polea ve katiu na huduna Kalohua Kemi kua hau ta vavaketea na manumanu vona.

7 Palaka, dia ta hada lala habuka a Vuvu ti vala na galanga ni niau kata vaketea Kalohua Kemi na nuhu kua beta ni vatomutomuhadia, habuki Pita kua ia a Vuvu ti vala galanga vona kete vaketea na Kalohua Kemi na nuhu kua e lala kete vavatomutomuha dia.

8 A Vuvu kua e vala matuhanga ni Pita, kua ia kini kara apostel ke vuni Iuda, ia ti vala matuhanga ve ni niau kene kara apostel ke vuni haiden.

9 A Jems, a Pita, mai a Jon, dia nuhu kua tolu ta lala habuka dia ta pararaha dia ka vavamuga na sios, kamana dia te hada lala na mahariharia kua a Vuvu ti vala ni niau, pale, dia ta sekhan kamamiro a Barnabas, kete makia habuka, hita varitazini. Dia ka vabadanganimiro, habuka miro kata vano gala na pidaki vuni haiden, dia kata gala na pidaki vuni Iuda.

10 Dia ta hule za habuka miro kata lohoia nuhu kua beta kadia goloaloa vona. Ia na goloa kua e lala kete kukuligu matoto kata kakatia.

2.11-14 A Pol e pole kiri Pita

11 Tania a Pita ki mai ni Antiok, hau ta pole kirina na matana manumanu laveve, na vuna ia e katia galanga katiu kua beta ni mahoto.

12 Na vuna ba muri a Jems kini geria manumanu taza dia kene mai bele, muga vona, a Pita ia e lala kete hahanihani kamani vuni haiden. Palaka kamana nuhu kua dia ka bele, ia vatia vuni haiden kini beta ni ma hanihani kamadia, na vuna e kuahinia nuhu kua e kukulidia kete vatomutomuha manumanu.

13 Vuni Iuda taza ve dia ta kamakamana na kana makina vavua kua, na kana vavua kua ti katia, a Barnabas ve kini kamakamadia ve na kadia makina vavua kua.

14 Kamana hau ka hadavia habuka ti beta dia ne mumuri papa na dala kua e mahoto na Kalohua Kemi ke Vuvu, hau ta tania kiri Pita na matadia laveve, "Ho tu bukuni Iuda, palaka ho tu lala koto gala balika ho bukuni haiden, beta ni balika ho na Iuda katiu. Pele e kuziha kunu paparakilania koto nu varidingania a vuni haiden dia kata gala habuka, dia a vuni Iuda?"

2:6 Lo 10.17.

2.15-21 Kaka kua e bilip ni Iesus, ia ti kara kaka kua e mahoto

15 Tolu kua ia tolu Iuda
kamahi, na vuna tamadolu,
titinadolu ia bukuni Iuda,
beta tolu na haiden kamahi,
kua nuhuta moge zahazaha.
16 Palaka tolu ka lala
kubarae; na kaka kua e bilip
ni Iesus Kristus; ia a Vuvu
ti tania habuka kaka kena ti
beta kana manaunaua, beta
ni habuka ia e mumuri papa
na lo, a Vuvu ni lohoi bala
kana manaunaua, beu. Tolu
ve tolu ta bilip ni Kristus
Iesus, tolu kene katua tolu
kene mia papa kamani Vuvu
na vuna na kadolu bilip za
ni Kristus. Beta ni na vuna
kua tolu ta mumuri na nazia
kua na lo e tania. Na vuna
mara beta kaka katiu ni mia
papa kamani Vuvu; kua ta
ia ni mumuri papa na polea
laveve na poloka lo.
17 Palaka kua ta tolu na
bada paparakilania habuka
a Vuvu kete katia tolu na
mahoto na matana na vuna
kua tolu te lupu kamani Kris-
tus, ia ti vatunga habuka
tolu na nuhuta moge zahaz-
aha ve habuki vuni haiden.
Kua tani kubarae; ia habuka
a Kristus e kakatia moge
zahazaha ki dopa papane?
Beta matoto!
18 Ta hau na haba mulehia
nazia kua hau mule ta robea,
ia e vatunga habuka hau
beta na lala kata mumuri na
lo.
19 Na vuna zia, kua na
matana lo, hau te mate. Na
lo za kua e hubi matehiau,
kete dangea kata vavana
na mumuri na lohoihoia ke
Vuvu. Hau ti hubu matoa
hau kamani Kristus na kana
kruse,
20 kubarae, kini beta ni
hau kua ta ba mamahuri,
palaka a Kristus kua e
mahuri, ia e mimia na
polokogu. Na laep kua meni
ta vavana vona, hau ta mia
ka vavana na vuna kua ta
bilip ni Tuni Vuvu, ia kua
e kulina kirigu ki vala kana
laep kete kodoniau.
21 Beta matoto ni kuligu
kata pala katia na mahari-
haria ke Vuvu. Palaka kua ta
kaka ni katua ni mahoto na
matani Vuvu na vuna na lo,
pele ia ti hada barae; a Iesus
e mate veta!

3

3.1-14 Makina muria na lo, ia mai na makina bilip

1 Miu vuni Galesia miu ta
longolongo! Azei ti buba
miu? Na matamiu matoto
hita ta tani murimuria ki
kakava matoto ni miu na
matea ke Iesus Kristus na
kruse!
2 E kuligu kata lala matoto-
nia goloa katiu: Miu ta pelea
na Vuleni Vuvu na vuna kua
miu ta mumuri na lo o miu
ta pelea na vuna kua miu
ta longoria na Kalohua Kemi
miu ka bilip vona?
3 Miu te longolongo
matoto? Miu ta varivuvu
na Vule ke Vuvu, kua
miu keteni vahozovia na
matuhanga kana kaka?
4 Miu ta luga vetania na
bizea kamahi kena muga?
Tauka vuvuna vona tauka!

2:16 Sng 143.2; Ro 3.20; Ro 3.22.

5 A Vuvu e vala Vulena ni
miu ki katia na mirakel na
pidaka miu, ia na vuna kua
miu ta kakatia nazia kua na
lo e tania o miu ta longoria
na Kalohua Kemi miu ka
bilip vona?

6 Na polea kana Paraha
e tani barae, "A Abraham
ia e bilip ni Vuvu, kubarae
a Vuvu kini kohania ia na
kaka kua e mahoto."

7 Miu hada lala baraenia;
kua na habu tubuni Abra-
ham matoto, ia na nuhu kua
kadia bilip vona.

8 Na buk ke Vuvu ti hada
mugania kubarae, a Vuvu da
e katia a vuni haiden dia ka
mahoto, na vuna na kadia
bilip. Kubarae na polea ke
Vuvu ki kalohunia na Kalo-
hua Kemi ni Abraham ki
tani barae, "Ni niho da ta
kati kemihia na manumanu
laveve na vulovulo."

9 A Abraham ia e bilip,
a Vuvu kini kati kemihia
matoto vona; ia manumanu
laveve kua dia ta bilip ve
ia a Vuvu da e kati kemihia
matoto ve ni dia balika kua
e katia ni Abraham.

10 Nuhu laveve kua dia
ta vaka maroro na lo dia
ka mumuri vona, ia dia ta
mimia na poloka zahatanga;
na vuna e vapolu baraenga
na poloka buk ke Vuvu, "Ma-
gali varitihia ke Vuvu da e
dua langalanga kara nuhu
laveve kua beta dia na mu-
muri na polea laveve kena
e vapolunganga na buk kara
lo!"

11 E kavakava matoto
habuka mara beta kaka ni
mahoto na matani Vuvu na
vuna kua ia e mumuri na lo,
na vuna na polea ke Vuvu e
tani barae, "Na kaka kua e
mahoto na matani Vuvu, ia
da e mahuri, na bilip."

12 Na lo beta matoto kana
galanga na bilip; palaka,
habuka kua na buk ke Vuvu
e tania, "Azei kua e mumuri
papa matoto na lo laveve ia
da e mahuri."

13 Palaka a Kristus ia ti
katua kini luga hadolu za-
hatanga ia kini vaikoli kiri-
dolu na zahatanga kua na lo
e vala; na vuna na polea ke
Vuvu e tani barae, "Azei kua
e haveanga ia na hai, ia ti
luga zahatanga."

14 Ia ti kubarae, na kemia
kua ke Vuvu kiri Abraham,
ia kete vano ve ni vuni
haiden na vuna ni Iesus Kris-
tus. Pale, na kadolu bilip,
tolu ta pelea na Vule Tu-
monga kua a Vuvu e ma-
pamapa kete vala.

3.15-20 Na lo ke Vuvu ia mara beta ni pele kakava na mapamapanga ke Vuvu

15 Habu tazigu, kata pelea
kadolu galanga kua tolu ta
lala tolu kata kakatia dama
laveve na tani kavakava lo-
hoihoia katiu. Kua kaka rua
hiro na magali katiu na lo-
hoihoia katiu hiro na vapol-
ungania hizahiro na pepana
kahiro magali katiua, mara
beta kaka katiu ni pele
kakava o ni taruhia kana
lohoihoia ve katiu na kahiro
magali katiua.

16 A Vuvu e katia promis
katiu ki mapamapa ni Abra-
ham kamani tubuni Abra-

3:6 Stt 15.6; Ro 4.3. **3:7** Ro 4.16. **3:8** Stt 12.3. **3:10** Lo 27.26. **3:11** Hab 2.4. **3:12** Wkp 18.5. **3:13** Lo 21.23.

ham. Na polea ke Vuvu beta ni tania, "habu tubuni Abraham," habuka kete popole na manumanu luba; beta, ia e popole na kaka katiu za, e tani barae, "Tubugu," mining vona e kubarae, e popole na kaka katiu za, hizana a Kristus.

17 Na mining na kagu polea e kubarae; a Vuvu e magali katiu kamani Abraham na lohoihoia katiu ki mapamapa vona kete kati matotonia. Na lo, a Vuvu e muri ki vala, muri na Krismas e 430, kubarae mara beta lo ni vaherea ni pele kakava na mapamapanga ke Vuvu.

18 Na vuna kua na presen a Vuvu e vala vetania ni dolu ni mumuri na lohoihoia na lo, pale, da ti beta keteni mai na dala kua a Vuvu e mapamapa vona kena, palaka a Vuvu na kana mahariharia, ia ti vala vetania ni Abraham na vuna ia e mapamapa vona.

19 Pele na lo nazia galangana? Na lo e taruha kamana promis kua kete vatunga kakava na moge zahazaha, kete katia kana galanga ki vano ki mule na dama kua na tubuni Abraham e lohu vona, kaka kua a Vuvu e mapamapa kete vala goloaloa vona. Na engel kamahi dia ta vala na lo ki ziho ni Moses, a Moses ki madi pida ni manumanu kamani Vuvu, ki pelea lo ki vala ni dolu.

20 Palaka kua, na kaka kua kete madi pida, ti beta kana galanga, na vuna kaka kua e lala kete mamadi pida, e lala kete mamadi pida na kaka rua, palaka a Vuvu ia e kazihena kilaka kua ia promis ni Abraham.

3.21-25 Galanga kana lo ia kete peledolu vano ni Kristus

21 Pele tani kubarae, na lo e pala katia na promis kamahi ke Vuvu? Beta matoto! Kua a Vuvu ni vala lo motu katiu kua e dangea kete vala mahuri roroa, pele manumanu laveve da dia te mahoto na matani Vuvu na vuna kua dia ta mumuri papa na lo kua.

22 Palaka na buk ke Vuvu e tani kakava kubarae, manumanu laveve kamana goloa laveve na vulovulo dia te karabus na matuhanga kana pekato; kubarae na goloa kua a Vuvu e mapamapa kete vala, ia da e vala za na nuhu kua dia ta bilip ni Iesus Kristus.

23 Palaka muga kua ma beta na bilip ni lohu, na lo e karabusnidolu, ki tabaria doa kiridolu ki mule na dama kua na bilip ki bele kavakava.

24 Kubarae na lo e taruha kete hada poto ni dolu ni peledolu vano ni Kristus, a Vuvu kete katia tolu na mahoto na matana, na vuna na kadolu bilip.

25 Kubarae kua na bilip ti lohu, na lo ti beta ni ma hahada poto ni dolu.

3.26-29 Na bilip ia katidolu tolu ka kara habu tutuni Vuvu

3:17 Kis 12.40. **3:18** Ro 4.14.

26 Miu te kara habu tutuni
Vuvu, na vuna kua miu ta
bilip ni Kristus Iesus.
27 Na vuna miu laveve miu
ta pelea baptais miu kene
vaidodo ni Kristus, kubarae,
kini valohora miu na laep ke
Kristus.
28 Kubarae beta paliana
vona kua, ta ho nu Iuda o
Grik, o tu vora vetanga o
kua beta nu vora vetanga, o
tamohane, o tavine; na vuna
miu laveve ia miu ta katiu
papa ni Kristus Iesus.
29 Kua kini ho ke Kristus,
pele miu na habu tubuni
Abraham da miu kene pe-
lea na goloa a Vuvu e ma-
pamapa kete vala.

4

*4.1-7 Na galanga ke Kris-
tus tolu nuhu kua tolu ta vora
kana, ia tolu te kara habu
tutuni Vuvu*

1 Nazia hau ta tatania ia
kubarae: Kua kaka katiu
ni tuna tamohane katiu, da
tuna ba muri kini pelea na
goloaloa laveve ke tamana,
palaka kua tani ba kakapiru,
ia da e hadava ia habuka ia
na vora vetanga, ia vata kua
ba muri da ia kini hada na
goloaloa laveve.
2 Kua e ba huhuluvahu,
manumanu vona kua da dia
ta hada poto vona dia ka
hada na kana mianga ki
vano ki mule na dama kua
a tamana ti makia.
3 Ia balika za, tolu ve
varira tolu ta vora vetanga
kana hanitu kamahi kua dia
ta paraha kara mariaba ka-
mana vulovulo.
4 Pale, kua na dama ma-
toto kua a Vuvu e makia, ti
bele, a Vuvu ia geria na Tuna
mule. Na tavine bukuna
vulovulo ki valohia ia ki
muri na lo laveve ke vuni
Iuda,
5 kete pele mulehia nuhu
kua na lo e didi taduridia,
dia na kara habu tutuni
Vuvu.
6 Na vuna kua miu te
kara habu tutuni Vuvu, a
Vuvu ia kini geria na Vu-
leni Tuna kara polokomiu,
na Vule kua e lala kete kokoi
barae, "Abba, Tamagu."
7 Kubarae, ti beta miu
ne ma kakara vora vetanga,
palaka miu na tuna. Na
vuna kua miu te kara tuna,
a Vuvu da ti vala ni miu
na goloaloa laveve kena ke
habu tutuna ni miu.

*4.8-20 A Pol e lohoi vuvu
ni vuni Galesia*

8 Muga beta miu na
lala a Vuvu, kubarae miu
kene vovora ni hanitunitu
kamana goloaloa kua beta
kadia matuhanga ni baliki
Vuvu matoto.
9 Palaka, kua miu te lala
a Vuvu o kata tani barae,
kua a Vuvu ti lala miu. E
kuziha kua kini kukulimiu
miu keteni vavamule miu
na kara vora vetanga kana
hanitunitu kamahi kua dia
ta venga matoto, ki beta ma-
toto kadia matuhanga?
10 Dama laveve miu ta lo-
hoia miu kata mumuri na
kamiu lo na kamiu dama na
lotua kapopou, ia mai na lo
kara lingabo vahoru, ia mai
na kamiu nagi kamahi, ia

3:29 Ro 4.13. **4:5** Ro 8.15-17.

mai na lotua kapou kara yia katiukatiu.
11 Ta lolohoi vuvu ni miu!
Karae kagu galanga laveve
kirimiu ti vano veta?
12 Hau ta hule haroinimiu,
habu tazigu, miu balika hau,
na vuna hau ta balika miu ve.
Beta miu na katia goloa
zaha katiu ni niau.
13 Miu ta lala, na vuna e
mazahitiau muga kena, hau
kene vaketea na Kalohua
Kemi ni miu.
14 E mazahitiau matoto,
livuhagu ki beta ni bada
kubarae ka vala na bizea
kapou ni miu, palaka beta
miu na karamanginginiau,
o miu na vati vetaniau.
Palaka miu ta koi taduriau
habuka hau na engel katiu
ke Vuvu; miu ta koi taduriau
ve habuka hau a Iesus Kris-
tus matoto.
15 Miu ta hilohilo matoto
kilaka kena. Kua ti kuz-
iha? Kilaka kena ta hatunia
ni kulimiu, tauka ma miu
ta pahia matamiu miu kene
vala ni niau, kua ni dangea
miu kata pahia matamiu.
16 Kua hau te kara hamiu
vagi, ai? Na vuna kua hau
ta vala na matotoka polea ni
miu?
17 Nuhu kena dia
vavairuku dia ka tatania
habuka e kukulidia kirimiu,
palaka polokodia beta ni
kemi kirimiu. E kulidia
dia kata katidolu, miu ia
mai hau, tolu na varipe
vulavulahi, miu na vano miu
na muri na kadia lohoihoia.
18 Kua kamiu lohoihoia
ni babada miu kata kaka-
tia moge kemikemi, ia kemi.
Miu kakatia dama laveve.
Ia vata kua tani beta hau
kamamiu.
19 Habu tutugu, na variti-
hia kua ta hatunia kirimiu,
ia e balika varitihia kua na
tavine e hatunia kilaka kua
ia kete zuru. E kuligu miu
kata kara habu tutuni Vuvu
matoto habuki Kristus.
20 Ta hatunia ma hau ra
kamamiu kua. Lohorogu
kete malugunia kirimiu. Ta
lohoi vuvu matoto ni miu
kua.

4.21-31 Barikikia na polea ni Hagar kamani Sara

21 Kata hulenimiu nuhu
kua e kukulimiu miu kata
mumuri na lo: beta miu na
longoria kua na lo e tani
ziha?
22 Na lo e tani barae:
a Abraham tuna rua, tuna
katiu na kana tavine vora
vetanga, katiu na tavine kua
beta ni vora vetanga.
23 Tuna tamohane na
tavine vora ia e valohua na
dala kua habuka tolu laveve
tolu ta valohua vona. Palaka
na tuna na tavine kua e beta
ni vora vetanga, ia valohua
na vuna na mapamapanga
ke Vuvu.
24 Goloa kua, ia e habuka
na barikikia katiu kua: Na
tavine rua kua, hiro ta makia
na kontrak rua. Kapirupiru
kua a Hagar e valohia kilaka
kua ia e vora vetanga, ia dia
ta makia na kontrak kua e
katua na Potuna a Sainai.
25 A Hagar ia e makia na
Potuna a Sainai na kantri a
Arebia. Ia ki makia ve a
Ierusalem meni kua kamani
habu tutuna, kua dia te kara
voravora vetanga kana lo.
26 Palaka a Ierusalem kua
bukuna lagato, ia beta ni

4:22 Stt 16.15; Stt 21.2.

vora vetanga. Ia e habuki Sara, na titinadolu.

27 Na poloka buk ke Vuvu e tani barae,

> "Hilohilo, tavine kupi!
> Nu goe kamana hilohiloa! Na vuna beta
> nu lala koto hahatunia
> varitihia kara zurua.
> Na vuna na tavine
> kua e vamia tapuanga
> ia ti valohia kapiru
> luba matoto, livutia
> tavine kua gona beta
> ni vamia tapunia."

28 Kua miu, habu tazigu, miu na habu tutuni Vuvu, na vuna na kana mapamapanga, habuka a Aisak ia e valohua muri na mapamapanga ke Vuvu.

29 Kilaka kena, na kapiru tamohane kua e valohua na dala kua tolu laveve tolu ta valohua vona, e zaha kara kapiru tamohane kua e valohua na matuhanga kana Vuleni Vuvu; ia meni kua ia ti kubarae ve kua.

30 Palaka na buk ke Vuvu e tani ziha? Ia e tani barae, "Geri kakava na tavine vora vetanga kena kamani tuna; na vuna na tuna tavine vora vetanga kena beta kete pelea goloa katiu ke tamana. Goloa laveve ke tamana ia kana tuna tamohane na tavine kua beta ni vora vetanga."

31 Kua tani kuza barae, habu tazigu, tolu ve beta tolu na habu tutuna tavine vora vetanga, palaka tolu na habu tutuna tavine kua beta ni vora vetanga.

5

5.1-15 Tolu kata vavana habuka kaka kua beta ni karabus na lo

1 Tolu kua ti beta tolu ne ma kakarabus na lo, a Kristus mule ia ti pele gotalani mulehidolu na karabus kua! Miu madi bada habuka kaka kua beta ni ma kakarabus. Tabarae miu na vala mulehimiu kete katua miu na kara vora vetanga habuka muga.

2 Miu longoria! Hau, a Pol, ta tania ni miu kubarae, ta miu na vatia dia na vatomutomuhimiu, ia ti vatunga habuka, a Kristus ti beta kana galanga ni miu.

3 Boto katiu ve kata tani vatuharia ve na kaka kua e tara dia ka vatomutomuhia, hada kete muri papa matoto na lo laveve.

4 Miu nuhu kua miu ta paparakilania miu kata muri matoto na lo ni katia miu na mahoto na matani Vuvu, ia kava miu te vatia a Kristus kava. Ti beta miu na poloka mahariharia ke Vuvu.

5 Palaka na matuhanga kana Vule Tumonga tolu nuhu kua tolu ta bilip, tolu ka guguru tolu ka vavaka maroro a Vuvu da e katia tolu ka mahoto na matana.

6 Na vuna na poloki Kristus Iesus, ia kua tani vatomutomuha ho o beta ni vatomutomuha ho, ia beta polea vona. Goloa kapou ia bilip za, bilip ia e lala kete kakatia kaka ni kukulina kara kaka motu.

7 Muga miu ta lala miu kata vavana papa matoto na

4:27 Ais 54.1. **4:29** Stt 21.9. **4:30** Stt 21.10.

dala ke Kristus. Kua azei ti tiporotimiu kini beta miu ne ma mumuri na matotoka polea?

8 Vairukua kena miu te mumuri vona, beta ni pe ni Vuvu, kua e kohaniho.

9 Miu lohoia polea kua e tanga, "Yis pitu papa matoto, kua e lala kete katia plaua ni kudu."

10 Palaka hau ta vaka maroro habuka na Paraha da e kodonimiu ki beta miu kata vatia kagu polea, miu na pelea lohoihoia motu. Azei kena e kakatimiu, miu ka babatola, a Vuvu da e vairohia.

11 Habu tazigu, ta hau na ba tatania na manumanu habuka kete vatomutomuhadia, e kuziha dia ka ba zazaha kirigu? Kua tani matoto, pele kagu vaketeketea na vuna na kruse ke Kristus, mara beta ni ma vavairohia lohoihoia kana manumanu.

12 Hau e kuligu matoto nuhu kua dia ta kakatimiu, miu ka babatola, dia ka babada na vatomutomua, paleka dia na le hutuzia ve keledia kamana!

13 E miu, habu tazigu, miu ti kohanga miu, miu kata gotala na karabus. Tabarae miu na lohoi barae, "hita te gotala mule na karabus kava kua, hita kata hoho mule na kahita moge zahazaha." Palaka, kete kulimiu kiri habu tamaninikimiu, miu na vorakadia.

14 Na lo laveve dia ta lupu na lohoihoia katiu za: Kete kuli kiri rua balika kua e kuli kiriniho mule.

15 Ta miu na ma gagala habuka boro havurengo, miu na vavarihara miu na vavarihani mule, pele miu lohoimiu, tabarae miu laveve miu na golugolu hozo.

5.16-26 Maki kana Vule Tumonga kamana kadolu hatuhatua bukuni muga

16 Nazia hau ta tatania ia kua: Vatia na Vule Tumonga ni vatunga dala ni miu, kete beta miu kata vavakodea na hatuhatua kena na polokomiu.

17 Na vuna na hatuhatua kana kaka e beta ni lala kete kukulina kara hatuhatua kana Vule Tumonga, moge kua na Vule Tumonga e lala kete kukulina kirina, ia na hatuhatua kana kaka e lala kete beta kete kukulina kirina. Hiro ta lala hiro kata vavarizahati, ki kubarae, mara beta miu na katia nazia kua e kukulimiu miu kata kakatia.

18 Palaka ta tolu na mumuri na lohoihoia kana Vule Tumonga, ia ti beta tolu ne ma vovora na lo.

19 Na hatuhatua kara moge zahazaha ia tolu laveve tolu ta hada lala: hatuhatua kara makina magali buhua, moge mata hilehilea, mai magali tuha zahezahe kara moge zahazaha,

20 na makina lotua na vuvu vairukuruku, makina taetaea, manumanu dia ka varizahati dia ka vavarihubi, dia ka vavarihada poti, magalidia ki vavaritihi kara kaka motu, dia ka diditaduria ruadia ki kulidia

5:9 1 Ko 5.6. **5:14** Wkp 19.18. **5:17** Ro 7.15-23.

kete dia, dia za. Dia kene varipe vulavulahi, dia kene katia kabu kotekote.
21 Dia ka kakatia makina zahanga kara kaka kua na vuna ia kana goloa vona kua e kukulidia ma kete kadia vona; makina hinua, kamana makina tamalanga na pati ia mai na sosol kamahi kua manumanu dia ta hinu dia kene kakatia moge mata hilehilea kamahi, mai na goloa taza ve balika kua. Ta tani vatuharia ni miu kua habuka ta tania ni miu muga, nuhu kua dia ta kakatia galanga kamahi kua, mara beta dia na pelea na kingdom ke Vuvu.

22 Palaka na Vule Tumonga ia e lala kete katia hatuhatua kua na polokodolu; e katia ki kulidolu kara kaka motu, tolu ka hihilohilo, magalidolu ki malugunia, ki beta ni lala kete huhuridolu, tolu ka maharia kaka, kadolu moge e kemi, kaka ki dangea kete vaka mararo ni dolu,
23 e katia makina vazihozihoa ni dolu, mai na makina paho tadutadua na magalidolu. Beta lo katiu ni tania beta tolu kata kakatia moge kamahi kua.
24 Nuhu laveve kua dia ta bukuna kabu ke Kristus Iesus; ia kava dia te hubi matehia na kruse na hatuhatua kamana goloa laveve kena na hatuhatua e lala kete kukulina kirina.

25 Na Vule Tumonga ia ti vala mahuria ni dolu. Kubarae tolu kata vatia ia ni hada na kadolu mianga laveve.
26 Tabarae tolu na vavazahe zahenidolu o tolu na vavairohia magalina kaka o vavarihada poti.

6

6.1-10 Haninga zia tu vazohia, ia da haninga kena za da tu pelea

1 Habu tazigu, kua kaka katiu kini lalanga habuka ti katia moge zaha katiu, miu nuhu kua na hatuhatua kana Vule Tumonga na polokomiu, miu kata vahotovia; palaka miu tani valugia polea vona miu ka vahotovia kaka kena. Miu ka lohoimiu, tabarae miu ve na poke na parakilakilanga ve.
2 Miu varikodongi na kamiu bizea kamahi. Ta miu na kuza barae ia miu ta mumuri na lo ke Kristus.
3 Kua kaka katiu ni lohoia ni tania ia e hizanga, palaka matotoka ia beta matoto hizana, ia e ruruki mulehia kena.
4 Katiukatiu kete sikelni mulehia kana moge kamahi. Kua ka mogemoge ni kemi, pele ia koto vazahenia hiza na goloa kua kava tu katia, beta koto hada rua nu sikelnia kana galanga kamana ka.
5 Na vuna katiukatiu ni miu ia kete luga kana bizea mule.
6 Azei kua kava ti pelea polea kana Paraha, ia koto vazenia ka goloa kemikemi laveve kamana ka tisa.
7 Taua miu na ruruki mulehimiu; mara beta kaka katiu ni rukia a Vuvu.

Haninga zia kua tu vazohia, ia da ia za tu pelea.

8 Kua ta miu na vavazo na poloka kamiu hatuhatua; ia na poloka kamiu hatuhatua ia da miu ta pelea haningana matea; kua ta miu na vazo na vanua hana Vule Tumonga, ia da na poloka Vule Tumonga ia da miu ta pelea haningana mahuri roroa.

9 Tabarae ni buzabuzahidolu tolu kata kakatia moge kemikemi; kua tolu na ma babada, damana vona kua e ba mamai kua da tolu ta pelea haningana.

10 Ki kuza barae kua ta na dama kakeikakei kua tani volo papa tolu kata katia moge kemi, pele tolu kata kati kemihia na manumanu laveve. Tolu kata dopa kati kemihia na nuhu kua dia ta bilip na Paraha.

6.11-18 A Pol e hilohilo na kruse ke Kristus

11 Na polea kua, ia hau mule ta vapolungania. Miu hadavia na leta kapopou kena ta tarotaro.

12 Nuhu kena dia ta varidinganimiu kete vatomutomuhamiu, ia dia ta kukubarae kena, dia ta lohoia manumanu kete hahadavidia. Dia ta kukubarae, na vuna e beta ni kulidia manumanu kete lala habuka dia ta bilip na kruse ke Kristus, dia na kati zahatia ni dia.

13 Kilakila nuhu kua dia ta lala dia kata vavatomutomu, beta dia na lala dia kata mumuri na lo; e kulidia kete vatomutomuhamiu, dia kata konakona vona na goloa kua dia ta katia na livuhamiu.

14 Palaka hau, mara beta na kona zaheniau o kona zahenia kaka katiu, da ta kona zahenia za na kruse kana kadolu Tubu a Iesus Kristus za; na vuna na kruse za, na hatuhatua bukuna vulovulo ti mate na polokogu, kene vala lamagu kara mogemoge kamahi bukuna vulovulo.

15 Ia vata kua tani vatomutomuha ho o beta, ia beta ni goloa matoto. Na goloa matoto ia tolu kata kara kaka vahoru.

16 Nuhu kua dia ta mumuri na lohoihoia kua na kadia mianga, ia paleka a Vuvu ni maharidia ni katia magalidia ni malugunia. Dia kamana manumanu laveve ke Vuvu.

17 Kata vahozovia kagu polea kubarae: tabarae kaka katiu ve ni vala bizea taza ve ni niau, na vuna ta luluga na mukumuku kamahi na livuhagu kua, e makia habuka hau na vora vetanga ke Iesus.

18 Paleka na mahariharia kana kadolu Paraha a Iesus Kristus ni vano ni miu laveve, habu tazigu. Ia limoha.

Leta ke Pol kiri vuni Efesus

1.1-2 Na vuna ni Kristus za kua a Vuvu kini katidolu, tolu kene kara manumanu vahoru

1 Hau a Pol, na lohoihoia ke Vuvu mule ia ki makiau kata kara apostel ke Iesus Kristus. Ta vala pas kua ki vano na kana manumanu kua dia ta bilip ni Iesus Kristus ni Efesus.

2 Paleka a Vuvu Tamadolu ia mai na Paraha a Iesus Kristus hiro na maharimiu matoto, hiro na vala magali kemia ni miu.

1.3-14 Na vuna ni Kristus a Vuvu ti vala goloaloa kemikemi laveve bukuna lagato ni dolu

3 Tolu kata hate motunia a Vuvu Tamana kadolu Paraha a Iesus Kristus! Na vuvuna, na kadolu lupua kamani Kristus, a Vuvu ti kati kemihia matoto ni dolu kini vala ni dolu na goloa kemikemi laveve bukuna lagato ni dolu, kua kete kodonia ni vatuharia kadolu bilip.

4 Ba muri a Vuvu kini katia vulovulo, ia kava ti makidolu tolu kata tumonga ni beta matoto goloa zaha katiu kete parua na polokodolu na matana. Tolu kata kana na vuna kua tolu ta lupu kamani Kristus. Na vuna kua a Vuvu e kulina kiridolu,

5 ia kava ti taruhia na kana lohoihoia muga za, kete peledolu ni patadolu habuka tuna matoto, na vuna ni Iesus Kristus. Na vuna ia e kulina matoto ki hilohilo kete kati baraenia.

6 Tolu kata vazahenia a Vuvu na vuna na kana mahariharia mata muli, kua ti vala vetania ni dolu, na vuna ni Tuna kua ia e kulina matoto kirina.

7 Na mahariharia ke Vuvu e kapou matoto. A Vuvu ti pele gotalani mulehidolu na karabus na toponi Kristus, kini lohoi bala kadolu manaunaua laveve.

8 A Vuvu e vadua langari maratania kana mahariharia ni dolu, kamana save kapou kamana lohoihoia pa.

9 Na lohoihoia ke Vuvu kua e ngongoro paritigi, ia ti vabeleni kavakava ni dolu kava. Na plen kua, ia muga za a Vuvu ti vaida ki hilohilo matoto kua kete vabeleni kavakava ni dolu, na vuna ni Kristus.

10 Na lohoihoia kua, ia a Vuvu ti lohoia kete vahozovia matoto. Kua tani vano ni taem kirina matoto, da ia ti pelea goloa laveve kua ia e katia, goloa laveve na lagato ia mai kuari na garigari, kini taruhia a Kristus kazihena za kete hada vona.

11 Goloaloa laveve e katua ki muri na plen kamana lohoihoia ke Vuvu; ia kini makihita a vuni Iuda, hita kata kara kana manumanu, hita na lupu kamani Kristus. E muri za na lohoihoia kua muga a Vuvu ia ti lohoia kete katia na varivuvuka za.

12 Pele, hita nuhu kua hita ta muga hita ka vaka maroro ni Kristus, hita kata vazahe-

1:1 Ap 18.19-21; 19.1. **1:7** Kl 1.14.

nia na glori ke Vuvu!
13 Miu te kara manumanu
ke Vuvu kilaka kua miu
ta longoria kana matotoka
polea, ia na Kalohua Kemi
kena ti pele mulehimiu.
Miu ta bilip ni Kristus, a
Vuvu kini vala na Vule
Tumonga ni miu, kua e
mapamapa kete vala ni miu,
kete makimiu vona, habuka
miu kata kana za.
14 Na Vule Tumonga ia na
kadolu vaka maroroa kua a
Vuvu ti mapamapa kete vala
na kana manumanu, tolu ta
vaka maroro habuka, da a
Vuvu e peledolu nuhu kua
tolu ta kana, tolu ka gotala
liuliu na karabus, tolu kata
vavazahenia kana glori.

1.15-23 A Pol e lotu ni Vuvu kete vala lohoihoia pa ni vuni Efesus

15 Na vuna, kilaka kua
ta longoria miu te bilip na
Paraha a Iesus, ia mai kua
kamana kamiu kemia kara
manumanu laveve ke Vuvu,
16 beta na hihivu kua kata
hahate motunia a Vuvu ni
miu. Ta lala kata lolohoimiu
dama laveve na kagu lotua.
17 Ka huhulenia a Vuvu
kana kadolu Paraha a Iesus
Kristus, na Tamadolu kua
e vonu matoto na glori,
ia kete vala na Vule kua
kete vala lohoihoia pa ni
miu, ni vatunga kakava a
Vuvu ni miu, miu kata lala
kemikemihia a Vuvu.
18 Ta lotu ka huhulenia
a Vuvu kete vukazia kamiu
lohoihoia miu kata hadavia
kana laet, miu kata lohoi
lala na vaka maroroa kua
e kokohanimiu kirina. Na
vaka maroroa kua, ia na
goloaloa mata mulimuli kua
ia ti mapamapa kete vala na
kana manumanu,
19 miu kata lala kubarae,
na matuhanga ke Vuvu kua
e gagala na poloka manu-
manu kua dia ta bilip vona,
ia e kapou matoto. Na
matuhanga kua e kapou
marata, ia na matuhanga
kua za, kua e gagala na
polokodolu,
20 a Vuvu ki valamari
mulehia a Kristus vona na
matea, kini vamiania a Kris-
tus na limana kiri maroro
heta na lagato.
21 A Kristus ia e heta
matoto na lagato, ki hada
na vuvu kakeikakei laveve
na mariaba, ia mai na
pararaha laveve ve, kamana
gavman laveve; kana naba
ki kapou livutia hiza laveve
kamana gavman laveve ri na
vulovulo ia mai na vulovulo
vahoru kua ba muri kete
mai.
22 A Vuvu ti taruhia
goloaloa laveve na tauri
kabena kini makia kete kara
Paraha ni hada na goloa
laveve kara sios,
23 na sios ia na livuhani
Kristus. A Kristus ia e
vonu matoto na poloka sios,
ki vavonuhia matoto goloa
laveve na palaka laveve.

2

2.1-10 A Vuvu e valamari mulehia na vuledolu kamani Kristus

1 Muga miu ta lala miu
kata kakatia moge zahaz-
aha kamahi, kubarae na

1:20 Sng 110.1. **1:22** Sng 8.6; Kl 1.18. **2:1** Kl 2.13.

kamiu moge zahazaha kini hubi matehia vulemiu na polokomiu.

2 Kilaka kena miu ta mumuri na moge zahazaha bukuna vulovulo kamana vuvu ke hanitunitu kua dia ta hahada na langi. Meni kua, na vuvu kua ia ti holiholia manumanu kua dia ta vavala lamadia kiri Vuvu.

3 Matoto, tolu laveve kua, muga tolu ta habuka dia tolu ka mumuri na kadolu hatuhatua zahazaha bukuni muga. Tolu ka kakatia nazia kua livuhadolu kamana kadolu lohoihoia e kukulina kirina. Kua varira kua na kadolu mianga muga, ia tolu ve tolu ta habuka manumanu laveve, tolu ka have lupuanga kamadia tolu kata luga laveve na magali varitihia ke Vuvu.

4 Palaka na vuna na mahariharia ke Vuvu e kapou matoto, ki kulina marata ve kiridolu,

5 kubarae, kilaka kua tolu te varimateai na kadolu moge zahazaha, ia ti katidolu tolu kene mahuri mule kamani Kristus. A Vuvu ti pele mulehidolu na vuna na kana mahariharia za.

6 Na kadolu lupua kamani Kristus, a Vuvu ti valamari mulehia vuledolu kamani Kristus kini vamianidolu kamana heta na lagato.

7 A Vuvu e kati baraenia kete vatunga na manumanu laveve, na dama laveve ba muri, na kana mahariharia mata muli kua e kapou marata. Ia e vatunga ni dolu ni Kristus Iesus, na vuna kua ia e kulina kiridolu.

8 Na vuna na mahariharia ke Vuvu za kua, a Vuvu kini pele mulehidolu, na vuna kua tolu ta bilip. Beta ni na vuna na kadolu matuhanga mule, beu, a Vuvu e vala vetania ni dolu.

9 Beta tolu na gala kirina tolu na pelea, kubarae mara beta kaka katiu ni kona zaheni mulehia.

10 A Vuvu ia ti katidolu kua tolu kene mata barae kua, na vuna kua tolu te lupu kamani Kristus Iesus, a Vuvu ia ti vabelenidolu, tolu kata kakatia moge kemikemi za, kua a Vuvu muga za ia ti vaida kadolu tolu kata kakatia.

2.11-18 A Kristus ti vahozovia na zahanga kua na pidaka kabu rua, dia kene lupu dia kene kara kabu katiu za

11 Miu kata lohoi vutuhia kubarae, muga miu ta manumanu motu za, a vuni Iuda, nuhu kua dia ta lala dia kata vavatomutomu, (goloa kua tamomohane dia ta lala dia kata kakatia na livuhadia) dia ta lala dia kata kokohanimiu "Na kapu doludolu kamahi."

12 Kilaka kena, ia beta za miu na vaidodo kamani Kristus. Miu ta nuhu bukuna malala motu za ki beta miu na bukuni Israel, na nuhu kua a Vuvu e makidia dia kata kara kana manumanu. Beta ve hizamiu na kontrak kamahi, kua a Vuvu e katia kamadia ki mapamapa ni dia vona. Miu ka mimia na vulovulo kua ve, beta miu na lala a Vuvu ki beta ve goloa kemi katiu miu na guguria kua ba muri miu kata pelea.

13 Palaka kua, ni Kristus
Iesus, miu nuhu kua muga
miu ta zau matoto, miu te
peola miu kene mai kozoho
na vuna na toponi Kristus.
14 A Kristus ia mule ia
ti katidolu kini beta tolu
ne ma vavarizahati. Ia ti
katia, a vuni Iuda kamani
vuni haiden dia kene kara
kabu katiu za. Na vuna na
livuhana mule, ia ti robea
na diva kua e mamadi pida
ni dia, ki katidia dia ka gala
vavarizahati.
15 Ia kini pele kakava na lo
ke vuni Iuda kamana polea
kotekote laveve kamana lo
laveve na poloka lo kua. Ia e
kati baraenia kete vai lupu-
nia kabu rua, dia na kara
manumanu vahoruhoru, dia
na kara kabu katiu za. Kua
dia kata lupu kamana za. Ia
e kati baraenia kete beta dia
kata ma vavarizahati.
16 Na vuna na kana matea
na kruse, ia ti hubi matehia
na zahanga kena na pidaka
kabu rua kua. Na kruse,
ia ti taru lupunia kabu rua
kua dia kene kara manu-
manu katiu za kini peledia
dia kene vamule ni Vuvu.
17 A Kristus e lohu ki
vaketea na Kalohua Kemi
kara mianga pa na manu-
manu laveve. E vaketea ni
miu nuhu kua beta miu na
lala a Vuvu, miu ka mimia
zau matoto ni Vuvu, ia mai
ve ni vuni Iuda, nuhu kua
dia ta lala a Vuvu.
18 Ia na vuna ni Kristus za,
kua tolu laveve, a vuni Iuda,
ia mai nuhu kua beta dia na
lala a Vuvu, kini dangea tolu
keteni mai lupu, tolu na ma-
gali katiu, na vuna na Vule
katiu za, kua ia ti vukazia
dala tolu keteni zahe bele ni
Tamadolu.

2.19-22 Tolu Kristen laveve ia tolu na ruma matoto ke Vuvu

19 Kubarae, miu nuhu kua
beta miu na lala a Vuvu,
ti beta miu ne ma bukuna
malala motu o miu na mata
vahorua. Miu te lupu ka-
mana manumanu ke Vuvu,
miu kene kara manumanu
bukuna famili ke Vuvu.
20 Miu ta habuka ruma kua
a Vuvu e habatia. Hita apos-
tel kamahi kamana profet
kamahi, hita na huduhudu
kamahi. A Kristus Iesus, ia
na huduhudu kapou kua e
paho taduria na ruma kua.
21 A Iesus ia na kaka
kua e paho taduria ruma
ki bada ki katia ki kakapou
kete vano ni kara tempel
tumonga kete kana Paraha
za.
22 Na kamiu lupua ka-
mani Iesus, a Vuvu ti vai
lupunimiu kamana kana
manumanu, miu kene kara
kana ruma matoto, kua ia
e mimia na poloka na kana
Vule tumonga.

3

3.1-13 A Pol ia kana galanga kete vaketea na Kalohua Kemi na manumanu kua beta dia na lala a Vuvu

1 Ia na vuvuna za kua hau,
a Pol, te karabus, na vuvuna
kua ta kakatia galanga ke
Kristus Iesus, kata kodon-
imiu nuhu kua beta miu na
lala a Vuvu.
2 E matoto kava miu te
longoria habuka a Vuvu na

2:15 Kl 2.14. **2:16** Kl 1.20. **2:17** Ais 57.19.

kana mahariharia, ia ti vala na galanga kua ni niau kata katia kara kamiu kemia.

3 A Vuvu ti vabelenia kana lohoihoia kua e paritigi kini vatunga kavakava ni niau. Muga hau ta vapolupolu kirimiu ka pole pitu za na goloa kua.

4 Kua ta miu na hazenia na polea kua ta ba vapolungania, ia da miu te lohoi lala habuka hau ta hada horuhoru na lohoihoia kua e paritigi na galanga kua a Kristus e katia.

5 Varira beta ni tani kakavanga na manumanu na litigitigia kua. Palaka a Vuvu na vuna na Vule Tumonga, ia ti vatunga kakava na kana apostel kamahi kamana kana profet kamahi kua ia mule e makihita, hita kata kana.

6 Na litigitigia kua ia e kubarae. Na vuna na Kalohua Kemi, nuhu kua beta dia na lala a Vuvu, da dia te kara kabu katiu za kamani vuni Iuda, kini nap a Vuvu keteni kati kemihia matoto ni dia, habuka kua a Vuvu e kati kemihia ni vuni Iuda, habuka kua ia e mapamapa vona ni Kristus Iesus.

7 A Vuvu na kana mahariharia kamana kana matuhanga, ia ti vala vetania presen kua ni niau, kini katiau kene kara kana vora.

8 Hau, na pidaka manumanu ke Vuvu, hau beta matoto na hada zaheanga pitu, palaka a Vuvu ia ti mahariau kini vala galanga kua ni niau, habuka kata vaketea Kalohua Kemi na nuhu kua beta dia na lala a Vuvu. Na Kalohua Kemi kua e popole na goloa laveve kua ke Kristus kua tolu manumanu mara beta tolu na lala vutuvutuhia o sikelnia.

9 A Vuvu kua ia e katia goloa laveve, muga ia e liliitiginia kana lohoihoia na goloa laveve kua ia e lolohoia kete katia. Kana lohoihoia kua ki ngoro paritigi varira za ki mai. Palaka kua ia ti vala galanga kua ni niau kata tani kakava na kana lohoihoia kua.

10 Na lohoihoia kua ke Vuvu ia e pebarae: meni kua, na sios, da ti tani kakava na lohoihoia kemi kakeikakei ke Vuvu ki vano na engel kamahi kamana vuvu kamahi kua na palakalaka kamahi kua heta na lagato.

11 A Vuvu e katia goloa kua muri na kana lohoihoia, kua varira za ia e lolohoia kete katia. Kua kini katia kini bele matoto meni kua, na vuna ni Kristus Iesus.

12 Na vuna kua tolu ta bilip ni Iesus, ti beta tolu ne kuahi, kua tolu keteni pe taduria a Vuvu. Na vuna a Iesus ia ti dala za kua tolu keteni zahe ni Vuvu vona.

13 Kuza barae, hau ka hulenimiu, tabarae miu na lohoi toritori, na vuna kua te luluga na bizea kua na poloka karabus. Miu hilohilo habuka hau ta luluga bizea kua, ia kete kodonimiu miu kata mia papa kamani Vuvu.

3.14-21 A Pol e lotu kiri vuni Efesus dia kata mia

3:4 Kl 1.26-27.

bada

14 Ia na vuvuna za kua
hau kene padonia tuturugu
na mugani Tamadolu,
15 ia e Tamana manumanu
laveve na lagato kamana
garigari. Ia mule ki lala kete
vavala hiza ni dia.
16 Hau ta lala kata lolotu
habuka a Vuvu ti makia
goloa kemikemi matoto kete
vala ni miu, kubarae, paleka
ni vavonuhimiu na kana
Vule Tumonga, kete katimiu
miu na matuha matoto.
17 Ka huhule ve habuka
miu kata bilip ni Kristus ia
kete mia na polokomiu. Hau
ta lolotu habuka, na maki
kua kete kukulimiu matoto
kara kaka, ia kete bada ma-
toto na polokomiu, habuka
kua na voraka hai e vuvu-
tadu na garigari.
18 Miu, kamana Kristen
laveve, miu kata pelea
matuhanga, matuhanga kua
miu kata lohoi lala habuka e
kapou ziha, ki malaku ziha,
ki horaha ziha, ki loloa ziha,
na maki ke Kristus kua ia
e lala kete kukulina matoto
kara manumanu.
19 Miu kata lala na
hatuhatua ke Vuvu kua e
lala kete kukulina matoto
kara manumanu, kana maki
kua ia e vinim matoto
save laveve, ki mara beta
ni tovoanga. Miu kata
vonu matoto na hatuhatua
kamana moge laveve ke
Vuvu.
20 A Vuvu na vuna na kana
matuhanga kua e gagala na
polokodolu ia e dangea kete
katia goloa kapopou dopa na
nazia kua tolu ta huhulenia
kirina o kua tolu ta lolohoia.
21 Paleka na manumanu
laveve na sios dia na vala
glori ni Vuvu kamani Kris-
tus Iesus na dama laveve,
kini ma vavano beta hozoho-
zoana! Ia limoha.

4

4.1-16 Tolu Kristen kamahi ia tolu na livuhani Kristus

1 Hau, a Pol, hau na poloka
karabus kua, na vuna kua ta
gagala kana Paraha, kubarae
ka hulenimiu miu kata va-
vana mahoto, na vavananga
kua e mahoto matoto na
mak kua a Vuvu e makia,
kilaka kua ia e kohanimiu
miu kata mai vona.
2 Miu vazihonimiu matoto,
miu ka vavalugilugimiu,
taua ni huhurihurimiu.
Tabarae magalimiu ni var-
itihi tapu kara kaka kua tani
kati zahatia ni miu. Miu
vatunga habuka e kukulimiu
matoto kiridia, miu na luga
za na bizea kena dia ta vala
ni miu.
3 Na Vule Tumonga ia
e vala na mogepa magali
katiu. Na mogepa magali
katiu kua ia e habuka mota
kua e kutu lupunimiu, miu
kene kara kabu katiu za.
Miu bada na moge kua.
4 Na livuha, ia e katiu papa
za, na Vule Tumonga ia e
katiu papa ve, habuka kua
na vaka maroroa ia e katiu
papa za kua a Vuvu e ko-
hanidolu kirina,
5 Na Paraha katiu za, bilip
katiu za, baptais katiu za.
6 A Vuvu ia e katiu za,
ki Tamadolu laveve, ia e
Paraha kara manumanu

4:2 Kl 3.12-13.

laveve, ki gagala na pidaka manumanu, ki mimia na polokodolu.

7 Palaka katiu, katiu ni dolu ia a Kristus e vala na presen kapopou matoto ni dolu, balika kana mahariharia.
8 Ia na vuvuna za kua, na buk ke Vuvu ki tani barae,

> "Kilaka kua ia e zahe kara palaka kua e heta matoto, ia e vamuga na kabuna karabus kamahi, dia ka zahe kamana, ki vala ve presen na manumanu."

9 Na polea kana Paraha e tani ziha vona kua, e tani barae kua, "Ia e zahe kara palaka kua e heta matoto." Karae beta ia ni muga ziho kiri loloni habuna, kua e heva na taura garigari?
10 Kaka kua e ziho kiri loloni habuna, ia, ia za kua e zahe ve kara palaka kua e dopa ki heta matoto, livutia na lagato kamahi laveve. Ia e kati baraenia kete vavonuhia matoto na goloaloa laveve na lagato kamana vulovulo.
11 Ia, ia za kua e vala presen na manumanu. Taza e makidia dia kata kara apostel, taza kara profet kamahi, taza dia kata vavala na Kalohua Kemi na manumanu, taza dia kata kara Pasta, taza dia kata kara tisa kamahi.
12 Ia e kati baraenia, kete vaida na manumanu laveve ke Vuvu kara galanga ke Kristus, kete vabadangania na livuhani Kristus.
13 Pale, tolu laveve da tolu te lupu laveve kadolu bilip kini katiu papa za, kadolu hada lalanga kini habuka ke Tuni Vuvu, da tolu kene bada tolu keteni kakatia galanga ke Kristus. Kadolu moge kini balika ia matoto.
14 Pale, da ti beta tolu keteni ma baliki kapiru kotekote, kua na vairukua kana nuhuta mata vairukurukua, kua dia ta lala dia kata rurukia manumanu, dia na mai vavano, habuka goloa katiu kua na kavili e hahabi toringania ki mai vavano na huduna dazi.
15 Palaka, tolu kata vala matotoka polea na manumanu, na vuna kua e kukulidolu matoto kiridia. Tolu kata paparaha na lohoihoia ke Kristus kua ia na bakadolu.
16 Na matuhanga ke Kristus, na palaka laveve na livuha dia ta vaidodo lupu, na hura kapou kamahi dia ka paho taduria na lohori toga kamahi laveve na livuha dia ka ngoro bada. Palaka laveve na livuha ia kana galanga vona, na dihudihura livuha kua, e vatuharia hatuhatua kua kete kukulidia kiridia mule, dia ka gala lupu na livuha kua kini paparaha.

4.17-32 Nuhu kua dia ta Kristen dia kata vavana na moge vahoru

17 Na hizana Paraha, hau ta hule vatuharimiu kubarae: tabarae miu na ma vavana habuka nuhu kua beta dia na lala a Vuvu, nuhu kua kadia lohoihoia e

4:8 Sng 68.18. **4:16** Kl 2.19.

mara beta matoto ni kodonia na kaka katiu.
18 Bakadia e harodo. Ki mara beta ve dia na pelea ve na mahuria kua a Vuvu e vavala, na vuna beta bakadia, dia ka tabaria matoto kadia lohoihoia.
19 Ti beta matoto hatuhatua kara puaea na livuhadia. Dia te vala livuhadia laveve kara moge zahazaha, mara beta dia na paho taduria polokodia kua ta kadia hatuhatua ni tutuha zahe kara moge mata hilehilea.
20 Kilaka kua e sikuluanga miu na moge ke Kristus, beta ni sikul baraenga miu.
21 Ta lohoia habuka, ti tanga ni miu kava na moge ke Kristus. Miu kene sikuluanga ve na matotoka polea kua e pe na poloki Iesus.
22 Miu varaga kakava kamiu mogemoge bukuni muga, kua miu ta lala miu kata kakatia muga. Na hatuhatua kara vairukua kamana magali tua zahezahe kara moge zahazaha, kua ti vavairohimiu;
23 Magalimiu kamana kamiu lohoihoia kete katua ni vahoru,
24 miu kata kara manumanu vahoruhoru, manumanu kua a Vuvu e katidia, dia kene baliki Vuvu mule. Kamiu mianga kete vatunga kavakava moge kua e mahoto ki tumonga.
25 Ti pale mata vairukurukua. Miu laveve miu kata tani matotonia polea na nuhu kua miu ta bilip ni Kristus, na vuna tolu laveve tolu ta kabu katiu za na livuhani Kristus.
26 Kua magalimiu kini varitihi kara kaka katiu, tabarae kamiu magali varitihia ni katimiu, miu na katia moge zaha katiu. Tabarae magalimiu ni varitihi kara kaka kena ia, ia ni marigo.
27 Tabarae matoto miu na vala zeleka pitu ni Satan.
28 Kua kunu lala koto vavanaho, ia koto pale vanahoa, palaka koto gala, koto katia goloa ni bele na lima mule, kete ka goloa vona kua koto vala na nuhu kua e beta kadia goloaloa vona.
29 Tabarae nu varaga polea kua e dangea kete vairohia kaka motu, palaka vala polea kua e dangea kete kodonia kaka, polea kua e dangea kete vabadangania kaka ni vahotovia hatuhatua kana kaka. Polea laveve tu tania ia kete kati kemihia na kaka kua e lolongoriho.
30 Tabarae miu na vairohia magalina Vule Tumonga; na vuna na Vule Tumonga ia na mak a Vuvu e makimiu vona miu kata kana za. Na Vule Tumonga ia na vaka maroroa kua e makia na Dama katiu kua e ba mamai, kua a Vuvu, da e pele gotalani mulehidolu na karabus.
31 Miu varaga kakava makina magali zahanga, kamana magali varitihitihia. Miu pale goe kapopoua kamana varikoria. Miu zuka tapunia na hatuhatua kara moge zahazaha laveve.
32 Palaka, miu kati kemi-

4:22 Kl 3.9. **4:24** Kl 3.10; Stt 1.26. **4:25** Sek 8.16. **4:26** Sng 4.4. **4:32** Kl 3.13.

hia na nuhu kua miu ta lupu bilip ni Kristus, miu lohoi bala moge zaha kua kaka e katia ni miu, habuki Vuvu kua e lohoi bala kamiu manaunaua laveve na vuna ni Kristus.

5

5.1-20 Tolu kata vavana na laet

1 Na vuvuna kua miu na habu tutuni Vuvu kua ia e lala kete kukulina matoto kirimiu, ia miu kata parakilania miu na balika ia.
2 Miu maharia ni kukulimiu kara kaka na dama laveve. Habuka kua a Kristus e kulina matoto kiridolu ki vala mulehia livuhana ki mate kiridolu habuka opa kua e hubi papa matoto kua a Vuvu e kulina kirina.
3 Palaka na pidaka miu, tabarae matoto ni parua makina magali buhua ni miu, o moge mata hilehilea, o makina biheia kamana ranganga, na vuna maki kamahi kua e beta ni hada papa habuka manumanu tumonga kua ke Vuvu, dia kata kakatia o dia kata popole ve vona.
4 Beta ve ni kemi, habuka, miu kata popole zahazaha, o pole longolongoa, o makina bozubozua kua e mata hilehilea. Palaka miu kata hahate motunia a Vuvu.
5 Na vuna ia da miu ta lala matotonia kubarae: Mara beta matoto nuhu kua dia ta lala dia kata mamagali buhu, dia ka lala dia kata kakatia moge mata hilehilea, o kaka kua e ranga ki mata kuku, na vuna makina mata kukua ia na mogepa lotua na vuvu vairukuruku ve katiu. Nuhu kua dia ta kakatia galangalanga kamahi kua ia mara beta matoto dia na hoho na kingdom ke Kristus ia mai ve na kingdom ke Vuvu.
6 Tabarae miu na vatia kaka katiu ni rukimiu miu na mumuri na polea kua beta mining vona. Na vuna ia na goloaloa mata barae kena kua e lala kete katia a Vuvu magalina ni varitihi kara nuhu kua beta dia na lala dia kata lolongoria kana polea.
7 Tabarae matoto miu na kilipia nuhu mata barae kena.
8 Na vuna miu muga miu ta lala miu kata mimia na poloka rodo, palaka kua, miu ia na poloka laet kua na poloka Paraha. Miu vavana habuka habu tutuna laet.
9 Na vuna ia na laet ia e lala kete vabelenia na moge kemikemi, kamana moge kua e mahoto ki matoto.
10 Miu parakilania miu kata lala nazia kua na Paraha e lala kete kukulina kirina.
11 Tabarae miu na kikilipia manumanu kua dia ta lala dia kata kakatia moge kamahi bukuna rodo. Moge kamahi kena beta palekana ni lala kete kekemi. Palaka miu vatunga kakava na manumanu habuka, moge mata barae kena, beta ni kemi.
12 Na vuna e kaba livuha puaea kata kavakavania

5:2 Kis 29.18; Sng 40.6.

nazia kua, nuhu kua dia ta vavala lamadia kiri Vuvu, kua dia ta lala dia kata kakati paritiginia.

13 Palaka kua ta na goloa laveve ni peola ni gotala na laet, ia da ti bele kavakava kini hada kavakavanga kadia lohoihoia mata hilehilea.
14 Na vuna ia na laet kua e lala kete balanga goloa ki ngoro kavakava. Ia kua kubarae ki tani barae vonanga,

> "Lama ho kakanaka ngoroa, lama na matea, a Kristus ni balangaho."

15 Miu lohoia, miu hada poto papa na kamiu mianga. Tabarae miu na mimia habuka nuhu kua beta kadia lohoihoia, palaka miu mia habuka nuhu kua kadia lohoihoia vona.
16 Meni kua ia ti dama kua miu kata kakatia moge ke Vuvu, miu kakatia kua e ba taem vona miu kata kakatia, na vuna na dama kamahi kua tolu ta mimia vona, ia na taem zahazaha.
17 Tabarae miu na longolongo, palaka miu lohoi lala nazia kua na Paraha e kukulina miu kata kakatia.
18 Tabarae miu na sipak na vaen, tabarae ni vairohimiu. Palaka miu kata vonu na Vule Tumonga.
19 Kua na pidaka miu, miu popole na polealea kua na poloka buk Sam, ia mai na linge kamahi na poloka polea kana Paraha, kamana linge kua na Vule Tumonga e taruhia na polokomiu miu kata popole vona. Miu habia linge hana Paraha za, kamana Sam kamahi ki zahe na Paraha, miu ka vavazahenia Paraha na polokomiu.
20 Na hizana kadolu Paraha a Iesus Kristus, dama laveve miu hahate motunia a Vuvu Tamadolu na goloa laveve.

5.21-33 A Pol e pole na nuhu kua dia ta lahilahi

21 Na pidaka miu, ia miu kata hada zahenia katiukatiu ni miu kua miu ta kristen lupu, na vuna na moge kua ia miu ta vatunga habuka miu ta hahada zahenia a Kristus.
22 Tavivine, miu longoria polea ke habu gogomiu, habuka kua miu ta lala miu kata lolongoria polea kana Paraha.
23 Na vuna tamohane ia na bakani gona tavine habuka kua a Kristus ia na bakana Sios, na Sios ia na livuhani Kristus, kua ia mule ti pele mulehia.
24 Habuka za kua na Sios e lolongoria polea ke Kristus, ia tavivine ve dia kata lolongoria polea ke habu gogodia na goloa laveve.
25 Tamomohane, kete kukulimiu matoto kiri habu gogomiu habuka kua a Kristus e kulina matoto kara Sios ki vala mulehia livuhana ki mate kirina.
26 A Kristus e vazuguvia na sios na naru kamana kana polea, kini katia kini klin. Ia e kubaraenia kini makia na sios kete tumonga ni kana za.

5:16 Kl 4.5. **5:19** Kl 3.16-17. **5:22** Kl 3.18; 1 Pi 3.1. **5:25** Kl 3.19; 1 Pi 3.7.

27 Ia kati baraenia kete katia na Sios ni mata muli matoto, beta matoto molumolu vona, o tileu vona, o muku kamahi na livuhana, palaka e tumonga ki beta matoto goloa zaha vona.

28 Tamomohane kete kulidia matoto kiri habu gogodia tavivine, habuka kua e lala kete kukulidia matoto kara livuhadia mule. Kaka kua e kulina matoto kiri gona tavine, ia e vatunga habuka ia e kulina kirina mule.

29 Na vuna beta kaka katiu ni lala kete zazaha kara livuhana mule, palaka e lala kete vavanga kemikemihia matoto ki lala kete hada poto papa matoto vona, habuka kua a Kristus e lala kete kakatia na Sios,

30 na vuna tolu ia na dihudihuri livuhana.

31 Habuka kua na polea kana Paraha e tania, "Ia na vuvuna kua na tamohane da e vatia tamana kamani titinana ki vaidodo kamani gona tavine, hiro kene kara kaka katiu za."

32 Na barikikia kua e vatunga kavakava na lohoihoia kua e paritigi na polea kana Paraha, hau mule ta lohoia ia e popole ni Kristus kamana Sios.

33 Palaka na lohoihoia kua ia kete vano ve kirimiu ve. Tamomohane laveve kete kulidia matoto kiri habu gogodia tavivine, habuka kua e lala kete kukulidia kiridia mule, tavivine laveve dia kata hada zahenia habu gogodia tamomohane.

6

6.1-4 A Pol e vala polea ni kapirupiru kamani habu tamadia kamani habu titinadia

1 Kapirupiru, miu ta ke Kristus, kubarae, kamiu galanga ia miu kata longoria polea ke habu tamamiu kamani habu titinamiu miu na muri vona, na vuna ia e mahoto moge kua.

2 Na lo e tani barae, "Miu hada zahenia habu tamamiu kamani habu titinamiu." Ia na lo kua kena muga a Vuvu e vala kamana mapamapanga.

3 E mapamapa ki tani barae, "Kua miu na muri na lo kua, goloa laveve kena miu ta katia ia da e bele papa matoto, miu ka mia ki havarau ve na garigari."

4 Habu tamani kapirupiru, miu kati kemihia ni habu tutumiu, tabarae miu na katidia magalidia ni varitihi kirimiu. Palaka miu vala polea ni dia miu ka ratahi kemikemihidia na polea kana Paraha.

6.5-9 A Pol e vala polea ni voravora kamana kadia tubu kamahi

5 Miu voravora, miu longoria polea kana kamiu tubu kamahi bukuna vulovulo. Miu hada zahenidia matoto, miu ka kuahi matoto tabarae miu na vavairohia magalidia. Boto laveve miu lolohoia miu kata kakatia galanga kemi za. Balika kua miu ta lala miu kata lolongoria polea ke Kristus.

5:31 Stt 2.24. **6:1** Kl 3.20. **6:2** Kis 20.12; Lo 5.16. **6:4** Kl 3.21. **6:5** Kl 3.22-25.

6 Miu longoria kadia polea,
tabarae miu na hadavidia
dia ta hahadavimiu, miu
na katia moge kamahi kua,
habuka dia kata hadavimiu,
dia na hilohilo ni miu.
Palaka miu katia moge
kamahi kua, habuka miu
na voravora ke Kristus, miu
ka lala miu kata mumuri
na lohoihoia ke Vuvu na
polokomiu laveve.
7 Miu katia kamiu galanga
kamana hilohiloa, miu lo-
hoia habuka miu ta kakatia
kamiu galanga kena, ia miu
ta vovora na Paraha, beta ni
na kaka bukuna vulovulo.
8 Na vuna miu ta lala
habuka na Paraha ia da
e kadea manumanu laveve
na galanga kemikemi laveve
kena dia ta kakatia, ia vata
kua ta kaka ni vora vetanga
katiu o kua beta ni vovora na
kaka katiu.
9 Tubu kamahi, miu gala
papa ve na kamiu vora-
vora kamahi. Tabarae miu
na vavakuahinidia, na vuna
miu ta lala habuka, kaka kua
ia e kadia Tubu ki kamiu
Tubu ve kua e heta na la-
gato, ia e lala kete sisikelnia
manumanu laveve na sikel
katiu papa za.

6.10-20 Kristen kamahi dia kata balika soldia kamahi

10 Kata vahozovi barae-
nia kagu polea, dama laveve
ia miu vatia na matuhanga
kana Paraha kua e matuha
matoto, ni vabadanganimiu
miu na matuha.
11 Miu zohoria kamiu
zohozohoa kara varihubia
kena a Vuvu e vala ni miu,
kete dangea miu kata madi
ni bada na vairukua kamahi
ke Satan.
12 Na vuna beta tolu na
vavarihubi kamana manu-
manu bukuna vulovulo,
palaka tolu ta vavarihubi
kamana vuvu zahazaha
kamahi, kamana gavman
kamahi kara rodo kua heta
na mariaba, kamana vuvu
laveve bukuna vulovulo kua
kadia matuhanga e kapou
matoto. Tolu ka vavarihubi
ve kamana vuvu laveve kua
dia ta matuha matoto na
palakalaka kua e heta na
mariaba.
13 Kubarae, miu zohoria
na zohozohoa kua a Vuvu
e vala ni miu, kua ta na
tau zaha ni lohu, da miu te
dangea miu keteni madi miu
na varihubi. Pale, kua ta
varihubia ni hozo, da miu te
ma madi bada.
14 Kubarae, miu madi
bada, miu ta zohoria na
polea matoto habuka lete na
votakamiu, kamana moge
kua e mahoto habuka na
kapa kua e taruha na korena
kaka kete karia korena,
15 miu tare miu kata vala
na Kalohua Kemi kua kete
katia manumanu magalidia
ni malugunia, dia na mia
papa kamana manumanu
laveve, miu zohoria moge
kua balika su na kabemiu.
16 Kamana goloa laveve
kara varihubia kua, ia miu
pelea ve na makina bilip
habuka bate, na bate kua ia
miu kata tizia na haroho kua
e dudulu na diaro kamahi
hana Kaka zaha.
17 Miu lohoia habuka a
Vuvu ti pele mulehimiu

6:9 Kl 4.1; Lo 10.17; Kl 3.25. **6:14** Ais 11.5; Ais 59.17. **6:15** Ais 52.7. **6:17** Ais 59.17.

kava. Na lohoihoia kua, ia miu kata zohoria na bakamiu habuka hate kua kete karia bakamiu. Miu ta pelea na bainat kana Vule Tumonga. Na bainat kua ia na polea ke Vuvu.

18 Miu lotu na dama laveve na matuhanga kana Vule Tumonga. Miu bada lotu, miu na hulenia a Vuvu na goloa kakei, kakei miu ta lohoia miu kata hulenia a Vuvu kirina. Ki kubarae, miu tatare, tabarae miu na hivu. Dama laveve miu lotu kara manumanu laveve ke Vuvu.

19 Miu lotu ve kirigu, habuka a Vuvu kete vala polea ni niau kata tania, kua ta na vukazia havagu kata pole, kete beta kata kuahi kata pole na vatunga kavakava na goloa kua e paritigi na poloka Kalohua Kemi.

20 A Vuvu mule ia e geriau kata tani kakava na manumanu na Kalohua Kemi kua, ia na vuvuna kua hau te kakarabus. Miu lotu kirigu a Vuvu kete kodoniau kete beta kata kuahi na tani kakava na Kalohua Kemi na manumanu.

6.21-24 A Pol e hulenia a Vuvu kete kati kemihia ni dia

21 A Tikikus, da e kalohu kamiu ki tani hoto ni miu na galanga laveve ta kakatia, miu kata lala ve habuka kagu mianga e kemi o betaka. A Tikikus ia na tazidolu kemi ki lala kete muri papa na galanga kana Paraha.

22 Ia kuza barae hau ka geria kete vano ni miu, ia kete kalohu hoto kamiu habuka hita te kuziha matoto, kete vatuharimiu ve.

23 Paleka a Vuvu, na Tamadolu kamana Paraha a Iesus Kristus, ni vala magali kemia na Kristen laveve ki vala ve maki kua kete kukulidolu kara kaka kamana bilip.

24 Paleka na mahariharia ke Vuvu ni vano ni miu laveve, nuhu kua e lala kete kukulimiu matoto kara kadolu Paraha a Iesus Kristus.

6:21 Ap 20.4; 2 Ti 4.12. **6:21** Kl 4.7-8.

Leta ke Pol kiri vuni Filipai

1.1-2 Na Leta ke Pol kiri vuni Filipai

1 Hau a Pol kamani Timoti, miro na vora ke Iesus Kristus, miro ta vala na pas kua ki vano ni miu laveve kua miu ta bilip ni Iesus Kristus ni Filipai, ki vano ve na kamiu pararaha laveve kamana nuhu kua dia ta vavamuga ni miu na lotua.

2 Mahariharia kamana magali kemia kua e pe ni Vuvu a Tamadolu kamana Paraha a Iesus Kristus, e vano ni miu.

1.3-11 A Pol e lotu ki hate motunia a Vuvu

3 Hau ta lala kata hahate motunia kagu Vuvu dama laveve kua kagu lohoihoia e pepelemiu.

4 Dama laveve kua ta lala kata lolotu kirimiu, ia ta lala kata lolotu kamana hilohiloa kapou.

5 Na vuvuna kua miu ta gagala lupu kamaniau na Kalohua Kemi, kilaka za kua na dama kua miu ta varivuvu miu ka bilip ki mule meni kua.

6 Hau ka lala matotonia kubarae, na kaka kua e varivuvunia na galanga kemi na polokomiu ia da e vahozovia matoto kana galanga na dama kua a Iesus Kristus kete vamule vona na vulovulo.

7 Ta hatunia kagu hatuhatua kirimiu e mahoto, na vuna hau polokogu kirimiu; ia vata kua ta karabus o kua ta vavarihubi na polea taraka Kalohua Kemi ka tatani kakava na Kalohua Kemi, na mahariharia ke Vuvu kirigu, ia e vano ve ni miu.

8 A Vuvu e lala ki hadavia polokogu habuka ia na hatuhatua ke Iesus Kristus za kiridolu kua e kakatiau ka hahatu kavu kirimiu.

9 Kagu lotua kirimiu e kubarae, na moge kua kete kukulimiu kara kaka, kete dopa kakapou ni miu, kamiu lohoi lalanga kamana hada lalanga na goloaloa kua e paritigi kete dopa matoto,

10 kete dangea miu kata hada lala goloa zia kua e kemi matoto, miu kata klin matoto kete beta matoto kamiu manaunaua ki vano ki mule na dama a Kristus ki vamule na vulovulo,

11 miu kata vonu matoto na haningana moge kua e mahoto matoto kua e pe ni Iesus Kristus. Manumanu ta dia na hada na moge kua ni miu, ia da dia te vavazahenia a Vuvu.

1.12-18 A Pol ti karabus, na kana karabus ti kodonia kini vabelenia na Kalohua Kemi

12 Habu tazigu, hau e kuligu miu kata lala kubarae, nazia kua e bele ni niau ia e bele kete katia na Kalohua Kemi ni dopa lalanga.

13 Ti kubarae, na gat laveve kua dia ta hahada poto na ruma kana king ia mai na manumanu laveve,

1:1 Ap 16.12. **1:13** Ap 28.30.

dia laveve dia te lala habuka hau ta karabus taraka kua ta popole ni Kristus.
14 Na vuna kua te karabus, ia ti vabadangania habu tazigu luba na Paraha kini beta dia ne kuahi, palaka dia te pole matuha na polea ke Vuvu.
15 E matoto, manumanu taza dia ta vavaketea na Kalohua Kemi na vuna dia ta hahada potiau dia ka lolohoia dia kata diditaduriau, palaka manumanu taza dia ta kakalohunia na Kalohua Kemi kamana magali kemia.
16 Nuhu kua dia ta kakalohunia na Kalohua Kemi kamana magali kemia, ia dia ta kakatia na vuna e kukulidia matoto kara manumanu, dia ka lala habuka hau te taruha ri na vuna hau ta vavaketekete na Kalohua Kemi.
17 Nuhu kamahi kena dia ta vavaketekete na manumanu ni Kristus na vuna e kukulidia, dia kata hahada zaheanga vona, beta ni habuka dia ta lohoihoi na manumanu, palaka dia ta kukubarae dia kata vala bizea ni niau na poloka karabus.
18 Palaka kete kuziha? Ia vata kua kadia lohoihoia e kemi o kua beta ni kemi, goloa kapou e kubarae, dia laveve dia ta vavaketekete na hizani Kristus. Ia na vuvuna za kua hau da te ma hihilohilo.

1.19-26 A Pol e lohoia kete ma mamahuri ni kodonia a vuni Filipai

19 E limoha, hau da ta ma ka hilohilo na vuna ta lala dama laveve miu ta lolotu miu ka huhulenia a Vuvu kete kodoniau, ia mai na vuleni Iesus Kristus e lala kete vatuhariau. Na dala kua za ia da a Vuvu e kodoniau ka gotala mule na karabus.
20 Ta kuahi kubarae, tabarae na katia goloa zaha katiu kua ta na puae vona, palaka e kuligu kata bada, meni kua, habuka kua ta lala kata kakatia dama laveve. Kua ta na mate o na ba mamahuri, goloa laveve ta kakatia ia da e vazahenia hizani Kristus za.
21 Kagu lohoihoia e pebarae. Kua ta na ba mamahuri, ia da ta ba mimia kamani Kristus. Kua ta na mate, ia da a Vuvu e vala goloa mata muli matoto ni niau.
22 Kua ta na ba mamahuri ia da ta kodonia manumanu luba. Palaka kata tani ziha, kata ma mamahuri o kata mate? Beta na lala vutuhia.
23 Kagu lohoihoia e rua. Ta lohoia e dopa ki kemi kata mate na zahe mia kamani Kristus,
24 palaka ta hatunia e dopa ki kemi kamiu kua kata ma mamahuri.
25 Hatuhatua kua e katiau ka vaka maroro kubarae, hau beta kata mate, da ta ma mia kata gala kamamiu kata kodonimiu kamiu bilip ni dopa bada dama laveve miu kata hilohilo.
26 Kubarae ta na mai na lohu mule ni miu, da miu te dopa hilohilo ni niau miu kene vazahenia hizani Iesus Kristus.

1.27-30 A Vuvu e kati kemihia ni vuni Filipai ki vatia dia ka luga bizea

27 Palaka ia vata kua ta
nazia ni bele kirigu, kamiu
vavananga ia kete mahoto
miu kata mumuri matoto
na Kalohua Kemi ke Kris-
tus. Pale, kua ta na mai
hadavimiu o kua tani beta
na mai hadavimiu kua na
longoria za kamiu moge, hau
da ta lala habuka miu ta
magali katiu miu ka madi
bada, kamiu lohoihoia ki
katiu papa miu ka gagala
lupu miu kata vabadangania
manumanu dia kata bilip na
Kalohua Kemi.
28 Tabarae matoto miu na
kukuahinia nuhu kena dia
ta zazaha kirimiu. Dia
ta kukubarae kena ki va-
vatunga kakava mulehia ni
dia kubarae, a Vuvu da e
vairohidia. Palaka miu da a
Vuvu e vaikoli kirimiu.
29 Na vuna a Vuvu ti kati
kemihia ni miu kini vatia
miu kene kakatia galanga ke
Kristus. Beta ni katia miu na
bilip za ni Kristus, palaka e
vatia ve miu ka luga bizea ve
na hizani Kristus.
30 Na vuna muga miu
ta hadavia habuka hau ta
vavarihubi na polea, miu ka
longoria kua habuka ta ba
vavarihubi za. Kubarae, miu
ve miu luga bizea na vuna
miu ta kakamaniau na var-
ihubia kua ve.

2

2.1-4 Tolu kata mia papa kamana manumanu motu tolu na kati kemihia ni dia

1 Karae kua na kamiu
lupua kamani Iesus e
lala kete vavatuharia
polokomiu? Karae a Iesus e
lala kete kakatia magalimiu
ni malugunia na vuna kua
ia e lala kete kukulina
matoto kirimiu? Karae miu
ta vavana na hatuhatua
kana Vule Tumonga? Karae
lohoromiu e lala kete
zazaha na kaka miu na
mamaharidia?
2 Tani kubarae, pele kamiu
lohoihoia kete katiu papa,
miu kata magali katiu,
kete kulimiu matoto kara
katiukatiu ni miu, miu na
magali katiu na galanga
laveve, hau kata dopa
hilohilo matoto.
3 Tabarae miu na lolohoi
kirimiu mule miu na kakatia
goloa kua miu kata vavaza-
hezahenia hizamiu vona.
Beta. Miu vavazihozihon-
imiu mule miu na hadavia
kaka motu habuka ia e dopa
ki kemi dopa ni miu.
4 Tabarae miu na hahada
pati kara kamiu goloaloa
kamana kamiu mianga pa
za, palaka miu kata lohoia
manumanu motu miu na
hada poto na kadia goloaloa
ve.

2.5-11 A Kristus ia vavazihozihonia, kubarae a Vuvu kini vazahenia

5 Kamiu lohoihoia ia kete
balika kena ke Iesus Kristus:
6 Miu lohoia, a Iesus ia
a Vuvu matoto, palaka beta
ni tania habuka ia e baliki
Vuvu.
7 Palaka e kati mulehia
ki kara kaka vetanga, kini
habuka vora vetanga, kini
valohua kini balika kaka kua
habuka tolu.
8 Na vuna ia ti balika kaka,
ia ti vazihoni mulehia kini
longoria polea kete mate, ia
kini haveanga ia na kruse!

1:30 Ap 16.19-40.

9 Kubarae, a Vuvu kini
vamiania na palaka kua e
heta matoto na lagato, ia kini
vala hiza katiu vona kua e
dopa ki kapou livutia hiza
laveve,
10 kubarae na hizani Iesus
goloa laveve kamana manu-
manu laveve na lagato, ia
mai na vulovulo ia mai na
taura garigari, da dia ta lotu
vona,
11 manumanu laveve ka-
mana goloa laveve da dia ta
tani kakava habuka a Iesus
Kristus za ia na Paraha, ia ki
vala glori ni Tamana a Vuvu.

*2.12-18 Tolu kata mia ba-
lika laet na pidaka manu-
manu*

12 Kubarae, habu tazigu,
habuka kua miu ta lala miu
kata lolongoria polea miu
ka mumuri vona, kubarae,
kua tani beta hau kamamiu
o kua hau na kamamiu, ia
miu kata bada, na vuna
a Vuvu ti pele mulehimiu
kava, kubarae miu kuahi
matoto, miu na bada gala
miu kata pelea na presen
kua ia ti makia kamiu.
13 Na vuna, ia a Vuvu za
kena e gagala na polokomiu
ki vala na hatuhatua ni
miu, miu kata longoria kana
polea ki vala matuhanga ni
miu, miu kata kakatia moge
kua ia e lala kete kukulina
kirina.
14 Miu katia goloa laveve
kamana magali kemia, miu
vata pole toria, miu vata
vaigegea,
15 kete beta kete padoa
polea kirimiu, kamiu moge
kete mahoto matoto. Miu
habu tutuni Vuvu, kete beta
kete parua miu kata katia
goloa zaha katiu. Miu kata
kalageru balika vitovito na
pidaka manumanu kua dia
ta mimia na rodo ki beta
moge kua e mahoto ni dia ki
beta kadia lohoihoia.
16 Miu poto bada na polea
kua e vala mahuria, kete
vano na dama kua a Iesus
Kristus kete bele mule vona,
hau da te hilohilo ni miu na
vuna, ia e balika ta rorovo
na varikapia ki beta na lus,
kagu galanga ki beta ni vano
veta.
17 Palaka ia vata kua ta
lala habuka da dia ta va-
likiria topogu dia ka opa
vona balika vaen na huduna
kamiu galanga kua miu ta
bilip miu ka kakatia. Hau da
ta hilohilo za. Da ta hilohilo
kamamiu.
18 Miu ve miu kata hilohilo
kamaniau.

*2.19-24 A Pol e tania kete
geria a Timoti kiri Filipai*

19 Hau ta vaka maroro na
Paraha a Iesus, kubarae da
pitu papa kene geria a Tim-
oti kini vano ni miu. Tani
vamule ia ti kalohunia nazia
kua miu ta kakatia, hau kata
hilohilo.
20 Hau ti beta ve kaka katiu
balika ia kamaniau. Ia e lala
kete mamagali katiu kama-
niau ki lala kete vala poloka
laveve kete kokodonimiu.
21 Na vuna manumanu
laveve dia te lolohoi kiridia
mule, dia kene gagala dia
keteni kokodoni mulehidia
za, ti beta dia ne gagala na
galanga ke Iesus Kristus.
22 Palaka miu te lala na
galanga kemi kua a Timoti e

2:10 Ais 45.23. **2:15** Lo 32.5.

kakatia, na vuna ia e gagala habuka hau tamana matoto, ki kodoni kemikemihiau matoto na galangana Kalohua Kemi.
23 Kubarae, ka lohoia, kua ta na lala vutuvutuhia kagu kotoa, ia mai nazia matoto da e bele ni niau. Pale, hau te geri tapunia ia vano ni miu.
24 Hau ta vaka maroro na Paraha habuka da hau mule ta mai ni miu.

2.25-30 A Pol e tania kete geria a Epafroditus ni vano kiri Filipai

25 Palaka ta lohoia kata geria a Epafroditus ni vano ni miu. Ia na tazigu ki ruagu kua e kokodoniau miro ka vavarihubi. Miu ta geria kete kalohu kagu, ni kodoniau.
26 E wari matoto na vuna kua miu ta longoria habuka e mazahitia. Ki kulina matoto kete hadavimiu.
27 E matoto e mazahitia, pitu papa ni mate. Palaka a Vuvu e maharia, a Vuvu ki mahariau ve, na vuna beta ni kulina kata luga bizea katiu ve na huduna bizea kua te luluga kava.
28 Ki kubarae ki kuligu matoto kata geria ni vano ni miu, habuka miu kata hadavi mulehia, miu kata hilohilo, kete beta hau kata ma lolohoi vuvu marata ni miu.
29 Miu koi taduria na hizana Paraha kamana hilohiloa kapou, miu na hada zahenia na nuhu mata baraerae kua,
30 na vuna pitu papa ni mate na galanga ke Kristus, beta ni lohoi kirina mule, e lohoi vuvunia galanga kua miu ta vala vona kua kete kodoniau.

3

3.1-11 Kaka e bilip ni Kristus, ia a Vuvu da e kohania ia na kaka mahoto matoto

1 Kata vahozovi baraenia kagu polea, habu tazigu, miu hilohilo na Paraha! Beta na hatunia ni vitiha ni niau kua kata vapolupolu vano ni miu na tani mulehia polealea kamahi kua muga te tania ni miu. Na polea kamahi kua ia kete kodonimiu.
2 Miu lohoimiu na kauaua kamahi kena, nuhu kena dia ta lala dia ta kakatia moge zahazaha, nuhuta kiki tereterea na livuhana kaka, dia ka tatania habuka kete vatomutomuhamiu a Vuvu ni pele mulehimiu.
3 Na vuna tolu ia nuhu kua tolu ta tomutomu matoto, tolu nuhu kua tolu ta lolotu na matuhanga kana Vule Tumonga ke Vuvu, tolu ka lala tolu kata vavazahenia hizani Iesus Kristus. Tolu ta lala goloa kua manumanu dia ta lala dia kata kakatia na livuhadia, mara beta ni kodonidia.
4 Palaka kua goloa kua tolu ta kakatia na livuhadolu ni dangea kete kodonidolu, hau da ta vinim manumanu laveve kena dia ta lala dia kata babada na goloa kua dia ta kakatia na livuhadia. Na vuvuna e kubarae.

3:5 Ro 11.1; Ap 23.6; 26.5.

5 Kilaka kua a titinagu e
valohiau, na dama e polo-
tolu muri vona, hau ta vato-
mutomuha, hau ta kaka Is-
rael matoto. Hau na zukani
Benjamin, hau kagu pole
matotoa, ia Hibru. Hau ka
bukuna kabu ke vuni Parisi.
6 Hau ta vinim manumanu
laveve na vairovairoa na
Sios. Kua manumanu dia na
muri na lo dia na sikelniau
kamana lo, da dia ta hada
habuka hau ta kaka mahoto
ki mara beta kaka katiu ni
paria habuka ta katia goloa
zaha katiu.
7 Hau muga ta lohoia ka
tania na goloaloa kamahi
kua ia dia na goloa matoto
ki goloa kapou, palaka kua
te hadavia habuka dia na
goloa vetanga za na vuna na
galanga kua a Kristus ti katia
kava.
8 Ki vano ve, hau beta na
popole na maki ke vuni Iuda
za, beta. Na vuna kua hau
te lala kagu Paraha a Iesus
Kristus, ka hadavia habuka,
hada lalanga kua, ia goloa
matoto. Goloa kemikemi
laveve bukuna garigari ia ta
hadavia habuka, goloa ve-
tanga za. Hau e kuligu
kata muri ni Iesus Kristus za,
kubarae kene zuka tapunia
goloaloa laveve, kene paho
poto za ni Kristus,
9 kete parua hau na poloki
Iesus. Beta na parakilania
kata kara kaka mahoto na
vuna kua ta mumuri na lo,
palaka kata kara kaka ma-
hoto na vuna kua ta bilip
ni Kristus. Tolu ta bilip ni
Kristus, a Vuvu mule kini
kohanidolu, kaka kua e ma-
hoto.
10 Hau e kuligu kata lala
a Kristus. Kilaka kua ia e
mahuri mule na matea, ia
e pelea matuhanga kapou,
ki kuligu kata lala kana
matuhanga kua. E kuligu
kata luga bizea habuka kua
ia e luga. Kata hatunia na
lala ia e hatu zingania kilaka
kua ia e mate,
11 hau ka vaka maroro
habuka da ta valamari
muleha na matea habuka ia.

3.12-21 A Pol e lala kete rovo matuha matoto kete bele na mak

12 Hau beta na tatania
habuka te pelea kava na
moge ke Iesus kene kara
kaka mahoto matoto. Palaka
hau ta bada matoto kata
poto bada na moge ke Kris-
tus, habuka kua a Kristus ia
e poto bada matoto ni niau.
13 Habu tazigu, hau kua
beta na tatania habuka kava
te pelea na moge ke Kristus.
Palaka goloa katiu kua ta
kakatia ia kua: Hau kata
lohoi bala nazia kua kava ti
vano, kene bada gala kara
nazia kua e ba mamai.
14 Kubarae hau ka rorovo
matuha matoto kata bele na
palaka kua kata pelea prais
vona. Na vuna na galanga ke
Iesus Kristus, a Vuvu ti koko-
haniau kata zahe na mia
papa kamana.
15 Tolu laveve kua tolu
te matuha kava na poloka
kadolu bilip, ia kadolu lo-
hoihoia kete balika kua ta
tatania. Palaka kua taza ni
miu kamiu lohoihoia ni beta
ni habuka hita taza, pele a

3:6 Ap 8.3; 22.4; 26.9-11.

Vuvu da e katia ki kavakava kirimiu.
16 Goloa katiu za tolu kata katia ia tolu kata poto bada na nazia kua kava tolu te pelea.
17 Habu tazigu, miu kata mumuri na kagu moge. Miu muri papa ve na moge kana nuhu kena dia ta lala dia kata mumuri na moge kena hita ta vatunga ni dia muga.
18 Na vuna habuka muga kua ta lala kata tatania ni miu boto luba, kua liukugu na matagu ka tatani mulehia polea kua, manumanu luba hadia vagi matoto ia na kruse ke Kristus.
19 Dia ta mumuri na kadia hatuhatua na livuhadia, kadia hatuhatua kua kini kara kadia vuvu. Dama laveve kadia lohoihoia ia kara goloaloa kara vulovulo kua, ki lala kete kukulidia matoto dia kata kakatia moge kua kara puaea. Nuhu kua dia ta lala dia kata kukuza barae, ia da dia ta golugolu za.
20 Palaka tolu kua ia tolu kata mia habuka manumanu bukuna lagato. Tolu ka guguria na kaka kua kete pe na lagato ni ziho ni kade mulehidolu, ia a Iesus Kristus.
21 Na kana matuhanga mule a Kristus da e hada na goloaloa laveve, ia ki pokizia livuhadolu vetanga kua bukuna vulovulo, livuhadolu ki mata muli matoto balika livuhana.

4

4.1-9 E kemi tolu kata magali katiu kamana hilohiloa tolu na pelea lohoihoia pa

1 Habu tazigu, ia kubarae miu kata madi bada na Paraha. Hau e kuligu matoto kirimiu lohorogu ki zaha ni miu. Miu ta habuka goloa mata muli kua ta gala kirina ka vinim ka pelea, ka lala kata hilohilo matoto ni miu.
2 A Yuodia kamani Sintike mo longoria, ta hulenimoro na hizana Paraha mo kata magali katiu.
3 Hau ka huleniho ve tazigu matoto kua to ta rua gagala, kodonia tavine rua kena. Hiro ta gala kamaniau na Kalohua Kemi, kamani Klemen ia mai dia habu tamaninikigu laveve kua hita ta lupu gagala, hizadia laveve ti vapolunganga na poloka buk kara mahuria.
4 Miu hilohilo dama laveve na Paraha. Kata tani mulehia: Miu hilohilonia!
5 Miu valugilugimiu, manumanu laveve kete hada kamiu moge kua. Miu lohoia, kozo Paraha keteni vamule.
6 Tabarae miu na lolohoi vuvu na goloa katiu, palaka miu lotu miu na hulenia a Vuvu na goloa laveve. Miu hate motunia Paraha.
7 Kua miu na kati baraenia, da miu ta hatunia na magali malugu ke Vuvu, na magali malugu kua e dopa ki kemi matoto, kado lohoihoia mara beta ni dangea kete lohoi lala. Kana magali malugu kua da e hada poto na polokomiu kamana kamiu lohoihoia na poloki Iesus Kristus.

3:17 1 Ko 4.16; 11.1.

8 Pale, habu tai, miu kakatia moge kua e matoto, moge kua e kemi, moge kua e mahoto, moge kua beta ni mata hilehilea, moge mata mulimuli, moge kua kaka e hada ki kemi, moge laveve kua e kemi matoto, moge laveve kua manumanu dia ta hada dia ka hilohilo vona.
9 Nazia kua kava te sikulnimiu vona, o miu ta pelea ni niau o miu ta longoria ta tania ni miu, o kua miu ta hada hau ta lala kata kakatia, ia miu kata kakatia. Pale, a Vuvu kua e lala kete vala magali malugu ia da ti kakamamiu.

4.10-23 A Pol e hilohilo matoto ni vuni Filipai kua dia ta vala polopolo kirina

10 Hau ta hilohilo matoto na Paraha habuka miu te lohoi mulehiau. E limoha e lala miu kata lolohoi ni niau, palaka ki beta dala miu kata vatunga kamiu hatuhatua kirigu.
11 Beta ni habuka e kukuligu goloa ka tatani barae, beu, hau kava te lainia kua kata valugiau dama laveve ka hatu taduria za goloa ki beta na lala kata popole tori.
12 Ia vata kua beta matoto kagu goloa, o kua kagu goloa vona hau beta na lala kata lolohoi vuvu. Ia vata kua hagu haninga vona o kua beta hagu haninga o kua kagu goloa vona o beta kagu goloa, ia hau beta na lala kata lohoi vuvu.
13 A Kristus ia e lala kete kokodoniau ki lala kete vavala matuhanga ni niau kata kakatia goloa laveve.
14 Palaka ta hate motunimiu na moge kua miu ta katia ni niau, kua miu ta kodoniau. Na vuna miu ta hatu lala habuka e kulimiu miu kata kodoniau kua hau ta luga bizea ka mimia.
15 Ki vano ve, miu vuni Filipai miu ta lala kubarae, kilaka kua ta varivuvu ka vala Kalohua Kemi, kilaka kua ta pe Masedonia, beta sios katiu ni kamaniau ni vala goloa kete kodoniau, ia miu za.
16 Kilaka kua hau ni Tesalonaika, ia miu ta ma vavala goloa kete kodoniau, kua ti vano kini beta goloa ni niau.
17 Beta ni habuka ta kakaze kagu goloa, ka huhulenimiu miu kata vala goloa ni niau, palaka hau e kuligu kamiu moge kemi kete bele kavakava a Vuvu kete kademiu vona.
18 Hau kava te pelea kadoagu, te kado maratanga kava; ti beta na sot na goloa katiu, a Epafroditus e vala na presen miu ta vala ni niau. Kamiu presen kua, ia habuka presen kua e hubi papa matoto, kua a Vuvu e kulina kirina ki hilohilo vona.
19 Kagu Vuvu da e pelea goloa mata mulimuli laveve na poloka glori ke Iesus Kristus ki vala na nuhu ke Iesus. Kubarae ia da e vala ni miu goloa laveve kena miu ta sot vona.
20 A Vuvu ia a Vuvu ki Tamadolu. Tolu kata vavazahenia hizana dama laveve.

4:16 Ap 17.1. **4:16** 2 Ko 11.9. **4:18** Kis 29.18.

Ia Limoha.

4.21-23 A Pol e vala dama kemi ni vuni Filipai

21 Vala kagu dama kemi
na manumanu laveve kua
dia ta bilip ni Iesus Kris-
tus. Habu tazidolu kua ka-
maniau ve dia ta vala kadia
dama kemi ni miu.
22 Manumanu laveve ke
Vuvu ri, dia ta vala kadia
dama kemi ni miu, nuhu kua
dia ta lala dia kata gagala
na poloka ruma ke Sisar, e
kulidia matoto dia kata vala
kadia dama kemi ni miu.
23 Na mahariharia kana
Tubu a Iesus Kristus ia e
kamana vulemiu. Ia limoha.

Leta ke Pol kiri vuni Kolosi

1.1-2 A Kristus ia na Paraha kara goloaloa laveve, mianga pa kamana mogemoge ke Vuvu ia e vonu vona

1 Hau a Pol, na apostel ke Iesus, na lohoihoia ke Vuvu mule ia ki makiau kata kara kana apostel. Miro tazidolu a Timoti miro ta vapolungania pas kua.

2 Ki vano ni miu manumanu ke Vuvu, habu tazigu kua miu ta bilip ni Iesus ni Kolosi:

Paleka a Vuvu Tamadolu ni maharimiu ni vala magali malugu ni miu.

1.3-8 A vuni Kolosi dia ta bilip matoto ni Iesus

3 Dama laveve kua miro ta lolotu kirimiu, miro ta lala miro kata hate motunia matoto a Vuvu, Tamana kadolu Paraha a Iesus Kristus,

4 na vuna kua miro ta longoria kamiu bilip ni Iesus Kristus, ia mai ve kua e lala kete kukulimiu kara manumanu laveve ke Vuvu.

5 Miu ta bilip ni Iesus Kristus kubarae ki lala kete kukulimiu matoto kara manumanu ke Vuvu, na vuna kua miu ta longoria na matotoka polea, miu kene taruhia kamiu vaka maroroa heta na lagato, na matotoka polea kua, ia na Kalohua Kemi,

6 kena kava ti mai ni miu. Na malala laveve na vulovulo na Kalohua Kemi kua ti taruhia paleka kini gagalulu na poloka manumanu, habuka kua ti gagalulu ve na polokomiu, kilaka pamuhi kua miu ta varivuvu miu ka longoria polea kua, miu ka lohoi lala na mahariharia matoto ke Vuvu.

7 A Epafras ia na kaka kua hita ta gala lupu hita ka vovora ke Kristus, e kulimiro matoto kirina, ia ti pelea mudimiro kini vaketehimiu na Kalohua Kemi miu kene lala. Ia e lala kete kodoni kemikemihimiu ki lala kete mia bada matoto na galanga ke Kristus.

8 Ia e kalohunia ni miro na kamiu moge kua e lala kete kulimiu matoto kara manumanu ke Vuvu, moge kua na Vule Tumonga e vala ni miu.

1.9-14 A Pol e lotu ni Vuvu kete vatuharia a vuni Kolosi

9 Kubarae, kilaka za kua miro ta varivuvu miro ka longoria kamiu moge kemikemi kua, beta miro na hivu miro kata lolotu miro na huhulenia a Vuvu, habuka miu kata dopa lala na lohoihoia kemi ke Vuvu. Na Vule Tumonga ve kete vala kana lohoihoia kemikemi kamana hada lalanga ni miu, kete vonu matoto na polokomiu.

10 Miro ta lolotu barae, miu kata vavana na moge kua e lala kete vavazahenia a Vuvu, ia kete hilohilo na kamiu moge. Miu kata kakatia galanga kemikemi, miu kata dopa lala a Vuvu, kamiu hada lalanga ni Vuvu kua, kete dopa kapou,

1:7 Kl 4.12; Fm 1.23.

11 na matuhanga kapou
matoto ke Vuvu, ia kete
vabadanganimiu vona miu
kata madi bada miu na luga
bizea, miu na valugimiu miu
na guru kara tau kara bizea
kena kete kakava, miu kata
hilohilo,
12 miu na hate motunia
a Tamadolu. Ia, ia kua ti
katimiu miu kene kakatia
moge kemikemi, kini nap
miu keteni pelea ve na goloa
mata mulimuli kua a Vuvu
ti vaida kete vala na kana
manumanu na poloka king-
dom kara laet.
13 Na vuna ia kava ti
vaikoli kiridolu kini pele
mulehidolu na limana king
kara rodo kini peledolu vano
hoho na kingdom ke Tuna
kua ia e kulina matoto ki-
rina.
14 A Tuni Vuvu kua, e kado
mulehidolu na topona, ki lo-
hoi bala kadolu manaunaua
kamahi.

1.15-23 A Pol e popole na maki ke Kristus kamana kana galanga

15 Beta tolu na dangea tolu
kata hada a Vuvu, palaka
a Tuni Vuvu ia e vinaki
Vuvu matoto. Ia na Tuna
muganga. Ia ki hada na
goloaloa laveve kena a Vuvu
e katia ki bele.
16 Na limana kapiru kua
za, a Vuvu e katia goloaloa
laveve kua e heta na lagato
ia mai ve ri na garigari.
Ia ki katia ve goloaloa kua
tolu ta hahadavia, mai ve
na goloaloa kua mara beta
tolu na hadavia. Habuka
king kamahi, kamana
gavman kamahi, kamana
engel kamahi kua kadia
matuhanga e kapou matoto,
ia mai na vuvu kamahi
kamana goloaloa laveve
kena kadia matuhanga vona.
Ia e katia na goloaloa laveve
kua ki bele, dia kata kana.
17 Kua ma beta goloa katiu
ni bele, ia kava ia ti bele. Ia
ki katia goloa laveve dia ka
mia papa dia ka mia lupu.
18 Ia na bakana sios, na
sios ia na livuhana. Ia mule
ia na vuvuna mahuria kara
sios ia na kaka kua e muga
ki mahuri mule na matmat,
kuza barae ia mule da ia
e vamuga ki kara bakana
goloaloa laveve.
19 A Vuvu e kulina kana lo-
hoihoia kamana kana moge
laveve kete ngoro na poloka
kapiru kua, kubarae a Vuvu
mule kini vavonuhia matoto
poloka kapiru kua.
20 Kubarae, na kapiru kua
za a Vuvu ti vatia kini mate
na kruse topona kini maliki
kete katia goloaloa laveve
na lagato ia mai na garigari
ve dia kata magali katiu ka-
mani Vuvu.
21 Muga miu ta pe zauzau
ni Vuvu, na polokomiu ve
ia miu ta lohoia a Vuvu ia
na hamiu vagi, na vuna kua
miu ta kakatia moge zahaz-
aha.
22 Palaka a Iesus kavanga
ti mate na kruse, na moge
kua za, ia a Vuvu ti katia miu
kene magali katiu kamana.
E kati baraenia kete pelemiu
miu na mai vona, kete ka-
timiu miu na tumonga kete

1:14 Ef 1.7. **1:18** Ef 1.22-23. **1:20** Ef 2.16.

beta kete paria goloa zaha katiu ni miu kete beta kete padea polea kirimiu vona.

23 Palaka kua, miu bada na kamiu bilip, miu na madi bada matoto. Tabarae goloa katiu ni harehimiu miu na vatia mogepa bilip na matuhanga kana Kalohua Kemi kua miu te longoria kava. Hau, a Pol, hau ta kara vora kana Kalohua Kemi kua, hita ta tatani kakava na manumanu laveve na vulovulo.

1.24-29 A Pol e kodonia vuni Kolosi

24 Hau ta hilohilo za kata luga varitihia kua kata kodonimiu. Hau ki kuligu kata kodonia na sios ke Kristus, na sios ia na livuhani Kristus mule. Bizea kua a Iesus e luga kete kodonia sios ma beta ni hozo. Na varitihia kua ta luluga na livuhagu mule, ia ta lohoia kata luga kata vaporihia na varitihia kua a Kristus e hatunia.

25 A Vuvu mule e makiau kata kara vora kana sios, kata kodonimiu. Kagu galanga ia kata tani kakava matotonia na polea laveve ke Vuvu,

26 kua variravarira e litigianga ki ngongoro paritigi, manumanu ki beta dia na lala. Palaka kua kava ti vatunga kakavanga na manumanu ke Vuvu kava.

27 A Vuvu ti vatunga kakava na polea paritigi na kana manumanu dia kene lala baraenia habuka, polea kua ia e kemi matoto, ki kemi kete kodonia manumanu kua beta dia na lala a Vuvu. Polea paritigi kua e kuza barae, a Iesus ia na polokomiu, miu ka guguria kete lohu ni pelemiu, miu na zahe miu na pelea goloa mata mulimuli matoto.

28 Hita ta lala hita kata vavala na Kalohua Kemi ke Kristus na manumanu laveve. Hita ta lala hita kata muri na lohoihoia kemi hita ka sikulnidia vona. Hita ta lala hita kata vala polea matuha ni dia hita ka vavakilala kadia. Na vuna e kulihita dia kata kara Kristen kua dia ta nap dia kata madi ni bada, ni nap hita kata peledia dia na zahe ni Vuvu.

29 Ia na lohoihoiana za kua ka lala kata gagala matuha matoto, ta gagala kamana matuhanga kua a Kristus e taruhia na polokogu.

2

2.1-5 Tolu kata bilip matuha tolu kata pala katia vairukua

1 Hau e kuligu miu kata lala habuka ta gala matuha matoto kata kodonimiu ia mai na manumanu kamahi kua na sios ni Laodisia, ia mai ve na manumanu ve kua ma beta dia na hadavia matagu.

2 Hau ta kakatia galanga kua kete katia polokomiu ni bada, kata katimiu ni kukulimiu matoto kara manumanu ke Vuvu miu na magali katiu kamadia. E kuligu miu kata pelea lohoihoia kemi, kamiu bilip kete matuha. E kuligu miu kata lala na vuvuna polea ke Vuvu kua e paritigi. A

Kristus ia na vuvuna polea ke Vuvu kua e paritigi.

3 Hada lalanga laveve ia mai ve na lohoihoia mata mulimuli laveve ke Vuvu, ia e vonu matoto ki ngoro paritigi na poloki Iesus Kristus.

4 Hau ta tatania polea kua na vuna beta ni kuligu kaka katiu kete pade rukimiu na polea katiu, ni tania habuka hau ta tania polea kena.

5 Ia vata kua habuka beta hau ra kamamiu, polokogu ia ra kamamiu. Hau ka hilohilo habuka miu ta vavana papa matoto kamiu bilip ni Iesus, e bada.

2.6-15 Tolu kata vaidodo kamani Kristus tolu na pelea laep matoto

6 Ki kubarae, kava miu te pelea a Iesus Kristus habuka kamiu Paraha, ki kubarae miu vavana lupu kamana.

7 Miu madi matuha vona, balika hai kua e taruhia voraka ki ziho kara garigari ki madi bada, ia mai ve miu balika ruma kua e habata na huduna huduhudu kua e bada. Miu bilip matuha na Kalohua Kemi kua hita ta sikulnimiu vona. Dama laveve miu hahate motunia za a Vuvu.

8 Miu lohoia tabarae kaka katiu ni vala polea vairuku kamana lohoihoia kua beta ni matoto ni miu ni katimiu miu na karabus na kana lohoihoia. Manumanu kena, dia ta lala dia kata pepelea na mogemoge ke habu tubudia kamana hatuhatua kana vuvu kamahi kua dia ta bosim na goloaloa bukuna mariaba kamana vulovulo. Manumanu kena, beta dia na lala dia kata mumuri na lohoihoia ke Kristus.

9 Miu ta lala a Iesus ia na livuhana ia habuka tolu kua, palaka na laep ke Vuvu ia e vonu matoto na poloka,

10 ia ki Paraha kara goloa laveve kua kadia matuhanga vona. Miu ta manumanu ke Vuvu kuza barae a Vuvu kini vala laep kua ni miu, na laep kua e vonu na polokomiu.

11 Na vuna kua miu te vaidodo kamani Iesus, ia ti habuka miu te vatomutomuha kava. Beta ni vatomutomua kua e kakatua na livuha. Beta. Na vuna na moge ke Kristus, ia miu te varaga kakava na moge zahazaha bukuni muga. Ia vatomutomua matoto kena.

12 Kilaka kua miu ta pelea baptais, ia miu te vatunga habuka miu te mate baliki Iesus, a Vuvu kini tavunimiu na matmat kamani Kristus, na vuna kua miu ta bilip na galanga kua a Vuvu e katia, kua e valamari mulehia a Kristus na matmat. Kamana kua miu ka pelea baptais, ia a Vuvu e valamari mulehimiu ve na matea.

13 Varira miu ta lala miu kata kakatia moge zahazaha, miu ka mumuri na dalangana hatuhatua bura, na hatuhatua bura kena ki hubi matehimiu, palaka a Vuvu ti katimiu miu kene mahuri kamani Kristus, a Vuvu kini lohoi bala kamiu manaunaua laveve.

14 A Vuvu kini pele kakava na polealea kamahi na lo kua e vavabelenia kadolu

2:12 Ro 6.4. **2:13** Ef 2.1-5. **2:14** Ef 2.15.

moge zahazaha ki karabusnidolu na kana matuhanga, kini nilinia na kruse.
15 Ia kini vahozovia na matuhanga kana vuvu kamahi kamana goloaloa laveve kena kadia matuhanga vona. Na kruse a Vuvu ti vatunga na manumanu laveve habuka ia ti vinim kini ditaduria goloaloa laveve kua, kini katia dia kene kara venga.

2.16-23 Kava tolu te mate kamani Kristus kubarae na lo kamahi kua mara beta ni kodonidolu

16 Taua miu na vatia kaka katiu ni sikelnimiu, ni tania kirimiu habuka beta miu na mumuri na lo kara hanihania, mai lo kara hinua, o na lo kara damana lotua kapou, mai ve na lotua kara lingabo vahoru, ia mai na Sabat.
17 Goloaloa laveve kena, dia ta balika na hanunuka goloa kua ba muri kete lohu; palaka, na matotoka goloa, ia da tolu ta paria na poloki Kristus.
18 Kua kaka katiu ni tania ni miu habuka e manginunginu ki hadavia goloa katiu, ki tania ni miu, miu kata vazihozihonimiu, miu na lotu na engel kamahi. Tabarae matoto miu na vatia ni ditadurimiu. Nuhu mata barae kena, dia ta lala dia kata mumuri na lohoihoia bura, dia ka lohoia habuka dia za kadia save vona.
19 Nuhu mata barae kena, dia ti beta dia ne ma vavaidodo kamani Kristus, kua ia na bakadolu, kua na livuhadolu laveve kua e vaidodo kamana, ia ki lala kete vavangania na palaka laveve, na livuhadolu dia ka vaidodo papa, habuka livuhadolu mule kua e lala kete paparaha na matuhanga ke Vuvu.
20 Miu te mate kamani Kristus kini beta na vuvu kamahi kara mariaba kamana vulovulo dia ne ma kakarabusnimiu na kadia matuhanga. Kubarae e kuziha kua miu ka ba vavana habuka miu ta nuhu bukuna vulovulo? E kuziha miu ka mumuri na lo kamahi mata barae kena,
21 "Tabarae nu pahoria! Tabarae nu naminia! Tabarae nu vatia ni doko na livuha"?
22 Lo kamahi kuari, da tolu ta muri, muri vona ia vano ia balavutuka, na vuna lo kua e sisikulianga tolu vona tolu ka mumuri vona, ia e katu murua na hatuhatua kamana lohoihoia kana kaka bukuna vulovulo.
23 Lo kamahi kuari da tolu ta hadavia tolu ka lohoia habuka lohoihoiana e kemi. Lo kamahi kuari da tolu ta hatunia habuka e katidolu tolu ka lotu papa tolu ka vavaziho zihonidolu, tolu ka vala varitihia na livuhadolu. Palaka beta matoto ni nap kete paho taduria na hatuhatua kua e lala kete tutuha zahezahe kara moge zahazaha.

3

3.1-4 Kavanga tolu te mahuri mule kamani Kristus

1 A Vuvu ti valamari mulehimiu kamani Kristus,

2:16 Ro 14.1-6. **2:19** Ef 4.16. **3:1** Sng 110.1.

ki kuza barae miu taruhia polokomiu na goloaloa bukuni heta, heta na palaka kena e vamianga a Iesus vona, na mararoni limani Vuvu.
2 Miu taruhia kamiu lohoihoia na goloaloa bukuni heta, tabarae miu na tataruhia kamiu lohoihoia na goloaloa bukuna garigari.
3 Kavanga miu te mate, na kamiu laep matoto, ti litigianga kamani Kristus na poloki Vuvu.
4 A Kristus ia vuvuna kamiu mahuria. Kua tani bele kavakava, da miu ve ta bele kamana na poloka kana glori.

3.5-11 Tolu te kara manumanu vahoruhoru

5 Ki kubarae, miu hubi matehia hatuhatua laveve bukuna garigari kena na polokomiu. Hatuhatua kua kara magali buhua, moge mata hilehilea, mogepa magali tuha zahezahe kara moge zahazaha, mogepa ngaroa na goloa kana kaka motu. Ngaroa ia habuka mogepa lotua na vuvu vairukuruku.
6 A Vuvu ti vaida goloa zaha matoto kara nuhu kua dia ta kakatia moge kamahi kua. Dia ta gala dia ka vavala lamadia kiri Vuvu.
7 Muga miu ta lala miu kata kakatia moge mata barae kua, na kamiu laep bukuni varira.
8 Palaka kua, miu mule miu kata pele kakava laveve na polokomiu hatuhatua kamahi kua kara magali varitihitihia, mogepa toraranga, pole vanahoa, varidelaha, ia mai ve pole zahazahanga kete beta kete gogotala ve na havamiu.
9 Tabarae miu na rurukia kaka katiu na pidaka miu, na vuna varira miu te pele kakava hatuhatua kara moge zahazaha bukuni muga,
10 miu kene kara manumanu vahoruhoru. A Vuvu kua e katidolu laveve tolu ka lohulohu, ia mule ti katimiu miu kene kara manumanu vahoruhoru, kini vavala lohoihoia kemikemi ni miu, kini katia miu kene balika ia matoto.
11 Tolu nuhu kua a Vuvu ti katidolu tolu kene vahoru mule, ti beta tolu ne hada kaka tolu ne tania; Kuari ia bukuni Grik o bukuni Iuda, o kua kaka kuari e vatomutomuha o kuari beta ni vatomutomuha, o kaka kuari ia kana pole matotoa e motu o ia bukuna kantri motu, o kaka kuari na vora vetanga o kaka kua beta ni vora, na vuna tolu laveve kua, ia a Kristus na polokodolu laveve.

3.12-17 Ma tolu kata pelea na moge kua kete kukulidolu matoto kara kaka motu

12 Kubarae, habuka a Vuvu ti makimiu kava, miu ka tumonga ki kulina matoto kirimiu, miu kata lohoria moge kamahi kua balika loholohoa na livuhamiu; mogepa mahariharia, mogepa kemia, mogepa vazihozihoa ni miu mule, miu

3:9 Ef 4.22. **3:10** Ef 4.24; Stt 1.26. **3:12** Ef 4.2.

valugilugimiu beta kete huhurihurimiu.

13 Kua katiu na pidaka miu magalina ni zaha kara ruana na vuna ruana e katia goloa zaha katiu vona, ia kete lohoi bala manaunaua ke ruana. Miu lohoi bala goloa zaha kaka motu e katia ni miu, na vuna a Paraha kava ti lohoi bala kamiu manaunaua laveve.

14 Na huduna moge kemikemi laveve kua, miu lohoria ve moge kua kete lala kete kukulimiu kara manumanu, moge kua, ia e paho taduria mogemoge kemikemi laveve kua, dia ka lupu papa matoto.

15 A Kristus e lala kete vala magali malugu ni miu kini katimiu, miu kene magali katiu miu kene mia papa matoto. Na magali malugu kua ia kete bosim matoto polokomiu. Na vuna a Vuvu ti kohanimiu, miu kata kara kabu katiu papa, kamiu hatuhatua kete katiu papa, miu na hahate motunia a Vuvu na dama laveve.

16 Miu vatia na polea ke Kristus ni ngoro na polokomiu. Miu vaketekete na polea kua na pidaka miu mule kamana lohoihoia kemikemi. Miu habia Sam kamahi, linge kamahi kara lotua ia mai linge kamahi kua na Vule Tumonga e vabelenia na polokomiu, miu habihabi kamana hate motua ni Vuvu na polokomiu.

17 Na kamiu polea ia mai na kamiu galangalanga kamahi, ia mai na goloa laveve kena miu ta kakatia, miu katia na hizana Paraha a Iesus. Miu na hate motunia a Vuvu Tamadolu na hizani Iesus.

3.18-21 A Pol e pole na mogepa Kristen famili

18 Miu tavivine, miu muri na lohoihoia ke habu gogomiu. Ia na moge kemi na matana Paraha kena.

19 Miu tamomohane, kete kulimiu matoto kiri habu gogomiu tavivine. Tabarae miu na gala zahazaha ni dia.

20 Kapirupiru miu longoria na polea ke habu tamamiu kamani habu titinamiu. A Vuvu e lala kete kulina kara moge mata barae.

21 Habu tamani kapirupiru, tabarae miu na katia habu tutumiu magalidia ni varitihi kirimiu. Tabarae dia na hatunia habuka beta ni nap dia kata katia goloa kemi katiu.

3.22-25 A Pol e pole ni voravora kamana kadia tubutubu

22 Voravora miu muri na polea laveve kana kamiu tubutubu bukuna garigari na goloa laveve. Tabarae miu na hadavidia dia ta hahadavimiu, miu na gagala papa habuka dia kata hadavia. Beta. Miu katia galanga na vuna miu ta kuahinia a Vuvu. Dama laveve miu lohoihoi dala kua miu kata kakati kemihia galanga.

3:13 Ef 4.32. **3:16** Ef 5.19-20. **3:18** Ef 5.22; 1 Pi 3.1. **3:19** Ef 5.25; 1 Pi 3.7. **3:20** Ef 6.1. **3:21** Ef 6.4. **3:22** Ef 6.5-8.

23 Galanga kakei kua
miu ta kakatia, miu katia
kamana magalimiu laveve,
miu katia galanga habuka
kua miu ta gagala kana
Paraha, beta miu na gagala
kana kaka.
24 Na vuna, miu ta lala
habuka da miu ta pelea
goloa kemikemi kua na
Paraha ti vaida kava kete
vala na kana manumanu
habuka kadoadia. Miu kua
ia miu na voravora kana
Paraha a Kristus.
25 Azei kua tani kakatia
moge zahazaha, ia da tu pe-
lea kadoana ka moge zahaz-
aha kena tu kakatia, miu ta
lala, a Vuvu beta ni lala kete
palia kaka katiu.

4

1 Miu nuhu kua miu ta bos-
boi, miu kuza kemikemihia
miu ka katia moge kua e
mahoto na kamiu voravora.
Miu ta lala miu ve kaka katiu
heta na lagato ia e Bosboi ve
ni miu.

4.2-6 Miu muri na mogepa lotua kamana moge mahoto

2 Dama laveve miu bada
na makina lotua, kua ta miu
na lolotu miu lohoi papa miu
ka hahate motunia a Vuvu.
3 Miu ka lolotu ve kirihita,
a Vuvu kete kodonihita ni
vukazia na dala hita kata
vala polea ke Kristus, hita
kata tani kakava na polea
kua muga e paritigi palaka
kua ti bele kavakava. Palaka
manumanu beta ni kulidia
dia kata longoria polea kua,
kubarae dia kene taruhiau
na karabus.
4 Miu lotu miu na hulenia
a Vuvu kete kodoniau kata
tani kemikemihia na polea
kua, habuka kua ia e kulina
kata tani zingania.
5 Kua ta miu na mimia ka-
mana manumanu kua beta
dia na lala a Vuvu, boto
laveve miu tatare miu kata
vatunga moge ke Kristus ni
dia.
6 Kua miu kene popole
kamana kaka, kamiu polea
kamahi kete vatunga na
mahariharia ke Vuvu, kete
mata muli, miu kata lala
miu kata koli kemikemihia
ve hulea kana manumanu
laveve.

4.7-9 A Pol e geria a Tikikus kamani Onesimus hiro ka vano kiri Kolosi

7 A Tikikus da e tania ni
miu na nazia laveve ni niau.
Ia na tazigu mata muli, kua
miro ta rua vovora kana
Paraha, ia ki na kaka kemi
matoto kara galanga kana
Paraha.
8 Na vuvuna kua ta geria
ki vano, ia kete kalohu hoto
kamiu habuka hita ta kemi o
beta, ki vabadanganimiu ve.
9 A Onesimus da e ka-
mana, ia na tazidolu mata
muli, ia ki bukuna kamiu
malala ve. Da hiro ta kalo-
hunia ni miu na goloa laveve
kua e bebele ri.

4.10-18 A Pol e vala kana dama kemi ni vuni Kolosi

10 A Aristarkus kua e
karabus kamaniau, e vala
kana dama kemi ni miu. A
Mak vahapi Barnabas, ia ve

3:25 Lo 10.17; Ef 6.9. **4:1** Ef 6.9. **4:5** Ef 5.16. **4:7** Ap 20.4; 2 Ti 4.12. **4:7** Ef 6.21-22. **4:9** Fm 1.10-12. **4:10** Ap 19.29; 27.2; Fm 1.24; Ap 12.12-25; 13.13; 15.37-39.

e vala kana dama kemi ni miu ve. Kua ia kini vano bele ni miu, miu koi taduria, habuka muga ta tania ni miu.

11 A Iesus, hizana katiu ve kua e kokohanga ni Jastus, ia ve e vala kana dama kemi ve ni miu. Dia tolu kua, ia dia za ta bukuni Iuda, na pidaka manumanu laveve kua dia ta kakamaniau na galanga kara kingdom ke Vuvu. Dia ta lala dia kata kokodoni marataniau.

12 A Epafras, ia na kaka bukuna kamiu malala, ia ve ia na vora katiu ke Kristus. Ia e vala ve kana dama kemi ni miu. Dama laveve ia e lala kete lolotu kirimiu, miu kata madi bada miu na mahoto, miu na vaka maroro na lohoihoia laveve ke Vuvu.

13 Hau mule ta madi kana ka tani kakava habuka e matoto, kua ia e lala kete gagala matuha matoto kete kodonimiu ia mai ve kana nuhu kua ni Laodisia kamani Hierapolis.

14 A Luk ia na dokta kemi kua hita laveve e kulihita matoto kirina hiro a Demas hiro ve ta vala kahiro dama kemi ve ni miu.

15 Vala kagu dama kemi ni habu tazigu kamani habu livukugu ni Laodisia ia mai ni Nimfa ia mai ve na sios kena dia ta lala dia kata lulupu na kana ruma.

16 Muri na leta kua ti ridim voa ni miu, miu pelea vano miu ka ridim ve na sios ni Laodisia, miu ka pelea pas kua e vapolunganga kiridia ve miu ka ridim.

17 Miu tani barae ni Arkipus, "Hada koto vahozovia na galanga kua a Paraha e vala ni niho."

18 Hau, a Pol, hau mule ta vapolungania na kagu gritings kua. Miu lohoiau habuka hau ta ba vovona na karabus. Mahariharia ke Vuvu e vano ni miu laveve.

4:12 Kl 1.7; Fm 1.23. **4:14** 2 Ti 4.11; Fm 1.24; 2 Ti 4.10; Fm 1.24. **4:17** Fm 1.2.

Naba 1 leta ke Pol kiri vuni Tesalonaika

1 Hau a Pol, kamani Sailas, ia mai a Timoti, hita ta vapolungania na pas kua ki vano ni miu na Sios kua ni Tesalonaika, miu nuhu kua na poloki Vuvu a Tamadolu kamana Paraha a Iesus Kristus. Paleka a Vuvu ni maharimiu ni katia magalimiu ni malugunia.

1.2-10 A Pol e hilohilo matoto na bilip ke vuni Tesalonaika

2 Dama laveve hita ta lala hita kata hahate motunia a Vuvu ni miu laveve, hita ka lolohoimiu na kahita lotua laveve.

3 Hita ta lala hita kata hate motunia a Vuvu Tamadolu, na kamiu bilip kua e kakatimiu miu ka kakatia galanga, ia mai na kamiu moge kemikemi kua e katimiu ki kukulimiu kara manumanu, miu ka lala miu kata madi matuha miu ka guguria kadolu Paraha, a Iesus Kristus.

4 Na vuna tolu ta lala habu tazigu, a Vuvu e kulina matoto kirimiu, kubarae ia kini hada palipali kirimiu kini makimiu miu kata kara kana manumanu.

5 Na vuna kilaka kua hita ta kalohunia na Kalohua Kemi ni miu, beta hita na kalohuni vetania na havahita za, palaka kamana matuhanga, ia mai kamana Vule Tumonga. Miu ka hadavia habuka hita ta bilip matoto. Kilaka kua hita ta mia kamamiu, miu mule miu ta hadavia na moge kua hita ta katia, hita kata kodonimiu vona.

6 Miu kene hada muri na kahita moge kamana moge kana Paraha, miu kene mumuri vona, na vuna miu ta pelea ni hita na Polea kana Paraha, miu ka luga bizea vona, na Vule Tumonga ki katia polokomiu ki hilohilo,

7 kubarae miu kene vatunga moge kemikemi na manumanu laveve kua dia te bilip ni Kristus na provins ni Masedonia ia mai ni Akaia ve.

8 Na polea kana Paraha kua miu ta vavala, e vana lobia malala, balika tavure kua e vilianga ki valeleha ki ma vavano. Beta ni vuni Masedonia kamani Akaia za kua dia ta longoria, beta, manumanu laveve na malala laveve dia te longoria habuka miu ta bilip ni Vuvu, kubarae ki beta ve hita katane vano vala polea kana Paraha ni dia.

9 Na vuna dia mule dia te kakalohunia nazia kua e bele kilaka kua hita ta vano ni miu. Dia ta tania kua miu te zuka tapunia na vuvu vairukuruku miu kene pokizia magalimiu miu kene bilip ni Vuvu matoto, dia ka tania ve kua miu te kara vora ke Vuvu matoto kua e mahuri,

10 miu kene guguru kiri Tuna kua kete pe na lagato ni ziho kara vulovulo, na Tuna kua ia e valamari

1:1 Ap 17.1. **1:6** Ap 17.5-9.

mulehia na matea, ia a Iesus kaka kua e pele mulehidolu na magali varitihia ke Vuvu kua ti mamai.

2

2.1-12 A Pol e tania na galanga zia e katia ni Tesalonaika

1 Miu ta lala habu tazigu, kahita belea ni miu kilaka beta ni vano veta.
2 Miu ta lala, ia vata kua hita ta luga bizea kapou, dia ka hubi maratanihita matoto ni Filipai. Palaka kilaka kua hita ta bele ni miu, a Vuvu e vatuharihita, ki beta hita na kuahinia na manumanu kua dia ta gagala zahazaha ni hita, palaka hita ta tani kakava ni miu na Kalohua Kemi ke Vuvu.
3 Kilaka hita ta kohanimiu, miu kata bilip ni Iesus, beta hita na popole longolongo o hita na rurukimiu hita kata katia moge mata hilehilea ni miu, ki beta ve hita na paparakilania hita kata pade rukimiu.
4 Palaka, a Vuvu mule ia kava ti parakilanihita ia kini hadavia habuka ti dangea ia keteni vala galanga na valavalanga na Kalohua Kemi ni hita. Hita ka popole balika nuhu kua a Vuvu mule ti makidia. Beta hita na kakatia galanga kua habuka kaka kete hada zahenihita vona, palaka hita ta kakatia a Vuvu kete hilohilo vona, na vuna ia mule ia e sikelnia polokohita.
5 Miu ta lala, ia mai a Vuvu ve kava ti lala habuka beta ni kukulihita kara kamiu goloa katiu, hita ka rurukirukimiu na kahita polea. Ki beta ve hita na ngarea kamiu goloaloa ni kukulihita kirina, hita ka popole vairukuruku kirina.
6 Beta ve hita na kakaze habuka kaka kete kona zahenihita, beta ni miu o azei ve.
7 E matoto, hita na apostel ke Kristus, e ki nap hita kata hulenimiu miu kata kodonihita. Palaka kilaka kua hita ta mimia kamamiu, hita ta valugilugihita balika kapiru kote na pidaka miu. Hita ka gala balika tavine kua e hahada poto ni habu tutuna, ki vavazuzidia.
8 E kulihita matoto kirimiu, kubarae ki marapalepalehihita, hita kata vala na Kalohua Kemi ni miu. Hita ka tatare za hita kata vala kahita laep hita kata kodonimiu ve, na vuna miu ti habuka vinekehita matoto.
9 Miu ta lohoia, habu tai, kilaka kua hita ta vavala na Kalohua Kemi ke Vuvu ni miu, hita ta gala matuha matoto. Hita ka gala moni ve na dama ia mai na marigo ve, habuka kete beta hita kata vala bizea ni miu na hada potopotoa ni hita.
10 Miu ta lala, ia mai a Vuvu ve ki lala habuka, kahita mianga kamamiu e tumonga ki mahoto ki mara beta kaka katiu ni padehita na goloa zaha katiu hita ta katia na pidaka miu nuhu kua miu ta bilip ni Iesus.
11 Na vuna miu ta lala habuka, kahita moge kara

2:2 Ap 16.19-24; Ap 17.1-9.

katiukatiu ni miu, ia hita ta gala balika tamana kapiru kua e lala kete kakatia ni habu tutuna matoto.
12 Hita ta lala hita kata vavatuharimiu, hita ka kakatia magalimiu ki malugunia, hita ka lala hita kata kakavunimiu miu kata mia mahoto na moge kua a Vuvu e lala kete kukulina kirina. Na vuna a Vuvu e kohanimiu miu kata hoho na poloka kana kingdom kamana kana glori heta na lagato.

2.13-16 Manumanu ke Kristus dia ta bilip matuha matoto dia ka madi bada dia ka luga bizea

13 Beta hita na hivu hita kata hahate motunia a Vuvu na vuna, kilaka kua miu ta pelea na polea ke Vuvu, kua miu ta longoria ni hita, miu ta pelea polea kua, habuka ia na polea matoto, beta ni na polea vetanga kana kaka, palaka e limoha za, ia na polea ke Vuvu matoto, na polea kua ti gagala na polokomiu nuhu kua miu ta bilip ni Iesus.
14 Na vuna miu, habu tai, miu te balika na manumanu ke Vuvu kua ni Iudea, nuhu kua dia ta lulupu matoto kamani Iesus Kristus. Miu te luga bizea na limana kamiu manumanu mule, balika manumanu ke Vuvu kua dia ta luluga bizea na limani vuni Iuda.
15 Dia ta hubi matehia na Paraha a Iesus, ia mai na profet kamahi ve, dia ka kalinganihita ve. Kubarae a Vuvu e beta ni kulina matoto kara kadia moge, kua dia ta gala vavaginia manumanu laveve vona.
16 Dia te gala dia kene pepe porotia dala kirihita kete beta hita kata pole kamana nuhu kua beta dia na lala a Vuvu, na vuna beta ni kulidia a Vuvu kete pele mulehia manumanu kamahi kua. Dia ta gala kukubarae, kadia moge zahazaha kini dopa kakapou. Kubarae kava na magali varitihia ke Vuvu ti dua langalanga kiridia kava.

2.17-20 A Pol e kulina matoto kete hadavi mulehia a vuni Tesalonaika

17 Habu tai, a vuni Iuda dia ta katia hita kene vatimiu, kubarae, beta ni havarau, hita kene hahatu kavu matoto kirimiu. Beta hita kamamiu, palaka kahita lohoihoia ia e kakamamiu na vuna e kulihita matoto kirimiu. Kubarae hita ka gagala matuha matoto hita ka kakaze dala kua hita kata vamule hadavimiu.
18 E kulihita matoto hita kata vamule mai ni miu. Hau a Pol, hau ta parakilania boto luba kata mai hadavimiu, palaka a Satan e taba porotia dala kirihita.
19 Kua kadolu Paraha a Iesus ni vamule, da nazia kete katihita, hita na vaka maroro, hita na hilohilo? Da hita ta vatunga goloa zia vona kua kete vatunga habuka hita ta kati kemikemihia kahita galanga? Karae beta ni miu za?
20 E matoto, hita ta vazahenia matoto vulukuhita ni

2:14 Ap 17.5. **2:15** Ap 9.23, 29; 13.45, 50; 14.2, 5, 19; 17.5, 13; 18.12.

miu, hita ta hilohilo matoto ni miu.

3

3.1-5 A Pol e geria a Timoti ki vano kete vatuharia a vuni Tesalonaika

1 Ti beta hita ne hahadavimiu pitu, kubarae ki mara beta hita na paho taduria na magalihita. Hita ta lupu varitaninia habuka e kemi miro kata ma mia ni Atens.
2 Hita ta geria a Timoti, ia na tazidolu, na vora ke Vuvu kua e gagala na valavalanga na Kalohua Kemi ke Kristus, kete vano ni miu ni vabadanganimiu ni kodonimiu miu kata madi bada na kamiu bilip.
3 Tabarae na bizea kua miu ta luluga ni katia taza ni miu, miu na lohoi ruarua. Miu ta lala habuka a Vuvu mule ia e makidolu tolu kata luga bizea.
4 Kilaka kena hita kamamiu, hita ta tani mugania ni miu balika da tolu ta luga bizea. Kua miu te hadavia habuka kahita polea ti pori matoto.
5 Ia na vuvuna kua kene geria a Timoti. Mara beta na guru ni havarau, ta geria kata pari vutuhia, miu ta ba bada na kamiu bilip? Na vuna ta kuahi tabarae na kakanaka pado rukurukua ti pade rukimiu kava, kahita galanga kini vano veta.

3.6-13 A Timoti e vala na kalohua kemi a Pol ki hilohilo

6 Palaka a Timoti ti pe ra ni miu, kini ba lohu mule ni hita kua, ia kini kalohunia kalohua kemi matoto na vuna ni miu. Ia e kalohunia habuka kamiu bilip e bada ki lala kete kukulimiu kara manumanu. Ia ki tania ve habuka miu ta lala miu kata lolohoihita dama laveve, miu ka hahatu kavu kirihita ki kukulimiu matoto miu kata hadavi mulehihita. Hita ve hita ta hahatu kavu kirimiu ve, ki kukulihita hita kata hadavi mulehimiu ve.
7 Habu tazigu, hita ta longoria habuka kamiu bilip e ba babada kubarae, ki vabadanganihita hita kata luga bizea laveve kua hita ta luluga.
8 Hita te lala habuka miu ta madi bada na Paraha, kubarae kahita mianga ri kini kemi.
9 Da hita ta hate motuni zingania a Vuvu ni nap kete kolia na hilohiloa na polokohita kua hita ta hahatunia na matani Vuvu, na vuna na kamiu bilip?
10 Marigo dama hita ta lolotu hita ka huhule haroinia a Vuvu kete katia ni nap, hita kata hadavi mulehimiu, kete nap hita kata kodonimiu na palakalaka taza kua na kamiu bilip kua miu ta ba sot vona.

3.11-13 A Pol e lotu ki hulenia a Vuvu kete pelea ni vano ni dia

11 Kua, paleka a Tamadolu a Vuvu mule kamana Paraha a Iesus, hiro na pelehita na vano ni miu.
12 Paleka na Paraha ni katia moge kua kete kukulimiu kara katiukatiu ni

3:1 Ap 17.15. **3:6** Ap 18.5.

miu ia mai kara manumanu laveve, ni vonu matoto na polokomiu, balika hita kua e kukulihita matoto kirimiu.
13 Paleka a Vuvu ni vabadangania polokomiu kete beta kete parua goloa zaha katiu na polokomiu, miu kata tumonga na matani Tamadolu a Vuvu, kua ta kadolu Paraha a Iesus ni vamule kamana kana manumanu tumonga kamahi.

4

4.1-8 Tabarae tolu na kakatia makina magali buhua

1 Habu tai, kava hita te vatunga ni miu na moge kua miu kata vavana vona a Vuvu kete hilohilo vona, miu ka lala miu kata vavana na moge kua. Palaka kua, hita ta hulenimiu na hizana kadolu Paraha a Iesus habuka, e kulihita miu kata dopa miu na kakatia moge kamahi kena.

2 Na vuna miu mule miu ta lala na polea zia hita ta vala ni miu, na vuna na matuhanga kana Paraha a Iesus.
3 Na lohoihoia ke Vuvu e pebarae, miu kata vala kamiu laep laveve ni vano vona miu kata tumonga. Miu kata vala lamamiu kara mogepa magali buhua laveve.
4 Katiukatiu ni miu ia kete bosim kana hatuhatua kamana kana lohoihoia zahazaha kena e lala kete tutuha zahezahe na polokomiu, kamiu mogemoge kete hada papa na matana manumanu, ni tumonga ve na matani Vuvu.
5 Tabarae kamiu hatuhatua kena ni harehimiu miu na kakatia makina magali buhua, habuka manumanu kua beta dia na lala a Vuvu, kua dia ta lala dia kata kakatia.
6 Tabarae miu na katia moge zaha ni tazimiu mule kua miu ta Kristen lupu, miu na rukirukidia miu na balebale kamani godia. Na vuna, muga hita te tania ni miu kava habuka, na Paraha da e vaka pala na manumanu laveve kena dia ta lala dia kata kakatia moge mata barae kena.
7 Na vuna a Vuvu beta ni kohanidolu tolu kata kakatia moge mata hilehilea. Beta matoto. A Vuvu e kohanidolu tolu kata tumonga tolu na vavana na moge kua ia e lala kete kukulina kirina.
8 Ki kubarae, azei kua tani pala katia polea kua, beta ni habuka e pala katia polea kana kaka vetanga katiu, beta, ia e pala katia a Vuvu kua e vala kana Vule Tumonga ni miu.

4.9-12 Tolu kata bada katia moge pa ni dopa kakapou

9 Beta ve kata vapolupolu ve kirimiu na tania ve ni miu habuka kete kukulimiu kara manumanu ke Vuvu, na vuna kava a Vuvu ti vaketekete ni miu na maki kua kete kukulimiu kara katiukatiu ni miu.
10 E ki matoto habuka e lala kete kukulimiu kara manumanu laveve ke Vuvu na palaka laveve ni Masedonia. Palaka habu tai, hita ta vabadanganimiu, habuka

miu kata dopa katia moge kena ni dopa kakapou dama laveve.
11 Miu parakilania miu kata valugimiu miu na hada kara kamiu galanga za miu na kakatia. Tabarae miu na popole na kaka motu, miu gala goloa kete bele na limamiu mule, kete kamiu goloa mule vona kua kete kodonimiu na kamiu mianga, habuka kua muga hita ta tania ni miu.
12 Kete beta miu kata sot na goloa katiu, pale, manumanu kua beta dia na lala a Vuvu ta dia na hadavimiu, da dia ta hilohilo na kamiu moge.

4.13-18 Paraha da e vamule kete lupunidolu

13 Habu tai, kulihita miu kata lala matotonia nazia kua kete bele na nuhu kua kava dia te varimateai. Tabarae miu na wari miu na tatangi maratanidia, habuka nuhu kua beta dia na bilip ni Vuvu, ki beta dia na vaka maroro dia na guguria na taem kua dia kata mahuri mule na matea vona.
14 Hita ta bilip habuka a Iesus ia e mate kini mahuri mule, kubarae hita ka bilip habuka na matuhanga ke Iesus, a Vuvu da e valamari mulehia na Kristen kamahi kua dia te varimateai kava, dia ka zahe mule kamani Iesus.
15 Habuka kua na polea kana Paraha mule e tania, hita ka tania ni miu habuka tolu nuhu kua tolu ta ba mamahuri, tolu ka paria dama kua a Iesus kete ziho mule vona, ia mara beta tolu na vamuga zahe na nuhu kua dia te varimateai kava.
16 Na vuna na Paraha mule da e pe na lagato ki ziho, na engel nabawan da e goe kapou matoto na biugel ke Vuvu ki haloho. Pale, na nuhu kua dia te varimateai kava, da dia ta muga lamalama.
17 Muri vona, tolu nuhu kua tolu ta ba mamahuri, tolu ka ba vovona, da tolu te zahe kara mariaba kamana nuhu kua, tolu laveve tolu kene lupu kamana Paraha. Pale, tolu kene mia roro kamana Paraha.
18 Kubarae miu vabadangania manumanu ke Vuvu na polea kua.

5

5.1-11 Tolu kata ma mia tolu na tatare za kara dama kua na Paraha kete lohu mule vona

1 Habu tai, hita mara beta hita na vapolungania polea katiu hita na tania ni miu na dama o na taem zia na goloa kamahi kua da e bele vona,
2 na vuna miu mule kava miu te lala habuka na dama kana Paraha da e bele balika mata vanaho katiu na marigo.
3 Manumanu da dia ta tatani barae, "Meni kua ia ti taem kemi matoto kua. Tolu te mia papa matoto." Palaka da na goloa kua kete vairohidia, da e valutuhidia, habuka varitihia kua e lala kete bebele valutu kara tavine kua e kove. Ki mara beta dia na hava hutuzia.

4:15 1 Ko 15.51-52. **5:2** Mt 24.43; Lu 12.39; 2 Pi 3.10.

4 Palaka miu habu tai,
beta miu na mimia na rodo,
na dama kua kete hate zagarimiu balika kaka mata
vanaho kua e lala kete rorogea manumanu.
5 Miu laveve miu na habu
tutuna laet kamana voro.
Tolu beta ni tolu manumanu
bukuna marigo o kara rodo.
6 Ki kubarae, tabarae tolu
na ngongorotudu, habuka
dia taza kua beta dia na lala
a Vuvu, palaka tolu kata hahada, kadolu lohoihoia kete
kavakava.
7 Na vuna nuhu kua dia
ta lala dia kata ngongoro, ia
dia ta ngongoro na marigo,
nuhu kua dia ta lala dia kata
sisipak, ia dia ta hihinu dia
ka sisipak na marigo.
8 Palaka tolu, na vuna kua
tolu ta bukuna dama, ia tolu
kata paho taduria kadolu
hatuhatua, tolu kata pelea
bilip kamana moge kua kete
kukulidolu kara kaka motu,
tolu na lohoria balika siot
kua e katua na kapa, ia mai
tolu kata taruhia vaka maroroa kamana gurua kiri Vuvu
kua kete pele mulehidolu,
na bakadolu, balika kadolu
helmet.
9 A Vuvu beta ni makidolu tolu kata hatunia kana
magali varitihia, beta, ia e
makidolu kadolu Paraha a
Iesus Kristus kete pele mulehidolu.
10 A Iesus e mate kete
kodonidolu, ki kubarae, ia
vata kua tolu ta mahuri o
tolu te mate kava, ia da tolu
ta mia lupu za kamana.
11 Ki kubarae miu vala
polea kemi na manumanu
motu kete vabadanganidia,
habuka kua miu ta lala miu
kata kakatia.

5.12-28 A Vuvu da e kodonia kana manumanu dia kata pelea moge kemikemi matoto

12 Kubarae hita ka hulenimiu, habu tai, miu
kata hada zahenia nuhu
kua dia ta gagala dia kata
kodonimiu, nuhu kua dia ta
paraha ni miu dia ka vavala
galanga ni miu.
13 Miu hada zahenidia matoto na vuna na galanga kua
dia ta kakatia, ia mai ve
kete kukulimiu kiridia, magalimiu kete kekemi kiridia.
Miu lohoia ve miu kata
mimia kemikemi kamana
manumanu.
14 Hita ka hule vatuharimiu,
habu tai, miu pole kara nuhu
kua dia ta toga mate dia kata
lala galanga, miu vabadangania nuhu kua dia ta mata
puaepuae, miu kodonia
nuhu kua beta livuhadia
ni bada, tabarae miu na
haharovitinia manumanu.
15 Miu lohoia tabarae miu
na kolia moge zaha kua e
katua ni miu, palaka boto
laveve miu bada miu na
katia moge pa na pidaka
miu mule, ia mai na pidaka
manumanu motumotu ve.
16 Miu hilohilo dama
laveve;
17 miu lotu dama laveve,
tabarae miu na hivu;
18 ia vata nazia kua e bele
ni miu, ia miu kata hahate
motunia za a Vuvu. Na vuna
a Vuvu e kulina kua nuhu
kua miu ta lupu kamani
Kristus ia miu kata kakatia
moge kua.

5:8 Ais 59.17; Ef 6.13-17.

19 Taua miu na tizi matehia na haroho kana Vule Tumonga.
20 Tabarae magalimiu ni zazaha kara nuhu kua dia ta vavala polea habuka profet na pidaka miu.
21 Miu sikelni kemikemihia na polea kamana lohoihoia laveve, miu ta paho poto na moge kemikemi za.
22 Tabarae matoto miu na kakatia moge zahazaha.
23 Paleka a Vuvu, kua ia na Vuvu kara magali malugu, paleka ni katimiu miu na tumonga matoto. Paleka vulemiu kamana kamiu hatuhatua laveve, kamana livuhamiu laveve, kete mahoto matoto, kete beta kete parua moge zaha katiu vona, na dama kua na kadolu Paraha a Iesus Kristus, kete vamule vona.
24 A Vuvu, kua ia e kokohanimiu, ia da e katia goloa laveve kua ki bele ni miu, na vuna ia e lala kete kati matotonia polea laveve kena ia e tania.
25 Habu tai, miu lotu kirihita a Vuvu kete kodonihita.
26 Koi kemikemihia habu tazimiu miu ka domidia, na domidomia kua e tumonga.
27 Ta tani vatuharia ni miu na hizana Paraha, habuka miu kata ridim pas kua na manumanu laveve ke Vuvu dia kata longoria.
28 Paleka na mahariharia kana kadolu Paraha a Iesus Kristus ni vano ni miu laveve.

Naba 2 leta ke Pol kiri vuni Tesalonaika

1 Hau a Pol, ia mai a Sailas, kamani Timoti hita ta vapolungania pas kua ki vano na sios kua ni Tesalonaika, ni miu nuhu kua na poloki Vuvu a Tamadolu kamana Paraha a Iesus Kristus.
2 Mahariharia kamana magali malugu ke Vuvu, a Tamadolu kamana kadolu Paraha a Iesus Kristus e vano ni miu.

1.3-4 A vuni Tesalonaika dia ta lala dia kata madi bada na taem kara bizea

3 Habu tazihita, hita ma hita kata hahate motunia za a Vuvu dama laveve ni miu, e mahoto hita kata hate motunia a Vuvu, na vuna kamiu bilip ti kakapou matoto, kamiu hatuhatua kua kete kukulimiu kara katiukatiu ni miu ve ti kakapou ve.
4 Ki kubarae hita ta lala hita kata kokona zahenimiu na poloka sios kamahi ke Vuvu. Hita ta kona zahenimiu hita ka tania ni dia pebarae, a vuni Tesalonaika, kilaka kua hadia vagi kamahi dia ta kakati zahatia ni dia, dia ta lala dia kata madi bada dia ka lala dia kata poto bada ve na kadia bilip dia ka luluga za bizea kamana varitihia.

1.5-10 A Vuvu e lala kete sikelnidolu na moge kua e mahoto matoto

5 Na bizea kamahi kena e bebele kirimiu ia na vuna na kingdom ke Vuvu. Na vuna na bizea kamahi kena, ia a Vuvu e sikelnimiu kete hada habuka miu ta nap miu kata hoho na kana kingdom. A Vuvu e vatunga kavakava ni dolu habuka kana kotoa ia e mahoto.
6 A Vuvu da e katia moge mahoto matoto: Da e kolukolu kamiu ki vala bizea na nuhu kena dia ta vavala bizea ni miu,
7 ki katimiu, miu ka hivu na bizea kamahi kena dia ta vavala ni miu, ia mai ni hita ve. A Vuvu da e kati baraenia na taem kua na Paraha a Iesus kamana kana engel kamahi kua kadia matuhanga e kapou matoto kua ta dia na vatia lagato dia na ziho. Da dia ta ziho na poloka haroho kapou.
8 Da e vaka taduria nuhu kena beta dia na lala a Vuvu ki beta dia na lala dia kata mumuri na Kalohua Kemi kana kadolu Paraha a Iesus.
9 Nuhu kena da dia ta pelea zahatanga matoto koliana kadia mogemoge kamahi, dia ka golu liuliu mara beta dia na kemi mule, a Vuvu da e taba porotia dala kiridia ki mara beta dia na hadavia matana Paraha kamana kana matuhanga kapou.
10 Na dama kena ia kete bele vona na manumanu ke Vuvu, nuhu kua dia ta bilip vona da dia na vala glori kapou vona dia ka vazahenia hizana. Ia da miu ve miu ta vazahenia Paraha kama-

1:1 Ap 17.1. **1:9** Ais 2.10.

dia na vuna miu ta bilip na kahita polea kua hita ta vala ni miu.

1.11-12 Dia ta lotu a Vuvu kete vatuharia a vuni Tesalonaika

11 Hita ta lolohoia na goloa kua ba muri kete bele, kubarae na dama laveve hita ta lolotu kamiu habuka a Vuvu kete kodonimiu, kete nap miu kata katia moge kua e kohanimiu kirina, kete vala matuhanga ni miu, kete dangea miu kata katia moge kemikemi laveve kena e kukulimiu miu kata kakatia, kua na kamiu bilip e tania miu kata kakatia.

12 Na dala kua, ia da miu ta vazahenia hizana kadolu Paraha a Iesus, ia ve da e vazahenia hizamiu. Kadolu Vuvu kamana Paraha a Iesus Kristus da hiro ta maharimiu hiro ka katia goloa laveve kua ki bele ni miu laveve.

2

2.1-12 Kaka kua kete pala katia lo da e bele

1 Habu tai, kua hita keteni tania ni miu na lohu mulea kana kadolu Paraha a Iesus Kristus, tolu kata lupu kamana.

2 Tabarae miu na longoria polea kana nuhu kua dia ta tania habuka, na dama kana Paraha ti bele kava, miu na lohoi toritori o miu na kuahi. Ia vata kua na kaka katiu ni tania habuka na Vule Tumonga e tania polea kua vona, o kua kaka katiu ni vavala polea ke Vuvu, ni tatani barae ve ni miu. Tabarae kaka katiu ni tania habuka hita ta vapolungania na pas katiu, hita ka tania polea kua ni dia. Tabarae matoto miu na bilip na kadia polea.

3 Tabarae matoto miu na vatia kaka katiu ni rukimiu na kana polea o na kana moge katiu, na vuna na dama kena mara beta ni lohu tapu, beta. Da muga manumanu luba dia ka bikhet dia ka vala lamadia kiri Vuvu. Ia mai ve na kaka kua e lala kete papala katia na lo da ti bele kakava, na kaka kua, ia na kaka kua kete golu na hel.

4 Na kaka kua da e vagina matoto na goloa laveve kena manumanu dia ta lolotu vona, dia ka kokohania kadia vuvu. Da e vazaheni mulehia hizana ia vaka taduria goloa laveve kena dia ta lolotu vona. Pale, ia mia na poloka ruma ke Vuvu ia tani barae, “Hau a Vuvu.”

5 Kilangata kua ta mimia kamamiu, ia ta tatania polea kamahi kua ni miu. Miu ta ba lolohoia?

6 Kua miu te lala nazia kua e papaho taduria. Da e bele kavakava na dama kua e makua kete vatunga kakavanga vona.

7 Miu ta lala habuka, na galangana pala katikatia na lo ia muga za ti gagala paritigitigi kini mamai; palaka na kaka kua e papaho taduria da e ma ki papaho taduria ki vano ki mule na dama kua ia ti vahere kakavanga.

2:1 1 Te 4.15-17. **2:4** Dan 11.36; Ese 28.2. **2:8** Ais 11.4.

8 Pale, na kakanaka pala
katikatia na lo ia ti vabe-
leanga kini bele kavakava,
palaka na Paraha a Iesus da
e bele ki hubi matehia na
kaviliki havana ki vairohia
matoto kamana kana laet
kapou.
9 Na kakanaka pala katika-
tia na lo, da e bele ki ka-
tia galanga ke Satan kamana
matuhanga laveve ke Satan,
ki nap kete katia goloaloa
kapopou kua manumanu da
dia ta zipa zahe matoto
vona, ki katia ve mirakel
vairukuruku likiae.
10 Kamana kana vairukua
laveve kua, da e rukia manu-
manu kua dia ta lala dia
kata vavana na dalangana
golua. Dia ta golu na vuna
beta matoto ni kulidia kara
matotoka polea kua a Vuvu
e vala kete pele mulehidia
vona.
11 Kubarae a Vuvu kini
vairohia kadia lohoihoia dia
kene batola, ia e kubaraeni-
dia, dia kata bilip na polea
kua beta ni matoto.
12 Kubarae manumanu
laveve kua beta dia na bilip
na matotoka polea, ki lala
kete kukulidia matoto kara
moge zahazaha, ia da dia ta
pelea kadoadia na kotoa ke
Vuvu.

2.13-17 A Vuvu ia kava ti makimiu kete pele mulehimiu

13 Palaka hita kata hahate
motunia za a Vuvu ni miu,
na Paraha e kulina matoto
kirimiu, na vuna a Vuvu
ia ti makimiu muga za kini
pele mulehimiu na vuna na
galanga kana Vule Tumonga
kua e lala kete katia kaka
ni tumonga, na vuna kua
na kaka e bilip na matotoka
polea.
14 Ia e kohanimiu na kana
Kalohua Kemi hita ta vala ni
miu, miu kata mia na poloka
glori kana kadolu Paraha a
Iesus Kristus.
15 Kubarae, habu tai, miu
madi bada, miu na paho
poto na vaketeketea kena
hita ta pole na havahita hita
ka tania ni miu, ia mai kua
hita ta vapolupolu kirimiu
hita ka tania ni miu.
16 Paleka kadolu Paraha
a Iesus Kristus mule ka-
mani Vuvu a Tamadolu, kua
e kulina matoto kiridolu
na vuna na kana mahar-
iharia, ni vabadanganidolu
na dama laveve, ni katidolu
tolu kata bilip tolu na guria
kete kati kemihia matoto ni
dolu.
17 Ni vabadangania
polokomiu, ni vatuharimiu,
miu kata kakatia moge
kemikemi kamana polea
kemikemi.

3

3.1-5 Miu lotu a Vuvu kete kodonimiu

1 Habu tazigu kamani
habu livukugu, katane
vahozovi baraenia kagu
polea. Ta hulenimiu, miu
kata lotu kirihita habuka
na polea kana Paraha kua
hita ta vavala kete baribari
ni vana lobia matoto malala
kamahi. Manumanu ve dia
kata hada zahenia polea
kua ve, habuka kua miu ta
hahada zahenia.
2 Miu lotu ve habuka a
Vuvu kete pele kakava hita

2:9 Mt 24.24.

na limana manumanu zahazaha, nuhuta moge zahazaha matoto, na vuna beta manumanu laveve dia na bilip ni Kristus.

3 Palaka na Paraha ia e lala kete muri na kana polea, ia da e vabadanganimiu ki hada poto ni miu mara beta Satan ni katia goloa katiu ni miu.
4 Hita ta vaka maroro na Paraha habuka miu ta kakatia goloa kua hita ta tania ni miu, miu kata kakatia. Hita ka lala habuka da miu ta ma mumuri na kahita polea.

5 Paleka a Paraha ni hautia kamiu hatuhatua miu kata lala matotonia na hatuhatua ke Vuvu, habuka kua ia e kulina matoto kiridolu ia mai ve miu kata lala ve na moge ke Kristus kua ia e madi bada ki luga bizea.

3.6-15 Manumanu laveve dia kata katia galanga

6 Na hizana kadolu Paraha a Iesus Kristus, hita ta tani vatuharia polea ni miu kubarae, kua tazimiu katiu kua miu ta Kristen lupu, ni toga mate ki beta ni lala kete vavana na vaketeketea kua miu ta pelea ni hita, tabarae matoto miu na kakamana.
7 Na vuna miu mule miu ta lala habuka miu kata mumuri na kahita moge. Kilaka kua hita ta mimia kamamiu, beta hita na lala hita kata mia vetaveta,
8 ki beta ve hita na hani vetania haninga hana kaka katiu ki beta hita na kadea. Palaka hita ta lala hita ka gala matuha matoto na dama na marigo, habuka kete beta hita kata vala bizea na kaka katiu kete vavanganihita.

9 E moge mahoto kua hita na pelea haninga ni miu habuka kadoahita, palaka ki beta hita na kakati baraenia na vuna e kulihita miu kata hadavia kahita moge miu na muri vona.
10 Miu ta lala kilaka kua hita ta ba kamamiu, hita ta vala polea ni miu kubarae, “Kua kaka katiu ni beta ni gala, ia mara beta ni hanihani.”
11 Hita ta longoria habuka taza ni miu dia ta nuhuta levolevoa za. Beta dia na lala dia kata gagala. Beta, dia ta nuhuta polea na goloa kana kaka motu kua beta kadia galanga vona.
12 Na hizani Iesus Kristus hita ta vala polea matuha na manumanu kamahi kena dia kata mia vutu dia na gala, dia kata pelea moni dia na kadea haninga vona dia na hania.
13 Miu habu tai, tabarae ni buzabuzahimiu, miu kata kakatia na moge kua e mahoto.
14 Ta katiu ni longoria kahita polea na poloka pas kua ni beta ni muri vona, miu maki kemikemihia. Tabarae matoto miu na kakamana. Miu kati baraenia ia kete puae.
15 Palaka tabarae miu na hadavia habuka ia hamiu vagi katiu, palaka miu tani ketea polea vona, habuka ia na tazimiu.

3.16-18 A Pol e vala kana gritings

16 Kua, paleka na Paraha kara magali malugu ni katia

magalimiu ni malugunia na
dama laveve, ia vata kua
na taem zaha o na taem
kemi. Paleka na Paraha ni
ma kakamamiu laveve.
17 Hau, a Pol, ta vapol-
ungania na gritings kua
na limagu mule, na kagu
pas laveve ia ta lala kata
vapolupolu barae.
18 Na mahariharia kana
kadolu Paraha a Iesus Kris-
tus e ngoro ni miu laveve.

Naba 1 leta ke Pol kiri Timoti

1 Hau a Pol, na apostel
ke Iesus Kristus. A Vuvu
kua e pele mulehidolu, ia
mai a Iesus Kristus, kua tolu
ta vaka mararo tolu kata
hadavia. Ia hiro kua hiro
ta tania ni niau kata kara
apostel.

2 Ta vapolungania na pas
kua ki vano kiri Timoti, na
tugu matoto na bilip. Paleka
a Tamadolu a Vuvu kamana
kadolu Paraha a Iesus Kris-
tus hiro na mahariho ma-
toto, lohorohiro ni zaha ni
niho, hiro na katia magali ni
malugunia.

1.3-11 Vaka taduria na polea kana tisa vairukuruku

3 Kilaka kua katane vano
kara provins a Masedonia, ta
vala polea matuha ni niho
habuka koto mia ni Efesus
koto pole kara manumanu
taza ra kena, kete beta dia
kata sikulnia manumanu na
vaketeketea motu.
4 Pole kiridia kete beta
dia kata mamanava na
ziuziua vetanga kamana
polealeana hizahizani habu
tubudia kamahi. Polealea
kamahi kena e lala kete
katia manumanu dia na
vaigege za, ki mara beta ni
kodonidolu tolu na vavana
kamana bilip, kua ia na
galanga kua a Vuvu e vala
ni dolu.
5 Na vuvuna polea matuha
kua ta vavala ni niho ia
e kubarae, tolu laveve
tolu kata vonu matoto na
moge kua kete kukulidolu
kara manumanu motu.
Hatuhatua kua, ia kete pe
na poloka kaka kua poloka e
klin, kana lohoihoia ki kemi,
ki bilip matoto ni Iesus.
6 Taza manumanu dia
te vatia na moge kua dia
kene vano babatola kamana
polealea kamahi kua beta
mining vona.
7 E kukulidia dia kata kara
tisa kara lo, palaka ki beta
dia na lala nazia dia ta
popole vona, ki beta ve dia
na lala vutuvutuhia na vu-
vuna kadia polealea kamahi
kena dia ta mamadi matuha
vona.
8 Palaka, tolu ta lala
habuka kua tolu na vatia na
lo, ia ni katia kana galanga
kua a Vuvu e makia kirina,
ia da e kemi.
9 Tolu ka lala ve habuka
na lo beta ni katua kana
nuhu kua dia ta lala dia kata
kakatia moge kua e mahoto.
Na lo e katua kana nuhu kua
dia ta bikhet, dia ka papala
katia lohoihoia kemi, ki beta
dia na bilip ni Vuvu, dia
ka tania habuka lohoihoia
laveve ke Vuvu ia e venga za,
ki beta dia na tumonga. Dia
ka nuhuta hubi matematea
ni habu tamadia o ni habu
titinadia o nuhu motumotu.
10 Na lo e katua kana nuhu
kua dia ta kakatia mak-
ina magali buhua, kamana
nuhu kua dia ta kakatia na
moge ke vuni Sodom, ia mai
kana nuhu kua dia ta lala
dia kata pepelea manumanu
dia na sasalimdia, dia kata
kara vora vetanga, ia mai
kana nuhu mata vairuku-
ruku ia mai kana nuhu kua

1:2 Ap 16.1.

dia ta lala dia kata mapamapa vairuku, ia mai na moge zahazaha kamahi kua dia ta vavaribagi kamana vaketeketea kua e mahoto.
11 Na vaketeketea kua e mahoto, ia e balika na Kalohua Kemi kua a Vuvu e vala ni niau. Na Kalohua Kemi kua, e vabelenia a Vuvu kua e vonu matoto na glori, ki vuvuna mogepa hilohiloa.

1.12-17 A Pol e hate motunia a Vuvu kua e maharia

12 Hau, ta hate motunia a Iesus Kristus kadolu Paraha, kua e vala matuhanga ni niau, na vuna a Kristus, e hadaviau habuka ta nap kata katia galanga kua, ia kini makiau kata kara kana vora na katia kana galanga.
13 Ia vata kua muga ta vaginia ka delahania, ka pole zahatia matoto hizana. Ka lala kata vavairohia matoto ve kana manumanu. Palaka a Vuvu ia e mahariau matoto, na vuna ia e lala habuka, hau beta na lala a Vuvu, ki beta ve na bilip vona, kubarae ka kakatia moge kamahi kua.
14 Na Paraha ia e kaka kemi matoto ki kakanaka mahariharia! Ia ti vavonuhiau matoto na bilip kamana moge kua kete kukuligu matoto kara manumanu. Moge rua kua, ia e pe ni Kristus.
15 Kua polea katiu kua e nap tolu kata vaka mararo matoto vona: A Iesus Kristus ia e ziho na vulovulo kete vaikoli kara manumanu laveve kua dia ta lala dia kata kakatia moge zahazaha. Hau kua, ia ta dopa ka kaka zaha matoto livutia manumanu zahazaha laveve.
16 Ia na vuvuna kua, a Vuvu ki mahariau matoto. Ia vata kua hau ta kaka zaha matoto livutia manumanu zahazaha laveve. A Iesus Kristus ia ti peleau kete vatunga na manumanu laveve, habuka ia beta ni lala kete huhurihuria kete vavairohia kaka kua e lala kete kakatia moge zahazaha. E kati baraenia kete vatunga na nuhu kua dia lala dia kata kakatia moge zahazaha dia kata bilip vona dia na pelea mahuri roroa.
17 Ia na King kua e mia vuvua, ki mara beta ni mate. Ki mara beta kaka ni hadavia. Ia za ia na Vuvu matoto. Kubarae boto laveve, ki beta hozohozoana, ia tolu kata vavala glori za vona, ia za tolu kata vavala hiza kapou matoto vona. Ia limoha.

1.18-20 A Timoti kete poto bada na kana bilip kamana hatuhatua kemi na poloka

18 Timoti, na tugu, hau ta vavala polea matuha kua ni niho, muri na tok profet kamahi kiriniho. Paleka na tok profet kua ni vatuhariho koto varihubi kemikemi na poloka varihubia kamahi kana Paraha.
19 Na varihubia kua, ia koto poto bada na ka bilip, na poloko ve kete kavakava matoto na matani Vuvu. Na vuna, manumanu taza dia ta lala habuka dia ta katia moge zaha, palaka beta ni kulidia dia kata vatia a

1:13 Ap 8.3; 9.4-5.

Vuvu ni vahotovia kadia mogemoge kamahi, kubarae kadia bilip ti balika vaga kua e ki na mahati, kini vulavula.
20 A Himeneus hiro a Aleksander, ia hiro na kaka rua kua hiro te kukubarae. Kubarae, hau kene vala hiro na limani Satan kete beta hiro kata ma dedelahania a Vuvu.

2

2.1-8 Tolu kata lotu tolu na hulenia a Vuvu kete kodonia manumanu laveve

1 Kubarae, goloa kua koto muga matoto nu katia; ia koto tania na manumanu kena kamaniho, dia kata lotu dia na hate motunia a Vuvu, dia na hulenia kete kodonia manumanu laveve.
2 Dia kata lotu ve kara king kamahi, kamana gavman laveve na palakalaka laveve. Tolu kata kubarae tolu kata mia ni malugunidolu ni beta mareoreoa, tolu na vavana na moge ke Vuvu kua e tumonga.
3 Moge kua ia e kemi. A Vuvu kua e pele mulehidolu, ia e lala kete kulina kara moge kua.
4 E kulina kete pele mulehia manumanu laveve dia kata lohoi lala na vuvuna lohoihoia kua e matoto.
5 Na vuna a Vuvu, ia e katiu papa. Ki kaka katiu za ve kua e lala kete mamadi pida ni dolu kamani Vuvu, ki lala kete popole kadolu kete vavahotovia kadolu mianga kamani Vuvu. Kaka kua ia a Iesus Kristus.
6 A Kristus ia e mate kete kade mulehia manumanu laveve. Mahoto matoto na taem kirina ia vatunga kakava kana galanga kua.
7 Ia na vuvuna kua, a Vuvu ki makiau kata kara apostel, na vavala kana polea na manumanu. Hau ta tatani matotonia polea kua, beta na vavairuku. E vala galanga ni niau kata vaketekete na manumanu kua beta dia na lala a Vuvu, dia kata lala na mogepa bilip kamana matotoka polea.
8 Ki kubarae, tamomohane kua na malala laveve, kua taem dia ta lupu kara lotua, ia dia kata vazahenia limadia kua e tumonga, kete beta magali varitihitihia kamana varikoria na pidaka dia.

2.9-15 Galanga kemikemi kua na tavine e lala kete kakatia, ia e balika na loholohoa mata muli matoto na livuhana

9 E kuligu ve tavivine dia kata loholoho papa. Kadia loholohoa ia kete hada papa za na matana manumanu. Tabarae dia na bilasnia vulukudia kamana livuhadia na tali kamana bilas kua e katua na gol, dia na loholoho lavalava kua e kadoa na moni kapou marata.
10 Na vuna tavivine kua dia ta tania habuka dia ta lolotu ni Vuvu, ia dia kata katia galanga kemikemi. Moge kua, ia e hada papa na matana manumanu laveve.
11 Tavivine, ia dia kata tabu longo za dia ka valugilugidia dia ka pepelea na polea ke Vuvu, dia ka vavazihozihonidia.

2:7 2 Ti 1.11. **2:9** 1 Pi 3.3.

12 Hau beta ni kuligu tavivine dia kata madi vamuga ni tamomohane, dia na vavaketekete ni dia. Beta. Dia kata tabaria havadia.
13 Na vuna a Vuvu e muga ki katia a Adam, ba muri a Eva.
14 Ki beta ni a Adam kua e rukua ki poke, beu, e rukua na tavine, ki poke na pekato.
15 Palaka a Vuvu da e vaikoli kiri tavivine, na vuna kua dia ta vavalohia kapirupiru,* dia ka ma bilip ni Iesus, ki lala kete kukulidia ve kara manumanu motu, dia ka vavana papa matoto ki beta dia na lala dia kata kakatia moge zahazaha.

3

3.1-7 Nuhu kua dia ta hahada poto na sios ia kadia moge kete kemi

1 Na polea matoto katiu kua kata tania: Kua kaka katiu ni kulina matoto kete kara paraha katiu na sios ni hahada poto na manumanu ke Vuvu, ia e kukulina kara galanga katiu kua e kemi matoto.
2 Na kaka kua kete hahada poto na manumanu na sios, ia kete kaka katiu kua e lala kete kakatia moge kua e mahoto za, beta ni papadoa ia na polea katiu. Gona kete katiu papa za, ki beta ni kakanaka magali varitihitihia, kana lohoihoia e kemi, ki kaka pa na matana manumanu. E lala kete kukulina manumanu dia kata lolohu na kana ruma, ki lala kete vavaketekete ve na manumanu na moge kua a Vuvu e lala kete kukulina kirina.
3 Beta ni lala kete sipak, beta ni mata varihubihubi. E lala kete valugilugia, ki beta ni lala vaigegea, ki beta ni lala kete kulikulina marata kara moni.
4 E lala kete hada poto papa na kana famili, habu tutuna dia ka lala dia kata hahada zahenia, dia ka lolongoria kana polea.
5 Na vuna, kua kaka ni beta ni nap kete hada poto na kana famili mule, pele da e hada poto papa ziha na sios ke Vuvu?
6 Kaka kua e ba pokizia magalina, ia beta kete hahada poto na manumanu ke Vuvu, na vuna tabarae ni vazahezahenia hizana mule. Pale, a Vuvu ia koto kirina balika kua e koto kiri Satan.
7 Kaka kua kete hahada poto na manumanu ke Vuvu, ia hizana e lala kete kekemi za. Manumanu kua beta dia na bilip, ia dia ta lala dia kata hahada zahenia ve, na vuna kana moge e lala kete kemi za. Pale, da mara beta dia na vairohia hizana ni tingo na hoa he Satan.

3.8-13 Na wokman kamahi kara sios, ia dia kata kakatia na moge kua e kemi

8 Na wokman kamahi kana sios, ia dia kata manumanu kua e lala kete hahada zaheanga dia. Kadia lohoihoia kamana kadia mogemoge ia e kemi za. Beta dia na nuhuta sipak, ki beta

2:13 Stt 2.7; Stt 2.21-22. **2:14** Stt 3.1-6. * **2:15** Polea Grik na lohoihoia kua e vitiha pitu, manumanu taza dia ta lohoia polea kua e popole na galanga ke tavivine na hada potoa na famili. **3:2** Ta 1.6-9.

dia na bihei ni kukulikulidia marata kara moni.
9 Dia kata paho poto matoto na polea kua e matoto kua a Vuvu e vatunga ni dolu, nuhu kua tolu ta bilip ni Kristus, dia ka lala habuka na polokodia e klin na matani Vuvu.
10 Kete muga ni parakilanga dia. Kua tani beta ni parua goloa katiu kua dia ta katia ki zaha, pale, miu ta makidia dia ta gala kana sios.
11 Ia habu gogodia tavivine ve, ia kadia moge kete kemi ve, beta dia kata nuhuta pole vanahoa. Beta dia kata bilasni maratania livuhadia, manumanu ki lala kete vaka maroro ni dia, dia ka kati kemihia goloaloa laveve.
12 Na kaka kua kete hada poto na sios, ia gona kete katiu papa za. Ki nap ve kete hada poto papa ni habu tutuna kamana kana famili.
13 Na wokman kamahi kara sios kua dia na kati kemikemihia matoto galanga kana sios, ia da manumanu dia te hada zahenidia matoto. Pale, da beta dia katane kuahi dia kata tani kakava habuka dia ta bilip ni Kristus Iesus.

3.14-16 Vuvuna polea na moge ke Vuvu ia goloa kapou matoto

14 Da pitu papa hau ta mai hadaviho, palaka ta vapolungania na polealea kamahi kua ki vano ni niho,
15 na vuna, kua ta na kogoi ni beta na vano tapu, ho tu hadavia na polealea kamahi na poloka pas kua, kete vatunga mogemoge kua tolu na famili ke Vuvu tolu kata mumuri vona. Tolu ia na sios ke Vuvu kua e mahuri. Tolu ia na huduhudu kua e mamadi tuka na polea kua e matoto.
16 Tolu ta lala matotonia habuka, na vuvuna polealeana moge ke Vuvu, ia na goloa kapou matoto. Na polea kua a Vuvu e vatunga ni dolu, ia e kubarae:

Ia e bele ki kara tinoni, manumanu luba dia ka hadavia.
Na Vule Tumonga ki vatunga kavakava habuka kana moge ia e mahoto matoto.
Na engel kamahi dia ka hadavia.
Manumanu dia ka vano na kantri laveve dia ka tani kakava kana polea.
Manumanu bukuna vulovulo dia ka bilip vona.
A Vuvu kini pele mulehia kini zahe kini vala glori kapou matoto vona.

4

4.1-5 Vairukua e vairohia lohoihoia kana manumanu

1 Kua, na Vule Tumonga ia ti tani kakava ni dolu habuka, na taem kua ti kokozoho kara las de, manumanu taza da dia te zuka tapunia kadia bilip dia kene vano mumuri na polea kana vule na vairukua kamana vaketeketea ke hanitunitu kamahi.
2 Manumanu kua dia ta vavaketekete ni dia, ia dia ta nuhuta vairukua na lotua, dia ka mata vairukuruku.

Kadia hatuhatua na polokodia kua kara moge mahoto ti tunu gatova.

3 Da dia ta vatabunia manumanu na lahia, dia ka vatabunia ve manumanu na haninga taza. Palaka a Vuvu ia e katia haninga laveve, hana kana manumanu kua dia ta bilip na matotoka polea. Dia kata hania, dia na hate motunia vona.

4 Na goloa laveve kena a Vuvu e katia ia e kemi laveve. Kubarae, tabarae tolu na hadavia tolu na tania e zaha. Tolu kata hate motunia za a Vuvu, tolu na pepelea za.

5 Na vuna, na polea ke Vuvu kamana kadolu lotua, ia ti katia na goloa kena kini kara goloa ke Vuvu.

4.6-16 A Timoti kete mia papa na galanga ke Kristus

6 Kua nu tani kemikemihia polea kua ni habu tazidolu kamani habu livukudolu, da tu kara kaka kemi kara galanga ke Kristus Iesus. Da tu pelea matuhanga kapou na polea mata mulimuli kua tu bilip vona kamana save mata muli kena tu pelea kunu mumuri vona.

7 Tabarae nu mamanava na ziuziua kamahi. Vala lama kara kadia pole longolongoa kamahi. Vala ka taem laveve koto lala kemikemihia matoto na moge ke Vuvu.

8 Ho tu lala, habuka kua ni kuli koto trenim livuha kua kete matuha. Kua nu lala koto katia trening na dama laveve, ia da e kodonia livuha pitu. Palaka kua tolu na lala tolu kata trenim tolu mule na mogemoge ke Vuvu, ia da e dopa ki kodonidolu. Da e nap kete kodonidolu, na laep kua nina kua, ia mai ve na laep kua tolu kata pelea ve ba muri.

9 Polea kua ia e matoto, kubarae manumanu laveve dia kata longoria dia na vaka maroro vona.*

10 Kubarae tolu ka gagala matuha matoto, na vuna tolu ta vaka maroro ni Vuvu kua e mahuri, kua e pele mulehia matoto manumanu laveve kua dia ta bilip matoto ni Kristus.

11 Polealea kua ia koto tani vatuharia nu vaketekete ni dia vona.

12 Tabarae dia na hadavia habuka tu huluvahu marata nu vatia dia na hahada taduriho. Beta. Vatunga kavakava ka moge kemikemi, na Kristen kamahi dia kata hadavia ka moge dia na mumuri vona. Ka polea, ka vavananga, ka moge kua kete kukuli matoto kara manumanu, ka bilip, ia mai ka moge kete klin matoto na matana manumanu ia mai na matani Vuvu.

13 Kua, vala ka taem laveve koto ridim polea ke Vuvu na manumanu, ku vavaketekete ku raratahidia vona, ki nap na taem kua kata vano bele ni niho.

14 Tabarae nu vati vetania matuhanga kena a Vuvu e vala ni niho koto katia galanga vona. Na matuhanga kena tu pelea ki-

* **4:9** Beta tolu na lala na polea kakei kua e matoto, karae e popole na polea kua na laen 8 o na polea kua na laen 10.

laka kua na pararaha kara sios dia ta taruhia limadia ni niho, na polea katiu habuka profet ki valanga ni niho.

15 Hada, koto muri papa matoto na polealea kua ta tatania ni niho. Varaga livuha laveve koto kakatia moge kua, manumanu laveve dia kata hadavia habuka ka moge e senis kini dopa kekemi.

16 Da tu lolohoiho. Madi bada na ka mogemoge kamahi kamana ka vaketeketea kua tu vavaketea manumanu vona, a Vuvu kete pele mulehiho kamana manumanu laveve kena tu lala koto vavaketekete ni dia.

5

5.1-2 A Timoti kete hadavia na manumanu habuka dia na kana famili matoto

1 Tabarae nu pole harovitiviti kara kaka kua ti paraha muga ni niho, pole kemikemi kamana ku vahotovia kana moge habuka kua tu lala koto popole kamani kamama matoto. Pole kamani tamomohane huluvavahu habuka kua tu lala koto popole kamani habu tazi matoto.

2 Hadavia tavivine pararaha balika dia na habu katiti matoto, tavivine huluvavahu balika dia na habu livuku matoto, ka lohoihoia kiridia, ia kete klin matoto na matani Vuvu.

5.3-16 Azei kete hada poto ni tavivine gabugabu

3 Hada poto ni tavivine gabugabu kua ti beta kaka kete hada poto ni dia.

4 Palaka kua ta na tavine gabu kena, ni habu tutuna vona o ni habu tubuna vona, pele dia kata vatunga kadia lotua na kadia famili mule, dia na kolia galanga ke habu tamadia kamani habu titinadia dia na hada poto na gabu kena na kadia famili. A Vuvu e kulina matoto kara moge kua.

5 Palaka tavine kua e gabu ki beta matoto kaka kete hada poto vona, ia kete vaka mararoro za ni Vuvu. Marigo, dama ia kete lolotu ni Vuvu kete hulenia kete kokodonia, kana galanga ia lotua za na dama laveve.

6 Palaka tavine gabu kua ni gala ni mumuri na kana hatuhatua kara livuha za, pele ia ti mate kava kena.

7 Vala polea kua ve na manumanu na sios ve, dia kata lala na mogepa lotua, kete nap dia kata kakatia moge kua e mahoto za, kete beta kaka kete pole zaha kiridia.

8 Kua kaka katiu kua tani beta ni lala kete hahada poto ni habu vineka, ia mai dopa ve na nuhu kua na poloka kana famili mule ve pele, ia ti vala lamana kara kana bilip ni Kristus kava kena. Kaka kena e kubarae, ia e kaka zaha dopa na nuhu kua beta dia na bilip.

9 Ma tavine gabu kana krismas e vano ki livutia 60, ki beta ve ni lahi mule ve, dia ka vapolungania hizana kamana hizani tavivine gabugabu kena na poloka kadia buk,

10 manumanu laveve ki

lala habuka kana moge e kemi matoto, e hada poto papa matoto ni habu tutuna, ki lala kete kokoi taduria kaka kara kana ruma, ki lala kete kati kemikemihia matoto na kristen kamahi kua dia ta bele na kana ruma, ki lala kete vavazihozihonia ki kokodonia na Kristen kamahi. Ki lala ve kete kokodonia kaka kua e mia na bizea, ki lala kete tatare za kua kete kakatia moge kemikemi.

11 Tabarae miu na vapolu taduria hizana tavivine kua dia ta ba huluvahu habu gogodia ki mate. Na vuna kua ta kadia hatuhatua kara livuha ni katidia dia na vala lamadia kiri Kristus, da ti kukulidia lahia.

12 Pale, dia te katia moge zaha vona kua ta dia na vairohia kadia promis kua dia ta mapamapa habuka, beta dia kata lahi mule.

13 Ki vano ve, tavivine kua ti beta habu gogodia, beta ni lala kete kukulidia galanga, ki lala kete kukulidia dia kata dangedange ruma kara pole vanahoa za, dia ka tataruhia hizudia na galanga kana kaka motu, dia ka popole na goloaloa kua beta kadia galanga vona.

14 Kubarae, ta vala lohoihoia katiu kubarae: Tavivine kua dia ta ba huluvavahu, habu gogodia ki varimateai, ia dia kata lahilahi mule, dia na valohia kapiru, dia na hada poto na kadia rumaruma mule. Pale, da beta hadolu vagi katiu kete varaga polea zaha katiu kiridolu.

15 Na vuna, tavivine taza ni dia, dia te vala lamadia kava, dia kene muri ni Satan.

16 Kua tavine katiu ni Kristen, ni gabugabu vona na kana ruma, pele ia kete hada poto ni dia. Beta kete vatia na sios ni hahada poto ni dia. Na sios ia kete hada poto za ni gabugabu kua beta matoto kaka kete hahada poto ni dia.

5.17-20 Tolu kata hada poto papa na kadolu pararaha kara sios kua dia ta kakatia galanga kemi

17 Hada zahenia pararaha kua dia ta hada poto papa na sios, miu kado kemihidia matoto. Miu dopa lohoia nuhu kua dia ta lala dia kata luluga bizea na vaketeketea na polea ke Vuvu kamana nuhu kua dia ta raratarata.

18 Na vuna, na polea kana Paraha e tani barae, "Tabarae miu na rotu taduria havana bulmakau, na taem kua e vavana na huduna vit kabena ki lulunia na hulita vit." Na polea katiu ve e tani barae, "Nuhuta galanga, ia kete kakadoa dia."

19 Tabarae miu na longo murimuria na polea kana kaka katiu za kua e padea polea kara kamiu paraha katiu kua e hada ni miu, ma hiro rua o dia tolu dia ta padea polea kirina, miu ka longo murimuria.

20 Manumanu kua dia ta katia moge zaha, ia koto vamadiridia na mata pidaka,

5:18 Lo 25.4; Mt 10.10; Lu 10.7. **5:19** Lo 17.6; 19.15.

nu pole kiridia. Manumanu dia kata hadavia, dia na kuahi.

5.21-25 A Timoti kete lolohoia, tabarae ni katia moge katiu kua beta ni hada papa

21 Na matani Vuvu kamani Iesus Kristus kamana kana engel tumonga kamahi, ta tania ni niho koto muri matoto na polealea kamahi kua, nu gala papa na manumanu laveve. Tabarae nu hada palipali kara manumanu taza za, palaka koto kemi kara manumanu laveve.

22 Tabarae ni hurihuriho koto taruhia lima na huduna kaka kua kete kara wokman kana sios. Tabarae nu kakamana manumanu kua dia ta lala dia kata kakatia moge zahazaha. Hadavia koto klin matoto na matani Vuvu.

23 Taua nu ma hihinumia naru za. Hinumia vaen pitu, kete kodonia magali, ni pele kakava mazahi kena e bebele kiriniho dama laveve.

24 Lohoia, manumanu taza kadia moge zahazaha, ia e bele kavakava za, manumanu laveve ki lala habuka da a Vuvu e koto kiridia. Palaka manumanu taza kadia moge zahazaha e ngoro paritigi, palaka da ba muri ki vabeleni kavakavanga.

25 Ia e pebarae ve, manumanu laveve tolu ta lala goloa kemi kua kaka katiu e kakatia. Palaka manumanu taza kua dia ta lala dia kata kakatia moge kemikemi meni kua, ia beta ni lalanga dia, palaka da ba muri, kini ba lalanga kadia moge kemikemi.

6

6.1-2a Voravora dia kata kakatia moge kemi za

1 Kristen kamahi kua dia ta ba vovora vetanga kana kaka katiu, ia dia kata hahada zahenia kadia tubutubu dia na longoria kadia polea. Dia kata kubarae, kete beta manumanu kete pole zahatia na hizani Vuvu kamana kana vaketeketea. (2a) Kua na tubu kana vora vetanga katiu, ni Kristen ve, pele vora kena beta kete lohoi barae, "Kagu tubu miro ta Kristen rua kua, beta kata longoria kana polea." Beta. Na vora kena ia kete lohoi barae, "Kagu tubu kua ta vovora kana, ia na Kristen kua, ki kuligu matoto kirina, kubarae kata dopa kati kemihia matoto vona."

6.2b-10 Moge kua e lala kete kukulidolu kara moni, ia na vuvuna moge zahazaha laveve

(2b) Sikulnia manumanu na polealea kamahi kua ta tania ni niho kua, koto vabadanganidia dia kata katia moge kemikemi.

3 Polea kamahi kana kadolu Paraha a Iesus Kristus, ia e sikulni kemikemihidolu na mogemoge kamahi ke Vuvu. Kubarae kua kaka katiu kini vatia na polea kua ni sisikulnia manumanu na polea motu kua beta ni vinaka polea ke Iesus kua e mahoto,

4 pele, na kaka kena e bibikhet za, ki beta matoto kana save. Kana lohoihoia e zaha ki kukulina za kete vaigege na polea,

kete katidolu tolu na varihadapotipoti, tolu na vavarizahati, tolu na vavairohia kaka, tolu na lolohoi zahazaha.
5 Manumanu kamahi kena dia ta nuhuta varikoria. Kadia lohoihoia ti vonu na moge zahazaha, ti beta dia ne lala na matotoka polea. Dia ta lohoia na lotua, ia dia kata kakara risman za vona.
6 E limoha, tolu ta risman kua tolu na mumuri na mogemoge ke Vuvu, tolu ka lala tolu kata hilohilo na goloaloa kua a Vuvu e lala kete vavala ni dolu.
7 Na vuna, tolu beta tolu na pelea goloa katiu kamadolu kilaka kua tolu ta valohua tolu ka bele na vulovulo, ki mara beta ve tolu na luga goloa katiu ni kamadolu kua ta tolu na mate.
8 Palaka kua ni hadolu haninga vona, ni kadolu lavalava vona tolu kata lolohoria, ia pale za kena.
9 Manumanu kua e kukulidia marata dia kata kara risman, ia da dia ta poke na parakilakilanga, dia ka tingo na hatuhatua kua e longolongo, kua e lala kete vavaduazia manumanu, dia ka vairo matoto.
10 Na vuna hatuhatua kua kete kukulidolu marata kara moni, ia na vuvuna moge zahazaha laveve. Manumanu taza e kukulidia marata kara moni, kubarae dia kene batola dia kene vatia bilip matoto. Kubarae dia mule dia kene katia dia kene hahatunia bizea luba.

6.11-16 Rovo matuha koto pelea mahuri roroa

11 Palaka ho, kaka ke Vuvu ho, hava na moge zahazaha kamahi kena, nu bada gala koto pelea moge kua e mahoto, kamana moge ke Vuvu, kamana bilip, ia mai na moge kua kete kukuli matoto kara manumanu, kamana moge kua kete valugilugiho.
12 Varihubi na varihubia kemi ku madi bada na bilip matoto. Poto bada na mahuri roroa kua a Vuvu e kohaniho kirina. Kua kava tu tani kavakava na matana manumanu luba.
13 Ia mai na matani Vuvu, kua e lala kete vavala mahuri roroa na manumanu, ia mai na matani Iesus Kristus, kaka kua e tani kakava matoto kana bilip, kilaka kua e madi ki koto na matani Pontius Pailat, kata tani vatuharia ni niho kubarae,
14 muri papa matoto na polea laveve kua e tanga ni niho, tabarae nu vairohia polea kua, ni nap kaka kete padea polea zaha katiu kiriniho, ki vano ki mule na dama kua kadolu Paraha a Iesus Kristus kete bele mule vona.
15 Ia da e lohu na dama kua a Vuvu ti makia. A Vuvu ia na Vuvu na hilohiloa, ia za ki Paraha matoto kara goloa laveve. Ia e King kana king laveve, ki Paraha buli ni pararaha laveve.
16 Ia kazihena za ia mara beta ni mate. Ia e mimia na poloka laet kapou matoto, ki mara beta tolu na vano kozoho vona. Ki beta ve kaka

6:13 Jo 18.37.

katiu ni hadavia. Kubarae, dama laveve, ia tolu laveve tolu kata vavazahenia hizani Vuvu, ia kete kara kadolu King dama laveve. Ia limoha.

6.17-19 Risman kamahi ia dia kata bilip ni Vuvu dia na kodonia manumanu laveve

17 Tani vatuharia na manumanu kena dia ta risman kuari na vulovulo, kete beta dia kata vavazahezahenidia. Tabarae ve dia na vavaka maroro na kadia moni, na vuna da beta kete ngoro ni havarau, da pitu papa ia hozo. Palaka kadia vaka maroroa, ia dia kata taruhia ni Vuvu, ia kua e lala kete vala goloaloa luba ni dolu, tolu kata hilohilo vona.

18 Tania ni dia, dia kata kakatia moge kemikemi kua dia kata kokodonia manumanu motumotu vona. Boto laveve ia dia kata vala goloaloa kemikemi luba na nuhu kua dia ta sot. Polokodia kete kukulina kete vavala goloaloa kua a Vuvu e lala kete vavala ni dia, na manumanu motumotu.

19 Kua ta dia na kubarae, ia ti habuka dia te tatapi lupunia kadia goloaloa mata mulimuli matoto kiri ba muri, pale, dia ta pelea laep kua e laep matoto.

6.20-21 A Timoti kete karaharaha kara kana galanga

20 Timoti, hada poto papa matoto na galanga kua a Vuvu e vala ni niho. Vala lama kara polea laveve kena beta ni mumuri na lohoihoia ke Vuvu. Tabarae nu popole kamana nuhu kena dia ta lohoia dia ka tania habuka, kadia save vona dia ka kakatia polealea kamahi kua e vavaigege kamana lohoihoia ke Vuvu.

21 Manumanu taza dia te vano dia kene mumuri na save kena, dia kene golu dia kene vatia bilip kava. Mahariharia ke Vuvu e vano ni miu laveve.

Naba 2 leta ke Pol kiri Timoti

1 Hau a Pol, na apostel ke Kristus Iesus. Na lohoihoia ke Vuvu mule, ia ki makiau kata kara apostel kata kalohunia na manumanu na laep kua e mapamapa kete vala na manumanu kua dia ta bilip ni Kristus Iesus.

2 Timoti, ho na tugu matoto, hau ka vapolungania pas kua kiriniho. Paleka a Vuvu Tamadolu, kamana a Paraha a Kristus Iesus lohora ni zaha ni niho, ni mahariho matoto, ni katia magali ni malugunia.

1.3-18 Beta koto puae na Kalohua Kemi

3 Hau ta hate motunia a Vuvu, kua ta gagala kana, baliki habu tubugu varira, ka lala habuka polokogu e kavakava matoto na matani Vuvu. Na dama na marigo, ia ta lolohoiho ka lolotu kiriniho.

4 Ta lohoi mulehia kilaka kua na liuku e turu, kubarae ki kuligu matoto kata hadavi mulehiho. Kua na hadavi mulehiho, ia da polokogu ti malugunia kene hilohilo.

5 Hau ta lala matotonia habuka ho tu bilip matoto, na bilip kena ia e balika kua muga ni kapupu tavine, a Lois, ba muri ve ni ka titi a Yunis. Meni kua, ia te hadavia na bilip kua ia ni niho ve.

6 Ia na vuvuna kua, ka tatani mulehia ni niho koto lohoia nu kaveni mulehia na presen kua a Vuvu e vala ni niho ni dudulu mule na poloko, na presen kua a Vuvu e vala ni niho, kilaka kua ta taruhia limagu na hudu.

7 Na vuna a Vuvu beta ni vala na vule kara kuahia na polokodolu, beu ia e taruhia na Vule kua e vala matuhanga ni dolu, ki vala ve na hatuhatua kua kete kukulidolu kara manumanu, ki kodonidolu tolu kata papaho taduria kadolu hatuhatua.

8 Kubarae tabarae nu pupuae kua koto vavala na polea kana kadolu Paraha. Tabarae ve nu pupuae kagu, habuka kua hau te kakarabus kana Paraha. Beu. Pelea na matuhanga ke Vuvu nu luga ka bizea kamahi nu gala kamaniau na galanga na valavalanga na Kalohua Kemi.

9 A Vuvu ia e pele mulehidolu ki kohanidolu tolu kata vavana na laep kua e tumonga. A Vuvu beta ni hadavia kadolu moge kemi katiu tolu ta katia ki kohanidolu. Beta. A Vuvu, na kana mahariharia mule kamana kana lohoihoia mule, ia ki kohanidolu. Na mahariharia kua, ia e vala ni dolu na limani Kristus Iesus muga za, ba muri kini katia goloa laveve kini bele.

10 Palaka kua na taem kua, na kaka kua e pele mulehidolu, a Kristus Iesus, ia ti bele kavakava. Na galanga kua, ia a Kristus e vatunga kavakava na ma-

1:2 Ap 16.1. **1:5** Ap 16.1.

hariharia ke Vuvu. A Kristus Iesus ia ti vahozovia matoto na matuhanga kana matea. Na kana Kalohua Kemi, ia ti vatunga kavakava, manumanu kini hada lala na laep kua e ngoro vuvua.

11 Ia na Kalohua Kemi kua, kua a Vuvu ti makiau kata kara kana apostel na sikulnia manumanu vona.

12 Ia na vuvuna kua hau kene luluga na bizea kamahi kua. Palaka beta na puae vona, na vuna hau ta lala azei kua hau ta bilip vona, hau ka vaka maroro matoto habuka da ia e hada poto matoto na galanga kua ia e taruhia na limagu, na galanga kua da e ngoro papa ki guria dama kapou ke Kristus kua kete bele mule vona.

13 Polea kemikemi laveve kena ta vavala ni niho ia koto lohoi poto vona. Bilip matuha ni Kristus Iesus, ni kukuli matoto kirina. Moge kua ia kete ngongoro ni niho, ku vavaketekete na manumanu.

14 Hada poto papa matoto na Kalohua Kemi kena e valanga ni niho, balika moni kua e taruha na benk. Na Vule Tumonga kua na polokodolu, ia da e kodoniho ki hada poto ve.

15 Ho tu lala habuka manumanu laveve na provins a Esia dia te hava tapuniau kava. A Figelus kamani Hermogenes ia hiro ve te hava tapuniau.

16 Paleka a Vuvu ni maharia ni kati kemihia matoto ni Onesiforus kamana kana famili, na vuna dia ta kati kemihia matoto ni niau ki beta dia na puae ni niau kua habuka te karabus.

17 Kilaka kua ia e bele ni Rom, e tutu matoto kirigu, ia, ia ki pariau.

18 Paleka na lohora Paraha ni zaha vona ni maharia matoto na damana kotoa kapou ke Vuvu. Ho tu lala ve habuka, a Onesiforus e kodoni kemikemihiau matoto ni Efesus.

2

2.1-13 A Timoti ia kete kara soldia kemi ke Kristus Iesus

1 Kubarae ho, na tugu, vatia na mahariharia ke Kristus Iesus ni vatuhariho.

2 Na polea laveve kena ta tania ni niho na manumanu luba dia ka longoria ve, ia koto vala na limana manumanu kua dia ta lala dia kata mumuri matoto na polea ke Vuvu, ki nap dia kata vaketea ve manumanu motu ve vona.

3 Kara soldia kemi ke Kristus Iesus. Nu luga bizeka galanga kua kamahita nuhu kua hita ta luluga bizea na galanga kua.

4 Ho tu lala kaka kua kini kara soldia, ia mara beta ve ni kakatia ve galanga motumotu ve, na vuna ia kete kakatia galangana soldia za, kana komada kete hada ni kokona zahenia vona.

5 Ia kubarae ve, kua kaka katiu kini kakanaka varikapia, ia e lala kete vavarikapi muri na rul kara varikapia. Kua tani beta ni muri na rul kara varikapia, ia mara beta ni vinim prais

1:11 1 Ti 2.7.

kua na kaka kua e lala kete vin na varikapia ki pepelea.

6 Kua kaka kini vazohia vanua katiu, ia da e muga ki pelea haninga na vanua kena, ba muri manumanu motu dia kene pelea ve haninga vona.

7 Lohoi nanazia polealea kamahi kua ta tatania ni niho, na vuna na Paraha da e kavakavania vuvuna polealea kamahi kua ni niho, ho tu lohoi lala.

8 Lohoi poto dama laveve habuka, a Iesus Kristus e valamari muleha na matea, ia ki na zukani King Devit. Polea kua, ia boto laveve ta lala kata tatania na Kalohua Kemi kua ta vavala na manumanu.

9 Ia na polea kua za, kua hau te luluga bizea vona kene rotu tadura na sen kene karabusianga balika raskol katiu. Palaka na polea ke Vuvu mara beta ni rotu tadura na sen ni karabusianga.

10 Ki kubarae, hau ta lala kata hahatu taduria za bizea laveve, na vuna ta lolohoia kata kodonia nuhu kua a Vuvu ti makidia kana. E kuligu dia ve dia kata pelea na laep kua na poloki Kristus Iesus, dia na mia vuvua na poloka kana glori.

11 Kua polea katiu kua e nap tolu kata vaka maroro matoto vona,

"Kua ni matoto tolu na
mate kamana, ia da
tolu ta mahuri ve ka-
mana.
12 Kua tolu na madi ni bada
tolu na luga bizea
kamahi, ia da tolu
ta kara king kamana.
Kua ta tolu na vala
lamadolu kirina, da ia
ve e vala lamana kiri-
dolu.
13 Kua tolu na mapamapa
tolu kata muri vona,
ki beta tolu na muri
na kadolu mapama-
panga kua, ia mule
mara beta matoto ni
mapamapa vairuku.
Mara beta ve ni
pokizia kana polea
mule. Mara beta
matoto."

2.14-26 A Timoti kete gala matuha kete kara vora kemi matoto ke Vuvu

14 Tania polealea kua na manumanu na dama laveve kete beta dia kata lohoi bala. Na matani Vuvu, pole kiridia kete beta dia kata vavaigege, dia na vavarikori taraka goloa kotekote na pidaka dia mule. Na vuna moge kamahi kena mara beta ni kodonimiu. Beta, ia e vavairohia za laep kana kaka kua e madi ki lolongorimiu ta vavarikori.

15 Bada koto kara vora kemi matoto, a Vuvu kete kulina kara ka galanga. Kete nap koto vala mahotovia matoto na polea ke Vuvu, kete beta kete nap koto puae na matani Vuvu.

16 Vala lama kara pole vetavetanga kamahi kua beta ni lala kete mumuri na lohoihoia ke Vuvu. Polealea kamahi kena, da e katia manumanu dia ka dopa vala lamadia matoto kiri Vuvu.

17 Polealea kamahi kena, ia e balika muku zaha kua

2:12 Mt 10.33; Lu 12.9.

e hahanihani ki kakapou taputapu na livuhana kaka. Kaka rua kena hiro ta lala hiro kata kamadia dia na vavala polealea kamahi kena, ia a Himeneus kamani Filetus.

18 Kaka rua kena hiro te vatia na matotoka polea hiro kene hahalehale kava. Dia ta lala dia kata tatani barae, "Tolu te mahuri mule na matea kava, kubarae mara beta tolu na mahuri mule ve." Na polea kua dia ta vavala na manumanu e vavairohia na bilip kana manumanu taza.

19 Palaka a Vuvu kava ti taruhia na faundesion matuha kua kete vamadiria kana sios vona, na faundesion kua ki ngoro bada. Na huduna faundesion kua, a Vuvu e vapolungania polea katiu kua e tani barae, "Na Paraha ia e lala kemikemihia kana manumanu," ki mai ve, "Manumanu laveve kua dia te pelea hizana Paraha kava, ia dia kata vala lamadia kara moge zahazaha laveve."

20 Na ruma kapou katiu, na dis kamahi na poloka. Dis taza e katua na gol, taza na silva, taza e katua na dangahai, taza e katua na garigari. Dis kamahi kua, taza ia kara galanga na dama kapopou za, taza ia kara galanga na dama laveve.

21 Ki kubarae, kua kaka katiu kini zuka tapunia na moge zahazaha laveve na kana laep kini klin na matani Vuvu, ia ti balika dis kua kara galanga na dama kapopou za. Da ti kara kaka ke Vuvu matoto, kini nap kete kodonia kana Paraha. Da ti nap kete kakatia goloa kemikemi laveve.

22 Kubarae boto laveve ia koto vala lama kara hatuhatua zahazaha kena e lala kete tuha zahezahe na poloki huluvavahu. Gala matuha koto pelea moge kua e mahoto, kamana moge kua koto bilip matoto ni Vuvu, ia mai moge kua kete kukuli matoto kara manumanu, kamana moge kua koto mimia kemikemi kamana manumanu motu. Ho, ia mai manumanu laveve kua polokodia e klin matoto na matana Paraha dia ka lolotu dia ka huhulenia a Vuvu kete kodonidia.

23 Tabarae matoto nu lolongo kara pole longolongoa kana manumanu kua beta kadia save vona. Na vuna, polealea kamahi kena, ia e lala kete kakatia vaigegea kamana varikoria za kena.

24 Na vora kana Paraha, ia beta kete vavaigege ni vavarikori kamana kaka. Beta. Ia kete kati kemihia na manumanu laveve. Kua manumanu dia kene bikhet vona, tabarae magalina ni varitihi kiridia, palaka kete kaze dala kemi katiu kua kete sikulnia manumanu dia kata lala na moge ke Vuvu vona.

25 Kua manumanu dia kene gegea, pele kete valugia, ia tani kemikemihia polea ni dia. Kua tani kuza barae, ia da a Vuvu ti kodonia nuhu kamahi kena na lohoihoia kemi tauka kini nap dia kata zuka tapunia

2:19 Nam 16.5.

kadia moge zahazaha dia na tare poki dia na vamule vona dia na pelea save kua e matoto.
26 Pale, da dia te ba lohoi vutuhia goloa, dia te hava hutu na hoa he Satan, na kaka kua e gala ki karabusnidia dia kene gala dia kene mumuri na kana lohoihoia.

3

3.1-9 Na las de manumanu da dia ta kakatia moge zahazaha matoto

1 Palaka koto lohoi poto na polea kua: Kua tani vano ni kozoho kara las de, bizea kapopou matoto da e lohu.
2 Manumanu da kadia hatuhatua ia da ti kiridia mule, da ti kukulidia kiridia mule za. Da ti dopa kini kukulidia matoto ve kara moni. Da dia ta kona zahezahenidia mule, dia ka vavazahezahenia hizadia mule, da dia ta nuhuta vairovairoa na hizani Vuvu, da beta dia kata longoria polea ke habu tamadia kamani habu titinadia, da mara beta dia na hahate motunia kaka kua ni katia goloa kemi ni dia, da kadia mogemoge kamahi e mata hilehilea.
3 Mara beta ni kukulidia kara manumanu motu, da mara beta dia na lohoi bala manaunaua kua e katua ni dia, da dia ta nuhuta varidelaha dia ka nuhuta vairovairoa na kaka na polea, da mara beta dia na paho taduria kadia hatuhatua kara moge zahazaha, da dia ta hubi zahazahatia matoto manumanu. Hadia vagi ia na moge kemikemi laveve.
4 Da dia ta kati zahatia na ruadia matoto kua hiro ta lala hiro kata rurua, da dia ta baribari za kua dia kata mumuri na mogepa longolongoa. Da dia ta lohoia habuka dia za, ia dia ta paraha na manumanu laveve. Da e kulidia matoto kara mogepa amamas kamahi, ki beta kete kulidia kiri Vuvu.
5 Da dia ta nuhuta lotua, palaka polokodia ia beta ni bilip matoto ni Vuvu, ki mara beta ni kulidia dia kata pelea na matuhanga ke Vuvu. Manumanu mata baraerae kena, ia tabarae matoto nu kakamadia.
6 Manumanu mata barae kena ia dia ta lala dia kata paria dala kua dia kata vano dia na hohoria na ruma ke tavivine kua mara beta dia na papaho taduria kadia hatuhatua. Tavivine kamahi kena dia ta vonu na moge zahazaha, dia ka lala dia kata luluga bizeka kadia moge zahazaha kamahi. Polokodia ki zuzuluzulu za ki haharehidia dia ka kakatia moge mata hilehilea.
7 Tavivine kamahi kena, da e kukulidia matoto kete sikulianga dia, palaka mara beta matoto dia na nap dia kata pelea na matotoka polea ke Vuvu.
8 Habuki Janes hiro a Jambres kua varira hiro ta tare poki kiri Moses, ia manumanu kamahi kena, ia da dia ta tare poki ve dia ka varihubi kamana matotoka

3:8 Kis 7.11.

polea. Manumanu kamahi kena, ia kadia lohoihoia ti longolongo kadia bilip ki beta ni matoto.
9 Palaka kadia moge kamahi kena da mara beta ni ma vavano, na vuna da e balika kua varira ni Janes hiro a Jambres, manumanu da dia ta hada lala na kadia mogepa longolongoa.

3.10-17 A Pol kete poto bada na polea ke Vuvu

10 Palaka ho tu mia kamaniau, ku lala kagu vaketeketea laveve kua ta vavaketea na manumanu na moge kamahi kua a Vuvu e lala kete kukulina kirina, ku lala kagu moge kamahi kua ta vavana vona, ku lala ve e kuziha ka vavana na moge kamahi kua. Ho ku lala ve habuka hau ta bilip matoto ni Vuvu, boto laveve ia ta lala kata vatuharia polokogu ka kakatia za galanga, ki lala ve kete kukuligu kara manumanu motu, ka lala kata madi bada na luluga za bizea kamahi.
11 Ho ku lala kua manumanu dia ta gala zahazaha matoto ni niau, ka hatunia bizea luba. Goloa laveve kua e katua ni niau ni Antiok kamani Aikoniam ia mai ni Listra ve, hau ta hatu taduria za kadia moge zahazaha kirigu. Palaka na Paraha e vaikoli kirigu ki kodoniau ki beta na paria zahatanga na bizea kamahi kua.
12 Ta tani matotonia ni niho, manumanu laveve kua e kukulidia dia kata kamani Kristus Iesus dia na vavana na moge ke Vuvu, ia da e gala zahazaha voa ni dia.
13 Palaka manumanu zahazaha, nuhuta rukirukia na manumanu, da kadia moge ti dopa kini zaha matoto. Da dia ta rukirukia manumanu motu, manumanu motu ve ki rukirukidia ve.
14 Palaka ho, ma vavana na moge kua kava tu sikulianga vona ku bilip vona, na vuna ho tu lala kemikemihia na moge kana nuhu kua dia ta sikulniho na moge kua.
15 Kua tu ba kakapiru, ia tu sikulianga ku lala na polea kamahi kua na poloka Buk Tumonga ke Vuvu. Na buk kamahi kena ia e nap kete vala lohoihoia pa ni niho, ni katiho nu bilip ni Kristus Iesus, a Vuvu ni pele mulehiho.
16 Polea laveve kua e vapolunganga na poloka Buk Tumonga ke Vuvu, ia a Vuvu mule e vala ki vapolunganga, ki kubarae e dangea kete sikulianga manumanu voa vona, kete vahotovia lohoihoia kana manumanu kua beta kadia lohoihoia ni mahoto, kete vahotovia kadolu vavananga kamahi, kete sikulnidolu na mogemoge kua e mahoto na matani Vuvu.
17 Kubarae, na polea kua, ia a Vuvu ti katia manumanu kamahi kua ke Vuvu dia kene pelea matoto na moge kemikemi laveve, kini katidolu tolu kene tatare za kua tolu kata kakatia galanga kemikemi.

3:11 Ap 13.14-52; Ap 14.1-7; Ap 14.8-20.

4

4.1-5 A Timoti kete bada ni tani kakava na Polea ke Vuvu

1 Lohoia, a Kristus Iesus da e sikelnia na moge laveve kana manumanu kua dia ta ba mamahuri ia mai kana nuhu kua dia te varimateai kava, na dama kua ia kete vamule ni vamadiria kana kingdom. Lohoia, a Vuvu kamani Kristus hiro ta hahada goloaloa laveve, kubarae ka tani vatuharia ni niho pebarae,

2 vaketea na polea ke Vuvu. Ia vata kua tani beta manumanu ni kulidia dia kata longoria o kua e kulidia dia kata longoria, ia koto vavala za na polea ke Vuvu ni dia dama laveve. Vala polea matuha ni dia kete padea magalidia dia kata zuka tapunia kadia moge zahazaha dia na tare poki dia na muri na moge ke Vuvu. Boto laveve ia koto pole valugu kamana manumanu nu sikulni kemikemihidia na moge kua a Vuvu e lala kete kukulina kirina.

3 Damana vona kua e ba mamai, kua da manumanu da ti beta dia keteni kulidia dia keteni longoria vaketeketea kua e matoto. Palaka da dia te murimuri na kadia hatuhatua mule. Da dia ta pelea tisa kamahi kua kete tania polea kua talingadia e gala ki zuzuluzulu kete lolongoria.

4 Da dia ta tabaria talingadia na polea kua e matoto dia ta longo kara mana vetavetanga.

5 Palaka ho, dama laveve ka lohoihoia ia kete kavakava. Luga nu hatu taduria bizea laveve kamana varitihia laveve. Bada gala koto vavaketea manumanu na Kalohua Kemi na manumanu. Ka galanga ia koto kodonia manumanu, kubarae ia koto kati matotonia galanga kua.

4.6-8 A Pol ti kozoho keteni mate

6 Ho tu lala, kozo hau katane mate. Topogu da ti maliki habuka vaen kua dia ta lala dia kata vavalikiria habuka opa ni Vuvu. Dama kua kata mate vona, ia ti mai kini kokozoho kava.

7 Hau ta rovo matuha matoto na resis kara mahuria. Kava kene bele na mulemulehana, hau ka poto bada matoto na kagu bilip ni Vuvu.

8 Kubarae na prais kua kata pelea ti guguriau za. Na prais kata pelea kua: Na Paraha kua e mahoto matoto, da e kohaniau na kaka kua e mahoto. Na Paraha kua e lala kete sikel kemikemihia matoto kotoa, da na damana kotoa kapou da e vala prais kua ni niau. Beta kete vala za ni niau, beta, da e vala ve na manumanu laveve kua e kukulidia matoto dia kata hadavia na Paraha kubarae dia ka guguria.

4.9-22 A Timoti kete mai tapu bele ni Pol

9 Baribari ku mai tapu ni niau,

10 na vuna a Demas, ti hava tapuniau kini vano

4:10 Kl 4.14; Fm 1.24; 2 Ko 8.23; Ga 2.3; Ta 1.4.

kiri Tesalonaika, na vuna e kulina marata kara goloaloa kua bukuna vulovulo. A Kresens ia ti vano kara provins a Galesia, a Taitus ia ti vano kara provins a Dalmesia.

11 A Luk za kua ia kamaniau. Koto mai ho tu pelea ve a Mak, na vuna ia da e kodoni kemikemihiau na kagu galanga.

12 Kava te geria a Tikikus kini vano kiri Efesus.

13 Kunu mai, pelea na kagu saket malaku ta vatia na ruma ke Karpus ni Troas. Pelea ve kagu buk kamahi. Lohoi poto koto pelea na buk kua e katua na hulita sipsip, tabarae nu lohoi bala.

14 A Aleksander, na kaka kua e lala kete kakatia goloa na bras, e kati zahazahatia matoto ni niau, palaka na Paraha da e koto kirina na galanga zaha kua e katia ni niau.

15 Ho ve lohoi ho ni Aleksander, na vuna ia e vaginia matoto kahita polea kamahi.

16 Kilaka kua e varivuvu ki koto kirua hau, beta matoto kaka katiu ni madi kamaniau ni kodoniau. Manumanu laveve dia ta hava tapuniau. Te lotu kene hulenia a Vuvu kava kete beta kete lohoia kadia moge kua kirigu.

17 Palaka na Paraha e madi na hiripigu ki vatuhariau. Kubarae kilaka kua, ta vala kemikemihia matoto polea kana Paraha manumanu laveve kua beta dia na lala a Vuvu dia ka longoria. A Vuvu kini pele mulehiau na havana laion, kini beta ne mate.

18 Na Paraha da e pele kakavau na moge zahazaha laveve kua e parakilanga kete katua ni niau. Da vabataviau ki peleau ka zahe kara kana kingdom kua e heta na lagato. Tolu kata vavazaheni roronia za hizani Vuvu. Ia limoha!

19 Vala kagu dama kemi matoto ni Prisila hiro a Akwila, ia mai na manumanu laveve na ruma ke Onesiforus.

20 A Erastus ia ba vovona ni Korin. A Trofimus e mazahitia, kubarae kene vatia ni Miletus.

21 Baribari ku mai tapu, ba muri na nagi kara magara kamana kavili kini bele. A Yubulus e vala kana dama kemi ni niho, a Pudens ve, ia mai a Linus, a Klodia, ia mai habu tazidolu kamani habu livukudolu laveve, dia ve ta vala kadia dama kemi matoto ni niho.

22 Paleka na Paraha ni kamana vule. Kana mahariharia ni vano ni miu laveve.

4:11 Kl 4.14; Fm 1.24; Ap 12.12, 25; 13.13; 15.37-39; Kl 4.10; Fm 1.24. **4:12** Ap 20.4; Ef 6.21-22; Kl 4.7-8. **4:13** Ap 20.6. **4:14** 1 Ti 1.20; Sng 62.12; Ro 2.6. **4:19** Ap 18.2; 2 Ti 1.16-17. **4:20** Ap 19.22; Ro 16.23; Ap 20.4; 21.29.

Leta ke Pol kiri Taitus

1.1-4 A Taitus kete vatuharia na bilip ia mai kete vahotovia ve na mogemoge kana Kristen kamahi ni Krit

1 Hau a Pol na vora ke
Vuvu ka apostel ve ke Iesus
Kristus. A Iesus e geriau ka
vano kata vatuharia na bilip
kana manumanu ke Vuvu
kua ia ti makidia kana, kata
kodonidia ve dia kata pelea
save na polea kua e matoto
ia mai dia kata muri ve na
lohoihoia ke Vuvu,
2 dia kata bilip matuha
dia na guria a Vuvu kete
vala na mahuri roroa ni dia.
Muga matoto kua ma beta a
Vuvu ni katia goloa katiu ni
bele, ia kava ti tania habuka
kete vala na mahuri roroa ni
dolu, a Vuvu ki beta ni lala
kete vavairuku.
3 Kua ti bele matoto na
taem kua ia e tania, ia kini
vabeleni kavakava na Kalo-
hua Kemi kua, hita kene
tatani kavakava na manu-
manu. A Vuvu, na kadolu
kaka kua e pele mulehidolu,
ia mule e tania kata katia
galanga kua.
4 Hau ta vapolungania na
pas kua ki vano ni niho Ti-
tus, ho na tugu matoto ka
bilip ki balika hita laveve.

Paleka a Vuvu Tamadolu
kamani Kristus Iesus kua e
pele mulehidolu, hiro na ma-
hariho hiro na katia magali
ni malugunia.

1.5-9 A Taitus kete makia manumanu kemikemi dia kata hahada na sios

5 Na vuvuna kua ta vatiho
na ailan a Krit, ia koto vaho-
tovia na galanga kua beta to
na vahozovia, ia mai ve koto
makimaki manumanu taza
na taon laveve dia kata hada
na sios kamahi, habuka kua
ta tania ni niho.
6 Na kaka kua koto makia
ni hada na sios, ia kete na
kaka kua beta ni nap kete
parua habuka e katia goloa
zaha katiu. Gona katiu za,
habu tutuna ki bilip ni Kris-
tus, ki beta dia na lala dia
kata talinga zahazaha.
7 Na vuna ia kete gala na
galanga ke Vuvu ni hada
na sios. Kana moge e lala
kete mahoto za, beta ni nap
kete parua habuka e katia
goloa zaha katiu. Beta ni
lala ditadutadua na manu-
manu, ni kakanaka magali
varitihitihia, beta ni lala kete
sipak, beta ni lala varihubia,
ki beta ni lala kete rukia
manumanu ni vavanahedia.
8 Palaka e lala kete koi
taduria manumanu kara
kana ruma, ki lala kete
kukulina kara moge kua e
kemi, ki kaka kua e lala kete
papaho taduria magalina,
ki kaka mahoto na matani
Vuvu, ki tumonga, ki lala
kete hahada poto papa
matoto na kana laep.
9 E bilip matoto ki poto
bada na polea matoto kua e
sikuluanga ia vona; kete nap
kete vabadanganidia taza na
vaketeketea kua e matoto, ni
vatunga kavakava dala na

1:4 2 Ko 8.23; Ga 2.3; 2 Ti 4.10. **1:6** 1 Ti 3.2-7.

manumanu kua dia ta papala katia polea matoto.

1.10-16 Na ailan a Krit manumanu luba vona dia ta vavairohia na bilip kana manumanu

10 Na vuna zia manumanu luba ra kena ni Krit dia ta lala dia kata vanga holia polea kua e matoto. Dia ta manumanuna pole vetavetanga dia ka gala rurukia manumanu. Manumanu kamahi kena luba ni dia ia a vuni Iuda, kua e kukulidia kete vavatomutomuha manumanu.

11 Vatabunidia kete beta dia kata ma vavala sikul na manumanu, na vuna dia ta gala dia ka vavairohia mianga kana famili kamahi na kadia vaketeketea kua beta dia kata vavaketekete vona. Tisa kamahi kena, dia ta gala rurukia manumanu dia ka vavanahedia.

12 Kadia profet mule katiu bukuni Krit varira e tania polea kua, "A vuni Krit dia ta nuhuta vairukua matoto za, dia ka manumanu zahazaha matoto balika enimel kua e mata varihanihani, dia ta nuhuta hani hamohamoa dia ka toga mate."

13 Na polea kua e mahoto matoto. Kubarae, vala polea matuha matoto ni dia, kete vahotovia kadia mogemoge kamahi, dia kata bilip matoto ni Vuvu.

14 Kete beta dia kata tatabu longo kara mana vetavetanga ke vuni Iuda, kamana lo kamahi kana kaka, kua dia ta lala dia kata vavala lamadia kara polea matoto.

15 Manumanu kua polokodia e klin matoto na matani Vuvu, ia goloa laveve e klin. Palaka nuhu kua beta dia na lala dia kata bilip, polokodia ki vonu na lohoihoia mata hilehilea, ia beta goloa katiu ni klin. Kadia hatuhatua kamana kadia lohoihoia e beta ni klin.

16 Dia ta tania habuka dia ta lala a Vuvu, palaka kadia mogemoge kamahi e gala ki vavatunga kavakava habuka dia te vala lamadia kava kiri Vuvu. A Vuvu ki beta matoto ni kulina kiridia, beta dia na lala dia kata lolongoria polea, ki mara beta ve ni nap dia kata katia moge kemi katiu.

2

2.1-5 Lapunpun kamahi dia kata muri papa na maki kamahi kua a Vuvu e lala kete kukulina kirina

1 Taitus, da vaketekete na manumanu dia kata kakatia mogemoge kamahi kua e lala kete vatunga kavakava vaketeketea kua e mahoto.

2 Tania ve ni tamomohane lapunpun kete beta dia kata sisipak. Dia kata papaho taduria kadia hatuhatua kara livuhadia, ni nap kaka kete hahada zahenidia. Dia kata vavana na lohoihoia kua e kemi. Kadia bilip kete matuha dia na vonu matoto na moge kua kete kukulidia kara kaka, dia na madi bada dia na luga bizea kamahi.

3 Tania ve ni tavivine lapunpun dia kata muri na mogemoge kua a Vuvu e lala kete kukulina kirina. Taua dia na pole zahatia ruadia, tabarae dia na hihinu maratania hinua matuha.

Palaka dia kata raratahia manumanu na moge kua e kemi.
4 Tavivine pararaha kamahi kena, dia kata sikulni kemikemihia tavivine huluvavahu kete kukulidia kiri habu gogodia kamani habu tutudia.
5 Dia kata tania na tavivine huluvavahu kena dia kata nap dia kata paho taduria kadia hatuhatua kara livuha, kadia mogemoge kete klin matoto na matani Vuvu. Dia kata nap dia kata hada poto papa na kadia famili, dia kata kekemi ve kara manumanu, dia na lolongoria polea ke habu gogodia. Dia kata kukubarae, kete beta kaka kete pole zahatia na polea ke Vuvu.

2.6-8 A Taitus ia kete katia maki papa huluvavahu dia na muri vona

6 Ku vabadangania ve tamomohane huluvavahu, dia kata papaho taduria kadia hatuhatua kara livuhadia.
7 Na goloa laveve, ia koto vamuga ni dia nu vatunga moge kua e kemi ni dia. Kua kunu sisikulnidia, ia koto lohoi vutuhia na moge kua e matoto za ku vavala polea kua e mahoto za ni dia.
8 Sikulnia manumanu na polea kua e matoto za, kubarae mara beta kaka ni gegeho vona. Nuhu kua dia ta paparakilania dia kata gegedolu, da dia te puae na vuna mara beta dia na paria goloa katiu kua dia kata padea polea kiridolu vona.

2.9-10 Na vora vetanga kamahi ia dia kata longoria na polea kana kadia tubu

9 Tania ve ni voravora dia kata hahada zahenia kadia tubutubu dia na lolongoria kadia polea, dia na kakatia galanga kemikemi kua kadia tubu kete hadavia ni hilohilonidia vona. Tabarae dia na vavanga holuholu na kadia tubu.
10 Tabarae dia na vavanahea kadia tubu kamahi, dia kata katia moge pa kete nap kadia tubu kete vaka maroro ni dia. Kua dia na kubarae, pale manumanu da dia te hadavia kadia moge kemi, dia te hada zahenia ve na vaketeketea kua na vuna ni Vuvu kadolu Kaka kua e pele mulehidolu.

2.11-15 Tolu kata muri na maki ke Vuvu tolu na guria na dama ke Kristus

11 Na vuna a Vuvu ti vatunga kakava kana mahariharia, a Vuvu ki nap kete pele mulehia manumanu laveve.
12 Na mahariharia kua, e vaketekete ni dolu tolu kata vala lamadolu kara moge kua a Vuvu beta ni lala kete kukulina kirina kamana hatuhatua kara vulovulo, tolu na vavana na lohoihoia kemi, kadolu vavananga ni mahoto, tolu na mumuri na moge ke Vuvu na vulovulo meni,
13 tolu kata dopa vaka maroro tolu na guguria na damana hilohiloa kapou kua a Vuvu kete vatunga na glori ke Iesus Kristus kua e kadolu Vuvu ki matuha matoto, ki pele mulehidolu,

14 na Kaka kua e vala
ia mule kete pele mulehi-
dolu na karabus na moge
zahazaha laveve ni vazugu-
vidolu ni katidolu tolu na
klin na matani Vuvu tolu
na kara kana manumanu
matoto, kua kete kukuli-
dolu tolu kata kakatia moge
kemikemi za.
15 Vaketea na manumanu
na goloaloa kamahi kua. Ho
tu hada ni dia, kubarae ho
tu vabadanganidia ku pole
kiridia. Tabarae nu kati
mulehiho kaka katiu ni hada
taduriho ni vala lamana ni
niho.

3

*3.1-11 A Vuvu e kati kemi-
hia matoto ni dolu, tolu ve
ma tolu kata katia moge
kemikemi*

1 Tani mulehia ve na ka
manumanu dia kata vazi-
honi mulehidia dia na longo-
ria polea kana kadia gavman
kamana kadia pararaha kua
dia ta hahada ni dia. Dia
kata tatare za kua dia kata
kakatia moge kemikemi za.
2 Tabarae dia na pole zaha-
tia kaka katiu. Tabarae dia
na hoho vetaveta na varikо-
ria kamana vaigegea. Palaka
dia kata valugilugidia dia
na vatunga mogepa vazihoz-
ihoa ni dia mule na manu-
manu laveve.
3 Varira ia tolu ve, tolu ta
longolongo tolu ka nuhuta
talinga zahazahanga, tolu ka
rukua tolu kene mumuri
na lohoihoia kua ti katia
tolu kene gogolu, tolu kene
vovora vetanga kana moge
zahazaha kamahi kamana
hatuhatua kua e mata hile-
hilea. Kadolu laep ki vonu
na moge zahazaha kamana
hada potipotia. Ki beta
ni lala kete kukulidolu kara
manumanu, dia ve ki beta
ve ni lala kete kukulidia ve
kiridolu.
4 Palaka a Vuvu na Kaka
kua e pele mulehidolu, e
bele kakava kilaka kua, ka-
mana moge kua kete kukuli-
dolu kara kaka, kamana mo-
gepa mahariharia,
5 ia ki pele mulehidolu.
Beta ni pele mulehidolu na
vuna na kadolu moge kemi
katiu, kua tolu mule ta katia,
beu. Ia e pele mulehidolu na
vuna na kana mahariharia.
Ia e vazugu kakava kadolu
moge zahazaha tolu kene ba-
lika kapiru kua e ba valohua.
Na Vule Tumonga kini vala
na laep vahoru ni dolu.
6 Na galanga ke Iesus Kris-
tus, na kaka kua e pele
mulehidolu, ia a Vuvu ti
valiki langari maratania na
matuhanga kana Vule Tu-
monga ni dolu.
7 A Kristus e mahari
maratanidolu kini katidolu
tolu kene kara manumanu
kua e mahoto na matani
Vuvu. Na moge kua za ia kua
a Vuvu ti makidolu tolu kata
pelea mahuri roroa vona. Ia
na laep kua za, kena tolu ta
ba guguria.
8 Polea laveve kua ta tata-
nia ni niho ia e matoto
laveve. Kubarae ki kuligu
koto tani varidingania polea
kua na manumanu. Habuka,
manumanu laveve kua dia
ta vavaka maroro ni Vuvu,

2:14 Sng 130.8; Kis 19.5; Lo 4.20; 7.6; 14.2; 1 Pi 2.9.

dia kata lohoi poto dia na kakatia moge kemikemi na dama laveve. Moge kamahi kua, ia e mata muli matoto ki nap kete kodonia manumanu laveve.

9 Palaka pe zauzau matoto na mogepa pole longolongoa kamahi kana manumanu kua e lala kete kukulidia dia kata vavaigege na polealeana kadia hizahizani habu tubudia dia ka vavaigege na vuvuna polealea kamahi na lo ke Moses. Tolu ta lala, polealea kamahi kena, ia e venga za kena ki mara beta matoto ni kodonia kaka katiu.

10 Kua kaka katiu kini kakatia miu kene vavaripe vulavulahi, pele parakilania ku pole kamana boto katiu, boto rua. Ba muri vona kua tani ma kakatia, pele ho tu vati tapunia, tabarae nu ma popole kamana.

11 Ho tu lala habuka, kaka mata barae kena, ia ti vala lamana kara matotoka polea. Kini kara kakanaka katikatia na moge zahazaha. Kana moge zahazaha kamahi da e koto mule kirina.

3.12-15 A Taitus ma kete mai ni hadavia a Pol

12 Ta lohoia kata geria a Artemas o a Tikikus ni vano ni niho. Kua katiu ni hiro kini bele ni niho, ho tu parakilania ho tu baribari mai pariau ni Nikopolis. Na vuna ta lohoia kata mia vona na nagi kara magara kamana kavili kua.

13 Katia goloa laveve koto kodonia a Senas, na loya kena, kamani Apolos. Kodonihiro na goloa laveve kua kete kodonihiro na kahiro vavananga.

14 Kadolu manumanu dia kata lala moge kua dia kata vala kadia taem kua dia kata katia moge kemi za. Taua dia na mia vetaveta ni beta zali vutukudia.

15 Manumanu laveve kamaniau ri dia ta vala kadia gritings ni niho. Vala kagu gritings na manumanu laveve kena dia ta bilip ni Kristus ki lala kete kukulidia kirihita.

Paleka na mahariharia ke Vuvu ni vano ni miu laveve.

3:12 Ap 20.4; Ef 6.21-22; Kl 4.7-8; 2 Ti 4.12. **3:13** Ap 18.24; 1 Ko 16.12.

Leta ke Pol kiri Filemon

Na vora ke Filemon e hava, palaka ba muri ia kara Kristen a Pol ia geu mulehia kini vamule ni Filemon.

1.1-3 A Pol e vala gritings ni Filemon

1 Hau a Pol, hau ta karabus
na vuna kua ta gagala ke
Iesus Kristus, miro a tazi-
dolu a Timoti, miro ta vapol-
ungania na pas kua ki vano
ni niho Filemon, tazihita
kemi ho, kua tolu ta lala tolu
kata gagala lupu.
2 Na pas kua e vano ve na
manumanu laveve na sios
kua dia ta lala dia kata
lolotu na ka ruma, ki vano
ve ni livukudolu a Apia, ia
mai a Arkipus, kaka kua e
kamakamahita na varihubia
ke Vuvu kua tolu ta vavari-
hubi vona.
3 Paleka a Tamadolu
a Vuvu, kamana kadolu
Paraha a Iesus Kristus hiro
na maharimiu matoto hiro
na vala ve magali kemia ni
miu.

1.4-7 Moge kemi ke Filemon e katia a Pol ki hilohilo

4 Tai Filemon, boto laveve
kua ta lolotu, kua kagu lohoi-
hoia ki lala kete pepeleho,
ta lala kata hahate motunia
matoto a Vuvu.
5 Na vuna ta longoria kua e
lala kete kukuli matoto kara
manumanu laveve ke Vuvu,
ia mai kua na ka bilip ni
Iesus.
6 Hau ka huhulenia a
Vuvu habuka, kadolu bilip
kete vabelenia lohoihoia
kemi ke Vuvu, tolu kata
lala kemikemihia na goloa
kemikemi laveve kua tolu ta
pepelea na vuna na kadolu
lupua kamani Kristus.
7 Tazigu, na vuna na ka
moge kua e lala kete kukuli
marata kara manumanu
ke Vuvu, e vabadangania
polokogu ki katiau ka hilo-
hilo matoto. Ka moge kena,
hita manumanu laveve ke
Vuvu, hita ta hilohiloniho
matoto vona.

1.8-22 A Filemon ma kete pele mulehia a Onesimus habuka tazina matoto

8 Kubarae, na goloa katiu
e kuligu koto katia, habuka
kua ni Kristus, hau ta nap
kata tania ni niho koto katia
goloa kua,
9 palaka na vuna kua
ta lala ho tu kaka kemi,
kubarae hau a Pol, te la-
punu kava, kene kakarabus
ve taraka galanga ke Iesus
Kristus.
10 Ta huleniho kubarae,
koto gala papa na tugu a
Onesimus. Hau ta kodonia ia
kini bilip matoto ni Kristus
kilaka kua hau na karabus.
Kubarae kene kokohania na
tugu matoto.
11 Muga a Onesimus beta
matoto ni lala kete kokodoni
kemikemihiho na galanga.
Palaka kua ti kulina keteni
katia galanga, kubarae kini
nap keteni kodonidoro ru-
arua.

1:2 Kl 4.17. **1:10** Kl 4.9.

12 Kua te geri mulehia
kini vano ni niho, polokogu
laveve e kamana ki vano.
13 E kuligu matoto kata
ma haba taduria kamaniau
kete pelea mudi ni kodoniau
na kua hau ta karabusianga
taraka Kalohua Kemi.
14 Palaka ki beta ni kuligu
kata katia goloa katiu kua
beta nu tara kata katia,
kubarae ki beta na talea. Ta
hatunia beta ni kemi kata
tatania ni niho nazia kua
koto kakatia. Ta lohoia
kua ni kuli koto honia goloa
katiu kua kete kodoniau, ia
koto hohonia za na ka lohoi-
hoia mule.
15 Tauka e pele kakavanga
ni niho na taem pitu kua,
ia na vuna kua tani vamule
ni niho, ia da ti mia liuliu
kamaniho.
16 Kua, tabarae nu ha-
davia a Onesimus habuka
ia na ka vora vetanga za.
Beu. E kuligu koto hadavia
habuka ia na tazi ve. Hau e
kuligu matoto kirina, palaka
ho kete dopa ni kuli matoto
kirina, habuka kua ia na ka
vora vetanga, ki na tazi ve na
poloka Paraha.
17 Kua nu hatunia habuka
hau na tazi matoto kua
to ta rua to ka gagala na
galanga ke Kristus, pele ho
tu kati kemihia ni Onesimus,
habuka kua tu nap koto kati
kemihia ni niau.
18 Kua kini katia goloa
katiu kini zaha beu kini
dinau ni niho, pele ho tu
sasim hau vona.
19 Beta kaka motu ni vapol-
ungania pas kua, hau a
Pol, hau mule ta vapolunga-
nia na pas kua. Kubarae,
ka tania habuka da ta koli
mulehia kana dinau. Hau
e nap kata tania habuka ho
ka dinau vona ni niau. Ka
dinau ni niau, ia ka laep
mule. Palaka ki beta ni
kuligu kata tania polea kua.
20 Tazigu, longoria, na
hizana Paraha e kuligu koto
kati kemihia ni niau na
vuna, to ruarua to na kaka
ke Kristus. Kubarae kua nu
katia moge kua ia da tu katia
magaligu ki kemi matoto.
21 Ta vaka mararo da
tu longoria kagu polea,
kubarae ka vapolungania na
pas kua, ta lala habuka da
tu katia goloa kapou dopa
na kua ta huhuleniho koto
katia.
22 Da, goloa katiu ve, vaida
na rum katiu kagu, na vuna
ta lala da a Vuvu da longoria
kamiu lotua ki pele mule-
hiau ka vamule ni miu.

1.23-25 Na nuhu kua dia ta gagala lupu kamani Pol dia ta vala kadia magali kemia ni Filemon

23 A Epafras, azei kua miro
ta rua karabus ke Kristus
Iesus e vala kana dama kemi
ni niho,
24 ia mai nuhu kua dia ta
gagala kamaniau, a Mak, a
Aristarkus, a Demas, ia mai
a Luk.
25 Mahariharia kana
kadolu Paraha a Iesus
Kristus ia kamana Vulemiu
laveve.

1:23 Kl 1.7; 4.12. **1:24** Ap 12.12, 25; 13.13; 15.37-39; Kl 4.10; Ap 19.29; 27.2; Kl 4.10; Kl 4.14; 2 Ti 4.10; Kl 4.14; 2 Ti 4.11.

Leta kua e vapolunganga kiri vuni Hibru

1.1-3 Na Tuni Vuvu e bele ki vala polea ni dolu

1 Varira matoto, a Vuvu e
pole boto luba, na dala luba,
kamani habu tubudolu na
havana profet kamahi.
2 Palaka na taem meni
kua, na taem kara las de
kua, ia a Vuvu ti popole ka-
madolu na havani Tuna. A
Vuvu ki katia ve na goloaloa
laveve na mariaba kamana
lagato ia mai na vulovulo
kua ve, na limani Tuna.
A Vuvu ki mapamapa ni
Tuna kava, kete vala kana
goloaloa laveve kua e kana,
vona.
3 Na Tuni Vuvu kua, ia
na balangana glori ke Vuvu
e lala kete doko vona, na
balangana glori kua ni ba-
balanga dolu. Na Tuni Vuvu
kua, ia na hanunuki Vuvu
matoto. Na polea kana Tuni
Vuvu za kua e paho taduria
goloa laveve na lagato ka-
mana vulovulo ki bada ki
ngongoro. Muri na kana
matea, ia e vazugu kakava
na molumolungata moge za-
hazaha ni dolu. Kua ia
ti vamianga ia heta kini
valanga naba kapou matoto
vona, kini mimia na maro-
roni limani Vuvu heta na
lagato, kua e Paraha kana
king laveve.

1.4-14 Na Tuni Vuvu ia e vinim na engel kamahi

4 A Tuni Vuvu, ia e dopa
ki vinim matoto na engel
kamahi. A Tamana a Vuvu,
ki vala hiza katiu ni Tuna
kua e dopa ki kapou livutia
na hizana engel laveve.
5 Na vuna muga a Vuvu e
tani barae ni Tuna,

"Ho na Tugu. Kua te
kara Kamama."

Ia ki tani barae ve,

"Hau da ta ma kara
Tamana, da ia e ma ki
kara Tugu."

Polea kua beta a Vuvu ni
varaga kara engel katiu kua
na lagato. Beta matoto.
6 Ki vano ve, kilaka kua a
Vuvu e pelea Tuna muganga
ki ziho kara vulovulo, ia e
tania polea kua,

"Na engel laveve ke
Vuvu kua na lagato,
da dia ta lotu vona."

7 A Vuvu e lohoi na en-
gel kamahi kubarae ki tani
barae,

"Ia e lala kete kohania
kana engel kamahi
nuhuta vakilalanga
kua dia ta lala dia kata
halamiti balika kavili.
Ki katidia dia ka kara
kana voravora kua
dia ta dudulu balika
haroho."

8 Palaka e tania polea kua
kiri Tuna,

"Vuvu, ka kingdom
mara beta ni hozo.
Ho tu King ku hada
na ka manumanu
ka moge kiridia ia
e mahoto matoto
ku lala koto sikel
kemikemihia matoto

1:5 Sng 2.7; 2 Sml 7.14; 1 Sto 17.13. Sng 45.6-7. **1:6** Lo 32.43. **1:7** Sng 104.4. **1:8**

ku vavahotovia kadia
mogemoge kamahi.
9 Ho e lala kete kuli kara
moge kua e mahoto ki
beta ni lala kete kuli
kara moge zahazaha,
kubarae a Vuvu, ka
Vuvu ki valikiria
wel kiriniho kete
makiho koto hizanga.
Kubarae ki katiho ku
hilohilo matoto. Habu
kurakura mara beta
dia na hilohilo barae
habuka ho."
10 A Vuvu ki tani barae ve ni
Tuna,
"Paraha, varira matoto
ho tu katia garigari
kua ia ki bada ki
ngongoro. Na lima
mule ho tu katia mari-
aba kamana goloaloa
laveve kua heta na
mariaba.
11 Palaka mariaba kamana
goloaloa laveve vona,
ia mai na vulovulo
da hiro ta vano hiro
ka balavutuka balika
lavalava bura kua ti
vano kini zaha.
12 Da tu didihiro vinaka kaka
kua e didia dongi. Da
tu kolihiro balika kaka
kua e hulia lavalava
bura ki zoho kolukolu.
Palaka ho beta nu lala
koto senis. Ka taem ve
beta ni lala kete vano
ni hohozo."
13 Ngiza matoto a Vuvu
ti tania na engel katiu
kubarae,
"Mia na maroroni
limagu, ki nap ka
taruhia ha vagi laveve
na tauri kabe."
14 Na engel kamahi, dia na
vule, dia ka lala dia kata
kakatia za na galanga ke
Vuvu. A Vuvu ki lala kete
gegeridia dia kata vano dia
na kokodonia manumanu
kua a Vuvu e pele mulehidia.

2

*2.1-4 A Vuvu e pele mule-
hidolu. Goloa kua ia e goloa
kapou matoto*

1 Na Tuni Vuvu ti pe-
lea hiza kapou matoto kava
kubarae, tolu kata poto bada
na matotoka polea kua tolu
te longoria kava, tabarae ni
buzabuzahidolu tolu na pe
vetaveta na dihura.
2 Na polea kua a Vuvu
e vala na engel kamahi
dia ka vala ni habu tubu-
dolu varira, polealea kamahi
kena matuhara vona, ki ma-
toto. Kaka kua ni beta ni
muri vona, ni pala katia,
ia da e pelea kadoana kana
moge zaha kena.
3 Pele nazia e katidolu,
tolu ka lohoia da tolu ta
hava hutu na magali varitihia ke Vuvu, kua ta tolu na
vala lamadolu kara galanga
kapou matoto kua a Vuvu
e katia kua kete pele mule-
hidolu vona? Na pele
mulemulea ni dolu kua, ia a
Vuvu kava ti tania ni dolu
na vuna na kadolu Paraha a
Iesus. Manumanu kua dia ta
longoria matoto na Paraha
e tania polea kua, ia dia te
tania ni dolu habuka, polea
kua e limoha.
4 A Vuvu ia ki vatunga
kavakava habuka na polea
ke Tuna na vuna na goloa
kua ia e matoto, na vuna

1:10 Sng 102.25-27. **1:13** Sng 110.1.

kua e kakatia na mirakel kapopou kamahi, kamana presen kana Vule Tumonga kua e vala na katiukatiu. E vala na presen kua, muri na kana lohoihoia mule za.

2.5-13 A Iesus ia na kaka kua e pele mulehidolu

5 Ki vano ve, na vulovulo vahoru kua a Vuvu kete katia ba muri, hita ka tatania ni miu. Ia beta na engel kamahi dia kata hada vona. Beta.
6 Na vuna na palaka katiu na poloka polea ke Vuvu na kaka katiu e vapolungania ki tani barae,

> "Hita manumanu, hita nazia matoto kua ku lala koto lolohoi marata ni hita? Hita goloa vetanga matoto. E kuziha ku lala koto hahada poto papa ni hita?
> 7 Ho tu katihita, ki beta hita na lala hita kata mia ni hahavarau tu taruhihita hita ka ziho pitu na engel kamahi. Ku vazahenihita ku vala naba kamana hiza kapou ni hita.
> 8 Ku taruhihita hita kata hada na goloa laveve ku taruhia goloa laveve na tauri kabehita."

Kubarae, na polea kua e tani barae, "A Vuvu e taruhia goloa laveve ia kini hada vona." Pele ia e tatania habuka, beta goloa katiu kua ni beta a Iesus ni hada vona. Palaka kua ma beta tolu na hadavia habuka ia ni hada na goloalaloa laveve kua.

9 Palaka tolu ta hadavia a Iesus, e vazihoanga kana naba ki ziho pitu na engel kamahi na krismas taza za. Kete pelea mudina manumanu laveve ni mate kiridia, na mahariharia ke Vuvu kete nap kete kodonia manumanu laveve. A Iesus e luga bizea kapou matoto, kubarae a Vuvu kini vazahenia kini zahe matoto, kini vala hiza kamana naba kapou matoto vona.

10 A Vuvu ia na vuvuna goloa laveve, ia ki katia goloaloa laveve. Ki kulina matoto kete pelea habu tutuna luba dia kata zahe dia na mia papa kamana heta na lagato. A Vuvu e kulina a Iesus kete katia galanga kua kete pele mulehia na manumanu vona, kubarae ia kini vatia a Iesus kini luga na bizea. Na bizea kua za ia ti katia, a Iesus kini kara kaka matoto kua kete kodonia manumanu. Na moge kua a Vuvu e katia, ia e mahoto matoto.
11 Kubarae a Iesus kamana manumanu laveve kua a Iesus ti katidia dia kene Tumonga, ia tamadia ia e katiu za. Ia ki kubarae, a Iesus ki beta ni lala kete puae kua kete kohanidia ni habu tazina kamani habu livuka.
12 Na vuna ia e tani barae ni Vuvu,

> "Hau da ta tani kakava hiza ni habu tazigu. Na taem kua dia ta lohu kara lotua da ta habia linge kata vazahenia hiza na pidaka dia."

2:6 Sng 8.4-6. **2:12** Sng 22.22. **2:13** Ais 8.17; Ais 8.18.

13 Ia ki tani barae ve, “Hau da ta vaka mararo za ni Vuvu, ka guria kete kati matotonia goloa laveve kua e tania kete katia.” Hadavia, “Hau ta mimia kamana kapirupiru kua a Vuvu e vala ni niau.”

2.14-18 A Iesus e bele ki kara tinoni kete kodonidolu

14 Na vuna kua habu tutuni Vuvu dia na tinoninoni, kua livuhadia vona, kubarae a Iesus ve ia kini ziho kini valohua kini kara tinoni. Na vuna ia ma e kara tinoni za, ia kini nap kete mate. Kua ni mate, ia da ti nap keteni hutu pahia na matuhanga ke Satan, kua e papahoria na matuhanga kete hubi matehia manumanu.

15 Ia ti mate, kini nap keteni pele mulehia manumanu kua dia ta lala dia kata kukuahinia matea, a Satan kini kakarabusnidia.

16 Tolu ta lala habuka, a Iesus ia ziho kete kodonia habu tubuni Abraham, beta ni kete kodonia na engel kamahi.

17 Ia na vuvuna kua a Iesus ia ki ziho kini baliki habu tazina, kete nap kete kara kadia hetpris kua lohora e lala kete zazaha ni dolu, ki lala kete mumuri za na polea ke Vuvu ki kakatia kana galanga. Kana galanga kua, ia kete pele kakava na moge zahazaha na manumanu.

18 Na vuna kua ia mule ti luga bizea, kini hoho na parakilakilanga kava ia kini lala. Kubarae, ia da e nap kete kodonia manumanu laveve na taem kua dia ta hahatunia parakilakilanga.

3

3.1-6 Na hiza kapou kua e valanga ni Iesus e vinim na hiza kapou kua e valanga ni Moses

1 Kubarae, miu habu tazigu kamani habu livukugu tumonga kamahi, a Vuvu kua e heta na lagato ti koi kirimiu. Kubarae, miu taruhia kamiu lohoihoia ni Iesus, na apostel ki hetpris kua tolu ta bilip vona, tolu ka tatani kakava hizana.

2 Na vuna a Vuvu e vala na galanga kua vona, ia ki kati matotonia matoto galanga kua a Vuvu e tania kete katia. E muri na moge kua a Moses e katia varira na pidaka manumanu kua dia ta mimia balika ruma ke Vuvu.

3 A Vuvu e vala glori kapou matoto ni Iesus, kua e dopa ki vinim na glori ke Moses. Balika kaka kua e habatia ruma mata muli katiu, ia e lala kete kokona zaheanga hizana dopa na ruma kua ia mule e habatia.

4 Na vuna ruma laveve, ia kaka vona e habatia. Palaka a Vuvu ia e katia goloa laveve.

5 A Moses varira e muri papa matoto na polea ke Vuvu ki kati kemikemihia matoto na kana galanga na poloka ruma ke Vuvu. Palaka ia e gala balika vora ke Vuvu na poloka ruma kena. Kana galanga ia e vavatunga muria na matotoka galanga matoto

2:16 Ais 41.8-9. **3:2** Nam 12.7.

kua muri a Vuvu kete vabeleni kavakava.
6 Palaka a Kristus, ia na tuni Vuvu, ia ki kana galanga kete hada poto na manumanu kua dia ta mia balika ruma ke Vuvu. Ia ki muri matoto na polea ke Vuvu ki kati kemikemihia matoto na galanga kua. Ta dama laveve tolu na bada na kadolu vaka maroroa kamana hilohiloa tolu na guguru kara Paraha kete kati kemihia ni dolu, ia tolu ve tolu ta balika ruma ke Vuvu.

3.7-19 Manumanu kua dia ta gala vavala talingadia mara beta dia na pelea hivua

7 Tolu te kara manumanu ke Vuvu, kubarae tolu kata muri na polea kana Vule Tumonga kua e tani barae,

"Kua miu kene longoria
na polea ke Vuvu,
8 tabarae miu na taba porotia talingamiu habuka
varira kua habu tubumiu dia ta katia, kilaka kua dia ta bikhet
ni niau, ki beta matoto ni kulidia dia kata
longoria kagu polea.
Na poloka deset dia ta
parakilaniau.
9 Ia vata kua na krismas
e 40 kua dia ta hadavia ta katia galanga
kapopou na matadia
matoto.
10 Kubarae magaligu ki
halavidi matoto kara
manumanu kua, ka
tani barae kiridia,
'Polokodia beta ni lala
kete mumuri ni niau.
Ki beta ni kulidia dia
kata mumuri na kagu
polea.'
11 Kubarae magaligu ki
halavidi matoto ka
mapamapa ka tani
barae, 'Mara beta
matoto dia na hoho
na kagu malalara
hivua.' "

12 Habu tazigu kamani habu livukugu. Miu hada poto papa, tabarae katiu ni miu, poloka ni vovonu na moge zahazaha, ni vatia kana bilip, ni vala lamana kiri Vuvu kua e mahuri.

13 Na dama laveve ia tolu ta lala tolu kata kokohania na "Meni." Ki kubarae na dama laveve tolu katiukatiu ia tolu kata vala polea kemikemi na manumanu ke Vuvu, tolu na katidia dia kata tatare, tabarae na hatuhatua kara moge zahazaha, ni rukia katiu ni miu ni taba porotia talingana.

14 Kilaka kua tolu ta varivuvu tolu ka bilip ni Vuvu, tolu ta bilip matuha matoto. Kubarae e kemi tolu kata ma vatuharia kadolu bilip ki vano, vano ki mule na kadolu matea. Kua tolu na kubarae, ia tolu na ruani Kristus matoto.

15 Habuka na polea kua e tani barae voa,

"Meni, kua miu na longoria na kagu polea,
tabarae miu na paho
taduria magalimiu,
habuka kua habu
tubumiu dia ta katia
kilaka kua dia ta vala
lamadia kirigu ki beta

3:7 Sng 95.7-11. **3:15** Sng 95.7-8. **3:16** Nam 14.1-35.

dia na longoria kagu
polea."

16 Pele a vuni ve kua dia
ta longoria na polea ke Vuvu
palaka ki beta ni kulidia
dia kata longoria kana polea,
dia ka vala lamadia kirina?
Karae beta ni nuhu kua a
Moses e vamuga ni dia, dia
ka gotalatala mule ni Isip?
17 Pele a vuni ve kua dia ta
katia magalini Vuvu ki hala-
vidi kiridia na krismas e 40?
Karae beta ni na nuhu kua
dia ta katia moge zahazaha,
dia ka varivarimateai poda-
dia ki vari loliai na poloka
deset?
18 Pele a vuni ve kua
a Vuvu e mapamapa ki
tania habuka mara beta ma-
toto dia na hoho na kana
palakana hivua? Karae beta
ni popole na nuhu kua dia ta
pala katia kana polea dia ka
vala lamadia kirina?
19 Kubarae tolu ka hadavia
habuka, beta a Vuvu ni va-
tidia dia na vano hoho na
kana palakana hivua, na
vuna kua beta dia na bilip.

4

4.1-13 Na manumanu ke Vuvu da dia ta pelea hivua

1 Na mapamapanga ke
Vuvu kua kete peledolu,
tolu na zahe kara kana
palakana hivua, ia e ba
vovona. Kubarae, tolu kata
lohoidolu, tabarae ni parua
katiu ni miu, kua beta ni
nap keteni hoho na palakana
hivua kua.
2 Na Kalohua Kemi ti tanga
ni dolu tolu kene longoria
kava, habuka kua varira a
vuni Israel dia ta longoria
kua e tanga ni dia ve. Palaka
dia ta longo vetania za polea
kua, na vuna beta dia na
bilip na polea kua a Vuvu
e vavala ni dia, kubarae na
Kalohua Kemi kua, ki beta ni
kodonidia.
3 Palaka tolu nuhu kua
tolu ta bilip ni Vuvu, ia da
e vatidolu, tolu ka hoho na
kana malalara hivua. Palaka
nuhu kua beta dia na bilip, a
Vuvu e tani barae kiridia,

> "Kubarae magaligu ki
> halavidi matoto ka
> tani barae ni dia,
> 'Ta mapamapa, da
> mara beta matoto
> miu na hoho na kagu
> malalara hivua.' "

E limoha, na malalara hivua
ke Vuvu kua, ia varira za ia ti
vaida kini ngongoro. Kilaka
za kua e katia na vulovulo
kua ki bele.
4 Tolu ka lala palaka kua ia
vona, na vuna na polea ke
Vuvu e tani barae, "Na naba
seven de, a Vuvu e hadavia
habuka kana galanga laveve
ti hozo, pale ia hivu na dama
kena."
5 Palaka na polea katiu ve
na poloka polea ke Vuvu e
tani barae ve, "Da mara beta
matoto dia na hoho na kagu
palakana hivua."
6 Na polea kuari, ia
e vatunga habuka, na
palakangana hivua kua
ke Vuvu, ia e ba vovona,
kubarae, manumanu taza
e nap dia kata hoho vona.
Palaka nuhu kua muga dia
ka longoria na Kalohua kemi
kua, beta dia na hoho na

4:3 Sng 95.11. **4:4** Stt 2.2. **4:5** Sng 95.11.

palakana hivua ke Vuvu, na vuna beta ni kulidia dia kata longoria polea ke Vuvu.

7 Kubarae, a Vuvu kini taruhia taem motu katiu kua manumanu kete nap dia kata hoho na kana palakana hivua kua. Na taem kua, ia a Vuvu e kohania na Meni. Ba muri matoto, a Vuvu ki tani mulehia ve polea kua ni Devit ki tani barae,

> "Meni kua ta miu na longoria polea ke Vuvu, tabarae miu na taba porotia talingamiu."

8 Na palakana hivua kua, beta ni a Kenan, kua a Josua e pelea a vuni Israel dia ka hoho vona. Beta. Kua a Kenan ni ia na malalara hivua kua, pele mara beta a Vuvu ni popole ba muri ve na damana hivua ve katiu ve.

9 Kubarae tolu ta lala matotonia habuka, manumanu ke Vuvu, ia na kadia palakana hivua vona ba vovona, habuka hivua kua kara Sabat.

10 Kubarae, manumanu laveve kua dia ta hoho na palakana hivua ke Vuvu, ia da dia ta hivu papa matoto. Habuki Vuvu kua e vahozovia kana galanga kini hivu.

11 Kubarae, tolu kata gala matuha matoto kua tolu kata vano hoho na palakana hivua kua. Tabarae kaka katiu ni mumuri na kadia mogepa bikhet kua, varira dia ta katia, kubarae dia kene dua dia kene golugolu.

12 Na vuna na Polea ke Vuvu, ia e mahuri, ki gagala matuha matoto. E matanga velevele matoto, e matanga livutia na bainat kua e matanga paligena, paligena. Na polea kua, e nap kete padea matoto poloka kaka ni hoho matoto. E lala kete hoho vano matoto na vuledolu kamana kadolu hatuhatua kamahi. Ki lala kete hoho vano na pidaka togadolu kamahi, ki nap kete hoho vano na poloki togadolu, ki lala kete sikelnia na lohoihoia kamana mogemoge laveve na polokodolu.

13 Mara beta matoto goloa katiu na poloka goloaloa kamahi kua ia e katia ki bele, ni paritigi na matana. Goloa laveve dia ta ngoro kavakava matoto na matani Vuvu. A Vuvu mule da ia e sikelnia kadolu mogemoge laveve.

4.14-16 A Iesus ia na kadolu hetpris kapou

14 Ki kubarae, tolu kadolu hetpris vona, kua ti hoho matoto na lagato. Ia a Iesus, na Tuni Vuvu. Kubarae, tolu kata paho poto na kadolu bilip kua tolu ta tatani kavakava.

15 Na kadolu hetpris kua, ia e lohoi lala kadolu lohoihoia, ki hatu lala ve kadolu hatuhatua kamahi. Ia ki nap kete kodonidolu. Na vuna, parakilakilanga laveve kua e mamai kiridolu, ia kava ti hatunia muga, palaka ki beta ni poke na pekato. Kubarae ia ki nap kete kodonidolu.

4:7 Sng 95.7-8. **4:8** Lo 31.7; Jos 22.4. **4:10** Stt 2.2.

16 Ki kubarae tabarae tolu
na kuahi kua tolu kata vano
kozoho ni Vuvu. Na vuna ia
na kakanaka mahariharia.
Kua tolu na vano vona, ia da
ti hadavidolu, ia ti mahari-
dolu. Kua ni kadolu bizea
vona, ia da ti kodonidolu.

5

5.1-10 Na hetpris kua a Iesus ia e nap matoto kete pele mulehidolu

1 Na hetpris kamahi, ia
a Vuvu e lala kete pele-
dia na pidaka manumanu
ki taruhidia dia kata gala
habuka pris dia na kodonia
manumanu. Na hetpris,
kana galanga ia kete vavala
presen kamahi ni Vuvu ni
vavala ve opa kua kete
pepele kakava manaunaua
kana manumanu.
2 Na hetpris kua, poloka
e lala kete hatu lala manu-
manu kua beta dia na lala
moge, dia kene vatia na dala
ke Vuvu, na vuna ia ve ia na
tinoni balika dia za.
3 Kubarae ki makua kete
katia opa kara manaunaua
kana manumanu, ia mai ve
kara kana mule.
4 Mara beta katiu ni pele
vetania hiza kua habuka het-
pris na vuna kua e kulina
kete pelea hiza kapou vona.
Beta. A Vuvu mule da e
kohania kaka kua, habuka
kua e kohania a Aron.
5 Ia ki pebarae ve, a Kris-
tus beta ni vazahezahenia
habuka kete kara hetpris.
Beta. A Vuvu mule e makia
kete kara hetpris. E tani
barae vona,

"Ho Ia Na Tugu! Meni
Hau te kara kamama."
6 Na palaka katiu ve na
poloka buk ke Vuvu, ia e tani
barae ve,

"Ho na pris kiri boto
laveve, laveve. Da
tu balika pris kua a
Melkisedek."

7 Kilaka kua a Iesus e mia
ri na garigari, ia e lala kete
katia lotua ni hahalohonia
a Vuvu. E lala kete goe
kapou matoto ni hahaloho ki
lala kete huhulenia a Vuvu,
kete longoria ni pele kakava
ia na matea. A Vuvu ki
longoria kana hulea na vuna
ia e lala kete vazihozihonia
matoto na matani Vuvu.
8 A Iesus ia na tuni Vuvu
matoto, palaka ki luga var-
itihia, kubarae na varitihia
kua, ki sikulni kemikemi-
hia matoto na moge kua
kete mumuri za na polea ke
Vuvu.
9 Kubarae, a Vuvu kini
makia kete kara hetpris, na
vuna ia beta matoto moge
zaha katiu vona. Kubarae ia
kini kara kaka kua kete pele
mulehia manumanu laveve
kua dia ta lala dia kata mu-
muri na kana polea, dia kene
mahuri roro.
10 Ki kubarae a Vuvu
ki makia ki tani barae,
"Da tu kara hetpris baliki
Melkisedek."

5.11-14 Beta tolu kata mia baliki kapiru kotekote

11 Polea luba ba vovona
hita kata tania ni miu, na
vuna kua a Iesus e kara het-
pris ziha baliki Melkisedek.
Palaka e hada barae, beta

5:3 Wkp 9.7. **5:4** Kis 28.1. **5:5** Sng 2.7. **5:6** Sng 110.4. **5:7** Mt 26.36-46; Mk 14.32-42; Lu 22.39-46.

miu na tatabu longo kara polea kua. Kubarae ki vitiha pitu hita kata katimiu miu na lohoi lala na polea kua.

12 Kava miu te kara Kristen havarau ngata motu, kini nap miu keteni sikulnia manumanu na polea ke Vuvu, palaka ki beta. Kubarae, manumanu motu dia kene sisikulnimiu mule na polea matoto kua e muga ki sisikulianga manumanu kua dia ta ba sisikul varivuvu. Ma beta miu na nap miu kata hania na haninga matuha. Ma betaka. Na vuna miu ta ba zuzuzu.

13 Tolu ta lala, habuka, kaka kua e ba zuzuzu, ia e ba kakapiru kote, ki ma beta dia na lala vutuhia moge kakei e mahoto.

14 Palaka haninga matuha ia hana nuhu kua kava dia te pararaha. Ia na nuhu kua kava dia te parakilania boto luba, dia kene sikelnia kava na moge kakei e kemi, moge kakei e zaha, dia kene lala kemikemihia kava, dia kene lohoi vutuhia moge.

6

6.1-12 Tolu kata mia bada tolu na guria za a Vuvu kete kati kemihia ni dolu

1 Ki kubarae, ti beta tolu kata ma popole za na vaketeketea kamahi kua tolu ta varivuvu tolu ka pelea, tolu kata dopa vahere zahe dopa na kadolu hada lalanga na vaketeketea kamahi ni Kristus. Ta tolu na ma kukubarae, ia tolu ta balika kaka kua e gala ki vavamadiria na huduhudu na ruma, boto luba, kini beta ni hahabatia na ruma. Kubarae beta tolu kata ma popole za na mogepa zuka taputapua na mogemoge kamahi kua e nap tolu kata golugolu vona, kamana polealeana bilip ni Vuvu,

2 ia mai ve na polealeana mogepa pelepelea na baptais, mogepa tarutarua na lima na huduna kaka, na mahuri mulea na matea, ia mai ve na kotoa kapou ke Vuvu.

3 Palaka, kua a Vuvu ni tania, pele tolu ta ma kakatia.

4 Na vuna da ti beta matoto za dala kana manumanu kua kava dia te pelea na hada lalanga na dala ke Vuvu kava, dia kene naminia ve na presen kua e pe na lagato ki ziho. Dia kene pelea ve na Vule Tumonga.

5 Dia kene naminia ve na polea ke Vuvu, dia kene lala habuka e kemi matoto. Dia kene hatunia ve na matuhanga ke Vuvu. Na matuhanga kua kete bele kavakava na taem kemi katiu kua e ba mamai.

6 Kua ta manumanu kamahi kua, dia na poke dia na vala lamadia kiri Vuvu, pele da ti beta matoto ve dala katiu ve kua kete pele mulehadia vona dia na zuka tapunia kadia moge zahazaha vona. Na vuna, na kadia mogemoge kamahi e vatunga habuka, dia ta pala katia na Tuni Vuvu, dia kene

5:12 1 Ko 3.2.

ninilini mulehia na Tuni Vuvu na kruse, manumanu dia kata popole hilenia.

7 Boto luba e lala kete huza ni ninivia poloka garigari. Kubarae, kua na kaka ni vazohia haninga vona, na haninga ni galulu kemikemi ni taruhia haningana na tauana vanua ni pelea haninga vona, pele a Vuvu da e kati kemihia matoto na garigari kena.

8 Palaka kua ta na garigari kena ni vonu na mota matangatanga, kamana raburabu zaha za, pele na garigari kena e zaha. Da beta kete havarau, a Vuvu ia tania habuka na garigari kena kete vairoha, pale, ia tunu gatova na haroho.

9 Habu tai kamahi, meni hita ta tani vatuharia na polea kua kirimiu. Palaka hita ta lala, da mara beta miu na pelea na zahatanga kua, mara beu, a Vuvu da e kodonimiu ki pele mulehimiu.

10 A Vuvu beta ia ni na kaka zaha. Mara beta ni nap kete lohoi bala habuka kua miu ta gagala kana. Mara beta ni lohoi bala kua miu ta vatunga habuka e kulimiu matoto kirina, kua miu ka kokodonia kana manumanu. Kamiu moge kua, ia e ba vovona za.

11 Ki kulihita matoto habuka miu laveve miu kata ma bada gala barae za, miu na paho poto na kamiu bilip, miu ka guguru za kara taem kua a Vuvu kete kati kemihia ni dolu vona.

12 Taua miu na les. Miu hada miu na muri na moge kana nuhu kua dia ta lala dia kata bilip matoto, ki beta dia na lala dia kata les tapu. Dia ta kubarae, kua dia kene pelea goloa laveve kua varira a Vuvu e mapamapa kete vala ni habu tutuna.

6.13-20 Tolu kata ma bilip bada na mapamapanga ke Vuvu

13 Varira a Vuvu e kulina kete vala promis ni Abraham. Palaka na vuna kua beta kaka katiu ni vinim a Vuvu ni dopa ni hizanga vona, kua kete nap a Vuvu kete mapamapa na hizana, pale, a Vuvu ia mapamapa na hizana mule, ki tani barae,

14 "Hau ta tani matotonia ni niho, da ta kati kemihia matoto ni niho, ka vala habu kapupu luba, lululba matoto."

15 Pale, a Abraham ia ma guguru za, beta ni les tapu, kubarae ia kini pelea goloa laveve kua a Vuvu e mapamapa kete vala vona.

16 Kua kaka katiu kini mapamapa, ia e lala kete mapamapa na hizana kaka katiu kua e dopa ki hizanga vona. Ia e vatunga habuka, hizana kaka kena, ia e kapou matoto ki livutia hizana manumanu laveve. Kubarae, kana polea e nap kete vinim polea kana kaka kua e lohoia kete pole taduria.

17 A Vuvu, ia e mapamapa na hizana mule, kete kati kemihia matoto ni dolu habu

6:8 Stt 3.17-18. **6:14** Stt 22.16-17.

tubuni Abraham. Ki tania kete vatunga kavakava matotonia habuka, e mara beta matoto ni pokizia kana lohoihoia, kubarae ia ki mapamapa na hizana mule, kete vabadangania kana mapamapanga.

18 Kubarae ia ti katia goloa rua kua. E katia promis katiu ki mapamapa matoto na hizana kete kati matotonia na goloa kua e promisim tolu vona. Goloa rua kuari, ia mara beta ni senis. Na vuna mara beta matoto a Vuvu, ni vairuku. Kubarae, tolu laveve kua tolu te varihavai tolu kene zahe bata ni Vuvu, ia tolu kata vaka maroro, na vuna tolu ta lala matotonia habuka da e nap kete kodonidolu.

19 Na vaka maroroa kua, ia e balika haga kara vuledolu kua e ngoro ki bada matoto. Na haga kua, motana e malaku ki hoho zahe matoto na poloka Rum Tumonga na lagato.

20 A Iesus ia ti muga kini hoho kara Rum Tumonga kua kete kodonidolu. Ia ti kara kadolu hetpris na laen ke Melkisedek, kua e mia vuvua.

7

7.1-10 A Melkisedek ia na kaka hizanga matoto katiu

1 A Melkisedek kua, ia na king ke vuni Salem, ia ki na pris ve ke Vuvu kua e dopa ki Paraha buli matoto. Kilangata kua a Abraham e varihubi ki hubi matehia na king kamahi ki vavana vamule kara kana malala, a Melkisedek e pe tarengania ki vala blessing ni Abraham.

2 Pale, a Abraham ia nihabunia kana goloaloa laveve kua e varihubi ki pelea, na nihabuna e zangavulu. Ia vala nihabu katiu ke Melkisedek. Mining na hizana ia e pebarae, “Na King kara Moge kua e Mahoto.” Ia ki “King kiri Salem” ve, mining na hiza kua, “King kara Mogepa Magali Malugu.”

3 A Melkisedek ki beta tamana kamani titinana, ia beta habu tubuna. Beta ve ni lalanga ngiza matoto e valohua. Ki beta ve ni lalanga ngiza matoto e mate. Ia na pris kua e mia vuvua, baliki Tuni Vuvu.

4 Miu hadavia a Melkisedek kua, e hizanga matoto. Na tubuna habu tubudolu laveve kua a Abraham, ia e pelea kana goloaloa mata mulimuli laveve kua e pelea na taem e vano ki varihubi, e nihabunia, nihabu e zangavulu. Ki vala nihabu katiu, ke Melkisedek.

5 Na habu tubuni Livai, ia dia ta pelea galanga kua kara pris, laveve. Na lo ki tani barae, habuka a vuni Israel laveve dia kata pahi valahia kadia goloaloa dia na nihabunia nihabu zangavulu zangavulu, dia na vala nihabu katiu na nihabu zangavulu kamahi kua ni habu tutuni Livai. A vuni

6:19 Wkp 16.2. **6:20** Sng 110.4. **7:1** Stt 14.17-20. **7:5** Nam 18.21.

Israel, dia na habu tazidia kua a vuni Livai, dia ve ki na habu tubuni Abraham ve. Palaka a vuni Israel dia ka lala dia kata vavala dihura kadia goloaloa ni habu tazidia kua.

6 Palaka a Melkisedek ia beta za ni na zukani Livai pitu. Palaka a Abraham ia e vala kana dihura goloaloa vona. A Melkisedek ki tania ni Abraham pebarae, a Vuvu da e kati kemihia matoto vona. A Abraham ia kava ve a Vuvu ti katia promis katiu vona ve.

7 Tolu ta lala habuka na kaka kua e lala kete kati kemihia matoto na kaka, ia e dopa ki hizanga na kaka kua ia e kakati kemihia vona.

8 Na laen ke Livai dia ta lala dia kata pepelea na taits ni vuni Israel. A vuni Israel dia na tinoni dia ka nap dia kata mate. Palaka a Melkisedek, ia e dopa ki hizanga ni dia, na vuna na polea ke Vuvu e tania habuka, ia beta ni mate.

9 E nap tolu kata tani barae habuka, na habu tubuni Livai, nuhu kua dia ta lala dia kata pepelea taits ni vuni Israel, ia dia ve dia ta vala ve taits ni Melkisedek. Na vuna a Abraham, ia e madi kadia ki vala kilangata.

10 E matoto, habuka a Livai ia ma beta ni valohua kilaka kua a Melkisedek e pe tarengania a Abraham na dala. A Livai ia e ba vovona na buhuti Abraham, kilaka kena a Abraham e vala na goloaloa kamahi kua ni Melkisedek.

7.11-28 Hetpris vahoru kua ia e vinim na pris kamahi kua bukuni varira

11 Varira a vuni Israel dia ta pelea na lo, na lo ki tania, habuka a vuni Livai za, da dia ta katia galanga pris. Palaka kua ta na galanga pris ke vuni Livai ni nap kete katia manumanu, dia na kara manumanu kemikemi. Pele kete kara zia a Vuvu kini tania habuka na pris katiu ve ba muri kete bele, kua kete baliki Melkisedek, beta ni kete bele na laen ke Livai kamani Aron?

12 Ta manumanu kua na laen ke Livai, kua dia ta lala dia kata gagala pris ni vano ni kolua dia, pele na lo ve kua e vala tok orait ni dia, ia da e kolua ve.

13 Na vuna na kaka kua a Vuvu e tania da e kara pris ki mahuri roro, ia na zuka motu. Na zuka kua, ia beta muga ni makua dia, dia kata kara pris dia na gagala na altar na tempel.

14 Kava tolu te lala habuka kadolu Paraha ia na zukani Iuda. A Moses ki beta ni makia katiu ni zukani Iuda kete kara pris.

15 Kubarae, tolu ta hadavia na senis kua na lo, ia ti vatunga kavakava habuka, na pris motu za, kua e baliki Melkisedek, kua ti bele.

16 A vuni Livai dia ta kara pris, ia na vuna na lo e tania. E tania habuka nuhu kua dia ta zukani Livai, ia da dia ta kara pris. Palaka a Iesus, ia e kara pris na vuna na matuhanga kana mahuri roroa.

17 A Vuvu e tani barae vona,

7:17 Sng 110.4.

"Da tu kara pris kua
e mahuri roro, baliki
Melkisedek."
18 Na polea kua e vatunga
kakava ni dolu pebarae, a
Vuvu ti pele kakava na lo
bukuni muga, na vuna na
lo bukuni muga ti beta kana
matuhanga, kini mara beta
ni kodonidolu.
19 Na lo beta ni vahotovia
goloa katiu. Kubarae, kua na
vaka maroroa vahoru katiu
ti pelea mudina. Ia za da
ti peledolu, tolu kene zahe
kozoho ni Vuvu.

20 A Vuvu e mapamapa
habuka a Kristus da e kara
pris na dama laveve. A Vuvu
beta ni varaga polea kua ve
kara pris katiu ve.

21 Palaka e varaga polea
kua kiri Iesus za, ki tani
barae,

"Na Paraha kava ti
mapamapa na hizana
mule ki mara beta
ni pokizia kana lo-
hoihoia, 'Ho da tu
kara pris kua e mia
vuvua.' "

22 Kubarae, da tolu ta lala
matotonia pebarae, na kon-
trak kua a Iesus e katia, ia
e dopa ki vinim na kontrak
bukuni muga.

23 Varira manumanu luba
lala dia kata kara pris, na
vuna zia, dia ta lala dia
kata vano dia na mamate, ki
mara beta dia na ma kara
pris ni ma vavano, vavano.

24 Palaka a Iesus, ia e
mahuri roro. Kubarae, ia da
e ma ki kara pris na dama
laveve, ki beta hozohozoana.

25 Ki kubarae ia e nap kete
pele mulehia manumanu dia
na maimai liuliu ni Vuvu,
na hizana za. Na vuna ia
e mahuri roro, ki lala kete
lolotu ni Vuvu kete kodonia
manumanu.
26 Hetpris mata barae
kua, ia e nap matoto kete
kodonidolu. Ia e lala kete
muri matoto na lohoihoia ke
Vuvu, ki beta matoto moge
zaha katiu vona. Ia e klin
matoto na matani Vuvu. A
Vuvu kini taruhia, ia heta
matoto na lagato, zau matoto
na nuhuta moge zahazaha.
27 Na hetpris kamahi
bukuni varira, kadia galanga
ia dia kata vavala opa na
dama laveve. Muga da
dia ta katia opa kete pele
kakava kadia manaunaua
mule, ba muri dia ka vala
opa kana manumanu kete
pele kakavanga manaunaua
kamahi. Palaka a Iesus
betaka. Na vuna ia e katia
opa katiu papa za. Ia e vala
ia mule balika opa ni Vuvu
kilaka kua e vala mulehia ki
have na kruse.
28 Nuhu kua dia ta kara
pris muri na lo, ia dia ta
manumanu vetanga za, ki
beta kadia badanga. Palaka
na mapamapanga ke Vuvu
ia e bele ba muri na lo, ia
kini makia na Tuni Vuvu kua
e mahoto matoto kete kara
hetpris. Da ia e mahuri roro.

8

8.1-6 A Iesus ia na kadolu hetpris heta na lagato

1 Na goloa kapou kua na
polea kua tolu ta katia, ia e

7:21 Sng 110.4. **7:27** Wkp 9.7. **8:1** Sng 110.1.

kubarae. Tolu kadolu hetpris kemi vona, kava ti mia na marorona sia king kana kadolu nabawan King heta na lagato.

2 Ia ki gala pris na poloka Ruma ke Tamana heta na lagato, na palakana lotua matoto kua na Paraha mule e habatia. Beta ni na tinoni ni habatia.

3 Hetpris laveve ia e makua dia, dia kata vavala presen ni Vuvu, dia na kakatia ve opa ni Vuvu. Kubarae, kadolu hetpris a Iesus ve, ia e vavala presen ki kakatia ve opa ni Vuvu.

4 Kua ni ia ri na garigari, mara beta ni kara pris. Na vuna, ti pris kamahi vona kava ri. Dia ka lala dia kata vavala presen likiae ni Vuvu, habuka kua na lo e tania.

5 Dia ta gagala pris na poloka haus lotu kua na garigari. Na haus lotu kua, ia na hanunuka haus lotu matoto kua heta na lagato. Habuka kua a Vuvu e tania ni Moses, kilaka kua keteni vamadiria na haus lotu sel. A Vuvu e tani barae vona, “Kua koto katia goloa laveve kara haus lotu sel kena, da tu lohoia ku muri papa matoto na hanunuka ruma kua ta vatunga ni niho na potuna.”

6 Palaka a Iesus, na kadolu hetpris, ia a Vuvu e vala na galanga kua e vinim na pris laveve, kua dia ta gagala muri na lo bukuni muga. Na vuna, ia ti kara kaka kua ti madi pida ni dolu kamani Vuvu, kete vatuharia na kontrak vahoru. Na kontrak vahoru kua e vinim matoto na kontrak bukuni muga. Na goloaloa kua na kontrak vahoru e mapamapa kete vala ni dolu, ia e vinim matoto na kontrak bukuni muga.

8.7-13 Na kontrak vahoru e vinim na kontrak bura

7 Miu lohoia, kua ta na kontrak kua bukuni muga ni kemi matoto, pele da mara beta a Vuvu ni katia kontrak vahoru.

8 Palaka a Vuvu mule ia ti paria zahanga na kana manumanu kubarae ia kini tani barae,

> “Na Paraha e tani barae, na dama vona kua da e mai kua da te katia na kontrak vahoru kamana manumanu bukuni Israel ia mai ve kamana manumanu bukuni Iuda.
>
> 9 Na kontrak kua beta ni balika kontrak kena muga ta katia kamani habu tubumiu kilaka kua ta pahoria limadia ka vamuridia dia ka gotala mule ni Isip. Palaka ki beta dia na ma mumuri na polealea na poloka kagu kontrak kua, kubarae hau na Paraha, hau ta vala lamagu kiridia.
>
> 10 Palaka na kontrak vahoru kua, kua kata katia kamani vuni Israel na taem kena, ia da e kubarae. Da ta taruhia kagu lo laveve na poloka kadia lohoihoia laveve, dia kata lohoi lala kagu lo kamahi, ka

8:5 Kis 25.40. **8:8** Jer 31.31-34.

vapolungania ve na polokodia. Da hau te kara kadia Vuvu, da dia te kara kagu manumanu.

11 Pale, da ti beta kaka keteni ma sisikulnia ruana kua e mimia kozohotia, da ti beta ve dia keteni ma sisikulnia kadia famili kamahi, dia na tatani barae, 'Miu kata lala na Paraha.' Na vuna, manumanu laveve. Nuhu kua beta dia na hizanga, ia mai nuhu kua dia ta hizanga ve, da dia ta lalau za.

12 Na vuna zia, da ta maharidia, ka pele kakava kadia manaunaua laveve, ka lohoi bala ki beta ve keteni ma lolohoia ve."

13 Kua a Vuvu e popole na kontrak vahoru, ia e tatania kubarae, ti pele kakava na kontrak bukuni muga na vuna ti beta ni kemi. Na vuna ti bura, da pitu papa ia balavutuka.

9

9.1-10 Hetpris bukuni varira dia ta lala dia kata opa na topona enimel kamahi

1 Na kontrak bukuni muga kua a Vuvu e katia kamani vuni Israel, ia na lo vona kara mogepa lotua, ia mai na haus lotu sel vona ri na garigari.

2 Na haus lotu sel kua, na rum e rua vona na poloka. Na rum kua e ngoro kiri hatama, ia na palakana lam kamana tebol, ia mai na bret tumonga kamahi na huduna tebol. Na rum kua, ki kohanga na "Palaka Tumonga."

3 Pale, na lavalava kapou katiu e haveanga ki halaria na rum kua, kamana katiu ve e ngoro hoho dopa, ki kohanga rum kua na, "Palaka kua e dopa ki Tumonga Matoto."

4 Na poloka rum kua, ia na altar katiu dia ta katia na gol, dia ka lala dia kata tutunia pauda kua e hubi papa matoto vona. Na bokis kontrak ve e ngongoro na poloka rum kua. Na livuhana bokis kontrak kua, ia dia ta kukulia laveve na gol. Na poloka bokis kua, dia ta gorea sospen gol kua mana na poloka, ia mai na toho ke Aron, kua varira na raurauna hai e pizuzu vona, ia mai na kedo rua kua a Vuvu e vapolungania na lo kamahi vona.

5 Na hanunuka engel rua na huduna bokis kua, hiro ta vatatahia banitihiro ki karia na havana bokis kua. Na engel karua kua, hiro ta makia habuka a Vuvu ia na palaka kua. Na tabarapa bokis kua ia ki kohanga na palaka kua a Vuvu e pele kakava manaunaua vona. Palaka kua, beta kata vabelenia vuvuna goloaloa laveve kua.

6 Dia ta kati baraenia goloa laveve. Na pris kamahi dia ta hoho gotala na rum kua

9:2 Kis 26.1-30; Kis 25.31-40; Kis 25.23-30. **9:3** Kis 26.31-33. **9:4** Kis 30.1-6; Kis 25.10-16; Kis 16.33; Nam 17.8-10; Kis 25.16; Lo 10.3-5. **9:5** Kis 25.18-22. **9:6** Nam 18.2-6.

e ngoro gotala, dia ka katia kadia galanga.

7 Palaka na hetpris kazihena za, ia e lala kete hoho na ruana rum kua e ngoro hoho. E lala kete hoho boto katiu za na yia katiu. Ki mara beta ni hoho veta. Beu. E lala kete pelea topona enimel kamahi ki hoho. Na topona enimel kua e lala kete vala habuka opa kua kete pele kakava kana manaunaua mule, ia mai na manaunaua kana manumanu, kua beta dia na lala dia kata lohoi vutuhia dia ka kakatia.

8 Na moge kamahi kua, ia na Vule Tumonga e vatunga ni dolu kubarae, kilaka kua na haus lotu bukuni varira e ba vovona, beta manumanu ni nap kete hoho na rum kua e Tumonga Matoto, kua a Vuvu e mimia vona. Na vuna na ruana rum Tumonga, ia e ba ngoro porotia dala kiridolu.

9 Na haus lotu sel kua, ia e vinaka piksa kua kete vatunga na goloa kua kete bele na taem meni kua. Na haus lotu sel kua, e lala dia kata vala presen kamahi, dia ka kakatia opa ni Vuvu vona. Palaka goloa laveve kua mara beta ni nap kete pele kakava bizea na manaunaua ni vahotovia lohoihoia na poloka kaka kua e lolotu.

10 Na lo kamahi kua dia ta popole na mogepa hanihania kamana mogepa hinua, ia mai na mogemoge kua kete katia na manumanu dia na klin na matani Vuvu. Dia ta popole na goloa kara livuhadolu za. A Vuvu e vala na lo kua na manumanu dia kata muri vona ki vano ki nap na dama kua ia kete vahotovia goloa laveve.

9.11-14 A Kristus e vala topona mule balika opa

11 Palaka kua a Kristus kava ti mai, kini kara hetpris kara goloa kemikemi kua kava ti belebele. Kava ti hoho na haus lotu sel kua e dopa ki kemi matoto ki vinim na haus lotu sel kua bukuni muga. Beta kaka ni katia ruma kua, na vuna beta ni na goloa bukuna vulovulo kua.

12 A Kristus beta ni pelea na topona me o na topona tuna bulmakau ni hoho na haus lotu kua. Beta. Ia e hoho ki opa na topona mule, ki hoho na haus lotu boto katiu papa za. Ki kado mulehidolu, ki pele mulehidolu tolu ka gotalatala liuliu.

13 Kua ta manumanu dia na hatunia ti beta dia ne klin na matani Vuvu. Pale, na pris kamahi e lala dia kata pelea na topona me mai na topona bulmakau tamohane, kamana havuvuka bulmakau tavine kua e tunu gatova na haroho, na havuvuka za ki ngoro, dia ta tuparania kara manumanu. Dia ta kati baraenia dia kata katia manumanu dia na klin mule na matani Vuvu, kete makia habuka dia na manumanu ke Vuvu matoto.

14 Palaka na toponi Kristus, ia e vinim matoto goloa

9:7 Wkp 16.2-34. **9:13** Wkp 16.15-16; Nam 19.9, 17-19.

kua. A Kristus ia beta matoto moge zaha katiu vona. Beta matoto. Na vuna na matuhanga kana Vule kua e mahuri roro, ia e vala kana laep ni Vuvu balika opa. Kubarae beta topona ni katia livuhadolu za ni klin. Beu. E pele kakava kadolu moge zahazaha laveve, tolu kene klin na matani Vuvu. Kubarae ti beta tolu keteni ma mumuri na lo kamahi kua beta mahuria vona. Palaka tolu kata katia galanga ke Vuvu kua e mahuri roro.

9.15-22 Na toponi Kristus e vatuharia na kontrak vahoru

15 Toponi Iesus e katidolu tolu ka klin matoto na matani Vuvu, kubarae a Iesus ia ti madi pida ni dolu kamani Vuvu, kete vatuharia na kontrak vahoru kua. Kava ti mate kini kado mulehia manumanu kini pele kakava kadia manaunaua laveve, kua dia ta katia na taem kua na kontrak bukuni muga kua e ba vovona. Kubarae manumanu laveve kua dia ta longoria koia ke Vuvu dia ka muri vona, da dia ta paria laep kua varira a Vuvu e mapamapa kete vala ni habu tutuna. Dia na mia papa na dama laveve.

16 Kua kaka kua tani lolohoi kiri ba muri kua tani vano ni mate, pele da ti vapolungania pepa katiu vinaka kontrak kete tani kakava azei matoto da ti pelea kana goloaloa kua tani vano ia ni mate. Kua kapiru ni kulina kete muri na kontrak kua ni pelea goloaloa kamahi kua a tamana e makia kana, pele manumanu dia kata muga pari vutuhia pebarae, a tamana ti mate kavanga, pale, dia te vatia tuna ia pelea goloaloa kua ke tamana.

17 Kua kaka kua ni mate kava, pele polea na poloka kontrak ia kana matuhanga vona. Palaka kua ta na kaka kua e katia kontrak kua ta ia ni ba mamahuri, pele kana kontrak ia beta galangana.

18 Ia ki kubarae dia ka lala dia kata pepelea na topona enimel dia na vavatuharia na kontrak bukuni muga vona.

19 Muga da a Moses e tani kakava polea laveve na poloka lo na manumanu. Ba muri ia pelea topona bulmakau kote kamana topona me ia pokizia kamana naru. Ia pelea dangana hai kua na hisop, ia rotia na rova baritunutunua kua dia ta halolomia na vuluka sipsip, ia lutia na topo. Ia tuparania kara huduna buk kara lo, ia mai kara manumanu ve.

20 Ia mai tani barae, “Ia kua na topo kete vatuharia na kontrak kua a Vuvu e katia kamamiu.”

21 A Moses ki tuparania ve na topo kara huduna haus lotu sel, ia mai ve kara dis laveve kara lotua.

22 Kubarae, tolu ka lala habuka, na lo ke Moses, ia goloa laveve dia ta klin na topo za. Kua ta beta dia na

9:19 Kis 24.6-8. **9:21** Wkp 8.15. **9:22** Wkp 17.11.

hubi matehia goloa katiu dia na vaturunia topona, pele a Vuvu mara beta ni nap kete lohoi bala kadia manaunaua kena.

9.23-28 A Kristus e vala mulehia habuka opa kete pele kakava kadolu manaunaua kamahi

23 Goloa laveve kua kara haus lotu sel, dia na hanunuka goloaloa kua heta na lagato. Dia ka lala dia kata pelea topona enimel kamahi dia na katia goloa kamahi kua ni klin mule na matani Vuvu. Palaka kete katia kua goloa laveve na lagato ni klin, ia ma kete opa katiu kua e kemi matoto, ki vinim matoto na enimel kamahi kua dia ta opa vona.

24 Tolu ta lala, a Kristus beta ni hoho na haus lotu kua na tinoni e katia. Na vuna haus lotu kua, ia na hanunuka haus lotu ke Vuvu za. Palaka a Kristus ia e hoho na lagato matoto. Kua ia me mimia kozoho matoto ni Vuvu, kini gala kokodonidolu.

25 Na yia laveve na hetpris ia lala kete pelea topo kara opa, ki hoho na rum kua e Tumonga Matoto. Palaka a Iesus, ia e zahe matoto na lagato ki vala mulehia ni Vuvu habuka opa, boto katiu papa matoto.

26 Kua ni katia boto luba, pele ma kete pelea varitihia boto luba ve, na varivuvuka matoto kua a Vuvu e katia vulovulo kua, ki mai nap na taem kua. Palaka ki beta. Kua ti kozoho kara las de, a Kristus e bele na vulovulo boto katiu papa za, kete vala ia mule ni Vuvu balika opa kete pele kakava manaunaua laveve.

27 Manumanu laveve da dia ta mate boto katiu papa za, dia ta madi na kotoa kapou ke Vuvu.

28 Habuka kua a Kristus e mate boto katiu za ki vala ia mule ni Vuvu balika opa. Kete luga bizea taraka manaunaua kana manumanu. Ba muri da e ziho boto ruana. Palaka na taem kena da ti beta keteni ziho ni pele kakava manaunaua ve. Beu. E ziho mule kete pele mulehia nuhu kua dia ta guguria.

10

10.1-10 Opa kamahi kua bukuni varira ia mara beta ni nap kete pele kakava kadolu manaunaua kamahi

1 Na lo ke Moses ia na hanunuka goloaloa kemikemi kua kete bele ba muri. Palaka ki beta ni vatunga kemikemihi maratania na goloaloa kamahi kua ni dolu. Boto laveve na krismas laveve, ia dia ta gala ma kakatia opa parakatiu papa za. Kubarae tolu ka lala, lo mara beta ni nap kete pele kakava manaunaua kana manumanu kua dia ta mai na lotua. Lo mara beta ni katidia na mahoto na matani Vuvu.

2 Kua opa kua ni dangea kete katia manumanu dia na mahoto matoto, pele da ti beta dia keteni ma vavala opa kamahi kua. Na vuna manumanu ma kava dia te klin na taem kua dia ta katia opa boto katiu papa za, kini

9:28 Ais 53.12.

beta dia keteni ma hahatunia habuka, e kadia manaunaua e ba vovona.
3 Palaka beta. Na vuna na opa kamahi kua dia ta gala dia ka kakatia na krismas laveve, ia ti gala kini katidia dia kene lolohoi mulehia kadia manaunaua kamahi.
4 Na vuvuna e kubarae, na topona bulmakau tamohane kamana me, mara beta matoto ni pele kakava manaunaua kamahi.

5 Kubarae kilaka kua a Kristus e ziho na vulovulo, ia e tani barae,

> "Ho beta ni kuli dia kata hubi matehia na enimel dia na vala habuka opa. Na vuna ho kava tu vaida na livuha katiu kua koto vala ni niau.
>
> 6 Na opa kamahi kua dia ta lala dia kata tunu gatovia na haroho, kamana opa kua kete pele kakava manaunaua kamahi, ia ve beta ni kuli kirina.
>
> 7 Kubarae, hau kene tani barae, 'Vuvu, kava hau te ziho. Habuka kua varira dia ta vapolungania na poloka buk. Kua kava te ziho kata muri na ka lohoihoia.' "

8 A Kristus muga ki tani barae kara opa kamahi kua na lo e tania dia kata katia. E tani barae, "Ho beta ni kuli dia kata hubi mate na enimel kamahi dia na opa vona ni niho. Beta ni kuli ve kara opa kua dia ta tutunu gatovia na altar, kua kete pele kakava kadia manaunaua."
9 Ba muri ki tani barae ve, "Te ziho kavanga kata muri na ka lohoihoia." Kubarae a Kristus, ia ti pele kakava na moge bukuni muga, kini katia vahoru kini pelea mudina.
10 A Iesus Kristus e muri na lohoihoia ke Vuvu, ki vala mulehia livuhana balika opa boto katiu papa za. Na moge kua e katia, ia ti katidolu tolu kene tumonga liuliu.

10.11-18 Opa ke Kristus e nap matoto kete pele kakava kadolu manaunaua kamahi

11 Kua na kontrak bukuni muga, na pris kamahi dia ta lala dia kata mamadi na altar boto laveve, dia na vavala opa kamahi kua mara beta ni pele kakava manaunaua kamahi.
12 Palaka na kadolu hetpris a Kristus, ia e vala mulehia habuka opa ki vano ni Vuvu, kete pele kakava manaunaua kamahi. Na opa kua e katia, ia ti nap kua kara dama laveve. Pale, e vala hozovia opa kua, ia kini mia na maroroni limani Vuvu,
13 kini guguru kara taem kua a Vuvu kete taruhia hana vagi kamahi na tauri kabena.
14 Na opa katiu papa za, ia ti katia nuhu kua ti vazugu kakavanga kadia manaunaua kava, dia kene mahoto liuliu na matani Vuvu.
15 Na Vule Tumonga ve ki tani kakava ni dolu ve pebarae,

10:5 Sng 40.6-8. **10:11** Kis 29.38. **10:12** Sng 110.1. **10:16** Jer 31.33.

16 “Na Paraha e tani
barae, ‘Kua na kon-
trak vahoru kua kata
katia kamana kagu
manumanu, na dama
kena, da ta taruhia
kagu lo na polokodia
dia kata lohoi lala
kagu lo, da ta vapol-
ungania kagu lo na
kadia lohoihoia dia
kata mumuri vona.’ ”
17 Ba muri ia ki tani barae ve,
“Da ti mara beta ve na
lohoia ve kadia moge
zahazaha ia mai kadia
bikhet kamahi.”
18 Kubarae, kua a Vuvu ni
pele kakava na manaunaua
kava, pele ti beta ve tolu
keteni ma kakatia opa kua
kete pele kava manaunaua
kamahi.

10.19-25 Koto bilip matoto nu vano kozoho ni Vuvu

19 Habu tazigu, na toponi
Iesus kava ti pele kakava
kadolu manaunaua kamahi,
kubarae da tolu te nap tolu
keteni hoho na Rum Tu-
monga Matoto ke Vuvu, beta
tolu kata kuahi.
20 Tolu ti nap kua tolu
keteni hoho na Rum kua,
muri na dala vahoru kua
mahuria vona. Na dala kua
ia a Iesus mule e vukazia,
ia e hoho na lavalava kapou
kua e have pida habuka
karikari kara hatamara Rum
kua. Na lavalava kua, ia na
livuhana mule.
21 Tolu na kadolu hetpris
kapou vona, kua e lala kete
hada poto na manumanu
laveve ke Vuvu.
22 Kubarae tolu kata pele
kakava liuliunia na mogepa
vairukua na polokodolu,
tolu na bilip matoto ni Vuvu
tolu na vano kozoho matoto
vona. Na vuna a Kristus ia
ti tuparania na topona kara
polokodolu, kete vazugu
kakava kadolu manaunaua
kamahi, tolu kata hada lala
habuka, tolu ta klin matoto
na matani Vuvu. Ia ki
vazuguvia livuhadolu na
naru kua e klin matoto.
23 Kubarae, tabarae kadolu
hatuhatua ni mai vavano,
palaka tolu kata paho poto
bada matoto na vaka maro-
roa kua na polokodolu. Na
vuna e nap tolu kata vaka
maroro matoto ni Vuvu kete
kati matotonia goloa kua
e mapamapa kete katia ni
dolu.
24 Tolu kata kazekaze dala
kua tolu kata vavabadanga-
nia katiukatiu ni dolu mule,
kua kete kukulidolu matoto
kara kaka motu, tolu na
kakati kemihia matoto ni
dia.
25 Tolu manumanu ke
Vuvu beta tolu kata vatia
mogepa lupua, vinaka
manumanu motumotu. Miu
ta lala, dama ke Kristus kava
ti kokozoho. Kubarae tolu
katiukatiu tolu kata gala
matuha tolu na vatuharia
magalina katiukatiu ni dolu
mule.

10.26-31 Beta tolu kata vala lamadolu kara Tuni Vuvu

26 Longoria. Kua kava tolu
te lala na matotoka polea ke
Kristus kava. Kua tolu na ma
gala kakatia moge zahazaha,
pele da ti beta ve opa katiu
ve kua da ti nap keteni pele

10:17 Jer 31.34. **10:22** Wkp 8.30; Ese 36.25.

kakava kadolu manaunaua kamahi kena tolu ta kakatia.
27 Palaka da tolu ta kuahi tolu ka hahatu tata za, tolu ka guguria za na damana kotoa kapou, kamana haroho kua e totoba matoto, kua ti vaidanga kini ngongoro za kete tunia na vagi kamahi he Vuvu.
28 Tolu ta lala, kua ta kaka katiu ni pala katia na lo ke Moses, pele kua kaka rua o tolu dia na koto kirina, dia na tania habuka e matoto e katia goloa kena, pele da e hubu matoa za kaka kena.
29 Kua ta kaka katiu ni vala lamana kara Tuni Vuvu, ni vaka tamorania na Tuni Vuvu, kamana topona, kua e vatuharia na kontrak vahoru ke Vuvu, kua e katia kaka ki tumonga. Ki pole taduria ve na Vule Tumonga kara mahariharia. Miu ta lohoia ia mara beta ni paria zahatanga kapou matoto?
30 Na vuna tolu ta lala habuka a Vuvu ia e tania polea kua,

> "Hau kagu galanga kata kolia, moge zaha kua kaka e katia na kaka."

Ia ki tani barae ve,

> "Na Paraha ia da e sikelnia kana manumanu."

31 Kua a Vuvu kua e mahuri roro, ni tania kete vaka taduria kaka katiu ni paho taduria kaka kena, pele kaka kena hada ki kuahi zahazaha matoto.

10.32-39 Tolu kata madi bada na kadolu bilip

32 Tabarae matoto miu na lohoi bala na taem kua miu ta pelea na laet ke Vuvu. Miu lohoi mulehia kilaka kua miu ta madi bada na kamiu bilip. Ia vata kua miu ta luga bizea kapou matoto taraka.
33 Boto taza dia ta lala dia kata vamadi pidahimiu na matana manumanu, dia ka pole hilenimiu dia ka hubimiu. Boto taza miu ta lala miu kata kodokodonia dia taza kua dia ta luluga bizea habuka kua miu ta hatunia.
34 Kua dia ta taruhia taza ni miu na karabus, lohoromiu e lala kete zaha ni dia miu ka lala miu kata kakati kemihia ni dia. Kua manumanu dia kene radia kamiu goloaloa, miu ta lala miu kata hihilohilo za, na vuna miu ta lala habuka kamiu goloaloa mata mulimuli vona, kua da e ngoro vuvua.
35 Tabarae miu na vati tapunia kamiu bilip. Miu bada bilip. Na vuna a Vuvu da e kade maratanimiu matoto vona.
36 Miu madi bada, kete nap miu kata muri papa na lohoihoia ke Vuvu. Miu kata pelea na goloaloa kua kava ti mapamapa kete vala ni miu.
37 Na vuna,

> "Da beta kete havarau.
> Na Kaka kua kete mai,
> da ti bele. Da beta kete laungi.
>
> 38 Palaka na kagu kaka kua e
> mahoto, ki bilip, ia da
> e mahuri roro. Palaka
> kua tani nonotule, da
> mara beta na hilohilo
> vona."

39 Palaka tolu beta ni

10:27 Ais 26.11. **10:28** Lo 17.6; 19.15. **10:29** Kis 24.8. **10:30** Lo 32.35; Lo 32.36. **10:37** Hab 2.3-4.

na manumanuna nonotulea tolu ka gala gogolu. Beta matoto. Tolu ta manumanu kua tolu ta bilip, a Vuvu ki pele mulehidolu.

11

11.1-3 Na vuvuna mogepa bilip

1 Na bilip ia nazia matoto? Bilip ia kua tolu ta lala matotonia habuka, na goloaloa laveve kua a Vuvu e mapamapa kete vala kava ni dolu, kua tolu ka hahatu kirina, ia da tolu ta pele matotonia. Ia vata kua ma beta tolu na hadavi matotonia na matadolu.
2 Na manumanu bukuni varira, a Vuvu e hilohilo na kadia moge ki tania habuka dia na manumanu kemikemi, na vuna kua dia ta bilip.

3 Tolu ta bilip, kini nap tolu kata lala vutuvutuhia habuka, a Vuvu e katia mariaba kamana vulovulo ki bele na vuna na kana polea za. Kubarae kua goloaloa laveve kua tolu ta nap tolu kata hadavia, ia a Vuvu e katidia dia ka bele na goloaloa kua mara beta tolu na hadavia na matadolu.

11.4-7 A Abel, a Enok ia mai a Noa dia ta bilip ni Vuvu

4 A Abel e bilip ni Vuvu, ki vala opa vona. A Vuvu ki kulina kara opa ke Abel, palaka beta ni kulina kara opa ke Kein. A Abel e bilip, kubarae a Vuvu kini kulina kara kana opa kamahi, kete vatunga kavakava habuka a Abel ia e mahoto na matana. A Abel ia varira za ti mate kini vano, palaka na rereka kana bilip, ia tolu ta ba lolongoria meni kua.

5 A Enok e bilip ni Vuvu, kubarae a Vuvu ki pelea kua e ba mamahuri ki zahe kara lagato. Ia e balavutuka za, manumanu dia kene huhuba kirina, palaka ki beta dia na paria, na vuna a Vuvu ti pelea kava. Palaka ma beta a Vuvu ni pelea a Enok, a Vuvu ki hilohilo na kana moge, ki kohania a Enok na kaka kua e mahoto na matana.
6 Kubarae, kua kaka ni beta ni bilip ni Vuvu, ia mara beta ni muri na lohoihoia ke Vuvu, ki mara beta a Vuvu ni hilohilo vona. Na kaka kua ni kulina kete vano kozoho ni Vuvu, ia kete bilip habuka a Vuvu ia vona, ki bilip ve kubarae, a Vuvu e lala kete kadea nuhu kua dia ta lala dia kata huhuba kirina.

7 A Noa ia e bilip ni Vuvu, kubarae a Vuvu ki kalohu hoto kana na nazia kua kete bele ba muri. Ia ki bilip na polea ke Vuvu ki diva vaga katiu. Ia kamana kana famili dia ta hoho dia kene mia papa na poloka vaga, ki beta dia ne golugolu. Na kana bilip kua, a Noa ti vabelenia na moge zahazaha kana manumanu laveve na vulovulo. A Noa e bilip ni Vuvu kubarae a Vuvu kini kohania ia na kaka kua e mahoto na matana, vinaka kua a Vuvu e lala kete katia na manumanu laveve kua

11:3 Stt 1.1; Sng 33.6, 9; Jo 1.3. **11:4** Stt 4.3-10. **11:5** Stt 5.21-24. **11:7** Stt 6.13-22.

dia ta bilip vona.

11.8-19 A Abraham hiro a Sera hiro ta bilip ni Vuvu

8 A Abraham e bilip ni Vuvu, kubarae, na taem kua a Vuvu ki kohania, a Abraham ia ma mumuri za na polea ke Vuvu. E zuka tapunia kana malala, kini vano kara malala katiu kua a Vuvu e kulina kete vala vona, kete kara kana malala matoto. Kilaka kua, a Abraham ia beta ni lala kete kiri ve, palaka ia e bilip za ni Vuvu ki ma vano za.

9 Tania ki vano ki mia na malala kua a Vuvu e mapamapa kete vala vona, ia e bilip za ki mimia. E mia na malala kua balika kaka bukuna malala motu. E ma ki mimia na haus sel za. A Aisak hiro a Jekop ve, ia hiro ta mia ve na haus sel. Ia hiro ve muga a Vuvu e mapamapa ve kete vala garigari kua ve ni hiro.

10 Dama laveve a Abraham ia e bilip za ki guguru kete hadavia na taon kua kana faundesion e matuha matoto, kua a Vuvu mule e plenim kete habatia.

11 A Sara ve e bilip ni Vuvu. Ti mara beta ni valohia kapiru, na vuna ti lapunu marata. Palaka ia e bilip, kubarae kini pelea na matuhanga kua kete kove ni valohia kapiru. Ia e vaka maroro habuka a Vuvu da e kati matotonia za goloa kua e mapamapa kete katia.

12 Kubarae na kaka kua kava ti lapun kini kozoho keteni mate, ia ti kara tubuni kapirupiru luba matoto. Dia ta bele luba matoto, vinaka vitovito kamahi na mariaba ki vinaka magamaga na vazalea ve. Kua mara beta kaka ni haze hozovia.

13 Manumanu kamahi kua, ia dia ta bilip za ni Vuvu, ia ia ki vano ki nap dia ka varimateai. Ki beta dia na pelea na goloa kemikemi kua a Vuvu e mapamapa kete vala ni dia. E habuka dia ta madi dia ka hada zau dia ka hadavia za na goloaloa kamahi kua e ba zazau matoto ni dia, dia ka hilohilo. Dia ka tani kakava kubarae, "Hita ta mia na garigari kua vinaka manumanu bukuna kantri motu, ki beta hita kata mia ni havarau ri."

14 Kua tolu kene longoria manumanu kua dia ta vavaraga polea mata barae kua, pele ia tolu ta lala, habuka dia ta hahada kara kantri katiu kua kete kadia mule.

15 Kua dia na lolohoi na kantri kua dia ta vatia kua dia ka mai, pele dia ta nap dia kata vamule kirina za.

16 Palaka ki beta. Dia kadia lohoihoia dia kata kaze kara malala katiu kua e dopa ki kemi na kadia kantri bukuni muga. Dia ta kakaze kara lagato. Kubarae, a Vuvu ki beta ni puae kua dia kata kokohania, ia na kadia Vuvu. Na vuna ia kava ti vaida na taon katiu kua heta na lagato kadia.

17 Ia na bilip za kua e katia, a Abraham ki opa ni

11:8 Stt 12.1-5. **11:9** Stt 35.27. **11:11** Stt 18.11-14; 21.2. **11:12** Stt 15.5; 22.17; 32.12. **11:13** Stt 23.4; 1 Sto 29.15; Sng 39.12. **11:17** Stt 22.1-14.

Aisak, kilaka kua a Vuvu e parakilania. A Abraham, ia a Vuvu e mapamapa vona muga, palaka ia e tare za keteni opa ni Aisak,

18 ia vata kua muga a Vuvu e mapamapa vona ki tani barae, "Ni Aisak ia da vidiriki kamahi dia ta rara dia ka pe vona."

19 Na vuna kilaka kua, a Abraham kana lohoihoia e kubarae, "Kua a Aisak ni mate, vatahia, da a Vuvu e katia ki mahuri mule." Kubarae da tolu ta barikikinia polea kua tolu ka tani barae, a Abraham e pele mulehia tuna na matea.

11.20-22 A Aisak kamani Jekop, ia mai a Iosep, dia ta bilip ni Vuvu

20 A Aisak e bilip ni Vuvu ki vala blessing ni Jekop hiro a Iso. Na blessing kua e vala ni hiro, e tania ni hiro na nazia kua kete bele ni hiro ba muri.

21 A Jekop e bilip ni Vuvu, kua kilaka keteni mate, ki vala na blessing na tuni Iosep tamohane karua. E di na kana toho, ki vazihonia bakana ki lotu ni Vuvu kilaka kua.

22 A Iosep e bilip ni Vuvu, kubarae kilaka kua keteni mate, ia e vaka mararo matoto ki tania habuka, ba muri da a Vuvu e pelea a vuni Israel dia ka gotalatala ni Isip. Kubarae ki tania ni dia, nazia dia kata katia na togatogana.

11.23-28 A Moses e bilip ni Vuvu

23 A tamani Moses kamani titinana hiro ta bilip ni Vuvu, kubarae ki beta hiro na kuahinia na king ke vuni Isip, hiro ta litiginia na lingabo tolu na kahiro ruma. Na vuna, hiro ta hadavia habuka na kapiru kua a Vuvu e vala ni hiro, e mata muli matoto.

24 A Moses e bilip ni Vuvu, kubarae na taem kua ti paraha, beta ni kulina dia kata kohania ia na tuna tuni king tavine kua bukuni Isip.

25 E lohoia, e dopa ki kemi kete luga bizea kamana manumanu ke Vuvu. Beta ni kulina kete muri na mogepa moge zahazaha, kamana amamas kua beta dihura vona.

26 E lohoia, e dopa ki kemi kete luga puaea na hizani Kristus. Na vuna e lohoia habuka goloa kua e dopa matoto ki vinia matoto moni, kamana goloaloa mata mulimuli bukuni Isip. Kana lohoihoia e ngongoro na kadoana kemi kua a Vuvu kete vala vona ba muri.

27 A Moses e bilip ni Vuvu, kubarae ia ki vatia a Isip. Na king ke vuni Isip magalina e varitihi kirina, palaka ia beta ni kuahinia na king. A Moses ia matana ia ni Vuvu za kua mara beta kaka ni hadavia, kubarae ki beta ni tare poki ni vamule.

28 A Moses e bilip ni Vuvu, kubarae ki vabelenia na mogepa Pasova. Ki geria a vuni

11:18 Stt 21.12. **11:20** Stt 27.27-29, 39-40. **11:21** Stt 48.1-20; Stt 47.31. **11:22** Stt 50.24-25; Kis 13.19. **11:23** Kis 2.2; Kis 1.22. **11:24** Kis 2.10-12. **11:28** Kis 12.21-30.

Israel dia kata penenia na kadia doa kamahi na topona sipsip, na engel kua kete vaihubi mate kapirupiru muganga, kete beta kete katia goloa katiu na kapirupiru muganga kamahi ke vuni Israel.

11.29-40 A vuni Israel luba dia ta bilip matuha

29 A vuni Israel luba dia ta bilip ni Vuvu, kubarae dia ka pe hutu na poloka Retsi vinaka kua dia ta vavana na garigari, kua beta naru vona. A vuni Isip dia ka parakilania muri ni dia, palaka dia laveve dia ta mahituhitu.

30 A vuni Israel dia ta bilip ni Vuvu, kubarae dia ka vavana lobia na banis na taon ni Jeriko na dama e 7, na banis na taon kua ki tua.

31 Tavine magali buhu a Rahap, e bilip ni Vuvu, kubarae ki kodonia na kaka rua kua hiro ta vano hada vanaho na taon kana tavine kua. Kubarae ki beta ni pelea zahatanga kamana nuhu kua dia ta vala lamadia kara polea ke Vuvu.

32 Nazia ve katane tania ve kua? Beta taem kua kata ziuziu ni miu ni Gidion, a Barak, a Samson, a Jepta, a Devit, a Samuel mai na profet kamahi ve.

33 Na manumanu laveve kua, dia ta bilip ni Vuvu, kubarae dia ka vinia varihubia dia ka vinia armi kana king luba. Dia ta lala dia kata kakatia moge kua e mahoto. Dia ka pepelea ve na goloaloa kamahi kua a Vuvu e mapamapa kete vavala ni dia. Dia ka tataba porotia na havana laion kamahi ve.

34 Dia ka lala dia kata titizia na haroho kapopou. Dia ka hahavazia na matangara bainat. Kadia matuhanga beta ni kapou, palaka a Vuvu ki katidia dia ka pelea matuhanga. Dia ka babobabo matoto, dia ka lala dia kata vavaikali na armi kapopou kua bukuna kantri motu.

35 Tavivine taza dia ta bilip, habu tutudia ki mahuri mule na matea. Palaka manumanu taza kua dia ta bilip ni Vuvu, e vairoha matoto livuhadia na poloka karabus, ia ki nap dia ka varimateai. Na vuna e kulidia dia kata mate, ba muri dia kata mahuri mule dia na pelea laep kemi matoto.

36 Taza e pole hileangadia ki vihua dia, ki rotua dia na sen ki taruhadia na poloka karabus.

37 Taza ki lubu matoa dia na kedo. Taza e hiri hutuza dia, dia ka dihu rua. Taza ki vaizele mate voa kamanga dia na bainat. Taza dia ka lohoria na vuluka sipsip kamana me, dia kene vavana. Dia ka sot matoto na loholohoa kamana haninga, manumanu ki didi taduridia dia ka vairohidia matoto.

11:29 Kis 14.21-31. **11:30** Jos 6.12-21. **11:31** Jos 6.22-25; Jos 2.1-21. **11:32** Het 6.11—8.32; Het 4.6—5.31; Het 13.2—16.31; Het 11.1—12.7; 1 Sml 16.1—1 Kin 2.11; 1 Sml 1.1—25.1. **11:33** Dan 6.1-27. **11:34** Dan 3.1-30. **11:35** 1 Kin 17.17-24; 2 Kin 4.25-37. **11:36** 1 Kin 22.26-27; 2 Sto 18.25-26; Jer 20.2; 37.15; 38.6. **11:37** 2 Sto 24.21.

38 Kubarae, dia kene vano
kara potupotuna kamahi
dia ka varibatai na babe
kamahi, mai na poloka
lovo kamahi kua na poloka
garigari. Kadia mogemoge
e vinim matoto mogemoge
kana manumanu bukuna
vulovulo kua. Dia ka bilip
matoto ni Vuvu.
39 Na manumanu laveve
kua ta popole ni dia kua,
dia ta bilip ni Vuvu, a Vuvu
ki kona zahenidia matoto.
Palaka beta matoto dia na
pelea goloa kemi katiu kua a
Vuvu e mapamapa kete vala
ni dia, na taem kua dia ta ba
vovona ri na garigari.
40 Na vuna, varira a Vuvu
ia ti vaida kadolu goloa katiu
kua e dopa ki kemi matoto.
Ki beta ni kulina na manu-
manu kua bukuni varira dia
kata muga dia na pele mu-
gania. Beu. E kulina kete
lupunidolu kamadia ni kati-
dolu tolu na kemi matoto.

12

12.1-2 Tolu kata hada kiri Iesus tolu na bilip vona

1 Kubarae, na vuna kua,
manumanu luba matoto kua
bukuni varira dia ta ma-
madi lobidolu balika mari-
aba dia ka vavagalidolu, pele
tolu kata hulu kakava na
goloaloa laveve kua e kati-
dolu ki beta tolu na ro-
rovo ni matuha. Tolu kata
pele kakava na moge za-
hazaha kamahi kena tolu ta
gala kakaukau vona tolu ka
popoke. Tolu kata vatuhari-
dolu tolu na ma bada ro-
rovo matuha na resis kua ke
Vuvu, kua e makia tolu kata
resis vona.
2 Matadolu ia kete ma vivi-
dohia za a Iesus. Ia na vu-
vuna kadolu bilip, ba muri
da ia e vavonuhia matoto
kadolu bilip. A Iesus ki
beta ni kuahi kua kete luga
puaea na matea na kruse na
vuna, ia e lolohoia kua ba
muri kete mia papa matoto
ni hilohilo. Hoi kua, a Iesus
ia ti mimia na marorona sia
king ke Vuvu.

12.3-11 A Vuvu e vatia na bizea ki bele kiridolu kete vahotovidolu

3 Miu lohoia a Iesus
kua muga e madi ki bada
matoto, na taem kua na
nuhuta moge zahazaha
kua dia ta zazaha matoto
kirina. Kubarae, tabarae ni
buzabuzahimiu hatemiu ni
vavani.
4 Na vuna, na kamiu vari-
hubia kua kamana moge za-
hazaha, ma beta kaka katiu
ni miu ni mate vona.
5 Tauka, miu te lohoi bala
na polea kua a Vuvu e tania
kua kete vabadangania na
hatemiu vona? Ia e kohan-
imiu ni habu tutuna, ki tani
barae,

> "Na tugu, tabarae nu
> tania ia na goloa
> vetanga kua ta na
> Paraha ni vihiho
> kua kete vahotoviho,
> tabarae nu hatunia
> ni zaha nu vatia ka
> bilip kua ta ia ni
> parakilania kete pole
> kiriniho.

6 Na vuna, na Paraha e
lala kete vavahotovia
nuhu kua ia e lala
kete kukulina matoto

12:5 Jop 5.17; Snd 3.11-12.

kiridia. E lala kete vihia nuhu kua ia e kohanidia ni habu tutuna.”

7 Kubarae, miu hatu taduria za kua a Vuvu ni vala bizea ni miu kua kete vavahotovimiu. A Vuvu ia e kakati baraenia ni miu na vuna ia e lohoia habuka miu na habu tutuna matoto. Tolu ta lala kapirupiru laveve, habu tamadia e lala kete vahotovidia.
8 A Vuvu ia lala kete vahotovia habu tutuna laveve. Kua tani beta ni vahotovimiu, pele ia miu ta lala kubarae, miu beta miu na habu tutuna matoto. Beta. Miu ta balika kapiru kua beta tamana.
9 Miu ta lala, tolu ta lala tolu kata hahada zahenia habu tamadolu bukuna vulovulo kua, na taem kua dia ta vavahotovidolu. Pele, mara beta tolu na dopa hilohilo matoto vona kua tolu kata vatia za a Vuvu kua bukuna lagato, ni vavahotovidolu, tolu kata mahuri roro?
10 Na vuna, habu tamadolu kua bukuna vulovulo, dia ta vavahotovidolu na krismas taza za, muri na lohoihoia kua dia ta lohoia e mahoto. Palaka a Vuvu ia e lala kete vahotovidolu, tolu kata pelea kana moge kua e tumonga matoto.
11 Tolu laveve kua tamadolu kini vala bizea ni dolu kua kete vahotovidolu, beta tolu na lala tolu kata hahatunia ni kemi marata, tolu ta lala tolu kata hatunia e varitihitihi. Palaka kemita, ia da tolu ta pelea lohoihoia pa, tolu ta vavana papa na moge kua e mahoto, polokodolu ia malugunia.

12.12-17 Tolu kata vatuharia togadolu tolu na madi bada

12 Kubarae miu vabadangania limamiu kena e matemate, miu vatuharia kabemiu kena e mamahoehoe vetaveta.
13 Miu vavana na dala kua e mahoto. Miu kata karaharaha kara nuhu kua kabedia e zaha, kete beta dia kata tupa dia na poke, kabedia kete bada ni kemi mule.
14 Miu parakilania dala laveve, miu kata mia kemikemi kamana manumanu laveve, kamiu mianga laveve kete tumonga. Na vuna kaka kua beta ni tumonga mara beta ni hadavia na Paraha.
15 Miu lohoia, tabarae katiu ni miu ni poke ni pe livia na mahariharia ke Vuvu. Tabarae katiu ni miu ni balika hai kua paleka e magolegolea, ni vala bizea ni miu, miu na molumolua na matani Vuvu.
16 Miu hada tabarae katiu ni miu ni kakatia mogepa magali buhua o tabarae ni vala lamana kiri Vuvu, baliki Iso kua e katia varira. E kulikulina marata kara haninga, ia mazukenia kana naba kua habuka ia na kapiru muganga, kete kadea na haninga kiri boto katiu papa vona. Pale, na goloaloa kemikemi kua kete kana

12:12 Ais 35.3. **12:13** Snd 4.26. **12:15** Lo 29.18. **12:16** Stt 25.29-34. **12:17** Stt 27.30-40.

habuka ia na kapiru muganga, ti mazukenia kana kaka motu.
17 Miu ta lala, ba muri ia ki parakilania kete pelea na blessing kua, palaka a Vuvu ia pala katia. A Iso ki tangi marata kirina kete pelea, palaka ti beta dala kua ia kete vahotovi mulehia nazia kua kava ti katia.

12.18-24 Kavanga tolu te bele ni Ierusalem kua heta na lagato

18 Miu ma beta miu na bele na kamiu potuna. Habuki vuni Israel kua dia ta vano kozoho na potuna a Sainai, dia ka hada na haroho kapou kua e dudulu, dia ka hadavia na rodo kapou kamana kavili kapou, dia ka longoria
19 na biugel ki popole, dia ka longoria kaka katiu ki popole. Na manumanu dia ka longoria polea kua, dia ka kuahi zahazaha matoto dia ka tania ni Moses kubarae, "Ti beta ni kulihita hita kata ma lolongoria."
20 Dia ta kuahi matoto na polea kua a Vuvu e vala ni dia. A Vuvu e tani barae ni dia, "Kua ta na kaka katiu o na enimel katiu ni vori na potuna kua, miu lubi matehia na kedo."
21 A Moses ve e hadavia na goloaloa kamahi kua, ki kuahi zahazaha matoto ki tani barae, "Hau ta kuahi zahazaha matoto, livuhagu ki vavani."
22 Palaka miu kua, kava miu te bele na Potuna kua ni Ierusalem, na taon ke Vuvu kua e mahuri roro. Miu te bele kava na engel kamahi kua luba, luba matoto, kadia naba e tausen, tausen luba, kua dia ta hihilohilo dia ka lololi.
23 Miu ta bele na sios kana kapirupiru muganga kamahi ke Vuvu, nuhu kua a Vuvu ti vapolungania hizadia na kana buk heta na lagato kava. Miu te bele kava ni Vuvu, na jas kana manumanu laveve. Miu ta bele kava na vulena manumanu kemikemi kua a Vuvu varira ti katidia dia kene mahotohoto na matana.
24 Miu te bele kava ni Iesus, ia na kaka kua e madi pida ni dolu kamani Vuvu, ki popole kadolu kete vatuharia na kontrak kua a Vuvu e katia kamadolu. Miu te bele ve na topo kua e tuparanga kiridolu, na topo kua ti maharidolu kini lolohoi bala kadolu manaunaua kamahi. Beta ni baliki toponi Abel kua e hahaloho kete kolua moge kua e katua vona.

12.25-29 Tolu kata lohoidolu

25 Miu lohoia, tabarae miu na pala katia na kaka kua e popole kamamiu. Na vuna varira, manumanu kua dia ta pala katia na polea kana profet kamahi, beta dia na hava hutu. Tolu ve ia mara beta tolu na hava hutu ve, kua ta tolu na pala katia na polea kana Kaka kua heta na lagato.

12:18 Kis 19.16-22; 20.18-21; Lo 4.11-12; 5.22-27. **12:20** Kis 19.12-13. **12:21** Lo 9.19. **12:24** Stt 4.10. **12:25** Kis 20.22. **12:26** Hag 2.6.

26 Varira a Vuvu e pole balungana ki hununia vulovulo. Palaka kua ti mapamapa ve kini tani barae, "Da ta hununi mulehia ve garigari boto katiu ve, palaka na taem kua, da ta hununia garigari kamana goloaloa laveve na mariaba ve kamana."
27 Na polea kua e tani barae, "boto katiu ve," ia e tani barae vona, na goloa laveve kua a Vuvu e katunia, ki nap kete hunu, ia da e pele kakavanga laveve. Na goloa kua e ngoro vuvua ki mara beta ni hunu, ia da dia za ta ma ngongoro.
28 Na kingdom kua tolu ta pelea, ia mara beta ni hunu. Kubarae tolu kata hate motunia a Vuvu kua e vala na kingdom kua ni dolu. Tolu kata lotu ni Vuvu, muri na mogepa lotua kua a Vuvu e lala kete kulina kirina. Tolu kata vazahenia hizani Vuvu, tolu na kuahinia tolu na hahada zahenia.
29 Na vuna, kadolu Vuvu, ia e vinaka haroho kua e totoba matoto, ki nap kete tunu gatovia goloaloa laveve.

13

13.1-6 Katiukatiu ni dolu kete kukulidolu matoto kara kaka

1 Miu Kristen katiukatiu kete ma kukulimiu matoto kara kaka motu na dama laveve.
2 Tabarae miu na lolohoi bala kua miu kata kokoi taduria kaka kua e ba bele na kamiu malala, kara kamiu rumaruma. Na vuna muga taza dia ta koi taduria manumanu taza, dia ta tania na tinoninoni, palaka ia na engel kamahi ia.

3 Tabarae miu na lohoi bala na manumanu ke Vuvu na poloka karabus. Miu hatunia habuka miu ve ta karabus ve kamadia, miu na hatu lala kadia hatuhatua. Miu lohoia ve na manumanu kua e gagala zahazaha voa ni dia. Miu hatunia kubarae, galanga zahazaha kua e kakatua ni dia, ia e habuka e kakatua ve ni miu.

4 Manumanu laveve dia kata hahada zahenia lahia, na vuna beta ni goloa vetanga. Miu lahiahia miu kata hada poto papa na kamiu lahia, kete klin matoto na matani Vuvu. Miu ta lala, a Vuvu da e vala kadoana moge zahazaha na manumanu kua dia ta kakatia na mogepa magali buhua.

5 Tabarae ni kukulikulimiu marata kara moni. Miu kata lohoia pebarae, goloa miu ta pahoria kavanga, ia ti nap ni miu. A Vuvu kava ti tania ni dolu pebarae,

> "Mara beta matoto na zuka tapunimiu, mara beta matoto na vati vetanimiu."

6 Kubarae polokodolu kete tutu, tolu na vaka maroro, tolu na tani barae,

> "Kagu Paraha ia e lala kete kokodoniau ki mara beta na kuahi. Mara beta matoto kaka katiu ni katia goloa katiu ni niau."

12:29 Lo 4.24. **13:2** Stt 18.1-8; 19.1-3. **13:5** Lo 31.6, 8; Jos 1.5. **13:6** Sng 118.6.

13.7-16 Tabarae tolu na pupuae kua tolu kata mumuri ni Iesus

7 Miu lohoi mulehia kamiu sios lida kamahi kua muga dia ta tatani kakava polea ke Vuvu ni miu. Miu lohoi mulehia na haningana kadia moge kemi, miu na mumuri na mogepa kadia bilip.

8 Moge ke Iesus Kristus mara beta ni senis, ngora meni, o kua kini ma vavano, beta hozohozoana, ia da ma mata barae za.

9 Kubarae beta miu kata vatia na vaketeketea motumotu ni harehimiu. Tolu kata vatia mahariharia ke Vuvu ni vatuharia na polokodolu. Na vuna mara beta tolu na pelea matuhanga na lo kamahi kara hanihania, kua beta ni lala kete kokodonia na manumanu kua dia ta gala mumuri vona.

10 Tolu na altar vona kua na hetpris kamahi kua kara tempel ri na garigari, kua mara beta ni nap dia kata hania haninga kua e pe na altar kua.

11 Na hetpris e lala kete pelea topona sipsip kamahi kamana bulmakau, ni hoho na Rum kua e Tumonga matoto ni katia opa kua kete pele kakava na manaunaua kamahi. Palaka na livuhana enimel kamahi kua, dia ta lala dia kata tunu gatovia na haroho na hatama na kem.

12 Kubarae a Iesus ve ia e luga varitihia na hatama na geit kara taon, na topona kete katia manumanu dia na klin matoto na matani Vuvu, ni makidia habuka manumanu ke Vuvu matoto.

13 Kubarae tolu ve tolu kata gotala vano vona na hatamara kem, tolu na luga puaea vinaka kua ia e luga.

14 Tolu ta lala, na vulovulo kua beta taon katiu ni lala kete ngoro vuvua. Palaka tolu ta hahatu tolu kata hadavia na taon kua kete ngoro vuvua, kua e ba mamai.

15 Kubarae dama laveve tolu kata vavazahenia a Vuvu na hizani Iesus. Na moge kua ia kete ngoro vinaka opa tolu ta vala ni Vuvu. Dama laveve havadolu kete vavazahenia za hizana.

16 Tabarae miu na lohoi bala miu kata kati kemihia na manumanu, miu kodonia nuhu kua dia ta sot na goloa. Na vuna ia na opa mata barae kua, kena a Vuvu e lala kete kulina matoto kirina.

13.17-21 A Vuvu e dangea kete katidolu tolu na mia papa

17 Miu longoria polea kana kamiu lida kamahi miu na muri na kadia polea. Beta dia na lala dia kata hivu na hada potopotoa na vulemiu. Na vuna, ba muri da dia ta vala ripot na kadia galanga ni Vuvu. Kubarae, miu kata longoria kadia polea miu na hada zahenidia. Dia kata hilohilo dia na bada katia kadia galanga, beta magalidia kete zazaha. Kua magalidia ni zazaha, pele da mara beta ni kodonimiu.

18 Miu lotu kirihita, a Vuvu kete kodonihita. Na vuna

13:11 Wkp 16.27.

hita ta lala kubarae magalihita e kavakava matoto na matani Vuvu. Ki kulihita hita kata ma vavana mahoto na dama laveve.

19 Kuligu matoto miu kata hulenia a Vuvu kete kodoniau, na baribari vamule tapu ni miu.

20 Kadolu Paraha a Iesus, ia e kaka matuha kua kete hada poto na sipsip kamahi. E vala topona mule kete vatuharia na kontrak kua kete ngoro vuvua. Kubarae a Vuvu ki valamari mulehia na matea. Paleka a Vuvu kua ia na vuvuna magali malugu,

21 ni katia moge kemikemi laveve ni bada na polokomiu, kete nap miu kata muri matoto na kana lohoihoia. Na galanga ke Iesus Kristus, ia da e katidolu laveve tolu ka pelea kana mogemoge laveve. Na dama laveve kini ma vavano, beta hozohozoana, da tolu ta ma vavala hiza kapou matoto za vona. Ia limoha.

13.22-25 Kagu hozohozoana polea

22 Habu tazigu, e kuligu miu kata valugimiu, miu na tabu longo papa matoto kara polealea kamahi kua ta vapolungania kete vabadanganimiu na poloka pas boto kua.

23 E kuligu miu kata lala habuka dia te vagotalani mulehia tazidolu a Timoti na karabus. Kua ni bele tapu ni niau, hau da te pelea miro kene rua vano hadavimiu.

24 Vala kahita dama kemi na kamiu pararaha laveve kamana manumanu laveve ke Vuvu. Manumanu kua dia ta vatia kantri a Itali, dia ka mai, dia ve dia ta vala kadia dama kemi ni miu ve.

25 Na mahariharia ke Vuvu e vano ni miu laveve.

Leta kua a Jems e vapolungania

1.1 Dama kemi ke Jems

1 Hau a Jems, na vora ke Vuvu ia mai kana Paraha a Iesus Kristus.

Ta vala pas kua ki vano ni miu zukazuka 12 kua ke vuni Israel, kua miu te vatia a Israel, miu kene vano lololi na kantri motumotu.

Dama kemi.

1.2-4 Na parakilakilanga kamana bizea kamahi, ia e lala kete vavabadanganidolu

2 Habu tazigu, kua miu kene hahatunia parakilakilanga, kakeikakei, ia miu hilohilo,

3 na vuna miu ta lala goloa kena e bele ki paparakilania kamiu bilip, ia e lala kete katia tolu na madi ni babada tolu ka luluga bizea.

4 Boto laveve ia miu kata madi ni bada miu na luga bizea. Na moge kua ia kete kapou ni miu. Miu ta kubarae, da miu te mia papa, da beta miu kata sot na moge ke Vuvu. Beta. Kamiu moge da ti kemi kini mahoto matoto.

1.5-8 Kaka kua e sot na lohoihoia pa ia kete lotu

5 Azei ni miu kua ni hatunia habuka e sot na lohoihoia pa, ia kete hulenia a Vuvu kirina. A Vuvu da e vala lohoihoia pa vona. Na vuna a Vuvu e lala kete vavala goloaloa luba na manumanu laveve, ki beta ni lala kete hava na kaka kua e hulenia kara goloa.

6 Palaka kua kunu hule, ia koto bilip, tabarae nu lolohoi ruarua. Na vuna kaka kua e lala kete lolohoi ruarua, ia e balika dazi kua na kavili e hahabinia ki kukudukudu mai vano.

7 Kaka kubarae kena, tabarae ni lohoia da e pelea goloa katiu na Paraha.

8 Na vuna kana lohoihoia e ruarua, ki mara beta ni kati vutuhia goloa katiu.

1.9-11 A Jems e vala polea ki vano na nuhu kua beta kadia goloaloa vona ia mai na nuhu kua dia ta risman

9 Kua Kristen katiu kini beta kana goloaloa vona, ia kete hilohilo, na vuna na matani Vuvu, ia e hizanga matoto.

10 Palaka kua kaka katiu e Kristen ni risman, ia kete hilohilo za kua ta a Vuvu ni vazihonia hizana, na vuna manumanu kena e lala kete kukulidia kara goloaloa luba marata, ia da dia ta mango balika purana hai.

11 Balika kua na voro e zahe ki tiba gatovia na hai; na purana ki huru, na purana kua tolu ta hadavia ki papangenge, da ti beu. Ia na kaka kua e risman ia da e mate na taem kua ia e ba mai ki vavano na kana galangalanga.

1.12-18 A Vuvu e lala kete kakati kemihia ni dolu ki beta ni lala kete haharehi dolu kara moge zahazaha

12 A Vuvu da e kati kemihia matoto na kaka kua e

1:1 Mt 13.55; Mk 6.3; Ap 15.13; Ga 1.19. **1:10** Ais 40.6-7.

madi ki bada na parakilakilanga, na vuna kua tani madi ni bada na parakilakilanga laveve, a Vuvu da ti vala na mahuri roroa vona, habuka prais. A Vuvu ia ti mapamapa kete vala prais kua na manumanu laveve kua e kukulidia matoto kiri Vuvu.

13 Kua hatuhatua katiu ni tutuha zahe na poloko koto katia moge zaha, tabarae nu tani barae, "A Vuvu e papade rukiau kata katia moge zaha." Na vuna a Vuvu mara beta matoto poloka ni tuha zahe kara moge zaha, ki beta ve ia ni lala kete papade rukia kaka kete kakatia moge zahazaha.

14 Palaka ia na polokodolu katiukatiu mule kena e lala kete tuha zahezahe kara moge zahazaha. Kadolu hatuhatua zaha kena e lala kete rurukidolu tolu kata kakatia moge zahazaha.

15 Magali tuha zahezahea kara moge zahazaha kua, ia e balika tavine kua e kove, ba muri kini valohia kapiru. Na magali tuha zahezahe, e lala kete kove, ia valohia moge zahazaha, moge zaha ve kua ti zahe kini kakapou, ia da ti valohia ve matea.

16 Habu tazigu mata mulimuli, tabarae matoto miu na vatia ni rukua miu.

17 Goloa kemikemi laveve kamana presen kemikemi laveve ia e pe heta na lagato ki ziho, kua a Tamadolu kua e katia na goloa laveve kua e hahada na mariaba, ia e vala goloaloa kamahi kua ki ziho ni dolu. Tamadolu kua, beta ni lala kete pokipokizia kana lohoihoia habuka lirungana goloa kua ta na voro e vahere, ia e vahere ve.

18 Na lohoihoia ke Vuvu mule, ia kini kara tamadolu. Ia e katidolu tolu ka lohu na vuna na polea kua e matoto, tolu keteni habuka kapirupiru muganga na manumanu laveve kamana goloa laveve kua ia e katia ki bele.

1.19-27 Tolu kata longoria polea tolu na muri vona

19 Habu tazigu mata mulimuli, miu longoria polea kua: Manumanu laveve miu kata lala miu kata tabu longo tapu miu kata longoria polea, tabarae miu na kapa vamugamuga na polea, miu na magali varitihitihi taputapu.

20 Na vuna magali varititihia beta ni lala kete vabelenia na moge mahoto kua a Vuvu e lala kete kukulina kirina.

21 Ki kubarae, miu pele kakava na moge mata hilehilea laveve kamana moge zahazaha laveve kena ti dopa kini kakapou, miu ta vazihonimiu, miu ta pelea na polea kena a Vuvu ti vazohia na polokomiu, na polea kena za ia da e pele mulehimiu.

22 Tabarae miu na lolongoria pole za, da miu ta ruki mulehimiu kena. Miu katia nazia kena na polea e tania miu kata katia.

23 Azei kua tani longoria polea za ni beta ni kakatia nazia kua na polea e tania, ia

e balika kaka kua e hadavia matana na galas,
24 ti hada hozovia matana na galas ki vano, ia lohoi bala tapunia za matana e mata zihaziha.
25 Palaka kaka kua e lala kete hada papa matoto na poloka lo, na lo kua e lala kete hutu pahia na matuhanga kana moge zahazaha, na dama laveve ki ma ki hahada papa na poloka lo kua, ki beta ni lala kete lolohoi bala polea kua ia e longoria, palaka e lala kete mumuri matoto na nazia kua na polea e tania, ia da a Vuvu e kati kemihia matoto na kana galanga laveve kena ia e kakatia.
26 Kua kaka katiu ni tani barae, "Hau na Kristen ka lala kata lolotu ni Vuvu." Palaka kua tani beta ni nap kete tabaria havana na pole zahazahanga, kamana vairukua, ia e ruruki mulehia, kubarae kana lotua ia mai kana bilip ia venga za kena.
27 Lotua kua e klin ki beta ni molumolua na matani Vuvu a Tamadolu, ia kua: Tolu kata babalahea nuhu kua beta habu tamadia kamani habu titinadia, ia mai gabugabu kamahi, tolu na kokodonidia tolu na luluga kadia bizea kamadia. Goloa katiu ve ia tolu kata hada poto na kadolu vanavananga laveve, tabarae na mogemoge bukuna garigari ni katidolu tolu na molumolua na matani Vuvu.

2

2.1-13 Tabarae miu na kakati kemihia na manumanu taza, taza beta

1 Habu tazigu, habuka kua tolu ta bilip na kadolu Paraha a Iesus Kristus kua kana glori e kapou matoto, tabarae matoto miu na kekemi za kara manumanu taza miu na vala lamamiu kara taza.
2 Kua habuka na kaka katiu ni mai na kamiu lupua katiu na haus lotu, ni lohoria na ring e katua na gol ki lohololoho papa matoto, na kaka katiu ve kua beta kana goloaloa vona, ki lohoria na goloa teretere ia ve e mai na lupua kena.
3 Kua tanu hada palipali za kara kaka kena e lohololoho papa nu tani barae vona, "Ia mianga kemi katiu kua mai mia vona." Palaka ku tani barae kara kaka kua beta kana goloaloa vona, "Ho madi ra kena," o "Ho mia tadu kozohotia kabegu."
4 Ta miu na kakatia moge mata barae kena, ia ti habuka miu te sikelnia kaka na pidaka miu mule, na kamiu lohoihoia mule, miu kene kara jas miu kene sikelnia kaka na kamiu lohoihoia mata hilehilea.
5 Miu longoria, habu tazigu kamani habu livukugu mata mulimuli! A Vuvu e makia nuhu kua beta matoto kadia goloaloa vona ri na garigari, dia kata kara risman na bilip dia na pelea kingdom ke Vuvu ni kadia, habuka kua ia e mapamapa kete vala na nuhu kua e lala kete kukulidia matoto kirina.

6 Palaka miu te katia
livuhana nuhu kua beta
kadia goloaloa vona dia kene
puae. Karae beta ni na
risman kamahi kua dia ta
rurukimiu dia ka vavana-
hemiu? Karae beta ni dia
kua dia ta haharehimiu vano
dia ka kokoto kirimiu?
7 Karae beta ni dia kua dia
ta popole taduria na hizani
Kristus, kua a Vuvu e vala ni
miu?
8 Kua miu na mumuri ma-
toto na lo kara kingdom kua
na poloka buk ke Vuvu kua e
tani barae, "Kete kuli matoto
kara kaka motu balika kua
e lala kete kukuli kiriniho
mule." Ia miu ta gala papa
kena.
9 Palaka kua miu na kakati
kemihia na manumanu taza
miu na zazaha kara taza, ia
kava miu te katia moge zaha.
Na lo kini koto kiriniho kava
habuka ho na kaka kua tu
lala koto vavairohia na lo.
10 Na vuna azei kua tani
mumuri papa na lo laveve,
palaka kua tani vala lamana
kara katiu papa matoto, ia
habuka ti vairohia lo laveve
kava kena.
11 Na vuna tolu ta lala
habuka a Vuvu e tani barae,
"Kaka kua kava tu lahi,
tabarae nu katia makina ma-
gali buhua." Ia ki tani barae
ve, "Tabarae nu hubi mate-
hia kaka." Kua kini beta
nu lala koto kakatia makina
magali buhua, palaka kua
nu lala koto huhubi matehia
kaka, ia ho tu vavairohia ve
lo kena.
12 Kamiu mogemoge ka-
mana kamiu polea kua miu
ta kakatia ia miu kata lo-
hoia habuka a Vuvu da
e sikelnidolu muri na lo
kena e vagotalani mulehi-
dolu na poloka matuhanga
kana moge zahazaha.
13 Kua kaka katiu ni beta
ni maharia kaka motu, ia a
Vuvu ve mara beta ni ma-
haria kua taem kua ia kete
koto kirina. Palaka kaka kua
e lala kete mamaharia kaka,
ia da e vin na kotoa.

2.14-26 Bilip kua ta beta ni vavabelenia moge pa, ia venga za kena

14 Habu tazigu, kua kaka
katiu ni tania ia e bilip ni
Kristus, palaka ki beta ni lala
kete kakatia moge pa? Tu
lohoia bilip mata barae kena
da e pele mulehia? Mara
beta!
15 Kua tazimiu beu livuku-
miu kua e Kristen kua tani
beta kana zohozohoa o
hana haninga kara dama
katiukatiu,
16 pale, katiu ni miu ia
tani barae ni dia, "Miu vano
kamana magali kemia, vano
miu na lohoria lavalava miu
kata tutunu, miu ta vano
hanihani magalimiu kete ku-
rukuru," palaka ki beta za ni
vala lavalava o haninga ni
dia, kana polea da e kodoni
zinganidia kena?
17 Ia e pebarae za, bilip
kazihena, kua tani beta
moge pa kamana bilip kena
ia e venga za kena.
18 Palaka kaka katiu ia da e
tani barae, "Manumanu taza
dia ta lala dia kata bilip za,
manumanu taza dia ta lala
dia kata kakatia moge pa."
Pele hau da ta tani barae,

2:8 Wkp 19.18. **2:11** Kis 20.14; Lo 5.18; Kis 20.13; Lo 5.17.

“Hau mara beta na hadavia ka bilip kena, kua tani beta nu lala koto kakatia moge pa kamana. Hau kata kakatia moge pa, ia kete vatunga kavakava ni miu na kagu bilip.”

19 Ho tu bilip habuka a Vuvu ia e katiu papa za. Kemi matoto! Kilakila na hanitunitu ve dia ta bilip barae ve, ki vavani livuhadia.

20 Miu ta longolongo, kulimiu kete vatunganga ni miu habuka bilip kua beta moge pa kamana ia e venga za?

21 Varira a tubudolu a Abraham a Vuvu e kohania ia na kaka kua e mahoto, na vuna kua ia e vala a tuna a Aisak balika opa na altar.

22 Miu hadavia, kana bilip kamana kana moge hiro ta gala rua, kana moge kua ia e katia ti vaporihia kana bilip.

23 Na buk kana Paraha ia ti pori matoto kua e tani barae, “A Abraham e bilip a Vuvu kini kohania ia na kaka kua e mahoto,” ia kini kohanga ia na kaka ke Vuvu.

24 Miu ta hadavia habuka kaka e kohanga ia na kaka kua e mahoto na moge pa kua ia e kakatia, beta ni na bilip za.

25 Ia habuka tavine magali buhu kua a Rahap, kua e vala ruma na manumanu kua dia ta hahada vanaho dia ka ngoro vona, ba muri ia geridia dia ta pe na dala motu dia kene vamule. Kana galanga kua ia e katia, ia ti kohanga ia na tavine kua e mahoto na matani Vuvu vona.

26 Habuka kua livuhadolu ni beta vulena, ia ti mate kava kena, ia balika za, na bilip kena tani beta moge pa kamana, ia e mate ve kena.

3

3.1-12 Tolu kata lohoi papa na kadolu polea

1 Beta kete miu laveve miu kata kara tisa, habu tazigu, na vuna miu ta lala kua ni vano ti dama kua a Vuvu keteni sikelnia mogemoge kana manumanu laveve, ia da e dopa ki hada papa matoto kara mogemoge kadolu nuhu kua tolu ta sisikulnia manumanu.

2 Tolu laveve tolu ta lala tolu kata popoke na parakilakilanga kamahi. Kua kaka katiu ni lala kete kakatia polea mahoto za, kaka kena ia kaka mahoto matoto kena, kaka kubarae kena ia e lala kete hada poto papa na kana hatuhatua kara livuhana.

3 Tolu ta lala tolu kata tataruhia na tuhura haine na havana hos kamahi tolu kata katidia, dia na mumuri na kadolu lohoihoia, ki nap tolu kata vatare pokizia livuhana hos laveve.

4 O ko miu hadavia na vaga kapou. Ia vata kua dia ta kapou matoto na kavili matuha ki hahabinia ki rorovo, palaka kua na kepten ni kulina kete rovo kiri ve, ia e lala kete hahautia na stia kua e kote matoto.

5 Ia balika na lavedolu kua ia na dihura livuhadolu kote katiu, palaka e lala kete

2:21 Stt 22.1-14. **2:23** Stt 15.6; 2 Sto 20.7; Ais 41.8. **2:25** Jos 2.1-21.

kakatia pole habakabakanga ki lala kete vavazahezaheni mulehia.

Ko miu lohoia na mugomugo kapou kua e lala kete vuvu, ia e varivuvu ki kalakala na haroho pitu papa matoto.

6 Lavedolu, ia na dudulupa haroho. Ia na dihura livuhadolu kote katiu kua e lala kete vabelenia moge zahazaha, ki lala kete vavonuhia matoto laep kana kaka na moge zahazaha, habuka haroho kua e dudulu. Haroho kua ia na harohona hel matoto.

7 Enimel kakeikakei, ia mai na manu kamahi kamana matabunu, taloa kamahi, ia mai na goloaloa kamahi bukuna poloka dazi, manumanu dia ta lala dia kata peledia dia na hada poto ni dia, dia na katidia dia na mazimazi.

8 Palaka ma beta matoto kaka katiu ni katia lavena ni mazi. Ia na goloa katiu kua e lala kete pole tori ni mai vano ki lala kete kakatia polea mata hilehilea, e vonu na posin kua e nap kete hubi matehia kaka.

9 Tolu ta lala tolu kata vavazahenia kadolu Paraha a Vuvu Tamadolu na lavedolu, ia mai ve tolu ta lala tolu kata dedelahania kaka vona ve, na kaka kua a Vuvu e katia na hanunuka matoto.

10 Havadolu ia e katiu za, tolu ka lala tolu kata vavazahenia Paraha vona, tolu ka lala ve tolu kata vavaridela ve vona. Habu tazigu, ia beta kete kubarae.

11 Karae na naru kamana dazi hiro ta lala hiro kata gagalolo na havana naru katiu za?

12 Habu tazigu, na haina fik e lala kete vua paleka ni kara oliv, o na haina vaen e lala kete vua ni taruhia paleka fik? Ia pebarae za, mara beta naru kua tolu ta hihinumia ni gogotala ve na havana kua dazi e gogotala vona.

3.13-18 Kaka kua kana lohoihoia e kemi, ia e lala kete kakatia moge kua e kemi

13 Azei ni miu kua kana lohoihoia kemi vona, ki hada lala goloa na pidaka miu? Pele ia kete vatunga kavakava habuka kana lohoihoia e kemi, na vuna kua na kana mianga e lala kete kekemi, ia mai kua e lala kete vavazihozihonia, ki lala kete kakatia moge kemikemi za.

14 Palaka kua ta na mogepa hada potipotia kamana hatuhatua kua kete ho, ho za ni vonu na polokomiu, pele tabarae miu na vavazahenia hizamiu mule na moge kena o tabarae miu na vavata karikari na matotoka polea, miu na rurukia manumanu.

15 Lohoihoia kena beta ni pe na lagato ni ziho, palaka e bukuna garigari. E lala kete bele na hatuhatua bura kua bukuni muga. A Satan ia ki na tamana lohoihoia kena.

16 Na vuna kua na makina hada potipotia kamana hatuhatua kua kete ho, ho za ni ngongoro na polokomiu, ia da miu ta vavaigege, miu

3:9 Stt 1.26.

kene kakatia moge zahazaha likiae.
17 Palaka na lohoihoia kemi kua e pe na lagato ki ziho, ia e klin matoto ki beta lohoihoia mata hilehilea ve vona, ki beta lohoihoiana zahanga vona, ki lala kete vavalugilugia, ki beta ni lala vaigegea, ki vonu na mahariharia, kana moge ki kemi matoto, ki beta ni lala kete lolohoi ruarua, ki beta ni lala kete rukirukia kaka.
18 Kua tolu na mia ni beta tolu na vavarizahati, ia e balika kua tolu ta vavazohia na moge kemikemi, palekana tolu ka pelea na moge kua e mahoto.

4

4.1-10 Kaka e kulina kara maki bukuna garigari ia na vagi he Vuvu

1 Nazia kena e lala kete kakatia miu ka vavarihubi, miu ka vavarikori na pidaka miu mule? Karae beta ni pe na kamiu hatuhatua kena e tutuha zahezahe na polokomiu?
2 E kukulimiu kara goloa palaka ki beta kamiu vona; pale, miu ta hubi matehia kaka motu miu kata pelea kana goloa. Miu ka ngangarea goloa kana kaka motu. Palaka da ki kukuli kara goloa, ki mara beta nu pelea. Miu ka vavarikori miu ka vavarihubi. Na vuvuna kua beta kamiu goloa vona, ia kua. Beta miu na lala miu kata huhulenia a Vuvu kara goloa.
3 Palaka kua ta miu na hule ni beta miu na pelea goloa, ia na vuna, miu ta huhule rukia a Vuvu kete vala goloa ni miu. Miu ta lohoia miu kata pele goloa, miu ta varaga na kamiu lohoihoia mule muri na kamiu hatuhatua.
4 Miu te zuka tapunia a Vuvu, balika tavine kua ti vazeke ni gona kini vano kini mamai vanoanga. Karae beta miu na lala habuka kua ni kukulimiu marata kara mogemoge kara vulovulo, ia miu te kara vagi he Vuvu? Azei kua ti taruhia kana lohoihoia kete kara ruana moge kamahi kara vulovulo kua, ia ti kara vagi he Vuvu.
5 O miu ta lohoia miu ka tania na polea ke Vuvu e tatani vetania kua habuka, "Na Vule Tumonga kua a Vuvu e taruhia na polokodolu, ia a Vuvu e lala kete hahada potipoti matoto taraka?" Ia e kulina tolu kata kana za.
6 Palaka a Vuvu e dopa ki maharidolu matoto. Kubarae na polea ke Vuvu ki tani barae, "A Vuvu e lala kete diditaduria nuhu kua dia ta lala dia kata vavazahezahenidia, palaka e lala kete mamaharia matoto nuhu kua dia ta lala dia kata vavazihozihonidia."
7 Ki kubarae miu vazihonimiu, miu na longoria polea ke Vuvu. Miu kalingania a Satan, ia ni hava ni miu.
8 Miu mai kozoho ni Vuvu, ia ni mai kozo ve ni miu. Miu vazuguvia na limamiu, miu nuhuta moge zahazaha, miu katia magalimiu ni klin, miu nuhuta lohoi

4:6 Snd 3.34.

ruaruanga.
9 Miu sore, miu na haloho,
miu na tangi na kamiu
moge zahazaha. Miu pokizia
kamiu nongoa ni kara tan-
gia, kamiu hilohiloa ni kara
sore.
10 Miu vazihoni mule-
himiu na matani Vuvu, pale,
ia da ti vazahenimiu.

4.11-12 Tabarae miu na papadea polea kara kaka

11 Habu tazigu, tabarae
miu na vavairohia nuhu kua
miu ta Kristen lupu, na
polealea kamahi. Azei kua
tani pole zahatia tazina o ni
sikelnia, ia e vavaka taduria
na lo kini sisikelnia ve na lo.
Kua tanu sisikelnia na lo, ia
habuka ti beta nu mumuri
na lo, palaka tu pelea mud-
ina lo kunu sisikelnia kaka.
12 Kaka katiu za, ia e vala
lo ni dolu, ia ki kadolu jas,
ia na kaka kua e dangea
kete pele mulehidolu ki dan-
gea ve kete vairohidolu ve.
Kubarae ho azei matoto koto
sisikelnia rua.

4.13-17 Taua tolu na bikhet

13 Miu longoria miu nuhu
kua miu tatani barae, "Meni
beu vaila da tolu ta vano
kara taon kua, da tolu ta
mia krismas katiu vona, tolu
ka gala bisnis tolu na katia
moni."
14 Palaka beta matoto miu
na lala nazia da e bele kir-
imiu vaila! Miu kena, miu ta
balika habuhabu kua e habu
havutia malala pitu papa za,
pale, ia kavakavani mulehia.
15 Palaka ma miu kata
tatani barae, "Kua kini na
lohoihoia ke Vuvu, ni kulina,
da hita ta ma mamahuri,
hita ka katia goloa kua, o
goloa kuari."
16 Palaka, miu te ba
habaka miu kene vavaza-
hezahenimiu. Moge mata
barae kena, ia na moge
zahazaha matoto.
17 Kua nu lala moge kemi
katiu kua e nap koto kaka-
tia, palaka kua ki beta nu
lala koto kakatia, ia kava tu
pekato kava kena.

5

5.1-6 Miu risman kamahi miu lohoimiu

1 Miu risman kamahi, miu
longoriau, miu haloho, miu
na gi hania livuhamiu, na
vuna na bizea kapou kua
keteni dua tadurimiu.
2 Kamiu goloaloa mata
mulimuli ti mapumapu, na
kamiu lavalava laveve na
tumelu ti terihi hozovia.
3 Kamiu gol kamana
kamiu silva kamahi dia te
ros. Na kamiu goloaloa
mata mulimuli kena, da dia
ta hania livuhamiu balika
haroho. Kamiu goloaloa
mata mulimuli kena miu ta
ninihabunia, da dia ta koto
mule kirimiu na damana
kotoa kapou ke Vuvu.
4 Miu longoria! Na
manumanu kua dia ta
gala kamiu dia ka pelepele
haninga na hamiu vanua,
miu ka rurukidia ki beta miu
na kakado kemikemihidia,
kadia dihura moni kena
beta miu na vala ni dia,
ti hahaloho kini kokoto
kirimiu. Kadia halohoa ti

4:13 Snd 27.1. **5:2** Mt 6.19. **5:4** Lo 24.14-15.

bele kava na Paraha kua e matuha matoto. Ia kini longoria kava.

5 Na kamiu mianga ri na garigari, miu ta pelea goloa mata mulimuli, miu ka mia papa matoto. Miu ka hahanihani marata, miu kene buibuia, habuka boro kua e vanganga ki buibuia kete rotua.

6 Miu ka lala miu kata koto veta kara kaka kua beta ni lala kete katia goloa zaha katiu, miu ka geu dia ka hubu matoa dia, na vuna beta kadia matuhanga kua kete nap dia kata kolia dia na varihubi kamamiu.

5.7-11 Tolu kata vatuharia magalidolu, tolu na luga bizea, tolu na guria Paraha kete mai

7 Kubarae habu tazigu, miu mia valugu ki vano ki paria na taem kua na kadolu Paraha kete lohu mule vona. Miu hadavia na kaka kua e vazohia vanua, beta ni huhurihuria na haninga kete matuha, ia e valugia ki guria na huza kete mai ni katia haninga ni galulu.

8 Miu ve, miu valugimiu miu na madi bada, na vuna kadolu Paraha da pitu papa ki mai.

9 Habu tazigu, tabarae miu na vavarikori na pidaka miu mule, tabarae a Vuvu ni kara jas ni koto kirimiu. Miu lohoia, na vuna na jas ia ti madi na hatama kava!

10 Habu tazigu, miu lohoi mulehia ki vano na profet kamahi kua varira kua dia ta vala polea na hizani Vuvu. Hadia vagi kamahi, dia ta kati zahatia matoto ni dia, palaka dia ta paho taduria magalidia dia ka luluga za bizea kamahi. Miu hadavia kadia moge, miu na muri vona.

11 Tolu ta lala tolu kata tatani barae, "A Vuvu e lala kete kakati kemihia matoto na nuhu kua dia ta lala dia kata hatu taduria za, dia ka luluga bizea." Miu ta lala na ziuziua kua ni Jop, kua ia e hatu taduria za ki luga na bizea kamahi, ba muri vona, a Vuvu kini kati kemihia matoto vona. Na Paraha, ia e kaka kemi matoto ki vonu matoto na mahariharia, lohora ki lala kete zaha matoto ni dolu.

5.12 Tabarae miu na mapamapa

12 Goloa kapou matoto ia kua, tabarae matoto miu na mapamapa. Tabarae miu na mapamapa na lagato o na hizana goloa katiu ve. Miu vatia kamiu taranga ni ma, "E" za. Kamiu linganga ni ma, "Beu" za.

5.13-18 Lotua kana kaka kua e mahoto ia e matuha

13 Kua katiu ni miu kini hahatunia bizea, pele kete lotu ni hulenia a Vuvu kete kodonia. Kua katiu ni miu kini hilohilo na goloa katiu, pele kete habia linge kamahi kua kete vavazahenia a Vuvu vona.

14 Kua katiu ni miu kini mazahitia, pele kete koi kara pararaha kamahi na sios dia kata lotu kirina dia na bizia

5:11 Jop 1.21-22; 2.10; Sng 103.8. **5:12** Mt 5.34-37. **5:14** Mk 6.13.

na oil na livuhana na hizana Paraha.
15 Na kadia lotua, kua dia na bilip matoto, kadia lotua da e kati kemihia na kaka kena e mazahitia ki kemi mule. Na Paraha da e kati kemihia kaka kena. Kua ta kaka kena ni katia moge zaha katiu, ia da a Vuvu e lohoi bala ve kana manaunaua ve.
16 Ki kubarae, miu tani kakava kamiu manaunaua kamahi na pidaka miu mule, miu na lotu kara katiukatiu ni miu, a Vuvu kete kati kemihia kamiu mazahi kamahi. Na kaka kua e mahoto na matani Vuvu, ki lolotu ia kana lotua e matuha matoto ki nap a Vuvu kete longoria ni vala nazia kua e huhulenia a Vuvu kirina.
17 A Elaija ia na kaka balika tolu kua za. Ia ki lotu, lolotu kete beta kete huza, pale, ki beta ni huza na krismas e tolu, lingabo e 6.
18 Ba muri ki lotu mule ve, na mariaba ia ngapa kini huza mule, pale, na haninga kamahi dia ta galulu mule na garigari.

5.19-20 Kua kaka katiu kini vatia na dala, ia miu kata pele mulehia ni mai vamule ni pe na dala

19 Habu tazigu, kua katiu ni miu ni vatia na matotoka polea ke Vuvu, kini vano pe motumotu, kua katiu ni miu ni pelea ni vamule,
20 pele azei kua tani vano na kaka kua e lala kete kakatia moge zaha ni pele mulehia ni vamule ni Vuvu, ia ho tu pele mulehia na matea kena. Na dala kua za, ia a Vuvu da e lohoi bala manaunaua kamahi kua e luba luluba.

5:17 1 Kin 17.1; 18.1. **5:18** 1 Kin 18.42-45. **5:20** Snd 10.12; 1 Pi 4.8.

Naba 1 leta a Pita e vapolungania

1.1-2 Na mugapa pas ke Pita

1 Hau a Pita, na apostel ke Iesus Kristus. Ta vapolungania na pas kua ki vano na manumanu ke Vuvu kua miu ta lololi balika longazi na palaka laveve kua ni Pontus, Galesia, Kapadosia, Esia ia mai ni Bitinia.

2 Varira matoto a Vuvu Tamadolu ia ti lalamiu kini makimiu kava, na galanga kana Vule Tumonga ki katimiu miu ka tumonga, kubarae miu kene longoria polea ke Iesus Kristus, na topona kini vazuguvimiu miu kene klin.

Na mahariharia kapou matoto kamana magali malugu ke Vuvu e vano ni miu laveve.

1.3-12 Mianga pa matoto ia e guguridolu heta na lagato

3 Ma tolu kata vavazahenia za hizani Vuvu Tamana kadolu Paraha a Iesus Kristus! Na kana mahariharia kiridolu e kapou matoto, kubarae kini valamari mulehia a Iesus Kristus na matea. Ia na dala kua za, a Vuvu ia ti vala mianga vahoru ni dolu, kua tolu ta hahatu kirina, kua kete vaporihia matoto na goloa mata mulimuli, kua e kulina kete vala ni dolu.

4 Ia ti makidolu kava tolu kata pelea mianga vahoru heta na lagato. Na mianga vahoru kua mara beta ni zaha. Na mianga vahoru kua e klin matoto na matani Vuvu, ki mara beta ni hozo. A Vuvu ti vaida kava na mianga vahoru kua kava kamiu, kua miu kata mia vona ba muri heta na lagato.

5 Na vuna kua miu ta bilip ni Kristus, a Vuvu da e madi karikari kirimiu kamana kana matuhanga kapou, ki vano ki mule na dama kua ia kete pele mulehimiu vona. Na dama kua ia da e bele kakava matoto na las de.

6 Ia na dala kua za ia kua da miu kata dopa hilohiloa matoto vona. Habuka meni kua na dama taza tauka goloaloa luba da e bele kete parakilanimiu, miu ka luga bizea miu ka hatunia varitihia.

7 Goloaloa kamahi kua e bele kete parakilania kamiu bilip, kete vatunga kavakava habuka kamiu bilip e matuha ki matoto. Kamiu bilip da e parakilanga habuka kua dia ta lala dia kata tutunia na gol dia kata pele kakava zahata gol dia na pelea gol matoto. Palaka kamiu bilip e dopa ki vinim na gol. Kubarae, kua ta miu na madi ni bada kamiu bilip ni matuha na poloka goloaloa kamahi kua kete bele kirimiu, ia da a Vuvu ti vazahenimiu matoto kini vala glori ni miu ki vala ve hiza kapou ni miu na dama kua a Iesus Kristus kete bele kakava vona, manumanu laveve na vulovulo dia na

hadavia.
8 Ia vata kua ma beta
miu na hadavia, palaka e
kukulimiu kirina. Ia vata
kua ma beta miu na ha-
davia kua, palaka miu ta
vavaka maroro vona, miu ka
hahatunia hilohiloa kapou
matoto na polokomiu kua e
vonu na glori, ki beta hilo-
hiloa katiu ve ni nap na
hilohilo kua.
9 Kubarae, kadoana kua
miu ta vavaka maroro vona,
ia da e pele mulehia vulemiu
laveve.
10 Na pele mulemulea
ke Vuvu kua, ia na goloa
katiu kua na profet kamahi
bukuni varira e kukulidia
matoto dia kata lala, dia ka
kaze matoto dala dia kata
lala da e bele ziha. Varira
za ia dia ta popole na pele
mulemulea kua a Vuvu ti
maharimiu vona.
11 Dia ka parakilania dia
kata pari vutuhia habuka
ngiza matoto, ia mai na
goloa zia da e bele habuka
mak kara goloa kua na Vu-
leni Kristus e popole na
polokodia, ki tatani muga ni
dia na vuna na bizea kapou
kua a Kristus kete luga, ba
muri kini pelea glori kapou
vona.
12 E tanga ni dia kubarae,
mara beta goloaloa kua ni
bele na kadia taem, palaka
da ba muri matoto na kamiu
taem. Kua ia, na Kalo-
hua Kemi kua ti kalohuanga
ni miu. Nuhu kua dia ta
kalohunia ni miu, ia dia
ta vaketekete ni miu na
matuhanga kana Vule Tu-
monga kua e geura heta na
lagato ki ziho. Goloa kua
e mata muli matoto pebarae
na engel kamahi ki kulidia
matoto dia kata lala ve na
goloa kua a Vuvu e katia ni
miu.

*1.13-21 A Vuvu e ko-
hanidolu tolu kata tumonga*

13 Ki kubarae, kamiu
lohoihoia kete kavakava
miu na paho taduria kamiu
hatuhatua. Miu taruhia
kamiu vaka maroroa laveve
na mahariharia ke Vuvu kua
kete vala ni miu na taem kua
a Iesus kete bele kavakava
vona.
14 Miu longoria na polea
ke Vuvu na vuna miu na
habu tutuna. Tabarae miu
na vavamule kara kamiu
hatuhatua zahazaha kamahi
kua bukuni muga, na vuna
muga beta miu na lala a
Vuvu, kubarae miu ka kaka-
tia moge zahazaha kamahi.
15 Na vuna na kaka kua e
kokohanimiu ia e tumonga,
kubarae ia miu ve kamiu
mogemoge laveve kete tu-
monga ve.
16 Na vuna e vapolu
baraenga na polea kana
Paraha, “Miu kata tumonga,
na vuna hau ta tumonga.”
17 Na vuna a Tamadolu
heta na lagato kua miu ta
lala miu kata lolotu vona
ia beta ni lala kete vansaet
na kana kotoa, kubarae miu
kuahinia na kamiu vana-
vananga laveve na taem kua
miu ta mimia balika longazi
ri na garigari.
18 Na vuna a Vuvu e
kademiu ki pele mulehimiu
na poloka mianga kua beta
matoto goloa kemi katiu

1:16 Wkp 11.44-45; 19.2.

vona, kua habu tubumiu dia ta vala ni miu. Na goloa kua e kademiu ki pele mulehimiu vona, ia beta ni na gol o silva kua e lala kete zazaha.
19 Beta, e kade mulehimiu na toponi Kristus, na tuna sipsip kara opa kua beta matoto muku katiu vona o ni kaskasia livuhana. Livuhana e kemi matoto.
20 A Vuvu ma beta ni katia na vulovulo kua, ia ki maki mugania za a Kristus, kete katia galanga kua kete kade mulehidolu vona. Kubarae, kua ti mai na dama kamahi kua kara las de, a Vuvu ti vatunga kavakava a Iesus ni miu, kete kodonimiu.
21 Na vuna ni Iesus za miu kene bilip ni Vuvu. A Vuvu ia e valamari mulehia a Iesus na matea kini vala glori vona, kubarae miu kene nap miu keteni bilip ni Vuvu miu kene vaka maroro habuka nazia kua e mapamapa kete vala ni dolu ia da e vala matotonia.

1.22-25 Kete kukulidolu matoto kiri habu tazidolu kua tolu ta Kristen lupu

22 Kua a Vuvu ti vazuguvi kakava kamiu moge zahazaha miu kene klin, na vuna kua miu ta pelea na matotoka polea na Kalohua Kemi. Kubarae na polokomiu katiukatiu, ia kete kukulimiu matoto kiri habu tazimiu.
23 Na vuna miu kena, ia miu te valohu muleha kava kena. Kamiu laep vahoru kena, beta miu na pelea ni habu tamamiu kamani habu titinamiu bukuna vulovulo, beu, na laep kena dia ta vala ni miu ia da e hozo na taem kua miu te varimateai. Palaka na laep vahoru kua, da e ngoro vuvua na vuna na laep kua ia e mai na polea ke Vuvu kua e mahuri ki ngoro vuvua.
24 Na vuna,

> “Manumanu laveve dia ta habuka raburabu, kadia glori laveve ia e balika purana hai kamahi na bira; na raburabu e lala kete malainia, na purana raburabu ki lala kete mango ni huhuru,
> 25 palaka na polea kana Paraha ia da e madi vuvua.”

Na polea kua, ia na Kalohua Kemi kua e rataha miu voa vona.

2

2.1-10 Paraha ia na kedo kemi kua e mahuri

1 Kava miu te kara manumanu vahoruhoru, kubarae miu zuka tapunia moge zahazaha laveve kamana mata vairukurukua, ia mai mogepa vairukua laveve. Miu zuka tapunia ve mogepa hada potipotia, kamana pole vanahoa.
2 Miu kata baliki kapirupiru kotekote kua e lala kete mamarahotidia kara zuzuni titinadia, ni mamarahotimiu kara zuzu kua e pe ni Vuvu, kua kete kodonia vulemiu miu kata matuha miu na paraha na laep vahoru kua a Vuvu e

1:24 Ais 40.6-8.

vala ni miu, miu na mia papa kamana.

3 Kua kava miu te naminia a Paraha miu kene hatunia habuka, ia e kemi.

4 Miu mai ni Kristus, ia na kedo kua e mahuri kua e taruha kara faundesion ki ngoro tuka na tempel ke Vuvu. Manumanu beta ni kulidia kirina dia ka pala katia, palaka ia na kedo kua a Vuvu e kulina matoto kirina ki makia.

5 Miu ve, ia miu ta balika kedo kamahi kua e mahuri ve, kubarae na matuhanga kana Vule Tumonga a Vuvu e kulina kete katimiu miu na kara kana ruma. Miu kata kara kana pris kamahi kua e tumonga, miu kata vavala opa kamahi kua a Vuvu e lala kete kukulina kirina na hizani Iesus Kristus.

6 Na poloka buk ke Vuvu e vapolu baraenga ki tanga,

> "Hadavia, Hau te taruhia na kedo katiu ni Ierusalem, na kedo kua e kuligu matoto kirina ka makia, kua azei ho nu vaka maroro vona ia mara beta nu puae."

7 Kubarae ni miu nuhu kua miu te bilip kava, da miu ta hadavia habuka na kedo kua e mata muli matoto. Palaka na nuhu kua beta dia na bilip,

> "Na kedo kua na kapenta kamahi dia ta tania e zaha dia kene varaga vetania ia ti kara kedo kua dia te taruhia kara faundesion kete ngoro tuka ruma."

8 Na polea kana Paraha ki tani barae ve,

> "Ia na kedo kua manumanu dia te gala tutupa vona, na vatu kua da e katia manumanu dia kene popoke."

Dia ta tupa dia ka poke na vuna beta dia na mumuri na polea ke Vuvu. Varira za ia a Vuvu ti tania habuka da dia ta kubarae.

9 Palaka a Vuvu ti makimiu kava, miu kene kara kana manumanu matoto. Miu ia na kabuna pris kamahi ke Vuvu kua e king. Miu ia na manumanu bukuna kantri katiu kua e tumonga, miu na manumanu ke Vuvu matoto. E kohanimiu miu kata vavatunga kakava moge mata muli ke Vuvu, kua e kohanimiu miu ka gotala na poloka rodo miu kene hoho na kana laet mata muli.

10 Muga beta miu na manumanu ke Vuvu, palaka meni miu te kara manumanu ke Vuvu; muga beta a Vuvu ni maharimiu, palaka kua a Vuvu ti maharimiu.

2.11-17 Kadolu mianga ia kete vatunga habuka tolu na voravora ke Vuvu

11 Habu tazigu matoto, miu ta mia balika kaka bukuna malala motu habuka longazi na vulovulo, kubarae miu vala lamamiu kara hatuhatua kara moge zahazaha, kua e gala

2:3 Sng 34.8. **2:6** Ais 28.16. **2:7** Sng 118.22. **2:8** Ais 8.14-15. **2:9** Kis 19.5-6; Ais 43.20; Kis 19.5; Lo 4.20; 7.6; 14.2; Ta 2.14; Ais 43.21; Ais 9.2. **2:10** Hos 2.23.

ki vavarihubi kamana vulemiu.
12 Kua miu ta mimia na pidaka manumanu kua beta dia na lala a Vuvu, ia miu kata mia papa matoto. Ia vata kua dia ta papadea polea kirimiu dia ka tatania habuka miu ta lala miu kata kakatia moge zahazaha, da dia te hadavia kamiu moge kemikemi, pale, dia te bilip dia te vazahenia a Vuvu na taem kua ia kete lohu kete koto kara manumanu laveve na vulovulo.
13 Miu lohoi na Paraha, miu na muri na polea kana kamiu pararaha kamahi habuka kamiu king, miu hada zahenia, miu na longoria kana polea,
14 miu longoria ve na polea kana kamiu gavana kara kamiu provins kamahi. A Vuvu mule e taruhidia dia kata vaihubi nuhu kena dia ta kakatia moge zahazaha dia na kona zahenia nuhu kena dia ta lala dia kata kakatia moge kua e mahoto.
15 A Vuvu e kulina habuka kamiu moge kua e mahoto da ti katia, pale, na nuhu kena beta dia na lala goloa katiu dia ka popole longo-longo dia ta tabaria havadia.
16 Miu mia habuka kaka kua beta ni karabus, palaka tabarae miu na tania habuka beta miu na karabus miu na vavata karikari na hatuhatua kua, miu na kakatia moge zahazaha. Palaka miu mia habuka miu na voravora matoto ke Vuvu.
17 Bungania manumanu laveve. Kete kukulimiu ma-toto kiri habu tazimiu kua miu ta lupu bilip ni Kristus, miu kuahinia a Vuvu miu ka hada zahenia kamiu king.

2.18-25 Tolu kata muri na maki ke Kristus tolu na luga bizea

18 Voravora kamahi, miu longoria polea kana kamiu tubutubu, miu na hahada zahenidia. Beta ni miu kata longoria polea kana tubu kena e kekemi kirimiu za, beu, tubu kena beta ni lala kete kekemi ve kirimiu, ki gagala zahazaha ni miu, ia miu kata hada zahenia ve.
19 Kubarae miu lohoi ni Vuvu, miu na ma hahatu taduria za moge zaha kana kaka. Na vuna a Vuvu da e kati kemihia matoto ni miu.
20 Da ti hada zaheni zinganga miu vona kua ta miu na ma hahatu taduria ki huhubua miu taraka moge zaha kua miu ta katia? Palaka kua ta miu na ma hahatu taduria ki huhubua miu taraka kua miu ta lala miu kata kakatia moge pa, a Vuvu da e hilohilo matoto ni miu.
21 Na bizea kamahi kua miu ta luluga, ia na dihura galanga kua a Vuvu e kohanimiu kirina. Miu kata muri na moge kua a Kristus e vatunga kilaka kua ia e luga bizea kara kamiu kemia. Kava ti vatunga ni dolu na mogepa, miu muri na kana moge.
22 “Beta matoto ni katia
moge zaha katiu,
ki beta ni longora vairukua
katiu na havana.”

2:22 Ais 53.9. **2:23** Ais 53.7.

23 Kilaka kua dia ta pole zahatia, ia beta ni kolia kadia polea. Manumanu dia ta katia ki luga bizea, beta ni tania kete kolukolu ni dia. E ma za ki vala ia mule na limani Vuvu, kua e lala kete sikel vahotovia kotoa.
24 A Kristus kazihena e have na kruse ki luga na livuhana na bizea na kadolu moge zahazaha. E kati baraenia kadolu hatuhatua kara moge zahazaha kete mate na polokodolu, tolu na mahuri tolu na vavana kamana moge kua e mahoto. Na muku kua e luga na livuhana ia ti kati kemihidolu kava.
25 Miu ta balika na sipsip kamahi kua ti beta dia ne lala dala dia kene babatola. Palaka kua, miu ia na sipsip kamahi kua miu te tare poki miu kene vamule na kamiu kakanaka hada potopotoa ni miu, ia na kaka kua kete hada poto na vulemiu laveve.

3

3.1-7 Polea kua e vano kiri lahiahia

1 Miu tavivine lahiahia, ia miu bungania matoto habu gogomiu miu na longoria kadia polea. Ta habu gogomiu ni beta dia na bilip na polea ke Vuvu, da dia te hadavia kamiu moge kemikemi kamahi kiridia, dia te bilip ve,
2 na vuna kua dia ta hahadavia habuka miu ta lala miu kata mumuri na moge kua e mahoto miu ka mumuri matoto na kadia lohoihoia.
3 Tabarae miu na bilasnia livuhamiu kiri hatama na mogepa vutuvutua na vulu, beu loholohoa na iaring kamana kolos mata mulimuli.
4 Palaka e dopa ki kemi miu kata bilasnia polokomiu na bilas kua mara beta ni nap kete zaha. Na bilas kua, ia na moge kua kete valugilugimiu kamana mogepa vazihozihoa ni miu mule. Moge kua ia e mata papa matoto na matani Vuvu.
5 Tavivine kamahi kua bukuni varira ia dia ta lala dia kata kati mulehidia dia na hada mata mulimuli na dala kua za. Dia ta vaka maroro ni Vuvu dia ka longoria polea ke habu gogodia.
6 Habuki Sara, ia e lala kete longoria matoto polea ke gona. Ki lala kete kokohania a gona, na kana tubu. Kua miu na lala miu kata kakatia moge kua e mahoto, ki beta miu na lala miu kata kukuahi na goloa katiu, pele ia miu na habu tutuni Sara.

7 Miu tamomohane, ia miu ve miu kata gala papa ni habu gogomiu miu na hahada zahenidia. Miu hahatu lala kadia hatuhatua kamahi kua taem miu ta mimia lupu kamadia. Ia vata kua miu ta hadavia habuka beta kadia matuhanga ni balika miu tamomohane, palaka go tavine ia na rua kua mo ta rurua na poloka mianga vahoru kua a Vuvu e vala vetania ni dolu. Kua ta beta miu na gagala papa ni dia, ia da beta kamiu

2:24 Ais 53.5-6. **3:1** Ef 5.22; Kl 3.18. **3:3** 1 Ti 2.9. **3:6** Stt 18.12. **3:7** Ef 5.25; Kl 3.19.

lotua kamahi kete longora.

3.8-12 Boto laveve ia tolu kata kakatia maki pa na manumanu

8 Katane vahozovi baraenia kagu polea, miu laveve, miu mia papa miu na magali katiu, miu sore na manumanu laveve, ni kukulimiu matoto kara manumanu motumotu miu na mamaharidia laveve. Miu vatia mogepa vazahezahea ni miu mule.
9 Tabarae miu na kokolia moge zaha kua e katua ni miu o miu na pole zahatia kaka kua e pole zaha kirimiu. Palaka miu kolia miu na kati kemihia matoto ni dia. Na vuna ia a Vuvu e kulina miu kata kubarae, ia kete kati kemihia matoto ni miu.
10 Na vuna na polea kana Paraha e tani barae,

> "Azei kua kini kulina kara mianga pa ni kulina kete hilohilo dama laveve, ia kete tabaria havana na pole zahazahanga kete tabaria ve havana na mata vairukurukua.
> 11 Kete vala lamana kara moge zahazaha ni kakatia moge kemi za kete bada parakilania ni mimia papa kamana manumanu motumotu.
> 12 Na vuna, na Paraha ia e lala kete hahada poto na nuhu kua dia ta lala dia kata kakatia moge kua e mahoto, talingana ki lala kete tatabu longo kara kadia lotua. Palaka na Paraha e lala kete vala lamana kara nuhu kua dia ta lala dia kata kakatia moge zahazaha."

3.13-17 Tolu da tolu ta luga varitihia na moge kemi kua tolu ta katia

13 Azei da e kati zahatia ni miu kua ni kukulimiu miu kata kakatia moge pa?
14 Palaka kua ta miu na pelea bizea na galanga kua e mahoto, a Vuvu da e kati kemihia matoto ni miu. Kubarae, tabarae miu na lolohoi vuvu o miu na kukuahi.
15 Palaka na polokomiu matoto ia miu kata lolotu ni Kristus habuka ia na kamiu Paraha kara kamiu mianga laveve. Kua kaka katiu kini hulenimiu na kamiu bilip, pele ia miu kata tatare za kete nap miu kata kokolia kadia hulea. Palaka miu koli kemikemihia kadia hulea tabarae miu na haharovitiviti.
16 Dama laveve ia polokomiu kete kavakava, pale, manumanu kua dia ta popole zahatimiu; da dia te puae na vuna da dia te hahadavia kua miu te mimia papa na vuna miu ke Kristus.
17 E dopa ki kemi, kua tani lohoihoia ke Vuvu miu na pelea zahatanga na vuna kua miu ta kakatia moge kemikemi, tabarae miu na kakatia moge zahazaha miu na paparia zahatanga vona.

3:10 Sng 34.12-16. **3:14** Ais 8.12-13; Mt 5.10.

3.18-22 A Kristus ia e mate ki mahuri mule kete pele mulehidolu

18 A Kristus e mate kara kadolu manaunaua kamahi boto katiu papa za ia pale, kaka kua e mahoto e pelea mudina manumanu zahazaha, kini mate kadia, kete pele mulehimiu, miu na zahe ni Vuvu. Ia e hubu matoa ki mate, palaka na vulena ia e mahuri,

19 ki vano ki vaketekete na vule kamahi kua na poloka karabus,

20 kua beta dia na longoria polea ke Vuvu varira matoto. Kilaka kua na taem ke Noa, a Vuvu e valugia matoto ki guguridia, a Noa ki hahabatia kana vaga. Palaka manumanu e 8 za kua a Vuvu e pele mulehidia na poloka naru kilaka kua,

21 na naru kua ia e makia na baptais, kua meni a Vuvu ti pepele mulehimiu vona na vuna na matuhanga ke Iesus Kristus kua e pelea na taem kua ia e mahuri mule na matea, naru kua beta ni kete vavazugu kakava molumolu na livuhana kaka, beu, ia na mapamapanga katiu kua tolu ta katia ni Vuvu, habuka tolu kata ma klin za na matana.

22 A Iesus e mahuri mule kini zahe kara lagato, kua ia na maroroni limani Vuvu. Ia kini hada na engel kamahi, kamana vuvu kamahi kua kadia matuhanga e kapou matoto kamana goloaloa kamahi laveve kena kadia matuhanga vona.

3:20 Stt 6.1—7.24.

4

4.1-6 Tolu kata zuka tapunia kadolu hatuhatua kamahi kua bukuni muga

1 Kubarae, habuka kua a Kristus e luga bizea ki hatunia varitihia kapou na livuhana, ia miu ve kamiu hatuhatua kamana kamiu lohoihoia kamahi ia kete balika ia ve, miu na tare ve miu kata luga bizea. Na vuna kua tani kukulimiu miu kata luga bizea na vuna kua miu ta ke Kristus, ia ti vatunga habuka miu te zuka tapunia moge zahazaha.

2 Kua ta miu na kuza barae, na kamiu mianga ri na vulovulo, ia da ti mara beta miu keteni rorovo muria mogemoge zahazaha kamahi kua manumanu bukuna vulovulo dia ta lala dia kata kakatia, palaka da ti kukulimiu miu keteni mumuri za na lohoihoia ke Vuvu.

3 Na vuna kava muga miu te katia kakatia mogemoge kamahi kua manumanu kua beta dia na lala a Vuvu e lala kete kukulidia dia kata kakatia. Moge mata hilehilea, mogepa magali buhua kamana magali tuha zahezahea kara moge zahazaha, parti kamana mogepa sipak, ia mai na sosol kamahi, ia mai na moge mavuru kua dia ta gala dia ka lolotu na vuvu vairukuruku kamahi.

4 Kua habu kurakuramiu kua muga miu ta lala miu kata lupulupu na mogemoge kamahi kua, ti beta dia ne

hadavia miu ne ma kakamadia na moge mata zahazaha kua dia ta ba kakatia, kubarae dia kene popole zahatimiu.
5 Palaka miu lohoia da dia ta madi na matani Vuvu dia ka kolia kana hulea kamahi na taem kara kana kotoa kapou kua a Vuvu kete koto kara manumanu laveve vona. Manumanu laveve da dia ta varimadiriai na kotoa, nuhu kua dia ta ba mamahuri, ia mai nuhu kua dia te varimateai kava.
6 Ia na vuvuna kua na Kalohua Kemi ki vaketoa na manumanu kua dia te varimateai kava. Ia vata kua dia ta varimateai balika manumanu laveve kua da dia ta mate, vuledia ia e mahuri roro kamani Vuvu.

4.7-11 Tolu kata gala papa na presen kamahi kua a Vuvu e vala ni dolu

7 Na las de ti kokozoho. Ki kubarae kamiu lohoihoia kete kavakava, miu paho taduria kamiu hatuhatua, kete dangea miu kata lotu kemikemi.
8 Goloa kua e dopa ki kapou matoto, ia kua kete dopa ni kukulimiu kara manumanu laveve, na vuna moge kua kete kukulimiu kara manumanu ia e lala kete kari havutia moge zahazaha luba matoto.
9 Miu koi taduria kaka kara kamiu rumaruma kamahi kamana hilohiloa, tabarae miu na popole ngungu.
10 A Vuvu e maharia matoto katiukatiu ni miu ki vala na presen kamahi ni miu. Kubarae katiukatiu ni miu ia kete kara vora kemi matoto ke Vuvu, miu na kodonia manumanu na presen na mahariharia kena ke Vuvu.
11 Kua kaka katiu kini huleanga kete pole, pele kete pole habuka a Vuvu mule e popole na havana. Kua ni kohanga miu, miu kata kodonia manumanu taza, pele miu kodonidia na kamiu matuhanga laveve kamana kamiu goloaloa laveve kena a Vuvu e lala kete vavala ni miu. Pale, da a Vuvu ti pelea glori na goloa laveve kena miu ta katia na hizani Iesus Kristus. A Vuvu kana naba e kapou matoto kana matuhanga e kapou matoto ki ngoro vuvua. Ia limoha.

4.12-19 Tolu kata hilohilo tolu na luluga za bizea habuki Kristus

12 Habu tazigu matoto, taua miu na lohoi toritori na parakilakilanga kamana varitihia kapou kena miu ta hahatunia, tabarae miu na lohoia miu na tania habuka ia na goloa motu katiu kua e bebele ni miu.
13 Palaka miu hilohilo na vuna kua miu ta hahatunia ve na bizea kua a Kristus e hatunia muga. Kua ta ba muri na glori ke Kristus ni bele kavakava, da miu te hilohilo matoto.
14 A Vuvu da e kati kemihia matoto ni miu kua ta manumanu dia na delahanimiu na vuna kua miu ta Kristen, na vuna na Vulena glori kamana Vuleni Vuvu da e kari havutimiu.
15 Miu lohoia, tabarae miu na paria zahatanga, na vuna

4:8 Snd 10.12.

kua miu ta hubi matehia kaka o kua miu ta mata vanaho o habuka raskol katiu, o kua miu ta vairohia galanga kana manumanu motu.
16 Palaka kua ta miu na paria zahatanga na galanga ke Kristus, tabarae miu na puae vona, palaka miu vazahenia hizani Vuvu, na vuna kua e kokohanga miu na Kristen kamahi.
17 Na vuna a Vuvu da e muga ki koto kara kana manumanu. Kua tani muga kokoto kiridolu, pele tu lohoia da kana kotoa da e mata zihaziha kara nuhu kua beta dia na lala dia kata lolongoria dia na mumuri na Kalohua Kemi ke Vuvu?
18 Pele kua,

> "Tani vitiha matoto kete pele muleha nuhu kua dia ta mahotohoto, pele da e kuziha na nuhu kua beta dia na lala a Vuvu kamana nuhuta moge zahazaha?"

19 Kubarae, kua tani na lohoihoia ke Vuvu manumanu taza dia na luga bizea, pele, dia kata vala mulehidia laveve ni Vuvu dia na katia moge kemi za. A Vuvu kua e lala kete tani matotonia polea, ki katidolu tolu ka bele e lala kete hada poto papa matoto ni dolu na dama laveve.

5

5.1-4 Miu nuhu kua miu ta vavamuga na sios ia miu kata hada poto papa na manumanu ke Vuvu

1 Kua kata vala polea katiu kirimiu nuhu kua miu ta vavamuga na sios. Hau ve hau ia na kaka katiu ta vavamuga na sios. Hau ka hadavia matoto na bizea kamahi kua a Kristus e luga. Kubarae miu hilohilo, na vuna, hau, ia mai miu ve da tolu laveve da tolu ta pelea goloa mata muli kua a Vuvu kete vala ni dolu na dama kua a Kristus kete pelea naba kamana glori kapou.
2 Miu hada poto papa na manumanu ke Vuvu. Dia ta balika sipsip kamahi a Vuvu e taruhia na limamiu. Miu kata hilohilo miu na kakatia galanga kua. Tabarae ni gegeu padianga miu kara galanga kua, o tabarae ni kukulimiu kete kakadoamiu na galanga kua. Beta, miu katia galanga kua na vuna e kukulimiu matoto miu kata katia galanga kua.
3 Beta ni tanga miu kata kara boss, miu na diditaduria na nuhu kua e valanga ni miu, miu kata hada poto ni dia. Miu vatunga moge kemikemi ni dia, dia kata hadavia kamiu moge pa, dia na mumuri vona.
4 Kua ta miu na kati baraenia, kua na Paraha kana nuhuta hada potopotoa na sipsip ni lohu mule, ia da e kado maratanimiu na prais kapou matoto, na prais kua da e ngoro vuvua, ki mara beta ve ni zaha.

5.5-11 Tolu kata taruhi mulehidolu na limani Vuvu

4:18 Snd 11.31. **5:2** Jo 21.15-17. **5:5** Snd 3.34.

5 Miu tamomohane huluvavahu, ia miu ve miu kata kubarae ve, miu kata longoria polea kana kamiu pararaha. Miu laveve miu kata vavazihozihonimiu mule, miu na lolongoria polea kana manumanu kua miu ta Kristen lupu, na vuna, "A Vuvu magalina e lala kete vavaritihi kara nuhu kua dia ta vavazahezahenidia, ki lala kete maharia matoto nuhu kua dia ta lala dia kata vavazihozihonidia."
6 Kubarae miu vazihozihonimiu, miu na mia na taura limani Vuvu. Ti vano kini mule na taem kena ia mule e makia, ia da ti vazahenia hizamiu.
7 Miu varaga kamiu lohoi vuvua laveve kena miu ta hahatunia bizea vona kara huduni Vuvu, na vuna ia e lala kete lolohoi marata ni miu.
8 Miu paho taduria kamiu hatuhatua miu ka tatare. Na vuna hamiu vagi a Satan e lolobi ki mai vavano habuka laion kua e ngangarara ki hahada kara hana virua kete hania.
9 Palaka miu madi bada na kamiu bilip miu na pala katia, na vuna miu ta lala habuka habu tazimiu na palaka laveve, ia dia ve ta luluga bizea kena miu ta luluga ve.
10 A Vuvu ia na vuvuna mahariharia laveve. Ia ki kohanimiu na vuna ni Iesus Kristus, miu mia kamana na kana glori kua e ngoro vuvua. Kubarae, da miu ta hatunia varitihia palaka beta kete havarau, pale, ba muri vona, da ia ti kati kemihimiu, ia vabadangania kamiu bilip ia katimiu miu ta madi bada dama laveve.
11 Na vuna zia, ia za ia kana matuhanga kua e kapou matoto ki ngoro vuvua. Ia limoha.

5.12-14 Polea taza ve

12 Tazigu a Sailas, kua e beta ni lala kete vatia bilip, e kodoniau miro ka vapolungania na pas boto kua kirimiu. Miro ta vapolupolu miro kata vabadanganimiu, miro na vatuharimiu habuka miu kata vaka maroro na mahariharia ke Vuvu, ia vata nazia kua e bele kirimiu, miu bada na poloka mahariharia kua.
13 Manumanu na sios ni Babilon*, nuhu kua e makua dia balika kua e makua miu, dia ta vala kadia gritings ni miu. A Tugu a Mak e vala kana gritings ve ni miu.
14 Miu kene paria Kristen motu, miu domia kete vatunga habuka e kulimiu matoto kiridia.

Magali kemia e vano ni miu laveve kua na poloki Kristus.

5:6 Mt 23.12; Lu 14.11; 18.14. **5:12** Ap 15.22, 40. **5:13** Ap 12.12, 25; 13.13; 15.37-39; Kl 4.10; Fm 1.24.

* **5:13** A Pita e barikikinia polea kiri Rom ki kokohania ni Babilon na vuna kilaka kua, a vuni Rom dia ta gala zahazaha matoto na manumanu ke Vuvu baliki vuni Babilon kua dia ta katia muga.

Naba 2 leta a Pita e vapolungania

1.1-2 Tolu kata kakatia moge kemikemi ni bele kapou na kadolu laep tolu na pala katia polea kana nuhuta moge zahazaha

1 Hau, a Saimon Pita, ta vora ka apostel ke Iesus Kristus,

hau ta vapolungania na pas kua ki vano ni miu. Miu nuhu kena miu te pelea na bilip kua e goloa kemi matoto kamahita. E valanga na vuna na moge mahoto ke Iesus Kristus kadolu Vuvu, ki kadolu Kaka kua e pele mulehidolu.

2 Na mahariharia kapou matoto kamana magali malugu kapou matoto e vano ni miu na vuna kua miu te lala a Vuvu kamani Iesus kadolu Paraha.

1.3-15 A Vuvu e makidolu tolu kata kana za

3 A Iesus Kristus ia a Vuvu, na kana matuhanga, ia ti vala ni dolu na goloa laveve kua e dangea kete kodonidolu na kadolu vavananga na moge kua a Vuvu e kulina kirina. Na vuna kua tolu te lala ia. A Vuvu kua e kohanidolu, e vatunga kana glori kamana kana kemia laveve ni dolu.

4 Na vuna na goloaloa kamahi kua a Vuvu kini vala kana mapamapanga mata mulimuli ni dolu. Kubarae da tolu ta nap tolu kata hava na poloka karabus na hatuhatua bukuna garigari kua na polokodolu kua e lala kete vavairohidolu, kini dangea tolu keteni vavana na mogemoge ke Vuvu matoto.

5 Na vuna kua a Vuvu ti katia goloa laveve kete kodonidolu, miu gala matuha matoto miu kata taru lupunia kamana kamiu bilip na moge kemikemi, kamana moge kemikemi miu kata pelea ve save ni Vuvu.

6 Kamiu save kua, ia miu kata taruhia kamana mogepa paho tadutadua na kamiu hatuhatua, kamana paho tadutadua na hatuhatua kua, ia miu taruhia ve na mogepa madi badanga na poloka bizea kamahi, kamana madi badanga na poloka bizea kamahi, ia miu taruhia ve kamana kamiu moge laveve ke Vuvu,

7 kamana moge laveve ke Vuvu kua, miu taruhia ve na mogepa kemia kiri habu tazimiu kua miu ta Kristen lupu, kamana mogepa kemia kiri habu tazimiu kua, ia miu taruhia kamana moge kua kete kukulimiu matoto kara manumanu laveve.

8 Kua na mogemoge kamahi kua ni ngongoro na polokomiu, ni dopa ni kakapou na polokomiu, pale, kamiu hada lalanga ni Iesus da beta kete ngoro veta, beta, da ti vua kini taruhia haningana.

9 Palaka nuhu kua beta mogemoge kamahi kua ni ngoro na polokodia, ia dia ta

rava matadia ki keukeu. Dia te lohoi bala habuka muga a Vuvu ti vazugu kakava kadia moge zahazaha kamahi bukuni muga dia kene klin kava.
10 Ki kuza barae, habu tai, miu dopa gala matuha miu kata vatunga matoto habuka ia miu ve miu ta kamana manumanu kua a Vuvu ti kohanidia kini makidia. Kua ta miu na kubarae, da mara beta matoto miu na tupa miu na poke.
11 Pale, a Vuvu da ti vukazi hozohozovia na doa kirimiu miu kata hoho na kingdom kua e ngoro vuvua, kua kana kadolu Paraha a Iesus Kristus, kadolu kaka kua e pele mulehidolu.
12 Hau da ta ma ka tatani mulehia ni miu na lohoihoia kua, ia vata kua habuka miu te lala kava miu kene mamadi matuha na matotoka polea kua.
13 Ta lohoia e kemi kata tatani mulehia ni miu, na taem kua hau ta ba mamahuri, miu kata ma lolohoi poto,
14 na vuna kava kadolu Paraha a Iesus Kristus ti vatunga kavakava ni niau habuka da beta kata mia ni havarau ri na vulovulo, da pitu papa kene mate.
15 Da ta gala matuha matoto kata tani kavakava goloaloa kamahi kua ni miu. Kua ta na mate, da miu ta ma lolohoi poto na kagu polealea kamahi kua.

1.16-21 Na apostel kamahi dia ta hada na laet ke Vuvu ni Iesus Kristus

16 Beta hita na lohoia za hita na kakati vetavetania polealea kamahi kua habuka, na matuhanga kamana lohu mulea kana kadolu Paraha a Iesus Kristus, beu, hita ta hadavia na matahita matoto na laet kamana matuhanga ke Vuvu kua e bele vona, kubarae hita ka tatania ni miu.
17 Kilaka kua hita ta kamani Iesus, a Vuvu e vazahenia hizana ki vala glori vona, kilaka kua, na halingana kaka katiu e pe na lagato ki tani barae, "Kua ia na Tugu e kuligu matoto kirina, ta hilohilo matoto vona."
18 Hita mule hita ta longoria na halingana kaka kua kilaka kua hita ta kamana na huduna potuna tumonga.
19 Ia na vuvuna kua, hita kene dopa vaka maroro matoto na polealea kamahi kua na profet kamahi dia ta tatania varira. Miu hazeni kemikemihia na kadia polealea kamahi kena dia ta vavapolungania, na vuna kadia polealea ia e habuka laet kua e hahada na poloka palaka kua e rodorodoa, ki vano ki mule na damadama kapou kua ia a Kristus kua kete vamule vona, da ti balanga gotala na polokomiu balika hupu kara dama.
20 Dopa vona, miu kata lohoi lala pebarae, polealea kamahi kua na profet kamahi dia ta vavapolungania ia beta ni pe na profet kamahi, kubarae tabarae tolu na lolohoia habuka kaka katiu kete kavakavania

1:17 Mt 17.1-5; Mk 9.2-7; Lu 9.28-35.

na polealea kamahi kua na kana lohoihoia mule.
21 Na vuna na polealea kamahi kua na profet kamahi kua dia ta tatania, ia beta ni pe na kaka katiu bukuna vulovulo, beu, na Vule Tumonga e katikatidia, dia kata tatania polealea kamahi kena ke Vuvu.

2

2.1-22 Manumanu zahazaha dia ta vavairohia na lohoihoia kana Kristen kamahi (Jut 4-13)

1 Palaka varira, ia na profet vairukuruku vona na pidaki vuni Israel, habuka kua da tisa vairukuruku ve vona ra na pidaka miu. Da dia ta vavaketekete ni miu na vaketeketea kua e beta ni matoto ki dangea kete vairohia kamiu bilip, da dia ta vala lamadia kara Paraha kua e pele mulehidia. Ki kubarae, a Vuvu da e valutuhidia dia ta vairo.
2 Manumanu luba da dia ta muri na kadia mogepa puaea kua e mata hilehilea. Na vuna na moge zahazaha kena, da manumanu luba da dia ta pole zahatia na Dalangana moge kua e matoto.
3 Na manumanu kamahi kena, ia dia ta nuhuta biheia ki kulidia matoto kua kadia goloaloa kete luba matoto, kubarae da dia ta katia vaketeketea vairuku luba dia kata vanahea kamiu moni. Palaka nuhu kena, a Vuvu varira za ti makia kadia dama kua ia kete koto kiridia vona, ki tania habuka da dia ta golugolu. Na goloa kua kete bele kiridia, ia e guguru kiridia, tabarae dia na tania mara beta ni bele kiridia.
4 Na vuna miu ta lala, varira na engel kamahi kua dia ta katia moge zaha, beta a Vuvu ni lohoi bala kadia manaunaua, beta, e varagadia kara palaka zaha ni loloni habuna kua e rodorodoa, dia kata guria kotoa kapou ke Vuvu.
5 A Vuvu beta ve ni lohoi bala moge zahazaha kana manumanu bukuni varira ve, e katia noro kapou ki pado ki kari havutidia, dia ka golugolu laveve, palaka e madi karikari kiri Noa na kaka kua e lala kete vaketekete na moge kua e mahoto kamana manumanu e 7 ve.
6 Ba muri na kua, ia zuluria ve na taon karua kua a Sodom kamani Gomora hiro ka gato. Ia e kati baraenia ni hiro, kete vatunga na manumanu kua dia ta vavala lamadia kiri Vuvu, habuka, da dia ve ta paria zahatanga ve.
7 Kilaka kua, a Vuvu e pele mulehia za a Lot ki gotala ni Sodom na vuna ia e kaka mahoto. A Lot e hatunia bizea kapou na vuna kua e hadavia na moge mata hilehilea laveve kana nuhuta moge zahazaha kua ni Sodom.
8 A Lot ia na kaka mahoto ki mimia kamadia kubarae poloka ki zaha matoto na vuna beta ni kulina kete hahadavia na moge zahazaha kamahi kua e hahadavia ki

2:5 Stt 6.1—7.24. **2:6** Stt 19.24. **2:7** Stt 19.1-16.

lolongoria dama laveve.
9 Kua tani kubarae, pele
na Paraha ia e lala dalan-
gana kua, kete vavaikoli
kara manumanu ke Vuvu
kua dia ta hahatunia vari-
tihia, ki ma vavaka taduria
nuhuta moge zahazaha kena
ki zahe, zahe kete paria kana
damana kana kotoa kapou.
10 Na magali varitihia ke
Vuvu da e dopa matoto kara
nuhu kua dia ta gala dia
ka mumuri na kadia magali
tuha zahezahea kara moge
kua e mata hilehilea matoto,
dia ka nuhuta talinga zahaz-
ahanga dia ka les na polea
kana Paraha.
Dia ta nuhuta vaza-
hezaheanidia mule dia ka
bikhet kubarae beta dia na
kuahi dia kata dedelahania
na pararaha kana engel
kamahi,
11 palaka na engel kamahi
kadia matuhanga e dopa
ki kapou matoto, livutia
na manumanu kena, palaka
beta dia na lala dia kata
pole zahatia dia na padea
polea kara manumanu kena
na matana Paraha.
12 Palaka na tisa vairuku-
ruku kamahi kena dia ta
balika enimel kua beta kana
lohoihoia, dia ta lala dia kata
pole zahatia goloaloa kua
beta dia na lohoi lala, dia ka
mumuri na kadia hatuhatua
za, e valohuadia kete vatin-
gova dia ni hubu matoa dia
za. Da dia ta golugolu za
balika havurengo kamahi.
13 Dia ta vairohia manu-
manu, kubarae kadoana ka-
dia moge zahazaha kena, da
dia ta vairoha ve. Dia ta
hatunia e kemi matoto kena
dia ta hahanihani dia ka
kakatia moge kua e mata
hilehilea matoto na voro
kapou. Dia ta hanihani
kamamiu, dia ka katimiu
miu ka molumolua dia ka
vavairohia hizamiu. Palaka
dia ta lala dia kata hatu-
nia e kemi matoto kena dia
ta kakatia mogepa vairukua
kamahi kena.
14 Matadia ia e pupula
pokipoki kara mogepa ma-
gali buhua, beta dia na
lala dia kata hihivu dia
kata kakatia moge zahazaha;
dia ta rurukirukia manu-
manu kua beta kadia bilip
ni matuha marata dia ka
harehidia kara moge zahaz-
aha. Dia te lainia kava kua
dia kata ngangarea goloaloa
kana kaka motu ki kuku-
lidia dia kata pelea ni kadia.
Kubarae da a Vuvu e vairo-
hidia matoto.
15 Dia te vatia na dala kua
e mahoto dia kene hahale-
hale, dia kene mumuri na
dala ke Balam tuni Beor,
kaka kua e kukulina matoto
kete kakadoa ia ni kakatia
moge zahazaha.
16 Palaka kana donki, na
enimel kua beta ni lala
kete popole, palaka ki pole
habuka kaka, ki pole kiri
Balam taraka kana moge za-
hazaha kua e kakatia. Na
donki kua ti kubaraenia a
Balam, ia kini beta ni ma
kakatia kana mogepa longo-
longoa kua.
17 Na profet vairukuruku
kamahi kena, dia ta ba-
lika naru kua muga e lala
kete papado, palaka kua ti
madoka, dia ka balika mari-

2:15 Nam 22.4-35.

aba kua na kavili e habi katia ki kakava. A Vuvu kava ti vaida palaka kua e rodorodoa matoto kadia.

18 Dia ta lala dia kata gogoe kapopou kamana pole longolongoa kamahi kua beta mining vona, dia ka gala vazahezaheni mulehidia, dia ka lala dia kata rukirukia manumanu polokodia ki tutuha zahezahe kara mogepa vaitago toria kamana moge kua e mata hilehilea matoto kua dia ta kakatia na livuhadia. Na kadia moge kua, ia dia ta vatingovi mulehia manumanu kua dia ta ba vatia nuhu kua dia ta lala dia kata mimia na mogepa vairukua, dia kene vamule dia kene mumuri na kadia moge zahazaha kena.

19 Manumanu zahazaha kena ia dia ta lala dia kata tatania habuka, kua miu na muri ni dia, ia da beta miu kata ma kakarabus na moge zahazaha, palaka dia mule dia ta gala dia ka vovora na mogepa golua za. Na vuna kua kaka katiu ni vatia goloa katiu ni bosim ia, ia ti kara vora vetanga kana goloa kena.

20 Manumanu kamahi kena, kava muga dia te lala a Iesus Kristus kadolu Paraha kua e pele mulehidia, dia kene hava hutuzia na moge zahazaha bukuna vulovulo, ba muri dia ta vamule dia kene tingo mule na moge zahazaha dia kene vovora mule vona, kubarae dia kene dopa zaha matoto na muga.

21 Tauka e dopa ki kemi kua muga e beta dia kata lala na moge kua e mahoto. Na vuna kua dia te lala kava dia kene vala lamadia kara lo tumonga kua e valanga ni dia, ia beta ni kemi.

22 Polea kua ia e pori matoto kiridia, "Na kaua kua tani lualua, ia da e hani mulehia lualuaka," na "Boro kua tani vazuguva, ia da e vamule ki boda mule na tamotamo."

3

3.1-9 Matoto, matoto, na Paraha da e bele mule

1 Habu tazigu mata mulimuli, kua ia na kagu ruana pas kirimiu. Ta vapolungania kagu pas ruarua kua kete vabeleni mulehia kamiu lohoihoia na goloaloa kamahi kua ni vahotovia kamiu lohoihoia.

2 E kuligu miu kata lohoi mulehia miu na lohoi lala na polealea kamahi kua varira matoto na profet tumonga kamahi dia ta tatania. Miu lohoi mulehia ve na polealea matuha kamahi kua kadolu Paraha a Iesus Kristus, kua e pele mulehidolu, e vala ni miu na havana kamiu apostel kamahi.

3 Muga matoto, e kuligu miu kata lohoi lala habuka ti kokozoho kara las de, manumanuna pole valabilabia da dia ta bele, dia ka muri na kadia hatuhatua zahazaha kena na polokodia. Da dia ta pole valabilabi dia ka tani barae,

4 "A Iesus kua, ia e mapamapa kete vamule, te? Pele, kua kue ia

2:22 Snd 26.11. **3:3** Ju 1.18.

kua? Habu tubudolu dia te varimateai kava, palaka beta goloa katiu ni pokizia. Variravarira za varivuvu kua na taem a Vuvu e katia goloa laveve, ki mamai na tauna kua, beta goloa katiu ni popokizia. Goloaloa laveve dia ta ba mamata barae za."

5 Palaka beta ni kulidia dia kata lohoi nanazia dia na pelea lohoihoia habuka, varira matoto a Vuvu ia e pole za, na goloaloa laveve na mariaba dia ka bele, ki katia garigari ki paka na poloka naru.

6 Ki pole ve na naru ki pado, noro kapou matoto ki noro havutia na garigari laveve kilaka kena, ki vairohia goloaloa laveve.

7 Kamana polea kua za, ia a Vuvu ti paho taduria na mariaba kamana garigari, kua kete tunu gatova na haroho. Ia e guguria na taem kete koto kara manumanu kua dia ta lala da kata vavala lamadia kiri Vuvu, na dama kua ia da dia ta golugolu laveve.

8 Palaka miu habu tazigu tabarae miu na lohoi bala habuka, dama katiu ia e balika tausen krismas na Paraha, tausen krismas ia e balika dama katiu na Paraha.

9 Na Paraha beta ni lala kete kikiloku kete katia goloa kua ia e mapamapa kete katia, habuka dia taza kena dia ta tatania. Beta, ia e kikiloku na vuna e lolohoi ni miu. E beta ni kulina kaka katiu kete golu, palaka e kulina manumanu laveve dia kata zuka tapunia kadia moge zahazaha dia na tare poki dia na vamule vona.

3.10-13 Vulovulo kua kamana mariaba kamana goloa laveve vona da dia ta hozo

10 Palaka na dama kana Paraha da e valutuhidolu balika kaka mata vanaho. Na goloaloa laveve na mariaba da e vurupelele kapou matoto, ki balavutuka. Goloa laveve na poloka mariaba da haroho e tunu gatovidia laveve. Na garigari ve kamana goloa laveve na huduna da dia ta balavutuka ve.

11 Kubarae, kua ta na goloa laveve kua e lobidolu kua da dia ta golugolu barae kua, pele miu, miu vala matotonia matoto kamiu laep laveve ni Vuvu miu na vavana na moge kamahi kua e tumonga, miu na muri na moge laveve ke Vuvu.

12 Miu hahatu kara dama kua ni huhurihurimiu habuka na dama kua kete bele tapu. Na dama kua a Vuvu da e zuluria ki vahozovia laveve na mariaba kamana goloaloa laveve vona na haroho, na totobangata haroho kua da tunia goloa laveve na garigari dia ka balika salfa.

13 Palaka a Vuvu ia ti mapamapa kava kete katia mariaba vahoru kamana garigari vahoru. Moge kua e mahoto za da e ngongoro

3:5 Stt 1.6-9. **3:6** Stt 7.11. **3:8** Sng 90.4. **3:10** Mt 24.43; Lu 12.39; 1 Te 5.2; KnP 16.15. **3:13** Ais 65.17; 66.22; KnP 21.1.

na poloka. Tolu ta guguria za goloa kua kete bele.

3.14-18 Tolu kata hada poto papa na kadolu vana-vananga kamahi tolu ka mimia

14 Kubarae habu tazigu, kua miu ta ba guguru barae kara dama kua kete bele, miu parakilania matoto kamiu mianga kete klin kete beta matoto kaka katiu kete nap kete padea polea katiu kirimiu. Miu na magali katiu ve kamani Vuvu.

15 Miu lohoia, na Paraha ia e valugia ki vavala taem habuka kete nap kete pele mulehidolu, habuka kua tazidolu mata muli a Pol e vavapolupolu kirimiu vona kamana save kua a Vuvu e vala vona.

16 Na kana pas laveve, ia e lala kete popole na goloa laveve kua. Kana polea taza na poloka kana pas beta ni lala kete kavakava marata, kubarae tolu ta lala tolu kata paria ni vitiha tolu kata lala mining vona. Kubarae, nuhu kua beta kadia save ki beta kadia bilip ni bada, dia ta lala dia kata pokipokizia kana polealea kamahi, habuka kua dia ta lala ve dia kata pokipokizia ve na polealea taza ve kena na poloka buk ke Vuvu, kubarae da dia ta golugolu laveve.

17 Habu tazigu, hau ta tatani vamuga polea kua ni miu kata vakilala kamiu, habuka miu kata lohoimiu, tabarae na vairukua kana nuhu kamahi kena beta dia na lala dia kata mumuri na lo ni harehimiu, ni beta miu keteni ma madi ni bada na kamiu bilip.

18 Palaka na dama laveve miu kata dopa miu na lala kemikemihia na ma-hariharia kamana moge kana kadolu Paraha a Iesus Kristus, kua e pele mulehidolu.

Paleka ia ni pelea glori laveve kamana hiza kapou, meni kua kini ma vavano, beta hozohozoana. Ia limoha.

Naba 1 leta a Jon e vapolungania

1.1-4 Polea kua kete vala mahuria ti bele kavakava kava

1 Na kaka kua varira varira matoto na varivuvuka za e mimia, ia, ia za kua hita ta longoria e pole hita ka hadavia. Hita ta hadavi matotonia na matahita. Hita ka vakulia livuhana na limahita. Kaka kua, ia na Polea kua e vala mahuria.

2 Na mahuria kua, e bele kavakava, hita ka hadavia, kubarae hita kene tani kakava ni miu, hita kene kakalohunia ni miu na mahuri roroa kua. Ia varira, Ia e mimia kamani Tamana, kua kini bele kavakava hita kene hadavia.

3 Hita ka kalohunia ni miu nazia kua hita mule hita ta hadavia matoto, hita ka longoria matoto. Hita kene vavaketea ni miu habuka, miu kata varivinevinei kamahita. Na kadolu varivinevinea kua ia e kamani Tamana ia mai kamani Tuna, a Iesus Kristus.

4 Hita ka vapolungania polea kua, na vuna e kulihita tolu kata dopa hilohilo matoto.

1.5-10 Tolu kata mimia na poloka laet

5 Kua na polea kua, hita ta longoria ni Iesus Kristus, hita kene tani kakava ni miu, kubarae, "A Vuvu ia na laet ki beta matoto palaka katiu vona ni rodorodoa."

6 Kua tolu na tani barae, "Hita kua hita ta varivinevinei kamani Vuvu kua," palaka kua ta tolu na ba vovona na mogemoge kara rodo, ia da kadolu mogemoge kamana kadolu polealea kamahi, e vatunga kavakava habuka tolu ta vavairuku.

7 Palaka ta tolu na mimia na poloka laet, habuka kua a Kristus ia na poloka laet, ia ti habuka tolu te lupu papa kamana manumanu laveve ke Vuvu. Na toponi Iesus na Tuni Vuvu, kini vazugu kakava kadolu moge zahazaha laveve tolu kene klin na matani Vuvu.

8 Kua tolu na tania habuka beta tolu na lala tolu kakatia moge zahazaha, ia tolu ta ruruki mulehidolu, ki beta na matotoka polea ni ngongoro na polokodolu.

9 Palaka kua tolu na kavakavania kadolu moge zahazaha laveve vona, a Vuvu ia da e lohoi bala laveve kadolu manaunaua laveve, tolu ka klin matoto na matana, da beta matoto moge zaha katiu kete parua ni dolu, na vuna ia e lala kete kakatia moge kua e mahoto za ki lala kete kakati matotonia nazia kua kava ia ti mapamapa kete katia.

10 Ta tolu na tania habuka tolu beta kadolu manaunaua, ia tolu ta tatania habuka a Vuvu e mata vairukuruku. Ki vatunga habuka na polea ke Vuvu beta ni paria palaka vona na

1:1 Jo 1.1. **1:2** Jo 1.14.

polokodolu kete ngoro vona.

2

2.1-2 A Kristus ia e pele mulehidolu

1 Habu tutugu mata mulimuli, hau ta vapolungania polealea kamahi kua kirimiu, kete beta miu kata katia moge zahazaha. Palaka kua ta miu na katia moge zaha, pele tolu na kaka vona kua e lala kete madi kadolu ni huhulenia Tamana kete kodonidolu. Na kaka kua ia a Iesus Kristus, na kaka kua e mahoto.

2 A Kristus mule ki katia galanga kua kete pele kakava kadolu manaunaua vona. Ki beta ni katia kadolu za, beta. E katia kete kodonia manumanu laveve na vulovulo.

2.3-14 Na kaka kua e lala matotonia a Vuvu, ia e lala kete mumuri na moge ke Vuvu

3 Da tolu ta lala zingania matoto kua habuka tolu na manumanu ke Vuvu matoto? Da tolu ta lala matotonia vona kua ta tolu na mumuri na kana polea laveve.

4 Kaka kua e tania habuka e lala a Vuvu, palaka kua ki beta ni lala kete mumuri na kana polea, ia e mata vairukuruku ki beta na matotoka polea ni ngongoro na poloka.

5 Palaka nuhu kua dia ta lala dia kata mumuri na polea ke Vuvu, ia e lala kete kukulidia matoto kiri Vuvu. Na moge kua, ia da tolu ta lala matotonia habuka tolu ta mimia na poloki Vuvu.

6 Kaka kua e tania habuka ia e mimia na poloki Vuvu, ia kete mumuri na moge kua a Iesus Kristus e lala kete kakatia.

7 Habu tai, hau beta na vavapolungania lo vahoru katiu, beu, lo kua ia bukuni varira za. Varira miu te longoria, miu kene lala. Na lo kua, ia na polea kena miu te longoria kava.

8 Palaka na lo kua, ia e vahoru ve. Na matotoka lo kua, e hadava na poloki Kristus ki hadava ve na polokomiu. Na vuna na rodo ti kakava, na laet matoto kini hahada.

9 Kua kaka katiu ni tani barae, "Hau kua hau ta mimia na poloka laet kua," palaka kua ta beta ni lala kete kukulina kiri tazina, pele kaka kena ia e ba vovona na poloka rodo.

10 Azei kua e lala kete kukulina kiri habu tazina, ia e mimia na poloka laet ki beta ni lala kete kakatia kaka ni popoke na moge zahazaha.

11 Palaka kua azei ni beta ni lala kete kukulina kiri tazina, pele ia e mimia ki vavana na poloka rodo, ti beta ni lala ia ti kikirive, na vuna na rodo ti kari havutia matana kava.

12 Hau ta vapolupolu kirimiu, habu tutugu, na vuna a Vuvu kava ti lohoi bala kamiu manaunaua laveve na vuna ni Iesus.

13 Hau ta vapolupolu kirimiu, habu tamani kapirupiru, na vuna miu ta lala kemikemihia na kaka

2:7 Jo 13.34.

kua varira na varivuvuka za ia e mimia.

Hau ta vapolupolu kirimiu, tamomohane huluvavahu, na vuna miu kava miu te ditaduria na kaka zaha, a Satan.

14 Hau ta vapolupolu kirimiu habu tutugu mata mulimuli miu, na vuna kava miu te lala a Tamadolu.

Hau ta vapolupolu kirimiu, habu tamani kapirupiru, na vuna miu te lala na kaka kua ia varira na varivuvuka za, ia e mimia.

Hau ta vapolupolu kirimiu, tamomohane huluvavahu, na vuna miu ta matuha, na polea ke Vuvu kini ngongoro na polokomiu, miu kene ditaduria na kaka zaha kava.

2.15-17 Tabarae ni kukulidolu kara mogemoge kamahi kara vulovulo

15 Tabarae miu na ngarea ni kukulimiu kara mogemoge kamahi bukuna vulovulo kamana goloaloa laveve bukuna vulovulo. Kua kaka katiu ni kukulina marata kara goloaloa kamahi kua bukuna vulovulo, ia e vatunga kavakava habuka e beta ni kulina kiri Tamadolu.

16 Na vuna moge laveve bukuna vulovulo, habuka, hatuhatua kara moge zahazaha kua e lala kete tutuha zahezahe na poloka kaka, mogepa ngaroa, ia mai na mogepa kona zahezahea na hiza, na goloa kua ia e katia o na kana goloaloa. Moge kamahi kua beta ni pe ni Tamadolu, beta. E bukuna vulovulo kua.

17 Na vulovulo kua, kamana goloaloa laveve kena manumanu e lala kete kukulidia matoto kirina vona, da e vano ki hozo. Palaka kua ta miu na mumuri matoto na lohoihoia ke Vuvu, ia da miu ta mahuri roro.

2.18-23 Na vagi he Kristus ia kava ti bele

18 Habu tutugu mata mulimuli, tolu te kokozoho kara las de. Miu te longoria habuka na vagi he Kristus ia ti mamai. Kava na vagi he Kristus luba kua dia te lohulohu. Kua tolu kene hahadavidia, ia tolu te lala habuka ti kokozoho kara las de.

19 Na vagi he Kristus kamahi kena, ia dia te vatia kadolu sios kamahi na vuna beta dia na Kristen matoto. Kua dia na Kristen matoto ma dia te ma mimia kamadolu. Palaka kua na vuna kua dia te vatidolu, ia ti vatunga kavakava habuka beta dia na kamadolu matoto.

20 Palaka miu beta miu na vinaka dia, na vuna miu te pelea na Vule Tumonga kava miu kene hada lala matotoka goloa.

21 Kubarae, ka vavapolupolu kirimiu kua, beta ni habuka beta miu na lala na matotoka polea. Beu. Hau ta vapolupolu kirimiu na vuna miu te hada lala na matotoka polea, miu te lala habuka, matotoka polea mara beta ni vabelenia vairukua.

22 Pele azei matoto kua na kakanaka vairukua? Nuhu kua dia ta tania habuka a Iesus beta ni a Kristus.

Nuhu kena, ia kava dia te vala lamadia kiri Tamadolu a Vuvu, dia kene vala ve lamadia kiri Iesus na Tuni Vuvu. Kubarae kini vatunga kavakava habuka dia na vagi he Kristus.
23 Azei kua e vala lamana kiri Tuna, ia e vala ve lamana kiri Tamana. Kua kaka ni pelea a Tuna ni mai na poloka, ia e pelea ve a Tamana.

2.24-27 Na Vule Tumonga e lala kete sikulnidolu na matotoka polea

24 Miu poto bada na vaketeketea kua miu ta vaketoa vona na varivu-vuka. Kua miu na ma papaho poto vona, ia da miu ta ma mimia na poloki Tuna kamani Tamana.
25 A Kristus ia ti ma-pamapa ni dolu pebarae, da e vala na mahuri roroa ni dolu.
26 Hau ta vapolupolu ka tatania goloa kua ni miu, na vuna e kuligu miu kata hada lala nuhu kena dia ta lohoia dia kata rurukimiu.
27 Palaka miu na Vule Tumonga ia e mimia na polokomiu, kubarae ki beta miu kata kakaze kaka kete vavaketekete ni miu. Na vuna na Vule Tumonga ia e lala kete sisikulnidolu na goloa laveve. Nazia kua ia e lala kete sisikulnidolu vona, ia e matoto, ki beta ni vairukua. Kubarae, miu ma poto bada na kana vaketeketea, miu ka ma mia bada na poloki Kristus.

2.28-3.10 Kua tolu te kara habu tutuni Vuvu

28 Kubarae, habu tutugu mata mulimuli, miu ma mimia na poloki Kristus. Na vuna, na dama kua ia kete bele kakava vona, ia da manumanu laveve tolu ta hadavia. Da ti mara beta miu keteni puae miu na kuahi miu na paritigi na matana.
29 Kua tolu na lala habuka Ia e lala kete kakatia polea kamana moge kua e mahoto matoto za, ia da tolu ta lala ve kubarae, manumanu laveve kua dia ta lala dia kata kakatia moge kua e ma-hoto, ia dia na habu tutuni Vuvu.

3

1 Miu hadavia na hatuhatua ke Tamadolu. Ia e kulina matoto kiridolu. Ia ti tania habuka e nap tolu keteni kohanga ni habu tutuna. E ki matoto, tolu kua ia na habu tutuna! Palaka manumanu kua bukuna vulovulo kua, dia beta dia na lala a Vuvu, ki kubarae ki beta ni nap dia kata lohoi lala kua habuka, tolu ia na habu tutuni Vuvu.
2 Habu tai, kua nina kua, ia tolu na habu tutuni Vuvu, palaka kua na kadolu mi-anga ba muri, ia beta tolu na lala. Palaka tolu ta lala habuka, kua a Kristus ni lohu, ia da tolu ta hadavi matotonia, tolu kene pokizia tolu kene balika ia.
3 Manumanu laveve kua dia ta guguru kirina, ia da dia ta kati mulehidia dia ka klin, habuka kua a Kristus ia e klin.
4 Nuhu kua dia ta lala dia kata kakatia moge zahazaha,

3:1 Jo 1.12.

ia dia ta pala katia na lo ke Vuvu. Na vuna na moge zahazaha, ia e lala kete pala katia na lo ke Vuvu.

5 Palaka miu ta lala habuka a Iesus ia e bele kete pele kakava kadolu manaunaua laveve, na vuna a Iesus ia beta matoto manaunaua katiu vona.

6 Kubarae kua ta tolu na ma mimia na poloki Iesus, ia mara beta ve tolu na katia moge zaha katiu. Palaka nuhu kua dia ta ma dia ka kakatia moge zahazaha, ia beta matoto dia na lala a Kristus ki beta ve dia na lohoi lala habuka ia azei matoto.

7 Habu tutugu, tabarae miu na vatia kaka katiu ni rukimiu. Kaka kua e lala kete kakatia moge kua e mahoto, ia e vatunga habuka ia e mahoto na matani Vuvu, habuki Kristus kua ia e mahoto.

8 Kaka kena e ma ki kakatia na moge zahazaha, ia e vatunga kavakava habuka ia na kaka ke Satan. Na vuna a Satan, variranga za na varivuvuka za, ia na kakanaka moge zahazaha. Palaka na Tuni Vuvu ia e bele kete vairohia na galangalanga ke Satan.

9 Kua kaka katiu kua ti kara tuni Vuvu kava, ia ti beta ni ma kakatia moge zahazaha, na vuna na vuleni Vuvu ia na poloka kaka kena; ki mara beta ni ma kakatia moge zahazaha, na vuna ia ti kara tuni Vuvu kava.

10 Ti nap tolu keteni hada lala na habu tutuni Vuvu ki nap ve tolu kata hada lala na habu tutuni Satan. Kaka kua beta ni lala kete kakatia moge kua e mahoto, ki beta ni lala kete kukulina kiri tazina, pele, kaka kena ia beta ni na tuni Vuvu.

3.11-18 A Iesus ia ti vatunga ni dolu kava na moge kua kete kukulidolu kara manumanu

11 Kua na polea kua na varivuvuka matoto e tanga ni dolu tolu ka longoria, ia kua, kete kulidolu matoto kara kaka motu.

12 Beta tolu kata baliki Kein. Ia na kaka ke Satan ki hubi matehia tazina. E kuziha ki hubi matehia a tazina? Na vuvuna, ia na kakanaka moge zahazaha, palaka a tazina ki lala kete kakatia moge kua e mahoto.

13 Kubarae, habu tazigu kamani habu livukugu, tabarae miu na lohoi tori, kua ta na manumanu bukuna vulovulo kua ni beta ni kukulidia kirimiu.

14 Tolu ta lala habuka, kava tolu te hava hutuzia matea tolu kene pelea mahuri roroa, na vuna kua e lala kete kukulidolu kiri habu tazidolu kamani habu livukudolu kua tolu ta Kristen lupu. Kaka kua tani beta ni lala kete kukulina kara kaka motu, pele, na kaka kena ia e ba mamate kena.

15 Kua kaka kini beta ni lala kete kukulina kiri tazina, pele na kaka kena ia ti hubi matehia kaka kena kava. Miu ka lala habuka, manumanu laveve

3:5 Jo 1.29. **3:11** Jo 13.34. **3:12** Stt 4.8. **3:14** Jo 5.24.

kua dia ta hubi matemate kaka, ia beta mahuri roroa na polokodia.

16 A Iesus ia ti vatunga na dalangana moge kua kete kukulidolu kara kaka. Ia e vatunga na kana moge kua e vala ia mule ki mate kiridolu. Ki kubarae, ia tolu ve tolu kata vala kadolu laep tolu kata kodonia habu tazidolu kamani habu livukudolu.

17 Ta kaka katiu kua kini risman ki kana moni vona, ki hadavia tazina beu livuka katiu kua hiro ta Kristen rua e sot, palaka ki beta ni kulina kete kodonia, pele ia tolu ta hada lala habuka, na moge ke Vuvu kua kete kukulina kara kaka, ia beta na poloka kaka kena.

18 Habu tutugu, tabarae ni kukulidolu kiri habu tazidolu kamani habu livukudolu na kadolu polea o na havadolu za. Beta. Tolu kata kodonidia tolu na vavala limadolu ni dia, kamana matotoka moge.

3.19-24 Tolu Kristen kamahi tolu ta nap tolu kata madi ni bada na matani Vuvu

19 Kadolu mogemoge kamahi da e vatunga kavakava habuka tolu ta manumanu kana matotoka polea, ki beta kete kogu ni dolu kua tolu kata madi na matana Paraha,

20 ia vata kua tolu ta hatunia habuka polokodolu e kokoto kiridolu. Na vuna a Vuvu ia kana save e kapou matoto, ki hada lala matotonia kadolu hatuhatua laveve.

21 Habu tai, kua tolu na hatunia habuka polokodolu e kavakava matoto, pele tolu ta nap tolu kata zahe tolu na madi na matani Vuvu, beta kete kogu ni dolu.

22 Da tolu te pelea goloa laveve kena tolu ta hulenia kirina, na vuna tolu ta lala tolu kata lolongoria kana polea tolu ka kakatia nazia kua ia e lala kete kukulina kirina.

23 Na lo ke Vuvu, e tani barae: tolu kata bilip matoto na hizani Tuni Vuvu a Iesus Kristus, kete kukulidolu kara kaka motu ia ve kete kukulina ve kiridolu, habuka kua a Vuvu e tania tolu kata kakatia.

24 Nuhu kua dia ta lala dia kata mumuri na kana lo, ia dia ta mimia na poloki Vuvu, ia ve ki mimia ve na polokodia. Tolu ka lala matotonia habuka a Vuvu ia e mimia na polokodolu na vuna na kana Vule Tumonga kua ia e vala ni dolu.

4

4.1-6 Tolu kata parakilania na vule kamahi, e matoto dia ta pe ni Vuvu, beu betaka

1 Habu tai, na profet vairukuruku luba kua dia ta lolobi na vulovulo. Kubarae, tabarae matoto miu na bilip na manumanu laveve kua dia ta bele ni miu dia ka tani barae, "Na Vule Tumonga e vala polea kua ni niau." Palaka miu hada kemikemihia miu ka nanazia kana polea miu na hada, e pelea polea na Vule Tumonga o beta.

3:23 Jo 13.34; 15.12, 17.

2 Dalangana kua koto hada
lala habuka na kaka kena
na Vuleni Vuvu vona o beta,
ia kua: Kua na profet katiu
ni tania habuka e limoha a
Iesus Kristus e ziho kini kara
tinoni, pele na profet kena ia
na Vuleni Vuvu vona.
3 Palaka kua ta na profet
katiu kua tani beta ni tani
kakava polea kua na vuna
ni Iesus, pele na profet kena
e beta ni ke Vuvu. Kaka
kena ia hoi na vulena vagi
he Kristus vona kena. Kava
miu te lala habuka na vagi
he Kristus da e lohu. E kava
ti lohu kava.
4 Palaka, habu tutugu
kamahi, miu na manumanu
ke Vuvu miu kene vinim
dia kava, na vuna na Vule
kena na polokomiu ia e dopa
ki vinim na vule kena na
poloka manumanu bukuna
vulovulo kua.
5 Na profet vairuku-
ruku kamahi kena, dia
ta bukuna vulovulo kua,
kubarae manumanu bukuna
vulovulo kua, da dia ta
lolongo kara kadia polea.
6 Palaka tolu kua, ia tolu
na manumanu ke Vuvu,
kubarae nuhu kua dia ta
ke Vuvu, ia dia ta lolongo
kara kadolu polea. Manu-
manu kua beta dia na ke
Vuvu, da beta dia kata longo
kara kadolu polea. Ia na
dala kua ia da tolu ta hada
lala habuka na kaka kena
ia na Vuleni Vuvu kua e
lala kete tatani matotonia na
polea vona o ia na vule kara
vairukua vona.

4.7-21 Kaka kua ni kulina matoto kiri Vuvu, ia kete kukulina ve kara manumanu motu

7 Habu tazigu kamahi, tolu
kata pelea na moge ke Vuvu
kua e lala kete kukulina
kara manumanu, tolu ve ni
kukulidolu kiri ruadolu. Na
vuna manumanu laveve kua
e lala kete kukulidia kara
kaka ia dia na tuni Vuvu, dia
ka lala a Vuvu.
8 Kaka kua beta ni lala kete
kukulina kara kaka, ia e beta
ni lala a Vuvu. Na vuna a
Vuvu ia e vonu matoto na
moge kua kete kukulina kara
kaka.
9 A Vuvu e vatunga habuka
e kulina matoto kiridolu ki
geria a Tuna kua e katiu
papa matoto ki ziho kara
vulovulo tolu kata pelea
mahuria vona.
10 Moge kua kete vatunga e
lala kete kukuli matoto kara
kaka ia kua. Beta ni habuka,
e muga ki kukulidolu kiri
Vuvu, beta. A Vuvu mule e
muga ki kulina kiridolu kini
geria a Tuna Tamohane kete
pele kakava kadolu manau-
naua kamahi.
11 Habu tai, na vuna kua
a Vuvu e kulina matoto kiri-
dolu, ia tolu ve kete kukuli-
dolu matoto kara manu-
manu laveve.
12 Ma beta matoto kaka
katiu ni hadavia a Vuvu.
Palaka kua ni lala kete
kukulidolu matoto kara
manumanu laveve, pele
a Vuvu ia e mimia na
polokodolu, tolu kene vonu
matoto na kana moge kua
e lala kete kukulina matoto
kara kaka.
13 Tolu ka lala matotonia
habuka tolu ta mimia na
poloki Vuvu, a Vuvu ve ia

4:12 Jo 1.18.

e mimia na polokodolu na vuna na kana Vule Tumonga kua ia e vala ni dolu.

14 Ki vano ve, hita ta hadavia matoto na goloa kua a Vuvu e katia. Ia e geria a Tuna ki ziho kete pele mulehia manumanu na vulovulo. Ia na goloa kua, kua hita ta gala hita ka tatani kakava na manumanu.

15 Azei kua ni tani kakava habuka a Iesus ia na Tuni Vuvu, ia a Vuvu e mimia na poloka, kaka kena ve ki mimia na poloki Vuvu.

16 Tolu ka lala tolu kene vaka maroro na moge ke Vuvu kua e lala kete kukulina matoto kiridolu.

A Vuvu mule ia e vonu matoto na moge kua kete kukulina kara kaka. Azei kua e lala kete kukulina matoto kara kaka motu ia e mimia na poloki Vuvu, a Vuvu ve ki mimia na poloka.

17 Na dala kua, ia da tolu te vonu matoto na moge kua kete kukulidolu kara kaka. Da ti beta tolu kata kuahi kua tolu kata madi na kotoa kapou ke Vuvu. Na vuna, na vulovulo kua, ia tolu ta baliki Kristus.

18 Kaka kua e lala kete kukulina matoto kara kaka motu, ia beta ni lala kete kukuahi. Kua na hatuhatua kua kete kukulidolu kara kaka ni vonu na polokodolu, ia na hatuhatua kena za, da e pele kakava kuahia na polokodolu. Na vuvuna kuahia ia e kubarae: Kaka e lala habuka da e pelea zahatanga na kotoa kapou ke Vuvu, kubarae ki kukuahi, na moge kua kete kukulina kara kaka ia ma beta ve ni vonu papa na poloka.

19 Kua ti kukulidolu kara kaka, ia na vuna a Vuvu e muga ki kulina kiridolu.

20 Kua kaka katiu ni tani barae, "Hau e kuligu kiri Vuvu," palaka, kua tani beta ni lala kete kukulina kiri tazina, pele na kaka kena ia e mata vairukuruku kena. Na vuna kua tani beta ni lala kete kukulidolu kara kaka kua e nap tolu kata hadavia na matadolu, pele da e kulidolu ziha kiri Vuvu, kua e mara beta tolu na hadavia na matadolu matoto?

21 Na lo kua tolu ta pelea ni Kristus ia e pebarae: Kaka kua e lala kete kulina matoto kiri Vuvu, ia kete kukulina matoto ve kara manumanu laveve ke Vuvu.

5

5.1-4 Kristen kamahi dia ta vinim na matuhanga kara vulovulo

1 Manumanu laveve kua dia ta bilip habuka a Iesus ia a Kristus, ia dia na habu tutuni Vuvu. Manumanu laveve kua e lala kete kukulidia kiri Tamana, ia e lala kete kukulidia kiri Tuna ve.

2 Na dalangana kua tolu kata lala matotonia habuka e lala kete kukulidolu matoto kiri habu tutuni Vuvu, ia kua: kete kukulidolu matoto kiri Vuvu tolu na mumuri matoto na kana lo kamahi.

3 Kua ni kukulidolu matoto kiri Vuvu, ia da tolu te mumuri papa matoto na kana lo kamahi. Kana lo kamahi beta ni lala kete vavala bizea ve ni dolu.

5:3 Jo 14.15.

4 Na vuna manumanu
laveve kua dia te kara habu
tutuni Vuvu, dia te vinim na
matuhanga kana vulovulo
kua. Tolu ta vinim na vuna
kua tolu ta bilip ni Kristus.

5.5-12 A Vuvu ti kavaka-
vania na polea ke Tuna kava
ni dolu

5 Azei e lala kete vinim na
matuhanga kana vulovulo
kua? Nuhu za kua dia ta
bilip habuka a Iesus ia na
Tuni Vuvu matoto.
6 (E vatunga kavakavanga
a Iesus Kristus ni dolu
habuka ia na Tuni Vuvu
matoto, na vuna kua e pelea
baptais na naru, topona ve
ki turu na huduna kruse.)
Ia a Kristus za kua e mai
na naru kamana topo, beta
ni na naru za, palaka na
naru kamana topo. Na Vule
Tumonga ki kavakavania
polea kua ni dolu, na vuna
na Vule Tumonga, ia na
matotoka polea.
7 Na vuna goloa tolu kua,
ia dia ta kavakavania polea
kua na vuna ni Iesus:
8 na Vule, na naru ia mai
na topo; goloa tolu kua, ka-
dia polea e katiu papa za.

9 Tolu ta lala tolu kata bilip
na polea kana kaka bukuna
vulovulo kua. Palaka na
polea ke Vuvu e dopa ki
vinim matoto na polea kana
kaka. Na vuna na polea ia
e pe ni Vuvu. Na polea ke
Vuvu kua, ia e popole na
vuna ni Tuna.
10 Azei kua e bilip ni Tuni
Vuvu, ia ti pelea kava na
polea kua a Vuvu e vala,
na polea kena kini ngoro na
poloka kava. Azei kua tani
beta ni bilip ni Vuvu, ia e
tania habuka a Vuvu e mata
vairukuruku, na vuna beta
ni bilip na polea ke Vuvu,
kua e kavakavania a Tuna.
11 A Vuvu e kavakavania
ni dolu pebarae: A Vuvu ti
vala mahuri roroa ni dolu,
na mahuri roroa kua, ia e
ngongoro na poloki Tuna.
12 Kubarae, kaka kua na
Tuni Vuvu e mimia na
poloka, ia na mahuria kua
vona. Azei kua tani beta
na Tuni Vuvu ni mimia na
poloka, ia beta mahuria kua
vona.

5.13-21 Tolu kata lala ma-
totonia habuka, tolu ta pelea
mahuri roroa

13 Hau ta vapolungania na
polea kamahi kua kirimiu
nuhu kua miu ta bilip na
hizani Tuni Vuvu, miu kata
lala habuka, miu te pelea na
mahuri roroa kava.
14 Kadolu vaka maroroa ni
Vuvu e pebarae, kua tolu na
hulenia a Vuvu kara goloa
katiu kua e muri mahoto
na kana lohoihoia, ia da e
longoridolu.
15 Kua tolu na lala habuka
ia e lala kete lolongoria
kadolu lotua kamahi, pele
da tolu ta lala matotonia
habuka, ia da e vala nazia
kua tolu ta hulenia kirina.
16 Kua kaka katiu ni ha-
davia na tazina katiu kua

5:11 Jo 3.36. * **5:16** Lohoihoia na polea kua beta ni kavakava marata. Manumanu taza dia ta tania polea kua e popole na matea matoto, palaka manumanu taza dia ta tania e popole na mate poloa (hada Kavakavanga na Polea 2.11, na 20.14), dia ta pokizia polea kua “mate” habuka “golu na hel.”

hiro ta Kristen rua e katia moge katiu kua mara beta ni mate vona*, pele kete lotu kara tazina kena, a Vuvu ia vamahurivia. Hau ta popole na nuhu kua kadia manaunaua kamahi e mara beta ni vamatehidia. Vona manaunaua vona kua e nap kete vamatehia kaka. Manaunaua kamahi kua, beta kete lotu voa kirua.

17 Moge laveve kua e beta ni mahoto, ia na pekato. Palaka pekato vona kua e beta ni lala kete vamatehia kaka.

18 Tolu ta lala habuka nuhu kua dia te kara habu tutuni Vuvu, ti beta dia ne lala dia keteni kakatia moge zahazaha; a Tuni Vuvu ki lala kete hahada poto ni dia, kubarae na kaka zaha mara beta ni kati zahatia ni dia.

19 Tolu ta lala habuka tolu na habu tutuni Vuvu, na vulovulo kua, ia a Satan e hahada vona.

20 Tolu ka lala habuka na Tuni Vuvu e ziho kete vala hada lalanga ni dolu, kete nap tolu kata lala matotonia a Vuvu kua e matoto. Tolu kene mimia na poloki Vuvu matoto na vuna kua, tolu ta mimia na poloki Tuna, a Iesus Kristus. Ia za ia na Vuvu matoto, ia za ia na mahuri roroa.

21 Habu tutugu mata mulimuli, miu pe zauzau matoto na goloaloa laveve kua e vuvu vairukuruku.

Naba 2 leta a Jon e vapolungania

1.1-3 Tolu kata poto bada na matotoka polea ke Vuvu, tolu na lohoidolu ve na nuhu kua dia ta vavaketekete na polea motu kua beta ni ke Vuvu

1 Hau, na paraha katiu kara sios ta vapolungania na pas kua ki vano ni niho tavine, kamani habu tutu,* a Vuvu e makimiu miu kata kana za. Hau ka tani matotonia matoto habuka, e kuligu matoto kirimiu. Ki beta ni hau za, beta. Manumanu laveve kua dia ta lala na matotoka polea, e kulidia matoto ve kirimiu.

2 Na vuna na matotoka polea kua, ia e mimia na polokodolu, da ki mia liuliu na polokodolu.

3 Paleka na mogepa mahariharia, kamana moge pa ke Vuvu, kamana magali malugu kua e pe ni Vuvu a Tamadolu kamani Iesus Kristus, na Tuni Vuvu, ni ngoro na polokodolu kamana mogepa tani matotoa na polea kamana moge kua kete kukulidolu kara manumanu.

1.4-6 Kete kukulidolu matoto kara manumanu

4 Hau ta hilohilo matoto habuka ta longoria habu tutu taza dia ta lala dia kata mumuri na matotoka polea, habuka kua na Tamadolu e tania tolu kata katia.

5 Kubarae ki kuligu kata tania polea katiu ni niho tavine habuka, katiukatiu ni dolu kete kulina matoto kara kaka. Beta ni habuka ta vavala lo vahoru katiu ni niho, beta. Na lo kua, ia tolu ta pelea na varivuvuka za.

6 Moge kua kete kukulidolu kara manumanu, ia e pebarae: Tolu kata mumuri na lo laveve ke Vuvu. Habuka kua miu ta longoria na varivuvuka za, lo ke Vuvu e tani barae: Kete kukulimiu matoto kara manumanu.

1.7-11 Tolu kata poto bada na polea ke Kristus

7 Manumanu luba kua e kulidia dia kata rukidolu, dia ta lolobia malala. Beta dia na bilip habuka, a Iesus Kristus e bele na vulovulo ki kara tinoni. Kubarae, manumanu kamahi kena, dia ta mata vairukuruku, dia ka rurukia manumanu, dia ka vagi he Kristus.

8 Miu lohoia, tabarae ni beta miu kata pelea na prais na galanga kua tolu ta bada tolu ka gagala kirina. Miu madi bada miu kata pelea kadoamiu.

9 Kua kaka katiu kua tani beta ni poto bada na polea ke Kristus, ni hahalehale ni vavano kara polea motu, pele da mara beta a Vuvu ni mia kamana kaka kena. Palaka kua kaka katiu ni

* **1:1** Manumanu taza dia ta lohoia a Jon e popole na tavine katiu, palaka manumanu taza dia ta lohoia a Jon e barikikinia polea kua kara sios kamana Kristen laveve. Hada ve ves 4-5. **1:5** Jo 13.34; 15.12, 17.

poto bada na polea ke Kristus, pele da na Tamana kamani Tuna hiro ta mia kamana kaka kena.
10 Kua kaka katiu kini
bele na kamiu lupua kini
vavaketea na polea na vuna
ni Kristus kua beta ni ma-
toto, tabarae matoto nu koi
taduria kara ka ruma o nu
vala haninga vona.
11 Azei kua tani koi
taduria, ia ti habuka ti
kokodonia na kana galanga
mata hilehilea kena.

1.12-13 Na paraha kua kara sios e kulina kete hadavidia

12 Kagu polea luba vona
kua kata tania ni miu,
palaka e beta ni kuligu kata
vapolungania na poloka pas.
Na vuna ta lolohoia kata
balahemiu na hadavimiu
matoto, na pole kamamiu.
Pale, da tolu te vonu matoto
na hilohiloa.
13 Habu tutuni tazi, na tazi
kua a Vuvu e makia kete
kana, dia ta vala kadia dama
kemi ni niho.

Naba 3 leta a Jon e vapolungania

1.1-4 Tolu kata kodonia nuhu kua dia ta kakatia galanga ke Vuvu

1 Hau na paraha katiu kara sios, ka vapolungania pas kua ki vano ni niho Gaius, tazigu mata muli ho. Hau ta tani matotonia polea kua habuka, e kuligu matoto kiriniho.

2 Tazigu mata muli ho, ta lolotu ka huhulenia a Vuvu, habuka goloa laveve kena tu kakatia kete kemi laveve. Kete beta ve mazahi na livuha. Na vuna ta lala, na vule ia e kemi za.

3 Hau ta hilohilo matoto, kilaka kua na habu tazidolu taza kua dia ta mai ni niau, dia ka tania habuka beta nu vatia na matotoka polea, ku lala koto mumuri papa matoto na matotoka polea.

4 Beta goloa katiu ni lala kete katiau na hilohilo, palaka kua ta longoria habuka kua miu habu tutugu kua miu ta vavana na matotoka polea, hau ta lala kata dopa hilohilo matoto.

1.5-8 A Gaius e katia galanga kemi

5 Tazigu mata muli ho, tu lala koto mumuri papa matoto na mogepa matotoka polea ku lala koto kodonia na habu tazidolu kua tolu ta Kristen lupu. Ku lala ve koto kakati kemihia ve na nuhu kua beta ve nu laladia.

6 Taza ni dia kua dia te kalohunia na manumanu na sios kua, habuka kua e kuli matoto kiridia ku kati kemihia matoto ni dia. Kubarae, kua ta dia na lohoia dia keteni vatiho dia ne vavana, pele vala goloa ni dia kua kete kodonidia na kadia vavananga. Kati kemihia ni dia kete nap a Vuvu kete hilohilo na ka moge.

7 Nuhu kamahi kena dia ta vavana na galanga ke Iesus. Ki beta dia na lala dia kata pelea goloa katiu ni vuni haiden.

8 Kubarae, tolu kata koi taduria, tolu na kokodonia manumanu kamahi kena. Na moge kua, ia tolu te lupu kamadia na galangana matotoka polea.

1.9-10 A Diotrefes e katia galanga zaha

9 Hau muga te vapolungania na pas katiu kini vano na manumanu na sios. Palaka a Diotrefes, ia e kulina matoto kete kakara paraha ni dia, kubarae ki beta ni lala kete lolongoria kahita polea.

10 Kubarae kua ta na mai ni miu, da ta kavakavania na kana moge kamahi kena e kakatia. E lala kete popole vanaho kirihita ki lala kete vavairohihita na polealea. Beta ve ni lala kete kokoi taduria habu tazina kua dia ta Kristen lupu kara kana ruma. Ki vano ve, kua ta manumanu taza bukuna sios dia na koi taduria Kristen taza, da ia ti rausnia nuhu kena ve na sios.

1:1 Ap 19.29; Ro 16.23; 1 Ko 1.14.

1.11-12 A Demitrius e katia moge pa

11 Tazigu mata muli ho, tabarae nu gigila muri na moge zahazaha. Gila muri na moge kua e kemi. Na vuna kaka kua e lala kete kakatia moge pa, ia na kaka ke Vuvu. Palaka kua na kaka kua e lala kete kakatia moge zahazaha ia ma beta ni hadavia a Vuvu.
12 Manumanu laveve dia ta lala dia kata kokona zahenia matoto na moge ke Demitrius. Na matotoka polea ke Vuvu ve, e lala kete kokona zahenia ve kana moge. Hita ve ta kona zahenia matoto kana moge. Ho ku lala kahita polea ia e matoto.

1.13-15 Na paraha kua kara sios e kulina kete hadavia a Gaius

13 Kagu polea luba kata vapolungania kiriniho, palaka beta ni kuligu kata vapolungania na pas.
14 Ta vaka maroro da pitu papa hau ta vano hadaviho. To kene varihadavi mata to kene pole.
15 Paleka na magali malugu ke Vuvu ni ngoro na poloko. Habu tazi ri dia ta vala kadia gritings ni niho. Vala ve kagu gritings ve ni habu tazigu laveve ra.

Leta kua a Jut e vapolungania

1.1-2 Miu bada na kamiu bilip miu na pala katia na polea kana vagi hana Kalohua Kemi

1 Hau a Jut, na tazini Jems, na vora ke Iesus Kristus.

Hau ta vavapolupolu kirimiu nuhu kua a Vuvu ti kohanimiu kava. A Vuvu e kulina matoto kirimiu, a Iesus Kristus ki lala kete hahada poto ni miu.

2 Paleka a Vuvu ni dopa kulina matoto kirimiu, ni maharimiu matoto, ni vala magali malugu matoto ni miu.

1.3-16 Na vagi hana Kalohua Kemi dia te mai hoho na sios kava
(2 Pita 2.1-18)

3 Habu tazigu, muga e kuligu kata vapolupolu kirimiu na tania ni miu na galanga kua a Vuvu e katia kete pele mulehidolu laveve vona. Palaka kua, te vapolupolu kua katane pole na goloa motu. Ta lohoia katane vabadanganimiu, miu kata pala katia na polea kana vagi hana Kalohua Kemi kamahi. A Vuvu e vala na mogepa bilip kua ni dolu kana manumanu, ki mara beta kaka katiu ni pokipokizia polealeana goloa kua tolu ta bilip vona.

4 Hau ta tatani barae, na vuna manumanu taza dia te mai hoho na pidaka miu, dia kene popoki pokizia na polealeana mahariharia ke Vuvu, dia kene tatania habuka, a Vuvu ti lohoi bala kadolu manaunaua kava kubarae e nap tolu kata kakatia moge zahazaha. Nuhu kamahi kena, a Vuvu muga za ti tania habuka da dia ta madi na matana na kana kotoa kapou, dia ka golugolu, na vuna kua dia te tatare poki kara kadolu Tubu, kadolu Paraha, a Iesus Kristus.

5 Ta lala habuka, miu te lala polealea kamahi kua kava, palaka ta lohoia kata tania za miu kata lohoi mulehia habuka, varira na Paraha e pele mulehia kana manumanu dia ka gotalatala ni Isip. Palaka ba muri ia vaihubi mate manumanu taza ni dia, na vuna ti beta dia ne ma bilip vona.

6 Miu lohoi mule ki vano ve na engel kamahi kua beta dia na ma mimia vutu na palaka kua a Vuvu e taruhidia vona, dia kene pe livutia na mak kua a Vuvu e tania dia kata hada vona. Kubarae, a Vuvu kini rotidia na sen kua da e ngoro vuvua, kini varaga hohoridia kara karabus na poloka rodo, dia kata guria na damana kotoa kapou ke Vuvu.

7 Tabarae miu na lohoi bala ve manumanu kua ni Sodom kamani Gomora, ia mai manumanu kua na taon kamahi kua kozoho ni Sodom kamani Gomora. Dia ve dia ta katia moge

1:1 Mt 13.55; Mk 6.3. **1:5** Kis 12.51; Nam 14.29-30. **1:7** Stt 19.1-24.

kua na engel kamahi kua dia ta katia. Dia ta katia moge mata hilehilea matoto, dia ta katia mogepa magali buhua kua beta tolu na lala tolu kata hahada. A Vuvu ki zuluria na taon kamahi kua na haroho kua beta ni lala kete mamate. E kati baraenia kete vatunga ni dolu, habuka kete beta tolu kata kakatia ve moge kamahi kua dia ta kakatia varira.

8 Palaka na tisa vairukuruku kamahi kena na pidaka miu, ia dia ta lala dia kata kakatia moge zahazaha kamahi kua. Dia ta lala dia kata mumuri na kadia manginunginua kamahi kena e kakatidia, dia ka hohonia moge mata hilehilea na livuhadia mule. Ki beta ve dia na lala dia kata hahada zahenia kadolu pararaha dia na lolongoria kadia polea, dia ka lala dia kata dedelahania na engel kamahi ve.

9 Palaka a engel Maikel kua ia e matuha matoto ki Paraha kana engel kamahi, kilaka kua hiro a Satan kua hiro ta vavaridaenia na podani Moses, beta a engel Maikel ni vazahezahenia ni varaga polea zaha katiu kiri Satan, palaka e tani barae za kirina, “Na Paraha mule da e pole kiriniho koto tabaria hava.”

10 Palaka manumanu kena, dia ta lala dia kata pole zahatia matoto na goloa laveve kua beta dia na lolohoi lala. Dia ta balika enimel kamahi kua beta kadia lohoihoia, dia ka mumuri za na kadia hatuhatua na livuhadia za. Kadia moge kamahi kena ki lala kete vavairohidia matoto.

11 Kaba loho zahanga matoto ni dia! Na vuna dia ta mumuri na moge ke Kein kua e hubi matehia a tazina. Dia ta mumuri na moge ke Balam. Kua nu vala moni ni dia nu hulenidia dia kata katia goloa katiu, ia da dia ta kakatia za. Dia ta bikhet ni Vuvu baliki Kora, kubarae da dia ta golugolu laveve kena.

12 Boto laveve kua miu ta lolohu miu ka lulupu kara hanihania kua miu kata vatunga habuka miu ta lala miu kata mamagali katiu, ki lala kete kukulimiu matoto kara manumanu ke Vuvu, manumanu kamahi kena, dia ta lala dia kata mai na hanihania kena dia kene kakatia moge kamahi kua e mata hilehilea matoto na matani Vuvu. Dia ta ranga ki beta dia na lala dia kata pupuae na hanihania. Dia ta balika mariaba kua beta ni vavala huza, na kavili ki habi kakava. Dia ta balika hai kua beta ni lala kete vuvua na taem kua kete vua vona. Dia ta balika hai kua ti mate kava, manumanu kini pala vurutidia. Dia ta nuhuta mate poloa.

13 Dia ta nuhuta moge zahazaha matoto, balika dazi kua e lelele ki mai vano. Na kadia moge zahazaha kua beta dia na lala dia kata pupuae vona, e lala kete bele kavakava habuka dazi kua e

1:9 Dan 10.13, 21; 12.1; KnP 12.7; Lo 34.6; Sek 3.2. **1:11** Stt 4.3-8; Nam 22.1-35; Nam 16.1-35.

nongonongo. Dia ta balika vitovito kamahi kua beta dia na vavana muria kadia dala kua dia ta lala dia kata pepe vona na mariaba. Kubarae, a Vuvu kava ti vaida palaka kua e rodorodoa matoto kua e ngoro vuvua kadia.

14 A Enok ia na naba seven laen kaka kua e bele ni habu tubuni Adam. Ia ki vala polea habuka profet ki tani barae na goloaloa kua kete bele ba muri. E tani barae,

> "Miu hadavia, na Paraha kua ti mamai kamana kana engel tumonga kamahi. Kadia naba e tausen tausen luba matoto.
> 15 Kete koto kara manumanu laveve, ni tania kiridia habuka da dia ta golugolu; na vuna na kadia moge zahazaha kua beta ni mahoto na matani Vuvu. Kete koto kara manumanu laveve kua beta dia na lala a Vuvu dia ka popole zahatia a Vuvu."

16 Manumanu kamahi kena, dia ta nuhuta pole ngungua dia ka nuhuta pole toria, dia ka kakatia moge zahazaha kamahi kena dia ta hahatunia ki kukulidia dia kata kakatia. Dia ka nuhuta valahanga, dia ka nuhuta habakanga, dia ka nuhuta kona zahezahea ni dia mule. Dia ka nuhuta rukurukua na manumanu kua dia kata vano mumuri na kadia mogemoge kamahi.

1.17-23 Miu madi bada na kamiu bilip kete katia polokomiu ni tutu

17 Palaka miu habu tazigu, miu lohoia polea kua na apostel kamahi ke Kristus kua dia ta tania ni miu,

18 habuka kua tani vano ni kokozoho kara las de, manumanu na pole valabilabia luba da dia ta lohu, dia ka vala lamadia kiri Vuvu, dia ka mumuri na kadia hatuhatua zahazaha kamahi.

19 Manumanu kamahi kua, kena dia kamamiu dia ka gala kakatimiu, miu ka vavaripe vulavulahi. Dia ka lala dia kata mumuri za na kadia hatuhatua kara livuhadia, na vuna beta na Vule Tumonga ke Vuvu na polokodia.

20 Palaka miu habu tazigu kamahi, miu bada na kamiu bilip, ia kete vabadangania polokomiu, na bilip kua a Vuvu mule e vala ni miu. Dama laveve miu lotu kamana matuhanga kana Vule Tumonga.

21 Miu mia bada na hatuhatua ke Vuvu kua, ia e lala kete kukulina matoto kiridolu, miu ka guguru kara mahariharia kana kadolu Paraha a Iesus Kristus kua kete vala mahuri roroa ni dolu.

22 Miu maharia miu na kati kemihia na nuhu kua dia ta lolohoi ruarua;

23 miu radi kakava, miu na pele gotalani mulehia dia taza kena na poloka haroho. Manumanu taza ve kena ba vovona kena miu kata maharidia ve. Palaka miu lohoimiu, na vuna nuhu kamahi kena dia te kakatia moge zahazaha

1:14 Stt 5.18, 21-24. **1:18** 2 Pi 3.3.

dia kene molumolua na matani Vuvu, tabarae dia na vadua polemiu na kadia moge zahazaha.

1.24-25 Tolu kata vazahenia hizani Vuvu

24 Kua tolu kata vala glori laveve ni Vuvu, na vuna ia, ia za kua ti papaho taduridolu kini beta tolu na popoke. Ia da ti peledolu tolu kene zahe vona ki mara beta tolu na puae, na vuna ti beta manaunaua katiu na polokodolu, da tolu ta hilohilo matoto.

25 Glori laveve ia kana. Ia za ia kadolu Vuvu kua e pele mulehidolu na vuna na limani Iesus Kristus kadolu Paraha. E limoha, glori laveve, ia kana, ia za ia e king, ki matuha matoto, ki Paraha kara goloaloa laveve kiri boto laveve. Na varivuvuka matoto, ki mai meni kua, kiri ba muri ve. Ia limoha.

Kavakavanga na polea ke Iesus e valanga ni Jon

1.1-3 A Iesus Kristus e vala polea ki vano na manumanu na 7 sios

1 Polea kua a Iesus Kristus mule e kavakavania. A Vuvu e vatunga na polea kua ni Iesus, a Iesus kete vatunga kavakava na kana voravora kamahi na goloaloa kua da pitu papa kini bele. A Iesus e geria kana engel ki ziho ki vala na polea kua ni niau, a Jon, kana vora.

2 Hau a Jon, hau ta kavakavania na goloaloa laveve ta hadavia, na polea ke Vuvu, ia mai na polea ke Iesus Kristus.

3 A Vuvu da e kati kemihia matoto na kaka kua e ridim na polealea kamahi kua na poloka vakilalanga kua a Vuvu e vala. Azei kua e longoria polea kua ki muri vona, ia da a Vuvu e kati kemihia matoto vona. Na vuna na taem kua kara goloaloa kamahi kua kete bele, ti mai kini kokozoho kava.

1.4-8 A Jon e vapolungania polea ki vano na 7 sios kamahi

4 Hau a Jon, ta vapolungania na pas kua ki vano ni miu manumanu laveve kua na 7 sios na provins a Esia:*

Na mahariharia kamana magali malugu kana kaka kua meni ia e ba vovona, varira ia e mimia, ba muri ia da e vamule, e vano ni miu laveve. Ki mai ve, na 7 vule kua dia ta lala dia kata mamadi na mugana kana sia king, ia dia ve dia ta vala kadia mahariharia kamana magali kemia ni miu laveve.

5 Ia mai ve, a Iesus Kristus, na kaka kua e lala kete tatani kavakava matotonia na polealea laveve ke Vuvu. Ia na kaka kua e muga matoto ki mahuri mule na matea, ki Paraha kana king laveve ri na vulovulo.

A Kristus e lala kete kulina matoto kiridolu, kini pele gotalani mulehidolu na poloka karabus na kadolu moge zahazaha laveve. E pele gotalani mulehidolu na vuna na topona mule.

6 Ia ti katidolu, tolu kene lupu na poloka kingdom katiu ke Vuvu, tolu kene kara kabuna pris kamahi ke Vuvu, na Tamani Iesus. Paleka boto laveve hizani Iesus Kristus za ni vavazaheanga ni zahe matoto, ia ni hada na goloaloa laveve, ia limoha!

7 Hadavia! Kua ia kua ti ziziho, na huduna mariaba, manumanu laveve da dia ta hadavia na matadia matoto, nuhu kua dia ta padea na diaro, ia da dia ta hadavia ve, manumanu laveve na

---

1:4 Kis 3.14; KnP 4.5. * **1:4** *Esia* Meni kua na provins kua ia na dihura kantri a Turki. **1:5** Ais 55.4; Sng 89.27. **1:6** Kis 19.6; KnP 5.10. **1:7** Dan 7.13; Mt 24.30; Mk 13.26; Lu 21.27; 1 Te 4.17; Sek 12.10; Jo 19.34, 37; Sek 12.10; Mt 24.30.

vulovulo da dia ta hadavia dia ka tangi zahazaha matoto. Goloa kua, da e bele matoto! Ia limoha.

8 Na Paraha a Vuvu, e tani barae, "Hau na Alfa na Omega. Hau ia na varivuvuka kamana hozohozoana goloaloa laveve, Hau a Vuvu kua e ba vovona.† Varira, varira matoto, hau za ta mimia, kua da ba muri ka ziho, Hau ta matuha livutia goloaloa laveve."

1.9-20 A Jon e hadavia a Kristus

9 Hau a Jon, na tazimiu. Muga hau ta karabusianga na ailan a Patmos, taraka kua ta vavala na polea ke Vuvu, kamana matotoka polea kua a Iesus e tania. Manumanu dia ka gala zahazaha ni niau balika kena dia ta gagala zahazaha ve ni miu. Tolu ia na kabu ke Iesus. Tolu ta lupu tolu ka madi bada tolu ka luluga na bizea kamahi kamani Iesus. Tolu laveve tolu na poloka kingdom ke Vuvu.

10 Boto katiu, ia na dama kana Paraha, na matuhanga kana Vule Tumonga ki vavonuhiau matoto, hau ka longoria na balungana kaka e goe kapopou matoto na lamagu, balika halingana biugel,

11 ki tani barae, "Vapolu taduria na poloka buk na goloaloa laveve kua tu hadavia. Ho tu vala vano na 7 sios kamahi kua ni Efesus, ni Smerna, ni Pergamum, ni Taiataira, ni Sardis, ni Filadelfia, ia mai ni Laodisia."

12 Hau ka tare poki kata hadavia azei matoto kua e popole. Hau ta hadavia na lam gol, e 7 kua dia ta vavarimadiriai.

13 Hau ka hadavia na kaka katiu e mamadiri na pidaka lam kamahi kua. Ia e hada balika na Tuna Kaka. Ki lohoria na kolos malaku kua e ziho ki kari havutia ve kabena karua. Na lete gol katiu e taza lobia korena vona.

14 Bakana kamani vuluka e puzopuzoa matoto, balika na vuluka sipsip, balika mariaba kua e kavukavua. Matana ki dudulu balika haroho.

15 Na kabena karua ki hada balika bras kua e tunua na haroho kapou ki puzo. Hau ka longoria na balungana, e balika halingana naru kapou kua e papado.

16 E pahoria na vitovito e 7 na limana kiri maroro. Na bainat katiu kua e matangara rua, ki matanga matoto, e pe na havana ki gotala. Damana ki kalageru matoto balika balangana voro, kua e hada varitihitihi matoto.

17 Tania ka hadavia, hau ta dua kara kabena, ka ma ngoro balika kaka kua ti mate kava, beta na makulu.

1:8 KnP 22.13; Kis 3.14. † **1:8** polea Grik *Hau na Alfa na Omega, Leta rua: Alfa ia na varivuvuka leta na Grik alfabet, Omega ia na las leta na Grik alfabet.* **1:13** Dan 7.13; Dan 10.5. **1:14** Dan 7.9. **1:14** Dan 10.6. **1:15** Ese 1.24; 43.2. **1:17** Ais 44.6; 48.12; KnP 2.8; 22.13.

Palaka ia vakuliau na limana kiri maroro, ki tani barae ni niau, "Taua nu kuahi. Hau ia na varivuvuka goloa laveve, ka hozohozoana goloaloa laveve ve.

18 Hau ia na kaka kua e mahuri, varira hau ta mate, palaka hadavia, kua Hau te mahuri mule kava, da ta ma mamahuri roro! Hau ka pahoria ve na ki kara Matea kamana Malala kana manumanu kua dia te varimateai kava.

19 Kubarae, da tu vapolu taduria polealeana goloaloa laveve kua tu hadavia kua ti bebele kava, ia mai kua, na goloaloa laveve kua ba muri kete bele ve.

20 Na pole paritigitigia na 7 vitovito kua na limagu kiri maroro, kamana na 7 gol lam kua, ia e pebarae, na 7 vitovito dia na engel kamahi kana 7 sios kamahi.‡ Na 7 lam kua, ia na 7 sios kamahi."

2

2.1-7 Na polea kua e vano na sios ni Efesus

1 Na kaka kua ki tani barae, "Vapolungania polea kua ni vano na engel kara sios kua na taon Efesus.* Vapolu baraenia, 'Hau ta lala kata pahoria na 7 vitovito kua na limagu kiri maroro, ka lala kata vavana na pidaka 7 gol lam kua.

2 Kava te lala ka mogemoge laveve, kamana ka galangalanga laveve. Ta lala ve habuka tu lala koto madi bada nu luluga bizea. Ki beta ve ni lala kete kukuli kara nuhuta moge zahazaha. Kava kunu parakilania nuhu kua dia ta tania habuka dia na apostel kamahi, kunu pari vutuhia habuka, beta dia na apostel matoto, dia ta nuhuta vairukua.

3 Tu lala koto madi ni bada nu luluga za bizea na hizagu, ki beta ni buzabuzahiho nu zuka tapuniau.

4 Palaka polea katiu kata tania kiriniho ia e pebarae, kilaka kua tu bilip varivuvu, e kuli matoto kiriniau. Palaka kua, ti beta ni ma kukuli marata kirigu balika muga.

5 Hadavia, tu zuka tapunia moge kemikemi kunu poke kava. Zuka tapunia ka moge zahazaha kamahi kena, nu kati mulehia moge kemikemi kua muga tu lala koto kakatia. Tani beta nu zuka tapunia ka moge zahazaha, da ta mai ka pele kakava na lam kena na mudina.

6 Palaka ka moge katiu kua ta hadavia ki kemi ia kua. E beta ni kuli matoto kara mogemoge kana manumanu kamahi ke Nikolas. Hau ve, e beta matoto ni kuligu kara kadia mogemoge.

7 Azei kua talingana vona,

‡ **1:20** Manumanu taza dia ta lohoihoia engel 7 kua dia ta lidaman na lotu katiutiu. Manumanu taza dia ta lohoihoia dia engel dia ta hada poto na lotu katiutiu. **2:1** KnP 1.16; 1.20. * **2:1** polea kua e vano na engel kara sios kua na taon Efesus, palaka e popole na mogemoge kana Kristen kamahi ni Efesus. **2:7** Stt 2.9; KnP 22.2; Ese 28.13; 31.8.

ia kete tabu longo papa kara polea kana Vule Tumonga kua e tatania kara sios kamahi. Azei kua e vin na varihubia, ia da ta vala matuhanga vona kua kete mai ni pelea haninga na hai kua e vala mahuri roroa kua na poloka vanua he Vuvu heta na lagato.' "

2.8-11 Na polea kua e vano kara sios ni Smerna

8 Na kaka kua ki tani barae, "Vapolungania polea kua ni vano na engel kua na sios na taon Smerna.† Vapolu baraenia, 'Na polea kua ia e pe na Kaka kua ia na varivuvuka goloa laveve, ki hozohozoana goloaloa laveve ve. Varira e mate kua kini mahuri mule.

9 Hau ta lala na bizea laveve kamana varitihia laveve kena e bebele kiriniho. Ka lala ve habuka beta matoto ka goloaloa vona. Palaka ho tu risman matoto! Hau ta longoria na pole valabilabia kana nuhu kena dia ta gala dia ka popole taduriho. Dia ta tatania habuka dia a vuni Iuda, palaka beta. Dia ta bukuna kabu ke Satan.

10 Tabarae ka lolohoia ni pepelea na bizea kua ti mamai kiriniho, nu kukuahi. A Satan da e katia manumanu, dia ka varaga hohoria taza ni miu kara karabus kete parakilanga kamiu bilip. Da miu ta hatunia bizea na dama e 10. Palaka bada na ka bilip ki mule na ka matea. Hau da ta vala mahuria ni niho habuka kadoaho.

11 Azei kua talingana vona, ia kete tabu longo papa kara polea kana Vule Tumonga kua e tatania kara sios kamahi. Azei kua e vin na varihubia, ia mara beta ni mate polo. Mara beta matoto.' "

2.12-17 Na polea kua e vano kara sios ni Pergamum

12 Na kaka kua ki tani barae ve ni niau, "Vapolungania polea kua ni vano na engel kara sios kua na taon Pergamum.‡ Vapolu baraenia, 'Na polea kua, ia e pe na kaka kua e papahoria na bainat kua e matanga rua, ki matanga matoto. Ia e tani barae,

13 "Hau ta lala kemikemihia matoto na malala kena tu mimia vona. Na malala kena, ia na sia king ke Satan vona. Palaka ta lala habuka tu poto bada matoto na hizagu, ki beta nu lala koto litiginia ka bilip. Muga a Antipas ia e lala kete tatani kavakava kagu polea na manumanu, kilaka kena e ba mimia kamaniho. Ia e lala kete muri matoto na kagu polea dia ka hubi matehia na ka malala. Ho tu hadavia goloa kua e bele, palaka beta nu zuka tapuniau.

2:8 Ais 44.6; 48.12; KnP 1.17; 22.13. † **2:8** polea kua e vano na engel kara sios kua na taon Smerna, palaka e popole na mogemoge kana Kristen kamahi ni Smerna. **2:11** KnP 20.14; 21.8. **2:12** Ais 49.2; KnP 1.16. ‡ **2:12** polea kua e vano na engel kara sios kua na taon Pergamum, palaka e popole na mogemoge kana Kristen kamahi ni Pergamum. **2:14** Nam 22.5, 7; 31.16; Lo 23.4; Nam 25.1-3.

14 Palaka kagu polea pitu
kiriniho. Manumanu taza
kena ni Pergamum, dia te
mumuri na moge ke Balam,
kua varira e sikulnia a King
Balak, na moge kua kete
rukia a vuni Israel dia na
poke na moge zahazaha. E
rukidia, dia kene hahania na
haninga kua dia ta opa vona
na vuvu vairukuruku dia
kene kakatia mogepa magali
buhua kamana.
15 Kua, ti pepebarae ve.
Manumanu taza ra kena, dia
te mumuri na vaketeketea
kana manumanu ke Nikolas.
16 Miu zuka tapunia kamiu
moge zahazaha kamahi
kena! Ta ni beta, da pitu
papa hau ta vano kiriniho,
hau ta varihubi kamadia na
bainat kua e pe na havagu
ki gotala."
17 Azei kua talingana vona,
ia kete tabu longo papa
kara polea kana Vule Tu-
monga kua e tatania kara
sios kamahi. Azei kua e
vin na varihubia, ia da e
vanganga na mana taza kua
e ngoro paritigi.§ Da ta vala
ve na kedo kua e puzopu-
zoa kua na hizana vahoru
e vapolunganga vona. Ki
mara beta kaka motu ve ni
lala hiza kua. Kaka za kua
e valanga na kedo kua vona
za, ia za da e lala na hiza
kua.' "

2.18-29 Polea kua e vano kara sios ni Taiataira

18 Na kaka kua ki tani
barae ve ni niau, "Vapolun-
gania polea kua ni vano na
engel kua na sios na taon
Taiataira.* Vapolu barae-
nia, 'Hau na Tuni Vuvu,
matagu e balika haroho kua
e dudulu, kabegu ki kalageru
matoto balika bras kua e
polisianga ki kakalageru.
19 Kava te lala ka moge-
moge laveve kena tu kaka-
tia. Hau ta lala, e lala kete
kukuli matoto kara manu-
manu, ku bilip ni niau, ku
lala koto kokodonia manu-
manu. Ta lala tu madi bada
na bizea laveve kena e be-
bele kiriniho. Hau ta lala
ve, habuka ka mogemoge
kamahi kena, ti dopa kini
kakapou na dama laveve.
20 Palaka na moge katiu
kua ta hadavia ki beta ni
kemi ia kua. Tu hada
vanonia na tavine kena a
Jesebel, kini ma mimia ka-
maniho.† Na tavine kena
e tania ia na profet katiu.
Kana vaketeketea kini rukia
kagu voravora kamahi dia
kene kakatia mogepa magali
buhua, dia kene hahania ve
na midana enimel kua e opa
voa vona na vuvu vairuku-
ruku kamahi.

2:17 Kis 16.14-15; 16.33-34; Jo 6.48-50; Ais 62.2; 65.15. § **2:17** Mana ia na haninga a Vuvu e vala na dama kua a vuni Israel dia ta mia na poloka deset. Hada Kisim Bek 16 na Buk Song 78.24 na poloka Pidgin Baibel. **2:18** KnP 1.14-15. * **2:18** polea kua e vano na engel kara sios kua na taon Taiataira, palaka e popole na mogemoge kana Kristen kamahi ni Taiataira. **2:20** 1 Kin 16.31; 2 Kin 9.22, 30. † **2:20** A Jesebel ia hizana kwin katiu ni Israel bukuni varira. Kana moge e zaha, zaha matoto. Hada 1 King 18.4, 19.1-2, 21.1-26, 2 King 9.22, 9.30-37. Dia ta lohoia tavine katiu na kabu ke Nikolas ia e lala kete vaketea manumanu taza ni Taiataira dia kata mumuri na kana moge zahazaha, kubarae dia ka kohania ni Jesebel.

21 Ta vala taem vona kete zuka tapunia kana moge zahazaha ni tare poki ni vamule ni niau, palaka ki beta ni kulina kete zuka tapunia kana mogepa magali buhua kena.
22 Kubarae da ta vadua langaria mazahi kapou matoto vona. Ia kamana nuhu kena dia ta kakatia mogepa magali buhua kamana, da dia ta pelea varitihia kamana bizea kapou, kua tani beta dia na zuka tapunia na moge zahazaha kana tavine kena.
23 Habu tutuna tavine kena ve, da ta vaihubi mate kamadia ve. Kata kubaraenia manumanu laveve na sios dia kata lala habuka, hau ta lala kata sikelni kemikemihia hatuhatua kamana lohoihoia kana manumanu laveve. Da ta kadea katiukatiu ni miu muri na kamiu mogemoge laveve kena miu ta lala miu kata kakatia.
24 Palaka kagu polea kirimiu manumanu taza ve kua na sios ni Taiataira kua beta miu na mumuri na vaketeketea kana tavine kena, ki beta ni sikulnimiu na sikul vairuku kua e kohania na "Polea paritigi ke Satan." Kagu polea kirimiu e pebarae, mara beta na vala bizea ni miu.
25 Palaka miu paho poto na goloa laveve kena miu te pelea kava, ki nap ka bele mule.
26 Azei kua e vin na varihubia, ki muri matoto na kagu mogemoge ki vano ki mule na hozohozoana goloaloa laveve, ia da ta vala matuhanga vona kete kara paraha ni hada na kantri laveve.
27 Da kana matuhanga e balika haine ki hada poto na kantri laveve. Da e hutu momozidia balika sospen garigari. Galanga kua kata vala vona ia da e balika na galanga kua a Tamagu e vala ni niau kata hada poto na kagu manumanu.
28 Da ta vala ve vona na hupu kua kara dama.
29 Azei kua ni talingana vona, ia kete tabu longo papa kara polea kana Vule Tumonga kua e tatania kara sios kamahi.' "

3

3.1-6 Na polea kua e vano na sios ni Sardis

1 Na kaka kua ki tani barae ve ni niau, "Vapolungania polea kua ni vano na engel kara sios kua na taon a Sardis. Vapolu baraenia, 'Na polea kua, e pe na kaka kua e papahoria na 7 vitovito na limana, ki bosim na 7 vule kua ke Vuvu. Hau ta lala ka mogemoge laveve. Manumanu dia ta lala dia kata tatani barae kiriniho, "Na sios kuari e mahuri." Palaka ki beta, ho kava tu mate.
2 Kubarae, lama! Vabadangani mulehia ka moge kemi pitu kena e ba vovona ni mahuri mule. Na vuna ma beta nu vahozovi kemikemihia ka galanga na matani Vuvu.

2:23 Sng 7.9; Jer 17.10; Sng 62.12. **2:26** Sng 2.8-9. **3:3** Mt 24.43-44; Lu 12.39-40; KnP 16.15.

3 Na Kalohua kemi kena
muga tu longoria ku pe-
lea, ia koto muri vona, nu
zuka tapunia ka moge za-
hazaha, nu tare poki nu va-
mule ni niau. Tani beta nu
ma ngongoro, ia da ta bele
kiriniho balika kaka mata
vanaho. Da mara beta nu
lala na taem kua kata bele
kiriniho vona.
4 Palaka manumanu taza
kena na poloko, ia beta dia
na vata molumoluhia kadia
kolos. Kadia moge e kemi,
ki nap dia kata lohoria kolos
kavukavua dia na vavana
kamaniau.
5 Azei kua e vin na vari-
hubia, ia da e vazohoradia
ve na kolos kavukavua ba-
lika dia ve. Mara beta na
lavelavehia hizana na buk
kara mahuria. Da ta kohani
kavakava hizana na matani
Tamagu, kamana kana engel
kamahi.
6 Azei talingana vona, ia
kete tabu longo papa kara
polea kua na Vule Tumonga
e tatania kara sios kamahi.' "

3.7-13 Polea kua e vano kara sios ni Filadelfia

7 Na kaka kua ki tani
baraenia ve ni niau, "Vapol-
ungania polea kua ni vano
na engel kua na sios na taon
a Filadelfia. Vapolu bara-
enia, 'Hau ta tumonga ma-
toto, Hau na vuvuna moge
kua e matoto. Hau ta paho-
ria na ki ke Devit. Nazia kua
ta na vukazia, ia mara beta
kaka katiu ni tabaria. Nazia
kua ta tabaria, ia mara beta
kaka katiu ni vukazia.
8 Kava te lala ka moge
laveve kena tu kakatia. Ha-
davia, te vukazia na doa
katiu kua e ma ki ngan-
gapa za, ki mara beta kaka
katiu ni tabaria. Hau ta
lala habuka ka matuhanga
pitu kua e ba vovona, ku ba
papaho poto na kagu polea
ki ma beta nu vala lama kara
hizagu.
9 Da ta katia nuhu kena
dia ta bukuna kabu ke Satan
kena, dia ka tatania habuka
dia ta bukuni Iuda, palaka
ki beta, dia ta mata vairuku-
ruku. Da dia ta mai dia ka
padonia tuturudia na kabe.
Da dia te lala matotonia
habuka, hau e kuligu matoto
kiriniho.
10 Ho tu poto bada na
kagu polea ku hatu taduria
za ku ma luluga na bizea
laveve kena e bele kiriniho.
Kubarae da ta madi karikari
ka na taem kara parakilak-
ilanga kua keteni bele kara
manumanu laveve na gari-
gari.
11 Kozoho katane ziho.
Paho poto na goloa kena ni
niho, kete beta kaka katiu
kete vinim ho ni pelea prais
kua kata vala ni niho.
12 Azei kua e vin na var-
ihubia, ia da ta katia ki
kara huduhudu kua e paho
taduria na tempel kana kagu
Vuvu. Da mara beta ve ni go-
tala ve na ruma ke Vuvu. Da
ta vapolungania na hizana
kagu Vuvu vona. Ka vapol-
ungania ve na hizana taon
kapou kana kagu Vuvu ve
vona. Ia na Ierusalem va-

3:5 Kis 32.32-33; Sng 69.28; KnP 20.12; Mt 10.32; Lu 12.8. **3:7** Ais 22.22; Jop 12.14. **3:9** Ais 49.23; 60.14; Ais 43.4. **3:12** KnP 21.2; Ais 62.2; 65.15.

horu kua kete pe ni Vuvu ni mai. Da e pe na lagato ki ziho. Da ta vapolungania hizagu vahoru ve vona.

13 Azei talingana vona, ia kete tabu longo papa kara polea kua na Vule Tumonga e tatania kara sios kamahi.' "

3.14-22 Polea e vano na sios ni Laodisia

14 Na kaka kua ki tani baraenia ve ni niau, "Vapolungania pas kua ni vano na engel kua na sios na taon Laodisia, 'Hizagu: Ia Limoha, hau ta vala pas kua. Ka lala kata tani kakava na matotoka polea na dama laveve. Hau ia na vuvuna goloaloa laveve kua a Vuvu e katia.

15 Kava te lala ka moge laveve kena tu lala koto kakatia. Hau ta lala habuka beta nu kalolo o beta nu totoba. Palaka e kuligu, koto ma kakalolo za o koto totoba za.

16 Palaka kua beta nu totoba matoto o nu kalolo matoto, palaka na pidaka za. Kubarae katane luahaniho na havagu.

17 Tu lala koto tatani barae kiriniho mule, "Hau ta risman. Kagu goloaloa e luba matoto kubarae, ki beta na sot na goloa katiu." Palaka beta. Ho kena, kazaha ho, tu mia zahazaha matoto ki beta nu lala habuka ho beta matoto ka goloa katiu vona, mata e keu, ku pupu lavevea. Ki beta nu hahada lala.

18 Ta vala lohoihoia kemi ni niho pebarae, koto kadea gol ni niau. Na gol kua na haroho ti tunia kini pele kakava laveve na goloaloa laveve kua e beta ni kemi vona. Kubarae e dopa ki kemi koto kadea gol kua, ho nu kara risman matoto. E dopa ki kemi ve koto kadea na loholohoa kua e kavukavua nu lohoria kete beta koto pupu lavevea nu pupuae na matana manumanu. Kadea ve na marasin kara mata, koto taruhia na mata koto hada vutu.

19 Kua ni kuligu kara kaka katiu, ia ta lala kata pole kirina na vahotovia kana moge. Kubarae lohoi vuvunia za koto vahotovia ka mogemoge kamahi, nu zuka tapunia ka moge zahazaha kamahi.

20 Hau ta mamadi na doa ka huhubia. Kua kaka katiu ni longoriau ni vukazia doa, ia da te hoho miro kene hanihani rua. Hau da te hanihani kamana, ia kini hanihani kamaniau.

21 Azei kua e vin na varihubia, ia da ta vala matuhanga vona kete mia kamaniau na kagu sia king, habuka hau kua ta vin na varihubia, kene mia kamani Tamagu na sia king ke Tamagu.

22 Azei kua ni talingana vona, ia kete tabu longo papa kara polea kua na Vule Tumonga e vavala kara sios kamahi.' "

4

4.1-11 Dia ta lotu ni Vuvu na lagato

1 Muri na kua, hau ta hadavia, na doa katiu na lagato e vukaza ki ngangapa. Na

3:14 Snd 8.22. **3:19** Snd 3.12; Hi 12.6.

kaka kua muga ta longoria e pole, ia pole mule kamaniau. Balungana ki balika halingana biugel. E tani barae ni niau, "Mai zahe ri kua, hau kata vatunga ni niho nazia kua kete bele, muri na goloaloa laveve kena ti bele kava."

2 Na matuhanga kana Vule Tumonga ki vavonuhiau, hau ta hadavia na sia king katiu na lagato, ka hadavia ve na kaka katiu e mimia na huduna sia king kua.

3 Na kaka kua e mimia na huduna sia king kua, livuhana e kalageru balika kedo kua e kohanga na jaspa, ki hada balika kedo barituntutunua kua e kohanga na konilian. Na kulumaguri ki lobia na sia king kua, na kulumaguri kua e kalageru balika kedo kua e kohanga na emeral.

4 Na sia king kamahi e 24 ve kua dia ta lobia na sia king kua. Na pararaha e 24 dia ka mimia na sia king kamahi kua. Dia ka lohoria na kolos kavukavua dia ka kudukudu hate kana king, kua e katua na gol.

5 Hau ka hadavia ki hahanimata ki mai vano ki pe na sia king kua, hau ka longoria na mariaba ki vulukururu, ki vali durumania matoto malala. Na mugana sia king kua, ia na lam e 7 kua dia ta madi dia ka dudulu. Na lam 7 kua, ia na vule ke Vuvu.

6 Na mugana sia king kua ve, ia na goloa katiu ve vona, e hada balika na dazi kapou kua e katua na galas, ki kavakava matoto.

Na goloa garamo kua dia ta varimadiriai na kona garamo kua na sia king kua. Na goloa garamo kua, dia ta mahuri, matadia e luba matoto, ki kari havutia matoto na livuhadia laveve.

7 Nabawan goloa kua e mahuri, ia e hada vinaka laion. Naba 2 goloa kua e mahuri, ia e hada balika bulmakau tamohane. Na toluna goloa kua e mahuri, ia e hada balika tinoni. Garamona goloa kua e mahuri, ia e hada balika na kabakovu kua e bebebe.

8 Goloa garamo kua, kua dia ta mahuri kua, dia laveve banitidia laveve e 6. Matadia luba ki kari havutia livuhadia laveve, na tauri banitidia ve, ia na matadia ve vona. Marigo, dama beta dia na hihivu kua dia ta gala dia ka tatani barae,

> "Paraha, Ia a Vuvu kua e matuha matoto ia e tumonga, tumonga, tumonga. Varira ia e mimia, meni kua ia e ba vovona, ba muri ia da e vamule."

9 Boto laveve kua na goloa garamo kua dia ta vavala glori dia ka vavazahenia, dia ka hahate motunia na Kaka kua e mimia na sia king kua e mahuri roro ki beta hozohozoana,

10 ia da na pararaha kamahi kua e 24 kua, da dia ta padonia tuturudia na

4:2 Ese 1.26-28; 10.1. **4:5** Kis 19.16; KnP 8.5; 11.19; 16.18; Ese 1.13; KnP 1.4; Sek 4.2. **4:6** Ese 1.22. **4:6** Ese 1.5-10; 10.14. **4:8** Ese 1.18; 10.12; Ais 6.2-3.

mugana Kaka kua e mimia na sia king ki mahuri roro ki beta hozohozoana, dia ka lotu vona. Na parararaha 24 kamahi kua, da dia ta hulia kadia hate kana king kamahi kua na bakadia laveve, dia ka taruhia na mugana sia king kua, dia ka vazahenia hizana Kaka kua e mimia na sia king kua, dia ka tani barae,

11 "Kahita Paraha, kahita Vuvu, Ho kazihe ia ka matuhanga e kapou matoto, manumanu laveve dia kata hilo-hilo ni niho, dia na vavazahenia hiza, dia na mimia za na taura ka matuhanga. Na vuna, ia ho za kua tu katia goloa laveve. Na ka lohoihoia mule ho ku katia goloa laveve ki bele, kua hoi an, dia kene lololi kua."

5

5.1-5 A Jon e hadavia na buk katiu kua e tabara

1 Hau ka hadavia na Kaka kua e mimia na sia king, e papahoria buk katiu na limana kiri mararo. Na buk kua ki balika pepa malaku, ki vilua ki pere porota. Na buk kua e vapolupolu voa na lamana ia mai na poloka ve. Na buk kua ki vilua ki pere porota ki bada matoto na honana kandel e 7.

2 Pale, hau ta hadavia na engel katiu kua e matuha matoto, e goe kapopou matoto ki tani barae, "Azei e dangea kete pele kakava na honana kandel kua e pere porota na buk kua vona, ni vukazia na buk kua?"

3 Palaka ki beta kaka katiu kua heta na lagato, o na huduna garigari, o na poloka garigari, ni dangea kete vukazia na buk kua ni hadavia poloka.

4 Kubarae ka tangi marata na vuna ta hadavia habuka beta ni parua kaka katiu kua e dangea kete vukazia na buk kua ni hadavia poloka.

5 Palaka na paraha katiu ni dia na 24 parararaha kua, ia tani barae ni niau, "Taua nu tangi. Hada nu hadavia, na Laion kua e bele na zukani Iuda, e pizuzu ki zahe na laen ke habu tubuni King Devit. Ia ti vin na varihubia kini ditaduria hana vagi kamahi. Ia e nap kete pele kakava na goloa kua e pere porota na buk kua vona, ni vukazia na buk."

5.6-10 A Jon ti hadavia na Tuna Sipsip

6 Pale, hau ta hadavia na Tuna Sipsip katiu, e mamadi. E hada balika muga e hubu matoa, palaka kua ti mamadi na pidaka sia king kamana goloa garamo kua dia ta mahuri. Ia ki madi pida na sia king kana parararaha kua e 24. Na Tuna Sipsip kua, kana kom e 7, matana e 7. Na 7 matana kamahi kua, ia na vule 7 ke Vuvu, kua a Vuvu ti geridia, dia kene ziho kara malala laveve na garigari.

5:1 Ese 2.9-10; Ais 29.11. **5:5** Stt 49.9; Ais 11.1, 10. **5:6** Ais 53.7; Sek 4.10.

7 Pale, na Tuna Sipsip ia
vano pelea na buk kua na
marorona limana Kaka kua
e mimia na sia king.
8 Tania ki pelea na buk
kua, na goloa garamo kua
dia ta mahuri, ia mai na 24
pararaha kamahi kua, dia ta
dua kara kabena Tuna Sipsip
kua. Katiukatiu ni dia e
pahoria musik kua e hada
balika gita, dia ka pahoria ve
na dis gol kamahi, e vonu
na insens kua e hubi papa
matoto. Na hazuka insens
kua, ia na lotua kana manu-
manu ke Vuvu kua e zazahe
ni Vuvu.
9 Dia ka habia na linge
vahoru katiu. Na polealeana
linge kua e pebarae,

"Ia Ho za kua ti dangea
koto pelea na buk
nu pele kakava na
honana kandel kena
e pere porota na buk
vona. Na vuna dia
ta hubi mateho. Na
vuna na topo za, ia
kua tu pele mulehia
manumanu laveve
vona, kunu valadia,
dia kene vano ke
Vuvu. E limoha, ho tu
kadea ku pele mulehia
manumanu laveve
bukuna zukazuka
laveve, bukuna pole
matotoa laveve, kua
livuhadia e hada
paramotu paramotu,
bukuna kantri laveve.

10 Ia Ho za tu katia dia
kene kara pris na
kabu kana king, dia
kene kodonia kahita
Vuvu. Da dia ta hada
na manumanu laveve
bukuna garigari."

5.11-14 Dia te vazahenia hizana Tuna Sipsip

11 Pale, hau ta hada mule
ve, hau ta longoria na engel
kamahi kua e luba matoto. E
100 milion luba, 1,000 taems
1,000 luba matoto. Dia ta
madi lobia na sia king ka-
mana goloa garamo kua dia
ta mahuri, kamana pararaha
kua e 24.
12 Dia ka goe varitihi ma-
toto dia ka tani barae,

"Na Tuna Sipsip kua
muga dia ta hubi
matehia, ia za e
dangea matoto kaka
kete vavazahenia
hizana kete pelea
goloa mata mulimuli
laveve, kamana lo-
hoihoia pa, kamana
matuhanga kapou
matoto. Ia za e nap
matoto, manumanu
dia kata vavazahenia
hizana dia na hilohilo
vona dia na hahate
motunia."

13 Pale, hau ta longoria na
goloa laveve kua na lagato,
ia mai kua na huduna gari-
gari, ia mai kua na taura
garigari, ia mai kua na
huduna dazi kamana goloa
laveve kua na poloka, dia ta
habihabi dia ka tatani barae,

"Na Kaka kua e lala
kete mimia na kana
sia king, ia mai na
Tuna Sipsip ve, paleka
manumanu laveve dia
na vazahenia hizahiro
dia na vala hiza kapou

5:8 Sng 141.2. **5:9** Sng 33.3; 98.1; Ais 42.10. **5:10** Kis 19.6; KnP 1.6. **5:11** Dan 7.10.

kamana glori kapou matoto ni hiro, hiro na kara king na garigari kua na dama laveve, beta hozohozoana!"

14 Na goloa garamo kua dia ta mahuri dia ta tani barae, "E limoha." Pale, na pararaha kua e 24, dia ta padonia tuturudia dia ta lotu ni hiro.

6

6.1-17 Na Tuna Sipsip ti pele kakava na honana kandel kua e pere porotia na buk

1 Hau ta hadavia na Tuna Sipsip e pelea na buk kua, e pere porota na honana kandel e 7, ia pele kakava na honana kandel katiu. Pale, hau ta longoria katiu ni dia na goloa garamo kua e mahuri e pole, ka longoria balungana e pole balika mariaba kua e vulukururu. E tani barae, "Mai!"

2 Pale, hau ta tunga hau ta hadavia na hos kavukavua katiu, na kaka kua e rorovo na huduna hos kua, e pahoria na banara katiu, dia ka vala na hate kana king vona. Na kaka kua ki rovo vano balika kaka kua e vin na varihubia, kini vivin na varihubia laveve.

3 Tania na Tuna Sipsip ki pele kakava na ruana honana kandel kua e pere porotia na buk, hau ta longoria na ruana goloa kua e mahuri e tani barae, "Mai!"

4 Pale, na hos katiu ve ia mai gotala, e hada baritunutunua matoto. Dia ka vala matuhanga na kaka kua e rorovongania na hos kua, kete pele kakava magali malugu kamana mia kemikemia na manumanu laveve na garigari, kete katia manumanu dia na vavaihubi mate manumanu. E valanga na bainat kapou matoto vona kete katia galanga kua vona.

5 Pale, na Tuna Sipsip ia pele kakava na toluna honana kandel kua e pere porotia na buk, hau ta longoria na toluna goloa kua e mahuri e tani barae, "Mai!" Hau ka tunga, hau ta hadavia na hos halohaloa katiu. Na kaka kua na huduna hos kua, e papahoria na sikel katiu na limana.

6 Pale, hau ta longoria na halinga katiu e balika balungana kaka e pole ki pe na pidaka goloa garamo mahuri kua, ki tani barae, "Vano nu katia manumanu dia kata sot na haninga. Kadoadia kua dia ta pepelea kua kara dama katiu, ia da e nap za dia kata kadea na sospen kote katiu na vit o sospen kote tolu na bali*. Palaka tabarae nu vairohia na hadia haina oliv kamana haina vaen, kete hadia oil na oliv vona kamana hadia vaen."

7 Tania na Tuna Sipsip ki vukazia na garamona honana kandel kua e pere porotia na buk, hau ta longoria na garamona goloa mahuri kamahi kua e tani barae, "Mai!"

8 Pale, hau ta tunga hau

6:2 Sek 1.8; 6.3, 6. **6:4** Sek 1.8; 6.2. **6:5** Sek 6.2, 6. * **6:6** *bali* = ia na vit motu. **6:8** Ese 14.21.

ta hadavia na hos katiu e hada havuhavua! Na kaka kua na huduna e kohanga na Matea. A Hades, na malala kana nuhu kua dia te varimateai kava, ia e mumuri pamuhi na lamana Matea kua. Ki valanga na matuhanga ni hiro, hiro kata vaihubi mate na kabuna manumanu katiu na kabuna manumanu garamo na garigari, na bainat, kamana vitolo kapou, kamana mazahi kapou, hiro ka geria ve na enimel havurengo kamahi bukuna garigari dia ka vaihani mate ve kamadia.

9 Tania na Tuna Sipsip ki pele kakava na limata honana kandel kua e pere porotia na buk, hau ta hadavia na taura altar, na vulena nuhu kua e hubu matoa dia taraka kua dia ta poto bada na polea ke Vuvu, dia ka tatani kakava kana polea.

10 Na vulena manumanu kamahi kua, dia ka goe kapopou matoto dia ka tani barae, "Paraha King kana goloaloa laveve, Ho ku Tumonga, ka moge ki matoto za. Da ngiza kunu koto kara manumanu na garigari kunu kolia kua dia ta hubi matehihita?"

11 Pale, ia valanga na kolos malakulaku kua e kavukavua na katiukatiu ni dia. Pale, ia tanga ni dia habuka, dia kata guru ki havarau pitu, ki vano ki nap ki hubi matehi hozova habu tazidia kua dia ta lupu dia ka gagala ke Kristus.

12 Pale, hau ta hadavia, na Tuna Sipsip ti pele kakava na naba 6, honana kandel kua e pere porotia na buk. Pale, na vuruhe kapou matoto e kulu. Na voro ia vano ia hada halohaloa balika lavalava halohaloa. Na lingabo ia hada baritunutunua matoto balika topo,

13 na vitovito kamahi dia ta huru kara garigari, balika palekana haina fik kua ma beta ni polu, na kavili kapou ki habi katia dia ka huhuru.

14 Na mariaba ve ki balavutuka, balika mat kua e didua. Na potuna kamana ailan laveve dia ta vahere kakavanga na mudidia.

15 Pale, na king kamahi bukuna garigari, kamana lidaman kamahi na gavman, kamana lidaman kamahi na armi kamahi, ia mai na risman kamahi, ia mai nuhu kua kadia naba vona, ia mai dia vora vetanga kamahi, kamana nuhu kua beta dia na vora vetanga, dia laveve dia ta vano paritigi na poloka babe ia mai na zelezeleka kedokedo kapopou kamahi kua na potupotuna kamahi.

16 Dia ka goe kara potupotuna kamana kedokedo kamahi, "Miu dua langalanga kirihita, miu na kari havutihita na matana kaka kua e mimia na sia king, kamana magali varitihia kana Tuna Sipsip.

17 Na vuna, na dama kua

6:12 KnP 11.13; 16.18; Ais 13.10; Jol 2.10, 31; 3.15; Mt 24.29; Mk 13.24-25; Lu 21.25. **6:13** Ais 34.4. **6:14** KnP 16.20. **6:15** Ais 2.19, 21. **6:16** Hos 10.8; Lu 23.30. **6:17** Jol 2.11; Mal 3.2.

kara kahiro magali varitihia ti bele, azei matoto da e mahuri na dama kua?"

7

7.1-8 A Vuvu e taruhia mak na 144,000 manumanu bukuni Israel

1 Ba muri vona, hau ta hadavia na engel garamo dia ta mamadi na kona garamo na garigari. Dia ka paho taduria na kavili garamo kua na garigari. Kete beta kavili kete habinia garigari o dazi o haihai kamahi.

2 Pale, hau ta hadavia na engel katiu e pe ni Ist. Ki pahoria na mak ke Vuvu, kua e mahuri roro. Na engel kua ki goe kapopou matoto kara engel garamo kua a Vuvu ti vala matuhanga ni dia, dia kata vairohia na garigari kamana dazi.

3 E tani barae, "Tabarae miu na vairohi tapunia na garigari o dazi o haihai kamahi. Miu guru hita ka taruhia na mak na damana voravora kamahi ke Vuvu."

4 Pale, hau ta longoria na naba na manumanu kua e taruha na mak ke Vuvu na damadia. Kadia naba e 144,000. Dia ta bukuna zukazuka laveve ni Israel.

5 Na laen ke Iuda, dia 12,000 manumanu kua e taruha mak ni dia, na laen ke Ruben dia 12,000, na laen ke Gat dia 12,000,

6 na laen ke Aser dia 12,000, na laen ke Naptali dia 12,000, na laen ke Manase dia 12,000,

7 na laen ke Simeon dia 12,000, na laen ke Livai dia 12,000, na laen ke Isakar dia 12,000,

8 na laen ke Sebulun dia 12,000, na laen ke Iosep dia 12,000, na laen ke Benjamin dia 12,000.

7.9-12 Kabuna manumanu kapou matoto dia ta lotu ni Vuvu

9 Pale, muri na kua, hau ta hadavia na kabuna manumanu kapou matoto, mara beta kaka ni haze hozovidia. Manumanu kamahi kua dia ta bukuna kantri laveve, bukuna zukazuka laveve, kua livuhadia e hada paramotu paramotu, bukuna pole matotoa laveve. Dia laveve dia ta lohu dia ka madi na mugana sia king na matana Tuna Sipsip. Dia ta loholoho na kolos kavukavua malakulaku dia ka pahopaho na dangadangana baibai na limadia.

10 Dia ka goe kapopou matoto dia ka tani barae,

"Kadolu Vuvu kua e lala kete mimia na kana sia king, ia mai na Tuna Sipsip, ia hiro za kua hiro ta lala hiro kata pele mulehidolu."

11 Pale, na engel laveve kua dia ta mamadi lobia na sia king kamana pararaha kamahi, ia mai na goloa mahuri garamo kua. Dia laveve dia ta padonia tuturudia na mugana sia king dia ka lotu ni Vuvu.

12 Dia ka tani barae,

7:1 Jer 49.36; Dan 7.2; Sek 6.5. **7:3** Ese 9.4, 6.

"Ia Limoha! Hizani Vuvu e kapou matoto, kamana glori, kamana lohoihoia kemi, tolu kata hate motunia, tolu na vazahenia hizana. Ia e matuha matoto. Matuhanga laveve ia vona. Dama laveve, goloaloa laveve kua ia ke Vuvu, ki beta hozohozoana. Ia Limoha!"

7.13-17 Ti vahozova na varitihia kana manumanu kua

13 Pale, katiu ni dia pararaha kua, e huleniau, "Manumanu kamahi kuari dia ta loholoho kolos kavukavua kuari, dia a vuni ve matoto? Dia ta bukuni ve?"
14 Hau ka tania vona, "Paraha, ho mule ia ho tu lala." Ia ki tani barae ni niau, "Manumanu kamahi kuari dia ta pelea bizea kapopou matoto kamana varitihia na limana hadia vagi kamahi. Dia kene vazuguvia kadia kolos kamahi na topona Tuna Sipsip, kadia kolos kini hada kavukavua.
15 Kubarae dia ka mamadi na mugana sia king ke Vuvu. Na dama marigo, ia dia ta ma mimia na ruma ke Vuvu dia ka kakatia kana galanga. A Vuvu kua e mimia na sia king, ia e ma ki mimia kamadia ki vavabatavidia.
16 Mara beta ve ni vitolonidia, mara beta ve ni marahotidia ve. Da mara beta voro ni tiba gatovidia, ki mara beta ve goloa katiu ni toba gatovia livuhadia.
17 Na vuna na Tuna Sipsip ia e mia pida matoto na sia king, ia e mia balika kadia kakanaka hada haroharoa ni dia. Ia da e peledia, dia ka vano kara palaka kua na naru e lala kete papado vona, na naru kara mahuria. A Vuvu da e bizi kakava liukudia laveve na matadia."

8

8.1-5 Tuna Sipsip e pele kakava na naba 7 honana kandel

1 Tania na Tuna Sipsip ki pele kakava na naba 7 honana kandel kua e pere porotia na buk, pale, na hap aua na lagato e malikubea.
2 Ba muri hau ta hadavia na engel kamahi e 7 kua dia ta mamadi na matani Vuvu. E valanga na biugel e 7 ni dia.
3 Na engel katiu ve, e mai ki madi kozoho na altar. Ia e pahoria na tabira e katua na gol kua kara insens. Pale, ia valanga na insens kapou matoto vona kete kamo pokizia kamana lotua kana manumanu laveve ke Vuvu, ni opa vona na altar gol kua e mamadi na mugana sia king ke Vuvu.
4 Na hazuka insens kua, kamana lotua kana manumanu laveve ke Vuvu, ia pe na tabira kua na engel e papahoria kini papane zahe ni Vuvu.

7:14 Dan 12.1; Mt 24.21; Mk 13.19. **7:16** Ais 49.10. **7:17** Sng 23.1; Ese 34.23; Sng 23.2; Ais 49.10; Ais 25.8. **8:3** Amo 9.1; Kis 30.1, 3. **8:5** Wkp 16.12; Ese 10.2; Kis 19.16; KnP 11.19; 16.18.

5 Ba muri na engel kua,
ia pelea na haroho kua na altar,
ia tabira na tabira gol kua,
ia vigirania kara garigari,
pale, na mariaba ia vulukuru kamana hanimata,
na vuruhe ki kulunia garigari.

8.6-13 Na engel garamo dia ta vilinia na biugel

6 Pale, na engel 7 kamahi kua dia ta papahoria na biugel e 7 kua,
dia ta tare dia kata vilinia.
7 Na engel katiu e muga ki vilinia kana biugel pale,
na huza ais, haroho, kamana topo dia ta mai lupu laveve,
pale ia vigiranga dia laveve kara garigari.
E habuka dia ta halaria garigari ki dihu tolu,
na haroho ki tunia dihura garigari katiu.
Na haihai kamahi ve dia ta halaradia ka dihu tolu,
ia na haroho e zuluria dihu katiu ni dia.
Na raburabu kamahi ve ia e halaradia ki dihu tolu ve,
ia dihu katiu ni dia,
ia na haroho e zuluria laveve.
8 Na ruana engel e vilinia kana biugel,
pale, na goloa katiu balika na potuna kapou matoto,
e dudulu, ki mai kena,
ia vigiranga kara huduna dazi.
E habuka dia ta halaria na dazi ki dihu tolu,
na dihura dazi katiu kini pokizia kini kara topo.
9 Na kabuna enimel laveve na poloka dazi ve dia ta halaridia ki kabu tolu ve,
kabu katiu na kabuna enimel laveve kua na poloka dazi,
dia ta varimateai,
kamana kabuna vagavaga laveve ve dia ta halaridia dia ka kabu tolu ve,
kabu katiu na vagavaga kamahi kua,
dia ta vairoha laveve.
10 Pale, na toluna engel ia vilinia kana biugel,
na vitovito kapou ki dudulu balika zulu kapou matoto ki dua ki pe na lagato ki ziho.
Dia ta halaria na naru laveve kua e papado kamana naru kotekote kua e gotala na garigari na dihu tolu ve.
Na vitovito kua ki dua langalanga kara dihu katiu ni dia.
11 Hizana vitovito kua na,
Marasin Magolegolea Zahazaha Matoto.
Naru laveve kua na vitovito kua e dua kirina,
dia ta magolegolea laveve.
Manumanu luba dia ta hinumia na naru kamahi kua,
dia ta magole dia ka varimateai.
12 Pale, na garamona engel ia vilinia kana biugel ve,
na voro e halara ki bage tolu,
bage katiu ia vairoha kini rodorodoa,
na lingabo ve ia e halara ki bage tolu,
bage katiu ki vairoha kini rodorodoa,
ia mai na vitovito laveve e halaradia ve dia ka kabu tolu,
kabu katiu ni dia ki vairohadia,
dia ka varimateai.
E halara ve dama kamana marigo hiro ka dihu tolu,
dihu tolu.
Dihu katiu na dama ia mai dihu katiu na marigo e beta laet.
13 Pale, hau ta tunga zahe,
hau ta longoria na kabakovu kapou katiu,
e bebe na mariaba.
Ki goe kapopou ki tani

8:7 Kis 9.23-25; Ese 38.22. **8:10** Ais 14.12. **8:11** Jer 9.15. **8:12** Ais 13.10; Ese 32.7; Jol 2.10, 31; 3.15.

barae, “Kaba loho zahanga, kaba loho zahanga, kaba loho zahanga matoto, matoto na manumanu laveve kua dia ta mimia na garigari. Na vuna na bizea kapou matoto kua keteni bele kua ta na engel tolu, kua dia ta ba vovona, kua ta dia na vilinia kadia biugel kamahi!”

9

9.1-12 Na limata engel ti vilinia kana biugel

1 Pale, na limata engel ia vilinia kana biugel, hau ta hadavia na vitovito katiu, e dua ki pe na lagato ki ziho kara garigari. Ki valanga na ki vona kara lovo kiri loloni habuna.
2 Tania na vitovito kua ki vukazia na lovo kua, na hazu kapou matoto ki gotala vona, balika hazuka haroho kapou matoto. Na hazu kua ki kari havutia voro kamana mariaba, palaka ki rodorodoa matoto.
3 Na pidogo kamahi dia ka gotalatala dia ka pe na hazu kapou kua, e valanga matuhanga kana skopion bukuna garigari kua e lala kete vividihi matehia manumanu vona, ni dia.
4 Ki tanga ni dia habuka, beta dia kata vairohia na raburabu o na haihai kotekote o na haihai kapopou kamahi. Palaka, dia kata vala varitihia na manumanu kua e beta na mak ke Vuvu na damadia.
5 Beta ni valanga matuhanga ni dia, dia kata vidihi matehia manumanu kamahi kua, palaka dia kata vala varitihia kapou matoto za ni dia na lingabo e lima. Varitihia kua na manumanu kua dia ta hatunia, ia e balika na varitihiana hazena skopion kua e vidihia kaka.
6 Na taem kua, da na manumanu dia te kakaze dala kua dia kata varimateai vona, dia na hatu kavu kara varitihia kua, palaka da ti mara beta dia ne mamate, na vuna matea ti hava tapunidia.

7 Na pidogo kamahi kua dia ta hada balika hos kamahi kua dia ta tatare kara varihubia. Na bakadia, ia dia ta kudukudu goloaloa kua e hada balika hate gol kana king, dia ka hada balika tinoni.
8 Na vulukudia ki malakulaku balika vuluka tavine. Hazedia e balika hazena laion.
9 Dia ka lohoria na goloa katiu balika siot kapa ki karia kadia kuku, na banitidia ki vavalipupu balika halingana karis kua e luba matoto, kua na hos kamahi dia ta haharehia ki vavano kara varihubia.
10 Na likodia e balika likona skopion kamahi kua dia ta lala dia kata vividihia goloa vona. Ki valanga na matuhanga ni dia, dia kata vala varitihia na manumanu na lingabo e lima.
11 Na king kana goloaloa kamahi kua, ia na engel katiu bukuni loloni habuna. Na hizana na polea Hibru,

9:2 Stt 19.28. **9:3** Kis 10.12-15. **9:4** Ese 9.4. **9:6** Jop 3.21; Jer 8.3. **9:7** Jol 2.4. **9:8** Jol 1.6. **9:9** Jol 2.5.

ia a Abadon. Na polea Grik, ia a Apolion. Mining na hizana ia "Na Kaka kua kete vairohia goloaloa Laveve."

12 Na mugamugapa bizea kapou kua ti mai kini vano. Palaka hadavia, na bizea kapou matoto e rua kua e ba mumuri na kua.

9.13-21 Na naba 6 engel e vilinia kana biugel

13 Na naba 6 engel e vilinia kana biugel, pale, hau ta longoria na kaka katiu, e popole na pidaka kom garamo kua na kona garamo na altar gol kua e mamadi na matani Vuvu.
14 Ki tani barae na naba 6 engel kua e papahoria kana biugel, "Hulia na engel garamo kua dia ta karabusianga na naru kapou a Yufretis, vatidia dia na vano."
15 Na engel garamo kua, ia muga za ti taruhadia dia kene tatare za kara aua kua, kara dama kua matoto, kara lingabo kua matoto, kara krismas kua nina matoto, kete huluadia dia kata hubi matehia kabu katiu, na kabu tolu kua na manumanu laveve na garigari.
16 Ta longoria dia ta kohania kadia naba na soldia kamahi kua dia ta mimia na huduna hos e 200 milion.
17 Na goloa kua ta hada na visen ia e hada barae: Ta hadavia na hos kamahi na manumanu dia ta mimia na huduna hos kamahi kua. Dia ka loholoho na siot kapa, kua e hada baritunutunua, ki vilivilia, ki hangohangoa balika salfa*. Na bakana hos kamahi kua dia ta hada balika bakana laion. Na haroho kamana hazu, ia mai salfa ki gotala ki pe na havadia.
18 Ia na goloa zahazaha tolu kua, na haroho, kamana hazu, ia mai na salfa, ti vaihani mate na kabuna manumanu katiu na manumanu kua e nihabuanga dia na kabu tolu.
19 Na matuhanga kana hos kamahi kua, ia na poloki havadia kamana likodia. Na likodia ia e balika matabunu, ki bakana vona, dia ka vavaihani ve manumanu na likodia kamahi.
20 Manumanu kua beta na goloa zahazaha kua ni vaihani mate kamadia, ia beta za dia na pokizia magalidia dia na vala lamadia kara kadia vuvu vairukuruku kamahi kua dia ta lala dia kata dovadova, dia ka lolotu ni dia. Ki beta ve dia na zuka tapunia kadia mogepa lotua na hanitunitu kamana hanunuka vuvu vairukuruku, kua dia ta dovadova na gol, silva, bras, o kua dia ta kadivia na kedo, kamana dangahai. Na vuvu vairukuruku kamahi kua, beta dia na lala dia kata hahada o beta dia na lolongo ki beta dia na lala dia kata vavana.
21 Ki beta ve dia na zuka tapunia kadia mogepa hubi matematea na kaka, kamana mogepa taetaea ka-

9:13 Kis 30.1-3. * **9:17** *salfa* = ia na tahena navu, kana kala e hangohangoa, salfa ia mule nap kete dudulu. **9:20** Sng 115.4-7; 135.15-17; Dan 5.23.

mana muli. Beta ve dia na zuka tapunia kadia mogepa magali buhua kamana mogepa mata vanahoa.

10

10.1-11 Na engel e vala buk ni Jon kete hania

1 Pale, hau ta hadavia na engel matuha matoto katiu ve e pe na lagato ki ziho. E kukulia livuhana na mariaba, na kulumaguri katiu ki lobia bakana. Damana e kalageru balika voro, kabena karua ki dudulu balika haroho.

2 Na engel kua e pahoria na buk kote katiu e vukazia ki papahoria na limana. Na engel kua ki vamadiria na kabena kiri maroro na poloka dazi, kabena kiri mauri na huduna garigari,

3 ki goe kapopou matoto balika halingana laion. Tania ki goe barae, pale, na mariaba vulukururu 7 kua, dia ta pole.

4 Tania na mariaba vulukururu 7 kua dia ka pole, hau ta tania keteni vapolu taduria nazia kua dia ta tatania. Palaka ka longoria na kaka katiu e goe ki pe na lagato ki tani barae ni niau, "Longoria za polea kua na mariaba vulukururu 7 kua dia ta tatania, ho tu ma lohoi taduria na poloko za ki ngoro. Tabarae nu vapolu taduria."

5 Pale, na engel kua ta hadavia kua e padonia kabena katiu na poloka dazi, katiu na huduna garigari, ia valangatia limana kiri maroro zahe kara lagato.

6 Ia mapamapa na hizani Vuvu kua e mahuri roro, ki beta hozohozoana. Ni Vuvu kua e katia goloaloa laveve kua na mariaba kamana goloaloa laveve na poloka, kamana garigari, kamana goloaloa laveve na garigari kamana dazi kamana goloaloa laveve na poloka dazi, ki tani barae, "Ti mara beta a Vuvu ni guru ve!"

7 Tania na naba 7 engel ki vilinia kana biugel, pale, nazia kua a Vuvu e lohoia kete katia ki litiginia ki ngongoro paritigi na poloka za, ia kua keteni kati matotonia. Habuka kua varira e tania na kana profet kamahi kua dia ta vovora kana.

8 Pale, na kaka kua muga ta longoria e pole ki pe na lagato, ia pole mule ve ki tani barae, "Vano nu pelea na buk kena e vukaza ki ngongoro na limana engel kena e padonia kabena katiu na huduna dazi, katiu na huduna garigari."

9 Pale, hau ta vano na engel kua hau ta hulenia kete vala na buk kote kua ni niau. Na engel kua ia tani barae ni niau, "Pelea ho tu hania. Da tu hatunia e magolegolea na poloki magali, palaka na hava ia da tu hatunia e miloloha matoto, balika milolokana hani."

10 Pale, hau ta pelea na buk kua na limana, hau ta hania. Hau ka hatunia e

10:5 Kis 20.11; Lo 32.40; Dan 12.7; Amo 3.7. **10:8** Ese 2.8—3.3.

miloloha matoto na havagu, balika hani. Te todomia kini ziho ia ti magolegolea na poloki magaligu.

11 Pale, ia tani barae voa ni niau, "Koto tani kavakava mulehia boto katiu ve na polealea kamahi kua na goloaloa kua kete bele kara manumanu luba na kantri luba, ia mai na pole matotoa luba kamana king luba."

11

11.1-14 Kaka rua hiro te tani kavakava polea na goloa kua hiro ta hadavia

1 Pale, e valanga na dangahai katiu ni niau, kata tovonia goloa vona, ki tani barae voa ni niau, "Madi nu tovonia na ruma ke Vuvu kamana altar, ho tu havenia manumanu kua dia ta lala dia kata lolotu na poloka ruma kena.

2 Palaka tabarae nu tovonia na palakana lupua kua na hatamara banis kua e lobia na ruma ke Vuvu. Kena ia da tu vatia, na vuna ia na palakana lupua kana manumanu kua beta dia na lala a Vuvu. Da dia ta vaka taduria na taon tumonga ke Vuvu na lingabo e 42.

3 Da ta geria kaka rua kua hiro kata tani kavakava na goloa kua hiro ta hadavia kua ba muri kete bele. Da hiro ta lohoria na loholohoa kara sore, hiro ka vala kagu polea na manumanu na dama e 1,260 balavu."

4 Na kaka rua kua, ia hiro na haina oliv rua kamana palakana lam karua kua hiro ta mamadi na matana Paraha kara garigari.

5 Kua manumanu dia na parakilania dia kata vairohihiro, da na haroho e dudulu ki pe na havahiro ki hani matehia hahiro vagi kamahi. Kaka kua kini parakilania kete vairohihiro, ia da e mate na dala kua.

6 Kahiro matuhanga vona kua hiro kata katia ni beta kete huza na dama ziva kua hiro ta pole habuka profet hiro ka tania. Kahiro matuhanga vona hiro kata katia na naru laveve kamana dazi ni pokizia ni kara topo. Kahiro matuhanga vona hiro kata katia goloa zahazaha ni dua taduria manumanu ni vairohia manumanu laveve bukuna garigari. Da hiro ta kakatia goloa na kahiro lohoihoia za.

7 Pale, taem hiro te vala hozovia na polea ke Vuvu, na enimel havurengo kua da ti pe ni loloni habuna kini varihubi kamahiro. Da e dibala hiro ki hubi matehihiro.

8 Pale, da e vatua podahiro ki ma ngoro na porota dala kapou na taon kapou kua dia ta barikikinia hizana, dia ka kokohania ni Sodom kamani Isip. Na taon kua za, ia kua varira dia ta nilinia na Paraha kana profet karua kua vona na kruse.

9 Manumanu laveve bukuna kantri laveve, bukuna zukazuka laveve, bukuna pole matotoa laveve,

11:1 Ese 40.3; Sek 2.1-2. **11:2** Lu 21.24. **11:4** Sek 4.3, 11-14. **11:6** 1 Kin 17.1; Kis 7.17-19; 1 Sml 4.8. **11:7** Dan 7.7; KnP 13.5-7; 17.8; Dan 7.21. **11:8** Ais 1.9-10.

kua livuhadia e hada paramotu paramotu da dia ta lohu dia ka vaitutu na podahiro na dama tolu, hap. Da beta dia kata vatia kaka katiu ni tavunihiro.
10 Manumanu laveve na garigari da dia ta hilohilo matoto na matea kana profet karua kua, na vuna kua hiro ta gala hiro ka vavairohidia. Da dia ta katia paraua kamana hanihania kapou, dia ka vala presen ki mai vano na pidaka dia mule.
11 Palaka muri na dama tolu, hap kua, a Vuvu ia vilinia kavili kara mahuria ia hohorihiro, hiro ta divurutihiro, hiro ta madi! Pale, manumanu laveve kua dia ta mai dia ka vavaitutu na podahiro, tania dia ka hada baraenia, dia ka kuahi zahazaha matoto.
12 Pale, dia ta longoria na kaka katiu na lagato e goe kapopou matoto ki tani barae ni hiro, "Mo mai zahe." Pale, hahiro vagi kamahi dia ta madi dia ka hahada barae, hiro ta matulanga, hiro to hoho na mariaba hiro kene zahe kara lagato.
13 Na taem kena matoto, na vuruhe kapou matoto e kulu ki vairohia na palaka katiu na taon, paligena taon e 9 beta ni vairo. Manumanu e 7,000 dia ta varimateai na vuruhe kua. Manumanu kua dia ta ba vovona, dia ta kuahi matoto dia kene vavazahenia hizani Vuvu kua bukuna lagato.
14 Pale, na ruana bizea kapou kua ia ti hozo. Palaka longoria, da beta kete havarau na toluna bizea kapou ki bele.

11.15-19 Naba 7 engel ti vilinia kana biugel

15 Pale, na naba 7 engel ti vilinia kana biugel, pale, hau ta longoria na manumanu na lagato dia te goe kapopou matoto dia ka tani barae, "Na kingdom bukuna vulovulo ti kara kingdom kana kadolu Paraha a Vuvu, kamana kana Kaka kua e makia kete pele mulehia kana manumanu. Ia a Kristus, kua da e kara king kiri boto laveve, beta hozohozoana."
16 Pale, na pararaha 24 kamahi kua, dia ta lala dia kata mimia na kadia sia king kamahi na matani Vuvu, dia ta padonia tuturudia dia ka vazihonia bakadia ki ziho kara garigari, dia ka lotu ni Vuvu.
17 Dia ta tani barae,
"Paraha, ho a Vuvu na ka matuhanga e dopa ki kapou matoto na goloaloa laveve. Kua ho tu mimia kua, varira ve ia ho tu mimia. Kavanga tu pelea na ka matuhanga kapou, kua kunu kara king matoto. Kubarae hita ka hate motuniho matoto.
18 Manumanu kua beta dia na lala a Vuvu, magalidia e halavidi matoto, palaka ho

11:11 Ese 37.10. **11:12** 2 Kin 2.11. **11:13** KnP 6.12; 16.18. **11:15** Kis 15.18; Dan 2.44; 7.14, 27. **11:18** Sng 2.5; 110.5; Sng 115.13.

ve ka taem kara ka magali varitihia ti bele kava. Ti taem kua koto nu koto kara nuhu kua dia te varimateai kava. Kua ti taem koto nu kado kemihia matoto ka voravora kamahi, na profet kamahi, ia mai ka manumanu ve, ia mai manumanu laveve kua, dia ta lala dia kata kuahiniho, dia ka bubunganiho, nuhu kua dia ta hizanga, ia mai nuhu kua beta dia na hizanga. Kua ia ti taem kua keteni vairoha manumanu laveve kua dia ta gala dia ka vavairohia na garigari."

19 Pale, na ruma ke Vuvu kua e heta na lagato ia vukaza, ia hadava na Bokis Kontrak ke Vuvu kua ti ngoro kavakava. Pale, kini hahanimata kini mai vano, mariaba ki vuvulukururu, vuruhe ki kukulu, huza ais kapou matoto ki ziziho.

12

12.1-18 A Jon e hadavia tavine kamana matabunu kapou

1 Pale, na mak katiu e hada motumotu matoto e bele na mariaba. Ta hadavia na tavine katiu kua e lohoria voro balika kana kolos. Na lingabo e ngoro na tauri kabena, na vitovito e 12 lobia bakana balika hate kana king.

2 Na tavine kua e kove, ki kakapupu kete zuru. Lamana ki vavaritihi ki gigi kapopou matoto.

3 Pale, na mak katiu ve ia bele ve na lagato. Na matabunu kapou matoto katiu, e baritunutunua. Bakana e 7, kana kom e 10 na bakana, ki kukudia na hate kana king, e 7 ve kua na bakana laveve.

4 Na matabunu kua ki virania likona ki kuvia na kabuna vitovito katiu na kabuna vitovito tolu bukuna mariaba ki vigiranidia ziho kara garigari.

Na matabunu kua ti mamadi taduria na tavine kua e kakapupu, ki guguria kete zuru, ia kete hania tuna.

5 Pale, na tavine kua ia zuru, tuna ki tamohane. Na kapiru kua, a Vuvu ti makia kete pahoria kana toho aine kua kete bosim kantri laveve vona. Na kapiru kua ia radi kakavanga, kini peola kini zahe, heta ni Vuvu na kana sia king.

6 Na tavine kua ia hava vano kara deset. Na palaka kua, ia a Vuvu ti vaida palaka vona, kua kete hada poto vona ni vangania, ki vano ki mule na dama e 1,260.

7 Pale, na varihubia kapou matoto ia bele na lagato. A Maikel kamana kana engel kamahi dia te varihubi kamana matabunu kapou kua. Na matabunu kua kamana kana engel kamahi ve, dia ta

11:19 KnP 8.5; 16.18; KnP 16.21. **12:3** Dan 7.7. **12:4** Dan 8.10. **12:5** Ais 66.7; Sng 2.9. **12:7** Dan 10.13, 21; 12.1; Ju 1.9.

kolukolu dia ka varihubi ve kamadia.
8 Palaka ki mara beta ni nap dia kata vinim varihubia. Kubarae kini beta ni nap dia katane ma mimia na lagato.
9 Pale, na matabunu kapou kua ia vigiranga ziho. Na matabunu kua, ia bukuni varira za, ki kohanga ia ni Devil o Satan, na kakanaka pado rukurukua na manumanu laveve na vulovulo. Ia, ia kua ti varaganga kini ziho kara garigari kamana kana engel kamahi.
10 Pale, hau ta longoria na kaka katiu e goe kapopou matoto na lagato ki tani barae, "Kua ti taem a Vuvu keteni pele mulehidolu kava. Kana matuhanga ti bele kavakava, a Vuvu za ia na king. A Kristus, ia ti pelea naba kapou matoto kava. Na vuna na kaka kua e lala kete papadea polea kiri habu tazidolu, kua dia ta bilip, na dama na marigo na matani Vuvu, ia ti vigiranga kini dua ziho.
11 Habu tazidolu kua beta dia na lala dia kata lolohoi na kadia mianga pa kua bukuna garigari, ki beta ve dia na kuahi kua dia kata mate. Dia ta vinim na kaka kua, na topona Tuna Sipsip kamana kana polea kua dia ta vavala na manumanu.
12 Kubarae, miu laveve heta na lagato, miu hilohilo! Palaka miu garigari kamana dazi kamahi, miu lohoia. Na vuna bizea kapou matoto keteni dua tadurimiu. A Satan ia kava ti ziho kara garigari, magalina e halavidi matoto kena ki ziho. E lala habuka kana taem ti beta ni malaku."
13 Tania na matabunu kapou kua ti hadavia habuka ti varaganga ia kava kini ziho kara garigari, pale, ia vano kalingania tavine kua e valohia na kapiru tamohane kua.
14 Palaka na tavine kua, ia ti valanga na banita kabakovu kapou rua vona. Kete nap kete bebe ni vano kara palaka kua ti vaidanga kana kete paritigi vona na deset. Na palaka kua, ia dia te hada poto papa vona dia ka vala haninga vona na krismas e tolu, mai hap.
15 Pale, na matabunu ia parakilania kete vamahituvia na tavine kua, ia luahania naru kapou matoto na havana. Na naru kua ki pado ki muri na tavine kua.
16 Palaka na garigari ti kodonia na tavine kua. Na garigari ia ngapa, na naru kua e gotala na havana matabunu kua, ia galolo hoho kara havana garigari kua.
17 Kubarae ki katia na matabunu na magalina kini halavidi zahazaha matoto kara tavine kua, pale, ia vano kaze kara habu tutuna tavine kua kete varihubi kamadia. Dia na nuhu kua dia ta lala dia kata mumuri na lo ke Vuvu, dia ka lala dia kata tatani kakava na polea ke Vuvu, dia ka lala dia kata mumuri ni Iesus.

12:9 Stt 3.1; Lu 10.18. **12:10** Jop 1.9-11; Sek 3.1. **12:14** Dan 7.25; 12.7.

18 Pale, na matabunu kua, ia ti ma kini mamadi tare na vazalea.

13

13.1-18 Na enimel havurengo rua e bele

1 Ka hadavia na enimel havurengo katiu e pe na poloka dazi ki zahe paka. Bakana e 7, kana kom e 10, ki kukudia na hate kamahi kana king na 10 kom kamahi kua. Na bakana laveve e vapolunganga, hiza kamahi kua e dedelahania ki popole zahatia matoto a Vuvu.

2 Na enimel havurengo kua ta hadavia, ia hada vinaka pusi kapou kua e kohanga na leopat, na kabena ki vinaka bea, na havana ki vinaka havana laion katiu. Na matabunu kapou kua ki, vala kana matuhanga mule na enimel havurengo kua, kini katia kini kara king balika ia, ki vala naba kapou matoto ve vona.

3 Na bakana enimel havurengo kua katiu, e hada balika muga ti hubu matoa, palaka kua na muku na bakana ti mavo, kini mahuri mule. Pale, tania na manumanu dia ka hada baraenia, dia ta zipa zahe matoto, pale, dia kene mumuri na enimel havurengo kua.

4 Pale, na manumanu dia te lala kubarae na matabunu kua ti vala kana naba mule na enimel havurengo kua, kubarae dia kene lolotu na matabunu kua. Dia ka lotu ve na enimel havurengo kua, dia ka tani barae, "Azei e balika enimel havurengo kua? Azei e dangea kete varihubi kamana?"

5 A Vuvu kini vatia za na enimel havurengo kua kini ma vavazahezaheni mulehia, kini ma dedelahania a Vuvu. Kana matuhanga vona kete ma kakatia kana galanga kua ki vano ki mule na lingabo e 42.

6 Ki gala kini dedela zahazahatia matoto a Vuvu, kini popole zahatia hizani Vuvu. Ki pole valabilabi ve kiri Vuvu, kamana malala ke Vuvu. Ki delahania ve nuhu kua heta na lagato ve.

7 A Vuvu ki vala ve tok orait ve vona kete varihubi kamana manumanu ke Vuvu, ni vinim dia ni ditaduridia. Ki valanga ve naba voa vona kete bosim na zukazuka laveve, kamana kantri laveve, kamana pole matotoa laveve, kamana nuhu kua livuhadia e paramotumotu.

8 Na manumanu laveve bukuna garigari, ia da dia ta lotu na enimel havurengo kua. Manumanu kamahi kua, ia nuhu kua beta ni vapolunganga hizadia na buk kara mahuria. A Vuvu e vapolungania buk kua kilaka kua ma beta a Vuvu ni katia na vulovulo. Na buk kua ia kana Tuna Sipsip kua e hubu matoa.

9 Azei kua kini talingana vona, pele, ia tabu longo papa kara polea kua.

10 Azei kua ti tanga kete karabusianga, ia da e vano

13:1 Dan 7.3; KnP 17.3, 7-12. **13:2** Dan 7.4-6. **13:5** Dan 7.8, 25; 11.36. **13:7** Dan 7.21. **13:8** Sng 69.28. **13:10** Jer 15.2; 43.11.

kara karabus. Azei kua ti tanga kete hubu matoa na bainat, ia da e hubu matoa na bainat. Palaka kua taem moge kamahi kua ti bebele, pele na manumanu ke Vuvu, ia miu kata madi ni bada miu na paho poto na kamiu bilip.

11 Hau ta hadavia na enimel havurengo katiu ve e gotala ki pe na poloka garigari ki zahe. Kana kom rua na bakana balika kom kana tuna sipsip kamahi. Ki pole balungana ki balika balungana matabunu kapou katiu.

12 Ki kakamana na nabawan enimel havurengo kini pelea laveve na naba laveve kana nabawan enimel havurengo kua. Kini katia manumanu laveve na garigari dia kene lolotu na nabawan enimel havurengo, kua muga e zeleha ki mate, palaka kua ti mahuri mule.

13 Na naba 2 enimel kua, e katia mirakel kapopou luba, manumanu dia ka zipa zahe matoto vona. Na mirakel katiu kua e katia, ia e pebarae. E katia na haroho ki dua ki pe na lagato ki ziho kara garigari, manumanu laveve ki hadavia.

14 A Vuvu e vatia ki katia mirakel kapopou luba na matana nabawan enimel havurengo kua. Ki rukia manumanu laveve na garigari. Ki geridia dia ka katia na hanununka nabawan enimel havurengo kua, dia kata vavazahenia hizana nabawan enimel havurengo, kua muga e zeleha na bainat ki mate, palaka kua ti mahuri mule.

15 A Vuvu ki vatia na naba 2 enimel kua, ki vala na kavili kara mahuria na hanununka nabawan enimel havurengo kua, na hanununka enimel havurengo kua kini popole. Manumanu laveve kua beta ni kulidia dia kata lotu na hanununka nabawan enimel kua, ia da na hanununka enimel kua e geu dia ta hubi matehidia.

16 Na naba 2 enimel havurengo kua, ki geu dia ka taruhia na mak katiu na limana manumanu, na limadia kiri maroro, ia mai ve na damadia. Manumanu laveve, e taruha mak kua ni dia. Nuhu kua dia ta hizanga o beta dia na hizanga. Nuhu kua dia ta risman o kua beta kadia goloaloa vona. Nuhu kua dia ta vora vetanga o nuhu kua beta dia na vora vetanga.

17 Mara beta kaka ni vaikado o ni salinia goloa katiu, kua ta ia ni beta na mak kua na hizana enimel havurengo kua o na naba kua e makia hizana.

18 Kaka kua kana lohoihoia e kemi, ia da e nap kete lohoi lala na goloa kua. Kaka kua kana save vona, ia da e nap kete haze vutuhia na naba kana enimel havurengo kua. Kana naba ia na naba kana kaka katiu, na naba kana kaka kua, ia 666.

14

14.1-5 Na manumanu kana Tuna Sipsip dia ta habia

14:1 Ese 9.4; KnP 7.3.

na linge vahoru katiu

1 Pale, hau ta hada mule ve, hau ta hadavia na Tuna Sipsip e madi na huduna potuna ni Saion, ka hadavia manumanu e 144,000 dia ta varimadiriai kamana. Na hizana Tuna Sipsip ia mai na hizani Tamana, e vapolunganga na damadia laveve.

2 Ka longoria na halingana goloa katiu kua e pe na mariaba, halingana e balika naru kapou matoto kua e papado, e balika mariaba kua e vulukururu kapou. Na halingana goloa kua ta longoria, ia e haloho balika musik kua manumanu luba matoto dia ta huhubia na gita.

3 Na manumanu kamahi kua dia ta madi na matana sia king ke Vuvu ia mai na matana goloa garamo kua dia ta mahuri ia mai na matana pararaha kua e 24, dia ka habia linge vahoru katiu. Na manumanu 144,000 kamahi kua, ia dia kua a Vuvu e kado mulehidia na pidaka manumanu laveve na garigari. Dia za ia dia ta nap dia kata lala dia na habia na linge kua. Mara beta ve kaka katiu ni nap kete lala na linge kua.

4 Na tamomohane kamahi kua, ia beta dia na ngoro kamana tavine katiu, dia ka klin matoto na matani Vuvu*. Dia ka lala dia kata mumuri za na Tuna Sipsip dia na mamai vavano. A Vuvu ti kado mulehidia na pidaka manumanu laveve na garigari, ia kini opa voa ni dia balika matana haninga na vanua, kini zahe ni Vuvu kamana Tuna sipsip.

5 Manumanu kamahi kua, beta dia na lala vairukua, ki beta matoto dia na katia moge zaha katiu.

14.6-13 Engel tolu dia ta tani kakava polea

6 Pale, hau ta hadavia na engel katiu ve e bebe ki vavano heta na mariaba. E luluga na Kalohua Kemi kua e lala kete ngongoro vuvua, kete tani kakava na Kalohua Kemi kua na manumanu laveve na garigari, ni dia laveve kua livuhadia e hada paramotu paramotu, na zukazuka laveve, na pole matotoa laveve, na kantri laveve.

7 E dopa ki goe ki tani barae, "Miu kuahinia a Vuvu miu na vazahenia hizana, na vuna kana damana kotoa kapou ti bele kava. Miu lotu na Kaka kua e katia na goloaloa laveve na mariaba, ki katia ve na garigari, ki katia na dazi kamana naru laveve na garigari."

8 Na engel katiu ve ki bebe muri ve na engel kua ki tani barae, "Ti vairo kava, na taon kapou kua a Ba-

* **14:4** Pole matotoa Grik e tania, beta dia na ngoro kamana tavine katiu. Saveman taza dia ta lohoia dia ka tania ia na barikikia katiu, na nuhu kua dia ta lolotu ni Vuvu za, ki beta dia na lolotu ve na vuvu vairukuruku, kubarae dia ka klin matoto na matani Vuvu. **14:5** Sef 3.13. **14:8** Ais 21.9; Jer 51.8; KnP 18.2.

bilon† ti vairo! Ia, ia kua e katia manumanu laveve dia ka hinumia dia ka spak na vaen matuha na kana mogepa magali buhua."

9 Na toluna engel ki bebe muri ni hiro ve ki vano. Ki goe ki tani barae, "Kua kaka katiu kini lotu na enimel havurengo kua, ni lolotu ve na hanunuka, kua ni taruha ve na mak kana enimel havurengo kua ve na damana o na limana,

10 pele ia ve, ia da e hinumia na vaen na magali varitihia ke Vuvu, kua ti valikira kara poloka kap na magali varitihia kapou matoto ke Vuvu. Na matana engel laveve ke Vuvu, ia mai na matana Tuna Sipsip, da na kaka kua e hatunia varitihia kapou matoto na poloka haroho kamana salfa kua e kakalakala.

11 Na haroho kua e vavala varitihia ni dia, hazuka da e ma ki zazahe na dama laveve, ki beta hozohozoana. Manumanu kua dia ta lala dia kata lolotu na enimel havurengo kamana hanunuka, ia mai nuhu kua dia ta pelea kana mak na hizana, da mara beta matoto dia na hatu kavu kara varitihia, marigo dama ia da dia ta hatunia varitihia barae za."

12 Kua na goloa kua kini bele, pele, na manumanu ke Vuvu, kua dia ta poto bada na kadia bilip ni Iesus dia ka mumuri na lo ke Vuvu, ia dia kata madi ni bada na taem kara bizea.

13 Pale, hau ta longoria na kaka katiu heta na lagato e tani barae, "Vapolu taduria polea kua: A Vuvu da e kati kemihia matoto na manumanu kua dia ta bilip na Paraha dia ka varimateai na kadia bilip, meni kua kini ma vavano." Na Vule Tumonga ve ki tani barae ve, "E matoto, da dia ta hilohilo na vuna dia te hivu na galanga kamana bizea kua manumanu dia ta vavala ni dia. Kadia mogemoge kemikemi kua dia ta kakatia, da e kamadia ki zahe."

14.14-20 Na taem kua keteni peola haninga kua ti matuha kava na garigari

14 Ka hada mule, hau ta hadavia na mariaba kavukavua katiu, na kaka katiu e hada balika tinoni e mimia na huduna mariaba kua. Ki kudia na hate gol kana king na bakana, ki papahoria na naep katiu kua e matanga matoto.

15 Pale, na engel katiu ve ia gotala ki pe na tempel. Ia goe kapou matoto kara kaka kua e mimia na huduna mariaba kua ki tani barae, "Pelea ka naep nu le hutu na haninga. Haninga laveve na garigari ti matuha kava, kubarae ia ti taem keteni peola haninga na garigari."

† **14:8** Na taem kua a Jon e vapolungania na buk kua, na taon kapou kua a Babilon ia kava ti vairo varira za. Kubarae saveman luba dia ta lohoia beta ni popole ni Babilon. Palaka e barikikinia na polea kua kara manumanu kua kadia moge zahazaha kamana kadia moge kua beta ni lala kete kulidia kiri Vuvu. **14:10** Ais 51.17; Stt 19.24; Ese 38.22. **14:11** Ais 34.10. **14:14** Dan 7.13. **14:15** Jol 3.13.

16 Pale, na kaka kua e
mimia na mariaba ia vi-
girania kana naep ia le
hutu haninga laveve kua ti
matuha kava na garigari.
17 Na engel katiu ve e pe na
tempel na lagato ki gotala. Ia
ve ia e pahoria na naep katiu
kua e matanga matoto.
18 Na engel katiu ve e pe
na altar ki gotala, ia na engel
kua e lala kete hahada poto
na haroho. E dopa ki goe
kapopou matoto ki tania na
engel kua e papahoria na
naep kua e matanga matoto.
Ki tani barae vona, "Pelea
ka naep nu bazi kakava na
palekana vaen bukuna gari-
gari, na vuna dia te polupolu
kava."
19 Pale, na engel kua ia
pelea kana naep ia le hutu
na palekana vaen laveve na
garigari. Pale, ia nihabunia.
Ia varaga hoho na palekana
vaen kua kara poloka teng
kapou katiu e katua na kedo,
kua kete vaka bebeha vaen
voa vona. Na teng kua e
makia na magali varitihia ke
Vuvu.
20 Na palekana vaen
kamahi kua, e vaka bebeha
dia na teng kua e ngoro
gotala na taon kapou, na
topo ki pado ki gotala na
teng kua, ki pati na garigari,
kana mak e vonu ki zahe
ki pelea na havana hos kua
e mamadi‡, ki kari havutia
matoto garigari ki nap 300
kilomita.

15

15.1-8 Na engel e 7 dia ta pahoria na goloa 7 zaha matoto

1 Pale, hau ta hadavia na
mak katiu ve na mariaba, e
hada motumotu matoto ka
zipa zahe matoto vona. Ta
hadavia na engel e 7 dia
ta pahoria goloa zaha ma-
toto e 7 kua dia kata vairo-
hia manumanu vona. Goloa
zahazaha 7 kua, ia da a
Vuvu e vahozovi matotonia
kana magali varitihia laveve
vona.
2 Hau ta hadavia na goloa
katiu balika dazi kapou
katiu, ki katua na galas ka-
mana haroho. Manumanu
kua dia ta varihubi kamana
enimel havurengo kua dia
ka vinim, dia ka vinim
ve na hanunuka enimel
havurengo kua, kamana
kana naba kua e makia
hizana, ia dia ta mamadi na
hiripa dazi galas kua. Dia ta
pahopaho gita kamahi kua a
Vuvu e valavala ni dia.
3 Dia ka hahabia na linge
he Moses, na vora ke Vuvu,
hiro a Tuna Sipsip. Linge
kua e habi bareanga,

"Paraha, ho a Vuvu
kua Ka Matuhanga
e vinim dia laveve,
ku lala koto kakatia
na galanga kapopou
matoto, kua hita
ka hadavia, hita ta
lala hita kata zipa
zahe matoto. King
kana manumanu na
kantri laveve, ka
moge laveve e mahoto
matoto ki matoto
laveve.

14:20 Ais 63.3; Kra 1.15; KnP 19.15. ‡ **14:20** 1.5 meter **15:3** Kis 15.1. **15:4** Jer 10.7; Sng 86.9.

4 Paraha ho kazihe za, ia tu
tumonga. Ki kubarae
manumanu bukuna
kantri laveve dia kata
kukuahiniho, dia na
vavazahenia hiza.
Manumanu laveve na
kantri laveve ia da
dia ta mai dia ka lotu
ni niho. Na vuna ka
moge kua e mahoto, ti
bele kavakava laveve
kava."

5 Ba muri hau ta hada mule ve, hau ta hadavia na tempel ke Vuvu na lagato, na haus lotu sel ti vukaza. Ia na haus lotu sel kua a Vuvu e vavabelenia kana matotoka polea vona.

6 Na engel 7 kua dia ta papahoria na goloa 7 zahazaha matoto kua dia kata vairohia manumanu vona, ia dia ta pe na poloka tempel ke Vuvu dia ta mai gotala. Dia ta loholoho na kolos kua e klin matoto, ki kalagerugeru matoto. Dia ka taza lobia kadia kuku na lete kua e katua na gol.

7 Pale, katiu ni dia na goloa garamo kua dia ta mahuri, ia vala na engel 7 kamahi kua na dis e 7. Na dis kamahi kua, dia ta vonu matoto na magali varitihia ke Vuvu, kua e mahuri roro.

8 Na hazuka balangana glori ke Vuvu ki vavonuhia matoto na poloka tempel ke Vuvu. Ki mara beta kaka katiu ni hoho na poloka tempel ke Vuvu. Mara beta. Da dia ta guria na engel 7 kua dia ka muga vahozovia galanga na goloa zaha 7 kua.

16

16.1-21 Dia ta valikiria na dis e 7 kua e vonu na magali varitihia ke Vuvu

1 Pale, hau ta longoria na kaka katiu e goe kapopou na poloka tempel kua ki tani barae na engel 7 kamahi kua, "Miu vano miu na valikiria na dis e 7 kena e vonu na magali varitihia ke Vuvu kara garigari."

2 Pale, na nabawan engel, ia vano valikiria kana dis ziho kara garigari. Pale, na muku zaha matoto kua e varitihitihi matoto ia bele na livuhana manumanu kua na mak kana enimel havurengo na livuhadia, dia ka lala dia kata lolotu ve na hanunuka.

3 Na naba 2 engel ki valikiria ve kana dis kara huda dazi. Na dazi ki pokizia ki kara topo. Balika topona kaka kua ti mate kava. Pale, na goloalaoa laveve kua dia ta mahuri na poloka dazi, dia ta varimateai laveve.

4 Na naba 3 engel ki valikiria kana dis kara huduna naru kapopou kamana naru kotekote laveve, dia ve dia ka pokizia dia kene kara topo.

5 Pale, hau ka longoria na engel kua e lala kete hahada poto na naru laveve, e tani barae, "Vuvu, ho tu mimia meni, varira ve ia ho tu mimia ve. Ku lala koto katia kotoa na dala kua e mahoto matoto za, ho ku tumonga laveve. Na vuna kua tu koto kiridia.

6 Ia dia za kua dia ta vaihubi mate ka profet kamahi

15:5 Kis 38.21. **15:8** Kis 40.34; 1 Kin 8.10-11; 2 Sto 5.13-14; Ais 6.4. **16:2** Kis 9.10. **16:4** Kis 7.17-21; Sng 78.44.

kamana ka manumanu, dia ka valikiria topodia kara garigari. Kubarae kua kunu vala na topo na manumanu zahazaha kua dia kata hinumia kadoana kadia moge zahazaha."

7 Hau ta longoria na altar e tani barae, "Paraha a Vuvu kua tu matuha matoto, ho tu lala koto sikelnia moge kana manumanu na kotoa, kua e mahoto matoto ki matoto za."

8 Pale, na naba 4 engel ia valikiria kana dis kara voro, pale, a Vuvu ia vala matuhanga na voro kete tiba gatovia manumanu na haroho.

9 Totobangata voro kua e totoba zahazaha matoto, ki tiba gatovia matoto na manumanu kua. Pale, dia ka hatunia varitihia, dia ta dela zahazahatia matoto a Vuvu, kua ia a Vuvu kua ia kana matuhanga vona kete bosim na goloa zahazaha kua e bebele kiridia. Palaka ki beta ni kulidia dia kata pokizia magalidia, dia na vala lamadia kara kadia moge zahazaha, dia na vazahenia hizani Vuvu.

10 Na naba 5 engel ia valikiria kana dis kara huduna sia king kana enimel havurengo kua. Pale, na rodo kapou matoto ia bele na poloka kana kingdom. Pale, na manumanu kana enimel havurengo kua, dia ka hatunia varitihia kapou matoto, dia ka haratia lavedia.

11 Dia ka delahania a Vuvu na vuna na varitihia kua dia ta hahatunia, kamana muku kamahi kua na livuhadia. Palaka ki beta za ni kulidia dia kata pokizia magalidia, dia na vala lamadia kara kadia moge zahazaha kamahi.

12 Na naba 6 engel ki valikiria ve kana dis kara huduna naru kapou kua e kohanga a Yufretis. Pale, na naru ia madoka laveve. Kete taruhia dala kana king kamahi kua dia kata pe na ist dia na mai.

13 Pale, hau ta hadavia na vule zaha matoto, e tolu. Dia ta hada balika rokrok kamahi. Katiu e gotala ki pe na havana matabunu kapou, katiu ki pe na havana enimel havurengo, katiu ki gotala ki pe na havana profet vairukuruku*.

14 Na vule zahazaha kamahi kua dia ta lala dia kata kakatia mirakel kapopou. Dia ka vano na king laveve na vulovulo, dia ka pele lupunidia dia kata varihubi kamana Paraha, na damana kotoa kapou ke Vuvu kua kana matuhanga e dopa ki kapou livutia matuhanga laveve.

15 "Longoria. Hau da ta bele valutu ni miu balika kaka mata vanaho. Kubarae, azei kua tani beta nu ngongoro, ku loholoho ku tatare ku mimia, ia da a Vuvu e kati kemihia matoto ni niho. Na vuna mara beta nu pupu lavevea, nu puae."

16:10 Kis 10.21. **16:12** Ais 11.15. * **16:13** na profet vairukuruku kua, ia na naba 2 enimel havurengo za. Ia ti kara profet kana naba 1 enimel havurengo. Hada Kavakavanga na Polea 13.11-16. **16:15** Mt 24.43-44; Lu 12.39-40; KnP 3.3.

16 Na vule zahazaha
kamahi kua dia ta pelea
na king kamahi laveve
kua, dia ta lohu lupu na
palaka katiu kua e kohanga
na pole matotoa Hibru, a
Armagedon.
17 Pale, na naba 7 engel ia
valikiria kana dis kara mari-
aba. Pale, hau ta longoria na
kaka katiu e goe ki pe na sia
king kua na poloka tempel
ke Vuvu, ki tani barae, "Ti
hozo kua."
18 Pale, ki hanimata ki mai
vano, na mariaba ki vulukuruu, na vuruhe kapou matoto ki kulunia garigari. Kilaka kua a Vuvu e taruhia manumanu na garigari ki mai ki nap meni kua ia beta vuruhe katiu kua ni kapou barae kua.
19 Kubarae, na taon kapou
kua a Babilon, e hutu
valahia ki bage tolu. Ia mai
ve na taon kapopou laveve
na kantri laveve na garigari,
dia ta vairo laveve. A Vuvu
e lohoia moge kana taon
kapou kua a Babilon, ia kini
katia a Babilon kini hinumia
na kap na vaen na magali
varitihia kapou matoto ke
Vuvu.
20 Na ailan laveve kamana
potuna kapopou laveve, dia
ka balavutuka laveve.
21 Ki huzania bagebagena
ais kapopou ki ziziho. Na
bizeka ais kamahi kua e
huhuru, katiukatiu ni dia
e 50 kg. Dia ka dua
langalanga kara manumanu.
Pale, manumanu dia kene
dedelahania a Vuvu. Na
vuna na goloa kua e bele
zahazaha matoto kiridia.

17

17.1-18 Tavinena magali buhua kapou kua ti kadoa na kana moge zahazaha

1 Katiu ni dia na engel e 7
kamahi kua dia ta papahoria
na dis e 7 kamahi, e mai ki
tani barae ni niau, "Mai, na
vatunga ni niho na tavinena
magali buhua kua e mimia
langalanga na huduna naru
kapopou. E kuligu koto
hadavia kete pelea kadoana
kana moge zahazaha.
2 Na king kamahi bukuna
garigari dia ta gala dia
ka kakatia makina magali
buhua luba kamana tavine
kua. Ia mai ve na tamomo-
hane laveve bukuna garigari
ve dia te sipak zahazaha ma-
toto na hana vaen na magali
buhua."
3 Pale, na Vule Tumonga
ia vavonuhiau matoto, na
engel kua ia lugau vano kara
deset. Hau ta hadavia na
tavine katiu e mimia na
huduna enimel havurengo
katiu, e hada baritunutunua.
Ki vapolunganga hiza luba
matoto na livuhana enimel
havurengo kua. Na hiza
laveve kua, e dedelahania a
Vuvu. Na enimel havurengo
kua, na bakana e 7, kana
kom e 10.
4 Na tavine kua ki loho-
ria na kolos baritunutunua e

16:16 2 Kin 23.29; Sek 12.11. **16:18** KnP 8.5; 11.13, 19. **16:19** Ais 51.17. **16:20** KnP 6.14. **16:21** Kis 9.23; KnP 11.19. **17:1** Jer 51.13. **17:2** Ais 23.17; Jer 51.7. **17:3** KnP 13.1. **17:4** Jer 51.7.

rua.* Ki bilas na tali kua e katua na gol, kamana bilas kua e katua na kedo kamahi kua monidia e kapou matoto, kamana pel ve†. Ki papahoria na kap katiu e katua na gol. Na kap kua ki vonu matoto na mogemoge kua e mavuru ki hubi zahazaha matoto na matani Vuvu. Ki vonu ve na molumolungana kana mogepa magali buhua.

5 Ki vapolunganga hizana tavine kua, na damana. Na hizana ia na barikikia katiu. Hiza kua e vapolu bareanga, "Na taon kapou a Babilon, ia na titinana tavivine laveve kua dia ta lala dia kata kakatia na mogepa magali buhua laveve, kamana moge zahazaha laveve na garigari."

6 Hau ka hadavia habuka na tavine kua, ia ti vaihubi mate na manumanu ke Vuvu kua dia ta tatani kavakava na hizani Iesus na manumanu, kini hinumia na topodia kini longolongo balika kua tania e sipak zahazaha matoto. Taem ka hadavia na goloa kua, ta zipa zahe matoto.

7 Pale, na engel ia tani barae ni niau, "E kuziha ku zipa zahe na goloa kua? Kata kavakavania ni niho na pole paritigitigia na vuna na tavine kuari, ia mai na enimel havurengo kuari na bakana e 7, kana kom e 10, kua na tavine kuari e mimia na huduna.

8 Na enimel havurengo kena tu hadavia, ia varira e mahuri, palaka kua ti mate, palaka da ba muri ki mahuri mule ki pe ni loloni habuna ki gotala mule, pale, ba muri ia kini ba golu liuliu. Manumanu bukuna garigari kua beta ni vapolunganga hizadia na buk kara mahuri roroa, kilaka kua ma beta a Vuvu ni katia garigari, ia da dia ta hadavia na enimel kua dia ka zipa zahe matoto. Na vuna, dia ta lala habuka muga ia e mahuri, palaka kua ti mate, palaka da ba muri ki bele mule.

9 Kaka kua kana lohoihoia e kemi ki kana save vona, ia da e lohoi lala goloa kua. Na bakana enimel havurengo kena e 7 kena, ia e makia na potuna kamahi kua na tavine kua e mimia vona.

10 Mai ve, na baka 7 kamahi kena e makia na king e 7. E lima dia te varimateai kava. Katiu kua e ba vovona. Katiu ma beta ni bele. Palaka kua tani bele, ia da e mia pitu papa za.

11 Na enimel havurengo kena varira e mahuri, palaka kua ti mate, ia e makia na naba 8 king kua ba muri kete bele. Palaka ia e bukuna kabu kana king kamahi kena e 7, ia da e golu ve.

12 Na kom e 10 kena tu hadavia na bakana enimel havurengo kena, ia e makia na king 10 kamahi kua da

* **17:4** kala rua e baritunutunua, katiu e baritunutunua kamana vilivilia pitu, na polea English: purple, lavalava kua ia kana king o kwin kamahi, kadoana e kapou; baritunutunua motu e kamana hangohangoa pitu, na polea English: scarlet, lavalava kua kadoana beta ni kapou marata. † **17:4** in English: pearl, ia na kedo kote mata muli e peola na poloka roti. **17:8** Dan 7.7; KnP 11.7; Sng 69.28. **17:12** Dan 7.24.

dia ta kara king, palaka kua ma beta dia na kara king. Palaka da dia ta pelea matuhanga, dia ka kara king dia ka hada na aua katiu papa kamana enimel havurengo.

13 King kamahi kua kadia lohoihoia, ia da e katiu papa za. Da dia ta vala ve kadia matuhanga kamana naba na enimel havurengo kua.

14 Da dia ta lupulupu kara Tuna Sipsip dia ka varihubi kamana, palaka na Tuna Sipsip da e vinim dia matoto. Na Tuna Sipsip kua, ia na Paraha kana pararaha laveve ki King kana king laveve. Manumanu laveve na Tuna Sipsip e kohanidia ki makidia dia kata kara kana manumanu matoto, dia ka lala dia kata mumuri matoto na kana polea laveve, ia dia kua dia ta kamakamana Tuna Sipsip kua dia kene vin na varihubia."

15 Na engel ki tani barae ve ni niau, "Na naru kapopou kamahi kuari tu hadavia na tavine magali buhu kuari e mimia langalanga na hududia, ia dia na kantri luba, ia mai na zukazuka kamahi, ia mai manumanu kua livuhadia e hada paramotu paramotu, kamana pole matotoa laveve.

16 Na enimel havurengo kuari kamana 10 kom kamahi, da e beta matoto kete kulidia kara tavine magali buhu kuari, dia ka vaginia matoto. Da dia ta vairohia matoto dia ka pele kakava kana loholohoa laveve ki pupu lavevea, da dia ta hania midana na livuhana, dia ka zuluria na haroho.

17 Na vuna a Vuvu mule ti vala lohoihoia ni dia, dia kata katia goloa kua. Dia kata taru lupunia kadia lohoihoia dia na vala kadia naba kamana kadia matuhanga habuka king na enimel havurengo kena, ki vano ki nap na polea ke Vuvu ki pori laveve.

18 Na tavine kena tu hadavia, ia e makia na taon kapou kena e hada na king laveve na garigari."

18

18.1-24 A Babilon ti vairoha

1 Muri na kua, hau ta hadavia na engel katiu ve e pe na lagato ki ziziho. Kana matuhanga e kapou matoto, na balangana kana laet ki balanga na garigari ki kavakava matoto.

2 Ki goe kapopou matoto ki tani barae, "Na taon kapou a Babilon ti vairo matoto! Ti vairo matoto! Ti kara ruma ke hanitunitu. Ti kara palakana paritigia kana manu laveve kua e mata hilehilea ki molumolua.

3 Na vuna, manumanu laveve na garigari dia te hinumia na zuruka kana mogepa magali buhua balika kua dia ta hinumia vaen kua e matuha matoto. Na king kamahi ve bukuna garigari dia ve ta katia na mogepa magali buhua kamana. Na

18:2 Ais 21.9; Jer 51.8; KnP 14.8; Ais 13.21; Jer 50.39. **18:3** Ais 23.17; Jer 51.7.

bisnisman laveve na garigari dia ta lala dia kata gala bisnis dia ka pepelea moni kapopou matoto na kana moge zahazaha.”

4 Hau ka longoria na kaka e pole ki pe na lagato ki tani barae, “Kagu manumanu, miu vatia malala kena miu na mai gotalatala. Tabarae miu kakamana na kana moge zahazaha kamahi. Ta miu na pelea zahatanga kamana.

5 Na vuna ti hidonia kana moge zahazaha laveve, kava kini vonu matoto, kini zahe pelea na lagato kava. A Vuvu ki lohoi poto na kana moge zahazaha laveve.

6 Miu kolia miu na katia vona balika kena ia e lala kete kakatia. Miu dabolim ve kadoana kana moge zahazaha. Miu dabolim matuhara hana hinua ni dopa matuha na kana kap miu na vala ni hinumia.

7 Ia e lala kete vazahezaheni mulehia hizana ki lala kete mia papa ni hanihani papa matoto na dama laveve. Kubarae ia miu ve miu kolia miu na vala varitihia vona kete nap na kana moge zahazaha. Ia e lala kete kokona zaheni mulehia ni tania, ‘Hau na kwin, hau ka mia na sia kwin. Hau beta na tavine gabu, ki mara beta polokogu ni zaha na tangi.’

8 Kubarae, na dama katiu za, goloa zahazaha luba matoto e bele valutu kirina. Mazahi kapopou, tangia kapou, vitolo kapou matoto da e lohu kirina. Na haroho da e zuluria ki tunu gatovia matoto a Babilon, na vuna a Vuvu kua ia za kana matuhanga vona, ki kadolu Paraha, kava ti koto kiri Babilon.

9 Na king laveve kua bukuna garigari kua dia ta lala dia kata kakatia mogepa magali buhua kamana, dia ka pepelea moni kapopou na kana moge zahazaha kamahi, taem kua dia te hadavia na taon kapou kua ti vu, na hazuka kini zazahe, da dia ta tangizi maratania matoto.

10 Da dia ta hadavia ti paria zahatanga kapopou, da dia ta kuahi zahazaha matoto, dia ka madi zau za dia ka tani barae, ‘Kaba loho zahanga ni niho Babilon, ho tu taon kapou matoto, ku matuha matoto! Palaka na aua katiu za, kadoana ka moge zahazaha ti dua taduriho kava!’

11 Na bisnisman laveve na garigari da dia ta sore zahazaha matoto dia ka tangizi maratania, na vuna kua ti beta kaka kua keteni kakadea kadia kako kamahi.

12 Na kadia kako kamahi, ia na gol kamana silva, ia mai na kedo kamahi kua e mata mulimuli matoto, ia mai na pel*, mai ve na silka lavalava kamahi, kamana lavalava kamahi kua e baritunutunua, ia mai na

18:4 Ais 48.20; Jer 50.8; 51.6, 45. **18:5** Stt 18.20-21; Jer 51.9. **18:6** Sng 137.8; Jer 50.29. **18:7** Ais 47.7-9. **18:9** Ese 26.16-17. **18:11** Ese 27.31, 36. **18:12** Ese 27.12-13, 22. * **18:12** na Polea English: pearl, ia na kedo kote mata muli kua e peola na poloka roti.

dangahai laveve kua e hubi papa matoto, kamana kadia goloaloa kemikemi laveve kua e katua na vakivakina elefan, kamana goloaloa kamahi kua e katua na dangahai kua e kadoa na moni kapou matoto, ia mai na bras kamana ain, ia mai na kedo mabel.

13 Kadia kako taza ve vona, habuka sinamon kamana spais kamahi, ia mai na insens, kamana gris kamahi kua e hubi papa kamana sanda kua e kemi, ia mai na vaen kamana oil na oliv, kamana plaua kua e habehabea matoto kamana vit, ia mai na bulmakau kamahi kamana sipsip, ia mai na hos kamahi kamana karis kamahi, kamani voravora. Goloaloa laveve kua ti beta ni ma kakadoa.

14 Na bisnisman kamahi kua, da dia ta tani barae kirina, 'Na haninga laveve kua e lala kete kukuli matoto kirina ki vivitolonia kirina, dia te varihavai ni niho. Ka moni kamana ka goloaloa mata mulimuli laveve kamana ka bilas laveve, ti balavutuka, liuliu.'

15 Na bisnisman laveve kua dia ta lala dia kata gagala bisnis na goloa kamahi kua, dia ka pepelea moni kapopou na goloaloa kamahi kua, da dia ta kuahi matoto, na taem kua dia te hadavia ti pelea zahatanga. Da dia ta madi zau za. Lohorodia ki zaha matoto vona dia ka tangizi zahazahatia matoto, dia ka tani barae,

16 'Kaba loho zahanga matoto! Kaba loho zahanga matoto ni niho taon kapou. Varira tu lala koto loholoho lavalava kavukavua kua e mata muli matoto, kamana lavalava kamahi kua e baritunutunua, ku bilasnia livuha na gol kamana kedo kua monina e kapou matoto, ia mai ve kamana pel.

17 Palaka na aua katiu papa za, na moni laveve kamana bilas laveve, da dia ta balavutuka laveve!'

Na kepten laveve kara vagavaga kamahi, kamana kadia pasidia laveve, kamana boskru laveve, ia mai manumanu laveve kua dia ta lala dia kata gagala bisnis na dazi, ia da dia laveve dia ta madi zau za na taon kapou kua.

18 Taem kua dia te hadavia ti dudulu na hazuka kini zazahe, da dia te tani barae, 'Beta na taon katiu ni balika taon kapou kuarina!'

19 Pale, dia te pelea havuhavu dia ta varaga kara bakadia, dia kene tatangi dia kene tatani barae, 'Kaba loho zahanga! Kaba loho zahanga, ni niho taon kapou matoto, na vuna kua manumanu laveve kua kadia vagavaga vona dia ka gagala bisnis na vaga, ia dia ta kara risman laveve na kako kamahi bukuna taon kapou kua! Palaka na aua katiu papa matoto, ia ti vairo matoto!

20 Miu na lagato kamana

18:15 Ese 27.31, 36. **18:17** Ais 23.14; Ese 27.26-30. **18:18** Ese 27.32. **18:19** Ese 27.30-34. **18:20** Lo 32.43; Jer 51.48.

manumanu laveve ke Vuvu, kamana apostel laveve kamana profet laveve, miu hilohilo! Na vuna a Vuvu ti koto kirina taraka kua e lala kete kakati zahatia matoto ni miu.' "

21 Pale, na engel katiu kua e matuha matoto, e matulagatia na kedo kapou matoto katiu, balika kedo kapou kua dia ta lala dia kata hubi momozia na vit vona, ia varaga kara poloka dazi, ki tani barae, "Ia da e varaga baraenga na taon kapou kua a Babilon, ki golu liuliu.

22 Na halingana gita kamana flut kamahi kamana biugel ia mai na halingana musik laveve, da ti beta keteni ma lolongora na poloko. Da ti beta ve keteni hadava nuhu kua dia ta lala dia kata gagala na galanga likiae, da ti beta ve keteni ma lolongora na halingana kedo na hubi momoa na vit na poloko ve.

23 Da ti mara beta ve ni hadava na lam kete hada na poloko ve. Da beta keteni longora hilohiloa kana tamohane kamana tavine kua hiro ta ba lahi na poloko ve. Muga na bisnisman laveve na poloko, ia dia ta hizanga matoto na matana manumanu laveve. Ku lala koto kakatia muli, ku lala koto tataetae nu rukirukia manumanu laveve na kantri laveve."

24 Ni Babilon e parua na topona profet kamahi kamana manumanu laveve ke Vuvu, kamana topona manumanu laveve kua e hubu matoa dia na garigari.

19

19.1-5 Manumanu dia ta hilohilo ni Babilon kua ti vairoha

1 Muri na kua hau ta longoria balungana manumanu luba luluba matoto dia ta lupu goe na lagato dia ka tatani barae, "Tolu kata vazahenia hizani Vuvu! Kadolu Vuvu, ia za kua e pele mulehidolu, hizana e kapou matoto, matuhanga laveve ia kana za.

2 Na vuna na kotoa ke Vuvu e matoto ki mahoto za. Kava ti koto kara tavine magali buhu kapou kua e lala kete vata molumoluhia na manumanu laveve na garigari na kana mogemoge mata hilehilea kamahi. A Vuvu kava ti kolukolu taraka kua e vaihubi mate kana voravora kamahi."

3 Dia ka ma gogoe dia ka tatani barae, "Tolu kata vazahenia hizani Vuvu! Na hazuka haroho kua e tunia na taon kapou kua ti ma kini ma zazahe zazahe, beta hozohozoana!"

4 Na pararaha 24 kamahi kamana goloa garamo kua dia ta mahuri, dia ta dua dia ka padonia tuturudia, dia ka lotu ni Vuvu kua e mimia na kana sia king. Dia ka tani barae, "E limoha! Tolu kata vazahenia a Vuvu!"

5 Pale, na balungana kaka katiu e pole ki pe na sia king ke Vuvu, e goe ki

18:21 Jer 51.63-64; Ese 26.21. **18:22** Ese 26.13; Ais 24.8. **18:22** Jer 7.34; 25.10. **18:24** Jer 51.49. **19:2** Lo 32.43; 2 Kin 9.7. **19:3** Ais 34.10. **19:5** Sng 115.13.

tani barae, "Miu vazahenia hizana kadolu Vuvu, miu kana voravora laveve, ia mai miu laveve kena miu ta lala miu kata hahada zahenia a Vuvu, ia mai miu nuhu kua beta miu na hizanga, ia mai nuhu kua miu ta hizanga!"

19.6-10 Tuna Sipsip ti lahi kini katua hanihania kapou

6 Pale, hau ta longoria reoa kapou, balungadia ki pole balika halingana naru kapou kua e papado, ki pole balika mariaba kua e vulukururu, dia ka tani barae, "Tolu kata vazahenia hizani Vuvu! Na Paraha a Vuvu kua kana matuhanga laveve ia kana, ia ki King.

7 Kete marapalepalehidolu tolu na hilohilonia tolu na vala glori vona! Na vuna na damana lahia kana Tuna Sipsip kava ti bele, na tavine kua ia kete kabania ti loholoho za kini guguria.

8 A Vuvu ti vala kolos mata muli matoto ki kavukavua ki klin matoto na tavine kua kete lohoria." Na kolos mata muli kavukavua kua, ia e makia na moge mahoto kana manumanu ke Vuvu.

9 Pale, na engel kua ia tani barae ni niau, "Vapolungania polea kua, 'Hilohiloa kapou kana nuhu kua a Vuvu ti koi kiridia dia kata lohu na hanihania kapou kara lahia kana Tuna Sipsip!' " Ia ki tani barae ve ni niau, "Na polea kua ia na polea matoto kua e pe ni Vuvu."

10 Tania ki tani barae, hau ta dua kara kabena kata lotu na engel kua. Palaka ia e tani barae ni niau, "Taua nu lotu ni niau! Hau na vora ke Vuvu za kua, balika ho, ia mai kamana habu tazi kamahi kua, dia ta Kristen, miu ka bilip na polea kua a Iesus e vala. Lotu ni Vuvu katiu papa! Na vuna tolu ta lala polea kua a Iesus e vala, ia e lala kete tutuha zahe na poloka manumanu dia ka vavala polea balika profet."

19.11-21 A Jon e hadavia kaka katiu e mimia na huduna hos puzo katiu

11 Hau ta tungavia na lagato e ngapa, pale, na hos puzo katiu ia gotala vona. Na kaka kua e mimia na huduna hos kua, hizana, "Na Kaka Kua e Hada poto Papa Matoto Na Kana Galanga" ki "Kaka Kua e Lala kete Kakatia Moge Kua e Matoto Za." Na taem e sikelnia na moge ke manumanu na kotoa, ki mai ve kua na taem ia kete vano kara varihubia, ia e lala kete muri na moge kua e mahoto za.

12 Matana kaka kua, e dudulu balika haroho, ki kukudia na hate kana king luba na bakana. Ki vapolunganga hiza katiu na livuhana, ki mara beta kaka katiu ni lala na mining na hiza kua, ia mule za e lala.

13 Ki lohoria na kolos kua e dungu laveve na topo. Hizana kaka kua, "Polea ke Vuvu."

19:6 Ese 1.24; Sng 93.1; 97.1; 99.1. **19:9** Mt 22.2-3. **19:11** Ese 1.1; Sng 96.13; Ais 11.4. **19:12** Dan 10.6.

14 Pale, na armi laveve bukuna lagato dia ta mumuri vona. Dia ta mia langalanga na kadia hos kamahi kua e puzo laveve. Dia ka loholoho kolos kamahi kua e mata mulimuli ki puzopuzoa ki klin matoto.

15 Na bainat katiu kua e matanga velevele matoto e gotala na havana kaka kua e vavamuga ni dia. Na bainat kua ia kete le hutu manumanu na kantri laveve vona. Da e pahoria na hadahai kua e katua na haine, ki bosim manumanu laveve vona. Da e vaka bebehia na palekana vaen na teng kua e katua na kedo, kua e makia na magali varitihia ke Vuvu, kua E Matuha Matoto.

16 Na kana kolos malaku, ia mai na kubuna ve na hiza kua e vapolunganga vona, "King kana king laveve, Paraha kana pararaha laveve."

17 Pale, hau ta hadavia na engel katiu e mamadi heta na poloka voro. Ki goe kapopou matoto kara manu laveve kua dia ta bebebe heta na mariaba ki tani barae, "Miu mai lupu kara hanihania kapou kua a Vuvu ti vaida.

18 Miu kata hania na podana king kamahi, kamana kepten kara soldia kamahi. Miu kata hania na podana manumanu babobabo, ia mai na podana hos kamahi, kamani podani habu tauadia. Miu hania na podana manumanu laveve. Podana nuhu kua beta dia na vora vetanga, podana nuhu kua dia ta vora vetanga, podana nuhu kua beta dia na hizanga, podana nuhu kua dia ta hizanga."

19 Pale, hau ta hadavia na enimel havurengo kua kamana king laveve na garigari, kamana kadia armi laveve, dia te mai lohu lupu laveve. Dia kata varihubi kamana kaka kua na huduna hos kamana kana armi kamahi.

20 Palaka, ia paho tadura na enimel havurengo kua, ki paho tadura ve na profet vairukuruku kua e gala ki kakatia mirakel kamahi na hizana enimel havurengo kua. Ia na mirakel kamahi kua e kakatia ki rurukia manumanu kamahi kua kava dia te pelea na mak kana enimel havurengo kua, dia ka lolotu ve na hanunuka. Na enimel havurengo, ia mai na profet vairukuruku kua, hiro ta ba mamahuri ki varaganga hiro kara poloka salfa kua e dudulu balika haroho, ki lololo barae za.

21 Pale, na kaka kua e mimia na huduna hos ia vaihubi mate na armi laveve, na kana bainat kua e pe na havana ki gotala. Pale, na manu laveve dia ta hania na podana armi kamahi kua, magalidia ki kurukuru matoto.

20

20.1-6 A Satan e karabus na krismas e 1000

19:15 Sng 2.9; Ais 63.3; Jol 3.13; KnP 14.20. **19:17** Ese 39.17-20. **19:20** KnP 13.1-18.

1 Pale, hau ta hadavia na
engel katiu e pe na lagato ki
gotala, e pahoria na ki kiri
loloni habuna, ki papaho-
ria ve na sen kapou matoto
katiu.
2 Ia paho taduria na
matabunu kapou kua,
na matabunu kapou kua
bukuni varira, varira ma-
toto, kua e kohanga ni Devil
o Satan. Na engel ki rotu
taduria na sen, kete karabus
na krismas e 1,000.
3 Pale, na engel kua
ia varaga ziho kiri loloni
habuna. Pale, ia tabara
ki lokoanga havana lovo
kua. Kete beta kete ma
rurukia na manumanu
bukuna garigari. Da e guria
na krismas e 1,000 kua ki
hozo, ba muri da dia ta
pele gotalani mulehia na
karabus, ki gotala kete mai
ni vano, palaka da beta kete
havarau.
4 Pale, hau ta hadavia
na sia king kamahi. Na
manumanu dia ka lololi na
huduna sia king kamahi kua.
A Vuvu ki vala matuhanga
ni dia, dia kata kara jas dia
na sikelnia kotoa. Pale, hau
ta hadavia na vulena manu-
manu laveve kua e le hutuza
lohorodia na vuna kua dia
ta tatani kavakava hizani
Iesus, dia ka poto bada ma-
toto na polea ke Vuvu. Ki
beta ve dia na lotu na enimel
havurengo kua, ki beta ve
dia na lotu na hanunuka, ki
beta ve ni makua limadia o
na damadia na mak kana en-
imel havurengo kua. Manu-
manu kamahi kua, dia ta
mahurihuri mule, dia kene
kara king kamani Kristus na
krismas e 1,000.
5 (Palaka manumanu
laveve kua dia ta varimateai,
beta dia na mahurihuri
mule, dia ta guguria na 1,000
krismas kua ki hozo.) Ia
na nabawan mahuri mulea
kua.
6 Manumanu laveve kua
dia ta mahurihuri mule na
nabawan mahuri mulea, ia
da a Vuvu e kati kemihia
matoto ni dia. Dia kene
kara manumanu ke Vuvu.
Na naba tu matea, ti beta
kana matuhanga kete vairo-
hidia. Palaka da dia te kara
pris kamahi ke Vuvu hiro a
Kristus, dia kene kara king
kamani Kristus na krismas e
1,000.

20.7-10 A Satan ti varaganga kara haroho kapou

7 Ta 1,000 krismas kua ni
hozo, a Satan da ti pele gota-
lani muleha na karabus.
8 Da e gotala kete rukia
manumanu na palaka
laveve na garigari, manu-
manu kua bukuni Gok
kamani Magok. A Satan da
e lupunidia kara varihubia.
Kadia naba na soldia kamahi
kua na kadia armi, e luba
matoto, balika magamaga
kua na vazalea.
9 Da dia ta vano kara
palaka laveve na garigari,
dia ka madi lobia na kem
kana manumanu ke Vuvu,
na taon kua a Vuvu e kulina
matoto kirina. Palaka na
haroho da e pe na lagato ki
ziho ki tunu gatovia laveve
na armi kamahi kua.

20:2 Stt 3.1. **20:4** Dan 7.9, 22. **20:8** Ese 7.2; Ese 38.2, 9, 15.

10 Pale, a Satan kua e
rukidia, ia da a Vuvu ti
varaga hohoria kara salfa
kua e dudulu balika haroho.
Na enimel havurengo ka-
mana profet vairukuruku, ia
muga ti varaga hohora hiro,
hiro kene mimia na poloka
salfa kua. Da dia ta hatunia
varitihia kapou matoto, na
dama, marigo, beta hozoho-
zoana.

20.11-15 Kotoa kapou ti bele

11 Pale, hau ta hadavia na
sia king kavukavua kapou
katiu, ka hadavia ve na kaka
kua e mimia na huduna sia
kua. Taem ki bele barae, na
garigari kamana lagato hiro
ta balavutuka, kini beta ni
hadava ve hiro.

12 Pale, hau ta hadavia na
manumanu kua kava dia te
varimateai, manumanu kua
hizanga ia mai manumanu
kua beta dia na hizanga, dia
laveve dia ta madi na mu-
gana sia king kua. Pale,
na engel kamahi dia ka
vukavuka na buk kamahi
kua e vapolu tadura na mo-
gemoge laveve kana manu-
manu vona. Pale, na buk
katiu ve ia vukaza, ia na
buk kara mahuri roroa. Na
manumanu laveve kua dia
te varimateai, ia ti sikelianga
kadia kotoa muri na kadia
mogemoge kamahi kua e
vapolu tadura na poloka buk
kamahi kua.

13 Manumanu laveve kua
dia ta mahitu na dazi dia
ka varimateai, ia dia ta pe
na dazi dia ka gotalatala.
Na Matea kamana Malala
kana nuhu kua dia te vari-
mateai kava, ia dia ve ta
vatia manumanu matemate
kua na polokodia dia ka go-
talatala ve. Dia laveve dia ka
zahe madi na matani Vuvu,
kete koto kiridia muri na
kadia mogemoge laveve kua
dia ta kakatia.

14 Pale, ba muri, a Vuvu
ia varaga na Matea kamana
Malala kana nuhu kua dia
te varimateai, kara poloka
loka na haroho kapou. Loka
na haroho kua, ia na mate
poloa.

15 Manumanu laveve kua
beta hizadia ni ngoro na
poloka buk kara mahuria,
dia laveve dia ta varaga ho-
hora kara poloka loka na
haroho kapou kua.

21

*21.1-8 Lagato vahoru ka-
mana garigari vahoru ti bele*

1 Pale, hau ta hadavia na
lagato vahoru kamana gari-
gari vahoru ti bele. Na vuna,
na lagato bura kamana gari-
gari bura hiro te balavutuka.
Na dazi ve ti balavutuka ve.

2 Pale, hau ta hadavia na
taon tumonga, a Ierusalem
vahoru, e pe ni Vuvu ki go-
tala na lagato ki ziziho. Kana
bilas e mata muli matoto,
balika tavine kua kete lahi
vahoru, ki bilas ki guguru
kiri gona.

3 Pale, hau ta longoria na
kaka katiu e goe kapopou
ki pe na sia king kua ki
tani barae, "Longoria, kua
na ruma ke Vuvu ti madi na

20:11 Dan 7.9-10. **21:1** Ais 65.17; 66.22; 2 Pi 3.13. **21:2** Ais 52.1; KnP 3.12; Ais 61.10. **21:3** Ese 37.27; Wkp 26.11-12.

pidaka manumanu. Da ia ti mia kamana manumanu. Da dia kene kara kana manumanu matoto. E limoha, a Vuvu mule da ia ti mia kamadia, kini kara kadia Vuvu.

4 A Vuvu da ti bizia liukudia laveve na matadia. Da beta ve matea, o sore, o halohoa o kete hatuanga varitihia. Na vuna goloaloa bukuni varira, ia ti betaka."

5 Pale, na Kaka kua e mimia na sia king kua, ia tani barae, "Hadavia, kua kata katia goloaloa laveve ni vahoru!" Ki tani barae ve, "Vapolu taduria na polea kua. Na vuna polea kua ia e matoto, matoto. Ki nap kaka kete vaka maroro vona."

6 Ia ki tani barae ve ni niau, "Te vahozovia galanga! Hau ia na Alfa na Omega."* Hau ia na varivuvuka kamana hozohozoana goloaloa laveve. Kua kaka katiu kini marahotia, da ta vala vetania naru kua e papado ki pe na havana naru kua kara mahuri roroa vona. Da beta kete kadea.

7 Kua kaka kini vinia varihubia, ia da hau te vala na goloaloa laveve kua vona. Hau da te kara kana Vuvu, ia kini kara tugu.

8 Palaka manumanu vavuvavu, manumanu kua beta dia na bilip, nuhuta moge mata hilehilea, nuhuta hubi matematea na kaka, nuhuta magali buhua, nuhuta taetaea kamana muli, nuhuta lotua na vuvu vairukuruku, nuhuta mata vairukurukua, ia dia laveve, ia kadia malala kua na loka na haroho kapou kua e dudulu barae za. Ia na mate poloa kua.

21.9-27 A Jon e hadavia Ierusalem vahoru

9 Pale, na engel katiu ni dia kua na 7 engel kua dia ta pahoria na 7 dis kua e vonu na magali varitihia ke Vuvu, e mai ni niau ki tani barae, "Mai kamaniau na vatunga ni niho na tavine kua kete lahi vahoru. Na gona Tuna Sipsip."

10 Pale, na matuhanga kana Vule Tumonga ia vavonuhiau matoto, pale, na engel ia lugau zahe kara potuna kapou horaha katiu, pale, ia vatunga na taon tumonga, a Ierusalem vahoru, kua e pe na lagato, ni Vuvu ki ziziho.

11 Na glori ke Vuvu e balanga lobia na taon kua. E kalageru balika gol kua monina e kapou matoto. Ki pangenge balika kedo kua e kohanga na jaspa, ki kavakava matoto balika galas.

12 Na banis na taon kua e horaha matoto. Na geit kamahi vona, e 12, na engel kamahi e 12 kua dia ta vavarimadiriai na geit kamahi kua. Na geit katiukatiu e vapolunganga na hizana zukazuka 12 kamahi kua ni Israel vona.

21:4 Ais 25.8; Ais 35.10; 65.19. **21:6** Ais 55.1. * **21:6** Polea Grik *Hau na Alfa na Omega, Leta rua: Alfa ia na mugapa leta na Grik alfabet. Omega ia na leta kua na murina kadia alfabet.* **21:7** 2 Sml 7.14; Sng 89.26-27. **21:10** Ese 40.2. **21:12** Ese 48.30-35.

13 Na banis na taon kua e
tolo kiri ist, ia na geit e tolu.
Na paligena kiri not ia na
geit e tolu. Na paligena kiri
saut ia na geit e tolu. Na
paligena kiri Wes ia na geit
e tolu.
14 Na banis na taon kapou
kua, na kedo e 12 kua e
ngoro tuka vuvuna banis
kua, ki vapolunganga na
hizahizana 12 apostel kana
Tuna Sipsip na hududia.

15 Na engel kua e popole
kamaniau, e papahoria na
dangahai katiu, e katua na
gol, kete tovonia na kapouka
taon kua vona, mai ve kete
tovonia na geit kamahi ka-
mana banis na taon kapou
kua.
16 Na taon kapou kua ia
e skuea matoto. Malakuta,
kapouka ia e varidamuki
matoto. Na engel e makia
taon kua na kana danga-
hai, ki paria pebarae, na
malakuta, kapouka, hora-
hangata ia e 2,200 kilomita
laveve.
17 E tovonia ve na banis
na taon kua, ki paria habuka
komokomongata e 65 mita.
Na engel e tovotovo muri
na naba na rula kua manu-
manu na garigari dia ta lala
dia kata tovotovo vona.

18 Na banis kara taon
kapou kua, a Vuvu e katia
na kedo jaspa. Goloaloa
laveve na poloka taon kua,
e katua na gol kua e klin,
ki kavakava matoto balika
galas.

19 Na vuvuna banis na
taon kua, ia e bilasianga na
kedo kamahi kua kadoana e
kapou matoto. Na vuvuna
e 12, na naba 1 vuvuna,
e bilasianga na kedo kua e
kohanga na jaspa. Naba 2
vuvuna e bilasianga na kedo
kua e kohanga na sapaia.
Naba 3 vuvuna e bilasianga
na kedo kua e kohanga na
aget. Naba 4 vuvuna e bi-
lasianga na kedo kua e ko-
hanga na emeral.
20 Naba 5 vuvuna e bi-
lasianga na kedo kua e ko-
hanga na sadonikis. Naba 6
vuvuna e bilasianga na kedo
kua e kohanga na konilian.
Na naba 7 vuvuna e bi-
lasianga na kedo kua e ko-
hanga na krisolaet. Na naba
8 vuvuna e bilasianga na
kedo kua e kohanga na beril.
Naba 9 vuvuna e bilasianga
na kedo kua e kohanga na
topas. Naba 10 vuvuna e
bilasianga na kedo kua e ko-
hanga na krisopres. Naba 11
vuvuna e bilasianga na kedo
kua e kohanga na haiasin.
Naba 12 vuvuna e bilasianga
na kedo kua e kohanga na
ametis.
21 Na 12 geit kamahi kara
taon kua e katua na pel†
Geit katiukatiu, ia e katua
na pel kapou matoto katiu.
Daladala laveve na poloka
taon kua e katua na gol,
na gol kua e klin matoto
ki kavakava matoto balika
galas.
22 Beta na hadavia na tem-
pel katiu na taon kua. Be-

21:15 Ese 40.3. **21:18** Ais 54.11-12. † **21:21** *pel* = ia na kedo kote kua e lala kete parua na poloka roti. Monina e kapou matoto.

taka. Na Paraha, a Vuvu kua kana Matuhanga e matuha livutia matuhanga laveve, ia kamana Tuna Sipsip, ia hiro mule na tempel kara taon kua.

23 Na taon kua, da beta voro o lingabo kete vala hadanga vona. Na vuna na glori ke Vuvu da e vala na hadanga na taon. Na Tuna Sipsip ia da e kara lam ki vala laet na taon kua.

24 Manumanu laveve na kantri laveve da dia te vavana na laet kua. King kamahi na kantri laveve na garigari da dia ta pelea kadia goloaloa mata mulimuli laveve dia ka mai kara taon kua.

25 Na geit kamahi na taon kua, beta ni lala kete tatabara, e ma ki ngangapa barae za, na vuna da mara beta ni marigo ve na taon kua.

26 Goloaloa mata mulimuli matoto kana kantri laveve kamana kadia naba da dia ta pelea ki mai hoho na taon kua.‡

27 Palaka goloaloa laveve kua e molumolua, kamana manumanu kamahi kua dia ta lala dia kata kakatia moge zahazaha, kamana nuhuta mata vairukurukua, ia mara beta matoto dia na hoho na taon kua. Nuhu za kua na hizadia vona na poloka buk kara mahuri roroa, na buk kana Tuna Sipsip, ia da dia za dia ta hoho na taon kua.

22

22.1-5 A Jon e hadavia na naru kara mahuri roroa kamana hai kara mahuri roroa

1 Pale, na engel kua ia vatunga na naru kapou katiu ni niau. Na naru kua e lala kete vavala na mahuria. E klin matoto ki kavakava matoto balika galas. Ki pado ki pe na sia king ke Vuvu kamana Tuna Sipsip.

2 Na naru kua, ki rovo na pidaka dala kapou kara taon kua. Na hai kara mahuri roroa e rua. Katiu e madi na paligena, katiu na paligena naru kua. Na hai kua ki lala kete vuvua roro, na lingabo laveve ia e vuvua za. Na raurauna hai karua kua, ia e lala kete peola kara marasin, kete vamahuriva manumanu laveve na kantri laveve vona.

3 Na goloa laveve kua beta a Vuvu ni lala kete kulina matoto kirina, ki tania kete pele kakavanga ia mara beta ni parua dia ve.

Na sia king ke Vuvu kamana Tuna Sipsip da e ngoro na taon kua. Na voravora kamahi ke Vuvu dia ka vovora kana.

4 Da dia ta mamadi na mugani Vuvu, dia ka hadavi matotonia a Vuvu. Na hizani Vuvu da e vapolunganga na damadia.

5 Mara beta ve ni marigo ve. Na lam ve da ti beta galangana. Na voro ve da ti beta galangana. Na vuna

---

21:23 Ais 60.19-20. **21:24** Ais 60.3. **21:25** Ais 60.11. ‡ **21:26** Ia balika dama kua dia ta vazahenia na king katiu, dia ka vazihonidia, dia ka padonia tuturudia, dia ka vala presen vona. **21:27** Ais 52.1; Ese 44.9. **22:1** Ese 47.1; Sek 14.8. **22:2** Stt 2.9. **22:3** Sek 14.11; Stt 3.17. **22:5** Ais 60.19; Dan 7.18.

na Paraha a Vuvu, da ti vavala laet ni dia. Da dia te kara king liuliu, beta hozohozoana.

22.6-17 A Iesus da e mai tapu

6 Na engel kua ki tani barae ni niau, "Na polea kua e matoto, matoto. Manumanu dia kata vaka maroro na polea kua. Na Paraha, a Vuvu, kua e lala kete tatani kavakava na kana profet kamahi, na goloa kua kete bele ba muri, ia e geria kana engel kete vatunga na kana voravora na goloa kua ba muri kete bele."

7 "Longoria." A Iesus e tani barae, "Da mara beta na kogoi, da pitu papa ka ziho!"

Manumanu laveve kua dia ta longoria na polealeana goloaloa kua ba muri kete bele, dia ka muri vona, ia da a Vuvu e kati kemihia matoto ni dia.

8 Hau a Jon, ia hau kua ta longoria polealea kamahi kua. Tania ka hadavi baraenia ka longo baraenia, hau ta dua kara kabena engel kua e vavatunga na goloaloa kamahi kua ni niau, kata lotu vona.

9 Palaka ia tani barae ni niau, "Taua nu lotu ni niau! Hau ia na vora ke Vuvu balika ho, kamani habu tazi na profet kamahi, ia mai na manumanu laveve kua dia ta mumuri na polealea kua e vapolunganga na poloka buk kua. Lotu ni Vuvu za!"

10 Na engel kua ki tani barae ve ni niau, "Tabarae nu pere porotia na polealeana goloaloa kua ba muri kete bele, na poloka buk kua. Na vuna na dama kua ia kava ti mai kini kokozoho.

11 Kubarae manumanu kua dia ta nuhuta moge zahazaha, ia dia kata ma kakatia moge zahazaha. Manumanu kua dia ta lala dia kata kakatia moge mata hilehilea kamahi, ia dia kata ma kakatia moge mata hilehilea. Manumanu kua dia ta lala dia kata kakatia mogemoge kua e mahoto, ia dia kata ma kakatia moge mahoto. Manumanu kua dia ta tumonga, ia dia kata ma tumonga."

12 A Iesus e tani barae, "Longoria. Da mara beta na kogoi, da ta baribari matoto ka mai. Da ta pelea na kadoana galanga laveve ka mai kamana, ka kadea manumanu laveve muri na kadia mogemoge laveve.

13 Hau na Alfa na Omega.* Hau ia na varivuvuka kamana hozohozoana goloaloa laveve.

14 A Vuvu da e kati kemihia matoto na manumanu laveve kua dia ta vazuguvia kadia kolos kamahi ki puzopuzoa. Da e valanga matuhanga voa ni dia, dia kata pelea na palekana hai kara mahuria dia na hania, ki nap ve dia kata pe na geit

22:11 Dan 12.10. **22:12** Ais 40.10; 62.11; Sng 28.4; Ais 40.10; Jer 17.10. **22:13** KnP 1.8; Ais 44.6; 48.12; KnP 1.17; 2.8. * **22:13** Polea Grik*Hau na Alfa na Omega, Leta rua: Alfa ia na mugapa leta na Grik alfabet. Omega ia na leta kua na murina kadia alfabet.* **22:14** Stt 2.9; 3.22.

kamahi kara taon kua, dia na hoho na taon kua.
15 Palaka manumanu laveve kua mara beta dia na hoho na taon kua, ia dia na kauaua, nuhuta taetaea dia ka lae muli, nuhuta kolia, nuhuta magali buhua, nuhuta hubi matematea na manumanu, kamana nuhuta lotua na vuvu vairukuruku, kamana manumanu laveve kua e lala kete kukulidia dia kata kakatia mogepa vairukua laveve.
16 Hau, a Iesus, ia Hau kua ta geria kagu engel ki ziho ni miu, kete kalohu hoto na manumanu na sios laveve. Hau za ia na galulupa hai kua ta pizuzu ka pe na habu tubuni King Devit, hau ia na hupu kara dama kua e hada varitihitihi matoto."
17 Pale, na Vule Tumonga kamana gona Tuna Sipsip, hiro ta tania, "Mai." Na manumanu laveve kua dia ta longoria na polea kua ve, dia ta tani barae ve, "Mai." Azei ho kua kini marahotiho, ia koto mai. Azei kua kini kulina, ia kete mai ni hinumia na naru kara mahuria kua a Vuvu e vavala habuka presen.

22.18-21 A Jon e vala polea matuha na manumanu kua dia ta longoria polea na buk kua

18 Ta vala polea matuha matoto na manumanu laveve kua miu ta longoria na tok profet kua e ngoro na poloka buk kua. Ta kaka katiu ni taruhia polea motu katiu ve kamana polealea kamahi kua, ia da a Vuvu e vatama ninihania goloaloa zahazaha laveve kua e tatanga na poloka buk kua vona.
19 Ta kaka katiu ni pele kakava na dihura polea pitu na tok profet kua e ngoro na poloka buk kua, ia da a Vuvu e pele kakava na kana goloaloa kemikemi laveve vona. Da beta kete pelea haninga na hai kara mahuria, ki beta ve kete mia na poloka taon ke Vuvu, kua na buk kua e popole vona.
20 Na kaka kua e tani kavakava na polealea na goloaloa laveve kua, e tani barae, "E limoha, da ta mai tapu."

E limoha. Mai, Iesus Paraha ho.
21 Paleka kadolu Paraha a Iesus ni maharia na manumanu laveve ke Vuvu. Ia limoha.

22:16 Ais 11.1, 10. **22:17** Ais 55.1. **22:18** Lo 4.2; 12.32.